

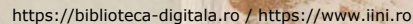
Cornelia Bodea

1848

la Români

editura enciclopedică

Nordsee.

CORNELIA BODEA

1848

la români

VOLUMUL III

Coperta: MIRCEA DUMITRESCU

Tehnoredactor MIHAELA MIHALACHE

ISBN general 973-45-0247-6

ISBN vol. III 973-45-0250-6

Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial”

CORNELIA BODEA

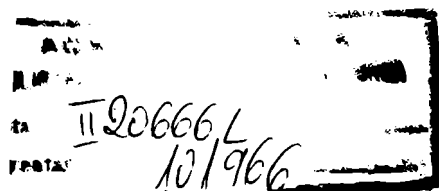
1848 **la români**

VOLUMUL III

REVOLUȚIA
ÎN VIZIUNEA CONTEMPORANILOR

editura enciclopedică
București, 1998

Volumul nu a fost prevăzut să atingă aceste dimensiuni. Fusesse sugerat ca el să strângă laolaltă un mănunchi de amintiri, confesiuni, cronici, contemporane *Revoluției de la 1848*: însemnări despre oameni și faptele lor, despre păreri și gândurile nutrite în legătură cu evenimentele trăite atunci, descrise din proprie constatare sau numai din auzite și consemnate atunci chiar sau după trecere de ani și decenii. Cu alte cuvinte, intenția inițială a fost de a șterge colbul strâns vreme de 150 de ani de pe fresca zilelor revoluționare de la 1848–1849 și de a-i pune pe participanții lor pe cât posibil față în față, sau unul lângă altul, lăsând constatările, comparațiile și concluziile pe seama cititorului. Interesul, o dată trezit, a stârnit curiozitatea, dorința de îmbogățire a confruntărilor în păreri și versiuni, a marilor evocări, precum și a relatărilor de rezonanță literară, descrise uneori într-un stil mai greoi. Dar și de pe poziții diferite, deseori contradictorii. Amintiri, memorii edite și inedite, evocări, scrise unele cu scop anume de subliniere a propriilor merite, chiar și acolo unde nu erau, altele cu vădit țel polemic. Sunt și cazuri în care relatarea este involuntar deformată de trecerea anilor care au estompat memoria naratorului, au încetșosat-o, sau dimpotrivă, i-au dat nuanțe aureolate îndepărtând, și într-un caz și în altul, conținutul de realitate.

Eliade Rădulescu, de pildă, a spus fără ocol că au fost „doi 1821, doi 1848, doi 1859”. „Sunt oameni — explică el — ce binecuvântă anii aceștia și au aspirat la dâșșii. Sunt iară oameni ce blestemă și cu horoare își aduc aminte de dâșșii...” (cf. *infra*, p. 3).

Ion Voinescu I, colonelul cu declarate vederi conservatoare, apreciază că „oricare cronicar scrie după ideile sale politice”. Potrivit vederilor sale el „garantează adevărul celor descrise” de el și lasă cititorilor libertatea să-l critice „comparându-l cu alți docti istoriografi”. De remarcat nuanța ironică strecurată între rânduri. „Scrierea mea — continuă Voinescu — nu e o istorie politică, ci o simplă și fidelă espunere de cele ce am văzut eu însumi”...

La rândul său, transilvanul Ioan cavaler de Pușcariu, stegarul de la Adunarea din 3/15 mai 1848 de pe Câmpia Libertății, la Blaj, și fost „comisar de propagandă” pentru explicarea Constituției „în județul Piteștilor”, deci în Țara Românească, recomandă — e drept în 1913 — ca „la compunerea unei istorii să se asculte și părerile opozite” (*infra*, p. 10).

Și în fine, adăugăm și părerea plină de bun-simț, deși nu lipsită poate de nuanțe subiective autobiografice, ca fost ofițer în timpul Revoluției din Țara Românească: „Istoria evenimentelor de la '48 se va face după sute de ani, atunci când pasiunile încetează, oamenii dispar și adevărul se poate găsi în faptele și evenimentele acelei epoci. Timpul poate mult. Adevărul își face loc. Ca să se poate face însă adevărata istorie, trebuie ca să existe memorii contradictorii ale actorilor acelor evenimente”... (Al. Christofi, *Amintiri și fapte generoase. Din viața mea politică*, Craiova, 1897, p. 8). Adăugăm că aprecierea sa poate fi extinsă tuturor marilor evenimente.

Iată câteva exemple care m-au îndemnat să încerc a jalona merul Revoluției la români pe bază de memorii de toată natura, de toate nuanțele politice sau literare. Le-am orânduit astfel tematic urmând desfășurarea însăși a evenimentelor în ordinea lor cronologică, în toate trei țările surori, după cum urmează:

Drept prefață; Unire în cuget și faptă; Primele piedici...; În Moldova; Transilvania în clocot; În Bucovina; Țara Românească: revoluția în desfășurare; În Transilvania revoluția devine război; În galeria celor care au fost atunci...; Unire acum și-n perspectivă.

Alăturând acest volum celorlalte două volume despre 1848 la români, am vrea să credem că am făcut un lucru util. Îl închin de aceea atât publicului cititor dornic de a cunoaște câte ceva și din trecutul propriului popor, cât și specialistului istoric.

Volumul de față, devenit volumul III — *Revoluția în viziunea contemporanilor* — din 1848 la români, nu ar fi putut lua ființă fără îndemnul, sprijinul, sollicitudinea și colaborarea de care am beneficiat din plin în cursul realizării lui.

Propunerea și primul îndemn au venit din partea președintelui Academiei Române — acad. Eugen Simion —. Lui, ca *primus inter pares*, îi adresez așadar cu prioritate întreaga mea recunoaștere.

Totodată, și inseparabil de sugestia primită, exprim pe această cale Guvernului României toată gratitudinea și deosebite mulțumiri pentru sprijinul acordat tipăririi volumului, la care se adaugă și reeditarea — anastatică — a volumelor precedente (I și II).

Nu mai puțin promptă și generoasă s-a dovedit sollicitudinea arătată din partea conducerii Direcției Arhivelor Naționale, precum și din partea Bibliotecii Naționale (Colecții Speciale), cărora le mulțumesc în aceeași măsură.

Mă simt de asemenea îndatorată față de asistența neprecupețită primită și în cadrul științific și administrativ al Academiei Române și al Bibliotecii Academiei Române începând cu Secțiile de Manuscrise și Stampe și continuând cu celelalte secții, fiecare în parte.

Caldă și specială recunoaștere față de dr. Dorina N. Rusu, secretar științific al Secției de Științe istorice și Arheologie a Academiei Române: pentru tot ajutorul său, toată priceperea sa editorială, pentru competența dovedită în transcrierea computerizată a textelor de epocă, pentru ajutorul esențial acordat în pregătirea indicelui, ca și la colaționarea și ordonarea materialului documentar. Fără interesul său constant, arătat întregului proces editorial, volumul nu putea apărea în acest timp record.

Datorez specială și deferentă recunoaștere pentru colaborarea la traduceri sau verificări de traduceri: pentru limba germană, academicianului-fizician Radu Grigorovici, cu bogate valențe de istoric autentic; pentru engleză: dr. Kurt Treptow și Soranei Gorjan; pentru maghiară: prof. univ. dr. Ladislau Gyemant din Cluj-Napoca și prof. univ. Ecaterina Anton (București). În fine, pentru limba franceză, lui Șerban Velescu.

Pentru că acest volum apare în condiții optime, exprim deosebită grațitudine și considerație Editurii Enciclopedice și Regiei Autonome „Monitorul Oficial”.

Cuvânt înainte	V
Cuprins	
— În limba română	IX
— În limba engleză	XVII
Revoluția în „chipuri și icoane“. Lista ilustrațiilor	XXV

I. DREPT PREFAȚĂ

1. „Doi 1821, doi 1848, doi 1859...“ — I. Heliade Rădulescu, <i>Echilibru între antithesi</i>	3
2. „Oricare cronicar scrie după ideile sale politice...“ — Ion Voinescu I, <i>Notițe istorice asupra României de la 1821–1866</i>	9
3. „La compunerea unei istorii să se asculte și părerile opozite“ — Ioan cavaler de Pușcariu, <i>Notițe despre întâmplările contemporane...</i>	10

II. UNIRE ÎN CUGET ȘI FAPTĂ

4. „A visat și a lucrat cu neîncetare la reînvierea și la mărirea neamului său“ — V. Alecsandri, <i>Necolae Bălcescu în Moldova</i> . .	13
5. „Cu focul adevăratului apostolat“ — Al. Lepădat, <i>Constantin Negri</i>	22
6. Din „comoara simțirilor patriotice“ — V. Alecsandri, <i>Costache Filipescu</i>	28
7. „Unul din începătorii mișcării pașoptiste — Arune Pumnul, <i>Niculai Bălcescul</i>	30
8. „Numai și numai întru interesul limbei și istoriei naționale“ — Timotei Cipariu, <i>Început de autobiografie</i>	31
9. „Fără pereche în tăria și curătenia caracterului său de român“... — Arune Pumnul, <i>Georgiu Barițiu</i>	33
*	
10. Pregătiri cu scopuri de unire în cuget și faptă — I. Ghica, <i>Notes historiques sur les Principautés</i> [Text român și francez]	35

III. PRIMELE PIEDICI... ÎN MOLDOVA

11. La începutul anului '48 în Moldova ca și în Europa — G. Sion, <i>Suvenire contimpurane</i>	41
--	----

12. Februarie/martie '48: De la Paris, prin Austria, opriți la granița Moldovei... — Iraclie Porumbescu, <i>Vasile Mălinescu</i>	45
13. Moldovenii își exprimau nemulțumirile în mod mai potolit... — M. Kogălniceanu <i>evocă în Parlament programul de la 1848</i>	52
14. „Fapte din istorie petrecute sub ochii mei ori săvârșite cu micul meu concurs...” — M. Kogălniceanu <i>evocându-și trecutul în Aula Academiei Române — 1891</i>	55
15. Episodul de la Grozești povestit de N. Ionescu — G. Sion, <i>Suvenire contimporane</i>	61
16. După cele petrecute la Iași. Planul eșuat de la Bălțătești... — G. Sion, <i>Suvenire contimporane</i>	63
17. „Drept și liberal în toate cugetările și simțămintele sale” — Arune Pumnul, <i>Georgiu Sion</i>	64

IV. TRANSILVANIA ÎN CLOCOT

MARTIE—APRILIE '48

18. „Tronul Austriei se sguđuia în temeliile sale...” — G. Sion, <i>Suvenire contimporane (din Transilvania)</i>	69
19. „Dorul de libertate și emanciparea poporului român” — I. Sterca Șuluțiu de Cărpeneș, <i>Biografia lui Avram Iancu</i>	70
20. Proscriși moldoveni, în Transilvania — G. Sion, <i>Suvenire contimporane</i>	73
21. În Țara Moților, după întoarcerea de la Cluj — Simion Balint, <i>Scurtă descriere a evenimentelor din Munții Apuseni...</i>	82

ZILELE BLAJULUI DIN MAI

22. Naționalitate — Libertate națională. — Drepturile și însemnele ei. — Jurământul național. — Al. Papiu Ilarian, <i>Istoria românilor din Dacia Superiōre</i>	86
23. 2/14, 3/15, 4/16 mai — G. Sion, <i>Suvenire contimporane</i>	103
24. Stegarul național de la Adunare — Ioan cavalier de Pușcariu, <i>Notițe despre întâmplările contemporane</i>	118

EPILOGURI BLĂJENE...

25. Teama de ideile pan-românismului — G. Sion, <i>Suvenire contimporane</i>	124
26. Dieta votează Uniunea Transilvaniei — Ioan Oros alias Rusu, <i>Memorii</i>	127
27. 21 mai/2 iunie: Botezul de sânge al Uniunii. Măcelul de la Mihalț — G. Barițiu, <i>Părți alese din istoria Transilvaniei</i>	131

28. „Un moment determinant în istoria țării... Execuția militară de la Mihail și antecedentele sale” — Jakab Elek, *Szabadságharczunk történetéhez* [Text român și maghiar] 141
29. „Vivat Iancu! Vivat națiunea română! Să ne armăm!” — Ioan Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848–49* 153
30. „Auziți acolo un buciurn răsună...” — Iralie Porumbescu, *Lui Iancu* 155
31. Din nou în Țara Moților; arestări — Simion Balint, *Scurtă descriere a evenimentelor din Munții Apuseni...* [Text parțial maghiar]. . . 156

*

32. Din îndepărtatul Paris, Nicolae Bălcescu cuprinde întreaga mișcare a românilor din Ardeal — „Discursul cetățeanului Bălcescu” la 3/15 mai 1851 163

ÎN BANATUL LUI MURGU

33. În loc de recunoștință... „prinsoare” — Curgerea întâmplărilor cu Dimitrie Petrovici alias Stoichescu în timpul revoluției magiare . . . 169
34. „Cel ce a purtat cu demnitate apostolatul naționalității românești prin trei provincii române...” — G. Barițiu, *Dr. Eutimiu Murgu* . . . 176

V. ÎN BUCOVINA

35. Bucovina are „bărbați cu caracter de fer” — Iosif Vulcan, *Georgiu Hurmuzachi* 183
36. „Pentru că se rugase să scape Dumnezeu Țara Moldovei de tiranul Vodă...” — Iralie Porumbescu, *Un episod din 1848 [Vlădica Iustin]* 185
37. Cernauca cea primitoare în „patria română” — Ioan Oros alias Rusu, *Memorii* 191
38. Aron Pumnul în Bucovina:
— Iralie Porumbescu, *Cum a venit Pumnul în Bucovina* 196
— G. Sion, *Sosirea lui A. Pumnul în Bucovina* 201
39. „Omagiu familiei Hurmuzachi” — G. Sion, *Adio la Bucovina* . . . 203

*

40. „Plângeam gândind la Basarabia...” — Constantin Negruzzi, *Alecsandru Donici* 205

VI. ȚARA ROMÂNEASCĂ: REVOLUȚIA ÎN DESFĂȘURARE

41. Revoluția... bifurcată — două guverne... la Craiova și la București... — N. Pleșoianu, *Memoriu asupra revoluțiunii din 1848*

42. „La arme, frați, la arme...” — C.D. Aricescu, <i>Odă la eroina română Anetta Ipătescu</i>	226
43. „Această clică de regeneratori” — I. Voinescu I, <i>Notițe istorice asupra României de la 1821–1866</i>	227
44. Zilele 10/22 iunie–19 iunie/1 iulie urgisite de un conservator — <i>Amintirile colonelului Lăcusteanu</i>	240
45. „Reacția pregătită la 19 iunie nu izbuti — Reacția combinată la 29 iunie iară căzu...” — N. Pleșoianu, <i>Memoriu asupra revoluțiunii din 1848</i>	256
46. Un secretar francez al Guvernului Provizoriu și al Locotenentei Domnești — A. Ubicini, <i>Valahia în 1848</i>	267
47. După întoarcerea de la Rucăr — înfăptuiri, piedici, eșecuri... (30 iunie/12 iulie–12/24 septembrie) — N. Pleșoianu, <i>Memoriu asupra revoluțiunii din 1848</i>	272
48. Venit din Transilvania: „comisar pentru propagarea Constituțiunii în județul Piteștilor” — Ioan cavaler de Pușcariu, <i>Notițe despre întâmplările contemporane</i>	281
49. Din Moldova „chemat la București pentru deslegarea cestiunii împroprietăririi țăranilor” — Ioan Ionescu (de la Brad), <i>Vieța mea de mine însumi</i>	282
50. „Un agronom deosibit și de merit” — Nicolae Bălcescu, <i>Reforma socială la români</i>	284
51. 6/18 septembrie: Arderea Arhondologiei și a Regulamentului organic — A. Ubicini, <i>Valahia în 1848</i>	285
52. Principatele Române: „Suzeranitate” și „protectorat”, interese europene... — Ion Ghica, <i>Cum se judecă revoluția la Constantinopol</i>	289
53. Europa și revoluția: indiferență, proteste, amenințări... — A. Ubicini, <i>Valahia în 1848</i>	294
54. George N. Sanders, un american și cauza revoluțiilor europene — C.A. Rosetti, <i>Rusia</i>	299
55. Polonezii și revoluția din Principate — <i>Colonelul Zabłocki către principele Adam Czartoryski</i>	300
56. Ingerințe „suzerane” și „protectoare” — A. Ubicini, <i>Valahia în 1848</i>	304
57. „Adevărata descriere a luptei din 13/25 septembrie '48” — Maior D. Papazoglu, <i>Catehismul soldatului român</i>	313
58. Drapelul tricolor nu mai flutura în Valahia decât pe Prefectura de Muscel — I. Bălăceanu, <i>Historique des familles Balaceanu/Vacarescu</i> [Text român și francez]	318

59. „Desfacerea lagărului din Câmpul lui Traian“ — A. Pelimon, *Revoluțiunea română*. 339
- *
60. „Mișcarea noastră de la 1848: principuri... țeluri... năbușite deocamdată...” — N. Cretzulescu, *Amintiri istorice*... 352

ÎNCEPUTUL EXILULUI...

61. „Acest caracter așa de tare, cu acest curaj de leoaică...” — J. Michelet, *Principautés Danubiennes. Madame Rosetti, 1848* [Text român și francez]. 368
62. „...Să mai sărutăm o dată țărâna părinților noștri...” — I. Voinescu II, *O călătorie pe Dunăre în ghimie*. 394
63. Frăție și recunoștință... israeliților români... C. D. Rosenthal. — C.A. Rosetti, *Domnilor redactori ai „Israelitului român”* [Text bilingv român și francez] 412

VII. ÎN TRANSILVANIA REVOLUȚIA DEVINE RĂZBOI

64. Mobilizarea generală... — Jurnal de campanie... octombrie–noiembrie '48 — I. Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848–49* 421
65. Octombrie–noiembrie '48 — Secuimea ține la Lutița (Agyagfalva) o adunare națională — Kövári László, *Visszaemlékezések a forradalom derűsebb napjaira* [Text român și maghiar]. 425
66. Bătălia de lângă Borgoprund (Prundul Bărgăului) și retragerea noastră în Bucovina... — Ioan Oros alias Rusu, *Memorii*. 433
67. O despărțire dureroasă — „Deși în principii nu ne uneam, scopul tot unul ne era: fericirea tuturor românilor” — *Preotul Militar Ioan Munteanu consemnează... pe un volum oferit lui de Cesar Bolliac* 440
68. Martie–mai '49: „În Munții Apuseni... acolo mai era scăpare pentru Ardeal și pentru neamul nostru” — I. Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848–49*. 441
69. Mai 1849 în Transilvania și Ungaria. Stări, fapte, mentalități descrise de un martor activ anglo-maghiar — John Paget, *Memories*... [Text român și englez] 446
70. Șuluțiu, Vasvári și Iancu la Pesta, Abrud și Fântânele — I. Sterca Șuluțiu de Cârpeniș, *Biografia lui Avram Iancu*. 463
71. Un român (maramureșan) martir al cauzei. — Elisei I. Armatu, *Ioan Buteanu*. 466
72. Luptele din iunie '49: Abrud — Fântânele — Muntele Mare — I. Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848–49*. 471

73. Dârzenie de buciumană din muntosul ținut al Apusenilor — I. Sterca Șuluțiu, *O femeie eroică* 477
74. Cu „un tribun al poporului, în părțile banatice...” — Beniamin Popa-Densușianu, *Însemnările unui tribun* 480
75. „Simplu și impunător — sever, mărinimos și erou”: Bem în campania sa în Transilvania — Johann Czetzy, *Bem's Feldzug in Siebenbürgen* [Text român și maghiar] 484

ÎNCERCĂRI DE PACIFICARE ROMÂNNO-UNGARĂ

76. „În leagănul legendar al Munților...” Episodul Dragoș. — Vasile Moldovan, *Memorii din 1848-49* 499
77. Două încercări, două eșecuri... — John Paget, *Memories* [Text român și englez] 519
78. „Pentru o legiune română în Ungaria” — I. Bălăceanu, *Historique des familles Balaceanu/Vacarescu* [Text român și francez] 539

CONSFĂTUIRI, CONTACTE, DEMERSURI — MEMORII PESTE MEMORII...

79. Itinerarii deputaționale — A.T. Laurian, *Însemnări pe un „calendar” din '49* 561
80. Proaspăt episcop la Sibiu — Însemnări succinte: Blaj, Pesta, Viena — Andrei Șaguna, *Memorii din anii 1846-1871* 564
81. „Numai acum văd eu bunăvoința Vienei...” — I. Sterca-Șuluțiu de Cârpeniș, *Biografia lui Avram Iancu* 571

VIII. ÎN GALERIA CELOR CARE AU FOST ATUNCI...

82. Poetul „Deșteptării Românicii”, iubitorul doinelor... — Iraclie Porumbescu, *Amintiri despre Vasile Alecsandri* 577
83. „Un uriaș fulgerat care n-a vrut să se târască în brânci...” — N. Iorga, *Un bătrân erou: Axentie Sever* 585
84. „Martir al libertății patriei” — I. Voinescu II, *Nicolae Bălcescu* 586
85. „Renumirea-ți o să crească cât va crește astă țară...” — G. Z. Crețeanu, *Nicolae Bălcescu* 591
86. „A fost frumoasă ziua în care, în fruntea a 60 000 de români, a jurat în fața altarului...” — Ulysse de Marsillac, *Simeon Bărnuțiu* [Text român și francez] 592
87. „Bardul națiunii întregi” — Iosif Vulcan, *Dimitriu Bolintineanu* 597

88. „Un apostol al dreptății, al cinstei și al intransigenței” generației de la '48 — Emil Costiescu, <i>Dumitru Brătianu</i>	599
89. „Învăpăiat naționalist, publicist democrat, diplomat luminat, orator...” — Iosif Vulcan, <i>Ioan Brăteanu</i>	601
90. Un bărbat foarte citit și luminat — Arune Pumnu, <i>Timotei Cipariu</i>	603
91. Un implicat „în toate conspirăciunile revoluționare s-a aruncat cu totul — tot și în mișcările din 1848” — Arune Pumnu, <i>Cesar Boliac</i>	604
92. În memoriam: „nemuritoriul român Ștefan Golescu” — <i>Gheorghe Magheru către Zinca Golescu</i>	606
93. „Tare crezând că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile națiunii mele” — <i>Testamentul lui Avram Iancu</i>	607
94. Un simbol al nației sale... și al devotamentului sublim pentru patrie — George Barițiu, <i>Avram Iancu</i>	608
95. Iancu intrat în legendă... — Al. Ciura, <i>Amintiri despre Avram Iancu</i>	623
96. Lui Iancu: „venerațiune cât va trăi națiunea română” — <i>Axente Sever omagiază memoria Iancului</i>	625
97. Multe scrieri despre Iancu, „dar... ce puțină cunoștință de cauză!” — I. Sterca-Șuluțiu de Cărpeneș, <i>Biografia lui Avram Iancu...</i>	629
98. Din acei evrei pământeni care s-au jertfit „pentru cauza revoluției de la '48” — M. Schwarzenfeld, <i>Iehuda Barbu Iscovescu</i>	634
99. „Podoaba României, învățatul între învățați” — D. A. Sturdza, <i>Mihail Kogălniceanu</i>	636
100. „Un gigant răsărit peste Carpați... pentru binele și onoarea numelui de român!” — G. Sion, <i>Aug. Treboniu Laurian</i>	639
101. O viață de sacrificiu: Alecsandrina Magheru — I. C. Drăgescu, <i>Femeia virtute</i>	644
102. „Unul dintre cei mai învățați, mai înțelepți și zeloși naționaliști” — Arune Pumnu, <i>Ioan Maiorescu</i>	647
103. „Un talent adevărat, modest peste măsură...” — Iosif Vulcan, <i>Vasilie Maniu</i>	647
104. „Pentru luminarea și cultivarea junimii române atât în Principate, cât și în Ardeal...” — Arune Pumnu, <i>Gavril Munteanu</i>	650
105. „Pentru reînvierea și educarea națiunii...” — Arune Pumnu, <i>Andrei Murășanu</i>	653
106. „Acest frate, Arune Pumnu, o lumină a fost pentru noi” — Alesandru Hurmuzachi, <i>Cuvântare rostită la mormântul lui Arune Pumnu</i>	654

107. „Întâmplările mele contemporane” — Ioan cavaler de Pușcariu (<i>Autobiografie</i>)	657
108. „Una jumătate de secol luptător pentru drepturile românilor” — <i>Constantin Alexandru Rosetti</i>	660
109. „Păcat că nu am urmat jurnalul meu tocmai în anul cel mai bogat de întâmplări și emoții...”, dar... — C.A. Rosetti, <i>Jurnalul meu</i>	663
110. „Un june poet ca un meteor... pe ceriul patriei sale” — V. Alecsandri, <i>Alecu Russo</i>	673
111. „Unul dintre șefii literaturii noastre...” „Franța a doua lui patrie” — C. A. Rosetti și A. Ubicini: La mormântul lui I. Voinescu II... .	683
112. România recunoscătoare — V. Alecsandri, <i>Prietenii românilor</i> . . .	687
113. „Încurajările ce ne-a dat Lamartine la 1848 și în 1859” — V. Alecsandri, <i>Lamartine</i>	690

IX. UNIRE ACUM ȘI-N PERSPECTIVĂ

114. Versul lui — <i>Patria română</i> — a trecut în conștiința națională universală — Arune Pumnul, <i>Ion Pușcariul</i>	693
115. Români frunțași, perfecți, și exilați din România, la Abrud despre soarta națiunii — I. Sterca-Șuluțiu de Cărpeneș, <i>Biografia lui Avram Iancu</i>	695
116. „Fără științe 'nalte vom fi pururea supușii și sclavii străinilor...” — Arune Pumnul, <i>Iacob Murdșeanul</i>	697
117. România, liberă și unită cu toate surorile ei... — C.A. Rosetti, <i>Doamnei</i>	698

Indice	703
Revoluția în „chipuri și icoane”. Iconografie.	739

Table of Contents

Foreword	V
Table of Contents	
— Romanian	IX
— English	XVII
The Revolution in "Portraits and Icons". The List of Illustrations	XXV

I PREFACE

1. "Two of 1821, two of 1848, two of 1859..." — I. Heliade Rădulescu, <i>Balance between Antitheses</i>	3
2. "Every chronicler writes in accordance with his political beliefs..." — Ion Voinescu I, <i>Historical Notes on Romania, 1821-1866</i>	9
3. "In order to write about historical events consult also opposite opinions" — Ioan cavaler de Pușcariu, <i>Notes on Contemporary Events</i>	10

II. UNION IN CONSCIOUSNESS AND IN ACTION

4. "He has ceaselessly dreamed of and worked for the co-resurrection and the glory of his people" — Vasile Alecsandri, <i>Nicolae Bălcescu in Moldavia</i>	13
5. "With the passion of a true missionary" — Al. Lepădat, <i>Constantin Negri</i>	22
6. From "the treasure of patriotic feelings" — V. Alecsandri, <i>Costache Filipescu</i>	28
7. "One of the initiators of the 1848 movement" — Arune Pumnul, <i>Niculai Bălcescu</i>	30
8. "Solely in the interest of the national language and history" — Timotei Cipariu, <i>Beginnings of an Autobiography</i>	31
9. "Unrivalled in the strength and purity of his character as a Romanian" — Arune Pumnul, <i>Georgiu Barițiu</i>	33
*	
10. Preparations with a view to union in consciousness and in action — Ion Ghica, <i>Historical Notes on the Principalities</i> [Romanian and French text]	35

III. FIRST OBSTACLES... IN MOLDAVIA

11. At the beginning of 1848 in Moldavia and in Europe as well — G. Sion, <i>Contemporary Recollections</i>	41
---	----

12. February/March 1848. From Paris, through Austria, prevented from entering Moldavia... — Iacolie Porumbescu, <i>Vasile Mălinescu</i> .	45
13. "Moldavians expressed their dissatisfaction in a more moderate way" — M. Kogălniceanu <i>Calling to Mind the 1848 Program, in the 1883 Romanian Parliament</i> ...	52
14. "Historical events that took place in my presence or with my humble support..." — M. Kogălniceanu <i>Evoking His Past in the Hall of the Romanian Academy, 1891</i> ...	55
15. The Grozești episode as described by N. Ionescu — G. Sion, <i>Contemporary Recollections</i> ...	61
16. After the events at Jassy. The unsuccessful plan in Bălățești... — G. Sion, <i>Contemporary Recollections</i> ...	63
17. "Honest and liberal in all of his thoughts and feelings" — Arune Pumnul, <i>Georgiu Sion</i> ...	64

IV. TRANSYLVANIA ON FIRE

MARCH-APRIL, 1848

18. "The Throne of Austria shaken at its foundations..." — G. Sion, <i>Contemporary Recollections from Transylvania</i> ...	69
19. "The longing for freedom and emancipation of the Romanian people" — I. Sterca Șuluțiu de Cărpeneș, <i>Biography of Avram Iancu</i> ...	70
20. Moldavian Exiles in Transylvania — G. Sion, <i>Contemporary Recollections</i> ...	73
21. In the Apuseni Mountains, after His Return from Cluj — Simion Balint, <i>Short Description of the Events in the Apuseni Mountains of Transylvania [or the 'Moți' Country]</i> ...	82

THE DAYS AT BLAJ IN MAY

22. Nationality — National Liberty — Its Rights and Insignia — National Oath — Al. Papiu Ilarian, <i>History of Romanians in Dacia Superior</i> ...	86
23. 2/14,3/15,4/16 May — G. Sion, <i>Contemporary Recollections</i> ...	103
24. The National Flagman at the Assembly of Blaj — Ioan cavalier de Pușcariu, <i>Notes on Contemporary Events</i> ...	118

EPILOGUES FROM BLAJ...

25. The Fear of the Ideas of the Pan-Romanian Spirit — G. Sion, <i>Contemporary Recollections</i> ...	124
---	-----

26. The Diet Votes for the Union of Transylvania — Ioan Oros alias Rusu, <i>Memories</i>	127
27. 21 May/2 June: Baptism of Blood for the Union. The Mihalț Slaughter — G. Barițiu, <i>Selected Fragments from the History of Transylvania</i>	131
28. "A crucial moment in the history of the country... The military execution at Mihalț and its antecedents" — Jakab Elek, <i>Szabadságharczunk történetéhez</i> [Romanian and Magyar text]	141
29. "Long live Iancu! Long live the Romanian nation! Take up arms!" — Ioan Ciurileanu, <i>Historical Fragments, 1848–49</i>	153
30. "Listen, an alphorn is sounding there" — Iračie Porumbescu, <i>To Iancu</i>	155
31. Again in the Apuseni Mountains; arrests — Simion Balint, <i>Short Description of the Events in the Apuseni Mountains [or the 'Moți' Country]</i> [Partially Magyar text]	156
*	
32. From Faraway Paris, Nicolae Bălcescu covers the Entire Movement of the Romanians in Transylvania — <i>The Discourse of Citizen Bălcescu, 3/15 May 1851</i>	163

IN MURGU'S BANAT

33. Instead of Thanks... 'a Trap' — <i>The Movement of Events with Dimitrie Petrovici, alias Stoichescu During the Magyar Revolution</i>	169
34. "The one who carried on with dignity the holy mission of the Romanian nationality throughout three Romanian provinces..." — G. Barițiu, <i>Dr. Eutimiu Murgu</i>	176

V. IN BUCOVINA

35. Bucovina has "men with iron-like natures" — Iosif Vulcan, <i>Georgiu Hurmuzachi</i>	183
36. "For he had prayed to God to set Moldavia free from its despotic ruler" — Iračie Porumbescu, <i>An Episode in 1848 [Bishop Justin]</i>	185
37. The hospitable Cernauca in the "Romanian fatherland" — Ioan Oros alias Rusu, <i>Memories</i>	191
38. Aron Pumnul in Bucovina: — Iračie Porumbescu, <i>How Pumnul Arrived in Bucovina</i>	196
— G. Sion, <i>A. Pumnul's Arrival in Bucovina</i>	201
39. "Homage to the Hurmuzachi family" — G. Sion, <i>Farewell to Bucovina</i>	203

40. "I was crying thinking of Bessarabia" — Constantin Negruzzi, *Alecsandru Donici*. 205

VI. WALLACHIA: THE REVOLUTION IN PROGRESS

41. Revolution... split — Two Governments... at Craiova and Bucharest... — N. Pleşoianu, *Memoir on the 1848 Revolution* . . . 211
42. "Let's fight, brothers, let's fight!" — C.D. Aricescu, *Ode to the Romanian Heroine Anetta Ipătescu* 226
43. "This clique of regenerators" — I. Voinescu, *Historical Notes on Romania in 1821–1866* 227
44. The Days of 10/12 June and 19 June/1 July "slashed by a conservative" — Colonel Lăcusteanu's *Memories* 240
45. "The action prepared on 19 June failed — the joint action on 29 June also failed..." — N. Pleşoianu, *Memoir on the 1848 Revolution* 256
46. Ubicini, a French Secretary of the Provisional Government and of the Princely Lieutenancy — A. Ubicini, *Wallachia in 1848* 267
47. After Having Returned from Rucăr — Accomplishments, Obstacles, Failures... [30 June/12 July–12/24 September] — N. Pleşoianu, *Memoir on the 1848 Revolution* 272
48. Arrived from Transylvania, "commissar for the propagation of the Constitution in the County of Piteşti" — Ioan cavaler de Puşcariu, *Notes on Contemporary Events* 281
49. From Moldavia, "called to Bucharest for resolving the question of land reform..." — Ioan Ionescu [de la Brad], *My Life, Written by Myself* 282
50. "An outstanding, praiseworthy agronomist" — Nicolae Bălcescu, *Land Reform in the Romanian Lands* 284
51. 6/18 September: The Burning of the *Arhondologie* and of the *Organic Regulations* — A. Ubicini, *Wallachia in 1848* 285
52. The Romanian Principalities: "suzerainty" and "protectorate", European interests... — Ion Ghica, *How the Revolution is Considered at Constantinople* 289
53. Europe and the Revolution: Indifference, Protests, Threats... — A. Ubicini, *Wallachia in 1848* 294
54. George N. Sanders, An American and the cause of the European Revolutions — C.A. Rosetti, *Russia* 299

55. The Poles and the Revolution in the Principalities — Colonel Zabłocki to Prince Adam Czartoryski	300
56. "Suzerain" and "Protective" Encroachments — A. Ubicini, <i>Wallachia in 1848</i>	304
57. "A real description of the battle of 13/25 September 1848" — Major D. Papazoglu, <i>The Romanian Soldier's Catechism</i>	313
58. "The tricolor flag no longer flies in Wallachia, except at the Prefecture of Muscel" — I. Bălăceanu, <i>The History of the Balaceanu/Vacarescu Families</i> [Romanian and French text]	318
59. "The disbanding of the camp at Trajan's Field" — A. Pelimon, <i>The Romanian Revolution</i>	339
*	
60. "Our 1848 movement: principles... aims... repressed for the time being" — N. Cretzulescu, <i>Historical Recollections</i>	352

THE BEGINNINGS OF EXILE

61. "Such a strong personality, with the courage of a lioness..." — J. Michelet, <i>The Danubian Principalities. Mrs. Rosetti, 1848</i> [Romanian and French text]	368
62. "...Let us kiss once more the land of our fathers..." — I. Voinescu II, <i>A Journey on the Danube</i>	394
63. "Brotherhood and gratitude... to the Romanian Israelites... C.D. Rosenthal. — C.A. Rosetti, <i>To the Editors of "The Romanian Israelite"</i> [Romanian and French text]	412

VII. IN TRANSYLVANIA THE REVOLUTION BECOMES WAR

64. General Mobilization... — Campaign Diary... October-November 1848 — I. Ciurileanu, <i>Historical Fragments from 1848-49</i>	421
65. October-November '48 — Szecklers hold a National Assembly at Lutița [Agyagfalva] — Kövari László, <i>Visszaemlékezések a forradalom derűsebb napjaira</i> [Romanian and Magyar text].	425
66. The Battle at Borgoprund [Prundul Bărgăului] and our retreat... in Bucovina — Ioan Oros alias Rusu, <i>Memories</i>	433
67. A Painful Separation — "Even if we had different principles, we had a common aim: the happiness of all Romanians" — <i>Military Priest Ioan Munteanu writes... on a volume offered to him by Cesar Bolliac.</i>	440
68. March-May 1849: "In the Apuseni Mountains... There was still a chance for Transylvania and for our people" — I. Ciurileanu, <i>Historical Fragments from 1848-49.</i>	441

69. May 1849 in Transylvania and Hungary. Situations, facts, and outlooks described by an active Anglo-Magyar witness — John Paget, *Memories...* [Romanian and English text] 446
70. Şuluţiu, Vasvári, Iancu at Pest, Abrud and Fântânele — I. Sterca Şuluţiu de Cârpeniş, *Biography of Avram Iancu* 463
71. A Romanian [from Maramureş] martyr for the cause. — Elisei I. Armatu, I. Buteanu 466
72. The battles of June 1849: Abrud, Fântânele, Muntele Mare in the Apuseni Mountains — I. Ciurileanu, *Historical Fragments from 1848–49* 471
73. Firmness of an Alphorn Blower in the Mountainous Apuseni Land — I. Sterca-Şuluţiu, *A Heroic Woman* 477
74. With “a high-ranking military defender of the people, in the lands of Banat...” — Beniamin Popa-Densuşianu, *Notes*. 480
75. “Simple and impressive — severe, generous and a hero”: Bem in his campaign in Transylvania — Johann Czetzy, *Bem's Feldzug in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849* [Romanian and German text] 484

ATTEMPTS AT ROMANIAN-HUNGARIAN PACIFICATION

76. “In the legendary cradle of the [Apuseni] Mountains...” The Dragoş episode — Vasile Moldovan, *Memories from 1848–49* 499
77. Two attempts, two failures... — John Paget, *Memories* [Romanian and English text]. 519
78. “For a Romanian legion in Hungary” — I. Bălăceanu, *The History of the Balaceanu/Vacarescu Families* [Romanian and French text] 539

DISCUSSIONS, CONTACTS, APPROACHES — LOTS OF MEMOIRS...

79. Deputy itineraries — A.T. Laurian, *Notes on an 1849 “Calendar”* 561
80. The new bishop at Sibiu — Concise notes: Blaj, Pesta, Viena — Andrei Şaguna, *Memories from 1846–1871* 564
81. “It is only now that I can perceive Vienna's goodwill...” — I. Sterca-Şuluţiu de Cârpeniş, *Biography of Avram Iancu* 571

VIII. IN THE GALLERY OF THOSE WHO PARTICIPATED THEN...

82. The poet of “Romania's Awakening”, the lover of “Doinas...” — Iralie Porumbescu, *Recollections about Vasile Alecsandri* 577
83. “A giant struck by lightning who refused to crawl...” — N. Iorga, *An Old Hero: Axentie Sever*. 585

84. "A martyr for the country's liberty..." — L. Voinescu II, <i>Nicolae Bălcescu</i>	586
85. "Your fame will grow, together with this country..." — G. Z. Crețeanu, <i>Nicolae Bălcescu</i>	591
86. "It was a beautiful day when he swore in front of the altar, in the presences of 60,000 Romanians..." — Ulysse de Marsillac, <i>Simeon Bărnuțiu</i> [Romanian and French text]	592
87. "The entire nation's bard" — Iosif Vulcan, <i>Dimitriu Bolintineanu</i>	597
88. "An apostle of righteousness, honesty, and intransigence" of the 1848 generation — Emil Costiescu, <i>Dumitru Brătianu</i>	599
89. "Inflamed nationalist, democratic journalist, enlightened diplomat, good speaker..." — Iosif Vulcan, <i>Ioan Brăteanu</i>	601
90. A learned and enlightened man — Arune Pumnuț, <i>Timotei Cipariu</i>	603
91. Involved "in all the revolutionary conspiracies, he completely devoted himself to the 1848 movements outside the country" — Arune Pumnuț, <i>Cesar Boliac</i>	604
92. In Memoriam: "the immortal Romanian Ștefan Golescu" — Gheorghe Magheru to Zinca Golescu	606
93. "Strongly believing that those who fight using the law as their weapon will obtain the rights belonging to my nation" — <i>The Will of Avram Iancu</i>	607
94. "A symbol of his nation... and of absolute devotion to his country..." — George Barițiu, <i>Avram Iancu</i>	608
95. Iancu becomes legend... — Al. Ciura, <i>Recollections about Avram Iancu</i>	623
96. To Iancu: "veneration as long as the Romanian nation shall live" — <i>Axente Sever Praises Iancu's Memory</i>	625
97. Many writings about Iancu, "but... little knowledge of the case!" — I. Sterca-Șuluțiu de Cârpeniș, <i>Biography of Avram Iancu</i>	629
98. Among those native Jews who sacrificed themselves "for the cause of the 1848 Revolution" — M. Schwarzenfeld, <i>Iehuda Barbu Iscovescu</i>	634
99. "Romania's treasure, a scholar among scholars" — D.A. Sturdza, <i>Mihail Kogălniceanu</i>	636
100. "A giant rising over the Carpathians... for the benefit and honor of the Romanian name!" — G. Sion, <i>Aug. Treboniu Laurian</i>	639
101. A life of sacrifice: Alecsandrina Magheru — I. C. Drăgescu, <i>The Virtuous Woman</i>	644
102. "One of the most educated, wisest, and most zealous nationalists" — Arune Pumnuț, <i>Ioan Maiorescu</i>	647

103. "A real talent, extremely modest..." — Iosif Vulcan, <i>Vasile Maniu</i>	647
104. "For the enlightenment and cultivation of the Romanian youth, both in the Principalities and Transylvania..." — Arune Pumnul, <i>Gavriil Munteanu</i>	650
105. "For the awakening and cultivation of the nation" — Arune Pumnul, <i>Andrei Murășanul</i>	653
106. "This brother, Arune Pumnul, was a light for us" — Alecsandru Hurmuzachi, <i>Speech at Arune Pumnul's Grave</i>	654
107. "My contemporary events" — Ioan cavaler Pușcariu [Autobiography]	657
108. "Fighter for the rights of the Romanians for half of a century..." — G. Barițiu, <i>Constantin Alexandru Rosetti</i>	660
109. "A pity that I didn't write in my diary during the very year richest in events and emotions... but..." — C.A. Rosetti, <i>My Diary</i>	663
110. "A young poet as a meteorite... on the sky of his country..." — V. Alecsandri, <i>Alecu Russo</i>	673
111. "One of the chiefs of our literature"... "France, the second fatherland" — C.A. Rosetti and A. Ubcini: At the tomb of Ioan Voinescu II	683
112. Grateful Romania — V. Alecsandri, <i>Friends of the Romanians</i>	687
113. "The encouragement given to us by Lamartine in 1848 and 1859" — V. Alecsandri, <i>Lamartine</i>	690

IX. UNION, NOW AND IN THE FUTURE

114. "His verse — <i>The Romanian Fatherland</i> — entered into the universal national consciousness" — Arune Pumnul, <i>Ioan Pușcariul</i>	693
115. "Outstanding Romanians, prefects, and exiles from Romania, at Abrud about the nation's fate" — I. Sterca-Șuluțiu de Cărpeneș, <i>Biography of Avram Iancu</i>	695
116. "Without high knowledge, we shall forever be the subjects and slaves of foreigners..." — Arune Pumnul, <i>Iacob Murășanul</i>	697
117. "Romania, free and united with all her sisters..." — C.A. Rosetti, <i>To the Lady...</i>	698

Index	703
The Revolution in "Portraits and Icons". The Plates.	739

Revoluția în „chipuri și icoane“

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Pe copertă „România Revoluționară“ tablou în ulei de C.D. Rosenthal. Muzeul Național de Artă. Reproducere.

VORSATZ I. *Politische Charte von Europa* (Harta politică a Europei) 1848, Wien, Bey Franz Werner. Litografie. B.A.R. Msse.

I. SIMBOLUL ORIGINII LATINE...

A Symbol of the Latin Origin

1. Sigiliul folosit de N. Bălcescu având pe mâner lupoaica cu cei doi gemeni. Colecția B.A.R. (Muzeul Național de Istorie).

II. FRANȚA REVOLUȚIONARĂ. PERSONALITĂȚI FILOROMÂNE

Revolutionary France. Personalities Supporting the Romanians

1. Începutul revoluției în Franța 24 Februarie 1848. „Le peuple dans la salle du trône“, după litografia de Janet-Lange în Armand Dayot, *Journées révolutionnaires 1830–1848*. Paris, Er. Flammarion, [1897] — B.A.R. Cabinetul de Stampe
2. Edgar Quinet 1803–1875. După Armand Dayot, *Journées révolutionnaires 1830–1848...* Cabinetul de Stampe.
3. Alphonse de Lamartine. După Armand Dayot, *Journées révolutionnaires*.

III. ALTE PERSONALITĂȚI REVOLUȚIONARE

ȘI „PRIETENI AI ROMÂNILOR“

Other Revolutionary Personalities and “Friends of the Romanians”

1. Jules Michelet (1798–1874)
2. Abatele Lamennais (1782–1834)
3. Adam Mickiewicz (1798–1853)

După Armand Dayot, *op. cit.*, B.A.R. Cabinetul de Stampe.

IV. PROEMINENȚE REVOLUȚIONARE ROMÂNE

Romanian Prominent Figures of the Romanian Revolution

1. Ion Eliade Rădulescu. B.A.R. Cabinetul de Stampe
2. George Bariț. B.A.R. Cabinetul de stampe
3. Mihail Kogălniceanu. B.A.R. Cabinetul de Stampe

V. PROEMINENȚE REVOLUȚIONARE ROMÂNE

Romanian Prominent Figures of the Revolution

1. Aron Pumnul după Iosif Vulcan, *Panteonul român*, Pesta, 1869, p. 61.
2. Costache Negri. Reproducere din „Albina Carpaților”, Sibiu, I, 18 aug. 1877.
3. Ioan cav. Pușcariu. B.A.R., Cabinetul de Stampe.

VI. UN EPISOD ETERNIZAT PE PÂNZĂ ȘI ÎN „MEMORII”

An Episode immortalized on the Canvas and in “Memories”

1. Vasile Melinescu și prietenii săi francezi. Detaliu interpretat de noi ca făcând parte dintr-un tablou în ulei de Alecu Moruzi, în Bucovina, descris de Iraclie Porumbescu. Reproducerea e după I. Frunzetti. *Pictorul revoluționar C. Rosenthal*, care îl atribuie — fără argumente — lui C.D. Rosenthal. Nici sursa nu e precizată.
2. Iraclie Porumbescu B.A.R. Cabinetul de Stampe.

VII. „BUCOVINA ARE BĂRBAȚI DE FER”

“Bucovina’s Men are made of iron”

1. George Hurmuzachi. Reproducere din „Familia”, Pesta, 1865, nr. 20, p. 237
2. Alexandru Hurmuzachi. După Iosif Vulcan, *Panteonul român*, Pesta, 1869, p. 81.
3. George Sion, Iosif Vulcan, *Panteonul Român*, Pesta, 1869, p. 121.

VIII. PENTRU O ROMÂNIE DE NOUĂ MILIOANE...

For a Romania Covering Nine Millions...

1. Nicolae Bălcescu. B.A.R. Cabinetul de Stampe.

2. C.A. Rosetti. Detaliu din grupul „Die walachischen Freiheitskämpfer“ (Luptătorii pentru libertate din Țara Românească) din „Illustrierte Zeitung“, Leipzig, 21 iulie 1845, nr. 316.
3. Ion Ghica. Biblioteca Națională (Colecții Speciale).

IX. IDENTITATE NAȚIONALĂ

National Identity

1. „Cocarda tricoloră” — purtată la 1848 de Alexandrina Magheru (Colecție Cornelia Bodea)
2. „Susținătorii Constituției” acuarelă de Costache Petrescu. B.A.R. Cabinetul de Stampe.

X–XI. ADUNAREA DE LA BLAJ DIN 3/15 MAI 1848.

MĂREȚ ERA SPECTACOLUL CE SE DESFĂȘURA ÎN FAȚA NOASTRĂ...

The Blaj Assembly on the 3/15 May 1848.

We Were Watching a Magnificent Scene....

Acuarelă de I. Petcu. B.A.R. Cabinetul de Stampe.

XII. 1. „ROMÂNIA RUPÂNDU-ȘI LANȚURILE“

“Romania Breaking Her Chains”

Litografie executată de Leroy după tabloul în ulei de C. D. Rosenthal. B.A.R., Cabinetul de Stampe.

2. „România revoluționară”. Reproducere după tabloul în ulei de C. D. Rosenthal. Muzeul Național de Artă.

XIII. FRAȚI ÎNTRE EI ȘI FRAȚI PENTRU CAUZĂ...

True Brothers and Brethren for the Cause...

1. Ion Ionescu (de la Brad). B.A.R., Cabinetul de Stampe.
2. Nicolae Ionescu B.A.R., Cabinetul de Stampe.
3. Frații Golești: Ștefan, Nicolae, Alexandru, Radu. B.A.R., Cabinetul de Stampe.
4. Dumitru C. Brătianu la 1848 Reproducere din: Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. I, București, 1934 (Așezământul Cultural Ion C. Brătianu).
5. Ion C. Brătianu. „Familia”, Pesta, II, nr. 19, 3/15 iulie 1866.

XIV. DIN PLEIADA REVOLUȚIONARILOR POETI...

From the Pleiad of Revolutionary Poets...

1. Vasile Alecsandri B.A.R., Cabinetul de Stampe.
2. Andrei Mureșanu. Detaliu dintr-o carte poștală. B.A.R. Cabinetul de Stampe.
3. Dimitrie Bolintineanu. Din: Ionel Jianu, *Pictorul revoluționar Barbu Iscovescu*, Buc. ESPLA, (1955), fig. 15.
4. C.D. Aricescu B.A.R., Cabinetul de Stampe.

XV. TREI PICTORI REVOLUȚIONARI...

Three Revolutionary Painters...

1. Barbu Iscovescu. După Ionel Jianu *op. cit.*
2. D.C. Rosenthal. Portret de I. Negulici 1848, autotipie după Lucia Dracopol Ispir, *Pictorul revoluționar I. Negulici 1812–1851*, Ploiești 1962.
3. I. Negulici. Autoportret (1842). din: Lucia Dracopol-Ispir, *op. cit.*

XVI. ÎNCEPUTUL EXILULUI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

The Beginning of the Exile out of Wallachia

- 1–2. Ghimii pe Dunăre din: *The Danube: its History, Scenery, and Topography* by William Beattie. Splendidly illustrated from Sketches by Arresch and drawn by Bartlett W.H. London, 1845. B.A.R., Cabinetul de Stampe.
3. Maria Rosetti (1820–1893). Prototipul „României Revoluționare”. Reproducere după V. Netea, C.A. Rosetti. București, Editura Științifică, 1970.

XVII. ȘI PENTRU ACEȘTIA... REVOLUȚIA A FOST UNA SINGURĂ

For Them Also... The Revolution Was Only One

1. Ioan Maiorescu. (Iași, 1864). Reproducere după N. Bănescu și V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu*, București, 1912. Frontispiciu.
2. Ion Codru-Drăgușanu. Reproducere după I. Codru-Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*. Ediție Romul Munteanu, 1956, Frontispiciu.
3. Vasile Maniu. Reproducere din „Familia”, Pesta, VIII, nr. 1, din 2 / 14 ian. 1872.
4. Gavriil Munteanu. Din *Cărturarii brașoveni (sec. XV–XXI) Ghid bibliografic*, Brașov, 1972.

XVIII. REVOLUȚIA PERSONIFICATĂ...

The Personified Revolution...

1. Avram Iancu. Tablou în ulei de Barbu Iscovescu 1849. Originalul la Muzeul Național de Artă.
2. Simion Bărnuțiu. B.A.R., Cabinetul de Stampe.

XIX. PREFECȚI ÎN OASTEĂ LUI IANCU

Prefects in Iancu's Army

1. Ioan Buteanu. Ulei de Barbu Iscovescu 1849. Reproducere din: Ionel Jianu, *Pictorul revoluționar Barbu Iscovescu* ESPLA, (1955), fig. 17.
2. Iosif Hodoș. I. Vulcan, Panteonul român, Pesta 1869, 143.
3. Simion Balint. După tabloul în ulei de Barbu Iscovescu 1849. Reproducere din: Ionel Jianu, *Pictorul revoluționar Barbu Iscovescu*, fig. 19.
4. Axente Sever. B.A.R. Cabinetul de Stampe.

XX. PENTRU O COLABORARE REVOLUȚIONARĂ ROMÂNNO-UNGARĂ

For a Romanian-Hungarian Revolutionary Collaboration

1. Cezar Bolliac. B.A.R., Cabinetul de Stampe.
2. Ion Bălăceanu. B.A.R., Cabinetul de Stampe.
3. Conducători ai revoluției ungare: Gőrgy Arthur, Perczel Mór, Iosef Bem, Henryk Dembinsky, Kossuth Lajos. *Les Derniers Soutiens de la Hongrie*. Litografie de A. Colette, Impr. Lemercier, Paris. B.A.R., Cabinetul de Stampe.

VORSATZ II. *Die unteren Donauländer diesseits des Stromes*. (Țările de la Dunărea de Jos de dincoace fluviului). Gravură în lemn. Reproducere din „Illustrierte Zeitung“, Leipzig, nr. 318, 4. aug. 1849.

*„Pro Patria, pro liberis,
pro aris, atque pro focis suis“.*

Gajus Sallustius Crispus
De Conjuratone Catilinae

*„După cum individul are nevoie să știe cine este,
cine i-a fost bunic și al cui nepot este, pentru a-și
revendica drepturile sale, tot așa*

*și neamurile au nevoie ca în vremuri grele să-și aibă un razim puternic; să-și
amintească că sunt fiii unor oameni destoinici cari
au luptat pentru pământul acesta și deci au dreptul,
au sfânta datorie de a muri, apărându-l“.*

V. Pârvan
Conferință la Festivalul Ligii Culturale

I. DREPT PREFAȚĂ...

DOI 1821, DOI 1848, DOI 1859...

1

I. HELIADE RĂDULESCU, ECHILIBRU ÎNTRE ANTITHESI

Sunt oameni ce binecuvântă anii aceștia și au aspirat la dânșii; sunt iară oameni ce îi blestemă și cu horoare își aduc aminte de dânșii.

Amândouă părțile, fără a ști poate cauza afecțiunii sau aver-siunii lor, își au cuvintele foarte mari.

Causa e foarte simplă. Causa este că au fost doi 1821 și doi 1848. Obiectul acestui articol este de a descurca pe unul din altul și d-a-i arăta despărțiți spre a-i cunoaște bine și curat fiecare.

1821. — Așa, doi 1821 fură; unul venia de unde și-a fost înțărcat dracul fanarioții* în capul căruia era Hysilante; și altul de unde se mai afla încă, dacă nu vână și sânge, oase încai și tot oase de român ce mai pot învia ca însuși oasele peste care profetise Iesechiel.

De peste Olt venia 1821 cel românesc, de la apus de unde vin uraganele ce curăță aerul de morburi sau de ciume și răstoarnă și

1. 1821
fanariot:
Ipsilanti
și fanarioții

2. 1821
românesc

* Solicismul este un păcat literar sau gramatical; și precum adesea păcătuiește cineva din multă ardoare sau din multul zel, făcui și eu un solicism, vrând a face un serviciu românilor:

Românul în genere zice: *unde și-a-nțărcat dracul copiii.*

Eu zisei: *unde și-a-nțărcat dracul fanarioții.*

Suntem într-o epohă în care mari și multe sunt păcatele literare, ca și cele morale, religioase și politice. Treacă-mi-se și mie cu vederea păcatul limbei mele; căci se scie înțelepciunea antică care zice:

Limba păcătuitoare adevărul zice.

Așa, *unde și-a-nțărcat dracul fanarioții*, iarăși o mai repet, pentru că persist și eu adesea în ideile mele.

Fanarioții sunt niște ființe cari, când apărea sau mai apar încă, sunt așa de piper-nice și lovite de atrofie, încât nu pot umbla nici de-a bușile; sunt numai pelea fără oase, ca un fel de cartilaje; și fiindcă acest fel de ființe dracul scuipă și le face; cum dară apărea creaturile acestea, dracul îi lua și îi aducea la doică în Țara Română și în Moldova ca să-i alapte. Din sodorile și sângele românului suga fanarioții până ce mi-i pune dracul *copăcel* pe picioare, apoi când venia timpul spre a-i înțărca, atunci îi-i lua pe ari-pile tenebroase de șoarece aripat și îi-i ducea la locul unde îi întrema, deprinzându-i a mânca *suhari* și a roade oase; îi trecea prin ciur și prin dârmon ca să-i cerce și să-i aleagă tot unul și unul și apoi îi-i făcea generali și diplomați mari, ca să-i aibă la îndemână la toate felurile de *zavere*.

Nu mă judicați așa de aspru, scumpii mei români, căci îmi am și eu cuvintele mele când zic câte o vorbă ce n-a mai zis-o alții.

al lui Tudor
Vladimirescu

casele ce nu stau pe temeie *bune**. Oltenii venia cu acel 1821 și în capul lor era Tudor Vladimirescul.

Cu un 21 venia Hyspilante cu o adunătură de străini de toate culorile, și după cari, ca toți junii creduli și generoși, se luară amăgiți o multitudine de elevi greci, plini de ardoarea celor ce știură a muri la Thermopylle.

Cu cel românesc 21 venia Vladimirescul cu 16 mii de panduri, toți români, toți oltenași, ce mirosia pe cel cu vestminte albastre la cîafă ca să-l cunoască dacă era boier sau ciocoi. Pe boier și-l făcea căpitan și pe ciocoi îl *cinstia cu bragă*, și iar îl mai *cinstia* cu două, trei, patru, cinci... tinichele de bragă, până când îl umfla bine cu *cinstea* ce i se cuvenea: „Bea, neaică, îi zicea, că mult îmi mai știai să aduci bine din condei lucrurile și să scoți lapte din peatră!”

Un 21 venia din Moldova, și încă și mai de departe și stete la Colintina pe unde trec muscalii când vin și se duc și se puse *grecesce* în casele Ghicilor.

Cel adevărat 21 venia de peste Olt și stete la mama capitalei, la metropolie voi să zic, și se puse *românesce* în casele Brâncovenilor. Unul la Colintina și altul la Metropolie steteră, și spre a se cunoaște se măsurară unul pe altul de sus până jos. Se cunoscuseră și după poziția ce luară și după gesturi și fapte, și după cugete, și după *stăpâni*. Unul venise a servi românilor și altul străinilor.

Unul aduse prade, despuieri, ucideri, incendiuri de case, spargeri de biserice, măcelul celor fără putere, desonorări de familie, violări de vergini, devastarea țării dintr-un cap până în altul și nici un principiu.

Altul, cel adevărat românesc, semăna cu mâni pline semințele naționalității și striga: jos phanarioții, jos cu ciocoi! să strivim capul șerpilor.

Unul, cel phanariotic, cânta:

Aideți frați. să trăim bine,
Să trăim *tot pentru noi*,
Că eată vremea ne vine
Cea-ncărcată de nevoi.

* Casa pe temelie putrede se surpă singură, dacă nu o dau uraganele jos. Societatea, ale căria legi n-au de principiu sau de temelie Dreptatea, pere de sine dacă nu o spulberă uraganele revoluționare. În Imperiul roman, unde drepturi aveau numai patricii și cetățenii romani și ceilalți era toți sclavi sau cel mult plebei, unde omul științelor, artistul, artisanul era sclav și se vindea și se cumpăra ca vitele, unde era dreptatea? și ce-i mai făcuse pretorienii sau *ianiciarii* timpului când îl asaltară de toate părțile barbarii? De la Mihai Bravu unde încă mai fură brațele de apărare, când *Românul* era sinonim cu *sclavu*?

Două tabere:
cea de peste
Prut (la
Colentina)
Cea de peste
Olt (la
Mitropolie)

Două
doctrine,
două politici

1. Semințele
naționalității

2. Egoismul

Altul, cel românesc cânta ca toți eroii moderni ai tuturilor națiunilor în servitute, ca toți eroii Greciei, cântecul clepților, cântecul Jiienilor.

.

Capitala atunci sta între doi 21: între al lui Hypsilante ce rezida la Colintina și între al lui Tudor, ce rezida în casele Basarabilor. Boierii atunci, câți mai era boieri, trecură la Tudor și ciocoi făcuseră mai dinainte cauză comună cu Hypsilante.

Cei cu
Ipsilante
și
cei cu Tudor

Charalambii, Isvoreni, Poienari etc. era deja în rangurile lui Tudor, căpitani ai pandurilor, ajutanți, secretari; Grădișteni, Hilarion, Giani etc. i se oferiră spre serviciu.

Hypsilante venise proclamând prada și incendiul. Ciocoi dimpreună cu toată adunătura de străini îl recunoscuseră de cap și începură prada și violarea.

Tudor proclamă drepturile Patriei și domnia română, și ciocoi nu-l iertară. Tudor fu trădat la Golești de doi luzi venetici și ucis din ordinul lui Hypsilante la Târgoviște în aplaudul trântorilor și lipitorilor, vampirilor României.

Pe Tudor
ciocoi
nu-l iertară

Cei cari au trădat și ucis pe Tudor au fost totdeauna bine văzuți de curtea numită *protectoare*, înscriși în cartea de aur și urmașii lor împinși înainte și foarte larg recompensați.

Cei cari au urmat lui Tudor fură înscriși în cartea neagră, de au fost oameni maturi; prevegheați de aproape, de au fost juni, și fură alungați, batjocoriți și vor mai fi, poate încă, până la a șaptea generație.

Scarlat Grădișteanul a murit într-o neavere din cele mai clasice și fiii lui le-au trecut înainte toți veneticii, filii lui fură persecutați și însuși de consângii lor.

De la un 1821, de la al lui Hypsilante, avem suvenirea de tot ce este mai nenațional, mai batjocoritor, mai horibil: — iar de la 1821 al lui Tudor începe regenerarea românului.

Regenerarea
începe
cu Tudor

Unul, cel de peste Prut, aducea distrucția și o adevărată *stăpânire*. Cel de peste Olt aduse o creație nouă, domnitor român, reforme, școale naționali etc.

Acum, după ce se descurcă și se distinseră doi 1821, știe fiecare, după doctrinele și politica sa, ce are de a blăstema și ce are de a binecuvânta.

Dacă adevărații români blăstemă pe cel de peste Prut, este în adevăr una din simptomele cele mai fericite, este semn că au început a se emancipa de acea influință fatale ce îi făcea a batjocori și a

persecuta tot ce era național și a binecuvânta, în neștiință, toate peirile ce ne venia de la Nord.

.

Ciocoi Drum bun, ciocoiilor! că boierii s-au învins, boierii nu mai sunt. Dumnezeu numai de v-ar face pe voi oameni.

și Au murit boierii; și complotul asupra lor dată de la 1821. Zăvera fu dejucată de boieri; Tudor era sluger și căpitanii lui toți și pandurii lui toți nu era ciocoi, că mirosia pe cel în vestminte albastre la cîafă să știe dacă mirosia a ciocoi. Cei din București, ce nu făcură cauză comună cu Hypsilante nu era ciocoi.

boieri Boierii și populus, românii adevărați, dejucară planurile Curții protectoare ce se servise cu phanarioți și cu ciocoi.

Zăvera fu risipită; Tudor își vărsă sângele lui și cu sângele lui eși domnia pămînteană și multe din drepturile Patriei. Curtea protectoare de atunci jură a desființa această instituție hierarhică, din care eșia apărătorii țarei, odată cu brațul și apoi cu mintea și experiența.

Ca și în 1821,
și în 1848

1848. — Precum văzurăm doi 1821, asemenea apărură mai deodată pe horizonte României doi 1848; și duelul de ambele părți fu de moarte, ca și între boieri și ciocoi, ca și între viață și moarte.

aceleași
principii

Nu vă mirați, cititori; căci situația geografică și politică a țării noastre e tot aceea și intențiunile și interesele vecinilor noștri nu s-au schimbat: cabinetul Petersburgului nu poate renunța la programa ce i-a tras-o Petru I. Clima, elementele, situația, natura popoarelor ce guvernă nu-l lasă a face altfel.

aceleași
consecințe

Până când dar există aceleași principie, nu vor eși decât aceleași consecințe; din aceleași cauze, aceleași rezultate es. Evenimentele la noi se vor succede ca și edițiunile prin stereotipie.

Orice idee se va naște în rerunchii României, va avea întotdeauna alta de adversară din partea Rusiei, care de nu va putea a o combate de față, se va cerca să-i semene spre a o parodia și distruge apoi.

Și din contra iară, orice idee, orice cuget, fie cât de ascuns și de tenebros va eși din cabinetul Petersburgului, totdeauna va întâmpina în vreun colț al României un alt cuget, un simțiment oarecare, un instinct cel puțin de apărare; și se luptă pe cât poate și tot se luptă biata țară, până când va mai exista picior de român sau mai bine limba română în bela Românie.

Juna
Românie

Se luptă disgrăția Românie; pentru că e belă, e jună încă, cu brațele viguroase de munteană, cu picioarele repezi de olteană, cu

gesturile grațioase de bucureșteană sau de moldoveană, în genere cu statura clasică de romană; e jună încă și n-a trăit disgrațiată filie a Romei și va și ea să trăiască, să aibă un loc la soarele ce încălzește și luminează popoli. Se luptă filia Bruților contra servituții și a morții.

Când Rusia îi dă o lovitură, România, dacă nu mai mult, ca prin instinct cată a se apăra; dacă nu mai mult, cată a se acoperi sub scutul drepturilor sale; și Rusia acel scut se încearcă cu orice mijloc spre a-l desființa. — Când iară Rusiei îi vine un cuget, România pune înainte altul; și Rusia se încearcă cu orice mijloc ca România să nu mai aibă capete, să nu mai aibă cugete pentru că nu face Rusia o mișcare să nu facă și România prin filii săi alta.

Așa, când de peste Prut vine un Hypsilante am văzut că de peste Olt vine un Tudor.

Când iară România în legitimul său amor concepe și e să nască un prunc ce se numește *Uniune*, țarismul, prin un amor adulteriu și contranatural, face Franței, oficial un pui monstruos și îi dă numele tot de Uniune.

Moășele sunt cumpărate și dibace, moășele își dau nume de *stele*, de *partite naționali*, de *români*, și pruncul conceput nu din florile, ci din bălăriile diplomației, cum apăru, îndată fu și dresuit, încondeiat astfel cum să semene cu legitima filie a României, și înțorțolat astfel cum să uimească mințile românilor.

Pruncii se aseamănă și, prin urmare, se scamotă: bastardul ia locul celui legitim. Sunt însă voci cari strigă; și acele voci Rusia va să le astupe, va să le înece.

Nu vă mirați, dar când auziți că doi 1848 au fost, și dacă comparându-i veți vedea că atât de simetric se aseamănă cu cei doi 1821. — Aceleași cauze, aceleași efecte.

Un 1848 vine de peste Prut și se *dospește* în leși de phanarioți, de filii denaturați ai Moldovei și se *dospește* ca și mișcarea de la Brăila în casele agenților Rusiei*; și vine apoi a se fermenta și mai mult în București, în casele unui general rus, de însuși membrii cabalei de la Brăila. Aceștia formară comitetul revoluționar din București, aceștia comisia executivă de trei.

Programa acestei comisiuni fu: d-a ucide pe alesul națiunii; de a da țarei foc de trei părți: de la Ocnele Mari, de la Telega și de la Islaz; de a deprăda averile împărțind proprietățile; de a viola per-

România și
țarismul

1821 și 1848
aceleași
cauze,
aceleași
efecte...

Două țeluri,
două
programe

* Vezi *Mémoires* asupra istoriei regenerațiunii, pag. 43 până la 61 și cele date spre a se publica în dosarul d-lui N. Russo, pag. 23 până la 38, precum și Memoriul lui Gr. Ghica, pag. 10.

1. soanele; de a lovi în onoarea familiilor (vezi foaia numită *Pruncul*, vezi pe *Phanariotul* și pe *Țânțarul*) de a denatura și distruge drepturile patriei și nici un principiu decât de a degenera și distruge toate principiile.

2. La ivirea pericolului un alt 1848 apare, cu totul român, eșit din societatea secretă; și acesta strigă mai întâi: *Urăsc tirania — Mi-e frică de anarhie*; Duhamel, trimisul Rusiei, îi astupă gura, pentru că prin anarhie se încerca să deschiză drum ocupațiunii.

1848 ce venia de peste Prut, cu venirea lui Duhamel, ia puteri nouă, se organizează sub protecție potentă, seantele comisiei revoluționare se ținură prin locuri unde poliția locală nu putea și nici nu voia a străbate.

1. Cel
adevărat
român:
9 iunie, Islaz

Pe aceeași proporție se organizează și acel adevărat român 1848: *cu respect la persoane, respect la proprietate — Foloase generali fără paguba nimului*; și când țeara era să ia foc de trei părți, principiile adevăratului 1848 conjură pericolul la Islaz și fură proclamate la 9 iunie acolo și tot de acolo trimise la alesul națiunii în București.

al 2-lea:
11 iunie

Ca de un trăsnet fu lovit cel care venia de peste Prut 1848, dospit însă în Iași, fermentat în București, nu întârzie de a esbucni în 11 iunie, precedut de șase descărcări de pistoale în contra alesului națiunii.

„Hypsilanții”
din ’48
și „Tudorii”
din ’48

Hypsilanții din 1848 (pentru că avu și anul acesta Hypsilanții săi) fură phanarioții din Iași și din București; ginerele unui phanariot înțolat cu mantă și nume de român. Iar Tudorii din 1848 fură tâlharii de Heliade, Magheru și Tell; și aceștia vin iar de peste Olt, de acolo de unde mai sunt încă oase de român, peste care se mai pot încă întinde vine și pele, și peste cari preotul Șapcă luă din mâinile lui Heliade, spre a ceti profetia lui Iesechie și chemă spiritul domnului spre a le învia.

În 1848, ca și în 1821, capii României, boierii, inteligența ei toată, popoul ei întreg, se sculară ca un singur om la vocea ce eși din Islaz și trei luni de zile susținură cele 21 de articole ale Constituției și ordinea amenințată de *Pruncul monstru*.

Iar ciocoi ca și la 1821, unii făcură cauză comună cu phanarioții și cu agenții străinului și alții cei mai dibaci, cei mai ciocoi, se strecurară și intrară în câmpul român spre a-l vinde și desființa, ucigându-i capii.

Dacă 1848 își avu Tudorii și Hypsilanții săi își avu asemenea și pe Macedonski și Prodanii săi. Aceștia fură Rusetache și I. Brătianu*.

* Vezi *Mémoires sur la régénération*, pag. 108 până 124 și de la 198 până la 203; cum și dosarul d-lui Russo, nota de la pag. 70.

Macedonski și Prodan vândură pe Tudor la Golești și îl predară în mâinile lui Hypsilante servitorului Rusiei spre a-l ucide. — Rusetache și I. Brătianu vândură pe Heliade, Maghieru și Tell în casele Goleștilor și îi predară la 19 iunie în mâinile lui Odobescul*, servitoriul Rusiei spre a-i ucide.

Însă 1848 era cu 27 de ani mai matur decât 1821; era mai mare și în număr, și în experiență, și în evenimente, și în idei, și în naționalism. Popolul român își cunoscuse deja oamenii săi și nu-i lăsă pradă în mâna ucigătorilor. Capii popoului la 1848 nu se afla ca Tudor la Golești, ci în mijlocul capitalei, plină de inteligență, de prudență și de energie; atunci popoul nu era condus de puii de phanarioți și de renegați, ca astăzi.

■ I. Heliade R., *Equilibru între antitesi sau spiritul și materia*, București, publicat de la 1859 până la 1869, p. 101–105; vezi și I. Eliad Rădulescu, *Echilibrul între antiteze*. Ediție Petre V. Haneș, vol. I, București, 1916.

Rusetache —
I. Brătianu
vândură pe
Eliade —
Magheru

dar:

„ORICARE CRONICAR SCRIE DUPĂ IDEILE
SALE POLITICE...”

2

ION VOINESCU I, NOTIȚE ISTORICE ASUPRA ROMÂNIEI

Varietatea împrejurărilor ce am văzut petrecându-se sub ochii miei m-a îndemnat să întreprinz scrierea acestui memorial. Nu-l recomand ca fără defecte, fiindcă oricare cronicar scrie după ideile sale politice, dar garantez adevărul și rămâne ca cetitorii să-l critice, comparându-l cu altele scrise de alți docti istoriografi. Scrierea mea nu este o istorie politică, ci o simplă și fidelă espunere de cele ce am văzut eu însumi. De m-am abătut câteodată din calea de

„Oricare
cronicar scrie
după ideile
sale
politice...”

* Am vorbit de multe ori de răposatul I. Odobescul, însă cată a ne explica odată. Odobescul își avea principele sale, doctrinele sale politice cu totul contra de ale noastre; își avea iară îndatoririle și datoriile sale; se afla într-un câmp cu totul opus. Era însă om leal și onest. În convințiunile sau în interesele câmpului său își făcea datoriile ca și noi pe ale noastre, ne băteam și ne băteam curat în față; spune tutulor sincer că e muscal și că a mâncat pâinea muscalului. Ca răposatul Odobescul au mai fost și mai sunt și alți servitori de față ai politicei Petersburgului. Una este a fi adversariu și alta hypocrit, malonest, ludă. Rusetache însă, I. Brătianul și companie în câmpul român întocmai ca Macedonski și Prodan, erau înțeleși pe ascuns cu Odobescul. Astăzi iară, de au adus țara în starea în care se află, ale cui instrucțiuni împlinesc? Odobescul, iar o mai repet, fu un soldat brav și onest din câmpul opus, și Rusetache și companie fură ceea ce fură Macedonski și Prodan.

narator și i am resonat, am făcut-o căci așa a fost convingția mea, iar nu ca să flatez pe unele persoane și să denigrez pe altele fiindcă cu acei care s-au succedat la putere n-am avut niciodată nici relație de rudenie, sau obligații personale către unii, nici ură sau patimă către alții. În cartea vieții mele am fost totdeauna imparțial și nu m-am interesat decât de patria mea. Din acest punct de vedere plecând, am descris și epocele și persoanele după cum mi s-au părut mie, fără a mă împrumuta vreo idee din alte scrieri, ci m-am supus dorinței d-a lăsa în urma mea o relație de cele ce am văzut.

■ B.A.R., Ms. rom. 3828: Colonelul Ion Voinescu, *Notițe istorice asupra României de la 1821–1866*, p. 1.

„LA COMPUNEREA UNEI ISTORII SĂ SE ASCULTE ȘI PĂRERILE OPOZITE“

3

IOAN CAVALER DE PUȘCARIU, NOTIȚE
DESPRE ÎNTÂMLĂRILE CONTEMPORANE

Faptele istorice — în ziua de azi — le prinde și le însemnează îndată jurnalistică; însă fiecare jurnal le înfățișează și le colorează cu privire partinitoare la justificarea partidei sale, iar tot ce nu-i convine, retace sau denaturalizează. De aceea e de lipsă ca la compunerea unei istorii să se asculte și păreri opozite, și să se audă și aceea ce încă nu e publicat, pentru că numai așa se poate scoate adevărul — ce mai de multe ori se află la mijloc, *in medio veritas*. Spre atingerea acestui scop pot fi folositoare de multe ori chiar și memorialele particularilor. Dacă istoricul va avea ocaziune de-a întrebuința și episoade istorice aci însemnate, n-are alta de-a face, — decât — lăsând la o parte însemnările ce se țin numai de biografia goală — să ia la cumpănire numai faptele și vederile politice ce le-am descris aci. Să se folosească din ele numai ce crede că are valoare reală.

■ Ioan cavalier de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 14

Despre
valoarea
memoriilor
particulare...

II. UNIRE ÎN CUGET ȘI FAPTĂ

„A VISAT ȘI A LUCRAT CU NEÎNCETARE LA REÎNVIEREA ȘI LA MĂRIREA NEAMULUI SĂU”

4

VASILE ALECSANDRI, NECOLAE BĂLCESCU ÎN MOLDOVA

Oamenii de măsura lui Necolae Bălcescu sunt încă rari între românii de astăzi. Acei cari ca dânsul, în tot cursul unei existențe de luptă, au fost înсуflați numai de nobila sântîre a amorului de patrie și cari au visat și lucrat cu neîncetare la reînvierea și la mărirea neamului lor, merită să atragă respectul și simpatiile urmașilor. Tot ce se atinge de acei oameni de frunte, diversele întâmplări ce au trecut peste dânsii, actele lor publice și chiar incidentele vieții lor private devin, după moarte, de un mare interes pentru cine știe a-i prețui și îi admiră. E o datorie sacră pentru amicii și contimpurarii lor de-a face apel suvenirilor, spre a feri de uitare toate notițiile ce pot contribui la completarea biografiei lor.

Această idee m-a îndemnat a vorbi astăzi de Necolae Bălcescu ca de un om al cărui nume onorează România și ca de un amic scump și jălit. Am petrecut luni întregi cu el nu numai în țară, dar și în străinătate; am avut adeseori ocaziunea de a cunoaște frumoasele aspirări ale inimei sale; l-am văzut lucrând cu entuziasm la *Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul*; am călătorit împreună prin romanticele văi ale Moldovei; ne-am preumblat pe golful poetic a Neapolei, în nopțile luminoase din Italia; am admirat flacăra urieșă ce-ncunună fruntea Vezuului; am respirat aerul parfumat a Siciliei, rătăcind amândoi pe malurile mării; am trăit o parte a timpului de exil de la 1848 în mijlocul minunelor Parisului și am făcut, la un loc, pretutindenea multe proiecte mărețe, multe visuri aurite pentru gloria și independența nației noastre. Sânt dar o mulțămire adâncă, o plăcere duioasă a mă-ntoarce cu gândul pe cărările șterse ale trecutului și a întâlni în acest pelerinagiu fantastic dulcea imagină a lui Bălcescu.

O, Doamne! de ce trebuia oare să-l văd, în sfârșit, singur, părăsit, palid, descuragiat, suferind de o cruntă boală și murind pe malul acela înflorit a Palermei, unde am trăit cu el atâtea zile îngânate de falnice sperări? Cine-și poate închipui amarul ultimei ore a vieții sale! Cine va spune dorul cumplit de țară cu care s-a luptat atunci, sărmanul! în agonia morții?

O, suflet blând și iubitor! tu, care ai chemat gloria strămoșească din mormintele strămoșilor noștri! tu, care ai înălțat cătră ceruri

„Oamenii de măsura lui ... sunt încă rari”

„un nume care onorează România”

Cu gândul pe cărările trecutului...

și

viitorului
patriei
române

cele mai nobile urări pentru viitorul patriei române! lasă-mă a tra-
duce în limba poporului tău cea de pe urmă gândire a ta pe pragul
vecinicii!

N. Bălcescu murind

De pe plaiu-nstrăinării
Unde zac și simt că mor
De amarul desperării
Și de-al țării mele dor,
Văd o pasere voioasă
Apucând spre răsărit
Și o rază luminoasă,
Și un nour aurit.

— „Păsărică zburătoare,
Unde mergi cu dorul meu?“
— „Am solie-ncântătoare
De la sfântul Dumnezeu
Să duc glas de armonie
Țărmurilor românești,
Să vărs dulce veselie
Inimilor ce jălești“.

— „Rază vie călătoare,
Unde mergi cu dorul meu?“
— „Am solie-nvietoare
De la sfântul Dumnezeu,
Să depun o sărutare
Pe al țării tale sân
Și s-aduc o alinare
Jalnicului tău suspin“.

— „Nouraș pătruns de soare,
Unde mergi cu dorul meu?“
— „Am solie roditoare
De la sfântul Dumnezeu
Să mă las în Românie
Ca să crească mii de flori
Pe frumoasa ei câmpie
Ce o plângi adeseori!“

— „Du-te, rază strălucită,
Du-te mică păsărea,
Și pe țara mea iubită

Mângâieți-o-n lipsa mea!
Iar tu nour de rodire,
Fă să crească-n sânul său
Cu verzi lauri de mărire
Floarea sufletului meu“.

Un retrospect luminos...

Am făcut cunoștința lui Bălcescu în anul 1845, la moșia lui Costachi Negre, fostul agent al Principatelor Unite lângă Înalta Poartă. Numele noastre nu erau străine unul altuia; căci ele se întâlniseră sub coloanele *Foaiei științifice și literare*, o publicare periodică care începuse a apărea la Iași în anul precedent și al cărui titlu primitiv, *Progresul*, fusese șters din frunte-i de către guvernul de atunci, fiind considerat ca o denumire *revoluționară*!* Bălcescu tipărise în ea lucrarea sa atât de erudită asupra *Armatei române*, și eu dasem la lumină câteva încercări de poezie și articolul intitulat *Istoria unui galbân*. Exista dar între noi o confrăție literară care era menită a să prefacă lesne în o prietenie strânsă.

În acea epocă o frumoasă mișcare de renaștere se producea în ambele țări surori. Tinerimea Moldovei, întoarsă de la universitățile Germaniei și Franciei, adusese cu dânsa în societate o comoară prețioasă de idei nouă și de sâmtiri patriotice, comoară care nu întârzia a să răspândi în generația cea jună de prin orașe. Demnitatea personală, onorul de familie, onestitatea în funcții, patriotismul înfocat, independința de caracter în fața guvernului, năvăliră deodată cu o pornire învingătoare asupra cetei numeroase de vechi eresuri și de obiceiuri vicioase clocite sub caftanul fanariotic și încurageate de politica Protectoratului.

O luptă neîmpăcată și amară începu dar între oamenii neieșiți din țară și între tinerii crescuți în străinătate și porecliți în sânul patriei lor cu numele caracteristic de *bonjuriști*; zic luptă amară, căci nenorocitul *bonjurist* avea în contra lui nu numai pe guvern și pe agenții puterilor învecinate, nu numai o societate întreagă deprinsă cu moravurile vechiului regim, dar uneori chiar și pe rudele lui cele mai de aproape. În fiecare familie se găseau față-n față obiceiurile trecutului cu ideile civilizației moderne. Prin urmare, însăși sfințenia legăturilor celor mai intime era expusă înrăuririi unei stări de

1845 la
Mânjina...

... o frumoasă
mișcare
de
renaștere...
începuse:

Bonjuriștii
față în față

cu

obiceiurile
trecutului

* Multe lucruri neînsemnate aveau pe atunci privilegiul comic de a fi privite cu ochi răi; pletele lungi, cravatele roșii, de exemplu, se considerau ca semne revoluționare și deveneau, pentru șeful statului și pentru consulul rus, motivuri de serioase preocupări.

Omagiu lucruri foarte delicată și ades foarte critică. Și aici sunt fericit de a putea declara, în onorul damelor de la Moldova, că ele au avut un rol providențial în mijlocul acelei drame sociale!

femeilor Ca mame sau ca sorori, sub îndemnul inimei lor iubitoare, ele au știut a preveni, a stinge neînțelegerile fatale dintre părinți și fii, îndulcind pe de o parte asprimea uneori despotică a bătrânilor și, pe de altă parte, potolind iuțeala nerăbdătoare a tinerilor. Ele au fost îngerii păzitori a păcii de familie și au contribuit mult, prin tactul lor admirabil, a înlesni triumful progresului.

Moldovei „Bucură-te! zicea o mamă înțeleaptă către bărbatul ei, bucură-te dacă ești învins, căci învingătorul este însuși fiul nostru cel iubit!”

Un număr mic de apostoli... Bătrânii cu vreme se primiră a recunoaște că trebuia să dea *rândul copiilor*, mai cu seamă că în o asemenea concedare generoasă, ei gustau măgulirea unei mândrii puternice, mândria părintească! Astfel lucrarea sublimă de regenerare, întreprinsă de un mic număr de apostoli ai civilizației, găsi de la început un mare ajutor în dragostea mamelor, în pătimirea entuziasată a soriilor, și, mai târziu, pe nesămțite, chiar în amorul propriu al părinților. Astfel, țara, sătoasă de reforme salutare, făcu, în câțiva ani, pași urieși pe calea îmbunătățirii morale.

...N. Bălcescu dintre cei mai cu abnegare... Printre acei apostoli ajunși de-abia în primăvara vieții lor, N. Bălcescu era unul din cei mai convinși, din cei mai înfocați, din cei mai cu abnegare. Presămțind viitorul României, el se cerca a grăbi pășirea românilor către acel viitor, purtându-le pe la ochi prestigiul strălucitor a gloriei strămoșești și făcând să pătrundă în sufletul lor glasul fărâncător a istoriei trecutului. Pe fruntea lui largă și curată se videau trecând gândiri mărețe; în ochii lui limpezi și negri lucea o flacără tainică, ce părea a înota într-o rouă de lacrimi la cuvintele de Patrie, glorie și independință națională! Vorba lui era dulce și convingătoare, ca graiul multor oameni destinați de soartă a muri în floarea linereții. Constituția sa părea delicată și mai mult suferindă, căci fusese adânc vătămată în timp de doi ani de închisoare la Monastirea Mărgineni, sub domnia lui Alexandru Ghica-Vodă. Într-un cuvânt, toată persoana lui inspira simpatie și dor de împretinire, sântiri la care el răspundea din parte-i printr-o frăție sinceră și statornică.

Înainte de 1845 Am spus că am văzut întâia oară pe Bălcescu la anul 1845. Până la acel timp Principatele Moldovei și Valahiei, deși vecine, deși locuite de același neam, erau cu totul străine una de alta. Foarte rareori iășenii și bucureștenii treceau linia hotarului, linie imaginară în adevăr, dar în realitate nestrăbătută ca zidul ce desparte China de

celalalte imperii ale lumii. Românii se cunoșteau împreună mai mult din auzite, sub numele de moldoveni și munteni, și când din întâmplare vreun împieगत al statului și mai cu seamă vreun boier moldovan făcea vro călătorie la București, acel incident al vieții lui dobânda proporția unui mare eveniment în ochii locuitorilor de dincoace de Milcov*. Curagiosul călător profita de privilegiul celor veniți de departe, spre a povesti minuni de capitala Țării Munteneste și de traiul *muchelef* al boierilor de acolo. Asemenea se vorbea în București de *gospodăria* boierilor și mai ales a cucoanelor de la Moldova.

Două puncte existau însă pe fața pământului, două puncte foarte depărtate, în care românii generației nouă începură a să întâlnească; unul în Franția, la cartierul studenților din Paris, și celalalt în Moldova, la moșia lui Costachi Negre.

O inspirație dumnezeiască îndemnase pe părinții noștri a-și trimite copiii în străinătate, la universitățile de la München, Heidelberg și Paris, spre a dobândi învățături folositoare țării lor. Deși pe atunci mergerea în Franția era privită ca o ducere pe ceea lume, căci drumul acel lung ținea, din lipsa de căi ferate, peste douăzeci de zile și douăzeci de nopți în diligențe; deși durerea despărțirii era crudă pentru bieții părinți, ei stăpâneau jalea sufletului lor amărât, își împărtășeau copiii la picioarele altarului dumnezeiesc, și apoi, cu ochii plini de lacrimi, îi îndreptau spre Apusul luminat al Europei, ca pe niște nemernici recruți, destinați a deveni soldații viitorului.

Faptă sublimă a generației trecute! tu, care ai fost izvorul renașterii neamului românesc, rădică glasul de apărare mormintele părinților noștri în contra insultei orbilor și nebunilor ce nu știu a le respecta.

Pe plaiul străinătății, trimișii din ambele Principate adevereau zicerea populară: *Sângele apă nu se face!* Ei se legau împreună de la cea întâi vedere, ca niște frați buni ce s-ar întâlni după ani mulți de despărțire; trăiau la un loc, încurajându-se la studii, ajutându-se la nevoi și deprinzându-se astfel la ideea mântuitoare a *Unirii* românești. Din nenorocire, înturnarea lor în patrie punea iar între dânsii distanța fatală, și rareori străbătută, ce se întindea ca o cale părăsită, de la Iași la București!

Sărmanii înstrăinați! Câte deziluzii îi așteptau la marginea țării! Câte lupte, câte loviri în fumoasele lor sperări!

Puncte
de întâlnire
în țară: Negri

în afară:
München,
Heidelberg,
Paris

„Pe plaiul
străinătății“...

ideea *Unirii*
românești

* Am avut un unchi care, în vremea guvernării generalului Kisseleff, fiind exilat pe trei luni la București, a vorbit toată viața lui de acea împieगतare și a fost considerat de contemporanii lui ca un soi de *hagiu*.

acasă...

dezamăgirea,

arbitrariul

iată
exemple...

Unii, cari câştigaseră diplome de doctorat în jurisprudență, rămăneau părăsiți de guvern, sau cel mult rânduiți a servi în cele de pe urmă posturi ale ramurilor administrative sau finanțiere. Nici unul nu se vedea pus la locul lui. Alții, cari în neastâmpărul unei imaginații aprinse, se încercau a păși pe câmpul ademenitor a literaturii și fondau, cu mii de greutate, vreo foaie periodică, erau expuși a privi în curând suspendarea ei pentru cel mai ușor motiv* și uneori a fi chiar el însuși rădicați de poliție din sânul familiei și trimiși în exil la monastiri, fără nici o formă de proces, dar numai după planul arbitrar a domnitorului sau numai din capriciul unui ministru. Alții iar, cari, dorind a crea un teatru național, compuneau piese originale ori făceau traduceri din repertoriul francez, erau siliți a pune acele lucrări sub ascuțișul foarfecilor unei cenzuri aspre și oarbe. Ferice de dânșii dacă și după asemenea tristă formalitate ei nu se trezeau osândiți la închisoare, sub cuvânt de atac în contra moralei de la 1840!**

* La Moldova, *Alăuta românească*, foaie literară, fondată în 1839 de d-l M. Cogălniceanu, a fost oprită chiar de la începutul apărării sale, din cauza unui articol intitulat *Filosofia vistului*, articol tradus din rusește și considerat de guvern ca alingător politicii rusești.

După un an, *Dacia literară*, revistă mensală în care s-a publicat mai multe bucăți de proză de mare merit, fu închisă pentru elogiul făcut de d-l Cogălniceanu domniei lui Alexandru cel Bun, elogiu ce a părut o aspră critică pentru guvernul de la 1840.

Foaia științifică și literară a fost suspendată în a noua lună a vieții sale, sub pretext de atac în contra religiei, fiindcă d. C. Negruzzi, într-o mică novelă numită *Toderică*, îl poartă pe acest jucător de cărți prin fundul iadului, îl face a juca stosul cu Satan și a-i câștiga și a scăpa de la pedeapsă douăsprezece suflete.

În anul 1852, *România literară* a fost ucisă până a nu apuca a să naște de tot, din cauza unui adevăr istoric. Articolul din capul publicării, scris de N. Bălcescu sub titlul de *Răzvan-Vodă*, pretindea că acest domn a fost de neam țigan; și conveniențele de pe atunci nu iertau a arăta un țigan pe tron! Mai târziu, în 1855, *România literară* primi din nou învoirea de a să publica; însă cu condiție de a șterge din biografia lui Răzvan-vodă partea genealogică; și cu toate aceste sârmana foaie fu suspendată a doua zi după ce se promulgase legea dizolvării țăganilor: căci într-un articol foarte lăudăros acelei măsuri creștinești se lunecară următoarele cuvinte: „Astăzi cade și se desființează sclăvia cea neagră; mâne caută să cadă și să se desființeze șerbăia cea albă!”.

** D-l M. Cogălniceanu a fost rădicaț de poliție și dus în exil la mănăstirea Secul, sub domnia lui Mihai Sturza, pentru că îndrăznise, ca avocat, să apere în divanul domnesc drepturile municipale a orașului Botoșani în contra lăcomiei și actelor arbitrare a unor călugări ce pretindeau că mănăstirea lor avea drept de proprietate asupra locului orașenesc.

Domnul Costache Negruzzi a fost exilat la moșia lui de pe malul Prutului, pentru că, fiind deputat, avea tendinți liberale.

Domnul Alecu Russo, dând la teatrul național, tot sub domnia lui Mihail Sturza, o mică farsă, în care un țaran cânta:

„De la Iași la Dorohoi,
Țara-i plină de ciocoi”.

fu aruncat într-o căruță de poștă și dus pe un ger aspru la schitul Soveja, în munții despre Vrancea. Acolo el petrecu trei luni întregi, păzii de aproape cu geandarmi, și se în-

Iată sub ce soi de sistem despotic tinerii *francezi și nemți, bon-juriști și duelgii* erau chemați a începe și a urma fără descurajare solia lor civilizatoare.

Aceste deosebite porecle erau date de către boierii reacționari studenților din Franța și Germania, și atât unii cât și alții inspirau oarecare groază, având reputația de dueliști, de oameni nemerși la biserică, de antropofagi etc. În adevăr, denumirea cam turcită de *duelgii* era meritată până la un grad; căci în anii dintâi, adică de la 1839 până la 1845, *francezii și nemții* formau două partide rivale, cercând fiecare a lua pasul în societate și a face să predominie ideile țărilor în care-și primiră educația. Acea discordie da loc neconținut la o mulțime de neînțelegeri, de discuții și de provocări. Duelul era la ordinea zilei, încât, fără cât de puțină dușmănie, campionii germanismului și ai francismului, sub îndemnul unui amor propriu copilăresc, se băteau pentru motivuri de nimic, și pot zice mai mult pentru plăcerea de a practica duelul. În zadar domnul a poruncit poliției ca să oprească întâlnirile din pregiurul Iașilor; duelurile urmau chiar sub ochii neodihnitului agă.

Timpul, însă, relațiile sociale din zi în zi mai strânse, comunitatea de aspirări către același viitor și înrăurirea amicală exercitată de Costachi Negre asupra inimei tinerilor făcură a să strângă dintre aceștia rivalitatea ce îi înarmase de atâtea ori pe unii în contra altora. Costachi Negre, iubit de toți pentru înțelepciunea sa dreaptă, pentru blândețea și noblețea caracterului său, fu recunoscut ca decanul tinerimei și chemat de atunci până astăzi cu denumirea dragă-laşă și respectuoasă de *Moș Costachi*, sau cu acea mult mai caracteristică de *Uncheșul*.

Prin urmare, în ziua de Sfântul Constantin și Sfânta Elena era nu numai o sărbătoare pentru dânsul, dar și pentru amicii lui. Pe tot anul, la acea zi, veneau mulți tineri de la Iași și de la București ca să ia parte la serbarea de familie de la Mânjina, sărbarea frumoasă, patriarhală și care în curând luă un caracter național. Mulți din acei cari trăiesc încă și câțiva din acei cari au murit, precum N. Bălcescu, C. Filipesco, A. Russo, Coradini etc. au asistat la praznicele home-riche, la vânătorile întocmite cu mare număr de călăreți, înșirați pe câmpiile nemărginite ale țării de jos, de la horele vesele de țărani și

„Duelgii“ ...

„francezii“

și

„nemții“

până la 1845

Costache
Negri

sau

Moș Costachi

Sărbătoarea
(„națională“)
de la
Mânjina

deletnici în timpul exilului cu adunarea de cântice populare de la un bătrân lăutar ce se afla adăpostit la acea mică monastire. Tot în noaptea arestării lui Alecu Russo, nenorociții actori cari avură roluri în piesa autorului fură luați grămadă, ticsiți într-o căruță evreiască și trimiși spre pocăință la deosebite schituri de la munte. Iași rămase o iarnă întregă lipsit de trupa națională: dar societatea era scăpată! ... de cine? ... de ce? ... de trupă!

țarance amestecați la un loc, mână în mână, cu cavalerii și damele saloanelor din ambele capitale.

Costăchiță Filipescu ducea hora cu pornirea voinicească a unui fecior de munte; A. Russo ațâța glumele româncelor cu spiritul său șagalnic și N. Bălcescu, cuprins de entuziasm la privirea flăcăilor ce dănțuiau cu pletele în vânt, zicea: „O! mândră oaste va avea România când i-a veni rândul în lume!...“ Nobil suflet!... El nu putea gusta o veselie, nu putea sâmti o fericire fără de-a face părtaşă la dânsle pe mult iubita și neuitata Patrie.

Vizitele noastre la Mânjina pentru ziua lui Negre, petrecerea frățească în sânul familiei sale, înzăstrată cu cele mai frumoase calități ale spiritului și ale inimei vor rămânea suvenir neșterse din memoria noastră. Acele pelerinaje în țara de gios a Moldovei au avut o neprețuită influență în favorul mișcării naționale de la 1848. În Mânjina tinerii, osteniți și descurageați de greutățile misiei lor, prindeau o nouă putere pentru luptele viitoare; moldovenii și muntenii aveau ocaziune a să cunoască de aproape, a să stima, a să iubi, a pune la un loc sperările lor, a face proiecte mărețe pentru renașterea Patriei comune, a să înțelege pentru formarea opiniei publice în țară. Zic *Patrie comună*, zic țară, pentru că la Mânjina nu mai erau moldoveni și munteni, dar români; nu erau două țări pentru români, dar o singură țară, o Patrie comună! ... Unirea exista în inimi, ea se tâlmăci în cuvinte și prinse rădăcină, ca o plantă cerească, pe acel loc ars de soare și lipsit de plântele umbritoare ale pământului.

Necolae Bălcescu, în vara anului 1845, petrecu cu noi câteva zile și, plecând la București, ne zise îmbrățișându-ne cu lacrimi:

„Plec de aici cu sufletul plin de convingere că ne va ajuta Dumnezeu și va rădica nația română la rangul ce i se cuvine printre celelalte mari neamuri ale lumii. Adio! sunt fericiți!“

Postscriptum — În iarna anului 1847 am petrecut trei luni cu Bălcescu la Palermo și la Neapoli, unde el venise ca să găsească o climă favorabilă sănătății sale. Peste un an, după revoluțiile din București și din Iași, am trăit împreună la Paris în cea mai deplină conformitate de idei și de sâmtiri; căci el avea un caracter foarte blând și amical. În fine, l-am mai zărit pentru ultima oară în carantina de la Galați trist, abătut, suferind, desperat în suflet; căci, întorcându-se din exil, i se refuzase intrarea în Patria lui. Nenorocitul s-a întors amărât la Palermo, unde a murit pe mâni străine.

Iată o scrisoare care ne arată pe Bălcescu în orele sale de suferință. Ea a fost scrisă de o damă [Maria Cantacuzino] din Moldova,

Închinare

Patriei

comune

Cu Bălcescu:

în 1845

la 1847

după
revoluție„refuzat în
patria sa“...

care întrunește toate calitățile spiritului și ale educației perfecte, și conține un portret fidel a inimei bietului exilat.

„Cher ami, au mois de novembre 1851, je reçus une lettre de Balcesco, qui m'appelaient auprès de lui à Hyères. Comme toutes les natures vraiment grandes, auxquelles la reconnaissance ne pèse pas, il ne craignait pas d'accepter le dévouement de ses amis. Sa confiance en eux était si entière, qu'on se sentait tout naturellement porté au sacrifice vis-à-vis de lui.

Scrisoare-
portret

Je le trouvais dans un état de santé qui ne laissait aucun espoir de guérison; mais soit qu'il ne voulut pas attrister la joie du revoir, soit qu'il se fit illusion, il me parut plein de courage et me parla de ses projets d'avenir. Il travaillait avec une ardeur qui témoignait pourtant de ses craintes; il se levait souvent la nuit pour écrire à son histoire de Michel le Brave. Ces efforts l'épuisaient! ... Je lui proposai d'écrire sous sa dictée ... Le souvenir de ses heures de travail, entremêlées de causeries, est un des plus précieux que j'aie conservé de notre intimité fraternelle ... Son esprit juste et pénétrant, son imagination ardente, son âme enthousiaste et aimante donnait à chaque sujet un intérêt tout particulier, et que l'on fut ou non de son avis, il forçait l'attention et ne laissait jamais indifférent. Son thème favori était l'amour de la famille, l'amour d'une femme telle qu'il la rêvait, l'amour des enfants! ... Absorbé dans les premières années de sa jeunesse par ses questions politiques et par les préoccupations de réformes libérales pour son pays, son cœur avait conservé une fraîcheur et une vivacité d'impressions extraordinaires; mais ses aspirations étaient grandes et allaient toujours au plus beau.

Je lui demandai un jour quel type de femme il aimait le mieux. Il me répondit: M. de Rolland! Cette âme amoureuse de l'héroïque était très sensible à la grâce et à l'esprit; mais quelque grand que fut son culte pour l'amitié, on sentait qu'elle avait besoin d'un autre sentiment, qu'elle aspirait ardemment vers la réalisation d'un rêve plus attrayant, plus complet. C'est à ce rêve, entrevu et non atteint, que j'attribue l'horreur de notre pauvre ami, et je dirai presque son épouvante de la mort. Il se révoltait comme d'une injustice à l'idée de mourir, mais ses révoltes n'avaient ni fiel ni durée: il reprenait vite possession de lui-même et me disait alors avec ce sourire de détachement que les mourrants ont seuls: Qu'importe après tout! Să trăiască țara noastră!

Ce vœu résume toute sa vie!

Il est bon, noble et juste que sa mémoire soit honorée et que son souvenir vive dans le cœur de tout Roumain“.

„Să trăiască
țara
noastră“!...

■ V. Alecsandri, *Opere*, IV. Proză. Ediție Georgeta Rădulescu-Dulgheru, București, 1974, p. 334-344.

„CU FOCUL ADEVĂRATULUI APOSTOLAT“

5

AL. LEPĂDAT, CONSTANTIN NEGRI

La 1 octombrie anul trecut clopotele orașelului Târgul Ocna, județul Bacău în România, vesteau cu sunet jalnic trecerea unui călător din această lume deșartă într-o lume mai bună. Ceremonia funebrală nu se distingea nici prin parade extraordinare, nici prin pompe alese; cu toate acestea, ea avea ceva imposant, nu atât pentru ochi, cât mai vârtos pentru inimă. Afară de rudeniile defunctului se mai vedeau pe lângă sicriu și câteva persoane de distincțiune: Principele poezilor români, D-nul Vas. Alesandri; vestitul om de stat, încărunit în lupte politice, distinsul orator, fostul de atâtea ori ministru, D. Manolache Costache Epureanu, care rosti și cuvântarea funebră; apoi un reprezentant al Curții domnești, mai mulți funcționari de-ai județului și de-ai comunelor. Jalnicul public consta însă mai vârtos din țărani; și aceștia plângeau cu lacrimi fierbinți în fața sicriului; plângeau țărani, cum plâng fiii cu dor și cu durere când moartea smulge din mijlocul lor pe părintele cel bun și iubitor.

Și pe cine încăpea acel sicriu inundat d-atâtea lacrimi fierbinți? Pe nimenea altul, decât pe Constantin Negri, marele Român, distinsul om de stat și ilustrul cetățean. Moartea l-a înstrăinat de cătră mult cercata sa națiune în al 64-lea an al unei vieți pline de fapte mari, fapte bune, fapte neperitoare.

Constantin Negri, al cărui portret îl prezentăm cetitorilor noștri în numărul de astăzi, se trage dintr-o veche familie boerească din Moldova. Răposatul G. Asachi credea că străbunii familiei Negri au fost genovezi de origine. Proprietatea tatălui său celui bun era moșia Minjina, în județul Covurluiului, — Minjina, care va trebui să ocupe o pagină strălucită în istoria națională. Mai într-un târziu Negri căpătă un părinte vitreg, în persoana vestitului boer moldovean, Conachi; acesta propuse junelui Constantin să primească conumele Conachi, ca să-l facă moștenitor preste o avere colosală. Negri nu acceptă această propunere, pe care puțini oameni de-ai secolului nostru ar fi fost în stare să o respingă; el se mulțami cu proprietatea Minjina, pe care i-o lăsase răposatul său tată.

Ca și alți boeri tineri de pe acele timpuri, Negri își termină studiile în străinătate. Încă în etatea de 24 de ani el ar fi putut să se pună cu succes în serviciul patriei sale. Avea idei lămurite despre situațiunea de atunci a Moldovei, despre relele din lăuntru, ba poate chiar și despre remediile ce trebuiau aplicate. Dar să nu uităm că

Îl plâng
țărani...

Mânjina

pe atunci gospodarul țării era Mihai Sturdza; apoi se știe că sub domnia lui Mihai Sturdza nici un patriot nu putea servi țării sale nepedepsit. — Acest Domn, pe care alții să-l judece, eară condeiful nostru să-l treacă, — acest Domn și cei de pe lângă dânsul — nu se puteau împăca cu generoasa junime, eșită de prin școale străine. Din contră, junimea înflăcărată de ideea patriei, era luată în răs de puternicii de la cârmă; doctori în drept se vedeau aplicați prin funcțiuni subalterne, ca și cum ei n-ar fi fost buni de altceva. Cu un cuvânt, așa numiții „francesi” și „nemți” erau foarte rău văzuți și priveghiați de aproape; toate scrierile lor erau supuse la o aspră censură.

„Junimea
înflăcărată
de ideea
patriei”

Negri văzu, că între asemeni împrejurări nu va putea fi de mare folos patriei sale, cel puțin pentru moment. El preferă deci a se înstrăina pe câțva timp și se duse în Italia : „înstrăinare silită”, zice escelentul său biograf, d. G. Missail, pe care îl urmăim și noi în schițarea evenimintelor principale din viața ilustrului bărbat. Negri petrecea mai ales în Veneția; dară gândirile sale erau nedespărțite de patria suferitoare. Pe timpul „înstrăinării silite”, Negri își procură o frumoasă colecțiune de tablouri, pe care mai apoi o dăruie Universității din Iași. În Italia dânsul petrecu poate până pe la anul 1844.

Înstrăinare
silită

Între anii 1840 și 1844 se reîntorseseră în Moldova de pe la școalele din străinătate o mulțime de tineri inteligenți; ei aparțineau celor dintâi familii ale țării și aduceau cu dânsii cartea, onestitatea, independența de caracter și patriotismul înfocat. Astfel de tineri erau între alții d-nii Kogălnieanu, Epureanu, dr. Fătu, Alesandri, Ruso, Cuza etc. Negri veni și dânsul din Italia, ca să se înroleze în șirurile acestei pleiade, căreia Provedința îi atribuisese o misiune atât de măreață. De aci înainte marele patriot începe strălucita sa carieră. El se devotază patriei sale și până la 1864 nu-l vom vedea lipsind din nici o luptă națională.

Pleiada
1840-1844

La întoarcerea sa în țară, Negri găsi junimea desbinată în două tabere: *partizanii școlii germane și partizanii școlii franceze*. Desbinarea degenerase în certe înverșunate, care de multe ori trebuiau complanate prin duel. Negri, pe carele ceilalți tineri îi numeau *Moș-Costache* și *Unchiașul*, adună junimea în jurul său și n-avea altă grijă mai mare, decât să o împace, să facă a dispărea din sânul ei cele două tabere. Pe de altă parte, el se nevoia să pună în contact pe junii din Moldova cu cei din Muntenia și chiar cu cei din Ardeal. Casa lui Negri de la Minjina deveni loc de întrunire al junilor cărturari; aici, în ziua de SS Constantin și Elena, era sărbătoare cu petreceri frumoase, la care participau între alții un Bălcescu și un Alesandri, cel mai dulce amic al lui Negri, un suflet geamăn cu su-

„Moș
Costache”,
„Unchiașul”

În casa de la
Mâjina

„Nu
moldoveni
și munteni,
ci *români*“

fletul cestui din urmă. „Moșia Minjina ajunsese pe la 1835 punctul de gravitație al tuturor aceloră, cari preste un deceniu aveau să schimbe fața țării. De la Minjina tinerii nu se mai întorceau ca moldoveni și munteni ci ca români, ca apostoli ai unirei, — zice d-nul G. Missail în escelentul său studiu despre Const. Negri. Așa dară farmecul, prin care Negri știa să țină laolaltă pe junii moldoveni și munteni, acel farmec era ideea Unirei, propagată de dânsul cu focul adevăratului apostolat!

„Propășirea“,
organ literar
al tinerimii
române de
peste tot

Într-aceea apăruse în Iași o foaie literară științifică, „Propășirea“, fundată de d-nii Cogălniceanu, I. Ghica, P. Balș, Vasile Ale sandri. Negri se grăbi a colabora în prosă și versuri, la această foaie, care era un organ literar al tinerimei române peste tot. Deși colaboratorii „Propășirii“ nu erau bine văzuți de Mihai Sturza, totuși influinței lor e mai vârtos de a se mulțami, dacă în Adunarea de la 1844 se decise desrobirea Țiganilor guvernului și ai mănăstirilor, și dacă se decretară și alte câteva reforme importante. Negri salută acest eveniment printr-o poezie și ceilalți tineri se arătau cu recunoștință către Domn. Tot în același an a fost însă suprimată și *Propășirea* din cauză că publicase o nuvelă de C. Negruzzi, intitulată „Toderică, jucătorul de cărți“. Cuprinsul acestei nuvele displicu foarte mult oamenilor de la cârmă. Dar pentru ce?...

Anul 1848 se apropia și ideea Unirii câștiga tot mai mult teren. La 1847, cu ocasiunea serbării zilei lui Ștefan cel Mare, la 27 decemv-re, Negri rădică într-o frățească întrunire un celebru toast pentru Unire. Toastul se termina cu următoarele cuvinte: „Trăiască Româ-nia unită!“¹

În 1848:

În martie, 1848, junimea din Moldova înălță stindardul reformei; într-o petițiune de 35 de puncte ea reclamă reforme sociale și unirea celor două țări române. Mișcarea nu eși bine; ea fu sugrumată de guvern. Apostolii noilor idei fură arestați și trămiși în esil în noaptea de 29 martie. Între ceilalți numeroși esilați erau și C. Negri, Al. Cuza, Alesandri, Cogălniceanu. Cei mai mulți se duseră la Paris sperând că de acolo vor putea servi mai bine patriei lor.

la Paris

C. Negri fusese deja la Paris în eara acelui an, tocmai pe timpul când izbucni revoluțiunea din februarie. Proclamându-se republi-ca, junimea română aflătoare în capitala Franciei, cu președintele ei Negri în frunte, desveli tricolorul românesc și se duse de feliicită guvernul provisoriu. Primirea fu călduroasă; Francezii numesc pe români *frăți* și le promit ajutor pentru țara lor.

la Iași

și exilat...

Pe timpul esilului, Negri iarăși e președinte în întrunirile tinerimii. El escelează alătura de Golești prin sacrificii aduse în favoa-rea esilaților; când nu mai avea bani în pungă, se grăbi de-și ipotecă

proprietatea Minjina și continuă a face binele ca și mai înainte. Ce generosităte demnă de imitat!

Pe tronul Moldovei, după Mihai Sturza, se sui Gregoriu Ghica (1849). Acesta deschise junilor esilați porțile patriei, le oferi demnități și funcțiuni mari. Ce diferență între Gr. Ghica și Mihai Sturza! Cel din urmă persecuta în tot chipul pe oamenii inteligenți și patrioți; cel dintâi se îngrădi cu dânsii, ca să-i aibă ca un zid de apărare împrejurul tronului său. Gregoriu Ghica era cu inima curată cătră țară, căuta să facă binele. Cine i-ar fi putut da mai bună mână de ajutor decât C. Negri? Și întru adevăr, Negri se face ministru alături cu Pan și Ralet, cari erau tot la un gând cu dânsul.

Acum încep a se introduce în Moldova un șir de reforme din cele mai favorabile progresului; se delăturează cu totul sclăvia țăganilor, mai vârtos prin influința lui Negri; se proclamă libertatea de presă, se favorisează literatura, se deschid și se sporesc școalele. La 1855 reînviă și *Propășirea* sub redacțiunea d-lui V. Alesandri. În privința politică, Domnul și miniștrii săi cei liberali, Negri, Pan și Ralet, fac o zeloasă propagandă pentru unire. Gregoriu Ghica și Const. Negri cutreieră țara ca niște apostoli și provoacă poporul să reclame Unirea cu muntenii.

La an. 1855 C. Negri e trimis la Viena în calitate de informător al împăternicului turc la conferințele de pace; aci el avu cea mai bună ocasiune să informeze și pe reprezentanții celorlalte puteri despre situațiunea țărilor române și despre justele lor aspirațiuni. Nu ne îndoim, că el va fi și făcut aceasta cu tot zelul, de care era capabil. Tot în anul acesta Gr. Ghica însărcinează cu afacerea averilor mănăstirilor închinată pe C. Negri și pe Ralet. Ambii pleacă la Constantinopole în luna lui iunie. D-aci înainte C. Negri își va pune toate silințele posibile, ca să desrobească o parte a pământului românesc de supt dominațiunea călugărilor greci. Și într-adevăr, în mai bune mâini nu putea s-ajungă o afacere ca aceasta.

Gregoriu Ghica făcuse Moldovei servicie mari; domnia lui însă nu dură timp îndelungat. La an. 1856 bunul și laudatul Domn trebui să facă loc căimăcămiei. Era o lovitură din cele mai simțite atât pentru țară, cât și pentru aspirațiunile naționale.

La an. 1857 în 22 septemvre, se convocă în Iași Adunarea ad hoc. C. Negri fu ales vicepreședinte. Această Adunare ceru Unirea țărilor și Domn străin ereditar. În luna lui decemvre C. Negri propune în Adunare împroprietărirea țăranilor; dară propunerea lui nu a fost sprijinită de majoritate, căci terenul nu era încă bine pregătit pentru realizarea unei idei atât de mărețe; afară de aceea, ea atrase lui Negri dușmănia multor conservatori.

În 1849:
întoarcerea
în țară...

Domnul
Moldovei și
miniștrii săi
liberali

Viena

și

Constantino-
pol

În Adunarea
ad-hoc

Ca agent
diplomatic
la Constan-
tinopol

La an. 1859 Negri era pus între candidații la domnie; candidatura lui era susținută de un Cogălniceanu și de alții ca dânsul. Negri ar fi putut ajunge Domn, dară nu a voit. Ținta lui nu era tronul, ci lupta sub drapelul progresului și al naționalității. Alegându-se Alesandru Cuza Domn atât în Moldova, cât și în Muntenia, unirea de fapt era săvârșită, visul de aur a lui Negri era realizat. Mai rămânea acum, ca și puterile garante, dar mai ales guvernul otoman, să recunoască această unire. Negri fu trimis ca agent al României la Constantinopole, cu scop de-a lucra în favoarea Unirii. Dânsul primi cu bucurie această sarcină, pentru purtarea căreia puțini ar fi oferit mai multe garanții. Negri se formase binișor în școala practică a diplomației, avea energia faptei și era în suflet de amorul țării. Pe lângă acestea, el ea cunoscut de bărbații politici ai Turciei, precum și de mai mulți diplomați europeni, cari aveau trecere la Înalta Poartă.

În postul de agent rămase de la 1859 până la 1864. Pe tot timpul acesta, el dezvoltă o deosebită activitate; pe de o parte aduse la bun capăt cestiunea mănăstirilor închinat, pe de altă parte isbuti a îndupleca pe ambasadorii puterilor, să lucreze întru a se recunoaște Unirea principatelor române. Dacă lui Cuza i s-a făcut în Constantinopole o primire atât de ostentativă, apoi și pentru aceasta meritul revine în cea mai mare [parte] lui C. Negri.

Retras
de pe arena
politică

Cu anul 1864 se încheie activitatea politică și diplomatică a lui Negri.

Prin retragerea lui de pe arena politică România perdu foarte mult; junele stat fu lipsit de una din acele coloane tari și neclătite, pe care edificiul politic-social se rezimase cu siguranță în timp de mai mulți ani. Absența lui Negri de la afacerile politice era una din durerile țării, dar această durere a rămas pentru totdeauna nelătinată.

Înainte de-a însoți pe acest bărbat în viața privată, să mai re-sumăm odată actele mari și memorabile, care sunt nedespărțite de numele lui și prin care i se eternizează memoria.

Ele sunt următoarele: desrobirea Țiganilor, unirea Principatelor, secularizarea averilor mănăstirești, împământinirea țăranilor.

„Model
de patriotism
și onestitate”

C. Negri s-a arătat totdeauna mare și ca inteligență și ca sentiment; însă cu deosebire mare s-a arătat în respect moral, ca un caracter totdeauna nepătat, totdeauna dezinteresat. El a făcut țării sale binele numai pentru a face bine, iar nu pentru a primi recompense. Devotamentul și abnegațiunea au fost pentru dânsul legile de purtare, și de la aceste legi niciodată nu s-a abătut — nici chiar atunci când i se oferea coroana Domnească.

De la 1864 încoace Negri trăia retras în viața privată. Proprietatea Minjina o sacrificase din pur patriotism, și acum nu-i mai rămasese altă avere, decât casa și grădina din Târgul-Ocna. În cești 10 ani din urmă, dânsul se ocupa cu afacerile familiei și cu lucrul grădinei; model se arătase el în viața publică, model a fost și în viața familială. Nu vom discuta aici întrebarea dacă retragerea lui din viața publică a avut drept motiv descurăgierea și deserațiunea; lăsăm aceasta pe seama altora. Spre a încheia, vom reproduce câteva cuvinte dintr-o scrisoare privată, prin care se arată, cum Negri în timpul din urmă ducea o viață de eremit: „Căsuța, în care locuia, semăna o capelă sântă în fundul munților; aci veniau din toate părțile României să se închine la El, fiind iubit și venerat de toți, cari au avut fericirea a-l cunoaște.“

Astăzi, când România se optinește din nou pentru a-și elupta deplina independință politică, astăzi memoria lui Negri trebuie să fie cu deosebire scumpă tuturor românilor. Serviciile ce a făcut el țarei sale ca agent la Constantinopole, stau în strânsă legătură cu aspirațiunile ei de astăzi. Negri a lucrat pentru recunoașterea Unirei, eară Unirea, la rândul ei, a devenit temeiul neatrănărei. Julele generațiunii, care sunt chemate a lupta d-aci înainte pentru drepturile patriei, ar trebui să-și facă din C. Negri model de patriotism și de onestitate!...

Astăzi...,
în 1877

■ „Albina Carpaților“. Sibiiu, I, nr. 1, 18 august 1877, p. 4-7 (o compilație realizată pe baza „excelentului biograf al lui C. Negri“ — G. Missail).

■ 1. Toastul unionist la care se face referire îl reproducem după „Foaia Soțietății pentru literatura și cultura română în Bucovina“, anul IV, 1868, redegeată de Ion al lui G. Sbiera, Cernăuți, 1868, p. 144-145:

„Depărtați de darnicul sân al maicei Patrie, fraților români, dulce ni este astăzi a înnoi nepieritoarea amintire a marelui Ștefan, domnul răsboinic, zidul creștinătății, cătră care s-au sfărâmat în trecerile lor nenumăratele urgii ale păgânătății, zidul neclintit, ce în timp de 40 de ani a oprit învingerile sălbaticelor cohorte musulmane, cari aveau de țintă cotoșirea Europei.

Și însă care au fost răsplata noastră pentru atâtea lupte crâncene? Numai prestigiul istoric, căci sângele vărsat pentru Europa este acoperit cu o neagră uitare!

Adâncă pildă că pe neajdeja și pe ajutorul altora să nu cate în zadar a se răzima suferitoarea omeniei!

Căți alți domni pământeni au luat parte la acea îndelungă luptă pentru sfânta Cruce! ... nume strălucite, cari vor rămâne vecinic neșterse din inimile fiilor României, pe cât timp va mai bate în lume o inimă de român!

Mircea, mare în pace, mare în răsboaie!

Mihai Viteazul, frunte între viteji, biruitor a sute de mii de dușmani cu o mână de fruntași cât și el nepăsători de moarte.

Novac hatmanul, mâna dreaptă a lui Mihai, el care striga înaintea unei crunte loviri:

Sângele
vărsat pentru
Europa

„Agerii mei frați, decât o viață cu rușine, mai bine zece morți cu cinste!”

Și însă inima mi se împovără de măhnire, când gândesc că acel Mihai, de care în vremea lui poporul cânta:

„Viteazul Mihai
Sare pe șapte cai
Și strigă Banatul vai!”

acel Mihai purtă foc și sabie în Moldova! — Asemene Ștefan însuși, marele Ștefan purtă sabie și foc în Țara Muntenească, țară de frație! Cruntă neunire, dintre care isvorî în urmă slăbirea și robia amânduror țărilor, căci cine le-ar fi călcat, la un loc fiind ele, când în parte fiecare împrăștia grozave spaime!

Matei Basarab al Valahiei și Vasili Lupu al Moldovei, vrednici de străbateră veacurilor, înființează școli spre luminarea neamului, școli prin care mult mai temeinic se ridică un popor decât prin crudele mijloace de sânge și de stărpire!

Ei înzestrară școlile cu averi de moșii ... astăzi pradă unor călugări greci de prin munții lumii! Dar bun este Dumnezeuul părinților noștri! Veni-va odată ziua dreptății, unde fiecare să rămâie cu ale sale!

Fraților! azi e ziua Sfântului Ștefan, azi e sărbătoarea domnului Ștefan cel Mare, acest fiu al unei mume române, care, înădușind glasul inimei, zicea de pe zidurile cetății Neamțului: „Mergi, fiule, de te bate cu dușmanii țării noastre și să nu mi te întorci decât mort învins sau viu învingător!”

Azi e ziua să sărbăm sfânta aducere aminte a atâtor bărbați de slavă, cari ne-au păstrat o patrie dulce și frumoasă!

Așezați precum suntem, în mijlocul îndoiturii despotism al Europei și al Asiei, să ni dăm împreună frățeasca, ajutătoaria mână de unire și să zicem cu toții:

„Trăiască Moldova! trăiască Valahia!” dar învrednicească Dumnezeu să putem striga într-o zi: „Trăiască România unită!” Atunci fraților soarele luminei va pătrunde și va împrăștia adâncul întunec în care zacem; atunci numai vom fi ceea ce trebuie să fim, adică: fiii unei singure și puternice Moșii!

În visurile mele înflorit se arată viitorul României. Suntem milioane de români răslețiți!... Ce ni lipsește ca să ajungem un neam tare? Unirea, numai Unirea! ... Să trăiască dar Unirea Românilor!

Urarea și închinarea mea este ca această strălucită zi, în care ne-am adunat ca să serbăm falnică umbră a lui Ștefan, patronul faptelor mărețe, această zi să fie și pornirea unei strâns înclescute legări între noi, de a lucra cu toții la rădicarea din țărână a României și de a ne trezi în sfârșit la glasul eroicului său trecut, strigând cu toții: „Trăiască unita Românie!”

DIN „COMOARA SIMȚURILOR PATRIOTICE“

6

V. ALECSANDRI, COSTACHE FILIPESCU

Maiorul Costache Filipescu, unul din cei mai frumoși și mai eleganți tineri din societatea Bucureștilor, avea un suflet entuziasmat și o elocvență naturală, care-și lua izvorul în comoara simțu-

rilor patriotice ale inimei sale, în argumentele unei logice sănătoase și în farmecul plăcut a unui spirit tânăr, vesel, independent. Acel neprețuit dar a avut ocasiunea de a să arăta într-o împregiurare foarte critică pentru Țara Românească, și a contribuit puternic a feri viitorul acestei provincii de un mare pericol. Cine nu-și aduce aminte de propunerea făcută în Camera Valahiei de un agent rus numit Trandafiroff, poreclit de Eliad *Trandafir cu off în coadă*, pentru exploatarea minelor din Carpați și pentru aducerea în țară a unui mare număr de mineri muscali? Guvernul de pe atunci (1844) sprijini orbește acea fatală propunere, și poate că ar fi izbutit în planurile sale dacă nu ar fi găsit pe băncile Adunării un luptător curajos, un elocvent apărător a drepturilor naționale. Costache Filipescu, înspăimântat pentru Patria lui de scopul ascuns și perfid a lui Trandafiroff, luptă trei ani ca un leu, în contra lui și a guvernului, electrizează majoritatea deputaților prin cuvintele sale de adevărat orator, și sârmanul agent rus văzu toate țesăturile planului său rupte și spulberate de vânt. Mare pagubă că pe atunci nu erau stenografi, căci am putea azi admira procesele-verbale ale ședințelor acelei epoci interesante, și unii din oratorii noștri moderni, cari vorbesc atât de mult fără a zice nimic, ar putea lua lecții din cuvintele lui Costache Filipescu, pentru ca să învețe a fi elocvenți, logici și folositori Patriei lor!

și

agentul rus
Trandafir-off
... (1844)

După acea frumoasă victorie, tânărul deputat român veni în Iași, unde primi cele mai călduroase felicitări din partea tinerimei din Moldova. Un mare banchet se organizează în onoarea iubitului oaspete, și toată societatea îi făcu o primire ce sămăna cu o adevărată ovație.

Costache
Filipescu
sărbătorit
la Iași

La anul 1848 Costache Filipescu fu însărcinat de guvernul provizor a revoluției cu portofoliul Ministerului de Finanțe, dar nu avu timp a pune în lucrare cunoștințele sale administrative și finanțiare; căci năvălirile armatelor ruse și turce în Valahia îl siliră a să destăra. El se duse la Triest, unde petrecu singur mai bine de doi ani; apoi merse în grabă în Svițera, unde avu durerea ca să asiste la moartea fiului său, care-și făcea studiile la Lausana, și în sfârșit veni în Paris.

Proscrisul
de la 1848

Acea crudă pierdere a singurului său copil îi sfâșiasă amar inima; descuragearea îl cuprinse în ghearele sale și vărsase în sufletul lui un dezgust cumplit de lume și de viață. Cercând din parte-mi să-i rădic moralul abătut, îl îndemnai să caute distracții în lucrări literare, și avui mângâierea de a videa consiliul meu adoptat cu mulțămire. Fostul cavalier elegant din saloanele Bucureștilor, acel om care petrecuse cea mai mare parte a tinereții deșertând cupa

Înmormântat
la
Montmartre
din Paris!...

plăcerilor, se încongiură cu o bibliotecă colburoasă, se puse a consulta autorii vechi și moderni, cari au scris asupra Orientului, și după ce publică o broșură în cestiunea Principatelor, începu a compune în limba franceză o scriere importantă sub titlul: *Le Danube historique, commercial, militaire et pittoresque*. Însă de-abia terminase partea întâi, și moartea veni de-l seceră în toată maturitatea minței sale. După o boală de nouă zile, amicul meu muri și fu înmormântat în cimitirul Montmartre din Paris!... România perdu unul din cei mai demni, unul din cei mai nobili copii ai săi.

■ V. Alecsandri, *Opere*, IV. *Proză*. Ediție Georgeta Rădulescu-Dulgheru, București, 1974, p. 345-346.

„UNUL DIN ÎNCEPĂTORII MIȘCĂRII“ PAȘOPTISTE

7

ARUNE PUMNUL, NICULAI BĂLCESCU

Cadet în
oștirea țării

S-a născut în Țara Rumânească pe la 1815 sau 1816, își făcu studiile în colegiul Sf. Sava; intră apoi ca june cadet în oștirea țării, primind voe de a face un curs pentru învățătura soldaților; încurcat în conspirăciunea lui Câmpineanul, fu închis, sub Al. Ghica, la mânăstirea Mărgineni. Într-acest timp se ocupă serios de studiul istoriei naționale. Liberat fiind la urcarea pe tron a principelui Bibescu, publică la Iași *Puterea armată a rumânilor*.

„în conspi-
răciunea
lui Câmpineanu“

„Magazinul
istoric...“

La 1846 începu, în societate cu Treboniu Laurianul, a publica *Măgăzinul istoric pentru Dacieu*. La 1847 se duse la Paris spre a cerceta prin bibliotecile de acolo documente privitoare la istoria țării. La 1848 se întoarse în țară, fu unul din începătorii mișcării și figură ca secretar al guvernului provisoriu.

unul din
începătorii
mișcării
În
Transilvania
la Paris

Căzând revoluțiunea, trecu în Transilvania, unde luă parte la toate bătăliile lui Bem [sic!]; când fu și aice învinsă revoluțiunea, el străbătu tot imperiul Austriei pe necunoscute, veni la Paris, unde luă parte la publicarea *Rumâniei viitoare* și tipări o broșură în limba francească *Question économique des Principautés*. De atunci începu a se ocupa mai serios cu *Istoria românilor sub Mihai Viteazul*, opul său de frunte, dar suferind de pept a răposat la Palermo, în anul 1852,

† la Palermo

fără să-l fi terminat. Acest fragmînt s-a publicat în „Revista română”.

La 1859 a propus cabinetul I. Ghica principelui domnitoriu și Măria Sa a decretat, ca țărâna lui N. Bălcescul să se aducă în țară, ce nu s-a împlinit încă până acuma (1864).

■ A. Pumnul, *Lepturariu rumînesc*, t. IV, Vienna, 1864, p. 370–371.

„NUMAI ȘI NUMAI ÎNTRU INTERESUL LIMBEI ȘI ISTORIEI NAȚIONALE”

8

TIMOTEI CIPARIU, ÎNCEPUT DE AUTOBIOGRAFIE

... Ca să pot cel puțin și din parte-mi a ușura calea, ce are de a parcurge formarea limbei românești, încă de tânăr mă apucai, nu numai a învăța limbi mai ales înfrățite cu a noastră, ci și a cerceta cărțile bătrâne, și a lua aminte la proprietățile și diferențele ce se află în vorbă și scrisoare, pre toate locurile românești. Aplecarea spre limbi o avui din copilărie și, ca să las altele, încă, când începusem a fi numai de 14 ani*, fără gramatică, fără măiestru, începui a medita despre limba românească, a o compara cu cea latină, care pre atunci o învățasem mai mult din studiu privat decât din școală, și în percurre meditând toate părțile cuvântării, în care lucrare a minții fără manuducător, mi-aduc aminte că cea mai grea problemă aflai în declinarea articulată și nearticulată neștiind de articlii, pentru că în limba latină nu aflam.

La a. 1826 fiind eu noviciu în mănăstirea de aici [din Blaj — C.B.] și având liberă intrarea în biblioteca ei, care afară de cărțile latine și alte puține întru alte limbi, avea și puținele cărți vechi românești, între acestea aflai și o *Psaltire slavono-românească*, tradusă de Dosoftei Metropolitul și tipărită la Iași la a. 1680. Cari au văzut această carte, toți știu cât de multe cuvinte și forme astăzi cu totul neuzitate se află în acea versiune, ca și în toate cărțile celealalte ale lui. Deci o asemenea limbă nu era cu puțință să nu-mi atragă luarea aminte. Rezultatul fu, că eu o parcursei din cap în cap, și pe o coală de hârtie în 4° împărțită în trei volume pe fiecare pagină, însemnai

„Încă de tânăr”...
„Începui a medita despre limba românească”...

La anul 1826

Psaltirea
lui
Dosoftei...

* În aug. 1819.

și

[*Seconde lettre
d'un
défenseur...*
1785]

„De atunci
încoace”...

„numai și
numai întru
interesul
limbei și
istoriei
naționale”...

„Cei ce mă
cunosc
știu”...

toate cuvintele, formele și zicerile, care nu le mai văzusem în nici o carte românească până atunci.

Tot în același an începusem a învăța și limba franceză, până la atâta cât după un an petrecând în M. Oșorhei și cercetând prin biblioteca Telekiană decopii între alte multe și partea despre insurtecțiunea lui Horia, ce o aflai într-o carte franceză, tipărită, cum se scrie, la Dublin, în care insurecțiunea Horiană e descrisă cu totul în favoarea românilor¹, ca și în *Istoria* lui Christiani.

Aceste fură începuturile studiului asupra limbii românești, ear de atunci încoace în decursul a mai bine de 30 de ani, Doamne Dumnezeule! câte ostenele, câte spese, câte călătorii făcui numai și numai întru interesul limbei și istoriei naționale. Carea limbă romană e, carea eu să nu o fi studiat de atunci încoace? Care carte românească veche nu o am cumpărat, parcurs și estras? Este vreun autor clasic care eu să nu-l fi les (cetit) cu peana a mână anotând celea ce ar putea ajuta la cunoștința limbii românești? Este vreun op care tratează despre vreo limbă romană, încât despre începutul și istoria ei, carea pre cât mi-a fost cunoscută să nu o fi cercetat, les (cetit) și de s-a putut încă și cumpărat? Care român privat (particular) cu mijloace așa puține ș-a adunat bibliotecă cum a fost cea pierită a mea, și cum este cea de acum? Cine a sacrificat atâția bani spre scopul literar din puțina sa avere? Cine ș-a stricat ochii, cine ș-a dărpănat sănătatea ca mine, studiind ziua-noaptea, scriind și copiind? Cât m-am făcut schelet nu om, de nu mi-a tignit nici de mâncare, nici de beutură, nici de somn, ș-am îmbătrânit înainte de timp mai mult decât cei de o etate cu mine, cât astăzi sunt umbră nu om, de nu-mi suferă nici mâncare nici beutură, nici pot dormi, nici pot umbla, și mi-am scurtat viața studiind, scriind și copiind, tot întru interesul literaturii românești.

Cei ce mă cunosc știu cum că, de la începutul cărării mele în studiul literar, n-a fost acea idee literară care să nu o fi îmbrățișat, să nu o fi ajutat cu scrisul și cu cuvântul. Mărturisească G. Barițiu, care e cel mai vechi dintre aceia pe cari i-am îmbărbătat și ajutat, mărturisească consoții mei în profesură, mărturisească preoții și alte persoane cari au fost discipolii mei; mărturisească toți câți au vorbit cu mine, de nu le-am vorbit eu tot cu entusiasm despre literatura română“.

.

■ Timotei Cipariu, *Început de autobiografie* [1885] publicat de Ștefan Manciulea, sub acest titlu, în „Cultura Creștină”, an XX. Fragmentul citat se află în nr. 10–12, nov.–dec. 1940, p. 566–567.

■ 1. Cf. *1848 la Români*, I, nr. 3, p. 6–18, 18–30: [J. P. Brissot], *Seconde lettre...*

„FĂRĂ PERECHE ÎN TĂRIA ȘI CURĂȚENIA
CARACTERULUI SĂU DE ROMÂN...”

9

ARUNE PUMNUL, GEORGIU BARIȚIU

Este născut în satul Giurul, în ținutul Clujului, în Ardeal, dentro familiei vechie preuțească, întru al doilea deceniu al veacului acestuia (al 19-le). Științele le-a studiat parte la Cluș, parte la Blaș. După mântuiciunea studiilor teologice, pentru rarele tălinte dovedite în tot decursul studiilor, se denumi în Blaș profesoriu de *fisică*. Ear cătră anul 1837 fu chemat de cătră neguțătorimea română den Brașov ca să fie profesoriu la școala rumână normală den cetate. El merse la Brașov și pren rara-și prudintă și înțelepciune începu îndată a împrieteni pre rumânii brașoveni cu toți ceilalți rumâni, uniți și neuniți, cu cari erau până atunci dușmani deși numai închipuiți și fără nici o cauză îndestulativă, ci numai den îndemnul intrigilor străine, carile voiau să ție pre rumâni pururea desbinați, ca așa să poată domni preste ei.

Despre Barițiu ni împărtășește protosinghelul Nicefor Iliescul (în broșura *Știința și cultura preutului rumân*, tip. la Iași 1861), la fața 61 și 62, cam următoarele: „*Giorgiu Barițiu subdiacon rumân den Ardeal: acest bărbat neasemănavăr și în voință, și în tăria și curăția caracterului său rumân, neînfrânt și neschimbat în toate împregiurările, s-a consacrat den tinerețele sale necurmat și fără preget, în adevăratul înțeles al cuvântului, cu trup cu suflet cu tot, pentru luminarea și întărirea conștiinței naționale rumâne în toți cunăciunali săi, pentru recăștigăciunea drepturilor naționale politice ale rumânilor mai ales den provințiile austriace și pentru apărăciunea acelor drepturi. El pren organul său național „Gazeta Transilvaniei” și „Foaie pentru minte, inimă și literatură” făcu de la 1838 până la 1848 cele mai mari servite întregi națiuni rumâne den toate provințiile; el renăscu și reînvie naționalitatea în rumânii den provințiile austriace; pren înțelepciunea și prudintă sa sfărma și nemici cu totul toate intrigele cele puternice ale ungurilor, sașilor și ale altor străini, ba chiar și ale unor rumâni rătăciți, carii se nevoiau cu toții den toate puterile, ca să sfășie pre rumâni în partide, să-i indușmănezască unul cu altul, să-i slăbească și așa să li usurpeze cu nedreptul drepturile cele neînstrăinare. El isbuti a descepta în rumâni sâmtul comun, sâmtul spre lucrare împreună, a aduna și a concentra toate puterile, dorințele și năzuințele cele singurale și isolate ale rumânilor den provințiile austriace numai*

În Ardeal...
cu studii la
Cluj și la BlajProfesor:
Blaj,
Brașovun unificator
spiritual„fără preget
... în lumina-
rea și
întărirea
conștiinței
naționale”...„Gazeta de
Transilvania”
și
„Foaie pentru
minte”...„Simțul spre
lucrare
împreună”

„adevărul,
dreptatea,
înțelepciune,
viața“

în 1848... în
Ardeal

Rușii l-au
trimis
la Cernăuți
în 1849

Din nou
acasă...

pentru
drepturile
națiunii...

Prin ...
„Diploma
din
octombrie“:

un congres
național
român:

într-un singur punct, unindu-i pre toți într-un cuget, într-un suflet, și într-o inimă; el este astăzi (în anul 1861) spiritul și sufletul cauzei naționale rumâne den Austria; pentru că cuvântul lui este adevărul, dreptatea, înțelepciunea și viața însăși. Dea ceriul ca acest geniu, acest spirit și caracteriu rumân, astăzi înțelepciune și prudență, acest zel neadormit să se străplănte nu numai în noi toți preuții și călugării rumâni, dar și în toți fiii națiunii rumâne până la unul!“.

La anul 1848 luă partea cea mai vie la purtăciunea războiului contra ungarilor și săcuilor răsculați; fu mădulariu la Comitetul național den Sibiiu, până când se ocupă Ardealul tot de cătră Bem, conducătoriul ungarilor; atunci se retrase și el în Țara Rumânească. Fiind însă că Barițiu ca rădăctoriu *Gazetei Transilvaniei* publicase în anii trecuți unele articule solide, pren carile apăra drepturile Principatelor Rumâne contra rușilor; de aceea rușii, cari ocupau atunci Principatele, îl prinseră și-l trimeseră la Cernăuți sub pază ostășească. Însă Provedința îndreptă înpregiurările așa, ca brava familie a boerilor Hurmuzachi află chiar în sara sosirii lui Barițiu despre prinsoarea lui și a doua zi dimineata îi și mijloci liberăciunea și apoi în urmă cercetându-i-se cauza se află nu numai cu totul nevinovat, dar încă și cu merite însemnate pentru patria-și, pentru națiune-și și pentru tronul împărătesc.

După sugrumăciunea revoluțiunii ungurești pe la capătul anului 1849, se re-ntoarse în patrie-și și ca să poată lucra ne-mpiedecat și nerăstrâns pentru îndreptățirea egală a națiunii sale, nu primi nici o deregătorie publică, ci se apucă iarăși de publicăciunea *Gazetei* și a *Foii*; însă unele intrige citite anume și scomite numai îl lipsi de dreptul de a mai putea publica *Gazeta*. După aceea se făcu directoriu la moara de hârtie înființată în Zărnești lângă Brașov și în astăzi deregătorie privată, liber cu totul, scrise necurmat la gazețe și apără drepturile națiunii cu cea mai mare înțelepciune și cumpănire, până la anul 1860, când eși diploma împărătească la 20 optombre despre *Constituciunea* provinciilor austriace. Atunci începu îndată a scrie fără sfială despre drepturile rumânilor și despre egala lor îndreptățire cu celelalte națiuni den patrie. El adună și cuncentră toate dorințele și năzuințele rumânilor austriaci într-un singur punct; lucră cu alți bărbați ai națiunii și mijloci de la ministeriu încuviințăciunea unui congres național rumân, în carele se statorniciră dorințele și pretinderile națiunii rumâne, carile serviră după aceea de îndreptariu atât la adunânța țării regnicolare, cât și la Dieta den anul 1863.

La Dieta den anul 1863 se denumi regalist și apoi se trimese den sânul Dietei și la Dieta imperială.

Georgiu Barițiu este renăscătorul și luminătorul conștiinței naționale rumâne în provinciile austriace: „*dea ceriul ca spiritul și geniul lui să locuească și să viețuească în toți fiii națiunii rumâne!*”

■ A. Pumnul, *Lepturariu rumînesc*, t. IV₂, p. 56–58.

în diete

„Renescătorul și luminătorul conștiinței naționale”...

PREGĂTIRI CU SCOPURI DE UNIRE ÎN CUGET ȘI FAPTĂ

10

I. GHICA. NOTES HISTORIQUES SUR LES PRINCIPAUTÉS

1847

La Paris, studenții moldoveni și valahi reuniți organizează Societatea pentru întreținerea pe contul lor a tinerilor săraci, ai căror părinți nu au mijloacele materiale de a-i susține. Această Societate, fără scop politic, intitulată *Societatea studenților rumâni* ființează la Paris sub patonajul domnului Lamartine, care se însărcinează să supravegheze educația și instrucția elevilor pe cheltuiala acestei societăți.

Studenții moldo-valahi la Paris...

[La București] toți elevii de la Sfântul Sava sunt trimiși acasă și Colegiul e înlocuit cu două clase de latină. Limba națională, exclusă din învățământ, este înlocuită cu franceza. În același timp, un ucuz dat de împăratul Nicolae deschide în mod gratuit pentru tinerii valahi și moldavi toate școlile imperiale de la St. Petersburg.

Elevii de la Sf. Sava (București)

1848

Obșteasca Adunare convocată își încheie lucrările în câteva săptămâni. Ea examinează conturile anului 1847 și votează bugetul anului următor. Nemulțumirea atinge cote maxime prin felul de administrare și prin felul de a fi al domnului. Chiar și miniștrii vorbesc în gura mare și critică guvernul. În postul de postelnic, devenit vacant prin moartea lui Constantin Filipescu, este numit ad-interim Herescu, menținându-și totodată funcția de vistiernic.

Nemulțumirile împotriva domnitorului Bibescu ating cote maxime

Prințul își arată nemulțumirea și desconsiderarea față de aceia care fac dovada unor sentimente de demnitate și onoare. El nu

scapă nici o ocazie în a-i persecuta. Tot tineretul aproape este umilit sau insultat de către domn: fie la un bal, fie la teatru, fie la o plimbare cu trăsură. Prin aceasta el îl obligă să se solidarizeze și să formeze un corp unitar. Tineretul devine de la sine înțeles o forță la dispoziția oricărui care ar vrea să-l folosească împotriva prințului Bibescu. Casinoul, singurul loc de întâlnire, este închis de poliție sub pretextul unei dispute particulare care a avut loc [acolo] cu câteva luni în urmă.

solidarizarea
opoziției...

Tinerii se reunesc altundeva, dar nu pentru a face o partidă de biliard sau de cărți, ci pentru a critica actele guvernului care vexează pe toată lumea și nu respectă nimic. În una din aceste reuniuni, discuția fiind orientată spre opinii, ei convin să uzeze de influența lor în societate, fie la un dans, fie în discuții împotriva bărbaților și a doamnelor, a căror purtare era dezonorantă. Nimeni nu mai vrea nici să danseze împreună, nici să salute. Maiorul Lahovari a lăsat să fie bătută din ordinul prințului o doamnă din Hanovra, angajată ca guvernantă la copiii principesei. Ion Bălăceanu și Dimitrie Crețulescu sunt puși la index din cauza ascendentului lor asupra tineretului.

Vestea
revoluției
de la Paris...
și Viena...

Vestea revoluției din Februarie nu are un efect mare, în schimb la știrea revoluției de la Viena toată piața Bucureștiului este în mare emoție. Tot comerțul Țării Românești se face în mare parte prin trătăte cu această capitală. Domnul a prezentat la Constantinopol nelișiștea negustorilor, ca pe un simptom de mișcare insurecțională și a cerut încuviințarea de a interveni împotriva perturbatorilor ordinii.

[Textul francez]

1847

Les étudiants de Paris, Moldaves et Valaques réunis, organisent la Société pour entretenir à leurs frais les jeunes gens pauvres dont les parents n'ont pas les moyens de subvenir à leur entretiens. Cette Société sans but politique intitulée *Societatea studenților rumâni* qui est placée à Paris sous le patronage de Mr de Lamartine qui se charge de surveiller l'éducation et l'instruction des élèves aux frais de cette Société.

Tous les élèves de St Sava sont renvoyés et le collège remplacé par deux classes de Latin. La langue nationale, exclue de l'enseignement, est remplacée par la langue française. En même temps un oukaz de l'Empereur Nicolas ouvre gratuitement aux jeunes gens valaques et moldaves toutes les écoles impériales de St Petersburg.

1848

L'Assemblée convoquée termine ses travaux en quelques semaines. Elle examine les comptes de l'année 1847 et vote le budget de l'année 1848.

Le mécontentement est arrivé au maximum par la manière d'administrer et d'être du Prince. Les ministres même parlent très haut et critiquent le gouvernement. La place de postelnic devenue vacante par la mort de Constantin Philippesco, Heresco est chargé par interim de la Postelnicie tout en continuant ses fonctions de vestiar.

Le Prince témoigne son mécontentement et sa déconsidération contre les hommes qui ont quelque sentiments de dignité et d'honneur. Il ne manque aucune occasion pour les persécuter. Les jeunes gens sont presque tous humiliés ou insultés par le Prince, à-propos d'un bal, d'une loge au théâtre, de la promenade. Par là il les oblige à s'unir et à former un corps; ils deviennent tous naturellement une force disponible dont on pourra s'emparer quiconque voudra agir contre le prince Bibesco. Le casino, le seul point de réunion, est fermé par la police sous le prétexte d'une dispute particulière qui avait eu lieu quelques mois auparavant.

Les jeunes gens se réunissent ailleurs, plus pour faire la partie de billard ou de carte, mais pour critiquer les actes du gouvernement qui vexe tout le monde et ne respecte rien. Dans une de ces réunions la conversation s'étant engagée sur l'opinion ils se donnent le mot d'user de leur influence dans la société soit à la danse, soit à la conversation contre les hommes et les dames dont la conduite était deshonorante. Personne ne veut plus ni danser vis-à-vis ni saluer. Le major Lahovari qui a fait battre par ordre du Prince une dame hanovrienne placée en qualité de gouvernante auprès des enfants de la Princesse; Jean Balatschano et Démètre Cretzoulesco sont mis à l'index à cause de leur ascendant sur la jeunesse.

La nouvelle de la révolution de février ne fait pas un grand effet, mais à la nouvelle de la révolution de Vienne toute la place de Bucarest est en émoi. Tout le commerce de Valachie se fait en grand partie par des traités de cette ville. Le Prince présenta à Constantinople cette inquiétude des négociants comme le symptôme d'un mouvement insurrectionnel et demande le pouvoir de servir contre les perturbateurs de l'ordre.

■ B.A.R., Msse. Arhiva Ion Ghica VI. Acte 1-139, f. 224-226 v.

III. PRIMELE PIEDICI... ÎN MOLDOVA

LA ÎNCEPUTUL ANULUI '48... ÎN MOLDOVA CA ȘI ÎN EUROPA

11

G. SION, SUVENIRE CONTIMPURANE...

Toată lumea știe că la 1848 a fost și în Moldova o mișcare politică, ca în toată Europa.

Acea mișcare unii au calificat-o de intrigă rusească, alții de revoluțiune, alții de copilărie, alții de mișcare națională. Dar adevărul zace încă învălit de mistere, ca toate evenimentele politice din lume.

Puține s-au scris până acuma asupra evenimentului aceluia și mulți poate nu știu detaliurile sale. Dar merită oare să ne mai aducem aminte de zilele acelea? Eu cred că da, fiindcă ele au făcut o pagină dureroasă în istoria românilor; fiindcă au lăsat suveniri încă vii în toate clasele și în toată țara.

Pân-a nu veni la fapte, să aruncăm o căutătură de ochi răpede asupra stărei Moldovei pe la începutul anului 1848. Nu s-a scris de ajuns, nu s-a caracterizat îndeustul domnia de cinsprezece ani a fostului domn Michai Sturza. Ar trebui în adevăr un studiu adânc și un talent eminent pentru un scriitor ca să urmărească și să scrie această lungă istorie, acest trist martirologiu de suferințe, de decepțiuni și de decrepitudine a unei țări întregi.

Căpătând tronul, nu prin alegerea țarei, ci prin Convențiunea de la St. Petersburg, Michai Sturza era instrumentul docil al politicei muscălești. Dotat de natură cu o iubire de argint nesățioasă și o capacitate speculativă, el domnia cu o tactică imperturbabilă. Spre a avea un sprijin sigur pe lângă treptele Porței otomane, el luă de soție pe fiica bătrânului Vogoride, om versat în diplomația orientală, cu mare și sigură influență pe lângă turci. Spre a fi bine văzut și de puterea protectoare, el se îngrijia de a cultiva totdeauna pârghia solidă a usului moscovit: corupțiunea.

Astfel susținut din afară, în lăuntru își bătea joc de așezămintele ce-i fuseseră încredințate. Prin simulacrul de constituțiune ce se dădese Moldovei sub titlul de *Regulamentul organic*, cum erau în realitate lucrurile? Reprezentațiunea națională ajunsese o adevărată păpușerie: Adunarea se compunea după voia domnului din sateliții săi; alegerile se făceau prin corupțiune, amenințări, exiluri, arestări, promiteri de favoruri. Administrațiunea, un mijloc de apăsare și de

Moldova
la începutul
lui 1848Mihai
SturzaSusținut
din afară;
în lăuntru
despot

Servilism,
lașități,
infamii...

stoarcere a bunurilor private și publice. Justiția, o formalitate de sprijinire și de răpire, un trafic de cupiditate și de licență. Finanțele, o sorginte de întreținut sbirii și hoția organizată spre a mări comorile domnitorului. Poliția, un instrument de spionaj și de tiranie. Boeria, un alt instrument de demoralizare a tuturor treptelor societății. Servilismul, intriga, spionajul, trădarea, lașitatea, infamia, erau titluri de a se recomanda cineva către guvern spre a-și face cariera. Demnitatea, capacitatea, integritatea, talentul erau facultăți ce atrăgeau persecuțiunea din partea guvernului. Dacă cineva se tânguia pentru vreo judecată nedreaptă, era dat în judecată. Dacă reclama în contra mituirei, era lipsit de drepturile politice. Dacă cuțeta a se arăta contariu voințelor guvernului, era arestat și exilat. Astfel, domnul acesta, căutând să-și mărească comorile, prin care se susținea politicește, ucidea orice instinct nobil, orice inimă patriotică, orice spirit liberal, orice virtute civică.

„Protecțiunea cu ochi de Argus”
a Rusiei...

II. Dar poate să vie o posteritate care să întrebe: cum s-au putut comite asemenea lucruri în secolul XIX? Cum putea domnul acesta să se poarte astfel sub protecțiunea cu ochi de Argus a reprezentanților Rusiei, cari după tratatul de la Adrianopole erau permanenți în aceste Principate? În adevăr, posteritatea ar zice că aceste lucruri sunt scrise din patimă sau din exagerare tinerească. Dar acea posteritate câtă să știe că interesul Rusiei era de a sugruma orice spirit de liberalism în țările acestea. Ea se temea ca ideile sau tendințele liberale sau constituționale să nu fie ca model în vecinătatea staturilor sale, pe care voia să le ție pururea sub jugul ei de fer. Pe lângă aceasta, câtă să știe că orice agenți, orice comisari, orice consuli trimitea Rusia, până în cele din urmă ajungeau a fi fascinați (ferme-cați) de Michai Vodă Sturza, încât închideau ochii la orice descoperiri și încă coperiau orice nelegiuiri.

În țară...

Țeara, în astfel de pozițiune, nu avea nici un recurs.

De se găsiu oameni cu curaj și cu să protesteze, nu aveau unde. De se adresau la puterea protectoare, nu căpătau nici o îndes-tulare. De se adresau la puterea suzerană, suplicele veniau îndată la mâna domnului, și era vai de cei ce le subscriu. Căci, precum s-a zis, la Constantinopole domnul avea agent pe socrul său, carele știa a se pune în intimitate cu oamenii influenți de acolo. De se adresa cineva la represintanții celorlalte puteri europene, ei răspundeau că nu au nici o competență alta decât a protege pe supușii lor.

două tabere
mari,
distincte

Astfel, Moldova reprezenta două tabere mari distincte: una guvernamentală, compusă din sateliții domnului; alta zisă națională,

compusă din diverse elemente. În această de pe urmă partidă intrau oameni din toate clasele și de diferite nuanțe: funcționari para-poniști de pierderea posturilor, aspiranți de posturi, liberali convinși, patrioți sinceri sau de calcul, nemulțumiți pentru diverse cauze, ambițioși; în fine, oameni de felurite culori.

III. Pe când în Franța clocotia vulcanul revoluțiunii, toate popoarele și naționalitățile apăsate pândiau momentul izbucnirii sale. De la acel foculariu de viață, toate popoarele așteptau să aprinză făclia libertății și a drepturilor lor usurpate, spre a putea intra într-o viață nouă și mai bună.

Românii pe atunci erau încă prea puțin cunoscuți Europei civilizate. Ei nu dăduseră încă vreun semn de viață politică, spre a atrage atențiunea oamenilor însemnați ai secolului. Presa europeană foarte rar se ocupa de chestiunea lor. Diplomația încă nu cunoștea nici drepturile lor politice, nici istoria lor, nici importanța geografică a țării lor, nici suferințele ce îndurau, nici aspirațiunile de renaștere națională care le nutria spiritele.

Dar soarta acestui popor brav și demn de viață nu putea să rămână pentru d-apurarea staționară. Europa în curând sau mai târziu trebuia să-l cunoască și să se ocupe de dânsul. Studenții români din Paris și de prin alte părți se pusese în relațiuni cu publicisții și cu bărbații politici, cari începură a le da cele mai frumoase speranțe.

În zilele cele furtunoase ale Franței, românii din Paris, atât studenți cât și alți bărbați maturi de vârstă din ambele Principate, începură a se întruni și a se ocupa de soarta patriei lor. Ei se deciseră în cele din urmă ca odată cu scularea celorlalte naționalități, să facă a se manifesta și în țările lor o revoluțiune de renaștere. Unirea Principatelor, emanciparea lor de protecțiunea rusească, o constituțiune liberală erau bazele programei politice care rumegau.

Cu asemenea proiecte, îndată după revoluțiunea din februarie, toți românii din Paris plecară ca să reîntre în patria lor și să se apuce de lucru.

Lăsând a vorbi mai departe despre participarea acestei junimi în evenimentele cari s-au preurmat, să ne întoarcem puțin la Iași spre a vedea ce se petrecea acolo.

Încă înainte de izbucnirea revoluțiunii în Paris, a fost venit în Principate un personagiu însemnat cu titlul de comisar împărătesc extraordinar al Curții protectoare. Acesta era faimosul general Duhamel.

În zilele
furtunoase
ale Franței...

Românii
prea puțin
cunoscuți
Europei...

Studenții
români
din Paris...

programul
lor...

Înapoi la
Iași...

Duhamel,
comisarul
rus...

Acest diplomat venise cu o misiune misterioasă. Când veni la Iași, el fu dat în cuartiră în casa splendidă a logofătului Costachi Sturza (bătrânul); și mulți se mirau de aceasta cu drept cuvânt. Acest boer era din partidul paraponisiților, fiindcă i se luase portofoliul ministerului pe care-l avusese în mai multe rânduri și care credea că i se cuvine ca apanagiu.

Întrebări
fără
răspuns...

Unii ziceau că guvernul înadins i-a dat pe acest mare om în cuartiră pentru ca să-i astupe gura, dându-i prin aceasta o garanție că în curând va recăpăta ministeriul pierdut. Unii credeau că comisarul rusesc însuși ceruse această cuartiră. Dar era timpul ipotezelor și nimeni nici astăzi nu știe adevărul, decât doară Vodă Sturza și Duhamel.

Se răspândise vorba că marele diplomat rusesc avea misiunea a face pe vodă să intre în calea legalității și că i-ar fi făcut aspre mustrări pentru abuzurile guvernului său. De aceea mai mulți dintre nemulțumiți se hazardară a se duce la el și a-i arăta păsurile țării. Diplomatul avea dicționarul oamenilor din țară; știea împrejurările și caracterul fiecăruia din cei ce veniau să i se înfățișeze. De aceea pe unii îi primia cu cordialitate, pe alții cu aroganță; unora le da consilii părintești; altora amenințări rusești; unora le promitea decorațiuni și cariere, altora perspectiva pedepselor și esilul chiar până în Siberia.

După câteva zile de petrecere în Iași, comisariul rusesc plecă la București, lăsând în urmă desolațiunea și disperarea.

Dilema

Era pozițiunea cea mai dureroasă, în adevăr. Oamenii inteligenți nu vedeau nici o perspectivă de mântuire, nici un chip de vindecare atâtor rele de care țeara suferia. A răsturna guvernul prin o răscoală, nimeni nu cugeta: întâi că era un pas prea hazardos; al doilea că vecinătatea Puterii protectoare era prea aproape și totdeauna amenințătoare.

Știrile
de la Paris...

IV. În mijlocul acestor ferberi și frământături, iată vine ca o bombă știrea despre revoluțiunea din Paris.

Proclamarea Republicei, fuga regelui Louis Philippe, manifestul lui Lamartine, resculara tuturor naționalităților electrisară inimile moldovenilor. Toți oamenii bine cugetători văzură o rază de speranță pentru schimbarea lucrurilor. În lipsă de foi românești, care nu puteau fi tolerate sub regimul absolut al lui Michai Sturza, gazetele franceze, care veniau în plicuri prin poșta austriacă, se traduceau și, prin mii de copii răspândite, se făcea propaganda ideilor și faptelor revoluționare din Franța.

Domnul, văzând această mișcare mare de spirite, prevăzând vreun fel de răsculare și neavând se vede destulă siguranță în credința oștirei pământești, se puse îndată a-și organiza o gardă pretoriană: înrolă vreo două sute și mai bine de armăuți și aventurari străini, însemnându-le și lefe bune prin care crezu a-și asigura credința lor. Pe acești mercenari spera el sau să-i pue înainte la foc în caz de revoluțiune, sau, în caz de a fi învins, să se poată strecura, însoțit de dâșii, peste hotar.

Garda
pretoriană
a lui Sturdza

Locuitorii de toate clasele din capitală se înspăimântară de desvoltarea unei asemenea măsuri. Cuvântul era prea natural. Aceasta semăna întocmai cu adunătura voluntirilor lui Penededeca, locotenentul din Iași al lui Ipsilante de la 1821. În toate zilele și în toate casele nu se vorbea decât de escesele acestor vagabonzi. Lumea se aștepta din zi în zi la vreun incendiu, urmat de deprădare generală. Supușii străini, prin consulii lor, cerură garanția vieții și averilor lor. Consulii intrară în corespondință formală cu guvernul pentru aceasta. Dar domnul ajunse la cinismul cel mai imprudent; se mărgini a răspunde consulilor cu banalități, și bandele de voluntiri se mănținură.

■ G. Sion, *Suvenire contimporane* de ... Membru Academiei Române, București, 1888, (§ 1-4), p. 162-168.

FEBRUARIE / MARTIE '48:
DE LA PARIS, PRIN AUSTRIA...
OPRIȚI LA GRANIȚA MOLDOVEI...

12

IRACLIE PORUMBESCU, VASILE MĂLINESCU

«În lumea intențiunilor au toate ori
succes, ori valoare»

Kant

Vasile, altminterea de toți numit Vasilică Mălinescu, era de origine bucovinean, născut la Valea-Seacă, lângă frontiera Cornu-Luncii, unde tatăl său Iordache (maică-sa Catina, născută Bontaș) era posesor al unei moșii, de pe atunci proprietate a mănăstirii Slatina din Moldova. La anul 1848, aflându-se și Vasilică Mălinescu între surghiuniții și emigrații Moldovei, la Cernăuți, făcusem

Între
surghiuniții
moldoveni la
Cernăuți...

cunoștință de aproape cu dânsul, în decursul căreia el îmi povestea două episoade din viața sa, pe care vreau să le scriu aici.

portret...

Înainte însă de a pune acele episoade pe hârtie, amintesc că Mălinescu, de specialitate inginer, era un tânăr ca de 30 de ani, dar de o seriozitate deosebită, de statură mijlocie, dar la trup bine învălit. Avea barbă blondă, plină și scurtă, și părul capului așisderea blond, la frunte retezat, de exemplu cum se râtează feciorii noștri de la sate. Sprâncenele lui, tot blonde, erau groase și ochii întunecați, iar căutătura lui, cum și întreaga-i aparițiune erau măsurate și de o grandetă firească. Mălinescu să fi răs cândva, eu mai că nu l-am văzut râzând, și când îmi povestea de luptele-i pe baricade la Paris în revoluțiunea din Faur, i se suia sângele în față și devenia plin de entuziasm, iar când vorbea de episoadele sale din Moldova ce le voi scrie aici, se făcea foc și urgie, se plimba prin odaie cu pași rari și apăsați, tăcând în pause, trăgea umbroasele-i sprâncene pe ochi și-apoi mai strângându-și și buzele la un loc, era aproape teribil la vedere și-ți impunea cugetarea, că ar sămăna a frate cu — regele Olimpului... când acela se afla la pragul furiei... Așa îmi părea Vasilică Mălinescu.

.

*

V. Mălinescu
povestește...

Vodă Mihalache Sturdza — *[povestește V. Mălinescu — C.B.]* — aflând despre conspirările în contra sa, puse toate feliurile și chipurile la cale, ca să le înăbușească așisi în germine, iar el să-și practiceze și mai departe terorismul, lăcomia și samavolniciile sale personale, prin care nu numai se umpluse deja de moșii de cele mai mănoase din țeară, dar mai alocase încă și sute de mii de glabeni prin băncile din Londra și Paris. În acele puneri la cale se cuprindea și una, care ne făcea pe noi moldovenii, aflători ori la studii ori în alte condițiuni în străinătate, a ne ști ca și — espatriati.

În amicitie
frățească... la
Paris,

Eu mă aflu la Paris și mă ocupam cu ingineria, mai mult însă cu întreținerea de relațiuni amicale și intime cu junimea franceză, cu care noi toți și moldovenii și muntenii trăiam în amicitie frățească. Ce deci se vorbea și se ventila de junimea universitară franceză cu privire la Franța și anume, în timpurile cele mai aproape de anul 1848, la adunările opoziționalilor regelui Louis Filip și guvernului său, numite acele adunări «Banchete reformatoare», aceea ne făceam și noi moldovenii și muntenii de obiect sfătuirilor noastre cu privire la ale noastre patrii și în acest sens corespondam și cu compatrioții noștri de prin alte părți, cum d. e. cu cei din Zürich, din Turin, din Bruxela și Berlin. Cu cei de-acasă, despre respectivele

cu compatrioții noștri
de prin alte
părți

cu cei
de-acasă...

lucruri delicate, nu ne puteam conștelege, ci pe căi numai indirecte și foarte grele, pentru că astfel de scrisori aflăram că nu ajung la adresa lor: Sturdza Vodă știu cum să le țină calea.

Era în 22 Faur 1848. Arondismentul XII din Paris anunțase pe ziua aceasta un «banchet reformator» public, ce vrea să zică mare și obștesc, care banchet însă guvernul îl oprise și, temându-se din acea cauză de demonstrațiuni ori chiar și de o răscoală serioasă, contrase în Paris și în apropierea Parisului 80 000 de soldați. Eu știam că întregul Paris e ca pe un vulcan și că se apropie o mare furtună, mă cam rețineam deci pe acasă. Târziu în seara de 22 Faur șezând eu deci în cabinetul meu, numai ce văzui că intră la mine doi tineri francesi, amici de ai mei și de ai noștri ai românilor aflători în Paris. — «Bună seara Mălinescule», îmi zise unul din ei. Ei, vii cu noi la baricade? Mâne, ori poate încă și astă noapte se-ncepe danțul». Mă uitai pe rând ba la unul, ba la altul, fără a zice ceva, și după ce gândii puțin, răspunsei: — «Da, viu; da când a fi treaba de «baricade» la mine la Iași, veni-va din voi vreunul cu mine?» Se uitară acum ei unul la altul și parcă-și cetiră din față ce să-mi răspundă. Ziseră ambii vioi și decis. — «Venim amândoi!» și aceasta zicând, îmi și întinse amândoi mâna drept ratificarea cuvântului lor. Știut este, că a doua zi, în 23 Faur, revoluțiunea izbucni și ca fulgerul se lăți peste tot orașul, ridicându-se baricade pe toate stradele și piețele principale din Paris. Garda națională se uni cu poporul și se știe și aceea, că în 24 Faur regele Louis Filip abdică.

Două rane ușoare, ce mi le căpătăsese pe baricade în lupta cu trupele regale, îmi erau testimoniu, că eu cuvântul meu de a mă bate pe baricade mi l-am ținut și mi-am făcut datoria mea ca român alături cu frații francesi; dar și cei doi juni amici ai mei, cari mă angajară la luptă împreună cu dâșii, la rândul lor își ținură al lor cuvânt.

Am spus, că ce se vehicula și se plănuia la Paris, noi moldovenii și muntenii, cari aveam cauze și mai temeinice ca francesii a fi nemulțămiiți la noi acasă, aceea ventilam și plănuiam și noi pentru noi, și într-acel scop și fel ne erau și corespondențele cu compatrioții noștri de prin alte orașe și locuri. Revoluția din Paris și abdicarea regelui Louis Filip, silită de nemulțămirea poporului cu dânsul și cu regimul său, dete semnalul răsculării prin întreaga Europă, sătulă și aceasta în cele mai multe locuri de estravanțele despotismului de pe tronuri. Eu și ambii mei amici ne luarăm pașapoarte, eu sub nume frances, și plecând la prima jumătate a lui martie din Paris, după vreo zece zile ajunserăm prin Austria pe la frontiera Cornu-Luncii în Bucovina, la Baia în Moldova. O scrisoare ce

22–23 februarie la Paris...

Rănit
pe baricadele
Parisului

Reciprocitate
franceză

Cu cei doi
amici
francezi în
Moldova

Lângă Baia,
proprietatea
prințului
Gr. Cantacuzino

aveam de la proprietariul Băii, carele se afla la Paris, prințul Gr. C[antacuzino], adresată vichilului său de la această moșie, îi ordona să pună la dispozițiunea mea cai, trăsură și toate ce ni-ar trebui. Din precauțiune însă, dictată de împrejurările mie știute, nu traserăm cu birjarul din Cernăuți până la Curtea din Baia, ci ne oprirăm la o crâșmuță afară de sat, de unde apoi eu altminterea sigur, că oriși-n ce chip ne vom ajuta mai departe, îi dedei drumul birjarului, iar noi tustrei rămaserăm în crâșmă, într-o odăiță de peste tinda în care locuia crâșmarul, un moș român. Dincolo în propria odaie a crâșmei, se afla numai un om, cum îmi spuse moșul, un om din Baia. Îl rugai deci, să-mi mijlocească pe cineva să margă până la curte și să-mi poftească pe vechilul B. — i-l numii pe nume, ca să creadă că-l chiamă un cunoscut — să vină până la crâșmă. Crâșmarul îmi și aduse pe omul din crâșmă, care se declara gata de a merge și căruia eu spunându-i ce să facă, îi detei așîși înainte un sorocovăț pentru truda sa. Era într-o zi pe la amiazăzi. Omul după ce se duse, noi ospătarăm ceva, ce aveam cu noi și nu mult după aceea, eată-l și pe Baloșescu, vechilul principelui Gr. C. Prezentrându-mi-se, că cine-i și cum se chiamă, îl salutai și-i dădui răvașul stăpânului său. El îl desfăcu cu grabă, îl ceti și uitându-se la noi, mă întrebă, că ce poruncesc să facă. Îi spusei, că alta nimic decât să ne trimită o trăsură bună și cu trei cai. Mai arunca vechilul o căutătură prin casă, la tovarășii mei, la geamantanele și armele noastre, și zicând numai «pe loc!» se duse. Tovarășii mei se culcară pe-o laiță de-a-n-picioarelele, cu capul pe pleduri, iar eu îmi făcui o țigară și mă așezai pe-o puțină din ungherul odăii. Trecu un cvart de oră, trecură două, trecură trei: trăsură nu vine, deși curtea nu era departe. Mă cuprinse o grijă, sculai pe tovarășii mei cari adormiseră acolo pe laiță și le comunicai neliniștea mea, că de atâta vreme trăsură nu vine. Unul din ei zise atunci zâmbind: — «Poate suntem trădați?!» Zâmbii și eu, dar nu că n-aș fi cugetat la trădare, ci ca să nu dau tovarășilor însă la oareșcare frică. — «Și dacă am și fi,» zisei eu, «ce e atunci?» — «Eată!» răspunseră tovarășii cu sânge rece, arătând cu mâna la armele rezimate într-un ungher și finiră: «D-apoi arme pentru ce avem?!»

— «Ei bine,» zisei eu, «pentru tot cazul căutați-vă deci lucrurile ce vi-s mai de trebuință, ca să le aveți la-ndemână. Luați ceva merinde — și-apoi pistoalele, carabinele vi-s îngrijite? Căutați, și ce-o fi să fie, Dumnezeu cu noi!» Abia finii vorba și eată, că și vedem prin fereastă un ofițer cu doi ori trei soldați cu puștile cu baionete, cari veneau drept spre crâșmă. Ca să-mi încurajez pe tinerii mei tovarăși, râsei cu hohot, dar un râs și hohot nenatural și silit zicând:

„trădați?“...

Eată și «lupus in fabula!» și arătând cu mâna pe fereastă; dar în gându-mi și îngrijat și revoltat gândeam: «Ah, mișel și ticălos de vechil ce ești tu!» ... Aicea trebuie să spun, că principele Gr. C., proprietarul Baiei, era de partea celor cari intenționau și chibzuiau să scape Moldova de împilatorul și tiranul Vodă, și că în hotelul său la Paris ne întâlneam noi moldovenii regulat, întru a ne sfătui cum și ce ar fi de făcut, ca să împlinim acel scop. Firește deci, că Sturdza Vodă, pe lângă toate precauțiunile noastre, știa deși nu tocmai toate amănunțirile consultărilor și lucrărilor noastre din Paris, dar cel puțin pe toți cei cari figurau la acele lucrări, prin urmare și aceea, că principele C., care era persoană însemnată și valoroasă în țară și între boieri, îi este antagonist și dușman, și încă pe cât de mare și înverșunat, pe atâta și de periculos. De aice deci se poate lesne pricepe că Vodă încungiurase moșia Baia cu tot felul de precauțiuni și vegheri de ale sale, între care și aceea, că-l făcuse unealta sa și pe ticălosul vechil. Lucru ce lui, ca unui despot omnipotent și bogat, nu-i era greu, remunerând serviciile iudaice, ce cineva i le făcea, ori cu ranguri și posturi, ori cu bani jupuiți de pe biata țeară.

Într-adevăr: numai ce văzui pe un soldat cu pușca la fereastră. Fără să fi mai spus eu ceva tovarășilor mei, ei stau deja cu săbiile încinse, cu carabinile în mâni și cu pistoalele în tăști. Ofițerul deschise ușa, păși pragul și intră în odăița în care ne aflam, și așa de bine ne denunțase Iuda de vechil, că ofițerul așîși de pe pragul ușei vru să păsească spre ungheriul de-a stînga, în care se aflau răzimate cele trei carabine și săbiile noastre. Eu însă, om instinctiv, îi prevenii și mă pusei între carabine și între el.

— «Cine sunteți?» strigă ofițerul. Eu îi răspunsei franțuzește, că suntem călători și sudii francezi. — «Pașapoartele!» strigă ofițerul din nou ținându-și ochii țintă numai la mine. Scosei întăi eu pașaportul meu cu nume străin și ca cetățean al republicii franceze. Nu mult se uita ofițerul în pașaport și-mi zise românește: «Cu de-aceste umbli — Mă l i n e s c u l e ? În numele Măriei Sale sunteți prizonerii mei!» Va să zică, ofițerul avea signalmentul meu. Atuncia eu nici una nici două, îl înhățai de pept și-l isbii cătră ușă, dar în pericolul ce ne amenința, cu o astfel de vehemență, că cleampa cea de lemn a ușei se frânse, ușa se deschise cu ofițerul și el căzu peste prag pe spate la pământ. Lute apoi se sculă de acolo și, închizând ușa pe din afară, o propti cu spatele și o ținu închisă strigând la soldați: «Încoace măi!» Ce să fac? Momentul era critic! O pricepură aceasta și tovarășii mei, căci înțelesei de pe fața lor, eu însă o simțiam îndoit mai penibil: o simțiam și pentru mine și pentru tinerii străini aduși cu mine; și nu era nici o cirtă de timp de pierdut de a mai gândi

„Lupus
in fabula“

Vechilul
ne denunțase

Arestare
în numele
M. Sale Vodă
Sturdza...

eșuată...

mult că ce ar fi să facem, ca să n-aibă cei de afară când a întări ușa, încuindu-ne pe noi înlăuntru. Dar și de-am deschide noi ușa acum cu putere, ce ne așteaptă? Pe loc mă decisei ce să fac. Căutai, ușa era crăpată, de se vedea ceva — ofițerul. Iute apucaî carabina-mi din ungher și chibzuind din departe la spatele ofițerului, dădui foc... Un vaet, o sudalmă grea și o isbire la pământ fu răspunsul...

— «Aveți deja ce-i mai de trebuință la voi?» întrebai pe tovarăși și cu un «allons (să mergem)!» ieșirăm cu toții afară. Eșiți din tinda crâșmei, unde nici nu ne mai uitarăm la ofițerul, ce se zvârcolea pe pământ, vedem doi soldați cu puștile îndreptate spre noi. — «Ce vreți?» le strig eu și tovarășii mei carabinele, iar eu un pistol le și îndreptarăm asupra lor. Cătanele văzându-ne cu atâtea arme și-apoi mai auzindu-mă vorbindu-le românește, stătură un pic nedumeriți, că ce să facă. — «Să nu vă pună păcatul», le zisei eu, «voi sunteți înșelați, vechilul boeresc e de vină: vom merge și-l vom învăța noi, dar voi mergeți și căutați de ofițerul». Bietele cătane făcură cum le zisei eu.

Nu se vedea pe nicăieri suflet de om; însă ce va putea, ba ce va trebui să urmeze în curând, îmi era învederat. După ce meraserăm cu pași repezi înainte spre sat, stetei puțin și uitându-mă la tovarășii mei, le zisei cu un zâmbet siluit, dar cu inimă plină de amar: — «Cum se vede, am sfârșit expedițiunea noastră». Ei, bieții tineri, se uitară la mine și ziseră cu aer trist: — «Ei acum dară ce facem?» Gândii și eu la aceea, că acum ce să facem, dar îmi veni în ajutor altă belea.

Răzbunarea
vechilului

Dinspre sat, și anume, dinspre moară, numai ce văd o mulțime de oameni cu topoare, cu hârlețe, cu cazmale și cu ochii ațintiți spre noi, iar în fruntea lor — vechilul Bălășescu. — Plin de năcaz și de venin cum eram, mi se ridica în inimă și o furie, de mai că nu știam de mine. Repede pașii spre ticălosul de trădător, îndreptai pistolul spre el, dar mișelul făcu iute «stânga-mprejur» și se îndosi printre oameni. Aceștia văzând că «coconașul» are frică de noi, numai ce-i văd, că fac ca și dânsul și tot cu el în frunte o iau la fugă înapoi pe drumul pe care veniseră. «Ce-i acum de făcut!» cugetam eu în mine. Mă uitai îndărăpt, de n-ar fi să ne întoarcem spre Cornu-Luncii sau cumva măcar pe lângă ea, spre Bucovina, și văzui un soldat din cei de la crâșmă, alergând într-acolo, iar altul pe șosea în jos spre Fălticeni. Nu puteam deci fi nici un pic la îndoială, că ce scop, ori dacă ofițerul era viu, ce poruncă aveau soldații, căci știam că la Cornu-Luncii și la Fălticeni se află soldați mai mulți și la Fălticeni încă și dregătoria județeană și orășenească cu polițai, pantiri și alți sluj-

bași pedestri și călăreți. A mai gândi deci mult, nu era timp, situația ne era fatală! Drept în fața noastră spre Vest vedeam, în ceva depărtare, munți și pădure. Mai gândii în mine: «Ce-a da Dumnezeu, aceea va fi!» și-apoi zisei consoților mei: — «Aidem curând, să ajungem colo în codru, că pe aicea nu-i de zăbovit mult!» Ne duserăm, dar ce avurăm de aici înainte a suferi și a trage nu pot descrie și nici nu-i de descris! Patru zile și patru nopți cu merindea mai că numai pe o zi, ce o avurăm în tașcele noastre, prin pădure, peste butucării, ba coborând în abisuri, ba urcând pe râpi...

Din copilăria mea, ce o petrecusem în satul meu natal, Valea-Seacă, aproape de Cornu-Luncii, îmi adusei aminte că în direcțiune spre Vest, încotro mergeam și de unde cobora pârâul Suha, este hotarul Moldovei spre Ardeal. A patra zi ajunserăm la râu, nu putu fi altul decât Bistrița. Spre norocirea noastră aflăram niște plute de bârne prionite de malul de dincoace al râului, dezlegărăm una și trecurăm dincolo, prionind-o acolo iar. Tovarășii mei slăbiseră — mergeam în popasuri scurte — ne urcarăm pe un munte, tovarășii mei parisieni nu mai puteau de oboseală și de foame, căci merindea ni se sfârșise de alaltăsară și eri trăirăm numai cu leurdă (aiu sălbatic) și apă. Eu încă ceva mă mai țineam — duceam deci pe câte unul din tovarășii mei în spate și apoi mă întorceam de duceam pe celălalt. Mă aflam aproape să-mi pierd și eu ultimele puteri, dar nu numai puterile, ci și mintea, cugetând la situațiunea-mi extrem de primejdioasă în care mă aflam... Încordându-mi încă o dată ultimele mele puteri, adusei pe ambii consorți până la culmea muntelui, la care suia o cărare și pe care cu cea mai mare greutate ajungând văzui un plai ce ducea pe creasta muntelui și în sus și în jos. Mă uit, văd mai la deal un stâlp văpsit negru-galben, era marginea Ardealului! Tovarășii mei, slăbiți de tot, păreau ca în agonie! Unul era întins pe pământ, iar altul cuprinse picioarele mele și-și răzemasă — searbăd și cu ochii închiși — capul de genunchii mei. Mă răzimai și eu pe carabina mea și mă uitai în jos spre Ost la biata Moldovă... O durere nepusă mă cuprinse și-mi frământa întreg sufletul meu...!*

Rătăcind
prin codri

* Momentul acesta îl fixă principele Alecu Moruzi cu culori de oleu într-un tablou mare, aproape de un metru de înalt și foarte cu grijă lucrat: tustrele persoane, portreturi. Junii francezi în pozițiunea-le, cum i-am descris, și cu fața-le sfârșită. Locul e sprânceana unui munte înalt. În jos spre Ost, într-o perspectivă, de tot artificioasă, se pricepe într-o depărtare, ce se reface în aer — lașul; iar la spatele chipurilor, munți, brazi și pădure întunecoasă. În fața lui Mălinescu se vede toată durerea sufletului său! — Acest tablou interesant și prețios eu l-am văzut și aud că se află la cineva în Moldova.

Cât voi fi stat eu așa, pierdut în gânduri din cele mai sfâșietoare, nu știu; dar deodată numai aud aproape de mine un: «Noroc domnilor!» Tresar, mă uit, era un român ardelean cu pușca la umăr! — Cum aş zice, ca lui Dumnezeu îi spusei necazul meu... Ne dete bunul român merindea sa toată, ne conduse până la satul său Holu și de acolo merserăm cu o căruță la Borsec. De la Borsec, la Cluj și de acolo la Paris.

■ *Scriserile lui Iraclie Porumbescu* adunate și însoțite de o schiță biografică de Leonida Bodnărescu, partea I, Cernăuți, 1898, p. 103–104, 109–115.

MOLDOVENII ÎȘI EXPRIMAU NEMULȚUMIRILE ÎN MOD MAI POTOLIT...

13

M. KOGĂLNICEANU EVOCĂ, ÎN PARLAMENT, PROGRAMUL DE LA 1848

Adunarea Deputaților

Ședința de la 11 februarie 1883

Președinția d-lui președinte D. Lecca.

Ședința se deschide la 2 ore după amiază.

Prezenți 79 d-ni deputați.

Nu răspund la apelul nominal 64 d-ni deputați.

.

M. *Kogălniceanu.* — D-lor deputați, eu mă presint înaintea d-voastră cu întreit caracter: mă presint înaintea d-voastră ca simplu deputat; mă presint înaintea d-voastră, dacă nu ca autor, dar ca împreună autor al legii promulgată la anul 1850, în timpul fericitului într-o amintire Grigore Alexandru Ghika din Moldova, lege care prin art. 159, pentru întâia dată a introdus în legile noastre principiul gradațiunii pentru corpul didactic; asemenea iarăși ca legislator al legii din 1864, prin care să garantase corpului didactic o gradațiune mai repede. Iată până acum două ipostase: ca deputat, ca împreună autor sau legislator, cum veți voi, al legii din 1850 făcută de domnitorul Grigore Ghika și ca propuitor al legii învățământului din 1864 pentru România întreagă. Mă mai presint înaintea d-voastră și ca președinte al comitetului delegaților care a cercetat proiectul de lege presintat de guvern.

.

Domnii mei, aceasta au simțit-o și bătrânii și părinții noștri încă de la 1848... Și aci să-mi permită onor. d. prim-ministru să fac o mică îndreptare în privința istoriei; când a vorbit d-sa într-o discuțiune furtunoasă despre programul de la 1848, d-l prim-ministru a zis atunci, și aceasta este o nenorocire, că nu cunoaște istoria țării despărțite cari azi formează una singură, a zis: noi la 1848 am proclamat aici principiul împroprietăririi, și onor. d. ministru de Interne a adaos: eu l-am și aplicat, precum și este, s-a aplicat în parte în timp de trei luni până la venirea rușilor. Dar tot atunci onor. prim-ministru a mai zis: d-voastră, cei din Moldova, ați cerut păzirea *Regulamentului*.

1848
și
*Regulamentul
Organic*
în Moldova

Să-mi permită cu istoria în mână să-i spun că aci este o eroare, că nu este așa.

La 1848, înaintea revoluțiunii celei mari din 11 iunie, în luna lui martie în Iași s-a făcut o mare manifestare într-un chip mai rece, mai pacinic, mai legiuit; căci pe atunci, și încă și mai încoace, moldovenii aveau obiceiul a-și exprima nemulțumirile lor, când guvernul își călca datoria, în mod mai potolit decât se obicinuește în ceastăaltă parte a țării.

O manifestare mai
potolită
de „boieri
și tineri”...

În Iași s-a adunat o mulțime de boieri și de tineri ... zic boieri și tineri, căci din nenorocire noi nu aveam și nu avem acolo nici chiar astăzi starea de mijloc, care în Țara Românească esista de mai mult timp și care încă de pe atunci aici se desvoltase; noi nu aveam decât boieri și țărani, pentru că din nenorocire orașele noastre au fost și sunt evreești. S-au sculat atunci acei boieri și acea tinerime și au făcut o mare manifestare, care apoi în fața rezistenței domnului de atunci Mihail Sturdza a luat un caracter revoluționar.

În manifestarea aceea se cerea, pentru că baionetele rusești străluceau la Sculeni și Ungheni, și noi când mergeam la plimbare sau ca să ne întâlnim între noi la Copou vedeam ziua baionetele rușilor strălucind la soare și noaptea focurile bivuacurilor, și atunci am căutat să păstrăm mișcării noastre forma legală, care credeam că ne va scăpa de venirea străinilor, și am zis: păzirea sfântă a *Regulamentului*. Dar aceasta însemna pentru noi: libertatea tiparului, responsabilitatea ministerială și mai multe, până și garda națională și altele și altele; și secretarul acelui comitet, care era onor. d. Vasile Alecsandri, contemporanul meu, a scris Dorințele partitului, programul tălmăcit în 35 de puncte. Însă mișcarea a fost cruntă; a venit armata și a început a bate și a trage cu pușca; a legat pe cei mai mari cetățeni ai țării și i-a legat așa încât legăturile au ajuns până la os, de li se vedeau coastele, pepturile le săreau înainte; s-a legat Gri-

pentru că
baionetele
rusești erau
la Prut...

V. Alecsan-
dri a scris
Programul
tălmăcit în
35 de puncte
Dar a venit
armata...

gore Romalo, care a și murit în Constantinople de acele legături și isbituri de pușcă pe cari le-a primit în pept; alții s-au legat în căruțe jidovești și s-au trecut în Turcia la Măcin; alții, mulțumită ospitalității dată de consulul engles din Brăila, au putut scăpa de acolo; între aceștia au fost și Manolache Costache Iepureanu și Alecu Cuza; alții din Iași au fugit și s-au retras în Bucovina, cum este Iorgu Radu, care într-o noapte a ajuns la otarele Bucovinei călare. Fugarii cei mai mulți s-au refugiat în două locuri: unii la Cernăuți, alții la Brașov.

adevăratul
program s-a
făcut la
Brașov și...
la Cernăuți

În Brașov s-a făcut adevăratul program al partidului național revoluționar din Moldova, și apoi s-a comunicat refugiaților din Cernăuți, unde acel program s-a subscris și a devenit Evangelia vieții întregi a tuturilor acelora cari l-au subscris.

Țin aci a arăta cine au fost aceia cari figurau în comitetul central din Brașov și în cel din Cernăuți. Era dintre cei cari mai trăiesc astăzi, Iorgu Radu, Vasile Alecsandri, George Sion, Vasile Canta, Iorgu Cantacuzin, Grigore Balș și Mihail Kogălniceanu.

Cei astăzi
morți...

Iar cei morți sunt: Costache Negri, Alexandru Cuza, Dimitrie Ralet, A. Moruzzi, frații Casimir, Toader Sion, Vasile Sacharia Moldoveanu și Manolache Iepureanu.

Acel program a fost subscris de toți aceștia și tipărit de mine; a fost tipărit la Eckhardt în Cernăuți.

Altă dată vă voi vorbi — cu ocasiunea revisuirii legii electorale — vă voi vorbi mai mult despre acest program; acum vă voi spune numai ceea ce s-a zis în acel program despre învățătura publică. Iată art. 14:

Programul
și
învățătura
publică
„egală
și gratuită”

„Instrucție egală și gratuită pentru toți românii”.

Și iată comentariile acestui articol:

„Acest princip este cunoscut prin hrisoavele lui Grigore Ghika V.V., prin Regulament anexa F, LXVI și LXVII, și prin dispozițiile Departamentului din Lăuntru. în ministeria răposatului logofăt Lupu Balș. Principiul însă trebuie dezvoltat și pus în lucrare. Fiecare oraș, târg și sat trebuie să aibă școala sa, ca fiecare român să poată primi instrucția la care-l cheamă facultățile sale”.

Acest program conține vreo 30 sau 35 de articole și eu am avut fericirea să ajung să văd că din acele 35 de articole sau câte sunt, 31 de articole le-am văzut realizate, și la realizarea lor am luat și eu parte; a mai rămas numai articolul relativ la instrucțiunea publică obligatorie și răspândită în toată țara. Această dorință încă nu am văzut-o realizată, dar sper că cu ajutorul lui Dumnezeu, cu ajutorul d-voastră, și aci nu fac cestiune de opozițiune, ci zic că și majori-

tatea și minoritatea și guvernul trebuie să punem umerii cu toții ca să vedem și acest principiu salutar la toate națiunile fie ele mici, fie mari, să-l vedem pus în aplicare.

De la 1848 până astăzi sunt 35 de ani de când s-a proclamat acest principiu, dar el nu s-a aplicat în toată întinderea lui, cu toate că realizarea acestei idei cu toții o dorim, și atât legea de instrucțiune din Moldova și regulamentul Eforiei școalelor din Țara Românească, cât și legea din 1864, precum și chiar proiectul de lege pe care vi l-a înfățișat guvernul astăzi, toate aceste legi nu au de scop decât a căuta să întemeieze învățătura poporului român, să înființeze școli în toate satele, în toate cătunele și să îmbunătățească soarta învățătorilor...

De la '48 și
până astăzi
... nu s-a
aplicat

■ „Monitorul oficial al României”. Debaterile Corpurilor Legiuitoare, nr. 70, 12 (24) februarie 1883, p. 1122, 1129–1131.

„FAPTE DIN ISTORIE PETRECUTE SUB OCHII MEI ORI SĂVÂRȘITE CU MICUL MEU CONCURS...”

14

M. KOGĂLNICEANU, EVOCÂNDU-ȘI TRECUTUL
ÎN AULA ACADEMIEI ROMÂNE — 1891*

Sire!

Prea grațioasă Doamnă și Regină!

Alteț Regală!

Doamnelor și Domnilor!

Colegii mei mi-au încredințat misiunea de a lua și eu cuvântul în această mare și frumoasă zi, în care sărbătorim jubileul de 25 de ani al fundării Academiei Române. Această onoare o datoresc vârstei mele înaintate.

* Cu No. de față *Biblioteca pentru toți* începe să publice și din discursurile celebre ale literaturii românești. Unul din ele este cel rostit de Kogălniceanu în ședința solemnă a Academiei Române de la 1 aprilie 1891 — dată la care savantul corp împlinise 25 ani de la înființare. I-am pus ca titlu *Autobiografie*, pentru că nu conține decât date din viața marelui scriitor, orator și om politic, dar care sunt în același timp și date din istoria poporului nostru.

Împreună cu celălalt no. al *Bibliotecii*, consacrat tot lui Kogălniceanu („Acte, scrieri din tinerețe, discursuri”) el are de scop să popularizeze cel puțin o parte din viața și faptele unui mare om [P. V. Haneș].

Date auto-
biografice...

În adevăr, cu excepțiunea venerabililor noștri colegi d-nii N. Kretzulescu și G. Barițiu, eu sunt, dintre toți ceilalți academicieni, cel mai în vârstă. Și, dacă ar fi exact anul nașterii mele ce mi-l dau nu numai biografii străini, dar și literatorii români, cari au binevoit a se ocupa cu scrierea vieții mele, eu aș fi mai înaintat în bătrânețe decât chiar Nestorii mai sus-numiți ai Academiei Române. După *Lexiconul de conversațiune* al lui Meyer (*Meyer's Konversations-Lexikon*) eu aș fi născut la 1806; și nu mai demult decât sunt câteva săptămâni, *România literară* mi-a dat această vârstă; astfel aș număra 85 de toamne, n-am pretențiunea de a zice primăveri. Să-mi fie permis a rectifica această dată. Eu sunt născut în Iași la 6 septembrie 1817, după cum rezultă din însemnarea originală scrisă de tatăl meu în *Ceaslovul nașterilor și morților familiei Kogălniceanu*, o carte care, sunt încă câțiva ani, ca un adevărat registru al stării civile, se obișnuia a se păstra din tată în fiu mai în toate familiile noastre.

Tatăl meu a fost Vornicul Ilie Kogălniceanu, maica mea Catinca, născută Stavilla, era coborâtoare dintr-o familie genoveză, stabilită de secole în vechea colonie genoveză Cetatea-Albă (Akerman), de unde apoi s-a fost răspândit în toată Basarabia, unde și astăzi sunt mulți proprietari purtând numele de Stavilla.

Fapte
petrecute sub
ochii mei...

Exprimându-mi-se dorința ca, cu ocaziunea acestei zile ceremoniale, să citez *câteva fapte din istoria contemporană, petrecute sub ochii mei, ori săvârșite cu micul meu concurs* [subl. n. — C. B.], Maiestateile Voastre să binevoiască grațios a-mi învoi de a preceda lucrarea mea cu câteva cuvinte cari se rapoartă la zilele tinerețelor mele.

Contactul cu
cercurile
politice din
Berlin

Mulțumită contactului meu cu atâția bărbați însemnați ai Germaniei și primit în cercurile politice din Berlin, am avut fericita ocaziune și putința de a-mi îmbogăți mintea cu idei reformatrice ce atunci inspirau înaltele inteligențe ale Germaniei. Da, Universitățile din Berlin, a doua mea mamă, Universitățile Frederica Wilhelmina; da, exemplului ce mi-a dat amorul pentru patria germană și pe care l-am găsit în toate păturile societății germane, fie nobilime, fie burgheză, dătoresc eu amorul pentru patria română și *spiritul liberal* care m-a însuflețit în toate actele vieții mele.

În lungile mele lupte și lucrări, în prigonirile înverșunate, cari nu o dată s-au încercat de a mă sdrobi, pururea am avut înaintea ochilor mei acele frumoase cuvinte pe cari, în memoriul său către rege, le arată principele Hardenberg ca puternicul mijloc de a realța caracterul și bărbăția poporului german pentru desrobirea sa de ju-

gul străin, pentru ridicarea și mărirea Germaniei: «Principii democratice într-un guvern monarhic!».

Binevoitorii mei ascultători nu creadă cum că aceste cuvinte cari le zic sunt complimente de curtezan adresate unui Hohenzollern, astăzi rege al României.

Toată viața mea, și tânăr și în vârstă coaptă, am mărturisit în mai multe rânduri, că culturii germane, că Universității din Berlin, că societății germane, bărbaților și marilor patrioți care au operat realțarea și unitatea Germaniei, datoresc în mare parte tot ce am devenit în era mea, și că la focul patriotismului german s-a aprins *făclia patriotismului meu român!*

La focul
patriotis-
mului
german

În anul 1864, când toți românii erau departe încă de a gândi la chemarea tânărului principe german Carol de Hohenzollern pe tronul României, în mijlocul luptelor noastre pentru reformele politice și sociale ce se operau atunci, când România era frământată prin greaua cestiune rurală — în ședința Camerei din 1 iunie 1864 eu am reprodus o parte din cele mai sus expuse privitoare la reformele agrare operate în Prusia în anii 1807–1812; pe aceste date m-am întemeiat spre a răspunde primului ministru al României-Unite, carele combătea cu un talent demn de o cauză mai dreaptă, proiectul liberalilor pentru emanciparea și împroprietărirea țăranilor.

Aducându-mi pururea aminte cuvintele principelui Hardenberg «monarchia întemeiată pe instituțiuni democratice», m-am reîntors în țară la 1838 cu angajamentul, și l-am ținut cu întreaga mea generațiune, de a face din țara mea o monarhie întemeiată pe baze democratice, lucrând la desființarea robiei țăganilor, la proclamarea egalității de drepturi și îndatoriri pentru toate clasele întregii națiuni române, la emanciparea clăcașilor și la deplina lor împroprietărire pe pământurile stăpânite de țărani în seculi întregi, stropite cu sudoarea și sângele lor. Și Dumnezeu bun și milostiv mi-a prelungit viața mea destul ca să pot asista, or împreună lucra la săvârșirea acestor trei mari reforme, și astăzi a mă bucura la bătrânețe de rodul sâmbânței depuse de noi în tinerețele noastre în mănolul pământ al mumei patrie!

Întors în țară
la 1838

„Împreună
lucrare
la săvârșirea
acestor trei
mari
reforme...”

Rog pe Majestate Voastre, rog pe ascultători să-mi ierte această *prolegomena*, această digresiune ce am făcut-o înainte de a intra în materie. Bătrânii iubesc, o mai zic, a spune fapte din tinerețea lor!

Intrând în materie, voi desfășura trei date mari din istoria contemporană a renașterii României, trei reforme radicale săvârșite sub ochii noștri *et quorum pars parva fuit*.

Acestea sunt:

*quorum pars
parva fuit*

I. Desrobirea țiganilor;

II. Oborârea pronomiilor și privilegiilor de naștere și de castă și proclamarea egalității politice și civile pentru toți fiii României;

III. Emanciparea țăranilor.

Desrobirea țiganilor

Ce erau
țigani
cu 50 de ani
în urmă

Contemporanii mei își aduc aminte, și aici am ca martor pe mai junele meu contemporan, pe colegul meu Alexandru Papadopol-Calimach, își aduc aminte ce erau țiganii sunt acum 50 de ani, chiar atunci când razele civilizațiunii moderne împlânzise moravurile în toate societățile Europei și când sclavia nu mai avea domiciliu decât în Rusia și din nenorocire și în România.

Legea țării tracta pe țigani de lucru, vândut și cumpărat ca lucru, deși prin derisiune numărul sau individul se califica de *suflet*: Am atâtea *suflete de țigani*, am vândut și am cumpărat atâtea *suflete de țigani*; în realitatea, și mai ales stăpânii cari aveau puțini țigani, îi tratau mai rău chiar decât prescripțiunile legii.

...lanțuri...
bătăi... crude
închisori ...

Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele, am văzut ființe omenesti purtând lanțuri la mâni sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier atârinate de frunte și legate prin colane împrejurul gâtului. Bătăi crude, osândiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în râuri înghețate; iată soarta nenorociților țigani! Apoi disprețul pentru sfințenia și legăturile de familie. Femeia luată de la bărbat, fata răpită de la părinți, copii rupti de la sânul născătorilor lor și rășleți, și despărțiți unii de alții, și vânduți ca vitele la deosebiți cumpărători în cele patru colțuri ale României. Nici umanitatea, nici religiunea, nici legea civilă nu aveau ocrotire pentru aceste nenorocite ființe; era un spectacol grozav, strigător la cer. De aceea, povățuiți de spiritul secolului, de legile omenirii, un număr de boieri bătrâni și tineri au întreprins de a spăla patria lor de rușinea sclaviei.

dispreț
pentru
legăturile de
familie

Inițiati
parțiale

Înainte ca chestiunea desrobirii țiganilor să fie intrat în consiliile, în planurile de reformă ale ocârmuitorilor, ea a început a se agita prin însăși inițiativa parțială a stăpânilor de țigani. Mulți din aceștia, și numărul lor din zi în zi sporea, ori în viață ori mai ales la moarte, își desrobeau, își *iertau* țiganii. Întrebuințez cuvântul de *iertare*, pe care îl găsim în toate actele de desrobire; dar reforma era prea grea, ea jicnea prea multe interese ca să se poată opera cu înlesnire.

Erau *țiganii domnești* și foarte mulți; aceștia constituiau un venit mare în bugetul statului; erau *țiganii mănăstirești* și ai așezămintelor publice, ale cărora servicii intrau în trebuințele zilnice ale acestor comunități; erau, în fine, *țiganii particulari*, *țiganii boerești*, cari constituiau personalul de servitori în curțile boerești, bucătari, vizitii, rândași, feciori de casă, slujnice, bucătărese, cusătorițe. Boerii cei bogați aveau chiar capele de muzici sau tarafe de lăutari. Toate aceste funcțiuni se exercitau de țigani; desrobirea lor era dar comăbătută de trebuințele zilnice și casnice ale vieții familiilor; de aceea emanciparea nu s-a putut face decât treptat și sub două domnii, atât în Moldova cât și în Muntenia.

Categorii de țigani: domnești, mănăstirești, boierești

Întăia lovire care s-a dat sclaviei a fost legea emancipării țiganilor statului și a mănăstirilor. Desrobirea s-a făcut mai întâi în Moldova de către domnul Mihail Sturdza prin două legi din 31 ianuarie 1844, iar în Țara Românească de către domnul Alexandru Ghica prin o lege din 1845 [?! — C.B.].

Dezrobirea țiganilor statului și mănăstirești

Această emancipare, deși parțială, era hotărâtoare și pentru emanciparea țiganilor particulari rămași încă în sclavie. Toate mințile prevăzătoare au înțeles că ora ștergerii sclaviei de pe pământul românesc sosise și desrobirea țiganilor particulari nu mai era decât o cestiune de timp. Un strigăt de bucurie a isbucnit în inima tuturor oamenilor luminați. Ochii atât ai emancipaților cât și ai acelor reținuți încă în fiarele sclaviei, dar însuflețiți de o dreaptă speranță, au vărsat șiroaie de lacrimi, și numele emancipatorilor Mihail Sturdza și Alexandru Ghica, mulți ani au răsunat sub bolta cerească.

Noi tinerii din Moldova — vorbesc numai de acei cu cari împreună am lucrat — uitaram în acea zi lupta înverșunată ce făceam guvernului lui Mihail Sturdza, pentru abuzurile sale, pentru lipsa mai ales de orice justiție în țară; ne-am adunat plini de entuziasm hotărând și hotărâți de a arăta domnului că în fața unui act mare, junimea română știa gândi și lucra înalt și bine! O deputațiune de tineri, între cari se aflau Costache Negri, Vasile Alecsandri, Costache Rola, D. Rallet, P. Mavrogheni și alți atâți și a cărei orator fusei ales eu, se prezentă domnului spre a-i exprima recunoștința tinerei generațiuni. Mihail Sturdza în acea zi și-a adus aminte că și el a fost tânăr și că era omul cel mai luminat al țării; el ne exprimă recunoștința sa, declarând că în noi vedea viitorul țării, că nouă aparținea de a face din Moldova și Valachia o țară civilizată și o societate europeană, și că stăruințele lui erau de a ne pregăti acest viitor. *Foaia științifică și literară*, redactată de mine, tipări un număr

Recunoștința arătată domnului de tinerii din Moldova

extraordinar din 6 februarie 1844, în culoare verde, culoarea spe-
ranței, în care în proză și în versuri se cântă marea reformă.

„Libertatea
țigănilor
particulari”
11 iunie 1848

Țigăanii particulari, cu toată lovirea dată sclaviei, au mai urmat
a-și purta lanțurile, deși mult ușurate prin ideile noi și prin îm-
blânzirea moravurilor, până la căderea domnilor reglementari în
1848. În București, prin marea proclamațiune revoluționară din
11 iunie 1848, țigăanii auziră cuvântul armonios al libertății, ei deve-
neau cetățeni liberi; iată ce se zicea în acea proclamațiune: *«Poporul
român leapădă de pe sine neomenia și rușinea de a ținea robi și declară
libertatea țigănilor particulari. Cei ce au suferit până atunci rușinea păca-
tului de a avea robi, sunt iertați de poporul român; iar Patria ca o mamă
bună, din visteria sa va despăgubi pe oricine va reclama că a avut pagubă
din această faptă creștinească»*.

Încălcarea...
temporară
a legii

Dar curând revoluțiunea, marea revoluțiune, toate marile re-
forme, fură călcate și zdrobite prin potcoavele cailor armatelor
cotropitoare, și nenorociții emancipați fură din nou lănțuiți; dar
sămânța era aruncată și curând ea trebui să-și poarte roadele sale.
Tânăra generațiune a Moldovei nu înceta a cere desrobirea robilor
particulari, atât în țară cât și prin felurite broșuri ce le publica în
străinătate; așa de exemplu, între alții, Alexandru Papadopol Ca-
limach scria, la 1855, pentru emanciparea țigănilor articolele sale,
publicate în Iași în *Foiletonul Zimbrului* din februarie 1856: *«Un
popor care păstrează robia, scrie el, merită să fie așezat în rândul popoare-
lor osândite!»*

Proiectul,
redactat din
însărcinarea
domnului
Grigore
Ghica,...

Domnul Grigorie Ghica al Moldovei, înainte de a depune fră-
nele guvernului, după dispozițiunile tractatului de la Paris, voi
să-și încoroneze domnia prin acte mari. Între acestea figura și ulti-
ma lovire dată sclaviei, desrobirea țigănilor particulari, consilierii
tronului, miniștrii, erau luați dintre tineri, din pleiada acelora cari
din Unire și democratizarea țărilor române făcuseră programa vie-
ții lor. Ministru de finanțe era Petru Mavrogheni; el și eu furăm
însărcinați de domn cu redacțiunea proiectului de lege; el fu votat,
putem zice, în unanimitate și cu entusiasm de către Divanul ad-hoc,
care pe atunci, în urma tractatului nefast de la Balta-Liman, deve-
nise simulacru Adunărilor legiuitoare desființate în 1848.

a fost votat
de Divanul
ad-hoc

Entuziasmul Divanului ad-hoc era numai înainte-mergătorul
entuziasmului general ce pe atunci insufla toată România pentru
viitoarea sa renaștere. Dovadă sutele de proprietari cari au respins
orice despăgubire acordată lor de legiuirea emancipatoare. Numele
acestora au fost publicate și aparține iubitelui nostru coleg, zelosul
nostru cercetător și colecționar, D-nu Dimitrie Sturdza, să ne îm-

prospăteze memoriei și istoriei contemporane numele acelor cari, prin o generoasă renunțare, au expiat păcatele lor și ale părinților lor de a fi fost ani lungi stăpâni pe suflete de țigani.

Cu o mică mândrie de moldovean, să-mi fie permis de a spune că atât legea privitoare la emanciparea țiganilor mânăstirești și ai statului cât și aceea privitoare la emanciparea țiganilor particulari s-a votat mai întâi în Moldova; și anume cea dintâi în Iași în 31 ianuarie 1844, iar în București în 1847; cea de a doua în Iași la 10 decembrie 1855, și în București la 8 februarie 1856.

Reforma emancipatrice a avut în curând efectele sale salutare: Afară de țiganii lăieși, cari încă mai trăiesc sub șatră, și afară de ursari, cari fac meseria de a domestici fiarele sălbatice, dar totuși se dau lucrului pământului, mai toți astăzi din celelalte clase de țigani s-au contopit în masa națiunii, și ei nu se mai cunosc decât prin fața lor smolită și asiatică și prin vivacitatea imaginațiunii lor; altminterlea noi îi găsim în toate clasele societății noastre.

Deși de la proclamarea emancipațiunii nu sunt încă împliniți 50 de ani, țiganii ne-au dat industriași, artiști, ofițeri distinși, buni administratori, medici și chiar oratori parlamentari.

Mă opresc aci.

Sunt sigur că părinții noștri, dacă s-ar scula din mormânt, văzând progresele ce au făcut sufletele țigănești emancipate de dânsii, nu s-ar căi de reforma umanitară proclamată de ei.

■ M. Kogălniceanu, *Din discursul ținut la Jubileul de 25 de ani al fundării Academiei Române în ședință solemnă de la 1/13 aprilie 1891*; Publicat și de Petre V. Haneș cu titlul: *Mihail Kogălniceanu, Autobiografie. Desrobirea țiganilor. Ștergerea privilegiilor boierești. Emanciparea țăranilor*, București, f.a., p. 5-6, 19-30 (Biblioteca pentru Toți).

„O mică mândrie de moldovean“...

Efectele salutare ale reformei

EPISODUL DE LA GROZEȘTI POVESTIT DE N. IONESCU

G. SION, SUVENIRE CONTIMPURANE...

Aici e timpul să spui că în otelul în care traserăm [la Brașov — A.C.B.] aflăram pe d. N. Ionescu. Acesta era unul din cei patru actori ai episodului de la Grozești. El ne nara întâmplarea aceea mai pe larg și merită să o recapitulăm.

Acești patru tineri, auzind de revoluțiunea de la Viena, se sculară din Paris, împreună cu mai mulți alți români ca să vie în Prin-

Unul din „actorii episodului“...

15

prin
Transilvania,
pe la Oituz

opriți
la Grozești

cipate să ia parte la mișcarea națională ce se prepara. Ei, viind prin Transilvania, trecuseră frontiera pe la Oituz. Acolo, ofițerul respectiv avea ordin să nu lase să intre în țeară nici un student de la Paris, căci guvernul din Iași, prin emisarii săi din Paris, știa că o seamă de tineri erau să vie cu veleități revoluționare. Ofițerul însă neavând reședința sa chiar la frontieră, ședea la Grozești, într-o depărtare de două ore aproape. Călătorii, neîmpiedicați, veniră până aci și traseră la cârciuma satului, căci trăsura ce năimiseră din Ardeal era tocmită numai până aci. Atuncia se pomeniră cu un subofițer însoțit de un soldat. Acesta, cerându-le paspoartele și văzând numele lor, le spuse că are ordin a nu-i lăsa să intre în țeară. Studenții îi observară cu drept cuvânt că asemenea ordin trebuia să le fi comunicat la frontieră, iar nu după ce au intrat în țeară, cale de o poștă; și în fine îi declarară că ei nu văd cuvântul legiuit după care să fie opriți a intra în căminul părinților lor. Subofițerul insista cu brutalitate și le declara că, dacă nu vor să se întoarcă, el îi leagă și-i trimite la Iași; după aceasta, eșind afară, trase ușa după dânsul și o închise; începu apoi să strige la oamenii satului, să sară ca să prinză niște hoți. Hangiul, spăimântat, o rupse la fugă. Tinerii călători sparseră ușa și, luându-și armele în mână, eșiră afară. Soldatul atunci întinse pușca asupra lor. Unul din aceștia însă îl apucă înaintea și, trăgând, culcă pe soldat la pământ. O a doua descărcătură fu îndreptată asupra subofițerului, carele asemenea căzu.

Atunci tinerii, lăsându-și bagajele acolo, îmbrăcați numai în bluze subțiri, plecară prin mijlocul satului și intrară în pădure, care nu era departe. Sătenii îi priviră trecând și nici unul nu se puse a le opri calea. Ei, după ce intrară în munți, luară calea Brașovului; temându-se însă de a fi urmăriți, apucară pe alături cu drumul, prin munți de-a dreptul. În cele din urmă ei perdură cu totul calea; umblară rătăcind, cinci zile și cinci nopți, osteniți și nemâncați, fără de a da peste nici un bordei, fără a întâlni nici un muritor. Cu toate că era în luna lui aprilie, nopțile erau umedoase și reci: își poate prin urmare închipui cineva cât avură a suferi acești juni, deprinși cu creștere delicată. Dar foamea?... teribila foame, care-i făcea să leșine!

Providența în fine îi scoase la lumină: ei deteră peste un soldat austriac, păzitor la frontieră, carele-i duse la satul cel mai apropiat, de unde aflară o căruță care să-i ducă la Brașov.

Mălinescu, Leca (Enaki) și Chinezu, având ceva mijloace, se întorsese la Paris. Ionescu nu-i putuse urma.

■ G. Sion, *Suvenire contimporane*, București, 1888, (Ș VI), p. 287–288.

DUPĂ CELE PETRECUTE LA IAȘI. PLANUL EȘUAT DE LA BĂLȚĂTEȘTI...

16

G. SION, SUVENIRE CONTIMPURANE...

A treia sau a patra zi ne pomenirăm cu alți trei oaspeți neașteptați. Aceștia au fost: V. Alecsandri, G. Cantacuzen și un unchi al meu, Toader.

În districul Neamțului, în munții ce se țin de poala Carpaților, este moșia Bălțătești, un mare și frumos domeniu al familiei Cantacuzinești*. Această familie, compusă din cinci frați, unii însurați și alții încă tineri, locuia pe această moșie și petrecea mai mult la țară, precum petrec mai multe familii boerești din Moldova. Pe o pozițiune înălțată este casa Cantacuzinească, un adevărat palat domnesc care dacă stilul modern al arhitecturii nu l-ar trăda, ar avea aerul de un castel din secolul de mijloc. Cu câțiva ani în urmă, am petrecut în această frumoasă reședință câteva zile plăcute; și nu voi uita niciodată amabilitatea și gracia cu care am fost înconjurat în această nobilă familie. Tatăl acestor frați, cneazul George Cantacuzen, servise mult timp în oștirea rusească, încă pe la începutul secolului.

După el, și fiii săi se bucurau de protecțiunea particulară a guvernului rusesc. De aceea, cu toate că de origină erau moldoveni, dar erau priviți mai mult ca străini în față cu cauza națională.

Cu toate acestea, precum am arătat și în partea întâia a acestor suvenire, Cantacuzineștii luaseră o parte foarte activă în mișcarea de la 30 martie. Precum arătai, erau bănueli mari că aceștia, împreună cu Muruzeștii și alții din coteriele politice, ar fi fost instrumente ale politicii moscovite, care, pentru ca să legitimizeze invasiunea în Principate, au contribuit la mișcarea aceea sub masca de patrioți români. Dar cele petrecute la Iași părea că nu erau de ajuns; și frații Cantacuzinești, după ce văzură arestările și execuțiunile teroristice ale guvernului, se duseră la moșia lor și acolo adunară plăieșii de pe moșiile lor până în număr de trei sute oameni, organizându-i militărește și răspândind vorba că au să meargă asupra capitalei pentru ca să răzbune cruzimile guvernului. Această vorbă se răs-

V. Alecsandri, G. Cantacuzino, T. Sion (la Brașov...)

Domeniul de la Bălțătești din Moldova

Cantacuzinii au încercat o schimbare la față...

* În urma evenimentelor de cari vorbim, această moșie a trecut prin vânzare în proprietatea fostului domn M. Sturdza.

Plan
zădărnici
de consulul
rus

pândi până la Iași și mulți dintre nemulțămiiți începură a alerga și a se concentra la Bălțașești.

Astfel se duse acolo unchiul meu despre care vorbii și V. Alecsandri. Planul acesta ar fi fost realizabil poate dacă Cantacuzineștii ar fi fost oameni mai populari și mai cu sinceritate devotați ca să-l eșecute. Dar într-o zi veni acolo un funcționar de la Consulatul rusesc; șopti ceva cu unii din frații Cantacuzinești și îndată plăiașii se risipiră. Al treilea din frați, G. Cantacuzen, luă asupra-și responsabilitatea și se decise să emigreze. Astfel, ceilalți frați rămaseră nesupărați din partea guvernului, aruncând numai asupra cneazului George culpa răsculării. Astfel veniră în emigrațiune persoanele de care vorbii mai sus.

■ G. Sion, *Suvenire contimporane*, București, 1888, (§ VII). p. 289–290.

„DREPT ȘI LIBERAL ÎN TOATE CUGETĂRIILE
ȘI SIMȚĂMINTELE SALE“...

17

ARUNE PUMNUL, GEORGIU SION

Sioneștii din
vremea lui
Ștefan cel
Mare

S-a născut într-al treilea deceniu al veacului acestuia (al XIX) în Moldavia, în satul Hârșova, moșiea familiei Sionești, căpătată de la Ștefan cel Mare și Bun. Începătoriul familiei Sionești în Moldavia a fost un așa numit Demir Gierieu, fiu al hanului tătarăsc, carele, fiind în serbiu ostășesc la Ștefan cel Mare, desvoltase cea mai mare vitejie asupra turcilor; aci se îngropă Demir; — aci primi legea creștină el, fiii și nepoții săi. — Aci îl boteză Ștefan și-l cunună cu o nepoată a sa, dăruindu-i de zestre și totodată și pentru merit o moșie întinsă, unde își făcu el locuința în vârful movilei. Atâta despre originea familiei.

Studiile în
patrie

Să ne întorcem acum la persoana poetului *Georgiu Sion*: el își făcu studiile în patrie. Fiindcă tată-său nu era în stare a-l înzestra deajuns den moșiea familiei, de aceea în vârstă de 18 ani dete pre fiul său Georgiu în cancelaria judecătorei, în care învăță întâia rutină a procedurii; după aceea fu chemat de cătră capul unei despărțituri den despărțământul administrativ și așezat în stat cu leafă. El însă avea dorință nestinsă de învățătură: de aceea, îndată ce-și găta datoria cancelăriei, alergă acasă și se ocupa necurmat cu urmărirea studiilor: cărțile ce și le putu procura den păstrăciunea

funcționar
public
viață
modestă

neînsemnatei sale lefe erau desfătăciunea lui și petrecerea cea mai plăcută. Pren astă studiere se făcu un fel de autoritate literară-limbistică în cancelăria în care se afla. Toți deregătorii den aceea îl întrebau când era vorba de vreun cuvânt nou (neologism) ori despre croiciunea vreunui ce nu se afla încă în limbă-ni.

Fiind el drept și liberal în toate cugetările și simțemintele sale, nu se putea apropia nicedecum de lumea birocratică, de deregătorii statului; dar lui îi era și mai plăcută viețuirea rătrasă de sgomotul cel deșert și ruinătoriu al viețuirii publice de atunci lipsite de orice scop comun și mai nalt. Den astă cauză starea lui era stăciunară; el nu putea năinta nicedecum; ba den contra, el trebuia să cadă jertfă mai curând ori mai târziu, însă ne-ncungiuravăr și să se delătore den deregătorie-și pentru cât timp va țâne domnița nedreaptă, necunstitucională. Minutul sosi și poetul o păți fără întârziare: după patru ani de zile den deregătorie-și, eată că direptoriul cancelăriei vine deodată cu un număr den *Foaea pentru minte, inimă și literatură* den Brașov și-i arată un viers, destul de nevinovat, intitulat *Viitoriul*, carele însă conținea unele alegorii asupra rușilor asupritori. Pentru ăst viers fu Giorgiu Sion depărtat den deregătorie.

Astă judecată aspră den partea guvernului îi câștigă o vază însemnată înaintea publicului; de aceea începură aleșii soțietății a-l cerceta în umilita lui locuință și a-l pofti la mesele și petrecerile lor. Cu astă ocăjune se făcu secretariu la compania boierilor arândași de vămi. După ce a încetat răstimpul arendării, se hotărî să se ocupe cu economia. De aceea cu puțină sumușoară ce și-o păstrase den leafă-și, luă în arândă moșiea părintească de la Hârșova la anul 1847, toamna. Aici se ocupă parte cu economia, parte cu prourmăciunea studiilor, chiar în casele părintesci.

Soartea însă îl smulse în curând și den astă stare și îl făcu să curme deodată și economia și studiele; căci în primăvara anului 1848 erupse în Frânciea o răscoală (revoluciune) pentru înființaciunea libertății publice și comune pentru toți oamenii. Astă mișcare află următori în toată Europa și pren urmare și în Moldavia. Moldovenii încă se adunară, se cunsvătură și formulară dorințele țării pentru reformele cerute în țară. La astă mișcare luă parte vie și G. Sion. Însă astă încercare eși rău, domnitoriul *Mihail Sturza* respinse toate cererile năciunii; pre capii năciunii îi prinse, îi bātu cumplit și îi desțără pre toți; între aceștia era și Georgiu Sion; el încă fu nevoit să-și părăsească patria și petrecu pren Ardeal și pren Bucovina în răstimp de vreun an și jumătate, până când a căzut Sturza Vodă de pe tronul domniței și a venit Grigoriu Ghica, când se

dar,
autoritate
literar-limbistică

Depărtat din
dregătorie
pe motive
politice

1847, aren-
dașul moșiei
părintești

1848:

și moldove-
nii își
formulară
dorințele
țării
Sion între
proscriși
în Ardeal
și Bucovina

Întoarcerea
sub Vodă
Ghica

O revistă de
scurtă durată

Traducere

ră-ntoarse în patrie-și, unde ocupă sub domnitoriul Ghica deregătoriea de *archivariu al statului*, carea o purtă oarecâtva.

După aceea trecu den Moldaviea în Rumânia, unde se pregăti pentru edăciunea unei foi literarie rumâne, carea o și publică în decursul de câțiva ani¹, sub numele „Revista Carpaților“, în carea desbătu cu destulă căldură interesele cele mai înțetitoare ale renascerii, culturai, solidării și năintării năciunale în tot ce este *adevăr, bun, înalt și frumos*. Însă fiindcă împregiurările nu erau destul de favoritive, fiindcă curupciunea rămasă de regimul fănăriotic, încă tot își avea triste urmări și afară de aceea, fiindcă de la 1848 începu mai toată lumea a se ocupa numai cu politica de toate zilele și de multe ori numai cu cea culeasă de pe drum; de aceea întreprinderea cu o foare curat literarie, rănăscătoare de vieața literarie, năciunală, nu putea avea prevedere de o vieață îndelungată; deci și apuse după câțiva ani den nepăsânta sprigininței publicului. De aceea poetul G. Sion se apucă de alte lucrări literarie mai secure pentru înrâurința rănăscăciunii năciunii rumâne, adecă de traducăciunea unor istorii năciunale scrise în alte limbe; el traduse *Istoriea Daciei* de Fotino și după aceea altă istorie rumână de alt autoriu.

■ A. Pumnul, *Lepturariu rumînesc*, t. IV₂, p. 229–231.

■ 1. „Revista Carpaților. Literatura-sciinție-istoria-arti-politica“, redactor G. Sion, București. A apărut între 1 ian. 1860—15 dec. 1861.

IV. TRANSILVANIA ÎN CLOCOT

TRONUL AUSTRIEI SE SGUDUIA ÎN TEMELIELE SALE“...

18

G. SION, SUVENIRE CONTIMPURANE... (DIN TRANSILVANIA)

Revoluțiunea maghiară luase proporțiuni întinse. Tronul Austriei se sgudia în temeliele sale. Naționalitățile diverse ce compun acest mare imperiu se aflau într-o confusiune de idei și dorințe: fiecare în parte căuta să-și facă o pozițiune mai bună. Maghiarii începură a se pronunța limpede că vor să se deslipească de Austria și să formeze un mare regat unguresc, în care să cuprindă Croația, Dalmația, Banatul și Transilvania. Ajutați de puteri imense, de castele, de cetăți, de oștiri numeroase, de entuziasmul poporului maghiar și de aventurierii italieni și poloni ce alergaseră în Ungaria din toate părțile, ei se credeau siguri pe întreprinderea lor. Cu cuvintele de libertate și fraternitate ei credeau că vor putea momi populațiunile eterogene din țările arătate. Dar aceste populațiuni avuseră mai multe probe despre sinceritatea ungarilor, a cărora deviză era: *supremația maghiară și desnaționalizarea celorlalte națiuni*. De aceea, pe când la Pesta se institua un guvern național și independent, croații, sub banul lor Ielacici și sub patriarhul lor Raiacici, rădicau stindardul spre apărarea tronului austriac, în care vedeau mai multă garanție pentru drepturile lor naționale.

În Transilvania — unde elementul maghiar era întărit de o populațiune robustă ca de 600 mii secui și unde Dieta (Adunarea reprezentativă) era compusă mai mult de grafi și baroni unguri — se pregătea să se decrete unirea cu Ungaria pe orice preț. Aceasta era o chestiune foarte importantă pentru români, pe cari nimeni nu voia a-i întreba și din contra părea a-i desprețui; căci foile periodice și toate organele politice ale ungarilor cântau pe un singur diapason că nu cunosc națiune română în Transilvania. Românii, după legile de până atunci, nu se bucurau de nici un drept politic: mereu persecutați de maghiari pentru tendințele lor naționale — considerați numai ca o a patra națiune tolerată între celelalte națiuni ale Transilvaniei — de astă dată simțiră că e timpul ca să dea semne de viață și să capete drepturile la cari aspirau. Se propuse ideea de a se face o adunare națională, spre a se consulta în împrejurările de

Maghiarii
începură,
ajutați
fiind...

dar pentru că
deviza
maghiară...
era
supremația

și

în
Transilvania

națiunea
română
a socotit
timpul sos

pentru o
adunare
națională
la Blaj

față și această idee ca fulgerul se răspândește și se aprobă de toată românimea. Ziua și locul se determinară: la Blaj, la 3 (15) mai!

Mă îndemnai și eu a merge la această adunare. Mă urcai în diligență cu N. Ionescu, însuflețit și el de asemenea dorință și plecărăm cu vreo patru zile înainte de ziua defiptă pentru adunare.

■ G. Sion, *Suvenire contimporane*, București. 1888, (§ VIII), p. 290-291.

„DORUL DE LIBERTATE ȘI EMANCIPAREA POPORULUI ROMÂN”

19

I. STERCA-ȘULUȚIU DE CÂRPENIȘ, BIOGRAFIA LUI AVRAM IANCU

Din frageda tinerețe îl frământa dorul de libertate și emanciparea poporului român. Suferințele poporului român îl țineau în perpetuă agitațiune.

La anul 1847, fiind Dieta convocată la Cluj, Tabla regească, care făcea parte din Parlament, își ținea ședințele în Cluj; din această cauză Iancu, care se pregătea pentru censura de avocat, încă se afla acolo. În 15 ianuarie eram ambii pe galeria Dietei, el urmărirea cu un indescritibil interes dezbaterile parlamentare.

Guvernul, susținut de partidul conservator reacționar, voia ca prin noul proiect de lege, numit „urbariu”, să strivească pe bietul țaran cu desăvârșire.

Despre acest „urbariu” zice Baritiu în „Observatoriul” din anul 1880: „La noi era să vină revoluția și fără revoluția din Paris, pentru că ceea ce n-a terminat anul 1842, a terminat anul 1847, când guvernul și majoritatea parlamentului lucrau orbiți de Dumnezeu, pentru pieirea lor și a țării”.

În aceea zi șeful partidului liberal, baronul Kemény Dénes, rosti în parlament pentru emanciparea țăranilor cuvintele pururea memorabile: „Țăranului, care după ce fu dezbrăcat de tot dreptul omului, de toată demnitatea omenească, i s-au impus sarcini, cari nu numai întrec venitul moșiei ce o lucră, dar întrec chiar puterile dânsului. Și când avea numai un stăpân, tot ar mai merge; dar după ce stăpânul său i-a luat tot ce bietul om a muncit, apoi vine al doilea stăpân, statul. Acesta-i impune o sarcină și mai grea. În timpul când nobilul își petrece în *dolce far niente*, țăranul poartă greutatea țării: plătește singur contribuția, face drumuri și poduri grele

Avram Iancu
urmărind
dezbaterile
dietale la
Cluj

Baronul
Kemény
pentru
„emancipa-
rea țăranilor”

și tot el plătește vama pe ele. Apără țeara cu arma, ca nobilimea să poată domni în liniște. Plătește pe popă, pe dascăl, pe jude, pe notar și tot ce i se cere. Și acest om în zdranțele sale e onest, blând, muncitor, își iubește țeara și o apără cu credință, deși el știe că nici chiar acel pământ de trei coți, care după moartea sa îi va acoperi trupul, nu este proprietatea dânsului. Aveți grije! Dumnezeu nu poate suferi îndelung o asemenea stare“.

La aceste cuvinte, ieșite dintr-o inimă nobilă, reprezentantele guvernului, un grof regalist iată ce răspunse: „Am un temei prea serios ca să privesc la emanciparea țăranilor ca la moarte. Precum noi nu știm acum unde a fost patria originală a strămoșilor noștri veniți din Asia, așa să păzim ca nu cumva, peste 40–50 de ani, să trebuiască a căuta pe maghiari în mica noastră patrie Transilvania cu lampa; pentru că dacă Transilvania va sta de sine, se va preface în ceea ce fusese înainte cu 900 de ani, când veniseră aci Arpad și Tuhutum: ușor se poate preface în Dacia.

Unirea cu Ungaria, care ne-ar putea apăra, e încă departe de a se realiza“.

Când majoritatea parlamentului primi proiectul de lege (urbariu), baronul Kemény părăsi sala demonstrativ, strigând: „Protestez în numele poporului sfânt!“

Iancu, care asculta cum se împărțesc „domnii“ pe pielea bietului țăran, gemea ca un taur înferecat și tremura ca varga, o convulsione și nervositate l-a cuprins: îl scuturau frigurile. A trebuit să-l duc cu sila de acolo, mă temeam că va face un scandal. Pe drum către casă m-am încercat să-l liniștesc, el însă mi-a zis: „Frate Șuluțiu! nu te supăra pe mine, oricât de bun român ai fi, tu nu poți simți durerea ce am simțit-o eu azi. Tu și familia ta nu sunteți robi ca mine și cu părinții mei. Când acel nobil baron, care a vorbit ca un semizeu, a zis că: „Nici acel pământ de trei coți, care ne va acoperi trupul după moarte, nu este proprietatea noastră“, eram să mă arunc din galerie între ei și să-i izbesc de părete. Nu cu argumente filosofice și humanitare vei putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horia“. Ajuns acasă, se preumbla cu pași mari prin odaie fără a zice un cuvânt. Din când în când își strângea pumnul de la mână dreaptă și suflând greu, tăia cu brațul drept în aer, parcă ar fi tăiat o sabie. Râdea și plângea cu hohot. Dovadă despre lupta ce-i frământa sufletul lui agitat. Din acel moment s-a conceput în sufletul lui Iancu hotărârea de a-și închina viața pentru emanciparea neamului românesc.

Răspunsul
unui
grof regalist

Reacția
lui
Iancu:

„Nu cu
argumente
filosofice...“

„În munți,
unde ferbea
și
clocotea...”

Poporul din Munții Apuseni privea încă de pe atunci la el cu mândrie și speranță, gata de a-și încredința soarta în mâinile lui.

Lucru natural! Iancu era acolo cel dintâi „om învățat” ieșit din opincă. El nu mai avea astâmpărare, se pregătea să meargă acasă în munți, unde ferbea și clocotea, de unde în tot momentul se aștepta ca să se dea signalul revoluțiunii. Catarina Varga, care din anul 1840 luase asupra sa rolul lui Horia, umbla din sat în sat, unde ținea adunări populare și provoca poporul să nu mai facă robotă (boerescu), pentru că: „Dumnezeu a creat pe om liber — zicea ea — și numai tiranii l-au supus”. Guvernul a reușit a pune mâna pe acea femeie, n-a putut însă stârpi din țărani dorul de libertate. Între astfel de împrejurări a sosit anul 1848, care l-a găsit pe Iancu în M. Oșorheiu, unde a primit diploma de avocat.

În primăvara anului 1848, când fulgerul revoluțiunii franceze lumina secolul nostru, îl vedem pe Iancu în elementul său. Tot ce fantasia lui pururea vivace plămădise în creerii și în sufletul dânsului până la etatea de 24 ani — despre ștergerea sclaviei și despre un viitor mai demn al neamului românesc — le văzu deodată posibile și realizabile.

„Pronunțiamen-
tul”
din Pesta,
15 martie
1848
...primit cu
mare bucurie

„Pronunțiamentul” tinerimei din Pesta în 15 martie 1848 îl primi cu mare bucurie.

„Tinerimea maghiară din M. Oșorheiu” — zice „Magyarország és a nagyvilág” nr. 1 anul 1873 — „se aduna zi de zi spre a se consulta despre evenimentele epocale”. Iancu nu lipsea niciodată. Se retrăgea într-un colț și asculta, nu se mesteca în disputele „domnișorilor”. Cel ce-l observa cu atențiune, vedea pe fața lui o agitație extraordinară.

Iancu și
tinerimea
maghiară
de la Târgu
Mureș

Când unul dintre „domnișori” a zis că ștergerea iobăgiei și emanciparea neamului valah e prematură, e păgubitoare pentru țară, Iancu, spre mirarea tuturor a devenit furios, a sărit drept în sus și a strigat nădușit de mânie. „Resping în numele neamului românesc mărinositatea voastră! Dreptul istoric are să se spulbere înaintea dreptului omului. Am suferit, spre rușinea secolului al XIX-lea robia îndelungată. Pretindem ștergerea sclaviei și egalitate perfectă, sau moarte!” Cu aceste cuvinte părăsi sala și s-a dus apoi acasă la Vidra.

30 mai 1848:
Dieta Tran-
silvaniei și
„Uniunea”...

Dieta Transilvaniei era convocată pe 30 mai 1848, pentru a se consulta și a decide în privința ștergerii iobăgiei și a „uniunii” Transilvaniei cu Ungaria.

Poporul român, îngrijat de soarta sa, era decis a scutura jugul sclaviei cu orice preț, mai ales, ca nu care cumva Dieta să lucreze

„de nobis sine nobis”, s-a adunat în număr de patruzeci mii, împreună cu cărturarii din toate unghiurile țării, în 3/15 mai pe Câmpul Libertății de la Blaj și și-a formulat „Memorandumul” în 16 puncte.

Iancu a sosit în Câmpul Libertății în fruntea alor zece mii de „moți”, cari au fost primiți din partea celorlalți 30 000 de sclavi cu strigăte nedescriptibile de bucurie.

Aici începe activitatea lui Iancu, care aparține domeniului istoriei și care nu încapă în cadrul unei biografii.

Cu toate acestea, în interesul adevărului istoric și din motiv că mi-a fost amic și conșcolar, mă văd îndemnat a înșira încă unele episoade din viața lui, mai ales că numele dânsului a ajuns la poporul român de a fi legendar. Mă voi provoca la autori maghiari, cari vor da de minciună pe inamicii neamului românesc, cari au bucinat în lumea largă că : „Iancu a fost lipsit de orice ideal mai înalt, ci că el a prins arma din ură contra maghiarilor și că a jefuit, a omorât femei, copii, oameni nearmați, dar cu armata maghiară n-a dat piept”. În anul trecut, chiar domnul ministru Perczel l-a numit pe Iancu „căpitan de bandiți”, oprind colecta pentru monumentul lui Iancu.

Cuțitul împlântat în memoria lui Iancu a intrat până în plăsele în sufletul neamului românesc.

■ Iosif Sterca-Șuluțiu de Cărpeneș, *Biografia lui Avram Iancu*. Sibiu, 1897, p. 4–7.

3/15 mai '48
Pe Câmpul
Libertății

Aici începe
activitatea
lui Iancu...

PROSCRIȘI MOLDOVENI, ÎN TRANSILVANIA

20

G. SION, SUVENIRE CONTIMPURANE...

Refugiul la Brașov. — De dimineață, la opt ore, bariera frontierei austriace se deschise.

Trecurăm fără nici o dificultate. Vameșul austriac, carele era un bătrân căpitan în congediu, ne primi cu multă amabilitate; el nici voi să ne caute de nu cumva avem ceva de supus la vamă. Rigoarea vămilor austriace, care era proverbială ca și aceea a vămilor văzduhului din Apocalips dispăruse. Aceasta ne puse în atâta uimire încât întrebaram pe vameș de este neamț. El ne răspunse cu câteva *teremetem* pe socoteala nemților, care ne încredințară că omul nostru era ungur, fanatic inamic al nemților.

După ce ni se vizară paspoartele, bătrânul vameș ne pofti la căsuța sa. Acolo avu amabilitatea a ne trata cu șuncă și slănină ungurească, care ne încredință că era de șapte ani. Terminând deju-

La vama
austriacă...

vameșul
ungur...

nul, voirăm a arăta recunoștința noastră unei nepoate a vameșului, care făcea onorile casei, depuind câteva monede de argint bine sunătoare pe o mică toaletă ce era într-un colț al camerei. Dar, după ce ne luarăm adio, când voiam să încălecăm, vedem pe bătrânul vameș strigând să ne oprim. El stăruie de noi ca să luăm îndărăt monețele ce lăsasem, nevoind nici într-un chip să ne lase a pleca înainte de a le lua.

Spre
Brașov...

Astfel, cu toate că ploua cu neîncetare, încălecarăm și apucarăm calea Brașovului.

Trecurăm mai multe văi și dealuri ce formează coasta septentrională a Carpaților. Admirăm pădurile imense pe sub cari umblam și sălbăticia ce domnia pe acolo. În adevăr făcurăm mai multe ore de cale, fără să dăm peste vreun sat sau o căsuță omenească.

.

II. Pe după amiază, îndată ce eșirăm din munți, cerul se înseamnă, ploaia încetă și un soare frumos înveli orizontele și natura. Atuncea simțirăm fericirea care negreșit o simte marinarul după încetarea unei furtune pe mare. Șubredele noastre vestimente nu mai puteau întâmpina pătrunderea ploaiei și începuserăm a simți udeala până aproape de epidermă.

Pe la patru ore începurăm a zări turnurile bisericelor și ale cetății Brașovului, ale căror coperișuri de fer alb sau de olane smălțuite scânteiau la razele soarelui. Grăbim mersul obositelor noastre gloabe, care ca și noi aveau necesitate de repaos și mâncare și în mai puțin de o oră făcurăm intrarea noastră triumfală în oraș. Pentru întâia dată vedeam un oraș afară din țeara mea; și mărturisesc că, de cum am început să mă apropiu de Brașov, am rămas încântat de curățenia stradelor, de ordinea ce vedeam dominând în toate, de stilul îngrijit al construcțiunilor și de aerul de civilizațiune ce părea întipărit pe tot ce mi se înfățișa înaintea ochilor.

Brașovul...
în trecut:

Brașovul, după severa sa fiziognomie, poartă trăsurile caracteristice ale unui oraș german. El este situat în unghiul a doi munți care-l domină și fortificat cu ziduri înalte, cari arată a fi fost o adevărată cetate tare odinioară. Anticitatea acestei cetăți se urcă până la doisprezece secole. Pe timpul când s-a fondat, negreșit că nu erau cunoscute armele de foc; căci astăzi două baterii de tunuri, puse pe dealurile apropiate ce o domină, o pot reduce în câteva ore. Pe o movilă ce este în peptul acestui triunghi este o cetățue mai modernă, ce pare făcută mai mult spre a impune puterea sa asupra cetății din vale, decât spre a o apăra. Aici, de bună seamă, sașii cari au colonizat Transilvania, au făcut prima lor descălecătoare; și cetății i-au dat numele Cronstadt (burg sau oraș de coroană), spre a

Sașii, primii
descălecători

indica dominațiunea germană. Biserica catedrală săsească, monument imposant în stilul antic gotic, privilegiurile municipale exclusiviste ce și-au păstrat sașii din timpurile cele mai vechi, sunt o dovadă vie a caracterului de stabilitate cu care acești coloniști s-au împlântat în țeara aceasta. Într-adevăr, cetatea este curat săsească; cu rară excepțiune, oameni de altă naționalitate au putut căpăta drept ca să aibă proprietăți în lăuntru. Numai suburbiile sunt locuite de români, locuitorii autoctoni ai Daciei superioare.

Românii în
suburbii

III. Intrând în oraș, întrebai pe cel întâi individ ce întâlneai despre vreun otel. Individul nostru, cu toate că se întâmplase a fi român, nu înțelese vorba de *otel*. Îi spuserăm *han*; nu înțelese nici atâta. În fine, îi spuserăm *ospătărie*; atunci ne înțelese, dar ne spuse că aceasta se numește *făgădău*.

După indicarea acestuia, traserăm la otelul numit Coroana. Acolo, din fericire, aflărăm comoditățile și liniștea de care eram doritori.

La hotel
„Coroana”

A doua zi dimineța alergai să aflu pe redactorul *Gazetei de Transilvania*. Numele lui G. Bariț îmi era cunoscut, căci foaia sa de multe ori deschisese coloanele sale încercărilor mele poetice și corespondențelor mele. Acest nume, scump pentru toți românii din Ardeal, nu era mai puțin prețuit de românii din Moldova. Până la acea epocă, *Gazeta de Transilvania* fusese unicul organ politic al naționalității românilor. Pe când în Principate domnia terorismul protectoratului, carele ținea în lanțuri aspirările noastre de progres și de naționalitate, această foaie singură reproducea suspinele noastre și rădica vocea sa liberală în contra apăsărilor ce înduram.

G. Bariț

și

„Gazeta” sa
liberală

Pentru asemenea motive, cu drept cuvânt această gazetă se bucura de o mare popularitate între români și numele redactorului său era venerat atât de munteni, cât și de moldoveni.

D. Bariț, îndată ce-mi află numele, mă primi cu brațele deschise ca pe un vechi amic. Îi spusei amănuntele evenimentelor din Moldova, despre care avea încă științe confuze, și foaia sa se grăbi a le reproduce.

În aceeași zi făcui cunoștință și cu colaboratorul lui Bariț, Andrei Mureșianu, ale căruia lucrări poetice începuse a se semnala în literatura de dincolo de Carpați. El scrisese până atunci puține versuri, dar bune. Bucata cea mai însemnată, publicată în anul 1844 sub titlul *O privire de pe Carpați** electricasă multe inimi române. În

Andrei
Mureșianu

și

* Vezi „Foaia științifică și literară” ce eșia sub redacțiunea d-lui V. Alexandri no. 35 anul 1844.

poeziile sale

adevăr pe atunci, când în Principate nu se putea scrie decât sub alegorii și unde ideile de naționalitate, independență, libertate erau persecutate ca crime, cu câtă sete și amor citeau românii versuri ca acestea:

„O privire
de pe Carpați”

„Fagi înclinați de zile, voi martori câte rele
Trecură peste țeară a căre-i pompă ați fost!
Preziceți-mi în taină: mai vin furtune grele
Pe fiii vechei Rome? mai ceru-v-adăpost?

Prespuneți-mi, stânci mute! ce soartă au s-aștepte
Acele țări române, înscrise-n istorii?
Veni-va vre-un înger din cer să le deștepte?
Ori că imperiul silei le-a șters din cele vii?

Când cuget în tăcere la vremile trecute,
Ah, lacrimi sângerânde se scurg din ochi-mi jos,
Văzând c-am ajuns soarta Casandrei celei mute:
Să cânt, să strig în lume, dar fără de folos!”

Prin asemenea accente, Mureșeanu reproducea gemetele tuturor românilor de pe atunci; căci tirania și despotismul erau sistematizate și în Austria ca și în Principate. Românii nu puteau cugeta la trecutul și viitorul lor decât în tăcere și în durere. Apoi cu o strofă mai jos, Mureșeanu desvăluia situațiunea spiritelor prin aceste cuvinte:

„La noi e
putred
mărul”...

„La noi e putred mărul, nu-i mod de curățire,
Și tot ce se mai speră sunt sâmburii din el;
Aceștia cer plantare, silință și unire.
Atunci va cresce cedrul din ramul tinere!”

În aceste puține cuvinte scânteie aspirările către un viitor mai bun. Dar poetul, ca cum nu s-ar încrede în destinele patriei, ca cum ar vedea fantasma nefericirii neîncetat înaintea sa, se întoarce răpede și zice:

„Dar norii cei de gheață, colo, ce vin spre țară!
Privește ... ce-ntunec!... Cum scapără de des!!
Nu vor atinge planta ce-acum vrea să răsară?
Ah, vai! ce roză crudă de pradă și-au ales!”

Profeția
versurilor
mureșene...

Aceasta în adevăr era profeția unor evenimente apropiate, pe cari poetul singur le întrevedea. Nu mai târziu decât peste patru ani, *norii de gheață* ai poetului au adus oștile de invasiune de la nord

peste Principate și cataclismul resboiului civil în Ardeal. Poetul în prevederea evenimentelor adaoge:

„Atunci dați glas, voi, codri! spre semn de pomenire
Că genul ce-a tras secolii prin mii nefericiri,
Acum când raza zilei îl puse în simțire
Se face jertfă crudă viclenei uneltiri.

Vedea-vor sclavii lacomi, ce-au preferit perire
Unei națiuni orfane, cum junele de sus
Va cere să-și dea seamă de-a lor nelegiuire;
Atunci va cădea crima pe cei ce-o au produs“.

Mureșeanu, mai târziu, în timpul evenimentelor de la 1848, făcu încă o poezie: *Deșteaptă-te Române!* care poate întrece în clasicitate chiar *Marselieza* franceză. Vom vorbi despre aceasta altă dată și mai pe larg*.

„Deșteaptă-te
române“...

În împrejurimile Brașovului... — IV. În câteva zile vizitai mai toate împrejurimile Brașovului, destul de pitorești și interesante. Împrejurul cetății din vale este o alee minunată, care ține loc de grădină publică. Acolo într-un loc este o rotundă, care se numește masa lui Țepeș.

Masa lui
Țepeș

O legendă spune că acest domn al Țării Românești, într-o invasiune ce a făcut, pentru ca să mănânce mai cu poftă, au pus de au tras în țepă doisprezece burgezi sași și a zis de i-au pus masa în mijlocul lor; în adevăr, originală și bizară manie de a-și deștepta pofta de mâncare!

Am făcut o excursiune pe jos până la Săcele, un șir de sate așezate pe poala unui munte, cari, fiindcă prin creșterea populației, au ajuns a se împreuna, au căpătat numele de *Săcelele*, prescurtare din *Sățucelele*. Aceste sate, sau mai bine acest sat, este într-o rânduială cu totul europeană; are strade pavate, pârae canalizate, case aliniate și coperite cu olane sau șindrilă. Locuitorii sunt sași și români; acești din urmă sunt în majoritate. Făcurăm mai multe cunoștințe aci și avui ocasiune a vedea de aproape felul de viață și de cultură a românilor. Locuitorii de aci trăesc cu agricultura, dar mai mult cu industria și cu comerțul vitelor. Din cauza îngustimei locurilor, românii au fost împinși la cele două din urmă întreprin-

La Săcele

* Pe la anul 1865 nefericitul poet, amărât de îngenunchierea compatrioților săi sub jugul unguresc și de ingratitudinea cu care au fost tratați ei drept atâtea sacrificii ce făcuseră în devotamentul lor pentru cauza imperială, s-a alienat și în urmă a murit.

Junimea
săceleană...

deri. În ramura industriei ei au început a rivalisa cu sașii cari, cei în-
tâi, au dat impulsuinea. Apoi comerțul vitelor românii îl fac pe pi-
cior mare: nenumăratele turme, cari pășunează în munții și câmpiile
României și ai Moldovei, precum și acele care trec peste Prut și
peste Dunăre, sunt ale românilor locuitori de pe aceea. Unii din ei
au stări însemnate. Copiii lor, junimea ce se rădăcă, merg de învăță
până prin școlile Vienei. Dar adesea se văd licențiați doctori în
drept sau în filosofie, încălțând opincele și purtând oile prin munți
sau mânuind plugul pe câmpie. Am cunoscut mulți tineri instruiți,
numiți pe acolo *intelenți*, ai căroro părinți sunt simpli plugari sau
ciobani; căci nicăiri, cred, ca în Ardeal, românii nu au instinctul
desvoltat pentru învățătură și cultură.

Contraste

Sași și români. — V. După starea în care vedeam satele dim-
prejurul Brașovului judecam că Transilvania este o țeară din cele
mai fericite. Dar făcând excursiuni mai departe, văd și sate ce semă-
nau cu cele din Principate — respirând o miserie desolantă. Acest
contrast mă uimi și mă puse a urmări cauza acestei mari diferențe.

și

asemănări

Transilvania era împărțită în mai multe provincii și fiecare se
afla în diferite pozițiuni sociale. Provinciile din Fundul Regiu, în
care se aflau cele 12 scaune (județe) săsești erau în stare înfloritoare:
se bucurau de instituțiuni comunale și municipale foarte democra-
tice; pământul era împărțit în proprietăți mici, ca locurile răzăsești
din Principatele noastre; iobăgia (claca, boerescul) nu erau cunos-
cute, fiindcă pe aici *feuzi* sau proprietari mari nu erau. Românii
locuitori în aceste părți se bucurau, ca și sașii, de o viață mai feri-
cită, cu toate că prin statute nu erau recunoscuți ca națiune între
celelalte popoare. Provinciile însă coprinse în comitate aveau as-
pectul provinciilor noastre: proprietarii mari, grafii și baronii (în
genere unguri) esercitau drepturi feudale asupra locuitorilor. Aceș-
tia, în cea mai mare parte români, erau supuși unei iobăgii mult mai
aspre decât aceea din țerile noastre.

Este curios de observat că populațiunea săsească din Transilva-
nia, în loc să se înmulțească, din ce în ce scade. Clima, temperatura
sau o combinațiune providențială contribuie la decrepitudinea aceș-
tei stirpe, pe când românii cresc într-o proporțiune nemăsurată.

Sașii și ideile
malthusiene

Se zice că ideile lui Malthus atât de tare au prins rădăcină în
moravurile sale, încât mulțimea copiilor dintr-o familie se crede ca
o nenorocire și să întrebuintează chiar mijloace criminale pentru
împuținarea lor. De aceea se observă că sașii foarte sporadic au mai
mult de doi copii. Chiar pe când eram în Brașov s-a găsit, în pă-

durea de lângă această cetate, într-o dimineață un burghez destul de avut, spânzurat și lovit totodată în inimă cu un pumnar care s-a găsit în mâna sa înțepenită. Iar în busunarul acestui nefericit s-a aflat testamentul său autograf, în care zicea că: „nemaiputând suferi pedeapsa lui Dumnezeu, carele i-a dat patru copii, se sinucide!...“.

Dar la români este cu totul din contra: acela ce nu are copii, se crede cel mai nefericit; iar acela ce are o duzină, mai fericit decât un patriarh, mai binecuvântat decât un împărat.

La români
este din
contra...

Moldovenii la Sibiu. — IX. La prima stațiune a diligenței, intrând la un otel ca să mă restaurez, mă pusei în vorbă cu un individ, călătoriu ca și mine. Îi adresai cunoștința și cu mare fericire îmbrățișai pentru prima oară pe Laurian, cu carele am legat o amicie intimă. Acesta, auzind de mișcările din patria sa natală, părăsise catedra de filosofie din București și se grăbise a trece în Transilvania; de aceea el se afla ca și mine, pe cale de a merge la Blaj.

Seara am fost în Sibiiu.

A doua zi dimineață vizitai orașul, pe care-l aflai mai mare, mai luxos și mai animat decât Brașovul. Crezui de cuviință a face o vizită episcopului românesc din Sibiiu. Acel prelat, care se numia Andrei Șaguna, mă primi cu multă bunăvoință.

Întâlnirea cu
A.T. Laurian,

cu episcopul
Șaguna

Pe figura celui bărbat se însemna o cuvioșie impunătoare; pe fruntea sa părea întipărită cugetarea și grija, ca în niște momente supreme. Abia eșii de la el și, sosind la otelul unde trăsesem, găsii un bilet prin care eram invitat să prânzesc la Episcopie.

Însoțit de amicul meu Ionescu, mă plimbai pe stradele Sibiiului, admirând bisericile și diversele edificii frumoase ale orașului. Trecând pe lângă un otel, pe a căruia frontespit era desemnat un mare soare de aur, văzui un băiet sub gang, și-mi veni ideea să-i adresez vorba:

- Ei, fătate! sunt pe aicea ceva români?
- Da, domnule, sunt niște domni din București.
- Cum îi chiamă?
- No, zău, nu știu; că abia sosiră și sunt mai mulți.

Într-adevăr se vorbea că la adunarea de la Blajera să vie români din toate părțile României, și chiar din Bucovina. Cu toate că nu aveam cunoștințe prin București, avui curiozitatea însă de a ști măcar cine sunt acei români și voiam să mă informez. Amicul meu nu prea era de părerea aceasta, eu însă îl târâi și ne urcarăm pe scări.

frați ai
cauzei...

Abia urcați în vestibulul de sus, deodată auzirăm într-un apartament vorba mai multor voci. Ușa fiind deschisă, ne îndreptarăm într-acolo și rămaserăm încremeniți văzând că acei oaspeți erau toți de-ai noștri, toți moldoveni, toți cunoscuți, toți frați ai cauzei ce ne făcuse a emigra!

Îndată ce intrarăm, furăm asediați de îmbrățișări și de mii de întrebări. Nu voi uita niciodată fericirea ce am simțit în momentele acelea; și o asemenea fericire nu o poate înțelege cineva decât în asemenea timp și în asemenea împrejurări.

veniți
de la Paris:

X. Aceștia erau: C. Negri, Lascăr Rosetti, M. Costachi (Iepureanu), I. Alexandri, A. Russu și Z. Moldovanu.

și

Negri, Alexandri și Russu veniră din Paris la București. Guvernul de aici fusese avizat de guvernul Moldovei că ei vin pentru o mișcare națională; de aceea li se făcu cunoscut că nu le este eretat a sta prin București. Planul lor era să treacă la Moldova; auzind însă de cele petrecute după 30 martie și închipuindu-și că chiar dacă intrarea nu le-ar fi oprită, totuși persoanele lor n-ar fi în siguranță, se deciseră a se întoarce la Giurgiu și a se sui pe vapor pentru ca să meargă iarăși la Paris. Pe vapor însă se întâlniră cu Iepureanu, Moldoveanu, Rosetti și A. Moruzi, cari scăpaseră de la Brăila prin ajutorul consulului englezesc.

cei scăpați
de la Brăila...

după
o oprire
la Lugoj...

Atuncea se deciseră a nu se depărta de frontiera Moldovei, debarcară la Lugoj și veniră în Ardeal, unde vedeau simptomele unei mișcări.

După ce le spusei amărunile întâmplărilor mele, și amicul Ionescu pe ale sale, fură transportați de fericire când auziră că V. Alexandri se află în Brașov; căci nici frate-său, nici ceilalți amici ai săi nu știau nimic despre el. După aceea, spuindu-le că mergem la Blaj, unul din ei, Lascăr Rosetti, se decise a ne însoți; iar ceilalți a se duce la Brașov, unde ne deterăm cuvânt a ne întruni după ce vom termina cu Blajul.

Între românii
din Sibiu

XI. Mai steterăm două zile în Sibiu. Făcurăm mai multe cunoștințe între românii de acolo. Un simțământ extraordinar de frățietate, care era chiar în atmosfera anului 1848, ne făcea entusiaști pentru ardeleni. Noi, moldovenii, crescuți mai mult sau mai puțin cu idei și cu deprinderi aristocratice în țeara noastră, nu aveam o adevărată idee de națiunea și poporul român; afectam popularitatea ca o idee a secolului, ca o fantasmă, ca o idee abstractă căpătată din cărțile străine. Cu toate că totdeauna (poate) am fost în relațiuni cu poporul nostru, dar poporul a fost (pe atunci ca și astăzi) de parte de noi; abrutisat de împilare, într-o condițiune pururea tică-

„Națiune“
și
„popor“

loasă și inferioară, necultivat, neînvățat, fără cunoștința drepturilor și demnității sale, poporul nostru (din Moldova) îl consideram compus cu totul din alte elemente; el în noi vedea totdeauna niște ființe superioare, niște oameni predestinați a fi stăpânii sau tiranii săi. Iar noi, oricât de umani, oricât de filosofi, oricât de patrioți, oricât de naționaliști sau liberali eram nu puteam vedea în acel popor decât niște ființe ce ne insufla mila și de care nu ne puteam apropia, cu toată bunăvoința ce am fi avut.

în Moldova

și în

În Transilvania însă găsim poporul cu totul în alte condițiuni.

Transilvania

Aici preoții, învățații, poeții, profesorii, toți eșiți din popor, toți sunt ai poporului. Ferice de acela căruia natura și învățătura i-au dat mai multă inteligență! acela se bucură de o adevărată popularitate; acela e iubit, adorat, stimat, cunoscut de toată națiunea.

...

Acolo, pentru prima oară, auzirăm vorbindu-se de Bărnuțu, unul din cei mai învățați și mai populari bărbați ai Ardealului. Mersem mai mulți moldoveni la el și făcurăm cunoștința lui. Deodată rămaserăm estasiati: nu ne puteam da seama cum se putea ca un asemenea om să se bucure de un nume atât de mare. În adevăr acest om avea un aer de tot comun: vorba lui îngăimată, natura lui timidă, manierile lui ordinare, fiziognomia lui liniștită, nu exprimau mai nimica; din contra, părea a fi o jumătate de om, o fantasmă ce ar fi abandonat Purgatoriul ca să se mai întoarcă odată pe lume. Dar după ce ne mai lipirăm de el, după ce ne lăsarăm în convorbiri mai intime, recunoscuserăm în el un bărbat în adevăr superior: la cuvintele de *patrie*, *națiune*, *românism*, el se entusiasma ca un poet; figura lui lua un aer de om inspirat, de profet; vorba lui, un accent simpatic și dureros; căutătura sa svârليا scânteii de curagiu și de terorism.

S. Bărnuțiu...

la cuvintele
de *patrie*,
națiune,
românism...

Bărnuț se bucura de o popularitate imensă și bine meritată. El s-a arătat adevărat atlet al românismului în contra maghiarismului. Ca preot și profesor în Seminariul de la Blaj, el, cel întâi, introduse prelecțiunile în limba română; înaintea lui învățăturile se predă în limba latină și în cea maghiară.

Dar cât nu avuse a suferi pentru aceasta! Episcopul Lemeni, deși român, dar mare filomaghiar, îl persecuta cu felurite măsuri și mijloace înjosite. El resistă luptei mai mulți ani, dar în fine lepădă rasa călugărească și se retraase în viața civilă.

Albastru — galben — roșu la Sibiiu! — XII. Înainte de a se face adunarea de la Blaj se strânseseră în Sibiiu românii de prin mai multe părți ale Transilvaniei. În mijlocul comoțiunilor politice de atunci, capii românilor voiau să aibă o înțelegere prealabilă și si-

G. Sion
evocă
manifestarea
preliminară
Blajului

gură cu episcopul confesiunii răsăritene. Acest motiv causase concentrarea mai multor români în Sibiiu. Era o credință în general răspândită că episcopul Șaguna n-ar fi cu sinceritate devotat dorințelor naționale; lumea îl credea mai mult aplecat către politica maghiară; și pre când unul din episcopi, cel de la Blaj, era fățiș declarat antinaționalist, era mare interes pentru români ca să aibă măcar pe unul din prelați în partea lor.

Cu scop de a manifesta mai tare și mai bine simțimintele și dorințele lor sau cu scop de a atrage pe numitul episcop prin adulațiune, românii se decisă a-i face o serenadă. Timpul se păru favorabil ca, cu ocasiunea aceasta, românii să rădăce și stindardul lor național. Se făcu o colectă de bani, la care cu mulțămire luarăm și noi, moldovenii, parte; se cumpără materialul trebuincios și se improvisează un stindard minunat, represintănd cele trei culori (albastru, galben și roșu) naționale. După aceasta, un număr ca de o mie români se adună pe o piață, aprinseră un număr mare de torțe, se puseră în două șiruri și, cu stindardul înainte, înconjurat de o bandă de musică, merseră la locuința episcopului. La această manifestațiune luarăm și noi parte. După ce se arată episcopul în balcon, un june îi recită o odă și un altul un discurs prin care îl invoca să binecuvânteze stindardul național și să se pue în capul națiunii în împrejurările în care se afla.

Episcopul mulțumi poporului într-un limbaj convingător și elocuent, ce fu urmat de strigări entusiastice de bucurie. Torțele se stinseră și toți se duseră pe la casele lor.

■ G. Sion, *Suvenire contimporane*, Bucuresci, 1888, (partea a treia: § I–V, IX–XII), p. 279–287, 292–296.

ÎN ȚARA MOȚILOR, DUPĂ ÎNTOARCEREA DE LA CLUJ

21

SIMION BALINT, SCURTĂ DESCRIERE A EVENIMENTELOR
DIN MUNȚII APUSENI...

După ce magiarii dobândiră de la Majestatea Sa ministeriu din sânul lor stătătoriu, precum și unirea Transilvaniei cu Ungaria, și aceasta dinpreună cu celelalte puncte ne veni la cunoștință, îndată cunoscurăm tendințele lor cele separatistice și așa am trimis pe

Cele trei
culori
naționale:
albastru,
galben, roșu

martiru Ioane Butianu la Cluș în a 20-a martie c.n., care comorând acolo mai multe zile, în care timp conversând cu mai mulți magiari, ca un om ager de minte nu numai cunosc, dară se convinsese deplin despre răsturnarea tronului și desnaționalizarea conlocuitoarelor popoare; care plan acuma nu mai merge în secret și pedetent după cum îi învățase Séchenyi de la anu 1822 ci apriat și cu sâlnicie, care pas de desnaționalizare și de apriată neobservare a egalității într-o adunare solemnă în Sala Redutului cu ocasiunea unui prânz pompos dat în onoarea lui Dionisie Kemény, când veni de la Pest, pe față s-au declarat. După care în 31 martie, pomenitul martir Butianu sosi la mine în reîntoarcerea sa de la Cluș, îmi enară toate și ne consultărm a ținea una adunare de popor în care să propunem planurile ce ar debui așternute Dietei de curând ținătoare în Cluș. Așe eu în ziua următoare am mers în Câmpeni. Acolo am provocat pe inteligenți a veni la 3 aprilie la Abrud, unde vom ține adunare. De aci mă dusei la Bistra, le-am publicat și acelora ținânda adunare.

În 3 aprilie, fiind și nundine în Abrud, veniră mulți. Adunarea fu publicată a se ținea la locuința lui Butianu, dară magiarii din Abrud, cu toate că ei ținea adunări peste adunări, pe noi nu numai că ne opriră, dar ne amenința și cu arestare. Eu cu Gherasim Muncăceanu am mers la judele Nagy Károly și am spus că noi la toată întâmplarea vom ține adunare, întemeindu-ne pe principiu egalității, și îl poftim ca să fie și dânsul cu alți de ai săi față, dacă voiesce. Aședară adunarea se începu, fiind față la 150 de persoane, ba și pomenitu jude și alți magiari. În această adunare se ceti una Supplică subșternândă la Dietă, în care cerem garantizarea limbei noastre, școli naționale și alte. Adunarea primi de bună cererea și încheie să se facă mai multe mii de subscripțiuni, după care adunarea cu un aviz mă aleasă pe mine și Butianu a merge prin comunități spre tâlcuirea Suplicei și primirea subscripțiunilor. — Începutu l-am hotărât a-l face în Câmpeni în 6 aprilie sau zioa Bunei-vestiri a Preasânței Născătoare de Dumnezeu. — Când mersearm noi la Câmpeni, iată că și sosește Iancu de la Tabla Regească din Vásárhely. — Adunarea fu în Câmpeni mare și zgomotoasă, că îndată dederăm de opoziție, dară curând o învinserăm și urnară la 400 de subscribenți. Tot în ziua aceea au curs subscripțiunile în Bistra, iară în ziua a 2-a și a 3-a pe alte sate în ținutul Câmpenilor.

Întru aceste auzim că tinerimea aflătoare la Tabla Regească în Vásárhely ar fi făcut planu de a ținea adunare națională la Blaș. Am mânat pe Butianu la Blaș spre a se înțelege. Aceasta era înainte de Paști. Butianu se reîntoarse de la Blaș și ne spuse că guvernul vo-

Buteanu,
în Clujul de
după uniune:

deznaționa-
lizare și
inegalitate
„în silnicie”

După
întoarcerea
de la Cluj...

...Adunarea
de la Abrud
(3 aprilie):
deși interzisă
sub ame-
nțințare...

Memoriul
destinat
Dietei
de la Cluj

Buteanu și
Balint, în
strângerea
semnăturilor

la
Câmpeni...

Opțiune
pentru Blaj

iește să fie adunare în 15 mai, dară noi la toată întâmplarea să ținem o adunare pregătitoare în Duminica Tomii. Așe eu mercuri după Paști și plecai la Blaș, dară persecuțiunile și din partea guvernului și din partea episcopului în contra mea era nespuse. Așe sâmbătă înainte de Dumineca Tomii, aflându-mă în Blaș pe la 9 ore dimineața, în casa fratelui Pumnu, veni un popă Todor numit, care îmi admână o epistolă de la episcopu Lemeny — a cărui epistolă tenor era acesta (aceasta o am și în origine):

Scrisoarea
episcopului
Leményi...

*Ab Episcopo Fogarasiensi
Simeoni Bulinth, Parocho g.c. Verespatakiensi
Ex offio in Loco*

Fiiule, Primind aceasta scrisoare, pornește din Blaș, că bine ai știut porunca și deputaților încă am spus să nu vie; dacă nu s-au plecat la părintescul sfat, vom vedea ce va urma. Iubirei tale ca la preot îți poruncesc, și de nu te vei pleca poruncei iregular te vei socoti și atunci ca oprit de funcție vei fi sub jurisdicția fiscului de comitat. — Blaș 17 aprilie 848.

Vlădica Ioan, m.p.

Adunarea s-a
ținut totuși...

Așe fusei silit în aceeași zi la 11 ore a eși din Blaș, m-am dus în Ciufud, de acolo la Tūr, unde am îndemnat poporul a merge la Blaș pe zioa următoare, iară duminica dimineața la 4 ore, după o înțelegere cu Eliseu Armatu, care venise la mine noaptea din Mănărade de la d. Bărnuțiu, precum și cu Pumnu și Grindeanu, eu am plecat pe satele de pe Secaș: Ohaba, Beșineu, Ieu, Vingard și Girbom și pe la 8 ore plecară oamenii din aceste sate cătră Blaș.

urmează per-
secuțiile...

După adunarea de la Dumineca Tomii Butianu nu se mai reîntoarce la Abrud. Persecuțiile din partea guvernului nu se mai înceta; magiarii din Abrud și Roșia îmi amenința moarte.

La Abrud
(29 mai)...

Urmă adunarea a 2-a din 15; se făcură și mai înfuriați. În 29 mai dobândi garda magiară din Abrud 120 puști cătănești; aceasta era într-o luni, zi de nundine; de bucurie cărară toată zioa vin cu feriile. Când pe la 3 ore seara es înfuriați și amețiți de beătură, încep a bate și a străpunge cu baionetele la oameni prin piață. Au rănit vreo 8. Atuncia românii se adunară ca la 200 și erau să erumpă în contra tiranismului. Eu, aflându-mă în Abrud, mă provocă judele și directorul de poliție ca să molcomesc oamenii, că vom da satisfacțiune. Aceasta am făcut. Oamenii se molcomiră și s-au dus în pace acasă. — Dară a doua zi se trimit la mine deputați, să le găsesc supplică, să meargă la guvern. Le-am făcut, în care am arătat barbara maltratare a gardei din Abrud cu românii și am cerut comisie din sânul gu-

și

a doua zi...

bermului.

Începându-se Dieta la Cluș, în urmaarea înțeleșului avut în adunarea de la Blaș, merșeră și din părțile noastre mai mulți preoți, inteligenți și onorațiori. Dară îndată începură acolo a-i prinde și aresta, precum pe Vasile Fodor, și în adevăr îi prindea mai pe toți dacă cu grabă nu fugea din Cluș, ba unii scăpară cu capetele goale de persecuția furiosului element.¹

La Dietă
la Cluj

■ B.A.R. Ms. rom. 1060, f. 322–323 v. (Simion Balint, *Scurtă descriere a evenimentelor din Munții Apuseni ai Transilvaniei (sau Țara Moșilor numită) în anu 1848 de la martie în octombrie aceluiaș an*). Textul a mai fost publicat de N. Bocșan și V. Leu, *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 178–183 și de M. Cenușă, *Memoriile lui Simion Balint*, în „Vatra”, Târgu Mureș, serie nouă (1971), XVIII, nr. 26, mai 1988.

■ 1. Textul continuă la p. 156–162, sub nr. 31.

NAȚIONALITATE—LIBERTATE NAȚIONALĂ. — DREPTURILE ȘI ÎNSEMNELE EI. — JURĂMÂNTUL NAȚIONAL.

22

AL. PAPIU ILARIAN, ISTORIA ROMÂNILOR DIN DACIA SUPERIORE

Deșteaptă-te române din somnul cel de moarte
În care te-amorțiră barbarii de tirani:
Acum ver niciodată urzește-ți altă soartă
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani.

*

Aceasta e ziua în care românul,
Pătruns de chemarea spiritului său,
Își scutură jugul impus de păgânul
Ce n-avu nici lege, nici chiar Dumnezeu.

De azi libertatea și-amorea frățească
În peptul națiunei române va fi,
Încât strănepotul știind s-o mărească
Prin faptele sale, etern va-nflori.

Măreală-i serbarea când fiii de-un sânge
Se leagă-ntr-o sînă prin viu jurământ,
A nu lăsa pradă de răi a se-nfrânge
Mărirea străbună și dreptul cuvânt.

De astăzi blestemul contras din vechime,
S-a șters ca și umbra, ca nouri prin vânt;
Frumoasă căl floarea răsări românie
Pe brațele gloriei, în vechiu-ți pământ.

A. Mureșianu

Neputința
măsurilor
luate spre a
împiedica
poporul de la
adunare

CXXXVIII. Toate măsurile guvernului, intrigile inemicilor, înfricările cu tunurile, cu secuii și soldații staționați împregiurul Blajului în număr de 740 feciori — pedestrime și călărime, între cari secuii anume era trimiși spre a înspăimânta pe români — toate aceste măsuri și măestrii folosiră sau nemica sau prea puțin, atât adevărat, că nu se putu aduna chiar toată țara.

Încă de
vineri sosesc
oamenii la
adunare

CXXXIX. *Organul Națiunale** spune că încă de vineri seara (12 mai) începură oamenii a sosi. Sâmbătă curgea de toate părțile

* Nro. 1 a. 1848.

partea inteligente și poporul. Episcopul de la Sabiniu Andreiu Șaguna sosi tot atunci dempreună cu deputățiunile din Sabiniu, Brașeu și alte părți; satele prin cari trecea aceste deputațiuni întregi se redica de le eșea întru întâmpinare — dară nu la comanda szolgăbirăului, ci îndemnați de dorul de a vedea pre frații lor, cari venia, să să înțeleagă împreună pentru libertatea românilor. Episcopului de la Sabiniu îi eși înainte la Mănărade o deputațiune din partea capitlului din Blaș, de-i ben-ură sosirea în Blaș. — Aci însemnăm că episcopul Șaguna mai nainte nu se vedea a fi plecat ca să tragă în Curtea episcopoească, ba zicea că, ajungând în Blaș, nu va ospăta în Curtea episcopului, ci-și va face cort de scânduri în mijlocul piațului; întru acest al său propus îl întârise și un tânăr care venise înainte de adunare de la Blaș la Sabiniu — nu știu de sine or îndemnat de alții, cari nu știa judeca lucrurile; într-aceea, ajungând episcopul Șaguna la puntea de la Mănărade, unde fu întâmpinat, după cum spun, de capitlul din Blaș, cum se cade a întâmpinare pre un episcop al națiunei; acceptă invitarea frățească a episcopului de Blaș și se așează în curtea acestuia. — Ziua era ploioasă.

Sosirea
episcopului
Șaguna
împreună cu
deputațiuni-
le de la Sibiu
și Brașov

Întâmpinat
de capitlul
din Blaj

CXL. Tot sâmbătă, pe când se mesteca ziua cu noaptea, vine Iancul și Buteanul cu muntenii, Moldovanul cu câmpenii și alții din alte părți ale țarei — împănați cu frunze și flori de primăvară, cu flamure națiunale și cuprinși fiind cu cel mai viu entuziasm de către cei ce se aflau în Blaș.

Sâmbătă
sosesc Iancu,
Buteanu și
alții

CXLI. Duminecă dimineața, când se revărsă de ziuă, forul cel mare patrat al Blașului gema de mulțimea poporului — așteptând cu neastâmpăr să auză învățături de la românii aceia, de al căror nume și învățături auziseră. Atunci cei trei tribuni de la Dumineca Tomei se arătară până în ziuă pre peatra besericei. Cât ce-i văzu mulțimea, erupse în cele mai însuflețite strigări de bucurie. Tribunii pe ordine salutară miile poporului, zicând: „*Crist a înviat! Libertatea a înviat!*”; eară miile răspundea: „*adevărat că a înviat!*”. După aceea unul după altul ținură învățături politice și naționale despre cele ce au de a face românii în această adunare mare; spuseseră poporului ca să fie cu cea mai mare luare aminte că mulți sunt învățătorii și profetii cei mincinoși, cari prin minciuni, intrigi, măestrii vor cerca toate ca să amăgească pe români să nu pășească și să nu urmeze drept pe calea cea adevărat națională; să-i asculte pe toți, ci să urmeze numai învățăturile acelora pe cari îi cunosc de mai nainte că sunt adevărați români, binevoitori ai românilor; preste tot în adunare să se poarte cu acea cuvenință, moderațiune și maturitate cu

Duminică
cei trei
tribuni
de la
Dum. Tomii
salută
poporul

Învățăturile
tribunilor
cătore popor

care s-au purtat la dum. Tomei și preste tot în toată țeara ca purtare românilor să facă onoare națiunei înaintea lumii în toate timpurile venitoare, că purtarea lor să insuflă respect străinilor și să umple de rușine pe toți dușmanii și defăimătorii cei răutăcioși ai românilor; inenimicii vor învedea purtare românilor în această adunare, ei vor cerca toate mediele cari le vor fi prin puțință ca să producă desordine în adunare și să compromită pe români — „*dară voi români!*” strigă un tribun, „*dacă vă va da cineva o palmă, întoarceți cu paciență și cealaltă față, până când va bate ora răsbunării cei drepte a gîntei romane*” — eară miile poporului striga din profundul inimelor: „*așa vom face, așa vom face învătătorii noștri!*”

Poporul intră
în catedrală
fără distinc-
țiune de unit
ori neunit

CXLII. După aceea se ținu s. liturghie în beserica metropolitană și intrară în beserică toți câți au putut încăpea, fără distincțiune de unit și neunit — după datina cea lăudată a românilor, care a ținut până în ziua de astăzi și după despărțirea în două confesiuni, că dacă s-au dus de exemplu preoți uniți din Blaș în beserica neuniților din Sabiniu; nu se îndoaia nimic a cânta împreună cu episcopul Vasiliu Moga, începând episcopul: *Doamne strigat-am* și preoții de la Blaș continua: *să se îndepărteze* s.c. — și după aceea datină lăudată ca preoții uniți neuniți laolaltă administra sacramentul ungerei de pe urmă, laolaltă făcea onoarea cea mai de pre urmă la îngropăciuni și chiar servia împreună s. liturghie. Această adevărată frățietate o urmară românii și în adunarea de la Blaș. Această frățietate a poporului de ambe confesiunile, care înfloresce între români fără scăderea uneia și alteia confesiuni — aduse și pe străini la mirare și dete exemplu strălucit și clerurilor de ambe riturile, cum au de a pune la o parte și înseși pentru totdeauna certele religioase când vine la mijloc cauza comună a națiunei. Această purtare adevărat națională a poporului român îi făcu și pe episcopi ca să se înfrățescă și ei. — Așia duminică după s. liturghie episcopii Ioan Lemény și Andrei Șaguna, eșind în mijlocul zecilor de mii, mărturisiră că „*sunt frați, nu dintr-o sîțărie, ci frați în Crist, frați români, frați cari provoacă pe tot românul a uita orice neplăceri trecute și a se privi cu toții de frați* — (măcar de s-ar privi toți episcopii și totdeauna!) — *precum sunt ai lor episcopi*”. În acest înțeles cuvîntă cătră popor chiar însuși Șaguna — după cum spune *Gazeta** — Dară tristele evenimente mai din urmă și fatala desbinare între capii noștrii besericești, ce în vara anului acestuia (1852) se dete pe față chiar prin circularii publicate prin foile publice au comprobat că acea înfrățire numai în popor, eară nu și

Când vine
la mijloc
cauza
comună
a națiunei...

— Dară tris-
tele eveni-
mente mai
din urmă...

* Nro. 39 a. 1848.

în capii besericești a fost din inimă curată. Ci să nu ne turburăm de acum bucuria ce o simțim scriind cele mai frumoase pagine ale istoriei românilor din Ardeal.

CXLIII. Tot duminică dimineată după liturghie se adună inteligenția română în beserica catedrală și ținut conferința preliminară de la 10 ore înainte de miez de noapte până la 3 ore după miez de noapte. Biserica era plină. Aici se afla inteligenția română de statul besericesc, civil, nobilitar și militar din Transilvania; oarecâți din Banat și de la Criș, între cari însemnăm pe protop. Bercianul din Lugos; Munteanul preot din Sarcău și Popdanul din Sarsig; Georgiu Sion, Rusu, Lascăr Roseti, Curius, Ionescu, Teodor Moldovanu și alți frați ai noștri din Moldavia, cari încă condecorară adunarea cu ființa lor de față. Se afla încă în beserică mulți unguri și sași notabili; toți aceștia veniseră la Blaș la adunarea românilor și aștepta aici cu nespuse nerăbdare ce vor face românii la această adunare națională.

CXLIV. Când intră inteligenția română în beserică la această conferință, era mare diversitate de păreri politice.

O mare parte a inteligenței — atât civili cât și bisericești — parte din nepriceperea cauzei naționale, parte din nepriceperea spiritului timpului și din necunoștința poporului român și a inteligențelor lui, precum și din necunoștința politicii națiunilor colocuitoare și cu distincțiune a ungușilor, cu care nu se mai ocupaseră românii până la acest timp, parte amăgiți, unii chiar și corupți de unguri — veniseră la Blaș ca să apere *uniunea*. Mulți erau preparați prin unguri de acasă cum să vorbească în adunarea română.

Nu era nici o înțelegere în cea mai mare parte a inteligenței române. Unii erau pentru uniunea ungurească; alții, deși erau în contra acesteia, neștiind însă ce ar avea de a face atunci uniunea; alții veniseră cu planuri pentru cauze particulare și subordonate cauzei celei înalte naționale, precum: unii erau preparați cum să resusciteze și să apere cauza românilor asupra sașilor; alții, cu planuri de reforme și îmbunătățiri scolastice, prin cari să ne asigurăm naționalitatea și [dacă] făcându-se uniunea ungurească, despre care dânsii nu aveau îndoeala că se va face; alții cu planuri de reforme bisericești, de restaurarea metropoliei, de împreunarea între uniți și neuniți; alții de acasă se paraseră cum să apere pe episcopul Lemény dacă s-ar scula cineva asupra lui au doară chiar ar avea de cuget a-l scoate din scaunul episcopesc.

Firește că, cauza atâtor desarmării în păreri și planuri zăcea nu numai în răutatea și lașitatea multora, ci „cauza este de a se cerca, cum zice *Gazeta*, și acolo că românii până acum nu mai avuseseră

După liturghie, inteligența română ținut conferințe preliminară. Între cei prezenți:

Diversitatea cea mare de păreri între inteligenți...

Cauzele atâtor dezarmării...

ocasiune a se cunoaște între sine, a conversa mai ades și mai deaproape", nu mai ținuseră adunări naționale, ba nici pentru sinoade nu-și mai frământaseră capul episcopii, ca măcar în acestea să se înțeleagă românii asupra lipselor vieții lor publice.

spre bucuria
străinilor și
inimicilor...

Străinii și inemicii din afară și dinlăuntru ai românilor sălta de bucurie văzând atâta desarmonie între români, nutrea această desarmonie din toate puterile și cu toată ocasiunea; și nemica n-ar fi fost mai dorit și mai plăcut pentru inemici, decât ca românii, prin discordie, prin interese private și particulare să se abată de la cauza publică a națiunii, să se facă de râs și să documenteze copilăria lor în politică.

Poporul era
la un cuget
în cauza
națională

CXLV. Într-aceea poporul român, încă de la 25 martie astfel se înțelesese despre cele ce era să se facă în adunarea națională, încât acum n-ar fi fost nemine în stare a-l abate de la scopul său cu verice măiestrii. Poporul recunoștea că acum are să pună la o parte toate cauzele private, toate interesele personale, toate patimile — afară de patima și focul cel sacru pentru cauza publică; cunoștea că acum trebuie să se consacre cu totul pentru cauza națiunii întregi.

O adunare
numai de
intelenți
era să fie
periculoasă
pentru cauza
națională...

CXLVI. Nu suferă nici o îndoială că de era adunarea națională o adunare numai de intelenți — civili și bisericești — după cum era planul guberniului din Cluș și al episcopului; atunci această adunare de intelenți nu făcea nici o onoare națiunii române; acești intelenți, cari preste tot, precum ne învață, durere!, istoria, niciodată n-au ținut cu poporul, n-au ținut cu cauza națională, cari în timpurile cele vechi acceptară limba șcheilor în beserica românilor; cari ca nobili se unguriră; supt calvini se calviniră; supt Austria se făcea lipituri ai catolicilor și ungurilor; de la 1830 și 1840 încoace vrea să ungurească și poporul; în 1848 vrea să stingă prin uniune țeara și naționalitatea română. — O adunare de intelenți, n-avem nici cea mai mică îndoială, că și acum în adunarea din mai, ca și în timpurile cele vechi, da de rușine pe români înaintea lumii prin conclusele cele periculoase ce le-ar fi adus, de cari s-ar fi mirat lumea și românii ar fi suspinat, de nu era ajuns poporul la acel grad de cunoștință a intereselor sale naționale și a împregiurărilor celor periculoase în cari se afla în acest timp românimea toată: încât să alerge însuși poporul la adunare cu miile, ca să dea consultărei direcțiunea cea firească și să țină în frâu pe acei popi și învățați cari poate ar fi cercat să plece adunarea la interesul unguresc — din nepricepere au răutate.

de n-ar fi fost
poporul...
care să dea
direcțiunea
cea
firească...

CXLVII. Astfel era dispuse inimele românilor când intrară în beserică duminică demineața la 10 ore după liturghie, spre a ține

consiliu preliminar despre toate acelea ce ar fi de a se face în ziua de mâine, 15 mai, prima zi a primei adunări naționale-române. Era adunați toți în beserică. Sta toți așteptând cu nerăbdare și îngrijare. Așteapta toți să dea cineva ton și direcțiune consultărilor. După ce grăi puține cuvinte canonicul din Blaș Vasilie Rațiu: strigară toți de toate părțile, și cu unanimitate poftiră pe Simeone Bărnuțiu să vorbească.

Atunci Bărnuțiu, între cel mai cutremurător aplaus, se sui pe un sugest dinaintea altarului și prin o lămuritoare și critică deducere istorică a stărei românilor din Transilvania, dete direcțiune și nutremânt desbaterilor despre „naționalitatea și drepturile limbei românilor”. Bărnuțiu în discursul său aduse înaintea „toate raporturile românilor cu ungurii, cari totdeauna i-au asuprit și acum vreau să-i nimicească cu totul, pentru ca să nu le mai fie periculoși. *Uniunea cu Țara Ungurească o lepădă cu totul*; din contra provocă pe români la *unire națională între sine și confederațiune cu popoarele respectătoare de naționalitate*; eară cu ungurii numai atunci să se unească când românii vor fi *ca națiune liberi* și când ungurii vor respecta drepturile naționale. Propuse ca în adunarea națională *să se proclame națiunea română de națiune liberă și independentă*; să știe toți că românii nu mai vreau să fie supuși ungurilor, secuilor și sașilor și altor națiuni. Românii *să se lege prin jurământ* că totdeauna își vor apăra libertatea cu puteri unite și că nimic nu-i va abate de la cauza națională până nu o vor scoate la cale. *Românii să nu lase numai pe episcopi ca să fie procuratori în cauza națională*, cum au fost până acum, *ci cauza națională să o iee asupră-și toată românimia, adecă comunitățile românești*”.

Bărnuțiu, după ce propuse și lămuri aceste puncte în discursul său — la care luă parte și alți români dintre cei mai de frunte ai gentii române, precum Laurian, Barițiu și alții — în urmă provocă toată adunarea din beserică ca să-și dea fiecare părerea sa; nu s-au aflat însă nici unul care să zică ceva în contra principiilor de libertatea românilor ce le desfășură Bărnuțiu și le întăriră cei mai renumiți bărbați ai românilor. Propunerile fură acceptate toate cu unanimitate și cu nespusă însuflețire din partea a toată adunarea.

CXLVIII. După Bărnuțiu, nimene altul nu mai ținu de lipsă a perde timpul cel scump cu orațiuni; căci cuvântul lui Bărnuțiu câștigă pentru principiile libertății naționale pe toate inimile cele bune și desarmă toate inimele cele rele; acest cuvânt atâta influență magică esersă asupra a toată adunarea, încât toate părerile, toate ideile și cugetările diferitoare de mai nainte — în acest moment toate se contopiră în cugetarea națională. Puteai citi și pe fețele acelora cari

Propunerile
lui Bărnuțiu:

unire
națională

națiunea ro-
mână liberă
și inde-
pendentă

Cauza na-
țională să o
iee asupră-și
toată româ-
nimea

Influența sa a
fost magică

erau cunoscuți unioniști că acum sunt cu totul pentru cauza națională și în contra uniunii. În acest moment se convinseră toți și se pătrunseră de adevărul cauzei naționale. Dinaintea capacităților celor mai mari ale națiunii se perdură și în profundul inimelor ca umbra dinaintea soarelui toate ideile antinaționale fie fost acestea sau precugetate sau din amăgire.

Punctele în
care se
învoiesc
inteligenta în
biserica

Deci toată adunarea, cu unanimitate se învoi în următoarele: „adunarea din 15 mai e adunarea generală națională a gintei române din Transilvania; adunarea generală națională română în ziua de mâne să proclame sărbătorește libertatea și independența națiunii române; să depună jurământ de credință împăratului și națiunii române; să se șteargă iobăgia; românii să proteste în contra uniunii Transilvaniei cu Țara Ungurească“. — Naționaliștii plângea de bucurie, unioniștii amuțiră, renegații venia pe întrecute, îmbrățoșa pe naționaliști și profitea că sunt români; singur dușmanii românilor era supărați și străinii învedea reînvierea și deșteptarea cea măreață și venitoriul cel mare al românilor; ungurii și sașii se convingea că națiunea română nu este așa cum o calumnia dâșșii, aceasta este o națiune asuprită, dar plină de gravitate, o națiune matură și are conștiința drepturilor sale, o națiune preste care din acest moment națiune străină nu va mai domni.

Deșteptarea
cea mă-
reață...

A urmat
prânzul în
frăție și
entuziasm
național

CXLIX. Conferența se desfăcu la 3 ore după amiază. S-au risipit toți și s-au dus la prânz în cea mai sinceră concordie, frăție și entuziasm de libertate națională. La prânzuri — sta mai multe mese întinse. În curtea episcopoească masa era așternută pentru 200 persoane. În seminarium pentru 60. Asemenea și la o ospătărie condusă pentru 150 persoane; dar în seminarium și în mănăstire numărul oaspeților fu cu mult mai mare de cum s-a fost proiectat. Asemenea era mese întinse pre la canonici și alte case private. La prânzuri se ridicară mai multe toast pentru împăratul, pentru ostășimea staționată în Blaș, pentru națiune, pentru tinerimea română, pentru celelalte națiuni din țeară etc.

Unioniștii se
plâng

CL. Într-aceea după prânz se deșteptară mulți din românii inteligenți — preuți și civili cei ce era pentru uniune și-și aducea aminte numai ca de un vis de răpirea națională cea momentanee în conferența dinainte de prânz, începură să se plângă că ei nu vorbire nimica în conferență. Confusiunea lor cea mai mare era că întorcându-se acasă de la adunare nu se vor putea justifica înaintea acelor unguri cu cari se înțeleseseră cum că vor apăra uniunea în adunarea din Blaș. Deci unioniștii români ținură consiliu, cum ar

putea nimici determinările de dimineață. La popor n-avea trecere, pe acesta în deșert cerca să-l amăgească; căci poporul român pricepea cauza națională din temei mai bine decât cea mai mare parte a inteligenței; deci unioniștii se dederă pre lângă tribunii poporului. Vrea să-i convingă cu argumente despre foloasele uniunii. Ba vrea să-i corumpă, în defectul [lipsa] argumentelor, cu aur. Toate în deșert. Causa naționalității era mai presus de toate argumentele, mai scumpă decât tot aurul lumii și numai curăția caracterului tribunilor poporului și credința lor cea probată cătră națiune se putea asemana cu puritatea aurului probat în foc.

La popor
n-avea tre-
cere... și nici
pe lângă
tribuni

CLI. Dumineca după miazăzi la 5 ore earăși se ținū conferență între inteligenți. În conferența de după miazăzi steteră față și episcopii. În această conferență vorbiră și din acei români, cari era cunoscuți ca apărători ai uniunii. Între alții vorbi Paul Dunca de la Sabiniu, dară vorbi de tot în sens național. De la nimeni nici un cuvânt nu se auzi în contra principiului național pentru uniune.

La 5 ore iar
se adună
inteligenta în
biserica...

În conferența de după amiază obiectele principale fură: cauza avocatului Micheș, care era în prinsoarea ungurească, cum și a altor preoți prinși, publicarea statariului, maltratarea românilor preste tot pentru sentimentele sale naționale. Era o adevărată scenă când Ioan Suciu de la Cluș, aducând în mijlocul adunării în beserică pre tatăl lui Micheș și puse mâna pe cărunțul cap al acestuia îl arătă adunării, descrise cu colori vii durerea părintelui și a toată națiunea pentru cel mai credincios fiu, meritele și inocența acestuia, care totuși suferă în prinsoare la unguri. „Aceasta fu singura ocașiune, scrie *Gazeta*, la care se manifestă în adunare un necaz și înverșunare, precum merita natura lucrului“. Se denumi o comisiune ca să conceapă pe ziua adunării de mâne o rugămintă către guvernul pentru eliberarea avocatului Micheș. Totdeodată se motivă și trimiterea unei deputațiuni din partea adunării la guvernul în această cauză. Era vorba cine să fie membrii deputațiunii — bătrâni or tineri. Aci să se însemneze cum că pre acest timp atât de mare era terorismul unguresc încât nu vericine cutează a lua asupra-și această sarcină inocentă. Adunarea era foarte serioasă și supărată pentru suferințele nemeritate ale lui Micheș și altor români; atunci Iancu propuse de deputați pe oarecâți consistorialiști bătrâni de la Sabiniu și de la Blaș și alți bărbați români, zicând: „să se trimită de deputați oameni bătrâni și cu autoritate, ear nu tineri; căci de se vor trimite deputați tineri, aceștia nu vor aștepta ca guvernatorul să le deschidă ușa“. Seriositatea și supărarea adunării se prefăcu într-un râs alacru — acceptându-se propunerea.

Tatăl
avocatului
Micheș în
fața adunării

Propunerea
lui Iancu

.

Învățăturile
tribunilor
către popor

CLIV. Până când se țineau conferințele inteligenților în beserică, atât înainte cât și după amiază, până atunci tribunii poporului: advocați, canceliști, juriști clerici și studenți — învăță afară de beserică de pe peatra besericei poporul, care umpluse forul Blașului și creștea pe tot momentul și întreba pe tribuni despre toate cele ce se lucra înlăuntrul în beserică; eară tribunii le spunea cuvinte de mângăiere, le ținea învățături politice naționale și se înțelegea împreună despre modul cum să scoată la cale cauza națională mai ușor și mai sigur.

Numărul
poporului
crescuse la
40 mii

Despre purtarea poporului afară de beserică supt cursul conferințelor scrie *Gazeta*: „într-aceea poporul, care umpluse piața și al cărui număr, după socoteala mai multora, crescuse la 40 mii, condus și învățat de junime, se purtă cu atâta lenitate și ascultare, încât insuflă cea mai dorită încredere pentru tot cursul desbaterilor următoare, cum și respect și recunoaștere în ochii altor națiuni, dintre cari încă veniseră mai mulți inși ca ascultători... Ostășimea oricând se arăta, era primită de cătră popor cu cele mai sgomotoase vivate, încât aceeași n-avu în loc alta de a face decât a da salve“. Asemenea scrie și *Organul*: „afară den beserică tinerii oratori învăța poporul ascultătoriu cu sete cuvintele pline de însuflețire și mângăiere. Ziua era din cele mai frumoase, limpede, senină“. — Seara forul fu iluminat și poporul se răspândi pe la cortele într-o toată lenitatea.

Luni
15/3 mai,
ședința întâi
a adunării
națiunii

„*Organul național*“ așa începe descrierea ședinței din 15/3 mai: „Ziua aceasta, de mii de oameni însetați de libertate, ca ziua răscumpărării așteptată și de mulți temută, răsări. Ea fu tocmai ca și cea de duminica strălucitoare în frumusețe.

Spre câștigarea timpului dumnezeasca liturghie se ținu la 6 ore dimineață, când deodată se cântă imnul *Împărate ceresc* spre chemarea ajutorului dumnezeesc, pontificând Preasfinția Sa episcopul Ioan Lemény cu 12 asistenți.

Poporul
orânduit în
cete și udițe

La 8 ore, dându-se semn cu clopotu cel mare al catedralei, preoțimea cu partea civilă-militară se adună dinaintea catedralei, unde pe estradă era puse în ord scaunele și mesele. Poporul la cuvântul tribunilor într-o minută se despărți în cete și udițe. Atât era de ascultătoriu acest numeros popor“. Mai încolo spune *Gazeta*: „La 9 ¹/₂ ore o deputațiune aleasă de adunanță chemă pe comisarii guberniali: Ludovic Szabó, consiliariul și baronele Nicolau Bánfy, supremul comite, cari și veniră în costum de paradă cu săbiile încinse“. Aci însemnăm că purtarea de eri cea plină de gravitate „*între marginile cuveninței, fără nici o agitațiune și în cea mai mare lenitate*“ (— vor-

Sosirea
comisarilor
guberniali

bele comisarilor către guvernium —) au pus în uimire pre toți străinii. Comisarilor guberniali nici în minte nu le veni ca să provoace poporul a se depărta de la adunare sau chiar să-l risipească cu putere armată — după cum suna ordinele guvernului și instrucțiunile comisarilor: comisarii, ca oameni înțelepți, nu se ținură de decretele guberniale, cari nu era amăsurate nici dreptului, nici împregiurării: ci, punând la o parte decretele și instrucțiunile guberniale, se conformară după împregiurări și făcură înșiși instrucțiunea despre ținerea adunării naționale.

Comisarii se conformară după împregiurări

Venind comisarii guberniali în adunare cu decretele guberniale pentru deschiderea adunării și cu instrucțiunea acum descrisă și cuprinși de cătră adunare cu cuvenință în ființa lor de față s-au cetit acele decrete; ear puntele instrucțiunei le ceti și le esplică episcopul Șaguna. Și așa se deschise adunarea.

După aceasta comisarii se depărtară din adunare.

CLV. Acum se iscă o dispută fierbinte între inteligenți înaintea besericii: unde să se țină ședințele adunării naționale?

Unii ținea ca adunarea să se țină în beserică, unde în urmarea decretelor guberniale de mai nainte cătră episcopi numai „*cei specialmente convocati*” să aibă drept să intre — aceștia era toți români unioniști, cari numai acolo nu cuteza a vorbi, unde era poporul.

Unde să se țină adunarea...

Alții zicea: să se țină aci înaintea besericii, unde pe estradă se vor consulta inteligenții, eară conclusele se vor publica spre accep-tare poporului adunat în for.

Oamenii poporului nu vrea să escludă pre nici un român de la consultarea în cauza națiunei, aceasta după setea cea mare de libertate a poporului era și preste puțință.

Pentru aceea necum în beserică, dară nici chiar în foru dinaintea besericei să nu se țină adunarea, ci toată adunarea să iasă în pratul din sus de Blaș; căci „deși este prea vast forul Blașului, de mulțimea acurătorilor deveni prea strâmt. Era teama ca pe lângă toată îngrijirea, starea celor de față de căldura zilei și desimea poporului va să fie nesuferită” — scrie *Organul*. Afară de aceasta mai zicea oamenii poporului că instrucțiunea comisarilor făcută pentru adunare și publicată, de care avem de a ne ține, nu numai nu memorează despre ținerea adunării în beserică, ci vorbind despre cuvântări la popor, supune ținerea adunării supt ceriul liber.

în câmpul din sus de Blaj...

Într-aceea era făcute toate dispusățiunile cuviincioase pentru ținerea adunării afară în prat, se redicase acolo o catedră în mijlocul pratului, se așezară mese și scaune pentru cei mai de frunte ai

La îndemnul
lui
Bărnăuțiu...

națiunei, o mare parte a poporului se și trăsesse în câmp; când Simeon Bărnăuțiu se întoarse către episcopi zicând: „poporul vă așteaptă ca să veniți în câmp la adunare, unde s-a făcut toate dispozițiunile pentru aceasta“.

Nemine nu mai grăi în contra, ci concludându-se cu unanimitate „ca adunarea să se strămute pe câmp la larg în pratul din sus de Blaș“; se trase campana cea mare a catedralei și se sculară episcopii și toți inteligenții înainte, eară în urma lor se redicară mulțimea de popor ce se afla în for și plecară cu toții către prāt.

Cu flamura
tricoloră
națională

CLVI. Înainte mergea flamura cea mare tricoloră a națiunei române, pe care sta inscripțiunea aurie: „VERTUTEA ROMÂNĂ REÎNVIATĂ“. Despre inscripțiunea aceasta însemnăm că este inscripțiunea de pe flamura regimentelor române din Transilvania dată de M. Teresia, cu ocasiunea ridicării regimentelor. „Virtus Romana Rediviva“. Aceasta era și pe sigilele regementului de la Năsăud la început: „V.R.R.“. Colorile flamurei era: *vânăt, roșu, alb* — fețe luate după îmbrăcământul poporului român, cari fețe totdeauna era și colorile cele vechi ale Transilvaniei: ear nu colori muscălești, cum calumnia ungurii și cum cuteză a-i calumnia public în Dieta ungurească chiar și vicariul episcopesc de la Hațeg, Constantin Papfalvi, care este român de naștere și a fost față și la adunarea

Calomniile
publice
și
în Dieta
ungurească

* Cum zic și precum vom vedea și în tom III, ungurii, îndată după adunare, atât în jurnale, cât și în diete, ba guberniul din Cluj și cancelaria de Curte din Viena chiar și în reprezentațiunile către Majestate vrea să negrească adunarea românilor din 15 mai, calumniindu-i că la Blaș au redical flamure muscălești — aceea ce și ungurii știau că nu e adevărat. Redactorele Georgiu Barițiu avu dispute de ore întregi cu Wesselenyi cel orb despre flamura românilor. Eară vicariul Papfalvi, care apucase deputat unguresc, în următorul chip se declară în Dieta ungurească despre flamura română: „Roșind auzii mai încolo a se memora și aceea cum că în Blaș a fost întinsă flamura muscălescă. Aceasta mă doare ca pre un membru al națiunei române (*Pirulva hallottam továbbá aztis említett, hogy Balázsfalván muszka zászló volt kitűzve. Ez fáj nekem mint az oláh nemzet tagjának...*) — pârintele Papfalvi nici pe acest timp nu zicea *român* după concluder de la Blaj —, că pre pământ nu e națiune asupra căreia națiunii mei să simtă mai mare antipatie ca chiar în contra muscalului cătră care a se lipi se inculpa. Eu nu cunosc colorile tuturor națiunilor. Eu nu știu de ce coloare au fost flamurele din Blaș: nouă ni s-a spus că sunt de colori naționale românești. Cu aceasta ne înșelără dară. Cu plecăciune mă rog să binevoiască staturile a porni și pentru aceasta cercelare, că cine a fost autoriul acei flamure și ca necredincios — infidelis — să se tragă la nota că pentru ce a adus în compromisiune pe o națiune de omenie. Acesta mi-e proiectul“.

Așa vorbi Papfalvi. Gubernatoarele întrebă de staturile țarei „dacă voesc cercetare și pentru flamurele din Blaș“. Atunci ungurii strigară „să le lăsăm întru atâta“ (Vezi „Kolozsvári Híradó“, 1848, nr. 9, p. 34 și „Organul naționale“, 1848, nr. V, p. 21).

Doamne ferește pe români de deputați de aceștia, când vor avea deputați naționali — în contra cărora ungurii vor trebui să-i apere pe români!

de la Blaș*. De-asupra flamurei pendea o frunză *neagră-galbenă* — colorile împărătești —.

Poporul urma în cea mai minunată ordine, împărțit în cete supt conducerea tribunilor „de cari era ascultător poporul preste toată cugetarea” (*Organul*). În această procesiune măreață se înălțară mai multe flamure naționale și împărătești cu diferite inscripțiuni de „*libertate și independență națională*”; „*credință neînfrântă către națiune și tron*”; „*nici o uniune cu Țara Ungurească*”. În această procesiune puteai vedea mulțime de români, cari până acum trecea ca unguri, fiindu-le rușine de numele român și puteai acum vedea rușinându-se de rătăcirea lor de până acum și pe întrecute apuca de brațe pe cei mai mari români în calea către prat.

Astfel ajunse tot poporul român în câmp la comiție.

CLVII. Înainte de a trece la formarea și organizarea adunării naționale în câmp, să cercetăm elementele din cari era compusă această adunare. Elementele adunării le arăta cărțile convocatoare ale episcopiiilor, dară nu deplin; convocatoarele consistoriului din Sabiniu (episcopul Șaguna încă nu venise de la Karlowetz) chema la adunare „*pe protopopi și pe cei mai pricepuți și mai deștepti din partea mirenească*”, de unde se vede cum că Sabiniul chema pe toți românii, pentru aceasta nici nu plăcu ungarilor, cari și-au arătat neplăcerea în Dietă, așa cât și un român, vicariul Constantin Papfalvi, care apucase deputat unguresc, și care proiectă în Dieta ungurească cercetare asupra flamurei naționale, zicând că ar fi muscălească.

*Elementele
participante
la
Adunarea
din 15/3 mai*

Episcopul de la Blaj în cartea sa convocatoare chema la adunare „*singur pe protopopi cu unii bărbați pricepuți, adecă: cari au zel spre națiunea sa și cunoștința țării și a drepturilor omenesti și politice din protopopiatul în care s-ar afla*”; cum se vede dară din aceste cuvinte ale episcopului de Blaș, nu singură protopopimea e chemată la adunare, cum zise Papfalvi către unguri, ci și civilii învățați, care au caritățile însemnate de episcop, care carități nimenea mai bine nu le poate număra de cum sunt numerate în această convocatoare. Într-aceea episcopul de Blaș — provocându-se la decretul gubernial — oprește poporul de la adunare, zicând că „*numai în deșert cu împedecarea economiei ar face osteneala, și cum că și de altminte protopopii despre amândouă părțile cu naționalii, cari vor veni, la mare număr voi sui*”.

Afară de chemații episcopești veniră la adunare și preoți mulțime de toate părțile; apoi seculari — așa cât se poate zice, că toată inteligența română a fost față la adunarea din 15 mai — unii veniră

La Adunare
mai veniră
precum:
alții prin
scrisori

ca chemați, ceilalți au venit de sine. Românii transilvani ce se afla în Țara Românească încă properară a veni la adunarea fraților lor, precum: *A. Treb. Laurian, Vasiliu Maiorescu, Petru Suciu, Iuliu Armatu* ș.a.; alții se înfățișară prin scrisori, precum prof. *Ioan Maiorescu*, care încă înainte de adunare arăta pe larg indigențele românilor — îndemnându-i să stea de cauza națională — așijdere scrisese de mai nainte și *Laurian* — îndemnându-i pe români să se adune nu 2, 3 mii, ci 20, 30, 40 etc. mii.

Poporul
venise de
dorul
mântuirii
naționale

Afară de protopopi și de inteligenții seculari, numărul cel mare și ornamentul adunării îl făcea miile poporului, care venise la adunare chemat numai de spiritul său și de dorul mântuirii naționale — poporul veni pentru aceea, pentru ca să vadă însuși de cauza sa și pentru că nu se încredea numai celor învățați, mai ales se temea foarte că aceștia vor ține cu ungurii — precum văzurăm și într-alt loc, din popor numai aceia nu veniră, cari nu putură din cauza pedecelor ce le puneau ungurii.

Așadară, adunarea națională din 15 mai era compusă din ambii episcopi, capitulariștii din Blaș, consistorialiștii din Sabiniu, protopopii de ambe confesiunile, preoți mulți de ambe confesiunile, toată inteligenția seculară și miile de popor.

Și frați
români din...

Afară de românii transilvani făcură onoare adunării cu ființa lor de față și frații români din Moldavia, Banat și de la Criș, care-i memorarăm într-alt loc. Venit-ar fi mulți și din Țara Românească, dară guberniul de acolo nu vru să le dea pasu, neci chiar inspectorului *Ioan Maiorescu*, cu toate că era transilvan. — Adunarea română, fiind publică, fu cercetată de mai multe notabilități străine, mai ales unguri și sași; veniră la adunarea română și ungurii și sașii de prin satele vecine și încă ungurii săteni se îmbia să să facă români, ear tribunii le spunea că „românii nu s-au adunat ca să facă români pe unguri, ci ca să-i scape pre toți din șerbitutea cu care au fost îngreuiți până acum; așadară, românii să fie români, ungurii să rămână unguri și toți frați între sine”; cari cuvinte, auzindu-le ungurii, răpiți de bucurie, nu știa ce să mai grăiască, dară ajunge că și după ce s-a șters șerbitutea, ungurii aceștia credea și zicea că adunarea de la Blaș a șters șerbitutea și preste tot anul sătenii unguri ținea cu românii.

Și sași,
și unguri...

Cum vedem dară din cele zise până acum, partea cea mai mare a adunării era nechiemată; dară atât episcopii cât și comisarii guberniali văzură în urmă că e cu neputință a esclude de la adunare pe cei nechiemați și cu distincțiune pe popor; deci adunarea o recunoscură toți, chiar și comisarii, de adunare generală națională, la

Deci...

care toți au drept de a lua parte și a vorbi, ținându-se numai de instrucțiunea comisarilor, care o văzurăm mai sus. La observațiunea unuia, că la adunare nu pot să fie decât patrioți — care observațiune se părea că suna mai ales lui Laurian, Maiorescu și celorlalți, cari era profesori în România — episcopul Lemény reflectă că aceștia sunt români ardeleni și nu li se poate pune nici o împedecare.

Din acestea putem cunoaște elementele adunării din 15/3 mai.

CLVIII. Ajungând mulțimea în prăt, în mijlocul acestuia se formă un cerc mare împregiurul tribunei, în acest cerc se așezară cei mai de frunte ai națiunei: preoțimea, noverimea, învățații și alții. Jur împrejur în largul pratului miile poporului. Poporul la provocarea tribunilor într-un moment se împărți în udițe și cete, printre care puteai trece și cu trăsurile. În aceste udițe și cete, ce le forma poporul și cari măria frumuseța și grandiositatea adunării, se redicară pe la locurile cele mai depărtate de la tribuna centrală mai multe tribune, de pre cari interpreta tribunii poporului debaterile și conclusele adunării. Ziua de 15 mai era una din cele mai strălucite zile — limpede senină, și ca un câmp verde și înflorit în auria primăvară era întinși pre câmp fiii României. Era căldura ferbinte, și poporul sta numai în cămeși albe, încinși cu șerpăre; pe fețele lor documenta o serioșitate adevărat română, ca într-o adunare, unde ținea consiliu poporul „despre scăparea republicei”; pe fețele lor puteai ceti toate durerile trecutului și toate virtuțile cu cari să mântuească presentele și venitorului națiunei, serioșitate în adunare, eroism în resbel, dacă se cere.

CLIX. Formându-se adunarea în câmp, această ordine minunată „ce mai ales din partea poporului s-a ținut cu cea mai esemplară scumpătate” (*Organul*); lucrarea mai întâia a adunării fu proclamarea ambilor episcopi de președinți ai adunării națiunale; adunarea îi acceptă, dară toldeodată declară poporul că pre episcopi îi acceptă de președinți ai adunării națiunei române, însă „*nu ca episcopi, ci ca români*”. Adunarea națională mai alese pre lângă președinți și doi vicepreședinți, pre prof. Simeon Bărnuțiu și redactorele George Barițiu. Apoi 10 secretari: canonicul Timotei Cipariu, protopopul Ioan Popasu, profesorele A. T. Laurianu, prof. Demetriu Boeriu; adv. Iacob Bologa, conțipistul la Tesaurariat Paul Dunca, asesor la județul montan George Angel, translatorele gub. Ioan Bobu, concip. la Tesaur, Petru Maniu și adv. Ioan Bran.

CLX. După ce se organiză adunarea întru acest chip, episcopul Andrei Șaguna, urmând datinei cei pie a străbunilor nostri „ab Jove

În prăt.
inteligentia
în mijlocul
Adunării;
împrejur
miile
poporului
în cete

Episcopii
președinți ai
Adunării:

*nu ca episcopi,
ci ca români*

vicepreședin-
ți: Bărnuțiu
și Barițiu
și zece
secretari

Rugăciunea
episcopului
Șaguna

principium“, înainte de toate îndreptă rugăciuni ferbinți pentru împăratul Ferdinand și pentru națiunea română către cel Atotputent ca să lumineze mintea a toată națiunea și să-i îndrepteze pașii pe calea înțelegerii și amoarei frățești, până va ajunge la scopul său cel dorit, la libertatea națională. Frumos exemplu de caritate frățească și de cultură într-un adevăr ominească! Eri servi s. liturghie episcopul unit pentru toată națiunea și astăzi înălță rugăciuni cel neunit eară pentru toată națiunea. De această pietate nu numai mulțimea de oameni se bucura, ci se bucura și ceriul. Au nu este acesta un lucru mai îngeresc decât certele cele confesionale ale preoților și episcopilor de cari numai diavolii se bucură!

Generalul
Schurter
despre
Adunare

La rugăciunea făcută în Câmp fură chieați și steteră față și generariul Schurter și comisarii guberniali. Generariul Schurter răpit de purtarea cea minunată a poporului în ziua de eri și astăzi, cu această ocaziune declară public în adunare cum că: „de când e, a văzut mai multe adunări de popor prin Elveția, Alsacia etc., dară adunare de popor atât de numeroasă, care totuși să fie condusă într-un atâta lenitate, să documenteze atâta cultură, atâta seriozitate, atâta entusiasm nobil, n-a văzut în toată Europa“. Mai târziu vom vedea, în această formă se declară și comandatele general Puchner. Promițându-se atât generariul Schurter, cât și comisarii guberniali cum că vor raporta voturile românilor la locurile cuvenincioase și depărtându-se din adunare, începură îndată lucrările adunării naționale supt presiul ordenariu.

Promisiuni...

CLXI. Adunarea pofti pe Simeone Bărnăuțiu, vicepresedintele adunării și omul poporului, să se suie pe tribună. Bărnăuțiu, suindu-se pre tribună, arată pre scurt că „adunarea aceasta n-are altă chieamare decât să esprime voia și dorința a toată națiunea română; așadară, între celelalte dorințe ale românilor, următoarele considera a ocupa locul d-întăiu:

Bărnăuțiu
proclamă
libertatea
națională
și
depune
jurământul
național
cu toată
Adunarea....

I. „Adunarea aceasta se proclamă de adunare generală națională a națiunii române din Transilvania“. — Se acceptă cu unanimitate.

II. „Câmpul acesta, pre care se ține prima adunare națională română din Transilvania, într-un eterna aducere-aminte a acestei lucrări glorioase se va numi Câmpul Libertății pentru totdeauna“ — Aceste cuvinte le pronunță cu cea mai mare solemnitate și întorcându-se în patru părți, de patru ori le repetă. — Se acceptă cu unanimitate.

III. „Națiunea română se declară că vrea să rămână de-a pururea statornic credincioasă înălțatului împărat al Austriei și marelui principe

al Transilvaniei și augustei Case austriace“ — Se acceptă cu unanimitate.

IV. „Națiunea română se declară și se proclamă de națiune de sine stătătoare și de parte întregitoare a Transilvaniei pre temeiul libertății egale“. — Cu mare sărbătoare face această proclamare a libertății naționale. Flamurile naționale flutura. Miile striga: Viia libera națiune română! Viia! Proiectul se acceptă cu cea mai înfăcărată însuflețire; numai un vicar episcopesc s-a aflat din toată adunarea, pre care îl săgetă la ficați proclamarea naționalității și după ședință, intrând în casă la un canonic, unde se afla mai mulți români, răpit de însuflețire magiară, strigă: „pentru Dumnezeu, ce ați făcut?“ și înhămându-și caii și plecă la unguri la Cluș, unde apucase deputat unguresc.

V. „Națiunea română depune jurământ de credință către împăratul, către patria și națiunea română“. Se proclamă și aceasta în patru părți și se acceptă cu cea mai înaltă însuflețire.

Națiunea
română
depozează
jurământul

Bărnuțiu ceti proiectul de formula jurământului. Se desbate, se corege. În loc de termenul *pe cale dreaptă*, episcopul Lemény propuse: *pe cale legiuită*, eară adunarea decretă: *pe cale dreaptă și legiuită*. După ce se îndreptă formula jurământului, Bărnuțiu de pe tribună dă de știre că se depune jurământul. Toată adunarea își redică mâinile în sus după datina punerii jurământului. Era înainte de prânz și miile poporului român sta la jurământ nemâncați, ca la cuminecătura.

care

Urmează faptul cel sacru al depunerii jurământului, care așa suna: „Eu, N.N. jur în numele Tatălui, și al Fiului și al Spiritului Sânt, Dumnezeuului celui viu, cum că voi fi pururea credincios împăratului Austriei și Marelui principe Ferdinand I și Augustei Case Austriace, amicilor Maiestatei și ai Patriei voi fi amic și inamicilor inamic; cum că, ca român voi susține totdeauna Națiunea noastră română pe calea dreaptă și legiuită și o voi apăra cu toate puterile în contra oricărui atac și asupriri; nu voi lucra niciodată în contra drepturilor și a intereselor Națiunii române ci voi ține și voi apăra legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și frățietatea; pe aceste principii voi respecta toate națiunile ardelenene, poftind egală respectare de la dânsle, nu voi încerca să asupresc pe remine, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nemine; voi conlucra după putință la desființarea iobăgiei, la emanciparea industriei și a comerțului, la păzirea dreptății, la înaintarea binelui umanității, al națiunii române și al Patriei noastre. — Așa să-mi ajute Dumnezeu și să-mi dea mântuirea sufletului meu. Amin“.

asa suna:

„Supt
flamura
împărătească
și națională
română”

În compa-
rație cu:

Toleranța,
drepturile,
frățietatea

Poporul și
tribunii săi

În țara
aceasta, care
e țara noastră

Jurământul se depuse supt flamura împărătească și națională română. Solemnitatea cea mare, pietatea cea îngerească cu care se depuse jurământul de cătră toată națiunea nu se poate descrie; nu-mai cine a fost față își poate face închipuire despre grandiositatea acestei lucrări! Românii, prin acest jurământ, au documentat că stau pre un grad al culturai mai înalt, nu numai de cât națiunile conlocuitoare, ci și de cât alte națiuni ai căror bărbați vorbesc de libertate în cărți, în universități, în diete; ce n-au nici un sentiment de libertate adevărată. Pentru aceea, bine zice Comitetul permanente în publicăciunea sa că „De când e Ardealul, nu s-a pus jurământ mai sânt decât acesta; jurământul celor trei națiuni nu poate sta față cu acest jurământ român”.

Prin jurământul celor trei națiuni se legătuesc acestea că vor apăra și vor susține legile *Aprobatelor* și *Compilatelor*, cari pe români îi scot afară din țara lor, prin urmare jurământul acela e în contra națiunei române, ear jurământul românilor din Câmpul Libertăței nu e în contra nimărui; jurământul celor trei națiuni e jurământul nesuferinței; al românilor jurământul toleranței cei mai deplinite, jurământ de dreptate, de frățietate. Nefericit e sufletu care nu se va ține de jurământul acesta, au „îl va călca”. Pentru aceea niciodată să nu-și uite românii de acest jurământ, ci să-și aducă aminte că acest jurământ nu e pus pentru o zi sau pentru un an, nici pentru o plasă de români, ci pentru totdeauna și pentru toți românii; și este o legătură sempiternă a toată națiunea, că vor sta totdeauna unul pentru toți și toți pentru unul, apărându-și libertatea cu puteri unite.

.

CLXV. Într-aceea poporul adunat în Câmpul Libertăței, chiar și după încheierea ședinței, deși era târziu, după amiază, nu era încă sătul de nutrimentul învățăturilor de libertate. Poporul român alerga după tribunii săi și-i ruga să-i mai învețe; să împărțea în mai multe cete împrejurul numeroșilor tribuni și le făcea diferite întrebațiuni, ear tribunii mai ținură învățături deslușitoare despre conclusele cele mari, ce făcu națiunea română în această ședință demnă de memoria a toată viitorimea. Explicară oamenilor din nou jurământul național din fir în păr și-l legară pentru toate secolele de inima poporului român.

Învățăturile se întorceau mai vârtos pe lângă explicarea actului celui mare: „*de proclamarea libertăței națiunale*”. „Aceasta, românilor! însemnează a crea o națiune ce până acum era moartă și neconsiderată. În țara aceasta, care este țara noastră, nimic nu vom mai

suferi a se face fără știrea și învoirea noastră. A crea o națiune: până acum n-am fost națiune, până acum am fost numai elemente pentru o națiune ca persoană liberă — elemente fără nici o legătură. *Națiune liberă și independentă*: numai așa vom putea delătura toate pedecile din lăuntru și din afară, ce se pun în calea ordenamentului vieții noastre publice. Vieța publică națională numai prin reșezarea națiunii în drepturile sale politice se poate ajunge. Voi sunteți milioane românilor! împregiurul vostru mai sunt încă milioane de români și la Italia — matrea noastră — și la Franția — sora noastră —, trăesc români și toți vor sălta de bucurie că prin proclamarea națiunii române am pășit și noi în șirul națiunilor Europei. Voi sunteți milioane! dotați cu facultăți splendide, cu virtuți sublime, îndărătul vostru o tradițiune de glorie, care v-o poate invidia toată lumea, înaintea voastră străluce un venitoriu nemărginit, ochii vostri țintăți în cel mai frumos ceriu, împregiuru-vă surăde cea mai frumoasă natură — Carpați și Mare — confini puși de degetul lui Dumnezeu pentru o națiune de giganti. O atare națiune românilor! e în stare a stoarce respect personalității sale naționale dacă va sta cu deadinsul. Acesta nu este numai un drept firesc al națiunii române, aceasta este o datorință sântă a românilor, o datorință sântă cătră sine, o datorință cătră umanitate, o datorință sacrată prin jurământ. Nefericit sufletul român la a cărui inimă n-a pătruns santitatea acestei detorințe, nefericit românul care va călca jurământul din Câmpul Libertății!“ Așa învăța tribunii români. Așa se încheie prima ședință a adunării naționale, ale cărei lucrări trebui să rămână tipărite cu litere neșterse în toată inima de român în etern din generațiune în generațiune.

„Voi sunteți milioane“

Nefericit românul,
care va călca
jurământul...

■ A. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superiōre. Evenimentele românilor de la a. 1848 până la adunarea din 15/3 mai inclusiv*, Viena, 1852, cap. V, (§ CXXXVIII–CLI, CLIV–CLXI, CLXV), p. 204...238.

2/14, 3/15, 4/16 MAI

23

G. SION, SUVENIRE CONTIMPURANE...

În drumul spre Blaj. — XIII. Năimirăm trăsuri și plecaram de dimineață ca să putem ajunge seara la Blaj. Eu mă pusei într-o trăsură cu d. Lascăr Rosetti, oferind un loc și unui tânăr ardelean, pe care eu îl cunoscusem la Săcele. Acesta se numea Nicolae Boeru;

Cu Nicolae
Boeru

nu era însă nicidecum boier; astfel de denumiri nu sunt prin Ardeal. El era un june foarte inteligent și cu destulă învățătură. În timpul călătoriei, el ne dă relațiuni multe asupra lucrurilor Transilvaniei, destul de instructive și interesante. Eu, care-l cunoscusem mai demult, nu știam nimica despre originea lui. Dar apropiindu-ne de un sat, el deodată ne zise:

— Eată locul nașterii mele!

.

— Și părintele d-tale este proprietarul moșiei aceștia?

— O! nu! Asta e moșia unui graf ungur. Tatăl meu este iobag, țăran ca toți țăranii. Dar eată că ne-am și apropiat de casa lui!

Mânaciul, primind ordin să stea, se opri ... O fetiță ce trecea pe lângă drum cu două donițe ce le umpluse cu apă de la un puț, se opri, văzând trăsură noastră. Camaradul nostru ardelean o strigă și sări din trăsură în gâtul ei. Era sora lui, care plângea de bucurie!

Ne deterăm și noi jos din trăsură. Copila își culese cofele ce-i căzuse din mâini la vederea fratelui său și alergă iute spre casă, ca să vestească venirea noastră. Acolo meraserăm și noi. Casa era o simplă locuință țărănească; confortabilul din lăuntru, era cât se poate de rustic și modest; nici o mobilă, nici un obiect, nici o haină care să ateste avuția sau luxul de orașe. Bătrânul Boeru era un simplu iobag, clăcaș, atât după port, cât și după creștere; soția sa asemenea.

Fata despre care vorbii mai sus era ca de optsprezece ani, înaltă, frumoasă, modestă și sfiicioasă: cu fota ce purta, cu cămașa ei cusută, cu coadele ei lăsate pe spinare și împletite cu niște panglici multicolore, putea fi un ideal grațios pentru o baladă populară.

Furăm tratați cu faguri de miere, cu apă rece și cu caș proaspăt. Camaradul meu Rosetti strecură în mâna fetei, cu învoirea fratelui său, câțiva galbeni, cari de bună seamă au prins bun loc în sânul și în casa acestei familii strâmtorate. După aceasta plecarăm.

.

Scurt popas
la o casă
de iobag

Casa unui
iobag/clăcaș

La Blaj

Instantanee ... și istorii ... blăjene. — XV. Seara pe la nouă ore ajunserăm în Blaj. Aveam adresa unui preot de acolo căruia i se recomandase cu două zile mai înainte ca să ne dea ospitalitate. Intrând în piața cea mare a Blajului, abia răsbăturăm cu trăsurile printre popor. Aflând locuința preotului recomandat, ne oprirăm și furăm introduși într-o cameră unde erau numai două paturi. Ospățul nostru își ceru mii de scuze zicând că i-a fost peste putință să ne rezerve mai mult decât o cameră; căci viindu-i o mulțime de persoane respectabile, n-a putut să le refuze ospitalitatea, mai ales că ploase și nu era chip ca să doarmă cineva afară.

Acceptarăm cu abnegațiunea ca doi din noi să se culce jos pe scânduri. Eu eșii afară, cu scop de a căuta ceea ce doriām; străbătui prin mulțimea poporului, întrebând de vreun făgădău. Mi se arătă unul: intrai și întrebai dacă au vreo cămăruță cu un pat disponibile pentru noapte.

— Numai o singură cămăruță mai aveam, îmi zise un servitor, și ne-a luat-o mintenaș* un domn ce a venit din Bucovina.

— Arată-mi acea cămăruță, zisei.

Aveam în adevăr mare curiositate să aflu cine era domnul din Bucovina, carele vine la Blaj pentru asemenea împrejurări. Fusesi introdus într-o sală mare, plină de oameni. Abia străbătui până să ajung la ușa care ducea la cămăruța indicată de băiatul otelului. Deschizând ușa, ce să văz? ... amicul meu Petrachi Casimir!**

Cu *Petrache*
Casimir

Nu pot descrie bucuria și esaltațiunea mea la vederea acestui amic, despre a cărui soartă, după evenimentele de la 30 martie, nu știam nimica. El îmi spuse că în adevăr fu, împreună cu frate-său, legat și bătut în închisoarea casarmei, întocmai precum îl văzusem în teribilul vis ce avusei în casa Olimpiei. După aceasta el fuse liberat prin mijlocirile unui unchi al său, partisan al regimului guvernamental; dar amândoi frații fură espulși peste hotar, în Bucovina. Acolo ei fură mai multe zile bolnavi, în urma torturilor ce suferiseră. Când se auzi despre convocarea adunării de la Blaj, Petrachi Casimir alergă ca să văză ce se face acolo.

Petrecui cu amicul meu vreo două ore, spunându-i și eu aventurile mele; și cu toate că în sala vecină era un vuet infernal, ne culcarăm amândoi într-un pat și adormirăm ca unii ce eram, foarte obosiți de struncinătura trăsulelor.

* După ungurie, care însemnează: îndată.

** Familia Casimir este una din cele mai vechi și mai nobile din Moldova. Cantemir istoricul zice că se trage din urmașii regelui Casimir. Junele de care e vorba era fiul hatmanului Răducanu Casimir. După ce și-a făcut învățăturile elementare în țeară, el, împreună cu alți doi frați, au fost trimiși să studieze la Atena; trecuse apoi de acolo în Germania. Studiind dreptul, câpătând doctoratul, el mai merse în Franția spre a se perfecționa. În Paris, unul din frații săi muri de o consumpțiune de creeri. La 1847 el se întoarce în țeară cu inima înflăcărată și cu mintea pregătită spre a lua parte la regenerarea națională. După evenimentele de la 1848, la 1849 schimbându-se domnia în Moldova, el reveni în patrie, unde, îndată i s-a deschis calea spre a-și utiliza cunoștințele. El fu numit director la Ministerul Cultelor, unde de îndată desvoltă o capacitate și un zel de toată lauda. N-a fost însă predestinat nici Moldovei ca să se bucure mult timp de o asemenea fiu iubit, nici lui de un viitor care-i surădea, nici amicilor săi de inima nobilă și generoasă cu care era înzestrat. La 1850 el muri de o apostimă la mațe, care în opt zile i-a răpit vieața. Am plâns moartea acestui june, ca o pierdere de unui bun român și a unui bun amic. Vezi poeziile mele la pag. 110.

„un fiu iubit
al Moldovei“

„În armonia
unui concert
încântător”

După un somn de două ore, m-am deșteptat în armonia unui concert încântător. În sala vecină se auzia un cor care executa un cântec ce simțeam că-mi mișcă și mintea și inima. Voiam să mă scol ca să văd cine făcea concertul acesta; dar nu voiam să smintesc somnul camaradului meu. El încă se sculase; și, ca și mine, nu se mișca de teamă ca să nu mă deștepte pe mine. În fine, el simțind că eu eram emoționat, mă scutură încetișor și mă întrebă de dorm.

Când ne văzurăm amândoi deștepți, ne scularăm și deschiseram ușa sălei. Erau vreo treizeci de preoți și cântăreți de biserici care intonau cântecul de care e vorba. Mulțimea din sală asculta cu o tăcere religioasă. Versurile care se cântau nu erau de o poezie înaltă, nici de o artă îngrijită; dar cu toată rusticitatea și simplitatea lor, ele făceau un efect extraordinar, ca cum ar fi fost inspirate de o cugutare ultra lumească. Aria (sau musica), originală cu totul, mă făcea să închipuiesc cântecele acelea druidice care le descriu cronicarii cei vechi. Unul din preoții de față părea a fi trubadurul ce improviza versurile și aria; vocea sa de bariton domina și părea a comanda vocile celelalte. Eată câteva strofe din acest cântec original și dureros:

„Servilismul
părăsește...
Măi române,
măi!”

„Sub o culme de cetate,
Plâng întru singurătate, (bis)
Și oftând cu amar strig
Către soarte cu vai zic: (bis)
Saltă și te-nsufletește
Diri, diri, diri...
Servilismul părăsește,
Diri, diri, diri...
Măi române, măi!”

Mult tirană ești tu, soarte;
Și cumplită-n fapte foarte;
Căci pe nația română
Ai pus-o sub crudă mână (bis)
Însă te însufletește
Diri, diri, diri...
Soarta bună îți zâmbește,
Diri, diri, diri...
Măi române, măi!”

Asemene cântece exprimau ideile și simțămintele de cari era însuflețit poporul ardelean în epoca aceea. Religiositatea cu care concertanții cântau, entuziasmul ce se vedea pe figurele asistenților

la accentele apăsate ale refrenului, reprezintă în adevăr o scenă de cele mai pătrunzătoare.

XVI. A doua zi, deșteptându-mă prea de dimineață, eșii afară.

Pe sub streșine, pe sub șoproane, o mulțime de oameni dormiau încă. Mi-aruncaii ochii spre o căruță coperită și văzui un om carele se deșteptase și contempla răsărirea soarelui. Figura lui delicată, barbișă lui lungă, croită *à la française*, deșteptă un interes în mine.

Acesta era Dimitrie Brătianu. El de la Pitești, auzind de mișcările naționale din Transilvania, a trecut munții și a venit ca și mine la adunarea de la Blaj.

Dimitrie
Brătianu

XVII. Din câte am spus până aici, lectorii de bună seamă nu și-au putut închipui ce e Blajul. În adevăr, nici eu singur, care am vizitat locul acesta, nu știu ce numire i-aș da. Nu se poate zice că e sat, fiindcă aci este o biserică mare, catedrală, un așezământ seminarial, o piață înconjurată cu edificii de diferite arhitecturi, o spițerie (sau cum îi zic țărani pe acolo *potecă*, de la apotecă) și un oțel. Nu se poate zice că e oraș, fiindcă nu sunt magazine, nici magistrat, nici nimica care să ne dea idee despre un oraș. Nu e nici sat, fiindcă pe lângă așezământul acesta nu sunt decât foarte puține case de locuitori agricultori. Așadară voi putea zice mai cu nemerire că Blajul este o comună de un caracter *sui-generis*. N-a scris nimeni o istorie specială a Blajului. Cu toate acestea în locul acesta s-au petrecut evenimente memorabile pentru istoria românilor de dincolo.

Cum arată
Blajul

nici sat, nici
oraș...
ci
o comună
sui-generis

Tradițiunea spune că aice cu trei secolii în urmă era o mică mănăstire de ritul și confesiunea noastră, care, deși avea proprietăți imense, era însă nebagată în seamă pe atunci. Doi trei călugărași cari trăiau aici, erau sub ascultarea unui stareț rânduit de mitropolitul român din Belgrad sau Alba Iulia. Eată că din întâmplare a trecut pe aici un principe al Ardealului (numele lui nu-l țiiu minte), carele făcea o excursiune vânătoarească prin întinsele și virginele păduri ce coperiau locurile aceste. Noaptea viind, principele dormi în chiliuța bătrânului stareț, carele fu mulțumit să petreacă noaptea în biserică, făcând rugăciuni pentru sănătatea suveranului țarei. Principele avu visuri delicioase în somnul său. Acele visuri, inspirate de bună seamă prin rugăciunile starețului, făcură pe principe foarte vesel. De aceea a doua zi, când se sculă dupe somn, el eși afară și rămase încântat de pozițiunile romantice ale locului, pe care le vedea cu ochii întocmai cum le visase. Principele chemă îndată

istoric
legendar

pe stareț și-i spuse ca să-și ia călugărașii și să se duduască de acolo. Călugărul avu curagiul de a protesta în numele dreptății și al legii; dar principele, care nu știa glumi, făcu un semn carneficilor săi, și capul starețului sbură sub lovitura securei maghiare. După aceasta, principele zise și se făcu, în locul umilitei stăreții, un castel princiar, destinat pentru recreațiunile sale. El aice făcea vânători și banchete cu sateliții săi favoriți și serba nunțile membrilor familiei sale. Astfel apoi, Blajul fu mai mult de un secol apanagiul favorit al urmașilor principelui.

Să nu se mire cineva de monstruositatea unor asemenea principii. Românii și clerul din Ardeal, după ce au pierdut pe principii săi naționali și după ce au căzut sub dominațiunea maghiară, suferiau mult mai cumplite nedreptăți și asupriri. Maghiarii, cu toate că erau mai barbari decât românii pe atunci, dar se pricepură a veni la ideea infernală de a desnaționaliza pe români. Prin diferite mijloace tiranice, cari puterea le oferă domnitorilor, ei în fine isbutiră a atra-ge pe mitropolitul din Belgrad în politica aceasta și prin el a aduce schismă în rit. Astfel, pe la capătul secolului al 17-lea, mitropolitul Atanasie, cu câțiva protopopi vânduți, atraseră vreo 20 000 suflete de români la Uniune cu Biserica Romei. Acesta însă nu era un curat catolicism: religiunea nu se altera decât în patru puncte rituale, și anume: recunoașterea Papei de cap al bisericii —, recunoașterea sântei cuminecături cu pâine dospită și cu azimă —, recunoașterea purcederei Sântului Spirit de la Tatăl și de la Fiul și recunoașterea Purgatoriului. Afară de aceste puncte biserica rămase în formele și canoanele ei primitive, cu cântările, cu cărțile și cu toate ceremo-niele cari sunt astăzi la biserica greco-răsăriteană.

Această uniune da românilor, apăsați și persecutați de nemți și de unguri, oarecari drepturi și privilegii cari le mai ușura soarta. Ea însă nu servi inamicilor noștri la planurile ce le aveau; căci de-parte de a desnaționaliza pe români, mai tare i-a întărit. Uniții, fa-valorisați de mijloace materiale, putură a se cultiva și a-și desvolta gemenii naționalității lor mai cu tărie. Apoi, mulți din capii bisericii lor făcură servicii reale poporului prin zelul lor către binele na-țiunii. Preoții lor, luminați și învățați, au dat adesea probe de demni-fiii ai românismului și au fost cei întâi apostoli ai regenerării națio-nale. Într-un cuvânt, cei mai însemnați români, învățați și naționa-liști, au eșit dintre uniți.

Pe la 1736 mănăstirea Blajului se reconstitui în drepturile sale. Acolo se așază o episcopie, care astăzi s-a rădăcat la grad de mitro-

Uniunea cu
Biserica
Romei:
recunoașteri

și

drepturi
câștigale

„Prin zelul
lor către
binele
națiunii”

Episcopie

polie — și, cu veniturile imenselor sale moșii, s-a fundat un gimnaziu seminarial pentru creșterea junimei devotată carierei clericale.

Eată în scurt descrierea Blajului, unde se făcea adunarea românilor la 1848.

XVIII. Episcopul unit de la Blaj, Lemeni, cu toate că era român, nu simpatiza cu ideile poporului și ale inteligenței române din Ardeal. El era mare filomaghiar, vorbea mai mult ungurește și arăta chiar un dispreț pentru limba română. Adunarea românilor de la Blaj lui nu-i plăcea nicidecum și cercase multe chipuri pentru ca să o paralizeze. La aceasta ar fi reușit, fiindcă guvernul era în mâna ungarilor*. Nu putu însă face nimica căci guvernul superior din Viena, carele prevedea în această adunare o manifestațiune în contra tendințelor maghiarismului, o tolera și mai ales o încuragia. De aceea câteva batalioane de români grăniceri primiră ordin a veni și asista pentru paza bunei orânduele.

Episcopul
Lemeni...

2/14 mai. Ziua întâia. — Ar fi zis cineva că în adevăr trebuia o putere armată aici. Aglomerațiunea era foarte mare. Se calcula la 100 de mii numărul românilor adunați. Aceștia nu doar că venise cu grămada de prin satele învecinate; satele cele mai depărtate trimiseseră din zece oameni unul, împreună cu preoții lor. Dar toată această mulțime era atât de bine disciplinată, încât nimeni nu putea să observe cea mai mică desordine.

Numărul
românilor
adunați ca la
100 de mii...

La vocea inteligenților**, ca după o baghetă magică, poporul se îndrepta în șiruri, se răria, se înlătura, se depărta în tăcere religioasă și cu promptitudine.

Inteligenții cari organisaseră și propagaseră ideea acestei adunări erau vreo trei sute. Mai mulți din ei aveau talent de oratori; ei se puneau pe câte o scară sau un scaun și improvisau discursuri, mai totdeauna urmate de urări. Istoria românilor, cu suferințele trecutului și ale presintului, drepturile lor naționale, amorul patriei, mândria numelui de român, erau temele principale asupra cărora oratorii perorau. Entuziasmul auditorilor se esalta uneori atât de tare, încât se manifesta prin gemete și lacrimi.

Oratorii...

entuziasm...
lacrimi...

* Mai târziu, când revoluțiunea maghiară luă proporțiunile de rebeliune în contra dinastiei habsburgice, episcopul Lemeni se aruncă cu totul și fâțiș în brațele ungarilor. După căderea revoluțiunei însă el fu destituit și relegat la închisoare, unde plăti cu moartea necredința sa către interesele turmei sale spirituale.

** Așa se numia în Ardeal tinerii eșii din școli și oamenii învățați, pe cari poporul îi asculta ca pe profeți.

3/15 mai
Ziua
deschiderii
adunării

XIX. Era 15 mai. Această zi fusese destinată pentru deschiderea adunării. De dimineață, pe la nouă ore, se făcu un *tedum* în biserică. Poporul manifesta dorința de a vedea pe amândoi episcopii, pe cel unit și pe cel neunit, celebrând sânta liturghie împreună în aceeași biserică. Aceasta însă nu se putu: canoanele bisericești, se zicea că nu permiteau; pe lângă aceasta, episcopii, pentru motive foarte naturale, nu se iubiau unul pe altul, nu se suferiau. Serviciul religios se celebră de câțiva protopopi uniți. Episcopii asistară în biserică pe strane anume așezate pentru ei.

Liturghia...

În biserică am răsbit și eu. Eram curios să văz și să ascult liturghia într-o biserică unită; nu observai însă nici cea mai mică diferență în cântări, în costume sau în ordinea ceremonialului.

Simeon
Bărnuțiu „ca
un inspirat”

După terminarea liturghiei, episcopul unit luă cuvântul și făcu un discurs lung, cu frase multe și încălcite, dar fără nici o idee limpede asupra împrejurărilor de față. Simeon Bărnuțiu luă cuvântul în numele poporului și desvoltă, ca un inspirat, suferințele trecutului, credințele și dorințele românilor în principiu.

Astfel adunarea se declară constituită.

Conferințe
private

Ziua întâia s-a petrecut în conferințe private între capii inteligenței române spre a formula dorințele naționale. Se dete și un banchet la Episcopie, la care furăm invitați și noi, moldovenii. Noi însă nu ne duserăm, ci ne mulțumirăm a prânzi sub șopronul unei case țărănești cu o mâncare foarte frugală, compusă din mămăliguță, brânză, lapte și ouă. Mai spre seară avurăm un spectacol original. Vreo sută de flăcăi dăntură jocul călușarilor cu o agilitate admirabilă.

Timotei
Cipariu și
Aron
Pumnul

În ziua aceasta făcui mai multe cunoștințe interesante. Visitai pe canonicul Timotei Cipariu, unul din cei mai erudiți filologi ai Ardealului; asemine pe Aron Pumnul, discipolul și emulul său în filologie.

Aceștia amândoi erau redactorii unei foi săptămânale intitulată *Organulu luminării* și destinată a propaga cultura rațională a limbei și a moralei. Această foaie, în urma adunării de la Blaj, își schimbă titlul și se numi *Organulu naționalu*, îmbrățișând în columnele sale și ideile politice militante de actualitate.

iluminație
feerică,
transparente,
stindarde

După ce înopță, piața Blajului se ilumina într-un mod feeric. Două transparente așezate sus pe poarta despre biserică represintau pe Traian învingătorul Daciei și aducătorul coloniilor romane, și pe Ferdinand, împăratul Austriei, care era și principe al Ardealului. În mijlocul acestor transparente era înălțat stindardul național

al românilor făcut la Sibiu, sub care flutura o banderolă (jumătate neagră și jumătate galbenă) ce reprezintă flamura Austriei.

Mulțimea poporului se învârtia în valuri rătăcite împrejurul acestor transparențe, narând diverse fabule și istorii, intonând cântece vesele sau dureroase. Episcopilor și altor bărbați meritoși, adresându-le orațiuni și ode improvizate. De această onoare nu scăparăm nici noi, cari acolo reprezentăm țările surori ale Transilvaniei.

Noi
reprezentăm
țările surori

XX. Aș fi putut prea bine să mă abțin de a da o relațiune mai pre larg lectorilor mei despre adunarea de la Blaj și despre memorabilele evenimente ale anului 1848 din Transilvania. Ar fi fost de ajuns, poate, să le recomand *Istoria românilor din Dacia superioară*, publicată în Viena în 1852 și scrisă de A. Papiu Ilarian, un june care, în adolescența sa de atunci, promitea erudițiunea și valoarea unui mare scriitor.

A. Papiu Ilarian și *Istoria românilor din Dacia superioară*

Dar convins că, după toată recomandatiunea mea, puțini vor alerga să caute cartea citată, voi urma narațiunea suvenirilor și impresiunilor mele, până a nu mă depărta încă de Blaj.

Cată să mă mai întorc încă o dată la originea Adunării de care e vorba, căci aceasta a fost cea mai mare manifestațiune de viață națională și politică a românilor, cel mai mare eveniment în istoria modernă a lor și care din nefericire a avut rezultate atât de negative.

încă o dată
despre
„cel mai
mare eveni-
ment în isto-
ria modernă
a românilor”

XXI. Românii se aflau în pozițiunea cea mai teribilă și în confușiunea cea mai mare. Pe de o parte se vedeau în fața unei monarhii care se sguduia de revoluțiuni interioare; pe de alta, în fața națiunei maghiare, care, după aceste amestecuri, părea favorisată de ursită a predomina situațiunea. Împărăția austriacă era deja mai mult desmembrată. Ungaria ajunsese a fi numai cu numele regat austriac: ea, prin revoluțiune, se declarase de fapt independentă; avea Constituțiunea sa, ministerul său și guvernul său separat. Tot ce se mai nevoia a căpăta era regularea sau întinderea confiniilor sale. Poporul maghiar, de la nobil până la opincă, de cincisprezece ani era fanatisat de propagandele panmaghiarismului. Apoi el avea la dispozițiunea sa puteri imense: cetăți, oștiri organizate, arme, bani, oameni politici, poeți mari, oratori, tribuni — nimic nu-i lipsia. Trufia maghiară ajunsese mare. Programa sa era cunoscută și pe față: a face o Ungarie mare, de la Adriatica până la Marea Neagră, cu aservirea și stingerea celorlalte naționalități!

Între
„Împărăția
mai mult
desmem-
brată” și
Ungaria ce
„se declarase
de fapt in-
dependentă”

Românii în tot chipul vedeau pericolul. Organele inteligenței lor, *Gazeta de Transilvania* din Brașov, *Organul luminărei* din Blaj, cu precauțiune de a nu arunca patria în furiile unui rășcoi civil, în-

Programul
ei: „o Un-
garie mare”

Pericolul
văzut de
inteligenta
română

și
de popor

cepuseră a propaga idei împăciuitoare. Până la oarecare punct, ele admiteau ideea unirii Transilvaniei cu Ungaria; nu aveau curajul a se pronunța din contra; nu aveau credință nici în tăria poporului, nici în puterea împărăției, nici în destinatele Providenței. Dar masele poporului altfel simțiau, altfel cugetau: ele nu mai ascultau consiliile gazetelor, ci vocea conștiinței și instinctul lor, care le zicea: *Unirea e fatală; ea e peirea națiunii române!* Ele nu-și formulaseră însă programa de conduită, așteptând să le-o șoptiască cineva; nu-și aleseseră pe capii mișcării, așteptând ca ei să se înfățișeze.

În așteptarea omului predestinat — Simeon Bărnuț. — XXII. Atunci se găsi un om cu curaj, carele avu geniul să întrupească și să formuleze aspirațiunile sufletului națiunii. El scrisese la 25 martie o proclamațiune concisă, în care resumă programa națională. Aceasta propunea: Congres național român; libertate individuală prin suprimarea iobăgiei; libertate politică prin reșezarea națiunii în drepturile sale de a avea deregători și reprezentanți în dieta țarei; nici o uniune cu ungurii până ce nu se va trata cu ei ca națiune liberă, cu națiune liberă.

sau

Proclamațiunea aceasta cu data memorabilă din 25 martie era anonimă. Autorul afla prudente a nu-și espune numele în timpi atât de critici, unde terorismul maghiar începuse a se pronunța. Dar astfel, anonimă, ea a eclectrisat pe toți românii; cuprinsul ei s-a făcut îndată decalogul națiunii. Foaia de la Brașov atunci, ca eșită din letargie a început să întrebe: cine este autorul acestei proclamațiuni? „Să pășiască, zicea ea, între noi, să ne arate calea dreaptă și mântuitoare, să ne ia de mână și să ne zică: *veniți încoace, aci să stați, de aci să porniți, cutare să voiți, acestea să pretindeți*”.

Inteligința română, studenții sau absolvenții seminarului de la Blaj recunoscuseră în circulara aceasta pana și sufletul lui Bărnuț. Un entusiasm unanim cuprinsese toate inimile și toate sufletele. Circulara, copiată în mii de exemplare manuscrise, sbură prin toate colțurile Ardealului cu răpejunea fulgerului. Ideile lui Bărnuț se făcuseră într-o clipă idei fixe pentru toți românii. Nici un silogism, nici o putere alta nu mai era în stare a împedica torentul opiniei publice.

În orașelul Oșorhei, ca în mai multe orașe, junimea română începu a aduna și a comenta circulara lui Bărnuț. Câțiva canceliști și studenți ce veniseră de la Blaj cu ocaziunea sărbătorilor Paștelor, în număr ca de treizeci inși ținură o conferință între ei și deciseră a pune în lucrare programa trasă de proclamațiunea lui Bărnuț. Cel

Autorul
Proclamației
(de la
25 martie):

decalogul
națiunii
române

Simeon
Bărnuț

Comenta-
rea/dez-
baterea
proclamației

întâi punct ce aflară cu cale a pune în lucrare a fost: Congresul național, adică o adunare mare de români din tot cuprinsul Ardealului și chiar din Banat. Ideea aceasta însă, oricât de frumoasă și nimerită în sine, presenta dificultăți la execuțiune. Se făceau obiecțiuni ca acestea: tolera-va guvernul o asemenea adunare? Veni-vor românii bucuroși și cu curagiu la aceasta? Cine și în numele cui să se facă apelul pentru convocarea ei? Eată întrebările cari-și făceau de bună seamă între sine, acești tineri patrioți, zeloși de titlurile națiunii lor.

Atunci unul din acei tineri eși cu ideea ca ei să ficseze ziua de Dumineca Tomei și să se anunțe aceasta în toate părțile cu mijloacele cele mai expeditiv. Această idee, oricât de cutezătoare, oricât de hazardoasă, însufleți toate inimile. Toți o adoptară în unanimitate, jurând ca să o realizeze, cu orice mijloace, cu orice sacrificii.

Fixarea zilei:
de Duminica
Tomii

sau

XXIII. Aceasta era la 26 martie. Duminica Tomei cădea în 30 aprilie. Tinerii din Oșorhei scriseră îndată în toate părțile, pe la amicii și confrății lor de prin toate celelalte orașe ale Transilvaniei și-i conjurară ca, fiecare în parte, să propage ideea propusă. Apoi și aceștia, întocmai ca niște fanatici apostoli, plecară care încotro, călare sau pe jos, cutrierând toate satele și invitând pe popor la Blaj de Dumineca Tomei.

30 aprilie

Ar fi lung ca să descriu entuziasmul cu care românii au primit această invitație, pe care o considerau ca pe un mesaj divin. Ar fi prea lung să mai descriu impresiunea ce a făcut asupra ungarilor și temerile ce le-au insuflat, precum și intrigele ce s-au jucat spre a împiedica adunarea românilor. Din acestea oricine poate vedea că o idee fericită, o idee mântuitoare, nu poate să nu aibă răsunet în inima unei națiuni, măcar oricât de apăsată, oricât de abrutisată să fie.

Ideea și ziua
mântuitoare

Românii în unanimitate se grăbiră a se prepara și a alerga la Blaj, ca la un loc predestinat de oracoli. Ei știau că acolo era cuibul inteligenței lor, învățații și binevoitorii lor cei sinceri.

Astfel, din locurile cele mai depărtate, se duseră numai preoții și frunzații satelor, iar din cele mai apropiate se ridicară satele întregi.

Guvernul central austriac vedea aceste preparative cu nemulțămire. El voia să împiedice adunarea; dar văzând nerezistibila pornire a românilor, afiă prudent a nu risca o opunere nefolositoare și chiar antinațională, mai ales că interesa a cruța simpatiele populațiilor pentru orice eventualitate. De aceea el, pe de o parte, făcu cunoscut episcopilor că tolerează pe români a se aduna și a petiționa către împăratul, însă în ziua în care ei (episcopii) vor defige-o,

iar nu în Duminica Tomei; pe de altă parte, el regulă a trimite oștiri spre a împrăștia pe cei cari s-ar aduna în ziua precitată.

Episcopii, deși poate nu erau cu sinceritate dispuși pentru ces-tiunea națională astfel cum o înțelegea poporul, totuși căutau să armonizeze atât susceptibilitatea guvernului cât și neîmpedicabila plecare a națiunii. Așadar ei determinară ziua de 3/15 mai.

Dar publicarea acestei dispozițiuni întârziindu-se și timpul fiind înaintat, poporul, carele nu știa decât de Duminica Tomei, veni în această zi în număr ca de 30 mii. Atunci fu mare anevoință să se răspândiască mulțimea. Cele 5-6 mii baionete imperiale nu aveau curagiul a veni la extremitatea vărsărei de sânge. Poporul nu voia a se risipi. Vocea episcopului Lemeni era neascultată și urmată de murmure amenințătoare. Toate cercările tribunilor erau nefolositoare; ce zic? Însuși tribunii nu știau dacă ar face bine să se risipească adunarea sau ba; ei se temeau ca nu cumva aceasta să fie o cursă; se îngrijiau că poporul se putea duce pe acasă și apoi nu va mai veni în ziua de 3/15 mai. În fine, pe după prânz, veni omul poporului, Bărnuț. Acesta asigură spiritele atât ale tribunilor, cât și ale poporului, îndemnând pe toți a se retrage în satele învecinate până în ziua însemnată de episcopi.

3/15-5/17 mai. — XXIV. Astfel s-au urmat evenimentele care au preces adunarea de la Blaj. Am crezut cuviincios a le descrie aici în compendiu numai pentru ca să aduc aminte cât de tare era desvoltat spiritul public în poporul român din Ardeal, cât era el de inițiat în interesele generale și în ideile politice, câtă fermitate și perseverență a arătat, câtă bună judecată a desvoltat, și cu câtă abnegațiune și devotament s-a ocupat de cauza națională.

Cu toate amenințările, persecuțiunile și împedecările ce se făceau din partea ungarilor și a guvernului, pentru ziua destinată a adunării, românii curgeau ca torente din toate părțile. Peste râurile cele mari, pe unde ungurii rădicaseră înadins podurile, românii treceau prin ape până în pept sau înot, numai și numai ca să meargă și să ajungă la locul ce se făcuse un ideal de mântuire pentru dânșii. În ziua de 3 mai, poporul adunat ajungea la cifra de o sută de mii.

Văzând cineva această mare mulțime de popor adunat pentru afaceri publice își putea face cea mai esactă idee despre comițiile și forurile vechi Rome. Pe un câmp deschis, în marginea de sus a Blajului, se improvisă o tribună înaltă: jos, împrejur acestei tribune, se puseră câteva mese și scaune, destinate pentru episcopi, pentru secretari și pentru persoanele cele mai alese. Acolo poporul,

Deși contra-
mandată,
la 30 aprilie
au venit ca
la 30 mii

Cu greu con-
vinși să amâ-
ne adunarea

Câtă
abnegațiune
și
devotament
pentru
causa
naturală!

La 3/15 mai
s-a ajuns la
o sută de mii

Descrierea
adunării...

după comandamentul junilor juriști, făcu un mare cerc, încât să ră-mână loc liber de circulat în mijloc. Apoi se făcu linii deschise și largi până la biserică, pentru ca, de acolo și până la tribună, să fie calea liberă. Afară din cercul central se improvisară încă vreo 4–5 tribune mai mici, destinate pentru tribunii populari destinați ca să transmită poporului, ce se afla depărtat de centru, decisiunile conferințelor.

Semnalul deschiderii adunării se dete prin tragerea clopotului celui mare. Atunci episcopii, urmați de cler, de profesori și de inteliginți, se sculară și plecară către locul preparat. Înainte mergea flamura cea mare națională, pe care sta inscripțiunea aurie: *Virtutea Română Reînviată*, flamura improvisată, precum arătai mai sus, la Sibiu.

Această flamura era tricoloră; represinta prin vânat, alb și roșu culorile îmbrăcămintei poporului. Ungurii nerozi ziceau că este flamura rusească! Afară de această flamura se mai improvisă și altele mai mici cu diferite inscripțiuni, cari arătau dorințele națiunii; pe una se vedea scris: „*Libertatea și independința națională*“, pe alta se citia: „*Credință neînfrântă către națiune și tron*“, pe alta: „*Nici o unire cu Țara Ungurească*“.

Cu ocasiunea acestei adunări veniră mai mulți unguri nobili de prin provinciile învecinate, parte cu scop de a studia lucrurile, parte atrași de curiozitate. Mulți din aceștia erau de origine români; strămoșii lor își renegaseră limba, națiunea și religiunea pentru diferite interese politice. Aceștia, de astă dată, văzând măreția și religiozitatea acestei imposante adunări, simțiră inimele lor entusiasmă pentru onoarea numelui de român și începură a îmbrățișa pe conducătorii poporului, numindu-i frații lor, roșind de rătăcirile lor trecute.

XXV. Adunarea, deschisă sub președința ambilor episcopi, proclamă de vicepreședinți pe Sim. Bărnuț și G. Bariț; mai proclamă și zece secretari, între care mi-aduc aminte de canonicul Cipariu, Laurian, protopopu Popasu și Dim. Boeru. Episcopul Șaguna făcu o rugăciune către D-zeu ca să lumineze mintea națiunii și să o îndrepteze spre dragoste către patrie și spre credință către împăratul. După aceasta Bărnuț, idolul poporului, înaintă către tribună. În acel moment o tăcere religioasă se făcu în popor; cea de pe urmă suflare părea că amuțise. Poporul părea să aștepte să auză vorbind oracolul său. Vocea cea jumătate stinsă a oratorului atunci luă un timbru în-geresc, ce răsbătea până în fundul inimilor. El făcu cinci propuneri însemnate:

Semnalul
deschiderii

și

flamura
tricoloră
vânat—
alb—
roșu

Episcopii;
Bărnuț
și Bariț;
10 secretari

Bărnuț
idolul
poporului...

Propunerile:

1. Ca adunarea să se proclame de Adunare generală a națiunii.
2. Câmpul pe care se ține adunarea să se numească Câmpul Libertății.
3. Națiunea să se declare credincioasă împăratului.
4. Națiunea să se proclame națiune de sine stătătoare și de parte întregitoare a Transilvaniei.
5. Națiunea să depue jurământul de credință către împăratul, către patrie și către națiunea română.

Aceste propuneri, repercutate și transmise poporului prin vocea tribunilor, se adoptară cu aclamațiuni și cu aplauze. Atunci Bărnuț ceti formula jurământului care, după ce se adopta, se recita de către popor cu o solemnitate religioasă.

Cu aceste se încheie ședința din 3/ 15 mai.

4/16 mai:

XXVI. Secretarii se consultară între sine cum să termine mai curând lucrările, pentru ca să poată libera poporul a se duce pe acasă. Lucrarea cea mai esențială fu petițiunea către împăratul în care să se arate dorințele națiunii. Laurian se însărcină și o făcu. A doua zi, redeschizându-se adunarea, el se sui pe tribună și ceti proiectul petițiunii. Aceasta cuprindea 16 puncte memorabile:

Petiția către
împăratul

în 16 puncte:

1. Cererea unei Diete reprezentative, la care românii să fie chemați a trimite deputați în proporțiunea numărului lor. Românii să aibă dregătorii lor naționali în toate ramurile. Limba română să serve ca oficială în față cu românii.
2. Independința bisericei române fără distincțiune de confesiune. Restabilirea mitropoliei române și a unui sinod general anual.
3. Desființarea iobăgiei (clăcei) și a zecimilor, fără despăgubire.
4. Libertatea industrială și comercială.
5. Desființarea dărei asupra vitelor.
6. Desființarea zeciei metalelor ce se exploatează în coprinul țării.
7. Libertatea de a vorbi, a scrie și a tipări.
8. Libertatea individuală și dreptul adunărilor.
9. Tribunale de jurați cu publicitate, în care apărările să se facă verbale.
10. Guarda națională. Miliția română să aibă ofițeri români.
11. Regularea miezuinelor (hotărnicii) prin comisiuni mixte.
12. Dotarea clerului român din Casa Statului, ca celelalte cleruri.
13. Întinderea instrucțiunii publice prin școli primare sătești, gimnasii, institute militare și tehnice, seminarii, universități și altele.

14. Egalitate de dări și ștergerea privilegiilor.

15. O Constituțiune nouă făcută prin o Adunare Constituantă a tuturor națiunilor țarei, pe bazele libertății, egalității și frățietății; codici nouă de legi civile, penale, comerciale.

16. Causa uniunii cu Ungaria să nu se tolereze a se desbata până când românii nu vor lua parte în Camera Legislativă ca națiune constitutivă; altfel de s-ar urma, românii protestează cu solemnitate.

Poporul priimi proiectul de petițiune cu strigări unanime de entusiasm. Laurian, Bărnuț, Bariț fură purtați în triumf și aclamați ca capi și conducători ai națiunii. Entusiasmul general era la culme. Însuși cerul părea impresionat de fericirea generală, căci în momentele acelea începu a ploua și picăturile de ploaie poporul le asemena cu lacrimi de bucurie.

Laurian—
Bărnuț—
Bariț în
triumf...

XXVII. A treia zi se ținu încă o conferință. Astă dată însă nu se făcu decât verificarea protocolului ședinței II și defigerea deputațiunii ce lua misiunea a duce petițiunea la împăratul. După aceasta, adunarea, declarându-se terminată, poporul începu a se duce pe la vetrele sale, plini de iluziuni și de speranțe într-un viitor mai fericit. Dar vai! cât de amar se arăta viitorul acela, atât de dulce visat atunci!

5/17 mai:
Alegerea
delegației
către împărat

După plecarea poporului mai rămaseră în Blaj până pe a doua zi cei mai mulți din protopopi, tinerii juriști și studenți și puțini moldoveni și munteni emigrați, cari prin o întâmplare accidentală avuseserăm fericirea a lua parte la o zi așa de mare pentru națiunea noastră. Cu inimile noastre tinere și înflăcărate de idealuri frumoase împărtășiam toate emoțiunile fraților ardeleni și cu sufletele noastre de români îmbrățișam aspirațiunile și credințele lor, identificându-se soarta noastră cu a lor. O dulce zi și frumoasă! tu vei fi cea mai prețioasă din suvenirile mele!

O zi așa de
mare pentru
națiunea
noastră...

„identificân-
du-se soarta
noastră cu
a lor“

La sunetul unei muzice de lăutari ce se rătăciseră pe aici, o ceată de vreo treizeci de perechi tinere esecută jocul călușarilor, acel joc care a perpetuat până astăzi în poporul nostru legenda răpirei Sabinencelor de către strămoșii noștri romani. Seara se făcure serenade pe la cei mai mulți din bărbații iubiți ai poporului. De onoarea aceasta ne împărtășirăm și noi, moldovenii.

A doua zi ne căpui răm de trăsură și plecărăm ca să ne întoarcem la Brașov.

IOAN CAVALER DE PUȘCARIU, NOTITE
DESPRE ÎNTÂMLĂRILE CONTEMPORANE

Despre
scopul
acestor
memorii...

și

episoade
istorice
contempo-
rane

Tânăr jurist
coleg cu
S. Bărnăuțiu

Nu poate fi scopul acestor memoriale de a face din ele o istorie despre întâmplările contemporane, pentru că la compunerea unei istorii privitoare la românii de sub Coroana Ungariei și cu deosebire a Ardealului, chiar și numai de la 1848 încoace, se recere timp și muncă, ce trece peste puterile unui om singuratic, căruia apoi i-ar mai trebui să aibă la dispozițiune tot materialul istoric, cu datele și documentele doveditoare, precum și părerile diferitelor partide politice, ce trebuie cumpănite și lămurite din punctul de vedere al obiectivității celei mai curate. Dar nici într-acolo nu poate să meargă tendința acestui tractat, ca să iasă din el o autobiografie — pentru că biografiile pot avea o însemnătate istorică numai la bărbați mari, a căror viață e strâns legată cu istoria, pe care o completează faptele lor, iar biografia oamenilor mai mici se poate cu tot dreptul privi numai de o însemnare cronică, ce poate avea numai un interes pentru cercul familiei.

Dacă totuși eu la însemnările acestea am legat unele episoade istorice contemporane cu acțiunile la care am luat și eu parte, și cu vederile mele individuale, apoi am făcut aceasta numai încât a fost lipsă a le descoperi ca un martor ocular sau ca unul, care nu s-a putut subtrage de la contemplarea și de judecarea faptelor istorice ce s-au întâmplat în preajma sa...

I. Adunarea națională din 3/15 Mai 1848. — Coincidând începerea mișcărilor politice din a. 1848 cu încheierea studiilor mele juridice la Academia de drepturi din Sibiiu și fiind pe atunci inteligența română din Ardeal încă rară și parte mare emigrată în România, — am trebuit și eu să iau îndată parte activă încă la toate evenimentele politice ale patriei și națiunei române.

În anul ultim al cursului juridic de la Academia de drepturi din Sibiiu eram în anul ultim numai doi ascultători români — eu și Simeon Bărnăuțiu — iar în anul prim al aceluia curs juridic se mai afla încă numai Georgiu Roman din Birchiș și Nicefor din Cacova. Eram așadar foarte puțini tineri români studenți în Sibiiu, — și totuși și aci — ca pretutindenea — acțiunea politică trebuia inițiată de la

această tinereime — ca de la un factor mai înflăcărat și mai liber așa zicând — cu capul în mână.

După ce ideile de reforme ale revoluțiunii franceze din 24 Faur 1848 se extinseră în toate părțile ca fulgerul și ajunseră deja în 13 martie la Viena și în 15 martie la Pesta, era o urmare naturală, ca aceste mișcări politice să-și afle răsunetul său și în Ardeal.

Elementele ce se simțiau chemate a lua pozițiune și aci în Ardeal se adunară din toate părțile în grabă la Cluj, unde de la 18 până la 23 martie păreri inspirate din Pesta se congluară în parola Uniunii Ardealului cu Ungaria.

Două jurnale, ce le aveau pe atunci românii din Ardeal, *Gazeta Transilvaniei* în Brașov, și *Organul Luminării* în Blaj, salutase reformele pronunciate la Pesta și la Cluj ca o soluțiune fericită pentru rumperea catenelor, în care până atunci era ferecată cauza română.

În seara din 24 martie 1848 convenind cu colegul de studiu S. Bărnuțiu după o conversare scurtă îmi dictează o proclamațiune către români, care culmina într-acolo, ca românii să se adune în conferințe naționale, în cari să hotărască, că unirea Ardealului să nu se facă până nu va fi națiunea română primită între națiunile regnicolare ale țării. Această proclamațiune încă în noaptea aceea o am decopiat în vreo cinci-șase exemplare trimițând două pe poștă la tinereimea din Blaj, Cluj, Murăș-Vașarhei, Brașov și Sibiiu — cu provocare ca fiecare tânăr din liceu, seminar și gimnazii să o decopieze din mână în mână și să o trimită fiecare la ai săi prin comunele de unde sunt născuți, iar aci preoții și dascălii să le răspândească ca circulare în comunele învecinate și așa mai departe. În 25 martie seara Bărnuțiu dictă a doua proclamațiune în peana lui George Roman de acelaș sens, care încă se răpândește în modul de mai sus. Aceste proclamațiuni sunt acele ce le amintește Papiu Ilarian în *Istoria rom. dela 1848/9* (II, p. 94-109) — fără a le reproduce. Ar fi interesant dacă s-ar mai afla vreun exemplar în original deși acele proclamațiuni, Papiu Ilarian — ca să justifice oarecum pretinsa întâmplare miraculoasă, că toți românii din toate părțile și-au început mișcările lor politice într-una și aceeași zi adevă în 25 martie, fără a ști unul de altul — tot într-un sens — etc., zice în istoria sa, că proclamarea lui Bărnuțiu a sosit la M.-Oșorheiu, unde se afla el — numai prin Cluj — și numai la 28 martie, pe când tinereimea din M.-Oșorheiu deja hotărâse convenirea națională de la Dumineca Tomii în Blaj. Sensul cel adevărat din aserțele acestea ale lui Papiu se reduc la tendința de a trece de original și fără de inițiativă lui Bărnuțiu. Deoarece însă și preținsele minuni politice trebuie reduse la valoarea lor

Ideile de reforme
și în
Ardeal...

la Cluj

la Blaj...

Răspândirea
Proclamațiilor

lui

S. Bărnuțiu...

Papiu-Ilarian
despre ele...

cea adevărată și explicate prin împrejurările ce le provoacă ca pe niște urmări naturale, trebuie să reflectez aci că mișcările politice prin toate orașele Ardealului erau deja în deplina lor curgere încă în 25 martie, de la cari nici românii nu se puteau subtrage, — și precum unii le cuprindeau într-un fel, alții într-altul, însuși Papiu recunoaște că tinerimea română din M.-Oșorheiu în 26 martie — provocată de tinerimea ungară a subscris pronunțamentul pentru Uniune.

Precizările
lui
Pușcariu

O direcțiune determinată și precisă însă a dat tuturor românilor numai proclamațiunea lui Bărnuțiu din Sibiiu și numai acestea se poate atribui reacțiunea românilor ardeleni în contra Uniunii. Această proclamațiune era un mandat de plățirea cambiului ce-l cuprindea petițiunea românilor din anul 1791.

De la
Duminica
Tomii...

După ce improvizarea convocării de la adunarea din Blaj pe Dumineca Tomii dădu ansă [prilej — C.B.] direcțiilor politice de a opri această convenire și a persecuta tinerimea agitatoare, consistorul gr. or. român din Sibiiu, punându-se în conțelegere cu capitlul greco-catolic român din Blaj, exoperă consensul guvernului, ca românii să poată ținea o adunare generală la Blaj pe 3/15 mai 1848 sub conducerea ambilor episcopi români, pe cari îi făcură responsabili pentru susținerea ordinei, trimițând la acea adunare și doi comisari guverniali și miliție destulă sub comanda unui general.

la

Într-aceea o parte din români porniseră deja spre Blaj pentru care consistorul din Sibiiu în conțelegere cu tinerimea de acolo se văzu nevoit a trimite pe Simeon Bărnuțiu la Blaj spre a liniști mulțimea adunată la Dumineca Tomii, a disolva adunarea și a o amâna pe adunarea ordinară din 15 mai; ceea ce îi și succese. Atunci am însoțit și eu pe Bărnuțiu spre Blaj. — Misiunea succese pe deplin.

3/15 mai

După disolvarea adunării de la Dumineca Tomii — tinerimea română de prin țară, ca să fie mai bine scutită de prigonirile organelor politice — se strecoară succesiv la Sibiiu ca la un loc, unde puterea administrațiunei era în mâna sasilor, cari deveniră și ei tot în asemenea pozițiuni politice ca și românii.

Românii
și
sașii...

Eu, care ca membru al Academiei săsești de drepturi aveam intrare în adunările tinerimei săsești, purtam nunțturile de înțelegere între sasi și români, până ce după pronunțamentele adunării de la Blaj — în fine se declară și sașii în privința ținutei lor politice analog românilor însă cu rezervele ce le dictau interesele lor speciale.

La Sibiu:
sosiți de
peste Carpați

În ajunul adunării de la Blaj din 15 mai tinerimea română mai toată era concentrată în Sibiiu. Emigrații din România precum erau Laurean, Suciu, Aron Florian, Axente etc. soseau zilnic la Sibiiu, —

iară exilații din Moldova precum era Alexandri, Negri, Roseti, Sion ș.a. încă se adunaseră la Sibiiu, stând gata de a porni și ei la Blaj. Aici în Sibiiu am făcut și eu cunoștință cu moldovenii susnumiți, cari mă îmbrățișară și mă sărutară pentru poezia: «Ce e patria română», ce o improvizasem pentru adunarea de la Blaj (imitată după Arndt).

Poezia
„Ce e patria
română”

Înainte de a porni la Blaj sosi și episcopul Șaguna de la Carlovitz, unde se consacrase de arhiereu. La conductul de facile, ce îi făcu tinerețea concentrată din toate părțile, Simeon Bărnăuțiu îi ținu o cuvântare prin care îi puse la inimă conducerea națiunii române, la care acum el singur e chemat, iară eu îi ținu-i o declamare în versuri, care după cum atestă jurnalele de atunci, avu un efect deplin.

Episcopul
Șaguna...

Pornirea de la Sibiu la Blaj în preseara adunării naționale din 15 mai 1848, în trăsuri, călări și pedestri, era o impozantă procesiune a inteligenței române în frunte cu noul episcop Șaguna. — Din cauză că episcopul gr. cat. Leményi din Blaj în urma procesului ce avu el cu o parte din profesorii de acolo precum și a legăturilor sale familiare cu aristocrația maghiară din Ardeal — devenise nepopular, episcopul Șaguna în mergerea sa către Blaj fu provocat de tinerețea nemulțumită cu Leményi, să nu tragă în cvartir la acesta. Șaguna cum era el cam glumeț dară și prevăzător, îi răspunse că-și va face o colibă în mijlocul pieței și acolo va descăleca! Într-aceea Leményi îi trimite o deputațiune de canonici, cari l-au condus în cvartir la Leményi.

și

Episcopul
gr. cat.
Leményi

La aceasta adunarea națională au convenit pe lângă inteligență și mulțimea de popor din toate părțile locuite de români — cu deosebire mai din toate satele și orașele din Ardeal — cel puțin câte doi-trei deputați, iară mai din apropiere cu grămada, încât nu-i cuprindea piața Blajului, ci erau îndesați chiar și la intrările spre stratele laterale. După calcularea aproximativă a terenului ce-l ocupa mulțimea au trebuit să fie de față cel puțin 40 000*. Consultările s-au început sub prezidiul ambilor episcopi cu opt secretari — notari — din cei mai bătrâni, mai întâi înaintea bisericii catedrale, apoi de aci procedând în câmpul — ce s-a numit «Câmpul libertății», unde se improvizase o catedră înaltă și bănci împrejur pentru inteligența mai distinsă, — iară poporul sta în picioare. — Eu, care purtam steagul cel mare al națiunii, m-am suit cu el pe catedra, de

Prezență
numerică la
Blaj

„Steagul cel
mare al
națiunii”

* Această adunare fu ilustrată prin pictorul Petcu, de la care icoana rămase în proprietatea văduvei Maria Circa, iară de la aceasta la ginere-său Aron Densușianu. În această icoană persoana mea ocupă locul cel mai înălțat cu steagul în mână.

Pictorul
Adunării

unde se țineau și cuvântările. De aci Bărnuțiu cetind jurământul național, am avut privirea unică de a vedea capetele descoperite și mâinile ridicate spre jurământ jur împrejur a patruzeci de mii de oameni.

Interpretarea
culorilor
steagului

Acest steag național — pe care erau scrise cu litere de aur cuvintele: «libertate, egalitate și frățietate» — a fost pregătit încă din Sibiiu, într-o conferință națională, în care s-au luat colorile: abastru, alb și roșu, ca colori ce predominază la portul românesc; — părerea mea de a se primi colorile Ardealului albastru, roșu și galbin fu delăturat prin pretextul că fiind steagul garnisit cu ciucuri de aur și coloarea galbină e destul de reprezentată ca steagul să cuprindă toate colorile țării. La acea n-a fost pregătit nimenea, că contrarii ne vor imputa că steagul a fost muscălesc. Toate jurnalele române de pe atunci mă numeau: «Stegarul național», ceea ce a intonat și Hașdeu în răspunsul la cuvântarea mea de introducere la Academie¹.

Membru
în Comitetul
național

Adunarea națională alegându-mă de membru al Comitetului național permanent, am luat parte la toate afacerile acestuia cât timp am fost în Sibiiu și ca atare am procurat prima tipărire a protocolului de la adunarea națională din 15 mai.

Deputățiile...

Într-aceea cele două deputațiuni mari alese la adunarea națională, una sub conducerea episcopului Leményi merse la Dieta din Cluj, alta sub conducerea episcopului Șaguna pornise la împărat cu petițiunile naționale. Șaguna ca episcop nou trebuind a se prezenta la guvernatorul țării, apucă drumul prin Cluj, iară ceilalți deputați trimiși cu el porniră de-a dreptul spre Viena.

Din nou
interpretarea
lui
Papiu-Ilarian

Papiu Il. în *Istoria Rom. II* (cap. 187) învinuiește pe deputații trimiși la împăratul că cu întârzierea lor n-au prevenit ungurilor; însă cu nedreptul — pentru că evenimentele cele dătătoare de măsură se îmbulzeau cu o precipitare și cu o putere ce zădărniceau orice grabă și orice pași ai românilor, precum le-au zădărnicit și pe ale sașilor, cărora nu li-se poate imputa nici o întârziere. Pe când adevărat adunarea națională română din Blaj încă nici nu-și încheiasese lucrările sale — la 17 mai 1848, împăratul strâmtorat prin revoluțiunea Aulei — luă refugiul la Innsbruck, tot pe atunci, el înțetit acolo de unguri și de evenimentele europene, lăsă soarta Ungariei în mâinile ministerului constituțional al lui Batyányi, carele urmează pe împăratul până la Innsbruck, prin urmare nu-l putea preveni deputațiunea română pornită din Ardeal.

Dieta Ardealului proclamă uniunea cu Ungaria. Deci atât deputațiunile române, cât și cele săsești, fuseră îndreptate cu petițiunile și reprezentațiunile lor la ministerul responsabil al Ungariei, care

curând și luă Ardealul în administrațiunea lui; așa, pe când deputațiunile române — după reîntoarcerea Curtii de la Innsbruck la Viena și după retragerea ei la Olmütz în urma revoluțiunei vieneze din octombrie —, urmărind pe împăratul Ferdinand cu petițiunile sale, pe atunci comisari ministerului ungar, în Ardeal persecutând inteligența română — împrăștiară și pe Comitetul permanent al românilor, ce-și avea așezământul său în Sibiu.

Împrejurările
și urmările
votului
din Dieta
de la Cluj

■ Ioan cavaler de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 14–18.

■ 1. E vorba de referirea făcută de Bogdan Petriceicu Hasdeu în Răspunsul la discursul de recepție prezentat de Ioan Pușcariu în ședința Academiei Române din 9/22 martie 1901:

„Dar ce zic eu despre demi-secol! când domnul Pușcariu e aproape octogenar, poate mai veteran decât noi toți ceilalți din Academie. Și profit de această împrejurare a vârstei venerabile, domnule Pușcariu, profit, de pe o parte, pentru a-ți ura mulți ani de activitate ulterioară, pe aceeași cale, pe de altă parte pentru a stigmatiza aci acea nouă direcțiune a junimii actuale zise române, care cârtește neîncetat contra bătrânilor, unii asasinând babele din teorie, alții din teorie calomniind pe moșnegi. Noi,ăștia, moșnegii,și suntem cam mulți în Academie, să ne răsbunăm: să ne răsbunăm binecuvântând tânăra generațiune și dorindu-i să ne întreacă. Dacă noi am făcut prea puțin, de! cu atât mai lesne va fi întrecerea pentru urmașii noștri, pe când noi, inițiatorii, din nenorocire, nu aveam pe cine să întrecem, trăgând brazdă prin țarină.

Încă o dată să fii binevenit între noi, moșule Pușcariu, acela care la 1848 ți-ai căpătat numele de *stegur al românilor pe Câmpul Libertății de la Blaj!*” Cf. Ioan Pușcariu, *Ulgrinus* — 1291. Discurs rostit la 9 (22) martie 1901 în ședință solemnă cu un răspuns de Bogdan Petriceicu Hasdeu, București, 1901 (Academia Română, *Discursuri de recepție*, XXIII).

TEAMA DE IDEILE PAN-ROMÂNISMULUI

25

G. SION, SUVENIRE CONTIMPURANE...

Moldovenii
se făcuseră
suspecți.
Bănuieli de
Daco-
Românie

Numărul emigraților noștri se mărise. Eram deja vreo douăzeci. Mai toți ajunseserăm fără bani de cheltuială. Pozițiunea era cam critică, mai ales că, după cum se croia lucrurile, vedeam că n-o să putem sta mult pe aici. Ne făcuserăm suspecți. Nemții se îngrijeau tare de ideile pan-românismului și pe noi ne luau de apostoli propagatori ai acestor idei; ziarele lor buciunau sus și tare că românii la Blaj numai proforma au făcut jurământul de credință pentru împăratul; în realitate însă s-ar fi plănuisit înființarea unei împărății daco-române! — Pe de altă parte ungurii ne luau drept emisari rusești și insinuai că noi am fi organizat adunarea de la Blaj și că jurământul de acolo s-a făcut pentru împăratul Nicolae!

Adunarea de la Blaj făcuse o revoluțiune mare între unguri.

Reacția
secuiască
La Brașov...

Se vorbea că săcuii grăniceri au să se pogoare de la munți și să vie ca să treacă sub sabie pe toți românii. Știri din ce în ce mai sinistre se răspândiau în toate zilele. Chiar în Brașov se vorbea că săcuii din satele vecine era să calce orașul fără veste, să măcelărească pe sași și pe români.

Într-o seară eu, cu Lascar Rosetti, ne dusesem la un casin român. Acolo cetiam gazete și convorbiam cu câțiva cunoscuți.

zvонul
de „năvala
seculor”
dovedit fals

Deodată auzim bătând tobe de alamă. Eșim în balcon și vedem o mișcare mare pe uliță; apoi împușcături în partea meridională a cetății. Cei dimprejurul nostru începură îndată a zice: *Săcuii! Săcuii! la arme, la arme băeți!* Într-o clipă casinul se deșertă și noi, plini de grijă, ne scoborâram. Eșind în uliță, vedem câțiva civili cu armele în mână, alergând în direcțiunea porții de la vale a cetății. Aceștia erau soldații gardei naționale. Întâlnim pe un ofițer: îl întrebăm ce este? el ne răspunde, grăbit, că să ne ducem pe acasă, să nu stăm pe uliță căci poate să ne ajungă gloanțele. În adevăr împușcăturile se îndesiau. Atuncea am început și noi a îndesi pașii. Ajunserăm la otel. Acolo găsim pe ai noștri pregătindu-și armele. Nimeni din otel nu știa ce este; nimeni nu avea curajul să easă ca să ne încredințeze ce este. Eu luai o pușcă și eșii răpede în stradă. De acolo mă îndreptai către locul unde se auzia împușcăturile.

Poarta cetății nu era departe. O găsii deschisă. Trecui pe sub dânsa și acolo văzui scânteierile împușcăturilor de aproape: vedeam chiar gloanțele care văjiau în dreapta și în stânga ca stele căzătoare. Uzuiam mai la vale o strigare de comandă militară, apoi sbierăte, urlete, văierări. Cu toate acestea nu înțelegeam nimica. În fine mă aventurai să iau direcțiunea la dreapta pe marginea șoselei. Întâlnii o companie de gardă națională. Cunoscui un român. Întrebai ce este. Îmi spuse că se bat soldații între ei; o companie de galițieni ce venise să schimbe garnisoana din Brașov, compusă din italieni, se luase la ceartă pentru amantele lor și astfel eșiseră la bătaie. Un ofițer ce eșise ca să le comande a se retrage, fură străpuns cu baioneta. Se uciseră vreo treizeci de inși; câțiva se răniră. Generalul comandant al cetății, aducând tunurile și îndreptându-le în contra lor, cu mare greu reuși a-i face să se supună.

II. Cât despre greutatea lipsei de bani, în curând ne puserăm la cale. Negri, al căruia nume avea credit între români, găsi de se împurmută cu o sumă bunișoară.

C. Negri
rezolvă lipsa
de bani

Îndată ce el avu bani, avurăm toți; punga lui generoasă, ca și inima frumoasă, se deschise pentru toți cei ce aveau lipsă. Cu asemenea sacrificiuri, cu asemenea liberalități, prodigate prin Francia și prin alte locuri, acest nobil bărbat își perduse frumoasa avere ce moștenise de la părinți.

Dar în zilele acele de efervescință politică nu ne puteam opri de a nu cugeta la afacerile dinlăuntru ale țării noastre. Făceam consiliabile îndesite și ne formulam bazele pe cari să reorganizăm țara, după ce vom reuși a intra în ea. Încheiarăm un act prin care ne obligam a lucra pentru Unirea Principatelor, pentru emanciparea țăgarilor, pentru împrăștierea țăranilor, pentru armarea poporului și alte reforme frumoase ce avea de scop rădicarea românismului din miseria în care se afla.

Conciliabile
cu scopuri
programatice
... și anume:

Cei mai mulți din noi știau cu încredințare că în Țara Românească trebuia să prorumpă o revoluțiune politică și socială. În așa alternativă ne credeam și noi moralicește îndatorați a lucra ceva. Ceea ce vedeam mai înainte de toate că trebuia de făcut era o nouă mișcare în Moldova spre a răsturna guvernul: lucruri prea cutezătoare, ce e dreptul, dar care vedeam că se făceau pe atunci în toate părțile, mai în toate zilele, căci ne aflam în anul revoluțiunilor. Ne ocupărm până și de guvernul provisoriu ce trebuia să proclamăm. Pentru ca să reușim însă, ne trebuia brațe multe și arme. Cum să facem? Atuncea ne veni ideea să organizăm o oștire de transilvăneni, bănățeni și bucovineni și să intrăm în Moldova pe trei părți diferite.

Pentru o
nouă mișcare
în
Moldovă...

o oștire de
transilvăneni,
bănățeni și
bucovineni...

Cu așa plan chimeric, M. Iepureanu și L. Roseti, se duseră în Banat; alții se deciseră a merge să se înțeleagă cu românii de pe la Abrud; iar alții să treacă în Bucovina ca să lucreze în înțelesul acesta.

Între acești din urmă mă alăturai și eu. Găsiam mai sigur să mă duc în Bucovina, ca să mă depărtez de Transilvania, unde lucrurile se înfierbântau din zi în zi mai tare.

„*Ce monstruoasă Constituție avea Ardealul*”. —
III. Plecai într-o trăsură cu amicul meu Casimir, cu vechiul meu camarad Balș și cu Zaharia Moldoveanu.

La Cluj,
17/29 mai

Ni s-a întâmplat să trecem prin Cluj chiar a doua zi de 17 (29) mai, când se deschise Dieta transilvană. Tot orașul era într-o sărbătoare. Pe toate casele se vedeau fluturând stindardele maghiare, pe cari se vedea scris: Unirea cu Ungaria.

Dieta sau Adunarea provincială a Transilvaniei, compusă după vechile legi ale țării pe bazele regimului democratic, represintă mai în unanimitate elementul maghiaro-secui; prea puțini sași, și numai clerul din partea românilor lua parte la această adunare.

Dieta
aristocratică,
fără a da
ascultare
protestărilor,
a proclamat
unirea
Ardealului
cu Ungaria

Astfel compusă, Dieta, de la cea întâi ședință, proclamă unirea Ardealului cu Ungaria, fără a da ascultate protestărilor legitime ale românilor, ce i s-au transmis prin episcopul Șaguna și prin o deputațiune de la Blaj.

Dieta Transilvaniei, după Constituțiunea de până atunci, se compunea din 310 reprezentanți, repărțiți în modul următor:

1. După religione	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 4em; margin-right: 10px;">{</div> <div> catolici 141 reformați 119 evangelici 34 unitari 14 <div style="border-top: 1px solid black; text-align: right;">310</div> </div> </div>
2. După națiuni	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 4em; margin-right: 10px;">{</div> <div> unguri 161 secui 114 sași 35 <div style="border-top: 1px solid black; text-align: right;">310</div> </div> </div>
3. După staturi sau caste	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 4em; margin-right: 10px;">{</div> <div> nobili (aristocrați) 245 burgari (cetățeni) 65 <div style="border-top: 1px solid black; text-align: right;">310</div> </div> </div>
4. După titluri și ranguri sau naștere	<div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="font-size: 4em; margin-right: 10px;">{</div> <div> ca oficiali 62 ca nobili sau regaliști 152 deputați 96 <div style="border-top: 1px solid black; text-align: right;">310</div> </div> </div>

5. După cum sunt chemați sau aleși	{	chemați de domnitor	198
		aleși	96
		chemați și totodată aleși	16
			310

Numai după acest tablou se poate vedea ce monstruoasă Constituție avea Ardealul. Ei bine, cu toate acestea, ungurii ce au amestecat lumea cu liberalismul lor și astăzi susțin legalitatea votului din 1848 al dietei aceștia.

„ce monstruoasă Constituție avea Ardealul“

■ G. Sion, *Suvenire contemporane*, București, 1888, (Partea a patra, § I–III), p. 320–324.

DIETA VOTEAZĂ UNIUNEA TRANSILVANIEI

26

IOAN OROS ALIAS RUSU, MEMORII

Dieta din Cluj era cerută cu mare urgență și așteptată cu mare dor din partea maghiarilor pentru că de la aceea așteptau proclamarea uniunii Ardealului cu Ungaria și prin aceea înființarea unui stat independent național maghiar unitar. Era plin Clujul de maghiari merși acolo din toate părțile țării ca să ia și ei parte cu mare bucurie la înmormântarea Transilvaniei în cimitirul Ungariei.

Maghiarii așteptau proclamarea uniunii... de către Dietă

Deputațiunea română s-a adunat la casa parohială gr. unită din Cluj la protopopul Ioan Fecete Negruțiu de unde în 29 mai, înainte de a se deschide dieta, în rând de câte doi cu episcopul Ioan Lemeny în frunte, am mers peste piața Clujului care era plin de unguri curioși și inimiți, la cortelul guvernatorului transilvan contele Iosif Teleki de i-am predat petițiunea cestiunată, iar de acolo ne-am dus la comisarul regesc baron Antoniu Puchner de l-am salutat în numele națiunii române din Transilvania, iar după ieșire am petrecut pe episcopul Ioan Lemeny până la protopopul Fecete Negruțiu, de unde apoi ne-am împrăștiat prin oraș, așteptând deschiderea Dietei cu mare curiozitate. Deputațiunea noastră cu episcopul Ioan Lemeny în frunte au constatat din vicari, protopopi, parohi, profesori, advocați amployați mai ales din Sibiu, canceliști de la Tabla regească din M. Oșorhei, neguțători din Brașov și alți inteligenți din Transilvania îmbrăcați în gală și cu mânuși albe și când am trecut peste piața către castelul gubernatoriului ungurii se uitau la noi cu ochi de tigrii ca la minune și ziceau: de unde atâția

Deputațiunea română la guvernatorul Teleki și la comisarul regal Puchner

Componenta deputației era ceva și

impunător și
surprinzător

români? Era și ceva impunător și surprinzător de a se vedea în rândul celor mai fanatici maghiari din Cluj deodată atâția români zdraveni cu tipurile lor romane.

Clujul acelor
zile...

Flamurile tricolore maghiare erau parte atârinate la fiecare casă, parte purtate pe toate stradele orașului unele cu inscripțiunea „să trăiască uniunea“, altele cu „uniune sau moarte“ care după concepțiunea lor atâta însemna „moarte acelora care nu vroiesc uniunea“ și aceia erau românii și sașii, vasăzică trei din patru părți a locuitorilor din Transilvania. Jakab Elek în istoria sa dacă i se poate da acest nume cinstit „Szabadságharczunk“ fascicolul III, pagina 160, zice că nu-i adevărat cum că în ziua deschiderii Dietei ar fi umblat pe stradele Clujului mulțime de oameni strigând „uniune sau moarte“. Eu din contră, care am fost de față în Cluj de la deschiderea Dietei până la închiderea ei, declar afirmarea lui Jakab Elek de neadevărată, și afirm că nu numai pe toate stradele Clujului s-au strigat „uniune sau moarte“ ci și o mulțime de flamuri maghiare erau prevăzute cu inscripțiunea „uniune sau moarte“. În strada Mănăsturului unde era Reduta în care s-a ținut Dieta, de mulțimea curioșilor care așteptau deschiderea Dietei cu o mare greutate putea omul străbate înainte. Când s-or apropiat de acea stradă cei mai mari corifei ai uniunii deputați și alții în costume naționale maghiare, pe piept cu cocarde în tricolorul național cu inscripțiunea „Unio“ și încinși cu săbii, mulțimea, partea cea mai mare cu flamuri naționale în mâini cu inscripțiunea „Unio vagy halál“, uniune sau moarte, au strigat să trăiască uniunea.

În sala Dietei

Eu ca cancelist la Tabla regească din Murăș Oșorheiu fiindcă toți membrii Tablei trebuiau să fie de față și să ia parte la consultările și hotărârile Dietei, ne-am legat sabia la sold și intrând în sala Dietei am ocupat loc în scaunele destinate pentru canceliștii Tablei r. După ce membrii Tablei r. și a Guvernului or ocupat loc împrejurul unei mese lungi trasă cu postav verde, iar deputații, scaunele destinate pentru ei, s-a ales o deputațiune care s-a dus și a chemat la adunare pe comisariul reg. Sosind comisariul și ocupându-și scaunul destinat lui, prin o vorbire scurtă cetită și foarte rău pronunțată în limba maghiară au deschis Dieta și apoi între strigăte „să trăiască“, s-a depărtat. Propozițiile regești cu care avea a se ocupa dieta erau șapte la număr și anume: 1) Alegerea unui cancelariu în locul dimisionatului Samuel Iosica; 2) Alegerea de președinte la Tabla regească în locul răposatului Alexiu Daniel; 3) Uniunea Transilvaniei cu Ungaria; 4) Ștergerea iobăgiei pe lângă desdăunarea domnilor feudali; 5) Greutățile țarei precum contribuțiune, recrutare etc., să fie purtate de toți locuitorii țării, prin urmare și de no-

Cele șapte
proponeri
regești:

bili care până în 1848 erau scutiți de toate greutățile; 6) Declararea și decretarea națiunii române de egal îndreptățită celorlalte trei națiuni, maghiară, secuie și sasă a Transilvaniei; 7) Ștergerea cenzurei și în locul ei libertatea tiparului.

Jakab Elek în istoria sa fascicolul III, pagina 169, zice că în acea Dietă românii or fost reprezentați prin un regalist și patru deputați aleși. Rău a făcut Jakab Elek că n-a numit cu numele pe acei cinci români. Eu am cunoscut în timpul acela toată inteligența română din Transilvania, am fost de față în Dietă și afară de episcopul Ioan Lemeny ca regalist, Constantin Papfalvi ca deputat al comitatului Hunedoara și avocatul Alexandru Bohățel deputatul Hațegului; alți români nici n-am văzut și nici n-or fost, încolo, tot atâta, or fost trei sau cinci, totuși nu se poate afirma că națiunea română care e mai numeroasă decât toate celelalte națiuni laolaltă luate, cum că ar fi fost de ajuns reprezentată în Dieta aceea.

Dieta s-a deschis la 29 mai, iar după depărtarea comisariului r. membrii dietei or ținut conferința, or citit cele șapte propozițiuni regești și or stabilit că înainte de toate să ia în dezbateră propozițiunea a treia despre uniune. În ziua următoare 30 mai s-a proclamat uniunea necondiționată cu Ungaria. Afară în stradă sub fereștile Redutei în care s-a ținut Dieta mulțimea striga grozav „uniune sau moarte”. Deputații maghiari în Dietă nu vroiau să audă altceva decât uniune, prin urmare în Dietă precum și afară terorism, deputații sași n-or cutezat a vorbi în contra uniunii, ci predând un Memorand în mâna președintelui Dietei or primit uniunea prin tăcere. După proclamarea forțată a uniunii, cele două propozițiuni regești or picat după zisa lor și nici nu le-or luat în dezbateră. Jakab Elek, la pagina 168 fascicolul III, zice că în Dietă nici un cuvânt nu s-a ridicat în contra uniunei. Așa este pentru că în sala Dietei și afară sub ferești s-a strigat mereu uniune sau moarte și de aceea nime n-a cutezat a vorbi contra uniunei.

Mai încolo Jakab Elek, la pagina 193 a fascicolului IV, zice că maghiarii au cuprins Ardealul cu puterea armelor și de aceea au dreptul de a dispune de soarta lui după cum le place. Această afirmație a lui Jakab Elek nu-i adevărată pentru că știut este după istorie cum că la năvălirea lui Tuhutum cu ungurii în Transilvania românii sub conducerea lui Gelu cu armele în mână au stat față cu ungurii, dar picând conducătoriul lor Gelu și văzându-se fără conducător or dat mâna de bună voie cu ungurii și or ales pe Tuhutum de rege al lor (*dextram sibi dantes Tuhutum sibi regem eligerunt*) de unde se vede curat că ungurii n-au ocupat Transilvania cu puterea armelor.

Jakab Elek
despre repre-
zentarea
românilor
în Dietă...

Lucrările
în Dietă...

și în stradă...

Jakab Elek
controversat

deputatul
secui
Ladislau
Berzenczei...

După proclamarea uniunii ședința s-a ridicat și am ieșit și mergând pe trepte în jos m-am întâlnit cu deputatul Ladislau Berzenczei din scaunul Murășului, vestitul tăciunariu care în 2 noiembrie 1848 după bătălia nenorocită din 31 octombrie aceluiași an, de lângă Vaida Sântioana au aprins și au jefuit cu secuii lui Reghinul săsesc și m-a întrebat zicându-mi: „cum îți place”, adică cum îți place uniunea, la care eu i-am răspuns că nu-mi place, la care el apoi mi-a zis că, nu vă va plăcea până când nu vom da cu sabia pe după cap, la care eu i-am reflectat ca să bage numai de seamă nu cumva să sară sabia de pe grumazii noștri pe grumazii lor, și cu aceea am ajuns jos sub poartă. Tumultul de afară când au văzut ieșirea deputaților și a membrilor Dietei or strigat „să auzim pe episcopul Ioan Lemeny și pe Conrad Smidt deputat săsesc și cu aceea pe amândoi i-or ridicat în sus în aer ca din înălțimea aceea să le vorbească. La bătrânul episcop i-or pus în mână o flamură maghiară cu inscripția „unio vagy halál, uniune sau moarte”. Eram aproape de episcopul numit și am auzit până ce au zis cuvintele „én is pártolom az uniot” (și eu părtinesc uniunea) la care mulțimea a început a striga la „éljenuri” (să trăiască) încât nu am mai putut auzi de zbieretul cel mare ce au mai zis și apoi l-or lăsat jos. Toate acele cuvinte le-a pronunțat și Conrad Smidt.

Episcopul
Ioan Lemeny
și Conrad
Smidt
la ieșirea
de la Dietă

În aceea zi după amiază s-a ținut iarăși o ședință dietală în care s-au ales și trimis deputații Ioan Pálfi și Vér Farkas cu textul legii de uniune pentru grabnica confirmare la împăratul Ferdinand. După ședință s-a început marele tămbălău cu muzică, cântări, seara iluminățiune, vorbiri bombastice și strigări de „să trăiască uniunea”.

ilumina-
țiunea...

Baronul
Nicolau
Weselényi
la 18 iunie
despre
„ștergerea
robotelor”

Am fost de față în Dietă când în 18 iunie baronul Nicolau Weselényi orbul, pe baza propusețiunii regești au propus ștergerea robotelor pe lângă desdăunarea domnilor proprietari; tot atuncea au propus și ștergerea dijmelor și fiindcă după finirea propunerii corpul dietal și publicul, numai printr-o strigare nădușită și scurtă, așa zicând prin o mârâitură de „să trăiască” au dat expresiune bucuriei sale silite. Weselényi s-a iritat și le-a zis următoarele: „Onorată Casă! am cugetat că, când s-a pronunțat în casa asta acel cuvânt sfânt să trăiască ștergerea robotelor de însuflețire și strigătul cel mare și neîncetat să trăiască ștergerea robotelor și a dijmelor îmi vor crăpa urechile, însă cu părere de rău am observat că aceea numai prin o mârâitură lină (lassu morai által) ați exprimat-o din care trebuie să conchid că și în viitor ați vroi a susține robotele”. După aceste cuvinte aruncate în fața Dietei care vroia a se arăta în fața lumii liberală, luând cuvintele lui Weselényi de vătămătoare și-au

exprimat neplăcerea prin un murmur de dezaprobare; propunerea însă s-a primit și robotele împreună cu dijelele s-or șters, susținându-se restanțele neîmplinite până în 18 iunie.

Când am ieșit cu toții din ședința Dietei, mergând pe trepte în jos am auzit pe romanțierul baron Nicolau Josica, de origine român, însă maghiarizat, zicând noroc că acele cuvinte vătămătoare le-a exprimat Weselényi, căci ar fi fost altul pe fereastră ar fi zburat afară din sală, pentru că eu care am pierdut prin ștergerea robotelor, annuatim treizeci mii zile de lucru, n-am avut mare bucurie și voie de a striga din toate puterile, „să trăiască ștergerea robotelor”. Această împrejurare de aceea am adus-o înainte ca să se vadă cu ce bucurie și însuflețire mare — după cum le place a se lăuda maghiarii — or pronunțat ștergerea robotelor. În zadar se laudă foștii domni feudali că ei de bună voie și din mărinimozitate față de foștii lor iobagi or șters robotele, pentru că toată lumea știe cum că acelea le-a șters frica și spiritul timpului. O altă dovadă și mai mare că nu bucuros s-or lepădat de robote, e Urbariul cel barbar care începând din anul 1791 a trecut prin toate dietele Transilvaniei și abea l-a săvârșit Dieta din anul 1847, pe care i-a fost frică și rușine a-l publica. În ședința Dietei din 20 iunie s-a pertractat petițiunea Adunării Naționale române din 3/15 mai 1848, stătătoare din 16 puncte (vezi *Istoria* lui Papiu Ilarian, tomul II, de la pagina 246–249 și a domnului Barițiu *Părți alese din istoria Transilvaniei*, volumul II, de la pagina 120–124) însă fără rezultat, zicându-se că după ce uniunea Transilvaniei cu Ungaria e decretată, toate dorințele drepte ale românilor sunt împlinite prin legile Ungariei din 1848, care prin uniune au valoare și pentru Transilvania.

Baronul
N. Josica

Ședința din
20 iunie
respinge
„Petiția
Adunării
naționale
române”...

■ Ioan Oros alias Rusu, *Memorii*, București, 1989, p. 43–47 (Direcția Generală a Arhivelor Statului).

21 MAI/2 IUNIE: BOTEZUL DE SÂNGE AL UNIUNII. MĂCELUL DE LA MIHALȚ

27

G. BARIȚIU, PĂRȚI ALESE DIN ISTORIA TRANSILVANIEI

Vărsarea de sânge omenesc întâmplată la comuna Mihălț, în 2 iunie st. n. 1848, este recunoscută chiar și de către publiciștii magiari ca un eveniment dintre cele principale care, după alte patru

Versiuni,
puncte de
vedere:

Jakab E.
Kövári L.

luni, au provocat și în Transilvania războiul civil. În descrierea cauzelor nemijlocite ale zisei vărsări de sânge publicistii magiari difer foarte mult de ai românilor, încă și de ai sașilor; Al. Jakab învâluie faptele într-o mulțime de ipoteze și fraze, se provoacă la câteva raporturi ajunse la guvern de la funcționari municipali și adminis-tratori de domenii, interesați foarte de aproape ca să ceară statariu și asistență militară pentru securitatea scumpei lor persoane. Scurt, Jakab amestecă și aici adevărul cu ficțiuni.

Kövári este mult mai moderat; de aceea noi aici vom permite înadins informațiunile acestui publicist magiar și numai la urmă vom adăuga aceea ce știm și noi în cuget curat din acel act al trage-diei transilvane.

Faptele:

locuitorii
crezură
timpul sosit

Comuna Mihalț, curat română din cele mai mari, cu popor de preste 1 500 de suflete, situată între Aiud și Blaș, lângă râul Târnavei, era până în 1848 în posesiunea familiei grafilor Eszterházi. O livadă de cosit, pe care mai demult fusese o biserică românească, devenise obiect de ceartă și proces între comună și familia Eszterházi, care ocupase acea livadă. Acum locuitorii crezură că a sosit timpul ca să-și reocupe acea livadă, ca avere comunală; deci ei mănărară vitele pe ea ca să o pască. Familia Eszterházi trase în judecată comuna la comitat, adică în prima instanță, și nici vorbă, câștigă procesul. Poporul s-a opus la reocupare. Atunci tot comitatul, așa ne asigură Kövári, făcând lucru mare din acea opozițiune, a scos în 30 mai asupra comunei execuțiune militară, nu din trupe de linie, ci o companie de secui, aduși din regimentul de la Haromszék, și staționați în Aiud. Acea companie se opri mai întâi pe noapte la comuna Coșlariu. A doua zi, vicecomitele voia să conducă compania la Mihalț; locuitorii traseră podul umblătoriu la țarmurea lor și soldații n-au putut trece Târnavă. Așa spre seară, compania se retrase la orașelul Teiuș.

execuție mili-
tară efectuată
de secui

Pe ziua din 2 iunie mai veni o companie tot de secui și acum înaintară ambele spre Mihalț. În fruntea trupei înainta însuși prefectul comitatului, br. Nicolae Bánffy, care cu două săptămâni înainte figurase și la adunarea din Blaș ca comisariu și era cunoscut ca magnat de doctrine conservative. Cu Bánffy erau și alți funcționari de ai comitatului. Aceștia încercară de la 10 până la 7 oare să înduplece pe popor ca să recunoască sentința judecătii, să lase execuțiunea militară în comună. Cu ce alte argumente se vor fi apărat locuitorii, nu spune nici Kövári, decât numai că ei nu cunoșteau pe grănițarii secui de ostași ai împăratului. În fine, sătenii traseră clopotele într-o dungă. Se adunară oameni și din comunele vecine,

S-au tras clo-
potele într-o
dungă

Obreja, Cistei și Crăciunel, armați cu unelte economice, furci de fer, securi, coase, ici colo câte o pușcă. Cu toată acea armare poporul nu ceru a mânăre (időhaladékot), zice Kövári.

Acum înserase. Poporul se apropia tot mai mult. Atunci comitele suprem N. Bánffy se trase la o parte și lăsă ca să opereze puterea armată. Miliția luă pozițiune de bătălie. Maiorul Konrad Balázs în aripa stângă, căpitanul Samuil Szilágyi în centru, prim-locotenent Ioan Antos, în aripa dreaptă. Se comandă baioneta la piept și trupa înaintază. La câțiva pași înainte de holda de secară se aude o detunătură de pușcă și soldatul grănițar Samuil Moricz cade mort; tot atunci unii oameni ridică coasele spre maior și căpitan; atunci apoi soldații pușcară fără comandă. 12 săteni au rămas morți, 9 răniți. Poporul a fugit, eară soldații au intrat în comună spre a restabili securitatea averii.

Miliția
în poziție de
bătălie

„Pentru un lucru atât de mic s-a vărsat în patria noastră cel dintâi sânge de cetățean, pentru care au devenit victime atâtea mii de cetățeni. Acea faptă era legală din toate punctele de vedere, și totuși ea dote ocaziune la mulțime de neînțelegeri. S-a scris îndată de la Blaș la comitetul din Sibiiu. Comitetul s-a interesat de cauză și a recurs la comanda generală cu act subscris de Simion Barnuț, ca vicepresedinte, și Ioan Pipoș, ca notariu, în care miliția secuiască era înferată cu fărădelegile cele mai spurcate”.

„Cel dintâi
sânge de
cetățean”

Acea acuză s-a lătit peste toată țeara prin comitet și prin „Siebenbürger Bote” și prepusul ca și cum secuimea s-ar fi sculat asupra românilor, începu să fie crezut. A cercat destul uncurimea prin ziare și în dietă ca să-și câștige satisfacțiune în contra acelor calumnii. În deșert a eșit la fața locului o comisiune mixtă civilă și militară, căci, deși jurămintele luate prin comisiune de la martori au absolvat pe poporul secuiesc, în sufletele românilor tot a rămas răzbunarea pentru sângele vărsat. De altă parte, comanda militară (din Sibiiu) a tras pe secui din comitate earăși la regimentele lor, pentru ca nu cumva să poată întrebuința pe ostășime earăși spre scopuri de acelea.

„în suflet a
rămas răz-
bunarea”...

Atât de mult se desvoltase discordia între națiunile transilvane, până când Maiestatea Sa a decis în cauza uniunei”.

Cititoriului, care știe să combine și să judece cu sânge rece, îi sunt prea de ajuns aceste mărturisiri ale publicistului Kövári pentru ca să cunoască la moment adevăratele cauze, din care baronului Nicolae Bánffy îi venise atunci sete mare de sânge românesc, ca adevărat urizitor al aceluia măcel. Al. Jakab însă se încordă din răspuneri a justifica în tot modul pe 18 pagini acea cruzime, aruncând toată

Jakáb Elek
însă...

culpa grea asupra Blașului, asupra tinereții române și a Comitetului ales de cătră adunarea națională în 17 mai. Din contra, miliția secuiască în ochii săi se prezenta ca trupa cea mai blândă, care, mititica de ea, nu face la nimeni rău, își împlinește preste tot numai datoria patriotică. Jakab află că proclamarea statariului și ridicarea furcilor a fost indispensabilă, căci se înmulțiseră escesele agrare. Recunoaște însă și el curat (pag. 210) că acele escese erau întocmai țigite în secuime și la iobagii magiari din regiunea cunoscută sub numele de Silvania (Szilágyság) eară nu numai la români. Totuși pentru secuime nu află necesar statariu și spânzurători. El, însă, uită miile de ocupațiuni violente ale moșiilor iobăgești prin domnii feudali, cuprinse în mii de procese grămădite pe la tribunale, uită bucuros și împregiurarea că iobăgia în Ungaria se desființase din 11 aprilie și că populațiunea transilvană, din sinea ei, fără altă agitațiune, până în 30 mai își pierduse rătiunea de a mai robi. Jakab însă descoperă la popor și anume la tinerețea din Blaș, tot numai comunism, firește în sensul teoriilor franceze din acea epocă, pre când adevărații comuniști în țările locuite de români erau numai acele clase de oameni, care, fără a lucra nimic, nici pentru sine și nici pentru țeară, se îmbuibau numai în produsele câștigate cu sudorii crunte ale poporului muncitor.

Pe informațiunile scoase din scrisoarea intendentului moșiilor lui Eszterházy, anume Ant. Anwander, precum și pe rapoartele solgăbirărilor de atunci, noi nu le considerăm întru nimic, pentru că cunoaștem de aproape manoperele acelor funcționari subalterni, puși pe câte trei ani cu simbria de la municipiu de câte 50 mult 100 fl. m. c. pe an, nu pe lună. Vezi bine că comunelor le era rușine când oamenii auzeau pe subprefecți citindu-li-se porunca că trebuie să ridice furci nouă, să publice și să lipească pe la biserici legea statarie; deci sau nu le suferea deloc, sau le rupea, eară în comuna Becze (Beța) un magiar, Szűcs Márton, a înfruntat cum i-a venit mai brutal pe subprefect și pe domni pentru nebuniile lor, din care cauză omul fu arestat; poporul însă l-a scos din mâinile subprefectului. Poporul făcea aceea ce auzise că fac „domnii” pe la orașe și cetăți, că deschid prinsorile din B.-Pesta, omoară pe jidovi în Pojon, amerință în Cluș cu dărâmarea palatului locuit de guvernator, se înjunghie unii pe alții la Kikinda, tot una după alta. Jakab însă vede anarhia numai pe la satele din Transilvania.

Venind la măcelul de la Mihălț, Jakab îl descrie mai tot ca Kövári. El cunoaște și împregiurarea că, după ce știrea fatală ajunsese la Sibiiu, comitetul a trimis la Mihălț pe doi oameni tineri, Nicolae Murășanu și Iosif Gerendi, arhivariu consistorial în Blaș, ca

uită ...,

în schimb
descoperă
numai
comunism

„Noi cunoaștem
manoperele funcționarilor
subalterni...”

Măcelul de la
Mihălț

să aducă de acolo informațiuni cât mai exacte, care, apoi, traduse în limba germană s-au înaintat la comandantele general. fu

Aici este locul a însemna că în seara catastrofei au fost arestați 11 oameni crezuți ca autori ai rezistenței, li s-a impus o sumă de bani ca desdăunare, eară la îngropăciunea celor 12 morți n-au mai rămas, ci companiile au fost dislocate în următoarea demineată la Teiuș și la Aiud. Așa știe și A. Jakab (p. 216).

Acesta fu baptismul de sânge al Uniunii.

În urma recursului înaintat de către Comitetul național și după descrierea catastrofei mai întâi în „Sieb. Bote“, cazul fu pertractat și în ședința Dietei din 10 iunie. A eșit apoi comisiune mixtă compusă din doi magnați, comitele Francisc Béldi și baronul Ștefan Kemény, acesta cunoscut ca om care purta o ură și un dispreț fără pereche asupra românilor, eară din partea militară căpitanul Teutsch și auditorul Sándor. Acea comisiune lucră până în 21 iunie. Operatul ei s-a publicat în românește într-o traducțiune ca vai de ea. Rezultatul comisiunii a fost că cei împușcați rebelaseră și ca rebeli au trebuit să moară. Recursul Comitetului fu calificat ca plin de calomnii; dintre membrii săi: Bărnăuțiu Simion, Alex. Papiu (Ilarian), Buteanu Ioan, Roman Constantin, Aron Pumnu și parohul gr. cat. Nicolae Manu din Sibiiu să fie trași în cercetare criminală de către procurorul statului (*Director fiscalis*).

După toate acestea, guvernul din Cluș a trimis din nou instrucțiuni severe către toți prefecții municipiilor din toată țeara, ca să urmărească pretutindeni pe agitatorii români și să-i aresteze. La Sibiiu, nemaivând nici o încredere în autoritățile săsești din cauze care se vor vedea la alt loc, guvernul a trimis comisari în adins cu instrucțiune, ca să desființeze Comitetul românesc. În fața atâtor goane, văzând membrii <Comitetului> câți se mai aflau în Sibiiu, că nu mai pot dezvolta nici o activitate, au declarat în mod oficios, că, Comitetul ales la Blaș este desființat. Putea să tot declare și guvernul să-l tot desființeze, căci acum imperiul, Ungaria, și toate țerile înaintaseră atât de repede pe linia războaielor civile și poporul românesc își câștigase atâta conștiință de sine, încât își era el însuși sieși comitet.

Să ne întoarcem pe un minut la narațiunea lui Kővári: despre catastrofa de la Mihalt, să vedem ce mai știm și noi despre urmările aceleia și să învățăm cu toții, români și unguri, din ea.

La capitolul IV din partea I a istoriei sale, înainte de a veni la cele întâmplare la Mihalt, Kővári descrie nespusa bucurie și entuziasmul celor cinci sute de mii de magiari în Transilvania după

botezul
de sânge
al uniunii...
Urmările...

Narațiunea
lui Kővári...

proclamarea uniunii cu Ungaria. Ori pe unde locuiesc magiari, la orașe și sate, numai grămezi de flamure, adunări de popor, iluminări, ospete (mese mari), desfătări. Bucurie fără cumpăt la magiari, confusiune și rivalitate crescândă în aceeași proporțiune la sași.

Încât pentru români, observă tot Kővári prea bine că, din nefericire, magiarii s-au fost dedat a vedea în români numai pe iobașii săi; ei nu ținea pe români de vrășmași ai lor, ci numai de mase crude (prostime ticăloasă). Magiarii cunoșteau apatia (nepăsarea, indolența, tâmpirea) acestui popor românesc și nu credeau că ar fi cineva în stare a-l însufleți, nici că românii vor cuteza vreodată să dea piept cu o națiune de cavaleri, precum este cea magiară. Tot așa magiarii n-au crezut că se vor pune vreodată, ca conducători, soldați de-ai împăratului în fruntea românilor.

Eacă adevăratul motiv al vărsării de sânge de la Mihalț, dezvelit frumos în puține cuvinte de către compatriotul nostru Kővári, care în 1848, ca om tânăr, deschisese în Cluș un ziar revoluționar „Ellenör“ în care, uneori, amerința și el cu furci, eară odată scria că magiarii n-au a se teme de români, precum nu se teme cineva de oile lor. Nu din cauza procesului comunei cu Eszterházy au trebuit să rămâie văduve și orfani în Mihalț după moartea bărbaților împușcați. Acel proces fusese judecat numai în prima instanță. Dară să fi fost trecut chiar și prin a treia instanță, execuțiunea putea să urmeze cât de târziu, la un an, fără ca să peară caii lui Eszterházy din lipsă de nutreț și lui Bánfy putea să-i treacă prea bine mănă-rimea de a baptiza uniunea cu sânge românesc. Adevărul era acela pe care românii îl aflaseră încă pe la finea lunii lui martie, că se dedese de timpuriu parola din partea conspiratorilor ca românii din tot cuprinsul țerei să fie terorizați așa, încât, orice s-ar face și întâmpla în țeară împregiur de ei, să nu cuteze nici a-și ridica ochii, nici să vadă nici să audă. Această nebulie nicăiri nu se adeverise în mod mai bădător la ochi decât la Abrud și la Roșia, mai tot în acelea zile, adică tocma pre când s-a deschis Dieta în Cluș și s-a proclamat uniunea în modul descris mai sus.

În Abrud funcționa, ca primar (polgármester), unul anume Carol Nagy, prăsit acolo cine știe din care parte a țerei. Acel om prin purtările sale căzuse greu chiar în opiniunea confrăților săi magiari și se temea că la cea mai de aproape alegere va cădea din oficiul avut; deci el își bătea capul cum să câștige pe oameni earăși în partea sa. Până atunci locuitorii magiari cu locuitorii români din Abrud și Roșia nu numai <că> trăiau în bună pace unii cu alții, dară plăcerile vieții sociale se mai consolidaseră în familiile fruntașe

„Adevărul
pe care
românii îl
aflaseră”...

se adeverise
la Abrud
și Roșia...

încă și prin unele căsătorii româno-magiare; alții se aflau în consortii comune la proprietăți de mine de aur și la cultivarea lor.

În acea stare socială plăcută, lui C. Nagy îi șoptește un demon rău ideea nefericită ca să mință guvernului din Cluș că elementul magiar se află acolo în pericol mare, să i se trimită arme ca să se poată organiza în gardă națională. Nagy mai ceru și trupe regulate și secui, pentru ca magiarii să poată dormi neturburați de nimeni. Guvernul face lui Nagy și consăngenilor săi într-o toate pe voie, le trimite arme pentru garda în embrione cum și trupe de linie și grănițari secui.

Acuma nefericiții magiari în fantezia lor caracterizată de Kővári uită cu totul că ei se află pe creasta unor munți întinși prin cinci comitate, înpoporați aproape numai de români, o mică insulă în mijlocul mării, care trebuia să-și mai aducă aminte și de alte întâmplări din trecut. Însă nu; ci îndată ce se văzură armați cu puști, cu baionete, luară pozițiune amerințătoare ca domni ai situațiunii și începură să ia de la români armele, pe unde se afla ici colo câte una. Românii steteră deocamdată ca amețiți. Inteligenția lor de preoți, funcționari, proprietari de mine, câți știau carte, cunoșteau din zia-re, că locuitorii din toată monarhia se formează în gărzi naționale, sau simplu gărzi civile (*Bürgerwehr*), pe la orașe și sate; așa ei nu pricepeau, ba nici nu voiau să priceapă, pentru ce numai românii să nu poată avea și a purta arme. Se țineau însă deocamdată în rezervă și tăcere. Dară când adversariul căută ocaziunea de ceartă cu falinarii aprins, ușor o și află.

În 27 mai <stil> nou sosiră armele sub escortă de militari. După împărțirea lor, orașenii magiari de bucurie mare ce simțeau se puseră la beute cu militarii. În 29 fiind târg de săptămână, bărbații români, muncitori în sânul munților, vin de-și cumpără victualii ca să aibă în următoarele zile, iar cu acea ocaziune se mai pun și ei la băute și cei mai tineri la danț. În aceleași oare petreceau la beție și gardiștii cu secuii.

Românii își petreceau într-o cârciumă mai depărtată. O femeie blăstămată, tot română, cătrănită pe un june, anume Ioan Oltean, căci nu o ia la danț, îl pocnește în față cu o sticlă și-l umple de sânge, apoi sare pe o fereastră și fuge. După o ceartă scurtă, iscată între alți doi români, liniștea fu restaurată. Poliția, însă, voia să aibă cu orice preț de lucru. Vin iute câțiva gardiști și încep a pisa pe români cu paturile puștilor; dascălul Paul Kereszt cu cismariul Ioan Csányi înțepă pe Gionca Ioan cu baionetele și așa plin de sânge cum era el, îl dau poliției, care, fără a cerceta nimic, îl trânteste la pământ și-i trage câteva bețe.

Instigațiile
primarului
Nagy...

Epilogul
de la Abrud

Peste o oară, având Candin Danciu din Bucium-Izbita o diferență cu Georgie Toma, tot de acolo, un june magiar, anume Jos. Dálnóki, nerugat, nechemat, se amestecă în vorbele lor, îmbărbătând pe unul contra altuia. Nu trec cinci minute, când opt gardiști conduși de senatorul Lud. Koncz vin asupra celor doi. Georgie fuge; rămâne Danciu care era companion la o baie de aur cu Koncz. Gardiștii îl iau la bătaie cu patul puștii. „Nu mă bate Koncz, că-ți sunt companion! strigă Danciu“. Vin și alți români onorabili, anume Moise Macavei și un preot cu rugarea ca să nu-l mai bată. Preotul însă fu înțepat și el cu baioneta, eară Macavei fugi. De aci gardiștii, turbați cum erau, aleargă după români pe stradă înainte și pe care cum îl ajungea îl trântesc, înțeapă și înfundă cu patul puștii.

Parohul
Simion Balint
... calmează
spiritele

În acea zi nefastă, magiarii din Abrud, împreună cu românii de acolo, au avut să mulțumească scăparea lor cu pace numai parohului Simion Balint și altor locuitori frunțași, Georgie Suci, Moise Nista, Simion Șuluțiu, Alexandru Coloșiu, care, văzând că românii se adună din toate părțile în grupe amerințătoare, au alergat și s-au silit a le stâmpăra răzburarea, asigurând mulțimea că toate acele blăstemății și brutalități ale gardiștilor le vor descrie și înainta la guvern, vor cere, totodată, comisiune investigatoare cu atât mai vârtos că se dedeseră puști și la unii oameni infami, scăpați nu demult din temnițele rele.

Cuprinsul plânsorii înaintat la guvern s-a trimis, atât la Comitetul din Sibiu, cât și la redacțiunea „Gazetei“, ca un adaus, la catastrofa de la Mihalț. Într-aceea, până să apuce a eși comisiunea, toată cumplita răzburare s-a spart mai vârtos în capul parohului Simion Balint, cum s-a văzut mai sus.

Așa se
grămădeau
... materiile
explozive...

La comisiune, primarii, senatori, gardiști, au zis că rănilor decoperite pe corpurile românilor le făcuseră tot ei, unii la alții, bătându-se și înțepându-se cu bricege, ca și cum nu s-ar cunoaște foarte bine rana făcută cu baioneta, de împunsătura unui briceag. Atunci însă românii nu puteau să aibă drept la nici o comisiune și la nici un tribunal. Așa se grămădeau pe fiecare zi materiile explozive.

Despre apatia
poporului
român...

Apatia poporului român, susținută de Kővári, nu voim să o negăm nici noi. Așa este, românii căzuseră într-o apatie înfricoșată până la Maria Teresia și numai foarte încet începură a-și veni în simțiri până la Iosif II-lea. De atunci însă acest popor a mers tot deșteptându-se, între piedici adesea piramidale. El însă tot s-a deșteptat. Încât pe la a. 1848 înțelegea prea bine că condițiunile sale de viață, atât socială, cât și politică-națională, nu mai pot rămâne cele vechi, ci că acelea trebuie să se prefacă cu totul în altele, mult mai bune și mai fericitoare.

Întrebarea însă despre apatia, indolența, părăsirea de sine a unui popor se cuvine să o punem cu totul altminter, să o generalizăm.

Apatia imputată poporului român o vei descoperi desigur în istoria celor mai multe popoare europene, sau doară chiar la toate, în diverse veacuri și sub diverse împregiurări, pe un period mai lung sau mai scurt, de o sută sau și de sute de ani. Capul lucrului însă este ca să aflăm dacă apatia unui popor, a unei rase, este o scădere, un blăstăm al naturei, ca la persoanele găgăuțe, nătânțoace, gușate (cretin) ca în unele regiuni muntoase, sau că acel defect nu este de la natură, ci el e produs al unor legi politice și chiar bisericești, care tind la omorârea celor mai frumoase facultăți spirituale și fizice ale oamenilor, până când aceștia, prin o îngrijire a providenței, se zguduie o dată din răputeri și se scapă de ele. Să ne înfățișăm acilea numai vreo două exemple de la popoare mari.

a altor
popoare
europene...

Nici un popor nu a căzut vreodată în apatie mai afurisită decât poporul Franciei în 200 de ani, începând de la Ludovic XIV până la 1790. Nu numai populațiunea rurală, ci și cea urbană uitaseră cu totul de-a lor demnitate de om. Trufia impertinentă a cavalerilor ajunsese, sub Ludovic XVI, așa departe, încât ei au pretins de la rege ca să oblige pe comercianți și industriari că, dacă au să scoată datorii de la aristocrați pentru marfa vândută, să nu cuteze a cere prețul în persoană, ci numai prin suplică în scris. La deschiderea corpului legislativ, dacă acela se deschidea vreodată, burghezimea trebuia să asculte cuvântul de tron în genunchi. Vezi aceea știu că a fost apatie.

la poporul
Franței

Ce să zicem despre marea națiune germană, care, așa zicând, până eri, era reprezentată sau mai bine batjocorită chiar prin scriitori de-ai săi cu numele unui om cu scufia de noapte trasă pe urechi și numit *deutscher Michel*. Și cum nu, când națiunea suferea rușinea și prostituțiunea ca unii domnitori din țările renane să le prindă feciorii, precum se mai prind și astăzi negrii în Africa, să-i înroleze în campanii și să-i vândă pe sume enorme la republica nordamericană. Unde trebuie apatie mai de batjocură ca a vechiului *deutscher Michel*?

la germani

Prea ne încărcăm studiul cu exemple. Ar face bine publicității magiari națiunii proprii, dacă s-ar mai și dezvăța odată a identifica pe aristocrație, pe cavalerimea unei națiuni cu însăși națiunea. Cu costume prețioase învescute în aur și petri nestimate, cu armăsari înfocați și trăsuri elegante nu mai legăm ochii lumii, ca să creadă că națiunea întreagă stă numai din cavaleri.

la maghiari

La poporul
român....:

Încât pentru poporul român, el, în acești patruzeci de ani din urmă, a dat probe de-ajuns că apatia sa fusese numai produsul unui despotism crud și sălbatic, sub care gemuse și nicidecum apatia de găăuți.

neuitatul
Avram Iancu

Kövári face cu această ocasiune o descoperire și despre neuitatul Avram Iancu. Într-o seară, petrecând tinerimea magiară și română la un loc și discutând între pahare cestiunea urbarială, Iancu asculta cu toată seriozitatea temeiurile unora și ale altora, fără a vorbi și dânsul, decât tocma la urmă pronunță cuvintele: „Sau emanciparea pentru totdeauna fără desdăunare, sau moarte“. Abia se auziră aceste cuvinte și în demineața următoare nu se mai văzu nici un român tânăr în Oșorhei. Iancu s-a dus acasă la tată-său, care era un iobag bogat pe dominiul statului. Tată-său n-au aprobat planurile fiului său ca să imiteze pe Horia, să nu pață cum pățise acela. Atâta știe Kövári despre scenele petrecute între tinerii români și magiari. Noi am descoperit câte știam noi despre acelea. Cele ce mai spune K[övári] despre Iancu (pag. 54–55) le știe rău și încurcat. Iancu nicidecum nu a vânat popularitate. Nu el au alergat după popor, ci a c e s t a era fermecat de personalitatea lui; e l alergă la Iancu. Da, Iancu nu a fost orator în sensul modern, parlamentar, el nu știa ce sunt sofisme. Vorbea foarte rar cătră mulțime; însă pare că-l vedem acum înaintea ochilor că, de câte ori lua cuvântul, în fața lui jucau razele unei inspirațiuni misterioase, de care nici el nu-și putea da sama, prin urmare în momente de acelea era preste puțință ca să nu răpească cu sine pe ascultători. Iancu era și unul din junii cei mai frumoși ai timpului său, simpatic din natura sa, de statură întocma cum se vede reprodus în publicațiunea Frâncu et Candrea*, eară când îl irita cineva, devenia teribil.

Poporul
era fermecat
de personalitatea lui...

La ședința
furtunoasă
de la Sibiu...

Pre când sosiseră știrile triste de la Mihălț și Abrud, noi cei veniți de la Cluș, ne mai aflam tot în Sibiiu, împreună cu Iancu. La ședința Comitetului, convocată de urgență, veniseră bătrânii și tinerii. După ce se informară cu toții, se puse întrebarea ce e de făcut. Episcopul și alți câțiva plecaseră la Viena. Tinerii colcăiau de mânie. Bătrânii membri ai Consistoriului se sileau să-i calmeze; unul însă inculpă greu pe tinerime, căci merge pe la sate și întărată pe popor și adaugă zicând că și pe mihălțani tinerimea i-a sedus ca să nu se supună poruncilor mai înalte. Atunci Iancu care ședea cu alții pe o bancă mai în fundul casei, sare dintr-o dată peste trei bănci și apucă

* *Românii din Munții Apuseni (Moții)*. Scriere etnografică cu 10 ilustrații în fotografie, București, 1888.

de scurt pe consistorialist pentru cuvintele pronunțate. De continuarea consultării nu mai putea fi vorba. Eșiră bătrânii și după ei tinerii. Nu credem să mai fi fost vreo ședință furtunoasă ca aceea.

A doua zi merge Iancu la Bărnuțiu și de la acesta la redactorul „Gazetei”. Eu plec, le zice el, îmi adun pe oamenii mei bine armați și voi să-mi răsbun pentru sângele vărsat.

„Voi să-mi răsbun pentru sângele vărsat”

„Avrame, te rugăm pentru tot ce ai sfânt, nu face una ca aceea-ta. Dacă-ți este jale de familiile rămase orfane, cugetă prea bine că prin violența ta vei face însutit mai multe orfane. Vezi tu bine din câte aflăm noi aici pe loc că până acum comandatele general este aplecat a pune toate trupele la dispozițiunea guvernului. Ce va fi mâine, știe numai Cel prea înalt. Înțelege bine că noi nu zicem ca să nu vă armați, ci, tocma din contra, să vă deprindeți pentru orice caz cât se poate mai bine în arme, uite-așa cum vezi aici și aiurea pe săsime eșind mai în toate zilele la exercițiu”.

Bărnuțiu,
Barițiu

Nu știu câte-i vom mai fi vorbit; îmi aduc numai aminte că Iancu, după o pauză scurtă, suspinând ne zice: „Daca este așa, de d. voastră ascult, dară să ție minte secuii”. Și după acestea plecă a doua zi.

și

Acei doi bărbați ar fi avut să zică lui Iancu și la ceilalți tineri numai două cuvinte, „mergeți, faceți”, și baia de sânge și flăcările celui mai nefericit război civil s-ar fi încins atunci îndată înainte de a ști ceva despre soartea deputaților nostri duși cu episcopul Andrei și înainte de a visa de catastrofele care se precipitară în patru luni neîncetată și limpeziră situația ca să știm cum stăm la Curte, la armată, în care parte se aruncă celelalte popoare și ce rezultat are războiul din Italia.

Iancu ...

■ Georgie Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani din urmă*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 153–165; (în ed. a II-a acad. Ștefan Pascu și prof. dr. Florin Salvan, Brașov, 1994, p. 220–229).

„UN MOMENT DETERMINANT ÎN ISTORIA ȚĂRII... EXECUȚIA MILITARĂ DE LA MIHALȚ ȘI ANTECEDENTELE SALE”

28

JAKAB ELEK, SZABADSÁGHARCZUNK TÖRTÉNETÉHEZ...

Opoziția partidului extremist român, fără nici o rețineră, față de toate măsurile luate de guvern și autoritățile legale pentru protejarea siguranței persoanei și a proprietății, ca și instigarea

Extremiștii
români,
instigatori;

partida
moderată
și
poporul

măsurile
guverna-
mentale

și

grănicerii
secui

nesupuneri
la români...
și la iobagi
maghiari

Iobagii
din Coșlariu
și Mihalț

Situația spe-
cială la
Mihalț

poporului să procedeze la fel, arată deosebirea netă a acestei par-
tide de cea moderată, politica total diferită pe care o promovează,
ca și faptul că era stimulată și încurajată cu bună-știință din exte-
rior, iar poporul a profitat de ocazie ca să se răzbune pe vechii săi
stăpâni de pământ și oficiali comitatensi, atacându-le bunurile, ho-
tarele, măieriștile, prădându-le semănăturile, fânețele, pădurile și
pășunile. A procedat astfel vreme îndelungată, fără a putea fi înfrâ-
nat. Împotriva lor guvernul a decretat tribunalele statariale și a tri-
mis armată în locurile amenințate. Extremiștii români au vrut încă
la adunarea de la Blaj să ceară suspendarea statariului și deși nu s-a
ajuns la o rezoluție în acest sens, ideea a rămas în mintea masei
amăgite. Cea mai mare parte a armatei regulate aflându-se în Italia,
asistența cerută de comitate a fost asigurată de puținele trupe răma-
se în țară și de grănicerii secui. Instigatorii au stârnit ostilitate îm-
potriva acestora din urmă, făcând poporul să creadă că proprietarii
maghiari vor să restabilească robota și să-i stârpească pe valahi. În
cursul agitațiilor din primele zile ale lunii martie cazurile de refu-
zare a prestațiilor au fost izolate, dar ele s-au înmulțit după aduna-
rea populară de la Blaj din 30 aprilie, când multe comune au încetat
să se mai supună stăpânilor de pământ și oficialilor comitatensi,
care n-au avut inteligența să nu ceară satisfacerea îndatoririlor până
la întărirea legii de desființare a acestora. Au existat cazuri de nesu-
punere, de încălcare a pădurilor și pășunilor, ba chiar de împărțire
a proprietăților și din partea unor iobagi de limbă maghiară pură în
Trei Scaune sau în Sălaj, la fel ca din partea românilor din comitate,
dar aceste situații au fost rezolvate cu dificultăți mai mult sau mai
puțin marcate prin intervenția comiților supremi și a altor oficiali
superiori, mai ales acolo unde s-a acționat cu tact. Și în comitatul
Alba de Jos, la Coșlariu și Mihalț, a apărut un asemenea caz. Locui-
torii iobagi din aceste două comune, declarând că sunt ale lor, au
luat cu forța măieriștile domnilor lor de pământ, au pășunat pe se-
mănăturile lor, le-au prădat pășunile și fânețele, s-au împotrivit
oficialilor comitatensi. Din acest motiv, comitatul a solicitat tribunal
statarial și asistență militară împotriva lor. În ținut fuseseră trimise
dinainte două companii de grăniceri secui pentru menținerea liniș-
tii și a ordinei publice. Acestea au fost trimise în comunele mențio-
nate pentru restabilirea situației. Cei din Coșlariu, fiind lămurii de
reprezentanții oficialatului, au trecut imediat după apariția armatei
la supunere, au permis efectuarea execuției și au promis restituirea
pagubelor pricinuite. Nu și cei din Mihalț. Această comună se află
de-abia la o oră jumătate de Blaj și de la o vreme a fost în înțelegere

cu instigatorii de acolo. Ei nu au ascultat de cererile comisiei oficiale; procedeul plin de tact, părintesc, al comitelui suprem de Alba de Jos, comitatul principal al Transilvaniei, baronul Bánffy Miklos, a rămas fără efect, și nu au fost îmblânziți nici de atitudinea tolerantă a maiorului comandant. Armata a trebuit să recurgă la arme pentru restabilirea prestigiului legii și a guvernului. După acest eveniment, mișcările valahe și săsești au luat forma unor răscoale în toată regula, dând un nou curs evenimentelor. Trebuie de aceea să cunoaștem acest eveniment cu cauzele și consecințele sale pe baza unor date autentice, pentru că el a constituit un moment determinant al istoriei țării din perioada respectivă.

Cauze și
consecințe:

Comunele Mihalț și Obreja, proprietăți ale conților Eszterházy, au trăit bine și s-au înstărit sub mâna lui Anton Anwander, unul din cei mai pricepuți și mai competenți provizori din Transilvania, împotriva căruia timp de 14 ani comunele nu au avut nici o plângere, și ca urmare a favorurilor cu care i-a copleșit domnul lor de pământ. După zilele din martie însă, adunările de la Blaj, învățăturile comuniste propagate acolo, instigațiile, într-atât i-au amăgit și le-au afectat starea morală, încât prin amintitele excese au devenit comunele cele mai îndărătnice cu putință. Atunci când judele nobiliar cercual a dispus notarului comunal afișarea în sat a anunțului privind tribunalul statarial, iar acesta a vrut să treacă la execuție, comuna s-a opus declarând că nu tolerează așa ceva până când nu vor întreba pe *regele lor de la Blaj* dacă le permite sau nu? Un jude al Curtii l-a amenințat cu bătaia pe notar dacă va îndrăzni să afișeze anunțul, drept pentru care acesta a și fugit de acolo îngrozit. La Obreja s-a procedat la fel: bătrânii au declarat că nu vor permite să se afișeze ceea ce e împotriva binefăcătorilor lor, care vor să le obțină libertatea. Un jitar (paznic de câmp) a spus că lui nu-i poruncește guvernul, lui nu-i trebuie episcop, preot, guvern, *numai regele de la Blaj*. Ei sunt revoltați pe oricine vrea să-i aducă pe calea cea bună. Anton Anwander, notarul comunei Obreja, în raportul său oficial din 12 mai către judele nobiliar cercual, scria că „toate acestea sunt opera instigatorilor de la Blaj, care prezintă maghiarimea drept răuvoitoare, ba chiar dușmană și instigă poporul împotriva proprietarilor. Nu le mai ajunge desființarea robotei, renunțarea la dijmă, le trebuie și pământul alodial, ca și drepturile regale. Vor tot ce aparține domnilor de pământ, conform ideii de egalitate. Anunță că poporul de aici este instigat de un student valah din Cistei, adept al lui Aron Pumnul, care le ține tot timpul discursuri agitatoare. Canceliștii din Blaj umblă prin sate, iar sătenii se duc la Blaj să ceară

„Învățăturile
comuniste”

și

„Regele lor
de la Blaj”

Instigatori

„Conspirație
secretă
împotriva
maghiarimii“

sfaturi. Se zice că mulți au arme, au cumpărat praf de pușcă la Teiuș și se pregătesc înarmați pentru adunarea de la Blaj din 15 mai, de la care așteaptă eliberarea lor. Mai mulți locuitori din comună au declarat deschis că nu se prezintă în fața oficialilor, nici nu prestează obligațiile, până nu se decide treaba de la Blaj. Este de neînțeles — se încheie scrisoarea — această conspirație secretă împotriva maghiarimii, acest amestec în treburile publice ale țării din partea unora care nu au nici proprietate, nici poziție, nici merite, care nu pot fi altceva decât mercenari plătiți...“. Notarul din Mihalț raporta judeului nobiliar că i s-a luat afișul referitor la tribunalul statarial și a fost dus la Blaj pentru a fi arătat sfătuitorului lor de acolo. Cere protecție în caz că se va duce personal să execute dispozițiile superioare, pentru că, deși se află în funcție printre ei de 46 de ani, vede că nu îi va merge bine datorită ordinelor guvernamentale. Judele nobiliar a raportat de asemenea, în 11 mai, că la Blaj frunțașii s-au opus afișării dispoziției privind tribunalul statarial în prezența sa și declarând că e vorba de o uneltire a ungarilor, l-au lăsat singur. În 12 mai raportează din nou că ieșind în satele din cercul său, i-a convocat pe locuitori în fața sa pentru a le face înțeles ordinul referitor la tribunalele statariale. Obreja, Cistei și Bucerdea au răspuns că sunt întrunite și dacă are ceva de comunicat să vină la ei, că ei nu vin în fața lui. S-a dus și le-a explicat ordinul, dar fără efect. Ei au răspuns că orice s-ar întâmpla, nu le pasă, chiar de vor muri, nu vor asculta de nimeni, decât de canceliștii regali care au vorbit la Blaj. În 15 mai se vor duce din nou acolo și vor afla ce să facă. Cei care îi îmbărbătează — ziceau ei — sunt oameni deștepți, trimișii regelui, de la care așteaptă binele sau răul. Poporul din cele cinci sate — scrie judele nobiliar — adică din Mihalț, Obreja, Cistei, Bucerdea și Crăciunel este instigat, fără îndoială de cineva din Blaj; ei sunt foarte hotărâți. Într-o noapte au rupt toate publicațiile, au dărâmat stâlpii; la fel au făcut la Cerghid în prezența judeului nobiliar. În celelalte comune dispozițiile au fost afișate, dar după plecarea sa au fost rupte, iar Guberniul regesc a fost înjurat în modul cel mai urât. Instigatorii străbat neîncetat satele. În jurul Blajului, poporul de rând este atât de agitat, încât nu se mai supune decât dacă are chef. În 13 mai, judele nobiliar dintr-un al treilea cerc raporta oficiolatlui comitatens că atunci când a explicat dispoziția privind tribunalele statariale poporului din comuna Beța, iobagul Martin Szucs l-a înjurat în fața comunei pe el și pe domni, declarând că după ziua de luni — 15 mai — nu va mai presta slujba. La

Se aștepta
15 mai
la Blaj

aceasta, judele nobiliar a pus să fie arestat, poporul însă s-a răzvrătit, a smuls afișul și l-a eliberat pe cel vinovat cu strigăte de „*Vivat*”.

Comisia permanentă a comitatului Alba de Jos raportând în 15 mai Guberniului regesc situația agitată din zonă, arătând că se întrevede alunecarea comitatului spre vârtejul anarhiei prin zădărnicierea măsurilor sale privind securitatea vieților și averilor și prin distrugerea prestigiului legii și guvernului, a cerut de urgență trimiterea de asistență militară, întrucât se temea că dacă răul nu este stârpit acum, din el se va naște o primejdie mult mai mare...

S-a cerut
asistență
militară

Iată imaginea unui ținut dezorganizat, iar situația politică și socială a celorlalte comitate era asemănătoare.

Acestea au fost antecedentele adunării populare din 15 mai în satele din jurul Blajului, adunare care în loc să fi instruit poporul să respecte legea, autoritățile, proprietatea și să fi dat sfatul de a aștepta în liniște apropierea vremii eliberării, a adus în discuție propunerea desființării tribunalelor statariale devenite necesare datorită exceselor și astfel poporul agitat s-a opus cu și mai mare furie oricărei legi existente și întregii ordini sociale. Focul care mocnea a izbucnit în flăcări la Mihalț. „Poporul din acest sat — scria în raportul său oficial din 3 iunie comitele suprem — este înstărit, dar din vremurile cele mai vechi el este turbat de nesupus, înclinat spre toate relele. Cu deosebire însă de câteva săptămâni nu mai vrea să recunoască nici o autoritate, și-a însușit bunurile domnilor de pământ, a prădat fânețele și după ce a refuzat să se supună după mai multe apeluri în acest sens, a considerat necesar să trimită armată, anunțând despre aceasta Guberniul regesc. Trimițându-se dintre grănicerii secuiei staționați la Aiud o companie, apoi două, ei au refuzat să le permită intrarea în sat în pofida apelurilor repetate, timp de ore, ale comisiei comitatense, ale comitelui suprem și ale maiorului comandant. Ei ziceau că secuiei nu sunt soldații împăratului, ei nu au ordine de la Bărnuțiu care locuiește la Sibiu și nici de la Schurter, mai mult, au interdicție de la Blaj să nu lase armata să intre, iar ei nici nu o vor lăsa pe viață și pe moarte. Comitele suprem s-a dus printre ei însoțit de trei persoane și a căutat să-i convingă personal de consecințele periculoase ale faptei lor; le spunea că secuiei sunt tot atât de buni soldați ai împăratului ca și trupele regulate, ei nu se vor atinge de nimeni, ci numai cei cu adevărat vinovați vor fi obligați drept pedeapsă să-i încartiruiască și să-i întrețină. Nu a avut însă nici un succes, ba chiar agitându-și lăncile și amenințând, stârneau armata și cereau să plece de acolo. Parlamentările au durat de la ora 11 înainte de masă până la orele 5-6 după amiază, în

La 15 mai
la Blaj
și
după

La Mihalț, la
fața locului...

Când a u bătut clopotele în dungă...

2 iunie:
la Mihalț

timp ce în comunele vecine Obreja, Cistei și Crăciunel au bătut clopotele în dungă, iar poporul răzvrătit, înarmat care cu lănci, care cu furci, securi, băte, coase îndreptate, pistoale și puști, a sporit la circa 3000. Până la urmă, comitele suprem le-a cerut să permită intrarea în sat numai pentru el însuși și pentru comisie, armata urmând să-și stabilească tabăra pe câmpul de lângă comună. Ei însă nu au acceptat nici atât. Au declarat cu grosolănie, printre înjurături, că mai bine mor decât să permită intrarea în sat a comitelui suprem, a oricărui oficial sau soldat. Odată cu lăsarea nopții armata avea nevoie de încartiruire, maiorul comandant voia să se tragă spre Mureș, pentru a avea spatele acoperit și pentru ca trupa care a petrecut ziua întreagă fără mâncare și băutură să aibă posibilitatea de a se duce la râu măcar pentru un strop de apă. Atunci când a dat comanda pentru aceasta și armata cu baionetele în față, în formație strânsă, a pornit încet înainte ca să ajungă la tabăra pentru noapte, de-abia a ajuns la 6-7 pași de masa furioasă, o împușcătură venită din lanul înalt de secară din apropiere l-a lovit pe soldatul Móricz Samu, iar un altul a fost rănit. Maiorul Balázs Manó și căpitanul Szilágyi au fost loviți puternic cu coasele, dar ei au parat cu sabia, iar doi soldați care au sărit în apărarea ofițerilor lor aflați în pericol au doborât cu câte o împușcătură pe atacanți. Soldații văzând doi camarazi sângerând, iar ofițerii comandanți răniți ușor, după o zi de foame nu au mai putut răbda provocările răzvrătiților; au început fără poruncă să tragă asupra mulțimii care le tăia calea. În curând, toată masa a luat-o la fugă și au fost omorâți atunci pe loc 9, iar mai târziu alți 3; 9 au fost răniți. După ce locul a fost curățat, armata s-a retras în cantonamentul său de dimineață de la Teiuș și Aiud... După această întâmplare, răzvrătirea a părut un timp stăvilită. Fiind încă sub imperiul fricii, principalii agitatori au fost arestați, iar satul a fost obligat la despăgubiri și supunere. Acestea s-au întâmplat în 2 iunie 1848, la trei zile după alegerea comisiei pentru Uniune, de la Dietă.

Vestea
s-a răspândit
în mod
diferit...

Vestea celor întâmplate s-a răspândit cu repeziciune în toată țara și precum se întâmplă, numărul morților a fost mărit la 30, iar al răniților la 50. Purtarea armatei a fost redată în culori exagerate, ofițerii fiind acuzați de inumanitate și barbarie secuiască. Agitarea vremurilor și spiritelor a făcut ca prin reavoință și intenție un fapt particular să devină un caz de interes public, iar agitatorii să vadă într-o comună pedepsită de puterea executivă pentru răzvrătire întruchiparea națiunii valahe nevinovate atacate de națiunea maghiară. Gazetele valahe și săsești au sărit în apărarea celor dintâi și au

vorbit injurios și moralizator despre ceilalți. O parte apăra armata secuiască, alta o condamna și regreta pedepsirea prea aspră a valahilor. Ziarul sâsește „Siebenbürger Bote“ din Sibiu, redactat de Benigni, a făurit din aceasta capital politic pentru reacțiunea care complota în umbră; în numărul 55 din 1848 îi acuza pe militarii secui, pe oficialii comitatensi și pe ofițeri de asemenea fapte înjositoare, încât Dieta care era întrunită și-a ridicat cuvântul și în ședința din 10 iunie s-a făcut propunerea ca Guvernul regesc să ancheteze cazul printr-o comisie mixtă civilă și militară și să pedepsească cu severitate pe cei vinovați dacă faptele lor se vor dovedi adevărate, ca pe niște atentatori la onoarea națiunii, iar dacă acuzațiile vor fi neîntemeiate, amintitul ziarist să fie pedepsit aspru ca un calomniator și tulburător al liniștii publice. Comitetul valah din Sibiu, ca un complice ascuns în acest caz, să fie dizolvat, iar membrii săi să fie dați în judecată.

„Sieben-
bürger Bote“
din Sibiu...

[Textul maghiar]

JAKAB ELEK, SZABADSÁGHARCZUNK TÖRTÉNETÉHEZ

Hogy a román tulzók párt a mérsékelttől külön állott, amazétól különböző politikát követett s kívülről, tervszerűleg volt izgatva és bátorítva, mutatja a kormány és törvényes hatalmak személy-és vagyonbátorság védelmére tett minden intézkedéseinek minden tartózkodás nélkül ellene szegülése s a népnek is hasonlóra buzdítása, mely kapott az alkalmon, hogy régi megyei tisztein és földesurain bosszút állhasson s utóbbiak vagyonát, határait és majorság-birtokait megtámadhassa, vetéseit, kaszálóit, erdőit és legelőit felprédálhassa. Meg is tett sokat hosszasan, fékezetlenül. A kormány az ilyek ellen hirdette ki a rögtönítélő bíróságokat s alkalmazott a fenyegetett pontokon katonaságot. A román tulzók az elsőnek felfüggesztését már a balázsfalvi gyűlésen kérelmezni akarták s bár nemlett határozattá, az elkábitott tömeg elméjében az eszme megmaradt. A sorkatonaság zöme Olaszországban harczolván, a megyék által kért segélyerőt — *assistentia* — a kevés benmaradt rész és székely határőrségi csapatok tevéen, a bujlogatók utóbbiak iránt ingerültséget költöttek a népben, azt hitetvén el vele, hogy a magyar birtokos osztály a robotot akarja visszaállítani s az oláhságot kiirtani. A márcziusi napok első fölgerjedései közben, szörványosan, a balázsfalvi ápril 30-ki népgyűlés után sokkal sürűbben fordultak elő szolgálat megtagadási esetek, midőn a törvény megerősítéseig — kevés eszélyt tanusítólag — teljesítést

követelő földes uraknak és megyei tiszteknek az engedelmeskedést sok község felmondotta. Volt engedetlenkedési, erdő- és legelő-leéltetési, sőt vagyonfelosztási eset Háromszéken és Szilágyságban tiszta magyar ajku jobbágyok részéről, szintugy, mint vármegyéken az oláhok részéről, de ezek a főispánok s főtisztek közbenjárására, kivált a hol azt tapintatosan hajtották végre, több-kevesebb nehézséggel elintéztettek. Alsófehérmegyében Kozslárdon és Mihálczfalván is ily eset fordult elő. E két község jobbágy lakosai földesuraik majorság-birtokait, azt állítva, hogy egykor az övék volt, erőhatalommal visszavették, vetéseiket leéltették, legelőiket és kaszálóikat felpredálták, a megyei tiszteknek ellene szegültek; ez okból a megye rögtönítelő bíróságot és katonai segínyt kért ellenök. A vidéken már korábban két század székely határőrségi katonaság volt, kiküldve a közcsend és rend fentartása végett. Ezeket rendelték ide a rend helyreállítására. A kozslárdiak felvilágosittatván a tiztség küldöttei által, a katonaság megjelenésére azonnal engedelmességre tértek, az executiót bebocsátották s a tett károk megtérítését megígérték. Nem így a mihálczfalviak. E község Balázsfalvától alig másfél órára fekszik s az ottani bujtogatókkal egy idő óta egyetértésben volt. Ezek a kiküldött tiszti bizottság kérésére nem hallgattak, velök szemben báró Bánffy Miklósnak, Alsófehér-, Erdély vezérmegeje főispánjának atyai, tapintatos eljárása meg-hiusult, nem szelidítette meg őket a vezénylő őrnagy kimélése is. A katonaságnak fegyverét kellett használni a törvény és kormány tekintélye helyreállítására. Ez esemény után formasierü lázadás jellegét vették fel az oláh és szász mozgalmak, uj fordulatot adva a dolgoknak. Szükséges azért azt az okokkal és következményekkel együtt teljes hitelű adatok alapján megismernünk, mert ez esemény az ország ez időbeli történetének egyik elhatározó momentumát teszi.

Mihálczfalva és Obrázsa községek, a gr. Eszterházyak birtoka, Erdély egyik legszakképzettebb s legtudományosabb gazdatisztje, Anwander Antal keze alatt, ki ellen 14 év folyamában a községek soha sem panaszkodtak, kiket a földesur minden kegyeivel elhalmozott — jólétben éltek s megvagyonosodtak, a márcziusi napok után azonban a balázsfalvi gyűlésezések, az ott hirdetett communisticus tanok, onnan kiáradott izgatások egészen férevezették ép erkölcsüket megrontották, elébb érintett kicsapongásaik által a képzelhető legmakacsabb községekké lettek. Midőn a járási szolgabíró a rögtönítelő bírósági hirdetménynek a falu táblájára kiragasztását a községi jegyzőnek megrendelte s az végre akarta

hajtani, a község ellene szegült, úgy nyilatkozván, hogy ők azt addig meg nem tűrik, míg *balázsfalvi királyuknál* kérdést nem tesznek, hogy megengedi-e? egyik udvarbíró éppen veréssel fenyegette a jegyzőt, ha a hirdetményt felragasztani meri, mire az onnan rémülten el is menekült. Obrázsán szintén megakadályozták; öreg emberek tettek ily nyilatkozatokat: hogyan engednők e rendelést kiragasztatni, mely azon jóakaróink ellen van intézve, kik szabadságunkat akarják kivívni? Egyik határpásztor azt mondotta, hogy neki nem parancsol a minisztérium, nekik nem kell püspök, pap, kormány, *csak a balázsfalvi király*; mindenki ellen bosszusok, a ki jó utra akarja téríteni „Ez mind a balázsfalvi bujtogatók műve — ugymond Anwander Antal, — Obrázsa község jegyzője a járási szolgabíróhoz május 12-én irt hivatalos jelentésében — a kik a magyarságot rosszakarójuknak, sőt ellenségöknek festik, a népet a birtokosok ellen lázítják. Már nem elég a robot megszűnés, a dézmaelengedés, a majorság birtok is kell nekik, kell a regale-jog, kell a földesuraknak mindene, az egyenlőség joga szerint. Tudatja, hogy az itteni népet oláhcsesztvei oláh diák, Pumne Áron egyik hive oktatja, uton-utfélen buzdító beszédet tart nekik, balázsfalvi kancellisták járnak-kelnek a falukon keresztül, valamint a falusiak is be Balázsfalvára tanácsot kérdeni. Soknak van — ugymond — fegyvere, Tövisen vásároltak puskaport, s fegyveresen készülnek a május 15-ki balázsfalvi gyűlésre, melytől fölszabadulásukat várják. A község több tagja nyilván kijelentette, hogy sem a tiszttal nem megy, sem ur dolgára, míg a balázsfalvi dolog el nem dől. Megfoghatlan — így végződik a levél — a magyarság ellen szőtt ezen titkos ármány, s az ország közügyeibe avatkozás olyanok részéről, kiknek sem birtokuk, sem állásuk, sem semniféle érdemök, kik nem lehetnek egyebek, mint megfizetett bérencz zsoldosok...” Mihálczfalva jegyzője azt jelentette a szolgabírónak, hogy tőle elvették a rögtönítelő bírósági hirdetményt s Balázsfalvára vitték, hogy tanácsadójuknak megmutassák; kéri védelmét és hogy személyesen menjen ki a faluba végrehajtani a felsőbbség rendeleteit, mert ő bár immár 46 éve szolgál közöttük, látja, hogy a kormány rendeletei miatt nem lesz jó dolga. A szolgabíró szintén azt jelentette május 11-én, hogy Balázsfalván az előljárók a rögtönítelő bírósági rendelet kiragasztásának az ő jelenlétében ellene mondtak, s felfingerülve nyilvánítván, hogy ez a magyarok mestersége, őt egyedül hagyták; május 12-én másodszor jelentette, hogy járása falvaiban kiszállván, a lakosokat maga elé hívatta, hogy a rögtönítelő bírósági rendelete velők megértesse. Obrázsa,

Csesztve és Bocsárd azt üzenete, hogy ők együtt vannak, s ha közlendője van, menjen közéjük, ők nem mennek eléje. Elment s megmagyarázta, de fogamat nélkül, azt felelték: történjék velök bármi, nem bánják, ha meghalnak is, nem hallgatnak senkire, csak a Balázsfalván beszélt királyi cancellistákra; május 15-én újra bemennek oda s megludják, mit tegyenek. A kik őket biztatják — ugymond — okos emberek, király küldöttei, azoktól várnak jót s nagy rosszat. Az öt helység népe — írja a szolgabíró — melyeket bejárt: Mihálczfalva, Obrázsa, Oláh-Csesztve, Bocsárd és Karácsonfalva kétségtelenül valamely balázsfalvi által bujtogatattik, nagyon elszántak, a hirdetményeket egy éjjel mind leszaggatták, az oszlopokat kivágták, ugyanazt tették Cserged községében, a szolgabíró jelenlétében: a többiekben kiragasztották ugyan, de eltávozása után azonnal letépték s a kir. főkormányshéket a legrutabb szitkokkal illették. A helységekben szüntelenül járnak a bujtogatók. Balázsfalva környékében a köznép úgy fel van ingerülve, hogy csak annyiban engedelmeskedik, amennyire kedve tartja. Egy harmadik járás szolgabírója május 13-káról azt jelentette a megyei tisztségnek, hogy a midőn a rögtönítelő bírósági rendeletet Becze községben a népnek megmagyarázta: Szücs Márton nevű jobbágy a község előtt összevissza szidta őt és az urakat, kijelentette, hogy ő hétfőn tul — május 15. — szolgálatot nem tesz; erre a szolgabíró fogságba tétette, a nép föllázadt, a hirdetményt leszaggatta s a bűnöst a bírótól „Vivat” kiáltások közt kiszabadította.

A vidék ezen föllázadt állapotát az alsófehérmegyei állandó bizottság május 15. a kir. főkormányshéknak följelentvén, miután az élet- és vagyonbiztonságra nézve tett intézkedéseit teljesen meghiusulva. a törvény és kormány tekintélyét megsemmisítve, a megyét az anarchia örvénye felé sodortatni látta: sürgősen hitva fel azt katonai segély gyors kiküldésére, miután attól tart, hogy ha a rossz most el nem fojtatik, belőle nagyobb veszély fog származni...

Ime egy vidék desorganisált állapotának képe, melyhez hasonlóak voltak a vármegyék összes politikai és társadalmi viszonyai.

Ezek előzték meg a Balázsfalva környékén levő falvakban a május 15-ki népgyűlést, mely a helyett, hogy a népet a törvény, felsőbbbség és idegen tulajdon tiszteletére s a felszabadulás közeledő idejének csöndesen bevárására hathatósan intette volna, a zabolátlankodások által szükségessé vált rögtönítelő bíróságok megszüntetését hozta javaslatba s ez által a felizgatott nép még inkább neki bősziült minden létező jognak s az egész társadalmi rendnek. A parázs alatti tűz Mihálczfalván lobbant lángra. „E község népe —

irja jun. 3-ki hivatalos jelentésében a főispán — tehetős, a legrégibb időktől fogva vesztettül engedetlen, minden rosra hajlandó volt; de különösen néhány hét óta épen semmi függést ismerni nem akart, a földes urak tujadonát elsajátította, kaszáló réteit felpredálta s miután többszöri felszólítására sem engedelmeskedett, szüsesnek látta, oda katonaságot kiszállítani s arról a kir. főkormányshéket is értesíteni. A Nagy-Enyeden szállásoló székel határörök közül elébb egy, azután két századot oda kirendeltetvén: azok a megyei bizottság, maga a főispán és paranesnok őrnagy órákig tartó, több ízben ismételt felszólítására is bebocsátni nem akarták. A székeliek nem a császár katonái — mondák — ők sem a Szebenben lakó Barnutztól, sem Schurter tábornoktól rendelést nem vettek, sőt Balázsfalváról tiltó rendeletek van, hogy a katonaságot be ne bocsássák s ők élet és halál mellett nem is bocsátják. A főispán harmadmagával ment közéjük, személyesen próbálta meggyőzni őket tettök veszélyes következéseiről; a székeliek épen olyan katonái ő felségének — mondá — mint a rendes katonák, ők senkit sem bántanak, csak a valósággal hibásak fognak kötelesek lenni büntetésül őket szállással s élelemmel ellátni. Ennek sem lett foganata, sőt a katonaságot lándzsáikkal hardonázva, fenyegetve ingerelték, azt kívánták, vigye s távolítsa el közülök. Ez alkudozás (*Parlamentiren*) délelőtti 11-től d. u. 5–6 óráig tartott, miközben a szomszéd Obrázsa, Oláh-Csesztve és Karácsonfalva községek a harangokat félrevévén, az ellenszegülő nép, mely lándzsával, vasvillával, fejszével, bottal, cséppel, kiegyenesített kaszával, pisztolylyal és puskával volt felfegyverkezve, mintegy 3000-re szaporodott. A főispán utoljára csak magának és a bizottságnak a faluba bebocsátását kérte, a katonaság — ugymond — a falu melleti rétre fog táborba szállíttatni. De azt sem engedték meg. Durván s káromkodások közt nyilvánították, hogy inkább meghalnak, mintsem akár, a főispánt, akár más tisztviselőt vagy katonát falujukba bebocsássanak. Az éj közeledtével azonban a katonaságnak szállásról kelle gondoskodni; a parancsnok őrnagy a Marosnak akart huzódni, hogy hátulról védve legyen s az egész napot éhen-szomjan töltött katonaságnak legalább egy ital vizért a folyóra mehetésre ut nyiljék. A mint erre nevezve a vezénylet megtörtént s a katonaság szuronyt szegezve, zárt sorban lassan előre megindult, hogy éji tanyára érjen, alig közeledett a dühöngő tömeg felé 6–7 lépésnyire, a közeli magas rozból jött egy puskalövés, Móricz Samu közvitézt elejtette, egy másik golyókarcolást kapott, őrnagy Balázs-Manóra és Szilágyi kapitányra szintén kemény kaszavágás

irányoztatott, mit ők kardjokkal fogtak fel s veszélyben levő tisztjeit védelmére előre sietett két közvitéz a két megtámadót egy-egy lövéssel azonnal földreteritette. Erre a katonaság két bajtársát vérzeni, főbb tisztjeit gyöngén megsebezve látván s az egész napi étlenségök miatt a lázadók ingerkedéseit tovább nem tűrhetvén: az utat adni vonakodó tömegre parancs nélkül lőni kezdettek s csak hamar az egész tömeg vad futásnak eredett, akkor mindjárt 9, később 3 halt meg, 9 megsebesült s miután a tér megtisztult, a katonaság reggeli állomására Tövisre és Enyedre visszavonult.... E jelenet után a lázadás egyidőre megtörtnek látszott. A meg félemlés benyomásai alatt a főfő zavargók befogattak, a falu kártérítésre és engedelmességre szorítottatott. Ez 1848, június 2-án volt, az országgyűlésen az *Unio*-bizottság megválasztása után három nappal.

Ez esemény hire, országszerte gyorsan terjedt el, s a mint lenni szokott, a halottak számát 30-ra, a sebesültekét 50-re nagyítva, rémületet keltőleg festették a katonaság eljárását, inhumanitással és székely barbarizmussal vádolva a tiszteket. Az idők és kedélyek izgatottsága okozta, hogy szándékosság és roszakarat az egészen magánjellegű tényből köz sérelmet csinált s a bujtogatók s egy lázadásáért a végrehajtó hatalom által megfenyítettett községben az ártatlan oláh nemzetet a magyar nemzet által megtámadottnak állították. Az oláh és a szász lapok védelmére keltek az előbbieknél s meglecckéztették, sőt gyalázólag szóltak az utolsókról. Egy rész védte a székely katonaságot, más elítélte, védve és sajnálva az oláhok tulszigorú lakoltatását. A „*Siebenbürger Bote*” című, Benigni által szerkesztett nagy-szebeni szász hirlap a titokban ármányt szövő reactio javára politikai tőkét csinált ebből; 1848. évi 55-ik számában a Mihálczfalván volt székely katonaságot, vármegyei és katonatisztet oly kissebbítő tényekkel vádolta, hogy az ekkor éppen együtt levő országgyűlés felszólalt ellene s a június 10. országos ülésben indítvány tétetett arra, hogy a kir. főkormánysház polgári és katonai vegyes bizottság által nyomoztassa ki a dolgot s az illető bűnösöket, ha tettök igazolva lesz, mint a nemzet becsületét megsértőket, ha pedig a vád találatik igazságtalannak, az említett hirlapíró, mint rágalmozót s a közbéke fölzavaróját szigoruan büntettesse meg; a nagyszebeni oláh Comitét, mint e dologban titkos bűnrészt, oszlassa fel, bűbös tagjait vettesse közkereset alá.

■ Jakab Elek, *Szabadságharcunk történetéhez visszaemlékezések 1848–1849-re* (Contribuții la istoria războiului nostru de eliberare din 1848–1849), Budapest, 1881, p. 209–218.

„VIVAT IANCU! VIVAT NAȚIUNEA ROMÂNĂ!
SĂ NE ARMĂM!“

29

IOAN CIURILEANU, FRAGMENTE ISTORICE DIN ANII 1848-49

În anul 1848, la Rusalii, fiind bălci de țară în orașelul Câmpeni, Avram Iancu s-a suit pe o masă în mijlocul bălciului și a ținut o cuvântare către popor în care zicea că toată Europa să armează pentru libertate; să se armeze dară și românii, căci a sosit și timpul lor să fie liberi.

Poporul, și anume moții, primiră această cuvântare cu: „Vivat Iancu! Vivat Națiunea Română!“ și mii de voci răsunară din toate părțile: „Să ne armăm!“

Speriați, comercianții străini și unguri, au fugit și s-a spart bălciul. Atunci a început a cunoaște poporul pe Avram Iancu.

În acea seară ne-am adunat mai mulți români în casa lui Theodor Chiocu, primarul din Câmpeni. Ne-am consultat în privința armării poporului. Erau de față Avram Iancu, Simion Balint, Ion Nobili, Mihail Andreica, Nicolae Corcheș, Ioan Aiuzanu și eu.

Resultatul consfăturii noastre a fost ca Avram Iancu să scoale poporul din ținutul Câmpenilor, numiți moți; Simion Balint poporul din Roșia Montană, Abrud și din toate comunele din acest ținut; avocatul Dobra pe cei din Zlatna și din satele din jurul Zlatnei; eu aveam să scol poporul din Cluș și Turda și din toate satele de la poalele Muntelui Apusean.

În noaptea de 10 iunie 1848 s.n. s-a făcut o demonstrațiune generală în munte. Începând din vârful muntelui numit Găina, prin Vidra, Albac, Scărișoara și în genere prin toate comunele din Munții Apuseni s-au tras clopotele în dungă, c-un strigăt înfricoșat: „la arme!“ Ca un fulger a trecut acest semnal peste Mureș la Câmpie. Alergau oamenii dintr-o comună într-alta și nu scia cine a dat semnalul. Această demonstrație a făcut-o Avram Iancu, ca să se convingă dacă la timpul binevenit se va scula poporul sau nu.

În urmă locuitorii maghiari din Abrud, Roșia, Zlatna și Ofenbaia s-au înfricoșat și au cerut putere armată de la guvernul maghiar.

În 20 iunie 1848 au și sosit în munți cinci companii de soldați, 4 companii de granițeri unguri (săcui) și 1 companie din regimentul lui Șișcovi, de la oștirea permanentă. De asemenea, sosi și o comisiune de la guvernul unguresc, din care făcea parte consilierul gubernial Nemeti, comitele suprem din districtul Zarandului Dionisie Cozma, subcomitele Gheorghe Pogani și consilierul montan Neme-

Iancu
la Târgul de
la Câmpeni

Consfătuirea
de la
Câmpeni

10 iunie '48
demonstra-
țiunea gene-
rală din
Munții
Apuseni

La ordinul
lui Iancu

20 iunie '48
Putere arma-
tă și auto-
rități civile
trimise de
guvernul
maghiar

pentru
arestarea lui
Iancu... și
alii

dei. Scopul venirii lor a fost să aresteze pe Iancu și pe toți complicii. După ce a sosit la Abrud, numaidecât a arestat pe Simion Balint, preot în Roșia, și pe Iosiv Moga, notar din Ofenbaia, căutând în tot muntele după Iancu, dar fără succes. De la Abrud a mers comisia cu 2 companii de soldați la Câmpeni, acolo a arestat pe șase români. În urmă, comisia a mers la Ofenbaia cu o companie de soldați, m-a luat la întrebare și pe mine, dar am știut cum să mă apăr și am scăpat. Aici apoi au luat la tortură pe 3 români, anume: Fornade Nicolae, primar din Ofenbaia, l-au bătut cu 50 de bețe din care cauză la 8 zile a și murit. Pe Ion Popa l-au bătut, dându-i 100 de bețe și pe Grigore Popa 50 de bețe și au amendat pe locuitorii din Ofenbaia cu 600 florini. Causa acestei sălbăticii era că Iosiv Moga începuse a organiza garda națională în această comună. Au arestat și pe Todor Hârduț, locuitor din comuna Muncel. Pe toți apoi i-au transportat la Câmpeni, în casele biuroului fiscal. Ferestrele acestor case era cu grătar de fier gros și 12 soldați unguri păzeau camera unde erau închiși.

Arestați, duși
la Câmpeni

În noaptea de 11 iulie, moșii au îmbătat pe santinele și au scăpat din arest pe cei șapte arestați.

În ziua de 12 iulie comisia cu soldații s-a adunat iarăși la Abrud. Locuitorii maghiari au tratat cu băuturi pe soldați și a început o încăierare între ei și compania de linie de la Șîșcovi, din care făceau parte mai mulți români din Bucovina. După aceasta grănicerii săcui fură duși în Banat contra sârbilor și ca garnizoană în Abrud a rămas numai compania de linie de la Regimentul Șîșcovi.

Cei din
temnița
de la Abrud

În 17 iulie 1848 am isbutit, cu ajutorul unui sergent major român, de am intrat în temnița la Abrud, am cercetat pe Simion Balint și pe Iosiv Moga. Cel dintâi era încuiat singur într-o odaie, fără lumină, foarte umedă; pe ușa temniței erau puse două lacăte mari. L-am găsit bolnav pe pat, ferecat în două lanțuri încrucișate pe ambele mâini și picioare și cu santinelă înlăuntru lângă patul său. L-am grăit în limba latină că voi să-l scap din temniță; dânsul nu s-a învoit, spunându-mi că n-a sosit încă timpul a se răscula poporul și numai i s-ar periclita viața. Iosiv Moga era într-altă cameră legat cu lanțuri de mână și picioare.

Simion Balint, din cauza boalei, fu transportat în urmă în o casă cu două etagiuri a unui maghiar Dioszegi Dénes. Nu se știe din ce întâmplare s-a aprins casa. Maghiarul, înverșunat și turbat de mânie, credea că românii au aprins-o ca să scape pe Balint. L-au scos de l-au bătut și maltratată, vrând să-l arunce de viu în foc. Numai prin ajutorul soldaților români din garnizoană a scăpat. În urmă,

ungurii a u ridicat pe Balint și pe Moga noaptea pe furiș și i-au dus în temnița districtului la Aiud.

În a doua adunare din Câmpul Libertății de la Blaj, unde se presintase și un comisar regesc cu numele de Vay Mikloș, românii au protestat și au cerut eliberarea lui Balint și a avocatului Micheș, care era arestat în Târgul Mureșului, împreună cu alții. Avram Iancu se dusesse la această adunare cu o trupă numeroasă, înarmată cu lănci, puști și furci. El amenință că va preface Aiudul în cenușă de nu vor fi eliberați toți românii arestați. Nici nu s-a depărtat poporul până când nu i-au adus chiar în Câmpul Libertății pe Balint, Micheș, Iosiv Moga și alții; pe Balint și pe Moga i-au pus în trăsura comisarului regesc, care a fost deținut de popor până la aducerea prizonierilor români.

■ Ioan Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848–49*. București, 1887, p. 7–12.

Balint și
Moga duși
la Aiud...

La Adunarea
de la Blaj:
s-a cerut
și eliberarea
lui Balint
și Micheș
Iancu la
Blaj...

„AUZIȚI ACOLO UN BUCIUM RĂSUNĂ...”

30

IRACLIE PORUMBESCU, LUI IANCU

Auziți acolo un buciom răsună
Sboară, trece codrii, dealuri și câmpii;
Vezi colo pe Murăș un voinic adună
Cete de voinici, ai Transilvaniei fii;
Cetele-s românii ce-nviază azi,
Ear voinicu-i Iancu, Iancul cel viteaz!

Vezi colo-n potice crâncena lovire,
Geamăt, foc și țipet volbură în nor;
Tunete desfundă moarte și peire;
Sabia română fulgeră omor;
Iancu poartă fruntea mândru între frați,
Dușmanii oboară cu viteazu-i braț.

Cine e acela care pentru țară
Limbă și năciune se aruncă-n foc
Sângele și-l varsă în luptă amară
Pentru libertate, al patriei noroc?
O! Românul este cel de toți uitat,
Ce spre viață astăzi ear s-au deșteptat!

■ „Bucovina”, Cernăuți, III, nr. 18 din 9 martie 1850, p. 57; reproducă și în *Scrierile lui Iraclie Porumbescu* adunate și însoțite de o schiță biografică de Leonida Bodnărescu, partea I, Cernăuț, Societatea Tipografică Bucovineană, 1898, p. 32–33.

DIN NOU ÎN ȚARA MOȘILOR; ARESTĂRI

31

SIMION BALINT, SCURTĂ DESCRIERE
A EVENIMENTELOR DIN MUNȚII AUSENI...

Între timp
în Abrud...

La Zlatna,
arestat

dus la
Abrud...

Secuii
de la Turda
la Abrud

Între aceste iată că sosește pe la 14 iunie în Abrud una comisiune gubernială în persoanele domnilor Kozma Pál, consiliariu gubernial, Ioan Nemegyei, consiliariu montan băișesc și Nemeth Josef, secretariu gubernial (acum consiliariu la foru criminal apelatoriu în Sabinu). Noi, socotind că au venit în urmarea cererii noastre dată la gubern pentru fapta din 29 mai, ne-am înfățișat înainte cu cei răniți, dară ce mirare ne cuprinse, spunându-ne că nu au de aceasta nice o ordinațiune. Eu fusei întrebat cine sunt? Am spus, după care m-am dus la Zlagna, nezicându-mi nemica, dară încă în noaptea aceeași de 14 iunie mă trezesc că casa (ospelu) unde eram încartirat, e încongiurată de gardiști din Abrud și Zlagna. La 3 ore dimineața vine la mine szolgărbirău Tövissi Gergelly, cu d. protopop, cari îmi spuseră cum că au venit ordinațiune de la comisiunea gubernială din Abrud, că pe mine să mă petreacă și cu haiduci, dacă n-aș voi a merge, la Abrud. Așe plecai cu soția mea și cu d. protopop, iară gardiștii din Abrud în urma mea. — După ce am sosit și m-am înfățișat înaintea aceiași comisiuni, îmi spuseră că dâșii sunt trimiși ca să facă investigațiune în contra mea, în urmarea unor delațiuni. Eu spusei că îmi pare rău că nu mi-au spus în ziua trecută, că nu mă duceam la Zlagna, ca să cauzez osteneală gardiștilor. Ei ziseră că eu nesmintit debue să șed în Abrud până va curge comisiunea, că va fi poate de lipsă ca să mă confrunte cu martori. Ei ziseră că ar debui să mă închidă îndată, dară aceasta nu o vor face, dacă îmi voi da parola că voi sta de față. Eu le-am apromis.

Așe am șezut în Abrud 2 săptămâni până cursă comisiunea, făra a mă chiea sau confrunta cu cineva. Într-aceste auzind maghiarii din Abrud că secuii staționați în Turda se jeluesc că pe dâșii nu-i trimit la execuțiuni, ca pe cei din Aiud la Mihalt și aiurea, se înțeleg cu comisiunea din Abrud și mână pe Ajtai Incze János după dâșii, cari și sosesc în 18 iunie în Abrud. Trecând mai 15 zile de la lucrarea comisiunii, iată că prind pe Ioane Corciș și Iosif Moga, îi ferecă în fer, în 30 iunie strâng toate armele de la românii din Abrud, Roșia și Corna și îi restrâng să facă cei mai avuți contract că nice un maghiar nu va avea nice un lemn prin foc sau alte, și dacă ar avea ei să fie îndatorați a plăti.

În 1-a iuli sunt și eu provocat a mă presenta înaintea comisiunii și, fără a mă întreba ceva, mi se spune rotund că sunt arestatul lor și mi se dau în mână 19 puncte agravante [în copie, în limba maghiară – C.B.]

Arestat...

Copie [traducere în limba română]

După audierea depozițiilor martorilor, de către comisia gubernială, care și-a desfășurat activitatea în orașul minier Abrud, împotriva preotului greco-unit Balint Simion din Roșia Montană au fost formulate următoarele:

Puncte de acuzare

a) Pentru citirea petiției, constând din mai multe puncte, adusă de Ioan Buteanu de la Cluj și aprobată în Adunarea valahilor din Abrud, precum și pentru subscrierea ei la Câmpeni și în alte localități, acuzatul, împreună cu Buteanu a încălcat punctele 1, 12, 15, 16, 21, 22, 25, 26, 27, 32, 68, 75, 87, 119.

Cele

b) Pentru discursul către popor ținut de acuzat la Câmpeni, discurs atățător, înjositor și jignitor la adresa națiunii maghiare, în special punctele 25, 26, 32, 68, 75, 87, 119.

c) Cu această ocazie a căutat să atâte și să îndepărteze poporul [valah] de națiunea maghiară, spunând că în vremurile de demult, un principe ardelean a pus să fie bătut cu 25 de vergi un episcop valah, iar cu ocazia unui sinod, patru protopopi valahi au fost obligați să poarte pe umeri un superintendent protestant, punctele 25, 32, 73, 87, 119.

19

d) Tot atunci, pentru atățarea spiritelor a amintit că el ca preot greco-unit are un salariu de 200 florini, dar preoții neuniți nu primesc nici un salariu, în timp ce leafa preoților maghiari atinge 1 000 florini, punctele 25, 32, 75, 119.

puncte

e) Pe locuitorii din Roșia Montană aparținând comitatului său, după întoarcerea de la Adunarea de la Blaj i-a pus să jure credință împăratului, cerându-le să fie credincioși unul altuia până la ultima picătură de sânge, afirmând că acel jurământ pe care l-au depus la întemeierea gărzii naționale, nu valorează nimic, — punctele 2, 5, 6, 7, 21, 53, 61.

f) I-a îndemnat pe locuitorii din comitatul său să nu se supună comisarului Vinkler, punctele 6, 35.

g) După aceasta i-a instigat împotriva numitului comisar pe cetățenii de limbă valahă din Roșia Montană, care și-au făcut apariția în număr mare în fața sfatului din Abrud, le-a fost conducător și

aggravante

purtător de cuvânt, solicitând sfatului, ca în locul comisarului menționat să fie ales alt comisar, acesta urmând a fi ales de însuși acuzatul și adjuncții săi, din rândul valahilor, punctele 56, 15, 16, 17, 21, 28, 34, 35, 36, 61, 73, 79, 80.

h) Acuzatul a denigrat și batjocorit mai mulți oficiali — 15, 21, 30, 49, 68, 80.

i) Pe cetățenii de limbă valahă din Roșia Montană i-a îndemnat să iasă din garda națională, punctele 6, 21, 39, 30, 37, 38, 39, 75, 77, 103, 104.

k) Ține ședințe secrete, punctele 3, 37, 89, 61.

l) De când în împrejurările actuale au început să se dezvolte mișcări ale valahilor, acuzatul a făcut mai multe declarații, în parte lăudăroase, în parte amenințătoare; printre altele a spus că acum se va vedea cine va fi mai puternică: fasolea sau carnea, prin fasole înțelegând pe valahi, iar prin carne pe maghiari — 27, 28, 31, 37, 42, 68, 103, 104.

m) A început prin a spune că valahilor nu le este frică de maghiari, deoarece la un maghiar revin 10 valahi — 8.

n) Când acuzatul s-a întors acasă de la Adunarea de la Blaj, i s-a spus, în ce fel s-a răspândit pe aici vestea, că ar fi fost prins acolo; la care acuzatul a răspuns: că în acel caz el nu s-ar mai fi aflat în fruntea răscoalei — 2, 3.

o) Acuzatul a mai spus, că nu se va liniști până când națiunea valahă nu se va ridica acolo unde a fost pe vremea lui Tuhutum, — 42.

p) În continuare, acuzatul s-a referit și la întemeierea unui regat al valahilor, — 49.

q) I-a atacat pe cei care purtau panglici naționale maghiare, — 32.

r) A spus că cei care țin cu maghiarii, o să regrete, — 3.

s) Noaptea umbla beat și făcea mare gălăgie împreună cu membrii gărzii din Roșia Montană, cu această ocazie a strigat că maghiarii sunt hoți și șmecheri, — 34.

t) A purtat corespondență permanentă cu agitatorii din Câmpeni, — 3.

u) Pentru agitarea spiritelor a vrut să răspândească vestea că, Kossuth Lajos vrea să devină rege al Ungariei, — 15.

v) Conform depoziției celui de al treilea martor, el s-ar fi opus unirii Transilvaniei cu Ungaria, motivând că Ungaria fiind în dușmănie cu ilirii și slavii, se poate ajunge la război, căruia îi vor cădea victime ardelenii.

Toate aceste puncte de acuzare vi le comunicăm domniei voastre adăugând că, este de datoria dvs. să dați un răspuns în decurs de 3 zile.

Abrud, 1 iulie 1848

Kozma Pál m.p. consilier gubernial
Nemegyei János m.p. consilier minier
Némethi József m.p. secretar gubernial
Comisari guberniali delegați.

[Textul maghiar]

Másolat

Abrudbánya Bányász Városában munkálodó Fő Kormányshéki Bizottság által ki halgatott Tanuk vallomásai után, Verespataki Görög Egyesült Lelkész Bálint Simeon ellen fel merült:

Terhelő pontok:

a) A Buthián János által Kolosvárról hozott, s az Abrudbányai oláh nép gyűlésben el fogadott, s több pontokból állott petitionak kihirdetésére, s alá írása szerzésére, Topánfalván, s több más Helységekben, Buthiánnal edgyütt a vádlott szállott ki a' 1. 12. 15. 16. 21. 22. 25. 26. 27. 32. 68. 75. 87. 119.

b) Topánfalván a vádlott a néphez nagyon izgatolag, s a magyar nemzet alacsonyittolag, és sértőleg beszéltett a 25. 26. 32. 68. 75. 87. 119 különösen.

c) Ez alkalommal azzal igyekezett izgatni, és a magyar nemzettől a népet el idegíteni, miként azt hozta fel, hogy régibb időkben egy magyar fejedelem egy oláh Püspöket 25* meg pálcáztatott, és egy Synodes alkalmával egy Protestáns Superindondent négy oláh Esperes volt kéntelen a vállan hordozni — a 25. 32. 75. 87. 119.

d) Ugyan akkor a kedélyek fel ingerlésire aztis fel hozta, hogy magának van ugyan mind Görög egyesült Lelkésznek 200 [forint] fizetése, de a görög nem egyesült vallásuaknak semmi fizetések nintsen, midőn a magyar papoknak ezerekig rugó fizetések van, a 25. 32. 75. 119.

e) A megyéjéhez tartozó verespataki népet, a Balásfalvi gyűlésből lett haza térése után a Császár iránti hívségre, és arra, hogy egymásnak utolsó csep végig hívek lesznek fell eskette, azt állitván, hogy azon eskü mellyett a Nemzeti őrség fell állításakor tettek, semmit sem ér — a 2. 5. 6. 7. 21. 53. 61.

f) A megyéjéhez tartozó népet arra unszolta, hogy rendőr igazgató Vinklernek ne engedelmesskedjének, a 6. 35.

g) Ennek következtében a nevezett rendőr igazgató ellen a verespataki oláh ajkú polgárokat fel böszitette, és az Abrudbányai Tanács előtt megjelenven nagy számmal, ezeknek vezérjek és szónokjok volt, azt sürgetvén a Tanácstól, hogy az irt rendőr igazgató helyett, más rendőr igazgató rendeltessék, ezt pedig maga a vádlott fell vett segédjeivel az

oláh ajkúak közzül választhassa, a 56. 15. 16. 17. 21. 28. 34. 35. 36. 61. 73. 79. 80.

h) Vádolt több hivatalbeli egyénet bectelenített és le hunczsutolt — 15. 21. 30. 49. 68. 80.

i) A verespataki oláh ajkú polgárokat a Nemzeti Őrségből kiállásra un-szolta, a 6. 21. 39. 30. 37. 38. 39. 75. 77. 103. 104.

k) Többed magával tart gyakran titkos gyűléseket, a 3. 37. 89. 61.

l) Mióta a mostani viszonyok czélból folyó oláh mozgalmok fejlődni kezdődtek, vádolt különbféle részint ditsekedő, részint fenyegető nyilatkozatokat tön, a többi közt azt mondotta, hogy most meg láttzik melyik lesz erősebb a fuszulyka vagy a hús, a fuszulyka alatt az oláhokat, a hús alatt pedig a magyarokat értvén, 27. 28. 31. 37. 42. 68. 103. 104.

m) Azzal kezdett, hogy az oláh nem fél a magyartól, mert egy ma-gyarra tiz oláh is jutt, a 8.

n) Midőn vádolt a Balásfalvi gyűlésből haza jött, mondatott a vád-lottnak, miként itt azon hír terjedett, hogy ő ott el fogatott volna, mire vádolt azt felelte: hogy azon esetben nem állana jót a felkelés ellen, a 2. 3.

o) Aztis mondotta a vádolt, hogy nem nyugszik addig, valameddig az oláh nemzet nem emelkedik oda hol volt Tuhutum idejében, a 42.

p) Továbbá a vádolt, oláh királyság fellállításáról is nyilatkozott, a 49.

q) A magyar nemzeti szallagokat viselő személyeket meg támadta, a 32.

r) Mondotta aztis, miként bizonyos egyén, hogy a magyarokkal tart, megbánhatta, a 3.

s) Éjjelenként, a verespataki Őrségből polgárokkal, részegen s nagy lár-mával járkált, ilyen alkalommal a magyarokat tolvajoknak s huncz-sutoknak kiálltotta, a 34.

t) A Topánfalvi nyughatatlanokkal szüntelen levelezést folytatott, a 3^{dik}.

u) A kedélyek ingerlésire azon hirt akarta elterjeszteni, hogy Kossuth Lajos Magyar király akar lenni, a 15.

v) Erdélynek M[agyar] Országgi egyesülését azon okból ellenzette, hogy a M[agyar] Orzágnak az Illyrekkel és Slavokkal ellenségeskedés-ben lévén, a dolog harcra kerülhet, s akkor az erdélyiek áldozatul előfognak tollatni, a harmadik tanú vallomása szerint. — Mind ezen terhelő pontok oly hozzáadással közöletnek Tisztelendőséggeddel, hogy 3. napok alatt, feleletét meg tenni szoros kötelességének tartsa.

Abrudbányán 1. Julius. 1848.

Kozma Pál m.p. Kormányzéki Tanácsos
Nemeyei János m.p. Bányászi Tanácsos
Némethi József m.p. Kormányzéki Titoknok
Kirendelt Kormányzéki Biztosok.

După care fusei încongiurat de 6 soldați și dus la prinsoare. Atunci maghiarii din Abrud striga: să-i smulgem barba, alții: să-l batem în cap ca pe porc! Mă închiseră într-o casă cinstită, unde ve-nind un locotenent de la secui cu numele *Molnar*, dete poruncă că

de mă voi mișca numai 3 pași din locu care șed, pe dată să mă puște. Tot în această zi mi se luară toate scrisorile de acasă, precum și contracte, a cărora parte cea mai mare s-au pierdut. — În aceeași zi se mai arestară din Roșia parochul răsăritean Ilie Coșocariu și curatoru Ioan Corpadea. Eu, a 2-a zi noaptea fusei mutat pe la 11 ore din casă și închis într-o boltă (prăvălie) umedă fără ferești. În ziua următoare, fiind târg de săptămână la Abrud, deschise ușile ca să mă vadă poporu. În ziua aceasta s-au întâmplat și un atac între secui și o companie de la Sitchovits, din cauză că un secui, fiind smuciat de magiarii din Abrud, vru a năvăli între înjurături de cele magiare la mine în boltă, pe care soldatu regulat îl opri, fiind că chiar atuncea era la vigilie. — Aicea stătui 4 zile, și după mai multe rugări, fiindcă nu era mod de a putea trăi pentru aerul acela stricat, nearzând neci lumina, m-au strămutat într-o casă, unde stând 2 săptămâni, iară fusei dus în boltă, dară acuma fiindcă am fost slăbit de tot nu putui sta mai multe decât 2 zile mi se pare, fiindcă eu nu știam când e ziuă, când e noapte, nezărindu-se lumina, prin care atâta mi-am fost perdut toate puterile, încât nu știam de mine. Cum m-au dus de aicea nu știu, decât că într-o zi mă trezesc într-o casă cinstită cu un soldat lângă mine cu pușcă. Mi s-au enarat mai târziu cum m-au adus acolo. Aici am zăcut în această casă tot cu soldat lângă mine zioa și noaptea, până în ziua de Schimbarea la Față. Atuncia din nenorocire se aprinde casa unde eram. Eu cu soldatu eșim să mergem la vardă, dară când eșim din casă, iată o ceată de magiari, mă prind, mă aruncă sus în foc. Soldatu strigă să mă lase, să mă ducă în vardă, că eu nu sum de vină. Începui din catu întâe a mă pogori pe garduri. Și până m-am pogorât jos, am luat mai multe de 50 de palmi. Când eram în mijlocu pieței, mergând către vardă, se mai aiaptă unu cu o secure să mă taie, dară din norocire sosește patrola care venea după mine tocma în minutu acela și așa bravul freiter Strâmbu numit, român din Bucovina, îi știu respinge cu soldații săi și pe mine mă duseră în vardă. Când am sosit aicea, deși nu vedeam cu ochii de palmile cele multe, deși îmi era capu spart și umflat, mă socoteam că am intrat în Paradis. Dară și aicea totîntru-na năvalea asupra mea ca să mă omoară și numai bravilor români din Bucovina am de a le mulțami viața. După 2 zile fusei transportat de aicea în prinsoarea cei de obște a Abrudului, cu furi și lotri. Acolo ca bolnav, sub grija unui zug de soldați și a gardiștilor din Abrud, am zăcut până către 20 septemvrie, când noaptea, pe la 12 ore sosesc 2 cară, în care mă încărcă pe mine și Moga și când se făcu zioă eșisem din munți. A doua zi ne aflam în Aiud într-o temniță întunecoasă, de unde apoi fiind în Blaș Axente și Iancu, din

(Arestări și
la Roșia)

incidente,

suferințe,

amenințări...
la Abrud...

Numai bravii
români din
Bucovina...

În septem-
bric, de
la Aiud
la Blaj...

ordinațiunea b(aronului) Vaji, fuserăm eliberați și duși la Blaș, eu și Moga Iosif. Între toate acestea, după datele puncte agravante, mi-am dat răspunsu, m-am rugat de guvern ca pe lângă cauție să mă elibere, am trimis pe avocatul Dobra la Kossuth, dară toate fără nici un rezultat până nu se adună poporul în Câmpul Libertății.

Alte arestări
și abuzuri la
Câmpeni
(în iunie)

După ce mă arestă pe mine și pe cei mai sus citați, comisiunea cu 4 companii de secui se duse la Câmpeni și acolo mai arestă pe popa Fodor din Cârpeniș, Ioan Dandea, Ioan Patitia, paroch în Câmpeni, și Morariu Samoilă. Între acestea iată că sosește și Tiocu Thodor ca fost deputat, de la Innspruck, de la Înălțatul Împărat. Nu-l lăsă nice să-și vadă soția și fiii, după o călătorie de 2 luni, ci deodată îl ferecă, zicând că cine l-au trimis pe el pe la Împăratul. După aceasta trag de pe sate vreo 4 000 fl. m.c., mai bat prin Offenbaia la oamenii cari zic că nu se unesc cu Țara Ungurească, cu câte 50 de bețe, mai trag și de pe românii din Roșia 300 fl.m.c., după care se reîntorc la Cluș. Toate acestea s-au făcut prin mai sus pomeniții domni Kozma Pál, acum consilier pensionat, Ioan Nemegyei, cauzatoru prădării Zlagnei (mort) și Iosif Nemethi, acum consilier la foru criminal apelatoriu în Sibiiu.

Pretextu sub care s-au luat acele sume de bani, afară de Roșia, au fost că în vreo câteva sate în juru Câmpenilor au fost tras clopotele într-o dungă în 17 iunie. din următoarea cauză: aducând magiarii din Abrud de la Cluș niște dobe peste muntele Dobrinului numit și când se apropiară de Câmpeni începură a bate dobele de alarmă. Atunci feciorul șpanului cameral din Câmpeni, care aruncă și pajura de pe cășile aerariale, cu numele Lazar Josef, știind bine cine vin, spărie oamenii că vin secuiei de peste munte din Cluș și pe toți îi vor prăpădi. Așe oamenii bătură clopotele de alarmă, strigând să fugă că vin secuiei, dar văzând că nu vine nime numai abrudenii cu dobele, oamenii iară se așezară pe la casele lor. În zadar zicea ei în iulie către comisia gubernială că ei de frică au făcut, și voia a dovedi toată fapta lui Lazăr și a abrudenilor, că nu fură ascultați, ci debuiară să plătească pretinsa sumă de 4 000 fl. m. conv.

Signatum Rossia de Monte
die 8va May a.c. 852

Concinatu prin
Simeone Balinte m.p.
Paroch român în Rossia de Monte

■ B.A.R. Ms. rom. 1060, f. 322–325 v.: Simion Balint, *Scurtă descriere a evenimentelor din Munții Apuseni ai Transilvaniei (sau Țara Moților numită) în anu 1848 începând de la martie până în octomvrie aceluiaș an*. Textul fără adaosul maghiar — a mai fost publicat de: N. Bocșan și V. Leu, *Memorialistica revoluției de la 1848 în Transilvania*, Cluj-Napoca, 1988, p. 178–183 și de M. Cenușă, *Memoriile lui Simion Balint*, în „Vatra”, Târgu Mureș, serie nouă (1971), XVIII, nr. 26, mai 1988.

DIN ÎNDEPĂRTATUL PARIS — NICOLAE BĂLCESCU CUPRINDE ÎNTREAGA MIȘCARE A ROMÂNILOR DIN ARDEAL

32

„DISCURSUL CETĂȚEANULUI BĂLCESCU” LA 3/15 MAI 1851

Cetățeni, Una din faptele cele mai minunate ale acestui minunat al XIX veac, fără îndoială că e redeșteparea naționalității române în Ardeal, după un somn greu într-un jug ce de o mie de ani o împovăra. Niciodată o nație mai multă vreme în robie cumplită nu zăcu! Niciodată o nație robită, mai repede și într-un timp mai scurt nu se deșteptă! Mai multe veacuri trebuise năvălirii ungurești ca să poată amorți și înjuga de tot pe români*. Mai puțin de un veac fu de agiuns acestora de a scutura acel greu și învechit jug. Înviere de minune într-adevăr; dovadă puternică că nemuritor e sufletul națiilor și că sfânt, dumnezeesc și neperitor e dreptul lor.

După un
somm greu...

înviere de
minune

Dară cetățeni, năvălirea, împilarea și tirania streină putu batjocori și chinui pe român în dreptul lui și, în trupul lui, putu a-l socoti din afară de legi și a-l privi în rândul dobitoacelor, dar nu-l putu atinge în sufletul lui, nu putu stinge dintr-însul credința națională. Silit a o închide în adâncul inimei sale, fără a putea nici într-un chip a o răspândi din afară, această credință, astfel înăbușită, se înfierbânta din zi în zi și creștea în tărie, încât când putu izbucni, izbucnirea-i fu puternică, înviersunată, pustietoare și roditoare în fapte mărețe și cumplite totdeauna.

Știm toți cine fură cei dintâi apostoli ai românismului. Cine nu cunoaște numele glorioase ale lui Iorgovici, Șincai, Cichindel, Clain, Lazar, Petru Maior, cari prin școli, prin cultivarea limbei și a istoriei, puseră stâlpii de temelie ai naționalității române și propagarea ideii unității sale?

Apostoli
ai româ-
nismului

și

Ideile răspândite prin aceste lucrări literare și istorice izbucniră îndată în fapte. Horia luă securea în mână și, înmuind-o în sânge unguresc și nemțesc, scrise cu dânsa drepturile nației române și programul politic și soțial al revoluțiilor ei viitoare. Muncitorii ce urmară, atât în Ardeal cât și în Principate, micșorară chestia din

Horia

* Subjugarea completă a românilor din Ardeal se făcu tocmai la 1438, când ungurii, săcuii și sașii se uniră în contra lor de le răpiră orice drept le mai rămăsese.

Românii
din Ardeal,
cei dintâi

proporțiile mărețe de unitate și de naționalitate ce îi dedeseră cei dinaintea lor și o mărginiră întru apărarea intereselor române de provincie și de localitate. Lor li se păru că deosibitele frângeri ale nației au nevoie de o lucrare asupra-le în parte, spre a-și curăți nevoile și spinii din casă, pân a nu se uni și topi într-același trup. Anul 1848 găsi pe români întru aceste idei. Românii din Ardeal fură din cei dintâi care salutară cu înfocare falnicul soare de libertate ce luminează atunci omenirea. Sunt astăzi trei ani; mulți din noi au văzut cu ochii lor când deputații români din toată țara Ardealului în număr de mai mult de cincizeci mii, toți țărani și fii de țărani, se adunară la Blaj, în câmpul de atunci numit al Libertății, ca să facă în numele nației această declarație: *Sunt, deci întru în drepturile mele!* Și Europa află cu mirare că în Transilvania o nație română, de a cărei existență nici că bănuia, și-a proclamat independința sa, și ea fu silită a-i recunoaște dreptul și a o înscri de atunci în numărul națiilor celor vii.

La 15 mai
1848, Europa
și lumea
află...

că

„Noi vrem să
ne unim cu
Țeara“!

Zi de 15 mai 1848! Zi de lumină, de libertate și de mărire română, te pomenim și te serbăm cu drag! Tu minunași lumea și arătași că nația română e matoră, vrednică de libertate și d-a intra în frăția cea mare a națiilor. În anele române altă zi nu strălucește mai frumos decât tine și cea asemenea ție, sora ta iubită, ziua de 11 iunie 1848 a poporului din București. Te pomenim și te serbăm cu drag, o zi măreață! Căci întâiași dată auzirăm atunci un popor întreg răspunzând celor ce îi vorbea de unirea Ardealului cu Ungaria, prin această strigare: „*Noi vrem să ne unim cu Țeara!*“*. Minunată destăinuire a lui Dumnezeu, care în zile așa mari de sărbătoare populară vorbește d-adreptul în inimile aleșilor săi, și numai poporul și poezii, acești fii ai inspirației divine, avură la 1848 conștiința întâmplărilor viitoare, numai ei cetiră și destăinuiră aceea ce era scris în fundul inimei fiecărui român: mântuirea de orice domnire streină prin unilatea națională!

Zilele negre
ce urmară

Ziua aceasta de 15 mai 1848 ni se pare mult mai frumoasă și mai strălucitoare, când privim la zilele ce o urmară, zile negre, amari, chinuite, zile de foc, zile de sânge. Aceste zile le-am urmat și le-am văzut cu toții, una după alta. Am văzut cum manifestația poporului român din 15 mai trase asupra-i terorismul guvernului unguresc; am văzut cum povățuitorii nației spăimântați închinară drepturile ei, mai întâi ungurilor**;

* Supt acest cuvânt țeară, ardelenii arată Țara Românească. Eu n-am avut norocirea de a mă afla la Blaj în ziua de 15 mai 1848; dar mai mulți români din Ardeal ce se aflară mă asigură despre această strigare a poporului.

** Vezi proclamația episcopului Șaguna din Pesta, iulie 1848.

nevoie, le închină impăratului și deteră poporul cu totul în mână și în prada oamenilor împărătești. Am văzut pe acest serman popor împins în foc, fără nici o armă în mână, despuiat și de cele ce căpăta cu sângele său*, slujind — cruzime nepilduită! — de baricadă oștilor împărătești**; apoi părăsit mișelește de aceste oști și lăsat în prada furiei răzбunătoare a dușmanului învingător. Dar atunci, în acel minut greu, când nu mai putu pune temei decât pe sine-și, când rămase slobod de orice povățuire nemțească ce îl paraliza, îl văzurăm desfășurând toată energia sa, stând neclintit ca granitul munților săi înaintea dușmanului ce măturase atâtea oștiri mari, regulate și tari, și făcând din numele de moț*** un nume de spaimă și de groază vecinică pentru semețul și viteazul ungur.

Părăsit
mișelește

Multe și grele împrutări s-au făcut acestii revoluții a românilor din Ardeal. Ea fu asemănată cu furia sălbatică a răzбunărilor, stând peste mormane de ruine și de morți, îngrozitoare și cu gura plină de spume sângeroase, fiind într-o mână o torță pustietoare de cetăți, în cealaltă un paloș crud și neîmblânzit, cu care seceră toată suflarea de semintie dușmană după pământ. Această icoană spăimântătoare e adevărată. Revoluția ardelenilor fu groaznică, nemi-loasă, mânăjită de multe excesuri vrednice de osândit. Dar, putem spune, spre apărarea ei, că acele excesuri fură o urmare fatală a unei suferințe și a unei uri înăbușite și înăsprite de zece veacuri, de tăcere silită supt o cumplită tiranie; că aceste excesuri fură provocate de terorismul cu care începură ungerii în contra românilor; că purtarea aceloră în tot cursul răzбoifului fu mai tot asemenea de crudă ca a acestora; în sfârșit, că aceste excesuri sunt faptele numai a unei mâini de oameni, gunoiul cel mai stricat și mai corupt al nației, și care și ea fu îndemnată și povățuită spre aceasta, de pilda ce îi dete oficerii împărătești.

Revoluția
românilor
din Ardeal,

o urmare
fatală a zece
veacuri...

Aceste îndreptări, temeinice în ochii și în privința streinilor, la noi și între noi nu sunt de ajuns. Căci noi, în dragostea ce hrănim pentru fala, gloria și mărirea morală a nației noastre, am fi dorit să

* În luna lui dechembrie, înainte de intarea lui Bem în Ardeal, Comitetul de pacificațiune, după porunca lui Puchner, puse să adune armele ce poporul dobândise de la unguri, ca să armeze oștile împărătești. Era acesta pretextul cu care Puchner vru să dezarmeze poporul, de care credea că nu va mai avea nevoie. Am văzut însumi adresa Comitetului întru acesta către prefecti.

** În mai multe locuri în Ardeal și la luarea cetății Lipova, în Banat (dechembrie 1848).

*** Supt această denumire sunt cunoscuți toți mocanii din acei munți ai Abrudului. Credem că această numire vine de acolo că acești naldi și chipeși țărani port părul lung, împletit în două coade, care le cad pe grumaz.

vedem revoluția română curată de orice ecces; am fi dorit și dorim ca nici un român să nu uite că omenirea își are drepturile sale sfinte și nesiluite, și că mila și îndurarea sunt podoaba sufletelor generoase.

Imputări:

S-a zis încă cum că scularea românilor ardeleni n-avu nimic național; că ei n-avură nici măcar, ca sârbii și croații, un steag național, ci se luptară mereu supt steagul austriac; că scularea lor fu ca a unor robi ce se ridică din porunca și de temerea stăpânului, iar nu ca a unor oameni liberi, ce se luptă pentru libertatea lor. Este adevăr și am văzut-o însumi, roșindu-ne de rușine, că românii se luptară pentru libertate supt steagul celui mai mârșav, mai cumplit și mai învechit despotism. Este adevăr că românii se lăsară a fi înșelați de austriaci, care exploatare eroismul și jertfele lor. Nu este însă adevăr că românii nu fură împinși și însuflețiți în tot acest crud război de simțimentul național și de dragostea libertății. Fost-am d-am văzut însumi pe acei îngrozitori moți, pe care spaima vitejilor unguri mi-i descria ca niște fiare sălbatice, neeșind din vizuinile munților lor decât numai spre a face pradă și omor. I-am găsit înfuriați foarte și hrănind o ură fanatică către dușmanii lor — astfel cum trebuie să fie orice popor în războaiele naționale —, dar am găsit unite într-înșii multe simțimente omenoase, înalte și generoase.

adevăr

și

neadevăr...

„Fost-am de
am văzut”...

În acea vreme când inima-mi era zdrobită, căci în toate părțile vedeam naționalitatea română călcată și strivită de dușmanii străini, fusei fericit a găsi acolo, pe acele piscuri urieșe, pe deasupra norilor, o naționalitate și o viață românească, înfocată și puternică.

„o naționalitate
și o viață
românească”

Cu ce entuziasm frenetic fusei aclamat și binecuvântat de toți acei țărani, când le spusei că am venit să le aduc urări de noroc și izbândă din partea fraților lor din țară, minunați de vitejia lor! În ce tăcere adâncă mă ocoleau și mă ascultau ei, când le vorbeam de puterea nației române, de numărul ei, de întinderea pământului ce i-a dat Dumnezeu și de ursitele cele mărețe ce o așteaptă în viitor! Seara, după ce toată ziua străjuia potecile, se hărțuia și se lupta cu dușmanul, îi vedeai adunați trâmbe, trâmbe pe lângă focuri, care povestind întâmplările zilei și acele trecute, care dându-și împrejurul flacărilor, care zicând din fluere, buciume și cimpoi. Cât colo o altă trâmbă din cei mai junci învățând și întrebându-se dialogul românizat din cartea: *Paroles d'un croyant* a lui Lamennais: „June soldat unde mergi?” Apoi cu toții, junci, bărbați și bătrâni, se puneau de făceau să răsune văile munților de cântări de vitejie și de naționalitate, mai cu seamă de acea puternică și frumoasă marseileză a d-lui Murășanul: „*Deșteaptă-te române*”, pe care o cântau chiar în

Răsunau văile
munților...
de naționalitate

mijlocul focurilor și a urletelor de tunuri și siliseră și pe unguri a o învăța și a o cânta în bătae împreună cu dâșșii. Generalii acestii oaste țărănești era niște preoți și niște tineri abia eșiți din școalele de teologie, filosofie și jurisprudență. Ei nu pusese până atunci mâna pe o armă, când nevoea îi sili a se face generali și a câștiga bătălii. Lipsiți de cunoștințe și de principie de artă militară, ei le inventară. Am văzut cu mirare cum ei dibuieră adevăratele principie ale războiului și cum simțiseră importența pozițiilor naturale și folosul ce știură trage din orice localitate.

Femeile nu rămăseseră în urmă cu curagiul, nici cu simtimentele naționale. Ele luară parte la toate primejdiile soților lor. Din vârful munților ele aruncau o ploae de bolovani, care rărea batalioane vrăjmășești. Cântecel lor nu era ca mai-nainte câtece de dor și de plăcere, ci cântări pline de patriotism și de simtiment național. Am auzit în ruinele Abrudului — oraș pustiit de flăcări și cucerit de mai multe mii de locuitori unguri, în tragica scenă ce se petrecu în luna mai 1849 —, am auzit o jună, naltă și frumoasă fată de munte, cântând un cântec dulce și melodios. El îmi spunea despre o tânără română, fericită că se cheamă Floarea, fericită că e română, de origină din Italia, fericită că nu știe și că muma sa nu i-a vorbit de loc ungurește, neiubind fără numai tot ce este românesc și jurând d-a nu iubi în veci un ungur câtă vreme va mai trăi un român pre pământ. Acest cântec îmbătător de simțire, acea albă, rumenă și frumoasă fecioară, ruinele pârlite și înegrite ale Abrudului ce mă încongiura, movilele mormintelor ungurești ce vedeam d-alături, mă impresionară foarte. Mi se păru a avea înainte-mi o vedenie; mi se păru a vedea geniul naționalității române stând pe deasupra mormintelor dușmanilor streini și cântând un imn de înviere.

Aci, cetățeni, dați-mi voe a vă aduce aminte că revoluționarii de la 1848 din Țara Românească, deși crezură că trebue a urma după pilda ardelenilor și că împregiurările politice nu-i ierta a pune din început în programul lor chestia unității naționale, dar n-au perdut un minut din vedere solidaritatea ce îi leagă cu toate ramurile nației române. Ei au apărât și s-au luptat deopotrivă pentru drepturile Moldovei ca și pentru ale Țarei Românești și atât înainte, în vremea, cât și după revoluția de la iunie 1848, ei mereu au apărât și apără încă înaintea unguirilor și a Europei întregi drepturile românilor din Ardeal, Banat și Ungaria. Dacă puțin numai dintr-înșii priimiră a împărtăși primejdiile războiului românesc, pricina fu numai că steagul supt care se lupta frații lor din Ardeal era steagul austriac, steagul despotismului, steag prieten și aliat al muscalilor, dușmanii

„Generalii“
acestii oaste
țărănești....

Femeile nu
rămăseseră
în urmă...

geniul
naționalității
române...

Revoluționa-
rii din Țara
Românească
și
chestia
unității
naționale...

Astăzi vedem curat...

solidaritatea
cu toate
popoarele
împilate

Dar, 15 mai
rămâne ziua
când s-a
strigat:

cei mai cumpliți ai naționalității române. Astăzi lucrurile și ideile s-au prefăcut și s-au lămurit. Astăzi vedem curat că un același despotism ne copleșește pe toți românii împreună cu ungurii, dușmanii de eri, și cu toate popoarele Europei. Astăzi este învederat pentru tot românul cu minte și cu inimă că libertatea naționalităților nu poate veni de la curțile împărătești și din mila împilătorilor și a despoților, ci numai dintr-o unire strânsă între toți românii și dintr-o rădăcare a tutulor împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate. Aceasta este calea nouă pe care pășesc și trebuie a păși toți românii de progres și de mișcare din Ardeal, din Banat, din Ungaria, precum și cei din Principate.

Asfel am văzut eu, cetățeni, revoluția română din Ardeal cu simțimintele ei naționale, cu faptele ei mărețe și eroice, cu greșalele și cu vinele ei. Dar ziua de la 15 mai 1848 rămâne frumoasă și luminoasă, neatinsă și curată de orice eces și greșală. Dați-mi voe, cetățeni, a închina l-această zi, în care poporul român adunat la Blaj, în cîmpul libertății, strigă:

„Noi vrem să ne unim cu Țeara!”

■ Apărut întâi în „Junimea română”, Paris, 1851, nr. 2, p. 11–13; textul de față este reprodus din N. Bălcescu, *Opere*, vol. II. *Scrisori istorice, politice și economice 1848–1852*, ediția de G. Zane și Elena G. Zane, București, 1982, p. 114–118.

În Banatul lui Murgu

ÎN LOC DE RECUNOȘȚINȚĂ... „PRINSOARE“

33

CURGAREA ÎNTÂMLĂRILOR CU DIMITRIE PETROVICI
ALIAS STOICHESCU ÎN TIMPUL REVOLUȚIEI MAGIARE¹

(Descrise de sine însuși și după moartea lui rămasă la familie,
eară acu trimisă de At. M. Marienescu)

În luna lui mai 1848, făcându-se de la Pesta înștiințarea că cu îngăduința ministeriului unguresc se va ținea o adunare a poporului român în Logoș, sub președinția lui Murgu, grăbii și eu a merge, ca unul nu din cei din urmă români ai Banatului, din curiozitate; parte ca să cunosc pre Murgu, a cărui mare popularitate în părțile Logoșului era vestită; parte să văd ce obiecturi se vor propune și ce rezultate vor purcede din așa adunare a românilor, fiindcă așa adunări numai a poporului român în părțile acestea din veacuri nu s-au ținut*.

Eu, cu îngăduința episcopului meu, plecai către Logoș, unde luni, pre lângă 9 oare demineața, ajunsei, tocmai când adunarea se puse în mișcare, pășind cu pompă către locul hotărât, sub dealul viilor! Din această cauză cu Murgu nu putui avea întâlnire mai înainte de adunare și fui silit a merge cu mulțimea dimpreună.

Murgu deschise adunarea cu o cuvântare lungă, puind înaintea că deoarece împăratul nostru pre sârbi de rebeli i-a declarat, românilor e netrecut de lipsă a se despărți de acest neam rebel; ca nu cumva și preste români să se răstoarne acea notă a necredinții. Spre care scop mai înainte de toate trebuiesc episcopii sârbești țapați (aruncați) din scaune, ca nu prin mijlocirea clerului sârb să se amăgească românii, și în locul acelor să se aleagă vicari episcopoști dintre români cari au vază la popor.

Poporul la prochiemarea aceasta pre mine, cu un ton, de vicariu metropolitan mă alese. Cauza de ce tocmai pre mine este căci din vreo 200 de preoți adunați, mai mulți ai mei clerici au fost în

La „adunarea
poporului
român în
Lugoj“

„sub dealul
viilor“...

Cuvântarea
lui Murgu...

(Stoichescu)
ales vicar
mitropolitan

* Cine au a putut prevedea că mergătorii la adunarea aceasta se vor numi rebeli, când atunci ministeriul unguresc stătea sub cârmă împăratului, steaguri tricolore flutura la casa comandirendului general în Temișoara, la casa episcopilor, la magistrat și la toate casele erariale! toți adunarea de legiuată o socotia.

timpul profesoriei mele de 12 ani în catedra clericală din Vârșeț; acești preoți în semn de mulțămire cătră învățătorul lor, fără în-
doială văzându-mă pre mine, în clipita aceea au informat poporul
spre alegerea mea.

Eu cu toate puterile, din cauza bătrânețelor, m-am apărat de
primirea acestei deregătorii, dar nu am dobândit ascultare; mai pe
urmă strigară că „viciu” în cognumele meu să nu fie. Eu fui silit a
mă alcătui dorinții mulțimei și primii cognumele strămoșesc fami-
liar „Stoichescu”, apoi îngrijat pentru aceste neașteptate întâmplări,
părăsii adunarea și mă întorsei în oraș; toate acestea le pot adeveri
cei ce au fost de față*.

Statornicia alegerii acesteia în cugetul meu au fost deșartă. Eu
numai ca o glumă am socotit-o, precum pot adeveri protopopul Lo-
goșului, al Belințului și alți domni cu cari în ziua aceea în Logoș am
petrecut. Însă tocmai această alegere a fost cauza ticăloșiei căzute
preste mine.

Dară altfel de simțiri au ținut acesta în anima episcopului meu,
carele se temea că eu cu ajutorul comisariului crăesc de atunci
Vucovici (de carele mare frică avea zisul episcop), cu putere mă voi
pune în scaunul lui. Din care cauză nu întârzie a căuta tot felul de
mijloace, cum ar putea să mă surpe și de protopopiat să mă lipseas-
că, ca să perd influința la popor. Însă eu măcar prin Murgu cătră
așa pași îndemnat, totuși am rămas în supunere și ascultare cătră
episcop ca și mai nainte. El s-a încredințat din alții că alegerea mea
de vicar nu mi-a fost plăcută, dar totuși n-au încetat a mă goni. Iară
comisariului Vucovici, alegerea aceasta a mea nu i-a fost după gust,
din cauză că mai nainte cu vreo câteva zile avusesem pricine cu
dânsul pentru cuvântarea lui Kossuth în contra națiunii române în
Dieta țării ținută.

Cum a informat zisul comisariu în privința alegerii din Logoș
pe ministeriul unguresc? nu știu — destul că ministeriul alegerea
aceasta nu a aprobat-o; și așa a rămas deșartă.

Într-aceea revoluția în țeară cu mari pasuri înainta. În Lipova se
așezară peste 1 000 de ostași magiari, comunicația între Lipova și

* De mirare că în pâra episcopului și în circulariele lui despre mine slobozite, unde
vine numele meu Petroviciu se adaugă: „cu mincinos numele Stoichescu”, măcar că
acesta este cel adevărat al meu cognome, eară Petrovici prin episcopi sârbești s-au
dat moșului meu la preoție, de după numele tatălui său „Petr u”, precum se îndatinase
episcopii a face. De unde se vede cât de neplăcut este sârbilor când vreun român ăpa
adăgătura „viciu”.

Explicarea
cog-
numelui...
„Stoichescu”

...urmările
alegerii lui...

anularea
alegerii

Desfășurarea
evenimente-
lor

Temişoara în septembrie 1848 se curmă, manifestul împărătesc din 3 septembrie la noi nu pătrunse. Cătră începutul lui octombrie mai mulți bătrâni, muieri și prunci, de grozăvia tunurilor fugisem preste Mureș, la Radna și Păuliș, unde aveam via și casa, până când va trece furia bătăii; oastea împărătească învinse și ungurii fură refugiați.

După învingere, un comisar împărătesc, „Stoianovici“, sârb din Temişoara, fără îndoială trimis ca să organizeze trebile orașului; el începu a reforma biserica, pre mine mă lipsi de protopop, pre cel mai harnic învățătoriu românesc Hațieg îl scoase din școală și așeză sârb în școala românească, cărțile sârbești nainte de 4 ani, cu îngăduința episcopului, scoase din beserică, earăși le repuse și pruncii sârbește să cânte; și până când săvârși dânsul aceasta pre vreo 6 *români mai aleși* din Lipova puse la închisoare. Toate acestea le săvârși dânsul cu ajutoriul baionetelor, măcar că din partea comandirendului general nu era pentru aceasta la Lipova trâmisi.

Eu, auzind despre mine aceste nedrepte pașuri a unui comisariu civil, nu am voit îndată a mă întoarce la Lipova, dară nici nu am fugit cu ungurii, precum zice episcopul în cercularele sale, ci m-am retras la episcopul Aradului în Cuvin, unde dânsul locuia și unde bine primit fiind, am rămas până la mijlocul lui decembrie, neavând cauză de a mă întoarce la Lipova, căci de protopopiat eram lipsit.

Eară după ce m-am înturnat, am scris episcopului meu, oare este suspenszia de un comisariu civil mie dictată? Și este aceea cu știrea Măriei Sale? și prin Măria Sa aprobată? La aceasta dobândii răspuns că suspenszia mea sta până atunci, până când deajuns declarație voi da: din ce pricină la apropierea oștilor împărătești am fugit preste Mureș? Eu îndată am trâmisi declarația mea, însă nici un răspuns nu am căpătat nici până astăzi. Scrisesem și a doua oară ca de cumva data declarație nu e de ajuns, să mi se înștiințeze ce se mai cere de la mine; nici la aceasta nici un răspuns.

În primăvara anului 1849 ungurii se împuțerniciră, cuprinseră tot Banatul afară de cetatea Temişorii, în ținuturile sârbești pre lângă Tisa și Dunăre se făcură mai mari pustiiri. Toți protopopii și partea cea mai mare a preoților fugiră preste Dunăre. Poporul, lipsit de păstori duhovnicești, cu multe dosădiri cerea preoții de la comisarii ungurești; aceștia, în confuzie puși, nu știa ce a face. Episcopul, închis în cetate, diecesa nu avea capul îndreptătoriu. În așa circumstanță, fură siliți comisarii a cere de la minister îndreptare și de-abia acum, după un an întreg, adecă pre lângă începutul lui iunie 1849, văzându-se ministeriul înstrâmtorat, voind a face din

la Lipova

Înlocuiri
și arestări
de români„m-am retras
la CuvinÎntâmpinare
fără răspuns
împotriva
suspendării
din proto-
popiatBanatul sub
unguri, afară
de cetatea
Timişoarei

Repunerea...
în drepturi

destul poporului, aprobă alegerea mea în Logoș făcută și prin o scrisoare de la fostul ministru al cultului Horvat, mi se încredință ca din locurile unde sunt pre mulți preoți să mut la parohiile pustiite, ca poporul să nu aibă lipsă de besericească servire.

starea
de plâns
a eparhiei

Nu pot descrie supărarea în care mă cufundă scrisoarea aceea, deoarece până acum, în curgerea revoluției acesteia foarte retras m-am ținut, dară fiindu-mi ticăloasa stare a bisericii cunoscută și anarhia în carea căzuse; văzând că fibirării și viceșpanii rânduiesc preoți în stațiile goale sau preoți singuri se așează în așa parohii, nerânduți de nimene, căpătând veste, prin regimentul Panciove, spre mai mare mahnire a familiilor creștinești, morții fără preoți se îngropa și pruncii fără botez mor, ba la unele locuri preoții romano-catolici săvârșesc slujbele parohiale la creștinii noștri; preoții de ostași ungurești pretutindenea gonți, batjucuriți, întemnițați, pușcați sau spânzurați, toate acestea văzându-le cu ochii episcopul și arhimandritul închis în cetate fără de a mai face mai nainte vreo rândueală în privința ocârmuirii eparhiei.

Pentru a scă-
pa biserica
de anarhie...

Eu, ca mai bătrân în dieceză protopop, temându-mă mai târziu de vreo imputare, căci în așa primejdios timp nu am grijit de beserică, hotărâi predată mie administrație a o primi, nădăjduind în timp mulțămire a-mi agonisi, căci am scăpat beserica de anarhie și pre amărâții preoți de gonire, căci în timpul cel scurt al administrației mele prin făcutele din partea mea energioase pasuri către ministeriul magiar tuturor relelor sus-numite s-a făcut capăt. În timpul administrației mele nici un preot mai mult nu s-a întemnițat, nici s-a omorât și diregătorii civili nu s-au mai amestecat în trebile besericești.

În loc de re-
cunoaștere...
închisoare

Dară în loc de sperată mulțămire, căpătai robia pre 12 ani, confiscăția averii mele și așa puțină, și cătușă de fier preste mâinile mele.

Pentru că:
am lucrat
după dorința
guvernului
maghiar

Eu din cauzele sus-numărate primii cărma diecesii, primii mai vartos ca mulțimea de români în Logoș adunată, carea atâta crezământ a pus în mine, să nu se simtă vătămată ca când cu nici într-o prețuire nu am luat hotărârea lor, acum când activitatea episcopului sârbesc prin închiderea lui în cetate a încetat, primii cu o resignată jertfire de mine însuși, căci știind ce episcop am, cunosceam primejdia în care mă arunc. Însă după ce primii fără îndoială, trebui să joc după tonul ministeriului magiar, căci poruncile lui erau sub cea mai grea răspundere trâmise și cu amenințări împreunate. Eu multe după dorul ministeriului magiar trebui să fac, numai ca să am ascultare în cele ce se trag către scutirea besericii și a părăsitului cler; îndată întreprinsei călătoria în părțile cele prin furia războiului

mai pustiite de pre lângă Tisa și Dunăre, ca să mă încredințez însuși despre starea besericii; rânduii grabnica conscriere a clerului, ca să cunosc din care locuri pot muta preoții știitori a limbei sârbești, fără de știrbirea bisericii la parohiile din miliția de unde fugiseră preoții. Eară aspru scrisei și ministeriului că preoții de mine trâmși în părțile Banatului de sârbi locuite să nu mai fie gonii și batjocuriți de ostașii ungurești, că altmintrele nici pre unul nu voi trâmte, că nu voesc pre preoții cari sunt tată de familie să-i arunc în primejdia perzării. Adăugai și aceea că preoților acestora îndată măsurată plată să se rânduiească, deoarece în părțile acelea prin război sărăcite nici o nădejde destulă nu poate fi.

Scris-am
Ministerului
...

Scris-am și mai multe în cauza unei adunări naționale, a reducerii și a dotației clerului și toate scrisorile mele numai de cele besericești, fără nici cât de cele politicești nu s-au atins; aceste scrisori sunt în mâinile judecătorilor de acum ostășești, însă cătră apărarea mea nici cât nu s-a luat în socotință.

Eară după ce prin puterea armelor împărătești scăpă cetatea Temișorii de închisoare, mă sârguii a pune la rând cele ce am lucrat în diecesă, a câștiga banii episcopești, cari în timpul administrațiunii adunasem (vreo 500 fl.) cu toate grijii, să merg la Temișoara și legiuitului meu episcop să dau seama și socoata despre toate; însă mai înainte de a fi eu cu acestea gata, fără veste veni la Lipova protopopu Temișoarii Veselinovici, trâmș de diecezanul episcop, pre mine de protopresbiteriat mă lipsi, pre altul în locul meu rându și prin un cerculariu foarte batjocoritoriu prin district trâmș, de casat mă vesti*.

După
despresura-
rea cetății
Temișoarii...

suspendat
din funcție...

După această silnică întâmplare hotărâsem a trâmte episcopului meu o declarație despre toate păsurile mele în timpul administrației, însă știind cât de întăratat este asupra mea, am tăcut. De nu m-ar fi țapat, ci mai întâi m-ar fi ascultat, precum dreptatea aduce cu sine, nu e cu puțință a crede că i-ar fi îngăduit inima așa a păși cu mine, precum mai târziu a pășit, însă neascultat, am fost lipsit de slujbă.

Dar nici aceasta nu fu destul**.

* Cerculariul acesta multe prea tâmpe neadevăruri cuprinde în sine, însă nu e vina episcopului, ci acelora dinpregiurul lui, cari cu menciuni au întăratat anima stăpânului lor.

** Unor cinstiți lipoveni, cari după osândirea mea fură la episcopul și se rugară să facă pasuri pentru scăparea mea, li-a răspuns că după deschiderea cetății îndată m-a citat ca să dau răspuns despre faptele mele, însă nu am venit. Aceasta nu e adevărat, eu nici un cerculariu nu am primit. Poate fi că episcopul va fi poruncit notariului ca să mă citeze, iar acesta ca cel mai mare gonitoriu al meu, voind mai urât a mă face înaintea episcopului, nu a trâmș citarea, dară pre episcopul cu neascultarea mea au înceluit.

Acuzat de
necredință
față de
împărat... fui
închis

și cu alți
28 de preoți
români

La interoga-
toriu abia...
cunoscui
disertațiunea
învinuirilor
aduse

Spre 10/12 septembrie 1849, nu prin scrisoare, ci numai prin gura noului protopop a Lipovei, Țăranu, fusei citat la Consistoriu. În ziua hotărâtă am și venit, gata cu toate de a mă declara, ba și cu o sumă a banilor episcopoești din protopresbiteratul meu adunată. Însă aci nu fu vorba de declarație. O grămadă de înfruntări căzură asupra mea, că mi-am însușit puterea episcopoească, că am fost necredincios împăratului, că am cheltuit bani episcopoești și a. și a.; mai pe urmă că mă va da să mă spânzure!! Eu mă sârguesc a mă desvinovăți, spun că banii episcopului sunt la mine — neascultare, nu e primire. Notariul Consistoriei aduce din altă chilie pe profosul stabului, care pre mine și pre alți cinci preoți românești, dimpreună citați, ne ia cu sine și ne duce în cazemată, unde 2 luni și 19 zile am zăcut nechiemat, neascultat, din cauză că pârătoriul consistoriu nu a grăbit a da puncturile pârătoare până după aspru ursoriu a generalului de loc; după închiderea mea au mai urmat alți 28 de preoți, toți români, în cazemată*.

Ascultarea mea prin auditoriu de-abea se începu în 29 noiembrie 1849; atunci cunoscui disertațiunea vinelor asupra mea adunate și intenția cu totul de a mă îneca. Mai de căpetenie au fost două circularii prin diecesă (dară nu prin toată), slobozite, unul ca să nu se mai pomenească în rugăciunile împărătești numele împăratului și a episcopului, altul că sârbii și românii împreunați cu ungurii să se lupte pentru libertate și neatârnaire (asta în sensul slobozitelor proclamațiuni foarte scurt de abia în vreo 10 rânduri slobozit).

Cauza slobozitelor circularii a fost aceasta: pentru *cel dintâi* trei porunci în trei rânduri am căpătat și de abia după a treia poruncă l-am slobozit, ca nu cumva pentru neascultare să cad la răspundere și pe preoți de primejdie să-i scutesc, căci vai de acela despre care ar fi auzit puterea armată magiară că încă mai pomenește numele acesta, dară asemenea asuprire și prin magistratuali în multe părți s-a publicat — *acestea 3 porunci în origine le-am dat judecății ostășești, dar nici într-o socotință nu s-a luat*. Pentru a II. în săptămâna dintâi, după primirea administrației fui chemat de un domn mare la Arad, (K...) carele cu amenințătoarele vorbe mă întâmpină:

* De mirare este că eu 4 administratori protoprosbitericești am rânduit, 2 români și 2 sârbi, și numai românii fură pârâți și aduși în cazemată, dar sârbii nu; măcar că cel din Becicherecul Mare, fiind ungurilor prea iubit de unguri, a fost ales și așezat acolo, de la mine s-a cerut numai întărirea lui; dar și unii preoți sârbi au fost cari mult a folosit revoluției maghiare, însă nici unul pârât, nici închis a fost. Așisderea vrednic de tânguire este; că ducându-ne profosul din reședinția episcopoească preste piață, sârbii din bolte (frații noștri de o credință) slobozia batjocuri asupra noastră, arătând cu degetul și zicând: eată cum duc cu paradie pe episcopul românilor. Fu toate cu tăcere le-am suferit.

„Patria de la dta mult așteaptă. Românii nu simpatizează cu ungurii. Dta ai crezământ la români precum se vede din adunarea Logoșului, fă cum face vicariul Crașovii, Vuia, umblă prin sate și abate românii în partea noastră, altminterle vom socoti că dta pre sub mână răsbați pe români de cătră noi, despre care vrăjmășa intenție de ne vom încredința mai bine, vei fi trimis la Oradea Mare*.

Eu acestea auzind și știind necruțarea magiarilor în privința celor suspecti bărbați, îngrijit și mahnit mă întorsei la Lipova. Nu voi prin diecesă a călători și cu viu cuvânt în toate comunitățile a grăi și afurisind seara mergerii mele la adunarea Logoșului, slobozii sus zisul cerculariu ca să-mi scutesc viața.

Și pre aceste două cerculare se răzima osânditoarea mea sentință, măcar că *public înaintea poporului nicăieri nu s-au cetit dânsle*.

Cum că silit am fost a le slobozi, judecata ostășească nu va să ia în socotință, actuariul care m-a esaminat sau din nevrere, sau din neștiință (fiind om foarte tânăr) toate desvinovățirile mele nu au voit a le pune la protocol.

Noi pre calea judecății ostășești nu am fost dedați prin scurte întrebări și răspunsuri a ne apăra; închis în cazemată, neavând împărțășire cu cei de afară, nu ni era cu potință trebuincioacele spre apărare documinte a ni câștiga. În timpul administrației și eu și alți preoți trebuia să îndeplinim poruncile armatei puteri carea domnia pre noi, căci nu eram încongiurați cu ziduri cetățienești, ci steteam sub sabia lor.

Am primit administrația diecesei ca să nu cadă în mâna vreunui tânăr, care nici beserica nici clerul ar fi fost în stare a apăra, sau doară în mai mare confusie le-ar fi cufundat. Eu le-am apărât, însă pe mine m-am jertfit, am primit ca să nu vatăm bunăvoința adunatei mulțimi în Logoș. Însă acei români nu sunt în stare acum a mă scăpa, măcar că adunarea aceea a fost în sensul doririi înălțatului împărat, carele pre sârbi de rebeli declarase înaintea magiarilor; am fost suspect, ca când eu desbat neamul meu de cătră ei, dânsii cu ochi ageri priveghiau la toate pășirile mele, cerculariele mele domnii de varmegie prin sate le cetea, și pre lângă toată cea plină de pază pășirea mea, totuși de judecători împărătești sunt acum pe-depsit; averea mea confiscată, familia mea a rămas săracă, măcar că eu hotărâta mie plată de la unguri nu am primit. Mi se impută că

...neștiind a
ne apăra...

„pe mine
m-am
jertfit“...

* Mi se pare că în Oradea Mare era așa nădită Judecată de sânge, unde pre moarte se judecau cei ce erau însemnați vânzători de patrie precum vreo câțiva au și fost judecați și omorâți.

...am fost
greu
pedepsit...

mi-am însușit mie puterea și strălucire episcopoească, aceea prea bine știe tot natul în Banat care mă cunoaște, oare arătat-am vreodată vreun semn de trufie. Eu nici o proclamație de ale magiarilor nicăire nu am cetit, nici am espedat, nici o comunitate nu am răsculat, nici un cuvânt hulitor asupra persoanei împăratului nu a eșit din gura mea, precum nici pârător nu au fost în stare a arăta; și totuși pedepsit, greu pedepsit, în vrâsta bătrânețelor mele. Cugetul meu e curat, besericii am fost credincios și vieața mea nu a fost spre scandal clerului și creștinilor noștri*.

Dimitrie Popovici alias Stoichescu m.p.

■ „Albina”, Viena, an III, no. 12, 31 ianuarie/12 februarie 1868.

■ 1. „Memoriul vicariului metropolitan *Dimitrie Petroviciu alias Stoichescu*” a fost re-publicat și de dr. Valeriu Braniște, în „Drapelul”, nr. 61 din 1/14 august 1901 sub titlul *File din trecut. Schițe istorice*. XIV. Reproducem mai jos explicațiile sale:

„În cele următoare dau publicității un document foarte interesant, care nu are trebuință de comentarii. E memoriul scris, în cazematele din Timișoara (unde era deținut), de *Dimitrie Petroviciu recte Stoichescu*, ales vicariu metropolitan român la Timișoara de a doua adunare din Lugoj, până ce *metropolia română a Timișorii* va fi ocupată în conțelegere cu guvernul constituțional maghiar.

După înăbușirea revoluției maghiare a fost bietul Stoichescu deținut și condamnat de Tribunalul marțial împărătesc. În prinsoare a scris următorul memoriu despre soarta sa”.

„CEL CE A PURTAT CU DEMNITATE
APOSTOLATUL NAȚIONALITĂȚII ROMÂNEȘTI
PRIN TREI PROVINCII ROMÂNE...”

34

G. BARIȚIU, DR. EUTIMIU MURGU

„*Cel ce până la 1850 purta cu demnitate apostolatul naționalității românești prin trei provincie române, eară de atunci se retrase nemai-puțându-se înțelege nici cu învățăceii săi —, repausă în Buda joi 30 aprilie (12 mai). În mormântarea e astăzi sâmbătă 2/14 mai. El prin moarte, mai ca și Lamartine al francilor, a încetat de a supraviețui. Însă când a viețuit,*

* De mirare că cu toate sentințele osânditoare aicea făcute, trimițându-ne dlui baron Hainau, acolo se mai ușurează, numai a mea s-a întărit așa precum a fost aicia hotărâtă — cauza mi se pare a o ști.

a fost al nostru și apostol mare al cauzei noastre, de aceea datorința cheamă pre toți românii a vărsa lacrimi de recunoștință.

Biografia lui, strâns legată cu istoria naționalității noastre, ne rezervăm a o publica mai târziu, când o vom putea avea de la cutare comiliton, sau învățăcel de ai repausatului.

Fie-i țerâna ușoară! " *

„E^l prin moarte, mai ca și Lamartine al francilor, a încetat a supraviețui. Însă când a viețuit etc.“

Mărturisim că nu pricepem deloc aceste cuvinte misterioase ale *Albinei*, de aceea și dorim prea mult, ca să i se dea ocaziune de a se explica în una biografie bine scrisă ceea ce a voit să înțeleagă prin aceste fraze. Eară încât pentru compunerea biografiei lui Eutemiu Murgu, noi știm așa, că se mai află în viață contemporani, chiar conșcolari de ai lui, care l-au cunoscut de aproape, din conversațiune diurnă, în curs de una serie lungă de ani. Atâta numai, că Murgu viețuise în diverse provincii și ținuturi ale Daciei și ale Panoniei, de unde ar urma, că acela care se va încumeta să scrie biografia lui, va fi constrâns a culege date din mai multe părți, de la mai mulți contemporani din acei înălțați preste miseriile diurne și scutiți de orice ură, sau și numai preocupățiuni personale, oameni adecă, cari știu ce înseamnă: *De mortuis aut verum, aut nihil*, cum și *Cessat post fata livor*.

Eutimiu Murgu, fiu de locotenent primar, născut din Confiniul militar bănățean, a studiat la facultatea din Pesta, eară apoi văzând că în patria sa, Panonia, nu poate avea nici una perspectivă de înaintare, și mai ales că el nu va putea face pentru români aceea ce-și propusese dânsul tare și vârtos, cu toată ardoarea și devotamentul unui june, care se încredea foarte mult în puterile spiritului său, după ce scrise și cunoscuta carte nemțească întru apărarea națiunei sale, se determină a-și părăsi patria și a emigra pe urma lui Damaschin Bojinca, carele după ce mitropolitul sârbesc îi respinsese rotund rogăminte de a-l admite la călugărie, încă în toamna anului 1831 trecuse la Moldova și se așezase în Iași, unde preste câtva timp ajunse *Iurisconsult* al Moldovei, una funcțiune prea onorifică, care astăzi nu mai există. Dacă ne aducem bine aminte, apoi E. Murgu trecuse la Moldova numai pe la an. 1834, adecă, cam pre când urmasse denumirea lui Alexandru Dimitrie Ghica de domn al Munteniei și a lui Mich. Sturdza de domn al Moldovei, după care apoi generariul comite Kiseleff dând acelor domni

Răspuns
cuvintelor
misterioase
ale „Albinei”

La Pesta

„Pe urma lui
D. Bojinca”
în Moldova

Pe la 1834

* Până aici: *Albina*, nr. 35 [3/15 mai 1870] (G. Barițiu).

La 1834,
ca și la
1848/49...

frânele guvernamentului, se trase cu trupele rusești în patria sa, și așa elementul românesc scăpat și de iataganul turcesc și de biciul cazacesc, începu a răsufla mai ușor sau încă credea că răsufla mai ușor. Ca oricare epocă de natura celei din 1834, a făcut și aceasta prea mulți juni înfocați ca să creadă că acum ar fi ertat a face orișice spre a împinge pe națiunea românească cu toată potențioasa repeziciune pe calea culturii și a libertății naționale. Sărmanii, cum se mai înșelara și aceia, ca și cei din 1848/9, ca și cei din 1863/4! *Es ist schon dafür gesorgt, dass die Bäume nicht in den Himmel wachsen sollen*, zicea puțini ani mai târziu Rückmann, consulul general rusesc din București, carele apoi a și lăsat unele pagini triste în istoria țărilor românești.

...Precum
Eufrosin
Poteca

Necultivarea
limbii,
a filosofiei
și a altor
științe,
la Iași
ca și la
București

Lui Murgu îi cășunase morțiș, ca el în calitate de profesoriu în Iași să propună filosofia. Ieromonahul Efrosin Poteca încă se încercase a propune în București la Sfântul Sava filosofia după cea tipărită de el. Ce se vezi însă, călugării greci dechiarară filosofia lui de eres și pe el de eretic și nu se lăsară, până nu mijlociră depărtarea lui Poteca la monastirea Motru și casarea catedrei de filosofie, care apoi și rămase casată până la mergerea dlui A. Tr. Laurian în București (1843?). Domnul Moldovei era un om din cei mai prudenți ai timpului său, el își cunoștea pozițiunea sa, era și obligat rușilor până după urechi; apoi vedea bine, că rușii încă nu voia să audă nimic de filosofie și de alte științe mai înalte la români; pentru că ce zicea ei? Moldo-vlahii sunt slavi curați; ce mai umblă ei tândă-lind cu vechitura lor de dialect corcit ca vai de el, voind a-l cultiva și face din el limbă și încă limbă aptă pentru a cultiva în tranșa științelor? Să mai aștepte ceva, zece douăzeci de ani, atunci apoi vor vedea ei. — La S. Sava se sistemisase catedra pentru limba rusească; una parte considerabilă din boierii, funcționarii și comercianții moldoveni cunoștea limba rusească, buletinul țerei era împestrit prestetot cu terminologiile rusești. Apoi Murgu, care-și petrecuse tinerețile sale în ură și urgie permanentă cu sârbii, dusesse cu sine ura în contra tot ce este slavonesc pe lume; apoi ce e drept, precum amorea lui cătră națiune, așa și ura lui cătră cei de alte națiuni, eară mai vârtos către slavi și unguri, era cu totul escesivă.

Domnul
Moldovei îi
cere
abandonarea

Se pare că atât domnul, cât și Georgie Asachi, pe atunci referendar al școalelor, apucaseră a cunoaște această patimă a lui Murgu și știa că el nu se va putea conțeni, ca să nu amestece în prelecțiunile sale filosofice tot feliul de aplicațiuni la un popor sau altul. Așa în una den zile domnul chiamă pe Murgu la sine și vorbindu-i în ton blând îi zice: Iaca-ți înmulțesc plata (mi se pare cu 200 galbini),

numai ca să te lași de filosofie și anume să nu mai vorbești nimic despre cutare lucruri. — Acestea ni le spunea nouă Murgu în septembrie al anului 1836, în București, unde venise pe atunci, și unde se afla petrecând în acele zile și câțiva ardeleni, cari călătoriseră acolo în experiență, ca de una mare raritate pe acele timpuri.

Din cauza sus atinsă Murgu supărat pe moldoveni, se ceru la S. Sava, punând tot condițiunea stereotipă: catedra de filosofie. Dn. Petru Poienariu, pe atunci director al școalelor în Muntenia, în răspunsul său dat în scris îi zise cam așa: „dacă vei veni, vei fi bine venit la noi; iară în cât pentru specialitatea ce vei avea a propune în colegiul S. Sava, ne vom înțelege mai târziu“. Murgu însă venind la București, pretinse cu tot dinadinsul restaurarea catedrei de filosofie, pentru ca el să-și poată începe prelegerile. Dn. Poienariu și Eforia școalelor compusă pe atunci din câțiva boieri mari, temporisa mereu, amânând pe Murgu din o zi pe alta. De la un timp înainte Murgu își perde răbdarea și deschide prelegeri private, la care acurgea jumimea din București încă și din familiile mai de frunte. Eforia se uita pînă la degete și tăcea. Murgu însă nu se oprește acilea, ci se încearcă a trage în judecată pe P. Poienariu, pentru că l-ar fi înșelat, căci i-ar fi promis catedra de filosofie pe care acum nu ar voi să i-o dea. Așa trecură anii până cătră 1839, pre când se auzi dintr-o dată, că în București s-ar fi descoperit un complot în contra domnitorului, că capul acelui complot ar fi junele Mitică (Dimitrie) Filipescu, carele apucase a intra în relațiuni amicabile cu Murgu, că însuși Murgu ar fi fost amestecat în acea conspirațiune, din care cauză l-au și arestat, iară apoi l-au transportat prin Turnu-Roșu la Sibiiu, unde dat fiind în mîna comandantului br. Wernhardt, acesta nu mult după aceea-l lăsă ca să-și vadă de cale. Pare-mi-se că Murgu scăpând din Sibiiu se opri mai întâi în Lugoșu.

Care au fost lucrările și suferințele lui Murgu din anul 1839 înainte; ce a pătît el în Viena și în Buda, din care cauze sau sub ce preteste fu arestat și aruncat în prinsorile din Pesta; cum a fost eliberat în 1848 împreună cu alți captivi politici; ce a întreprins după aceea mai ales între românii din Banat; cum apucă a se arunca în partea curutilor lui Kossuth; când și în ce mod căzu în mînile lobonților; cum aceștia-l condamnară la închisoare nouă ca pe un rebel; în care an își recăștiga și el libertatea în urma unei amnestii; din care cauze nu s-a mai putut înțelege Murgu mai întru nimic cu conaționalii săi; pînă la ce măsură temperamentul, zelul său escesiv, înflăcărata dorință de a-și vedea națiunea fericită cu orice preț, vor fi fost sorigintile adversităților și suferințelor sale; acestea toate a ni le descrie

filosofiei...

În București,
în 1836

restaurarea
catedrei filo-
sofice tem-
porizată...

Murgu
deschide
lecții private

„Către
1839“...
în complotul
lui Mitică
Filipescu

Expulzat
peste
Carpați...

„Lucrările și
suferințele
lui Murgu“
la Viena
și la Buda...

De ce nu s-a
mai înțeles
Murgu cu
conaționalii
săi?!

în mod cu totul obiectiv sunt chemați acei compatrioți ai lor din Panonia, cari l-au cunoscut de aproape, cari au avut a face cu el și în bine și în rău.

Un talent
extraordinar
și un caracter
ca de
bronz...
confruntat
cu dese și
înfricoșate
decepțiuni...

Scriitorul acestor linii a cunoscut din parte-și în Murgu pe unul din puținele talente extraordinare și caractere ca de bronz, însă foarte nefericite, din cauză că el nu-și cunoștea bine generațiunea și timpul în care se afla, iară contemporanii săi încă nu știa să se poarte cu dânsul. Ce era mai firesc, decât ca dese și înfricoșatele decepțiuni, abandonarea, părăsirea lui din partea acelorora chiar, pentru cari credea el că trebuie să-și sacrifice tot, să-i descoarde elasticitatea spiritului, să-i împle înima de durere mută, care este cea mai fioroasă din toate durerile, și în fine să ceară ca și cel eliberat din Bastila de la Paris după captivitate de patruzeci de ani, ca să-l conducă iarăși în chilioara cea întunecoasă, în neagra singurătate, pentru că el nu mai cunoștea pe nimeni în lume și nu se mai putea înțelege cu nimeni.

■ „Transilvania. Foaia Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român”, Brașov, III, nr. 11, 1 iunie 1870, p. 130-131.

V. ÎN BUCOVINA

BUCOVINA ARE „BĂRBAȚI CU CARACTER DE FER“

35

IOSIF VULCAN, GEORGIU HURMUZACHI

Istoria Bucovinei este — ca pretutindeni istoria românilor — o istorie a suferințelor, luptelor și grijilor unui popor, care având viața puternică, a resistat totdeauna încercărilor dușmane și a reeșit ca învingător, susținându-se în caracterul său propriu, și dovedind lumii, cum că are dreptu a trăi după individualitatea lui națională și pretinde a i se recunoaște această individualitate a sa. Luptele aceste au născut bărbați cu caracter de fer, cari n-au cruțat nici jertfe materiale, nici trudă, nici suferințe, ci au stat tari și au susținut luptele acestea în toate timpurile și sub toate împrejurările.

Familia Hurmuzăcheștilor mai ales este acea familie renumită și binemeritată de națiunea română, care prin membrii ei: Eudochiu, Georgiu și Alesandru au condus pre românii bucovineni în toate silințele lor spre propășire în cauzele politice, bisericesti, literare și sociale și cari încă astăzi sunt recunoscuți ca conducătorii și înaintea luptătorii națiunii române din Bucovina, dovedind ei prin un secol desteritatea, tăria caracterului și abnegarea de sine în toate fazele prin care au trecut românii bucovineni. Această familie nemuritoare inspirase și laureatului nostru poet Andrei Muresianu oda: *De n-a perit românul!*, care deveni o mângâiere și o încurajare națională pentru toți românii.

Deci cu ocasiunea aceasta venim a împlinii o datorință plăcută și suntem convinși că și on. public va primi-o cu plăcere, publicând aci în scurt biografia unui bărbat din familia aceasta, carele din această treime <de la 1865> e pus în fruntea Societății Române de Literatură și Cultură și represintă astfel încercările și silințele românilor bucovineni pe câmpul cel pacinic al literaturii.

<Avurăm ocasiune de a face pre scurt istoricul acestei familie binemeritate. Din acele notiție binevoitorii noștri cetitori și-au putut forma o iconă despre zelul și sacrificiul cu care această familie binecuvântată de toți s-a distins sub decursul secolilor întru apărarea sănțele noastre cause naționale — s-au putut convinge că familia Hurmuzăcheștilor n-a intrelăsat niciodată nici o ocasiune pentru ajutorarea și înaintarea scumpei noastre națiuni.

Astă dată dară nu voim a repeta cele ce ziserăm mai sus, ci trecem de-a dreptul la biografia bărbatului despre care ni propusesem a vorbi în locul acesta>.

„Istoria
Bucovinei,
o istorie
a suferințe-
lor...”

Familia
Hurmuză-
cheștilor:
Eudoxiu,
Georgiu și
Alexandru

George
în fruntea
„Societății
Române
de Literatura
și Cultura
Poporului
Român”

Georgiu cavaler de Hurmuzachi e născut la anul 1818 în satul cel romantic Cernaucă, din părinți adevărați români, cari au fost renumiți prin ospitalitatea, patriotismul și generositatea lor. Studiile gimnaziale le făcu în Cernăuți, după aceea fini cursul de drepturi la Universitatea din Viena și intră în serviciul statului, din care după doi ani a eșit ca să se poată deda cu totul cauzei naționale.

Jurnalul
„Bucovina“
1848–1850

În anul memorabil 1848 dl Georgiu Hurmuzachi, împreună cu frate-său, începu edarea jurnalului „Bucovina“, care fiind spriginit de bărbați însemnați, fu unul din jurnalele cele mai renumite române și prin jurnalul acela apăra domnialui toate interesele politice, naționale, bisericești și literare cu o rară virtute și inteligență și elupta împreună cu alți patrioți de la guvern autonomia Bucovinei și recunoașterea ei ca ducat neatârnat.

Retragerea
lui din viața
politică

Absolutismul inaugurat în anul 1850 făcu finitul jurnalului acestui liberal, care avu fundamentul său numai în libertatea constituțională și domnul Georgiu Hurmuzachi se retrase pe un timp din viața politică, dedându-se cu un zel îndoit literaturii, sprijinind-o din răputeri și conducând aspirările junilor patrioți, formați prin învățatul profesor d. Pumnul, a cărei chemare la catedra limbei române precum și înființarea acestei catedre la gimnasiul din Cernăuți tot e lucrarea Hurmuzacheștilor.

„Tribunul
Bucovinei“
din 1848

Reînviind viața constituțională, capitala Bucovinei, Cernăuții, și-aduse aminte de tribunul Bucovinei din anul 1848 și alese pre domnul Georgiu Hurmuzachi în dieta țării, precum și în consiliul comunal, în care totdeauna a luptat și se luptă încă pentru interesele naționale, cari lupte de mult i-a câștigat un nume nemuritor în istoria românilor.

Ca președintele Societății pentru Literatura și Cultura Poporului Român din Bucovina conduce stăruințele acestei Societăți pentru propășirea culturii naționale cu o rară desteritate și cu un zel neobosit, bucurându-se de simpatia și stima tuturor compatrioților binesimțitori și câștigându-și prin amabila-i întâmpinare iubirea fiecăruia, care are norocirea de a conversa mai ades cu acest bărbat de o inteligență eminentă și un caracter de fer și de o blândețe atrăgătoare.

Am vorbit puțin despre lucrările dlui Georgiu Hurmuzachi, pentru că suntem încredințați cum că nu vom putea face destul prin espunerea aceasta, căci numele și faptele domniei sale vor fi trecute în domeniul istoriei străbunei Bucovine, unde va afla locul cuvenit ostanelilor și virtuții sale.

■ „Familia“, Pesta, I, nr. 20, 15/27 dec. 1865, p. 237–238. Articolul e reprodus de autor, cu unele adausuri semnalate de noi cu < >, în *Panteonul român. Portretele și biografiile celebrităților române*. Pesta, 1869, p. 117–120.

„PENTRU CĂ SE RUGASE SĂ SCAPÉ
DUMNEZEU ȚARA MOLDOVEI
DE TIRANUL VODĂ...”

36

IRACLIE PORUMBESCU, UN EPISOD DIN 1848 [VLĂDICA JUSTIN]

Am cugetat de multe ori că, dacă soarta m-a purtat pe mine, un fiu de țăran sărac, pe niște căi deosebite și m-a făcut să esperiez multe accidente însemnate: apoi poate este aceasta ereditar, căci și fiul meu repausat s-a aflat în asemeni situațiuni deosebite. În copilăria mea am fost isteț, căci auzeam că așa vorbesc de mine călugării de la mănăstirea Putna, unde mă luase egumenul de acolo la vârsta mea de 5 ani, ca să mă învețe carte, aveam talentul la cântare și cu șapte ani am cântat în biserica mănăstirii Putna un «Axion» pe psaltichie atât de bine, că boerul Roznovan cel bătrân, care venise la Putna să se închine la mormântul lui Ștefan Vodă, auzind cântarea mea a unui băiat, îmi dăde șese galbeni. Ciprian asemenea era isteț și avea talent musical, cântând și din gură foarte bine. În cor avea tonul «second». Și el era, cum eram eu de tânăr: vesel și glumeț încât în societăți toți stăteau în gura lui. Pătit-am apoi multe bune și rele, până și închis am fost, odată 6 săptămâni la L. iar altădată 24 de ore în Cernăuți cu neuitaverul nostru A.H.[urmuzachi] care a murit la Neapole. Ambele dăți sub titlul de delict politice. Așa și bietul Ciprian, sub pretext că ca președinte al societății «Arboroa-sa» ar fi stat în legătură secretă cu iubilanții centinari ai decapitalului domn Ghica din Iași. Eșind el apoi din temniță, a adus cu sine germenul morții.

Dar să vin la episod.

În anul 48 eram în anul al doilea de teologie și câteva scrieri în versuri și proză, între care și cântecul lui Iancu:

«Auziți acolo, un bucium răsună,
Zboară, trece codrii, dealuri și câmpii,
Iar colo pe Mureș un voinic ce-adună
Cete de voinici, ai Transilvaniei fii» etc.,

îmi câștigă atenția Grachilor noștri Hurmuzachi și ei mă luă ră la sine și îmi deteră secretariatul gazetei lor pe atunci înființate «Bucovina». Observ că pe atunci românește mai că nu scria nimeni la noi. Veniră la Cernăuți tinerii moldoveni, elita inteligenței june de acolo, ca fugari sau surguniți de despotul Mihailache Sturza. — Toți acești

Retrospec-
tive auto-
biografice

Iracle...
și
fiul său
Ciprian...

Cu „Cântecul
lui Iancu”

ajuns
secretar
al revistei
„Bucovina”

Fugarii
moldoveni,

în casa
Hurmuză-
cheștilor

Costache
Negri în 1848

și

„Cerdacul
nr. 75”
(de graniță)

tineri, dintre cari, afară de Cogălniceanu, Alecsandri și G. Sion, nu știu cari vor mai fi aflându-se în viață, făcură prima vizită în casa Hurmuzăcheștilor și numaidecât fuseră invitați a primi ospitalitatea lor, parte în casele lor din Cernăuți, parte în cele de la moșia Cernaucă. Se înțelege, că cei cu avere, ca frații Alecsandri și Casimirești, Costache Negri, Ralet, principele Moruzi, Cogălniceanu, și încă vreo câțiva, declinară mulțumind pentru binevoitoarea invitație, dar alții mai săraci, între cari și un ofițer, o acceptară. Așa făcui eu, băiat la 23 ani, cunoștință destul de intimă cu toți bieții emigranți. Marele bărbat Costache Negri cu nobilul său caracter mă lua cu sine la toate plimbările sale. O, ce vorbe auzeam din gura lui! În anul 1872 îmi mai scrise încă o epistolă — ultima în viața sa — de la moșia sa Târgul-Ocna lângă Adjud. Într-o seară cam târziu vine la mine și-l cunoscui că-i agitat de ceva. «Domnule» îmi zise el, abia trecut peste pragul cabinetului meu, — era în iunie 1848 — acum e acum! Ești de aici, din Bucovina, d-ta poți deci să faci, un mare serviciu unei cauze așisderea mari». — Se uită apoi lung la mine ca și când i s-ar fi oprit respiratul, iar sufletul său parcă imprima pe fața-i o mare erecțiune internă; după o pauză dându-și lungile și unduioasele plete înapoi pe umeri și părând a se învioșa continuă: «Și d-ta, sper, că vei face acel serviciu, una că ești român și alta că ești cleric, și e vorba de scăparea unui bărbat de tigma d-tale».

Auzind aceste cuvinte, se-nțelege că mă apucă și curiozitatea și neliniștea. «Dar mai întâi de toate — continuă Negri — «spune-mi, nu știi d-ta în ce parte a hotarelor Bucovinei dinspre Moldova e cerdacul cu Nr. 75?» — Nu, răspunsei eu, dar poate că află încă azi, ori de nu, mâine deminează. — «Fii bun caută să afli», îmi zise el, «și apoi îți voi mai spune cele ce avem să facem. De afli azi, eu aștept până la unsprezece». — A doua zi deminează aflai la comanda militară, unde se află acel cerdac, precum mi se spunea, populat cu militari vigiliatori de graniță. Alergai apoi la C. Negri, carele ședea cu surorile sale, două călugărițe, în otelul de Paris și-i spusei locul acelui cerdac. «Bine!» zise Negri, «și d-ta cunoști acel loc și știi pe unde-i de mers la el? — Da, știu», răspunsei eu. «O, dar te rog, caută cât mai în grabă trei trăsură acoperite și dă-le ordin să aștepte afară de oraș pe drumul ce duce la cerdac, dar și d-ta te găte, de poți, nu în reverendă, ci în alte haine și să mergi cu noi. O, de s-ar putea să plecăm cât mai curând ca să fim pe seară la acel cerdac». Aceste vorbe erau rostite cu o discrețiune vădită și nu-mi puteam închipui ce am să esperiez sau să pățesc. Dar știind pe Negri om atât de escelent, pierdui toată grija și până la oarele 11 îmbrăcat în

hainele mele țărănești, ce le folosiam la excursiuni prin țeară, așteptam cu trei trăsuri brașovenești (că atunci nu existau în Cernăuți birjari) dincolo de grădina publică, și trimiseseam deja un servitor să vestească pe Negri de pregătirile mele. Nu mult după aceea îl văzui cu mai mulți venind grabnic. Toți mă salută, se urcă în trăsuri și observându-mă Negri îmbrăcat ca un flăcău, cu un zâmbet mă pofti în trăsura în care se sui el cu alți trei (Mălinescu, Petrache Casimir și fratele mai mic a lui Alexandri), iar ceilalți opt se suiră în celelalte două trăsuri. «Cu Dumnezeu» strigă Negri, și căraușii porniră. Pe drum era mai mult tăcere decât vorbire și eu vedeam bine pe fața tutura îngrijire și agitațiune internă. Numai pe mine mă întrebă de va fi pe lângă acel cerdac pădure ca să putem trece — pe un moment — granița nevăzuți de nimeni. Eu le spusei că de mult n-am fost pe acolo, dar pe cât îmi aduc aminte am văzut o pădure, numai nu știu, era dincoace ori dincolo de hotarul Bucovinei. Negri scoase o epistolă din buzunar și câtă mult în ea apoi o dete celorlalți, cari mai apoi i-o înapoiară în tăcere. Cândva rupe Negri tăcerea cu glas nădușit dar apăsător: «O, tiranilor, tiranilor, până când va fi lumea tot a voastră?», «Când, cum zice Alexandrescu, o să perdem trista idee, că lumea moștenire despoților s-a dat».

Mă uitaiu la el, fața-i părea a fi inflamată, fruntea creată și ochii pe jumătate închiși, dar printre gene vedeai că parcă străpungeau lumea cu espresiunea-le înverșunată. Apropriindu-ne de Siret, îmi zise Negri: «Noi te-am poftit d-le P. să ne faci acest bine, să ne conduci la acel cerdac, la care trebuie să fim chiar azi, și numai ți-am indigetat puțin, că este vorba de scăparea unui om de tagma d-tale. Cred că nu vei bănuși, că nu ți-am descoperit încă toată cauza, dar o vei afla curând și sper că mă vei scuza de ce păstrăm atâta taină». Făcui numai din cap că-s conțeles și nu mă supăr. Ajunserăm la Siret, și aci mă întrebă Negri dacă mai este mult până la cerdacul știut, ca să lăsăm caii să răsuflă. Răspunsei: mai este cale de jumătate de oară; deci nu ne mai oprim.

Ajunși la cerdac pe drumuri lăturașe, mă coborâi din trăsura și întrebai polonește pe soldatul de strajă, de-i acasă caporalul sau sergentul, adică mai marele postului de strajă? Răspunse da; apoi Negri mă pofti să-l întreb pe acel mai mare, de ne lasă să stea aci căruțele, iar noi să trecem dincolo de graniță, de unde iar ne întoarcem peste o oară-două. Deocamdată se uita bietul bemac mult la mine («cordoniștii» erau toți boemi!) și se mira că un flăcău român îi vorbește în limba polonă și apoi mă întrebă că cine suntem și câți? Îi răspunsei că sunt student din Cernăuți și am venit cu 11

Cu Negri,
Mălinescu,
P. Cazimir,
I. Alexandri
și alți opt...

La postul de
strajă...
a graniței
dinspre
Moldova și
Bucovina...

domni moldoveni, cari stau de prezent în Cernăuți și ar vrea să se întâlnească cu cineva din rudeniile lor, dincolo de graniță.

«Poate domnii sunt de cei ce fugise din Moldova?» mă întrebă caporalul. Aci nu știam ce să-i răspund și când meditam, el îmi veni în ajutor zicând cu oareșicare aplomb de superior: «Am ordin, ca pe toți cari nu-s oameni proști și vreau să treacă pe la stația mea din Moldova înspre noi, să-i las, numai să-și scrie numele în cartea mea. Le voi face dar acel bine: să poftească! Vestii deci pe tovarășii mei, care își luară geantele ce aveau în mână, și intrarăm în cerdac, unde trebui să-și înscrie toți numele, pentru fala corporalului, deși îi declaraserăm, că nu venim acum din Moldova. Negri îi mai dete corporalului un bacșiș și cerându-i voie a ne folosi de masa lui, fiecare întinse din merindele aduse cu sine.

Era spre seară deci ne grăbirăm să trecem granița, care era reprezentată printr-un șanț năroît și crescut cu iarbă. Dincolo în dreapta era o pădure de fagi și carpini. Ne îndreptarăm spre ea. În stânga era fânațe și dicolo de ele se vedea râul Siretului, iar preste el orașelul din Moldova, Mihăilenii. Intrarăm în pădure și ne așezarăm sub un fag bătrân și rămuos. Negri trăgându-mă lângă sine îmi zise: «acum e acum! Fi deci bun și ia-te pe marginea pădurei la vale spre Siret, dar printre copaci, doar nu te va vedea nimeni și ocheșește și ascultă, de nu cumva vei vedea doi oameni, fie și orice oameni, fie pe jos, ori în car cu boi, ori în căruță cu cai, aproape ori departe, și cum îi vei zări, mergi spre ei și întreabă-i: «de la Galați veniți?» și de vor zice: da; fi bun și vină curând încoace să ne spui». Cunoscui de pe fețele tuturor din nou, că-s îngrijiiți și emoționați. «Cât de bine-i» zise Negri către ceilalți, că d-l P. e îmbrăcat țărănește. Mă luă apoi de mână și-mi zise: «Mergi d-le, mergi, și D-zeu cu d-ta și cu noi!»

Nu știam ce aventură mă așteaptă. Soarele apunea și numai câteva raze mai licăreau printre copaci. Ochii mei erau încordați toți spre câmpie, spre Siret și peste el. Pășeam tot înainte până ajunsei la marginea pădurei, adică la câmpie dincolo, dar nimic nu văzui; mă pusei jos, aprinsei o țigară și ascultam. Inima-mi sbocotea cumplit! Întunecase bine și tot nimic! Ce să fac? Mă întorc tot pe acea cale la domnii mei și le spun, că nu se vede, nu se aude nimic. Ce să fac? Toți tăceau, se speriasă și suspinară. «Mai mergi frate, mai mergi o dată și mai vezi — o, poate tot încă nu-i degeaba!» îmi zise Petrache Casimir. Bombănind prin întunec, ajunsei iar la locul unde am fost, dar de văzut ceva nu era vorbă și nici n-auzeam nimic, afară de un sunet slab al Siretului, colo în depărtare. În dosul meu în

La Mihăileni
— pe Siret...

... în recu-
noaștere

codru se auzea o buhă. Nu mă simțiam prea bine. Mi-aș fi aprins încă o țigară, dar mă temeam să nu mi se vază flacăra chibritului. Stam și așteptam. — Ah, la o vreme ce se aude? Parcă scârțăitul unui car neuns!... Mă ridic, trag cu urechea, acel scârțăit e drept în fața mea înspre râu! Mai aștept ceva, tot ascultai, și apoi plecai spre sunet și deodată zăresc un car cu fân ori cu pae cu doi boi, pe care îi mâna de alături un om fără a mai striga «hăis» ori «cea» și astfel venia pe de-a-ntregul pe fânațe drept spre pădure. «Bade, de la Galați vini?» Deodată oprește omul boii și tace. Mă apropii de el întrebându-l încă o dată: «de la Galați vini bade?» — Aud un «da» fricos. — Nu știam ce să fac, să-i zic să urmeze după mine, sau să aștepte? Zisei totuși: «stăi puțin bade, aici, eu îs om bun», și alergai cum putui prin întunec la tovarășii mei. «Este» strigai și nu prea. Drept în picioare săriră toți și auzii ca într-un glas: «Mon Dieu!» și «O Doamne!» Erau poate trecute 10 ceasuri. Pășeam înainte, iar tovarășii mei «argonautici» după mine tot șoptind unul altuia. Vedem carul, care încătrău întrebă? «De la Galați?» Bietul om văzând atâția domni, tăcea spăimântat. «Apoi da, zise el, de la Galați săracul de mine! —» Ai? — Da. «Știu eu? — o Doamne! este colo-n pae. Atunci vedem că se mișcă paele în dosul carului — o ființă ome-nească în cămașă, cu capul gol, cu plete, cu barbă — plin de pae se coboară din car. Era și desculț!... Toți își descopăr capul, îi iau mâna (unii în genunchi), o sărută. — «Preasânțite» — zice Negri cu glas tremurător — «o, va scăpa deci și biata noastră țeară, dacă ai scăpat Preasânția Ta». Momentul, scena aceasta ce mi se înfățișa acum nu-s în stare să o descriu! Arhiepiscopul numai în cămașă țără-nească și încins cu un brâu țărănesc desculț, binecuvânta pe rând pe toți compatrioții săi, cu lacrimi pe față, apoi-i cuprindea pe toți și îi săruta pe frunte. Ingenuncheai și eu, iar Negri zise atunci: «tânăr și cleric brav din Bucovina, îngerul conducător al nostru, ca acel a lui Iov». Episcopul era Iustin Edessis¹, bărbat încă tânăr între 30-40 de ani cu păr și barbă blondă. El se lipise de mișcarea națională în contra lui Mihalache Sturdza și mergând prin casele boerești și burgheze provoca răsturnarea despotului nemărginit, iar în ziua de Ispas cetii în mănăstirea Neamțului, care are acest hram, în fața a miilor de pelegrinari o rugăciune compusă de el, ca să scape Dumnezeu țeara de tiranul Vodă. Se înțelege că Sturdza căuta apoi să-l prindă punând și un preț considerabil pe capul lui. Trebui deci travestit chiar și ca cerșitor până a dat de granița Bucovinei. Îi succese a da la Botoșani o epistolă către Negri, pe care îl știa că-i la Cernăuți; în acea carte îl rugă să-i mijlocească trecerea în Bucovina,

parola „de la Galați vini?”

Întâlnirea...

arhiepiscopul... travestit în țaran, desculț;

Vlădica Iustin de Edessa...

Pentru că se rugase „să scape Dumnezeu țeara de tiranul Vodă...”

dacă va putea să se strecoare prin ghearele sbirilor lui Sturdza, ceea ce s-a și întâmplat. — Emigranții toți știau despre meritele arhierelui Iustin pentru emanciparea Moldovei, de aceea s-au și grăbit atât de mulți a-i veni în ajutor.

Emigrantul Rolla scoase din geamantanașul său un paletton lung ca o giubea și o pălărie cu care-l îmbrăcă pe bietul episcop și îi mai aruncă și un plaid pe umeri. Eu văzând că încălțăminte nu scoate nimeni din geamantanaș, mă descălțai de cismele mele și le oferii părintelui episcop. «Dumnezeu să-ți răsplătească fiule» zise atunci Arhierul, iar Negri mă cuprinse și mă sărută.

Tăranul
care-l
adusese în
carul cu fân

Omului, care sta înmărmurit, văzui că-i vără fiecare câte ceva în mână, mulțumindu-i cu termenii cei mai frumoși. Mulțami și bietul om cu cuvinte de ale sale încheind astfel: «Ce mi-ați dat D-Voastră nu știu, cum nici n-am știut pe cine aduc, dar ce frică am tras până aici știu și acuma dau slavă lui Dumnezeu că am scăpat până aici și am făcut pe voia boierului meu, care mare grijă îmi dete ca să aduc pe părintele acesta până aici, așa ascuns în paie. Sărută apoi mâna și poalele episcopului, care și el la rândul său îl blagoslovi și îi mulțumi pentru frica și osteneala lui. Omul întoarse boii și se duse îndărăt, iar noi pornirăm spre pădure ascultând cu mare interes enararea celor pățite de Vlădica; de altă parte însă nici unul nu mai grija în care parte a codrului mergem. Deodată ne pomenirăm că mergem prin desișul pădurei, mi se părea că suntem în loc de direcția spre nord, și nu în cea dinspre vest. Ofițerul care era cu noi prinse a pipăi copacii și zise: «da, mergem spre vest, că iată mușchiul copacilor, care-i totdeauna spre nord e de astă parte». Atunci eu pornii spre nord și ceilalți după mine și astfel tot mergeam bâjbăind printre copaci până când deodată zării o lumină înaintea mea. Alerg, ce-i? Un bordei și nu cerdacul nostru, căci ne aflam încă tot în pădure. Bat la ușă, ușa încuiată: ascult, aud — gemete! mă uit prin fereastră, văd pe cuptor o — femei vârcolindu-se —! Strig, nu-mi răspunde. Vin ceilalți după mine, și spunându-le cele descrise, puseră unii umărul la ușă, care îndată se și sparse.

În bordeiul
sub-pădu-
rarului...

Bordeiul n-avea tindă. Năpustim în casă și femeia, speriată de atâția, se ridică cu o mână și strigă cu glas plângător: «Vai, vai, aveți milă de mine, n-am nici o para (ne ținea de hoți), eu mă trudes de — copil, iar bărbatul meu e dus peste cordun (în Bucovina) să caute o moașă, temeți-vă de Dumnezeu și aveți milă de mine; suntem oameni săraci! «Ajutați ce știți și ce puteți!» zise un glas blând; era al episcopului, care se duse spre cornul casei spre răsărit, unde era și o icoană de cele de la Nicula din Ardeal, îngenunchie acolo și începu rugăciunile sale. «Nu te teme lele» zise Negri, nu suntem

hoți, ci oameni buni și creștini. Încrede-te în noi, că eu sunt doctor, te rog dar încrede-te în noi. Zise, și se sui pe cuptor, luă biata femeie în brațe, eu văzând aceasta lepădai sumanul din spate, îl pusei vâlătoc pe pat, ceilalți puseră și ei plaiduri pe pat, apoi Negri coborând biata femeie, îi rezemă spatele de sumanul cu plaidurile... Moment sacru!... moment straniu serios!... Un vlădică în genunchi, se roagă tinerii boeri, surguniți din patria lor, asistă și ajută femeii și... se naște un copil!...

Luai surcele, făcui foc și apă caldă; scăldarăm copilul (era fată) și — «botează-l Preasfințite, îi zise și unii și alții, ceea ce se și întâmplă, dându-i numele noii născute — Victoria! Iată atunci în ușa casei un om cu o femeie, era bărbatul lehuzei cu moașa din comuna Neguștina (Bucovina). Tableau!... «În vieța mea nu am pățit atâta frică ca în momentele acelea, când auzeam pe Vlădica zicând de repetite ori în rugăciune: «Să te lapezi de Sătana!» mi se turburau creierii și nu mai știam cine-s cei 12 în miezul nopții prin pregiurul noului născut! zise sub-pădurarul la masa botejunei.

Episcopul Iustin petrecu după aceasta mai bine de 6 luni în Cernăuți în casele bătrânului Hurmuzachi, care încă trăia; iar căzând Mihalache Sturdza, a reintrat în țeară și căpăta scaunul episcopesc de Roman, dar până la anul repausă¹. Pe bietul sub-pădurar din bordei îi dăruirăm noi, «12 cumetri», cum puturăm, dar așa, că el își cumpără jumătate de falce de pământ, precum ne spuse când mai venea să ne vadă și să-i mai dăm câte-o masă de cumătrie. Botezul «din apă» îl completează omul mai târziu în parochia sa.

■ *Scrierile lui Iralcie Porumbescu* adunate și însoțite de o schiță biografică de Leonida Bodnărescu, partea I, Cernăuți, 1898, p. 97–103.

■ 1. Iustin Crivăț de Edesa, arhiereu vicar al Episcopiei Romanului, † 1856, înmormântat la Neamț (cf. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii ortodoxe române*, vol. III, București, 1981).

Moment sacru!... straniu serios!... se naște un copil!... Victoria...

Epilog...

CERNAUCA CEA PRIMITOARE ÎN „PATRIA ROMÂNĂ“

IOAN OROS ALIAS RUSU, MEMORII

De la Moldavia ne-am grăbit către casă pentru că în 2 iunie au fost ziua onomastică a de toți stimatei și iubitei matroană Elena Hurmuzachi, scumpa și mult iubita

21 mai/2 iunie...

Mama celor
cinci frați
și două fiice

soție a mult iubitului și de toți stimatului boier Eudoxiu Hurmuzachi, mama celor cinci frați Constantin, Eudoxiu, George, dr. Alexandru și Nicolae și două fiice Elena și Eufrosina, ca să luăm și noi parte la acea sărbătoare familiară. Totodată erau și sărbătorile Rusaliilor noastre. Mulțimea de boieri, rudenii și amici precum și cunoscuți, împreună cu soțiile lor, or venit la Cernăuca pentru gratularea zilei onomastice a bătrânei matroane, care toți or fost opriți la prânz și fiind și o bandă de muzicanți de față, după amiază am început cu hora la joc, care au ținut până seara. După aprinderea luminilor bărbații s-or apucat la joc de cărți Wist, iar damele s-or retras în altă odaie, formând o cunună de flori vii.

„...de-ale
noastre,
din Transil-
vania...”

Eu n-am jucat cărți fiindcă damele apriori or fost prenumerate pe mine ca să merg în soțietatea lor, ce eu cu toată plăcerea am și făcut-o, ținându-le ocupată atențiunea cu enărări războinice și cântece naționale de-ale noastre din Transilvania, precum „Deșteaptă-te române din somnul cel de moarte”, „Astăzi cu bucurie românilor veniți”, „Saltă române plin de mândrie”, „Cântă voinice, ca-i sfârmat jugul acela ce în sclavie, seculi uitate tu l-ai purtat” și altele mai multe, prin care am stors lacrimi din ochii lor frumoși. După un timp am eșit afară din odaia damelor în salonul unde boierii jucau cărți și uitându-mă vreo câteva minute la ei cum joacă, deodată am auzit duruitul unei cocii ce a sosit și s-a oprit înaintea balconului de la salon cu trepte până jos. Din salon se deschidea în balcon o ușă mare cu două arepi și cu ferești de sticlă. Bătrânul Hurmuzachi, auzind și el sosirea cociei, mi-a zis să merg fuga afară că poate au sosit nepoată-sa pe care o aștepta. Eu numaidecât am alergat afară până la cocia sosită de am ajutat damelor de a se coborî din cocie. După ce s-a coborât prima damă și s-a suit pe scări în sus, eu cu a doua damă de braț urmam pe cea dintâi. Afară era întuneric încât n-am putut vedea și cunoaște damele sosite. Ajungând prima damă la ușa salonului a deschis-o și lăsând-o deschisă a intrat în salon. Ajungând și eu cu dama mea de braț la ușa salonului în balcon unde de la luminile salonului, prin ușa deschisă, se vedea bine. Eram curios să văd pe cine conduc eu de braț și aruncam când o privire spre dama ce se ținea de brațul meu drept, m-a cuprins o surprindere foarte fericitoare și plăcută pe neașteptate. Inima mea a început a bate cu vehemență, încât n-am putut zice altceva decât „Oh Dumnezeu, da dumneavoastră sunteți”, ce surprindere fericitoare pe neașteptate, la care dama mea asemenea uitându-se la mine și întâlnindu-ni-se ochii cu mirare mi-a răspuns: „Eu sunt, da, nu m-ați cunoscut? Eu însă v-am cunoscut când ați

coborât scările" și cine era acea ființă sosind neașteptată și picată ca din cer lângă brațul meu drept? Acea ființă cerească era frumoasa, scumpa și în veci neuitată „Zeița frumuseții" Cleopatra Russo, care au sosit cu iubita sa mamă. După aceea surprindere plăcută și nedescribilă am intrat și noi în salon unde, văzându-ne boierii de la mesele de cărți, or sărit cu toții în sus întră strigăte să trăiască, la adresa noastră. Auzind damele din odaia laterală bucuria din salon, odată or ieșit afară și văzând damele sosite or început a le săruta și îmbrățișa apoi or intrat toate în odaia laterală și ș-or continuat conversarea până către 10 ore, când apoi am ieșit cu toții în salon unde ne-am așezat la o cină bogată, care s-a petrecut cu mare bucurie și voie bună. La cină am avut norocirea de a ședea lângă frumoasa Cleopatra. La masă am stat până la 12 ore, va să zică 2 ore, care mie însă mi s-or părut ca două minute. Când mă uitam la Cleopatra și mi se întâlneau ochii cu ochii ei cei negri și strălucitori ca două stele uitam că sunt la masă și trebuie să mânânc.

După cină s-or scos mesele afară din salonul cel mare și ne-am apucat de joc, care s-a început cu hora, un fel din rondo din cadril, în care, după melodia horii, se pășește pe tact în dreapta și în stânga. După horă s-a continuat cu alte jocuri, anume cadril, waltzer și polca, care totdeauna se sfârșea cu hora, jocul cel mai plăcut al boierilor care a ținut până la ziuă. În rondul horii pe frumoasa Cleopatra am avut-o lângă mine la mâna dreaptă cu care ținând mânuța ei cea stângă tot corpul mi s-a electricizat. Cu dânsa am jucat două cadriluri și de mai multe ori celelalte jocuri. A doua și a treia zi încă ne-am petrecut cu mâncări, beuturi și jocuri. Întră dame, cea mai frumoasă au fost contesa Logotteti, de naștere fiică de boier din Moldavia, o persoană înaltă, corpolentă și o raritate de frumoasă, în forma văduvei rămasă după Teodor Balș de la Dumbrăveni, în etate de 30-35 de ani. Nu-i vorbă că toate damele or fost frumoase, toate puțin brunete și cu ochi negri. Cât am umblat eu prin Moldavia și în Iași, boierită sau domniță blondă n-am văzut, cam toate brunete și cu ochii negri ca mura și strălucitori ca stelele de pe cer. După ce a treia zi toți oaspeții s-or depărtat, madam Russo cu frumoasa sa fiică — care or fost venit acolo cu scopul acela ca să meargă la Paris spre a se întâlni cu fiu s-o, respective frate s-o, de la care primise epistolă că se află în Paris, or rămas trei săptămâni în Cernăuța. Sub timpul acela în toate zilele după amiază mergeam sau la cociet, sau în grădina cea mare și frumos aranjată cu drumuri, arbori și flori, la preumblare și anume eu cu frumoasa Cleopatra la braț înainte, iar mamă-sa cu boierița Hurmuzachi după noi, într-o

Între cei
sosiți,
Cleopatra
Russo

Cină bogată

și

petrecere
hora...
dansuri

Cleopatra

boierițe

ieșiri cu tră-
sura (cocie)
grădini —
plimbări

depărtare cam de 20 pași ca să nu audă ce vorbesc tinerii, modă foarte bună. Grădina peste tot era implantată cu arbori, și anume pe lângă drumuri cu de cei sălbatici, mai cu seamă carpeni înalți, a căror vârfuri se împreunau laolaltă încât abia putea străbate prin ei razele soarelui pe drumuri. Pe drumul principal, pe două laturi, în mai multe locuri, erau bănci de șăzut și când ne osteneam de preumblare, ne așezam pe bănci de mai odihneam. În lături de drumuri, prin table, se aflau pomi roditori și grupuri de flori puse afară din casa cea de flori. În casa cea de flori era un cactus mare, într-o cadă de stejar gros ca piciorul omului, spinos, rotund și înalt de trei stâneni, încât neînchepând până la stocătura casei de flori, i s-a făcut de la stocătură în sus un turn cu ferești de sticlă.

.....

La cociet mergeam numai amândoi. La curtea boierului se afla șai de călărit pentru dame și frumoasa Cleopatra în mai multe rânduri au mers la călărit cu calul meu, care m-a purtat prin războaie, iar eu o petreceam cu cocia, fiindcă boierul Hurmuzachi nu avea cal de călărit. După preumblarea prin grădină, am petrecut damele în odaile lor, eu mă retrăgeam în odaia mea. După trei săptămâni frumoasă și în veci neuitată Cleopatra cu iubita sa mamă s-or dus la Paris ca să nu o văd mai mult, lăsând în inima mea un gol ireparabil. Dacă în viața mea am fost vreodată fericit, apoi acele trei săptămâni cât a fost frumoasa Cleopatra în Cernăuți și m-am petrecut în societatea ei, cu toată dreptatea le pot număra întră cele mai fericite minute ale vieții mele, pe care până la moarte nu le voi uita.

.....

După ce trupele rusești cu cele imperiale or sugrumat revoluțiunea maghiară și trupele rusești s-or reîntors din Transilvania și Ungaria în patria lor, a sosit de la Paris, peste Viena, tânărul boier Petru Casimir, la Cernăuți, pe care-l cunoșteam de la adunarea noastră națională din 3/ 15 mai 1848 din Blaj, unde și dânsul, ca fugariu, din Moldavia a fost de față, împreună cu un tânăr boieriu cu numele Balș. După Casimir au sosit de la Viena tot la Cernăuți, Iacob Bologa, cunoscut de toată inteligența noastră română, care nu de mult au murit în Sibiu, ca consilier gubernial în pensiune. Într-o zi, conversând eu cu cei doi numiți în Cernăuți, Petru Casimir mi-a zis: „frate Russule! eu vin de la Paris peste Viena, unde am aflat că neamțul pentru care v-ați jertfit averea și viața, va pune de limbă diplomatică toate afacerile oficioase din Transilvania și Ungaria limba germană, fără cea mai mică considerațiune la jertfele ce ați făcut pentru tron și patrie, și fiindcă tu nu știi bine limba germană,

o idilă...

După
revoluție...

cu

Petru
Cazimir
despre
urmările ei...

nu ai în Transilvania nici un viitoriu pentru aceea vină la noi în Moldavia unde cu fratele meu Costachi avem trei domenii de care se țin și orașul Piatra și dacă vroești să te primim ca inspector de economie peste moșiile noastre unde vei avea de a supraveghea peste logofetii noștri de economie și a-i lua la dare de seamă, iar ca plată (leafă) anuală vei avea 300 galbeni împărâtești, cortel și cost în cele trei moșii după plac și intertenție de vite câte vei vroi să ții, sau dacă aceasta nu-ți convine, voi mijloci ca să fii primar în orașelul Piatra cu un venit anual de 1 000 galbeni“. La acea propunere a lui Petru Casimir, Iacob Bologa mi-a observat, zicând „și eu de la Viena vin și e adevărat că Ministerul din Viena deocamdată ne va pune limba germană de limbă oficioasă și aceasta pentru domolirea spiritelor iritate întră naționalități din cauza revoluțiunii, pentru că de va pune pe cea maghiară, românii și sașii se vor afla vătămăți, iar de va pune pe cea română cum ar și trebui după dreptate, fiindcă din două milioane și jumătate de locuitori ai Transilvaniei, un milion și jumătate sunt români, iar ceilalți toți abia fac un milion, s-ar supăra maghiarii și sașii, așa ca nici unul să nu aibă cauză de supărare în contra celuilalt, împăratul va pune limba sa germană. Apoi de altă parte acuși se va organiza țara pe altă bază, nu pe cea dinaintea de 1848, ci pe baza dreptății și egalității tuturor locuitorilor, fără deosebire de naționalitate și religie, și noi vom avea mare lipsă de inteligența noastră pentru a ocupa serviciul de stat, și ar fi mare greșală ca tu, ca bărbat absolut care ți-ai jertfit averea și sângele pentru tron, patrie și națiune să mergi în Moldavia și să nu mai vii îndărăpt în Transilvania“. La aceasta Petru Casimir a reflectat următoarele: „Eu așa cred că dacă fratele Russu va veni în Moldavia nu merge în țară străină, ci tot în patria română, pentru că și Moldavia se ține de Dacia Traiană, apoi deși politicește suntem divizați în mai multe părți, după dreptul istoric, după limbă, religie, obiceiuri și sânge suntem frați, suntem o națiune. Nu sunt în contra ca fratele Russu să nu meargă în Transilvania, căci dacă dorința și amorul patriei natale îl recheamă să meargă, însă dacă nu vei fi mulțumit, frate Russule, cu mergerea lucrurilor în Transilvania, scrie-mi și eu îți voi trimite parale de drum ca să vii în Moldavia, și la aceasta tustrei ne-am învoit.

După vreo câteva zile Iacob Bologa au venit în Transilvania, eu însă am rămas tot în Bucovina.

La vreo câteva zile a sosit din Viena la Cernăuți și episcopul nostru Andrei Șaguna, care după vreo câteva zile, a trecut în Moldavia și de acolo, prin pasul Oituz, în Transilvania. Domnii George

Limba germană ca limbă oficială în Transilvania!...

„patria română“ după drept istoric, limbă, religie, obiceiuri și sânge... Suntem o națiune...

Episcopul Șaguna... la Cernăuți

G. Barițiu,
M. Kogălniceanu...

Aron
Pumnul...

Ajunș acasă
la Tg. Mureș

Barițiu, Petru Cazimir, George Sion, moș Toader Sion și neuitatul, marele român Mihail Kogălniceanu, care încă sosise de la Paris la Cernăuți, toți s-or depărtat și anume cel dintâi la Transilvania, iar ceilalți în Moldavia. Aron Pumnul, ca profesor de limba română, s-a însurat și domiciliat în Cernăuți. În fine și eu, după ce mi-am donat calul de călărit și două pistoale de suvenir lui Nicolae Hurmuzachi, am pornit în 20 octomber 1849 din Bucovina și pe la orașul săsesc Bistrița, am sosit în Transilvania.

Ajungând la Murăș Oșorhei în mijlocul piațului, am stat în loc și am coborât din trăsură să intru într-o neguțătorie (boltă, dugheană) spre a-mi cumpăra țigări, dar amortindu-mi-se un picior de șezutul cel rău, am mers cam șchopătând către boltă. Boltă în care am intrat era în vecinătatea unei cafenele înaintea căreia, fiind timpul frumos, se aflau mai mulți domni cunoscuți care, văzându-mă numaidecât or venit la mine și mirându-se m-or întrebat că trăiesc, la care eu le-am răspuns că da, precum vedeți, apoi ei mi-or zis cum se poate, căci în toamna anului trecut, 1848, te-or fost împușcat la Sâmpaul și calul cel alb împreună cu pălăria domniei tale le-a fost adus un husariu de a lui Kossuth la Murăș Oșorheiu, prin urmare noi am crezut că de mult ești pe lumea cealaltă, iar eu am râs, le-am răspuns că „așa a fost precum ziceți, am fost în cealaltă lume până și în iad, dar neplăcându-mi acolo, am venit îndărăpt“.

■ Ioan Oros alias Rusu, *Memorii*. București. 1989, p. 136–140 (Direcția Generală a Arhivelor Statului).

ARON PUMNUL ÎN BUCOVINA:

38

IRACLIE PORUMBESCU, CUM A VENIT PUMNUL ÎN BUCOVINA

Cum era
văzut
A. Pumnul
în Bucovina,

și

în casa

Se știa și la noi în Bucovina, ear mai cu seamă în casa nemuritorilor noștri Hurmuzachi în Cernăuț, centrul și focalul deștepțării naționale române în Bucovina, că Aron Pumnul, profesor și coredactorul „Luminătorului“, pe lângă marele erudit Cipariu, e unul din principalii și mai activii aranjatori ai memorabilei adunări naționale a românilor Transilvaniei, de pe „Câmpul libertății“ de lângă Blaj.

Numele lui Pumnul se pomenia des în zisa casă a Hurmuzacheștilor, în care se adunau în toată ziua, pe lângă elita inteligenței

cernăuțene, și numeroși emigranți moldoveni, ba și unii munteni; se pomenia, zic, numele lui Pumnul în rând cu ale lui Bărnăț, Ianțu, Bariț, Mureșanu, Buteanu, Sever și alți corifei români din Transilvania.

Hurmuză-
cheștilor:

Auzindu-se mai pe urmă că Pumnul și Bărnăț sunt de unguri „curențați” spre a fi prinși și supuși sortii cumplite ce-o avu proto-popul Buteanu și alți bărbați însemnați români care conduceau poporul și erau credincioși tronului și dinastiei austriace, era natural ca această veste să deștepte temeri și îngrijiri pentru acei demni bărbați ai națiunii noastre.

Eu, care mă aflam în toată ziua în casa Hurmuzăchenilor ca secretar al gazetei „Bucovina”, redactată de ilustra triadă a fraților: Docsachi, George și Alecu Hurmuzachi și auziam acolo vintilându-se acele îngrijiri și temeri, deși eram cel mai tânăr din numerosul ansamblu ce se mișca în acea primă casă din întreaga Bucovină, ori poate că chiar pentru aceea, mă sâmtiam foarte identificat cu acele sâmtăminte simpatice și îngrijiri pentru Bărnăț și Pumnul și, după firea tinerețelor, adeseori mă isbiam cu gândul și între optimisme și între pesimisme, dintr-un extrem în altul...

Întâlnirea cu
A. Pumnul...

Eram încă în seminarium în anul penultim și aveam o chilie separată. Într-o seară, pe la amurg, ședeam și scriam niște stihuri către „Zimbrul”, care mai pe urmă se și tipăriră și al căror sujet era (idealuri ale juneței): „o, de-am ajunge toți românii sub un șceptru!” când mi se bătu la ușă.

La învitarea-mi să între cine este, văd un om înalt, îmbrăcat într-un burnus cafeniu, îmbumbat până la gât, cu o pălărie cu streșini late și în toată înfățișarea sa o figură ofilită.

„Sum la dl. Porumbescu?” întrebă el, întrând în odaie, cu glas sfiicios, ca de bolnav.

— „Așa este” răspunsei eu.

— „Sum Aron Pumnul”, zice venitul.

„Sum Aron
Pumnul”

Ca fulgerat trăsării atunci de pe scaun, mă închinai în felul ce mi-l dicta cunoștința despre persoana profesorului de filosofie și a demnului bărbat român Pumnul și zisei cu grabă:

— „O, poștește, domnule, poștește! — Cum, de unde? — câtă fericire! — poștește și șezi!”

„Nu cunosc aici pe nimeni”, răspunse Pumnul, așezându-se pe scaunul ce i-l oferisem și tot cu glas debil și rar: „Nu cunosc pe nimeni la care aș fi îndrăsnit să intru. Am auzit ceva de numele d-tale la Iași ... nu bănuiești ... din grea cale viu și sunt foarte obosit ... apoi și încă convalescent după o boală. Am pățimit multe!”

— „Auzit-am, domnule profesor, am auzit. Însă cred că putem acum zice: „Slavă Domnului!”

— „Da știi eu?” răspunse Pumnul „poate da și poate ... știi eu?”

— „Te rog scusă-mă puțin, scusă domnule profesor, voi fi îndată aici!”

Alergai
să anunț:
„Pumnul e
la mine!”

Zisei și ieșii pe ușă. Alergai cu grabă în muzeul principal unde erau colegii mei de institut la oara studierii și, spunându-li că Pumnul e la mine, îi invitai să vină măcar câte doi din fiecare clasă și să-l binevineteze cu câteva cuvinte respectuoase. De acolo alergai la bucătărie și poftii pe madama ce ni da vîpt, să gate curînd ceva de cină și să trimeată în odaia mea.

Seminariștii
vin
să-l salute

Pe când mă întorsei, la ușa chiliei mele și erau deja adunați bravi miei colegi seminariați, chiar încă mai mulți decât îi invitasem eu. După schimbarea câtorva cuvinte cu dînșii, care din ei, adecă, va fi vorbitoriul, și alte formele, intrarăm.

Pumnul ședea plecat și răzimat pe bățul său. Părul lui, cam de mult netuns, și barba nerasă, crescuseră neregulat și-i dădea o aparițiune ce-ți deșteptă compătimirea. Cum ne văzu întrînd așa mulți, se sculă, se uită la noi mai cu curiozitate, mai cu sfială, eară un cleric îi și vorbi cam așa:

„Prea stimate domnule profesor! Chiar auzim că Dumnezeu te-a adus în țeara noastră, în institutul nostru. Am auzit apoi și aceea și știm cine și ce bărbat distins și prețuit al națiunii noastre ești d-ta. Permite-ni deci, te rugăm, să-ți aducem și să-ți exprimăm noi, și prin noi întregul gremiu seminarial de aici, cele mai sincere și mai respectuoase salutări de bună venire în mijlocul nostru. Domnul să te țină mulți ani!”

Smolita și topita față a bietului Pumnul deveni palidă, apoi mai privind preste toți tinerii alumni, poate bietul aducându-și aminte de elevii săi de la Blaj, parcă se învîioși, căpătă o espresiune, cum aș zice, de mulțămire; ochii săi negri, afundați de pătimire în capu-i atic roman, deveniră lucitori și, ștergându-și pe încetul înalta-i frunte, zise rar și ceva apăsător, ceea ce-i vădi emoțiunea internă:

— „Mulțam, domnilor, mulțam! — sunteți buni; — dară eu sum — într-o stare“...aici îi vibră glasul ... „mulțam, domnilor, mulțam!“...

Cunoscurăm că trebuia să contenim; ne închinăram profund și bravi miei coalumni se depărțară, rămânând numai eu.

— „Ce tineri bravi“, zise Pumnul, încă tot în chipul mișcat anterior, „Dumnezeu să-i țină!”

— „Ah, domnule profesor“, replicai eu, „sunt lucruri care inspi-rează, silesc ...“

„Mulțam, mulțam!“ mă opri bietul Pumnul a fini ceea ce voiam să-i spun. Luai de grabă o hârtie și scrisei pe dânsa așa: „*Domnule Alecu! profesorul Pumnul e la mine, chiar acum a sosit!*“ — Porumbescu. — Eșii și o dădui unui șervitoriu să o ducă cât mai curând la Alecu Hurmuzachi. Întors în chilie, se aduse și cina, în timpul căreia Pumnul îmi povesti în trăsături generale pățaniile sale.

Așa povesti Pumnul, cum numai ca prin urechile acului scăpă el din Transilvania peste graniță în Muntenia; cum, abia ajuns la București, se bolnăvi de coleră; cum, biruit de acea boală, căzu în drum, de unde cu mare greu se trase până la margine sub un ză-plaz ... cum, crezându-se deja la pragul morții, se ruga de niște tre-cători să-și facă milă de el și să-l treacă dincolo peste zăplaz, ceea ce bunii oameni și făcură; cum zăcu el acolo două zile și două nopți; cum, chinuit de o sete arzătoare, mănca pere care zăceau în grăma-dă pe jos, fără ca să le fi cules cineva; cum își veni apoi în fire!...

Povesti mai departe că, în urma unor denunțări perfide și false, venite din partea unguirilor la București îl arestară și îl trimi-seră sub escoartă la Iași, ca de-acolo să-l dea mai departe la Cernăuți și cine mai știe unde (ca mai pe urmă pe George Bariț).

Acolo, la Iași, dorobanțul care-l străjuia într-o celulă, află chiar din gura lui Pumnul ce a greșit de l-au dat la „gros“; că n-a greșit nimica, ci pentru că a ținut cu împăratul și cu poporul său român din Ardeal, subjugat și apăsător de unguri, cari se și răsculară împo-triva împăratului și acum au mânia pe români, cari țin cu împăratul și nu cu dâșii, din cauza aceasta au mijlocit cu clevetiri și cine știe ce denuncieri răutăcioase și false trimise la București, încotro fugise el de-l arestară muscalii. Auzind toate acestea, dorobanțul îl mai întrebă numai: „Da-i și drept, domnule, ce spui?“ și asigurându-l Pumnul cu sfințenie că-i drept, în chip indirect îi făcu prilej să easă din „gros“ și să se ducă.

Îmi istorisi apoi cum el, Pumnul, pe căi lăturașe traversă Mol-dova până la granița Bucovinei și pe lângă frontiera Mamorniței se înfurișă — cu doi creițari „șain“, ce mi-i și arătă în buzunariu — până încoace.

Pe când încă povestia Pumnul acestea, șervitorul și aduse de la A. Hurmuzachi răspunsul la cele ce-i comunicasem eu, că Pumnul e la mine, și care răspuns suna așa: „*D-le Porumbescule! — Poftește-l și adă-l pe loc încoace, la noi! — Alecu*“.

Pumnul povestește: trecerea graniței în Muntenia; bolnav de holeră

denunțat, trimis sub escortă la Iași...

ajutat să evadeze...

în Bucovina...

Invitat la A. Hurmu-zachi

„Domnule Profesor!“, zisei către Pumnul „eu n-am putut retăcea înaintea domnilor noștri Hurmuzachi că ești aici la noi. Li-am comunicat venirea d-tale și eată dumnealor te și învită să vii încă astăzi la dâșii“. Pumnul lăsă furculița și cuțitul din mâni și, ca de tot înțrigat și surprins, după o căutătură cam lungă la mine, din care mi se păru a cunoaște că-mi bănuiește comunicarea făcută despre el domnilor Hurmuzachi, zise:

— „Ah! în astă stare? — astăzi încă?! — aici se uită la sine, la vestmintele și încălțărilor sale deplorabile și fini: „N-am putea merge acum și așa cum sum!“

— „Domnule profesor“, îi zisei atunci, „D-ta vei fi știind cine sunt pentru noi, românii bucovineni, și pentru întreaga-ni națiune domnii Hurmuzachi. Te rog nu li refusa sincera învitare! Eară cât pentru altele, privește-mă, te rog, de român!“

După aceasta scosei din scrin un rând de albituri, luai din cui paletorul și de sub pat o părechie de cisme și, punându-le pe scaun înaintea lui Pumnul, zisei în ton rugătoriu:

„Eată, pofteste! Că esteriorul ți-i astfel, e prea justificaver în urma pățaniilor ce le-ai avut; pofteste, te rog! Stătura-ni, fiind cam egală, pare-mi-se că toate acestea ți s-or potrivi“. Zisei și fără a mai aștepta vreo întâmpinare la cuvintele mele, grăbii pe ușă și mai trimisei încă în odae lighianul cu apă etc.

După vrun cvart de oară revenii eu și într-adevăr îl găsii pe Pumnul deja și după cât se putea metamorfozat. Zâmbi bietul, uitându-se la sine și la mine, îmi luă mâna, mi-o strânse fără a zice alta ceva decât: „Fie! ascult!“

Eșirăm din seminaru, la a căruia porțiță și aștepta deja trăsura boierului bătrân Hurmuzachi. Pumnul, văzând trăsura în care îl invitai să se urce, zise: „Încă și aceasta!“

Coborârăm strada principală spre casele boierului Hurmuzachi și Pumnul, în tot decursul drumului, nu vorbi altă nimică decât la o vreme mă întrebă în ce termeni se titulează bătrânul boier, cucoana și fiii lor?

„Vorbește“, răspunsei eu, „și titulează-i cum ești deprins, domnule, a vorbi și a titula pe oamenii cinstiți. Toți din casa boierului Hurmuzachi sunt oameni culți și foarte buni și amabili“. Ajungând apoi la poarta spațioasei ogrăzi de dinaintea casei boierului Hurmuzachi, zisei către Pumnul: „Eată, am ajuns!“ El, uitându-se spre ferestrele iluminate — era după zece oare seara — zise c-un patos devot și de stimă: „Așadară aici e Delphi al fraților bucovineni, aici șed Grachii poetului nostru Mureșan!“...

în hainele lui
I. Porumbescu

Cu trăsura
Hurmuză-
cheștilor...

În prima odae ne întâmpină eșcelentul și în toată privința demnului și amabilul Alecu Hurmuzachi cu „salutare și bună venire, d-le profesor!”, prinzând și strângând cu ambele sale mâni mâna lui Pumnul, carele cu glasul său domol răspunse: „Bună gă sire!”

acasă

În sala până la care trecurăm încă printr-un cabinet, se aflau vreo zece, cinsprezece emigranți moldoveni, între cari și frații Goleşti și un anume Curtius, inginer din București. Acolo ni eși înainte până la pragul ușii bătrânul Hurmuzachi în costumul său boieresc — dânsul era mare vornic — și, în întreaga sa ținută patriarhală, îl cuprinse pe Pumnul și-l sărută pe frunte, zicându-i:

la

„bătrânul
Hurmu-
zachi”

„Poftim, domnule, și privește de acum înainte casa mea ca pe a d-tale!”

Toți se sculară ... Pumnul sta ca zăpăcit, fără a vorbi vreun cuvânt. Mă uitam la el; ochii lui erau înundați în lacrimi... Mă retrăsei și mersei acasă.

Pumnul rămase de aci înainte în curtea bătrânului Hurmuzachi, unde locui câțva timp și după denumirea lui ca profesor de limba și literatura română la liceul din Cernăuț.

Frătăuț, finea lui iuliu 1888*.

*

G. SION, SOSIREA LUI A. PUMNUL ÎN BUCOVINA

Pe la începutul lui optomvre (1848), mare parte din emigranții noștri se adunase la Cernăuți. Furia colerei încetând, cei ce nu putură merge mai departe se întoarseră la gazdele ce avea prinse de cu vară. Eu de astă dată eram sângur; tovarășul meu, Epureanu, căpătând parale din țară, se duse la Vieana, unde împreună cu Vasilică Ghica, au făcut pe baricade discursuri incendiare în contra lui Vindișgreț și a reacțiunii guvernamentale. Locuiam în casa unui ceasornicar, ocupând două mici cămăruțe, simplu, dar curat mobilate. Cartierul general, adecă casa în care ne făceam veacul, unde adeseori mâncam și ne adunam, era casa fericitului întru memorie Docsachi Hurmuzachi, singura casă particulară în care se păstra limba și datinile vechiei vieți patriarhale românești.

Sion refugiat
la Cernăuți...

unde

casa Hurmu-
zacheștilor
era:
„cartierul
general”...

Într-una din zile, eșind și apucând să mă duc spre baia de aburi, când treceam peste un pod de peatră, văd un om îmbrăcat în sdrențe, negru la față, pletos, murdar, cu opinci în picioare și cu o pălărie mare mocânească în cap. Acel om se oprește în dreptul

* Vezi „Gazeta Transilvaniei”, anul LI, Brașov, nr. 167 și 168.

mieu și scoate pălăria. Luându-l drept cerșetoriu, scoase o monedă de aramă și-i oferi. El însă, în loc de a întinde mâna spre a o primi, zice:

Revedere
după prima
întâlnire
de la Blaj

— Mulțumesc; dar mai nainte aș întreba pe domnul, dacă memoria nu mă înșală: Sunteți dl. Sion?

— Da, domnule, nu te înșeli; dar de unde mă cunoști?

— Ai dormit o noapte în casa mea.

— Unde? Când? Cine ești? Adu-mi aminte, căci eu nu știu să te fi văzut undeva!

— La Blaj... Pumnul ...?

— A! ce! D-ta? Pumnul ... Aron Pumnul ...

— Da, domnule Sion. Iată în ce stare mă aflu!

— Cum se poate? pentru ce?

În Țara Ro-
mânească ...
în slujba
guvernului
provizoriu
până la
„invasiunea
muscalilor”

— Ți-oi spune pe scurt. După izbucnirea revoluțiunii în București, am trecut în România. Guvernul provizoriu m-a însărcinat să predic și să explic poporului spiritul Constituțiunii și al principiilor liberale. Am fost în cele din urmă surprins la Focșani de invasiunea muscalilor ... abia am scăpat și, sub acest port, m-am strecurat până acilea.

— O, sermane omule! dar nu poți să te arăți așa în lume. Aș teaptă-mă în acest loc; într-un pătrar de oară mă vei revedea.

Prin Sion, la
Hurmuză-
chești

Mă întorsei repede la gazda mea, luai un rând de primelele într-o pânzătură, apoi revenind la nobilul apostol al libertății, îl dusei la baie, îl scăldai, îl răsei, îl tunsei, îl îmbrăcai și astfel îl introdusei în familia Hurmuzachi și în soțietatea cernăuțeană.

Venerațiunea
ce insufla
persoana
sa...

Venirea acestui martir al libertății a fost un adevărat eveniment. Cernăuțenii în curând se încredințară că el avea mari merite, cari îl făceau demn de afecțiunea lor. Căpătând permisiune ca să țină câteva conferințe literare, și cu ocaziunea aceasta vorbind despre limba și originile națiunii române, în curând își făcu o popularitate imensă între toate clasele soțietății, cari, până atunci, în ce privește studiul limbii naționale, erau foarte înapoiate. El în curând fu consolată de suferințele ce îndurase: toți acei ce făceau cunoștința lui se întreceau a-i trimite ajutoare și daruri, ce ofrande cuvinite venerațiunii ce insufla persoana sa. Popularitatea lui Pumnul se mări și mai tare când, abjurând confesiunea Uniunii, a trecut la confesiunea greco-răsăriteană. După aceea, favorizat de titlurile sale academice și de acela de vechi profesor al seminarului de la Blaj, el în curând căpătă o catedră de limba română la gimnasiul din Cernăuți; și astfel, luându-și misiunea de apostol al naționalității în provincia aceasta amenințată de desnaționalizare atât de ruteni, cât și de

germani, se stabili pentru totdeauna acolo, și cu apostolatul său își făcu un mare nume în istorie*.

Un mare nume în istorie

■ *Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui...*, publicate de d-rul Ion al lui G. Sbiera, Cernăuț, 1889, p. 78–82, 83–84.

■ *Nota [lui G. Sbiera]:* „Deosebirea ce există despre sosirea lui A. Pumnul în Bucovina între nărarea lui Iralie Porumbescu și G. Sion, să binevoiască a o deslega înșiși autorii cari ambii trăiesc încă!”

„OMAGIU FAMILIEI HURMUZACHI“

39

G. SION, ADIO LA BUCOVINA

O! dulce Bucovină! te las și-ncă o dată
Mă-ntorc cu întristare și țărna ta sărut,
Eu mă despart de tine cu inima curmată
De multe suvenire, ce pieptul mi-au împlut!

Nu este istoria ce-mi vine-acum în minte,
Eu uit acuma toate, ce știu și-am auzit,
Eu nu mai plâng eroii ce ai tu în morminte,
Nici tristele lor oase ce-acum au ruginit!

Nu plâng eu templuri sacre de dânsii înălțate
Spre lauda, mărirea lui Dumnezeu cel bun,
Nici triste monuminte de seculi ruinate,
Ce gloria rumână acum încă o spun!

Rumânii știu prea bine că țărmurile tale
De multe ori pre Ștefan cel Mare-a legănat;
Căci vechia capitală preste-a Sucevei vale
Și-acum șoptește imnuri ce Ștefan le-a cântat.

Triumfele rumâne și gloria trecută,
O! nu, nu sunt uitate de neamul rumânesc,
De-ar fi sub orice juguri, de-ar fi cu gura mută,
Bătrânii le vor spune la pruncii carii cresc.

* Vezi Sion G., *Suvenire contimporane*, București, 1888, p. 368–370.

Când oara mântuirii va mai suna o dată;
 Când tunul libertății semnalul va mai da,
 Va ști, va ști rumânul să-și șteargă a sa pată!
 Și-atuncia ca și-acuma poetul n-a cânta.

Nu plâng eu deci ursita, ce prin diplomăție
 Te-a smuls de lângă muma ce-odată ai avut!
 Acum și tu cu lumea scăpași de-o tiranie
 Ce-avea de plan să facă poporul tău pierdut.

De-acum se schimbă timpii, și în viitorime
 Dreptatea, libertatea, protectori va afla
 Pre tine, Bucovină, nu te va plânge nime:
 Un viitor ferice e scris în cartea ta!

Naționalitatea, care-ți era răpită,
 Acuma se deșteaptă și tinerii tăi fii
 La gloria rumână, de ani înădușită
 Gândind și-aduc aminte că ei sunt încă vii.

Eu plâng, o Bucovină, căci îmi aduc aminte,
 Că pe-ale tale țarmuri am plâns de multe ori,
 Am plâns dup-a mea țară cu lacrimi fierbinte,
 Căci o vedeam subt jugul de mii de-apăsători!

Moldova, bântuită de-un domn fără de lege,
 Mă alungă den sânu-i și-n lume-am rătăcit,
 Și cum un flutur locul pe-o rază își alege:
 Așa și eu în tine un leagăn mi-am găsit.

Ah! cinsprezece secol, căci secol mi se pare,
 C-a fost fiecă lună trecută în dureri —
 Nu mi-am văzut părinții, ce earăși cu-ntristare
 În țara lor sârmanii ei n-au gustat plăceri!

Copil fără de mumă, aveam eu frați a plânge
 Și mulți amici, ce poate ca frații mă iubia;
 Sârman, svârlit în lume, cu lacrimi de sânge
 Priviam nenorocirea celui ce cerșia!

Rumân, curat la suflet, a țării mele soartă
 Plângeam întru suspine, plângeam neîncetat,
 Plângeam, plângeam poporul, care-l vedeam că poartă
 Atâtea lanțuri grele, ce l-au martirisat...

.

■ A. Pumnul, *Lepturariu rumînesc*, t. IV₂, p. 236...239.

„PLÂNGEAM GÂNDIND LA BASARABIA...”

40

CONSTANTIN NEGRUZZI, ALECSANDRU DONICI

Când la 1812, Turcia, în urma resbelului ce avusese cu Rusia, învingătoare jumătate din teritoriul Moldovei, și când magnații națiunii române strivite și umilite, în loc de a protesta precum făcuse Ghika bătrânul când se luase Bucovina, nu găsiră nimic mai nimerit, decât să se adreseze la Poartă, cerând în locul pământului cedat să se dea Moldovei câteva județe din Muntenia, multe familii rămaseră în Besarabia. Între acestea erea și familia Donici, de origine veche și necorcită.

La 1812

familia
Donici
a rămas
în Besarabia

Pe atunci Alexandru Donici era copil. Părinții săi neputându-l învăța limba sa (pentru că școalele române erau condamnate, Besarabia trebuind neapărat să se rusească), l-au trimis la Petersburg unde alte învățături afară de cele militare neecsisând, au trebuit vrând-nevrând să-l facă oștean. Au plâns mult bieții părinți când au luat astă hotărâre, au plâns mult și el, depărtându-se de casa părintească; dar ce era de făcut alta decât să se supue soartei sale? S-a dus la Petersburg și a intrat în corpul de cadeți. Însă avea el oare vocațiune pentru arta militară? Vom răspunde copiind un fragment din scrisoarea ce am priimit-o de la dânsul, când după câțiva ani a căpătat rangul de ofițer.

În corpul
de cadeți
la Petersburg

— „....Când de pe malurile verzi și înflorite a Bâcului și a Răutului, unde mă scâldam vara sub caldele adieri a zefirilor, m-am văzut deodată pe țârmurile neguroase ale Nevei, unde se vede atât de rar soarele, unde în locul dulcii limbi cu care mă legănase mama, nu auzeam decât o limbă aspră ca și climatul; când mă văzui părăsit între străini ce nu mă înțelegeau, silit de dimineată până în sară a face marșuri cu mai multe oacă de fer pe umăr și a învăța manevrarea pușcei în 12 timpuri, disperarea mă cuprindea, și zău! nu știu dacă arma pe care o purtam toată ziua, n-aș fi întors-o ca să o slobod în peptul meu, dacă ar fi fost încărcată. Viind la casarmă mă aruncam pe tristul meu pat; camarazii mei râdeau, cântau și se jucau, ear eu plângeam, gândind la țara mea, țară unde era Făt-Frumos și Eleana Cosânzana...”.

...pe
țârmurile
neguroase
ale Nevei...

„gândind la
țara mea”...

În tabără
aproape de
Basarabia...

se lăsă
de oaste
și trecu...

Astfel se petrecură zilele sale, până ce, după mulți ani de suferință, fu numit *praporsnicu* (sublocoteninte) și trăsîm la *polcul* N. de infanterie. Din norocire regimentul acela era tăbărit aproape de Besarabia. Donici abia se prezentă comandantului și cerându-și concediu, alergă să-și vadă părinții, însă nu găsi decât mormântul lor! Perzând singura mângăere ce-i mai rămăsese, se lăsă de oaste, și peste puțin trecu în Moldova.

Nu ne aducem aminte dacă mai trăia încă unchiul său logofătul Andronachi Donici, care singur cu bătrânul Flechtenmacher* scia pe atunci *Pandectele*, încât umbla asupra-i și o epigramă care zicea:

Dacă ai vreo judecată
Mergi la Donici de-o arată
Că el până și-n pilaf
Va găsi un paragraf... s.c.l.

Nu șcim unde găsea el paragrafurile, șcim numai că era un om versat în jurisprudență, și că o prescurtare de legi ce el a publicat este și astăzi căutată în tribunalele Besarabiei.

în Mol-
dova...

Aice Alexandru Donici găsi rude și amici, dar găsi mai ales limba sa. Voind să-și facă o pozițiune socială întră în serviciul ramului decanic și după ce își perdu soția ce o luase, se însură de al doile. Acum greutățile casei începură: copii se nășteau pe tot anul, și el nu era avut. Cu toate aceste cu mica leafă ce o avea, cu venitul unei moșioare și mai ales cu o mare cumpăneală și economie își ținea casa; iar virtoasa lui soție se retrase la țară, consacrându-se numai la creșterea copiilor săi. Singura lui recreațiune era poezia. Debutând prin *Căruța poștei*, cântecel care curând se făcu popular, traduse apoi *Țigani* de Pușchin, poem atât de frumos și de natural, dar toate aceste erau mai mult pipăiri, până ce încercându-se cu apologul, se desveli adevărul poet.

Singura
recreație era
poezia...

Contemporanii
lui: Kogălniceanu,
V. Alecsandri

și
peste Milcov:

Pe atunci mai mulți juni români ce-și terminase studiile în străinătate, înturnându-se în țară își propuseseră a da un impuls literaturii lăncezând. *Kogălniceanu* începu a preda un curs de istorie în colegiu, publica în *Dacia literară* și *Arhiva română*, colaționa și da la lumină cronicile noastre uitate de atâta timp. *Alecsandri* stigmatiza ignoranța prin *Iorgu de la Sadagura*, cea dintâi verigă a acestei prețioase salbe de bucăți teatrale cu care el împodobi scena noastră. *Donici* biciuia viciurile prin fabulele sale ș.a. Peste Milcov, *Eliad*, demn următor al lui *Lazăr*, corecta limba. *Boliac*, *Alecsandrescu*, Ro-

* Tatăl cunoscutului nostru artist.

setti ș.a. urmând Cârlovilor și Văcărescilor, ne arătau în scrierile lor neimutabila frumusețe a limbei. În Transilvania și Banat, *Barițu, Murășanu* ș.a. subțineau naționalitatea. Numai în Besarabia, abia bătrânul *Stamati* mai da semn de românism; *Hâncu* și *Hăjdău* amuțise.

Se întreprinse publicarea unei foi literare, la care conlucram noi toți care scrieam. Ea fu primită cu încântare de public, dar vântul de pe atunci nu sufla la liberalism; ideile noastre nu erau gustate de un guvern care nu putea uita nici *Satirele* lui A. Cantimir*, nici scenele din viața lui Lăpușneanu și a lui Ghika** și luând drept pretext o nevinovată poveste***, sub cuvânt că atacăm religiunea, suprimă foaia; aceste însă rămân a se descrie de acel ce va întreprinde de a publica istoria literaturii române, operă de care suntem lipsiți până acum.

Anul 1848, atât de priincios libertății popoarelor, a fost funest pentru litere. Toată lumea se aruncă în arena politică. Lira lui Lamartine se discordă, și telescopul lui Arago prinse ceață. Pre puțini din români urmaseră credincioși cultului muselor, și între acești puțini nu trebuie a uita pe Donici. El făcea din când în când câte o fabulă și după ce o cetea amicilor săi, o asundea degrabă în portofoliu; și astfel a urmat până ce ora morții a sunat!

Nu ne-am încercat a scrie biografia lui Donici; asta o vor face-o alții mai competenți decât noi. Nu vom termina însă această schiță ce e numai o tristă amintire, fără a reproduce cele ce am scris la moartea lui în ziarul *Trompeta Carpaților*:

„*Alec Donici nu mai este! Plângeți dobitoacelor! Voi, cărora el știa a vă da atâta spirit! Istoricul vostru a murit.*

„*Șcim că ni se va spune că avem mulți poeți, infinitus est numerus, atât de mulți, încât nu mai putem alege pe cei buni din cei răi. Sciu că sunt și destui prosatori; însă operele lor sunt atât de grele la mistuit încât preferim a citi Alesandria decât multe alte scrieri pretențioase. Este acesta un viciu al gustului nostru? Se poate. Dară ne vine să zicem și noi cu poetul:*

*Si peau d'âne m'était conté
J'en aurais un plaisir extrême.*

„*Tot așa e și cu fabulele lui Donici. Cine nu-și aduce aminte de Găștele, de Pufușor pe boțișor, de Judecata momitei, de Carul cu oale, de*

În Transilvania și Banat
În Basarabia

Foaia... „la care conlucrau toți“...

...suprimată

1848 funest pentru litere...

Donici, credincios muzelor...

La moartea lui [1866]

Elogiul adus fabulistului

* Traducere din slăvonă de A. Donici și C. Negruzzi.

** Vezi foaia „Propășirea”.

*** V. Todirică în „Păcatele Tinereților” de C. Negruzzi.

Măgarii din Parnas, de Lupul nazir scl. scl. ar trebui să le înșirăm pe toate.

„Da la Esop, pe care-l silabisim pe băncile școlii până la Lafontaine, Kriloff, Donici, apologul ca și proverbul au fost totdeauna înțelepciunea națiunilor. În fabulă vezi pe judecătorul prevericator, pe dregătorul nedrept; și acei pe cari nimene n-ar cuteza a-i numi pe nume, apologul îi arată, ca într-o oglindă, sub masca unui lup, a unei momițe, și toată lumea îi cunoaște. Și să nu crează cineva că e lesne a face o fabulă. Francia a avut mulți fabuliști: nici unul însă nu ajunsese pe Lafontaine, și să vă spun pentru ce? Pentru că fabula nu suferă secătură și umplutură: ea cere pe lângă talent o bunomie, un stil simplu; ea e datoare să spună numai ce trebuie, nici o silabă mai mult. Și cine avea mai multă bunomie decât Donici! În bordei ca și în palat, fabulele lui sunt cetite și înțelese.

„Când după un fatal duel, A. Pușchin, poetul rus a murit, guvernul a ordonat să se imprime operele lui cu cheltuiala statului și să se vândă în profitul urmașilor săi. Aceasta scuti pe familia ilustrului poet de a cerșători ca să capete pâinea de toate zilele. Oare ceea ce se făcu pentru Pușchin sub țarul muscalilor, să nu se facă pentru Donici sub principele românilor?

■ „Convorbiri Literare“, Iași, an I, nr. 5, 1 mai 1867, p. 66–68.

„în bordei
ca și în palat,
fabulele lui
sunt cetite
și înțelese“...

VI. ȚARA ROMÂNEASCĂ: REVOLUȚIA ÎN DESFĂȘURARE

REVOLUȚIA... BIFURCATĂ... DOUĂ GUVERNE... LA CRAIOVA ȘI LA BUCUREȘTI...

41

N. PLEȘOIANU, MEMORIU ASUPRA REVOLUȚIUNII DIN 1848

Pe când revoluția Franței de la 24 februarie anul 1848 s-a făcut în Paris, mă aflu la Compania a 5-a regimentul nr. 1 în Izlaz, districtul Romanți. Am aflat încă de această revoluție găsindu-mă împreună cu amicul meu Christofi în orașul Caracal. Mare bucurie era în tot orașul, și, ca să zic mai bine, în toată țara când s-a aflat acea nuvelă și mai cu seamă făgăduelile ce da Franța prin manifestul d-lui Lamartine, sperând a vedea și în țara lor reformele trebuincioase potrivit cu secolul în care ne găseam.

La întoarcerea-mi în Izlaz am găsit pe d-nul Tell aci, unde ne vedem foarte des. Astă dată întâlnirea noastră a fost și mai veselă. Revoluția Franței era cauza. Acum mai mult decât alte dăți subiectul conversației noastre nu era altul decât cum și când o să facem și la noi revoluție. Isprăvim cu: „să vedem împrejurările“; ne despărțim cu această dulce impresie.

În astfel de frumoasă epocă, o nemulțumire am avut ca să mă văd despărțit de Christofi¹ ce în seara de Blagoveștenii, (25) martie, a plecat cu comanda-n punctul Telega.

Nu trece multe zile după asta și priimii la orașul Turnu, districtul Teleorman, al 2-lea punct tot sub îngrijirea mea, un bilet. Literale îmi era cunoscute și mai găceam a cui scrisoare e. Aveam o mulțumire deosebită; o deschiz și văd că gândirea mi-a fost justă; era de la Bălcescu N. ce sosise în Izlaz cu A.G. Golescu. Era la 1 oră din noapte când l-am priimit. Am plecat pe dată, dar Oltu fiind foarte mare și repede, și cu mari valuri din pricina unui vânt oragios, podarii mi-a declarat că nu au curajul d-a mă trece. M-am întors înapoi și a doua zi de dimineață m-am aflat la ei. Bucuria revederii noastre a fost mare și d-o parte și d-alta. După câteva schimbări de vorbe de amicitie, intrară în convorbire politică. Îmi spuseră despre revoluția Franței și de promesele d-lui Lamartine în față-le că ne va da arme și ofițeri, noi numai să ne arătăm principu nostru, să dăm semne de viață (vorbe frumoase dar neîmplinite). „Prin urmare acum e timpul d-a ne scăpa țara de muscali și de abuzuri, dându-i o altă direcție spre fericire. Așa am venit d-a dreptul la tine ca la unu ce știm că ești de acest princip, ca să-ncepem revoluția. Mai cu seamă că de vom merge în București, Vodă pune mâna pe noi și

Vestea
izbucnirii
revoluției
la Paris

Sosirea lui
N. Bălcescu
și A. Golescu
de la Paris

Întâlnirea...
la Izlaz

Promisiunile
lui
Lamartine

ne arestează“. „Când?“ i-am întrebat. „Măine“ îmi răspund. „Cu ce?“ „Cu compania ta și după noi se ia popoul care e gata după cum îl cunoaștem“. „Dar cum îl cunoașteți, că voi veniți de la Paris și ați trecut prin țară cu poșta?“ „O, ne-a spus unii alții, știm noi“. „Se poate, dar eu tot cu popoul trăiesc de câțiva ani și mai cu seamă acum după *revoluția franceză*, am intrat cu tot denadinsul în cercetare de a afla ce zic ce gândesc și ce ar face și eu îi văd cu totul altfel. Nu că sunt mulțumiți de starea lor, nu că sunt mulțumiți de guvern, ci că, ca oameni de atâția secolii, tot asupriți și înșelați și apoi tot de atâția secolii nepregătiți de o asemenea împrejurare, au spaima necredinții ciocoilor și necunoștința puterii lor, astfel vedeți că nu trebuie să vă credeți siguri. Crez că o să fie tot țaranul, tot asupritul cu noi, după oarecare deslușire și încredere. Ca să venim însă acolo, trebuie să ne gândim mai bine. Eu sunt gata cu toată compania pe al căria devotament pentru mine sunt sigur. Cu toate acestea mergeți de întâlniți pe d-nul Tell, vorbiți cu dumnealui și dacă va fi de părerea voastră, veniți cu dânsul aici și vom începe, căci fără el eu nu fac nimic. El a fost aici cu câteva zile înaintea voastră și deși după obicei am mai vorbit de revoluție, însă de a se face așa curând și la noi, nu s-a găsit de cuviință. Nu zic însă că împrejurările nu vor cere d-a se face acum; cu toate astea veniți cu d-lui aici“.

Cu această hotărâre în aceeași zi și pleacă cu vaporu la Giurgiu unde se afla domnu Tell. Eu am început a mă pregăti și așteptam venirea lor. Sorocul ce ni-l puseseam a trecut. Prin urmare am văzut că domnu Tell n-a fost de părere să se-nceapă fiecare.

Cu toate acestea, în fiecare zi eu nu făceam altceva decât a-mi pregăti oamenii companiei, a afla spiritul ofițerilor din alte companii și al sătenilor și a iniția ici-colea pe cât timpul îmi erta, spre a nu îmi înțelege secretu. Pe săteni i-am găsit tot precum le spuseseam; pe ofițeri cam nemulțumiți, dar mai mult întrenați de evenimentele Europei și curioși d-a vedea ceva bărbătesc sau o ² și în țara lor, fără însă ca să fie și ei din acei bărbați. Aveam oarecare speranță d-ai vedea după izbucnire d-a se uni cu noi, sau d-a nu fi în contra noastră, dar nu contam pe ei. Maiorul St. Vlădăianu, șeful batalionului în care mă aflam eu, ce se afla în Craiova și în care ar fi trebuit să sper ceva, cel puțin pentru o amicitie lungă și strânsă, căci în prințipe difeream foarte mult, am văzut că e omul cel după urmă pe care trebuie să contez fiindcă după obiceiul lui zicea uneori da la toată lumea de *pour* și contra: astfel în acești oameni n-am găsit drumul de a merge pe față la scopul meu.

Cu acel binecuvântat popa Șapcă, amic de 8 ani, n-a fost așa. Om nevătămat de corupție, om drept, cu bun simț și multă înțe-

„Fără Tell
eu nu fac
nimic“...

Tell, puțin
entuziast...

Întâlnirea de
la Giurgiu

Starea de
spirit în
oștire

Ofițerii
nesiguri

Binecuvânta-
tul Popa
Șapcă

legere, dupe puține vorbe, am văzut că cele de 4 ani și-a dat rodul. Asfeli, fără să se mai gândească mi-a răspuns în cele din urmă că ce voi face și unde voi merge, în numele Domnului mă va urma. I-am dat povața cum trebuie să-și inițieze satul Celeiu, al cărui apărător de abuzuri era el, pe cât se putea lupta contra atâtor lupi precum și celelalte sate dimprejur, și din mai toată plasa, ce avea într-însul multă venerație și încredere.

În asfeli de ocupații dulci și frumoase mă aflam*, când la 23 aprilie, interval de ² zile de la plecarea d-lui N. Bălcescu și A.G. Golescu, d-nul Tell veni la Caracal, fiindcă nu mă găsisse la Izlaz. Mă găsi la masa d-lui Magheru administratorul districtului Caracal. Bucuria a fost foarte mare. Seara îmi spune d-nul Tell că a venit ca să [ne] înțelegem. „În ce zi? ca să știu a-mi asigura ce am mai bun și a-mi strânge datoriile”. El îmi răspunde că peste câteva zile; și la lucruri la ce mă mai gândesc, fiindcă de vom muri, ce o să fac cu ele? „De vom scăpa le vei găsi”. „Bine zici”, îi răspund, și că pentru asta, să mergem la Izlaz, ca să vorbim; și că voește să știe care e intenția d-lui Magheru. Eu îi răspund că sunt gata, și ca să ne înțelegem voi veni, ca la 1, mâine la Giurgiu, căci acum trebuie să mă-ntorc la Craiova, ca să nu dau bănuială. Îi adaog că Arceștii n-au opinie favorabilă pentru Magheru pe care-l cred în totul omul Bibescu. „Tocmai pentru asta trebuie să știm în ce dispoziție se află, și voi vorbi asfeli cum să nu știe nimic, ca de va voi să descopere lucrul, să nu poată descoperi decât pe mine”, și mă-ntrebă: „vrei să-i vorbesc cu d-ta de față, sau să-i spui că ești și d-ta cu noi, ori nu?” I-am spus: „Fă cum știi. Pentru rezonul de mai sus e bine să nu știe și celelalte persoane”.

A doa zi Tell îi vorbește, și el pleacă la Giurgiu și eu mă-ntorc la Craiova. Aci colonelul Garb[aski], d-na și d-nul Bibescu voiau să mă ție de nunta d-lui C. Cerkez și de Mai 1-u, dar eu am găsit pretextul că compania n-are provizie și după multă dificultate am plecat. La Caracal îmi spun Arceștii că Magheru a plecat la București îndată ce am plecat noi, și că se teme să nu descopere ceva. I-am spus că orice nuvelă îi va veni de la București să mă-nștiințeze la Izlaz cu curier.

* Frumoase, zic, fiindcă era vorba de fericirea țerei mele, și că mă aflam și eu unul din cei ce aleargă în ajutorul ei. Mulțumirea și fericirea era atât de mare cât nu se putea scrie nici se putea înțelege (de s-ar fi spus) de cei ce nu simt sfânta datorie ce au către patria lor, către adevărata lor mumă. Cu toate acestea o singură întristare aveam că în asfeli de timp frumos îngrijător și nerăbdător n-aveam un tovarăș cu care să vorbesc liber. Amicul meu Christofi plecase cu comanda la Telega.

Tell și
Pleșoianu la
23 aprilie, la
Gh. Magheru

Magheru,
om al lui
Bibescu...
stârnește
bănuiele...

29 aprilie:
la Izlaz cu
popa Șapcă

Plec. Ajung la Izlaz și pornesc după popa Șapcă. A doua zi la 29 vine, îi descopăr secretul fără să-i spun persoanele, și-l întreb dacă voește să meargă pe calea Mântuitorului nostru, dacă voește să se facă jertfă adevărului; mă-ntreabă că „cine mai e cu noi? Tell este? Eliad este?” Îi răspund că nu știu. „Eu însă sunt. Te-ncrezi în mine, ai confiență în mine, vrei să piei cu mine? Iată atâta îți poti spune”. Îmi răspunde întinzându-mi mâna „sunt cu dumneata, în numele Domnului voi urma dreptății sale”. Îi sărut mâna, și recomandându-i un secret mare fără a-ncepe a pregăti satele cu înțelepciune, eu plec la Giurgiu, și respectabilul părinte se-ntoarce la Celeiu.

Amânarea
revoluției
„până se vor
întoarce ai
noștri din
Transilva-
nia”...

La 30 aprilie spre seară, sosesc la Giurgiu, ecsact la rendez-vous. 1-iu Mai îl făcurăm într-un ostrov unde d-nul Tell îl pregătise. Eream mai mulți, dame și bărbați; prin ostrov reîncepurăm cauza revoluției. Îmi spuse că s-a mai amânat până pe la 15 mai, până se vor întoarce ai noștri din Transilvania, unde s-au dus pentru a se-nțelege, cu cei d-acolo; că bani pentru revoluție i s-a trimis, fiindcă, zice, trebuie să plătim până la o para, orice vom lua. Între Eliad și Ghica pacea s-a făcut. Asfeli suntem gata.

Înțelegerea
Tell—Ma-
gheru de
amânare

Noaptea sosește din București d-nu Magheru, întors în urma plecării sale din Caracal de la 24 aprilie. Până la ziua se-nțelege Tell cu el, și-n fine îi hotărăște că până la august nu va face nimic, fiindcă voește să revizeze dorobanții și până vor isprăvi lăcuiitorii cule-sul bucatelor. Tell îi recomandă secretul. La 2 mai eu plec, rămâi seara în Turnu, fac o revistă comenzii d-acolo și a doua zi la 3 mai sosește și Magheru, și-mpreună trecem la Izlaz. În drumul acesta îmi vorbea mereu de mișcare ce o să se facă, eu nu-i zic nimic. D-aci el pleacă la Caracal și eu plec să văd pe popa Șapcă, ca să-i mai a-daug a nu se confia în nimeni ca să-i spue ceva sau să-i ceară pova-ță. Mă-ntorc și găsesc scrisoarea de la Tell înștiințându-mă că ziua revoluției s-a mai prelungit din pricina celor duși în Transilvania.

Holera

După asta vine holera, îmi erea necaz de moarte că nu-ncepem mai curând, fiindcă asfel de întreprinderi trebuie să înceapă cu o oră mai înainte. Mi se îmbolnăviră mai mult de 60 de oameni, dar din norocire și brava cătare a doctorului trimis din Craiova nu mi-a murit nici unul. Mi se tot cerea de regiment când arme, când soldați, dar nu am trimis supt pretextul holerii.

În timpul acesta, comandantul batalionului maiorul St. Vlădoianu a venit în vizitație. Am început a-i atinge pulsul, ca să văd de este dispus a lua parte la mișcare, și-ntre altele îmi zise: „noi suntem militari, trebuie să fim credincioși, iar la împrejurare de isbuitie,

putem a ne lăsa să ne ia armele“. „Asta se cheamă trădare și picio-
rul în două luntre. Ori una, ori alta, zic, iar ideea mea este că patria
e-nainte de militărie. Pe urmă, nu trebuie să ne facem o idee prea
mare de tinerimea, și popoul nostru, înmoleșit de atâția ani de
gubernul fanariot, pe urmă demoralizat de ruși, e departe de a-l
crede ca pe popoul francez. Cu întreprinderi așa mari nu sunt
obicinuiți. Prin urmare, el poate să-și pue speranța-n noi, ce zici?“
„Așa e, dar trebuie să stăm deoparte. Pe urmă de unde suntem noi
siguri că-n mișcarea asta nu se va amesteca ambiții personale și din
noi să voiască a face instrumente“. Văzui eu că nu poci a-l apropia,
fiindcă această încercare erea pentru a 2-a oară și-l lăsa luând alt
drum. „Adecă bine zici tu, îi zisei, e mai bine să stăm spectatori“.
(Invidii și ambiții ce văzui după izbutire, în acele momente nu îmi
intră-n cap). „Noi, îi mai repetai, trebuie să stăm și d-aci înainte ca și
până aci amici buni și să păstrăm unul altuia secretele, fiindcă
cea mai mică vorbă dă bănuială“. „Așa e. Lasă-i pe mine, să știm
numai noi“.

Și așa ne despărțirăm. El trecu la Zimnicea. La-ntoarcere ne vă-
zurăm iară tot dincolo de Olt, într-o grădină, fiindcă Izlazul erea
molipsit, ne traserăm la o parte și-mi spune că căp. Mavr[ocordat]
viind de la București la Zimnicea, i-a spus că-n București ferbe ceva,
și că i s-a propus să ia parte cu escadronul său, fiindcă mai sunt
încă 3 maiori și 5 căpitani cu ei. El a răspuns că „nu poci, dar fâgă-
duesc că la revoluție dacă de escadronul meu ar depinde triumful,
ori într-o parte ori într-alta, atunci mă voi da în partea voastră“.
Vlădoianu mă-ntreabă să fie adevărat aceea ce i s-a spus și cine să
fie acei militari? „Eu, îi răspund, nu cred. Cu aceste a voit să-ncu-
rajeze pe Mavr[ocordat] sau că ei s-or fi gândind la R. Golescu, la
Tell, la mine ca amicul lui Tell, la tine ca amicul nostru“. „Ce fel, de
eu nu știu nimic; mie nu mi-a vorbit nimini“. „De ce îți zice eu că și-o
fi închipuind“. „Ba nu, eu nu voi să-și închipuiască. Dar ție au ți-au
zis ceva?“ „Nu, nici că voi“... „Bravo, bine faci“. El pleacă la Craio-
va și-mi fâgăduiește a-mi scrie orice va auzi.

De la Tell n-am mai priimit scrisoare. Dar în Caracal, pe la
27 mai, aflu de la d. Magheru că l-ar fi chemat în București ca să-l
cerceteze asupra unei scrisori comprometantă. Aceasta m-a îngrijat.
A doua zi vine aci și St. Vlădoianu din Craiova și-mi spune între
altele că „d-na Cleopatra Racoviță ar fi scris din București d-lui Ra-
coviță că Tell și tu sunteți amestecați în revoluția ce este a se face, și
că d-na I. Bibescu l-ar fi întrebat despre mine, să fie adevărat, și atât
el cât și col. Garbaski ar fi zis că este peste putință“. „Ce zici ești tu

Maiorul
Șt. Vlădoia-
nu „cu picio-
rul în două
luntre“...

tatonări,

ocoliri...

Arestarea lui
Tell la
București

amestecat?" „Vezi întrebare!“, eu râd. „Ce râzi, nu e o glumă, bagă de seamă, păzește-te“. „N-ai grijă, îi răspund, nu mă amestec eu“. Astfel de întrebări mi se fac din mai multe părți, fiindcă pentru târgu Rusaliilor vine multă lume din Craiova. Un ofițer ce fusese în compania mea, îmi zice: „fii cu grijă“. Eu râd. Indiferența mea a dejucat orice observare a vreunui misionar.

Prudență...

Mă-ntorc la Izlaz și caut pînă hîrtii și scrisori să nu fie vr-una compromitentă, aceea ce avea cel mai mic fraz bănuitor o arz.

2 iunie: Tell
anunță
începerea
revoluției
și sosirea
la Izlaz

Dupe 4 zile, adevă pe la 2 iunie primesc o scrisoare de la Tell din Giurgiu, prin care îmi scrie că s-a întors din București și că părinții demoazelii au primit cererea mea și că o să vie cu mireasa la Izlaz pentru a face nunta, să fiu gata, fără să pomenească nimic de revoluție. Pe dată îmi închipui că nunta mea e revoluția și părinții și mireasa sunt colegii. Sunt gata mi-am zis de la întâia vorbă și-n adevăr, tot erea gata. Oamenii mei îmi arăta atîta devotament, încât îmi zicea ca să-i încerc la luarea Nicopolului; aceasta erea primejdia cea mai mare. În adevăr mă respecta ca șef și mă iubea ca frate. (Când stam pe gânduri la vre-un banchet ce făceam cu ei, fiindcă bancheturi dam dese cu toate companiile ce am avut, mă-ntreba: ce stai pe gânduri d-le căpitane, cu voinici ca noi n-ai de ce te teme; și pe rînd mă săruta toți. Multă mișcare simt în mine când mă gîndesc la ei și la devotamentul lor). Inițierea erea gradată. Treptat mergea pînă la sergentul maior și cu toate astea, din aceia ce știa fiecare nimic nu a divulgat.

„Inițierea
erea gradată“

6 iunie: Tell
la Izlaz

În fine la 6 iunie, d-nul Tell vine la Izlaz cu locotenentul Serurie. Eu lipseam la Caracal, însă pe dată pornește 2 curieri, unul la mine și altul la venerabilul popă Șapcă. Acesta sosește înaintea mea. Zioa de 6 iunie erea o duminică. Spre seară mă-ntîlnesc cu frații Arcești; es cu cel mic, tânăr cu mult sentiment și resonement; pe câmp, un aer curat, dulce, mirosul florilor, ciripeala păsărilor parcă ne-ar fi anunțat o bucurie de acele necunoscute inimilor noastre. Din când în când, surugiul unei poște ne trimitea câte o strigare foarte dulce și pe care numai inima românului o simte. Strigarea asta și în această epocă pentru noi erea mai însemnată fiindcă parcă așteptam a ne aduce o veste. Olacul trece și sunetul să perde în sgomotul orașului. Ne-ntoarcem acasă, trimitem să cerceteze cine a venit, și răspunsul erea neînsemnat. Un negustor de grâu sosise.

Seara o petrec la o soarea ce dedese d-nu Cănuț Jianu cu care eream într-o strînsă amicitie. N-am decît a mă lăuda de sentimentele frumoase ce găseam de multe ori în omul acesta. Simpatia sa creștea din zi în zi pentru mine, eu îi plăteam cu aceeași măsură.

Pe la 2 după 12, ne-ntoarcem acasă, eu mă aflu la d-l Cănuț. Mă pui în pat, dar nu poci dormi, multe gânduri mă preocupă și toate se-nvârtteau împrejurul revoluției. Cum vom începe, unde vom merge, ce vor face craiovenii, cine s-ar împotrivi dreptei cauze ce aveam a sprijini. Astfel de planuri îmi făceam într-un timp de o oră și jumătate. În fine, abia simt somnu, când o bătaie la ușă mă deșteaptă; întreb: „Cine e?“ „Eu d-le căpitane“, mi se răspunde. Cunosco vocea. „Tu ești unteroficer Dobre...“² „Eu“. „Intră, îi zic cu vocea mișcată. Eream sigur că o veste mi-aduce. „Ce e?“ „Iată o scrisoare de la Izlaz“. „Ce e p-acolo, bine pace? Venit-a cineva? Dară d-nu maior Tell a venit?“ — „Când?“ — „Eri“. — „Și tu când ai plecat?“ — „Aseară pe la 11“. — „Prea bine. Zi s-înhamă caii“. Citesc scrisoarea. Locotenentul meu îmi anunța sosirea maiorului și dorința d-a mă vedea cât mai curând. Caii se pun. D-nu Cănuț se deșteaptă. „Ce faci vere?“ îmi strigă. „Plec“, îi răspund. „Unde?“ — „La Izlaz“. — „Dar ce s-a-ntâmplat?“ — „Am treabă“. — „Bine, vere, bine“.

Scrisoarea
de la Tell...

Plec, soarele nu eșise încă, aerul dimineții erea frumos, curat, păsările în aurora zilei se-ntreceau și trăsura sbura supt fuga cailor. Nu simții deloc cum trecui distanța. Mi se păru că Izlazul fu lângă Caracal.

Pe la 10 ore fui la Izlaz. A dintâi vorbă ce schimbaram fu: „Ești gata?“ mă-ntrebă d-nu Tell. — „Când începem?“ îi răspund — „Poimaine negreșit“, — „Prea bine“ — „Tot e gata. Astăzi trebuie să vie tovarășii nostri Șt. Goleșcu și Eliad. Măine vom lucra, ne vom pregăti și poimaine ridicăm steagul regenerației“. „Dar de nu vor veni colegii nostri?“ „Tot începem“. „Prea bine, fiindcă întârzierea ne va strica tot. Îmi pare rău numai de un lucru. Că n-avem proclamații“. „Ele o să vie cu ei, dar vom scrie câteva de mână“. „Bani avem și trimitem la părintele Șapcă să vie“. „Este aici“, îmi răspund. Îl văd și mi se umple inima de bucurie, atât stimam de mult pe acest respectabil om pentru faptele sale cele frumoase.

În așteptarea
lui Șt. Goleșcu și
Eliade...

Restul zilei se petrece puind la cale adunarea oamenilor și armelor de pe la picheturi. Un unter oficer cu un soldat fură trimiși la Olt ca să-nlesnească trecerea tovarășilor și ordin trimisei la oficeru de la punctul Turnu (Teleorman) ca să fie cu grijă la sosirea lor și a le-nlesni pornirea la Izlaz în siguranță, temându-ne ca guvernul aflând de eșirea lor din Capitală să nu trimită vr-un curier cu ordin a-i popri unde se vor afla.

Pe supt seară sosiră; bucuria erea în culme. Aci făcură cunoștință cu părintele că nu se cunoștea. D-nu Șt. Goleșcu, cu sosirea sa

aduse niște bani în icosari și îi dăde în hârtie d-lui Tell cu aceste cuvinte: „on m'a donné cela pour vous”. Noaptea se făcu hârtie [tre]-buincioasă.

8 iunie.
Curieri și
scrisori
pentru
Magheru...

A doua zi, 8 iunie, se porni cu d. Gr. Vlădoianu, scris ² care adusesse în trăsură sa pe tovarășii noștri, un plic către d. Magheru, administratorul districtului Romani în care se afla o scrisoare din parte-ne către dânsul, invitându-l că dacă voește să ia parte cu noi să iscălească hârtia către Domn și să vie la Izlaz. Acea hârtie era iscălită de guvernul provizoriu — format de părintele Șapcă, Șt. Golescu, Eliad, Tell și eu — coprinzătoare că în numele nației îl rugăm d-a se pune în capul ei în această epocă spre a o scăpa de odioasă protecție impusă fără voe și de a o ușura de apăsarea Regulamentului rus.

pentru
Comitetul
revoluționar,

Se porni în același timp, un curier la București cu scrisori [către] membrii Comitetului revoluționar, vestindu-i de-nceperea noastră la 9. Se mai trimiseră 2 curieri cu scrisoare. Unul la căpitanul Racotă, șeful [esca]dronului II ce se afla la Zimnicea, 2 ¹/₂ poște de parte, spre a veni pe dată cu escadronul la Izlaz (D. Eliade ne spusese că s-a-nțeles cu el); și altul la Bechet la d. supt locotenentul (praporgic) Zalic, ce se afla în Compania a 6-a și al căria căpitan și locotenent se gătea ca să vie cu compania la Izlaz. Speranță de a putea izbuti praporgicul Zalic nu aveam, fiindcă-n companie un subaltern are puțină influență, mai cu seamă aflat în ea d-un an de zile; dar aveam în sergentul maior al companiei (feltfebel) Paicu. Această companie a fost supt comanda mea 2 ani. În acest timp s-a făcut sergent maior, și deși mi s-a dat altă companie, dar într-însa am lăsat simpatii și mai cu seamă în d-nu Paicu carele nu înceta a-mi da probe de respect și stimă. Pentru aceasta îi făcui o scrisoare și-i spusei că acum este timpul să îmi dovedească stima și confiența ce i-am înșufat. Și în adevăr, el, care a răspuns supt-locot. Zalic, la porunca ce i-a dat d-a se găti cu compania ca să plece, că „nu știu, să vedem”, după ce i-a spus că N. Pleșoianu îi scrie și el, a cetit scrisoarea, a răspuns că-ntr-o oră e gata.

pentru șefii
de deta-
șamente...

Pregătirea
steagurilor...

După pornirea corierilor se lucră la facerea steagurilor. Era o mișcare în tot Izlazul. Neguțătorii se-ntreba între sine ce-nseamnă adunarea asta. Pe la 5 dupe 12 trimeserăm să vie supt administratorul plășii, cu casa de bani ai Statului ce vor fi adunați*.

* Din contribuții și alți bani se adunase suma trebuincioasă pentru tabăra revoluției spre a se plăti toate în ant. însă neștiindu-se cât poate ține revoluția, s-au chibzuit de membrii guvernului provizoriu a se lua spre rezervă ceva bani din case publice supt

Suptadministratorul veni, însă după o chibzuire o-ntoarserăm înapoi.

A doa zi 9 iunie, în răsăritul soarelui, compania se afla supt arme în uniformă mare, în piața suptadministrației. Lumea aștepta cu nerăbdare să vadă ce va eși din această ferbere. Împreună cu compania am mers toți acolo unde o masă în forma unui otel s-a așezat cu evanghelia și crucea pe dânsa. Venerabilul preot Șapcă în sf. odăjdii, împreună cu popii satului citesc molița și să sfințește steagurile, care, ținute de sergenți, ia unul d. Tell și-l dă d-lui Eliade care se-ntâmplase mai aproape. La această ceremonie sosește și locotenentul Racotă în poștă ca să scuizeze pe frate-său, că caii erea despotcoviți și că-ndată ce se vor potcovi va pleca să vie dupe noi (rezoane în asfeli de momente!). Se pornește... napoi ca să plece pe dată și să ne ajungă la Caracal.

Dupe țeremonie, sergentul... un om... [text deteriorat] activ și cu știință și când supt regimul trecut nu se putea în... ci... ² de nobil deși se afla în serviciu de la început s-a înălțat în gradul de suptlocotenent.

Pe la 12 ne pornim din Izlaz cu vreo 10 volentiri greci: crezând mai întâi că o să fie un chilipir pentru ei și al 2-lea că noi o să fim în contra turcilor. Abia să luă dupe noi vreo 10 lăcuiitori; și cauza erea neconfiența, fiindcă jefuiți de atâtea secole de ciocoi (așa numesc ei pe toți ce nu sunt plugari, pe carii îi numesc creștini), orice făgăduială, orice vorbă o lua drept un mijloc de a-i înșela mai bine. Se-ara poposirăm la Gârcov. Părintelui Șapcă i s-a propus să se ducă la Celeiu ca să ne ese înainte la satul Siliștioara cu lăcuiitorii săi. El ne-a zis că noi nu-i putem ridica, da el o să-i ridice? Noi i-am răspuns: „du-te părinte că sfinția ta le cunoști [lipsile?] și păsul. Ei au încredere în sfinția ta. Știu eu ce poți“. — „Ei bine, iată mă duc“.

Aci ni se aduse știința că d-nu Magheru a venit până la marginea Izlazului și aflând de plecarea noastră, s-a-ntors înapoi. Noi credeam că o să vie să se întâlnească cu noi dar n-a venit. Aveam drept dar a-m bănui de sinceritatea sa?

Pe la 10 ore a doa zi furăm la acel sat unde găsirăm pe părintele cu vreo 100 locuitori, cei mai mulți armați de coase, topoare (sau ce mai avea). În același timp al sosirei noastre sosea și compania a 6-a al cărei stergent major Paicu³ s-a-nălțat în gradul de suptlocotenent.

9 iunie.
Sfințirea lor
la Islaz

Plecarea
din Islaz

Spre
Craiova...

Magheru, tot
bănuț...

De la Celei
la Crușovu

dare de dovezi iscălite de membri, aceia ce s-a și făcut la Caracal și Craiova precum se va vedea.

Rândurile noastre s-au mai înmulțit; pe la 3 după 12 am sosit la Crușov. Spre seară vine de la Caracal tânărul Arcescu Vasilache și ne spune că deși d-nu Magheru este supărat fiindcă nu i-am lăsat loc să iscălească și că de ce d-nu Pleșoianu nu i-a spus când a plecat din Caracal (nu avea dreptate nici la una nici la alta, fiindcă dumnealui declarase d-lui Tell că nu va începe cu noi până nu-și va forma dorobanții) însă crede că se va uni cu noi. Cu d-nu Arcescu dăm hârtiile ce făcusem către d-nu administrator și Sfatul municipal, de a ne spune dacă ne privesc ca amici sau inimici.

Sosirea lui
Magheru

A doua zi la 11 până a nu se face zioă, auz sentinelele strigând „Cine e?” Mă deștept cel dintâi. Văd o trăsură și mi se aduce știința că e d-nul Magheru. „Să-l lase să intre”, zic. Vine, ne-mbrățișează, și cu glumă îmi face reproșul de ce nu i-am spus când am plecat din Caracal? Se deșteaptă și ceilalți și să făgăduiesc că va fi cu noi.

La zioă pornim cu toți și d-lui trece înainte ca să pregătească onoarele priimirii. Pe drum vine o căruță de poștă, se oprește și ni se aduce supțlocotenentul Păianu. El îmi dă un ordin de la maiorul St. Vlădoianu ce rămăsese în Craiova în locul col. Garbaski ca să mă duc la ștambul regimentului. Acest ofițer spune d-lui Tell, după o cercetare, că i s-a poruncit în secret să demoralizeze soldații cu vorbe, făgădueli și amenințări. Se dă supț pază și să ia împreună.

La Caracal,
primiți cu
noul steag...

Pe la 12 sosim în marginea Caracalului*, unde ne aștepta clerul bisericesc, orașani și magistratul, cum și d-nul Magheru, cu toți dorobanții, cu noul steag al revoluției.

și cocarde

Bucuria și entuziasmul din toate părțile erea mare, ura și strigătele „să trăiască România și Constituția” se repetau des. Mai la vale damele principale ne dau cocarde. În câmpul de lângă Administrație se așează tabăra și un cort pentru membrii guvernului, unde veniră notabilitățile orașului de-i felicitară. D-aci se deteră și câteva decreturi. În locul d-lui Magheru, carele a priimit a se uni cu noi, iscăbind și acele decreturi, s-a orânduit d-l Arcescu, secretarul administrației. (D-nu căpitan Fărcășanu se afla în Caracal, și vestea că la Izlaz căpitanu Pleșoianu s-a sculat cu compania, împreună cu Tell, Eliade, Golescu, popa Șapcă, l-a spăimântat, și pe dată a cerut cai să plece la București. Limbăgiul ce a ținut d-nul Magheru cu el, dupe cum ne-a spus, a mai adăogat spaima). Pe supț seară sosește de la

* Marșrutul nostru nu erea acesta, dacă d-nu Magheru venea cu noi. Noi trebuie să mergem, cât mai curând la Craiova. spre a-i găsi nepregătiți și încă supț impresia demoralizației în care îi pusese ridicarea steagurilor: dar nefiind sigur de d-nu Magheru am fost siliți să dăm p-în Caracal, ca să ne asigurăm de acest punct, a nu lăsa inamicii la spatele nostru.

Craiova d-nul locotenent Hagiopolu. Care-i va fi fost misia nu știm. El zicea că a venit cu voie, dar cercetările ce făcea ofițerilor și răspunsurile sale la întrebările ce i-am făcut, semăna mai mult a spion, sau semăna cu misia ofițerului Păianu. De aceea s-au și pus amândoi supt arest, și a doua zi i-am lăsat la administrator supt îngrijirea sa.

Sâmbătă de dimineață ne puserăm în marș *forșé*, ca să nu lăsăm mult timp comandantului din Craiova a se pregăti*. În drum, dupe ordinul d-lui Magheru, administratorul districtului, ne eșise mulți lăcuiitori înainte cu coase și alte unelte. Pe lângă seară sosirăm la Coșoveni, o oră departe de Craiova. În drum încă fiind se vedea pulbere în urma noastră, ni se spuse că să văd călăreți. Credeam că trebuie să fie un escadron; [al] d-lui cap. Racota care încă nu venise, sau d. Magheru cu dorobanții districtului, ce ne-a zis că ne va ajunge dupe urmă, fiindcă avea trebi a mai arangia. În adevăr erea d-nu Magheru cu 200 dorobanți, cu cari poposirăm în același timp. Tabăra erea de 2 companii; a 5-a, 160 oameni și 40 voluntiri plecați din Izlaz; a 6-a, 100 oameni. Restul companiei ce după socoteli ² se aștepta să vie după noi încă vreo zece voluntiri recrutați și 200 dorobanți. În tot, 490 sau 500 oameni armați și vreo 500 lăcuiitori, fiindcă din distanță în distanță, unora lăcuiitori le dam noi drumul să să-n-toarcă înapoi. Alții fugea ei noaptea. (Am spus, neconfiența erea cauza). Peste tot, se aflau 1 000 oameni.

D-nu Magheru ne ceti scrisoarea d-lui Bibescu, pe care i-o adusesese căprarul ce l-a trimis cu hârtiile noastre; ea coprindea astfel: (pe cât îți minte scrisoarea o are d-lui), „*îmi scrii că Pleșoianu s-a sculat cu 80 soldați și împreună cu Tell, popu Șapcă, Eliade și St. Gol. vor să răstoarne lucrurile, dacă le este ertat lor ca să pue unele în locul altora. Și mă-ntrebi ce să faci: moarte să le dai. De aceea am și pornit pe Garbaski ca împreună cu el să-i băteți etc...*”. „Minte, zice Magheru, eu nu i-am scris că s-a sculat cu 80 soldați”. Ne mai spune că pe căprar l-a ofensat cu pedepsi ca să spue de este amestecat și Magheru; ne-a spus că pe fiul dumnealui și nepotul i-a și închis.

La știința că s-a pornit Garbaski am hotărât a trimite să-i ție calea și să-l aducă la noi.

După 2 ore, pe la 10, sosește un curier din Craiova; erea ajutorul secretarului administrației, ne aduce un plic de la București și ne spune că în Capitală, la 11, în urma unei manifestații pacifice, M[ăria] Sa Vodă a iscălit Constituția și s-a format un alt minister. Deschidem plicu. Ereau scrisori de la noul ministru dinăuntru

În drum spre Craiova...

Scrisoarea către Gh. Magheru

Pe Magheru fiul l-a închis

Compența guvernului revoluționar de la București nemulțumește pe

* D-nu Magheru n-a plecat cu noi zicând că are treabă, dar ne ajunge pe dată.

cel constituit
la Islaz

N. Golescu*. În una se alătură o listă de noi miniștri anume: N. Golescu, Dinăuntru: St. Golescu, al Justiției; Magheru, al Finanței, Eliade al Bisericii și al Instrucției Publice, N. Bălcescu al celor Din Afară, și al Poliției, C. Rosetti, și Tell al Resbelului și șters cu condeiul de plumb și pus Odobescu — invitând și pe miniștrii din tabără a merge pe dată la posturile lor; și cu altă scrisoare tot d. N. Golescu înștiința pe d-nu Tell de cele ce s-a făcut în Capitală, și el să se întoarcă la postul său la Giurgiu. Indignația a fost generală. Cel dintâi care strigă trădare fu St. Golescu, crezând că N. de la închisoare a scris ca să spargă tabăra și să ne dejoace mișcarea.

Indignația
creștea...

Indignația și crederea de o trădare era cu atât mai mare cu cât se știe că de Comitetul revoluționar care se compunea din 13 persoane și anume: ...² s-a găsit cu cale și s-a primit ca isbutind mișcarea, șef al oștirii regulate să fie Tell și al celii neregulate Magheru, pentru rezonul prea simplu, ca armele să fie în mâinile a doi oameni ce prin espunerea lor merită confiența. Cu orânduirea Magherului la Ministerul Finanței, post în care nu erea competent, și cu trimiterea lui Tell la Giurgiu, puterea revoluției erea stinsă.

Înainte, spre
Craiova

Pentru aceia s-a și hotărât a nu priimi și a urma drumul nostru în Craiova. Tot curierul din Craiova ne spune că d-nul I. Bibescu, vineri sau sâmbătă dimineața a fugit și că seara și maiorul Vlădianu a făcut asemenea, cu toți soldații și ștbul din Craiova. Asemenea a făcut și administratorul I. Bibescu (ce-i zic și Bobița). Toată noaptea am fost vizitați și felicități de orașeni din Craiova.

Intrarea
în oraș

A doa zi duminică pornirăm la Craiova. Tot drumul era plin de orașeni eșiți călări și în trăsuri înaintea noastră; în margine erea tot clerul și câmpul plin de orașeni; la barieră aștepta municipalitatea cu pâine și sare însoțită de toți funcționarii publici și o gardă națională de tinerime, urale, strigări și trăiască Constituția și altele; nu se poate descrie. Pe mâini ridicau pe membrii guvernului. D-aci după o pauză de o oră pornirăm în oraș. Venerabilul părinte Șapcă în cap cu clerul orașului, cu crucea în mână, Tell, Magheru și Pleșoianu călări pe lângă trupe și St. Golescu și Eliade în trăsură. Cred că nu va fi avut încă capitala României mici o zi de sărbătoare așa de mare: ulițele pline de lume, ferestrele înțesate, de unde buchețele curgea în abundență, strigări să trăiască România și Constituția ei se urca până la cer, în fine sosind la stabilimentul Școalelor, din camerele căruia curgea, de la lumea ce se afla în ele, florile. Toate

Craiova
în sărbătoare

* Știința de iscălire a Constituției de către Vodă, nu va fi adus-o acel dorobanț? și aceasta să fie cauza de se tol codea, și tot aceasta de a venit după noi?

notabilitățile ne-nsoțiră până aci. Complimente, lingușiri, o grămadă, din partea tuturor. Trist lucru dar sunt silit s-o zic.

Aci s-a adăugat la guvernul provizoriu 2 secretari: C. Boliac și C. Romanescu. Zioa s-a petrecut bine. A doua zi, luni, a sosit M. Kinnezu și alți tineri din București și spuind că de la guvernul de acolo s-a poruncit a se lucra pământul; se miră cum din Craiova s-a dat alte porunci. Aceasta a iritat pe craioveni și pe dată s-a format o reacție. Curtea Școlii erea plină de proprietari, câțiva au venit la guvern întrebându-l că cu cine o să-și lucre pământul. Li s-a zis că cu „oameni”. — „Nu vor să lucre”, au răspuns, — „Plătiți-le și vor voi” — „N-avem bani”. — „Dați-le răvaș din dijma care o să luați și pe urmă vă veți socoti”. — „Dar noi am dat bani proprietarilor pentru munca lăcuiitorilor”. — „Știm, însă până se va aduna Obșteasca Adunare ca să hotărască despre acest articol, faceți asfeli, și pe urmă se vor desface sau se vor aranja lucrurile, după hotărârea Obșteștii Adunări”.

Două guverne, două orientări

După aceasta am plecat, după amiazi la 3 după 12. Adunarea proprietarilor și arendașilor a fost și mai mare, și prin cuvinte amerințătoare umblă să desființăm aceia ce s-a zis de a nu se mai face claca și iobăcia. Din partea guvernului li s-a zis că nu se poate. În fine, li s-a zis ca să trimită a doua zi o deputație și vom chibzui; astfeli au plecat. A doua zi 15 iară s-au adunat, dar de astă dată erea mai mult muncitori albi și negri, cari intimidă pe reacționari, când s-a și întâmplat că un Gr. Brățășanu proprietar, vorbind mai mult, țiganii s-au pus pe el și i-a dat vreo câteva. Să mulțamească d-lui Magheru că s-a-ntâmplat în acel minut să treacă p-acolo, că l-a scăpat.

Problema relațiilor dintre proprietari și țărani

Cu toate astea, pe când reacția era moartă, guvernul făcu greșala a da un decret ca să nu mai lucre țărani. Acel decret s-a iscălit de toți afară de d. Tell.

În aceste zile din Craiova s-a primit o-nvitație din partea ministrului Dinăuntru N. Golescu ca să meargă membrii Ministerului la București. Marți de dimineață s-a pornit d-nu Maiorescu cu o hârtie iscălită de Guvernul Provizoriu, la N. Golescu zicându-i ca să facă cunoscut Mării Sale că până nu va recunoaște actele sale, cum și pe Tell de șef al oștirii regulate și pe Magheru al celei neregulate, nu va lăsa armele. După asta pe la 1 după 12 am plecat.

Schimb de scrisori între cele două guverne

Seara am ajuns la Robănești (mi se pare). Aci s-a ținut un consiliu și Tell a zis membrilor noului minister ca să se ducă la posturile lor, toți au răspuns că nu vor merge, până nu se va lămuri lucrul și până nu se va priimi propunerea lor.

După abdicarea lui Vodă Bibescu, N. Bălcescu anunță un nou guvern

Despre ziua, miercuri, sosește în tabără un curier de la București, cu scrisori de la N. Bălcescu, prin care arăta că Vodă și-a dat demisia și că poporul a numit un alt guvern provizoriu compus de persoanele următoare: Mitropolitul prezident: membri: Tell, Eliade, Șt. G[olescu], Magheru și Scurtu, și 4 secretari: N. Bălcescu, A.G. Golescu (Arăpila), Rosetti și I. Brătianu, și că s-a format și un alt minister și anume: N. Golescu Dinăuntru, Câmpineanu al Drepătății, I. Voinescu Din Afară, Eliade al Treburilor Bisericești și Instrucțiilor Publice și Tell al Resbelului, șef al Poliției Moșoiu; și chemându-i să vie în grabă în Capitală.

Plecarea la București

Pe dată și pleacă, rămânând cu tabăra colonelul Pleșoianu — numit în acest grad în acea zi și mai numindu-se și alții tot prin decreturi — și părintele Șapcă. Dorobanții s-au trimis cu administratorul districtului Romani la Caracal, iar tabăra a pornit. Colonelul Pleșoianu i s-a zis că până în 3 zile crede că va sosi în Capitală. Seara fui cu tabăra la Slatina. D-aci hotărîi a pune soldații în care, ca să meargă mai iute pentru resonul că poate să să-ntâmpile vreo reacție, și atunci ce vor face colegii mei fără ajutor sincer. Pe de altă parte făceam și soldaților o ușurință, fiindcă erau obosiți de 8 zile. Așa s-a și făcut și sâmbătă seara eram la Cioro[gâr]la. Dar mai înainte de a sosi aflăm pe drum că-n București toată ziua s-a auzit focuri, aceea ce mă făcu să grăbesc marșul...

■ Biblioteca Națională. Colecții speciale. Fond N. Bălcescu, nr. 136. — Cornelia Bodea, *Curent și opinii în sinul emigraților la 1848. I. Memoriile colonelului Pleșoianu*, „Studia et acta Musei «N. Bălcescu», 1970/1971, p. 28–40.

■ 1. Este de remarcat concordanța versiunii memoriilor lui Pleșoianu, rămase nepublicate la vremea lor, cu însemnările eliptice și disperate ale lui A. Christofi, publicate în 1897. Un exemplu:

Membru al „Frăției”

Bălcescu și Golescu la Paris

Pleșoianu,

Tell, Eliade

Începutul:

„La anul 1844, maiorul *Christache Tell*, pe câmpul de la Filaret din București, astăzi Câmpul Libertății, m-a inițiat în societatea secretă numită: *Dreptate-Frăție* și apoi m-a prezentat lui Ioan Ghica de achizițiunea ce făcuse.

Nicu Bălcescu și Ales. Golescu (Arăpila) venind de la Paris pe Dunăre, au debarcat la Islaz și au spus lui Pleșoianu că sunt trimiși de *Lamartine*, președintele Republicii Franceze de la 24 Decembrie 1848 [sic!], ca să revoluționeze pe români.

Pleșoianu le-a răspuns că fără Tell el nu ar face nici o mișcare.

De aci s-au dus la Giurgiu și au spus maiorului *Christache Tell* ce le-au zis Pleșoianu.

Tell le-au răspuns că nici el nu face nimic fără Ion Heliade Rădulescu.

Mergeți la București. le-a zis el, împăcați pe Eliade cu Ioan Ghica, aduceți-mi bani ca să plătesc mîncarea soldaților, ca să nu samene a zaveră și atunci sunt cu voi.

Comitetul executiv, după ce a trimis lui Tell banii ceruți, s-a decis ca mișcarea să înceapă din trei părți diferite, apoi s-a dizolvat: 1) De la Telega de către sub-scrisul 2) de la Ocnele Mari de către căp. Grigorie Marghiloman, și 3) de la Islaz de către căp. Nicolae Pleșoianu.

Cuvântul de ordine erea: *Respect persoanei, respect proprietății.*

Ioan Ghica s-a trimis la Constantinopole ca să prevină pe Sublima Poartă de mișcarea ce se proiecta a se face, proclamându-se:

Autonomia țării și suveranitatea Sublimei Porți.

Precum și aceea frumoasă constituțiune democratică cu votul universal.

Guvernul provizoriu se compunea din 5 persoane:

1) Preotul *Radu Șapcă*, de la Celei, căruia Pleșoianu i-a scris să-și ia crucea și evanghelia și să vie la Islaz, *ca să binecuvânteze mireasa*. Preotul Radu Șapcă preot de sat a cărui ospitalitate era casa lui Avram, fără nici o instrucțiune, ci numai cu bunul simț al românului, a mers de la Celei la Islaz.

2) Nemuritorul *Ioan Eliade Rădulescu*, părintele literaturii române, care a pus de a jucat ursul, lui Duhamel în București.

Joacă bine măi martine
Să-ți dau icre cu masline
Să-ți mai dau și altceva
Să fie pe sama ta
Dincha, Dincha, Diuhamel

Eliade zicea înainte de 48: iubesc Libertatea / Mi-e frică de anarhie.

3) Col. *Ștefan Goleșcu*, adevărat boer de la descălecătoare, unul din fiii lui Dinică Goleșcu, care pe atunci și-a crescut băieții în Elveția democratică! a fost esilat de boeri fanarioți. — El a făcut un împrumut de una sută mii lei și a ajutat pe esilații români fără mijloace. — Câte patru frați Golești: Nicolae, Ștefan, Alesandru și Radu au luat parte activă la mișcarea de la 48 și au fost esilați de boerii fanarioți. *Cocoana Zinca*, muma acestor bravi cetățeni români, care și-a crescut copiii ca o matroană romană cu frica lui Dumnezeu și cu iubirea de patrie! Onoare lor. — *Cocoana Zinca*, muma acestor bravi cetățeni liberali, a stat la Rușciuc 4 luni și Vodă Știrbei nu i-a permis să intre în țară. Ciocoi se temeau și de femei, cu toată protecțiunea muscalilor!

Nemuritorul Eliade zicea că: boer e meserie de apărarea țării, iar nu nobilitate, *căci nobil tot românul a fost întotdeauna ca cetățean de Roma*.

4) Maiorul *Christache Tell*, om onest și capabil militar, care se bucura de o mare reputațiune în armată. Ca ministru de rebel a refuzat două mii de galbeni ce i s-au oferit de către antreprenorul statului. — Pe atunci hoțiile erau tolerate și considerate ca *chiverniseală*, își zicea: te trimit în cutare post ca să te procopsești.

5) Și căpitanul *Nicolae Pleșoianu* amicul meu intim.

(Cf. Alexandru Christofi. *Amintiri și fapte generoase. Din viața mea publică*, Craiova, 1897, p. 1-4).

Constituirea
(primului)
Guvern

[Evocări
răzlețe:]
Goleștii

(Ceilalți
membri ai
primului
Guvern)

2. Spațiu liber în text.

3. În însemnările sale, Christofi (*op. cit.*, p. 6) relatează astfel:

9 iunie 1848 — Mișcarea de la Telegra și cea de la Ocnele Mari au avortat. Numai acel brav căpitan *Nicolae Pleșoianu*, cu *Paicu fețebelul* care după scrisoarea lui Pleșoianu a venit cu compania 6 de la Bechet la Islaz și s-a pus sub ordinele căp. Pleșoianu fostul său șef și a ridicat stindardul tricolor al libertăților publice în acea zi memorabilă de 9 și 11 iunie 1848, s-au sculat la Islaz și în fața lumii întregi, a Rusiei colosul de la nord, și a împăratului Nicolae I de care și Europa se temea atunci! au proclamat drepturile acestei mândre țări, după vechile tractate de la Cuciuc-Cainargi, dintre domnitorii români și sultanii Sublimei Porți. Atunci s-a proclamat cea frumoasă constituțiune democratică cu votul universal, scrisă de nemuritorul Eliade noaptea la miezul nopții, cu ușile și cu ferestrele închise, căci atunci și zidurile [erau] cu urechi, și căpitan Costache ce-i zicea și Chehaia, chior și șchiop, cel cu biciul cu 7 limbi pe umăr, era la ordinele lui Vilara prim-ministru.

[Evocări
eliptice...
despre:]
„atunci”
la '48

„LA ARME, FRAȚI, LA ARME...”

42

C.D. ARICESCU, ODĂ LA EROINA ROMÂNĂ ANETTA IPĂTESCU

19 iunie

Văzut-ați o femeie, în zioa de trădare,
 În zioa răsbunării, atunci când fiecare
 Jura să se omoare ai patrii vânzători?
 Văzut-ați, zic, femeia, cu trup de amazoană,
 Cu brațul de aramă, cu inima romană,
 Cu fața-nflăcărată, cu ochi scânteietori,

Sburând într-o trăsură, ca bomba tunătoare
 Pe ulițele toate strigând în gura mare:
 „La arme, frați, la arme; căci, vai, suntem trădați!”
 Și mâinile armate la ceruri le înalță,
 Ca cum ar vrea să-i ceară a României viață,
 Și gloria-i trecută, și anii fortunați?

E ea! este Anetta, Jan-d' Arc a României,
 Ce numai cu cuvântul, în epoca sclaviei,
 A palmuit tiranul în fața lui scuipând*.
 Așa! E o română, e bravă eroină,
 Ce sfidează ferul morții, ș-aieargă de foc plină
 O lume spăimântată la arme-ncurajând.

În negru îmbrăcată, simbol de întristare,
 Ca fulgeru prin mulțime ea zboară-n nerăbdare,
 În fiecare mână ținând arme de foc.
 Părea a fi arhanghel d-eternă răsbunare,
 Mergând să pedepsească Sodoma-n răsculare,
 Și fiii neascultării să-i arză la un loc.

La glasul ei aleargă mulțimea electrizată,
 Copii, bătrâni, tot omul, cu mâna într-armată,
 Urmează pe eroul pe brațul lor purtat.
 De brațe erculeene trăsura-ncungiurată,

* În timpul guvernului trecut, arestând poliția pe cumnatul acestei doamne, ea s-a dus la Bibescu și i-a zis: „Asta e bucuria noastră, că avem prinț român, ca să ne maltrateze sbirii poliției? Ce deosebire între guvernul fanarioților și al M. Tale? Nu ne rămâne alt decât să ne săpăm singuri mormintele și să ne aruncăm în ele de vii; căci e mai dulce azi moartea decât viața rușinoasă ce trăim sub guvernul unui prinț român”.

De suflate viteze, viteaza escortată,
Sosește, sare, sboară, și iat-o la palat.

D-apostolii frăției pe mâni este purtată,
În urma ei s-aude o ura! prelungată,
Mirarea și respectul îi face-ndată loc.
Curagiu-mbărbătează mii inimi șovăinde,
Rușinea reîncoardă al lor brațe slăbide.
O singură femeie aprinde stinsul foc!

La capii libertății e dusă-n triumf mare,
Guvernul îi salută marea-nfățișare,
Și, sărutându-i mâna, o-nvită a ședea.
În giurul ei s-adună toți membrii cei de față,
Și toți, și toți admiră acel sânge de viață
Răsfrânt în chipu-i dulce ce-n flacără ardea.

Dar Eliade încă la ochi nu s-arată.
„Să văz pe Eliade“, ea strigă îngrijată.
„Viața lui e scumpă la popoul trădat!“
Poetul se arată și ea-l îmbrățișează.
Apoi de braț îl duce afară să-l revază
Mulțimea turburată, popoul spăimântat.

Curagiul mort acuma renaște-n fiecare,
Mulțimea se adună în număr și mai mare
Strigând toți: „Să trăiască ai patrii iubitori!“
Trăiască ș-al tău nume, română eroină!
Această zi din toate va fi cea mai senină,
Și cea mai glorioasă în anii-ți viitori.

■ „Pruncul român“, București, I, nr. 8, 6 iulie 1848, p. 32.

„ACEASTĂ CLICĂ DE REGENERATORI“

43

I. VOINESCU I, NOTIȚE ISTORICE ASUPRA ROMÂNIEI DE LA 1821-1866

Gheorghe Bibescu și sfetnicii săi. — În cursul domniei Bibescului prăpăditoare influință a patru persoane a adus nemulțumirea generală la astfel de grad, că chiar de n-ar fi fost turburări revoluționare în Europa, tot ar fi izbucnit o revoltă în țeară.

Marițica
Doamna,
A. Vilara

Doamna se amesteca în toate afacerile și fără voința ei nu se mișca nimica.

Alesandru Vilara, mai întâi în Ministeriul Dreptății, apoi în al Internelor, nu s-a sfiit a declara că el administră ca un pașă. Acest om era necontestat cel mai capabil și cu cunoștințe întinse de toate afacerile țării, ar fi putut fi iubit și stimat, dacă pe lângă capacitatea sa ar fi fost neinteresat și popular.

I. Manu

Ioan Manu, șeful Poliției, administră Capitala prin biciul jandarmilor, prin intrigi și prin calomnii de tot felul, crezând că acestea sunt adevăratele calități ale unui bun șef de poliție.

Col.
A. Banov

Colonelul A. Banov, de origine tartară, rămas de la ruși, deși era o nulitate, dar rudenia sa cu domnul prin soția sa de familie Bibescu și ideea că a fost ofițer rus și urma să știe tot, l-a făcut să capete favoarea eșepțională a domnului, pe care o exploata de minune, fiindcă-și făcuse un venit sigur din monopolul rangurilor și posturilor militare, precum și din alte însărcinări, clădiri de pichete, case, monăstiri ș.c.l., din care știa bine a trage un folos însemnat fără a se sfii de cineva.

Așadar, influența domniei apăsa clasa boierilor, a lui Vilara clasele inferioare și țărani, a Manului pe neguțători și industriași, a lui Banov pe militari. S-au găsit în mai multe rânduri bărbați îndrăzneți, care au arătat domnului starea lucrurilor și pericolul ce-l amenința, dar n-au fost ascultați.

La începutul anului 1848. — În astfel de indispoziție se aflau spiritele pe la începutul anului 1848, când pe la finitul lui februarie se răspândi vorba despre revoluția Franței.

Partidul
îmbuibat de
doctrină
socialiste

Atunci câțiva juni înbuiați de doctrine socialiste, fără idei pozitive de starea politică a țării, explicând rău proclamația lui Lamartine, au început să formeze partid cu scop d-a răsturna pe prințul Bibescu după tron, și sub masca celei mai absolute supunerii către Poartă, să schimbe guvernul în republican, să lepede protecția Rusii și să formeze o republică dunăreană dacoromană mare, întinsă, compusă de toți românii câți se află supuși la alte state, fără a se gândi că acest proiect, deși laudabil în sine, niciodată nu s-ar fi putut realiza, numai prin singura lor voință și putere, fiindcă aceste state mari, care au români între supușii lor, s-ar opune din toate puterile lor la un asemenea lucru cu tot contrariu politicii lor, și apoi pe suprafața pământului locuit de români mai sunt p-între dânsii și alte elemente de naționalități eterogene, precum unguri, saxoni și sârbi: așadar, în realizarea acestui vis a românilor, acele naționa-

O republică
daco-
romană:

lități ar urma să se supue suprimații românilor și cu aceasta ele n-ar vedea altă prefacere în existența lor politică decât o schimbare de stăpâni fără interes pentru dâșșii și pe de o parte mândria națională d-a se vedea supuși unui popor, care până aci la unele locuri era sub ascultarea lor, iar pe de alta, religia ar fi ațâțat un resbel civil crâncen, care ar fi cauzat complecta și fără folos dărăpănare atât unora, cât și celorlalți.

Această clică de regeneratori ai nații română n-a cutezat a se declara pe față decât după ce s-a încredințat bine despre turburările isbucnite mai în toate părțile Europii, și după îndemnul lui Talaat-Efendi, comisarul turc sosit în Capitală mai tot într-un timp cu generalul rus Duhamel, ce vinise să sondeze spiritele, cercetând totdeodată împreună cu turcul cauzele nemulțumirii românilor, dar partidul revoluționar a început a nu mai avea sfială. Generalul Duhamel a îndemnat pe domn să ceară ajutor de oștire rusă, dar el n-a voit, zicând că are mijloace să reprime o răsculare de va fi. Mai la urmă i s-a zis în mai multe rânduri să ia măsuri active pentru potolirea fierberii până a nu isbucni, dar el, adormit de promisiunile revoluționarilor, că mișcarea are să se facă în favoarea sa, ca să fie proclamat rege al daco-romanilor, abia pe la începutul lui iunie, după ce traseră cu pistoalele în el pe șosea la 9 [iunie], ordona a se face câteva arestări.

În fine, la 11 [iunie] domnul priimi o adresă de la Islaz subscrisă de Ioan Eliad, Ștefan Golescu, major Tell și popa Șapcă, prin care îl îndeamnă a confirma Constituția proclamată de dâșșii ca să rămâie pe tron și că dâșșii, însoțiti de două companii de infanterie și un escadron de cavalerie ce reușisă a trage în partitul lor, au pornit la Craiova și de acolo au să vie în Capitală.

Domnul, în loc să ia deloc măsurile dictate de gravitatea împrejurărilor, a găsit de cuviință să meargă pe la caserne ca să facă însuși apel la credința oștirii, dar ea ori îndoctrinată de capii revoluțiunii, ori disgestată de dânsul, a răspuns prin tăcere la înbierile lui. Atunci partitul revoluționar, luând curagiu că oștirea nu simpatizează cu domnul, la șease ore după amiază, o adunare numeroasă de popor cu steaguri tricolore, având în cap pe Nicolae Golescu, Costache Rosetti, Costache Filipescu, Nicolae și George [sic!] Bălcești și alții, au mers la locuința prințului și l-au silit să subscrie Constituția coprinsă într-o proclamație tipărită și care tot în acel timp se citea în Capitală pe la toate răspântiile și să schimbe ministeriul. Domnul, abandonat de toți, înconjurat de populație, care a cutezat chiar a-l maltrata, a subscris acea proclamație zicând: „Vă

„Această clică de regeneratori“...

Promisiunile făcute

Adresa de la Islaz

Domnul abandonat de toți

urez bune sfârșituri". Apoi a numit miniștri: la Interne pe N. Golescu, la Justiție, pe Șt. Golescu, la Instrucția Publică și Culte, pe I. Eliad, la Finanse, pe G. Magheru, la Afacerile Streine, pe N. Bălcescu, șeful Poliției pe C. Rosetti și președinte al municipalității pe C.A. Crețulescu.

A două zi orașul întreg nu înfățișa decât un trist spectacol de anarhie și neînțelegere, fără însă a se întâmpla vreun act sau ecș decât câteva ferestre sparte la casele lui Vilara și Mano, ce se strecuraseră seara și fugise la Giurgiu, unde au fost rău tratați de popor.

Colonelul Odobescu, care încă rămăsese la Resbel, ș-a dat în două rânduri demisia, dar ș-a retras-o înapoi.

Fuga
domnului

În fine, la 13 seara, prințul văzând că autoritatea sa nu mai era respectată, ș-a trimis demisia la Consiliul Ministrilor, motivată pe starea sănătății care nu-l erta a mai stăruia la cârma țării și îndată a plecat din Capitală la Câmpulung, unde împreunându-se cu familia sa retrasă mai de nainte acolo de frica holerii, ce se ivise cu mare furie în București, după puține ore de repaos, a trecut munții la Cronstadt, unde se afla refugiați mai mulți boieri așteptând potolirea turburărilor, care îi silesc a-și căuta refugiu în pământ străin.

Noul guvern

Dupe plecarea domnului, boierii și comersanții din Capitală, văzându-se amenințați de triste eventualități ale anarhiei, se adunară la Mitropolie, ca să constituie un guvern provizoriu, care să garanteze siguranța publică. După mai multe desbateri, acest guvern se compuse de N. Golescu, I. Eliad, major Tell, G. Magheru și Șt. Golescu sub președinția mitropolitului, și acest guvern numi pe miniștri: la Finanțe, pe Constantin N. Filipescu, la Justiție pe I. Câmpineanu, la Esterne pe major I. Voinescu și la Resbel pe colonel Odobescu, celelalte două ministere rămaseră cum a fost.

15/27 iunie:
Adunarea
de la lunca
Filaretului,

devenită

Câmpul
Libertății

La 15 [iunie] o numeroasă adunare compusă de toate clasele societății, purtând stindarde tricolore de toate dimensiunile și formele, escortată de o gardă cetățenească improvizată, merse în lunca Filaretului ca să asiste la solemnitatea ce era să se îndeplinească. Aci, după un serviciu religios împlinit de însuși mitropolitul, s-au dat citirea a 22 articole ale noii Constituții, coprinsă în proclamația de care s-a vorbit, apoi s-a săvârșit jurământul a apăra și susține Constituția cu chiar sacrificiul vieții. Pentru eternizarea acestei solemnități lunca s-a numit Câmpul Libertății. D<omnii> Eliad, Tell, Magheru și Șt. Golescu nu s-au aflat față, fiindcă au sosit în Capitală a două zi, urmați de trupele ce reușiră a atrage în răscularea lor.

După trei zile, o numerosă adunare de proprietari înspăimântați de o proclamație ce se pusese sub tipar și de coprirea art. 13

al Constituției, care îi amenința cu esproprierea, se adunară la otelu Momolo, ca să se chibzuiască ce măsuri să ia contra unei violări atât de înveredate a dreptului omenirii.

Este probabil ca mulți din proprietarii însemnați, până a nu veni la adunare, urma să se fi consultat cu colonelii Odobescu și Solomon, unul ministru de Resbel și celalt comandant regimentului al III-lea de garnizoană la București, fiindcă la 11 ore (19 iunie) pe când toți ofițerii se afla la palatul, ca să feliciteze pe membrii guvernului, deodată toate intrările se coprind de 200 de soldați și ordinul *la arest guvernul*, eșit din gura colonelului Odobescu, se și execută în persoana lui Eliad și Tell. Dar fie frică, fie temere de o mare reacție, arestații sunt rechemati ca să se consulte cu toții asupra formării unui nou guvern în care cerea să intre Odobescu și Câmpineanu, amicul său. După rechemarea lui Eliad și Tell, oștirea luă ordin a se retrage, dar colonelul Solomon, temându-se de vreo reacție, s-a așezat în dosul palatului, așteptând rezultatul conferinței. Din nenorocire un arnăut al Magherului, fie din ordin, fie de la sine, a tras dupe fereastră cu carabina și a lovit un soldat. La această detunare, poporul adunat, crezând pe guvern în pericol, se aruncă asupra oștirii și o atacă cu pietre, soldații văzându-se atacați pe nedrept a pierdut răbdarea, fac foc asupra gloatei și culcă jos 13 individe. Nu mă sfiesc a zice că în această ocazie rău interpretată mai la urmă, soldații n-au făcut decât a se apăra, și încă cea mai mare parte din ei a tras în sus, după cum mărturisea mult timp în urmă pereții palatului găuriți de gloanțe.

Această tristă întâmplare a cauzat îndârjirea poporului, care cu strigări de turbare a coprins toate stradele și a început a se baricada ca să apere pe guvernul său contra oștirii. Atunci colonelul Solomon, ca să înlăture o încăerare sângeroasă, a început a se retrage și s-a dus de s-a închis în caserna de la Dealu Spirii, dând ordin artileriei să vie îndată de la Malmezon, dinpreună cu altă companie de infaterie casernată acolo.

Căpeteniile revoluției, văzându-se mântuiți de împilarea oștirii și încredințându-se de simpatia poporului, au decretat pe colonelii Odobescu și Solomon destituiți din funcțiile lor, dar aceasta era mai lesne de decretat decât de executat. Colonel Solomon, înconjurat de soldați, și care îl iubea, înfrunta toate actele guvernului, care nu dispoza de nici o putere activă; dar el ca să silească a preda comanda regimentului a alergat la înșelăciune. Mitropolitul, însoțit de un ordin al colonelului Odobescu, fu trimis la casernă ca să roage pe Solomon, în numele binelui comun, să încredințeze comanda colo-

19 iun. / 1 iul.:
Proprietarii
la hotelul
Momolo

„La arest
guvernul“!

Îndârjirea
poporului

Colonelii
Odobescu
și Solomon
destituiți...

și

nelului Scarlat Crețulescu, șeful gardei naționale, promițându-i pe onoarea sa de mitropolit că li se va da o sigură escortă până la hotarul țării. Încredințări, promisiuni, jurăminte toate au fost puse în joc ca să-l înduplice, și Solomon, nebănuind că un venerabil arhipăstor era să fie organul trădării, predă comanda regimentului și se retrage afară din oraș la grădina colonelului Banov ca să se pregătească de plecare. Aci s-a dat pe față lașitatea noilor noștri triumfuri, fiindcă îndată ce a aflat că vicleșugul lor a triumfat, a asmuțit poporul către asilul lui Solomon și condus de un cadet din oștire, anume Adrian, calcă casa și îl târesc ca pe un criminal, maltratându-l, până la palat, unde se arestează dinpreună cu colonelul Odobescu.

arestați

După aceste întâmplări, guvernul mai viindu-și puțin în simțire de zguduiri ce încercase, a început a se gândi la măsurile ce trebuie să ia la caz de intervenire a armatei și a hotărât să centralizeze oștiri în jurul Capitalei, pentru care s-au și expedit ordine pe la toți comandanții de părți.

„Știrea că
armia rusă
intrase în
Moldavia”

În acest timp veni știre că armia rusă concentrată la Prut intrase în Moldavia și că era gata să pomească asupra Bucureștiului, cuibul revoluției. La această noutate, consiliul se adună numaidecât și hotărî ca miliția să se tragă la munți ca să dea mâna cu Transilvania revoluționată, fără să se gândească câtuși de puțin la necesitățile unei oștire puse în mișcare și lipsită de toate. Ofițerii din garnisoană, luând ordin de plecare și văzând negliobia guvernului, au declarat prin unul din vechii lor coloneli, că misia lor nu este a servi de instrument patimilor unui guvern fără cunoștință de poziția politică a țării și a căruia existență ei o cred mai mult decât problematică, ci datoria lor este a-și apăra patria și vetrele lor de nenorocirile ce rezultă din starea de anarhie în care văd țeara, și dacă se vor vedea că nu sunt în stare a-și împlini astă sacră datorie dictată de onoare și de înprejurările prezente, mai bine preferă a se retrage în viața privată, decât a se face părtaș la iminenta peire a țării.

„Neghiobia
guvernului”

Atunci membrii guvernului, văzându-se amenințați pe d-o parte de sentimentele ostile ale ofițerilor, iar pe de alta de venirea armii ruse, s-au coprins d-o spaimă panică, și la 28, pe la miezul nopții, în deplinul esercițiu al puterii lor au părăsit în grabă Capitala țării, apucând drumul spre Târgoviște, urmați de acele două companii de infanterie fidele lor, și care consimțiseră a-i însoți, dar la întâia stație câteva cârtiri au început a circula prin rândurile soldaților, și cei mai înțelepți din ei au propus a să întoarcă la București, și cu toate promisiunile stăpânitoare ale fugarului guvern, ei s-au întors

Guvern
fugar

în Capitală, au intrat în case, unde colonelii Odobescu și Solomon reintegrați în funcțiile lor i-a reprimat cu toată mulțumirea.

A două zi tot orașul se bucură de cea mai mare liniște, chiar urmele revoluției dispăruseră și cetățenii osteniți d-acest repede și de întâmplări, care turburaseră pacinica lor viață, căuta să uite chiar aducerea aminte. Toată mișcarea revoluționară s-ar fi stins, dacă boierii ar fi desfășurat atunci energia cerută de înprejurări așa de critice, dar toată ziua s-a petrecut în adunarea lor acasă la mitropolitul, în dispută pentru împărțirea ministerelor și alte funcții înalte.

Așadar, pe de o parte moliciunea, pe de alta urăta conduită a unor funcționari polițienești, iar mai ales vorba într-adins răspândită de agenții revoluției că intrarea armii ruse în Moldavia nu era adevărată, încurajase pe partizanii desordinii, redicără stindarde pe toate casele publice și espediară chiar în acea zi curieri la membrii fugarului guvern, care în acel timp suferau maltratări din partea amicilor bunei ordine și reîntorcerea lor în Capitală fu inaugurată prin scene deplorabile, multe case fură jefuite și dărăpăcate, multe persoane maltratate de poporul suveran întărit de anarhiști, deși deviza juratei Constituții era: „Respect persoanelor, respect proprietății”.

După trei zile, capii revoluției intrară din nou în Capitală, însemnându-și prezența prin actele cele mai arbitrare. Colonelii Odobescu și Solomon dobândiră autorizație a eși din țară și îndată și plecară.

Asta stare de lucruri nu mai putea fi tolerată și Poarta, prin încredințarea ambasadorului rus, ordonă să se trimită armia în România, ca să restabileze ordinea legală și Soliman pașa în capul ei trecând Dunărea la Giurgiu pe la jumătatea lui iulie s-a așezat în tabără afară din oraș. Guvernul, aflând despre acestea, a trimis pe ministrul de Esterne să întrebe pe Soliman pașa, în virtutea cărui drept a cucerat să calce pe țărâmul românesc înfruntând tratatele încheiate de domnii Mircea și Vlad IV, dar turcul n-a dat nici un răspuns. Această umilire a supărat mult pe guvern, dar carabinele turcești l-au făcut să sufere în tăcere și s-a văzut silit a tăcea și a trata cu trimisul Porții cu cel mai mare menajament.

La 19 [iulie] Soliman pașa a trimis la București pe Tingiroglu, secretarul lui, c-o adresă către notabilii țării, dar trimisul fu priimit de guvern rece, pentru că aceea adresă nu era anume către dânsul, și după mai multe desbateri abia consimți a se citi nota oficială la Mitropolie în adunare publică. Nota coprindea mai întâi nemulțumirea sultanului pentru cele întâmplate, apoi stăruința formală d-a se

Colonelii
Solomon și
Odobescu
reintegrați...

Dar
moliciunea
boierilor...

Partizanii
desordinii
încurajați...

Capii
revoluției
din nou
în Capitală...

Poarta
trimite armia
în România

Tingiroglu
la București

Nota Porții

Poporul
adunat
pe Câmpul
Libertății
„alege”...
Locotenența
domnească...

întocmi căimăcămie reglementară. Membrii guvernului refuzară d-a se conforma cu această condiție și dispoziție *ad litteram*, dar ca să nu se arate de tot nesupuși, se constituiră ei în Căimăcămie printr-o alegere de popor adunat pe Câmpul Libertății, dând nume de Locotenență domnească acestei noi forme de guvern pe care Soliman pașa refuză d-a recunoaște. Mai la urmă, prin același mod de alegere, reducându-se numărul membrilor Locotenenței din cinci la trei și anume: N. Golescu, I. Eliad și Tell, pașa a cedat și agenții consulari al Austriei, Engliterii și Grecii au mers în uniformă să feliciteze pe noul guvern în numele suveranilor lor. Soliman pașa, ca să dea mai multă autenticitate recunoașterii ce făcuse, a venit la București la 9 august, escortat de 300 călăreți turci și, printr-o proclamație, a invitat pe boieri și pe toate celelalte clase ale societății să recunoască noul guvern, și să-i dea ascultate până ce se vor lua alte dispoziții de către sultanul, garantând el onoarea, averea și viața tuturor locuitorilor țării în genere, și s-a întors la Giurgiu.

Agenți
revoluționari
trimiși în
toată țara

„Strigările
scandaloase
ale
poporului”

Triumvirii noștrii urma să se mulțumească că triumfaseră și să potolească febrele. Dar ei, cu toată promisiunea de siguranță ce să arăta că dau țării, trimitea agenți revoluționari în toată țara ca să propage principii socialiste și chiar în Capitală anarhia și ura ajunseseră la așa grad de întăritare contra proprietarilor, că, caracterul cel blând și liniștit al românilor părea că să schimbase în spirit sălbatic, și printre strigările scandaloase ale poporului nu se auzea decât: „moarte aristocraților”. Chiar miliția, uitând sentimentele de onoare și disciplină de care se povățuise până aci, s-a răsculat în două rânduri fără motive binecuvântate, și nu se știe ce triste rezultate ar fi adus răscularea ei, dacă dulcele vorbe și părul cel alb a unuia din vechii lor coloneli, căruia totdeauna arătase cel mai mare respect, n-ar fi făcut-o să intre în datoriile ei.

Fuad Efendi,
comisar
imperial

În astă stare era țara pe la jumătatea lui august când guvernul trimise o deputație la sultanul ca să ceară confirmarea Constituției. Această deputație s-a întors la 6 septembrie, aducând știrea că n-a fost priimită, și că în locul lui Soliman pașa vine în România Fuad-Efendi în calitate de comisar imperial, cu ordin d-a ocupa militărește Capitala, și apoi să facă cunoscută voința sultanului.

Auzind aceasta triumviratul revoluționar și voind să lase un suvenir durabil de negliobia lor, de care până aci dăduse destule probe, răsculă poporul care, având în capul său un grec, anume C. Aristia, merge la palatul ministerului, cere *Reglementul Organic* și *Arhontologia* țării, care după puțină rezistență îi se dă. Un pat mortuar acoperit cu semne de doliu era pregătit jos, se așază pe

dânsul aceste acte în mijlocul huetelor gloatei, și se pornesc spre locuința mitropolitului cu cântări batjocoroase. După ce a ajuns acolo, silește pe mitropolitul ca îmbrăcat în vestimente sacre să anatematizeze acele embleme ale onoarei și ale drepturilor țării, apoi le aruncă cu dispreț în flăcările unui foc pregătit ad-hoc și spre covârșirea îndobidocirii morală în care se afla confundată societatea, aceasta ridicolă parodie a fost inițiată în toate capitalele districtelor ca o inaugurare a renașterii României!! Ce nume se poate da unui asemenea fapt? Care nație ș-a ars vreodată legile mai nainte d-a face altele! dar cel puțin este o consolație că, căpetenia acestui fapt a fost un grec.

După stăruința generalului Duhamel ce se afla cu armia turcă, [aceasta] s-a pornit din tabără de la Giurgiu la 10 septembrie, și a treia zi a ajuns la Văcărești, unde vro zece mii de țărani adunați de guvern s-au opus la intrarea armii în Capitală. Comisarii imperiali, ca să evite o încăerare, dete ordin să se schimbe drumul spre câmpia Cotrocenilor, unde a și tăbărât.

Către șapte ore seara Ion Brătianu, șeful Poliției, cel mai turbat revoluționar, voind să-ncerce dacă influința lui asupra gloatei mai există, a pus să tragă clopotele pe la toate bisericile, faptă care a băgat groază în inimile tuturor orășenilor, crezând că au călcat turcii orașul. Deși lumea s-a răspândit pe strade, dar pe la 9 ore tot sgomotul au încetat, însă spaima a produs multe triste rezultate.

A două-zi Cherim pașa, intrând în oraș escortat d-o escuadă de călăreți, a mers mai întâi la mitropolitul, apoi la banul A. Filipescu, unde toți boierii erau adunați și le-a făcut cunoscut că Fuad Efendi îi invită la Cotroceni ca să le comunice voința sultanului. La aceasta notificație supuindu-să, mitropolitul cu boierii a plecat la tabără, unde s-au adunat mulțime de persoane de toate clasele, și mare parte din căpeteniile revoluției, afară de N. Golescu, I. Eliad și Tell, care se declaraseră în permanență. Comisarul turc le-a citit o notă prin care Locotenența domnească se desființa și în locu-i se numi un singur caimacam, logofătul C. Cantacuzino.

Această neașteptată decepțiune a făcut să se auză câteva strigări de nemulțumire, și îndată monăstirea fu înconjurată de oștire rămânând adunarea prizonieră, afară din câteva persoane dinpreună cu caimacamul, care se întoarseră în Capitală. Apoi Cherim-pașa luând ordin să ocupe Capitala, se porni cu un detașament de oștire ca să intre prin bariera Dealu Spirii.

Major Radu Golescu, comandantul regimentului II, ce era atunci de garnisoană, aflând de intrarea turcilor, ș-a întocmit trupa

Arderea Regulamentului organic și a Arhondologiei: „ridicolă parodie”...

Intervenția armiei turcești...

I. Brătianu „cel mai turbat revoluționar”...

La Cotroceni,

Locotenența domnească înlocuită cu un singur caimacam

Pompierii
din Dealu
Spirii

în coloană în centrul casernii, și a espediat un subofițer la șeful companii de pompieri ca să-l invite a veni cu oamenii săi la casernă. Acesta, adunând în pripă ca la 150 de oameni cu doi ofițeri, a plecat cu pas alergător, să îndreptă spre poarta casernii intrând prin poarta curții arse cu detașamentul său întocmit în despărțiri, s-a urcat în deal, s-a oprit puțin ca să răsuflă și fără a se îndoi câtuși de puțin, a hotărât să-și facă drum cu orice preț printre oștirea turcă, ca să se înpreune cu frații săi de arme în caserna din deal, dar când a ajuns în fața armii turcă, unul din ofițerii turci amenințându-l cu sabia, fu numaidecât culcat jos de glonțul unui pompier. Atunci acea mână de bravi, văzând că bătaia s-a angajat, să întocmi în rândurile de resbel și începu un foc iute asupra armii otomane fără temere de superioritatea numerică. Această îndrăsneață atacă, introducând desordinea și confuzia în rândurile turcilor, pompierii a profitat de ocazie, s-au aruncat ca lei pe un tun, au pus mâna pe dânsul și a împrăștiat moartea în inamici, dar alte tunuri descărcate în vitejii români, ofițerii Stărotescu și Dănescu cu 53 pompieri au fost culcați la pământ, și cealaltă parte din ei s-au debandat.

Vitejii
români...

a u împrăștiat
moartea în
inamici,
dar...

Batalionul aflat în curtea casernii, auzind împușcătura, s-a desfășurat în rânduială de batalie, și a deschis un foc din cele mai vii asupra inamicului înșirat pe șosea, dar când a văzut pe camarazii lor debandați, s-au retras de vale ca să nu se sacrifice fără nici un folos, fiindcă vreun ajutor n-avea a aștepta de nicăiri. Toată astă încăerare n-a ținut decât ca la trei quarturi de ore, dar trebuie să fi costat foarte scump turcilor; numărul morților lor nu s-a putut afla, fiindcă au fost rădicați noaptea.

Cum a intrat
armia
otomană
în cazarmă...

Armia otomană, după ce s-a văzut mântuită de acea stavilă neașteptată, a intrat în oraș și ariergarda lor a ocupat caserna dar n-a cutezat a se așeza în camere, ci a stat bivuacând toată noaptea în curte și pe stradă. A două zi după ce a vizitat cu mare sfiială toate localitățile și s-a încredințat că nu mai era picior de soldat român, s-a așezat prin încăperi. În timpul vizitației n-a găsit decât pe facționarul de la steagurile regimentului, pe care trârându-l în curte l-au împușcat fără misericordie. ... Onoare ție, june martir al credinții către serviciu!

„Onoare ție,
june
martir“...

După această catastrofă, pompierii a stat vreo trei patru zile ascunși, și la apelul ce li s-au făcut a venit cu obicnuită lor îndrăsneală de ș-au reluat serviciul.

★

Aci se termină revoluția. Dar o aruncătură de ochi înapoi este necesară pentru mai bună desvoltare.

O aruncătură de ochi înapoi. — După întoarcerea fugarului guvern, la patru iulie, G. Magheru, care după cum se vede era foarte resbelnic, nesimțindu-se la locul său în Capitală, a promis guvernului să meargă să ridice pandurii în România mică, ca să combată pre îndrăzneța putere care ar cuteza să intre în țeară ca să se opue la Constituția proclamată de poporul suveran. Și pentru realizarea acestui plan, luând modestul titlu de general-căpitan al trupelor neregulate, fiindcă comanda celor regulate o luase maiorul Tell, înălțându-se însuși pe sine la gradul de general, a plecat la Râmnic, unde a adunat câteva sute de dorobanți pe o câmpie căria a dat pompoasa numire de tabăra lui Traian; mai la urmă i să mai trimiseră două companii de infanterie, 4 tunuri și una divisiune de cavalerie. Toți banii căpătați și a cutiilor sătești a luat drumul taberii imperatorului roman, și nici o socoteală nu s-a mai văzut d-a lor întrebuințare.

Generalul
„resbelnic”
Magheru...

și

tabăra
lui Traian...

Dupe ce s-a instalat C. Cantacuzino caimacam, a trimis ordin general-căpitanului să-și lase dulcele vise de Generalism și să dea supunere guvernului legal, dar el a stăruit în proiectile sale de independință, până la sosirea cazacilor sub comanda adjutantului colonel Scariatin, care era trimis contra lui de către generalul Lüders, comandantul armiei rusă ce intrase în țeară. Abia se iviră lăncile cazacilor și bravul nostru strategiu alergă spre Hermanstadt, luând cu sine numai banii statului și disprețul public. După fuga lui, dorobanții adunați s-au împrăși, iar miliția a încetat d-a esista. O parte s-a debandat din tabăra lui Traian, ceilaltă cu câteva zile mai nainte fusese desarmată de turci.

Sosirea
cazacilor
și
fuga... lui
Magheru...

Deși lucrurile era combinate astfel, că armii amândoa să ocupe țeara, ca să restabileze ordinea legală și să proteje averea oamenilor amenințată de comuniști, ajutorul lor n-a făcut altceva decât a grăbit timpul mânturii cu câteva zile, fiindcă revoluția se svârcolea în spasmurile tristei sale agonii. Țeara se afla în cea mai tristă poziție și viitorul ei se arăta foarte întunecos: tezaurul statului era sleit, contractii vămilor, ocnelor, domeniilor nu mai voia să plătească bani contractelor, țărani refuza d-a plăti capitația, toți postuitanții funcțiilor publice, care serviseră planurilor guvernului, cerea cu ton recompense, și comerțul, sorgintele bogății naționale desăvârșit desființat târâse în căderea sa creditul. Poporul orașelor, înviersunat de trei luni de inacțiune și întărâtare morală, care influința cu putere asupra înfierbântatului său temperament, începuse a se cam da la ecsele și proprietarii din parte-le se prepara a vinde scump violarea averilor lor.

Revoluția
„în spasmu-
rile tristei
sale
agonii”...

Capii
revoluției
fugiră unii,
iar alții...

Atunci capii revoluției văzând astă stare a lucrurilor, armia turcă intrată în Capitală, și cea rusă apropiindu-se, imitară exemplul Magherului și fugiră, unii la Transilvania, iar alții mai creduli în protecția turcă, se deteră în mâinile lor și fură trimiși în exil pe la diferite puncturi ale Turchiei.

„Caracterurile
principa-
lilor revo-
luționari...“:
Ion Eliad...

Până a nu termina astă repede schiță a nenorocitelor evenimente ce se petrecură în țeară, gândesc că o descriere a caracterurilor principalilor revoluționari n-ar fi fără interes pentru posteritate.

Ion Eliad, fiul al unui băcan din Târgoviște, s-a făcut singur educația, care deși nu este bazată pe cunoștințe speciale dar avea un lustru. Înzestrat de natură c-un spirit poetic însemnat, a intrat în societățile cele mai alese prin poeziile sale. Om fără capacitate administrativă, fără cunoștințe politice: trei mari mișcători ai inimii omenești l-au împins a organiza revoluția ca să-și facă un nume, dacă nu va putea să ajungă la putere: ambiția, necazul și sărăcia. Flatat în toate zilele de juni studenți, care îl compara cu Lamartine, al căruia să făcuse traducător, ca să-i semene și mai bine întru toate, abia ilustrul orator zisese dinastiei orleaniste „este prea târziu“, și Ion Eliad a hotărât să-și răstoarne țeara. El era redactor al „Buletinului Ofițial“, jurnalul guvernului, și fiindcă nu înceta d-a scrie și a vorbi contra prințului Bibescu, îi s-a luat redacția acelei foi, care l-a lăsat fără mijloace de esistență, fiindcă era cufundat în datorii, și douăzeci mie de lei, ce îi se plătea de guvern pentru redacția acelei foi, era singurul mijloc de a-și susține familia. Iată ce l-a făcut să strige în mijlocul poporului de care era înconjurat „*Vocea poporului este vocea lui Dumnezeu*“. Dar dădând lui Eliad puțin aur ca să-și întămpine trebuințele, România ar fi fost scutită de cruntele sguiduri ce a încercat. De ce lucruri mici atârnă destinurile omenești! Stilul poetic cu care s-a servit în proclamația Constituției, flatând pasiunile claselor mici și ale poporului, a tras majoritatea națiunii în favoarea ideilor sale utopiste.

N. Golescu

Nicolae Golescu, bărbat cu inimă nobilă, generos și de caracter cavaleresc, n-a intrat în conspirație decât fiindcă ura guvernul Bibescuului, și a sperat poate să vină în locul lui.

Gh. Magheru

George Magheru, om de familie proastă din Târgu Jiului, ambițios ca toți parveniții, fără nici o creștere, de o intelligență de tot marginită, a îmbrățișat revoluția târât de amăgitoare vorburi ale amicului său Eliad, fără să știe ce are să rezulte.

Chr. Tell

Cristian Tell, se zice că este fiul al unui popă sătesc, a servit ca voluntar între panduri în campania rusă de la 1828-29 și la formarea miliției a fost priimit cu rangul de ofițer, unde dobândise pe

acel de major, fără multă învățătură, dar cetit mult. El a intrat în revoluție fără a avea în vedere decât gradul de general, dar simplitatea ideilor sale și neîndrăzneala îl făcea să fie o jucărie în mâinile celor mai vicleni.

Celelalte persoane care au jucat role secundare în această comedie, era parte tineri exaltați și alții cufundați în datorii, care spera ca prin răsturnarea ordinii legale, să dobândească posturi mari în noul guvern.

Resultatele ticăloasei revoluții. — Resultatele acestei ticăloase revoluții sunt disprețul respectului cuvenit dregătorilor țării, ura țăranilor contra proprietarilor, demoralisația oștirii și introducerea desfrânării politice în toate clasele.

Am fost martor ocular amândurora revoluțiilor ce am descris în acest memorial și am observat o mare diferență între dănsule: Cea dintâi a fost cauzată de vițurile guvernului fanariot, care prin jafurile și apăsările de tot felul a adus pe români la culmea disperării; o reformă radicală în guvern era visul cel mai dorit al românilor, și redobândirea drepturilor d-ași alege pe domn din sânul lor, era obiectul dorințelor lor. Faptele prințului Bibescu, deși displăcea multora, dar nu putea împinge pe nație până la revoluție, dacă morbul revoluționar nu ar fi fost epidemic mai în toate părțile cu tendințe socialiste.

Ca martor ocular,

și la „1821”

și la „1848”

„Morbul revoluționar”
„cu tendințe socialiste”

După căderea revoluții și reconstituirea ramurilor administrației, lucrurile au început a-și lua legiuitul curs.

În aceasta epocă armia austriacă bătută de ungurii răsculați își căută mântuirea în România. Intrând pe la Predeal, teara o hospătă și o conduse cu toată îngrijirea d-a lungul ei până la Vârciorova, pe unde reintră în pământul lor, iar Capitala, orașele și satele muntene se umplură de emigranți din Cronstadt și Hermanstadt, unde ungurii esersau cele mai barbare cruzimi.

După revoluție...

Armia austriacă...
în
România...

Pe la finitul lui mai 1849, armia rusă priimi ordine să intre în Transilvania și numaidecât un corp de 25 batalioane, 5 baterii de artilerie, 2 regimenturi de lăncieri și câteva sute de cazaci porniră ca să intre pe la Temeș. Dar la Predeal întâmpinară o baricadă uriașă ungurească, însă generalul Lüdgers răsturnă acea piedică și se întinse în Transilvania, unde în curs de patru luni, printr-o preumblare militară, nimicnici armia ungurească și se întoarse triumfător în România, care printr-un straniu contrast fu silită să-și eserseze ospitalitatea și către ungurii ucigași ai românilor de peste Carpați; aceștia, în număr însemnat, însoțiți de căpeteniile lor cele mai mari,

Armia rusă
în Tran-
silvania...

Un straniu
contrast...

precum Kossuth, Bem, Teleky, Mészáros, Dembinski și alții, predându-se turcilor, au trecut prin țeară la Vidin.

Cantacozino, în timpul scurtei existențe a căimăcămii sale, n-a cruțat nimic ca să restabileze și să menție ordinea legală și regula în toate ramurile administrației ce a găsit-o în completă demoralizație și obicnuită sa amabilitate a tras iubirea compatrioților săi. În astă epocă s-au arestat de către ruși mulți părtași ai revoluției, s-au închis la Văcărești și după o lungă cercetare, unii s-au liberat, iar alții s-au osândit de judecată la închisoare de doi ani.

■ B.A.R. Ms. rom. 3828. Colonelul Ion Voinescu, *Notițe istorice asupra României de la 1821–1866* p. 36–53; cf. și C. Rezachievi, V. Stan, *Memoriile istorice ale col. Ion Voinescu I, ... Fragmente referitoare la revoluția din 1848*, „Revista de Istorie” XXXI, 1978, nr. 5, p. 835–849.

ZILELE 10/22 Iunie—19 Iunie / 1 Iulie URGISITE DE UN CONSERVATOR

44

AMINTIRILE COLONELULUI LĂCUSTEANU

Domnia prințului Gheorghe Bibescu. — Acest domn, la suirea sa pe tronul României, nu avea încă vârsta de 40 ani împliniți. Natura îl înzestraseră cu multe talenturi, era literat cu desăvârșire, inteligent și progresist; un singur viciu îl stăpânea, acela era mândria (orgoliul), și negreșit că și acest viciu l-ar fi părăsit dacă nu ar fi fost subjugat de amorul doamnei, care era de o mândrie într-un grad superlativ. Domnul avea o inimă bună și flexibilă, dar doamna îl conducea la acest păcat, de multe ori fără voia sa. Acest viciu i-a pierdut și tronul: „Dumnezeu stă mândrilor împotriva”. Afecția toată are pentru aceia cari știau mai bine să-i fleteze vanitatea aristocratică; el spera și se amăgea de iluziile ce îi făceau roșii că vor să-l facă împărat al Daciei.

Despre onestitate, cu cât era domnul de onest, cu atât camarila era de hrăpitoare. Camarila se compunea din vornicul Vilara, care devenise un alt Richelieu, de un văr al Măriei Sale, anume Nicolae Bibescu, poreclit „falca măgarului” și de un păcătos de muscal, Banov, care era căsătorit cu vara Măriei Sale și sora lui Nicolae Bibescu.

În administrația țării domnul avea puține cunoștințe și se administra de Vilara și numai de dânsul. Iar cât pentru politica din afară

„Părtași ai
revoluției”
arestați de
către ruși

Calități
și vicii

Camarila
Măriei Sale

se conducea numai de domn și au condus-o foarte bine, încât au de-
jucat toate puterile vecine în timpul domniei sale.

Astfel că după scoaterea sa din domnie de către revoluționarii
de la 1848 cabinetul Rusiei au stăruit pe lângă guvernul stabil al
României și i-au dăruit ca recompensă venitul comăritului vitelor
din Capitală pentru șapte ani. Iar în 1849, mergând cu doamna la
Constantinopol, sultanul Abdul Medgid Chan i-au dăruit un palat
de vară împărătesc, iar doamnei i-au dat ca decorație portretul său
în brilianturi...

Decorații
post-revo-
luționare

Faza prin care am trecut sub domnia acestui domn mi-a fost
dezagreabilă, fiindcă am fost prigonit, ba încă de vreo două ori era
să mă supuie judecății ostășești pentru nimicuri care nu merită a le
mai însemna, și această prigonire venea de la camarilă, fiindcă-mi
era odioasă.

În anul după urmă al căderii sale s-au căit, dar era târziu! Se
căiește și acum!

În fuga Măriei Sale la Brașov, în anul 1848, unde mă aflu și eu
proscris de revoluționari, venind fiul său Nicolae Bibescu de la Pa-
ris ca să-l vadă (ofițer în oștirea franceză), Măria Sa m-au recoman-
dat la fiul său cu aceste cuvinte: „Îți recomand pe bravul maior Lă-
custeanu. Dacă l-aș fi cunoscut bine mai de înaintea, astăzi nu aș fi
fost în Brașov, dar din nenorocire l-am cunoscut târziu“.

Revoluția de la 1848. — În anul 1847 se coalizară dascăleții,
advocații și ciocoii rapaci, aspirând la o răsturnare generală a țării,
cu scop de a se urca peste ruinele boierilor și celor avuți. Pe de altă
parte ex-domnul Alexandru Ghica, prin feciorii de boieri (cari erau
clasa cea mai inteligentă în aparență) și prin bani, având de instru-
mente pe frații Golești, Nicolae și Ștefan, uneltea răsturnarea lui
Vodă Bibescu, cu scop de a reveni pe tronul României. Rușii iarăși,
nu numai că nu le plăcea, ba încă în anul 1848 luna lui mai au
trimis pe generalul Duhamel ca să-i dea mai multă impulsie, cu
scop — ca vecină — să ia de pretext că la porțile ei s-au aprins un
resbel civil și cu acest chip să poată intra în țară să deschidă
«chestia Orientului».

Aspiratori la
o răsturnare
generală
a țării:

Generalul Duhamel, sau Rusia, aveau de unealtă pe Ioan Ghica,
ginerele generalului Mavros, un fanariot pripășit în țară, general
civil rusesc, iar la noi general inspector al carantinelor pe amân-
două Principatele. Boierii cei mari iarăși, cari nu vedeau mai de-
parte decât vârful nasului, cu aspirații la moștenirea tronului, se-
condau revoluția, deși dâșii se prefăceau a rămâne statornici în

Ioan Ghica

principiile și legile reglementare, iar pe fiii lor îi împingeau să se coalizeze cu revoluționarii. Astfel alimentându-se, revoluția mergea progresând cu pași uriași, numai poporul și țara sta impasibilă la toate aceste machinații, deși se sluzea cu numele lui fără ca el să știe. Îi auzai strigând: „În numele poporului! Nația decretează! Dorința poporului!” și altele...

Partidul lui
Eliad avea
majoritatea

Din toate aceste partide, numai partidul lui Eliad Rădulescu avea imensa majoritate de prozeliti care se compunea, cum am zis mai sus, de dăscăleți, de advocați, ciocoi, armeni, țigani și ovrei, căci prin proclamația sa, după cum se va vedea mai la vale, a știut să fleteze și să măgulească toate clasele.

Visul lui
Bibescu

Vodă Bibescu, din parte-i, se adormea de iluzii care îi procurau golani, că urzesc o revoluție cu Moldova și cu Transilvania și să-l proclame de împărat al Daciei. Fie politica exterioară, fie slăbiciune sau inerție, nu lua măsuri coercitive.

Șiretenia lui
Duhamel

Generalul Duhamel, deși pe sub mână urzea revoluția, însă în fața lui Vodă Bibescu stăruia să facă arestații pentru a înăbuși răscoala, și dacă are trebuință de oștire (căci zicea că nu are încredere în oștirea țării) să-i facă o cerere și în două zile să-i aducă oricâte regimente de cazaci va voi. Bine era să-l fi ascultat!

Exemplul
domnului
Moldovei

Generalul îi aducea pildă pe confratele său de la Moldova, Mihail Sturza, care au înăbușit revoluția în 24 de ore, căci și acolo se răsculase, și au trimis într-o seară pe aga cu dorobanții și pe fiul său spătarul cu soldații și i-au legat pe toți, și a doua zi i-au adus în Curtea domnească și i-au bătut cu nuele la spate pe toți fără deosebire, fie boier, fie comersant, fie supus străin. Între complici au mâncat și Vodă Cuza bătaie, după cum o spunea singur după ce devenise domn. Și astfel au înțeleptit pe toți nebunii.

Măsurile
domnului...

Iar Vodă Bibescu, drept toate mijloacele de înăbușire a revoluției, au chemat un ciocoi de peste Olt, anume Magheru, l-au făcut cârmuitor la Mehedinți și i-au dat trei-patru mii de galbeni ca să recruteze câteva mii de panduri și, la cea dintâi chemare, să vie cu pandurii în Capitală.

În Capitală au dat iarăși ordine severe ca maiorii comandanți de batalioane să stea pe rând în cazarmă și, la semnalul dat, să fie cu batalionul la palat, având și fiecare soldat câte 60 de patroane cu glonț (din nenorocire eu comandam batalionul al doilea — căci în anul acela am fost mutat în regimentul III, după cererea mea — și maiorul Pandele Cerchez comanda batalionul întâi); așezase și două tunuri în curtea palatului.

După aceste măsuri domnul dormea pe trandafiri, iar capii revoluției lucrau ziua și noaptea și cu iuțea fulgerului.

La 6 iunie 1848 comitetul revoluționar, sub numire de „național”, s-au constituit în satul Celeiul, din districtul Teleorman. Comitetul era compus de Eliad Rădulescu, de la gazeta „Curierul român”, de maiorul Tell, comandirul batalionului din regimentul al II-lea, de o familie cu totul obscură, de frații Niculae și Ștefan Goleștii, de Magheru, un ciocoi din Valahia mică, și de popa Șapcă, preotul acelei comune, discipol patentat al lui Bachus; care comitet a doua zi au lansat în toată țara următoarea proclamație:

(Urmează textul cunoscutei proclamații de la Islaz — A.L.)

.

La 10 iunie, către seară, vodă împreună cu doamna ieșise la plimbare pe șosea. Patru vagabonzi disperați, dintre care unul era Gligore Paleologu, Gligore Peretz (de ceilalți doi nu-mi aduc aminte), călări fiind, au tras cu pistoalele asupra lui Vodă. Din norocire nu s-au rănit nimeni, numai epoletul lui Vodă l-au zdrelit un glonț.

Poliția de îndată s-a luat în urma lor; în seara aceea s-au făcut mai multe arestări... Târziu!

În seara de 10 iunie era rândul meu să fiu de serviciu la cazarmă și m-am culcat la polcovnicul Solomon, fiindcă locuința era peste drum de poarta cazarmei și la orice alarmă eram gata.

A doua zi, 11 iunie, m-am gătit de dimineață să mă duc la cazarmă. Vrând să ies, găsesc pe polcovnicul Solomon în balcon, cu ciubucul în gură, bea cafea și înconjurat de toți ofițerii regimentului. După ce i-am dat bună dimineața, îl întreb: „Prin ce întâmplare acest consiliu ostășesc până-n ziuă și eu nu știu nimic?”

Polcovnicul îmi zice: „Ei maiorule, se petrec lucruri mari! Revoluție! Vine Eliad cu Magheru cu zece mii de panduri și Tell cu Pleșoianu cu un batalion de soldați! Ia spune-i, Fărcășane, că el vine de acolo”.

Fărcășanu plin de praf, căci atunci se coborâse din cărucioara de poștie, care venea de acolo să facă propagandă, începe să-mi spuie. Eu îl întrerup și mă adresez la polcovnic zicându-i: „Cum, domnule, dumneata tolerezi ca un căpitan comandir de companie să facă o asemenea propagandă în regimentul dumitale?” Căpitanul Fărcășanu, care nu știu ce bâlbâia din gură cu ofițerii, mă întorc la dânsul și îi zic: „Ascultă domnule căpitan dacă vei îndrăzni să vorbești o vorbă de asemenea propagandă, mă jur pe onoare că îți trăsesc creierii la minut!”.

Comitetul revoluționar...

Atentat
asupra
lui Vodă

11 iunie

Știri
alarmante

Colonelul îmi răspunde: „Nu te mai necăji, maiorule, că, și dacă vor veni, sunt frați de-ai noștri, sunt români, nu sunt nici turci nici tătari!“.

gata să-și dea
demisia...

Atunci îi zic: „Așa? Să știi dar că în cazarmă eu nu mai intru și mă duc la Vodă să-l rog să-mi primească demisia astăzi chiar, căci într-un regiment de panduri eu nu slujesc“... și încălecând pe cal m-am dus drept la palat și, zicând unui lacheu să mă anunțe lui Vodă, întâmpin pe Vilara care ieșea din camera lui Vodă cu o hârtie în mână. După o strânsoare de mâini îmi zice:

— *Hairola* (vorba turcească, cum obișnuiesc francezii de zic: *à la bonheur!*) Ce întâmplare te aduce așa de dimineață aici?

Îi spusei întâmplarea de la cvartira polcovnicului și că am venit să-l rog pe Vodă să-mi primească demisia. Îmi zise: „Mai așteaptă puțin“, reîntră în camera lui Vodă și peste un cuart de oră, ieșind, îmi zice să intru la Vodă.

Intrând, Vodă îmi zice: „Ce este, Lăcustene?“ I-am zis că prevăd o revoluție ostășească și care nu o poate înăbuși decât numai Dumnezeu și, spunându-i conduita polcovnicului din acea zi, îl rugam să-mi primească demisia.

— Nu poci, dragă Lăcustene, să primesc în asemenea circumstanțe, dar tot ce te rog este să primești regimentul lui Solomon și de îndată dau ofisul.

I-am mulțumit de onoarea care-mi făcea, dar i-am zis că nu poci să o primesc într-o vreme așa anormală și când morala ostășească este alterată, și mai vârtos când Solomon comandază regimentul de 20 de ani, unde își are simpatiile sale. Eu nu mai zic că tot regimentul e format numai de olteni.

— Ai dreptate, îmi zise, bine rezonezi; dar trimite îndată pe ordonanță să-mi cheme pe Odobescu (șeful oștirea), și tu du-te la cazarma de cavalerie și infanterie și spune că am ordonat ca la 10 ore să fie toată oștirea în front înaintea cazărmei, în mică ținută, fiindcă am să le vorbesc.

M-am dus îndată la cazarmă, am introdus ordinul Măriei Sale și apoi m-am întors la batalionul meu.

La orele 11 au apărut domnul, însoțit numai de colonelul Odobescu. Oștirea l-au primit prin numeroase aclamații de urale.

Vodă, apropiind batalioanele, le-au ținut un discurs lung, prin care le făcea morală și al cărui sens era că au venit să mulțumească oștirii fiindcă s-au încredințat că au luat parte de mahnire pentru nenorocitul accident întâmplat la șosea, când au tras vagabonzii în

Ordinul
Măriei Sale

Măria Sa. După aceasta, dând slobod soldaților, a plecat către poartă la pasul calului, unde se grupaseră ofițerii batalionului I.

Căpitanul Fărcășanu iese înainte, palid și tremurând, și zice:

— Să trăiești, Măria Ta! Să te milostivești să primești Constituția care au decretat-o poporul român!

Vodă, în loc de a-l pune sub judecată la minut și a-l împușca în câteva ceasuri pentru o asemenea insolentă revoluționară, spre a da un exemplu oștirii, le-au ținut un discurs, recitându-le istoria universală, că noi românii suntem coborâtorii lui Traian și trebuie să fim o nație tare și prudentă spre a da exemplu și la alte nații, terminând cu aceasta că, de nu vom fi prudenți, un regiment de cazaci ne va face rușine...

„Insolentă revoluționară”

Un ofițer, Enache Dimitriu, de nație român din Transilvania, fiind de serviciu în acea zi în cazarmă, se repede în cancelaria regimentului unde erau steagurile și, luând un steag, iese cu dânsul și îi zice domnului:

— Jură Măria Ta pe steag că nu vor intra muscalii în țară!

Domnul scoate șapca, sărută steagul și zice: „Jur pe a mea viață și pe a Măriei Sale doamnei că nu vor intra muscalii în țară!” Apoi, strigându-i urale, domnul a plecat. Apoi au strigat: „Să trăiască colonelul Odobescu”. Iar dânsul le strigă înfuriat:

— Tăceți! O vorbă să nu auz căci descălec (și a și făcut o mișcare de a descăleca) și în două ceasuri veți fi împușcați, să vă arat eu ce va să zică disciplina ostășească! V-a slujit norocul că am fost cu Vodă, că vă arătam eu!

Vagabonzii, care urmăreau pasurile domnului, așteptau pe la ulucile cazarmii să vadă rezultatul și, îndată ce au văzut pe Vodă că au jurat în sensul de mai sus, au alergat prin târg făcând propagandă că Vodă a primit Constituția și să meargă norodul la palat să-i mulțumească.

Eu, tulburat până la esces de asemenea anarhie din partea ofițerilor și inerție din partea domnului, de la cazarmă m-am dus drept la ștabul oștirii, de unde, luând o copie de demisie, m-am dus acasă să prânzesc. După prânz am plecat cu demisia la palat, să o duc domnului să-i puie rezoluția, spre a dobândi un rezultat mai grabnic.

Tulburat până la exces...

Era pe la orele patru. Ajugând la podul gârlei după ulița Franțuzească, care duce la Podul Calitei, deodată văd grupe de desculți cu steaguri tricolore și cu cocoardele la piept, unii strigând „Ura!” alții „Să trăiască Constituția!” Toți se duceau la palat.

„grupe de desculți”

Eu am stătut în loc, neputând trece trăsura din cauza celui fur-
nicar de crai. În vremea aceasta a sosit și colonelul Florescu, gine-
rele lui Vodă, care mergea și dânsul la palat. Aici, oprindu-se lângă
trăsura mea, îmi zice:

— Bine, maiorule, asta este revoluție în toată forma... Săracul
Vodă, îl omoară!...

— Ei, îi zic, cum? Ați gândit că este glumă?... De ce nu au spân-
zurat craii la vreme?...

În fine, văzând neputința de a răzbi la palat, m-au rugat să-l las
acasă, să nu se sperie domnița, fiind lehoză. L-am și lăsat și de
acolo m-am dus la cazarmă, am arătat polcovnicului ce întâmpi-
nasem și, cu consimțământul său, am dat ordin și au ieșit batalionul
al II-lea la front, în mantale, șepci, patrontașă și puști. După ce
le-am revizuit patroanele, am comandat să umple puștile; în vre-
mea aceasta intră și colonelul Odobescu în cazarmă (venea de la via
cumnatului său Iacovenco, îl chemase Vodă la palat).

Întrebă: „Cine a poruncit să umpleți puștile?”

I-am răspuns: „Eu, ca să fiu gata la orice moment”.

Atunci a ordonat: „Să descarce puștile și să intre în cazarmă. Să
iasă batalionul I să vie împreună cu mine la palat. Nu înțeleg, îmi
zise, pentru ce să fie cu puștile pline, nu sunt nici turcii nici tătarii,
să vedem mai întâi ce vor răsculații aceștia”, și a plecat cu oștirea la
palat. Eu am rămas în cazarmă cu rezerve.

„Desculții”
în interiorul
palatului

Până să ajungă oștirea la palat, desculții străbătuseră în inte-
riorul palatului. Domnul, înconjurat de dâșșii, îl sileau să iscălească
constituția de mai sus descrisă și să confirme ministerul alcătuit de
dâșșii, între care primul ministru și ministrul de interne era Nicolae
Golescu.

Domnul cam ezita. Un unterofițer, Magheru, fiul celui descris
mai sus, scoate un stilet și, vrând să lovească pe domn, îi strigă: „Is-
călește!” Vodă, fără să-și piardă cumpătul, îi zice:

— Soldatele, respectează epoletul de general! Și apoi, luând
condeiul, au iscălit.

În momentul acela intră și colonelul Odobescu și întrebă pe
domn:

— Măria Ta, poruncești să-i împușc?

— Să nu dai, Odobescule, îi zise Vodă. Odobescule, te înalț în
rang de general și îți vei păstra postul de ministru de răzbel.

Colonelul Odobescu, mulțumindu-i, îi zise: „Acum este târziu
și nu pot să primesc Măria Ta!”. Și apoi au ieșit și au zis maiorului

P. Cerkez să se întoarcă cu batalionul la cazarmă și să stea toată oștirea concentrată acolo.

După aceea răsculații au rugat pe Domn ca garda ostășească de onoare să fie înlocuită cu garda națională: Vodă au primit și s-au trimis soldații la cazarmă, orânduind santinele de coconași pe la ușile lui Vodă.

„Sentinele de coconași” înlocuiesc „garda ostășească”

Poporul s-au retras de la palat și s-au dus cu muzică acasă la N. Goleșcu, pe care, luându-l în triumf, l-au dus la Vornicie.

Noaptea aceea s-au petrecut în liniște.

A doua zi, 12 iunie, m-am dus la Odobescu și nu l-am găsit acasă; era la Vornicie cu ministerul revoluționar. M-am dus acolo, am intrat în sală, văd pe Odobescu cu un cordon tricolor de după gât șezând între ceilalți colegi. Îl salut; îmi zice: „Mai așteaptă puțin”.

A doua zi, 12 iunie

Peste câteva minute au ieșit, însă uimit cu totul: „Mergem”, îmi zise.

Mergând acasă și intrând în cabinetul său, am închis ușa cu cheia pe dinăuntru și apoi mă întrebă ce am să-i zic. L-am zis că am venit să-l consult ce să fac cu demisia, căci eu un minut nu mai slujesc. Ba încă mâine plec peste graniță, căci eu nu voi să mă găsesc implicat între revoluționari. Odobescu deschise o cutie de la masă, scoase demisia sa și mă întrebă:

Cu Odobescu

— Aceasta bună o fi? (Pe demisia sa era pusă rezoluția lui Vodă „Primită”).

Îi zic: „Aceasta nu are nici o valoare, fiindcă nu a iscălit-o”.

— Așa este, îmi zise Odobescu, haidem la palat amândoi.

la Palat...

Era pe la orele două după amiază. Am intrat în cabinetul lui Vodă; l-am găsit răsturnat pe o canapea, îmbrăcat într-un *robe de chambre* și învelit cu o plapumă (se prefăcea că este bolnav); mă întrebă: „Ce este Lăcustene!?”

— Măria Ta, îi zic, mă rog să-mi puneți rezoluția pe demisie, căci sunt gata să plec peste graniță.

— Și tu mă lași, băiete? îmi zise Vodă.

Atunci Odobescu, infuriat și cu un ton sălbatic, îi zise: „Ei, Măria Ta, vrei să iei sufletul omului? Ajunge!...”

Domnul, cu un glas duios, îi zise: „Te rog, Odobescule, ai puțină răbdare, fiindcă am să-ți vorbesc mai la urmă”. Apoi întorcându-se la mine îmi zise: „Trage scaunul mai lângă mine, ia hârtie și scrie”:

„Ordin de zi către oștire!”

Vodă (Bibes-
cu) îmi sem-
nează și
demisia
(provizorie)

„Dă-mi voe maiorului din regimentul nr. 3, Gr. Lăcusteanu, pentru trei săptămâni a merge peste graniță la apele minerale pentru căutarea sănătății“. Și, luând-o, au iscălit-o.

— Acum, îmi zise, dă-mi și demisia! I-au pus rezoluție: „primi-tă“ și a iscălit-o.

— Iată, Lăcustene, pe amândouă, dar eu te sfătuiesc să dai mi-nisterului numai ordinul de zi pentru voe și să pleci, căci peste trei sau patru zile muscalii intră în București desigur, și îndată să te în-torci. Îți urez călătorie bună și dacă voi trăi, voi răsplăti credința ta!

M-am retras, lăsând pe Odobescu cu Vodă.

13 iunie
la
guvern

Iunie 13, la orele douăsprezece la miezul nopții, aud bătând la poartă. Deschid ferestrele, întreb cine este, îmi răspunde un apro-d de la Vornicie că mă pofteste guvernul provizoriu să merg îndată. Mă îmbrac, ینگ sabia și mă duc.

Intrând în sala de seantă, era o masă lungă acoperită cu postav roșu, împrejurul ei ședea atât miniștrii cei noi cât și membrii comi-tetului revoluționar. Adunarea se prezida de Cbstage Crețulescu (văr bun cu mine prin alianță). Invitați ca mine erau și alții, precum colonelii Solomon, Voinescu și alții. După ce i-am salutat, m-au invitat să-mi iau un loc, apoi președintele îmi zise:

se anunță
abdicarea...

— D-le maior, fiindcă și dumneata faci parte a unei ramure de oștire care se află în garnizon, v-am invitat ca să vă arătăm că Măria Sa Vodă au abdicat și vă rugăm ca să fiți cu priveghere a nu se în-tâmpla neorânduiei în Capitală.

Le-am zis: „Domnilor, eu am concediu de trei săptămâni a mer-ge peste graniță la apele minerale pentru căutarea sănătății, și sunt să plec“.

— Domnule maior, îmi răspunde, acum nimeni nu se poate de-părta de la steagul său! Atunci fusei constrâns să le arăt demisia, zicându-le: „D-lor, dar eu nu mai aparțin drapelului, fiindcă mi-am dat demisia, și iat-o, cu primirea și iscălitura domnească!“ Mai multe glasuri, atunci, s-au ridicat zicând:

— Dar cine se mai uită la asemenea iscălituri!

Atunci, luând un ton imperios, le-am zis!

— Domnilor, băgați de seamă ce ziceți, căci dacă nu cunoașteți această iscălitură, nici eu nu vă cunosc cine sunteți! Și vă rog să mă liberați din oștire, căci vă mărturisesc că o să vă fiu un scandal“. Atunci colonelul Niculae Golescu îmi zise: „Bine, d-le maior, noi te rugăm ca pe un român și fiu al patriei ca să ne dai concursul, dar dacă nu voești, apoi colonelul Voinescu să o obștească pe oștire“.

— Așa d-lor, le zisei, nici n u primesc și nici nu voesc să v ă dau concursul! Și, salutându-i, am ieșit.

A doua zi de dimineață mă duc la ștabul oștirii și rog pe colonelul Voinescu să obștească demisia pe oștire sau să-mi dea un certificat, căci nu voiesc să plec ca un dezertor și nu a voit să-mi dea, zicând că voesc să-l spânzure revoluționarii; dar să mai aștept până mâine, să mai ia înțelegere prealabilă cu dânsii (colonelul Voinescu era șeful statului major). Atunci am adăugat:

— Te rog, domnule colonel, a le aminti că mă umbresc supt o mie de baionete și în timp de revoltă sunt șef absolut, și să mă sloboază din oștire, că le răstorn Capitala!...

De acolo m-am dus la Odobescu, carele, cum m-a văzut, iar a închis ușa cu cheia și îmi zise:

— Bine ai venit, mă gândeam să trimit să te cheme, și iată de ce este vorba: este netăgăduit că cei mai mulți dintre dumneavoastră ați intrat în oștire copii nevârstnici, v-am crescut, v-am înaintat, în sfârșit v-am condus ca un bun părinte, și mai cu deosebire pe dumneata. Acum vă reclam și eu să mă recompensați cu serviciul dumneavoastră și să nu mă lăsați în aceste momente critice, când nădăjduiesc să aduc lucrurile de astăzi la un rezultat bun, și să nu mă întrebați până unde o să mergem și unde o să ajungem... Și eu am dat demisia, ca și dumneata, și aș putea până mâine să dispar. Dar ce răspuns voi da mai la urmă țării și mai cu deosebire orașului, care este legat de gâtul meu? Nu uita, domnule maior, că sunt șef al oștirii, și când am văzut țara în nevoie să o las pe mâna crailor care vor să se urce pe ruinele noastre și să fug? Nu! Lăcustene, te rog să-mi dai concursul dumatăle și țara îți va răsplăti. Iar cât pentru aceea că ne va găsi străinul slujind cu răzvrătiții, de aceea să nu te temi, căci și străinul cunoaște ca și pământeanul principiile fiecăruia și, în sfârșit, nu vă conduc eu niciodată la un compromis. Acum trebuie să te inițiez și despre comandantul regimentului dumatăle: pe Solomon l-am convertit, este prozelitul meu, este cu trupul și cu sufletul de principiile noastre.

După atâtea sfaturi și invitații și eu din parte-mi i-am mulțumit cu o vie recunoștință și am conchis rugându-l să-mi dea voe de două-trei zile să mă gândesc și apoi m-am retras.

Viind acasă trei copilași ai noștri bolnavi de vărsat (scarlatină). Îi spusei nevastei mele conversația întreținută cu Odobescu și îmi zise că și dânsa este de părere să secondez pe Odobescu, atât pentru recunoștința și deferența ce trebuie să am pentru dânsul și, cu cât mai vârtos, că, copiii fiind bolnavi și în neputință de a se expune la

„Nu primesc și nici nu v ă dau concursul“...

Colonelul Odobescu însă îi cere concursul

„Pe Solomon l-am convertit“...

vânt, nu putem pleca; și mai bine la asemenea evenimente să mă aflu în oștire, căci am reazem, iar ca civil, șezând în București, mă expui la toate întâmplările.

...hotărât
„să rămân“

M-am convins și am luat ferma hotărâre să rămân și să merg până acolo până unde voi socoti că trebuie să mă opresc.

18 iunie...

La 18 iunie, către seară, m-am dus la cazarmă. Acolo a venit și Odobescu: a întrebat dacă s-a primit un ordin de zi la regiment ca mâine toți ștab- și oberofiterii, în plină uniformă, să ne adunăm la ștabul oștirii, de unde vom merge împreună să felicităm guvernul provizoriu care au sosit la București. I-au răspuns Solomon că s-a primit și diseară îl va transmite la toți ofiterii regimentului.

Consfătuire
tăinică

După aceasta Odobescu mă cheamă la o parte și mă întreabă în care din căpitani sau comandirii de companie am încredere, i-am spus că în comandirul companiei a 6-a, căpitan Costaforu, și în comandirul companiei a 8-a, căpitan Boboc. Îmi zise: „După ce mă voi duce, să zici lui Boboc ca diseară să vie acasă la mine“.

În ziua aceea circulau foi volante în capitală „că, clăcașii fiind emancipați, să nu mai facă clacă proprietarului până se va aduna o constituantă aleasă din toate clasele, ca să hotărască reciproacele între proprietar și săteanul clăcaș“.

Seara am pus și eu mâna pe o asemenea proclamație.

19 iunie
la
Palat...

A doua zi, la 19 iunie, ne-am adunat toți ștab- și oberofiterii aflați în garnizon la ștabul oștirii și la orele 12 am plecat cu toții la palat, având pe Odobescu în cap (Casele Goleștilor fiind cumpărate de guvern, Vodă Ghica domnise într-însele și li se dăduse denumirea de palat; acolo se așezase și guvernul provizoriu).

În sala palatului ne-au primit Eliad, Magheru, Ștefan Golescu și Tell.

„felicitări“

După ce au schimbat câteva cuvinte de felicitări Odobescu cu dâșii, ne-am retras să mergem. Ieșind afară din sală, Odobescu era foarte agitat și s-a rezemat de capul scării, ca și când ar fi așteptat ceva. Eu scosei din buzunar proclamația lui Eliad, prin care interzicea clăcașilor de a mai munci proprietarilor, și îi zic: „Ce facem domnule polcovnic, în urma unei asemenea proclamații?“ Eram înconjurat de mai mult de treizeci de ofiteri când țineam această convorbire. Odobescu ne zise: „Reintrați în salon și întrebați pe d-l Eliad ce înseamnă această lovire care se face proprietății?“

Reintrare
în sala
guvernului

Reintrând în salon, m-am adresat lui Eliad:

— Domnule, cu această proclamație (arătându-i proclamația) dumneata ai intenția a ne reduce la mizerie, amenințând proprie-

tarii a rămâne muritori de foame, căci arendașii nu ne mai dau arenda!" cu reproșuri

El ne zise că aceasta este o eroare a tipografiei și în curând se va îndrepta, astfel încât vom fi satisfăcuți.

În această intervorbire, auzim deodată un zgomot de pași și un sunet de arme. Când ne întoarcem, ce vedem? O mulțime de soldați deborda în palat cu puștile la mâini, cu Odobescu în cap înfuriat ca un leu și strigând cu un glas de stentor: „La arest guvernul!” (Soldații erau din divizionul al II-lea din batalionul meu, sub conducerea căpitanului Boboc).

„La arest guvernul”...

Eu, care mă aflam față-n față cu Eliad, îndată ce am auzit acest cuvânt sacramental de la Odobescu, am pus mâna în pieptul lui Eliad și, trăgând sabia afară, i-am zis:

— O să te tai, câine, să te învăț să mai dai asemenea proclamații!

Odobescu puse mâna în pieptul lui Tell și îi strigă:

— O să te împușc, tâlharule! Să vie un ofițer să-l ducă la arestul cazarmii!

„tâlhar”...

Tell plângea și se ruga să-l ierte. Frate-meu lancu Lăcusteanu. luându-i sabia, l-au luat și îl duceau la cazarmă între puști, numai cu doi soldați.

Magheru și cu Ștefan Golescu, îndată ce au văzut soldații, au alergat și s-au închis într-o odaie pe dinăuntru. Solomon se zmucea să spargă ușa, să omoare pe Magheru, căruia îi păstra o veche rancună.

Odobescu, văzându-mă înfuriat și că din moment în moment o să răpui viața lui Eliad, îmi zice: „Dă-l Cornescului să ție pe acest tâlhar și dumneata du-te de așează în grabă cordon de soldați împrejurul palatului și apoi repede-te la hotelul Momulo, unde sunt adunați proprietarii, și spune-le să vie în grabă încoace”. Eu m-am coborât cu soldații jos și i-am așezat doi câte doi la distanțe de zece pași, împrejurul palatului, fiindcă numărul soldaților era numai de două sute. Apoi, luând doi soldați cu mine, m-am dus să chem pe proprietari.

La hotel Momulo „să chem pe proprietari”

Ajungând la Momulo, în adevăr am găsit ca la trei-patru sute de proprietari ținând discursuri. Le-am strigat să vie la palat, căci guvernul este arestat. Dâșii, auzind de o asemenea reacție și neștiind ce sfârșit poate aduce, s-au speriat și se îmbulzeau să iasă mai curând afară, să fugă care încotro putea; mai vârtos când au ieșit în uliță și au văzut golănimea armată, care cu puști, care cu cuțite, alții

„când au văzut golănimea... armată...”

N. Golescu,

I. Brătianu
zbierând
la Palat

cu topoare, până și cu ciomege, alergând la palat (tabacii și măce-larii au jucat principalul rol în revoluția de la 1848).

Nicolae Golescu alerga pe uliță într-o birjă, stând în picioare cu steag tricolor desfășurat, strigând: „La arme! La arme! Să alerge poporul la palat!” Iancu Brătianu, pe jos, asemenea zbiera din toate puterile lui: „La arme fraților, căci guvernul este arestat!”

Eu, întorcându-mă la palat prin mijlocul furnicarului de crai și trecând pe dinaintea casei lui Peret, la fereastră erau câțiva coconași de trampa lui, cari au și întins o pușcă pe fereastră și o luase la cătare ca să mă lovească. Soldații cari erau cu mine îmi strigă: „Fe-rește-te, domnule, că te împușcă de sus!” Atunci am stat și le-am strigat:

— Să nu dați, ticăloșilor, căci mă jur că nu va rămâne piatră peste piatră din această casă!

Ajungând la palat, era atâta crăime adunată încât nu am putut răzbi la Odobescu, ca să-i spui că proprietarii au fugit și așa am comandat soldaților umplerea puștii. Când deodată aud glasul Odobescului prin norod strigând:

— Să nu umple puștile!

Atunci, văzând o asemenea trădare din partea Odobescului (că nu știam că în lipsa mea, când m-am dus să chem pe proprietari, craii, ca să înșele pe Odobescu, îl proclamaseră președinte și dictator al țării), eu, pe cât eram de înfuriat, dar atunci am turbat și am strigat la vreo câțiva ofițeri și soldați să se ție bine că mă duc și vin cu toți soldații din cazarmă și cu artilerie să pui tunurile într-înșii, să isprăvesc odată cu trădătorii.

Toată pasărea după limba ei pier!

Apoi m-am aruncat într-o birjă slobodă, care sta acolo, strigându-i: „La cazarmă! Să apuci prin dosul caselor lui Filipescu”.

Un număr de răsculați conduși de Iancu Brătianu și unul Tele-gescu, auzind că mă duc la cazarmă ca să viu cu tunurile, au alergat înaintea birjei și, când a văzut că s-a depărtat birja de palat ca vreo 40–50 de pași — așa încât să nu fie văzuți de soldații cari erau la palat —, s-au năpustit înaintea trăsurii, unii ținând caii, alții lovindu-i în cap cu bastoane, cu topoare, somând pe birjar să se dea jos, care a și făcut-o. Eu m-am aruncat pe capră, pe de o parte apărându-mă cu sabia de dânsii, iar pe de altă parte împungeam caii ca să meargă. Unul mai curajos dintr-înșii a sărit în trăsură și pe la spate a pus mâna pe sabie ca să mi-o ia, însă trăgându-i sabia prin mână, i-am tăiat degetele.

„văzând tră-darea Odo-bescului”...

Ciocnire cu
răsculații...
lui Brătianu
și Teleghescu

În fine, după atâtea lovituri ce au dat cailor, au căzut. Atunci m-am văzut silit și m-am aruncat în mijlocul lor. Apoi Brătianu pe de o parte, Telegescu pe de altă parte, puind mâna pe portepeul sabiei, după ce mi-au luat sabia, mă duceau la Vornicie, escortat de cinci-șase sute de vagabonzi cari strigau: „Moarte trădătorului!...” Alții, să mă omoare îndată!... Alții mă cereau lui Brătianu să mă sfășie! Iar capii le strigau să aibe răbdare până mă vor duce la Vornicie, căci poate să vie soldații să mă scape.

în drum spre
Vornicie...

Așadar, ducându-mă spre Vornicie, în amețea lor au uitat că trebuia să treacă pe acasă pe la mine.

Vecinii mei, văzând această scenă grozavă, au alergat mai înainte acasă și au zis nevestei-mele că: „Poporul trece pe domnul maior la Vornicie să-l omoare!”...

Mititica Marița — era însărcinată în opt luni — a ieșit la poartă țipând...

scena din
fața casei

Când am ajuns în drepul porții, doi soldați cari aveau în curte, având puștile pline, au pus mâna în pieptul Brătianului și alta în pieptul Telegescului, strigându-le: „Lăsați pe domnul maior, că tragem în voi!”. Cari, de frică, m-au și lăsat, întorcându-se înapoi cu toată crăimea. Iar eu am intrat în curte, soldații au închis porțile, punându-se de santinelă la poartă.

Urcându-mă sus, se începe o altă scenă! Copiii, înspăimântați, plângeau, pe Marița a găsit-o un isterism, care îi rămăsese patimă și l-a avut multă vreme, apucând-o din când în când.

În fine, după ce i-am consolată și i-am liniștit, am luat toți banii cari aveau în casă, am luat asupra-mi aurul, iar moneda în argint — la 50–60 de galbeni — punând-o într-o batistă, am dat-o Mariței. Apoi, luând carabina cu mine, care era plină cu vreo douăzeci de gloanțe, am poruncit să-mi pună în grabă șeaua pe cal și să-l aducă peste drum la Pană Buescu; apoi, lăsând copiii acasă cu guvernanta și cu toți oamenii din curte, m-am dus cu Marița peste drum la Nicu Manu, care ședea în casele lui Pană Buescu, să aștept acolo să-mi aducă calul să mă duc la cazarmă să-mi realizez planul.

Peste drum
la Pană
Buescu

Nu au trecut cinci minute după venirea noastră în casa Buescului și auzim două detunări de puști și apoi foc de rânduri. Am socotit că Odobescu a devenit stăpân pe situație și țara este scăpată de crai, căci cunoșteam lașitatea lor!...

Eu tremuram de nerăbdare și disputam cu Marița să mă lase să mă duc la palat, care cu lăcrămi în ochi mă ruga să nu mă duc. Când iată că vine Iancu Russet, cu Nicu Manu de la palat, și asemenea se opuneau voinței mele de a mă duce, încredințându-mă că

Solomon s-a retras cu oștirea la cazarmă în urma unui ordin ce a primit de la Odobescu și că planul meu ar fi fără nici un efect, dacă nu fatal. În puține cuvinte voi descrie istoricul întâmplării acelor momente:

între timp...
ordinele lui
Odobescu...

Revoluționarii, după ce au proclamat pe Odobescu președinte și cărmuitor al afacerilor statului, l-au rugat să ordone oștirii a se retrage. Odobescu a chemat pe Solomon și i-a zis să se retragă cu oștirea în dosul palatului, unde era o uliță foarte strâmtă, și să aștepte acolo până ce va primi ordinul său de ceea ce are a face. Apoi s-a urcat în palat.

Revoluționarii, văzându-l izolat, l-au amenințat cu pistoale, cu cuțite, să-l omoare îndată ce nu va da ordin scris lui Solomon să se retragă cu oștirea la cazarmă. Odobescu, văzându-se cu o mulțime de sticle în pieptul său, a scris și a iscălit ordinul.

În intervalul celor petrecute în palat, un unterofițer, Davidescu din regimentul al III-lea, trecut în tabăra revoluționarilor, au tras cu pușca pe fereastra palatului în Solomon, însă a împușcat un soldat în mâini, care era alături de Solomon (soldatul s-a vindecat și au fost bine recompensat).

Ordinele lui
Solomon...

Atunci Solomon au comandat „foc de divizion” în sus, cu scop de a-i speria numai. Răsculații, văzând că nu cade nici unul dintr-înșii, au luat mai mult curaj.

dar...

După aceasta, Solomon îndată au comandat „foc de rânduri”, în carne, și într-o clipă au căzut nouă morți și unsprezece răniți. Văzând rebelii că nu este glumă, s-au răspândit fugind cu toții în toate părțile, încât nu i-ar fi prins nici cu calul. Încă cinci minute să mai fi prelungit focul și eram stăpâni pe situație, însă din nenorocire Solomon, îndată ce au primit ordinul Odobescului, s-au retras la cazarmă cu oștirea.

Odobescu,
arestat...

Pe Odobescu, după ce a iscălit ordinul, l-au arestat.

„câțiva
coconași”...

După ce s-au retras soldații, o grupă de rebeli, având în cap vreo câțiva coconași, precum lăncu Bălăceanu, Dadu Filipescu, fiul lui Iordache Filipescu, locotinent în oștire, feciorii lui Iordache Florescu (afară de lăncu Florescu, care era foarte cuminte), Cantacozineștii ai lui Costache Cantacozino, Miltiad Costinescu, unterofițer la pompieri, și alți mulți, căutându-mă acasă și negăsindu-mă, coconașii strigau să dea foc casei ca să iasă, însă un țigan rob, anume Dumitru, m-au trădat, spunându-le că sunt peste drum la Buescu. Unii au sărit peste zidul împrejurării și au deschis porțile de au intrat mulțimea.

Sluga lui Nicu Manu intră speriat în camera în care eram cu Marița și ne spune că: „Revoluționarii au intrat în curte și vin cu topoarele să omoare pe domnul. Dar veniți curând să vă ascund”.

acasă la Pană Buescu...

Marița, în zăpăceala aceea, au aruncat batista cu bani în sobă; feciorul au văzut și, după ce au băgat pe Marița în una din camerele după galerie, mai pe urmă s-au întors și au furat banii, iar pe mine m-au dus la scara podului și mi-au zis să mă urc sus. Era o scară lungă dar foarte strâmtă, încât nu încăpea decât un om.

M-am urcat în capul scării de sus și, cu carabina în mână, stam la meterez. Oamenii curții i-au ghidat drept la acea scară, care, venind, îmi ziseră: „În numele legii, ești arestuit!” Le-am răspuns că jos nu mă dau, și să nu îndrăznească vreunul să se urce pe scară că slobod carabina într-înșii. În fine, după mai multe încredințări, prin jurăminte care mi-au făcut că nu mă va atinge nimeni și nici carabina vor cere-o, m-am coborât jos, ținându-i la distanță de cinci-șase pași și am intrat în salon. Atunci ei numaidecât au pus santinele la uși și la scară.

Către seară au venit șeful gardiștilor, Aristia — până atunci un smintit profesor de declamații teatrale — și cu unul Apoloni, armați până în dinți și împănați cu pene la pălărie.

Mi-au zis că au ordinul guvernului să mă ducă la palat, unde sunt arestuiți și ceilalți, adică Odobescu și Solomon.

În drum spre Palat...

Am plecat cu dâșii și vreo câțiva crai de uliță armați cu puști. Trecând pe la locuința lui Costache Crețulescu, care ședea peste drum de casa Buescului, în casele lui Ioniță Cărciumarul deasupra Cișmelei Roșii, în răspântie am rugat pe paznici să intrăm puțin la Crețulescu ca să-i zic vreo două vorbe. Paznicii au primit. Urcându-mă sus, am rugat pe vară mea Luța să-mi dea o cameră să șez, căci nu aș voi să merg la palat (Crețulescu nu era acasă).

„popasu” la Crețulescu

Paznicii, auzind că voesc a rămâne acolo, au repetat că au ordin să mă ducă la palat. Le-am răspuns că pe câtă vreme țin carabina în mână trebuie să predomine voința mea, iar nu a crailor, și am intrat în cameră.

Apoi au lăsat pe Apoloni cu guardienii să mă păzească, iar Aristia s-a dus să arate guvernului. Se înțelege că guvernul a consimțit, căci seara au venit Aristia și au așezat santinele de pază: două la ușă, de guardieni, patru santinele de soldați pompieri la poartă, iar împrejurul casei, la fiecare fereastră, santinele tot de guardieni. În cameră la mine, în toate nopțile mă păzea câte o căpetenie a rebelilor, armat, și care se schimba în fiecare seară, precum Golescu Chioru, Apoloni, Pereții și alții.

Era strașnic interzis de a intra cineva la mine, nevasta sau copiii, nici chiar Crețulescu, stăpânul casei; mâncare îmi trimitea vară-mea prin guardieni.

Zece zile cât am fost acolo arestuit, noaptea mă culcam îmbrăcat, pe canapea, cu carabina lângă mine și cu amorsa lângă dânsa, căci fiecare din acei care veneau să mă păzească noaptea îmi amenința viața, zicându-mi că au ordinul guvernului că, dacă soldații de la cazarmă vor veni să ne libereze, paznicii să ne omoare și să ne arunce pe fereastră ca să se liniștească poporul.

Prin urmare, din moment în moment așteptam să fiu asasinat! Și câte alte asemenea lovituri morale nu sufeream...

■ *Amintirile colonelului Lăcusteanu*. Publicate și adnotate de Radu Crutcescu, cu un comentariu istoric de Ioan C. Filitti, București, 1935, p. 106–134. — Ediția Sande Virjoghe, Galați, 1991, p. 56–72

„REAȚIA PREGĂTITĂ LA 19 IUNIE NU IZBUTI — REACȚIA COMBINATĂ LA 29 IUNIE IARĂ CĂZU...”

45

N. PLEȘOIANU, MEMORIU ASUPRA REVOLUȚIUNII DIN 1848

Pe la 11 din noapte furăm la Cioro[gârla] și acolo mă găsi căp. Hagiopolu care mi-a adus scrisoare de la gen. Tell ca să mă grăbesc a ajunge în Capitală cu o oră mai înainte, că o reacție a izbucnit, dar a fost învinsă de popul, însă liniștea nu s-a așezat.

Îndată ce priimii această poruncă, nu zăbovii decât a schimba trăgătorii și plecai. Zioa mi s-a făcut în marginea Capitalei unde dădai porunce a se da jos oamenii și a merge strănși astfeli ca să fim gata a priimi cum se cade pe reacționari. Dar mi se aduse vestea că reacția a căzut și col. Odobescu și Solomon sunt la arest.

La 7 ore furăm la palatul Gubernului Provizoriu. Aci se așezară companiile de infanterie, iar deviziile de cavalerie se duc la cazarma lor.

Seara s-a-ngropat 9 cetățeni morți de gloanțele lui Solomon. Parada a fost foarte măreață; poporul generos a arătat la cuvântul înmormântării un simțiment foarte generos, zicând ca să nu se răsplătească cu moarte șefilor ce le-a omorât pe frații lor.

Înmormântarea primilor căzuți

Deocamdată încă nu m-am deslușit despre reacția făcută, însă încetul cu încetul m-am asigurat că Câmpineanu, Ruset și I. Brătianu sunt amestecați, și iată cum: [1-lea] — acești doi din urmă frecanta mereu pe Odobescu, care se afla la arest tot în palatul lucrării Gubernului Provizoriu. 2-lea — că ei își deteră demisia îndată ce sosiră membrii guvernului din România mică, și după căderea reacției, iară se puseseră la lucru, că ei mijlocia ori ce introducere la arestant. 3-lea — acuzarea lui Tell de Russet la Gubern că în ce primejdii să află țara de stau soldații cu puștile la umăr și un escadron de cavalerie la poarta Palatului. Ce erea pricina? Lui îi erea teamă să nu fie toate astea pregătiri pentru esecutarea lui Odobescu. 4-lea — Din spusa lui Solomon mie: „căci sunt și dintr-ai dv. amestecați în acest complot“. 5-lea — Când s-a răspândit vorba că vin rușii și guvernul [s-a] hotărât a se trage la munți cu oștirea, mi s-a poruncit a-l urma cu regimentul al 3-lea ce mi se deduse, mă întreabă dacă regimentul o să-l urmeze, eu răspund că da, iar d. Ruset zice: eu am aflat că nu o să vie. Ce erea pricina? D-lui erea sigur de aceea ce zicea; fiindcă-nțeles cu M[avrocordat], acesta a și contribuit a nu veni. Eu merg la cazarmă. Vorbesc. Soldații aceștia răspund în unanimitate că sunt supuși poruncilor și merg unde îi vom duce; ofițerii însă a-nceput a se trage zicând că ei sunt ofițeri spre a păzi Capitala, în fine că să se gândească până seara. Nu vă e ertat a vă gândi la un răspuns, un ofițer trebuie să urmeze poruncii șefului. Maiorul Mav[rocordat], carele erea șef de batalion în acel regiment, zice: „Dă-le voe să se gândească“. Am cedat și după 2 ore aflu că ofițerii au fost la m. Ma[vrocordat] și că eșind d-acolo au hotărât a nu se urni din Capitală. Astfel s-a împlinit proorocia d-lui Ruset, că regimentul n-a mers; unii alți ce vorbesc de militărie cu multă ușurință, critica că se putea face din soldați ofițeri, și să ei regimentul. Asta se făcea când ai fi avut încă un regiment ca să le impui: dar cu mâinile goale și un comandant de 5 zile cum poți impune unor căpitani îmbătrâniți în companiile lor și demoralizați de reacție încă în ființă? 6-lea — Din trimiterea secretarului guvernului I. Brătianu ca să meargă la Focșani și înainte până i-ar vedea pe ruși și trimite de la Buzău răspuns guvernului că rușii vin; 7-lea — Din conversația lui Ruset pe drum în retragerea guvernului cu N. Bălcescu că: „să ne închipuim că doboară Cărmăcămia care se formase la 29 iunie și că numește pe Câmpineanu, Odobescu și Crețulescu în locul lui Tell, Magheru și Eliad în gubern. Cum ți s-ar părea?“ Bălcescu lua vorbele lui Ruset de vorbe ușure și nu credea că acești 2: Russet și Brătianu, să fie amestecați în reacția făcută. La Rucăr însă după ce

Suspiciuni
și
suspectați...

Ambiții
și
merite:

Rivalitate
între
Rosetti—
Brătianu
și
Bălcescu—
Arăpila

s-a priimit știința că popoul a răsturnat Căimăcămia, priimind și el scrisoare prin care îi zicea că I. Brătianu se silește a pune pe Câmpineanu și Odobescu în gubern, s-a deșteptat și a văzut intenția conversației lui Ruset; și Bălcescu, ca disperat, strigă: „În adevăr oamenii aceștia au fost în complotul reacției”.

Poate să-ntrebe cineva pentru ce rezon au luat parte în această reacție. Pot zice că o ambiție vană: acești doi români se aflau în Paris la izbucnirea revoluției Franciei și priimira mașinalicește mai toate urmările ei. Pe de altă parte ei ambiționa d-a fi ei cei care să aibă meritu unei mișcări în România și în aceasta rivaliza cu N. Bălcescu și A.G. Goleșcu (Arăpila). Cei dintâi credea că prin Câmpineanu cu care ei se aflau în bună relație, și prin Odobescu, care erea strâns cu Câmpineanu, o să ajungă a isbuti și meritul să fie al lor. Ceilalți 2 din urmă conta ca militari pe Tell și Pleșoianu, aceea ce i-a făcut să vie d-a dreptul la Izlaz, precum am arătat la început*. A și voit să încerce o mișcare prin singurile lor mijloace dar, neputând, s-au văzut siliți a căuta și altele. Și astfeli văzând că meritul lor nu e acela ce și l-au închipuit — adaogă și o ură personală asupra lui Eliad din cauza Câmpineanului, ură ce îi împingea până acolo d-a nu priimi pe Eliad între ei dacă nu le-ar fi zis Tell că toți câți au câte un capital și sunt de aceleași simtimente să nu se depărteze, în acest chip priimira pe Eliade — s-au hotărât reacția de la început. Astfeli se înțelege de ce voia ei să rămână puterea armată în mâinile lui Odobescu și pe Magheru îl așezase ministrul Finanției. Crezând pe amândoi defansori [ai] lui Eliad, ca să poată strica aceea ce s-a făcut, să depărteze aceste 3 persoane, Eliad, Tell și Magheru, și apoi să reazeze mișcarea prin ei ca să ajungă la ambiția lor. Dar s-au înșelat fiindcă acei ce încep, acei ce-și pun în pericol tot, trag dupe sine și influență. Așa încercarea de a nu se ține de hotărârea Comitetului, ca să pue puterea armată în mâinile lui Tell și Magheru nu isbuti.

Reacția pregătită la 19 iunie, nu isbuti: reacția combinată la 29 iară căzu.

După sosire-mi în București, mi s-a dat comanda regimentului nr. 3.

Întocmindu-se o comisie militară ca să judece pe Odobescu, Solomon și Lăcusteanu, prezidentul ei fui eu.

[Odobescu], sâmbătă dimineața în zioa de 19, aflând de sosirea taberei de la Izlaz, în acea zi cheamă pe maiorul Racotă și îi zise a se

* După sosirea a tuturor acestor 4 tineri în Capitală, formară un Comitet revoluționar.

Reacția de la
19 iunie...
reacția
de la 29 iunie

N. Pleșoianu,
președinte al
Comisiei
pentru
judecarea

duce înaintea ei, a-i spune din parte-i să stea pe loc până la a doua poruncă. Racotă răspunse că e bolnav (Odobescu ceruse de la guvern a nu veni tabăra în Capitală). Odobescu văzând că sosirea taberei o să-i strice planul scris lui Solomon de la ștabul oștirii o scrisoare zicându-i „*D-le polcovnice vină pe dată aici ca să punem în lucrare acum aceea ce eram să facem la noapte*”. Această scrisoare ne-a spus-o însuși Solomon.

Dela comisii ostășești s-a dat la gubern și a rămas la N. Bălcescu, pentru care s-a scris scrisoarea următoare de mine d-lor Șt. Goleșcu, C. Boliac, Ruseti și alții ce formau un Comitet ca să ceară de la C. Bălcescu, fratele răposatului Nicolae, această delă spre a nu se perde, știindu-se că hârtiile răposatului au intrat în mâinile acestuia.

Zilele se petrecea în proiecte și desbateri, fără spor. O altă reacție erea pe drum, și aceasta merse crescând până la 27. Odobescu din arest complota prin d-na sa pe care o vedea des prin introducerea ce i se făcea de Brătianu. Reacționarii răspândeau vorba că rușii au intrat în țară, ca să intimideze pe constituționali. Gubernul deși avea știință de la administratorul Focșanilor că au intrat în Moldova, iar nu în țară, hotărî a trimite curieri (și d-nu I. Brătianu ca secretar al guvernului se trimise pentru mai multă asigurare, ca să meargă până va da de ei) dar bănuind intrarea lor se hotărî a concentra oștirea la Târgoviște, vechia capitală, spre a putea de la o poziție avantajoasă sprijini drepturile țarei și se și scrisese oștirii împărțită ca mai-nainte pe la puncturi, ca să pornească. În consecvență mi se dete și mie ordinul ca să pui în lucrare pornirea regimentului. Într-o zi câțiva din membrii guvernului mă-ntrebă dacă regimentul o să voiască să ese din Capitală, eu răspund că cum e cu puțință să se îndoiască de aceasta. „Soldatul e dator să asculte comanda”, le răspund. D-nul Russeti zâmbește „eu am auzit, zise, că regimentul n-o să ese”. (Acest regiment a fost sub Solomon, prin urmare soldații ca și ofițerii erau cam informați de el. După câteva zile deslușindu-le că Constituția le da atâtea foloase începuse a se face o schimbare în gândurile lor. Ofițerii însă sta în înțelegere cu Odobescu și Solomon). Mă duc la cazarmă, dau poruncă regimentului să fie gata a se pune în marș și toți soldații răspund că sunt gata. Ofițerii din front nu zicea nimic, în Cancelarie însă câțiva între [care] erea și căp. Boboc, îmi cer voe ca să se gândească până după prânz, fiindcă Capitala într-a cui seamă a s-o lase. „Nu e treaba dv. le zic”. Iar maioru Mavrocordat zice: „Cred că nu strică să le dai această voe”. „Bine le zic”. Pe la 1 după 12 din zi, câțiva ofițeri îmi

coloneilor
Solomon și
Odobescu și
a maiorului
Lăcusteanu

Dela
(dosarul)
Comisiei

Noua
încercare a
reacțiunii...
Recapitulări:

Zvonul in-
trării rușilor
în țară

spun că toți ofițerii din batal. maior Mavrocordat și cu Boboc în cap, au fost la maioru Mavrocordat și au eșit de la el cu hotărârea a nu eși din Capitală fiindcă ei sunt ofițeri ca să păzească garnizoana. Maiorul Mavrocordat erea rudă și amic strâns cu Russeti; iată cum se explică zâmbetul și răspunsul lui Russeti: „eu am auzit că nu merge regimentul“.

Zvon
confirmat...

Tot în această zi d-nu Russeti aduce știință guvernului că d-nu consolu englez a priimit știință de la viceconsolul din Focșani că rușii au intrat în România. Această nuvelă adusă guvernului și răspândită în Capitală a avut efectul său. Astfeli hotărî prin Consiliu a se trage la Târgoviște. Unul din membri, d-nu Eliade a plecat, și încă și mai înainte de Consiliu. Spre seară veniră deputații din partea popoului să întrebe dacă e adevărată nuvela ce s-a răspândit că guvernul va să se tragă din Capitală. Li s-a răspuns că da. Popolul îl ruga să nu se tragă, guvernul îi desluși trebuința ce este a se trage la Târgoviște.

Retragerea
guvernului...

În fine a doa zi 29 iunie, guvernul însoțit de 30–40 de persoane și companiile de peste Olt porniră la Târgoviște.

Regimentul
nr. 3 rămas
pe loc

Am arătat scopul retragerii și concentrarea oștirii. Astfeli regimentul nr. 3 ce s-a aflat de la începutul organizării oștirei supt Solomon, și de 9 zile sub comanda-mi, nu eșea din Capitală. Cauza fiind ofițerii pregătiți de reacționari. Doă divizii de cavalerie ce se afla în Capitală, diviziunea sub comanda căp. Racotă II, n-au venit. Neviind nici regimentul, nici aceste două diviziuni, s-au lăsat de hotărârea concentrării oștirei și s-a dat al doilea poruncă a sta oștirea pe la locurile lor, lăsându-se și artileria în Capitală.

Pe drumul
spre
Târgoviște:

Repet dară că guvernul hotărî a se retrage numai cu acele două companii. La murginea Capitalei soldații începură a murmura și câțiva din ei se opuseră a merge mai înainte. După câteva muștrări expediția își luă drumul. După 2 ore de marș, un ofițer, cap. Hagio-polu, dete un exemplu urât: se-ntoarse înapoi. Zis-a ceva sold[ășilor] sau nu, nu știu; știu însă că această faptă mai adaogă la decurajul soldaților cari după o poștă iară arătară că nu vor să mai înainteze. Strigându-le pe nume și făcându-li-se reproșe la fiecare în parte, se rușinară și jurară a ne urma oriunde. Din toți, afară de 8–10 soldați lipsiră. Cu ei dară mersemăm încă o poștă, puși în care. Acolo guvernul hotărâse a-i desface, a le da bilețuri de drum. Cu toate că li s-a spus de mine că soldații ne urmează, el a stăruit în hotărârea sa. Cu multă mâhnire, și din partea vechiului căpitan și din partea soldaților companiei a 5-a. s-au despărțit, greșală ce s-a simțit la valea Târgoviștei.

Acum sunt silit să dau o deslușire asupra demoralizării acestor companii și mai cu seamă a 5-a care arată atâta devotament căpitanului său, prin ridicarea stindardului regenerației. După sosirea lor în București, se așezară chiar în palatul guvernului, mie dându-mi regimentul al 3-lea. Din acel moment nu mai eram dar în contact cu ei. Pe de altă parte, reacția nu numai că nu se potolise, dar încă lucra sau se organiza și reacționarii lucra acum și prin aceste companii și, fiindcă nu putea alții intra la dânsle, însărcinată pe ofițeri, între care erea însuși Racotă, I. Călinescu, Ion Ghica, Porumbaru și alții. Căpitanul comp. a 5-a a dat peste...¹ vorbind la sold[ăți]. Că le zicea: „băgați de seamă că ei au să fugă, să treacă în țara nemțească și pe voi o să vă lase fiecum, fără să le pese de voi. Iar voi, căzând pe mâna rușilor, o să vă trimită la ocnă, o să vă spânzure, o să vă ție în slujbă alți 6 ani, și altele multe. Vă mai spui că nimeni alți soldați decât voi n-o să meargă cu ei“. Oricât de puțină credință ar fi dat acești disciplinați și bravi soldați acelor vorbe, însă tot le rămâne ceva în cap. Vechiul lor căpitan nu mai erea cu ei, ca un om în care soldații se confia sau s-ar fi confesionat sau ar fi fost pentru ei ca un apărător, de a-i apăra de orice pas rău.

Lămuriri,
explicații

După ce eșirăm din Capitală, la margine, nevăzând alți soldați, nevăzând artileria, regimentul de cavalerie, începură a se îngrija și vorbele ofițerilor le veniră în gând. Iată demoralizarea. Cu toate asta ei urmară căpitanilor săi, dar după o poștă, un ofițer Hagiopolu din regim. al 3-lea ce s-a rugat a veni cu noi — fuge. Ast exemplu impresionă pe soldați. Altă demoralizație. Se-nțelege rana era nevindecată. Aci iară mai arătară dorința de a se întoarce, dar eu strigându-i pe nume și aducându-le aminte atâtea îngrijiri ce am avut pentru ei la boale și la nevoi, se rușinară și-mi jurară de a mă urma. Se puseră în care, urmarăm pe guvern ce plecase și la locul...¹ ajungându-l mi s-a zis a le da drumul. Restul s-a văzut.

Defecțiuni...

Se va mai vedea patriotismul și simpatia acestei companii la desfacerea lagărului de la Troian.

Desfăcui dar companiile, și noi de la 40 la 45 persoane însoțiți de 3 soldați urmarăm drumul spre Târgoviște.

Eșind dintr-un crâng văzurăm înaintea noastră vreo 5-6 sute oameni, creaturi d-ale regimului vechi, dorobanți, țigani de la fabrica lui N. Băleanu, slugi și alții, ținându-ne calea. În capul lor se afla un fost zapciu anume Ispas Farcaș. Aceștia ațâțați de reacționarii din Târgoviște, cărora li se explicase toate foloasele în rău, sta în calea noastră ca să ne oprească de-a urma drumul, și a pune mâna pe noi ca să ne ducă la Târgoviște. Dintre acești oameni puțini

O ciocnire
evitată, în
drum spre
Târgoviște

erau armați, și cei care se afla nu aveau conștiință de aceea ce voia a face. Noi, puțini la număr dar prin armele și hotărârea noastră puteam să ne facem drumul, însă s-ar fi vărsat sânge și aceasta nu voiam să se întâmple. Începurăm a intra în vorbă, ca să-i facem să-nțeleagă că noi nu le-am făcut nici un rău, din contra ne-am sacrificat pentru binele comun, pentru fericirea țării. În astfel de vorbiri se perdură mai multe ore supt un soare de vară și în cele mai arzătoare. Acest supt administrator avusese cruzimea de-a ne tăia apa; adecă fântănele erea supt paza sa. Astfeli văzând că nu ne înțeleg ne hotărârăm a ne face drum printre ei și aceasta le-o făcurăm cunoscut. Cu toate că în acest timp prin deslușirile și reproșele ce am adresat adversarilor noștri, din cari cea mai multă parte erea oameni rău informați, începuse a murmura în contra reacționarilor. Atunci acel mârșav zapciu se adresă către unul dintr-ai noștri, nu țiu minte la cine, și-i zise „dați-mi 300 și vă las drumul liber“. D-nu Magheru aduse această vorbă celorlalți și cerându-se de la d-nu Tell acești bani din sumele date d-sale de d-nu...¹ pentru cheltuielile revoluției, s-au numărat chilipirgiului și acesta mulțumit de o astfel de tocmă, ca și noi că scăparăm de a ne face drum prin sânge, trecurăm fără supărare; din contră mai toată astă lume se arată veselă că nu s-a întâmplat nimic.

Ne puserăm dară pe drum înaintând spre Rucăr. În această cale s-a făcut conversația cu N. Bălcescu, despre care am vorbit la fața ...¹.

La Rucăr

Sosirăm la Rucăr pe la 12 ore din zi. Aci, schimbând caii, așteptam alții ca să urmărim drumul nostru. Fiindcă nu sosiră la timp, ne hotărârăm a dormi noaptea în acest sat, unde ni se spuse că niște reacționari ar voi să ne țină calea la munți; dar a fost mai mult vorbe din acele ce s-a aflat mai pe urmă. La această nuvelă Tell a trimis să vie ofițerul de la Dragoslavele, spre a da socoteală despre acele ce s-au auzit. Ofițerul a venit și prin mărturisirea sa s-au desființat acele vorbe. Scrisoarea de care vorbește d-nu E[liade] în *Istoria Regenerației* (fața 198) și care zice că erea de [la] fostul Domn Bibescu, nu se știe fiindcă erea neiscălită și această scrisoare, la care atribue d-lui acea împotrivire în munți, s-a priimit de ofițer de la Dragoslavele, cu două zile în urmă, cuprinzând ca pe persoanele mai jos însemnate fără deosebire să se pui mâna pe ele. Numărul lor erea peste 20.

Bucureștii
în zilele

Spre seară, un curier aduse știința că în Capitală s-a sculat poporul, a răsturnat Căimăcămia care începuse pe dată cu bății,

bice și persecuții, și s-au înființat iar guvernul provizoriu; și până la întoarcerea membrilor se numise I. Câmpineanu și C. Crețulescu. Iată acele ce mi s-a spus de ființarea Căimăcămiei și desființarea sa...

Căimăcămiei

Dupe plecarea guvernului din Capitală la 29 iunie Odobescu și Solomon rămânând liberi* își luară funcțiile lor și reacționarii se adunară la Mitropolitul și înființară o Căimăcămie, care să administreze în lipsă de Domn. Vechi funcționari se așezară iară în posturile lor și poliția în turbarea sa lovea în dreapta și în stânga pe oricine întâlnea, ca să arate că frumosul regim a venit iară la putere. Statuia Justiției, ridicată în curtea palatului administrativ, fu dărâmată din porunca lui Emanuil Băleanu. Însă asprimea aceasta n-a făcut decât să-nțărăască pe oameni în credința lor, să facă a plânge dupe Constituție și a se gândi la dânsa.

Statuia
Justiției
dărâmată...

Pe ziduri se lipise afișuri ce coprindea că:

„rebelii au fugit din Capitală în noaptea de la 28 spre 29 îndată ce au aflat că armile suverane și protectrite se apropie de frontiere. Ne grăbim d-a anuncia această bună năvelă tuturor lăcuitorilor. Tot într-o vreme, noi îi vestim, că în înțelegere cu boerii ce se află în Capitală, s-au luat măsuri pentru stabilirea liniștei publice, și cu această ocazie lăcuitorii de orice clasă și rang sunt invitați a priimi cu sentimente de recunoștință și amor pe mântuitorii patriei“.

Afișele
reacțiunii

t Neofite, metropolit al Ungro-Vlahiei, 29 iunie 848“.

„Căimăcămia Terii Române,

În urma evenimentului de la 11 iunie, cunoscut publicului, Domnul Stăpânitor, Georgie Dimitrie Bibescu, prin retragerea sa în Staturile Austriei, încetând de a guverna țara, noi în puterea articolului 18 din Regulamentul Organic însărcinându-ne cu administrația țerii dăm în cunoștința lăcuitorilor țerii, facem cunoscut totdeodată vechilor slujbași care n-au luat o parte directă la răsturnarea guvernului legiuit de a lua funcțiile încredințate lor de Domnul țării“.

Banul Teodor Văcărescu,

Emanuil Băleanu.

București, 1848–29 iunie“.

* Odobescu și Solomon se afla la arest și păziți de soldații comp. a 5-a și a 6-a din regimentul nr. 1, carele se afla peste Olt. Din momentul ce companiile piecară cu membrii guvernului, nu mai erea păziți de nimeni. Ne mai fiind păziți, scăparea lor, și pe carea o arată Eliad făcută de ofițerii și soldații regimentului nr. 1, erea făcută de sine. Și ofițerii care se grăbiră a încongiura pe prizonieri, fură dar frații Racotă, verii lui Eliad, I. Ghica, Călinescu și Porumbaru. Cei dintâi doi mai cu zel, cerea favoarea de la Odobescu, ca să alerge cu escadronu a prinde pe oamenii Constituției. Odobescu mai bătrân îi răspunse: „Iasă domnule pe oameni în pace“.

Răscularea
poporului
răstoarnă
Căimăcămia

În acest timp, I. Brătianu, care erea trimis cu misie d-a afla dacă este adevărată intrarea rușilor în țară, aflând de Căimăcămie, se-n-
toarse în Capitală.

Persecuțiile și maltratările Căimăcămiei aduse bucureștenii în
disperație încât a doa zi popoul se sculă, răsturnă Căimăcămia și
trimisă dupe membrii Gubernului Constituțional. Însă Odobescu și
Solomon aflându-se în capul garnizoanei și retrași în cazarmă cerea
condiții. Și aceste condiții ierea demisia lui Tell pentru care scrisese
Mitropolitul generalului Tell, voind cu aceasta Odobescu a ține lo-
cul lui Tell, și Câmpineanu și Crețulescu locul lui Eliad și Magheru.
Pentru asta și merse solia Odobescului la palatul unde se afla
popolul strâns ca să poată face pe popol a proclama alți membri,
însă popoul s-a opus: „nu, răspunse el, noi voim pe membrii cei
vechi”*. Popolul în indigarea sa de dărâmarea statuei Justiției, mal-
tratată și ei casa lui Manolache Băleanu, a lui Herescu, a secreta-
rului mitropolitului și a căpitanului de dorobanții poliției Costake.

Mitropolitul publică ordinul următor, trăgându-și pe acel ce
publicase la 29 iunie:

Revocarea
ordinului
precedent

„Acele ce au fost publicate ieri la 29, supt a noastră iscălitură, și în
care calificăm Gubernul Provizoriu de rebel și altele, astăzi potrivit cu do-
rința popoului român noi le privim ca o hârtie albă și le desființăm cu de-
săvârșire. Noi...

† Neofi te, Mitropolitul Ungro-Vlahiei.

I. Câmpineanu

Anul 1848, 30 iunie, București”

Generalii
Odobescu și
Solomon
înconjurați

În casarmă însă erea o ferbere. Odobescu și Solomon se pregă-
tea a face foc asupra popoului. O deputație se trimisă ca să invite
pe acești doi șefi a părăsi idea lor și a se trage din servițiu. Dar nu
fu ascultată. Soldații stau gata. Popolul din toate părțile încongiură
casarma pe urmă intrară în ea. Un popă anume Tănase (ce a murit
la 53 la Constantinopol), încalecă p-un tun și punând crucea în gura
tunului zise soldaților, la invitarea acestora a se depărta ca să tragă
în frații și rudele lor. În acest timp de turburare, mitropolitul intră
în casarmă; la vederea sa se mai liniștiră lucrurile; merge la Odo-
bescu și Solomon și-i face să înțeleagă a-și da demisia și a părăsi
țara. Aceștia primesc.

Preotul
[Athanasie
Luzin] sau
Popa Tun

* Vezi *Istoria Regenerației* de Eliad pagina 184 (se va cuveni oare să mă uit la istoria
lui?)

Soldații jură de al 2-lea de a apăra drepturile țerei și frater-nizează cu popoul. Iată decretul dat asupra acestor doi coloneli:

„În numele Popolului Român — Dreptate-Frăție

Văzând demisia dată de D-ni Coloneli I. Odobescu și I. Solomon, Gubernul decretă că demisia dumnealor este acceptată și că pentru vechile lor serviiuri ei se vor bucura de toate drepturile ce le dă un serviiu de 18 ani.

† Néophyte Mitropolitul Ungro-Vlahiei; I. Câmpineanu; C. Crețulesco; B. Minco; I.C. Brătianu Secretar.

2 iulie 1848 nr. 154

Ne întorcem la Rucăr. Bucuria erea mare; toți se pregătea și vorbea de întoarcere în Capitală. Tell numai serios și gânditor sta deoparte. Unii din companioni îi zise: „dar ce faci generale, ce stai pe gânduri, și nu iei parte la bucuria noastră; pentru ce nu-ți pui eșarfa și epoletele”? Tell, fără să răspundă, trage la o parte pe N. Bălcescu, și comunică hotărârea sa, de a urma drumu în Transilvania, trăgându-se din funcțiile sale. La opoziția ce-i făcea Bălcescu, el răspundea că nu mai poate lucra cu colegi nesinceri. Peste aceas-tă convorbire am dat eu, și am venit în ajutorul Bălcescului, zicând lui Tell că deși împărtășesc bănuielele sale asupra lui C. Russet și I. Brătianu, însă, socotind că acele întâmplări au fost niște greșeli, de care poate că-și cunosc în cugetul lor greșala, sunt de părere ca să uite, și ca unii ce am început cu toții, să isprăvim cu toții, altfel, trăgându-ne, mă trag și eu, mărturisind astăzi precum am mărtu-risit atunci, că în Tell am o confiență complectă și despre toate. Tell însă stăruia în hotărârea sa. Bălcescu merse și spuse colegilor hotă-rârea lui Tell. După asta, adunându-se laolaltă toți, Tell le zise: „Voi puteți să [vă] întoarceți la datoriile voastre, eu trec în Transilvania”. „Pentru ce? Ce va să zică astă hotărâre”? „Va să zică, că eu nu poci a mai lucra cu oameni a căroră nesinceritate a pus în joc interesele patriei”. „Și cine sunt acei oameni?” îl întrebară, „Russet și I. Bră-tianu, răspunse Tell. Ei și-au dat demisia ca secretari ai guvernului fără să vadă un act eșind din mâinile noastre, și cu toate stăruințele și rugăciunile d-a-și lua înapoi demisiile, n-au voit; ei singuri, după căderea reacției de la 19 se așezară la posturile lor. Ei frecanta ne-curmat pe Odobescu în arest, ei înlesnea intrarea d-nei Odobescu; ei se arăta îngrijați la orice măsură militară, crezând că se face spre executarea Odobescului. Russeti răspândind nuvela că rușii au in-trat în țară, a mai adăogat și acele ce i-a spus Solomon „ca în acest complot se află chiar din ai Dv.”, lucru ce am auzit că s-a spus și lui

Din nou
la Rucăr

Tell hotărât
să se retragă
din funcțiile
revoluțio-
nare

Magheru tot de Solomon; mai adăogând și hârtiile ce s-a priimit în marginea Craiovei, unde eream așezați cu tabăra în seara de 12 iunie, prin care se arăta compunerea ministerului, în urma primirei Constituției de Domn. Compunerea ce s-a făcut din contra înțelegerii ce au avut membrii Comitetului revoluționar, adecă, isbutind revoluția în Capitală și numindu-se ministerul, Magheru să fie șeful dorobanților și al gardiei naționale, și Tell al miliției, pentru resonul ca să fie oamenii revoluției în capul armatelor. Și în contra așteptărilor, Magheru fu numit vistier, și în locu lui Tell, Odobescu“.

Și toate astea auzindu-le asistarii, se siliră d-a convinge pe Tell că în toate astea poate să fie și bănueli nedrepte.

Discuția fu întreruptă prin sosirea deputaților ce venea de la București: G. Nițescu și F. Aron ca să cheme în Capitală în numele popoului pe membrii guvernului.

Aceștia aduse și scrisoarea următoare din partea mitropolitului către Tell, prin care-l ruga ca să-și dea demisia din funcțiile sale, zicând că Odobescu și Solomon, trași în casarmă, declarase că nu se vor liniști pe cât timp va fi în guvern Tell. Și mitropolitul, prevăzând din aceasta o vărsare de sânge, îl ruga să-și dea demisia, făgăduindu-i posturi și altele.

Dederă și o altă scrisoare lui N. Bălcescu de la o soră d-ale sale prin care îi descria acele întâmplări după căderea Căimăcămii, și cum I. Brătianu se silea să facă pe popul a priimi în guvern pe Câmpineanu, Crețulescu și Odobescu.

La această nuvelă N. Bălcescu, ca turbat de mânie, veni să spue colegilor sei acele ce i se scrise și acele ce-i zisese pe drum C. Russeti, din care a văzut că erea o înțelegere între el și I. Brătianu. Reproșele ce le făcea Bălcescu în mânia sa ereau destul de aspre.

Aceea ce se scria lui Bălcescu de lucrarea Brătianului erea potrivit și în înțelegerea cu aceea ce se scria lui Tell de mitropolit. Rusetti nu răspunse alt, decât că deși toate aparențele sunt în contra sa, însă conștiința sa e curată, și că timpul și lucrurile sale vor dovedi, că n-au fost vinovat.

În urma acestui răspuns, rugară toți pe Tell, a-i urma în Capitală. Tell le răspunse, că toate acestea l-au demoralizat, și nu-și schimbă hotărârea. Atunci camarazii săi Goleștii, Pleșoianu și alții îi declarară că dacă el nu se va întoarce cu ei în Capitală, vor urma cu dânsul în Transilvania, dar să știe că răspunderea cauzei va rămâne asupra sa. Tell judecând bine astea, se hotărî a s-ntoarce în Capitală, însă, iscăli 2 demisii, una ca membru al guvernului și alta ca șef al oștirii și le dete lui N. Bălcescu, care se întorcea chiar în acea seară

G. Nițescu
și Florian
Aron
la Rucăr
Scrisorile
către Tell

și

Bălcescu

Mânia lui
Bălcescu

Condițiile
lui
Christian
Tell

în Capitală, și-l rugă a vedea cum stau lucrurile și dacă va vedea că cere trebuință a-și da demisia de membru al Gubernului să o dea; dacă va cere trebuința să dea și pe cea de șef al oștăriei, să o dea și p-aceea, și el Tell va aștepta la Rucăr răspunsul lui Bălcescu². Pe de altă parte răspunse tovarășilor săi...*

N. Bălcescu, Șt. Golescu, C. Bălcescu și alții plecară chiar în acea seară. A doua zi Șt. Golescu, Tell, Magheru, Grădișteanu, Serurie, Zalic și alții s-au dus la Dragoslavele, unde aștepta Tell răspunsul Bălcescului. În acest răstimp, s-a priimit de către ofițerii graniței acea scrisoare anonimă, de care s-a vorbit la fața¹. Dupe răspunsul Bălcescului...

După 2 zile, am pornit spre Capitală, trecând prin orașul Câmpulung. Între alți reacționari ce veniseră din București, în acest oraș, se afla și un N. Russeti — care mai înainte cu 3 zile arunca piatra în capul revoluționarilor și care ar fi fost dispus să facă toate mijloacele ca să recruteze din ștregari și lingăi, spre a se opune trecerii noastre — erea în capul celor mai călduroși constituționali și cel dintâi care venia înaintea membrilor guvernului ca să-i feliciteze. Spre seară am pornit la București. Și a doua zi seara sosirăm în Capitală.

■ Biblioteca Națională, Colecții speciale. Fond N. Bălcescu, nr. 136. — Cornelia Bodea, *Curente și opinii* (urmare), p. 40–50.

■ 1. Loc gol în text.

2. Cf. Cornelia Bodea, *O scrisoare, din 1848, redactată de N. Bălcescu în numele lui Chr. Tell*, în „Studii și cercetări de bibliologie”, III, 1960.

În așteptarea
răspunsului
de la
Bălcescu

Întoarcerea
la București

UN SECRETAR FRANCEZ AL GUVERNULUI PROVIZORIU ȘI AL LOCOTENENȚEI DOMNEȘTI

46

A. UBICINI, VALAHIA ÎN 1848

Când sosii în București, la trei după amiază (1 iulie) orașul avea o Cînfățișare ciudată. Prăvăliile și ferestrele otelurilor erau închise. Norodul se îmbulzea pe ulițe. Grupuri numeroase, compuse din oameni ce semănau a fi din toate clasele, din toate profesiile, preoți,

19 iun./1 iul.
la București

* Despre astea am cam uitat — să văd cum le ține minte Tell, ce a răspuns și ce a zis lui Russeti.

burgheji, meseriași, staționau pe piețe și dinaintea edificiilor publice. Nu se zăria nici un soldat, nici un om înarmat și purtând uniformă. Trecătorii se examinau unii pe alții cu ochii, pe fețele lor se citia totdeodată și durere și amenințare. Ce se întâmplase? Ce era să se întâmple? Acest murmur surd, acest freamăt care din vreme în vreme turbura mulțimea și o făcea să se miște ca valurile unei mări, vestia oare apropierea sau sfârșitul furtunei?

Deodată se făcu o tăcere mare. Văzui grupurile desfăcându-se singure, trecătorii se așezară pe amândouă laturile uliței, chiar surugiul meu își opri caii și se lipi de zid.

Procesiune:

În mijlocul șoselei, veniau încet trei brancarde pe deasupra cărora fâlfâiau drapeluri cu colorile naționale, și cari erau purtate de oameni cu capetele goale, ce se schimbau din trei în trei minute. Pe tot drumul cortegiului, poporul își descoperia capul și făcea semnul crucii. Când trecu pe dinaintea mea, privii și eu. Opt cadavre, găurite de glonțuri, erau culcate de-a curmezișul brancardelor. Îmi scosei și eu pălăria, și salutai pe cei dintâi martiri ai revoluției. Catastrofa, a căreia amănunțimi le cunoscui mai târziu se întâmplase de abia de câteva ceasuri, și se lega cu una din acele peripeții ce sunt atât de dese în dramele revoluțiilor.

„cei dintâi
martiri ai
revoluției“

Cauze:

Guvernul provizoriu făcuse greșeala de a menține în capul miliției pe colonelul O[dobescu], un om mai mult decât suspect din cauza antecedentelor sale și a legăturilor sale politice. Stăpân pe armată, și închipuindu-și că guvernul e șubred, a doua zi după revoluție colonelul crezu că ar putea prin o mișcare repede să se facă stăpân pe situație. Pe la două după miezul nopții, pe când membrii guvernului erau adunați în locul obicinuit al ședințelor lor, ușa se deschide năprasnic, marele spătar (acesta este titlul ce-l are în Valachia șeful miliției) intră în sală, urmat de un grup de ofițeri și adresându-se către colegii săi le zise:

— „În numele Caimacamiei vă arestez!“

Și pentru a preîntâmpina orice încercare de rezistență, el le arătă vestibulul ce era plin de soldați, și curtea în care erau așezate în ordine de bătaie două companii, cu comandantul regimentului în frunte. Reacția biruia, dar uitase să ție seamă și de popor.

Aflând de arestarea șefilor săi, el se îmbulzește la Palat, strigând:

— „Trăescă Constituția, trăescă Guvernul provizoriu!“

Trupa, care este respinsă prin singura îngrămădire a mulțimii, se trage lângă ziduri și-și pregătește armele. Poporul tot înaintează și înconjoară armata cu un semicerc care se tot strâmtează. Spaima

Prin
intervenția
poporului

cuprinde pe soldați, ei trag; un strigăt mare se ridică. Vreo cinci-sprezece oameni, morți sau răniți, sunt culcați la pământ. Dar poporul întreg s-a simțit atins. El se repede peste cadavre, suie scările Palatului, sparge ușile și intră biruitoare înăuntrul, pe când soldații fug înspăimântați prin toate eșirile. Prizonierii sunt eliberați și domnul O... cu complicități săi, cari cu mare greutate au fost scăpați de furia poporului, înlocuiesc pe prizonieri în odaia ce le-a slujit drept închisoare timp de trei ceasuri.

Gvernul a
fost eliberat

Aceste scene se petrecuseră dimineața la București, pe când eu, sub un soare arzător și cu o iuțelă de care nu-și pot face o idee acei ce n-au întrebuințat poșta română, sburam peste cele șasesprezece sau șaptesprezece leghe ce despart Giurgiul de Capitală.

*

Nu voi uita niciodată chipul cu care d-l Rosetti și cu mine am făcut cunoștință, căci am spus, mi se pare că eram de mai multe luni în corespondență regulată, fără să ne fi văzut vreodată. Câteva minute după scena pe care am descris-o, pe când scoboram din trăsura dinaintea Palatului, unde mi se spusese că guvernul stă în permanență de dimineață, se repede spre mine un bărbat încă tânăr cu fața palidă, peptul apăsător, privirea scânteitoare prin lacrimile care-i umpleau ochii. Acest bărbat mă sărută de mai multe ori zicându-mi:

Întâlnirea cu
C.A. Rosetti,

secretarul
guvernului

— „Ah, amicul meu, în ce moment sosești! O revoluție așa de frumoasă, așa de curată până acum! care nu costase o picătură de sânge!... Nefericiții!” Apoi văzându-mi mirarea: „Mă iartă, uitasem că nu ne cunoșteam și că trebuie dintâi să-ți spun numele meu. Domnul Rosetti, secretarul guvernului provizoriu din Valachia. Și acum când s-a făcut prezența, adause el surâzând, vino cu mine, colegii mei sunt nerăbdători de a te vedea, căci bineînțeles, d-ta ești de ai noștri.”

și

Îl urmaș, și un minut pe urmă îmi făceam intrarea în sala Consiliului, unde guvernul întreg era adunat. Domnul Rosetti mă prezentă colegilor săi de-a rândul. Mă sărutară, mă felicitară unul după altul, și cu toții împreună mă poftiră a lua parte la ședință.

cu guvernul
întreg

Poate aici ar fi locul să descriu scena, nouă pentru mine, în mijlocul căreia fusesem transportat ca prin farmec, și desigur și tabloul prin el însuși, și accesoriile erau destul de interesante. Dar eu aici nu mi-am pus în gând a istorisi o faptă cu toate amănunturile ei. Scriu simple episoade menite a reaminti unele din scenele dramei în care întâmplarea mi-a dat și mie un rol. Asemenea voesc să

schitez și fizionomia generală a Valachiei, în aceste trei luni de entuziasm și de friguri patriotice.

Caracteri-
zarea
membrilor
guvernului

Bărbații înaintea cărora mă aflam, și cu cari mai târziu am făcut cunoștință mai intimă, erau cei doi frați Golești, Nicolae și Ștefan, vărul lor Alecu, poreclit Arăpilă; Eliade, generalii Tell și Magheru, Nicolae Bălcescu, Rosetti, Ion Brătianu, Voinescu, Costache Filipescu. Ei reprezentau partea cea mai aleasă a generației române din acea epocă. Cei mai mulți dintre ei erau bărbați tineri, plecase fiecare din ranguri și din puncte deosebite, însă tindeau cu toții la același scop. Ei aveau aceleași prerogative, deși funcțiunile lor, în noul guvern, erau deosebite; deliberațiile se făceau totdeauna cu toții împreună, și am văzut adeseori, în discuțiile cele mai importante, pe un simplu ministru impunând opinia sa, în contra aceleia a unui membru, ba chiar a presidentului guvernului. Nouă ani au trecut de atunci¹, fiecare an a adus cu dânsul contingentul său obișnuit de desamăgiri, de morți, de defectii și a săpat multe goluri în rândurile acestor bărbați. Mai mulți dintre ei au murit în exil. Bălcescu, tânăr plin de viitor, care se făcuse istoricul țării sale, după ce cercase să-i fie liberator; Filipescu, suflet duios, inimă generoasă, cum rar se găsește, care deși cu părul cărunț, avea simțirea și entuziasmul naiv al tinereții; Voinescu, spirit ales și serios, care s-a stins încet, ducând dorul patriei și al familiei. Ceilalți, cari au putut acum în urmă să-și revadă vatra strămoșească, au fost primiți de țeara recunoscătoare ca părinții patriei, și numele lor au eșit cele dintâi din urnă, când s-a ales Adunarea însărcinată de a spune dorințele țării înaintea Europei. Ciudată întoarcere a lucrurilor, care omului de rând îi pare un joc al întâmplării, iar pe înțelept îl pune pe gânduri!

Cele dintâi zile trecură cu o mare liniște. Revoluția biruitoare în București, era primită cu entuziasm în districte, fără ca liniștea să fi fost turburată într-un singur loc.

Stilul
de lucru al
guvernului...

Nu trecea zi în care guvernul să nu fi fost silit a-și întrerupe pe o scurtă vreme ședințele pentru a primi deputațiile din sate, care îi aduceau, ca semn că se învoesc și ele, un spic de grâu și o viță de vie, înconjurată de snopuri de flori, după obiceiul cel vechi.

primirile
de delegații

Am fost față de mai multe ori la aceste primiri, a căror simplicitate avea ceva ce înduioșă, și-mi aduc aminte că efectul ce-l produceau asupra mea țăraniilor Carpaților, cu înfățișarea, portul, trăsăturile obrazului lor, ce semănau împrumutate de la basoreliefurile Columnei lui Traian. Voinici, cu părul negru, când nu era albit de vârstă, și crescut până la mijlocul frunții, sprâncenele dese, barba lungă și capul gol, cu cămașa de pânză groasă, strânsă la mijloc cu

un brâu de piele, picioarele încălțate cu opinci prinse cu curele ce se legau împrejurul pulpei, pe obraz o nespusă expresie de mândrie, temperată prin obiceiul unei lungi suferințe; era cu neputință să nu recunoști în ei pe urmașii coloniilor lui Traian și să nu recunoști asemenea că patrusprezece secole de asuprire nu le-au putut șterge semnul originii lor.

Admiram înfățișarea demnă a acestor bărbați și simplitatea plină de elocuență a discursurilor lor. După ce deputația era introdusă, ea se ducea mai întâi de săruta mâna Mitropolitului, care de obicei asista, în calitatea sa de cap al bisericii române, la ședințele Consiliului, apoi popa sau centenarul (acest nume se da celui mai bătrân om din fiecare sat, și într-adevăr se întâmplă adeseori, ca moșnegii să ajungă la vârsta de o sută de ani) felicita pe șefii națiunii, numindu-i frați; după expresia obicinuită, își exprima dorințele tuturor în favoarea constituției. D-nul Rosetti sau d-nul Ion Brătianu, cu o voce emoționată, răspundeau câteva cuvinte în numele colegilor lor, apoi deputația se retrăgea, și se întorcea chiar în aceea seară sau a doua zi de dimineață, pe jos sau în căruță, în satul său. Acest sat era câteodată depărtat de optzeci de leghe, și poate că înainte vreme, niciodată țăranii din deputație nu trecuse dincolo de hotarul satului lor. Își poate lesne închipui cineva dacă acest eveniment era însemnat ca o datină memorabilă în viața lor, și cu ce reamintiri se întorceau în sat, și cum istoriseau despre tot ce văzuse și auzise despre București, „Marea Capitală“, despre Mitropolie cu toate pompele sale, despre „fiii Românilor“ cari se ridicase pentru ca să se facă tuturor dreptate, și despre

Dâmbovița apă dulce
Cine bea nu se mai duce.

Imaginația naivă și ușor primitoare a auditorilor mai exagera încă minunile istorisirii lor, și așa s-a format în toată România asupra oamenilor și lucrurilor de la 48 un fel de legendă, al cărui efect se adevărește prin tot ce se petrece astăzi.

■ *Anul 1848 în Principatele Române*, V, 1904, p. 795–799; *Lui C.A. Rosetti*, 1916, p. 113–117 (*Scrisoarea II*).

■ 1. Textul de mai sus este reprodus, în amândouă referirile bibliografice, din „Convorbiri Literare“, 1884, unde se precizează că „aceste scrisori ale d. Ubicini au apărut pentru întâia oară în ziarul francez «Le Siècle» din Paris, în 1849 (?) sub titlul «Trois mois en Valachie»“ — Anul publicării în 1849 este infirmat de referirile de dată ulterioară găsite în textul chiar al lui Ubicini. Exemplul de față: „nouă ani au trecut de atunci“ (în *Anul 1848 în Principate*, p. 797; în *Lui C.A. Rosetti*, p. 116), corespunde anului 1857!

DUPĂ ÎNTOARCEREA DE LA RUCĂR —
ÎNFĂPTUIRI, PIEDICI, EȘECURI...
(30 Iunie / 12 Iulie — 12/24 Septembrie)

47

N. PLEȘOIANU, MEMORIU ASUPRA REVOLUȚIUNII DIN 1848

Gubernul
reia cârmă
statului:

Câmpineanu și Crețulescu puși prin interim se traseră: Gubernul luă cârmuirea țerii și mai multe comisii fură numite pentru întocmirea mai multor proiecte de legi pregătitoare Obșteștii adunări.

Aceste comisii erau: 1. pentru ramura administrației; alta pentru regularea impozitei și a finanței și întocmirea unei bănci; alta pentru lucrările publice, agricultură și industrie; alta pentru reorganizarea miliției, modul recrutăției, ameliorația fizică și morală a soldatului și regulamentul guardiei naționale.

Se promulgă și modul alegerii pentru Obșteasca adunare pe baza sufragiului universal, dar votu îndoit și depărtați numai cei nebuni, cei recunoscuți prin acte de criminali și acei ce nu vor avea vârsta de 21 ani.

În fiecare județ se trimise comisari spre deslușirea Consituției și a povovădui liniștea.

Zvonuri
de uneltiri
în Oltenia

Gubernul se înștiință că în România mică câțiva din oamenii regimului trecut umbla să facă complot și întru aceasta Vlădoianu, comandantul regim. no. 1, îi încurajă. În același timp, regimentul al 3-lea, ce începuse a se porni din Capitală pe la puncturi, se detol. Cherchez, și regimentul I^u, ce erea în România mică, mi se detolmie.

trupele
turcești
la Giurgiu

Pe la mijlocul lui iulie Gubernul fu informat că Suleiman pașa cu 20 mii oameni se află la Roustchouk gata a trece Dunărea spre restabilirea liniștei publice, informată fiind Înalta Poartă de ambasadorul rus, că în Țara Românească se afla anarșie și se omoară oamenii pe ulițe.

Măsurile
luate

La această nuvelă generalul Tell îmi zice: „Știi că în România mică umblă să se organizeze o reacție. Vlădoianu șeful regimentului încurajază, du-te pe dată, ia regimentul și înțelege-te cu Magheru ca să lucați de concert [într-o înțelegere]. Și lui i s-a dat aceleași porunci. — Pe de altă parte știi că turcii sunt la Roustchouk. Vor să treacă Dunărea. Nu le știm încă cu ce intenții. În cazul însă când Constituția va cădea aici, proclamați-vă Dv. amândoi în gu-

bern provizoriu și i trage-vă-ți la munți, unde Magheru e însărcinat a organiza un corp de panduri”.

Eream foarte rău bolnav și mă aflam într-o cură prea serioasă. Am zis cu toate astea că îndată ce mă voi simți mai bine voi pleca.

Dupe 2 zile gen. Tell mă chiamă la ștăbul oștirea unde ereau adunați șeful regimentului al 3-lea, locțiitoru de șef al cavaleriei și șeful artileriei și ne dă ordinul a veni cu regimentele spre a ne așeza în lagăr în marginea Bucureștiului. Șeful regimentului al 3-lea răspunde că abia sunt câteva zile de când s-au pornit companiile că oamenii sunt demoralizați și că nu crede în așa pripă să-i poată aduce în starea normală, că reacțiile Odobescu-Solomon i-a adus în astă stare. Șeful cavaleriei a răspuns că caii de la 2 divizii sunt despotcoviți; eu am răspuns că regimentul no. 1 e gata; un batalion din regimentul al 2-lea erea pe drum de a veni în Capitală. Se-nțelege că lucrul a rămas aci.

După trei zile am plecat în Craiova, a lua comanda regimentului.

Pe la 22 iulie am sosit în Craiova. Magheru trecuse la Cerneți. Vlădoianu se trăsese îndată ce maiorul Marghiloman — om foarte onest, activ și devotat Constituției — venise de la Râmnicu-Vâlci, ca să comande regimentul până la sosirea mea. Reacționarii abia mișca. După 8 zile nu mai sufla; dar fiindcă administrația erea tot cea veche, încuragia pe reacționari, din a căror parte mai multe nemulțumiri încerca orașul, aceea ce erea premeditată spre a putea aduce populația la răspundere prin excesuri și să o cadă în anarșie: aceea ce ar fi isbutit dacă puterea armată din Craiova și intervenirea și într-o parte și într-alta a șefului ei, n-ar fi pus ordin la toate. În mai multe rânduri m-am încercat a aduce pe capul administrației, Dem. Filișanu, spre a-și împlini datoria de administrator constituțional, însă a fost toate în van, fiindcă d-lui urma tot celor vechi și toți amployații administrației cum și polițaiul era tot cel vechi, creațiile lui I. Bibescu. Dupe astea am încunoștiințat pe guvern prin șeful miliției și arătând neapărata trebuință de a schimba administratorul aceea ce s-a și făcut; Florian Aron a venit în locu-i, și cu energica sa administrație județul Dolj, care rămăsese cel mai întunecat despre avantajele ce dă noa constituție, deveni unul din cele mai luminate județe ale României. Clubul înformat în Craiova cu scop spre deslușirea și menținerea în ordine a Constituției mergea înainte.

Prin urmare acest județ cu Capitala sa erea cu totul liniștit. În celelalte județe micile intrigi căzuse. — În acest sens îmi scria în

Situația la Craiova. Pleșoianu, comandantul regimentului nr. 1,

Florian Aaron administrator

Magheru
la Câmpul
lui Traian

Contextul
european

Emisarii și
comisarii
Înaltei
Porți...

Deputăția
guvernului
la Giurgiu

toate scrisorile Magheru, carele mă înștiința de starea lor și acele ce afla, precum îl înștiințam și eu de acele ce știam.

Dupe care Magheru trecu la Câmpia lui Troian, jud. Vâlcea, spre organizarea unui corp de jandarmi (misie mai presus de inteligență și cunoștințele sale).

Astfel în România mică, ca și în cea mare, toate mergeau în pace, dar Rusia căuta să sfarme o mișcare în folosul țării și în des-folosul său; prin urmare ceru de la guvernul turc a desființa cu orice mijloc Constituția ce-și deduse țara. Reacțiile în Europa începuse, luase sborul; în Franția guvernul provizoriu nu-și putea îndestul sprijini mișcarea sa, cu cât mai puțin să se gândească la alții. Astfeli Rusiei îi fu lesne a dobândi orice voință de la Turcia, care s-ar fi împotrivit de ar fi fost sprijinită de Franția și Anglia (Așa se zice, că guvernul turc ar fi cedat după ce i s-a zis de ambasadorii acestor două puteri, să priimească cererile Rusiei).

Gubernul turc orându-i pe Suleiman pașa comisar a veni în Principate spre a desființa Constituția și a așeza ordinea legală, trimițând cu dânsul pe Omer pașa cu 20 mii turci. Aceștia sosiră la Roustchouk și la 18/30 iulie, Suleiman pașa scrisse administratorului de la Giurgiu că are să treacă cu oștirea la Giurgiu și cerându-i gardienii trebuincioși. Gubernul provizoriu la aceste nuveli adresă lui Suleiman pașa o protestatie. La 19/31 d-nu Tinghir, secretar al lui Suleiman pașa, sosi la București cu o scrisoare din parte-i adresată către mitropolit și boiari, iar în urma întrevederii cu mitropolitul și Eliade, s-a mai adăogat și notabililor țării. Prin această scrisoare zicea că oarecare număr de oameni dându-și numele de rumâni se iviră fără veste în aceste principate și c.l. ... și că guvernul provizoriu trebuie a se desființa și o persoană demnă de confiență trebuie a se numi fără întârziere în calitate de locotenent și că pot a-i trimite o deputație spre a-i spune griefurile juste și bine întemeiate spre a le comunica Înaltei Porți.

S-a publicat după aceasta popoului coprinderea scrisorii și s-a invitat a se aduna spre a alege un alt guvern care va lua numele de Locotenență.

Populul s-a adunat și a ales tot membrii guvernului provizoriu; s-a ales și o deputație ca să meargă la Giurgiu la Suleiman pașa, care deși fu bine priimită însă Suleiman pașa declară că nu poate adera la alegerea de 6 membri și că-i invită a se alege o singură persoană. Deputația stăruie a se recunoaște acest guvern, dar Suleiman pașa n-a priimit. În fine, i s-a propus că tot ce se poate face e de a se alege 3 membri, pîntre miniștri, care corespunde cu cuprinde-

rea Regulamentului. Aceasta a priimit-o Suleiman pașa. Deputația se-ntoarse în Capitală, și populus se adună de isnoavă pe Câmpul Libertății. Intrigi s-a învărtit ca să aleagă alți membri, iar nu din cei din guvernul provizoriu. Brătianu și Russet ereau în capul acestii intrigi, dar nu isbutiră. Bolliac ca vornic de poliție, în care corporațiile avea încredere, li-a demascas planul de gașcă, și alegerea a căzut pe N. Golescu, Eliad și Tell, deși acesta renunțase la aceată foncție. ...¹ iulie, d-nu Tinghir veni la palat și ceti scrisoarea lui Suleiman pașa către Locotenență, prin care o recunoștea în numele sultanului.

Locotenența
domnească

Suleiman pașa invită și pe consuli a intra în relație cu un gubern regulat. Consulii veniră și felicitară guvernul.

După aceasta o deputație se hotărî a se trimite la Constanti-nopole cu proiectul Constituției.

Deputăția
română la
Constanti-
nopol

Deputația erea compusă din Șt. Golescu, Gr. Grădișteanu, directoru Vorniciei, D. Brătianu, V. Vasiliade și N. Bălcescu. Suleiman pașa discută articolele Constituției și pentru 5 articole invită gubernul a se modifica — aceia ce s-a și făcut — spre a nu se găsi pretexturi. Aceste articole au fost:

1-iu: asupra sufragiului universel

2-iu: asupra libertății absolute a presiei

3-iu: asupra termenului de 5 ani al domnului

4-iu: asupra gardiei naționale

5-iu: Asupra moșiilor, mănăstirilor.

După oarecare modifi cații, deputația plecă la Constantinopole.

Suleiman pașa veni la București, unde fu priimit foarte bine și invită pentru 10 august guvernul, boerii și negustorii. Sala palatului erea plină în această zi și d-nul Tinghir traduse în franțuzește discursul lui Suleiman pașa, care coprindea evenimentele, desființarea guvernului provizoriu, cum și a Locotenenței de 6 membri și înființarea celei de 3, care intrând în instituțiile Regulamentului, s-a recunoscut în numele sultanului ca guvern legitim, și invitând pe toți a se supune și a-și da mâna. După câteva zile Suleiman pașa se întoarse la Giurgiu.

Întoarcerea
lui Suleiman
Pașa la
Giurgiu

Unul din cele mai grele articole ale Constituției erea articolul proprietății. Guvernul dete un decret, invitând fiecare județ a trimite la Bucurști doi reprezentanți, unul din partea proprietății și altul din partea țaranilor, spre a se face o Comisie cu scopul de a se-nțelege între dânșii.

Comisia
proprietății

Reprezentanții se adunară în Capitală, și Comisia începu lucrările sale supt presidența d-lui A. Racoviță și vice-president

și

explicația
suspendării
lucrărilor
ei...

d. Ionescu*. Dar dupe 9 seante, guvernul fu silit a suspenda lucrările ei „din cauza neînțelegerii între deputații proprietari și deputații muncitori“. D. Eliad aplică această neînțelegere asupra d-lui Ionescu, puind calomniile sale în gurile altora de om vândut Rusiei și principelui Sturza, după cum tratează și pe Russeti, Brătianu, Ghica și alții. Discursurile aprinzătoare ale d-lui Ionescu n-a putut veni decât din căldura sentimentelor sale pentru dreapta cauză ce apără, aceea ce ar fi trebuit a face cu menajament în asemenea circumstanțe grave. Russet, Brătianu, Ghica et C-nia au făcut mult rău revoluției — însă în conștiința mea, nu ca oameni vânduți Rusiei, ci ca oameni ambițioși, unii ca geloși voind a răsturna pe cei ce ereau la putere ca să vie ei, spre a avea ei meritul de orice bine va dobândi patria (greșală însemnată, ambiție egoistă și funestă) care a adus reacțiile, complotele, demoralisația oștirea, paralisarea lucrărilor și perderea unui timp atât de prețios în apărări și desjucări de complote, alții având în gând domnia ca și Eliad. — Numai Mavru, Odobescu, Sutzu, Ioanidis și alți fanarioți, merită numele de creaturi rusești.

Din nou
ingerințe
externe

Să trecem la Constantinopole. Să vedem ce se petrece. Guvernul turc, precum am văzut din scrisoarea lui Suleiman pașa, erea rău informat de mișcarea românilor. Încredințându-se mai pe urmă că oamenii ce ridicară stindardul la Izlaz nu erea streini, ci pământeni cu bună reputație și de bune condiții, că urmarea lor a fost urmarea nației întregi, că prin șanțuri nu se află oameni morți, că ordinea exista, că mișcarea nu e în contra suzeranității, că reformele ce-și da nația erea în dreptul ei, ar fi fost dispus a le recunoaște, de ar fi sprijinit de Francia și Anglia. Lucrurile însă se schimbaseră la Paris. Reacția luase sbor și guvernul Lamartine declară prin ambasadoru său la Constantinopole că nu o poate ajuta. Reprezentantul Angliei invită Turcia a isprăvi cu bine cu Rusia; și ca să se isprăvească cu bine, nu erea decât să facă ceea ce cerea ambasadorul rus. Acesta cerea și stăruia ca să desavueze lucrările lui Suleiman pașa și a trimis altul ca să pue la loc Regulamentul prin puterea armelor. La o obiecție ce i-a făcut guvernul turc, că au și românii arme și poate să se verse mult sânge, Titov îi arăta raportul Odobescului de starea în care se afla redusă oștirea, descriind și câte umpluturi au tunurile. Fuad a fost destinat în locul lui Suleiman pașa.

Deputația română sosi la Constantinopole în această hotărâre a Porții și n-a fost priimită a se înfățișa. Toate se făcură cunoscut gu-

* Dezbaterile se arată în *Question économique* de N. Bălcescu.

bernului din București, carele a luat măsurile spre a apăra Constituția; măsuri foarte slabe, grație a 2 reacții și atâtea intrigi și complot.

Să trecem la România mică. Văzurăm că Magheru trecuse peste Olt, ca să desjoace reacția și să formeze un corp de panduri și a organiza dorobanții. Magheru trecu în Craiova, d-aci s-a dus în Mehedinți și d-acolo a trecut prin Gorj la Troian unde erea să-și așeze cartierul general. Trecerea Magherului prin aste locuri a fost trebuincioasă fiindcă a împăcat pe reacționari.

La 14 august m-am dus la Troian să văd tabăra Magherului și să cunosc mijloacele de apărare a Constituției în cazul când turcii ne vor fi ostili. La 15, în albul zilei am sosit. Magheru lipsea dus fiind la Râmnic; panduri nu avea, iar dorobanți avea vreo 200, care să schimbe cu alții din alte județe și pe cari nu putea cineva să pue temei fiindcă erea oameni depravați. Și cum putea fi altfel dacă odată ereau instrumentul și mijlocul ispravnicilor. Acești dorobanți erau buni pentru chilipiruri prin bătaie, meseria lor; bătaia desființată, chilipirurile expatriate, dorobanții deveniseră mai reacționari decât reacționarii; de aceea nici nu le plăcea câmpul Troianului, fiindcă fugea. Dorobanți noi trebuia împliniți. Astfel, până aci nu văzui nimic ostășesc, nimic organizat.

Plecai la Râmnic să-ntălnesc pe Magheru. Vorbirăm asupra celor ce e de făcut, și a doa zi ne întoarserăm la Troian, unde sosise doi ofițeri francezi atașați la ambasada franceză din Constantinopol². Misia lor erea de a se informa de starea armată a românilor. Nu știu ce raport vor fi făcut generalului Opic, dar cred că n-a fost favorabil.

Tot în acea zi am plecat ca să mă întorc la Craiova, dând pe la Ocnele Mari ca să inspectez compania d-acolo. Atât de starea ei militară cât și de cea morală și patriotică am fost mulțumit.

Starea județelor erea bună. Comisarii, deși unii prea exaltați, — aceea ce pricinuia o ne-nțelegere și ură între lăcuitori și proprietari — însă învățase bine pe lăcuitori a-și cunoaște dreptul lor și a și-l apăra. Dintre administratorii României mici, Aaron erea întâiul, atât în cunoștința administrației, cât și în activitate. În fiecare săptămână aducea o plasă la Craiova și-i deslușea articolele Constituției foarte bine, pacinice și patriotice. Și mai târziu, pe la 12 septembrie, a adunat tot județul, tot pentru același scop, și mai cu seamă spre a avea încredere în puterea lor. Erea frumos lucru a vedea 10 mii oameni cu sulite, coase și topoară defilând prin mijlocul târgului fără

În județele
Olteniei

La tabăra
Magherului
...

Comisarii de
propagandă

Fl. Aaron
administra-
torul...

a se întâmpla cea mai mică neorânduială, sau a lipsi cuiva un fir de ață. Toți strigau că vor apăra cu sângele lor Constituția.

Văleanu, administratorul județului Oltul, se poate trece între cei buni administratori ai Constituției. Capitala sa erea pusă pe drumul cel bun, guardia națională începuse a se organiza și toate mergea bine.

„Toate mergea bine”...

N. Bălcescu
scrie
de la Constantinopol

Între acestea, Tell îmi scrie următoarele: „îmi scrie Bălcescu din Constantinople că deputația n-a fost priimită de guvernul turc și că Fuad Efendi se trimite în locul lui Suleiman pașa în casul când nu se va recunoaște Constituția. Strânge regimentul, și dând d-oparte orice susceptibilitate, du-te cu dânsul la Magheru puindu-te supt ascultarea sa, căruia i s-a scris a se proclama dictator. S-a trimis d-aci și artileria și divizionul lui Mavrocordato”. — Pe dată am pus la cale adunarea regimentului.

Sosirea
noului
comisar turc
la Giurgiu...

Să ne întoarcem la București, să vedem sosirea lui Fuad Efendi.

Fuad Efendi sosi la Giurgiu, și Sul[eiman] pașa plecă regretat de români, cu alăta mai mult cu cât credea schimbarea sa nefavorabilă cauzei lor.

Mulțime de lume, atâta din București cât și din sate se duseră la Giurgiu ca să feliciteze sosirea lui Fuad. Piața erea plină și lumea cerea să vadă pe noul comisar. Dupe mai multe aclamații, dupe mai multe strigăte, în fine, ca silit se arată înaintea publicului. Din fisionomia sa și din câteva vorbe se văzu sinistrelle sale intenții, mai cu seamă după ce văzură pe Duhamel sosind la Giurgiu. Din acel moment toți reacționarii și intriganții erea bine priimiți și ascultați, și din contra se urma cu oamenii Constituției. În van Locotenența trimise oameni de confiență și moderați spre a desluși pe comisar asupra lucrurilor. Comisarul n-a ascultat sau n-a voit să-nțeleagă.

Popolul, indignat de purtarea comisarului, văzând pe de altă parte că înființarea *Regulamentului* erea misia comisarului carele — fără să se-nțeleagă cu nația prin șefii săi, fără să afle griefurile și pasurile ei — urma voința lui Duhamel; indignat zic de toate astea, hotărî drept o răzbunare morală a arde acest *Regulament* cum și *Arhondologia*, ca niște cărți funeste, fiindcă *Regulamentul* și boeriile au stins pe țaran și au corupt și demoralizat pe boeri până la os. Această ardere s-a și urmat cu multă solemnitate, și mai în toată țara, afurisindu-se de mitropolit și preoțime aceste cărți*.

Arderea
Regulamentului
și a
Arhondologiei

* D. Eliad Rădulescu dă această lucrare asupra lui I. Brătianu și C. Russeti și ca lucrare rusă (*son cheval de bataille*). Aceea ce nu încetează a repeta la orice mișcare ce nu se face dupe ideea sa. Părerea mea e că Russeti și Brătianu au influențat asupra acestei

La 8 septembrie, Fuad Efendi a vestit în taină pe N. Golescu că vrea să-i vorbească, dându-i rendez-vous la o stație între Giurgiu și București. Suetul întrevederii lor și aceea ce au vorbit nu cunosc.

Fuad Efendi cu Duhamel și oștirea au pornit de la 10 septembrie spre Capitală și nuvela că turcii vin la București a pus popoul în grijă și în fierbere.

Mulți din șefii revoluției ereau de idee ca să se împotrivescă cu armele, între care Brătianu și Russeti ereau cei mai înfocați. Ideea ar fi fost bună; dar nu sunt ei carii au făcut toate mijloacele cum să nu se poată pregăti? Împotrivirea sau sprijinirea Constituției cu armele în mâni a intrat în combinațiile revoluției, însă aceasta cerea timp, — și timp liniștit — ca să se adune armele, să le dreagă, să se strângă oamenii, să se organizeze, ca-mpreună cu oștirea regulată să aibă țara măcar 20 000 oameni strânși în tabără în marginea Bucureștiului, și împotrivirea ar fi fost resonabilă și mai avantajoasă până a nu trece turcii Dunărea. Nu sunt ei, I. Brătianu și Russeti, care pregătiră sau încoragiară a se face 2 reacții, care demoralizară pe soldați, care pusă anarșie în regimentul al 3-lea și clătinară moralul și buna disciplină a companiilor a 5-a și a 6-a din regim. nr. 1 deși sfârșitul lor a fost tot așa de nobil și patriotic ca și la început; — aceste reacții perdură o lună și anarșia din regimentul al 3-lea s-a văzut până la sfârșit. Sunt convins că conștiința acestor doi buni români le este grea, văzând că a eșit rău în loc să ese bine planul lor; prin urmare dorința lor, de a pune pe lăcuiitorii Capitalei a se împotrivi cu arme, erea târzie. Astfel precum zice francezul: *le coup a été manqué*.

Sunt unii care critică: că dacă regimentul al 3-lea din Capitală a fost demoralizat, de ce nu s-a desființat, de ce nu s-au desarmat, zic unii; de ce nu s-au desființat ofițerii și să se pue dintre soldați, zic alții. Îmi place să cred că toți aceia criticau din bună credință, dar criticau în momente de iuțală. Un regiment nu se improvizează ca o poezie, nici 40 de ofițeri nu-i puteai scoate din tească — afară de nu s-ar fi cerut de ceară. Pe urmă acești 40 de ofițeri, în astfel de momente nu ar fi prea suferit a se da d-oparte, când se știu încoragiați indirecte chiar din membrii d-ai guvernului; iar ca să desarmezi un regiment, trebue să ai altul cel puțin, cu care să-i impui voința, și la timp propice. Apoi toate acestea erau pentru asemenea timp scurt? Eram noi oare în voia și în largul nostru de a desorganiza și a organiza? Uitat-ați că criticile acestea se făcea pe când

Problema
rezistenței
armate...

Critici „în
momente de
iuțală”...

lucrări, mai repet n-a putut fi cu alt scop (îmi închipuesc), decât ca o răsbunare morală și perderea prestigiului în ochii țaranului, ce i-a văzut cenușa în vânt.

turcii erea la Roustchouk? Apoi, când să dezorganizezi, când să organizezi, și când să pleci ca să te așezi la Giurgiu în fața lor? și cu ce? unde vor fi fost voluntirii și pandurii?

Repet dară că ideea împotrivirei erea bună la început, acum erea târziu și mai cu seamă în câmp luciu, aceea ce a și făcut pe Locotenentă să evite o lovire cu turcii în astfel de momente, trimițând cea mai multă parte de soldați la Troian, spre a-ntări tabăra Magherului și a susține cauza dupe împrejurările și mijloacele ce va avea.

Pentru hrana lor, s-a scris de guvern ministrului dinăuntru, ca să pună la cale despre proviziile trebuincioase; aceea ce nu s-a făcut.

În acest timp, armia turcă se apropia de București, fără a face cunoscut guvernului intenția sa. Lăcuiorii de prin județe de toate clasele veneau mereu în Capitală, astfel încât mulți zicea că numărul trecea de 50 000 oameni, ca să meargă înaintea oștirei suzerane, pe de o parte, a-i arăta simpatia lor, pe de alta, a dovedi comisarului Înaltei Porți, că nația întreagă cere reformele ce s-a dat. — Popolul eșise afară din Capitală și să așezase în tabere fiecare cu steagul județului său. Mai multe nopți dormiră pe câmp așteptând armia.

Gubernul trimise pe ministrul din afară înaintea comisarului ca să-l feliciteze și să afle scopul său. Ministrul se-ntoarse fără să fie priimit de comisar. Indigația popoului ajunsese la culme.

La 10 sept. armia turcă sosi la Sfințești: popoul luă pe mitropolitul de la casa sa și se duse la Fuad Efendi. Acesta nu-i priimi. A doua zi trimise o scrisoare că din acea zi orașul este supt răspunderea sa, însă până la intrare, poliția și miliția va răspunde de orice neorânduială, și mai cu seamă către supușii streini; și altele, rugându-l ca să publice scrisoarea sa. Mitropolitul o trimise Locotenentii ca să o publice. Ea gășind-o ilegală, a răspuns Mitropolitului că nu o găsește demnă de publicat.

La 12 [septembrie] armia turcă a trecut la Cotroceni. Popoul luă a 2-a oară pe mitropolitul și se duse la Fuad, însă nici astă dată nu i-a priimit. Popoul era foarte indignat; dar la ce este de folos indignația, când lipsește puterea. Românii de mult timp perduse obicinuința armelor și demoralisația fanarioto-rusă făcuse pe români a cere de milă drepturile ce strămoșii lor le lăsase cu toporul; adaugă pe urmă că și acum când norocul începuse a ne zâmbi, și am fi putut a ne aduce aminte de faptele strămoșilor noștri, fatalitatea ne urma dupe urmă; — chiar din cei mai buni români împedecară prin reacțiile lor orice măsură de împotrivire. Astfel indignația

„La ce este

de folos

indignația!

când lipsește

puterea

(armelor)..."

unei deputații de 60–70 mii de oameni ce reprezenta toată țara, urma a se mărgini în suspine.

„Indignație
...în suspine“

Aleșii aceștii deputații se mărginiră a-și arăta indignația lor printr-o adresă către Fuad, prin care trecea în revistă pe scurt și nenorocirile *Regulamentului* și fidelitatea românilor către suzeranul lor, și conduita sa cu totul opusă intereselor Turciei.

Fuad făgădui că a doua zi va primi o deputație. La 13, până în zioa un confident d-ai lui Fuad, însoțit de câțiva turci, se duse la mitropolitul.

■ Biblioteca Națională. Colecții speciale. Fond N. Bălcescu, nr. 136. — Cornelia Bodea, *Curente și opinii*, p. 50–58 (Sfârșit). N.B.: Redactarea întregului text, cuprins în nrele 41, 45, 47, apare a fi fost începută la „850 iulie 18“ și continuată după „855 februarie“.

■ 1. Loc gol în text.

2. E. Desaint, adjutantul g-ralului Aupick și A. Sabatier, căpitan de geniu.

VENIT DIN TRANSILVANIA: „COMISAR PENTRU PROPAGAREA CONSTITUȚIUNII ÎN JUDEȚUL PITEȘTILOR“

48

IOAN CAVALER DE PUȘCARIU, NOTIȚE DESPRE ÎNTÂMPLĂRILE
CONTEMPORANE

În intervalul acesta izbucnind și în România revoluția din iunie, Când Locotenența domnească (Eliad, Golescu și Tell) chiamă mai mulți tineri români din Ardeal, îi trimise prin toate județele ca propagatori ai noiei Constituțiuni, între cari unul am fost și eu, care prin Locotenență am fost trimis în județul Piteștilor. Chemarea noastră ca comisari ai regimului era de a parcurge toate satele din județul respectiv și adunând poporul, a-i explica noua Constituțiune a țarei, și a-i îmbărbăta spre patriotism etc.

Clăcașii ascultau cu plăcere desvoltarea ideilor liberale, dară proprietarii, arândașii și moșnenii (țărani liberi, rezeși) le primeau cu îndoială. Mi-aduc aminte când eram în comuna Corbi din valea Teleormanului, unde adunându-se mulțime de popor după ce ascultă cuvântarea mea obligată, un unchiaș bătrân ca de 70–80 ani din tagma locuitorilor țărani îmi reflecta următoarele: Să trăiești dle comisar, și să dea Dumnezeu tot bine! — dar eu sunt om bătrân, am trecut peste multe, și-am mai văzut eu d-astea, a căror sfârșit a fost

Tineri
români din
Ardeal
„chemați în
România“...

Un răspuns
primit din
com. Corbi...

pentru noi țăranii de tot trist; — uită-te dle! lunca asta lată și frumoasă pe amândouă râpele Teleormanului — după revoluțiunea lui Tudor, era plină de căpățâni de om și și astăzi mai dă coasa, sapa și plugul de câte o căpățână de om, — astea sunt urmările când se revoltase țeara.

Într-aceea intrând oastea turcească spre a sugruma revoluțiunea națională în România, comisarii de propagandă fură de guvern rechemați — și eu mă reîntorsei la Brașov.

■ Ioan Cavaler de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane* (II. Mișcările politice în România), Sibiu, 1913, p. 20-21.

DIN MOLDOVA „CHEMAT LA BUCUREȘTI PENTRU DESLEGAREA CESTIUNII ÎMPROPRIETĂRII ȚĂRANILOR“

49

IOAN IONESCU (DE LA BRAD), VIEAȚA MEA DE MINE ÎNSUMI

... **L**a anul 1846 fiul lui Sturza Vodă, Grigorie Mihai Sturza... fiind arendaș la Săbăoani, m-au luat de la domeniile tatălui său și m-au făcut comptabil. De la Săbăoani, unde am stat mai bine de 2 ani, mă duceam în toată săptămâna la Iași și-mi făceam lecțiunile la Academie, una când ajungeam și alta mai nainte de a pleca înapoi. Așa am urmat și până la jumătatea anului 1848.

Făcându-se, în 1848, revoluțiune la București și proclamându-se regim nou, constituțional, am fost chemat de N. Bălcescu, Eliad și Tell și am fugit de la Săbăoani. M-am dus de acolo noaptea, pe jos, la Mircești și am arătat lui Alexandri scrisorile și el mi-au dat o căruță cu 2 cai și bani de cheltuială și am plecat până-n ziuă și am ajuns la Focșeni. De acolo am trecut *granița* în Valachia, am fost foarte bine primit de frații munteni și dus de dânsii la București.

Ajungând la București, guvernul m-au numit îndată vicepreședinte al comisiei delegaților boeri și țărani, care se ocupa cu deslegarea cestiunii împroprietăririi țăranilor.

După ce am studiat-o, dimpreună, am făcut propunerea de a se emancipa țăranii din boeresc și de a se împroprietări cu despăgubire. Această propunere a fost adoptată cu voie bună de țărani, ci

De la
Săbăoani
și Iași.

în 1848
la București

Pentru îm-
proprietărire
cu
despăgubire

foarte criticată de boeri, afară de frații Golești și de Brătiani. Împroprietărirea țăranilor, propusă și foarte sprijinită de mine, mi-a adus o ură neîmpăcată din partea boerilor și, la 13 septembrie 1848, venind turcii cu oaste în București, m-au prins și pe mine, m-au închis la Cotroceni și de acolo m-au dus la Giurgiu și m-au alungat din țară, *surgunindu-mă peste Dunărea*.

Surghiunit...

Vai de capul meu! Nu știam ce să fac, când eată că mă pomenesc cu unul din deputații țăranilor de la București, trimis de ceilalți ca să-mi aducă bani de cheltuială și să mă roage să mă duc la Constantinopol (!) și să susțin la împărăție emanciparea și împroprietărirea țăranilor cu despăgubire.

La Constantinople am găsit pe colegul meu de la Academia Mihăileană, d. Ion Ghica ce fusese trimis din partea revoluționarilor de la 1848 ca să susție cauza regimului nou constituțional. Cu recomandarea lui Ion Ghica am intrat scriitor la Noguès, directorul și proprietarul Jurnalului de Constantinople și am ajuns în fine a fi colaboratoriu al Jurnalului.

La Constantinopol...

Ducându-mă la Brusa ca să văd pe confrății mei ce erau internați acolo de către răsturnătorii revoluțiunii de la 1848 din București, am fost cuprins de mirare de ceea ce vedeam pe drumul meu, am luat note și întorcându-mă, le-am înșirat în Jurnal de Constantinople sub titlu: „Excursiuni agricole la Broussa în 1849”.

„Excursiuni agricole”...

Această scriere a mea a atras asupra-mi atențiunea miniștrilor sultanului, cari mi-au dat bani de cheltuială ca să fac și alte asemenea excursiuni pe care le-am făcut și le-am publicat tot în Jurnalul de Constantinople din care Noguès a făcut și cărți pe care le vindea.

la „Journal de Constantinople”

Scrierile mele mi-au adus titlu de membru al consiliului de agricultură cu o leafă foarte mare și în cele din urmă am fost numit și director al școalei imperiale de agricultură de la Sântul Ștefan, lângă Constantinopoli.

Cu toate acestea, eu îmi urmam studiile, văzând căutarea cea mare ce au și le publicai în Jurnal de Constantinople și Noguès le scotea ear în cărți.

Am scris: 1. *Excursion agricole à Brousse*, 1849; 2. *Excursion agricole dans la Dobrogea*, 1850; 3. *La Thessalie telle qu'elle est et telle qu'elle peut être*; 4. *Excursion agricole dans l'Asie Mineure*; 5. *Etude sur le domaine imperial de Hairler Chiflar*, 1856; 6. *Compte-rendu du domaine de Réchid Pacha*, 1854.

După ce am studiat Tesalia, am fost chemat de vizirul de atunci Reșid Pașa și am fost însărcinat cu căutarea moșiilor sale din

La moșiile lui Reșid Pașa

în Tesalia...

Tesalia ca îngrijitor, dându-mi drept leafă zeciuială din venitul ce-i voi da.

El avea 20 de moșii în Tesalia și nu lua de la dânsese decât un venit anual de 200 000 lei. Pentru mine nu era o treabă mare zeciuiala acestui venit; cu toate aceste am primit, neputându-mă împotrivi voinței vizirului.

Am acceptat și m-am dus de m-am apucat de lucru. M-am asociat cu oamenii, luând meteiajul de bază...

■ Ioan Ionescu (de la Brad), *Viența mea de mine însumi*, Iasi, 1889, p. 7–9.

„UN AGRONOM DEOSIBIT ȘI DE MERIT“

50

N. BĂLCESCU, REFORMA ȘOȚIALĂ LA ROMÂNII

Privilegiații
reacționari

și

supărarea
poporului

Privilegiații izbutiră, prin strigările și prin încercările lor de reacție, a spăimânta guvernul revoluționar într-atât, încât acesta nu proclamă deodată, cum ar fi trebuit și dupe cum se făcu în Austria, aboliția tuturilor drepturilor feudale, care constituiează renta regulamentară și o subordonă la hotărârea mijloacelor de despăgubire, ce, firește, trebuia a se face de către Constituanta viitoare. Spre a înlesni lucrările acestii Adunări și a mulțumi supărarea poporului, văzând că se șterge articolul principal [13] al dorințelor sale, Guvernul întocmi Comisia de care am pomenit, compusă de câte un deputat țaran și un deputat proprietar de fiecare județ, însărcinând-o să lămurească chestia și să pregătească un proiect de lege care să se supue dezbaterilor Constituantei.

Un boer bătrân fu însărcinat d-a dreptul de guvern spre a prezida Comisia, și un agronom, deosibit și de merit, d. Ionescu, român din Moldova, i se alătură ca viceprezident *pour éclairer la Commission de ses lumières*. Supt direcția acestuia, Comisia, care începu lucrările sale în cele dintâi zile ale lui august (1848), procedă cu multă rânduială în așezarea principelor ce se ținea d-această chestie importantă.

■ N. Bălcescu, *Reforma șoțială la români*, în N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, ediție critică G. Zane și Elena G. Zane, București, 1982, p. 164; același text se găsește și în N. Bălcescu, *Question économique des Principautés Danubiennes*, Loc. cit., p. 86.

I. Ionescu,
vicepreșe-
dintele
Comisiei

6/18 SEPTEMBRIE: ARDEREA ARHONDOLOGIEI
ȘI A REGULAMENTULUI ORGANIC

51

A. UBICINI, VALAHIA ÎN 1848

La plecarea mea din Constantinople, făgăduisem domnului Cor, Lîntăiul dragoman al ambasadei noastre, să-i trimet regulat în fiecare săptămână un fel de buletin al situației. Am păstrat copie de pe aceste scrisori. Cea dintâi, scrisă în trei zile după sosirea mea, e din 15 septembrie, a doua și cea din urmă a fost trimisă la 22 cu trei zile înaintea catastrofei. Funcțiile mele de istoriograf ținuse tocmai o săptămână.

În acest interval s-a întâmplat un fapt în aparență copilăresc, dar care totuși a lăsat o urmă adâncă în spiritul poporului din Valahia.

Într-o zi, pe când eram la mine acasă, ocupat cu redacția unei depeși oarecare, auzii un zgomot mare pe uliță. Mă apropiai de fereastră ca să mă uit. O privesc neașteptată și ciudată se înfățișa ochilor mei. Două care de morți urmate de o mulțime nenumărată se oprise dinaintea porții. Iar împrejur ardeau făclii și torțe. Din trâmbițe răsunau ultimele note ale unui marș funebru care după ritul Bisericii ortodoxe se cântă la înmormântări. Cântăreții cântau cântările de morți! Cât ți se putea întinde privirea pe Podul Mogoșoaiei, care este atât de lung și de întins, nu vedeai decât popor.

Căutam cu ochii pe care, cari erau acoperite peste tot cu postav negru, sicriul în care, după obicei, se odihnește mortul cu obrazul descoperit. Unul din care — acel ce se oprise mai aproape de poartă — era deșert, în celălalt în loc de sicriu era o perină largă de catifea neagră pe care se așezase o duzină de volumuri in-folio, bogat legate și împodobite cu încheeturi de aur.

Era *Archontologia* sau cartea de aur a boierimii române, pe care poporul mergea ca să o ardă cu mare pompă în curtea Mitropoliei. Al doilea car aștepta *Regulamentul organic*, care era asemenea hotărât a avea onorurile rugului.

Regulamentul organic era din vremea celei din urmă ocupații rusești. El fusese promulgat la 1831 de contele de Kisselef, și deși se votase de amândouă Adunările din București și din Iași, el rămăsese totuși în ochii românilor opera străinului. La acest vițiu originar se mai adăugau alte nemulțumiri pe cari le exagerau, dar cari la dreptul vorbind rămăneau adevărate. Politicește, vorbind din

O întâmplare
care a lăsat o
urmă
adâncă...

Două care —
două sicrie:

cu

Archontologia

și cu

*Regulamentul
organic*

punctul de vedere al românilor, *Regulamentul organic* merita toate muștrările; din punctul de vedere administrativ și economic, el cuprindea câteva dispoziții înțelepte. chiar liberale, de cari țeara profitase, și cari răscumpărau în parte defectele sale. Dar spiritul românilor era prea tare îndreptat contra lui pentru ca să deosebească partea bună de cea rea. Ei îl urau în întregimea lui.

Regulamentul Valachiei nu fusese tipărit ca acel al Moldovei. El nu exista decât în original. Acest original, scris franțuzește, se afla la mine sau mai bine zis în casa mea, încredințat îngrijirilor unuia din compatrioții mei, pe care guvernul îl însărcinase să tragă o copie de pe dânsul pentru generalul Aupick la Constantinopole. Un bilet iscălit de aga (șeful Poliției) îi poruncea să-l dea îndată în mâinile poporului. Ordinul era formal. Crezui însă de datoria mea să vestesc despre aceasta pe d-l Nicolae Golescu care, pe lângă funcțiile de Locotenent Domnesc, avea și acelea de însărcinat al Departamentului de Interne. Persoana pe care o trimisei nu-l găsi. Trebui deci să împlinim porunca venită de la aga.

Regulamentul fu scoborât în uliță și pus pe carul de mort. Un hurra puternic se ridică din mijlocul mulțimii și cortegiul se îndreptă cu liniște și solemnitate spre Mitropolie.

Impresionat fără de voe de această scenă, mă scoborâi și eu, la rândul meu, și urmai de departe cortegiul. În Valachia este obiceiul, când duci pe un mort la ultima sa locuință, să oprești de trei ori sicriul pe drumul de la biserică la cimitir. La fiecare din aceste stații preotul face rugăciuni pentru odihna sufletului răposatului și trecătorii amestecă rugăciunile lor cu acelea ale preotului. Când cortegiul ajunsese dinaintea porții Consulatului general al Rusiei, el se opri, rugăciunile fură spuse după tipic, apoi cântăreții începură a cânta un fel de recitativ jalnic. În acest recitativ, se înșirau toate crimele răposatului *Regulament* și ale răposatei *Archontologiei* și se chema mila Dumnezeuască asupra acestor mari păcătoși.

Un rug fusese pregătit în curtea Mitropoliei. Poporul chemă pe Mitropolit cu strigăte mari. În curând el se arătă, îmbrăcat în odăjdii și rosti anatema. Întreaga formulă a acestui blestem era în limba slavonă, nu puteam să înțeleg cuvintele, dar accentul era îngrozitor și îmi da un fior din cap până în picioare.

Volumele cele bogate, împodobite cu încheeturile lor, fură deschise și puse pe rug. Un țăran fu însărcinat să dea foc, și pe când para se ridica încet, mistuind una câte una filele blestemate, Mitropolitul, în picioare, cu crucea în mână, își reînnoi jurământul către

Rugul
pregătit
„în curtea
Mitropoliei”

Constituție, care desființase claca și toate abuzurile sale monstuoase.

„Pentru a doua oară fac jurământul pe care l-am făcut la 15 iulie în numele Constituției, pe câmpul Libertății. Arunc anatema asupra Regulamentului care s-a dat pradă flăcărilor, atât asupra ediției din 1832 cât și asupra ediției a doua. Blestem pe toți acei cari ar voi să-l restabilească și să domnească după prescripțiile sale. Bindecuvântează poporul creștin din Țeara Românească.”

Anatema mitropolitană

Norodul ascultase într-o tăcere religioasă, în genunchi și cu capul descoperit. Când preotul sfârși de a vorbi, și când ultima lumină se stinse, el strigă un ura măreț și se strecură încet, cu mulțumirea unei datorii împlinite.

Dacă am istorisit, cam prea pe larg poate, întâmplarea acestei zile, am făcut-o fiindcă am fost viu impresionat prin contrastul ce-l înfățișa aspectul exterior al acestei scene, cu sentimentul intim pe care ea îl destăinuia. Aici nimic nu reamintea scenele de același fel ce se regăsesc în istoria revoluțiilor noastre. Poporul avea o atitudine gravă și smerită. Pentru dânsul acest împrumut ciudat făcut practicelor și ceremoniilor religiei, nu implica de loc luarea în răs, ci dimpotrivă respectul naiv al lucrurilor sfinte. Sub această bufonerie aparentă se ascundea un adevărat act de credință — de credință religioasă și patriotică — și un spectator chiar indiferent, se simția mișcat printr-un lucru, care aiurea i-ar fi părut ridicol. Seara însă când prima impresie trecuse, gândul meu se întoarse asupra unui fapt aproape analog pe care-l istorisește Cantemir în Istoria sa. La 1686 Ioan Sobieski, regele Poloniei, războindu-se cu turcii, intră cu o armată în Moldova și puse stăpânire pe Iași, orașul principal al țării. El dădu ordine să se scoată din arhive originalul tractatului prin care Moldova, cu o sută șaptezece și cinci de ani înainte, se supusese de bunăvoie Turciei. Se ridică un rug pe o piață a orașului și pe acest rug se aruncă pergamentul care conținea capitulația lui Bogdan. Un crainic striga poporului și boerilor adunați: „Uitați-vă bine, în ce chip Maiestatea Sa vă dezrobește de jugul turcilor!” — Cincisprezece zile mai târziu, Sobieski și cu armata sa fugiau dinaintea hoardelor tătărăști, și jugul musulman apăsa mai greu decât totdeauna pe nefericita Moldovă.

Atitudinea poporului: gravă și smerită

Asemănarea cu 1686, în Moldova: arderea capitulației lui Bogdan Vodă

Așa și cu Regulamentul rus care se arse. Mai puțin decât două săptămâni după săvârșirea acestui fapt, generalul Duhamel se reîntorcea la București în mijlocul armatei turcești care semăna că-i slujește drept cortez. Prezența lui însemna restabilirea ordinii legale.

Epilog:
13/25 sep-
tembrie

Nu voi reaminti întâmplările tristei zile de 13 (25) septembrie; arestarea boerilor și a notabililor în lagărul lui Fuad Efendi, orașul ocupat militarmente de turci, ulițele însângerate de omoruri, mânia năbușită a poporului, ultimele momente ale Locotenentei Domnești, care în mijlocul zgomotului tunurilor și al împușcăturilor, urma a-și ține ședințele în palatul devenit pustiu. Am însemnat aiurea câteva trăsături din acest jalnic tablou* și un penel mai dibaci a zugrăvit scenele cele mai mișcătoare, păstrând pentru posteritate** trăsăturile eroice ale unei femei, pe care dragostea ei de soție și de mamă a înălțat-o la nivelul celor mai mari curajuri.

Un singur fapt pe care nu l-am văzut raportat nicăieri, și pe care îl găsesc menționat în notele mele, îmi va sluji pentru a încheia această istorisire.

Era pe la trei după amiază. Cazarma regimentului al doilea român căzuse în mâinile turcilor, după ce un detașament slab de câteva sute de oameni ținuse piept, timp de mai multe ore, unei întregi divizii otomane, ajutată de o baterie de artilerie***.

Adevărul e că turcii atacau moale, ca oamenii cari simt că fac o treabă rea. Pe la amurgul zilei, după ce împotrivirea se isprăvisese de mult, un ofițer turc întâlnește o sentinelă română în fundul unui coridor. Ea își făcea liniștit straja dinaintea ușii unei magazii.

— „Ce faci acolo?“ zise ofițerul — „Aștept“, zise cu simplitate soldatul, „să mă schimb.“ — A doua zi ordinea domnia la Bucu-

* Principatele Române, în colecția „Universului pitoresc“ [*Provinces danubiennes et roumaines*, 1856].

** Doamna Rosetti, în *Legende Nordului*, de I. Michelet [*Légendes démocratiques du Nord*, 1853].

*** Trei companii de artilerie și o companie de pompieri, iată tot ce rămânea, la 25 dimineața, pentru paza unui oraș care număra 100 000 de suflete. Guvernul crezuse de cuviință, pentru a-și menține programa până la sfârșit, și pentru a înlătura un conflict de ale cărui urme se temea, de a depărta din Capitală micul număr de trupe pe care-l concentrase câteva zile înainte. Însă mai bine de patruzeci de mii de țărani, veniți din districtele vecine, de la Vlașca, Ilfov, Ialomița și Dâmbovița, tăbărau de două zile afară de zidurile orașului. Ei erau grupați după sate și întovărășiți de preoții lor cari purtau crucea. Când îndoiala asupra intențiilor dușmane ale turcilor nu mai fu posibilă, acești oameni simpli și hotărâți merseră cu grâmba la palatul guvernului, cerând cu strigăte mari să fie duși în fața dușmanului. — „Dar sunteți fără arme!“ li se zise, „și noi n-avem de unde să vă dăm“. — „Ce ne pasă?“ răspunseră ei, „avem brațele noastre“. — „Șefii noștri nu sunt aicea“. — „Preoții noștri vor merge cu noi, și ei ne vor binecuvânta, când o fi să murim!“ Guvernul nu primi această jertfă eroică, și afară de incidentul cazarmei, turcii intrară în oraș fără nici o rezistență. Incidentul cazarmei chiar a fost istorisit într-un mod incomplet. Am în mâinile mele copia procesului-verbal al anchetei, care s-a făcut a doua zi prin îngrijirea Consulului general al Angliei, și care arată în chipul cel mai evident agresiunea brutală a turcilor. Se poate ca această agresiune să fi venit dintr-o neînțelegere, totul e că mica trupă română s-a mărșăluit într-o seapără. Adevărul e, că această apărare a fost eroică.

„...această
apărare a
fost eroică“...

rești. Prietenii mei toți, sau erau prizonieri, sau fugiți. Armata rusească, sub comanda generalului Lüders, nu era depărtată decât de câteva zile de marș. Aflasem printr-o binevoitoare indiscreție, că d-l Duhamel îmi făcuse onoarea de a mă așeza pe lista persoanelor pe cari voia, îndată după sosirea rușilor, să le trimeată, cum zicea el într-un chip plăcut, „să viseze de libertate pe câmpiile înflorite ale Siberiei.” Crezui de prisos de a aștepta efectul amenințării, și fiindcă d-l Colquhoun, consulul general al Angliei, îmi dăduse trăsura și arnăuții săi ca să mă păzească, plecai la Galați și de acolo la Constantinopole, ducând cu mine depeșile consulului către Sir Stratford Canning, ambasadorul Majestății Sale britanice în Turcia.

■ *Anul 1848 în Principatele Române*, V, p. 814-819; — *Lui C.A. Rosetti*, 1916, p. 134-139 (*Scrisoarea III*).

În loc de a aștepta „să viseze de libertate ... în câmpiile Siberiei”...

PRINCIPATELE ROMÂNE: „SUZERANITATE” ȘI „PROTECTORAT”, INTERESE EUROPENE...

52

ION GHICA, CUM SE JUDECĂ REVOLUȚIA LA CONSTANTINOPOL

La întâia mea convorbire ce am avut cu Sir Straford Canning, după izbucnirea revoluțiunii, ambasadorul mi-a zis că înțelegea cauzele cari au putut aduce acel rezultat, adăogând că lucrul în sine nu ar avea nici o gravitate dacă ar privi numai pe Poartă; dar că e preocupat de consecințele ce poate avea asupra politicii generale a Rusiei în Orient. Mi-a zis că politica sa era a sfătui pe turci a nu se amesteca și a nu vedea în răscularea românilor decât o dorință de reforme constituționale și a nu trata pe români ca rebeli, ci să cerceteze cu blândețe păsurile și aspirațiunile lor; și adăogat că va sfătui pe Poartă să se ferească, mai ales de a trimite trupe peste Dunăre, cum pare că voește a face; căci aceasta ar trage fără îndoială trimiterea de trupe rusești, sub cuvânt să apere pe creștini în contra barbarilor mahometani și că toată lucrarea ambasadei rusești constă întru a convinge pe turci a face act de autoritate, trimițând oștiri și pedepsind pe răsculători.

Sfaturi britanice...

„A nu trata pe români ca rebeli”

Poarta credea că putea umbla în două luntre, că trimetând pe Suleiman Pașa cu instrucțiuni împăciuitoare și binevoitoare și dând ordine lui Omer Pașa să treacă Dunărea, urma tot deodată o jumătate a poveților ambasadorilor Franței și a Engliterei și pe jumătate povețile lui Titoff.

Poarta... „în două luntre”...

Piemontul...
despre
„o mișcare
romanico-
slavistă”...

Tot p-atunci baronul Tecco, ministrul Piemontului, m-a întrebat dacă aveam cunoștință de mișcarea romanico-slavistă ce se făcea, spunându-mi că fusese înștiințat despre aceasta chiar de un membru al patriarhiei. Adevărul este că îndată după izbucnirea revoluțiunii române, oamenii patriarhatului din Fanar alergau pe la reprezentanții puterilor streine și pe la miniștrii turci, șoptindu-le misterios despre un mare complot, spunându-le că un mare număr de slavi lucrau pe sub ascuns la formarea unui stat independent, cuprinzând Valahia, Moldova, Croația, Transilvania, Serbia, Bulgaria și Iliria, stat unit prin limbă și religie, cu un principe suveran independent.

Din nenorocire la Constantinopol lucrurile se complicau din zi în zi mai mult; exigențele Rusiei deveniau din ce în ce mai stăruitoare, pe când rezistența Porții mergea tot slăbind, cu cât se simțea mai puțin susținută.

Atitudinea
rezervată
a Franței...

Cu cât partidele extreme în Franța își accentuau mai îndrăzneț ideile și pretențiunile exagerate, cu atât acțiunea guvernului republicei în afară devenia mai slabă și mai rezervată, încât ambasadorul său nu mai îndrăznea a-și accentua cuvintele și a împinge pe guvernul Porții la o împotrivire curagioasă cererilor Rusiei.

Guvernul
otoman,
conciliant

Ministerul Sarim-Pașa era înlocuit printr-un minister de conciliațiune, prin Reșid-Pașa, care se temea să împingă lucrurile până la o ruptură. Noul vizir își punea toate silințele într-o împacă pe Rusia și a nu fi acuzat sau bănuit de politică aventuroasă. Reacțiunea deja începuse a ridica pretutindenea capul.

Rusia din zi
în zi mai
dictatorială

Rusia, în fața slăbiciunii Porții și a ezitațiunii ambasadurilor Franței și Angliei, devenia din zi în zi mai dictatorială, susținând că nimeni altul decât țarul și sultanul avea dreptul a se amesteca în afacerile Principatelor, respingea orice reformă și îmbunătățire și stăruia pentru pedepsirea revoluționarilor români. Se arăta hotărâtă a sili pe Poartă a lua măsurile ce propunea.

Iată un extract după o notă a lui Canning către lordul Palmerston din luna iulie 1848:

Poarta solici-
tă sprijinul
Angliei...

„Rifaat-Pașa a venit de mi-a cerut cu stăruință a vă informa că Poarta ar dori să strângă mai mult decât oricând relațiunile de încredere și cordialitate ce există între guvernul Sultanului și acela al Majestății Sale britanice. Excelența Sa mi-a observat că Poarta se află expusă la un mare pericol și că avea mare încredere că guvernul britanic ar fi dispus a o susține și chiar a o ajuta la trebuință. Mi-a cerut mai întâi a cunoaște opiniunile mele asupra modului cum Europa ar privi starea lucrurilor față cu Turcia și când i-am expus că în mijlocul întunecului și al incertitudinii se arătau trei cazuri de pericol mai mult sau mai puțin apreciable: even-

tualitatea unei erupțiuni din partea Franței, deșteptarea populară a conștiințelor naționale și necesitatea în perspectivă de noi combinațiuni politice, s-a oprit mai special asupra eventualității din urmă, ca asupra unui obiect de neodihnă pentru Poartă. Mi-a zis că în insurecțiunea Valahiei vedea apropierea celor două eventualități din urmă; și a adăugat că doria să cunoască vederile Excelenței sale despre recunoașterea Republicii franceze, acum că mai multe din statele cele mici au recunoscut acel guvern”.

Acum ambasadorul rusesc Titoff cerea, în mod cominatoriu, rechemarea și dezaprobarea lui Soleiman-Pașa, ocuparea Principatelor cu trupe combinate ale amândoror imperiilor și numirea unui caimacam, care să restabilească domnia *Regulamentului Organic*. Guvernul otoman, cât timp a putut conta pe sprijinul ambasadorului Franței, a rezistat cerințelor Rusiei.

Într-una din cele din urmă zile ale lui iulie, ducându-mă la Terapie, am găsit pe generalul Aupick cu lacrimile în ochi; ținea în mână o epistolă sosită chiar atunci, prin vaporul mesageriilor; tremura citind-o; cel mai bun amic și camarad de arme al său, generalul Breat, fusese asasinat neomenește de insurgenți pe baricadele Parisului în ziua de 14 iulie.

Întorcându-se către mine îmi zice: «*La guerre civile est chez nous, mon pauvre Ghica; maintenant rien n'empêchera plus les Russes d'entrer dans votre pays*». Și într-adevăr peste puține zile Poarta acceda cererilor Rusiei, dezaproba măsurile luate de Soleiman-Pașa și îl înlocuia cu Fuad Efendi, amegiul marelui Vizir, cu instrucțiuni de a lucra în acord cu generalul Duhamel, trimițând ordine lui Omer-Pașa să ocupe Bucureștii, împreună cu generalul Lüders, instalând caimacam pe Constantin Cantacuzino, ca să restabilească regimul *Regulamentului Organic*.

Deși eu țineam pe guvern în bună știință de tot ce se petrecea la Constantinopol, locotenenta noastră, rezemându-se pe asigurările lui Soleiman-Pașa, zicea că scrisorile mele erau dictate de scopuri ascunse și că nu trebuiau crezute. Atât chestiunea domniei întorse-se capul onora din oamenii noștri de la guvern!

Într-o dimineață, generalul de brigadă Rifaat-Pașa trece Dunărea cu două regimente și își așează tabăra în marginea Brăilei și, la energica protestare a prefectului D. Goleșcu, răspunde verbal și confidențial că în puține zile Fuad-Efendi, noul comisar, va intra și el cu trupe în București. Totodată generalul Duhamel se îmbarcă la Galați, suindu-se pe Dunăre în sus spre Giurgiu.

În ziua de 10/22 august, servitorul hotelului, care venia de la vaporul sosit de la Galați, unde se dusese să caute pasageri, îmi

Rusia insistă pentru ocuparea Principatelor...

„Războiul civil din Franța”...

Poarta cedează ingerințelor rusești...

La București încredere în Turcia

contrazisă de fapte...

Surpriza
sosirii
Deputației
muntene

spune că pe acest vapor văzuse mai mulți boieri veniți de la București, dar că s-au scoborât la Stambul. Am crezut întâi că să fi fost vreo deputație din partea boierilor reacționari, dar nu trece o oră și primesc următorul bilet iscălit de Nicu Bălcescu:

1848, 10/22 august, 11 ceasuri

«Iubite Ghica,

Sosirăm aci acum. Nu putem trage la hotelul unde ești căci Pașa ce ne-a însoțit ne-a poftit a merge la dânsul până mâine, când ni se va da o locuință. Adresa noastră este: Bance Capusû Hassertîlarin Başında Raib Efendi. Suntem în orașul turcesc. Caută dar să ne vezi astăzi.

Salutare și frăție, N. Bălcescu ».

Lipsă de
sinceritate
otomană

Gândul mi s-a dus îndată că această tragere la casa lui Raghib-Efendi, secretarul lui Soleiman-Pașa, care întovărășia de la București pe deputații noștri, să nu fie o sechestrare deghizată, și după cele ce am aflat mai târziu cam aveam dreptate. Raghib-Efendi, ca să se arate cu slujbă la Poartă, concepuse ideea de a deține pe acești trimiși ca ostatici, crezând că astfel o să poată dobândi modificățiuni în Constituțiunea proclamată la Islaz.

Preocupat de ideea de lipsă de sinceritate din partea turcului, am alergat îndată la generalul Aupick, prevestindu-l de cele ce se petreceau. Generalul a trimis îndată pe Dopart, unul din dragomanii săi, la noul ministru al afacerilor străine, Aali-Pașa, sfătuindu-l să lase pe membrii deputațiunii liberi a-și alege locuințele lor unde vor voi.

Membrii
Deputăției:

Comisia sau deputațiunea aleasă de Soleiman-Pașa, în înțelegeră cu cei trei caimacami ai noștri, se compunea din cinci membri și anume: de Ștefan Golescu, Dumitru Brătianu, Nicolae Bălcescu, Grigorie Grădișteanu, Vasiliadi, având pe Melic ca dragoman. După povețele ambadorului Franței, Raghib-Efendi le-a declarat că dacă voiau puteau să-și aleagă locuințe în Pera, și până seara cei mai mulți erau așezați în hotelul Missiri unde locuiam și eu.

divergențe în
sânul ei

Nicu Bălcescu, pus în curent de cum stau lucrurile la Constantinopol, el care, ca și C.A. Rosetti și Brătianu, erau pentru o rezistență disperată, s-a hotărât să se întoarcă la București, ca să lumineze pe guvern să preîntâmpine cele ce se pregăteau și a plecat cu cel dintâi vapor, iar ceilalți deputați au mai rămas câteva zile în Constantinopol, așteptând. după vorbele lui Raghib-Efendi să se înfățișeze la Sultanul.

N. Bălcescu
se întoarce la

Nicu Bălcescu ducea cu dânsul la București o epistolă adresată lui Magheru, iscălită de dânsul, de Bălcescu, și de mine, în care îi

ziceam că, dacă după o luptă cu turcii sau cu rușii se va găsi strâmtorat, să treacă în Transilvania cu dorobanții și cu pandurii lui și să se unească cu lăncu, cu Roman și cu Axenti sau cu Buteanu.

București cu scrisoare către Magheru

Înăbușirea revoluției. În urma arestărilor făcute în ziua de 13 (25) Septembrie 1848 și instalarea logofătului Constantin Cantacuzino caimacam al Valahiei oamenii cari au luat o parte mai activă în timpul celor trei luni de guvern revoluționar au fost împărțiți în mai multe categorii:

Arestări, trieri, expulzări, emigrări...

1. Cei trei foști caimacami, Eliad, Tell și N. Golescu, escortați până la Turnul-Roșu și ajunși la frontiera Transilvaniei, au fost puși în libertate, ca să se poată duce fiecare unde ar voi, cu condițiune numai de a nu se întoarce în țară.

2. Dintre românii care au jucat un rol mai important în revoluțiune, precum: frații Costache și Nicolae Bălcescu, frații D. și I. Brătianu, frații Ștefan, Radu și Alexandru C. Golescu, Cezar Bolliac și câțiva alții au fost trimiși sub escortă la Giurgiu și acolo imbarcați pe o ghimie turcească și porniți în susul Dunării sub bună pază; și, ajungând la Orșova, peste trei săptămâni de călătorie pe apă, au fost puși în libertate.

3. Cel mai mare număr dintre cei arestați la Cotroceni au fost siliți să treacă peste fruntariile țării, care încotro au putut apuca.

dispersări...

Dintre membrii guvernului provizoriu, unul mai cu seamă era cunoscut de poporul de jos, de tinerime, de școlari și de negustorime. Ținea de mai mulți ani condeiul românesc în mână ca literator și ca jurnalist; mai ales două satire de ocaziune, pline de spirit, *Măceșul* și *Duhai Duhai măi*, îl făcuse foarte popular. El eclipsase în guvern pe ceilalți doi colegi ai săi, cari în toate ocaziunile îi cedau pasul, personificase într-însul tot meritul deșteptării naționale. Învălit în manta albă, se arăta în public escortat de o gardă compusă de vecini din mahalaua în care locuia, cei mai mulți oameni și rude. Cu cât caimacamii noștri se îngâmfau mai mult, cu atât afacerile importante erau mai neglijate și mai uitate, încât popularitatea locotenentei mergea descrescând și scădea pe toată ziua în spiritul oamenilor dotați cu simț politic și patriotic.

[Eliade]

Membrii căimăcămiei ajunși la Sibiu, N. Golescu și-a urmat îndată drumul spre Viena și Paris, iar Eliad și Tell au rămas în Sibiu, unde încetul cu încetul s-au adunat mai mulți emigrați, ca la 30 la număr, și făcându-se acolo adunare s-a hotărât de câțiva ca fosta căimăcămie de trei să lucreze în numele emigrației pe lângă guvernele străine.

grupări....

În Principate:
ocupație
militară
„protectoare”

La 4 octombrie 1848, în urma afacerii de la cazarma din Dealul-Spirea, ambasadorul Titoff a făcut cunoscut Porții că împăratul Rusiei a dat ordin a ocupa Principatele cel puțin 2 ani cu 30 000 de oștiri și la 4 noiembrie comunică lui Aali-Pașa un mesaj, prin care comitele de Nesselrode acuza pe Poartă de a cruța pe revoluționarii români și reclama în contra piedicilor ce ar duce noul comisar, Fuad-Efendi, la intrarea trupelor rusești în România, cerând Porții să trimită grabnic instrucții acelui comisar de a lucra în unire cu generalul Duhamel. În urma acestui mesaj, sultanul îngrijat a cerut lui Canning o manifestare din partea diviziunii navale de sub comanda amiralului Parker; cerere la care lordul Palmerston nerăspunzând într-un mod categoric în timpul iernii 48–49, relațiile între Rusia și Poartă au devenit mai strânse; și în toate actele și comunicațiile, împăratul Nicolae asuma o perfectă egalitate cu Curtea suzerană în tot ce privea Principatele Danubiene.

în „perfectă
egalitate” a
celor două
Curți...

După restabilirea stării celei vechi a lucrurilor, Rusia a propus o ocupațiune în comun pe șapte ani și semnarea unei convențiuni, și la împotrivirea ce această propunere a întâmpinat din partea Porții, împăratul a trimis în aprilie pe generalul Grabbe cu o epistolă autografă către sultan și cu instrucțiuni de a convinge pe Poartă despre recunoștința ce-i datora pentru pacificarea Principatelor.

Convenția
de la
Balta Liman

Cu toată energica notă a lui Canning și cu toată cooperarea generalului Aupick, Poarta, nefiind asigurată despre un sprijin material, a cedat injoncțiunilor lui Grabbe și la 1 mai 1849 a încheiat convenția prin care Rusia câștiga mult mai mult decât ceruse la început și a promulgat un hâtî-șerîf prin care hospodarii erau să fie numiți pe șapte ani prin înțelegere între împăratul și sultanul; Obșteasca Adunare suspendată indefinit; numirea unei comisii pentru a propune reforme organice și ocuparea Principatelor.

■ Ion Ghica, *Scrieri*, vol. IV, cu o prefață, indice de lucruri, localități și persoane de Petre V. Haneș, București, 1915, p. 13–24.

EUROPA ȘI REVOLUȚIA: INDIFERENȚĂ, PROTESTE, AMENINȚĂRI...

53

A. UBICINI, VALAHIA ÎN 1848

Însă cu cât treceau zilele, cu atât începea grija a cuprinde spiritele. Ce efect produsese în străinătate, noutatea despre revoluție? Nici

una din puterile cari aveau agenți acreditați la București nu intrase în relații oficiale și directe cu guvernul provizoriu. Cât despre consulul general al Rusiei, d-nul de Kotzebue, el se retrăsese a doua zi după abdicarea lui Vodă, la Focșani, orașel care desparte Moldova de Valachia, și de acolo protestase în contra stabilirii noiei stări de lucruri, printr-o scrisoare adresată Mitropolitului. În acea scrisoare el amenința Valachia cu o intervenție armată, și într-adevăr se răspândise vuetul că trupe numeroase se adunau de-a lungul Prutului. Noutățile trimise de la Constantinopole de d-l Ion Ghica (azi Prinț de Samos) spuneau că Poarta se află într-o nedomirire, care dintr-un moment în altul se putea schimba în desaprobare. Un alt agent român, d-l Dimitrie Brătianu, trimis pe lângă Dieta din Pesta, pentru a aduce o apropiere și o lucrare comună între maghiari și români, nu fusese mai fericit în încercarea sa. Ungurii cari se răsculase în contra supremației politice a rasei germane, refuzau de a admite pe români la împărțirea dreptului comun. Ei au plătit scump mai târziu această tristă inconsecvență, dar nu vreau să-și recunoască superiori, și nu se puteau îndupleca a avea egali.

Mai rămâneau cele două mari puteri occidentale, pe sprijinul cărora guvernul crezuse că se poate rezema. Dar răspunsul Lordului Palmerston era așa de nehotărât și plin de rezervă, încât dădea foarte puțină nădejde. Acel al d-lui de Lamartine, ajuns cu câteva zile în urmă, începea prin următoarele cuvinte:

— „Domnilor, scrisoarea adresată de d-voastră presidentului comisiunii executive, a găsit în loc pe un simplu reprezentant“.

Adică vrea să spue că schimbări grave se întâmplase în vremea aceea, în starea politică a Franței, și zicea lămurit, că alte trebi avea Franța, a doua zi după întâmplările din iunie, decât să-și plece urechea la apelul românilor, și că Valachia pentru a fi scăpată, nu trebuia să se bizuie decât pe ea însăși.

La 20 iulie primirăm vestea în București că un corp de armată turcească, comandat de Omer Pașa, înainta spre Dunăre. Aceste trupe erau puse în dispoziția lui Soliman Pașa, noul comisar otoman în Principate, care înlocuise pe Talaat Efendi și care sosia cu depline puteri de la Poartă.

La 24 Omer Pașa ajunsesese la Rusciuc, și de acolo se pregătia, precum se zicea, a trece Dunărea cu armata sa. Soliman îl ajunse a doua zi. El era întovărășit de Emin Efendi, marele dragoman al Divanului, care-i fusese dat ca ajutor, și de tot personalul misiunii sale.

Ecouri
externe:

Tatonări
nereușite
la Pesta

rezerva
Angliei

Franța
încurcată
la ea acasă

Poarta
otomană:
Soliman Pașa

Omer Pașa

La București

...

La București teama era mare. Ce intenții aveau turcii? Veneau ei ca prieteni, sau ca dușmani? După ce Omer va fi trecut Dunărea, era el să meargă asupra Bucureștiului, ori să se îndrepte spre Prut? D-l Ion Ghica ne scria din Constantinople că Poarta arăta cele mai bune dispoziții, și că era gata a recunoaște constituția română, afară de câteva mici amănunțimi. Pe de altă parte, când d-l Voinescu, secretar de stat al guvernului provizor, se duse în această calitate la Rusciuc, pentru a complimenta pe Soliman Pașa, acesta refuzase a-l primi.

La întoarcerea sa, d-l Voinescu îmi spuse că se întâlnise cu doftorul Pașei și că acesta aflând, sau făcându-se că află, prezența mea în București, arătase de mai multe ori dorința de a mă vedea. Doftorul era un armean, numit Daont, bărbat amabil, învățat, care-și făcuse studiile medicale în Italia și în Franța, și pe care-l cunoscusem puțin la Constantinople. Hotărâi să profit de această propunere pentru a merge la Rusciuc și a afla, prin mijlocirea doftorului, intențiile turcilor. După toate aparențele, ei ar fi fost foarte mulțumiți de a se vedea ghiciți. Poziția mea față cu generalul era așa încât cuvintele rostite de mine puteau avea oarecare importanță, fără însă ca însemnătatea lor să iea alte proporții decât acelea ce rezultă dintr-o simplă conversație. Pregătirile îmi fură repede făcute. Ajunsei la Giurgiu la 27 seara, și a doua zi dimineața trecui la Rusciuc pe o barcă a lazaretului. Eram întovărașit de patru păzitori, cari îndată ce pusei piciorul pe malul turcesc, îmi îndreptară baioneta din vârful puștii spre coasta stângă și dreaptă. Noi iscodisem acest mijloc dibaci, care pe de o parte mă păzea de apropierea cu trecătorii, și pe de alta mă scăpa de obligația de a mai face la întoarcere o nouă carantină de patru zile. Să notăm în treacăt această trăsătură a politicii rusești, care la 1830, după pacea din Adrianopole, stabili acest sistem de carantină, sub pretextul aparent de a păzi Principatele de atingerea ciumei, dar în realitate pentru a le depărta de Turcia în privința politică și comercială.

Domnul Daont locuia chiar în conacul Pașei. El nu se miră din cale afară de vizita mea. După ce schimbăram cele dintâi complimente: „Ei bine, îi zisei eu râzând, ce ne aduceți, pace sau război?”

— „Nu știi, îmi răspunse el cu același ton, dumneata trebuie să fii mai bine informat.”

În curând băgai de seamă că el spunea adevărul, că nesiguranța era tot așa de mare la Constantinople ca și la București; că, dacă românii nu erau de tot liniștiți asupra dispozițiilor turcilor, și aceștia aveau oarecare neliniște asupra intențiilor românilor.

Întâlnirea
Ubicini—
Emin Efendi
la Rusciuc

Doctorul
Daont...

Tocmai pe când mă explicam asupra acestui punct cu d-l Daont, intră, din întâmplare, în odaie Emin Efendi, marele Dragoman al Divanului. Doftorul mă prezentă. Atunci vedeam pe Emin Efendi pentru întâia oară, mai târziu l-am cunoscut foarte mult. Am întâlnit puțini oameni în Turcia care să inspire atâta simpatie la prima vedere. El era învățat și modest, de o politețe afabilă, cât se poate de simțitor sub o aparență rece, fin ca toți compatrioții săi, dar de acel soi de fineță, care provine nu din duplicitatea caracterului, ci din pătrunderea inteligenței. Urmându-ne convorbirea, în care se amestecă și el în chip foarte firesc, ajunsei a mă pune în curentul situației. Ceea ce îmi spunea Emin Efendi, îmi înlesnea să înțeleg ceea ce nu-mi spunea. El pune în practică, presupun, fără a-l fi citit, preceptul lui Quintilian: „*Plus significare quam dicere*“. Era înverdat pentru mine că Poarta avea cele mai bune intenții, dar că nu îndrăzne să le arate. La urmă însă, stabilindu-se încrederea, Emin îmi vorbi cu inima deschisă.

Emin
Efendi...

— Noi vă suntem prieteni și rușii vă sunt dușmani, îmi zise el, și cu toate acestea, poziția ne este astfel, încât trebuie să avem aerul de a fi cu ei, în contra d-voastră. Poate că vă vom vorbi cu asprime, dar să nu luați seamă la aceasta, căci intențiile ne sunt mai bune decât vorbele.

Bunele intenții ale Porții (?), dar nu și ale Rusiei...

— Cel puțin ar trebui să se știe ce voiți.
— Dintâi menținerea drepturilor Porții!
— Nimeni nu gândește a le ataca.
— Bine. Pe urmă restabilirea ordinii legale. Putem noi trata cu un guvern revoluționar? „Ce ar zice prietenii noștri?“ Mai întâi, niciodată trimisul nostru, care vine de la Paris, unde era ambasador în vremea întâmplărilor din februarie, n-ar primi guvernul d-voastră provizor. Acest cuvânt singur îl scoate din sărite.

— Bine, dar ce cereți atunci?
— Ca guvernul provizor să se retragă printr-un act spontan.
— Și pe urmă?
— Să se numească în locul lui o Locotenentă Domnească.
— Dar cine să o numească?
— Aceasta e treaba d-voastră.
— Și dacă s-ar întâmpla ca acea Locotenentă să fie compusă din aceiași bărbați sau din câțiva bărbați cari formează azi guvernul provizor?

— Toate se pot întâmpla.
— Și o veți recunoaște?
— Da!

— Îmi dai încredințarea prin scris?

— Nu!

— Dar atunci cum să iau asupra mea să povățuiesc guvernul să facă un pas așa de grav?

El se uită la mine surâzând și-mi zise:

— Gândește-te!

Întâlnire
Soliman
Pașa—Ubici-
ni, la Rusciuc

Aceasta fu substanța convorbirii mele cu Emin și Daont. A doua zi mă întorsei la Rusciuc, unde marele dragoman mă prezentă lui Soliman Pașa. Se înțelege că convorbirea se mărgini mai mult la generalități și că se vorbi mai puțin de întâmplările din Valachia, decât de acelea din Franța. Soliman mi le istorisi în felul său, și când expresiile îi lipseau, ceea ce se întâmpla adesea, el le înlocuia cu o expresie de onomatopoeie și cu o mimică, foarte nostime.

Ceea ce-l lovise mai tare, era fuga pripită a regelui, întovărășită de bubuitul tunului și de zgomotul împușcăturilor. „Tunurile... bum! bum!... Puștile... pan! pan! Padișah (regele) brr! Celelalte le istorisea cam tot așa, ceea ce nu împedica faptul ca el să fie considerat, și cu drept cuvânt, ca scriitor iscusit în limba sa și ca orator de întâia ordine.

A doua zi mă întorsei la București, unde guvernul stătu multă vreme în nedumirire, dacă trebuie să se încrează în făgăduințele turcilor. La urmă se hotărî a avea încredere, pentru a nu se da dezmințire la cele ce afirmase. De altminteri, programa a fost îndeplinită întocmai.

Turcii trec
Dunărea...

La 2 august Soliman și cu Omer trecură Dunărea și tăbărâră cu armatele lor, cel dintâi la Giurgiu și cel de-al doilea în depărtare ca la două mii de oraș.

În aceeași zi, guvernul provizoriu depuse puterea în mâinile națiunii.

La București,
Locotenența
Domnească

La 3 se alese Locotenența Domnească, compunându-se din trei membri, cei mai influenți ai guvernului demisionar, și având în frunte pe d-l Nicolae Golescu, azi vicepreședinte al Divanului ad-hoc din Valachia.

În 4 a luni, Soliman Pașa recunoscă Locotenența Domnească în numele Înaltei Porți, și adresă o circulară consulilor puterilor străine, pentru a-i îndemna să intre în raporturi oficiale cu dânsa, ca una ce reprezenta guvernul regulat al Principatelor.

■ *Anul 1848 în Principatele Române*, tom V, p. 799–803; Lui C.A. Rosetti, 1916, p. 117–122 (*Scrisoarea II*)

GEORGE N. SANDERS: UN AMERICAN ȘI CAUZA REVOLUȚIILOR EUROPENE

54

C. A. ROSETTI, RUSIA...

În⁴⁸, unii din membrii guvernului provisoriu, voind a alina inima domnului Eliade dovedindu-i slăbiciunea Rusiei, și crezând că astfel poate-l vor pleca a merge spre Moldova cu câteva sute de munteni, precum cereau sătenii în Câmpul Libertății, trimiseră un strein¹, om cu capacitate, știință și onoare, ca să cerceteze în ce stare era armia rusească care sugruma pe frații noștri moldoveni.

Raporturile acelui emisar aflându-se acum la mine fiind necunoscute românilor, mă cred dator a pune aci câteva rânduri numai deocamdată, sigur fiindcă românii revoluției viitoare, vor ști să profite de dânsle mai bine decât d. Eliade:

«Aci mai mult decât în București să zic feluri de lucruri, care de care mai contrazicătoare despre armia rusească; adevărul însă nu-l știe nimeni decât emisarii poloni, cari sunt în relație secretă cu însuși generalul comandant.

Nu poci încă a vă da relații pozitive despre instrucțiunile ce o fi având generalul en șef, dar peste câteva zile voi afla de la d. X...^{*} unul din adiutanții generalului.

Muscalii aci nu știu nimic din glorioasele evenimente cari răsturnară până acum atâtea tronuri. Le-am dat dar jurnalurile și hârtiile ce mi-ați dat, și polonii le dau acum mereu publicațiile societății democratice.

.

Am fost eu însumi în tabăra rusească, și am vorbit cu mulți ofițeri cari îmi spuneau că nemulțumirea domnește nu numai în acest corp ci în toată armia. Toți se plâng de asprimea disciplinei, de „plata cea mică, de hrana cea puțină etc. D-aici soldații fug neîncetat, și se duc în munți în tabăra polonilor; și deși primejdia este mare (doi fură prinși acum și plătită cu moartea setea lor pentru libertate) sunt sigur însă că dacă polonii ar avea bani, ar trage negreșit la dânsii nu numai armia d-aci ci încă jumătate din armia rusească.» 1848 iulie 28. Iași.

În București, mulți din ofițeri și căpitani chiar, conspirau cu unii din prizonierii români, le luau și le aduceau scrisori, și îi asi-

„Precum cereau sătenii în Câmpul Libertății“

Din rapoartele acelui emisar

Emisari poloni în relație secretă cu comandantul rus

Soldații fug în munți în tabăra polonilor...

Aliații vor putea trece

^{*} Cititorii mei înțeleg că sunt silit a nu publica numele proprii.

în tabăra
maghiară

gureau că o mare parte din armie, dacă ungurii vor fi în adevăr tari și vor ține câțva timp, vor trece în tabăra maghiară.

Muscalii, rușinați de naționalitatea lor, se ziceau că sunt poloni. Mulți din români pot da mărturie.

Mulți din români asemenea au văzut cum plângeau ostașii muscali când se duceau contra ungurilor.

Aceasta este armia rusească.

■ C. A. Rosetti, *Rusia*, în „Republica Română”, 1853, p. 162–165; — În *Scrierile lui C. A. Rosetti, Amintiri din viața sa, notițe istorice, note etc.*, publicate sub direcțiunea lui Vintilă C.A. Rosetti, vol. I, București, 1887, p. 69–70.

■ 1. „Streinul despre care se vorbește era un engles, d. Sanders; mai avem încă câteva din rapoartele sale, pe care le vom da publicității fiind de mare interes”. *Nota editorului*, V. C. A. Rosetti. — E de reținut însă că „englesul” era americanul *George N. Sanders* — lider al grupării „Young America” din aripa republicană de stânga în SUA. Cf. Cornelia Bodea, *Creatori de imagine despre români și țara lor. Relațiile româno-americane până la 1880*, în „Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologie”, s. IV, t. XX, 1995, p. 154–155.

55

POLONEZII ȘI REVOLUȚIA DIN PRINCIPATE

COLONELUL ZABŁOCKI CĂTRE PRINCIPELE ADAM CZARTORYSKI

București, 26 iulie 1848

Întâlnire cu
N. Bălcescu
și cu
guvernul
revoluționar

pentru

înrolarea
unor ofițeri
poloni

Principe, am onoarea a da de știre Alteței Voastre că am sosit aci la 21. Scrisoarea pe care o aveam, mi-a asigurat o bună primire din partea domnului Bălcescu. El este membru al guvernului provizoriu și m-a prezentat ministrului de război. La 23 au venit amândoi la mine și m-au luat cu dâșnii, ducându-mă la palat, unde fui prezentat întregului guvern. Toți acești domni par a fi mulțumiți de sosirea mea. Am propus aducerea ofițerilor noștri, mi-au răspuns că au cerut deja ofițeri de diferite arme de la guvernul francez și că nu pot să mai primească alții. Totuși din simpatie față de poloni m-au împuternicit să chem doi artileriști și un „sapeur”. În ceea ce mă privește pe mine, au arătat că mă vor reține cu mare plăcere în slujbă, m-au rugat însă să cer aceasta în scris. Am prezentat imediat condițiile aducerii ofițerilor, care acum sunt acceptate. Totuși nu am încă nimic scris în mână, pentru orice eventualitate. A doua zi

am prezentat două cereri în scris, pe care le anexez în copie, una privitoare la mine singur, cealaltă privitoare la colegi. Pentru condițiile celei din urmă căzusem deja la înțelegere cu guvernul. Am mai adăugat numai un punct cu privire la grad, cred că voi obține și aceasta, de altfel este un lucru secundar. În scrisoarea către domnul Bălcescu eram intitulat colonel, prin urmare toți m-au considerat ca atare și nu am putut să mă retrag și să mă degradez, de aceea am cerut pentru mine gradul cu care eram investit în recomandăția Alteței Voastre. La aceasta însă nu am încă răspuns.

Dar aseară a fost la mine domnul Bălcescu și mi-a repetat că sunt împuternicit cu aducerea ofițerilor. Conform cererii mele, mi-a spus că cunoaște un negustor care se însărcinează cu ducerea banilor necesari călătoriei. Știind că în Galiția se află ofițeri de artilerie, am scris lui Tacki și lui Kielski. Aceștia pot sosi aci în scurtă vreme, căci ne desparte o distanță mică. De aceea s-a și fixat suma de 200 de franci de persoană. Pentru cei ce ar veni din Franța nu s-a fixat o sumă, dar cred că trebuie să fie mult mai mare, totuși nu mă îndoiesc că voi obține totul. Cu toate acestea ar fi bine ca acel care va veni din Franța să-și asigure trecerea liberă pe mare pe corabia statului până la Stambul, iar de acolo până la București poți călători cu 100 de franci.

Condițiile
transportului
lor

Sugestii...

Am scris, de asemenea, lui Borchart, recomandându-i, ca în caz când nu va putea veni să dea imediat de știre Alteței Voastre și în acest caz binevoiește, Principe, să trimiți pe vreun „sapeur“ vrednic ca să organizeze un corp de oaste de această armă. Ar trebui însă să cunoască limba franceză, căci aceasta e foarte cunoscută aci. Asigurându-ne posibilitatea de a ne libera din serviciu în orice moment, era firesc să las guvernului dreptul de a ne licenția în cazul când va crede de cuviință. Totuși socot că nu trebuie să ne temem de așa ceva, dimpotrivă am văzut la guvernul actual dorința de a ne lega în slujbă pentru o vreme îndelungată, pentru totdeauna, ceea ce m-a silit în interesul nostru să-mi asigur libertatea.

Precauți-
uni...

În trecerea mea prin Țara Românească am fost răsturnat de mai multe ori, așa că piciorul mi-e rănit: pentru o vindecare mai grabnică nu ies de trei zile din cameră. Vrând să aflu ce se întâmplă în oraș, am scris domnului Bălcescu, rugându-l să mă viziteze, ceea ce a și făcut, l-am văzut aseară. I-am spus că voi scrie Alteței Voastre și l-am întrebat ce să vă anunț din partea lui. M-a rugat să-l scuz față de Alteța Voastră că nu vă scrie personal, ocupațiile nu-i dau răgaz să o facă, dar se recomandă amintirii și bunei-voinți a Alteței Voastre. Mi-a spus să vă dau știrea despre succesul revoluției, care a

izbutit fără vărsarea unei picături de sânge, dând așa de mari libertăți țării.

Pe altă cale,
despre
interregnul
guverna-
mental

Dar ceea ce nu a spus și am aflat pe altă cale, este că din pricina lășității domnilor din guvern au fost câteva zile de interegn la București. Când a sosit la București vestea despre intrarea rușilor în Iași, mulțimea a cerut să afle ce intenționează să facă guvernul. Acesta dădu asigurări solemne că va rămâne pe loc și că e gata să se îngroape sub dărâmături! Desigur că această mare hotărâre a fost luată în timpul zilei, când sângele din cauza căldurii de iulie, cu care era încins orașul, ducea foc în inimă și la cap. Dar când a venit seara așa de frumoasă sub cerul de aci, sângele s-a răcit și lucrurile s-au înfățișat într-alt chip. Guvernul a socotit mai potrivit să salveze persoanele cele atât de scumpe ale membrilor, mai degrabă decât viitoarea mărime a românilor și cu toată repeziciunea de care erau capabili caii de poștă s-au repezit către granița ungurească. Onorabilul ministru de război mi-a spus că aceasta a fost o manevră strategică; deoarece, nu puteau ține piept rușilor în câmpie s-au retras în munți cu scopul să înceapă un război de partizani până la ultimul om. În adevăr locul era bine ales, căci desigur în nici un caz rușii nu s-ar fi dus să caute gloriosul guvern în munții așezați chiar pe granița ungurească. Veni însă vremea reculegerii și-au venit în fire și au văzut că nu e nimeni în urma lor, numai stâlpi cu culorile austriace. Deci au trimis curieri ca să afle vești, la întoarcerea lor aflară că drumul e liber, că nici măcar în București nu se află rușii. Aceasta i-a încurajat să treacă iar de cealaltă parte a stâlpilor de graniță, făcură un marș înainte. Mai târziu vine vestea că muscalii stau la Iași, că nu înaintează. Onorabilul guvern se repezi în galop la București și a dat de știre că a mântuit patria, că aflând că reacția ridică capul și pregătea războiul civil, guvernul s-a văzut silit să întreprindă o mare operă, să suporte multe greutăți. S-a dus în Valahia mică spre a lămuri țăranilor noua stare de lucruri, situația lor față de boeri, proprietarii pământului și datoriile lor față de țară. În sfârșit, țăranii, convingându-se că erau să fie întrebuințați ca unelte ale nemernicului despotism, au oprit războiul civil. Îndeplinind cu succes o așa de mare operă, asigurând pacea țării, guvernul, plin de convingerea că a binemeritat de la patrie, s-a întors la sânul eroiceii capitale!

„lășitate“!

„strategie“?

Întoarcerea
guvernului
în Capitală...

Aprecierile
Consulatului
francez

La consulatul francez, unde grație recomandăției orale a domnului de Sérecourt, am fost bine primit, mi-au spus că cu toată această fugă, care l-a compromis puțin în ochii opiniei publice, căci

s-a aflat că explicarea călătoriei guvernului era inexactă, totuși acesta duce o politică destul de abilă.

Domnul Bălcescu mi-a mărturisit erii cu modestie că toate succesele lor diplomatice sunt datorite sfaturilor înțelepte ale Alteții Voastre, că se conformează lor și au nădejdea că vor atinge țelul poate fără război. Mi-a mai recomandat să mulțumesc Alteții Voastre pentru acțiunea domnului Czaika. Acesta, după cum recunoaște d. Bălcescu, a ajutat foarte mult românilor pe lângă guvernul turcesc. Mi-a dat și o veste bună, rușii pleacă din Moldova, spunând că lasă Țara Românească cea nerecunoscată pradă soartei ei nefericite. Doamne, Dumnezeu! Dacă ar face la fel cu Polonia! N-a știut să-mi spuie cărei cauze trebuie să atribuim retragerea lor.

D-l Bălcescu m-a însărcinat să mai rog pe Alteța Voastră ca să binevoiască să sprijine pe lângă guvernul francez cererea lor privitoare la trimiterea de ofițeri și arme. Aci e nevoie de toate, ei sunt lipsiți de orice, n-au nici puști, nici tunuri, nici muniții, nici săbii, într-un cuvânt nimic. În cazul când guvernul francez ar refuza trimiterea ofițerilor, ai noștri ar fi bine primiți!

Eu am sosit aci tocmai la vreme, câteva zile după întoarcerea guvernului din eroica excursie. De atunci nu au mai făcut nimic. Toate s-au oprit până la sosirea și la hotărârea comisarilor turci trimiși de la Poartă cu scopul de a examina situația. Aceștia au și sosit la Rușciuc. În cazul când evenimentele îl vor sili pe guvern, numai atunci va începe o acțiune energetică.

Am onoare să vă rog, Principe, să binevoiți a porunci să mi se trimită o hartă, pre cât se poate mai bună și pe o scară mare, a Țării Românești, a Moldovei, Basarabiei și chiar a altor provincii vecine. Dumnezeu e mare și milostiv, cum zic turcii, și acolo se pot produce evenimente... Trebuie să am sub mână materiale și aci lipsesc cu totul. La Ministerul de Război nu e nici o bucată de hartă, am găsit numai un plan al cursului Dunării ridicat de ofițerii ruși în lățime de câteva sute de „sajâne“ de la malurile râului. E un dar pe care l-au dat principelui în semn de bunăvoință și acesta ca să-și arate respectul a poruncit să fie lipit și încadrat în două rame de lemn și să fie atârnat într-o sală a Ministerului de Război.

Desigur ați aflat, Principe, că armata turcească a luat Galații. Recomandându-mă bunăvoinței Alteții Voastre... etc.

Zabłocki.

P.S. Ca să întăresc buna părere, cu care m-a primit guvernul de aci în urma scrisorii de recomandare a Alteții Voastre, m-am apu-

Recunoaștere pentru bunele sfaturi primite de la polonezi

„aci e nevoie de toate“

După „eroica excursie“

Sosirea comisarilor Porții

Nevoia unor hărți la scară mare...

Zabłocki
asimilat
colonel...
în armata
română

cat să traduc în franțuzește elementele tacticei infanteriei și ale cavaleriei de generalul Chrzanowski, caetul întâi, căci înțelepciunea trebuie împărtășită cu încetul. L-am trimis eri ministrului de război. Aceasta a avut un bun rezultat, căci azi dis de dimineată s-au prezentat doi tineri ofițeri în calitate de aghiotanți ai colonelului Zabłocki. Așadar sunt colonel! Acesta este gradul cel mai înalt în armata de aci. Singur ministrul de război, care este și membru al guvernului, a primit gradul de general. Această nouă onoare ce mi s-a dat nu mă va îndepărta de la direcția de muncă indicată de sentimentul național, va fi un nou mijloc de acțiune și sub uniforma românească. Săptămâna viitoare, dacă starea piciorului mi-o va îngădui, voi merge la Iași să recunosc poziția părăsită de dușman, și voi trimite detașamente în recunoaștere și patrulare cât de departe va fi cu putință.

■ P.P. Panaitescu, *Emigrația polonă și revoluția română de la 1848. Studiu și documente*. București, 1929, p. 61–65, (traducerea). Textul în limba polonă, p. 56–60. (Așezământul cultural Ion C. Brătianu, X).

INGERINȚE „SUZERANE” ȘI „PROTECTOARE”...

56

A. UBICINI, VALAHIA ÎN 1848

A doua
întâlnire
cu Soliman
Pașa... alte
modificări
constituțio-
nale

După instalarea Locotenentei Domnești, mă întorsei la Giurgiu, împreună cu comisiunea care trebuia să dezbată cu plenipotențiarul turc oarecari articole din constituție, asupra cărora acesta ridică greutăți. Înțelegerea se statornici ușor. Pașa încuviință tot cu o învederată bunăvoință. Numai să nu se atingă suzeranitatea Porții, care atunci nici că era în chestiune, restul părea să aibă pentru dânsul o importanță foarte secundară, și reformele cele mai radicale ce se făceau înăuntrul erau primite de dânsul cu acea indiferență supremă, care este caracteristică vechilor Osmanlii, cu acea indiferență, care a făcut ca dominația lor să fie cu mult mai puțin apăsătoare decât se presupune în genere. Numai stabilirea unei garde naționale nu părea a-i veni la socoteală, tot în urma ciudatei impresiuni ce-i pricinuiseră întâmplările din Februarie la Paris. Pe când se certa de un sfert de ceas asupra acestui punct, unul din comisari propuse formarea unei garde civice, ceea ce înlătură îndată greutatea.

Conferințele nu ținură decât trei zile, în vremea cărora cea mai deplină înțelegere domni între români și oaspeții lor.

Pretutindenea, pe unde trecea Soliman, se auzeau strigătele: „Trăească Sultanul!” Tot așa și muzica regimentelor turcești cânta ariile naționale ale românilor. Era un schimb necurmat de politețe. După ce Pașa primi un prânz pe care i-l oferi municipalitatea, și el la rândul său invită autoritățile orașului și pe membrii comisiunii la masă. La acest prânz luă parte Omer Pașa și d-l Nicolae Golescu, care ajunsese în ajun la Giurgiu, unde fusese primit cu aceleași onoruri ce se aduc domnitorilor. Se ridicară numeroase toaste, trimisul sultanului formulă pe al său în modul următor, în stilul alegoric al țării sale:

„Văd, zise el, o grădină frumoasă, între dânsa și soarele care trebuia să-i dea viață se pusese niște nori geloși; grădina întârziase de a răspândi în univers mirosul florilor și bogățiile roadelor sale. Ridic acest pahar pentru împrăștierea norilor! Sultanul e soarele, România e grădina, eu m-aș simți fericit să fiu grădinarul.”

Dar norii se îngrămădiau din nou la orizont și amenințau de a acoperi în curând cerul întreg.

Odată ce plenipotențiarul turc primise noua constituție, nu mai rămânea decât să fie supusă sancțiunii sultanului. După cererea lui Soliman, Locotenența hotărî să trimită, spre acest sfârșit, o deputație la Constantinople.

Făceam și eu parte din acea deputație, și ne pregătirăm îndată de drum.

Dacă asemeni noua declarație a dorințelor celor două Divanuri ad-hoc, a Valachiei și a Moldovei, cu constituția Valachiei din 1848, vei găsi o foarte mare deosebire între amândouă. Constituția din 48 e mult mai mărginită în privința politice, fiindcă înlăturând protectoratul, se mărginea a stipula independența administrativă a țării, după glăsuirea tratatelor din 1393 și 1460, și mergea mult mai departe pe calea reformelor interne. D-l de Nesselrode, printr-o notă circulară, publicată la acea epocă de cancelaria din Petersburg, și care avu un răsunet în toată Europa, înfățișa acele reforme drept „un plagiat împrumutat propagandei democratice și socialiste a Occidentului”. Acuzația nu era deloc întemeiată, ceea ce fu dovedit de Locotenența Domnească, fără osteneală, în răspunsul ei (1 septembrie).

Într-adevăr, printre măsurile proclamate prin manifestul din tabăra de la Islaz* nu era una singură care să nu se întemeieze sau pe

„Schimb necurmat de politețe”...

Dar norii se îngrămădeau

Cu deputația românească la Constantinopol

Acuzațiile Rusiei din circulara Nesselrode — neîntemeiate

* Orășel pe Dunăre, unde se proclamase la 11 (23) iunie Constituția Valachiei.

dreptul scris, sau pe tradiția istorică a țării. Mai multe din acele măsuri, precum desrobirea ȝiganilor, răscumpărarea clăcii, emanciparea mănăstirilor închinăte, principii cari atunci se osândiau ca fiind revoluționare, s-au adoptat mai târziu sub domnia celor din urmă gospodari, fie în fapt, fie în principiu. Celelalte măsuri — precum egalitatea înainte legii, accesibilitatea tuturor cetățenilor la funcțiile Statului, împărțea dreaptă a impozitelor, libertatea cultelor, despărțirea între puterea administrativă și cea judecătorească — desvoltau numai principiile propuse acuma de Divanul Moldovei ca temelie a viitoare Constituții. În realitate, aceste reforme erau numai ceea ce s-a numit cu drept cuvânt „eterna și legitima programă a tuturor popoarelor rău administrate și rău guvernate.”

Deputăția părăsi Giurgiul la 26, pe când Soliman pleca la București, unde i se pregătea o adevărată ovație. Noi eram întovărășiți de Iskender Bei, ofițer de ordonanță al lui Omer Pașa. Același Iskender (contele Ilinski) comanda avangarda turcească la ultimul război pe Dunăre. Viața lui întreagă — o adevărată viață de aventurier, plină de întâmplări ca din romane și de mari lovituri de spadă, de acele lovituri, care-i plăceau așa de tare d-nei de Sévigné — precum și faptele sale istețe, i-au făcut un renume aproape egal cu acel al omonimului său*.

Apucasem din nou, dar în sens opus, și într-o stare de spirit cu totul deosebită, drumul pe unde trecusem cu două luni înainte. Luarea mea aminte nu mai era distrasă prin vederea lucrurilor exterioare, evenimentele la cari fusesem amestecat fără voe, așteptarea unei deslegări finale încă nesigure, starea critică a Franței, despre care, de când începuse ostilitățile în Ungaria, nu aveam știre decât din vreme în vreme și prin ocazii indirecte, mă ocupau cu totul.

Printre tovarășii mei de călătorie se aflau Nicolae Bălcescu, pe care o moarte prematură l-a răpit literelor și patriei sale, d-l Dimitrie Brătianu, azi deputat la Divanul ad-hoc, d-l Ștefan Golescu, cel mai mare din familia Goleștilor, familie pe cât de veche pe atât de ilustră, și în sânul căreia dezinteresarea și patriotismul se moștesc. Fiul unui tată, pe care generozitatea instinctelor sale îl făceau să fie superior timpului și educațiunii sale, crescut de o mamă care, pe lângă dragostea unei creștine, are curagiul unei femei din vechea Romă, Ștefan Golescu după câțiva ani pe care-i petrecuse cu cei trei frați ai săi, Nicolae, Alexandru și Radu, la Geneva, în instituția lui Töpfer, se întorsese împreună cu Nicolae, al doilea din frați, în țeară

* Alexandru cel Mare se numește la turci Iskender.

Iskender Bey
sau contele
Ilinski

Din Depu-
tăție:
N. Bălcescu,
D. Brătianu,
Șt. Golescu

cu câțiva ani înaintea promulgării Regulamentului organic. Goleștii ajunsese mai târziu aghiotanți și miniștri ai lui Vodă Alexandru Ghica, dar își dădură demisiile și reintrară în viața privată, când văzură că guvernul domnitorului se pleca tot mai mult spre sistemul rusească. După ce Bibescu înlocuise pe Ghica, el împărtășise speranțele și în urmă desamăgirii partidei naționale. Tovarășul meu însă se arăta mai mult întristat decât desamăgit de aceasta, și-mi vorbea de acei doi domni fără amărăciune, ca de niște oameni ce ar fi fost stăpâniți de un fel de fatalitate.

După dânsul, cele două Principate nu puteau spera de a fi bine guvernate, câtă vreme vor avea în capul lor un domn pământean. Motivele pe cari le desfășura pentru a-și sprijini teza, și pe cari le ilustra cu numeroase exemple, mă impresionară foarte mult, și dacă încerc să reamintesc aici pe cele mai principale, o fac pentru că astăzi situațiunea nu s-a schimbat, și pentru că ele slujesc totdeodată într-o comentărie și a explica votul unanim al Divanurilor din Valachia și din Moldova, în favoarea unui domn străin. Iată principalele motive ale lui Ștefan Goleșcu. Instabilitatea și desconsiderația puterii, pretențiile geloase ale boerilor celor mari, considerațiile de familie și de castă, corupția exemplului, jocul perpetuu al intrigilor și influența Rusiei, care le hrănește și întreține în stat o turburare favorabilă vederilor sale. Într-adevăr, așa este situația unui hospodar în Moldo-Valachia, încât el e atotputernic pentru a face răul și neputincios pentru a face binele. El este numai un instrument în mâinile rușilor și ale boerilor. Cu voe, fără voe, el trebuie să guverneze pentru Rusia și cu boerii, sau să cadă. El nu mai are nici libertatea faptelor, nici libertatea mișcărilor sale. Mânile care-l țin legat, slobod sau scurtează frâul după împrejurări, dar nu-i dau niciodată drumul de tot. Nimeni nu-și bate capul dacă el aleargă sperios înainte, sau dacă dă înapoi. Săriturile lui capricioase, în dreapta și în stânga, dovedesc numai neputința lui, sau el o rupe de fugă și își frânge gâtul.

Șt. Goleșcu
în favoarea
unui
domn străin

La sosirea noastră la Constantinopol găsim situațiunea foarte schimbată și pe Poartă într-o mare nedumerire. Printr-o notă înmănată cu câteva zile mai înainte, domnul de Titoff, ministrul Rusiei, incrimina într-un chip grav purtarea lui Soliman Pașa. El cerea — amenințând că va rupe imediat relațiile — să se recheme Soliman, să se numească un nou comisar, să se lucreze cu totul în înțelegere cu comisarul rus, în sfârșit să nu se primească deputația română, care era așteptată la Constantinopol.

La Constantinopol:
situația
schimbată la
intervenția
Rusiei...

Atunci, ca și astăzi, Reșid Pașa era Mare Vizir, Ali avea portofoliul afacerilor străine, Lordul de Redcliffe, care atunci se numea Sir Stratford Canning, era ambasadorul Angliei. Franța era reprezentată prin generalul Aupick, care înlocuise în aprilie pe Baronul de Burqueney.

Vladimir
Titoff

Deși domnul de Titoff nu era un diplomat din școala prințului de Mentschikoff, deși păzea mai mult formele în purtarea sa, totuși Poarta se simți foarte atinsă de tonul poruncitor al notei sale. În consiliu, majoritatea era de opinie a i se răspunde printr-un refuz. Dar fiindcă acest refuz putea să aducă război, se crezu mai întâi nemerit de a se cerceta dispozițiile puterilor străine.

Sir Stratford
Canning

Sir Stratford avea vechi nemulțumiri în contra Rusiei. La o oarecare epocă, când trebuia să facă parte din misiunea Maiestății Sale britanice la Londra, țarul, nu știu pentru cari motive, însărcinase pe ministrul său de la Londra să arate că această numire i-ar fi neplăcută. Susceptibilul diplomat nu uitase această procedură a țarului Nicolae. Din acea zi devenise adeversarul declarat al politicei rusești la Constantinopole, și el aducea în acea luptă tot focul unei răzbnări personale.

Această ciudă ce nu se putea asemăna decât cu antipatia ce Sir Stratford o avea în contra Franței, fu exploatată cu dibăcie de turci. Ei se vedeau asigurați de sprijinul reprezentantului Angliei, în toate neînțelegerile lor cu Legația imperială.

Totuși, în împrejurarea de față, acest sprijin le lipsi. Deși Sir Stratford urma de a împinge pe Poartă la rezistență, el refuză de a-și angaja guvernul.

G-ralul
Aupick

Atitudinea generalului Aupick era mai hotărâtă. Deși nou sosit în Constantinopole, generalul era foarte iubit de turci, și de când cu d. Ruffin [sic! citește Roussin — C.B.], Nestorul Levantului, nici un ambasador nu știuse să-și câștige în așa grad, prin calitățile sale personale, stima și încrederea Divanului. Generalul se interesa foarte mult de afacerea Principatelor, și gândindu-se la eventualitatea unui război între Poartă și Rusia, el trimisese mai mulți ofițeri, cari erau pe lângă legație, în Bulgaria, Serbia și Valachia, cu misia de a studia topografia acestor țări și mijloacele lor de apărare, în cazul unei invazii rusești. Acești ofițeri erau domnul Desaint, astăzi colonel de stat major, d. Sabatier, astăzi consul general la Alexandria, și căpitanul de artilerie Lefrançais. Colonelul de Margadel, rămas la Constantinopole, fusese însărcinat de a face un raport asupra puterilor militare și maritime ale Turciei.

Aceste măsuri, cari nu se putuse ține secrete, întârâtase bănuelile Rusiei și acreditase în public zgomotul despre încheierea unui tratat de alianță defensivă între Turcia și Franța.

Generalul Aupick însă, văzând că situația se încordează din ce în ce mai mult, ceru instrucții pozitive de la cabinetul său. Răspunsul fu, că Turcia se poate răzema pe simpatiile, dar nu și pe sprijinul efectiv al Franței.

Acest răspuns, — pe care generalul îl transmisese Divanului, cu aceeași displăcere pe care o simțise Anibal, când trebui să părăsească Italia după ordinul Senatului din Cartagina — hotărî de astă dată soarta Principatelor. Poarta lăsată fără nici un ajutor străin, se plecă și nu se mai gândi decât la a eși, cu cât mai puține pagube, din încurcătura în care se vârase.

Eram aproape de trei săptămâni la Constantinople. Miniștrii turci, cari refuzase de a primi Deputațiunea cu caracterul ei oficial, făceau deputaților, în particular, cea mai bună primire, și scormiau o mie de pretexte pentru a ne opri acolo. Ei ne obiectau vecinicul lor „bacaloum“ (trebuie să vedem) și această frază, cu care turcii se mângâie de toate: „Dacă ziua de azi e pentru dușmanul tău, ziua de mâine e pentru tine.“

În această vreme am avut o convorbire cu Reșid Pașa, pe care am notat-o, ca un exemplu de ceea ce vechii noștri diplomați numeau „Le manège de la Porte“. Am mai reamintit și aiurea despre această convorbire*.

.

Pe la sfârșitul lui august aflară că Fuad Efendi, noul comisar al Porții în Principate (era Efendi, astăzi Fuad Pașa) se pregătea de plecare. La 5 sept. Deputațiunea părăsi, la rândul ei, Constantinople. La intrarea în Dunăre, bastimentul nostru se încrucișă cu acel care ducea pe Soliman înapoi la Sтамbul. L-am revăzut acolo, o lună mai târziu. El îmi vorbea cu lacrimile în ochi de români și de șederea lui în București. Este adevărat că fusese primit cum nu s-a mai primit turc, nici înainte, nici după dânsul. Nimic nu-i lipsise: masă bună, casă bună, și ce mai vine în urmă. Ce mai vine în urmă îl încântase mai mult decât totul. Aducerea aminte singură îl uimea și îi pricinuia ca un fel de extaz. Astăzi Soliman, după ce a fost de mai multe ori ministru, e guvernor undeva în Asia, cât despre românii cari crezuse un moment că se pot bizui pe protecția Turciei, ei erau să plătească cu amar amăgirea lor.

Eram aproape de trei săptămâni la Constantinopol

Convorbire cu Reșid Pașa

Deputația la întoarcerea acasă

— Soliman la întoarcere la Constantinopol

* *Turcia actuală*, p. 16 [A. Ubicini]. De fapt, este *La Turquie actuelle* par A. Ubicini. Paris, Hachette, 1855, [C. B.].

A doua zi, ori a treia zi după întoarcerea noastră la București, aflară că Fuad Efendi și cu generalul Duhamel sosise la Giurgiu, unde Omer Pașa cu 15 000 de turci ai săi își stabilise cartierul general.

Generalul
Duhamel:
date
biografice

Despre generalul Duhamel nu știu alta, decât că este născut la Petersburg și francez de origine, precum o dovedește numele său. Tatăl său, refugiat în Rusia, în vremea întâieii noastre revoluții, intrase în slujbă acolo, cu mulți alți tovarăși ai săi de emigrație, precum ducele de Richelieu, marchizul de Langeron, contele de Ribeaupierre, etc., și când veni restaurația, el, fiind aproape prefăcut în rus și dezobicinuit de patrie preferi la stearpa plăcere de a revedea Franța, foloasele pe cari i le aducea noua sa poziție. El n-a fost singurul care a rămas în Rusia, și de aceea astăzi încă, când te uiți la lista înalților funcționari ai imperiului rusesc, găsești un mare număr de nume franceze, printre generalii, consilierii de stat, guvernatorii civili ai provinciilor și printre diplomați. Mai găsești încă și nume suedeze, polone, germane din toată Germania. Domnul de Kotzebue, de care am vorbit, și care era consul general la București când izbucni revoluția, e unul din fiii vestitului August de Kotzebue și a emigrat în Rusia, în urma uciderii tatălui său.

Fuad Efendi:

Deși noul comisar otoman, Fuad, nu avea pe vremea aceea în Europa notorietatea pe care a câștigat-o mai târziu, totuși el era deja citat ca unul din principalii reprezentanți ai junei Turcii. El nu era încă decât mare referendar al Divanului, dar locul lui era însemnat dinainte, chiar în consiliul Imperiului, alături cu Reșid și cu Ali, învățătorii lui. Viitorul a îndeplinit pentru dânsul tot ce-i făgăduise. El ne-a arătat pe Fuad ambasador, ministru, president al Consiliului reformelor (tanzimat) și acuma, dacă punem temei pe o corespondență din Constantinople, care a fost reprodușă de mai multe ziare, tot el ar fi fost ales de sultan, pentru ca să-l reprezinte la viitoarele conferințe. Cred că nu va fi plăcut cititorului de a face mai de aproape cunoștință cu acest personaj.

biografie

Fuad s-a născut la Constantinople la 1814, dintr-o familie de poeți. El însuși era poet înainte de a deveni om de stat.

Tatăl său era Izzet Efendi Kitehezadi, mai bine cunoscut sub numele de Izzet Molah. Spiritul acestuia era mai mult răzvrătit decât independent. El nu se temea de a se ataca cu geniul lui luător în răs, chiar de sultanul Mahmud, ceea ce-i atrase o sentință de exil, urmată curând după aceea de confiscare a averii sale. O soră a acestui Izzet, numită Leila Khatoum, care a murit la puțină vreme după dânsul într-o vârstă foarte înaintată, a compus un Divan (cule-

gere de poezii) ce se poate compara cu cele mai bune producții ale lui Zeineb și Mihri, ilustrele sale premergătoare. Fuad era încă copil, când tatăl său plecă în exil. La vârsta de patrusprezece ani, fiind silit să îngrijească singur de viitorul său, el făcu toate chipurile și fu primit ca elev la școala de medicină din Galata-Serai, pe care de abia o înființase Mahmud. Peste cinci-șase ani, ieși de acolo cu diplomă de doctor, și în această calitate făcu parte din corpul expediționar, trimis la 1834 la Tripoli, sub ordinele lui Tahir Pașa. La întoarcerea sa din această campanie, îl vedem părăsind deodată medicina, și intrând în biuroul de traducere al Porții (*terdjuman odae*). Acest biurou era un fel de pepinieră diplomatică, din care au eșit cei mai mulți din oamenii de stat actuali ai Turciei, Fuad, Emin, Ahmed Vefik, Ali și chiar Reșid. La 1840, Fuad a debutat în cariera diplomatică ca secretar al lui Checkib Efendi, numit de curând ambasador la Londra, și unul din negocierii tratatului de la 25 iulie. Trei ani mai pe urmă, Fuad fu ales pentru a merge și a complimenta, în numele sultanului, pe Isabela, noua regină a Spaniei. Se știe ce succes avu tânărul diplomat turc la curtea din Madrid, și mai pe urmă la cea din Lisabona. Femeile contribuieră mult la acest succes.

El li se arăta ca portretul viu al celui din urmă Abencerrage, și pe când vederea monumentelor din Alhambra îi inspirau versuri, pe cari literații din Sambul le compară cu cele mai frumoase poezii ale lui Baki, lumea cea aleasă nu vorbea decât de eleganța manierei sale, de farmecul conversației sale și de finețea câteodată cam vie a răspunsurilor sale. Într-o zi o damă din cele mai „honnêtes”, cum ar fi zis Brantôme, îl întrebă mirându-se „Cum se poate suferi, domnule ambasador, ca în țeara dumneavoastră un bărbat să aibă mai multe neveste deodată?” „Facem aceasta, doamnă, pentru a ne deosebi de celelalte țări, unde o femeie are mai mulți bărbați”.

„farmecul
conversației
sale”...

Am auzit citându-se un alt cuvânt al lui Fuad, care arată cu câtă ușurință mânuia el limba noastră (franceză). Era la Constantinopole la 1849. Un orator ilustru, care într-o zi, la o dezbateri solemnă, lăsase să cadă de pe înălțimea tribunei franceze această frază ce avu un răsunet în toată Europa — „Turcia e un cadavru” — vizita din nou țeara în care fusese cu optsprezece ani înainte. Sau nu o mai vedea cu aceeași ochi, sau lucrurile se schimbaseră în adevăr, el părea uimit de a regăsi Turcia cu totul altfel decât rămăsese ea în amintirile sau în imaginația sa. El nu se putea opri de a-și arăta într-una surprinderea către Fuad care-l întovărășea. „Ce de progrese! Câte

schimbări minunate! Iată o completă renovatie!" „Vreți să ziceți o *înviere*", răspunse cu finețe călăuzul său.

La întoarcerea sa din Spania, Fuad fusese numit întâiul drago-man al Divanului, apoi mare referendar. El ocupa încă acest post, când fu trimis în Principate în locul lui Soliman Pașa.

Precum am mai spus-o, la București Fuad trebuia să lucreze în totul, în înțelegere cu comisarul rus. Însă la început această înțelegere fu cam greu de stabilit. Cele dintâi întrevorbiri dădură naștere la vîi neînțelegeri, a căroră răsunset ajunse până la București, și cum își poate cineva închipui, ne umplu inimile de bucurie. Dar într-o zi când trimisul sultanului, mînios din cauza pretențiilor colegului său, puse înainte textul instrucțiilor sale, Duhamel îi răspunse: „Instrucțiile dumitale! Crezi oare că nu le cunosc? Iacă-le." Și-i arătă copia luată după dănsel și transcrișă chiar în biurourile Porții.

Totuși în acest moment nu intra în vederile Rusiei de a se fâli cu puterea sa, dimpotrivă, ea afecta că voește a sta în umbră, pentru a lăsa să cadă asupra Turciei ceea ce era odios în măsurile de reprimare ce se luau în contra românilor. Rusia voia să scape aparențele față cu Europa, și Europa primea să fie amăgită. — „Dumneavoastră ați pus foc, zicea Duhamel lui Fuad, dumneavoastră trebuie să stingeți. Eu stau aici ca să priveghez chipul în care veți lucra".

La dreptul, el vorbea adevărul. Mișcarea din iunie se făcuse, dacă nu după îndemnul, cel puțin cu consimțămîntul tăcut al Porții, care surâdea dinainte gîndind la desființarea protectoratului, precum surâdeau românii, față cu perspectiva independenței lor. După ce mișcarea nu izbutise, Rusia, biruitoare, fără muncă își răzbuna asupra nemulțumirilor în chipul în care Carol cel sumet pedepsi revolta locuitorilor din Liège, adică lovindu-i cu brațele complicilor lor.

Acesta era rolul umilitor, la care se văzuse redusă Poarta, atât din cauza propriei ei slăbiciuni, cât și din cauza părăsirii puterilor. Emin îmi zicea în ziua în care aflarăm că rușii trecuse Prutul: „Ar fi trebuit să protestăm în fața Europei, și dacă Europa ar fi rămas surdă sau nepăsătoare, să înaintăm spre Dunăre, trăgînd și pe români cu noi".

Și Fuad Efendi a trebuit să simtă viu această umilire. Stăpînit de o putere superioară, el se plecă fără îndoială cu părere de rău dar cu o docilitate care părea că se scuza pentru dorința ce avusese de a se împotrivi. El avusese de gînd, cum sosise la Giurgiu, să se întâlnească cu întâiul Locotenent Domnesc, domnul Nicolae Golescu, și-i dăduse de știre în secret, ca să vie într-o zi hotărâtă, la una

La București,
„în înțelegere
cu comisarul
rus"

De fapt,
„mișcarea
din iunie"
se făcuse
cu consimțămîntul tăcut
al Porții...

Rolul
umilitor
al Porții

Propusa
întîlnire
Fuad—N. Golescu...

din stațiile de poștă, între Giurgiu și București. Domnul Golescu fu exact la întâlnire, dar nu găsi pe nimeni acolo.

De atunci, întâmplările se urmează cu o repeziciune care dovedește destul că Turcia nu mai lucrează singură...

■ *Anul 1848 în Principatele Române*, V, p. 803–806, 808–814; *Lui C.A. Rosetti*, 1916, p. 122–125, 128–134 (*Scrisoarea III*).

„ADEVĂRATA DESCRIERE A LUPTEI DIN 13/25 SEPTEMBRIE '48“

57

MAIOR D. PAPAZOGLU, CATEHISMUL SOLDATULUI ROMÂN

Lupta cea vitează din Dealu Spirei. — La această luptă luând parte și eu autoriul broșurei, fiind șefu companiei a 5-a din Regiment nr. 2 și în toată activitatea căci mă aflu de zi peste streji, am socotit de a mea datorie ca să o descriu în adevărul ei de a se vedea de către români și a se ști în tot viitorul României că curagiul românului în urma mai multor umilințe la care evenimentele l-au fost adus nu au fost perdut! ci ca niște nepoți ai strămoșilor lor, ca niște vitegi ai lui Mircea, Vlad, Mihai și Șerban, știu în strămtoa-rea Dealului Spirei a câștiga aplauzele Europei și numele de român.

Când la 9 sept. se vesti că să porți din Giurgiu oștirea turcească sub comanda generariului de căpetenie Omer Pașa spre capitala București, din ordin grabnic se porți toate detașamentele oștirii românești ce se aflau în Capitală, precum cavaleria și artileria, spre a merge cu marș sforțat la Râmnicu Vâlcei în tabăra de la Traian alcătuită sub comanda dlui Magheru de Regimentul nr. 1 și de do-robantii districtelor Micii României, iar în Capitală se opri 5 companii din Regimentul nr. 2 sub comanda stabi ofițerilor colonel Radu Golescu și maior Nicolae Greceanu și o companie din Regimentul nr. 1.

La 12 septembrie sosi oștirea otomană în sumă de 20 000 oameni ce se opri în bivouac în câmpia de la Cotroceni, fiind împreună cu dâșii Foad Efendi, comisar turc, generaliul-leitenant Duhamel ca comisar rus, iar generali turci erau Omer Pașa, Cherim Pașa, Ismail Pașa și Mehmet Pașa, cari îndată după sosirele acolo chiâmă pentru 13 dimineața a merge în tabără pe metropolitul, boerii toți, cum și partida liberalilor.

„Pentru
a se ști în tot
viitorul
României“...

Din ordin:
la 9 sept., în
București
rămâneau
numai...

Oștirea oto-
mană avea
20 000
de oameni

Ordinul de
concentrare
la cazarma
din Deal...

La 13 septembrie dimineața garnizoana românească priimi ordin de la șeful oștirea generalul Tell a se concentra în Dealul Spirei la cazarmă, zicându-ne că trebuie a se priimi pe de o parte steagurile cele noi tricolore cu care înlocuia pe cele vechi ale Regimentului nr. 2, iar pe de alta a ne afla strânși acolo pentru onoarele ce urma a se da din partea noastră oștirea otomană la vremea intrării sale în Capitală. Fu ordin dat că să scoatem în mijlocul cazărmei acele 6 companii îmbrăcați în mondie, pantaloni albi și șepci.

Pe la ceasul patru după amiază, după ce să făcu priimirea steagurilor celor noi în front, în vreme când așteptam să sosească și trupa pompierilor de la Poliție, frontu priimind ordin a sta comod toți ofițerii împreună cu șefii menționați, doi ștabi ofițeri eșirăm la poartă și stând pe podișca șanțului cazărmei priveam la lumea ce se întorcea fugând pe ulița cea mare de la Cotroceni și strigând să le dăm arme că a pornit a intra oștirea otomană, menționați șefi refuzând pe mai mulți la această cerere, stau în loc adăstând să vază sosirea trupe. În vreme când s-a văzut avangarda în plotoane de cavalerie turcă, condusă de călăuze de alți turci neguțatori ce vin cu neguțatorii în Capitala noastră, s-au dat comanda la activitatea subalternii, s-au tras la locul lor în front, iar colonelul Golescu s-au poprit în loc dimpreună cu căpitanul Caragea, cu adiutantul său casierul și cu mine subsemnatul, care eram dejurna peste streji, ocupând chiar cazarma cu streji după obicei din compania mea. Pe dată ce sosi avangarda și după dânsa generalul Cherim Pașa cu colonelul și majorul arab, comandantii regimentului de infanterie ce urma în marș, se popri împotriva porții cazărmei, dând comanda acestei trupe otomane ce marșă în despărțiri, să se oprească.

Cherim Pașa, adresându-se către colonelul Golescu, ceru a lăsa trupele de a intra în cazarmă; bravul colonel Golescu răspunse, prin căpitanul Caragea în limba turcă, că dânsul nu poate îndeplini această dorință fără ordinul generariului său, iar Exelenția Sa să trimită pe cineva la general și pe dată ce-i va trimite ordinul îi va putea libera cazarma.

Înțeleptul Cherim Pașa, plăcându-i se vede această subordonanță militară, fără a zice nimic împotrivoriu, comandă marșarea în continuare spre oraș a coborî Dealul Spirei, când dintr-o fatală întâmplare la 150 stânjeni distanță de la poarta cazărmei spre vârful Dealului Spirei se întâlni pept în pept cu trupa de pompieri, pe care după cum zisei așteptam de a veni a se întruni cu noi. Surpriza urâtă ce avu atât Cherim Pașa, șeful oștirea turcești, întâlnindu-se în drum cu o trupă sub o alt fel de uniformă, cât și trupa pompierilor a se vedea în pept cu trupa otomană, sforțând se vede de a trece

„...lumea
ce se întorcea
fugind de la
Cotroceni”

Col. Radu
Golescu..., la
sosirea
avangardei
turce...,
ordonă oprirea
intrării
trupe
otomane...

Fatala
întâlnire
cu trupa de
pompierei...

mica distanță spre a sosi la cazarmă și încurcându-se printre întăriele rânduri de cavalerie și infanterie a trupei otomane, se loviră, se înbrânciră soldații și deodată noi, care ne aflam la poarta cazărmei, auzirăm slobozirea unei puști, iar în 5 minute văzurăm din acea distanță amândouă trupele încăerate și mai multe sloboziri de puști, iar până să comandeze colonelul nostru frontului ce sta în curte a se potrivea nu trecu al 8-lea minut și tot frontul trupelor otomane ce se afla mărșuind în despărțiri vis-a-vis de toată întinderea cazărmei având și tunuri între distanțele batalioanelor, se întocmi în front spre cazarmă și deschise cel mai iute foc de rânduri asupra frontului nostru, cum și sloboziri de tunuri cu cartee care curgând ca ploaia dinpreună cu țenderi de uluci din împrejmuirea cazărmei asupra noastră, începurăm și noi cu menționatele 6 companii a trage focul cel mai teribil asupra lor, încât isprăvind soldații câte 20 patroane din patronașe năvăliră în dezordine în fundul cazărmei unde lângă magazia regimentului găsind carul pe două roate în care se păstra patroanele regimentului, și spărgându-l, încărcă patronașele lor și trăgeau focuri spre inamic risipiți prin curtea cazărmei întinși pe brânci rezământ pușca pe trupurile morților.

Fumul cel groaznic, focul cel bengalic al mulțimei trupe otomane, ricoșetele și vâjeitul gloanțelor făcu ca să nu ne mai vedem unul cu altul în toată întinderea curții cei mari ai cazărmei, nici să mai putem ști ce se mai petrece afară cu trupa pompierilor. Atât știu că de două ori a ardicat batista albă legată în vârful săbii, ofițerii turcești strigând că e greșală să stăm, și focurile abia încetau două minute și de sineși începeau earăși în reciprocitate.

Acest conflict, această încăierare a unui număr de 500 români în total cu numeroasa trupă de 9 000 oameni ce marșa în Capitală ținu de 4 1/2 ore după amiază până la 7 ore seara la 13 septembrie, până când cu desordine ne-am retras prin ulița din fundul cazărmei, unde întâmpinând în acea furiă de retradă și o patrulă de cavalerie otomană alcătuită de 8 oameni lănceri vrând a trage cu carabinele în noi fu trecuți prin baionete ei și caii lor trecând peste dâșii până când ne răspândirăm care încotro am vrut.

Fidelitatea santinelei. — Din roata V-ea Regimentul nr. 2, uitându-se de către efreiter, soldatul ce era la ceas în odaia unde era cancelaria regimentului la locul steagului și la lada de bani, credinciosul brav român din districtul Argeș a stat nestrămutat la locul său, privind pe fereastră toată mortalitatea ce se întâmplă în curte, văzând în sfârșit și chiar retragerea confrăților săi, sta neclintit păzind postul său, până ce peste o oră după retragerea noastră in-

amândouă
trupele
(pompierei
și otomani)
încăerate

se deschise
focul asupra
frontului
nostru...
„începurăm
și noi cu
menționatele
6 com-
panii”...

Această
nepregătită
încăierare...
a 500 români
cu 9 000
otomani...

Credinciosul
brav
român...

căzut la
datorie...

trând vedetele otomane de infanterie a se încredința de deșertarea odăilor cazarmii spre a putea intra totalul trupei și găsim pe nenorocita santinelă funcționând, fără a-l mai întreba, traseră de afară cu mai multe focuri în el, până ce-l doborî. Această fidelă santinelă va primi coroana cerului și aplauda tutulor militarilor, căci bine ar fi ca d. ministru actual al oștirii să mijlocească o pensie familiei sale la Argeș.

II. Încăerarea pompierilor nevăzută de mine ci povestită de d. ofițari ce au luat parte

Întâlnirea
din vârful
Dealului

Căpitanul
Zăgănescu

Semnalul dat
de Cherim
Pașa n-a fost
înțeles...

sublocote-
nentul Dincă
[Bălșan]
slobozi
pistoalele...

lupta deveni
mai crâncenă

retragere în
dezordine

La 13 septembrie pe la prânz comanda pompierilor priimind ordin de a veni în Dealu Spirei, a se întrupea cu roatele Regimentului nr. 2, plecă la 4 ceasuri după amiază din cazarma lor de la poliție, când deodată se întâlniră tocmai în vârful Dealului Spirei, de unde începe a se vedea cazarma cu flangul drept al trupei otomane ce era comandat de generalul Cherim Pașa, de un colonel și de un major arab; iar trupa pompieră era comandată de d-nu căpitan Zăgănescu, având și 5 ofițeri d-nii sublocotenenți Dincă, Fochitan, Stărotescu și locotenentul Dănescu ... venea care în despărțiri, iar sublocotenentul Dincă se afla armat și cu pistoale la brâu (curios pentru uniformă de ofițer). La semnalul ce dete Cherim Pașa a se da în lături din drum, această trupă nu înțelese și se împreună amândouă flangurile începând a se încurca prin rândurile otomane; grăbeau de a sosi în cazarmă căci în atingerea ce avură rînd cu rînd și soldat cu soldat se învrăjbiră amândouă flangurile încât încep lupta deodată, sublocotenentul Dincă slobozi pistoalele în generalul turc și în maiorul arab, așa încât maiorul căzu mort cum și calul generalului, flangurile se băteau în focuri și în baionete, și Cherim Pașa comandă strigând a veni tunuri. Pe dată ce sosi două tunuri care până să-și ia poziția lor și pregătirea, pompierii traseră în manevră de iagări trântiți pe brânci și omorînd vreo câțiva artileriști hrăpi acele tunuri din mâinile lor lupta se făcu mai crâncenă și încăerarea mai serioasă. Atunci se omorî locotenentul Dănescu și sublocot. Stărotescu. După aceasta luptându-se pompierii cu bărbăție și văzându-se năpădiți de mulțimea otomanilor unii începură a se retrage în desordine de vale de Dealul Spirei, coborîndu-se în dreapta prin grădinile locuitorilor, iar alți apucară de sosiră în cazarma pînăre mulțimea rândurilor otomane.

Aceasta este descrierea încăerării pompierilor tot însă ce era afară din regulile militare din partea ofițerilor otomani a fost aba-

terea ce făcu că în vreme când se ardică batista albă în vârful săbii spre semn de încetarea luptei, au putut face la urmă de tot ca vreo câțiva soldați ce mai rămăsese în locul luptei să pue armele jos cu promisiune că nu le va face nimic și vor fi pardonați; ei pe dată ce soldații au pus armele jos au ordonat rândurilor otomane de a tras cu focuri în ei, omorând așa mai mulți soldați nevinovați.

promisiune
nerespectată
de
otomani...

În noaptea de 13 septembrie după lupta și răspândirea oștirii. — Orașul București a fost ocupat de către trupele otomane militărește. Infanteria coprinsese posturile din Capitală, iar cavaleria patrula pe toate stradele; tunurile otomane și mortierurile au fost așezate pe Dealul Spirei și mănăst. Cotroceni, dominând în noaptea aceea peste toată Capitala, deosebite patrulile de cavalerie s-au trimis pentru strejuire pe la reprezentanții puterilor streine.

și
orașul
București
fu ocupat
militărește

Iar a doua zi 14 septembrie fu ordin dat de șeful de căpetenie al oștirii otomane Omer Pașa ca toți d. ofițerii români ce ar fi fost de-gisați să se îmbrace iarăși în uniforma lor spre organizarea iarăși a comenzilor lor pentru care fu ordin dat atât în Capitală cât și în districte a se întoarce toți soldații ce va fi dosiți pe la casele lor spre alcătuirea comenzii lor.

Ordinul dat
de Omer
Pașa

Iar partea din trupa otomană ce se afla încă afară la Cotroceni, cavaleria sub comanda lui Ismael Pașa și infanteria sub comanda lui Mehmet Pașa, porniră în Mica Românie ca să ocupe tabăra lui Magheru din Râmnicul Vâlcei, care cum au auzit că s-a apropiat oștirea otomană la Olt, dezarmă Regimentul nr. 1 și-l pormi la Slatina sub comanda ofițerilor subalterni, iar armele le pusă în care, căci d-sa și colonelul regimentului d. Pleșoianu s-au retraseră în Transilvania în Sibiu; iar artileria și cavaleria o trimise, prin Pitești, aci în Capitală împreună cu ofițerii subalterni.

La apropierea trupelor
otomane de
Olt... Ma-
gheru dez-
arma reg. 1
Retragerea
în Sibiu...

Se înscriu aici spre eterna memorie numele tuturilor domnilor ofițeri și camarazi ai mei aflați în luptă. — Superiori: d. colonel Radu Golescu, șeful Reg. 2-lea; d. maior N. Greceanu, comand. bat. 2-lea din Reg. nr. 2; d. căpitan Caragea, comand. comp. 1; d-l loc. E. Culoglu, comand. comp. 2; d-l locot. I. Deivus, comand. comp. 3; d-l locot. E. Caluda, com. comp. 4; căpitan D. Papasoglu, coman. comp. 5; d. căpitan Lăzăreanu, com. comp. 7 din Reg. nr. 1; d-l căpitan Zăgănescu, șeful trupei de pompieri.

Spre
memorie:
numele celor
aflați în luptă

Numele d-lor subalterni din Reg. nr. 2: Locot. C. Conțescu, Scarlat Mareș, I. Arion, D. Ștefănescu, sublocotenenții: C. Constantinescu, G. Rătescu, F. Macri, Ioniță George, A. Teuseanu,

și

N. Marinescu, N. Pascaru, C. Presan, B. Dimulescu, N. Parascu; iar din trupa de pompieri, subalterni: loc. Dănescu, sublocot. Stărostescu, sublocot. D. Focheanu și D. Dincă.

numărul...
celor căzuți
de ambele
părți...

La această luptă s-au omorât din ofițeri locot. Dănescu și sublocot. Stărostescu, amândoi din trupa de pompieri; iar din gradele de jos din toată oștirea română au fost răniți 57 și morți 48. Iar din partea otomanilor au fost omorâți un șef de batal. arab, vreo câțiva ofițeri, iar din gradele de jos (cât s-au putut afla de către noi) sunt omorâți 158; s-au zis însă că sunt peste 400, fără a se putea afla cei răniți, precum și două tunuri trase din poziția lor.

Acestea sunt întâmplările ostășești ce s-au petrecut în România de la septembrie 9 până la restabilirea ordinului legal, văzute de mine, care nu vor fi contestate de către camarazii mei fiind adevăruri descrise fără părtinire sau orice altă rea cugetare.

Maior D. Papazolu

1862, iuliu 15, București

Nota autorului la anul 1848: În memoria a acestei glorioase lupte de 6 roate de români cu coloana otomană, ce marșă în Capitală în sumă de 9 mii oameni am putut băga în colecția mea două cartice ce erau slobozite din tunurile otomane din Dealul Spirei, când trăgea din ulița cazarmii spre noi și găsite una în ulița Filarului, căzută în curtea unui proprietar anume Popescu și alta în Podu Calii intrată pe fereastră și căzută în odaia d-lui Aprichie.

■ Maior D. Papazoglu, *Catehismul soldatului român sau adevărata descriere a vitejei luptei a românilor din Dealul Spirei cu oștirea otomană la anul 1848 sept. 13, văzută de însumi, cum și culegere de istoria României, de războaiele românilor și a moldovenilor cele mai de căpetenie de la anul 1395 până la anul 1604, folositoare la toate gradele oștirii, cum și la toți românii*, București, [1862], p. 20–35.

„DRAPELUL TRICOLOR NU MAI FLUTURA
ÎN VALAHIA DECÂT PE PREFECTURA
DE MUSCEL“

58

I. BALĂCEANU, HISTORIQUE DES FAMILLES BALACEANU/VACARESCU

Prefect de Câmpulung (Muscel). — Dintre noii prefecți pe care guvernul provizoriu îi numise, cel de Câmpulung (județul Muscel), un fost profesor, a fost alungat de populația din acel

oraș. El a fost imediat înlocuit de domnul Ianu, care a fost și el silit să fugă din fața unei revolte a slujitorilor*. La București abia începuse să se vorbească despre aceste două incidente, când am fost chemat la guvernul provizoriu, unde colonelul Nicolae Golescu, ministru de Interne, mi-a spus: „Dragă Bălăcene, te-am chemat pentru că e nevoie de tine“. — „Pentru ce anume?“ — „Ca să te duci să restabilești ordinea la Câmpulung, acest oraș reacționar, de unde toți prefecții noștri sunt alungați“. — „Ei bine, trimiteți acolo trupe, nu aveți nevoie de mine“. — „Nu, un prefect trebuie să restabilească ordinea, iar noi te rugăm să primești acest post. Și, mai cu seamă, trebuie să pleci chiar în seara asta. Tocmai am trimis o ștafetă maiorului Pleșoianu, pe care o să-l întâlnești în drum. Știu cine ești, și sunt liniștit cu privire la rezultatul misiunii tale. Iată numirea ta“.

Numirea
mea
ca prefect
de Muscel

Zicând acestea, m-a îmbrățișat, fără să-mi îngăduie nici măcar una dintre numeroasele obiecții pe care le-aș fi avut împotriva numirii unui prefect de 20 de ani, într-un județ vestit ca fiind greu de condus!

Totuși, intervenind amorul propriu, am primit și, peste două ore, întorcându-mă acasă, după ce mă dusesem să rezolv câteva probleme la minister, am găsit caii de poștă și am plecat împreună cu un subofițer de jandarmi pe bancheta trăsurii.

Plecarea
la post

Întrucât avusesem timp să reflectez serios înaintea sosirii mele la stația de poștă unde mă aștepta comandantul Pleșoianu împreună cu batalionul** lui, i-am spus acestuia în timp ce venea spre mine:

„Dragă comandante, fiindcă sunt foarte grăbit să ajung și sunt cu poștalionul, în timp ce dumneata și oamenii dumitale sunteți pe jos, rămâneți aici, nu am nevoie de voi“.

„Cum așa? este contrar instrucțiunilor pe care le-am primit!“

„Ești la ordinele mele în momentul de față?“

„Da.“

„Ei bine, îți dau ordin să nu mă însoțești“.

„Este o nebunie să vă expuneți astfel, singur, să fiți insultat și poate chiar bătut de turbații aceia“.

* Slujitorii erau un fel de jandarmerie recrutată din județ. Ei nu făceau decât o săptămână de serviciu pe lună, trebuiau să-și aducă propriii cai, iar guvernul le dădea armele; erau scutiți de orice dări.

** Am găsit batalionul la intersecția cu drumul spre Târgoviște, de unde venea în marș forțat.

„Dacă sunt singur, nu mă tem de nimic; dar dacă dumneata vii cu mine, o să mă tem mai mult pentru dumneata și oamenii dumitale, decât pentru mine!”

Comandantul a fost silit să se supună, iar eu am continuat să galopez cu cei opt cai ai mei spre Câmpulung.

La ultimul schimb, vizitiii întrebându-mă unde trebuie să se oprească atunci când ajung în oraș, le-am indicat postul de poliție, al cărui șef era singurul informat cu privire la numirea mea.

Trei ore după aceea, ne opream în fața poliției din Câmpulung.

Șeful poliției a venit să se prezinte și m-am trezit în fața unui bărbat mic de statură, negricios ca o cârțiță, dar ale cărui trăsături energice mi-a făcut plăcere să le văd. După modul în care mi-a vorbit despre evenimentele petrecute la Câmpulung, am înțeles că Administrația nu mai trebuia să comită nici o greșală.

Sub pretextul holerei, mai mulți reacționari și agitatori bine cunoscuți la București veniseră să se refugieze la Câmpulung. Ei exercitau o acțiune foarte puternică asupra micilor boieri, precum și asupra burghezilor din oraș și, întrucât populația din acest județ își ieșea repede din fire, nu trebuiseră să-și dea prea multă osteneală ca să-i împingă la toate nesăbuițele.

Pe de altă parte, cei cinci comisari* făceau ca toate clasele conducătoare, și îndeosebi micii boieri, împotriva cărora îi stârneau pe țărani și pe țigani, să se îndepărteze de ei. Acești proprietari, cărora eliberarea țăganilor impusă prin Constituție le părea o monstruozitate, se refugiaseră și ei în oraș, în fața atitudinii amenințătoare a țăranilor și a robilor: ei sporeau grupul nemulțumiților.

I-am mulțumit „polițaiului” (șeful poliției) de prezentarea atât de limpede pe care mi-o făcuse cu privire la situație și i-am dat întâlnire pentru seara, la prefectură, unde m-am întors ca să cinez. Nu am primit pe nimeni seara; șeful poliției a venit și i-am înmănat o listă a boierilor veniți de la București (printre care, erau chiar și unele dintre rudele mele Fălcoianu), i-am spus să se ducă separat, la fiecare dintre acești domni și să-i informeze în modul cel mai curtenitor că șeful poștei primise ordin să le pună la dispoziție câți cai doreau și că au 24 de ore ca să ceară acest lucru: după acest răstimp, li se vor trimite caii la domiciliu. „Și după aceea?” a întrebat polițaiul — „După aceea, nimic” am răspuns. El s-a înclinat; înțelesese. „Pe de altă parte, am continuat eu, să convoci toate notabili-

* Prima mea grijă, de altfel, a fost să trimit la București, în ciuda protestelor lor aprige, patru dintre acești cinci comisari.

Boieri
reacționari,
refugiați

Comisari de
propagandă
nepopulari

tățile orașului Câmpulung la primărie. Vreau să le cunosc și să mă prezint. Vreau să le explic cauzele numirii și sosirii mele“.

Este oare nevoie să adaug că a doua zi somitățile aristocratice plecaseră, unele la București, iar altele la Brașov ca să se întâlnească acolo cu prințul Bibescu?

Când am ajuns la primărie, unde se adunaseră notabilitățile orașului și câțiva boiernași din împrejurimi, m-am mărginit a le spune că fusesem numit prefect, nu doar pentru a restabili ordinea, ci și pentru a lua cunoștiință de toate pricinile de nemulțumire pe care ei le-ar putea avea împotriva administrației precedente. „Sunt hotărât, am adăugat, să vă dau întreaga satisfacție asupra punctelor cu privire la care veți avea dreptate, pentru că am puteri depline în acest scop. Aș fi putut intra în oraș, în fruntea a 500 de oameni... „Știm, știm!“ ... dar am venit singur, ca să vă arăt încrederea mea și să vă conving că nu vă socotesc oameni care să pricinuiască dezordine. Sunt un prefect al Revoluției și trebuie să pun în practică toate principiile pe care le-ați citit în Constituție, printre altele organizarea gărzii naționale, pe care n-au știut să vă facă să o acceptați; de asemenea, pentru eliberarea Țiganilor, cu care nu vreți să vă învoiți, sub cuvânt că dintotdeauna au fost robii voștri. Dar noi am făcut revoluție ca să punem capăt acestei stări de lucruri, așadar trebuie să acceptați ceea ce vi se cere“.

Auditorii mei au părut să înțeleagă acest raționament și, când i-am întrebat dacă au vreo obiecție de formulat, au răspuns negativ în unanimitate și au adăugat: „vom face tot ce ne cereți și este legal, dar nu vrem să fim brutalizați!“

În urma acestei discuții, Rudeanu, un boier bătrân, îmbrăcat într-un costum de modă veche, a venit să-mi spună: „Unul de-ai noștri, un Bălăceanu, revoluționar! Nu pot să cred!“ — „De ce? Ideile au progresat, da, sunt de partea Revoluției așa cum este ea acum, dar dacă ar merge prea departe, fiți liniștit, m-aș retrage“.

Printre boiernașii care formau clasa conducătoare la Câmpulung*, familia Rucăreanu era cea mai importantă și exercita, mulțumită poziției ei, o serioasă influență asupra orașului și județului. De asemenea, era singura familie care făcuse câteva concesii ideilor moderne, pentru că cel mai mare dintre cei patru frați din care se compunea această familie, își făcuse studiile la Paris, iar cel de-al doilea făcuse parte din armată, din care se retrăsese cu gradul de

O primă
sedință de
lucru,

prime
declarații

Mica
boierime...
Rucărenii...

* Toți boierii din Câmpulung, în afara celor doi Rucăreni, purtau vechiul costum al boierilor.

căpitan. Am înțeles lesne că erau foarte jigniți de faptul că guvernul provizoriu îi ignorase cu desăvârșire; pentru a repara această uitare, l-am rugat pe căpitanul Rucăreanu să accepte comanda gărzii naționale, cu condiția de a o pune pe picioare în următoarele trei zile, ceea ce a acceptat. L-am numit pe fratele lui subprefect și, începând de atunci, totul a mers de minune, iar bravii locuitori ai Câmpulungului nu mi-au mai pricinuit nici o clipă de îngrijorare. Am toate motivele să cred, chiar și în clipa de față (1909), că aceia pe care i-am administrat erau la fel de mulțumiți de mine, pe cât eram și eu de ei. Aceeași liniște domnea în toată țara; era o adevărată binecuvântare de la Dumnezeu faptul că o asemenea schimbare se putuse îndeplini fără nici o tulburare.

Prin
comparație:
*cauza liberală
în Moldova,*
un eșec

Din nefericire, cauza liberală nu izbândise în Moldova. Acolo, oamenii din mișcare nu știuseră să facă apel la popor și la clasa burgheză, asemenea celor din București. Tinerii boieri moldoveni au încercat o răscoală, care a fost imediat reprimată foarte brutal de guvernul prințului Mihail Sturdza. Cei mai mulți dintre ei au fost arestați, alții au fugit în străinătate și astfel a luat sfârșit, „înăbușită în fașă”, mișcarea moldoveană. Dar cu toate că ea nu a reușit, trupele rusești au intrat în Moldova. Ele s-au abținut totuși de la orice demonstrație împotriva Țării Românești, iar această atitudine a Rusiei a dezmințit afirmațiile celor care acuzau revoluția din Țara Românească de faptul că a provocat intervenția rusă.

Măsuri de
organizare
a rezistenței
revoluțio-
nare

Începând din acel moment, guvernul provizoriu de la București s-a gândit foarte serios să organizeze rezistența împotriva ocupației rusești. El a concentrat aproape toată armata activă într-un punct din Oltenia, cunoscut sub numele de Câmpul lui Traian, la București nerămânând pentru menținerea ordinei, decât un batalion din regimentul colonelului Solomon, sub ordinele vărului meu Radu Golescu, precum și compania pompierilor din București.

Am primit o scrisoare confidențială, în care ministrul Nicolae Golescu mă însărcina, în numele guvernului, să organizez în județul meu un nucleu de rezistență în jurul căruia să se poată face o regrupare dacă era cazul. Totodată, trebuia să adun toate armele pe care le puteam găsi, de orice fel ar fi fost.

Avusesem norocul să întâlnesc la Câmpulung doi oameni de toată încrederea, unul, șeful poliției, iar celălalt, „tistul”, șeful slujitorilor, comandantul jadarmeriei. Acesta din urmă era un evreu botezat cu numele de Solomonescu. L-am însărcinat să facă o selec-

Solomonescu,
șeful
jandarmeriei

ție printre slujitorii din județ, pe care îi cunoștea la perfecție, întrucât îi comanda de 10 ani, și să-i convoace imediat la reședință pe toți cei pe care îi va crede în stare să îndeplinească un rol militar. După două zile, adunase 200 de slujitori destul de rău înarmați, dar cu o înfățișare mândră. Voind să nu intre în contact cu populația, am ordonat să fie încartiruiți în afara orașului, sub pretextul holeriei, câteva cazuri semnalându-se deja, și l-am însărcinat pe Solomonescu să-i instruiască în mânuirea armelor. M-am gândit că e mai prudent să nu-i chem pe ceilalți slujitori, decât atunci când o să avem gradați și ofițeri destul de buni pentru a da forță ansamblului.

În acest timp, guvernul provizoriu află că o unitate cuprinzând aproximativ 30 000 de turci, comandată de Suleiman Pașa, trecuse Dunărea și ocupase Giurgiu, un orașel românesc din fața Ruscucului. Suleiman adresă guvernului provizoriu o scrisoare prin care cerea să trimită delegați cu care dorea să discute. I s-au trimis trei membri fără portofoliu, printre care Voinescu și Bălcescu. Și iată la ce se mărgineau condițiile pe care Suleiman le punea guvernului: guvernul provizoriu urma să fie înlocuit de o căimăcămie, alcătuită din trei membri aleși de populația Bucureștiului. Un delegat al Sublimei Porți urma să meargă la București, pentru a intra în legătură cu guvernul etc.

După o matură chibzuință, guvernul a convocat populația pe *Câmpia Libertății* (astăzi Câmpia Filaret) și după ce i-a comunicat că din rațiuni majore renunță la prerogativele sale, i-a propus să aleagă o căimăcămie formată din Tell, Eliade Rădulescu și Nicolae Goleșcu. Poporul a aclamat aceste nume și, din acea zi, actele guvernului au purtat antetul Căimăcămiei. Primul act al noii căimăcămii, anunțându-l pe Suleiman Pașa de alegerea ei, a fost acela de a-l informa că era cu neputință să admită la București, prezența unui delegat al guvernului turc, ceea ce nu se petrecuse în nici un moment al istoriei țării. Și lucrurile și-au reluat cursul obișnuit, până la începutul lui septembrie 1848.

Independent de trupele care-i fuseseră trimise la Câmpul lui Traian, Magheru făcuse apel la voluntarii ce veniseră în mare grabă să intre sub comanda fostului șef al pandurilor, al cărui curaj era proverbial. Din nenorocire, armele lipseau și nu se punea problema să se importe, Austria nelăsându-le să treacă.

În timpul perioadei acesteia de liniște dinaintea furtunii, rușii nu rămăseseră inactivi la Constantinopol. Reșid Pașa, vizirul favorabil românilor, fusese răsturnat, lui Suleiman Pașa i se luaseră pre-

Suleiman
Pașa la
Giurgiu:

Adunarea
poporului
pe Câmpul
Libertății

Magheru
la Câmpul
lui Traian;

rogativele politice și fuseseră încredințate lui Fuad Efendi, un turc foarte abil, foarte ambițios și lipsit de orice scrupule*.

Fuad Efendi a fost trimis la cartierul general turc, care se afla tocmai la Giurgiu, cu instrucțiuni pe care nu trebuia să le comunice nici chiar lui Suleiman Pașa. Căimăcămia de la București a aflat într-o zi că armata turcă de la Giurgiu se îndrepta spre Capitală. Ea primea totodată, o comunicare din partea lui Fuad, care se intitula „Comisar general al Sublimei Porți” și informa guvernul asupra înaintării armatei turce, îndemnându-l să rămână la București, pentru a menține ordinea acolo. Fuad adăuga că va informa căimăcămia cu privire la tot ce fusese hotărât la Constantinopol între Curtea suzerană (Turcia) și puterea protectoare (Rusia).

Fuad Efendi
la
București...

A doua zi, turcii își instalau tabăra în fața Bucureștiului, iar Fuad invita nu doar căimăcămia, ci și pe toate notabilitățile orașului, oricărui partid i-ar fi aparținut, să vină la cortul său. La ora stabilită, într-adevăr, au fost văzuți sosind în tabără toți membrii guvernului, boierii și notabilitățile liberale din București. Fuad, după o tratație cu cafea, le-a citit un firman, care anunța că se hotărâse de către cele două Curți ca regimul Regulamentelor Organice să fie restabilit, căimăcămia actuală dizolvată și înlocuită prin Constantin Cantacuzino, caimacam unic. Aici, notabilitățile liberale au protestat energic, atât de energic încât Fuad a profitat pentru a pune să fie înconjurată de trupele lui și a le deține în captivitate până a doua zi. Oamenii guvernului, au fost reținuți și duși la Rusciuc, cu diverse destinații.

institue
„Căimăcămia
unică”

În timpul întrevederii acesteia, o divizie turcească se pusese în mișcare pentru a intra în București, și a ajuns la cazarma din Dealul Spirii, unde se afla batalionul comandat de Radu Golescu. Generalul turc a înaintat spre poartă spunând sentineli să-l cheme pe comandant. Sentinela cheamă corpul de gardă, iar Pașa somează pe subofițerul șef al postului să-i predea imediat cazarma. Subofițerul

Pe Dealul
Spirii...

* În același timp, Turcia semna Convenția de la Balta-Liman, impusă de Rusia.

În virtutea acestui act, puterea protectoare, Rusia, și puterea suzerană, Turcia, trebuiau să ocupe temporar Principatele, să restabilească ordinea legală în Țara Românească (*Regulamentul Organic*) și „doar de astă dată”, să numească la București și la Iași, de comun acord, domnitori pentru o perioadă de 7 ani. Era o violare flagrantă a drepturilor de care se bucurau „ab antiquo”, Principatele, de a-și alege prinții și, în virtutea căroră, Bibescu și Mihail Sturdza fuseseră aleși prinți pe viață, cel dintâi pentru Țara Românească, iar al doilea pentru Moldova.

În virtutea acestor concesii smulse slăbiciunii turcilor, prinții Bibescu și Sturdza erau considerați demisionari, iar cele două puteri li-au numit pe Barbu Știrbei domn al Țării Românești și pe Grigore Ghica domn al Moldovei.

refuză pe motivul că nu are ordin. Atras de zgomot, Golescu sosește și-i răspunde la fel generalului turc, care îi replică: „Eu am ordin și intru!” — „Dar unde sunt șefii mei?, întreabă Golescu — „Nu mai sunt!”

Turcii, în timpul rapidului dialog de mai sus, încearcă să înainteze, ostașii români se grupează, urmează o busculadă și, în scurtă vreme, se fac auzite focuri de armă. Turcii, surprinși, au un moment de șovăire, de care românii profită pentru a închide poarta solidă a cazarmii. Turcii o distrug cu salve de tun și dau năvală în curte; învâlmășeala devine generală; batalionul, copleșit de un val de adversari, este decimat. Dar, în momentul cel mai critic, vin în ajutor alte trupe românești. Sunt pompierii care, de la celălalt capăt al orașului auzind împușcăturile au venit în pas alergător sub ordinele lui Zăgănescu și ale unui alt ofițer, care se aflau în cazarmă. Această trupă atacându-i pe turci, a creat o diversiune, dar și ea a fost silită, în scurtă vreme, să cedeze în fața numărului și a fost măcelărită, ca și camarazii ei. Doar câțiva ostași și Golescu au putut să scape de măcel; ei au fost împinși înapoi până la un povârniș de-a lungul cazarmii, pe care s-au rostogolit la vale: s-au pomenit într-o stare jalnică în șanț, dar cel puțin au putut fugi.

măcelul

pompierii lui
Zăgănescu

Trebuie să relatez un amănunt: ostașul de gardă la drapel, credincios ordinului primit, nu și-a părăsit postul. De îndată ce turcii l-au zărit, după ce au cucerit cazarma, l-au ucis cu lovituri de baionetă*.

Pe vremea aceea, când mijloacele de informare cele mai rapide erau ștafetele călare, eu nu știam nimic, a doua zi, de ceea ce se petrecuse la București, când polițaiul mi-a adus pe un cadet din armată, sosit în calitate de curier, și care încercase să ocolească orașul ca să ajungă la graniță. Când a ajuns în fața mea, i-am cerut documentele pe care trebuia să le ducă, și mi le-a înmănat fără nici o dificultate. Aceste documente erau un ordin pentru comandantul român la granița de la Bran, care îl informa cu privire la numirea unui singur caimacam, la schimbarea intervenită la București, și îi dădea ordin să nu mai recunoască altă autoritate decât dacă era numită de noua putere. I-am cerut iuncherului să-mi povestească amănunțit tot ce se petrecuse în tabăra turcească și de la el am aflat

Ștafetă la
Câmpulung

* M-am aflat mai târziu în prezența lui Fuad, organizatorul acestui măcel, și întrucât cineva vroia să mă prezinte, am refuzat spunând cu voce tare: „acest om este ultimul dintre ticăloși, a fost plătit de ruși și a primit prețul sângelui vărsat la București”. Fuad Pașa s-a prefăcut că nu a auzit.

toate aceste amănunte. Era foarte îngrijorat în legătură cu ce aveam să-i fac! După ce am pus să fie percheziționat de către șeful poliției și m-am asigurat că nu mai avea nici un act asupra lui, l-am informat că e liber. M-a întrebat dacă trebuia să răspândească știrile pe care le ducea, iar eu i-am răspuns afirmativ. Așa se face că locuitorii din Câmpulung, mai favorizați decât alți locuitori din provincie, au aflat chiar a doua zi, spre seară, de evenimentele din Capitală.

*Epilog
revoluționar
câmpu-
lungean:*

Eram curios să știu care va fi atitudinea populației față de mine și am dat ordin șefului poliției și tistului să mențină cu forța drapelul tricolor* peste tot unde fusese arborat în urma Revoluției. I-am întrebat pe cei doi funcționari dacă mai consideră că încă depind de mine, și mi-au răspuns cu adevărată convingere și avânt că, atâta timp cât voi fi acolo, ei vor face ca mine. Atunci le-am cerut să poarte în continuare cocarda tricoloră, atâta timp cât eu însumi aveam să port eșarfa în trei culori.

*credința
tricoloră*

Au respectat făgăduiala, fără să se întrebe ce preț ar putea plăti mai târziu pentru acest act de fidelitate. A doua zi, am ieșit ca de obicei și am făcut turul orașului; am primit din partea tuturor aceleași semne de respect. M-am dus la Cerc, unde am întâlnit toată lumea bună din oraș și am discutat despre evenimentele de la București, ca și cum s-ar fi petrecut la mii de leghe distanță de noi! Am observat totuși că domnea o oarecare îngrijorare. În sfârșit, cel mai sincer dintre ei a orientat discuția spre pregătirile de rezistență pe care știa că le făcuse guvernul provizoriu, și m-a întrebat ce intenții aveam în legătură cu slujitorii încartiruiți în tabără. Am răspuns foarte rece că turcii sunt la București, dar că de aici nu rezulta că țara devenise provincie turcească, că pentru mine guvernul român se afla, la ora de față, la Magheru și că de acolo așteptam eu ordine, pe care mă obligam să le public cu surle și trâmbițe, de îndată ce le voi fi primit. Nimeni nu s-a mai gândit să-mi pună întrebări.

*în ciuda
derutei
generale...*

A mai trecut o zi în această stare de nesiguranță, și, tocmai când vroiam să mă culc, am primit vizita polițaiului, care venea să mă informeze în taină că șeful de poștă de la Pitești vroia să mă vadă. Introdus imediat în camera mea, acesta mi-a spus că venise special, omorându-și cei mai buni cai, ca să mă anunțe că o trupă de cazaci trebuia să plece a doua zi din Pitești spre Câmpulung și că prefectul căimăcămiei** sosise deja cu trupele rusești. Trebuiau să trimită o

* Revoluția adoptase drapelul tricolor albastru, galben și roșu. Era o combinație a culorilor Țării Românești și Moldovei. Țara Românească avea un drapel cu culorile albastru și galben. Moldova avea un drapel cu culorile albastru și roșu.

** Era prietenul și vărul meu George Grădișteanu.

sotnie de cazaci, ca să mă ia prin surprindere. De la Târgoviște, a adăugat el, un batalion plecase deja cu același obiectiv. Instrucțiunile, dintr-o parte și din alta, erau să mă aresteze și să mă aducă la București.

Șeful poștei era un revoluționar înfocat, iar convingerile sale îl îndemnaseră să mă avertizeze. I-am mulțumit călduros acestui patriot curajos pentru serviciul pe care mi-l făcea, iar el s-a întors în cursul nopții la Pitești, unde nimeni nu a știut niciodată de escapa-
da lui.

Știrile pe care mi le adusesese îmi închideau orice alt drum, în afara celui spre Transilvania, singurul pe unde puteam scăpa, deoarece nu aveam nici un chef să fiu adus la București între doi cazaci!

De la Magheru și de la Câmpul lui Traian nu aveam nici o știre, dar îmi făceam iluzii că el probabil mai era acolo, cu armata lui. Totuși, era scris că o să-mi pierd și această iluzie, pentru că, în aceeași zi chiar, un ofițer trimis curier, a venit să mă informeze că Magheru, în urma unei intervenții energice a agentului diplomatic englez, în numele guvernului acestuia, se retrăsese în Transilvania, prin Turnu Roșu, cu toți cei care, ca el, erau compromiși, și că lăsase armata și pe ofițeri în formație completă, după ce îi descărcase de jurământul lor de credință față de Revoluție.

Așadar, la acea oră, *drapelul tricolor nu mai flutura, în Țara Românească, decât deasupra Prefecturii de Muscel.*

Situația devenise atât de gravă, încât nu mai aveam nici o clipă de pierdut. L-am chemat pe Solomonescu, și i-am spus că, hotărându-mă să plec în Transilvania, îi ceream să-mi procure o călăuză sigură, pentru că vroiam să pornesc chiar în acea noapte, iar pe potecile de munte avea să-mi trebuiască o călăuză. El mi-a spus: „Am o călăuză, dar o să vă însoțesc eu până în Austria, și doar acolo o să vă părăsesc!” Am vrut să-l conving să nu facă asta, amintindu-i că are copii, avere puțină și că aveau să-l facă să plătească scump acest act de credință și devotament. Nu a vrut să renunțe și am fost silit să-i accept oferta. Am stabilit că, la miezul nopții, o să-l găsesc la el acasă, unde se va afla și călăuza, iar calul meu de călărie, împreună cu cel al lui Solomonescu și al călăuzei vor fi și ei acolo. Apoi am discutat cu șeful poliției căruia i-am dat următorul ordin: La ora 7 dimineața, întrucât socotisem că turcii și rușii nu aveau să ajungă la Câmpulung decât pe la orele 8 sau 9 dimineața, el o să scoată drapelul, o să-l ascundă sau o să-l distrugă, pentru a-i lipsi pe cazaci de plăcerea de a-l târî în noroi, iar apoi se va duce la birou, ca să-l aștepte în liniște pe noul prefect. Seara, m-am dus la Cerc, unde am

„Tricolorul
flutura
numai... la
Prefectura de
Muscel”

Refugiul...

regăsit pe toate cunoștințele mele, care s-au manifestat față de mine la fel ca în ziua când sosisem. Erau la curent cu evenimentele și, cu toate acestea, din gura lor nu a ieșit nici un cuvânt neplăcut sau răuvoitor. La ora 10,30 m-am despărțit de ei spunându-le: „Domnilor sper să am plăcerea să vă revăd!“... dar fără să le spun când!

Întors la prefectură, am făcut unele recomandări credinciosului meu valet: avea să plece a doua zi cu caii și cu trăsurile mele la București. M-am echipat și m-am dus la tist; trecuse cu puțin de miezul nopții când am ieșit din Câmpulung.

Era în 22 septembrie, și mergeam pe o ploaie torențială, care în scurtă vreme s-a prefăcut în zăpadă, iar această furtună ne-a urmat până la primul sat ungar, la Bran.

Călătoria se făcuse în condiții grele, întunericul era atât de profund, încât aveam nevoie de ochii de pisică și de experiența ghidului meu ca să nimerim drumul. Cum de n-am căzut în prăpăstiile pe lângă care trecusem în noaptea aceea! Din fericire, calul minunat pe care îl călăream nu a tremurat niciodată pe potecile abrupte pe care fusesem siliți să mergem.

Sosit la Bran, i-am dăruit calul curajosului Solomonescu și, pe deasupra, l-am îmbrățișat.

După cum îi dădusem ordin verbal, înainte de plecarea noastră, tistul se dusesse în tabăra slujitorilor și le spusese să se întoarcă la casele lor; așadar, a doua zi nu mai rămânea nici urmă a taberei lor. Am aflat că tistul meu a fost arestat la întoarcere, închis la București, destituit, apoi persecutat. La fel s-a întâmplat și cu șeful poliției, dar el, cel puțin, avea oarecare avere.

Câțiva ani mai târziu, am fost bun bucuros când prietenii mei s-au întors la putere și i-au despăgubit pe acești doi oameni curajoși de tot răul pe care eu li-l pricinuisem. Fostul meu polițai a murit în funcția de membru al Curții de Apel din București, iar tistul a devenit șef de poliție la Oltenița: doi dintre fiii lui încă slujesc cu cinste în armata română.

[Textul francez]

Parmi les nouveaux Préfets que le gouvernement provisoire avait nommés, celui de Campulung, (district de Muscel), un ancien-professeur, fut chassé par la population de cette ville. Il fut immédiatement remplacé par M. Iano, qui fut, aussi, contraint de

22 sept.:
despărțirea
... înaintea
furtunii

prendre la fuite devant une révolte de „Slujitori”*. On commençait à parler de ces deux incidents à Bucarest, lorsque je fus appelé devant le gouvernement provisoire et le colonel Nicolas Golesco, ministre de l'Intérieur, me dit: „Mon cher Balaceano, on t'a appelé parce que l'on a besoin de toi” — „Pourquoi faire?” — „Pour aller rétablir l'ordre à Campulung cette ville réactionnaire, d'où l'on chasse tous nos Préfets” — „Eh bien! envoyez-y des troupes, vous n'avez pas besoin de moi” — „Non, c'est un Préfet qui doit rétablir l'ordre, et nous te prions d'accepter ce poste. Et surtout, il faut partir ce soir même. Je viens d'expédier une estafette au Major Plechoyano que tu trouveras sur ta route. Je sais qui tu es et suis tranquille sur le résultat de ta mission. Tiens, voilà ta nomination”.

Là dessus, il m'embrassa sans me permettre une seule des nombreuses objections que j'aurais eues à faire contre cette nomination d'un Préfet de 20 ans dans un district réputé difficile à mener!

Néanmoins, l'amour propre s'en mêlant, j'acceptai, et deux heures après, en rentrant chez moi, après être allé régler quelques affaires au Ministère, je trouvai les chevaux de poste et partis avec un sous-officier de gendarmerie sur le siège de la voiture.

Ayant eu le temps de mûrement réfléchir avant mon arrivée au relai de poste où m'attendait le commandant Plechoyano avec son bataillon** je lui dis, comme il venait à moi:

„Mon cher Commandant, comme je suis très pressé d'arriver, que je suis en poste, alors que vous et vos hommes êtes à pied, restez ici, je n'ai pas besoin de vous.”

„Mais comment? c'est contraire aux instructions que j'ai reçues!”

„Etes-vous sous mes ordres, en ce moment?”

„Oui.”

„Eh bien, je vous donne l'ordre de ne pas m'accompagner.”

„C'est de la folie de vous exposer ainsi, tout seul, à être insulté, et peut-être même maltraité par ces enragés-là.”

„Si je suis seul, je ne crains rien; tandis que si vous venez je craindrai beaucoup plus pour vous et vos hommes que pour moi-même!”

* Les *slujitori* étaient une sorte de gendarmerie levée sur le district. Ils ne faisaient qu'une semaine de service par mois. Ils devaient fournir leurs chevaux et le gouvernement leur donnait leurs armes; ils étaient exempts de toute contribution.

** Je trouvai le bataillon à l'embranchement de la route de Tirgovisti, d'où il venait à marche forcée.

Le commandant fut obligé de se soumettre et je continuai à courir au galop de mes 8 chevaux vers Campulung.

Au dernier relai, les postillons m'ayant demandé où ils devaient s'arrêter en arrivant dans la ville, je leur indiquai le poste de police dont le chef seul était informé de ma nomination.

Trois heures après, je m'arrêtai devant la maison de Police de Campulung.

Le chef de Police vint se présenter et je me trouvai en face d'un homme tout petit, noir comme une taupe, mais dont les traits énergiques me firent plaisir à voir. A la façon dont il me parla des événements qui s'étaient passés à Campulung, je compris que l'Administration n'avait plus une faute à commettre.

Sous prétexte de choléra, une collection de réactionnaires et d'agitateurs bien connus à Bucarest, étaient venus se réfugier à Campulung. Ils exerçaient une action très puissante sur les petits boyards ainsi que sur les bourgeois de la ville et, comme la population de ce district a légèrement la tête près du bonnet, ils n'avaient pas eu grand peine à les pousser à toutes les extrémités.

D'autre part, les 5 commissaires* s'aliénaient toutes les classes dirigeantes, et surtout les petits boyards, contre qui ils excitaient les paysans et les tsiganes. Ces propriétaires, pour qui l'affranchissement de leurs tsiganes, imposé par la Constitution paraissait une monstruosité, s'étaient aussi réfugiés dans la ville devant l'attitude menaçante des paysans et des esclaves: ces boyards grossissaient le groupe des mécontents.

Je remerciai le „Politzai“ (chef de la police) de l'exposé si clair qu'il m'avait fait de la situation et lui donnai rendez-vous pour le soir, à la Préfecture, où je rentrai dîner. Je ne reçus personne jusqu'au soir; le maître de police vint et, alors, je lui remis une liste de boyards, venus de Bucarest. (dans laquelle il y avait même de mes parents, Falcoyano). Je lui dis d'aller en particulier, chez chacun de ces messieurs et de les informer, sous la forme la plus courtoise, que le maître de poste avait reçu l'ordre de mettre à leur disposition autant de chevaux qu'ils désireraient et qu'ils avaient 24 heures pour faire cette demande: passé ce délai, on leur enverrait les chevaux à domicile. „Et après?“, demanda le Politzai. — „Après, plus rien“ répondis-je. Il s'inclina, il avait compris. „D'un autre côté, repris-je, vous convoquerez tous les notables de la ville de

* Mon premier soin, d'ailleurs, fut de renvoyer à Bucarest, malgré leurs vives protestations, 4 sur 5 de ces Commissaires.

Campulung à la Mairie, je tiens à faire leur connaissance et à me présenter à eux". Je veux leur expliquer les raisons de ma nomination et de mon arrivée".

Est-il besoin d'ajouter que le lendemain, les sommités aristocratiques étaient parties, les uns pour Bucarest, d'autres pour Cronstadt pour y rejoindre le Prince Bibesco.

Quand j'arrivai à la mairie, où étaient réunis les notables de la ville et quelques petits boyards des environs, je me bornais à leur dire que j'avais été nommé Préfet, non seulement pour rétablir l'ordre, mais aussi pour prendre connaissance de tous les motifs de mécontentement qu'ils pourraient avoir contre l'Administration précédente. „Je suis décidé, ajoutai-je, à vous donner toute satisfaction sur les points où vous aurez raison, car j'ai plein pouvoir à cet effet. J'aurais pu entrer dans votre ville à la tête de 500 hommes... „nous le savons, nous le savons!" ...mais je suis venu tout seul pour vous montrer ma confiance et bien vous persuader que je ne vous considère pas comme des hommes de désordre. Je suis un préfet de la Révolution et je dois mettre en pratique tous les principes que vous avez lus dans la Constitution, entr'autres l'organisation de la garde nationale que l'on n'a pas su vous faire accepter; de même pour la libération des tziganes que vous ne voulez pas admettre sous prétexte que de tout temps ils ont été vos esclaves. Mais nous avons fait la révolution pour mettre fin à cet état de choses, il faut donc accepter ce que l'on vous demande".

Mes auditeurs parurent comprendre ce raisonnement, et, quand je leur demandai s'ils avaient quelque objection à formuler, ils répondirent unanimement par la négative et ajoutèrent: „Nous ferons tout ce que vous nous demanderez de légal, mais nous ne voulons pas être malmenés!".

À la suite de cet entretien, un vieux boyard, Rudeano, revêtu de son ancien costume, vint me dire: „Un des nôtres, un Balaceano, révolutionnaire! Je n'y crois guère!" — „Eh pourquoi! les idées ont marché, oui, je suis avec la Révolution telle qu'elle est actuellement, mais si elle allait trop loin, soyez tranquille, je me retirerais."

Parmi la petite boyarie formant la classe dirigeante à Campulung*, la famille Rucareano était la plus importante et exerçait, grâce à sa position, une sérieuse influence sur la ville et sur le district. C'était aussi la seule famille qui avait fait quelques conces-

* Tous les boyards de Campulung sauf les deux Rucareano portaient l'ancien costume des boyards.

sions aux idées modernes car l'ainé des quatre frères dont se composait cette famille, avait fait ses études à Paris et le second avait fait partie de l'armée dont il s'était retiré avec le grade de capitaine. Je n'eus pas de peine à comprendre qu'ils étaient très froissés de ce que le gouvernement provisoire les avait complètement ignorés; pour réparer cet oubli, je priai le capitaine Rucareano d'accepter le commandement de la Garde Nationale, à la condition de la mettre sur pieds dans les 3 jours, ce qu'il a accepté. Je nommais son frère sous-préfet, et, dès lors tout marcha admirablement, les braves habitants de Campulung ne me causèrent plus un instant d'inquiétude. J'ai tout lieu de croire, encore à l'heure qu'il est (1909), que mes administrés étaient aussi satisfaits de moi que je l'étais d'eux. Ce même calme régnait dans tout le pays; c'était une véritable bénédiction de Dieu qu'un tel changement ait pu s'accomplir sans aucun trouble.

Malheureusement, la cause libérale n'avait pas triomphé en Moldavie. Là, les hommes du mouvement n'avaient pas su faire appel, comme ceux de Bucarest, au peuple et à la classe bourgeoise. Les jeunes boyards moldaves tentèrent un soulèvement, qui fut immédiatement réprimé très brutalement par le gouvernement du Prince Michel Stourdza. La plupart d'entr'eux furent emprisonnés, les autres s'enfuirent à l'étranger, et c'est ainsi que finit, „écrasée dans l'œuf“ le mouvement moldave. Mais, bien qu'il n'ait pas réussi, les troupes russes entrèrent en Moldavie. Elles s'abstinrent, cependant, de toute démonstration contre la Valachie, et cette attitude de la Russie donna un démenti à ceux qui accusaient la Révolution valaque d'avoir provoqué l'intervention russe.

Dès ce moment, le gouvernement provisoire de Bucarest s'engagea sérieusement à organiser la résistance contre l'occupation russe. Il concentra presque toute l'armée active sur un point de la petite Valachie connu sous le nom de „Campul lui Trajan“ (Camp de Trajan), on ne laissa à Bucarest, pour maintenir l'ordre, qu'un bataillon du régiment du colonel Salomon, sous les ordres de mon cousin Radu Golesco, ainsi que la compagnie des pompiers de Bucarest.

Je reçus une lettre confidentielle où le ministre Nicolas Golesco me chargeait, au nom du gouvernement d'organiser, dans mon district, un noyau de résistance autour duquel on pourrait se grouper

le cas échéant. En même temps, je devais réunir toutes les armes que je pourrai trouver, de quelque nature qu'elles fussent.

J'avais eu la bonne fortune de tomber à Campulung sur deux hommes de toute confiance, l'un le chef de la police, l'autre le „Tist“ chef des „Slujitori“, commandant la gendarmerie. Ce dernier était un juif baptisé du nom de Solomonesco. Je le chargeai de faire un triage parmi les slujitori du district, qu'ils connaissent tous parfaitement pour les commander depuis 10 ans, et de convoquer, immédiatement, au chef-lieu, tous ceux qu'il croirait susceptibles de remplir un rôle militaire. Deux jours après, il avait réuni 200 slujitori, assez mal armés mais de fière allure. Voulant leur éviter le contact de la population, je les fis camper hors la ville, sous prétexte de choléra dont quelques cas s'étaient manifestés, et je chargeai Solomonesco de les exercer au maniement des armes. Je pensais qu'il était plus prudent de n'appeler les autres slujitori que lorsqu'on disposerait de cadres assez solides pour donner de la consistance au tout.

Pendant ce travail, le gouvernement provisoire apprenait qu'un corps d'environ 30.000 Turcs, commandé par Souleiman Pacha, avait franchi le Danube et occupait Giurgevo, petite ville roumaine en face Roustchouk. Souleiman adressa au gouvernement provisoire une lettre où il lui demandait de lui envoyer des délégués avec lesquels il désirait s'entendre. On lui envoya trois membres sans portefeuille; dont Voinesco et Balcesco. Et voici à quoi se bornaient les conditions que Souleiman mettait à l'assentiment de son gouvernement: le gouvernement provisoire serait remplacé par une Caïmacamie de 3 membres choisis par la population de Bucarest. Un délégué de la Sublime Porte irait à Bucarest pour se tenir en communication avec le gouvernement... etc.

Après mûre délibération, le gouvernement convoqua la population au *Champ de la Liberté* (aujourd'hui, plaine du Filaret), et, après lui avoir annoncé que, pour des raisons majeures, il se démettait de ses pouvoirs, il proposa à ses suffrages une caïmacamie formée de Tell, Eliade Radulesco et Nicolae Golesco. Le peuple acclama ces noms et, dès ce jour, les actes du gouvernement portèrent l'entête de la Caïmacamie. Le premier acte de la nouvelle Caïmacamie, en portant connaissance de son élection à Souleiman Pacha, fut de l'informer qu'il lui était impossible d'admettre à Bucarest la présence d'un délégué du gouvernement turc, ce qui n'avait eu lieu à aucun moment de l'histoire du pays. Et les choses reprurent leur cours habituel jusqu'au commencement de Septembre 1848.

Indépendamment des troupes qu'on lui avait envoyées à Campul lui Trajan, Maghero avait fait appel aux volontaires qui accoururent avec empressement se placer sous les ordres de l'ancien chef des pandours, dont la bravoure était proverbiale. Malheureusement les armes faisaient défaut et il ne fallait pas songer à en importer, l'Autriche ne les laissant pas passer.

Pendant cette période de ce calme qui précède la tempête, les Russes n'étaient pas restés inactifs à Constantinople. Rechid Pacha, le vizir favorable aux Roumains fut renversé, les pouvoirs politiques furent retirés à Souleiman Pacha et confiés à Fouat Effendi, un Turc très souple, très ambitieux et dépourvu de tout scrupule*.

Fouat Effendi fut envoyé au quartier général turc, toujours à Giurgevo, avec des instructions qu'il ne devait même pas communiquer à Souleiman Pacha. La Caïmacamie de Bucarest apprit un jour que l'armée turque de Giurgevo marchait sur la capitale. Elle recevait, en même temps, une communication de Fouat, qui s'intitulait „Commissaire Général de la Sublime Porte“, informant le gouvernement de la marche de l'armée turque et l'invitant à rester à Bucarest pour y maintenir l'ordre. Fouat ajoutait qu'il aviserait la Caïmacamie de ce qui avait été décidé à Constantinople entre la cour suzeraine (Turquie) et la puissance protectrice (Russie).

Le lendemain les Turcs campaient devant Bucarest, et Fouat invitait, non seulement la Caïmacamie, mais encore tous les notables de Bucarest, à quelque parti qu'ils appartenissent, à se rendre vers sa tente. A l'heure convenue, en effet, on vit arriver au camp tous les membres du gouvernement, les boyards et les notables libéraux de Bucarest. Fouat, après une distribution de café, leur lut un firman apprenant qu'il avait été décidé, dans les deux cours, que le régime des Règlements Organiques serait rétabli, que la Caïmacamie actuelle, dissoute, serait remplacée par Constantin Canta-

* En même temps, la Turquie signait la Convention de Balta-Liman imposée par la Russie.

En vertu de cet acte, la puissance protectrice, la Russie, et la puissance suzeraine (la Turquie) devaient occuper temporairement les Principautés, rétablir l'ordre légal en Valachie (Règlement Organique) et „pour cette fois seulement“, nommer à Bucarest et à Iassy, et d'un commun accord, des Princes pour une période de 7 ans. C'était la violation flagrante des droits dont jouissaient „ab antiquo“, les Principautés d'élire leur Prince, et en vertu duquel droit Bibesco et Michel Stourdza avaient été élus Princes à vie, le premier pour la Valachie et le second pour la Moldavie.

En vertu de ces concessions, arrachées à la faiblesse des Turcs, et les princes Bibesco et Stourdza étant considérés comme démissionnaires, les deux puissances nommèrent Barbu Stirbey, Prince de Valachie et Grégoire Ghica, Prince de Moldavie.

cuzene, Caïmacam unique. Là-dessus, les notables libéraux protestèrent énergiquement, si énergiquement que Fouat en profita pour les faire cerner par ses troupes et détenir en captivité jusqu'au lendemain. Quant aux hommes du gouvernement, ils furent retenus et conduits à Roustchouk, pour des destinations diverses.

Pendant cette entrevue, une division turque s'était ébranlée pour entrer à Bucarest, et arriva à la caserne de Dealu Spiri où se trouvait le bataillon commandé par Radu Golesco. Le général turc s'avança vers la porte en disant à la sentinelle d'appeler le commandant. Le fonctionnaire appelle le poste et le Pacha somme le sous-officier, chef du poste, de lui livrer immédiatement la caserne. Refus du sous-officier alléguant qu'il n'a pas d'ordres. Attiré par le bruit, Golesco arrive et répond de même au général turc, qui réplique: „Moi j'en ai et j'entre!“ — „Mais où sont mes chefs, dit Golesco?“ — „Il n'y en a plus!“.

Les Turcs, pendant ce rapide dialogue, font une poussée, les soldats roumains se rassemblent, une bousculade s'ensuit et bientôt les coups de fusil se font entendre; les Turcs, surpris, ont une hésitation dont les Roumains profitent pour fermer la solide porte du quartier. Les Turcs l'enfoncent à coups de canon et firent irruption dans la cour; la mêlée devint générale; le bataillon noyé dans un flot d'adversaire est décimé. Mais au moment le plus critique, d'autres troupes roumaines arrivent à la rescousse. Ce sont les pompiers, qui de l'autre bout de la ville, ayant entendu la fusillade, accouraient au pas de course, sous les ordres de Zaganesco et d'un autre officier, qui se trouvaient à la caserne. Cette troupe, prenant les Turcs à revers fit une diversion, mais, elle aussi, est bientôt forcée de céder au nombre et elle fut massacrée comme ses camarades de la ligne. Seuls quelques soldats et Golesco purent échapper au massacre; ils avaient été repoussés jusqu'à un escarpement longeant la caserne dont ils roulèrent la pente: ils se retrouvèrent en piteux état dans le fossé mais ils purent néanmoins s'enfuir.

Un détail est à relater: le soldat de faction auprès du drapeau, fidèle à sa consigne, ne quitta pas son poste. Dès que les Turcs l'aperçurent, après s'être rendus maîtres de la caserne, ils le tuèrent à coups de baïonnettes*.

* Je me suis trouvé plus tard en présence de Fouat, l'organisateur de cette boucherie et comme quelqu'un voulait me présenter à lui, je refusai en disant à haute voix: „Cet homme est le dernier des misérables, il a été payé par les Russes et a touché le prix du sang versé à Bucarest“. Fouat Pacha feignit de n'avoir pas entendu.

A cette époque, où les moyens d'informations les plus rapides étaient les estafettes à cheval, je ne savais rien, le lendemain, de ce qui s'était passé à Bucarest, lorsque le Politzai m'amena un cadet de l'armée, arrivé en courrier, et qui cherchait à contourner la ville pour parvenir à la frontière. Quand il fut en ma présence, je lui demandai les papiers dont il devait être porteur et il ne fit aucune difficulté pour me les remettre. Ces papiers consistaient en un ordre pour le commandant roumain à la frontière de Bran, l'informant de la nomination d'un seul Căimacam, du changement survenu à Bucarest, et lui intimant l'ordre de ne plus reconnaître d'autre autorité que celle qui découlerait de ce nouveau pouvoir. Je demandais au Junker de me raconter par le menu tout ce qui s'était passé au camp turc et c'est par lui que je connus tous ces détails. Il était très inquiet sur ce que j'allais faire de lui! Lorsque après l'avoir fait fouiller par le maître de Police, et m'être assuré qu'il n'avait plus aucun papier sur lui, je l'informai qu'il était libre. Il me demanda s'il devait ébruiter les nouvelles dont il était porteur et je lui répondis affirmativement. C'est ainsi que les habitants de Campulung, plus favorisés que les autres habitants de province, apprirent, dans la soirée même du lendemain, les événements de la Capitale.

J'étais curieux de savoir quelle serait vis-à-vis de moi l'attitude de la population et je donnai l'ordre au maître de police et au Tist de *maintenir, par la force, le drapeau tricolore* partout où on l'avait arboré à la suite de la Révolution*. Je demandai à ces deux fonctionnaires s'ils se considéraient encore comme dépendant de moi et ils me répondirent avec une véritable conviction et avec élan, que tant que je serai là, ils feront comme moi. Je leur demandai alors de continuer à porter la cocarde tricolore aussi longtemps que je porterai moi-même l'écharpe aux trois couleurs.

Ils furent fidèles à cet engagement, sans se demander de quel prix ils pourraient payer plus tard cet acte de fidélité. Le lendemain je sortis comme d'habitude et je fis le tour de la ville; je reçus de tous les mêmes marques de déférence. Je me rendis au Cercle, où je trouvai toute la société de la ville et nous causâmes des événements de Bucarest comme s'ils s'étaient passés à des milliers de lieues de là! Je m'aperçus cependant qu'une certaine inquiétude régnait dans les esprits. Enfin le plus franc d'entr'eux fit tomber la conversation

* La Révolution avait adopté le drapeau tricolore: Bleu-Jaune et Rouge. C'était une combinaison des couleurs valaques et moldaves. La Valachie avait un drapeau Bleu et Jaune. La Moldavie avait un drapeau Bleu et Rouge.

sur les préparatifs de résistance auxquels il savait que le gouvernement provisoire avait travaillé et me demanda quelles étaient mes intentions relativement aux slujitori rassemblés dans le camp. Je répondis très froidement de ce que les Turcs étaient à Bucarest il ne s'ensuivait pas que le pays était devenu province turque, que pour moi, le gouvernement roumain se trouvait, à l'heure qu'il était, chez Maghero et que c'était de là que j'attendais des ordres, ordres que je me réservais de publier à son de trompe et de tambour dès que je les aurai reçus. Personne ne songea plus à me questionner.

Une journée se passa encore dans cet état d'incertitude, lorsqu'au moment de me coucher, je reçus la visite du Politzaï qui venait m'informer secrètement que le maître de poste de Pitesti désirait me voir. Immédiatement introduit il me dit être venu exprès, en crevant ses meilleurs chevaux, pour m'annoncer qu'une troupe de Cosaques devait partir le lendemain matin de Pitesti pour Campulung et que le Préfet de la Caïmacamie* était déjà arrivé avec les troupes russes. L'on devait envoyer une sotnia de Cosaques pour me surprendre. De Tirgovisti, ajouta-t-il, un bataillon turc était déjà parti avec le même objectif. Les instructions de part et d'autre, étaient de m'arrêter et de me conduire à Bucarest.

Le maître de poste était un ardent révolutionnaire et ses convictions l'avaient poussé à me prévenir. Je remerciai chaudement ce brave patriote du service qu'il me rendait et il s'en retourna, nuitamment, à Pitesti où personne n'eut jamais connaissance de sa fugue.

Les nouvelles qu'il m'avait apportées, me fermaient toute autre route que celle de la Transylvanie, la seule par où je pouvais m'échapper, car je n'avais nulle envie d'être ramené à Bucarest entre 2 Cosaques!

De Maghero et du Camp de Trajan, aucune nouvelle, mais je me flattai qu'il devait encore y être avec son armée. Il était écrit, cependant, que je devais perdre même cette illusion, car, le jour même, un officier, expédié en courrier, vint m'apprendre que Maghero, à la suite d'une *pressante intervention de l'agent diplomatique anglais*, au nom de son gouvernement, s'était retiré en Transylvanie, par Turnu-Rossu, avec tous ceux qui, comme lui, étaient compromis et qu'il avait laissé l'armée et ses officiers au grand complet, après les avoir relevés de leur serment de fidélité à la Révolution.

* C'était mon ami et cousin Georges Gradisteano.

Donc, à cette heure, le drapeau tricolore ne devait plus flotter en Valachie que sur la Préfecture de Muscel.

La situation était devenue tellement grave que je n'avais plus un instant à perdre. Je fis appeler Solomonesco et lui déclarai que, décidé à passer en Transylvanie, je lui demandais de me procurer un guide sur, car je voulais voyager cette nuit même, et qu'un guide me serait nécessaire dans les sentiers de montagne. Il me dit: „J'ai un guide mais je vous accompagnerai jusqu'en Autriche, là seulement je vous quitterai!“ Je voulus l'en dissuader, lui rappelant qu'il avait des enfants, très peu de fortune et qu'on lui ferait payer cher cet acte de loyauté et de dévouement. Il ne voulut pas en démordre et je fus obligé d'accepter son offre. Il fut convenu qu'à minuit, je le trouverai chez lui où serait déjà le guide et que mon propre cheval de selle et ceux de Solomonesco et du guide y seraient aussi. Je causai ensuite avec le maître de police à qui je donnai l'ordre suivant: à sept heures du matin, car j'avais compté que les Turcs et les Russes n'arriveraient à Campulung que vers 8 ou 9 heures du matin, il enlèverait le drapeau, le cacherait ou le détruirait afin de priver les Cosaques du plaisir de le traîner dans la boue, et qu'ensuite, il irait à son bureau attendre tranquillement le nouveau préfet. Le soir, j'allai au Cercle où je retrouvai toutes mes connaissances, qui furent pour moi ce qu'elles avaient été le jour de mon arrivée. Ils étaient au courant des événements et, néanmoins, aucun mot désagréable ou malveillant ne sortit de leur bouche. A 10 heures $\frac{1}{2}$, je pris congé en leur disant: „Messieurs, au plaisir de vous revoir!“. ...mais sans leur dire à quand!

Rentré à la Préfecture, je fis mes recommandations à mon fidèle valet de chambre: il partirait le lendemain avec mes chevaux et mes voitures pour Bucarest. Je m'équipai et allai chez le tist; il était un peu plus de minuit quand nous sortîmes de Campulung.

C'était le 22 Septembre, nous cheminions sous une pluie battante qui bientôt se changea en neige et cette tempête nous suivit jusqu'au premier village hongrois, à Bran.

Ce voyage s'était effectué dans de pénibles conditions, l'obscurité était telle qu'il fallait les yeux de lynx et l'expérience de mon guide pour se diriger. Comment ne sommes nous pas tombés dans les précipices que nous avons cotoyés cette nuit-là! Heureusement que l'excellent cheval que je montais ne broncha pas une fois dans les sentiers abrupts que nous avons dû suivre.

Arrivé à Bran, je fis cadeau de mon cheval à ce brave Solomonesco et je l'embrassai, par dessus le marché.

Ainsi que je lui en avais donné verbalement l'ordre, le tist, avant notre départ, s'était rendu au camp des slujitori et les avait fait rentrer dans leurs foyers; le lendemain donc il ne restait plus trace de leur camp. Je sais que mon tist fut arrêté à son retour, emprisonné à Bucarest, destitué, puis persécuté. Il en fut de même pour le maître de police, mais lui au moins avait une certaine fortune.

Quelques années plus tard, je fus assez heureux, quand mes amis revinrent au pouvoir, pour faire dédommager ces deux braves gens de tout le mal que je leur avais occasionné. Mon ex-politzaï est mort membre de la Cour d'appel de Bucarest, le tist devint chef de police à Oltenitza: deux de ses fils servent encore avec honneur dans l'armée roumaine.

■ B.A.R., Arhiva I. Bălăceanu, I, ms. 1: *Historique des familles Balaceanu/Vacarescu*, f. 8-16 (Chapitre II).

„DESFACEREA LAGĂRULUI DIN CÂMPUL LUI TRAIAN“

59

A. PELIMON, REVOLUȚIUNEA ROMÂNĂ

Cât este fericit omul având lângă dânsul pe femeia care să-l ajute, să-l însuflă și să-i îndulcească durerile! S-a văzut o femeie care, în câmpul bătăliei, s-a lăsat a fi zdrobită de picioarele cailor cavaleriei inemice, căci n-a voit să părăsească pe omul ei, ce căzuse cu brațul sfărâmat de proiectile, într-o înfierbântată luptă*. — Pompierul asemeni uitase suferințele sale, ajutat de Sora ca să părăsească spitalul militar de la Mihai Vodă, unde zăcuse ca o săptămână, și să ia, împreună cu dânsa, încă covalăscenți și cu cicatrice pe corpul lui netălmăduite bine, să ia direcțiunea spre Râmnic; ajutându-se unul cu altul, ca două lăstare ce se împletesc și se strâng bine una pe alta, ca să reziste în contra vijeliilor.

Așadar Sora care iubește pe Constantin până la mari sacrificii ce le face pentru dânsul, căută a-l scula din patul zăcerii; îngrijise încă din acea noapte când îl adusesese la spital spre căutare, a lua și

Patriotism
feminin...

Sora de la
Spitalul
militar de la
Mihai
Vodă...

* Un asemenea caz s-a întâmplat la 1849, în lupta de la Mediaș, între grenadirii armatei generalului austriac Puchner, cu cea a generalului Bem.

Întâmpinați
cu entuziasm

Constantin
pompiarul și
logodnica sa
ajunși la
Trivalea
(Pitești)

Pe la m^{na}
Cotmeana
spre
Râmnic

De pe
culmea
Dealului
Negru...
Oltenia este
bine
privită...

armele lui și patrondașul ce el i le recomandase; și apoi împreună eșiră din București, pe bariera Târgoviștei, el fiind înfășurat cu legături, și mâna stângă fiind-o suspendată pe pept, fiindcă în acea parte primise lovituri periculoase; ceea ce face mândria bravilor ostași... Pretutindeni unde se arătau ei, coalescentul și cu juna lui fidanțată, care era socotită de sora sa, sătenii și călătorii le înfățișa tot concursul și ajutorul lor. Ei erau priimiți de toți ca un ostaș român cu sora sa scăpați din luptă, îmbrățișați cu entuziasm, și toate mijloacele, toate înlesnirile li se făcea și li se dădea ajutoare de călătorie, spre a ajunge mai curând la locul unde mergeau, și așa ei numai în două zile, Constantin pompierul și fidanțata lui, intraseră în Pitești, și traseră la un loc izolat, la un schituleț părăsit: Trivalea, unde ședea numai un călugăr care i-a priimit.

Pompierul însă reînsuflându-se îndată ce aerul câmpului îi primeni puterile, petrecând două trei zile pe sub dealurile de la Cărcinov și dincolo de Argeș, în marginea aceluia oraș unde e schitul Trivalea, imaginația lui era înflăcărată, peptul său bătea de dorința care o avea să ajungă mai iute la lagărul de la Troian, către care și nefericitul felt-febelul se pornise, după înmormântarea soției și a fratelui său.

După ce fură repausați, Constantin și Sora, la acel sihastru de la Trivalea, plecară prin mijlocul pădurilor, spre mănăstirea Cotmeana, și scoborâră în valea Topologului. Distanța de aci e foarte scurtă până la Râmnic. Ei se suiră câțva pe cursul Topologului; priimind cum ziserăm ajutoare prin toate satele pe unde treceau, și grupe de locuitori cu femei și copii, ieșindu-le înainte, făcându-le tot felul de întrebări și vărsând lacrimi pentru dâșii. Ei trecură râul Topologului, în dreptul poștei, de unde mai merseră câțva, spre a se sui pe Dealul-Negru, de unde Oltul este văzut, orașul Râmnicul și chiar Câmpul lui Traian. De pe culmea acestui munte, o! Dumnezeu! Oltenia este bine privită! Oltenia istorică și Carpații — Termopilele românilor!

Pompierul auzi de acolo detunarea tunului mai la vale pe marginea opusă a Oltului, ce îl făcu a tresări, ca cum s-ar deștepta dintr-un vis teribil. Detunarea aceasta se repetă și părea că se mărește prin mulțimea gurilor de focuri ce se auziră departe pe cursul Alutei.

Tânăra femeie, care mergea alături cu convalescentul, privi și dansa cu un ochi înflăcărat, ca și soțul ei acest militar, pe întinsul șes dintre Râmnic și Râureni, unde văzu strălucind la raza soarelui, armate mișcându-se în toate direcțiunile, și fumul și pulberea ridi-

cată de picioarele cailor, înălțându-se ca niște nouri ce învelesc atmosfera. Această fiică cu căutătura dulce și plină de grații luă un aer așa de serios, avea în căutătura ei un ce marțial și sălbatec, din ziua când auzise tunul detunând în fața casei unde espiră mama fidanțatului ei, și crezu un minut că și aci va fi tot asemeni o înverșunată luptă, între români cu inamicul.

Pompierul strângând călduros mâna ei îi zise arătând cu degetul: „vezi ce este acolo? Dumnezeu știe ce se petrece acolo!... Îți mulțimesc Sora mea că fusei ajutat de tine ca să poci, în aste zile, veni pân aci. Mie, când nu-mi mai rămase nimic pe lume decât ființa ta; care am pierdut părinte, pe mama mea, am pierdut aproape și viața făcându-mi datoria către țeară, oh! mă uit la tine ca la un înger al vieții! Acum, auzi tu acolo, dincolo de malurile Oltului, este lagărul unde comandă Magherul, și sunetul armelor și detunarea tunurilor este sunet de sărbătorire pentru un ostaș care este chemat să se lupte pentru apărarea pământului strămoșilor săi... Se face uite o stare de arme și s-aude toba; trupele se mișcă și tunurile încep din nou a detuna... Dar cine știe ce este acolo acum? Lagărul a fost isbit poate de niscaiva vrăjmași și ai noștri se luptă ca să-i îmbrâncească... Oricum acolo sunt românii frații noștri, și tunurile ce se aud sunt ale lor, care lovesc, bat, pătrund și sfăramă mai bine decât tunurile vrăjmașului; pentru că românii care le mănuesc sunt eroi; pentru că ei își apără luptând patria și libertatea!... O! îți mulțimesc prea mult Sora mea că tu m-ai adus până aci să fiu martur la această întocmire sărbătorească, colo sub malurile de lângă Râmnic, la acea margine de Olt... Să trăiască frații noștri de arme! să trăiască Oltenia, fiindcă numai acolo flutură steagul pentru care noi am jurat în București, steagul Libertății!...“! Și el sărută pe astă copilă, căreia de pe culminea Dealului Negru, îi arăta țărmii Oltului și Câmpul-lui-Traian; și ea în acele momente, plângea ca și fidanțatul ei, vorbind despre mama lui care își dedese ultima răsufflare, în niște momente prea nefericite, în brațele ei.

Ea însă mișcată de curiozitate ca să știe în adevăr ce se petrecea pe câmpia de lângă Râmnic, zise să întrebe pe niște săteni călători cari veneau despre văile învecinate, cum și pe niște particulari ce urcau coastele dealului despre Olt.

Ei întrebară pe săteni, cei ce văzând pe militar și pe fată, i-a salutat cu respect descoperindu-și capul și oprindu-se dinaintea lor a le vorbi.

— Nu știm ce va fi, răspunseră sătenii la întrebarea ce le făcu amândoi deodată și Sora și Constantin; știm atâta că este mare

De acolo...
spre lagărul
lui Magheru

„Să trăiască
Oltenia“,
unde mai
flutură stea-
gul Libertății

pregătire de oaste la Câmpul-lui-Traian... Auzim și noi și ne mirăm! Dar D-voastră nu veniți cumva de la București? am auzit că acolo este rău?...

Constantin spuse sătenilor cu ochii înflăcărați și cu inima sdrobotită, de unde ei veniră și ce fel au lăsat Bucureștii. După aceasta oamenii le ură de sănătate și continuă calea lor.

După puține minute ajunseră și acei călători de pe calea Râmnicului, pe care îi întrebară asemeni. Aceștia erau niște curieri pe care îi trimisese căimăcămia din București, cu ordine, și-ntr-o dănație se afla și un ofițer deghizat să spioneze lagărul; și cari se înturnau înapoi nepermițându-li-se a trece Oltul, fiindcă se cunoștea cu ce scop erau trimiși. Vreo câțiva lipcani însă îi oprise Magherul în lagăr.

Oltenia asculta de guvernul revoluțiunii ce ordona. Magherul era dictatoarele ei.

Constantin auzind aceasta fu mișcat de bucurie, încât uită în acele momente durerile suferinței sale, uită că eșise din spital și că pierduse mai tot sângele, în lupta de la Spirea.

— O! dacă este așa, zise el, apoi și eu sunt unul care știu a lupta și a înfrunta moartea!... Îți mulțămesc Dumnezeu că am ajuns până aici! Și Sora mea, să mergem dar, să grăbim, ca în acea zi când tot amândoi grăbiam să ajungem mai curând la palatul unde guvernul și poporul cereau ajutorul nostru. Să mergem, Sora mea!

Ei nu putură a înainta până seara decât la al doilea sat, spre Râmnic, unde se opriră până a doua zi.

Eată ce se petrecea la Râmnic în acea zi când pompierul, de pe culmea Dealului Negru auzise detunarea tunurilor.

Din minutul ce s-a petrecut conflictul la București, câteva ore a fost de ajuns ca această năvală să ajungă în lagărul din Câmpul-lui-Traian. Ca prin puterea electrică aflară capii oastei și soldații toți ce s-a întâmplat. Ear sosind Dincă Balșan, cu soldații cu care a fost plecat din casarmă, încă plini de sângele fraților căzuți în luptă, toată tabăra fu turburată, și o singură strigare s-auzi între șirurile de militari și panduri: — „mergem la București!“... precum ziceau și cei din București: „o să vie frații noștri de peste Olt!“... Pentru un minut manifestația soldaților fu de a striga: „la București! asupra vrăjmașilor străini care ne-a călcat drepturile țarei!“... însă ei privind la sângele ce soldații veniți purtau în fața lor și pe îmbrăcămintă, și ascultând și cele ce ei spuneau, cum merseră lucrurile, se înfurieră mai tare și începură a blestema deopotrivă pe inamicii din lăuntru, cât și pe cei din afară străini... Drept ei ca români simțiră prea greu afrontul adus patriei lor, prin o călcare nemotivată a

Guvernul
revoluției și
Magheru
„dictatoarele“...

Dar...

În fapt ce se
petrecea la
Râmnic?

Sosirea lui
Dincă
Balșan...

„afrontul
adus patriei“

armatei musulmane, când Turcia fusese socotită, după tractate și după Constituțiune, de o aliată a românilor. Nuvela aceasta dar fusese o lovire de trăsnet pentru toți; și din ce în ce strigările și manifestațiile militarilor creșteau strigând: — „La București asupra vrăjmașilor patriei noastre!... La București!... la București!“...

Ca să dăm o idee lectorului de forțele ce românii concentrase în acel timp sub Râmnic, vom descrie pe cât se va putea lagărul organizat de Magherul la Câmpul-lui-Traian.

Lagărul
organizat
de Magheru

Râmnicul, oraș important, situat la poalele Carpaților și în marginea Oltului, martor la toate evenimentele ce istoria înregistrează de la conchista romanilor și până azi, putea a se fâli, că și în această epocă, conținea brațul său puterea cu care România ar fi putut impune străinilor respect.

Pozițiunile sale locale, cât și aceea a munților ce menționară, i-ar fi venit în ajutor, dacă Destinul insufla unui bărbat curagiu marilor întreprinderi.

...dacă Desti-
nul insufla...
curagiu
marilor între-
prinderi...

Câmpul-lui-Traian se găsește situat ceva mai la vale de târgul Râmnicului: e un deluleț cu o biserică și câteva case, cu o poiană întinsă dinainte, în față cu apele Oltului și cu târgul Râureni. La spatele acestui câmp, după dealuri, sunt Ocnele Mari.

Numele acestui loc e consacrat din timpii când marele imperator roman își așezase cartirul său în mijlocul legiunilor, făcând campania în Dacia.

Pe dealul acesta, lângă bisericuță, care domină cu vederea locurile cele mai depărtate de la Râmnic, era așezat cartirul general al armatei românești ce asculta de ordinele lui Magherul și ale lui Pleșoianu.

Magheru și
Pleșoianu

Armata care întrecea cifra de 12 000 oameni, ocupa acest câmp, așezată cu tactică, fiecare fel de armă, după pozițiune: în centru era infanteria regulată de regimentul de la Craiova, sub comanda Pleșoianu, la dreapta cavaleria sub Mavrocordat, și artileria sub Cio-cârlan. Armata cea neregulată compusă din dorobânțime și pandurime forma un lagăr separat dinaintea Câmpului Traian. Lagărul acesta avea figura unui paralelogram cu uliți încrucișate, și cu convergi de frunzare, în care se adăpostiau catanele. Dorobanții și pandurii asculta de ordinele lui Magherul, și care putem zice că făcea partea cea mai tare a lagărului. Vestmântați dorobanții cu portul deosebitelor districte, unii cu ghebe lungi și alții cu scurte, lucrate în flori găitănite, cu cioareci de aba asemenea găităniți, cu tslugi peste încălțăminte, încinși cu sileaf peste mijloc, în care ei purtau pistoale și iatagan, pe cap cu căciulă de hârsie neagră numai cu un

Descriere...

Dorobanții...

și semn ostășesc în fund, cu o sineată coala ghintuită, și deprinși a lua rândunica din sbor; oameni foarte curagioși, capabili de fapte eroice; mergeau ca o săgeată pe niște călușei mici dar foarte iuți, și ca și pandurii cercați mai de multe ori cu lupta și deprinși a mirosi earba de pușcă, ei vorbeau de război ca și cum ar vorbi de ospete și de cumetrie... Pandurii vestmintați cu costumul vânătorilor munteni și al popoului Olteniei, înarmați cea mai mare parte cu coase și cu lance, cu pistoale și cu sinețe de vânătoare, ei se credeau cei mai tari desprețuind pe inemici, acceptând cu nerăbdare ziua luptei și strigând într-una: „mergem asupra Bucureștilor să ne batem cu turcii...”

Pandurii...

Magherul, ca căpetenie acestor trupe și mai mulți ofițeri pe lângă dânsul, le dădea ordine și le susținea curagiul și entuziasmul prin chemarea ce el le-o făcuse.

Aci calul nicheza de o eroică energie, și trompa răsună ca în timpii antici când legioanele Romei se acopereau, pe aceste locuri, de triumfuri strălucitoare.

Ca punct de sprijin lagărului, guvernul trimisese două companii către Argeș. Una dintre ele, comandate de căpitanul Zalic cum am mai arătat, se instalase în Pitești, pe unde ar fi fost calea inimicului.

Pentru
reparația
armelor

Pentru reparația armelor, se formase un atelier în mijlocul lagărului, în care meșteri cei renumiți puneau toată activitatea lor, spre a da luptătorilor îndestule arme; cu care, dacă am fi avut de ajuns, țeara atunci ar fi dat sute de mii de brațe pentru ziua luptei.

Magheru

Magherul, care urma a simți deopotrivă cu soldații și cu pandurii, cercând o aceeași durere și o aceeași isbire ca și dânsii, lănu un consiliu de resbel cu toți căpitanii și cu toți bărbații revoluțiunei ce se găseau în giurul său. El așteptase să vază în lagărul său viind guvernul Locotenenței, ca împreună să delibereze despre soarta țerei, în asemenea împregiurări critice. Dar el fusese părăsit în cele din urmă zile ale evenimentului; că membrii guvernului și toți ceilalți, în loc de a veni în lagărul de la Traian, aceea ce era o neapărată datorie, se făcuseră nevăzuți din capitală și trecuseră în Transilvania pe la Brașov. Magherul așteptă o zi, două, o săptămână și nu văzu viind în lagăr decât soldații cei scăpați din lupta din Dealul-Spirii, și vreo câțiva lipcani și agenți ai caimacamului Cantacuzino, cel ce-i scria des să depue armele și să împrăstie lagărul.

părăsit...

Magherul voia să știe cum stă Bucureștii, ca să știe ce cale să ia, cu consimțământul guvernului Locotenenței și-al națiunei întregi, d-a protesta cu armele în mână pentru un sânt drept ce îl călcaseră

inimicii săi. O! greșală însemnată fu a guvernului d-a părăsi pe Magherul și lagărul de la Traian, când de datorie era ca toți bărbații revoluțiunei, toată inteligența română, și toată națiunea să se afle acolo, îndată ce s-a văzut că turcii, sub ordinele lui Duhamel, nu voesc a ține bune relațiuni cu guvernul ce fusese recunoscut de chiar Înalta Poartă... Magherul scrisese în mai multe rânduri, sau să zicem aruncă mai multe epistole pe oricine găsea, de a le aduce la București, adresându-se la guvern și la renumiți bărbați, întrebându-i ce să facă. Una din aceste scrisori o aduse un Costache Mărculescu, care veni de la Târgu-Jiului și trecuse pe la Râmnic. El preumblă acea epistolă din mână în mână prin București, fără a putea să ajungă la guvern, ai căruia membri se făcuseră nevăzuți, lăsând reședința țerei în starea precum o descrieserăm.

Greșeala
Guvernului

Consiliul căpitanilor armatei de la Traian se pronunță în mai multe feluri, după nuanțele ce conținea fiecare din acei bărbați cari îl compunea.

Consiliul
căpitanilor
de la
Traian...

Una din camerele metocului Traian servea de sala consiliului și era plină de ofițerii armatei, precum și stanțele laterale și intrarea, unde pe dinainte se preumblau sentinelele care străjuiau la cartierul general. Cată a nu ne îndoi că acea preocupățiune, acea emoțiune care încingea capetele și lovia inimile corpului ofițerilor adunați în consiliu, preocupa și mințile soldaților așezați pe întinsa vale a lui Traian, și pe voluntarii panduri, cei ce simțiră și mai mult poate greaoa pozițiune în care se afla patria lor. Ochii tuturilor dar erau întorși spre localul unde se ținea consiliu. Toți așteptau cu neastâmpăr decisiunea conferinței militare, după care apoi se aștepta ordinea și măsurile de acțiune pentru toată oștire.

români
capabili
de cele mai
strălucite
fapte...

Se aflau în lagărul de la Traian niște români capabili de cele mai strălucite fapte, o mai repetăm.

În sala consiliului, românii militari în plină uniformă, cu mâna pe spadă și cu focul în inimă, vorbeau fiecare arătându-și părerea, având deopotrivă drept a delibera în această mare chestiune.

Magherul, părăsit cum ziserăm de membrii Locotenenței domnești, rămânând singur guvernator, sau dictator, în acele câteva zile, pe cele cinci județe oltene, președa consiliul ofițerilor ascultând cuvintele fiecăruia, și din ideile fiecăruia și le forma pe ale sale, cu care voia să se decidă mișcarea operațiunei. Eată ce fel se exprimă un veteran român rezemându-se pe spada sa și care ceru parola în consiliu.

Părerii
exprimate
acolo...

Acesta era colonelul artileriei, pe care ordinul Căimăcămii îl ajunsese la Pitești, pe când artileria și cavaleria mergea în lagăr, și el refuzase d-a-l asculta.

— Domnilor, țara ne este călcată! Revoluțiunea noastră care n-avu de scop decât consolidarea naționale prin reforme în legi, se desprețuește astăzi de străini care n-avură nici de cum dreptul de a se amesteca și a interveni cu mâna armată. Odată lucrurile ajunse aci, odată că națiunea este călcată, fapta sa desprețuită, popoul persecutat și batjocurit, precum se întâmplă în București, credința mea este că Dumnezeuul părinților noștri nu ne va părăsi, noi cată să ne batem, să ne facem datoria de români!...

„Să ne facem datoria de români!“...

O altă voce s-auzi mai din fundul localului. Cel ce vorbea era un bărbat mititeluț de statură; acesta era capul cavaleriei în grad de colonel.

Prea mult
„doi
inimici“...

— Bine, să ne batem cu turcii, consimțim toți, dar nu și cu muscalii; va fi prea mult doi inemici ca aceștia puternici pentru noi.

— Domnule colonel, zice veteranul care era egal la grad cu acesta, tot perduți suntem și așa și altminteri, dacă vom suferi să treacă peste noi rușinea că am stat cu mâinile în sân. Părerea mea este că tot cel ce intră în țara noastră cu mâna armată, este declarat de inamicul nostru și prin urmare nu trebuie a-l alege.

Colonelul cavaleriei fu numit de unii alții că e grec și partizan al rușilor.

Un al
treilea...

Un al treilea ceru parola și adăogă.

— Părerea mea ar fi, cu toată stima și respectul ce am pentru vorbele d-lui colonel, să ne uităm să cercetăm mai bine starea lucrurilor în țeară la noi și în afară, mai nainte de a ne pronunța pentru resbel. Avem noi îndeștule mijloace? avem noi arme și bani îndeștului ca să începem lupta? Părerea mea ar fi să nu aprindem un foc pe care apoi să nu fim noi în stare a-l stinge.

socotit...
partizan al
Căimăcămiei

Acesta fu taxat de partizan al căimăcămii și al boierilor, ce doriau a se desființa lagărul fără conflicte.

La vorbele ofițerului acesta, dintr-o familie notabilă în țeară, se făcu o murmură înlăuntru precum și afară între militari care ziceau: — să mergem negreșit să răsbunăm pe frații noștri din București!... și pandurii strigau în gura mare: — mergem asupra turcilor! mergem asupra turcilor!...

Cuvântul
Magheru-
lui...

Magherul luă cuvântul adresându-se către ofițerul nobil:

— Cu toate acestea cată să facem ceva pentru spălarea afrontului care ni se aduce patriei, ia auziți cum soldații strigă afară, pandurimea și toată țeara!...

— Dar, continuă ofițerul, greutatea este că nu numai pe turci avem în fața noastră, cari se mișcă de la Slatina spre Drăgășani, și în curând vor veni să ne atace, dar avem și pe muscali în spate; care de cum călcară hotarul la Focșani, o coloană dintre ei vine pe sub munte. Până mâine poate ei vor fi aici.

Se presintă un polon, ofițer de geniu, care deodată cu organizarea taberei, el se aflase lângă Magherul, la Râmnic. El era cam suferind de reumatism, însă curagiul și inima lui îi era de leu.

— Domnii mei, zise polonul, dacă îmi este permis să arăt și părerea mea aici în onorabilul d-voastră consiliu, ca vechi militar și ca unul ce am simțit soarta țerei mele, precum simțiți și d-voastră soarta iubitei d-vostre patrii, încongiurată de atâți inenimici, domnu maior obiectă lipsa de arme, de bani și altele, pentru a cerca o defensare în contra inenimicilor care vine să ne atace. O națiune, domnii mei, și o națiune care înregistrează fapte glorioase în trecutu-i, nu întrebă de aceste lucruri, când este în revoluțiune. Vă temeți de turci? vă e teamă de ruși? ziceți că nu sunt arme? nu puteți însă zice că lipsește și inimă și bărbăția națiunii.

— Nu! nu! răspunsese din curte și până în jos de Câmpul-lui-Traian și până aproape la Râureni, oștirea care fu electrisată de vorbele militarului polon care purta uniformă țerei; nu ne va lipsi inima, voința și bărbăția națională pentru fapte mari! adăogară ostașii români.

Cât despre turci, continuă *lablonschi*, onorabilul general Magherul și d-voastră trebuie să-i cunoașteți mai bine. Cât despre ruși, domnii mei, și mai ales rușii care vin acum pe sub munte, vă rog să-mi faceți onoarea a mi se da voie să comand eu, și vă jur pe Dumnezeu, că sunt sigur de reușită. Nu-mi trebuie decât o parte de armată, cu locuitorii, și cu puțină artilerie și vă pot încredința că rușii cazaci ce vin nu vor înainta nici de cum. Îi cunosc eu, domnii mei, am fost de multe ori în campanie cu dâșii. Dar cât despre turci, cum veți găsi și d-voastră cu cale, în niște momente de entuziasm cum se găsește oștirea și țeara întreagă, cred că în curând baionetele musulmanilor vor intra în mâinile soldaților români. În caz de nereușită într-o încercare ca aceasta, ne retragem deocamdată în munți, și socotesc că de acolo nu vor putea așa lesne a ne desloca.

Astfel au urmat în vechime strămoșii dumneavoastră bărbați cei mai iluștri, și ei învinseră pe inenimici...

Toți emigrații democrați, domnii mei, vor alerga acolo, în ajutorul nostru, nu uitați și aceasta!...

[Zabłocki] un polonez ofițer de geniu, „cu inimă de leu”

„lablonski” continuă....
„cât despre ruși”...

și

„cât despre turci”

Și terminând lablonschi discursul său, acest bărbat blond, prelung la chip și cu ochii mari albaștri, privi arătând cu degetul Carpații care se desemnau cu o frunte maiestooasă pe d-asupra Râmnicului.

Aplauzele celor mai mulți români ce erau de acord cu oștirea și cu ofițerii ei făcură a răsună această mănăstioară, unde se ținea consiliul.

Colonelul
de artilerie
Ciocârlan

Colonelul artileriei relua cuvântul cu oarecare energie, prima condițiune a unui bun ofițer, după ce termină ofițerul de geniu polon:

— Inima mea e atinsă, zice el, sufletul meu este mișcat de vorbele d-lui lablonschi, și eu asemeni nu pot fi decât de părerea d-sale. Patria d-lui într-adevăr este subjugată, dar nimeni nu va nega, că o națiune ce dă semne de viață nu va peri. Patria noastră se află în cele mai grele condițiuni d-a putea ține un resbel cu cele două puteri, însă noi cată să ne facem datoria, ca unii ce facem parte din națiunile care voesc a se emancipa din subjugarea străină și consimțim cu ideile lor... Afrontul este prea greu care s-aduce patriei noastre; fapta națiunii este sfâșiată și desprețuită de inemici; datoria noastră este a susține națiunea în drepturile ei, ca unii ce suntem fiii ei, hrăniți, plătiți și priimim recompense și binefaceri de la dânsa!... Suntem români mai înainte de toate, și românii au apărat drepturile lor cu sabia! Nu ne vom lăsa de astă dată a rămânea călcați. Dacă vom cădea luptându-ne, viitorul va recunoaște meritul nostru. Eu zic: să trăiască România! și împreună cu toți românii voi adăuga că Dumnezeuul părinților noștri va fi cu noi!...

„Nu ne vom
lăsa... a
rămânea
călcați”

„Trăiască
România!”

Magheru

Aplausele și strigările se repetau pretutindeni de entusiasm auzindu-se în toate părțile: Trăiască România! trăiască bravii ei!...

Magherul ascultând cu luare aminte la cei ce deliberau în chestiunea resbelului, și mai ales el care cunoștea pe români și pe turci de la lupta din Băilești, când generalul Gheismar ar fi fost topit cu tot corpul de rușii ce comanda, dacă nu era puternicul ajutor care îl deteră românii; și mai ales el petrecând în mintea sa faptele a mai multor căpitani români din secolii trecuți, se decise în fine pentru resbel, și de aceasta auzind oastea se pregătia a-l purta în triumf.

... se pro-
nunță...

Însă Magherul simți urcându-i-se sângele în cap când se pronunța pentru resbel, fiindcă știa că inemicii sunt mulți și dintre români; și el perduse timpul nefăcând nici o pregătire de proviziuni și altele... Cu toate astea închise ochii și se pronunță.

Consiliul fu terminat, deciziunea fu luată și armatei se ordonă a se pregăti de un esercițiu mare și de o revistă care să preceadă ziua resbelului.

Ofițerii veniră în mijlocul soldaților și le comunicară ordinul generalului, și oștirea tresări voioasă și cu cea mai mare activitate de a se pregăti de o revistă generală, de esercițiu cu evoluțiuni și cu focuri de toate armele.

A doua zi oștirea se afla în picioare, câmpiile dintre Traian și Râureni erau acoperite cum ziserăm, și focurile artileriei detună că s-auzi într-o distanță depărtată.

Tocmai atunci dar Constantin pompierul sosise pe Dealul Negru și ascultă de acolo, împreună cu Sora, femeia care îl însoțea pretutindenea, răsunetul măreț al armelor românești și deturnarea cea spăimântătoare a artileriei; de unde junele militar, totdeauna mișcat de entuziasm și de curagiu, grăbi pre cât îl ertă puterile, de a veni mai curând la Râmnic.

Sosind el abia a treia zi în Râmnic, fiindcă nu putuse a trece Olutul din cauză că toate podurile erau trase pe partea opusă, și numai cu ocaziunea trecerii unui aghent al consulatului britanic din București, ce mergea în lagăru lui Magheru, putu și el să treacă. Intrând apoi în târgul Râmnicului, aci ca un blestem găsi o stare de jeale mai tristă decât cea de la București, de unde el plecase.

Aghentul sus numit aduse o scrisoare lui Magherul, pe care priimind-o o citi în auzul tuturilor ofițerilor reuniți earăși în consiliu, prin care consulul Marei Britanii scria capilor armatei și luă Magherul, servindu-se cu termini cei mai lingușitori și însânuitori, că pentru binele și fericirea patriei să desfacă lagărul, o! durere! și să depună armele în numele sultanului suzeranul României; că aceasta va fi de un mare bine, adăuga el... Apoi aghentul său însărcinat cu aducerea scrisoarei se servi iarăși cu termenii cei mai aleși d-a ademeni pe ofițeri și însuși pe Magherul. Ofițerii care ațintau la caverii muscălești bătură în palme...

Magherul lacrimă și întrebă pe ceilalți bărbați de arme ce trebuie să facă; și ca și cum a fost un farmec, ca cum ar fi fost o ursită blestemată, adusă prin epistola aceea și aghentul sus zis, majoritatea ofițerilor se pronunță pentru consulul care dedea acele consilii.

Un căpitan, care fusese odată în societatea lui Deivos, Dănescu și Stărotescu, observase cu ocaziunea consiliului ofițerilor ținut în Câmpul-lui-Traian, pe când se ținură acele frumoase discursuri: — Numai să țineți, domnilor, acele ce ziceți!... vorbi el; și unii din ofițeri auziindu-l, îl apostrofaseră cu niște căutături aspre. Aceștia

Entuziasm
general

Răsunetul
armelor
românești

Un agent
al
Consulatului
britanic
aducător
al unei
scrisori...
ademeni-
toare...

Magheru
cere părerea
căpeteniilor

acum formaseră o majoritate care se ținu de mână cu toți reacționarii din Oltenia...

Preschim-
barea se fă-
cuse...

În acest scurt timp se și făcuse o preschimbare între căpetenii.

Aghentul sus zis trăsese la Râmnic, și acolo se ținu ultimul consiliu, unde câțiva bărbați cei ce susțineau resbelul nu fuseră ascultați.

Dumitrescu își frânase spada indignat prea mult aflând ce decisiune a luat consiliul ofițerilor armatei, întruniți la Râmnic.

Se vede că soarta nu încetase d-a prigoni pe români; și era dat ca să fie, acest fiu al popoului Romei, și în această ocaziune, umilit și degradat.

„Soartea nu
încetase
d-a prigoni pe
români”...

Străinilor le stătu în gât văzând pe ast popul că ia armele ca să apere drepturile patriei sale îngenunchiate. Ei aleseră de instrument pe un consul care se zicea a fi amicul oamenilor revoluțiunii, să-l facă a ceda, puindu-i dinainte pericolul până la pierderea patriei dacă nu va depune armele și altele multe; și acest popul ce încrezuse puterea sa și didese ascultare unor oameni deprinși mai mult la vorbe decât la fapte, fu constrâns d-a asculta; cu alte cuvinte fu desarmat de oamenii săi, de căpii cărora le încredinșase puterea...

...Privind
revoluțiunea
română ca
faptă a
poporului...

Pentru că în astă descriere n-avem de scop d-a face panigiricul unor oameni cari nu cunoaștem cum s-ar putea desculpa pentru o asemenea urmare și privind revoluțiunea română ca faptă a popoului pentru îmbunătățirea soartei lui, vom vorbi numai despre populu care făcea puterea armatei cât și a țerei întregi.

Colonelul, maiorul și căpitanul cari erau pentru resbel nu mai fuseră ascultați și ei fuseră nevoiți să plece capul.

Odată decisiunea fiind luată precum arătarăm, lagărul de la Traian rămase fără capi, și vorbele acele mari și pompoase se stinseră precum s-ar stinge flacăra de paie și se risipiră ca un fum la suflarea unui vânt.

Desperarea
soldaților...

Nu găsim însă expresiuni de a descrie starea de plâns și de desperare a soldaților ce li se ordonă de a se întoarce la București, să asculte de noii comandanți. Nu avem expresiuni ca să descriem îndestul mânia dorobanților și a pandurilor voluntari cari erau siliți a se risipi de la lagăr și a se duce pe la casele lor, unde în mijlocul familiilor îi aștepta o grozavă persecuțiune. Nu putem arăta îndestul jelea și durerea soldaților veniți din București ce au fost scăpați din lupta din Dealul-Spirii, plini încă de sângele confrăților căzuți și maltratați de străini. Și mai mult încă, nu putem descrie îndestul măhnirea și nemulțumirea popoului care văzu fapta sa dejucată ca o comedie. Câmpiile plâneau, munții răsunau și urlau de bleste-

„mânia
dorobanților
și a pan-
durilor”

„nemulțu-
mirea
poporului”

me; în toate părțile se vedeau numai lacrimi și descurajare; în toate părțile, în lungul și în largul țerei era o agonie... Nuorul terorismului, al persecuțiunii de un guvern pe lângă care tot ce este corupțiune se unise, și ajutat mai cu seamă de muscalii ce veniau într-o mână cu biciul și-n alta cu *Regulamentul*, cu sclavia și cu toate păcatele și abuzurile, întunecă soarele prin care populațiunea română întrevăzu puține zile speranța de libertate și de fericire pentru viitor.

Părăsind dar Magherul cu tot statul său tabăra de la Traian, plecă, pe cursul Oltului, la hotar, d-a trece în Transilvania. Soldații de la graniță puseră baionetele într-înșii întrebându-i că unde se duc și ce fel lasă jurământul care l-au fost făcut de a se lupta și a muri pentru patrie? Cu multă greutate Magherul și ceilalți ofițeri putură să se desfacă de soldații de la graniță cari-i ținu câtva timp în loc dinaintea baionetelor lor.

Generalu comandante austriac din Sibiu, Puchner, trimisese aproape un escadron de cavalerie dragoni, la Turnu Roșu, când numiții capi ai revoluțiunii române ajunseseră la hotar, pentru a le face escortă, intrând ei în Transilvania. Se înțelege că cu două intențiuni se făcu aceasta: una ca cum pentru a-i primi cu onoare, și alta ca cum a-i avea sub observațiune. Astfel dar oamenii revoluțiunii și mai ales Magherul, care se bucura de o mare popularitate, îngropară cea mai frumoasă glorie ce, numai o epocă ca aceea, ar fi putut da României cununi și numele lor să rămâie înscrise cu litera nemuririi în istorie.

A doua zi, chiar după plecarea Magherului, și sosi cazacii, cari veniau în număr de două mii aproape, pe sub munți, având în fruntea lor, îmbrăcat cu această uniformă, pe fostul spătar Costache Ghica, fratele domnitorului Alesandru Ghica, la care alergară toți lingușitorii și ciocoi din Râmnic.

Turcii ce se mișcaseră de la Slatina și înaintaseră spre Drăgășani, veniră bucuroși și cu mâinile în șolduri, de se așezară în Râmnic, după desfacerea taberei de la Traian.

Sfârșim aci peana cu care ne servim de a descrie istoricul acestui eveniment și lăsăm numai pe omul popoului de a vorbi: pompierul cel nefericit, care s-a luptat, ș-a vărsat sângele de a arăta străinilor că nu se calcă niște sânte drepturi a le unei națiuni, fără a rămânea nepedepsit acel care le calcă...

Acum dar cu peptul numai cicatrice, convalescent, desperat de cele ce găsi în Râmnic, dacă nu era cu dânsul acea ferneie, acea

Magheru cu
tot statul său
ținută în
loc... de
soldații de la
graniță

Astfel fu
îngropată cea
mai frumoasă
glorie... a
României

Cazacii
având în
frunte pe
Costache
Ghica...

Turcii...

Lăsând
numai
pe omul
poporului
a vorbi...

bună creatură care totdeauna să-l încurageze și să nu-l lase a fi prada desperării; perzând mamă, amici și pe frații săi de arme, Constantin negreșit că s-ar fi ucis ca să scape de o așa spăimântătoare situație...

Triști ca și dânsul, mai mulți cunoscuți înrolați între voluntarii din lagăr, îl ajutară și-l luară cu ei, spre a merge la părinții și consângenii Sorei, împeșitei sale, la Novaci în Gorj.

Pandurimea, plecând din lagăr, silită a arunca armele ce li se dedese ale statului, deteră foc depoului de earbă ca să nu se ia de inemic, care făcu o mare esplosiune.

Cei mai mulți, uniți în cete mari, nelăsând armele din mâni precum lance, coase și puști, luară calea peste plaiurile Păușeștilor și ale Cacovei, care asemenea, către finele lui septembrie, erau desbrăcate de frumusețile lor, și stâncele cele negre, și văile cele posomorâte se păreau așa de triste ca și inimile lor; și plaiurile în loc a răsuna de cântecul de bucurie al călătorului, se auzia gemând de plânsetul și bocirea nefericiților cari mergeau cu capetele plecate în jos...

■ Alessandro Pelimon, *Revoluțiunea română din anul 1848* — Mușatoiu, București, 1868, p. 254–276.

„MIȘCAREA NOASTRĂ DE LA 1848:
PRINCIPURI... ȚELURI...
NĂBUȘITE DEOCAMDATĂ...”

60

N. CRETZULESCU, AMINTIRI ISTORICE...

Legătura
cu *Amintiri
istorice* ce am
publicat...

Cu *Amintirile Istorice* ce am publicat acum patru ani*, am ajuns la Crăsturnarea lui Alexandru Vodă Ghika, pe la sfârșitul anului 1842. Am arătat că Rusia, supărată foarte mult pe Vodă Ghika, a provocat din partea Adunării, îndată ce s-a deschis, drept răspuns la expunerea situațiunii prezentată de minister, o adresă plină de învinovățiri în contra lui Vodă Ghika, ce s-a numit *Doleanță* și care fără cea mai mică întârziere a fost trimisă la Petersburg și la Con-

* N. Cretzulescu, *Amintiri istorice*, București, 1894. 74 p.: cuprinde însemnări din perioada anilor 1828–1842.

stantinopol. Rusia, cum și Turchia, trimit cu cea mai mare grabă la București comisari extraordinari, cea dintâi pe generalul Duhamel și cea de al doilea pe Chekib Effendi, însărcinați a examina doleanțele Adunării. Prin raportul ce amândoi acești comisari, în unire adresează guvernelor lor, conchid la depărtarea domnului. Poarta cu multă complesență pentru Puterea protecțită trimite un firman de destituirea lui Vodă Ghika și invită guvernul provisoriu ce se înstitui după *Regulamentul organic*, să convoace Adunarea extraordinară și să aleagă un alt domn.

*

Nemulțumirea în toate straturile societății începând de la clasele cele de mai jos până la cele mai culte era la culme; lumea care luase în serios discursurile din Cameră ale opozițiilor ce se întreceau în elocvență spre a biciui abuzurile și arbitraritățile, dar care în fond nu tindeau decât la răsturnarea lui Vodă Ghika. Nu trecu mult timp după numirea lui Vodă Bibescu și văzu cât fusese de amăgită în speranțele ei de îndreptarea lucrurilor. În adevăr, abuzurile și nedreptățile urmau ca și pe trecut, ba încă mai cu prisos, pentru că noul personal chemat a înlocui pe cel vechi, intra în administrație și în magistratură flămând. Dar cine îndrăznește să zică ceva? Presă nu se pomenea. Era singura gazeta a lui Carcaleki care nu scria decât ceea ce i se poruncește de guvern; espionagiul era organizat pe o scară mare. Acel care ar fi avut curajul să critice vreun act al guvernului era taxat de revoluționar și persecutat în toate interesele sale. Nu puțini din ialomițeni și din olteni care îndrăzniseră să reclame în contra ocârmuitorilor despre care vorbirăm mai sus s-au văzut pe urmă expuși la feluri de persecuțiuni. Cu toate acestea Vodă Bibescu, după suirea sa pe tron, nu lipsea nici o ocaziune adresându-se către funcționarii mari și mici să le dea povețele cele mai bune și să le zică cu multă elocvență că sub domnia sa legea singură va domni în țară, că va pedepsi cu severitate pe abuzatori și va recompensa pe cei onești. Toate discursurile acestea, precum și cele ce fuseseră ținute în Cameră, rămăneau ca glume, abuzatorii erau recompensați ca ocârmuitori de mai sus și biata lume își făcea întrebarea la ce a servit schimbarea de domn.

În mijlocul astei stări de lucruri Vodă Bibescu se mulțumea cu onorurile și cu foloasele ce-i procura domnia. El se preocupa cu deosebire de ceremonialul și de etichetele a introduce la curte,

Dezamăgirea
după
alegerea
lui Bibescu

Vodă
Bibescu se
mulțumea cu

* Pagini suprimate, ele figurând în ediția din 1894, respectiv la p. 70-73 [C.B.].

onorurile și
cu foloasele
domniei

ceremonial și etichete puțin în raport cu tradițiunile țării și nu mai puțin încă cu pozițiunea personală ce avusese până în ajunu domniei. Dar aceste preocupatii, de altminteră foarte inofensive, nu făceau decât să procure felurimi de glume în societatea bucureșteană. Aceasta era trista stare în care se afla țara la acea epocă, afară de boierimea care se bucura de toate privilegiurile și era protegiată în afacerile ei de domn și de consulul rusesc, d-aci încolo societatea întreagă suferea în tăcere în toate interesele sale, plângerile ei ne fiind ascultate de nimeni și se resemna neputând face nimic.

Tinerimea
cultă:

Tinerimea cultă, deosebit de partea ce lua la aceste suferințe materiale, la care nu putea sta indiferentă, se simțea umilită și atinsă în sentimentele ei naționale. Îngrijită și neconținut preocupată de viitor, ea formase încă de mai mulți ani o Societate numită literară, care în fond era politică. O mișcare spre a scăpa țara de guvernământul consular rusesc se pregătea cu multă stăruință. Nu aștepta decât o ocaziune favorabilă pentru a o executa. În această Societate se aflau frații Brătieni (Dumitru și Iancu), frații Golești, frații Bălcești, C. A. Rosetti, Iancu Ghika, Eliad, Cesar Boliac, maior Tell, Magheru, frații Kretzulești, maiorul Voinescu, Bolintineanu, căpitanul Pleșoianu și câțiva alții. Între dâșii exista cea mai secretă înțelegere. Scopul Societății era dobândirea autonomiei țării, înlocuirea *Regulamentului organic* cu o constituțiune în raport cu ideile secolului, adică desființarea privilegiurilor, egalitatea înaintea legilor, emanciparea și împrăștierea țăranilor, combaterea prin toate mijloacele a corupțiunii și a nedreptăților, iar în privința relațiilor exterioare, respectarea vechilor tractate cu Turchia, ca putere suzerană, și încetarea protectoratului exclusiv al Rusiei.

Programul ei
secret...

a stat la baza
Proclamației
din 1848

Aci se mărgineau aspirațiunile partidului național și în numele acestor principii s-a făcut la 1848 iunie *Proclamația* capilor revoluției.

9 și 11 iunie

Îndată ce fu cunoscută la noi revoluțiunea din Paris, la februarie 1848, urmată treptat mai în toate capitalele occidentale, partidul național se pune cu multă activitate pe lucru, totul fu combinat și regulat între capii mișcării și la începutul lui iunie același an, ea izbucni mai întâi la Islaz — 9 iunie — în Valahia Mică și în urmă în București, la 11 iunie. Patrioții români nu avură decât a da semnalul și lumea pretutindenea în București, ca prin județe, fu cu miile în picioare; principurile constituțiunii pătrunseseră în toate clasele societății; ele găseau cele mai mari simpatii în toată țara; neguțători de la mic până la mare, meseriași, impiegați, țărani, într-un cuvânt obștea întreagă aștepta cu nerăbdare schimbarea nesuferită a situa-

Obștea
întreagă aș-
tepta schim-
barea...

ției. Nu rămăseseră ca partizani ai odiosului regim decât o seamă de boieri, greci mai mult, deprinși din copilărie cu vechile obiceiuri arbitrarie și aspiranți pe lângă consulul rusesc la domnie, la boierii și alte favoruri.

Două-trei zile până a nu izbucni mișcarea în București, unii din capii mișcării crezură că vor putea îndupleca pe Vodă Bibescu să consimtă a lua inițiativa reformelor la care aspira țara, se adresară la dânsul și-i expuseră cu francheță atât trista situație a țării cât și dorința sa unanimă de a scăpa de dânsa. Vodă Bibescu nu vru să dea cea mai mică atențiune la propunerile acelor bărbați, îi congediă cu asprime și de a doua zi Poliția îndoi măsurile de rigoare și se făcură o mulțime de arestări.

Zadarnicul
apel făcut lui
Bibescu

Situația din Moldova era aceeași ca și în Țara Rumânească, aceleași rele apăsau pe țară, cu deosebire că acolo suferințele erau și mai mari pentru că Vodă Sturdza era un om hrăpitor peste măsură, de o mare cruzime și străin cu totul de țara sa. Acolo ca și aici partidul național, îngrijat și preocupat de mijloacele a pune capăt la aceeași tristă situațiune se adresă lui Vodă Sturdza cu petițiune într-un mod formal; în aceea petițiune ei expuneau starea țării, îi arăta îmbunătățirile de introdus în țară. Vodă Sturdza priimi cu blândețe propunerile petiționarilor, promise că va chibzui, și peste noapte trimise zbirii lui ce-i avea pregătiți din vreme, puse mâna pe cei mai mulți din tinerii patrioți, îi maltrată ca pe niște criminali, închise pe unii, iar pe alții îi trecu Dunărea și-i dete pe mâna turcilor.

În
Moldova...

Sturdza își
avea sbirii
pregătiți...

Aceste crude violențe din partea lui Vodă Sturdza în contra patrioților români care, asvârliți peste Dunăre ajunseră la Constantinopol, se puseră în contact cu miniștrii turci, cu ambasadorii englez și francez și le expuseră situația țării, precum și nemulțumirile manifestate în Țara Rumânească în public și în Cameră, au provocat din partea Porții trimiterea, în luna lui mai 1848, a unui comisar extraordinar Talaat Efendi, spre a examina cele ce se petreceau în provinciile noastre. Rusia însă luând cunoștință de astă hotărâre din partea Porții nu vru ca Turchia singură să aibă la București și la Iași comisarul său însărcinat cu o asemenea misiune și pretinse ca și ea să-și aibă reprezentantul său extraordinar într-această împrejurare; se înțelege că aceasta nu-i convenea; desemnă dar pe generalul Duhamel cu această misiune și-l trimise în țară.

Reacția Porții

Talaat Efendi viind în București se puse în relațiune cu partidul național care își manifestă tot atașamentul pentru puterea suzerană, se arătă foarte favorabil dorințelor exprimate de români, se mărgini a le da speranțe despre buna voință a Porții și plecă la Iași. Genera-

Taalat Efendi

și

generalul
Duhamel

lul Duhamel din parte-i se puse în contact cu reacționarii, partizanii regimului care nu făceau decât să-i denunțe partidul național ca revoluționar.

În Țara
Românească:

În mijlocul acestei împrejurări, Vodă Bibescu, care vedea tendințele publicului, se afla în cea mai mare agitațiune și se pregătea a lua măsurile cele mai energice spre a înăbuși orice mișcare ce s-ar putea produce din partea partidului național. Alerga la cazarme ca să pipăie spiritul miliției, îi ținea discursuri și o încuraja la rezistență în contra oricui ar căuta să aducă discordie și anarhie în oraș. Încercă însă mare rezervă din partea miliției și văzu cu îngrijire că nu putea pune mult temei pe dânsa; atât de mult pătrunsese în țară nemulțumirea de starea lucrurilor! În mijlocul acestei pregătiri, Vodă Bibescu primește prin ștafetă știrea despre proclamația revoluționară la Izlaz în Valahia Mică, la 9 iunie, unde se afla Ștefan Golescu, maior Tell, căpitanul Pleșoianu, Heliad și alții; dă ocăr-muitorilor ordinele cele mai severe în contra lor. Dar ordinele rămân neexecutate, toate autoritățile civile și militare împreună cu țăranii plini de entuziasm fraternizează cu revoluționarii.

fraternizarea
cu
revoluționa-
rii e generală

În București, câteva zile înaintea memorabilei zi de 11 iunie, cu tot secretul păstrat de membrii Comitetului executiv al revoluției, mișcările misterioase ale conjuraților făcuseră a se răspândi zvonul izbucnirii revoluției, tot orașul neputând cunoaște care îi va fi rezultatul era foarte îngrijat și poliția mai făcu o mulțime de arestări, când, în ziua de 11 iunie un tânăr, Niță Magheru, nepot, inițiat în toate secretele, se urcă în mijlocul târgului pe un scaun, citește *Constituțiunea* ce fusese proclamată la Izlaz și îndeamnă lumea ce se adunase din toate părțile acolo să meargă la Palat ca să mulțumească lui Vodă Bibescu pentru că, după cum afirma el, primise *Constituțiunea*.

Niță Ma-
gheru citește
Constituția
în stradă

La moment chiar lumea, plină de entuziasm și de bucurie la această știre, porni la Palat, escaladă zidurile Curții (Casa Brâncoveanului, astăzi dărămată, din poalele Mitropoliei), deschise porțile și năvăli în curte unde se aflau două companii de soldați care stătură neclintiți de la locul lor. Se poate zice că într-o clipă de ochi astă știre se răspândi în tot orașul care fu în picioare și alergă plină de bucurie să vadă cu ochii la Palatul Domnesc ce i se spunea, ulițele după împrejurul Palatului, dealul Mitropoliei, totul era plin de lume. În acel moment, membrii Comitetului executiv ce se afla în București, Niculae Golescu, C. A. Rosetti, Boliac, urmați de câțiva alții intrară în apartamentul lui Vodă Bibescu și îi cerură a priimi și a subscrie *Constituția*. Vodă Bibescu, sub impresiunea faptelor

Mulțimea la
Palat...

petrecute până aci, și la vederea după ferestrele apartamentului său mișcarea întregului popor, fără ca soldații să se miște de la locul lor, rămase încremenit, subscri cu mare necaz *Constituțiunea* și priimi numirea ministerului desemnat prin aclamațiune de popor, compus din Niculae Golescu, I. Heliade Rădulescu, maior Tell, Magheru tatăl și C. A. Rosetti, prefect de poliție.

noul guvern
aclamat

S-a presupus că Vodă Bibescu, văzând atunci unanima voință a poporului, ar fi avut un moment gândul să rămâie ca domn și să conducă revoluția, dar că în urmă, temându-se de Rusia, a renunțat la această idee și după trei zile a abdicat și a plecat la Hermanstad, împreună cu favoritul său, ministrul Alecu Villara, rău văzut de lumea întreagă pentru arbitraritățile și abuzurile lui.

Guvernul provizoriu, mai tot același lăsat de Vodă Bibescu în-dată după plecarea sa din țară, cel dintâi act ce făcu fu de-a comunica cabinetelor Europei abdicarea domnului și conducerea administrației țării, până la noi dispoziții, de către acest guvern. Tot-odată declară într-un mod solenel Turchiei continuarea relațiilor cu dânsa ca putere suzerană, punerea țării sub garanția puterilor celor mari ale Europei, înlăturarea protectoratului exclusiv al Rusiei și în sfârșit autonomia țării în privința administrației interioare.

Relațiile
cu
Turcia...

Impresiunea făcută asupra Turchiei de mișcarea românilor și de declarațiunea guvernului provizoriu fu din cele mai bune, suzeranitatea ei fiind neatinsă și respectată. Turchia vedea cu mulțumire dorința românilor de a eși de sub protectoratul exclusiv al Rusiei și cu modul acesta spera să scape de necontenitele supărări ce avea din partea ambasadorului rusesc la Constantinopol în privința Principatelor pe care încet, încet, vrea să i le răpească.

Dintre puterile cele mari, Anglia singură ne susținea pe față; consulul general al ei, Colquhoun, după mulți ani petrecuți în Țara Românească, devenise un adevărat filoromân. Celelalte puteri stau în rezervă fără a se pronunța.

Atitudinea
puterilor

Trei luni aproape trecuseră de la instalarea noului regim fără ca cineva să aibă a se plânge de vreo persecuțiune sau de vreo nedreptate din parte-i; ordinul public și liniștea domneau în țara întreagă. Partidul reacționar însă sau rusesc nu înceta intrigile sale; reclama neconținut la Petersburg și la Constantinopol către ambasadorul rusesc, răspândea în București felurimi de nuvele false ca să descurajeze guvernul și partidul național; a avut chiar recurs la o contra-revoluțiune care n-a putut ține nici 24 ore și, cu toate că autorii ei au fost cauza de vărsare de sânge și fapta lor merita toată severitatea guvernului, au fost lăsați nesupărați în desprețul poporului întreg.

Intrigile
pro-rusești

și

rusești

În intervalul acesta Rusia concentra mereu trupele sale la frontieră, dar în criticile împrejurări în care se afla atunci mai toată Europa — mișcări la Paris, la Bruxelles, la Berlin și la Viena, revoluția în Ungaria — și cu toate chemările ce-i făcea partidul reacționar, nu îndrăznea să intre în țară, sta în nehotărâre la frontieră și da ordine și contraordine trupelor, într-un rând, în urma unui din aceste ordine, armata a intrat în Moldova, dar în urma protestării Turchiei, susținută de Franța și de Englitera, s-a văzut silită să se retragă, aruncându-se vina trecerii frontierei asupra generalului comandant care s-a sinucis în urma acestei împrejurări.

În această situațiune, Rusia se mărginea a-și concentra toate puterile diplomatice la Constantinopol, căuta prin amenințări și prin tot feluri de mijloace să puie înainte pe Turchia ca să ia dânsa inițiativa să ocupe țara prin armată și să răstoarne guvernul revoluționar care a avut îndrăzneala a se pune în contra puterii sale.

Turchia, însă, care după cum o spuserăm mai sus, nu văzuse de loc cu ochi răi mișcarea românilor, nu se putea îndupleca a comite un act care după toate celelalte îi dispăcea foarte mult, da bune speranțe lui Iancu Ghika, care, după cererea sa, înainte de a isbucni mișcarea noastră, fusese trimis la Constantinopol pentru a atrage guvernul turcesc în favoru revoluției. El în urmă a fost numit bey la Samos.

Lucrurile păreau a merge după dorința guvernului național; Suleiman Pașa, trimis de Poartă ca comisar extraordinar la București cu instrucțiuni — poate în aparență numai — de a răsturna guvernul și a restabili regimul cel vechi, se arătă la început favorabil reacționarilor cărora le dăde multe făgăduieli. În urmă însă, declară la toți că puindu-se în contact cu guvernul și cu partidul național și luând cunoștință mai de aproape de lucruri și de oameni, se vedea amăgit de partidul opus care îi prezentase lucrurile cu totul altfel decât după cum le constată, nu se sfia a zice că găsește guvernul provizoriu compus din oameni pașnici, iar nu cu idei răzvrătitoare, după cum i se spusese, și devotați puterii suzerane în care își puseseră toată încrederea.

Astfel, comisarul extraordinar turcesc se puse în relațiuni cu guvernul provizoriu și ceru numai să schimbe titlul de guvern provizoriu în acela de Locotenentă Domnească.

Deși această schimbare de numire fu combătută cu înverșunare de un grup de radicali ce se rupsesse din partidul național, în capul căruia era C. A. Rosetti, N. Bălcescu și alții. Bărbații însă din care era compus guvernul, Niculae Golescu, Heliade Rădulescu și Tell,

Suleiman
Pașa,
trimisul
Porții

Poziții
diferite
în guvern:
radicalii
și moderații

juducând lucrurile dintr-un spirit de conciliație și cu sânge rece, priimi noua denumire de Locotenentă Domnească. Suleyman Pașa din parte-i promise să supuiască Porții aprobarea Constituției și învită consuli puterilor străine a se pune în relații oficiale cu Locotenentă Domnească; unii din consuli nu regretară lipsa aceluia rusesc care nu lăsa nici o ocaziune de a se considera mai presus de ceilalți colegi ai lui.

În mijlocu a tot feluri de greutăți și de piedici ce guvernul întâmpina la tot pasul din partea reacționarilor instigați de Rusia, el desfășura cea mai mare activitate în administrația țării, pentru ca lucrurile să-și urmeze un curs normal. Tot într-o vreme, în vederea chemării unei adunări legislative, întocmise mai multe comisii ca să elaboreze proiecte de legi în raport cu principurile emise în Constituțiune. Am păstrat două invitații ce Locotenentă Domnească adresa la diferite persoane spre a conclucra în aceste comisii.

Deosebit de acestea, guvernul provizoriu convocase o comisie mixtă compusă de proprietari și de țărani spre a se ocupa de relațiile între dâșii. Discuțiunile însă devenind foarte violente în sânul acestei comisii, Locotenentă Domnească fu silită să o concedieze. (S-a văzut mai târziu peste vreo 14-15 ani, în epoca regenererii noastre cât de spinoasă era această chestiune și la ce lupte crâncene a dat ea naștere în Camerele de atunci între privilegiați și liberali și Dumnezeu știe câți ani ar fi mai durat încă această chestiune. A trebuit lovitura de stat de la 1864 ca să puie un capăt acestei grele chestiuni și soluțiunea ce s-a dat n-a fost din cele mai rele).

Văzurăm mai sus care era situația țării după aproape trei luni de la instalarea regimului național, când guvernul rusesc, pe la luna lui august, pierzând răbdarea în urma tuturilor mijloacelor ce întrebuintase pe lângă Poartă până atunci ca s-o silească ca să doboare regimul implantat în Țara Românească, însărcină pe ambasadorul său la Constantinopol să comunice Porții, sub formă de ultimatum, o notă prin care soma Turchia de declarație de război dacă nu va consimți să recheme îndată pe Suleyman Pașa, să ocupe țara și să doboare guvernul revoluționar. Ambasadorul rusesc, comunicând Porții zisa notă, se întemeia totodată pe neconținutele reclamații adresate Rusiei din partea reacționarilor care îi cereau ocuparea țării de armata rusească și stabilirea guvernului după Regulamentul organic. Turchia, cu toată politica ce urmase până aci față cu țara, plecă capul înaintea violenței și se supuse la toate cererile Rusiei.

Dar să nu criticăm biata Turchie căzută în completă neputință și fără vreun sprijin din partea vreuneia din puterile Europei care se

Comisia
mixtă de
proprietari
și țărani
dizolvată

Turcia
se supuse
cererilor
Rusiei

aflau atunci în cea mai critică pozițiune, ele vedeau bine cele ce se petreceau dar, preocupate în interiorul lor, nu puteau face nimic.

Poziția
celorlalte
puteri

Asemenea violențe exersate de către Rusia asupra Turchiei mai după la începutul secolului puseră în grijă Franța și Anglia de-a viitorul Europei și după ce întrebuințară toate mijloacele diplomatice pentru a pune o stavilă acestei porniri sistematice din partea Rusiei, pe la 1853–1854 îi declarară război în Crimeia și în urma biruințelor ce avură prin Congresul ce încheiară la Paris la 56–57 împreună cu celelalte puteri care treptat adoptaseră scopul acelui război, mărginiră Rusia în aspirațiunile ei asupra Constantinopolului. Prin același Congres, puterile, în dorința de a însuflă Turchia și o ardica din decadența în care era căzută, o admiseră în sânul areopagului european dar o siliră a-și îmbunătăți administrația și îi cerură oricum ca condiție a căuta să se puie la nivelul civilizației europene; sunt de atunci aproape 30 ani, Turchia n-a făcut decât să cază din ce în ce mai mult, din norocire popoarele năbușite secole întregi sub fanatismul ei menținându-și pozițiile lor din trecut s-au ardicat treptat și continuă a se ardica pe ruinele autorității ei.

Suleiman
Pașa înlocuit
cu Fuad Pașa

Îndată dar după somațiunea ce se făcu, Turchia recheamă pe Suleyman Pașa, dete ordin lui Omer Pașa ce se afla cu armata sa la Rusciuk să treacă Dunărea și să ocupe țara; numi ca comisar extraordinar în locul lui Suleyman Pașa pe Fuad Effendi (mai târziu Fuad Pașa și mare Vizir) și îi dete ca secretar pe Rustem Bey (numit mai la urmă ambasador la Londra, unde a și murit anul trecut). În același timp armata rusească sub comanda generalului Lüders trece frontiera și ocupă țara.

Omer Pașa
trece
Dunărea...

Omer Pașa intrat cu armata sa în țară, înainta foarte încet spre București însoțit de Fuad Effendi și de comisarul extraordinar rusec, generalul Duhamel, care venea de-a doua oară în țară, dar de astă dată el dicta ceea ce avea de făcut comisarul turcesc. Armata se opri vreo două zile la Sintești la câțiva kilometri de București și părea că nu îndrăznește să intre în București. În acest interval însă intrigile reacționarilor nu încetau în București; ei întrebuințau felurimi mijloace indirecte pe lângă membrii guvernului ca să-i facă să se retragă de sinele de la putere spre a evita complicațiuni ce puteau izvorî prin stăruința lor la guvern.

Lipsa de
demnitate
a Turciei...

În București, lumea care nu putea crede că Turchia în urma recunoașterii de către comisarul său extraordinar, Suleyman Pașa, a Locotenenței Domnești, va fi atât de lipsită de demnitate ca să vie să dărâme ceea ce aprobase și să restabilească starea de lucruri în contra cării se răsculase, când a aflat că armata turcească vine

însoțită de un comisar rus, era în cea mai mare grijă și fierbere; orașul întreg era în picioare și mii de țărani dup-în județele vecine veniseră și cu toți au pornit la Sintești înaintea comisarului Fuad Effendi și lui Omer Pașa, ca să-i roage să nu intre cu armata rusească în București și să nu comită un act atât de nepomenit. Ei, surzi la rugăciunile norodului, n-au vrut să priimească pe nimeni, nici chiar pe membru Locotenenței Domnești, Niculae Golescu, au înaintat spre oraș și la 11 septembrie au tăbărât pe platoul Cotrocenilor și s-au așezat în corturi. De acolo Fuad Effendi a invitat, prin mitropolit, boierii și notabilii capitalei, ca să vie la cortul unde se afla să le comunice ordinele sultanului.

La 13 septembrie de dimineață se poate zice că tot orașul București se afla pe câmpia Cotrocenilor și aștepta în cea mai mare neodihnă și grijă să audă comunicația lui Fuad Pașa. Mai toate căpeteniile reacționarilor veniseră la cortul comisarului turcesc unde pătrunseseră mai mulți membri din partidul național. Fuad Pașa dă citire firmanului prin care se desființa Locotenența Domnească, se numea provizoriu caimacam Costake Cantacuzino și se făcea cunoscută ocuparea țării de armatele ruso-turce. Indignați toți câți se aflau acolo din partidul național, protestaram din toate puterile noastre și cerurăm comisarului turcesc să intervie la Poartă ca să nu comită o asemenea violență.

Fuad Pașa răspunse că el nu poate decât să execute firmanul. Adăugă că cei ce se supun sultanului să-l urmeze și se retrase din cort împreună cu Omer Pașa, înconjuțați de reacționarii triumfători. În același moment, după un semnal dat de Omer Pașa, cortul fu înconjurat de soldați și toți câți rămaserăm înăuntru furăm opriți a ieși afară. Tocmai pe seară, când începuse a înopța, furăm conduși între baionete în curtea bisericii Cotroceni, unde, sub corturi ce ne pregătiseră, petrecurăm toată noaptea în frig și nemâncăți încă de dimineață de când plecaserăm de acasă. La fiecare cort erau câte doi soldați ce ne păzeau și nimănui de afară nu-i era permis să intre în curtea mănăstirii. Peste zi când ne aflam încă închiși în cort auzeam detunături de tunuri în București; era lupta din dealul Spirii a pompierilor noștri care, sub comanda căpitanului Zăgănescu (colonelul Zăgănescu, mort de curând în vârstă de vreo 90 ani) alergând ca să intre în cazarma din deal și fiind întâmpinați prin focuri de către turcii care intrau cu tunurile lor în oraș, ei într-o clipă de ochi au întors tunurile cu gura către infanteria turcească și le-au dat foc și nu puțini soldați fură omorâți (până mai acum câțiva ani se vedeau pe ulițele Bucureștilor dintre acei bravi pompieri slutiți și

La 13 septembrie:

„desființarea Locotenenței Domnești”...

Protestul celor din Partidul național...

Între baionete în curtea bisericii...

Lupta din Dealul Spirii...
Căpitanul Zăgănescu

crez că tot mai sunt dintre dâșșii care trăiesc încă). În mijlocul acestor nenorociri, membrii Locotenenței Domnești, consternată de schimbarea conduitei turcilor și îngrijată, luase mai multe măsuri pentru a menține liniștea în oraș, între altele spre a evita vreun conflict ce s-ar fi putut isca între miliția garnizoanei și armata turcească, pornise cea mai mare parte dintr-însa în Valahia mică, sta în permanență la palatul administrativ și tocmai a doua zi, după ce o companie de soldați turcești a venit să ocupe palatul, ei au subscris o protestatie și s-au retras, mergând unii în Transilvania, iar alții, între care Niculae Golescu, la Constantinopol.

Cei închiși la Cotroceni...

La Cotroceni, noi, după urâta noapte ce am petrecut sub cor-turi, am fost a doua zi urcați în apartamentele de sus, cu desăvârșire nemobilate și s-a permis a ni se aduce de la casele noastre de mâncare și cele trebuincioase spre a nu ne culca pe scânduri goale. Peste zi Rustem Bey însoțit de un trimis din partea Căimăcămii (colonelul Voinescu din partidul reacționar pe cât îmi aduc aminte) vin la Cotroceni, ne cheamă pe câte unu-unu și după o listă ce avea în mână, referindu-se la trimisul Căimăcămii care ne cunoștea pe toți, pe unii între care și fiul caimacamului Iancu Cantacuzino i-a pus în libertate, iar pe ceilalți ne-a lăsat tot închiși fără a putea comunica cu nimeni de afară, nici chiar cu rudele; dintre aceștia pe cât îmi aduc aminte erau maior I. Voinescu, cumnatu-meu Grigore Filipescu, I. C. Brătianu, Iancu Crețeanu, Grigore Zosima, Grigore Grădișteanu, Cesar Boliac, N. Bălcescu, Vasile Maniu (membru actual al Academiei) și alții; omiteam pe Aristia, profesor de limbă elenă, filoromân în toată puterea cuvântului, el fusese unul din membrii cei mai distinși ai Societății filarmonice, formată pe la 1834 de colonelul Câmpineanu. Seara Aristia se punea de ne recita declarând pe Mahomed a lui Voltaire, tradusă în versuri de Heliad Rădulescu și alte poezii tot de-ale lui Heliad; ne recita asemenea mai multe poezii și traduceri d-ale lui, între altele pe Homer, Războiul Troiei și Saul de Alfieri, iar ofițerul turc șeful companiei sta la ușa salonului încremenit de modul cum petreceam noi. Tot timpul cât am stat închiși, bucureștenii, spre a-și manifesta simpatiiile lor pentru noi, ne trimiteau felurimi de lucruri de mâncare, dulciuri, vinuri străine, mezelicuri și altele, astfel că, când am ieșit de acolo am lăsat o mulțime de proviziuni companiei turcești care ne păzea.

Mențiune specială pentru C. Aristia...

O nouă serie de deținuți porniți la Giurgiu pe Dunăre

După trei zile de închisoare, Rustem Bey a venit de iznoavă la Cotroceni și după o listă ce avea iarăși în mână pe unii din noi i-a liberat îndată, iar pe ceilalți i-a pornit sub escortă la Giurgiu, unde i-a ambarcat în caice, i-a ținut pe Dunăre sub pază vreo 15 zile și la

urmă le-a dat drumu, internând pe unii dintr-înșii la Brussa. Între cei liberați am fost și eu, după stăruința fiului caimacamului care petrecuse cea dintâi noapte în același cort cu mine. Am fost însă destituit din postul de medic primar ce-l ocupasem la Spitalul Pantelimon, destinat atunci ca spital de bătrâni și de bolnavi de boale cronice.

Liberat și eu...

Astfel a luat sfârșit mișcarea noastră de la 1848; ea n-a fost un act isolat al unui partid setos de putere, nici a unei coterii, precum am avut exemplu mai târziu; ea a fost expresiunea de idei și de principuri serioase din partea întregului popor în urma unor lungi suferințe; aceste idei și principuri, năbușite deocamdată, au răsărit și au triumfat peste câțiva ani, în urma războiului Crimeii cu mai multă putere. Deocamdată toți membrii revoluției s-au risipit unii prin Transilvania, alții în Turchia, alții la Paris, iar alții au rămas în țară persecutați în toate felurile.

.....Astfel a luat sfârșit mișcarea noastră de la 1848"...

Eu care fusei pus în libertate de la Cotroceni, precum o zisei mai sus, n-am putut sta mult timp în București. Reacționarii, neputându-se împăca cu punerea mea în libertate, au stăruit pe lângă Duhamel ca să fiu arestat și închis.

Prevenit însă la timp de unii din amicii mei și neavând a face plăcerea inamicilor, m-am adresat filoromânului consulul general al Englierei Colquoun, cu care mă aflam în intimitate, și am luat un pasaport ca supus englez, sub numele de Gavelli din insule ioniene și am plecat împreună cu nevastă-mea și cu o mătușă a nevesti-mi, care mai la urmă s-a măritat cu d. Theremin, consul prusian la Iași. La Brăila consulul englez Cuningham, prevenit de Colquoun despre venirea mea acolo, ne-a luat cu dânsu la Galați, unde ne-a imbarcat în aceeași seară pe un vapor Loyd. Căimăcămia însă, aflând despre plecarea mea din București câteva ore în urmă, a trimis ordin prin stafetă ocârmuirii din Brăila ca să mă aresteze și să mă întoarcă înapoi. Eu însă eram în drum cu Cuningham între Brăila și Galați.

Epilog personal

Emigrat cu ajutor englez

La Constantinopol îndată ce am ajuns, m-am dus la Therapia la Lord Redcliff, ambasadorul englez, căruia eram recomandat de Colquoun. Cel dintâi cuvânt al ambasadorului a fost să-mi zică să nu stăm nici o zi în Constantinopol pentru că turcii, sub presiunea Rusiei dau goană revoluționarilor români pe care i-au internat la Brussa, că el însuși, în termenii în care se află cu guvernul turcesc, nu știe ce are să facă de azi pe mâine fiindcă are vaporul său gata spre a pleca din Constantinopol, dând bandiera jos. Mă întorsei dar

La Constantinopol

Recunoscut
la pașaport

îndată la otel, unde coborâsem la Pera și trimisei pe un comisionar să-mi vizeze pașaportul la poliție. Comisionaru se întoarse și-mi spuse că nu vor să-mi vizeze pașaportul și ceru ca să mă duc chiar eu la poliție, ceea ce nu se obicinuia cu streinii. Mă dusei dar la birou pașapoartelor, unde era un levanten care mă întrebă în franțuzește care e numele meu, îi răspunsei că este scris în pașaport; el îmi zise că știe cine sunt și că nu poate să-mi vizeze pașaportul. Atunci îi ripostai că dacă știe cine sunt pentru ce mă mai întrebă, îi întorsei spatele și mă dusei d-a dreptu la Terapia la Lord Redcliff. El când auzi cele petrecute la poliție deveni furios, chemă pe dragomanul ambasadei Pisani, îi dete ordin ca la minut să se ducă să-mi aducă pașaportu meu visat și temându-se să nu mi se întâmple vreun desăgrement întorcându-mă la otel, mă rețină la dânsul până la întoarcerea dragomanului Pisani cu pașaportul vizat. A doua zi am plecat cu vaporul la Marsilia. Pe același vapor se afla Kiopresli Pașa, care mergea ca ambasador al Turchii la Londra și căruia îi fusesem recomandat de Lord Redcliff. El își făcuse studiile la Paris și se vedea că nu-și pierduse timpul. Pe atunci vapoarele de la Constantinopol la Marsilia puneau 11 zile, iar nu 5 zile ca astăzi. În tot lungu călătoriei noastre nu lipsea să-mi exprime tot necazu ce simțea în privința politicii ce Turchia se vedea silită de împrejurări să urmeze. La Marsilia am făcut carantină trei zile pe care le-am petrecut în mare parte împreună jucând șah. Am avut ocasiunea în urmă cât am stat în Paris să-l văd în două rânduri la Londra.

la Marsilia

La Paris...

Dezbinare
între
emigrați...

La Paris am găsit dintre compatrioții noștri exilați; aveam adunări împreună; discutam cele petrecute și ceea ce aveam de făcut d-aci încolo. Dezbinarea însă ce se manifestase în sânul partidului național la București în cele din urmă era mult mai pronunțată aci; contactu unora dintre compatrioții noștri — Dumitru Brătianu, C. A. Rosetti și doi-trei alții — cu emigrați grămădiți atunci la Paris — polonezi, italieni, unguri — cu idei de un radicalism exagerat nu puțină înfrăurire a avut asupra lor (Reintrați din exil în țară pe la 1857 au crezut nu numai să păstreze, dar să propovăduiască acele idei, ceea ce mai târziu a avut rele rezultate. Cu toate acestea, trebuie să constatăm că relațiunile în care s-a pus emigrația noastră cu oameni de stat ai Franței și ai Angliterei a servit țării mai târziu într-un mod foarte eficient).

Prin martie
'49 din nou
în Turcia
medic

Pe la martie 1849, isprăvind banii ce luasem cu mine și neprimind alții din țară, m-am întors cu nevastă-mea și cu d-soara Caracaș la Constantinopol, unde după recomandăția ce-mi dete Kiopresli Pașa către Aali Pașa, marele vizir, am fost îndată numit

medic șef al cazărmii militare Kuteli, pe coasta asiatică a Bosforului; aveam sub mine două ajutoare, un turc și un grec, care își făcuseră studiile la școala de medicină din Constantinopol.

Dorul țării pe de o parte, sănătatea pe de altă parte, clima Constantinopolului nepriindu-mi, am demisionat peste vreo cinci luni și m-am întors în țară pe la iulie 1849.

Țara era ocupată de armatele rusești și turcești și se poate zice fără exagerație că era administrată de Rusia prin generalul Lüders, generalul Duhamel și consulul Haltzinski, care înlocuise pe Kotzebue. Vodă Știrbey era numai de nume domn, ridicat la tron pe termen de 7 ani prin Convențiunea încheiată la Balta Liman la mai 1849, între Rusia și Turchia în urma evenimentelor de la 1848; n-a fost domn care să sufere mai multe umilințe din partea Rusiei. Administrația țării era condusă de consulul rusesc Haltzinski; om bolnăvicios și foarte nervos, el dicta totu în țară prin creatura lui Ioanidi, directorul general la Ministerul de Interne; bătrânul Iordache Filipescu era de nume numai ministru de Interne, Ioanidi era factotum. Rusia, spre a pedepsi pe românii care îndrăzniseră a se revolta în contra ei, prin Convențiunea de la Balta-Liman, suspendase alegerea domnului de către țară și Obșteasca Adunare, înlocuind-o cu un divan compus de vreo 12 boieri mari, cu care domnul era presupus a administra țara și a legifera.

Unu din cele dintâi acte ale lui Vodă Știrbey pentru a se conforma ordinului Rusiei a fost dezarmarea țării. Ordinele cele mai severe au fost luate spre acest sfârșit: s-au cărat în București după în toate județele armele și s-au grămadit parte în hanu lui Constandin Vodă, parte la Cotroceni. Ioanidi, care fusese însărcinat cu această operație, a ales mai întâi dintre arme cele mai bune, dintre care unele presintau un interes istoric, fiindcă aparținuseră unor persoane care au jucat după vremi un rol însemnat în țară, altele aduse după Orient, Damasc se deosebeau prin luxu și încrustațiunile cu pietre prețioase, precum se făceau armele în vechime în acele părți ale Turchiei; a păstrat unele pentru dânsu, altele le-a împărțit pe la amici și cunoștințe, iar toate celelalte le-a dat foc, vânzând fieru la fierari.

Îi plăcea să facă dese inspecțiuni pe la tribunaluri; în una din aceste inspecțiuni la Râmnicu Vâlci, găsind o mare destrăbălare în cancelaria tribunalului, a apostrofat pe unu din judecători cu cuvintele „sunteți niște păcătoși”; judecătorul, înclinându-se până la picere, răspunde „ticăloși, Măria ta”: exemplu de demoralisația în care se aflau funcționarii și exemplu de modu cu care domnu trata

Dorul țării
m-a întors
acasă...

Urmările
din țară...

Dezarmarea
țării...

Demoraliza-
zare...

Organizarea
grânicerilor

pe un magistrat. Între altele, o dispoziție bună ce a luat a fost sporirea și organizarea într-un mod regulat a grânicerilor despre munte și despre Dunăre, precum și a dorobanților până la subtocârmuire, până atunci foarte neregulați. Ei au fost întocmiți în permanență, făcând serviciul lor cu schimbu și li s-au dat arme de la stat, spre ușurința lor, însă pentru datoria ce li se impunea, au fost scutiți de claca de 24 zile ce erau datori după lege a le face în natură, îndatorându-se a le plăti în bani cu o plată fixată de lege atât pentru ziua cu brațele, cât și pentru aceea cu caru. Țăranii au rămas mulțumiți pentru că s-au văzut scăpați de o muncă silită și de abuzurile prin care în loc de 24 zile, făceau poate îndoite.

Vodă Știrbei,
un bun
administrator al statului

Dacă Vodă Bibescu era un bun orator, frate-său Vodă Știrbey era un bun administrator al statului, dar nu mai puțin al averii sale.

În dorința de a înmulți boierimea mică, Știrbei a împărțit pităriile și sărdăriile cu diuimu cele dintâi ranguri ale boierii; mai mulți brutari, măcelari, arendași, neguțători mari și mici, care prin boierie dobândeau mai multe privilegii au alergat și prin feluri de mijloace s-au făcut pitari și sărdari. Îmi aduc aminte în astă privință despre un lucru care a produs un mare râs într-un salon. Rangurile se dau prin postelnicu — ministru Trebilor din afară —. Postelnicu, în activitate de atunci, avea la dânsu mai în toate serile adunări de joc de cărți. Salonu lui era împodobit în toate colțurile cu ceasornice de masă, mai mult sau mai puțin frumoase și regulate așa de bine că toate sunau orele deodată. Într-o seară, un judecător, foarte supărat pentru că nu-i mergea jocu și pierdea mereu, la un sunet al ceasornicului apostrofează pe gazda casei: „Boierule postelnice ia fă să tacă acești sărdari și pitari care ne ia auzu”. La aceste cuvinte se produse un râs general care nu se potoli decât peste mai multe minaturi.

Domnia costase pe Știrbey sume însemnate de bani. Dacă Rusia îl impusese turcilor pentru a-l numi domn, turcii însă cereau bani ca să-l confirme. Spre a acoperi dar cheltuielile ce avansase, în al 2-lea an dar al domniei sale, Știrbey proiectează să stoarcă ceva bani de la călugării greci și spre a-i amenința arată Divanului cu care administra țara cu învoirea și înțelegerea lui Haltzinski, necesitatea de a lua din mâna călugărilor greci administrația însemnatelor averi de care se foloseau personal, abătându-se de la scopul donatorilor și îi cere a întocmi un proiect de lege în această privință. Epitropii greci cei mari Văcăreșteanu, Zlătăreanu și Cotrăceneanu ai acestor averi îndată ce află această măsură alergă la domn și îi oferă sume însemnate — vreo 300 mii de franci 100 000 # ca să

întâmpine această măsură. Știrbey le zise că din parte-i va lăsa lucru în adormire dar să mijlocească și ei pe lângă boierii Divanului, din care împăcară pe cei mai influenți și astfel proiectul de lege a rămas tot ca proiect.

Peste vreun an după întoarcerea mea în țară, Știrbey, cu care eu mă aflam în cele mai bune relațiuni, mi-a propus să las medicina și să intru în administrație. I-am răspuns cu franchețe că pe cât timp vom avea în țară protectorat exclusiv al Rusiei, eu nu voi primi niciodată a intra în administrație și i-am cerut a mi se încredința din nou conducerea unui spital. Trebuie să mărturisesc că Știrbey a apreciat sentimentele mele și am fost numit la 1854 Xvrie medic primar la Spitalul Colții unde am avut de medic secundar pe dr. Grunau fiul, care mai la urmă s-a retras la o moșie ce avea în județul Argeș, unde a murit, sunt acum câțiva ani.

Din nou
medic de
spital

■ Direcția Arhivelor Naționale Istorice, fond Familiar Crețulescu-Lahovary, dosar nr. 287, f. 1-37. Parțial, publicat de Alecsenia Andone, *Nicolae Crețulescu. Însemnări privind revoluția de la 1848*, în „Revista Arhivelor” 1981, nr. 4, p. 486-490.

„ACEST CARACTER AȘA DE TARE,
CU ACEST CURAJ DE LEOAICĂ...”

61

JULES MICHELET, PRINCIPAUTÉS DANUBIENNES
— MADAME ROSETTI, 1848

«Libiei, (Libertatea) născută la
18 iunie 1848, în ziua când iz-
bucni revoluția munteană.

Paris, 1853, iulie 10

Inocența ta, scump copil, a păzit pe mama ta în cele mai mari pericole, când ea însăși scăpă pe puternicii și voinicii salvatori ai poporului tău. Privirea ta a dezarmat pe barbari. Fără de tine, liberatorii României erau pierduți, îngropați în deșerturile morței, în ghețurile rusești, de unde nimeni nu mai revine.

Fie ca tânăra ta patrie, născută abia de eri, ca și tine, inocentă ca și tine, ultima dintre națiuni, orfana și copilul găsit (astfel o numește unul din fiii ei), fie ca România, prin atâtea furtuni să ajungă cu tine la bunul liman al Providenței».

III. *Revoluția din 1848 în Muntenia.* Era în 6/18 iunie 1848. Doamna Rosetti se afla în durerile celei dintâi faceri. Bărbatul său la picioarele patului aștepta plin de grijă și de nerăbdare: se uita la ceas. Femeia sa știa pentru ce: la orele 6 revoluția trebuia să facă cel dintâi pas.

Rosetti trebuia să însoțească pe doi prieteni, cari plecau să ridice țara. Patria-l chema; țipetele femeii sale îl țineau pe loc. Nu mai puțin îngrijată de întârziere, ea voia din toate puterile ca el să fie liber, și fu. Copilul era născut. «Mulțumesc lui Dumnezeu!... sărută-l și pleacă», acestea-i fură cele dintâi vorbe, și surâse de fericire, măcar că întâia sărutare ce primi ca mamă, fu un sărut de adio.

Ținută la pat în acest moment de turburare, nemișcată, nestându-i nimic în putință, ea suferea mult și tăcea. Nu era singură și nu putea măcar cu gândul să-și urmeze bărbatul. Camera îi era deschisă, vizitele curgeau; prietene compătimitoare veneau de curiozitate, priveau, observau. Acea cameră, acel apartament era, toți o știau, adevăratul focar al mișcării; era Franța la București și Franța din

„...Franța la
București”....

Februarie. Faptele din Paris, vorbele înflăcărâte aveau ecoul lor în salonul lui Rosetti.

Tirania însă avea un ochi deschis asupra d-nei Rosetti un spion în camera sa care n-o părăsea. În acele momente ale întâiei faceri, în care tânăra femeie avea nevoie de îngrijiri de mamă și de îmbrățișări materne, o străină o îngrijea, dar pentru a o denunța. Nu era mișcare, nu era suspin care să nu fie notat: o femeie se strecura îndată și se ducea să spună prințesei tot ceea ce văzuse sau bănuise.

Revoluția izbucni la București în ziua de 23 iunie chiar în ajunul zilei în care cea de la Paris pierdea înăbușită în sânge, pierdea, și nu singură! Libertățile renăscute ale tuturor națiunilor Europei primiseră îngrozitoarea contralovitură!

Ziua de 22 fusese o căldură arzătoare. În timpul nopții lăuza auzea din pat niște zgomote ciudate, strigăte neînțelese și fluerături, descărcări de pușcă în depărtare, fără să știe dacă aceasta era vijelie sau revoluție. Deodată ferestrele se deschid cu mare zgomot, geamurile se sparg, perdelele zboară. Muma înspăimântată își strânge copilul la sân. O trombă trecuse peste oraș, suflare dumnezeiască, sufletele strămoșilor, oare, sau acela al noii patrii? România se naștea în mijlocul vijeliilor.

Într-o dimineață, o damă, o adevărată prietenă, foarte bine informată de adevăr, intră și zice: „Rosetti ar fi trebuit să se ascundă”. În curând se auzi un zgomot de arme, de pintoni. Un prieten intră galben la față: „Rosetti e arestat!” La această lovitură d-na Rosetti nu arată nici o emoțiune, se mulțumi numai a încrucișa mâinile sub plapumă. Cei ce o observau nu găsiră nici o turburare, nici un semn de teamă.

Astfel se stăpâni tot timpul cât avu martori suspecti. Seara veniră doi servitori, oameni vechi de casa Rosetteștilor: un albanez și o doică bătrână, ei se uită cu ochii plini de lacrimi la portretul mamei lui Rosetti, moartă de curând; leuza pusese acel portret la picioarele patului său, pentru ca s-o vadă în timpul durerilor și să se încurajeze de acea vedere. «Ah! ce bine a făcut Dumnezeu, ziseră ei, c-a luat-o la dânsul pe buna noastră stăpână înainte de a fi văzut aceste lucruri!» La aceste cuvinte atingătoare, d-na Rosetti nu se mai putu stăpâni... Inima i se deschise; șiroaiele de lacrimi îi curgeau, liniștind-o după o efortare atât de mare.

Se știe că revoluția avu loc prin bunătatea de inimă a poporului care nu putu să lase în fiare pe cei ce-și primejduse viața pentru el; forță închisorile și iată-l pe Rosetti liber; el venea spre casă spre a liniști și consola pe soția sa. Un om cu desăvârșire abătut îl oprește

Revoluția la București...
contra-revoluția la Paris...

„Rosetti...
arestat”

„Rosetti
liber”

în uliță; era ginerele prințului: «scapă pe prinț» zise el, «poporul îi amenință viața». Rosetti îl găsi în fundul palatului, galben și tremurând, gata să facă, să zică, să semneze tot ce i s-ar da. El semnează din toată inima actul de libertate a poporului și ia ca miniștri oameni de ai revoluției.

Rosetti
a ajutat
pe Vodă
Bibescu
să fugă...

Dar, după frică și altă frică. Consulul rusesc îi arată armele țărului, care se vor năpusti asupra-i. El vrea să fugă, abdică. «Ușile sunt deschise, zise Rosetti, eu te voi scăpa». În adevăr chiar în aceea zi, printre poporul îndârjit, Rosetti îl luă cu dânsul în trăsură. Seara făcu scăpat și pe ministrul prințului, pe care poporul îl ura mai mult decât pe șeful său. Dar de astă dată mulțimea deveni furioasă. «Cine l-a scăpat? Cine l-a scăpat?» strigau din toate părțile: „Trădare!” Rosetti ieși în balcon și zise cu răceală: „Cine l-a scăpat?... Eu!»» Deocamdată toți tăcură. Apoi, un sunet de aplauze se ridică de pe piață, poporul era recunoscător că își găsise în șeful său adevărata-i gândire și voința cea mai bună întunecată pentru un moment de răzbunare și mânie.

Rosetti
aplaudat

De astă dată Rosetti izbuti cu bine să meargă să-și vadă copilul și pe tânăra mamă, acea femeie curajoasă și adorată. El străbătu ulițele pline de o lume înduioșată, sub o ploaie de flori și de binecuvântări. Florile sunt rare la București. Fiecare nu are decât ceea ce-și cultivă la propria-i fereastră. O femeie, scoasă din fire, își adunase grădina într-o singură cunună în cele trei culori franceze și i-o oferii lui Rosetti. „Ține, îi spuse el depunând-o pe patul femeii sale; și tu ai meritat-o”.

IV. *Trădarea* — Iată această revoluție strălucită și pură! Dar în ce primejdie mare! <Dușmanul din toate părțile>... Turcii, rușii, austriecii nu se vor abate ei oare asupra acestei țări nefericite, fără apărare naturală, fără fortărețe, de atâtea ori deschisă în fața inamicului! Unde e Franța? Ah! Franța este foarte departe... Ea însăși se caută, după zilele de groază din iunie, și nu se mai regăsește.

„Unde e
Franța?” ...
28/29 iun.
(10/11 iul.)
„Veste
falsă” ...

În timp ce revoluția munteană câtă să vadă de unde i-ar veni cumva vrăjmașul, fără să știe, ea îl avea în ea însăși. O reacțiune militară se face în București, la vestea falsă de sosirea rușilor. Guvernul, strâns între aceste două primejdii se retrage în munți, singurele fortărețe unde se poate rezista.

30 iun./
12 iul.:

Din fericire însă, poporul nu înțelege astfel, el nu vrea ca într-o zi să-și peardă toate speranțele, toate noile legi și oamenii iubiți... Fără șef, el ia armele, răstoarnă reacțiunea rusească și pe prietenii străinătăței. Era în 12 iulie, d-na Rosetti care nu putuse să-și urmeze bărbatul, care asculta plină de grijă și de neliniște zgomotele îngro-

zitoare ce umpleau orașul, aude deodată strigătele de biruință ale poporului. Trimite să-i aducă o birjă, ia copilul în brațe și se aruncă în mijlocul oceanului de oameni înarmați. Nu era chip de pătruns până la Palat, de atâta masă compactă de lume ce era. Unul din capii cei mai tineri, Brătianu, ținea în balcon o cuvântare. Trăsura e salută, înconjurată, încărcată de lume, aproape strivită. Doamna Rosetti cere o pereche de foarfeci și taie, pentru toată mulțimea, prețioasa eșarfă tricoloră pe care bărbatul său o purtase în cele dintâi zile ale revoluției și pe care până atunci o pusese bine, păstrându-o pentru copiii săi.

Doamna Rosetti aclamă biruința poporului...

Moment sublim de eroică fraternitate, de o veselie gravă și nu fără umbră... Se întrevedea viitorul.

Inamicul trebuia să sosească îndată.

Această femeie care își aducea copilul Patriei, voia să dea arme și nu avea decât un drapel de dat, un drapel era tăiat între toți, distribuia bucățile cum se aruncă flori martirilor...

Un spectacol nemaipomenit se înfățișa privirilor, nu numai Bucureștii și orașele, dar satele întregi erau dornice de libertatea pe care o pricepeau de minune. Nenumăratele adrese, discursuri, observațiuni pe care țărani le trimiseră guvernului arată via inteligență a acestui popor mult timp disprețuit și naiva sa înțelepciune.

Rusia, care era foarte bine informată de tot ce se petrecea, nu găsi nimerit să-și trimită trupele.

Un popor în aceste momente, fie chiar fără arme, este o forță enormă, o putere nelimitată, ca acelea ale naturii, or ce armată s-ar sfârâma de ea. Dar întrebuița trădarea.

Poporul, o forță enormă...

Deocamdată mâna ei <Rusiei> fu ascunsă. Nicăeri nu se arăta uniforma detestată. <Cazacii, în așteptare, s-au oprit la frontieră>. Au împins însă pe turci. Armata turcească veni, dar ca amică; ea înaintă, negociind, cerând să se șteargă cutare lucru din Constituție ori să se adauge cutare. În această armată însă, adevăratul șef, care conducea și supraveghea totul, era generalul rus Duhamel, tiranul de curând al României.

Armata turcească amică...; generalul rus, tiranul...

Câmpia Bucureștilor avea o înfățișare extraordinară. De o parte armata turcească, de cealaltă acopereau câmpia 150 000 de români, popor mare care, plin de încredere, venea să se înțeleagă cu magistrații săi și să sărute picioarele libertății. Ei priveau pe turci cu ochi buni, ca pe niște amici; ca pe apărători. Acești amici voiau să vadă mai de aproape capii poporului, pe Rosetti și ceilalți ca împreună să vadă ce ar fi de făcut; îi rugă deci să vină la câmp. Ei se duc, dar în loc de frățescă primire se văd înconjurați de un întreit rând de ba-

În loc de frățescă primire...

ionete. Șederea rusului lângă Pașă îi făcu să înțeleagă destul de lămurit că erau prinși în îngrozitoarea pânză a păianjenului de la nord.

În acel moment, d-na Rosetti, cu Liby a ei în brațe, era în mijlocul câmpului, împreună cu alte dame din oraș împărțind pâine la țărani.

Această mulțime imensă, care era așezată aici, suferea mult și din cauza lipsei de hrană și din frigul nopților, dormind sub cerul liber în această vreme rece pe câmpiile Dunărei (25 septembrie). Nu avea importanță. Ei ședea aici cu o răbdare de admirat. Instinctul le spunea că trebuiau cu orice preț să vegheze pentru a apăra poate libertățile lor născânde.

„Trădare!”

Deodată mulțimea se ridică, se îmbulzește, mai mulți își smulg părul: Trădare! Ei vedeau în depărtare escadroane de turci, cari intrau în oraș. Atunci d-na Rosetti voi de asemenea să se întoarcă să dea alarma. Un cavaler turc o împedică, oprindu-i caii, dânsa îi arăta copilul. Turcul își urmează drumul. Doamna Rosetti se întoarce acasă și strigă, merge și-și lasă copilul acasă în paza lui Dumnezeu și vrea să alerge singură la palatul guvernului. Turcii erau deja peste tot locul. Un prieten întâlnind-o o oprește: „Unde alergi?» Chiar membrii guvernului cari mai rămăseseră au oprit poporul de a combate, de a se împotrivi?... Cu toate acestea, corpul pompierilor nu voi să se predea. Un ceas întreg 150 de oameni ținură piept contra a 12 000, uciseră o mulțime de turci și pierind și ei; sfințiră cu sânge tânărul lor drapel.

[13/25 sept.]
Corpul
pompi-
erilor
sfințiră
cu
sânge
tricolorul

<Poziția acestor mizerabili jefuitori, nu era defel sigură în București. Un popor mare, indignat și sumbru era tot acolo, la poartă, și nu se mișca de acolo.> A doua zi după invaziune, un om (cât un munte) cu brațele goale și încins cu tricolor românesc se distinsese în luptă; intră fără știrea slugilor la doamna Rosetti și-i zise: «Doamnă aveți încredere în noi, avem îngropate arme și steaguri; suntem 2 000 de oameni hotărâți, vom cădea pe câmpul de luptă, dar îi vom scăpa».

În același timp, prin consulul englez, ea află că peste 3 zile vor fi eliberați.

A treia zi nu-i poate libera încă, dar a doua zi pe la amiază, vor pleca spre frontiera ungurească cu passe-porturi și escortă, ca să nu aibă a se teme de surprinderea rușilor. A doua zi dimineață, cu mult înainte de amiază, d-na Rosetti se întoarce iar la câmp, însă ca prin farmec totul dispăruse, nu mai era nimic; câmpul pustiu, o singură sentinelă turcească era numai, care, fără să zică nimic, arăta cu vârful baionetei drumul către Turcia, spre miază-zi și nicidecum spre răsărit. Ca un fulger înțelese îndată că nu-i duce spre frontiera

ungurească, ci spre Dunăre, că Rusia oprișe pe turci de a se ține de cuvânt.

Rusia oprișe
pe turci de a
se ține de
cuvânt...

Chiar în aceiași zi întoarse și grăbi să-și vândă chiar tot ce avea mai scump, primește daruri și lacrimile prietenilor săi și-și părăsește pentru totdeauna casa-i iubită, acel focar al familiei, care fusese și acela al libertăților unui popor. Plecă seara, neluându-și alt nimic decât hainele de pe ea și un mantel pentru a înveli copilul; multă vreme în urmărirea scumpilor săi prizonieri avea să nu mai locuiască sub acoperământ de casă. Mica Liby nu avu drept casă, drept leagăn, decât haina mumei sale.

V. Doamna Rosetti urmărește și ajunge pe prizonieri. — Un singur om o întovărășea și acesta era un pericol mai mult. Ea ducea cu dânsa, travestit, pe un proscris care era căutat pretutindeni, omul al cărui spirit rar la aceste rase, voință fixă, neștrămutată era temută, acela în al cărui cap întunecat, sub pădurea de păr negru, clocea totdeauna tăcut, hotărârea neștrămutată, flacăra nestinsă, martor viu a originelor romane a acestui popor. Era cel mai mare dintre Brătieni. El o părăsi îndată, prevăzând cât ar putea mări primejdia, capul său așa de cunoscut și amarnic urmărit.

Însoțită,
o bucată
de drum de
D. Brătianu

Deci singură, în puterea nopții, mergea prin ploaia ce curgea râuri, sau mai bine zis, înota prin câmpiile inundate și fără drum. Cataractele cerului se rupseseră; sălbatecul Danubiu, ridicat în nori, cădea din nou în torente.

Singură
cu Liby...

Această ploaie însă îi proteja călătoria, căci nu întâlnește pe nimeni, nici nu se bănuia năvălirea în țară a două armate barbare.

Emoțiunea, frigul, osteneala făcuse ca laptele să-i înceteze. Liby plângea; țipetele sale măhneau cumplit pe mamă, la o biată baracă se schimbă caii; o țarancă care-i eși înainte se oferi să dea ea lapte copilului. Ce dulce mângâiere de a găsi în pustiu în această noapte de gheață inimă de mamă.

În sfârșit, dimineața văzu Dunărea, inima n-o înșelase. În mijlocul ei, văzu o ghimie ce ancora și în care erau prizonieri*. Pe țărm era un om; doamna Rosetti i se adresă; era din fericire doctorul căpăteniei turcești din orașul vecin. Printr-însul dânsa ceru să împărtășească captivitatea bărbatului său, lucru care i se refuză spre binele tuturor, căci închisă cu prizonierii nu i-ar fi putut servi. Se mulțumi să-i vadă numai. Cum o barcă cu 7 turci era la țărm, d-na

Pe ghimie, cu
proscrișii

* Această corabie conținea guvernul, literatura, sufletul și cugetarea sa și să sperăm viitorul său!... oameni politici, literați, istorici, profesori, magistrați, poeți, economiști ca: Aristia, Bălcescu, Boliac, Bolintineanu, Ion Brătianu, trei Golești, Grădișteanu, Ionescu, Ipătescu, Snagoveanu, Rosetti, Voinescu, Zane.

Numele
acestora:

Rosetti strânse copilul la sân și se urcă într-însa cu toată teama și neîncrederea ce avea în ei, dar nu întâlnește decât cel mai mare respect. Era în sfârșit pe puncte. Își vedea prietenii; dădu copilul în brațele tatălui, dădu și celorlalți proscrisi noutăți de pe la ai lor. Nimic mai mizerabil decât starea în care se găseau prizonierii. Hrăniți cu câțeva cepe uscate și pesmeți de mare, se culcau pe ghiulele, foarte rău adăpostiți în contra frigului, aproape dezbrăcați (erau astfel cum te așdarea îi găsisse pe câmp), mulți dintre ei s-au îmbolnăvit*.

Așteptând
la Orșova...

Îi duceau spre Orșova, cel dintâi oraș al Imperiului austriac și unde turcii îi încredințau că vor fi eliberați. Doamna Rosetti ajunsese înainte și îi aștepta. Așteptarea însă îi fu lungă și sfâșietoare.

De unde trebuia să facă numai 36 ceasuri pentru a ajunge, au făcut trei săptămâni. Întârziere care nu se explică decât că Poarta aștepta ordine noi de la Petersburg, aștepta să vadă ce va hotărî clemența Rusiei.

Rosenthal:
Un prieten
devotat, un
ungur cu
inima
română...

În tot timpul acestei întârzieri, d-na Rosetti se topea de grijă și nerăbdare. Cu ochii ațintiți pe apa nepăsătoare, care se rostogolea mereu fără a-i spune nimic despre aceea ce inima-i ardea să știe, plină de întristare, își făcea mii de planuri. A avut cu toate acestea o mângâiere; un prieten devotat, un ungar, dar cu inima română o ajunsese din urmă, un erou al prieteniei. Rosenthal, artist distins, care a improvizat la București *Libertatea* (statuia) căreia i se închină un popor întreg. <Fugară în simbolul ei cel mai emoționant, în Liby și mama ei, *Libertatea* a găsit în Rosenthal un tovarăș fidel.

Poate această amintire să întemeieze alianța nouă dintre cele două mari popoare care pentru moment s-au ignorat. Această scumpă comoară a patriei române a avut ca apărător un ungar>.

Într-o zi, stând pe o piatră pe malul Dunărei, el se adresa prietenei sale, dusă pe gânduri: Ce ai să faci? — Îi voi urma pretutindeni, împărtășind soarta lor; — Dar cum? o așa călătorie pentru o femeie slabă care alăptează, prin niște țări barbare și primejdioase?... Dar toate motivele prin care ar fi putut să-i nimicească hotărârea o găsiră nestrămutată. Gândeam ca și d-ta zise el, dar am voit să te încerc numai; și eu te voi însoți pretutindeni».

* Unul dintre ei și din cei mai de regretat, Bălcescu, s-a prăpădit. Era un erudit de primul ordin și cu toate acestea un spirit practic, foarte curat, foarte luminos. Ar fi fost cel mai mare istoric al țării sale și fără îndoială unul din șefii cei mai înțelepți. <Nu cunosc nimic mai bun, până acum, asupra acestui subiect, nimic mai instructiv decât broșura sa intitulată *Question économique des Principautés Danubiennes*, Chez Charpentier, Palais Royal (Galerie d'Orléans). Această cârtică a fost scrisă în 1850, și în ipoteza în care țara nu se putea elibera decât cu ajutorul Porții. Problema este abordată din profil, dar cu o rară acuratețe>.

Ce curată și rară prietenie! Într-un asemenea devotament cine va putea despărți în viitor pe acești frați, uniți cu inima?*

Ei nu mai așteaptă, închiriază o mică barcă și pleacă. În curând întâlnesc un vapor; căpitanul illiryan le poartă mare interes: el văzuse în ajun pe prizonieri trecând aproape de Vidin. Măine negreșit vor trece Porțile de Fier, acest periculos loc al Dunării, mergând la Sem și atunci fără îndoială vor putea să-i vadă. D-na Rosetti își procură pe barcă câteva haine țărănești, pe care le îmbracă; pe de o parte acest port îi înlesnea apropierea mai în libertate, iar pe de alta o apăra mai bine în contra frigului din luna octombrie. Strângându-și copilul în brațe, se îndreptă în grabă spre fortăreață. Deși era la o distanță, totuși distinge pe prizonieri, vede cum îi urcă în fort.

Îmbrăcată în
haine
țărănești:

Fortărețele turcești sunt mizerabile și garnizoanele lor încă și mai mult. Sunt locuințe vechi dărămate, locuite de fantome. Triștii lor gardieni seamănă cu spectrele unui imperiu în ruină. „Aceste fortărețe, spunea ea, eu le-aș fi cucerit singură“.

Cercetează, ia informații, caută mijloace de pătruns înăuntru; în sfârșit face așa de bine încât capătă învoirea de a-i vedea. Se urcă; înștiințați toți o așteptau. Apariția sa parcă le schimbă soarta; ei se credeau deja liberi și strigau: «Trăiască Republica!».

De atâta timp fără comunicație, fără ziare, fără noutăți în mizerabila lor închisoare plutitoare își păstrasera încă nădejdea de scăpare, seninătatea lor chiar.

Cât soare și senin nu văzură ei, când acest înger de speranțe se așează între ei. Scena era mișcătoare! Chiar nepăsarea turcilor de sentinelă fu nimicită; și ei împărtășeau bucuria lor, unul plânse chiar. Întunecoasa fortăreață umedă, unde creștea iarba prin mijlocul odăilor, parcă luase acum un aer de sărbătoare pentru a primi o asemenea femeie. — «Cum te-ai putut înțelege cu turcii și cu toată lumea țărilor prin care ai trecut? «o întreabă prietenii». Nu știu, le vorbeam limba pe care Dumnezeu mi-o inspira, și eram totdeauna înțeleasă, răspunse ea».

Atât de bine știu să se facă stăpână pe situație, încât turcii îi ofereau mâncarea lor, o serveau mergând să-i caute lapte pentru copil, îl legănau și Liby adormea pe brațele lor.

Acești bătrâni soldați sălbatici, iată-i schimbați în doici.

* Nefericitul și-a scăpat prietenii pentru ca mai târziu să cadă el însuși în mâinile Austriei. El s-a omorât, ori l-au omorât. <Acest ungur, acest valah, ... ah, să spunem și acest francez, este un doliu comun pentru trei popoare. De la el rămâne un excelent tablou, de o linerețe, de un farmec incredibil; el reprezintă România pe Câmpul Libertății, unde o sulă de mii de oameni înconjurau tribuna!>

VI. *Evadarea (octombrie 1848)*. — Franța, atât de bolnavă ea însăși era vie în fundul acestui fort turcesc; ea strălucea pe Dunăre în inima acestor străini. Ajutorul ei așteptat făcea bucuria lor. Vânturile le vorbeau de el. Și dacă un vânt de la vest venea până la crenele, se duceau să vadă dacă nu cumva era zgomet al armatelor noastre în marș.

Încrederea lor însă începuse din nenorocire să scadă, când unul dintre paznici care le era acum prieten șopti d-nei Rosetti la ureche cuvântul: Bosnia. Ei înțeleseseră că îndelunga nehotărâre a Porții luate se sfârșit, că ea trebuia s-asculte ordinele rușilor; să închidă pe prizonieri într-un fort din Bosnia și să-i păstreze acolo.

Nu mai era de întârziat. De a doua zi chiar trebuia de găsit mijlocul de evadare. Conveniră ca a treia zi trecând pe la Orșova oraș român din Austria în momentul când bărcile se apropie de țărm, ei să sară jos pe pământ chemând ajutorul populației române de acolo. D-na Rosetti plecă înainte și află că încercarea nu va izbuti din pricină că guvernatorul austriac e devotat rușilor și departe de a le înlesni fuga le pune piedici; prinși din nou captivitatea lor ar fi mai amară și mai greu de sfârșit.

Cum însă să le dea de veste? D-na Rosetti găsi mijlocul cu o admirabilă prezență de spirit, când îi văzu pe toți pe punțile gimiilor gata să sară, întinde pe mica Liby tatălui său zicându-le: «N-o luați până ce nu v-o dau». Ei înțeleseseră și nu se scoborâră.

<O astfel de tentativă nu putea reuși într-un oraș ca Orșova și sub privirea autorităților. Trebuia mai curând un sat, o populație simplă și bună de țărani români, care se putea interesa de soarta compatrioților lor să-i însuflețească și să-i întărească împotriva turcilor>. D-na Rosetti avu și de astă dată norocul de a căpăta învoirea ca prizonierii să călătorească pe vapoare austriace și remorcați de-a lungul țărmului dinspre Austria ce era presărat cu orașe românești. Dânsa îi urma pe pământ în care țărănești care nu sunt decât trunchiuri de arbori rău îmbinate împreună, adesea se da jos și mergea pe mal ținând pe Liby în brațe, făcând semne și aruncând flori prizonierilor; de comunicat însă nu era chip din pricina carantinei. Ei vedeau de jos pe scumpa lor liberatoare, mergând vioae și grațioasă în costumul de tânără româncă; un singur ștergar pe cap îi ținea părul. Frumoasă, arsă de soare, sub aceste haine de țarancă, fără altă strălucire decât aceea a ochilor ei scânteietori de spirit și de bunătate, adesea le-a făcut efectul unui înger al lui Dumnezeu și nu erau departe de a-i face rugăciuni.

Planul
evadării...

Ei, pe
vapoare
austriace;
dânsa îi
urma pe
țărm

Observ acum că n-am spus nimic de fizionomia doamnei Rosetti, despre rasa, nașterea sa. Perfect română din suflet, de voință prin limbă, e fata unui căpitan scoțian, dar e franceză despre partea maternă, căci e născută la Guernesey. Noi o revendicăm ca franceză și poate bretonă de origină. A fost crescută în Franța, mai mulți ani în Provansa și ar putea fi crezută de provensală. Ea s-a căsătorit în 1847 cu Rosetti, fermecătorul poet ale cărui cântece sunt naționale în România.

*Doamna Rosetti...
origine,
educație*

E mică și brună, nas fin, dar deloc clasic, păr frumos negru; ochi frumoși și strălucitori. În ochii ei, în gura ei o conciliațiune infinită, ceva totdeauna atrăgător și hotărât, multă adresă și prudență.

Acest caracter așa de tare, cu acest curaj de leoaică pare slab într-un punct. Fie sistem, fie exces de iubire ea depinde de toate capriciile copiilor săi, le suportă și li se supune până la slăbirea forțelor sale. Foarte hotărâtă în toate celelalte. Cel mai rar dintre curajuri, ea l-a avut și îl are. Nimeni nu poartă cu mai multă grație sărăcia democratică. Nimeni nu știe mai bine să o îndulcească pentru ai săi. Admirabilă în ziua pericolului, nu e mai puțin în timpul exilului în tristele timpuri de atunci și în privațiunile acelea. Dar alături de ea cine le-ar simți? Admirabil mister al solidarității moderne! aproape de o străină, de o fiică adoptivă a României, exilatul român simte mai bine patria prezentă, geniul ei viu.

„Acest curaj
de leoaică”

<Să revenim.

Obstacolul în a comunica era carantina, severă în această țară. Tot ceea ce a privit malul turcesc, este respins de celălalt mal>. Un agent o urmărea dinadins pentru a împiedica comunicația. La un pas, cum n-o despărțea decât un grilaj al punții, întinse din nou copila; ofițerul austriac ce era de gardă pe punte, o opri! — «Cum! Domnule, gândiți-vă că copilul acesta vrea să-și sărute părintele!... e așa mult timp de când nu l-a văzut!» Ofițerul întorcându-și capul și nemaiputându-se stăpâni zise: «Doamnă, faceți cel puțin astfel ca să nu vă văd».

Cu chipul acesta câștigă pe toată lumea, reglementele toate i se supuneau. A doua zi la amiază căpătă învoirea de a și mânca împreună. În acest timp un ofițer turc trimis de guvernatorul fortăreței unde fuseseră închiși în urmă, venea în toată iuțeala cu ordinul de a-i întoarce pentru a veni din nou la fort.

Cu toate acestea, tot satul era acolo, un sat de români, cărora d-na Rosetti le făcuse cunoscută soarta nenorociților lor compatrioți. Prizonierii încurajați de vădita simpatie a țăranilor declară că nu se vor întoarce. Ofițerul numărându-și soldații simte bine că

Un sat întreg
de români...
îi încurajează...

nu-i de început o luptă cu un sat întreg și pleacă să aducă noi ordine. Prizonierii fără a pierde vreme își iau haina pe umăr și se pun a merge cu pasul omului care aleargă după libertate.

Turcii neavând ce face mai bine se silesc să-i urmeze. Nu era tocmai fără greutate; ei mergeau pe jos, tot așa de iute ca d-na Rosetti în trăsură. Ea luase vin în drum și le dădea la fiecare pas. Turcii de asemeni, măcar că erau îngrijiți de această călătorie care semăna a fugă, se mângâiau bând tot lungul drumului; și apoi ei erau acum pe pământ creștin, unde se simțeau mai liberi de prescripțiile lui Mahomed.

Astfel ajunseră seara la Sfenița. D-na Rosetti, care ajunsese mai înainte, le pregătise o masă bună, vin, cafea îndeajuns, lichioruri etc. Turcii, tulburați deja de băutura de peste zi, își pierd mințile cu desăvârșire, fumează, pică de somn. Unul dintr-înșii nemaiputându-se ține pe picioare, se culcă și avu grija de a zice prizonierilor: «Nu cumva să plecați, fără a mă fi deșteptat».

În această liniște adâncă, deodată turcii sunt turburați. D-na Rosetti aduse pe primar, pe preot și o mulțime de locuitori: «Unde vă sunt pașaporturile? îi întreba primarul. Cum ați îndrăznit să intrați cu arme pe pământurile M. S. Împăratul?» Bieții turci nu știură ce să răspundă. Rolurile se schimbă; acum ei sunt prizonieri și stăruiesc să li se dea libertatea.

„Prizonierii”
erau acum
„fugari” în
cărute...

VII. *Fuga printre trei popoare în arme. Sosirea la Viena.* — Era miezul nopții, cinci căruțe așteptau la poartă. D-na Rosetti și prietenul său Rosenthal asistau la explicare; dar deja prizonierii se urcaseră în căruțe și alergau voioși pe câmp. Dânsa proteja astfel retragerea și nu întârzia de a-i ajunge.

Într-o întinsoare meraseră timp de 20 de ore în aceste căruțe. Biata femeie mergea mereu împovărată și cu copilul care nu voia și nu cunoștea decât brațele mamei. Puterile îi lipseau; bărbatul său nu putea s-o ajute decât susținând-o puțin, sau ridicându-i brațele.

În satul în care se deteră jos nu mai rămăsese decât un singur bordei, singurul scăpat de lupta dintre unguri și sârbi. Era cea mai primejdioasă parte a călătoriei ce le rămăsese de făcut. Atât o parte cât și cealaltă, învrăbiți ca niște sălbatici, omorau fără milă pe toți aceia care nu dovedeau la minut că erau de partea lor. Fugarii noștri aveau de ce se teme; nici slavii, nici ungurii nu erau pentru ei. Românii chiar li se arătară câte o dată vrăjmași, luându-i drept boieri fugiți din București, pe care și-i închipuiau niște tirani goniți din România. <Război înfiorător! război deplorabil! Fruct oribil al

orbirii, al minciunilor perfide pe care le-au semănat rușii. Interesele lor față de toate aceste popoare erau în general aceleași, și ei se credeau dușmani!... Chiar ungurii, dacă pierdeau o parte din stăpânirea lor, câștigau, ceea ce valorează mult mai mult, consolidarea definitivă a libertăților ungurești și înjosirea Austriei.

Război...
fruct
al orbirii...

În cele trei tabere, ungară, slavă și valahă, noi aveam prieteni. Mă gândesc la aceasta cu groază! Așa cum erau ai mei, elevii mei și aproape fiii mei, ei puteau, în aceste ciocniri oarbe să omoare pe alții nu mai puțin prieteni pentru mine. În tabăra ungară, în taberele valahe și slave, școlile franceze erau reprezentate! Din orice parte s-ar fi ucis, Parisul trebuia să plângă și pentru Franța era un doliu.>

În tot lungul drumului treceau oameni înarmați, noaptea se auzeau strigăte îngrozitoare în toate limbile; prin gropi morți; satele erau deșarte și casele pe jumătate arse.

În Banat din timp în timp, pichete de cavalerie opreau mica caravană. Astfel odată ea fu oprită și dusă într-o tabără sârbească în minutul chiar în care o parte mare de cavalerie ungurească era gata să se scoboare de pe colinele ce se aflau în fața noastră; deci o luptă trebuia să aibă loc fără întârziere.

Trec prin
Banat

«Să mă ducă înaintea generalului» zice D-na Rosetti. «E la masă doamnă». În urma mai multor stăruințe fu introdusă în cort, singură dinaintea tuturor acelor ofițeri. — «Generale, nu putem rămâne aci în momentul bătăliei.»

Generalul dă ordin să introducă și pe bărbatul său cu ceilalți tovarăși pe care îi primește cu multă politețe, oferindu-le câte o cafea. Unul dintr-înșii uită primejdia, începe cu șeful sârb o intervorbire politică. D-na Rosetti îngrijată de încetineala șefului, bănuind că dinadins o face, apucă paspoartele pe care le găsisese pe masă, ia un condei, îl pune în mână zicându-i: «Iscălește generale». El iscălește și d-na le împarte prietenilor.

La cel din urmă care era al d-nei Rosetti și care purta și numele său de familie (Grant) el exclamă: «...O engleză!» Nu-i venea a crede.

Putură deci să-și urmeze drumul; dar prin câte primejdii! Răsvrățiții puteau să-i sugrume. Guvernul austriac putea să-i oprească. Parcă nu era el înștiințat de către ruși sau turci de evadarea lor? La Panciova, aproape de Semlin, d-na Rosetti se hazardă să ia oarecare informații. Consulul englez precum și alte persoane îndatoritoare îi spuseră că aveau totul de temut, că consulul austriac ar fi gata să-i aresteze. Fără întârziere ei se despărțiră, căci numărul lor prea mare, îi putea trăda. Cea mai mare parte se urcară în vaporul ce

... aproape
de Semlin se
despărțiră...

mergea în susul râului Sava. Tot soiul de oameni erau pe acel vapor, fel de fel de nații, de limbi, de partide; toți înarmați până-n dinți, disputându-se fără a se putea înțelege asupra problemelor timpului. În fiecare moment se scoteau pumnalele; alții în joacă trăgeau focuri de pistol.

Ce e mai ciudat în această călătorie e că proscrișii noștri, cu gândul tot la ideile lor, nu erau atâta preocupați de primejdia în care se aflau, cât de a face propagandă. În tabăra sârbească de care vorbirăm mai sus, ei explicau șefului cum sârbii, slavii în general, lucraseră contra lor înșile și în ce falsă pozițiune s-au pus pentru ridicarea Austriei. Acest cuvânt — falsă pozițiune — a fost simțit de minune, repetat de mai multe ori. „Falsă, foarte falsă în fapt“, ziceau ei. De altfel, aceste idei erau deja în inima sârbilor.

În Agram
[Zagreb]

Intrând în incinta atât de dorită a Agramului, unde credeau să găsească o oarecare siguranță, cel dintâi lucru care-i izbi, fu arestarea mai multor ofițeri croați sau sârbi, pe care austriacii o făceau chiar în minutul acela și gata a pune în fiare pe apărătorii lor.

intrarea în
Viena

Intrarea în Viena fu și mai tristă. Era a doua zi după o bombardare. Austria învingătoare prin discordia nesăbuită a celor trei popoare, își restabilise pentru câțiva timp tronul slăbiciunii sale, pe acele dărâmături și ruine inegale și gata să cadă.

[Textul francez]

JULES MICHELET, PRINCIPAUTÉS DANUBIENNES. MADAME ROSETTI, 1848

«A Liby (Libertate), née le 18 juin 1848, le jour où éclata la révolution valaque.

Paris, 1853 juillet 10

Ton innocence, chère enfant, garda ta mère dans les plus grands dangers, quand elle-même sauva les forts et les vaillants, les sauveurs de ton peuple. Ta vue désarma les barbares. Sans toi, les libérateurs de la Roumanie étaient perdus, ensevelis aux déserts de la mort, aux glaces russes, d'où l'on ne revient pas.

Puisse ta jeune patrie, née d'hier comme toi, innocente comme toi, la dernière née des nations et l'orpheline, l'enfant trouvée (ainsi l'appelle un de ses fils); puisse la Roumanie, à travers tant d'orages, aborder avec toi au bon port de la Providence!»

III. *La révolution valaque de 1848.* — C'était le 18 juin 1848. Madame Rosetti était dans les douleurs d'un premier enfant.

tement. Son mari, au pied de son lit, attendait, plein d'anxiété, d'impatience; il regardait sa montre. Sa femme savait pourquoi: à six heures devait se faire le premier pas de la révolution.

Rosetti devait accompagner deux amis qui partaient pour soulever le pays. La patrie l'appelait. Il était retenu par les cris de sa femme. Non moins inquiète du retard, elle voulait puissamment qu'il fût libre. Il le fut. L'enfant était né! «Dieu merci!; embrasse-le, et pars! telles furent ses premières paroles; elle sourit de bonheur, quoique le premier baiser qu'elle reçut comme mère fût un baiser d'adieu.

Fixée au lit, dans ce moment de trouble, immobile et ne pouvant rien, elle souffrait beaucoup et se taisait. Elle n'était pas seule, et ne pouvait pas même suivre son mari en esprit. Sa chambre était ouverte, les visites arrivaient; de compatissantes amies venaient, curieusement, regardaient, observaient. Cette chambre, cet appartement, c'était, on ne l'ignorait pas, le vrai foyer du mouvement, c'était la France à Bucharest, et la France de Février. Les actes de Paris, ses brûlantes paroles, avaient eu leur écho dans le salon de Rosetti. Cette naissance même et ce berceau effrayaient comme augure: l'enfant, cette Liby qui semblait innocente, fallait-il s'y fier? N'était-ce pas la révolution?

La tyrannie avait un œil ouvert sur madame Rosetti, un espion dans sa chambre, qui ne la quittait pas. Dans ces moments d'un premier accouchement, où la jeune femme aurait besoin des soins et des bras maternels, une étrangère la soignait, mais pour la dénoncer. Pas un mouvement, pas un soupir, qui ne fût noté: une femme s'échappait par moments et courait dire à la princesse ce qu'elle avait vu ou soupçonné.

La révolution éclata à Bucharest le 23 juin, la veille même du jour où celle de Paris périt étouffée dans le sang, périt, et non pas seule! Les libertés renaissantes de toutes les nations de l'Europe eurent l'affreux contre-coup!

Le 22 avait été un jour brûlant, d'excessive chaleur. La nuit, l'accouchée, dans son lit, entendait d'étranges bruits, des clameurs et des sifflements, des décharges lointaines, sans savoir si c'était l'orage ou la révolution. Tout à coup les fenêtres s'ouvrent à grand bruit; les vitres se brisent, les rideaux volent. La mère, saisie, serre son enfant. Une trombe avait rasé la ville, le grand souffle de Dieu! les âmes des ancêtres? ou celle de la patrie nouvelle? La Roumanie naissait dans les tempêtes.

Un matin, une dame, une amie véritable, trop instruite de la vérité, entre et dit: «Rosetti devrait bien se cacher.» Un bruit d'ar-

mes, d'éperons se fait bientôt entendre. Un ami entre, pâle: «Rosetti est arrêté!» A ce coup, elle ne fit paraître aucune émotion; elle serra, croisa ses deux mains sous sa couverture. On lui apporte à boire; elle boit lentement. Ceux qui l'observaient n'aperçurent nul trouble, nul signe de crainte.

Elle se contentait ainsi tant qu'elle eut des témoins suspects. Le soir, deux serviteurs entrèrent, vieilles gens attachées dès longtemps à la maison des Rosetti: un Albanais, une vieille nourrice. Ils regardèrent, avec des yeux pleins de larmes, le portrait de la mère de Rosetti, morte naguère; l'accouchée avait mis ce portrait au pied de son lit, pour la voir pendant ses douleurs et s'encourager de cette vue. — «Ah! que Dieu a bien fait, disaient-ils, de prendre avec lui notre bonne dame, avant qu'elle ait vu de telles choses!» A ces paroles touchantes, madame Rosetti ne put plus résister... son cœur s'ouvrit; des larmes abondantes lui vinrent, la soulagèrent, après ce grand effort.

La révolution eut lieu, on le sait, par le bon cœur du peuple, qui ne put laisser dans les fers ceux qui s'étaient risqués pour lui. Il força les prisons. Voilà Rosetti libre; il revenait chez lui, rassurer, consoler sa femme. Un homme tout défait l'arrête dans la rue, c'est le gendre du prince: «Sauvez le prince, dit-il, le peuple menace sa vie.» Rosetti, au fond du palais, le trouve pâle et tremblant, prêt à faire, à dire, à signer tout ce qu'on lui présente. Il signe, et de grand cœur, l'acte des libertés du peuple. Il prend pour ses ministres les hommes de la révolution.

Mais la peur succède à la peur. Le consul de Russie lui montre les armées du czar qui vont fondre sur lui. Il veut fuir, il abdique. «Les portes sont ouvertes, dit Rosetti, c'est moi qui vous sauverai.» Le jour même, en effet, à travers un peuple frémissant, Rosetti l'emmenait en voiture. Le soir encore, il fit partir le ministre détesté du prince, plus haï que son maître. Mais, cette fois, le peuple était furieux; on ne pouvait le payer de paroles: «Qui l'a sauvé? qui l'a sauvé?» C'était le cri général qui courait partout: «Trahison!» Rosetti paraît au balcon, et dit froidement: «Qui l'a sauvé?.. C'est moi!» Il y eut un moment de silence. Puis, un tonnerre d'applaudissements s'éleva de la place; le peuple fut reconnaissant de trouver en son chef sa pensée véritable, sa meilleure volonté, obscurcie un moment par la vengeance et la fureur.

Il avait bien gagné cette fois de revoir sa famille, l'enfant, la jeune mère, cette femme courageuse, adorée. Il traversa les rues, pleines d'une population attendrie, sous une pluie de bénédictions et de fleurs. Les fleurs sont rares à Bucharest. Chacun n'en a que ce

qu'il cultive à sa fenêtre. Une femme, transportée, réunit son jardin en une seule couronne aux trois couleurs françaises et l'offrit à Rosetti. «Tiens, dit-il en la déposant sur le lit de sa femme; toi aussi tu l-as méritée.»

IV. *La trahison.* — La voilà, cette révolution brillante et pure! Mais combien en péril! L'ennemi de toutes parts... Les Turcs, les Russes, les Autrichiens, ne vont-ils pas s'abattre sur ce pays infortuné, sans défense naturelle, sans forteresses, tant de fois ouvert à l'ennemi!; Où est la France? Ah! la France est bien loin... Elle-même se cherche, après les jours affreux de Juin, et elle ne peut plus se trouver.

Pendant que la révolution valaque regarde d'où viendra l'ennemi, elle l'a en elle-même. Une réaction militaire se fait dans Bucharest, sur le faux bruit de l'arrivée des Russes. Le gouvernement, entre ces deux périls, se retire aux montagnes, seules forteresses où l'on puisse tenir. Heureusement le peuple ne l'entend pas ainsi. Perdre en un jour toutes ses espérances, ses lois nouvelles et les hommes qu'il aime!.. Sans chef, il prend les armes; d'un rapide effort il renverse la réaction russe et les amis de l'étranger. C'était le 12 juillet; madame Rosetti, qui n'avait pu suivre son mari, qui écoutait, dans une extrême anxiété, les bruits terribles qui remplissaient la ville, entend avec transport les cris vainqueurs du peuple. Elle fait venir une voiture, ne marchant pas encore; elle prend Liby dans ses bras et se lance dans cet océan d'hommes armés. Une foule compacte ne permettait pas d'arriver au palais. Un des plus jeunes chefs, Bratiano le jeune, haranguait au balcon. La voiture est saluée, entourée, assiégée, presque écrasée. Madame Rosetti se fait donner des ciseaux, et découpe, pour toute la foule, la précieuse écharpe bleue, or et rouge, que son mari porta aux premiers jour de la révolution, qu'elle avait serrée jusqu-là et réservée pour ses enfants.

Moment sublime d'héroïque fraternité, d'une joie grave et non sans ombre!.. On voyait l'avenir.

L'ennemi arrivait tout à l'heure.

Cette femme qui apportait son enfant, elle-même, à la patrie, elle eût voulu donner des armes, et elle n'avait qu'un drapeau à donner, un drapeau coupé entre tous; elle en distribuait les fragments, comme on jette des fleurs aux martyrs.....

Un spectacle inouï s'offrait aux regards. Ce n'était pas seulement Bucharest et la ville, mais les campagnes tout entières avaient avidement saisi la délivrance. La liberté y fut non-seulement

adoptée, mais comprise. Les adresses innombrables, les discours, les observations que les paysans transpirent au gouvernement, et que peut-être on publiera un jour, témoignent de la vive intelligence de ce peuple longtemps dédaigné, de sa naïve sagesse.

La Russie, très-bien informée, ne jugea point à propos de hasarder ses troupes. Un peuple en ces moments, fût-il sans armes, est une force énorme, une puissance illimitée, comme celle de la nature; toute armée se briserait contre. On employa la trahison.

Et d'abord, on cacha la main de la Russie. Nulle part l'uniforme détesté n'apparut. Les Cosaques, la lance en arrêt, restèrent à la frontière. On fit entrer les Turcs. L'armée turque vint, mais en amie; elle avança, négociant, demandant qu'on effaçât telle chose de la constitution, qu'on ajoutât telle autre. Dans cette armée, près de ses chefs, et pour le surveiller, se trouvait le vrai chef qui menait tout, le général russe Duhamel, le tyran naguère de la Valachie.

La plaine de Bucharest offrait un spectacle extraordinaire. D'un côté, l'armée turque, suspendue sur la ville comme un nuage sombre, qui ne laisse pas voir ce qui est dans ses flancs. Est-ce la grêle, ou la pluie fécondante? D'autre part, cent cinquante mille Valaques couvraient la plaine, grand peuple, qui venait, plein de confiance, s'entendre avec ses magistrats, et baiser les pieds de la Liberté. Sa statue colossale ornait la grande place. Ils voyaient les Turcs de bon œil, comme amis, comme défenseurs. Ces amis, en effet, veulent voir de plus près les chefs du peuple, Rosetti et les autres, aviser avec eux sur ce qui est à faire: on les prie de venir au camp. Ils y vont, et la réception fraternelle qu'ils y trouvent, c'est de se voir enveloppés d'un triple rang de baïonnettes. Le Russe, assis près du pacha, leur indiquait assez qu'ils étaient tombés dans la toile de l'horrible araignée du Nord.

A ce moment, madame Rosetti, sa Liby dans les bras, avec les dames de la ville, était au milieu de la plaine; elle distribuait du pain aux paysans.

Ce peuple immense, qui campait là, souffrait beaucoup et du défaut de vivres et du froid des nuits, bivouaquant sous le ciel dans cette saison déjà froide aux plaines du Danube (25 septembre). N'importe, ils restaient là, avec une patience admirable. Leur instinct leur disait qu'ils devaient, à tout prix, veiller, défendre peut-être leurs libertés naissantes.

Un violent tumulte s'élève, la foule tourbillonne, plusieurs arrachent leurs bonnets, leurs cheveux. Trahison! Ils voyaient au loin de toutes parts les escadrons des Turcs qui marchaient sur la ville, pour entrer par toutes ses portes. Elle aussi, elle veut rentrer,

donner l'alarme; un cavalier turc l'en empêche, arrête ses chevaux; elle montre Liby; le Turc lâche les rênes. Elle rentre, elle crie, elle appelle ses femmes; déposant son enfant chez elle, à la garde de Dieu, elle veut courir seule au palais du gouvernement. Les Turcs étaient déjà partout; des scènes hideuses de pillage se voyaient à chaque maison. Un ami la rencontre, l'arrête: «Où courez-vous? Les membres du gouvernement qui restaient ont eux-mêmes empêché le peuple de combattre...» Malgré cette défense, le corps des pompiers de Bucharest refusa de se rendre; une heure entière, cent cinquante hommes tinrent contre douze mille; ils tuèrent une foule de Turcs, et, périssant eux-mêmes, sanctifièrent leur jeune drapeau de leur sang.

La position de ces misérables pillards n'était nullement sûre dans Bucharest. Il y avait toujours là, à la porte, un grand peuple indigné et sombre, qui ne s'en allait pas. Le lendemain de l'invasion, un homme colossal entre chez madame Rosetti, malgré ses domestiques. Ce géant, les bras nus, ceint de l'écharpe des Valaques, s'était signalé dans le combat. «Madame, lui dit-il, laissez-nous faire; nous avons enterré des armes et des drapeaux; nous sommes deux mille hommes bien résolus; nous tomberons sur le camp; nous les délivrerons.» Mais elle recevait en même temps, par le consul anglais, la parole du commandant turc, qui affirmait que, sous trois jours, ils seraient délivrés.

Au troisième, on ne peut les délivrer encore. Mais demain, à midi, ils partiront pour la frontière hongroise avec des passe-ports et une escorte pour qu'ils n'aient rien à craindre des surprises des Russes. Le matin, bien avant midi, elle retourne au camp... Plus de camp, plus de tentes; tout a disparu par enchantement; la place est vide et la plaine déserte. Une sentinelle turque était là seule, et sans rien dire, de la pointe de sa baïonnette derrière l'épaule, montra le chemin de Turquie, le midi et non l'est. Ce fut un trait de lumière; elle comprit, malgré tous ses amis, malgré les assurances renouvelées du consul anglais, qu'on ne les menait pas à la frontière hongroise, mais bien vers le Danube, que la Russie défendait aux Turcs de tenir leur parole, et le constituait geôliers de ses ennemis.

Tout le jour, elle achève à la hâte la vente de ce qu'elle a de précieux, reçoit des dons, des pleurs de ses amies. Elle quitte, pour toujours, cette maison aimée, ce cher foyer de la famille, qui fut celui des libertés d'un peuple. Elle s'en va, le soir, n'emportant rien que ses habits, un manteau pour couvrir son enfant; de longtemps elle ne devait, dans la poursuite de ses chers prisonniers, habiter

sous un toit. Liby, si jeune, pour maison, pour berceau, n'eut que le manteau de sa mère.

V. Madame Rosetti poursuit et rejoint les prisonniers. — Un seul homme l'accompagnait, et c'était un danger de plus. Elle emmenait, déguisé, avec elle, un proscrit qu'on cherchait partout, celui en qui on redoutait l'esprit le plus rare chez ces races, la fixe volonté; celui qui, dans sa tête sombre, sous sa forêt de cheveux noirs, couve, toujours silencieux, la résolution immuable, l'inextinguible flamme, témoin vivant des origines romaines de ce peuple. — C'est l'aîné des Bratiano. Il la quitte bientôt, sentant combien sa tête, si connue et si cruellement poursuivie, aurait aggravé son péril.

Donc seule, la nuit entière, sous une violente pluie, elle alla, navigua à travers les steppes inondés et sans route. Les cataractes du ciel s'étaient ouvertes; le sauvage Danube, soulevé en nuées, retombait en torrents. La nature semblait faire la guerre à cette pauvre femme errante, à l'enfant innocent. — En réalité, elle les servait. — Cette pluie protégeait le voyage; on ne rencontrait personne; on n'eût pas soupçonné l'invasion de deux armées barbares; les plus barbares, les Russes, étaient entrés!

L'émotion, le froid, la fatigue, avaient tari son sein. Liby criait; se cris navraient sa mère. On change de chevaux à une misérable cabane; une paysanne en sort: «Eh! madame, donnez-moi l'enfant, il prendra de mon lait.» Douce consolation! de trouver au désert, dans cette nuit glacée où le ciel semblait impitoyable, l'aimable hospitalité, la chaleur du cœur maternel!

Au matin, elle voit enfin le fleuve immense, et au delà la rive, une petite ville turque. Son cœur ne l'avait pas trompée. Un bateau de guerre était à l'ancre, au milieu du Danube, et contenait les prisonniers*. Un homme était sur le rivage; elle s'adresse à lui; c'était, par grand bonheur, le médecin du chef turc de la ville voisine. Par lui, elle demande à partager la captivité de son mari. Demande refusée, heureusement: enfermée avec eux, elle n'aurait pu les servir. Elle les verra seulement. Une barque était là, avec sept Turcs, qui pouvaient mener au bateau. Trompée par les Turcs tant de fois, elle avait sujet d'hésiter. N'était-ce pas un leurre, une cruel-

* Ce bateau, arche sainte du naufrage d'un peuple, contenait son gouvernement, sa littérature (en partie), son âme et sa pensée. espérons-le, son avenir!... des politiques, des historiens, des professeurs, des magistrats, des poètes, des économistes, etc.: Aristia, Balcesco, Boliac, Bolintiniano, Jean Bratiano, trois Golesco, Gradistiano, Jonesco, Ipatesco, Snagoveano, Rosetti, Voinesco, Zane.

le dérision? Ces Turcs, barbares et corrompus, respecteraient-ils la jeune femme qui venait seule à eux? Loin du rivage et de l'autorité, ne se feraient-ils pas un jeu du plus cruel des attentats? Elle ne s'arrêta à nulle de ses idées; elle mit Liby sur sa poitrine; armée d'elle et cuirassée d'elle, forte de son enfant, elle se mit hardiment dans la barque, et elle n'y trouva que respect.

Elle est enfin sur le ponton, elle voit ses amis; elle met son enfant dans les bras de son père; elle donne à tous les proscrits des nouvelles des leurs, une ligne à chacun, des messages d'affection. Rien n'était plus misérable que leur situation: nourris de quelques oignons secs et de biscuits de mer, couchant sur les boulets, mal abrités de l'air, presque sans vêtements (ils étaient tels que la trahison les avait trouvés au camp des Turcs); plusieurs ont gardé des douleurs, des maux de poitrine, dont rien n'a pu jusqu'ici les guérir*.

On les menait vers Orsova, première ville de l'empire d'Autriche, où les Turcs assuraient qu'ils seraient délivrés. Madame Rosetti les devance. Elle les y attend. Mais quelle longue attente! Cette traversée de trent-six heures, ils la firent en trois semaines. Remarqués contre le courant par des hommes à pied, ils avançaient à peine. Parfois on s'arrêtait tout un jour au milieu du fleuve. Ce retard étonnant ne s'explique que par une chose. La Porte négociait à Pétersbourg; peut-être alléguait-elle la parole donnée; on attendait des ordres, ce que déciderait la clémence connue de la Russie.

Dans ce retard si long, madame Rosetti se consumait d'impatience, formant mille vains projets, les yeux attachés tristement sur ce grand fleuve indifférent, qui roulait et roulait toujours sans lui rien apporter de ce qu'elle brûlait de savoir. Elle eut pourtant une consolation: un ami dévoué vint la rejoindre, un Hongrois, mais Roumain de cœur, un héros d'amitié. Rosenthal, artiste distingué, avait improvisé à Bucharest la Liberté qu'adora tout un peuple. Fugitive dans son plus touchant symbole, dans Liby et sa mère, la Liberté trouva en Rosenthal un compagnon fidèle.

Puisse ce souvenir fonder l'alliance nouvelle entre les deux grands peuples qui pour un moment se sont méconnus! Ce cher trésor de la patrie roumaine eut pour défenseur un Hongrois.

* L'un d'eux et des plus regrettables, M. Balcesco, n'a plus fait que languir. Nous venons de le perdre. C'était un érudit de premier ordre, et pourtant un esprit pratique, très-net, très-lumineux. Il eût été le grand historien de son pays, et sans nul doute un de ses chefs les plus sages. Je ne connais rien de meilleur jusqu'ici sur ce sujet, rien de plus instructif, que sa brochure intitulée: *Question économique des Principautés Danubiennes*, chez Charpentier, Palais-Royal (galerie d'Orléans). Ce petit livre fut écrit en 1850, et dans l'hypothèse où le pays ne pourrait s'affranchir qu'avec l'aide de la Porte. La question est montrée de profil, mais avec une rare netteté.

Un jour, assis sur une pierre, le fleuve sous les yeux: «Que ferez-vous? dit Rosenthal à son amie rêveuse. — Je les suivrai partout, et je partagerai leur sort. — Mais quoi! un tel voyage pour une faible femme qui allaite un enfant, à travers ces pays barbares, ces routes dangereuses!» Il énuméra les raisons par lesquelles on pouvait combattre son projet, et la trouva inébranlable. «Je pensais comme vous, dit-il, mais j'ai voulu vous éprouver. Et moi aussi, je vous suivrai partout.»

Rare, touchante fidélité d'une amitié si pure! Ce frère et cette sœur, unis de cœur, dans un tel dévouement, qui les séparera dans l'avenir*?

Ils n'attendent plus. Ils partent, louent une petite barque, se lancent sur le grand fleuve. Ils rencontrent bientôt un bateau à vapeur. Le capitaine illyrien leur témoigne un vif intérêt, il a rencontré les prisonniers la veille, il les a vus passer près de Vidin. Demain, probablement, ils quitteront les pontons pour franchir la Porte de Fer, ce dangereux passage du Danube; ils passeront à Sem, et sans doute on pourra les voir. Madame Rosetti obtient sur le bateau quelques habits valaques; elle se déguise en paysanne pour approcher plus aisément. Sous ce costume, qui garantissait mieux des froids brouillards d'octobre dont le fleuve se couvre au matin, glacée, mais non de cœur, serrant son enfant dans ses bras, elle fuit la rive turque, les yeux fixés sur une forteresse qui la domine au loin. Quoique à grande distance, elle voit, elle distingue les prisonniers qu'on fait monter au fort.

Les forteresses turques sont misérables et leurs garnisons encore plus. Ce sont de vieux logis croulants et délabrés qu'habitent des fantômes. Leurs tristes gardiens semblent les spectres d'un empire en ruine. «Ces forteresses, disait-elle, je les aurais prises moi seule.»

Elle rôdait autour, sans perdre de temps, s'enquêrait, s'ingéniait. Enfin, elle fait si bien, qu'elle obtient de les voir. Elle monte. Ils étaient avertis, ils attendaient; tous étaient aux créneaux. Sa seule apparition semblait avoir changé leur fortune; ils se croyaient libres déjà, et criaient: «Vive la République!»

Depuis longtemps sans communication, sans journaux, sans nouvelles, dans leur misérable prison flottante, ils avaient gardé

* L'infortuné a sauvé ses amis, mais pour tomber plus tard lui-même dans les mains de l'Autriche. Il s'est tué, ou on l'a tué. Ce Hongrois, ce Valaque... ah! disons aussi ce Français, est un deuil commun pour trois peuples. Un excellent tableau reste de lui, d'une jeunesse, d'un charme incroyables; il représente la Roumanie dans le champ de la Liberté, où cent mille hommes entouraient la tribune.

leur espoir, leur sérénité même. Tout leur semblait parler de délivrance. Vrais enfants de la France, ils n'avaient pas le moindre doute qu'elle ne vînt à leur secours, ne traversât l'Europe, le monde, s'il l'eût fallu, pour les délivrer.

Combien plus de soleil virent-ils, d'azur au ciel, quand parmi eux s'assit cet ange d'espérance!

La scène était touchante, et personne n'y eût résisté. Le flegme des Turcs n'y tint pas. Ils se mirent tous de la patrie, et la joie fut commune. L'un d'eux pleurait. La sombre forteresse humide où l'herbe croît au milieu des chambres avait pris comme un air de fête pour recevoir une telle femme, et elle s'illuminait de son regard.

«Comment vous faisiez-vous entendre de ces Turcs, de tant de populations qu'il vous a fallu traverser?» A cette question que lui font ses amis, elle répond toujours: «Je n'en sais rien; je parlais la langue que Dieu m'inspirait, et ils me comprenaient toujours.»

Qu'elle avait bien raison de dire qu'à elle seule elle aurait pris ces forts! Celui-ci déjà s'était rendu, et elle y était maîtresse. Les Turcs lui offraient leur repas, la servaient, allant chercher du lait pour son enfant. Ces vieux soldats farouches, les voilà changés en nourrices; il s'emparent de l'enfant, le bercent, et Liby s'endort dans leurs bras.

VI. *L'évasion (octobre 1848)*. — La France, si malade en elle-même, était vivante au fond de ce fort turc; elle rayonnait sur le Danube dans le cœur de ces étrangers. Son secours attendu faisait leur joie. Les vents leur en parlaient. Et si un souffle de l'ouest venait jusqu'aux créneaux, ils allaient voir si ce n'était pas un bruit de nos armées en marche.

Leur confiance baissa malheureusement, quand un de ces Turcs, devenu leur ami, dit à l'oreille de madame Rosetti ce seul mot: *Bosnia*. Il comprirent que la longue hésitation de la Porte était finie, qu'elle allait obéir aux Russes, enfermer les captifs dans un fort de Bosnie et les leur garder là.

Il faut donc se hâter, trouver dès demain, s'il se peut, un moyen d'évasion. Ils conviennent que le lendemain, en passant devant Orsova, ville valaque de l'empire d'Autriche, au moment où les barques approchent du rivage, ils sauteront à terre, invoqueront le secours de la population valaque. Madame Rosetti les devance à Orsova, et elle apprend que la tentative échouerait. Le gouverneur autrichien de la ville est dévoué aux Russes; loin de favoriser

l'évasion, il y mettrait obstacle; ressaisis, leur captivité n'en serait que plus dure et plus difficile à briser.

Comment les avertir? Madame Rosetti y parvint.

Avec une présence d'esprit admirable, quand elle les vit tous sur les ponts de leurs barques, déjà prêts à sauter, elle tend sa petite *Liberté* à son père et leur dit: «Ne la prenez pas avant que je ne vous la donne.» Ils comprirent et ne descendirent pas.

Ce n'était pas dans une ville comme Orsova, et sous l'œil des autorités, qu'une tentative pouvait réussir. Il fallait plutôt un village, une population simple et bonne de paysans valaques qu'on pût intéresser au sort de leurs compatriotes, animer, amener contre les Turcs. Madame Rosetti eut ce bonheur d'obtenir qu'ils feraient le voyage sur bateaux autrichiens, et seraient ainsi remorqués le long de la rive autrichienne, dont presque tous les villages sont valaques. Elle suivait par terre dans les rudes chariots du pays, qui ne sont autre chose que de simples troncs d'arbres, mal agencés ensemble. Souvent elle descendait, suivait à pied les bords très-hauts et escarpés, portant Liby, faisant des signes aux prisonniers et leur jetant des fleurs. Ils la voyaient d'en bas, leur chère libératrice, marcher, vive et gracieuse, dans son costume de jeune femme valaque; un simple fichu sur la tête retenait ses cheveux. Belle, brunie au soleil, sous cet habit de paysanne, sans autre éclat que celui de ses yeux étincelants d'esprit et de bonté, elle leur fit souvent l'effet d'un ange de Dieu, et ils n'étaient pas loin de lui faire des prières.

Je m'aperçois ici que je n'ai rien dit de la figure de *madame Rosetti*, de sa race, de sa naissance. Parfaitement Valaque de cœur, de volonté, de langue, fille d'un capitaine écossais, mais Française du côté maternel, elle est née à Guernesey. Nous la revendiquons comme Française et peut-être Bretonne d'origine. Elle a été élevée en France, plusieurs années en Provence, et vous la croiriez Provençale. Elle a épousé, en 1847, Rosetti, le charmant poète, dont les chansons sont nationales dans la Roumanie.

Elle est petite et brune. Nez fin, mais point du tout classique; beaux cheveux bruns; beaux yeux veloutés et brillants. Dans les yeux, dans la bouche (qui est toute nature, tout éloquence et tout amour), une conciliation infinie, quelque chose à la fois d'attrayant et de ferme, beaucoup d'adresse et de prudence.

Ce caractère si fort, avec ce courage de lionne, semble faible en un point. Soit système, soit excès d'amour, elle dépend de tous les caprices de ses enfants, les endure et leur obéit jusqu'à extinction de ces forces.

Très-ferme en tout le reste. Le plus rare des courages, elle l'a eu, elle l'a. Personne ne porte avec plus de grâce la pauvreté démocratique. Personne ne sait mieux l'adoucir pour les siens. Admirable au jour du danger, elle ne l'est pas moins dans les longues épreuves de l'exil, dans ses tristesses et ses privations. Mais, près d'elle, qui les sentirait? Admirable mystère de la solidarité moderne! c'est près d'une étrangère, d'une fille adoptive de la Roumanie, que l'exilé roumain sent le mieux la patrie présente, son vivant génie, son foyer.

Revenons.

L'obstacle pour communiquer, c'était la quarantaine, sévère en ce pays. Tout ce qui a touché la rive turque est repoussé de l'autre rive. Un agent la suivait exprès pour empêcher la communication. A une halte, séparée par une grille du pont qui menait aux bateaux, arrêtée par un officier autrichien qui gardait le pont, elle lui tend Liby: — «Quoi! monsieur, songez donc que cet enfant veut embrasser son père!.. Il y a si longtemps qu'elle ne l'a vu!» L'officier détourna la tête et ne résista plus: — «Madame, faites du moins que je ne vous voie pas.»

Elle gagnait ainsi tout le monde. Les règlements fléchissaient ainsi devant elle. Le lendemain, à midi, elle obtint qu'ils déjeunerai-ent ensemble. Un cavalier cependant arrivait en grande hâte, un officier turc envoyé par le gouverneur de la dernière forteresse où ils étaient entrés. Ordre de rebrousser chemin, de revenir au fort.

Tout le village était là cependant, qui regardait les prisonniers, un village de paysans valaques, que madame Rosetti avait mis déjà dans les intérêts de leurs infortunés compatriotes. — Ceux-ci, encouragés par la sympathie visible des paysans, déclarent qu'ils ne retourneront pas. — L'officier turc, en comptant ses soldats, sent bien qu'il ne peut entreprendre de lutter contre tout un village; il va chercher de nouveaux ordres. — Les prisonniers, sans perdre de temps, jettent leurs habits sur leurs bras, et se mettent à marcher, du pas dont vont des hommes qui courent après leur liberté. Les Turcs, ne pouvant mieux, s'efforcent de les suivre. Ce n'était pas sans peine: ils allaient à pied aussi vite que madame Rosetti en voiture. Elle avait pris du vin en route, et leur en donnait à chaque halte. Les Turcs aussi, quoique inquiets d'un voyage qui semblait une fuite, se consolait en buvant tout le long de la route; ils étaient, après tout, sur la rive chrétienne et se sentaient plus libres des prescriptions de Mahomet.

Le soir, on arriva ainsi à Sfenitza. Madame Rosetti, qui était en avant, avait fait préparer un grand repas, force vin et café, liqueurs.

Les Turcs, déjà troublés par ce qu'ils ont bu tout le jour, viennent enterrer là tout ce qui leur reste de raison. Ils fument, ils tombent de sommeil. L'un d'eux, n'y pouvant résister, eut soin de dire aux prisonniers: «Songez bien à ne pas partir sans m'avoir éveillé.»

Dans cette quiétude profonde, les Turcs sont troublés tout à coup. Entrent le maire et le curé, une foule d'habitants du village qu'amène madame Rosetti. — «Où sont vos passe-ports? leur dit le maire. En avez-vous? Comment osez-vous bien venir en armes sur les terres de Sa Majesté l'Empereur?» Les pauvres Turcs ne savent que répondre. Les rôles sont changés: ce sont eux qui sont prisonniers. Ils négocient pour qu'on les laisse libres.

VII. *La fuite à travers trois peuples en armes. — Arrivée à Vienne.* — Il était minuit, et cinq chariots attendaient à la porte. Mme Rosetti, son ami, le Hongrois, assistaient à l'explication. Mais déjà les prisonniers, montés en chariot, couraient joyeusement la campagne. Elle couvrit ainsi la retraite, et ne tarda pas à les rejoindre.

Vingt heures de suite, pour leur premier trajet, ils roulèrent dans ces rudes chariots de tronc d'arbres. Bien souvent, il fallait descendre. La route suit le bord du Danube; elle surplombe à chaque instant l'abîme, rien de plus dangereux. La pauvre femme allait toujours, chargée de son enfant; il ne connaissait, ne voulait que les bras de sa mère. Les forces lui manquaient. Son mari ne pouvait l'aider qu'en la soutenant quelque peu par derrière, et lui soulevant les bras.

Au village où ils descendirent, une seule cabane restait, une misérable hutte, seul débris qu'avait épargné la lutte des Hongrois et des Serbes. C'était la partie la plus dangereuse du voyage qui leur restait à faire. La guerre la plus sauvage, une guerre implacable de races, désolait ces contrées. Chaque parti, acharné, allait à la chasse de l'autre. On tuait sans pitié tous ceux qui ne pouvaient prouver sur-le-champ qu'ils étaient du même parti. Nos fugitifs avaient tout à craindre; ni les Slaves, ni les Hongrois n'étaient pour eux; les Valaques même, parfois, se montrèrent ennemis. Les croyant des boyards, des grands seigneurs qui fuyaient Bucarest; ils se figuraient voir en eux les tyrans chassés de la Valachie.

Guerre affreuse! guerre déplorable! fruit horrible de l'aveuglement, des mensonges perfides qu'avaient semés les Russes!... Leurs intérêts, à tous ces peuples, étaient généralement les mêmes, et ils se croyaient ennemis!... Les Hongrois même, s'ils perdaient une partie de leur domination, gagnaient, ce qui vaut bien plus, la

consolidation définitive des libertés hongroises et l'abaissement de l'Autriche.

Dans les trois camps, hongrois, slave et valaque, nous avions des amis. J'y songe avec horreur! Tels qui étaient les miens, mes élèves et presque mes fils, pouvaient, dans ces rencontres aveugles, en tuer d'autres non moins amis pour moi. Aux camps hongrois, aux camps valaques ou slaves, les écoles de Paris étaient représentées! De quelque côté qu'on tuât, Paris devait pleurer, et le deuil était pour la France.

Tout le long de la route, passaient des gens armés. La nuit, d'horribles cris en toutes langues. Des morts dans les fossés. Des villages déserts et des maisons à demi brûlées. De moment en moment, des objets de pillage, non enlevés, mais sabrés en menus morceaux, et comme déchiquetés avec fureur, de sorte que personne ne pût en profiter.

Dans le Bannat, de temps à autre, des piquets de cavalerie arrêtaient la petite caravane. Elle fut ainsi, une fois, arrêtée et menée dans un camp serbe, au moment même où l'on voyait en face, sur de hautes collines, un fort parti de cavaliers hongrois qui semblaient tout près de descendre. Le combat ne pouvait tarder.

„Qu'on me mène, dit-elle, devant le général. — Madame, il dîne.“ — A force d'instances, elle est introduite dans la tente, seule devant tous ces officiers. — „Général, nous ne pouvons rester ici, au moment où l'on va se battre.“

Le général fait introduire son mari, ses amis, les reçoit poliment, leur offre le café. L'un d'eux, oubliant le danger, entamait avec le chef serbe une conversation politique. Mme Rosetti, inquiète de lenteurs, peut-être calculées, de ce chef, se saisit des passeports qu'elle aperçoit sur une table. prend la plume, la lui met en main: „Signez, général,“ lui dit-elle. Il signe. Elle les distribue.

Au dernier, qui était celui de Mme Rosetti, et qui portait aussi son nom de famille (Grant): „Une Anglaise!“ s'écrie-t-il. Il ne pouvait le croire. Et, en effet, elle est bien peu Anglaise. Tout en elle semblerait plutôt d'une femme du Midi.

Ils purent donc continuer leur voyage; ils allaient, à travers la guerre, à travers mille dangers. Les insurgés pouvait les égorger. Le gouvernement autrichien pouvait les arrêter. N'était-il pas averti par les Turcs ou les Russes de leur évasion? A Panchova, près de Semlin, Mme Rosetti se hasarda d'aller à cette ville et d'y prendre des informations. Là, le consul anglais et d'autres personnes obligantes lui dirent qu'ils avaient tout à craindre, que le consul russe ne manquerait pas de la faire arrêter. Sans retard ils se séparèrent;

leur grand nombre les trahissait. La plupart, ils prirent place sur le bateau à vapeur qui remonte la Save. Toutes sortes de gens étaient sur ce bateau de races, de langues, de partis, tous armés jusqu'aux dents, disputant sans pouvoir s'entendre sur les affaires du temps. A chaque instant, on tirait les poignards; d'autres, par jeu, tiraient des coups de pistolet.

Le plus singulier du voyage, c'est que sur le chemin, les proscrits, tout à leurs idées, n'étaient pas tellement occupés du danger qu'ils ne fissent de la propagande. Au camp serbe dont on a parlé, ils expliquaient au chef combien les Serbes, les Slaves en général avaient travaillé contre eux-mêmes, en relevant l'empire d'Autriche, combien ils s'étaient placés dans une fausse position. Ce dernier mot fut senti à merveille, répété plusieurs fois. „Fausse, très-fausse, en effet,” disaient-ils. Du reste, ces idées étaient déjà au cœur des Serbes. Et la première chose qui frappa les Valaques, en entrant dans les murs désirés d'Agram, où ils croyaient trouver enfin quelque sécurité, ce fut l'arrestation de plusieurs officiers croates ou serbes que les Autrichiens faisaient au moment même. Ceux-ci en étaient déjà à mettre aux fers leurs défenseurs.

Plus lugubre encore fut leur entrée à Vienne. C'était le lendemain du bombardement. L'Autriche, victorieuse par la discorde insensée des trois peuples, venait, sur ces débris, ces ruines inégales et branlantes, de rétablir pour quelque temps le trône de sa caducité.

■ Jules Michelet, *Principautés Danubiennes — Madame Rosetti, 1848*, Paris (10 iulie 1853), 16 p., în *Anul 1848 în Principatele Române*, V, p. 763, 768-783. — Textul românesc a fost preluat — în parte — după Lui C. A. Rosetti, 1916, p. 99-112. S-au restituit pasajele omise, cenzurate sau ajustate în traducerea făcută în 1916 potrivit stării de „neutralitate politică” dinainte de intrarea României în război.

„...SĂ MAI SĂRUTĂM O DATĂ ȚĂRÂNA
PĂRINȚILOR NOȘTRI...”

62

I. VOINESCU II, O CĂLĂTORIE PE DUNĂRE ÎN GHIMIE

Către d-l I. Brătianu. — Amice, ai statut de capul meu, cum se zice în limba vulgară, să descriu suferințele noastre de pe ghimie. Ai făcut rău, căci astăzi iacă-te osândit să mă cetești: lecțiunea îți va folosi, și altă dată, în glumele tale, nu vei mai pune atâta stăruință.

Să-ți spun că pentru mine a fost o plăcere să-ți dau această lecțiune e de prisos, căci știi că sunt leneș și crede-mă, pentru ca să-ți mulțănesc dorința, odihna mea a cam suferit.

Pentru jertfa, sau după limba cea nouă, pentru sacrificiul deprinderilor mele de dulcele far-niente n-aș dori decât o singură mulțămire; iacă-o:

Nu e durere mai rea, a zis Dante, decât aceea a aducerii aminte a fericirilor trecute. De o fi așa, a! suvenirea oare a chinurilor trecute n-ar putea fi o mângâiere?

Fie dar ca această jucărie să poată aduce un surâs de satisfacere pe buzele bunelor românce cari plângeau negreșit pentru soartea noastră pe care dorul lor de mamă, de soție, de soră, o înfățișa imaginării lor și mai rea decât era în ființă, pentru căci ele nu se aflau cu noi ca să o cunoască.

Salutare și frăție

I. Voinescu

I.

«O vous que le bonheur a rendu égoïstes, qui n'avez jamais souffert les tourments de l'exil, vous croyez que c'est une peine légère que de priver les hommes de leur patrie! Or, sachez-le, l'exil est un martyre continu; c'est la mort, mais non la mort glorieuse et brillante de ceux qui succombent pour la patrie...»

«...Dans l'exil, l'air qui vous entoure vous étouffe, et vous ne vivez que du souffle affaibli qui vient des rives lointaines de la terre natale.»

L. N. Bonaparte

«Voi pe cari fericirea v-a făcut egoiști, voi ce niciodată nu ați suferit chinurile exilului, socotiți că e o ușoară pedepsă aceea de a deslipi pe oameni de țara lor? Deci aflați: exilul e o chinuire fără încetare, e însăși moartea, dar nu moartea glorioasă, strălucită a acelora cari mor pentru patrie...

... În exil aerul dimprejurul nostru te sugrumă, te înecă și nu trăești decât prin slaba suflare a vântului ce adie și ajunge până la noi de la țarmurile depărtate ale țării.

«L. N. Bonaparte»

Treisprezece septembrie fu o zi fatală; ea va fi scrisă în analele lungilor și feluritelor nefericiri ale românilor cu sângele pompielor.

13 septembrie:

Optsprezece septembrie va fi însemnat în călindarul inimii; în optsprezece septembrie, smulși de lângă copii, soție, mamă, soră, frate, noi părăsirăm țara dorului și a iubirii, țara în care am văzut lumina, țara în care am învățat a îngâna pentru întâia dată vorbele: Mamă, Tată, Român!

18 septembrie:

„orându-iți la
deportare”...

Eram puțini la număr orându-iți la deportare din înalta voință a suzeranului, a reprezentantului său Fuad Efendi și a generalului Duhamel; noi nu ne cunoșteam însă osânda; în curs de 5 zile comisarul împărătesc nu ținu la închisoare pe deputații popoului decât sub pretextul de a menține liniștea obștească. El neîncetat se fâgăduia că îndată ce poporul se va liniști, îndată ce mulțimea de locuitori veniți din toate satele se vor întoarce la vatra lor, deputații prizonieri vor fi eliberați. Nu făcea nici o excluziune, fâgăduia libertatea la toți, o fâgăduia pe onoarea sa; povățuia numai pe capii revoluțiunii, în interesul patriei lor chiar, a se depărta de bună voia lor din țară, pentru puțin timp. Spre acest sfârșit se cheazău că va da pasporuri pentru staturile Austriei la câți vor primi a face acest sacrificiu patriei lor.

trierea...
de la
Cotroceni

La 18 către seară și veniră în adevăr aga al orașului, colonelul Voinescu, cu Rustem Bei ca să libereze pe unii din prizonieri și să anunțe celor cari mai rămăneau în închisoare că a doua zi li se vor aduce și lor pasporturile și se vor porni; că pentru binele lor chiar Excelența Sa strălucitul comisar împărătesc a binevoit a le da și o escortă de cavalerie să-i petreacă până la graniță ca să-i apere de vreo surprindere a cazacilor, ce se așteptau pe tot minutul să intre în țară. În numărul prizonierilor erau mai mulți cari copilăriseră cu colonelul Voinescu, erau frați de acelaș sânge, avea frați de arme de mai mulți ani. După ce își sfârși misiunea de sbir, de slugă credincioasă a călăilor noștri, se apropia să ne întinză o mână de adio. În ochii lui lucea o lacrimă. Ce! și în ochii celui ce vinde pe fratele său, o natură, ai pus o lacrimă; dar lacrima era fără magia celor ce ies dintr-o inimă călduroasă, dintr-o inimă curată, și de aceea ea nu mișcă sufletul nici unuia dintre noi.

Soarele apusese; cu cel din urmă surâs al lui la emisfera noastră se bătu și apelul de seară în tabăra turcească și se dete semnale de a închide porțile mănăstirii, de a îndoi strejile, de a băga în casă prizonierii ce se plimbau prin curte.

Ne așternurăm fiecare câte ceva pe parchetul sălii, căci paturi nu erau. Nu doară ca să dormim; prizonierul nu doară decât când sufletu-i e obosit de desperare, și noi aveam asigurarea că a doua zi iarăș vom saluta soarele, liberi pe câmpiile cele verzi și vesele ale României.

istorie,

povești,

doină...

Lungiți frumos doi și câte trei pe câte un așternut, care mai moale, care mai tăricel, ne puserăm pentru trecere de timp pe istorie, pe povești, pe cântece. Cântecele românului, la orice întâmplare, e unul singur cu o mie de variante, dar tot acel subiect, tot aceea melodie, melodia Doinei și subiectul:

«Cât mi-e iarna cea de mare
Ce-o să facem vai de noi!
Fără codru, fără de soare.
Fără de bani, fără de ciocoi».

Cântecul era cu atât mai potrivit cu împrejurările, cu cât în adevăr noi și intram în iarnă și aveam și cuvânt să ne întrebăm: «Ce-o să facem vai de noi! fără bani etc.».

Ciocoi ziceau că am jefuit țara și cel mai avut dintre noi nu avea mai mult de o sută de galbeni.

Abia sfârșirăm unul cu altul câte o glumă nevinovată; abia în aducerea aminte a evenimentelor de curând trecute, mai multe glăsuri împreună se înălțară, ca un blestem, asupra orbirii care ne făcuse atât de lesne crezători în sprijinul diplomației, orbire ce ne pierdu și țara și pe noi, și îndată ușile se deschiseră cu zgomot. Deodată năvăliră câțiva soldați, auzirăm un «boc» poruncitor, un «aid-aide», și-i văzurăm că se aruncă pe bagagiurile noastre. Socotirăm că vin să ne jefuiască și să ne omoare; abia puturăm înțelege că e porunca strălucitului comisar împărătesc să plecăm chiar în noaptea aceea, ca să nu sosească muscalii după urmă. Soldații puneau o mare silință să ne ajute a scoate bagagiurile noastre afară, dar dădură de niște rămășiți de proviziuni și căzură în ispită. Începură a se bate între dâșii pe câte un cașcaval uscat, pe câte o butelă de vin și o puse la gură. Un sfeșnic mai rămăsese pe sobă cu o lumânare de ceară, se repeziră doi deodată ca să-l ia, se îmbrânciră unul pe altul, se izbiră de sobă, soba căzu pe dâșii. Auzirăm apoi un pat-chiut. Caimacamul strejarilor venia să grăbească plecarea noastră; văzând neorânduiala aceasta începu a da palme în dreapta și în stânga, când se osteni începu cu ciubucul ce-l frânse în spinarea bieților soldați ce munciau să iasă de sub dărâmăturile sobei. Puserăm fiecare mâna pe ce puturăm să ridicăm și ieșirăm din mănăstire. În amestecul acela soldatul ce luase în spina mea sacul meu cu toate rămășițele, manta și celelalte, se făcu nevăzut. Nu ne mai lăsară vreme că cercetăm despre dânsul și ne băgară în tabără.

Aci ne suirăm în șase căruțe brașovenești ce le închiriasem încă de ziua cu tocmeală de a ne duce la Brașov. Precum am arătat, noi eram puțini, vreo șaptesprezece peste tot și ne văzurăm ocoliți deodată de două escadroane de cavalerie. Două escadroane pentru șaptesprezece prizonieri?... Pricina e că la turci noaptea e «ursuză»; noaptea numărul prizonierilor părea o oaste întreagă, la spatele căreia se lăța o umbră uriașă, umbră teribilă, fioroasă umbra poporului întărâtat pentru drepturile sale călcate în picioarele cailor la 13 septembrie.

Poruncă
de plecare...

Ieșirăm din
mănăstire

Eram vreo
șaptesprezece...

În căruțe
brașovenești,
dar nu spre
Brașov...

temeri...
speranțe...

Generalul
Magheru...

Magheru
n-a fost
un „Bem”

Nefericita zi
de
29 iunie....

„motivele
retragerii
în munți”...

Pomirăm în sfârșit; dar nu făcurăm mai mult de vreo două sute de pași și băgarăm de seamă că căruțele nu au apucat drumul spre Brașov. Unde ne duceau? Spaima, frica, durerea cea mai mare ne cuprinsese când, nu știu căruia dintre noi, îi veni în gând că ne duc ca să ne puie în fața generalului Magheru și să-i poruncească a se închina, amenințându-l că vor trage în noi de nu vor pune armele jos. După trădarea mișelească de la 13 septembrie o asemenea cugetare era cu totul naturală; la ce nu ne-am fi putut aștepta din partea unui dușman cu atât mai viclan, cu cât se simția slab. Ne temurăm tare; dar, trebuie să o mărturisesc aci, nu doară că turcii ne vor omori, ci că generalul Magheru va slăbi, poate, și ca să nu stea față la vărșarea sângelui fraților săi de revoluțiune va primi o învoire cu dușmanul ce ne pângări sfântul pământ al țerii. Hotărârea ce fiecare din noi lua în sine, în minutul acela, fu una la toți. Hotărârăm să jurăm pe generalul Magheru, în numele revoluțiunii, în numele României, că el mai întâi să tragă un tun în noi. Hotărârea aceasta tăcută ne fu cu atât mai lesne de luat, cu cât ea ne era dictată de convicțiunea ce dobândiserăm că mântuirea țerii nu se mai putea câștiga decât făcând să reînvieze timpii de mărire și de vitejie ai străbunilor, timpii de glorie ai lui Vlad, Mircea, Ștefan și nemuritorul Mihai. Generalul Magheru se afla atunci în condițiunile priincioase ce noi le căutarăm în deșert altă dată; era în capul unui număr însemnător de dorobanți, unei părți a oștirii, avea câteva tunuri, avea tineri devotați și plini de bravură; cerea un ofițer polon care să-l dirigă; era sub poalele minunaților noștri Carpați, putea încerca un resbel de partizani; numele lui era, poate, merit a figura alături cu al vitezelui între vitezi, al bătrânului Bem; era, poate, scris în cartea ursitelor ca el să fie fondatorul naționalității românești, să realizeze visul nostru de aur, ce se risipi în aburi pe munți în trista și nefericita zi de 29 iunie*, dar care se deșteptă și mai viu

* Retragerea Guvernului provizoriu la 29 iunie a fost interpretată în feluri de chipuri. Adevărul istoric mă silește a arăta aci motivele acestei retrageri a căreia suvenir apasă sufletul.

La amenințarea invaziunii oardelor căzăcești, membrii guvernului în consiliu general se puseră toți într-un singur punct de vedere. Toți credeau că, trăgându-se la munți, vor izbuti a face resbel de partizani, astfel numit guerilla. Singur d-l Ștefan Golescu, fără a se împotrivi la retragere, stăruia ca guvernul să aducă mai întâi pe poporul bucureștean, să-l consulte, și dacă el va găsi cu cale, atunci guvernul să se tragă, iar de nu să rămâie, împreună cu dânsul, martiri ai barbariei moscovite. Ceilalți se împotriviră de a expune numai pe poporul bucureștean la suferințele invaziunii, fără a lua parte și toți românii din țară, fără a cere mai întâi o ridicare a gloatelor. Fără împotrivire poporul bucureștean n-avea a se teme de altă băntuire, la invaziunea eventuală a barbarilor moscoviți, decât de suferințele obișnuite ale unei țeri sub ocuparea trupelor străine, cu o împotrivire izolată, nesprrijinită de împotrivirea a toate țeri, ar fi pierit, poate fără nici

încă în sufletele noastre la patriotica mișcare a poporului bucureștean din 30 și la martiriul eroic al pompierilor din 13 septembrie.

Dar toate impresiunile acestea se șterseră ca să facă loc altor impresiuni nouă, când după câteva minute un turc întrebă pe un sătean cu carul ce întâlnirăm în drum: Ei, bre, unde Dărăștii? — La colo, răspunse săteanul, după obiceiul său, și înțeleseserăm că ne ducem la Giurgiu.

Umblaram toată noaptea. În căruță eram alături cu d-l Moșoiu, și nu deschiserăm unul altuia o vorbă măcar. În liniștea nopții, turburată numai de tropotul cailor, căci și paznicii noștri erau tăcuți ca mormântul, gândul meu sbura iarăși în București... O! care va fi oare soarta țerii mele: Dormiau oare în pace copilașii pe cari îi lăsasem fără a-mi lua măcar ziua bună de la dânsii, pentru ca să nu văz lăcrămile lor, ori vreun coșmar greu, amestec bizar de fel de fel de iesme și de oameni de altă limbă speria somnului lor, și chemau ajutor strigând: Mamă, tată, tată! Nu știu la ce se gândea tovarășul meu, dar negreșit că și el lăsa ceva scump în urma sa; lăsa patria ce nimic nu o poate remplașa în inima românului.

Când se lumină de ziua convoiului se opri ca să mai răsuflă caii. Ne uitarăm în toate părțile, doară vom zări vreunul dintre ai noștri că ne-au luat urma; uitam că pe când noi apucaserăm drumul exilului, ei ne socotiau încă la mănăstire și așteptau în nerăbdare minutul când să li se deschiză iar porțile, pentru ca să vie să ne mai vază, să-și mai ia ziua bună de la noi, să ne petreacă, de le-or da voie, cât vor putea mai departe, să...

Ne pornirăm iară după câteva minute. Pe la prânz ajunserăm în Giurgiu, trecurăm orașul de-a lungul. Niciodată Giurgiul n-a fost prea mult locuit: atunci însă avea un aer de pustietate fioroasă, fizionomia unui oraș pe zidurile căruia îngerul destrucțiunii părea

În drumul
spre Giurgiu

Patria
ce nimic
nu o poate
înlocui...

Întâlnire la
Giurgiu

un folos pentru cauză și orașul București s-ar fi prefăcut în cenușe, nu ar fi rămas dintr-însul decât o ruină tristă, oricât de glorioasă ar fi fost. Iar dacă guvernul ar fi izbutit a organiza pe munți o ridicare a gloatelor, atunci, la chemarea lui, ar fi răspuns și poporul bucureștean, tot românul și-ar fi împlinit datoria, șansele luptei ar fi fost mai puțin îndoiitoare.

Pe aceste temeuri se hotărî plecarea guvernului și spre acest sfârșit se și redactă o proclamațiune către poporul bucureștean și alta către locuitorii țerii, chemându-i la arme. D-l Rosetti, redactorul acestor proclamațiuni le și lăsă a se subscrie de membrii guvernului și să se tipărească.

Astfel întreprinsa retragere se sfârși cu rușinea noastră. Ea fu negreșit o greșală, și greșala în politică, cum a zis un mare diplomat, e mai mult decât o crimă. Altădată mă voi întoarce, poate, la acest obiect, acu trebuie să constat numai că ideea, cugetarea criminală de fugă nu a preșezut la această fatală întreprindere.

Singur I. Eliade e vinovat că, pe când guvernul încă discuta și nu luase nici o hotărâre definitivă, plecase din București. Unde? Nici până astăzi nu se știe bine. D-l Tell însă, ce e de vină mai mult decât ceilalți?

„Rușinea
noastră“...

că ar fi scris de curând cu litere negre: ciumă. Ne oprirăm dinaintea temniței. Ce contrast! Aci toată garnizoana ne aștepta în picioare. Când se deschiseră porțile, văzurăm că scot pe d-nii N. Golescu, artistul Rosental și Ionescu. Locotenintele de domn N. Golescu în pușcărie. A! astfel trece gloria omenească, a zis poetul latin; astfel apăr, protej eu pe credincioșii mei, a zis protectorul țării! Comisarul împărătesc povățuise pe d-l Golescu să nu plece în Austria, ci la Constantinopole, ca să întâlnească pe vizirul și să pledeze cauza revoluțiunii. Pentru ca să-i insuflă și mai multă încredere, Omer Pașa nu-l lăsă să-și ia nici trăsură, și-l împrumută cu o brișcă a sa. D-l Golescu, însoțit de ceilalți doi, plecaseră cu câteva ore înaintea noastră; când ajunse la Giurgiu îl poftiră să se odihnească puțin în conacul ce-i gătiseră la pușcărie ... voi să zic la temnița cea mare, pentru că altul mai comod nu aveau.

Când deterăm cu ochii unii de alții ne umflă râsul, căci nu mai puteam înțelege nimic la atâtea tertipuri vream să zic după limbagiul lor; ei aveau puterea, pentru ce viclenia cu niște oameni dezarmați ca noi?

În sfârșit ne dederăm jos din căruțe, ne luară iar cu boc și cu aid-aide, ne puseră într-o felucă, aruncară bagajele noastre peste noi și trecurăm Dunărea la Rusciuc. Aici, fără a ne lăsa să atingem de pământ, ne scoaseră din felucă, și ne urcară într-un vas ce staționa departe de mal ca la nouă sute de pași. Vasul se zicea, nu știu pentru ce, vapoare, dar în marina europenească mă îndoesc că ar fi putut găsi vreun nume. Ne spuseră că e trimis înadins pentru noi din Constantinopole; că a cam suferit de furtună; dar, e! nu e nimic, merge el cu noi până la Stambul.

II

La Rusciuc...

«Parce que je t'aimais, o ma patrie, parce que je te voulais grande, heureuse, ceux qui te trahissent, m'ont jeté dans ce cachot.

Ils ont enchaîné le corps, mais l'âme se rit d'eux, elle est libre».

Lamennais

«Căci te-am iubit, o țara mea, căci am vrut să te văd mare, fericită, aceia ce te trădă m-au aruncat în această temniță.

Ei au pus trupul în fiare, dar sufletul își râde de dânsii, el e liber».

Lamennais

Așteptare,
nesiguranță

...

Eram de câteva ore în vapoare ostenindu-ne mintea ca să ghicim cari puteau fi intențiunile turcilor asupra soartei noastre și nu puteam ajunge la nici o concluziune. Așteptau ei iar noaptea ca să ne pornească? Vreau ca să ne bage în casmatele Rusciucului? Turcii

sunt tari în legile de progresiune; după arestul de la mânăstire, conac în temnița Giurgiuului, după temnița Giurgiuului, firește casmatele. Așteptau vreun alt vas sau vreau să dreagă ce era stricat la acela în care ne aflam? Să fie oare adevărat că astădată ne duc la Stambul? Dar cum, noi cari plecarăm la Brașov și ne pomenirăm la Rusciuc, să nu credem, după direcțiunile ce văzurăm că turcii știu să iea, că nu o să ajungem mai curând la Crâm. Ce temei mai puteam pune pe făgăduelile celor ce ne încredințau că mergem negreșit la cetatea Padișahului, când văzurăm chiar pe comisarul împărătesc cum își cinstește parola?*

Absorbiți în asemenea gânduri stăm privind la focurile de rubin cu cari soarele, în apusul său, colora orizontele, cum încetul cu încetul începeau a albi; o umbră întunecoasă puțin câte puțin se lăția pe undele maestrului râu, obiectele din depărtare începeau a se zări abia, până ce unul câte unul se făceau de tot nevăzute, când o procesiune, sau, ca să mă slugesc de un termen turcesc, un alai de tablale, de tipsii, de sahanе ce se cobora pe deal se îndreaptă spre noi. Ofițerul ce era în capul procesiunii se sui pe vasul nostru, ne salută din partea pașii pentru bună venire și ne spuse că Luminăția Sa se roagă să-l iertăm că nu a avut vreme să ne gătească un prânz mai bun: politeță și modestie minunate, căci după mulțimea pilafurilor și cataifurilor se vedea din cele mai îngrijite. Arestuiți, aduși noaptea ca niște criminali ai statului și apoi atâtea ceremonii? O, neînțeleasă, netălmăcită enigmă a sfingelui numit diplomație!

Neînțeleasă
diplomație...

Noaptea se petrecu fără nici un incident. Zorile ni se vestiră a doua zi prin țipetul surlor din tabăra de pe malul dimpotrivă. Erau mai mult de douăzeci de ani de când urechea bietului român se desvătase de dulceața melodiei Meterhanelei; aceea ce se petrecu în inima noastră, în minutul acela, e anevoie de descris. De trei luni noi ne desfătăm în libertate, în îmbătarea speranței unei neatâmări sigure, și acum țeara gемеa sub ocuparea a niște orde barbare... Blestem!

Ne grăbirăm să ieșim pe pod. Un agă sau pașă, nu mai știu ce, după nasturii însă de la uniformă sa se vedea a ofițer de marină, veni în vasul nostru. Era însoțit de un scrib sau un chiatib, după

Un pașă...

un scrib...

* Iacă ce scrie în ajunul plecării noastre d-l Colquhoun, consul general al Marii Britanii, către d-l Rosetti:

«Am văzut pe Fuad Efendi. Excelenția Sa m-a asigurat despre soarta domniei voastre. Vorbele sale cele din urmă au fost: Domnule consul, îți dau parola mea de onoare că ei (prisonerii) vor fi porniți cu escortă până la granița Austriei în Transilvania și de acolo vor fi liberi a merge unde vor voi. După o declarațiune de felul acesteia între gentilom și gentilom, între trimisul Porții și consulul Angliei, aş socoti că fac o crimă de nu aş da tot crezământul, etc., etc. C o l q u h o u n ».

Originalele se află și până astăzi.

o per-
cheziție...

Maria Rosetti
o vizită
cu vești...

Administra-
torul cel nou
al Giurgiului

Cu pașapor-
turi pentru...
Orșova și
Austria

dânsul veneau doi neferi cu câte un ciubuc lung. Porunci chiatibului să ne ia numele în scris; în vreme ce acesta, așternut jos pe parchetul podului cu picioarele încrucișate vărsa sudori de moarte pentru ca să scrie numele, pașa bău cafea, fumă din amândouă ciubucile pe rând, tăcu, apoi când scribul își sfârși ostenitoarea operațiune, ne cercetă de avem arme cu noi. În fundul geamantanului d-lui Ștefan Golescu se rătăciseră o pereche de pistolașe de buzunar, pașa le luă cu mare seriozitate, le deșertă și plecă cu ele fără să ne mai adreseze nici o vorbă.

Primirăm apoi vizita doamnei Maria Rosetti. Ea ne spuse că a aflat de sigur că au să ne trimită la Semlin și de aceea și ea și-a luat pasport pentru Orșova, că așteaptă vapoarea austriacă, ca să plece și să stea acolo până ce vom sosi și noi. Noutățile ce ne mai aduse din București erau că antegarda trupelor rusești a sosit în Colentina, că biciul dorobanților și gârbaciul lui căpitan Costache începuseră a juca rolul de mai nainte, că țărani mai nainte de a se întoarce pe la casele lor, în neodihna în care se aflau despre soarta noastră, au trimis o deputațiune pe la consulii englez și francez ca să ceară liberarea noastră.

Nu voi cerca a descrie mângăierea ce aduse în sufletele noastre vizita astei femei demne; în ea fiecare din noi privirăm câte o mămă, o soră, o soție. După cele mai fierbinți îmbrățișări frățești ce primi de la toți, ea plecă încărcată de binecuvântările noastre. Ochii noștri încă urmau după luntrea ce o depărtă de noi, încă mâinile noastre ridicate în aer agitau câte o batistă albă și-i trimiteau câte un adio, când zărirăm o felucă ce venia spre noi de decindea. În mijlocul ei se legăna un ce în formă de glob, părea ca un balon ce sta să-și ia sborul. Balonul era ... nimic alt decât un ișlic. Să fie oare bașboierul care vine să ne moralizeze, să ne cheme la pocăință, să ne puie să subscriem vreo petițiune la Duhamel? Sau vreun saitar venia să amuzeze loșirurile pașii de la Rusciuc? Nu, acesta era în-suși administratorul cel nou al Giurgiului. Product al Caimăcămiei, numirea domnului Ștefănescu la postul de administrator avea o semnificare importantă; era ca o făgăduială solemnă a guvernului cel nou că va face tot ce-i va sta în putință ca să aducă țara în starea ei dinainte de 1821; făgăduiala îndrăzneată pe care nici chiar geniul domnului Știrbei nu o va putea realiza, căci timpul își are și el legile și caprițele sale, și când odată e făcut un pas înainte, apoi nu se mai întoarce înapoi.

Administratorul ne aduse pasporturi pentru Orșova și de acolo pentru staturile Austriei.

Cu pasporturile în buzunar așteptărăm, dar în deșert, toată ziua aceea și cea următoare minutul plecării, nu văzurăm însă nici o gătire încă. Ar fi zis cineva că turcii, în așteptarea vreunei deslegări a pa-dișahului, hotărâseră a ne face să petrecem gratis cu o reprezentare burlescă. Peripețiile ei însă ne ostentau cu atât mai mult, cu cât se târau cu o nesuferită întârziere și n-aveau nimic ingenios. Tragice întru ceea ce privia la suferințele ce cercam în sufletele noastre, ele n-aveau partea lor comică decât în stângăcia actorilor, cu care învăluiau fiecare act al reprezentării, iar mai ales în ideea barocă, rafinement de barbarie sau mai bine de negliobie de a ne chinui cu tragi-comedia lor, unde?... arestuiți pe un vas în mijlocul Dunării!

În sfârșit la 24 septembrie veni să dea drumul domnilor Romanescu și Rosenthal, iar nouă ne porunci să ne strângem bagajurile că plecăm la Vidin, cu ghimii împărătești. Ce fel la Vidin? întrebă toți deodată; dar nu ne deteră nici un răspuns. D-l Rosenthal ceru să-l lase să meargă cu noi, căci avea, zise turcului, mare dorință să vadă pe strălucitul Hussein Pașa, dar îi răspunseră că nu se poate, căci Aghiuța de la București îl cere ca pe un supus austriac. El protestă împotriva unei asemenea cereri, declară că voeste să rămâie cu noi, căci e român iar nu austriac, că dacă noi am meritat vreo pedeapsă ca revoluționari, el a meritat-o nu mai puțin decât noi atât prin dorințele cât și prin cea mai activă cooperare a sa. Protestările-ți însă nu folosiră nimic, brave Rosenthal! Turcii te smulseră din brațele noastre, fiecare lacrimă ce pică din ochii tăi căzu fierbinte în sânul nostru și va rămânea neștersă în suvenirea noastră ca tot ce mișcă sufletul.

Ghimiile ne așteptau. Intrăram opt într-una și șapte în cealaltă; căpitanul ne arătă cu degetul o gaură și ne porunci răstit să ne băgăm înlăuntru. Gaura n-avea nici măcar o treaptă pe care să-ți pui piciorul. Ne lăsarăm târâș într-un spațiu de patru palme înălțime, de cinci lărgime și douăsprezece lungime. Peste puțină să stai măcar în genunchi; trebuia neapărat să-ți faci trupul ghem. Așternutul îi era, în toată lungimea, de ghiulele cu rogojini pe deasupra.

Vântul era priincios, umflă pânzele și puse ghimia în mișcare. Stăturăm așa ghemuiți, înghesuți, în întuneric, și într-un aer putred de duhoare. Tortura unei asemenea pozițiuni era grozavă, dar cu toate acestea nu putea smulge din sufletul nostru nici un țipăt, nici o strigare alta decât cuvintele lui Lamennais:

«Căci te-am iubit, o țara mea, căci am vrut să te văd mare, fericită, aceia ce te trădă m-au aruncat în această temniță.

Ei au pus trupul în fiare, dar sufletul își râde de dâșșii, el e liber.

24 septembrie...

„Bravul Rosenthal“

Ghemuiți în două ghimii...

Pentru „căci te-am iubit, o, țara mea...“

Sclavi ai baseței voastre chiar, servi infami ai fricii, înmormântați pentru totdeauna în lașitatea voastră, închiși cu zid în fărâdelegile voastre, da!

Sufletul își râde de voi, el e liber.

Aceea ce voi țineți acum în stăpânirea voastră ce e oare? Nimic, azi o fărâmă de carne, mâne poate o mână de țărână.

Verigele voastre putea-vor oare opri cugetarea mea, amoearea mea? Putea-vor face ca eu să nu fiu, cu sufletul, în mijlocul fraților mei?

Când voi suferiți, o frații mei, sufăr și eu împreună cu voi; când voi luptați, o iubiiți mei, lupt și eu împreună cu voi; este, se află ca un fel de suflare nevăzută ce trece de la voi la mine și de la mine în voi; prindă-o și oprească-o tiranii de pot».

Ciociul,
moscovitul,
turcul...
au pus
trupul nostru
în fiare...
dar sufletul
e liber...

Ciociul mârșav ce se târî trei luni în genunchi dinaintea poporului mândru și îndelung răbdător; moscovitul, demon scăpat din besnele Ghehenei; turcul slab și fricos, instrument de tortură al țarului, au pus azi trupul nostru în fiare, dar sufletul își râde de dânsii, el e liber!

El e liber și nici o tortură nu-l va putea face să nu dorească și să nu strige: Nu, românii nu vor pieri — trăiască România, una mare și fericită!

III

«Le corps n'est l'homme, mais l'enveloppe de l'homme.

La vie, ce n'est pas le manger et le boire, mais l'intelligence et l'amour.

Les derniers êtres de la création mangent et boivent, et cela leur su fit; l'homme pense, aime, se dévoue, se donne, pour que je me donne à lui et qu'il trouve en moi, dans le Vrai, dans le Bien, dans le Beau, l'aliment de son âme, de ce par quoi il vit réellement».

Lamennais

«Corpul nu e omul, ci învelișul numai al omului.

Vieața nu stă numai în mâncare și în bere, ci în inteligență și amoare.

Ființele cele mai de jos ale creațiunii mănâncă și beau și ele și atât le e destul; omul are trebuință de cugetare, de iubire, de devotament; el se dă pentru ca și eu să mă dau lui și-și găsește în mine, în Adevăr, în Bine, în Frumos, hrana sufletului, aceea ce îl face a trăi în realitate».

Lamennais

După șueratul vântului, după uruitul necurmat al comandeii căpitanului, ce nu o întrerupea din când în când decât ascuțita

strigare monotonă de Do-o-o-bra Voda, a soldatului ce măsură în capul ghimiei adâncimea apei cu o prăjină lungă, ar fi zis cineva că o furtună tare amenință să ne înnece. Noi însă ne bucuram la idea că trecem repede distanțele și ne apropiem de sfârșitul călătoriei, atât era de nesuferită tortura ce cercam în lăuntrul viziunii noastre. Dar vai! bucuria nu ne fu lungă. Pe la nouă sau zece ore din noapte vântul căzu și o ploaie rece și abundentă ne muia până la oase. Abia a doua zi către amiază încetă ploaia; cu cea mai mare greutate ne primenirăm și ne grăbirăm să ieșim pe pod. Ghimia abia se mișca, târâtă la edec de jumătate din oamenii echipagiului. Între râurile cele mari Dunărea e acela, poate, care are cele mai multe prunturi. Când soldatul din capul ghimiei nu mai însemna Dobra Voda, căpitanul răcni odată la cei de pe mal ce asudau sărmanii trăgând la edec, învârti, după cum se vede, cârma prea repede, că deodată frânghia se întinse și văzurăm pe bieții oameni venind peste cap și târați în apă până la brâu. Pruntul, se vede, avea o întindere mare, căci cu tot largul ce câștigăram, auzirăm numai decât hârșiind; o sguduitură tare pe aci să ne arunce în apă; ghimia se înțepeni în nisip. Deslegară luntrea, un soldat se duse să aducă pe cei de pe mal, se aruncă apoi tot echipagiul în apă și după o muncă de mai multe ore, abia izbutiră a scoate ghimia din nisip și a o pune în mișcare.

De câte ori se mai repeți asemenea scenă, Domnul mai știe!

L'ennui naquit un jour de l'uniformité, a zis nu mai știu care poet. Închipuească-și dar cineva cât trebuie să ni fi fost urât nouă atunci. Mai mult de zece zile de-a rândul nu făcurăm altceva decât să călătorim din revărsatul zorilor și până în apusul soarelui tot în edec, neavând voie a ne coborî pe mal decât din dimineață în dimineață și din seară în seară pentru puține minute. Facultățile intelectuale și morale mai că se stinseseră în noi de atâta suferință. Ajunseserăm a vedea că nu mai trăește în noi decât viața animală. Noi nu mai aveam o schintee de vietate, de activitate, decât când ne puneam pe mâncare! Pâne uscată și neagră, pastramă crudă, pastramă friptă pe cărbuni, brânză sărată; vin acru cu donița, nici o furculiță, slujindu-ne cu câte un briceag. A, dacă prin vreo minune vreun european ar fi venit în mijlocul nostru, în minutele acele, ar fi putut crede că noi suntem niscaiva selbategi ieșiți de nu știu unde, ce turcii îi prinseseră și pe cari, pentru derădere îi învesmântaseră într-un costum europeanesc! Și cu toate acestea, selbategii aceia nu erau altceva decât fii ai poporului aceluia mic, nebagat în seamă, ce atâtea secle popri torintele năvălitorilor barbarilor; fii ai poporului român, care, în luptele cele lungi și crude ale mahometismului în

înaintare
anevoioasă...

aspectul
nostru
jalnic...

înșelăciunea
bunei noastre
credințe

Ajunși la
Vidin...

„aceleași
ceremoniale”
... ca și la
Rusciuc

Impresii
despre
Vidin:

contra creștinătății, ale barbariei în contra civilizației, roși pământul țerii sale cu sângele său, fără ca să pretinză, și fără ca să priimească, drept răsplătire, recunoștința măcar a istoriei. Da, selbategii aceia, zic, nu erau altceva decât fii ai poporului acelaia care, aruncând un vâl asupra trecutului, hotărî și astădată, cu trupul și cu sângele său a ridica turcilor un meterez în contra noului barbar ce amenința lumea cu stingerea luminilor. Nu! nu, noi nu eram selbatici, ci niște victime, nu eram decât înșelăciunea bunei credinței noastre și încrederei în...

După unsprezece zile în sfârșit de călătorie ajunserăm la Vidin. Aci conacul ne era gătit. Pentru ca să nu ne treacă, se vede, prin oraș, ghimia nu se opri la debarcadere, ci, după ce slobozi nu mai știu câte tunuri, potrivit negreșit cu eticheta și onoarea ce se cuvine unui pașă de mai multe tuiuri, ca al Vidinului, ne duseră tot în ghimie până la marginea unde se sfârșiau fortificările și aci debarcaram lângă un zid pe care trebui să-l urcăm ca caprele stâncile muntelui sau ca titanii oarecând boltele cerului. Conacul ce ne gătiseră era temnița în care se țineau ucigașii, furii și tot felul de criminali, unii cu fierele de picioare, alții cu mâinile în butuci.

Abia ne așezărăm în două camere și îndată urmară aceleași ceremoniale ce întrebuițară către noi și la Rusciuc; mai întâi veni un ofițer să ne aducă salutările pașii pentru bună venirea noastră; apoi altul să ne ia numele în scris, altul cu un prânz ce pașa ne trimise.

De bucurie că am scăpat măcar pentru câțva timp de chinurile ghimiei, că n-avem să mai dormim pe un așternut de ghiulele, temnița ne păru un palat. Ieșirăm în grădiniță, saltând, glumind, râzând; prânzul rămase mai nebăgat în seamă, mai neatins. Nemai-putând stăpâni bucuria noastră și trebuința ce aveam de mișcare cerurăm cu mare stăruință voia de a ne duce în târg, pretextând că avem să cumpărăm mai multe lucruri de cari avem lipsă. Voia ni se acordă în sfârșit la câte doi până la trei deodată sub escortă. De la anul 1835 sau 36 nu mai fusesem la Vidin și eram foarte curios să văz fericitelile rezultate ale Tanzimatului. Cu toată veselie ce stăpâna în sufletul nostru în minutele acele, cu toată dispozițiunea, prin urmare, a spiritului de a vedea lucrurile în fața lor cea mai zămbitoare, aceea ce văzui întunecă sufletul meu. Pentru ca să dau o oarecare idee despre starea Vidinului, prescriu aci câteva rânduri din cartea d-lui Blanchi.

«Nu pot exprima Academiei, zice d-l Blanchi¹, dureroasele sentimente de cari sufletul călătorului se strânge când trece pe acele câmpii ale Dunărei, atât de roditoare ca și ale Ronului împrejurul Avignonului, văzându-le în cea mai grozavă părăsire. O poporațiune cu fața searbădă,

vestejită, copiii goi și ofiliți, femeile ale căror trăsurile exprimă suferința, se rătăcesc printre câini și dobitoace în niște colibe de nuiele de salcie lipite cu pământ.

Cetatea Vidinului e capitala acestei pustii. E o adunătură de case de lemn, aruncate ici și colea, și cari nu primesc aerul și lumina în sinistrelor lor adâncimi decât prin crăpăturile scândurilor. În ulițe nici o regularitate. Măcelarii (și aceștia sunt mulți la număr) taie vitele chiar în bățătura casei lor, lăsând sângele să curgă în niște gropi săpate într-adins pentru acest scop; materiile putrezind într-insele răspândesc în departe o duhoare mefitică. Adesea leșuri de câni, de pisici, de cai și chiar de boi zac în mijlocul ulițelor.

Nicăiri, în Europa noastră, adaugă d-l Blanchi, natura nu are atâta magnificență; nicăiri hazardul sau mâna omului nu a semănat arborii cu mai multă grație și armonie pentru ca să împodobească un peisaj. Stelele nu lucesc de o culoare mai vie pe boltele cerului.

Dar, vai! cea mai grozavă mizerie domnește în acele locuri frumoase! La vederea unui soldat, și ce soldați! toată lumea se ascunde sau înmărmurește; femeile fug cât pot, ca când ar fi amenințate în onoarea și modestia lor. Abia coborâsem cele de pe urmă dealuri ale Balcanului în câmpie, și mi-a trebuit să mă lupt cu oamenii ce-mi erau dați pentru pază. Ei se aruncau întocmai ca un dușman într-o zi de asalt, pe găinile gazdelor mele, pe bufeturile lor, pe orice le plăcea. A! de câte ori la excesuri de felul acestora am întrebat în sine-mi cu durere: ce s-a făcut Hatiserîful de la Guilhané?»

Nemaiputând suferi vederea atâtor cerșetori ce ne întindeau mâna, măcar că paznicii noștri îi goneau cu înjurături și cu bătăi și nu-i lăsau să se apropie de noi, ne grăbirăm a ne întoarce la temnița noastră. Aci găsirăm pe d-l Gănescu; era venit numai știu cu ce funcțiune la pașă. D-l Gănescu purta în cap fes de c a b a d a i. Este în natura boierească de a-și schimba portul după vremi și împrejurări. Mă prinz pe orice că dacă chinezii ar fi făcut o invaziune în nefericita noastră țară, nu e boier, se înțelege când ar fi în vreo funcțiune, care să nu-și găurească și urechi și nas și să-și atârne câte un cerel. Vezita d-lui Gănescu nu fu lungă; din nenorocire aceea a vreo trei, patru turci curioși ținui mai mult și noi eram în nerăbdare de a rămănea singuri, căci după silințele d-nei Rosetti și a bravului Rosental, ce priveghiau cu neadormire asupra soartei noastre, noi primiserăm vreo două jurnale ale vestitului Carcalechi și o copie după adresa d-lui Magheru către caimacamul Cantacuzino; când ne văzurăm singuri, ne aruncărăm numaidecât pe așternutul ce fiecare își făcuse, și deschiserăm jurnalele. Măcar că d-l Carcalechi are ta-

„natura
magnifică“

și

„mizeria
grozavă“

„După silințele
doamnei
Rosetti și a
...bravului
Rosental“...

știri și
jurnale...

Din adresa
lui Magheru
către
Căimăcam...

lentul de a-și umplea foaia numai cu circularele de pe la departamenteuri și cu înștiințări de vin de Tocai, de armăsari și droșci de vânzare, noi le cetirăm din cap până la sfârșit. Deschiserăm apoi adresa d-lui Magheru, și la fiecare rând săltam de bucurie. O! câte bătăi în palme, către binecuvântări nu primi el de la noi când d-terăm peste pasagiul următor:

«Sunt român, d-le Cantacuzino, și voi muri mai bine decât a cădea iar în sclavie. Am jurat pe crucea pe care s-a răstignit Crist Mântuitorul nostru și nu voi fi sperjur; voi vărsa sângele meu întru credința ce am în Dumnezeu. Nu, d-le Cantacuzino, nu, România nu va pieri! Pune urechea și ascultă huetul de viață națională care s-a deșteptat în țara mea, și de ți-a mai rămas o schinteie de amoea patriei, inima-ți va bate tare și-ți va zice că românul va să trăească».

Noaptea era înaintată, trebuirăm să stingem lumina și să ne culcăm. Îmi vârâi capul în manta, închisei ochii, dar nici nu dormeam, nici eram de tot deștept; sufletu-mi zbură în niște regiuni necunoscute, pline de lumină și de splendoare. O ființă, sau fantasma unei ființe, sub forma unei femei de o frumuseță cerească se apropie de mine. O! câte muștrări îmi făcu ea, dar fără mânie, cu un ton atât de dulce, atât de blând, încât vrusei să mă arunc în genunchi la picioarele ei și să strig: iartă-mă, iartă-mă! Dar fantasma făcu un pas îndărăt; rămăsei în uimire, apoi fantasma îmi șopti nu mai știu ce cuvinte de mângâiere; apoi ca când ar fi vrut să prelungească extazea întru care mă aflam, puse înaintea ochilor mei o oglindă, era un fel de caleidoscop, în care îmi arăta pe rând câte una, una, toate scenele palpitate de interes național de la 11 iunie, de la 14 iunie, de la 8 august, de la 13 septemvrie... După aceea fantasma făcu iar o mișcare, tabloul ce-mi înfățișă înlăuntrul (l'intérieur) unei căsuțe. ... A! inima-mi o simți că se topește, ochii mi se înneacă în lacrimi, întinsei brațele ... O! fantasmă, scumpă fantasmă, erai tu oare îngerul tutelar al copiilor mei, veniai tu din partea lor să-mi aduci răzătoarele sărutări ale lor, sau erai chiar geniul țerii mele! A! de este așa, pentru ce nu mă vizitezi tu oare în toate nopțile?

A doua zi ne grăbirăm să trimitem la pașa o deputațiune ca să-l roage sau să ne dea voie ca vapoarea austriacă, ce se aștepta să treacă în ziua aceea, să ne remorcheze până la Semlin, unde se zicea că au să ne ducă, sau să ne pornească pe uscat în arabale, călări, pe jos chiar, dar cu ghimia nu.

Cuvintele deputaților mișcă simțibilitatea pașii; om cu simț bun și cu judecată sănătoasă, el nu avu multă greutate a prețui cuvintele noastre, dar cu toate aceste răspunsul îi fu negativ. El ne expuse în stilul lor obicinuit compătimirea sa la suferințele noastre,

La Vidin:

răspunsul
negativ
al Pașei...

ne dede însă să înțelegem că de ar urma după inima sa, iar nu după poruncile ce sunt date pentru noi, ar trage asupra-și urgia Divanului carele i-ar imputa că prin slăbiciunea inimii sale a compromis pacea, existența Imperiului, cheștiunea chiar a Orientului și cine mai știe câte altele: Diplomație și iar diplomație!

Diplomație
și iar
diplomație...

IV

Zeu al Iagelonilor, zeu al lui Sobieski și al lui Cosciuszko, aiți milă de patria noastră și de noi. Fă ca să putem încă o dată a te chema în rugile noastre, cum te chemau străbunii, pe câmpul de bătaie cu armele în mână.

Adam Mickiewicz

Întocmai ca eternul jidov din legendă, blestemat, osândit apurarea a călători, iacă-ne iarăș în vizuina noastră din ghimie; pe-deapsă nesuferită ce ne făcu să regretăm pușcăriă chiar, cu tot sgomotul ei de fiare, de țipetele și vaetele criminalilor.

Iarăși
în vizuina
din ghimie

Pornirăm încă o dată, dar tot fără vânt, tot la edec. Monotonia, uniformitatea chinurilor noastre țină mai multe zile de-a rândul, până ce plăcu temnicerilor noștri a le îndoi printr-o scenă sfâșietoare.

Era pe la cinci ore de seara; ajunseserăm în dreptul unui sat bulgăresc. Căpitanul porunci să ne apropie de mal și aruncă ancora. Alergă apoi numaidecât în sat ca să ia ceva proviziuni de mâncare. Ne coborâserăm și noi pe mal ca să umblăm puținel. Zărirăm mai încolo un sătean ce venia spre noi țiind de mână o fetiță ca de vreo cinci șase ani. După chipul și îmbrăcămintea lui, noi nu avurăm anevoință a recunoaște numaidecât că era român. Lărgirăm pasul ca să ne apropiem de dânsul și să-i dăm o «bună ziua». D-l N. Bălcescu și d-l I. Brătianu apucară înaintea noastră și stau de vorbă cu dânsul, când un turc sbieră odată și ne chemă înapoi. Mulțămirea de a sta de vorbă cu săteanul făcu că noi nu băgarăm în seamă sbieretul turcului. Dar numai decât unul din matrozi se repezi cu o tufă în mână, amenință la d-l Brătianu și se puse a lovi pe bietul sătean cu o turbare anevoie de descris. Săteanul se încovrigă de durere, dar nu scoase nici un țipet, nici o văitătură. Fetița plângea cât putea; noi tremuram de frică să nu-i spargă capul, căci turcul în furia lui nu mai vedea unde lovește. Uimirea, spaima și durerea noastră erau atât de mari, încât rămaserăm încremeniți. Țipetele însă ale fetiței ne deșteptară și alergarăm să o smulgem din brațele tatălui ei, ca să nu ia vreo lovitură. Turcul încetă din bătaie la mișcarea noastră, săteanul se depărtă.

Popas pe
malul
bulgăresc

De vorbă cu
un sătean...

La 10/22 octomvrie ajunserăm în Tetislam. Aci ne popriră vreo două zile. Nu puteam înțelege pentru ce, și nici până în ziua de acu

10/22 octom-
brie: oprire

pe mal
sârbesc...

Doamna
Rosetti în
haine
țărănești

La Adacale,
după 21
de zile
pe chimie...

Prin Maria
Rosetti,
Rosenthal,
I. Filipescu,
Caracăș...
Fără plată
până la
Semlin...

nu am putut afla care era pricina de ne popriam pe la fiecare cetățuie. Ar fi zis cineva că turcii aveau porunca a ne purta din loc în loc, pentru ca să ne arăte ca o probă de un nou fel (espèce) de oameni. D-na Rosetti veni să ne viziteze și aci; era în haine țărănești cu copilița în brațe, însoțită de d-l I. Filipescu. Mai primirăm vizita a niște locuitori sârbi, de la cari aflarăm de sigur că ne duc nu la Semlin, ci în Bosnia. Ei ne făgăduiră că vor face tot ce le va sta în putință ca să ne smulgă din mâinile turcilor. Noaptea o petrecurăm în nesomn scriind pe furii un protest ce hotărâram să trimitem la d-l Colquhoun, consulul Angliei și o petițiune la Înalta Poartă, hârtii pe cari, cu destulă greutate le dederăm a doua zi d-nei Rosetti ce veni iarăș să ne vază. Recunoștința mă silește a mărturisi că sârbii în adevăr ne urmară, a doua zi când pornirăm, multă vreme priveghind asupra noastră. Când se încredințară că am apucat drumul către Adacale, se răspândiră.

La Adacale guvernatorul cetății, după ce ne ținu iar vreo două zile, încredințându-ne că el nu știe nimic despre trimiterea noastră în Bosnia, ne declară în sfârșit că ghimiile cu cari am venit aveau poruncă a nu ne duce mai departe. O! câtă bucurie simțirăm, când aflarăm că am scăpat de trista închisoare în care ne chinuirăm douăzeci și una de zile! Întrebarăm apoi pe pașa sau beiful cetății Adacale cum avem să ne ducem până la Semlin, și ne răspunse că de aci încolo noi trebuie să ne sfârșim călătoria cu cheltuiala noastră. O! așadar noi suntem liberi? întrebarăm numai decăt. Dar vai! un loc semnificativ ne dete să înțelegem că martiriul nostru nu se sfârșise. Pașa ne duse la port și ne arătă câteva vase zicându-ne că să închiriăm unul cu plată de la noi, căci după poruncile ce are, el nu ne poate lăsa să mergem decăt cu vas turcesc și sub escortă până la Semlin. Vasele ce ne arăta nu se deosebiau mai întru nimic de ghimiile noastre; cu toate acestea nu găsirăm nici unul care să fi primit a ne duce până la Semlin cu preț mai puțin de cincisprezece mii lei turcești. Noi arătarăm neputința întru care ne aflam de a face o cheltueală așa de mare, și stăruirăm să ne dea voie de a sfârși călătoria noastră sau cu vapoare austriacă sau cel puțin cu o felucă de ale vaporii. Tot într-o vreme, prin d-na Rosetti, d-l Rosenthal, d-l Filipescu și d-l Caracăș, noi rugarăm pe agintele vaporii austriace de la Orșova ca să ne dea unul din caicele lui. Acesta veni însuș a doua zi la beiful de la Adacale și, după o conferință mai lungă, în particular cu beiful, îi arătă că el primește să ne trimită fără plată până la Semlin. Beiful se înduplecă, primi să ne lase a merge cu o felucă de ale vaporii, cu condiția însă de a pune o escortă de douăzeci soldați cu noi. Subt pretextul că feluca nu putea ținea atâta lu-

me, noi abia dobândirăm voie de a nu lua mai mult de șase soldați sub comanda unui ofițer. Trecurăm la Orșova ca să vizăm paspor-turile noastre, autoritățile de aci, mai ales cea militărească, subț nu mai știu care pretext, nici într-un chip nu voră să ni le vizeze.

La Orșova...

Pornirăm înainte; acum mergeam tot pe lângă marginea austriacească, măcar că turcii stăruiau mereu ca să ne treacă pe marginea cealaltă. Vâslașii și cărmaciul felucii erau români, erau preveniți că turcii vor să ne ducă în Bosnia și de aceea protestară că pe marginea dinprotivă nu era puțină să ne tragă la edec, malul fiind prea înalt și numai de stânci. Înoptase; trebui, cu toate că nu făcusem decât prea puțin drum, să ne oprim. Ofițerul turc trimise un soldat pe jos la Orșova. Noi bănuirăm mult, dar neavând ce face așteptarăm până a doua zi în fricile cele mai mari. A doua zi, îndată ce se lumineă de ziuă plecarăm; după câțva timp cerurăm să ne coborâm pe mal ca să mai umblăm puțințel. Aci ne sfătuim ce avem a face pentru ca să scăpăm; nu trecu mult și văzurăm că vine un soldat turcesc. Ne spuse că e trimis de beiful să ne dea de știre că a venit porunca comisarului Fuad Efendi pentru liberarea noastră, și pașa sau beiful ne poftia să ne întoarcem înapoi. Înțeleseserăm că nu mai e nimic de făcut, că nu ne mai rămâne decât rezistența. Ne împotrivirăm dar; noi răspunserăm ofițerului turc că suntem pe pământ străin, că noi nu ne mai supunem la dânsul, că avem paspor-turile noastre, și de vor să mai puie mâna pe noi, să ne ceară, la Semlin, de la autoritățile austriace; că de ne-or da austriacii ne vor duce, altfel însă nu mai vrem să știm de poruncile strălucitului comisar. Turcul vru să întrebuințeze silă, dar noi eram mai mulți la număr și vâslașii felucei ziseră că noi fiind dați în mâna lor, nu vor suferi să ni se facă vreo silă. Întâlnirăm vreo două trei căruțe, unii din noi ne aruncarăm într-insele și pornirăm înainte, ceilalți urmau pe jos alergând cât puteau. Echipagiul felucei se puse a trage la edec cu mare silință. Seara ajunserăm la Svinița, aci făcurăm prin toate mijloacele, ca autoritatea locală să ne vizeze paspor-turile, și să declare turcilor că ei nu pot suferi pe pământul împăratului soldați străini cu arme. Despre altă parte cu o mică jertfă înduplecarăm pe turc a se întoarce la Adacalé și cu chipul acesta abia ne puturăm scăpa din mâinile temnicherilor găzilor noștri.

la Svinița...

scăparăm
de turc...

Aceea ce mai suferirăm de la Svinița până la Innsbruck e anevoie de descris. De mai mult de o lună de zile noi nu știam nimic de ce se întâmplă în țara noastră, nimic din ce se făcea în lume. Din Svinița și până la Panciova ne târără din tabără în tabără, pretutindenii ne cercetau cu cea mai scrupuloasă atențiune, neîncetat amenințați de a ne vedea împușcați, căci de cădeam în mâinile sârbilor și croa-

De la Svinița
la Panciova,
din tabără în
tabără...

ților, ne luau de spioni sau cel puțin de partizani ai maghiarilor; de ajungeam, de ne apropiam pe câte undeva, pe unde maghiarii însemnaseră trecerea lor prin devastare, prin sabie și foc, noi ne temeam să nu ne ia de sârbi sau croați.

Abia la
Semlin... mai
puțin expuși

Abia în Semlin ne socotirăm, deși nu de tot, afară din primejdie, însă oarece mai puțin expuși. A! de câte ori nu am blestemat trădarea, mișeleasca trădare a lui Fuad Efendi, de câte ori nu am blestemat oarba noastră încredere! Și cu toate acestea nu e nici unul din noi care și după chinurile noastre n-am cercat a lumina pe Înalta Poartă; nu e nici unul din noi care să nu fi iertat din tot sufletul său barbarele suferințe ce Fuad Efendi exercită asupra noastră numai. Dar vai! nu văzurăm nici o prefacere pentru soarta bieteii țerii noastre; nu văzurăm decât Convențiunea de la Balta Liman care ne răpi drepturile cele mai sacre; nu vedem astăzi decât ticăloșia întru care Poarta protectoare țerii lasă pe bieții locuitorii ei, dându-i legați în mâinile apăsătorilor lor, strângând și mai tare lanțul lor de robie printr-o cărmuire mai antinațională, mai coruptă, mai arbitrară, printr-o ocârmuire de sbiri ai barbarului moscovit! A! inima noastră sângărând te iartă, o călău, ce făcuși să suferim chinurile cele mai neuzite, să plângem departe de sânul familiilor și de sacrul pământ al patriei, dar pentru suferințele țerii noi vom repeți până la ora morții împreună cu poetul²:

....„să mai
sărutăm
o dată țărâna
părinților
noștri!”

«Zeu al României, zeu al lui Vlad și Ștefan, ca să putem încă o dată a te chema în rugile noastre, cum te chemau bătrânii noștri! Fă ca țara să mai fie fericită, iară pe apăsătorii noștri iartă-i întru mărinimie ta! Iartă-i precum îi iertăm și noi, dar fă ca să mai sărutăm o dată țărâna părinților noștri!»

■ Anul 1848 în Principatele Române, VI, 1910, p. 38–58.

■ 1. Jérôme Adolphe Blanqui (1798–1854). Citatul este din *Voyage en Bulgarie pendant l'année 1841*, din „Journal des économistes”, 1843.

2. Adaptare după Adam Mickiewicz. Compară cu textul citat de Voinescu, *supra*, p. 409.

FRĂȚIE ȘI RECUNOȘTINȚĂ ... ISRAELIȚILOR ROMÂNII... — C.D. ROSENTHAL

63

C.A. ROSETTI, DOMNILOR REDACTORI AI „ISRAELITULUI ROMÂN”

Rușciuc, 11/23 mai 1857

„După un esil
de 9 ani...”

După un esil de 9 ani — și israeliții știu ce este esilul — ni se făcu cunoscut prin firele electrice că porțile patriei s-au deschis în

sfârșit și pentru noi. Primind această știre de lung timp așteptată, cerurăm pașaporturi de la ambasada otomană — căci noi n-aveam pașaporturi românești. — Plecarăm, ș-a șasea zi a călătoriei noastre, cu inima arzândă de dor, cu buzele setoase d-o îmbrățișare frățească, cu ochii înflăcărați de iubire zării *țarmul făgăduinței*. Câteva minute încă, îmi ziceam — și minutele acelea îmi păreau mai lungi decât fură anii trecuți ai suferințelor — și voi putea îngenunchia pe pământul iubit al maicii mele; câteva secunde încă și frații noștri, îmbrățișându-ne, ne vor da din „mielul Paștilor“, noi din „pâinea esilului“ și vom trece împreună din întristare la bucurie, din doliu la sărbătoare, din întunecime la lumină, din sclavie la libertate...!

Românii nu crezură c-ar fi bine astfel, și furăm siliți a trece pe partea dreaptă a Dunării, unde reîncepurăm un esil nou, care oricât de scurt va fi, este cu mult mai dureros decât cel trecut. Nu mă plâng — nu m-am plâns niciodată în viața mea — nici acum, fiindcă negreșit dacă românii încuviințară, cel puțin prin tăcerea lor, lepădarea noastră din sânul patriei, ei au cuvinte temeinice și drepte pentru aceasta. Constat numai un fapt, ș-aceasta fiindcă el îmi servă ca introducere a acestei epistole de recunoștință ce simț trebuință d-a adresa israeliților români.

În acest nou esil, israeliții comunității spaniole din Rușciuc, invitați de frații lor din București, veniră la noi, ne deteră întâia strângere de mână, întâia salutare frățească și ne oferiră casa lor, masa lor, amicitia lor. Gazeta voastră, aemeneaa, ce o văzurăm aci pentru întâia oară, chiar în al doilea număr al ei și c-o lună înaintea sosirii noastre, ne dete salutarea cea mai frățească și știu a ne da în câteva cuvinte o răsplată nobilă și frumoasă pentru cele ce crezurăm d-acum 9 ani că era drept și bine a face pentru israeliți.

Spre a arăta cât am fost de simțitor, semnelor de frăție ce ne-ați dat, n-am altă putere deocamdată, domnule redactor, decât a te ruga să publici în foaia dumitale această epistolă, ca o mărturie a simțimintelor mele de frăție și de recunoștință pentru israeliții comunității din București și din Rușciuc.

Spre mai multă încredințare de sinceritatea simțimintelor noastre pentru voi, dăm voie s-o spui aici că între israeliți și mine sunt mai multe legăminte de simpatie.

Omul în carele am găsit pentru întâia oară întrunite inteligență, iubire, virtute, devotament, patriotism și-n culmea sa simțământul a tot ce este mare, frumos și nobil; omul carele m-a făcut a cunoaște ș-a simți pentru întâia dată amicitia, acea trăsură de unire între *viața d-aci* și cea *viitoare*, acea rază dumnezeiască care, când pătrunde în

„Un esil nou
la Rușciuc“...

Frăție și re-
cunoștință...
israeliților
români...

și

Fratelui meu
R[osenthal]

inima unui om o luminează, o încălzește, o împuternicează, o sfințește și face din omul acela un erou sau un martir. — Omul carele m-a iubit și l-am iubit și cu carele prin puterea iubirii ajunseseam a avea o singură cugetare, o singură aspirare, o singură țintă, o singură dorință și numai două inimi, spre a ne putea iubi mai mult, era un fiu al lui Israel. Nu știu, fratele meu R... când patria mea va putea să-ți dea cununa de martir ce-ai conchis-o cu sângele tău, dar știu că mulți români ți-au ridicat un altar în inima lor și că seminția ta va avea totdeauna în mine un frate adevărat.

Biblia, cărțile profeților, cântările lui David, le-am învățat de copil încă; și cum le-am învățat Dumnezeuul meu; mai toate seriile copilăriei mele le petreceam cu capu pe genunchii maicei mele; și ea, mângâindu-mă ușor și dulce cu mâna ei de mumă, îmi spunea istoria popoului lui Israel până ce adormeam, repetând în minte faptele eroilor și ale martirilor voștri sau zicând după dânsa ca o rugăciune de seară „usuce-se limba mea de te voi uita, o patria mea!”

Punturi
de unire...

Dupe ce am intrat în viața politică, am găsit mai multe puncturi de unire între istoria lui Israel și a românilor și de la 48 încoace, eu unul cel puțin, trăind ca și voi pe tărâmul esilului a trebuit să retrăiesc pe toată zioa, ca și voi, viața trecută a românilor, spre a mă întări pe mine prin puternicul suflet al României. Ca și voi, și eu am zioa de biruință a macabeilor români, zioa legilor, precum și zioa sdrobirei lor și zioa arderei Templului și ca și voi aștept sub cort, pe tărâm străin și cu *credință nestrămutată*, zioa cea făgăduită.

unitate...
libertate...
dreptate...

Însă ceea ce m-a făcut a admira și-a iubi și mai mult popoul lui Israel este că-n *el cel dintâi* am găsit *unitatea*, un singur Dumnezeu, un singur Templu. *Libertatea* gonită din India, din Persia, din Egipt găsi întâiul ei asil pe munții Iudeii. La voi am văzut pentru prima oară că capii națiunii fură cei ce o scăpară de străin. La voi profeții comunicau d-a dreptu cu Dumnezeu, fără a trece prin templu. Israel din Biblie recunoaște ca frate al său pe Ismael, dar nu-i tinde mâna. Îl este d-ajuns lui Israel a păstra în templul său acel deposit fără preț al unității ce lumea i-o va cere în genunchi. Libertatea trecu apoi în Grecia; își întinse un minut aripile și pe Capitol. Însă când Roma deschise ușile străinului și începu a învăța limba elenă, romanul strigă în grecește sub pumnalul lui Brutus; ... libertatea pătrunsă de durere cade în amfiteatru ... crucea de lemn apare în Coliseu între lei și leopardi și... imperiu, circu și-acea cetate îmbătăită de sânge cade în pulbere...

Să ne *unim* dar, fraților, și spălând împreună cu lacrimile noastre ranele trecutului, să ne punem împreună cu frăție deplină și cu credință nestrămutată a rezidi din temelie templul unității, al dreptății și al libertății, pe-altarul căruia să junghiem toate iresurile, toate nedreptățile și toate patimile cele rele ce fură cauza principală a suferințelor noastre.

Să
ne unim
dar...

C. A. Rosetti

★

MES. LES RÉDACTEURS DE L' „ISRAELITE ROUMAIN“

Roustchouc, 11–23 mai 1857

Après un exil de neuf ans — et les Israélites savent ce que c'est l'exil — le fil électrique nous annonça que les portes de la patrie s'ouvraient aussi pour nous. En recevant cette nouvelle si long-temps attendue, nous demandâmes des passeports à l'ambassade ottomane car nous n'avions pas de passeports roumains. — Nous partîmes, et le sixième jour de notre voyage, le cœur brûlant de désir, les lèvres altérées d'un baiser fraternel, les yeux enflammés d'amour, nous aperçûmes *la terre promise*. „Dans quelques minutes, me disais-je — et ces minutes me paraissaient plus longues que les années passées de souffrance — et je pourrai m'agenouiller sur la terre aimée de ma mère: quelques secondes encore, et nos frères en nous embrassant, partageront avec nous l'agneau de la Pâque, et nous leurs donnerons le pain de l'exil, et nous passerons ensemble de la tristesse à la joie, du deuil à la fête, des ténèbres à la lumière, de l'esclavage à la liberté...

Les Roumains n'en ont pas jugé ainsi, et nous avons dû passer sur la rive droite du Danube, où nous avons dû recommencer un nouvel exil qui, quelque court qu'il soit, sera beaucoup plus douloureux que le passé. Je ne me plains pas — je ne me suis jamais plaint de ma vie — et n'accuse pas, parce que si les Roumains ont permis, du moins par leur silence, notre rejet du sein de la patrie, ils avaient sans doute d'excellentes raisons pour cela. Je constate seulement un fait, parce qu'il me sert d'introduction à cette lettre de reconnaissance que je sens le besoin d'adresser aux Israélites roumains.

Dans ce nouvel exil, les Israélites de la communauté espagnole de Roustchouc, sur l'invitation de leurs frères de Bucharest, vinrent chez nous nous donner le premier serrement de main, le premier

salut fraternel, et nous ofrirent leurs maisons, leurs tables, leur amitié. Votre journal, que nous vîmes ici pour la première fois, dès son second numéro, et un mois avant notre arrivée, nous envoya un salut fraternel, et nous donna en quelques mots une récompense noble et précieuse de ce que nous avons cru juste et bon de faire pour les israélites, il y a neuf ans.

Pour montrer combien j'ai été sensible aux marques de fraternité que vous m'avez données, je ne puis, Messieurs les rédacteurs, que vous prier de publier ma lettre dans votre journal comme un signe de reconnaissance pour les Israélites de Bucarest et de Routschouk.

Pour mieux vous prouver la sincérité de mes sentiments pour vous, permettez-moi de vous dire ici qu'entre les Israélites et moi il y a plusieurs motifs de sympathie.

L'homme dans lequel j'ai trouvé pour la première fois réunis l'intelligence, l'amour, la vertu, le dévoûment, le patriotisme, et au plus haut degré le sentiment de tout ce qui est grand, beau et noble; l'homme qui m'a fait connaître et sentir pour la première fois l'amitié, ce trait d'union entre la vie présente et la vie future, ce rayon divin, qui, quand il pénètre dans le cœur d'un homme, l'éclaire, l'échauffe, l'affermir, le sanctifie, et fait de cet homme un héros ou un martyr; — l'homme qui m'a aimé, que j'ai aimé, et avec qui pour la puissance de l'amour, j'étais arrivé à avoir une seule pensée, une seule aspiration, un seul but, un seul désir, et seulement deux cœurs pour pouvoir nous aimer davantage — cet homme était un fils d'Israël. Je ne sais pas, mon frère R..., quand ma patrie pourra te donner la couronne de martyr que tu as conquise par ton sang, mais je sais bien que beaucoup de Roumains t'ont élevé un sanctuaire dans leur cœur et que ta race aura toujours en moi un véritable frère.

La Bible, les Livres des Prophètes, les Cantiques de David, je les ai appris quand j'étais encore enfant; et comment les ai-je appris, mon Dieu! Presque tous les soirs de mon enfance, je les passais la tête posée sur les genoux de ma mère, bercé par ses douces caresses et sa main maternelle, elle me racontait l'histoire du peuple d'Israël, jusqu'à ce que le sommeil me surprit, me répétant à moi-même les exploits de vos héros et de vos martyrs, ou redisant après elle la prière du soir: „Que ma langue se dessèche si je t'oublie jamais, ô, ma Patrie!“

Depuis que je suis entré dans la vie politique, j'ai trouvé plusieurs points d'union entre l'histoire d'Israël et celle des Roumains, et depuis 1848 jusqu'à ce jour, moi qui ai vécu comme vous sur la terre d'exil, j'ai dû revivre aussi chaque jour, comme vous, de la vie passée des Roumains, afin de me fortifier dans l'âme puissante de la Roumanie. Comme vous aussi, j'ai le jour de la victoire des Machabées roumains, le jour de la loi, comme aussi celui de sa destruction, celui de l'incendie du Temple, et comme vous encore, j'attends sous la tente et sur le sol étranger avec une foi immuable „le jour promis“.

Mais ce qui m'a fait admirer et aimer le plus le peuple d'Israël, c'est qu'en lui j'ai trouvé pour la première fois l'unité; un seul Dieu, un seul Temple. La liberté chassée d'Inde, de la Perse, de l'Egypte, trouva son premier asile sur les montagnes de la Judée. C'est chez vous que j'ai vu pour la première fois que les chefs de la nation furent ceux qui la sauvèrent de l'étranger: chez vous, les prophètes communiquaient directement avec Dieu sans passer par le temple: l'Israël de la *Bible* reconnaît Ismael comme son frère, mais il ne lui tend pas la main: il suffit à Israël de conserver dans son temple le dépôt inappréciable de l'unité que le monde demandera à genoux. La liberté passa ensuite dans la Grèce: elle étendit un moment ses ailes sur le Capitole. Mais quand Rome ouvrit ses portes à l'étranger et commença à apprendre la langue des Hellènes, le Romain cria en grec sous le poignard de Brutus... La liberté pénétrée de douleur tombe dans l'amphithéâtre, la croix de bois paraît dans le Colysée entre les lions et les léopards, et... l'empire, le cirque, la cité, souillés de sang, tombent en poussière...

Unissons-nous donc, frères, et lavant ensemble de nos larmes les plaies du passé mettons-nous tous avec une plaine fraternité et une croyance immuable à jeter les fondements du temple de l'unité, de la justice et de la liberté, et sur son sanctuaire immolons toutes les hérésies, toutes les injustices et toutes les passions mauvaises qui furent la principale cause de nos souffrances.

C. A. Rosetti

■ Text bilingv în „Israelitul român“, București, I, nr. 13, 14/26 iunie 1857, p. 2-4.

VII. ÎN TRANSILVANIA REVOLUȚIA DEVINE RĂZBOI

MOBILIZAREA GENERALĂ... — JURNAL
DE CAMPANIE...: OCTOMBRIE–NOIEMBRIE

64

I. CIURILEANU, FRAGMENTE ISTORICE DIN ANII 1848–49

În toamna anului 1848 s-a făcut o mobilizare generală în tot muntele. În luna lui octombrie, pe când Iancu aduna moșii, prefectul Buteanu în Zarand și prefectul Dobra adunau poporul împrejurul Zlatnei. După ce i-au strâns, au plecat în contra taberei de la Zlatna, unde erau adunați honvezii unguri sub comanda căpitanului Barta. După ce i-au înconjurat românii, au provocat pe unguri să depue armele; ungurii au pus pușca la picior și au răspuns că vor să se împace cu românii. După ce însă românii s-au apropiat de ei, ungurii au tras focuri și au dat cu o bombă dintr-o piua de pisat aurul în turnul bisericii românești. Românii au năvălit atunci asupra lor și i-au măcelărit. O parte din honvezi cari au scăpat prin case împușcau asupra românilor pe ferestre, românii au dat atunci foc la case. Așa s-au prefăcut toate casele ungurilor în praf și cenușe. Câți au mai scăpat din oraș au fost tăieți de români lângă Presaca.

Mobilizarea

La Zlatna,

măcelul...

În același timp, pe când se pregătea poporul muntean să se adune în tabere și în urmă să iasă la țară, s-a tras un cordon prin toate punctele dimprejurul muntelui. Se organiză o pază strașnică ca nici să intre, nici să iasă vreun om din munți. Subprefectul din Bistra, Iosiv Bistrai, român renegat, cu notarul comunal d-acolo Gheorghe Balea, tot român renegat, au vrut să trimită o scrisoare secretă prin un român ca să facă cunoscut guvernului maghiar mișcarea și armarea poporului român din munți. Santinelele române din ținutul Bistra, având bănuială asupra ducătorului hârtiei, că este trimis din partea subprefectului Bistrai, a voit să-l prindă.

La Bistra,

Ducătorul a scăpat cu fuga în casa subprefectului. Urmărindu-l, poporul s-a adunat în gloată și a cerut hârtiile de la subprefect, precum și pe individ, dar subprefectul, cu notarul, cu servitorul și servitoarea au împușcat prin ferestre asupra oamenilor. După ce au rănit pe doi și pe unul l-a omorât, poporul înverșunat s-a repezit asupra lor. Pe servitorul care ducea hârtia l-a omorât, de asemenea pe servitoarea care umplea pușcile. O femeie din mijlocul poporului se repezi cu o lance ca să-și răsbune pe soțul ei împușcat și o înfipse în inima notarului Gh. Balea. Pe Iosiv Bistrai l-au arestat și numai după sfârșitul resbelului l-a grațiat Iancu.

înverșunare

Maghiarii,
la Cluj și în
alte locuri...

Tribunale
marțiale

Un obiectiv:
Alba Iulia

La Teiuș

Baia de Arieș
(Ofenbaia)

Trascău,
Sângiorz

Vințul ars
până în
temelii

Pe timpul acesta maghiarii, turbați de mânie, au prins pe tinerii studenți Simoni și Baternai și i-au spânzurat în Cluj. Au spânzurat de asemenea tot în Cluj pe protoiereul din Cătina, Turcu, om în etate de 60 de ani. Au mai spânzurat în pădurea Turdii pe preotul din Budi, Papiu, tatăl regretatului Papiu-Ilarianu, precum și pe mai mulți alți români din Transilvania. Au înființat tribunale marțiale în toate districtele, și fără nici o vină spânzurau pe românii cari luașoră parte la adunarea din Câmpul Libertății din Blaj și mai cu seamă pe toți cari știau cât de puțină carte, începând cu băieții de școală de la 15 ani în sus. În Cluj nu trecea zi în care să nu fie spânzurat câte un român.

În luna octombrie 1848 Avram Iancu a adunat un însemnat număr de moți. i-a condus spre Alba Iulia și i-a așezat la Teiuș. Prefectul Buteanu a adunat de asemenea o trupă numeroasă din districtul Zarandului și a plecat tot spre Alba Iulia, dar după un ordin al Comitetului de pacificare din Sibiu s-a întors iarăși în districtul Zarand, în contra ungarilor ce tocmai năvăliau din Ungaria.

Tot pe acest timp a strâns și Popovici Marțianu un însemnat număr de oșteni și-i concentră tot la Teiuș, unde era căpitanul Gratzki cu 2 companii de grăniceri români din regimentul I și 4 tunuri. De acolo au pornit taberile spre Aiud. Aiudenii (unguri) s-au închinat și au depus armele în mâna Iancului, apoi au plecat la Vințul de Sus spre Turda. Aicea se așezară în castre.

La 23 octombrie tribunul Iosif Moga a adunat un număr însemnat de români din munți și s-a așezat în tabără la Ofenbaia. Aici a arestat pe trei maghiari anume Gheorghi Ignatz, pe Dionisie Vereș director de mine și pe Nicolae Polaș, controlor de mine, din cauză că scriseră la guvernul maghiar să trimeată putere armată în munți că românii vor să se scoale. I-au amendat cu 600 florini și în urmă le dete drumul.

De la Ofenbaia, Moga plecă cu trupa sa în comunele ungurești Trascău și Sân-Giorz. le-a desarmat și merse apoi la Vinț, unde s-a încorporat cu trupa Iancului.

Pe acest timp, pe când mă aflu în tabără la Iancu, am fost martor ocular la un act de tirănie din cele mai odioase. Am văzut peste 100 de români omorâți din partea ungarilor, între care și un preot de la Mesentea. Ei fuseră arestați în temnițele districtului din Vinț, scoși de acolo, omorâți și aruncați într-o groapă cu var. Românii din tabără, înfuriați la vederea fraților lor de un sânge, mutilați și omorâți atât de groaznic, au dat foc orașului Vinț, arzându-l până în temelii.

Locuitorii maghiari din Turda au trimis o deputațiune la Iancu, compusă din preotul Raț și Dumitru Raț, cu însărcinarea să roage pe Iancu să facă pace cu turdenii.

Maghiarii
din Turda
la Iancu...

În 2 zile ale lunii noiembrie 1848 am plecat din tabăra Iancului singur spre Cluj; la comuna Îndol, publicai o proclamație și am trimis-o în comunele de sub poala Muntelui Apusan, în partea lui de miazănoapte. În timp de 48 de ore am adunat 4 000 de români armați cu topoare, furci de fer și îmblăcii; numai 50 aveau puști de vânat și numai cu câte 5–6 cartușe. M-am așezat în tabără lângă comuna Pusta Sâncraia, în locul numit Muscel. I-am împărțit apoi în batalioane, companii și plutoane, le-am numit căpitan pe Muncaci Grățian din Selicea, pe Vasile Balint din Petridu de Jos, pe Leontin Bariț din Petridu de Mijloc, pe Grigore Muncaci din Selicea. Pe Matei Nicola îl făcui ajutorant al meu. Toți aceștia erau studenți tineri, abia în etate de 18–19 ani. În scurt timp i-am deprins la mânănuirea armei și la împlinirea sarcinii lor de tribuni.

Studenți
tineri...

În 14 noiembrie am plecat cu trupa la comuna Sând, unde se găseau ca vreo 400 de maghiari armați, conduși de subprefectul Iobaghi Andraș, cel mai tiran dintre toți szolgabirarii din acele timpuri. Voiam să-l prindem. Am încongiurat peste noapte satul și am plecat cu 200 oameni la casa lui, unde erau vreo 30 unguri. Ei au început să împuște pe ferestre. Noi am năvălit înlăuntru dar n-am putut prinde pe nimeni, căci se găsea o eșire subterană pe unde fugiseră. Am găsit la o sută de puști, vreo 20 funți de iarbă de pușcă și 4 săbii. În ziua următoare m-am întors cu trupa și m-am așezat în tabără la comuna Ciurila, în apropiere de 2 ore de Cluj.

14 noiembrie

M-am pus în corespondență cu comandantul din nordul Transilvaniei, Urban, care venea despre Năsăud cu o trupă de grănițeri români din al doilea regiment și 300 de călăreți de la regimentul de șvaligeri (cavalerie ușoară) Max-Ferdinand, precum și cu o companie de vânători bucovineni, apoi cu o trupă de glotași români condusă de prefectul Micheș.

Tabăra de la
Ciurila

Legătură cu
col. Urban

În capitala Cluj se găsea o oaste ungurească de 15 000 honvezi, cu opt tunuri, sub comanda generalului Boldaci. Ea venise din Ungaria spre a apăra pe maghiarii din Transilvania. În apropiere de oraș, la Feleac, erau postate în tabără 2 batalioane de honvezi.

La Cluj și
Feleac erau
honvezi

În ziua de 16 noiembrie am înaintat după ordinul lui Urban până la o distanță de o jumătate de oră de Cluj, în locul numit la Podul Lupi. În această zi, generalul Boldaci a eșit din oraș în direcție nordică, între satele Someșfalău și comuna Apahida și s-a întâlnit cu

Întâlnirea
trupelor
adversare

16 noiembrie:
trupele
ungurești
învinsese

trupa de sub comanda lui Urban. Ungurii au fost bătuți și respinși până în oraș. Bătălia a durat de la 3 ore după amiază până seara la 6.

În seara de 16 noiembrie am dat ordin oamenilor mei ca fieștecare om să-și facă câte 10 cartușe și am așezat în formă de trupă niște momâi făcute din ramuri de pădure. Văzând honvezii din comuna Feleac această trupă de momâi, au luat-o la fugă spre Cluj, nu pe șosea, ci printr-o vale, aruncând armele, au speriat și pe comandantul lor din Cluj, Boldaci, vestindu-l că Clujul este înconjurat din partea vestică de români.

În aceeași noapte Boldaci a fugit cu ungurii săi pe la Huedin în Ungaria, plecând cu dânsul o mulțime de magnați care se adunaseră de frica românilor în capitală din toate părțile Transilvaniei.

În ziua următoare, 17 noiembrie, am luat cu mine 4 călăreți și am mers până la marginea viilor Clujului, m-am informat dacă puterea armată a maghiarilor a fugit și aflai că Clujul este fără nici o pază. Întorcându-mă la tabără, am luat cu mine 200 de ficiori cu puști, am intrat în Cluj și m-am oprit în mijlocul pieței. De aici, cu un călăreț lângă mine, am plecat înaintea comandantului Urban, care se apropia de Cluj cu trupa imperială. Musica militară cânta marșul regimentului al doilea de grănițeri români.

Românii din jurul Clujului, fără să fie provocați, se adunaseră din toate părțile și tabăra mea ajunsese la număr de 10 000 de oameni.

Atunci sosi din Ungaria, de către Baia Mare, o trupă de unguri în număr de 14 mii cu 16 tunuri sub comanda lui Katona Micloș și a contelui Teleki. Ea înaintă până la orașul Dej cu scop să iee pe Urban între 2 focuri, neștiind că Boldaci fusese fugărit din Cluj.

La 18 noiembrie Urban pleca cu trupa imperială spre Dej, luând șoseaua. Eu îi urmau cu trupa mea, păzind aripa stângă. Mersei pe la Vălăsut spre Borșa și trecui apa Someșului lângă Suia. Aici am făcut prizonieri în ziua de 21 noiembrie 3 000 de honvezi alungați din partea Dejului de către Urban, înarmați parte cu lănci, parte cu puști. Fiindcă însă erau între ei mai mulți ruteni și români* din Maramureș, precum și țigani, după ce i-am desarmat, le-am dat drumul.

La Dej fusese în ziua de 20 noiembrie o luptă înverșunată între cele două trupe. Bravii grănițeri se purtară eroicește; luară pe unguri la baionetă și-i puseră pe fugă.

Mare parte din aceștia au fost omorâți și răniți. Restul fugiră, coprinși de o panică nebună, către Baia Mare, spre Ungaria.

* Mulți români din părțile Ungariei neștiind de cese tratează, și neavând conștiință națională dezvoltată, făcuseră parte în 1848 din armata ungurească.

Intrarea
imperialilor
în Cluj

18 noiembrie:
col. Urban
spre Dej

Grănicerii
români la Dej

După sfârșitul acestei lupte căpitanul Lomberger, petrecând cu un călăreț prin oraș, a fost împușcat pe fereastră din casele unui ungur, Pataki. Ca pedeapsă, Urban a dat voie soldaților să prădeze orașul timp de o oră.

Sosind la Mesteacăn, m-am întâlnit cu Urban, care urmărea pe inamici spre Baia Mare. Sub comanda mea aveam atunci 20 mii de oameni, adunați din comitatul Clujului și al Dobâcii, dar fără puscii, înarmați cu furci de fier, cu prăjini și topoare. Mi s-a mai dat acolo o companie de grăniceri din al doilea regiment, 2 plutoane de vânători din Bucovina și 2 tunuri, de asemenea o trupă numeroasă de români de sub comanda prefectului Micheș, condusă de viceprefectul Rusu. Ocupai cu această ocazie o poziție favorabilă pe un deal în partea ostică de la Jibău, unde se găseau însemnate forțe de honvezi. Jibăul se găsește pe Someș, dincolo de muntele Meseș în ținutul Zălaului și e una din cele mai tari poziții ale Transilvaniei. Atât dinspre Ungaria, cât și despre Transilvania este imposibil de înconjurat.

În același timp, Urban trecu cu trupa imperială, gonind pe Teleki și Katona Micloș, până la Baia Mare în Maramureș.

La 28 noiembrie am primit ordin de la Urban să ne întoarcem spre Cluj, ca să ne putem îndrepta din nou spre Meseș, unde se concentrau trupe numeroase din Ungaria, sub conducerea generalului Bem.

Ciurileanu
la Mesteacăn

28 noiembrie:
întoarcerea
spre Cluj

■ Ioan Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848–49*. București, 1887, p. 12–23.

OCTOMBRIE–NOIEMBRIE '48 — SECUIMEA ȚINE LA LUTIȚA (AGYAGFALVA) O ADUNARE NAȚIONALĂ

65

KÖVÁRI LÁSZLÓ, VISSZAEMLEKEZÉSEK A FORRADALOM
DERÜSEBB NAPJAI RA

Secuimea ține la Lutița o adunare generală. — În mijlocul restriștei, Parlamentul a continuat lucrul. A preluat conducerea de la guvernul demisionar și a instituit un Comitet pentru apărarea patriei, care a emis bancnote, a organizat recrutarea și s-a pregătit de apărare. Privirile sale s-au îndreptat spre secui.

„Comitetul
[maghiar]
pentru apă-
rarea patriei”

Instrucțiunile
primite...
din partea
Comitetului
...

prin Pálfi
János

În drum spre
Secuime...

În Transil-
vania...

Pregătiri
pentru
adunarea de
la Lutița...

Sunt chemat. Vei pleca cu trenul seara spre Secuime, la ora cinci vei primi instrucțiunile. Această dispoziție a fost emisă într-o mică sală din Redută, în cadrul Comitetului de apărare al cărui suflet era Kossuth, capul administrativ era Nyári Pál, vicecomitele de Pesta, condeii îl mânuiau baronul Jósika Miklós; ministrul de finanțe era Madarász László iar cel care mi se adresa era organizatorul, Pálfi János reprezentantul scaunului Odorhei. Uitându-mă prin sală, vedeam civili și militari de-a valma, se împărțeau porunci, iar cel care primea misiuni, alerga ca din pușcă. Deasupra Comisiei și a membrilor săi parcă vedeam sabia lui Damocles, parcă acesta i-ar fi instalat în jilțul puterii ca să-i încerce plăcerile. S-au angajat să îndeplinească rolul acelor Decius romani și, dacă va fi nevoie, să sară în craterul ce se deschidea în fața lor.

Pálfi János mi-a predat scrisori, mi-a spus pe cine unde îl gădesc. În sfârșit, vei pleca la adunarea de la Lutița. Bizuiți-vă pe mine, că am vorbit de o sută de mii de secu. Avem încredere în secu, dar nu și în conducătorii lor — așa sunau instrucțiunile sale verbale. Deși trăsura mă aștepta, atunci când am ajuns, trenul plecase. Cât am de plătit pentru un tren special până la Szolnok? Șaizeci de forinți. De la Szolnok mă mai așteptau trei nopți de drum cu trăsura. Mi-a rămas destul timp să-mi amintesc cum am fost chemat cu o lună în urmă de președintele Consiliului de miniștri. Mă primește Kuthy Lajos, romancierul: vei primi o misiune în Transilvania. Mă anunță. Iese Batthyányi. Mă măsoară cu ochii săi mărunți și tăioși. Nu te mai trimit, sunt destui demagogi în Transilvania. Deși puteam avea obiecții contra informației sale, nu puteam contesta faptul că Batthyányi prevedea cum ne îndreptam vertiginos de la aristocrația feudală, prin absolutism, spre democrația demagogică.

Ajungând în Transilvania, încă de dincolo de Turda am fost prevenit că în zona Mureșului valahii atacă trăsurile ce se îndreaptă spre Secuime și că ele sunt salvate doar de husarii „Kossuth” care le escortează. Dintre aceștia unul salvat era și Jakab Elek. Ne-am adunat mai mulți și ne-am îndreptat pe marginea Câmpiei spre Târgu Mureș.

Conducerea Transilvaniei era în mâinile comisarului regal, baronul Vay Miklós, asistat de Guberniu, în frunte cu guvernatorul interimar contele Mikó Imre. Secuimea era plină de comisari guvernamentali care pregăteau adunarea de la Lutița, convocată pentru 16 octombrie. Însuși locul ales purta amintirea unor întruniri revoluționare, din vremurile în care secuul dădea drept dare un bou.

Pe malurile Târnavei Mari, lângă Lutița, se întinde pe câțiva kilometri o pajiște netedă. În mijlocul ei a fost ridicată o tribună

înaltă de mai mulți metri. E o zi frumoasă de toamnă. Răsună tobele, sună trâmbițele. Apar gărzile naționale din scaunul Mureș, cu Nagy Samu și Tolnay Gábor. Vine regimentul grăniceresc de infanterie din Ciuc și din Trei Scaune, cu coloneii săi, apar în goană husarii: se instalează în formație. Apar trăsuri, cu fete, femei; acestea se așează în tribuna instalată vizavi de cea oficială. Apar marile familii din scaunele secuiești, din Odorhei tinerii și bătrânii familiilor Bartha, Daniel, Jakab, Kénosi, Pálfi, Sebessi, Szentkirályi, Török, Ugron. Tineretul din Târnave, familiile Horvát din Jacodu, cu Janos și Ignác, familia Kinizsi cu Páll și István, husarul cel șchiop, groful Haller Lajos cu blana sa de leopard. Sosesc dinspre Odorhei, unde s-a desfășurat în ziua precedentă adunarea pregătitoare, groful Mikó, în calitate de reprezentant al lui Vay și al Guberniului. Însoțit de Berzenczei László, Berde Mózsá, groful Bethlen Janós junior, în calitate de comisari guvernamentali pentru secuime. Tribuna se populează, uralele încetează. Contele Mikó deschide adunarea. Din însărcinarea adunării, Berde prezintă programul desfășurării, după care regimentele secuiești vor depune jurământ de credință lui Ferdinand al V-lea și pe Constituția din 1848, după care se vor întoarce acasă pentru a sta de veghe. Ceea ce înseamnă: să așteptăm până când vor sosi tunurile. Totul e frumos, dar vorbește în van peste capetele celor 30 000 de participanți. Urcă la tribună trimisiile comitatelor maghiare, care se plâng că în urma furiei poporului valah au devenit săraci și fugari, curțile sunt atacate, nu au unde să se întorcă. Urcă apoi la tribună Berzenczei, o figură tipică de secu brunet, cu vocea de stentor a lui Ugron Gábor, cu expresia elegiacă a lui Bartha Miklos. Răscolește inimile secuiești în numele libertății și frăției, iar când ajunge până acolo: să pornim dară de-ndată, culmile sunt străbătute de urale nesfârșite. Disciplina militară dispare dintr-odată. Secuții își rup însemnele negru-galbene, își taie prisosul mundurului negru. Berzenczei și în urma lui candidatul pentru funcția de general al secuilor, Gál Sándor, încalecă. Pentru onor! Tribunalul poporului, cu pană roșie de vultur la chipiu, trece în revistă trupele care îi prezintă onorul. Pe loc repaus. Își ia rămas bun. Răsună ordinul, peste o oră pornim.

Baronul Rauber Nándor, comisar pentru încartiruire și alimentarea trupelor, să pornească imediat. Veniți ca adjutanți; dar noi nu îndrăznim să-l agrăim cu statura sa de atlet și barba sa căruntă. Celălalt căruia i se adresează este Dózsa Dani, celălalt redactor de la „Ellenőr“. Toate proviziile unei tabere de 15 000 de oameni se află în fața noastră. Vom dormi numai la Târgu Mureș. Este chemat un croitor. În câteva ore avem trei chipie roșii. Iar peste trei zile, când

Pe câmpia
Luliței: par-
ticipanții....

desfășurare

Berzenczei
răscolește
inimile....;

disciplina
dispare

secuimea este adunată, raportăm că pâinea, carnea, încălțămintea, transportul sunt asigurate. Nu peste mult timp suntem dați în urmărire și chipiul roșu va deveni principalul semn al vinovăției noastre. Iar pentru că tânărul vicecomite al scaunului Mureș, Biró Mihály, și-a făcut și el un chipiu roșu, a ajuns pentru aceasta la Sibiu. Dar totuși nu fără motiv, căci secuii priveau la aceste chipie roșii ca la un corn al abundenței, de la care trebuie doar să ceară.

La Târgu
Mureș....:
continuarea
adunării de
la Lutița

Târgu Mureș, reședința Tablei Regești, cel de-al doilea centru al societății transilvane, preia continuarea adunării de la Lutița. Scaunul Odorhei nu prea avea aristocrație, în schimb în scaunul Mureș aceasta abunda. Toată lumea invadează orașul. Sunt prezenți: baronul Kemény Pál, care dedică altarului patriei toți banii săi, familia Teleki din Dumbrăvioara și Gornești, conții Lazăr din Mureșeni, conții Toldalagi din Corunca și Sânbenedic, baronul Bálintit din Sângeorgiul de Mureș, baronii Bornemissza din Apalina, conții Rhédei din Șamșud; dintre familiile mai de vază, Tolnay, Bereczki, Botos, Balla din Niraj, Nagy și Komáromy din Ivănești, Tury, Gál, Antal, Mártonfi, Berzenczei de pe Mureș, Nagy, Zeyk, Száva, Rozsnyai din Călușeri, bărbați și tineri, ca și patrioate de mai târziu ca de pildă contesa Lázár Eszter, contesa Rhédei Zsófi, fiicele familiei Simén.

Revoluția
recurge la
arme

Revoluția recurge la arme. Dar scopul ei este doar apărarea, să ferească secuimea de invazie, să ofere protecție maghiarilor amenințați din comitatele învecinate. Bătrânii nădăjduiesc că vor sosi tunuri, iar tinerii legănându-se în iluzia că dacă cineva va veni cu tunuri, le vor captura. Era o plăcere să privești la tabăra instalată. Erau acolo regimentele grănicerești din Trei Scaune și Ciuc, companiile secuiești ale regimentului grăniceresc de husari, cu întreaga lor înzestrare; se aflau acolo batalionul gărzii naționale din scaunul Mureș condus de Tolnay Gábor, Nagy Samu și Fülöp Albert, un batalion de vânători improvizat din fiii proprietarilor locali, sub comanda lui Jency Józsi cu însemne verzi. De cum au sosit, o parte s-au îndreptat spre Reghin, pentru protejarea comitatelor. A sosit însă vestea că generalul Gedeon se îndreaptă dinspre Sibiu spre Târgu Mureș cu tunuri încă din ziua de 5 noiembrie.

Vestea
apropierii
generalului
Ghedeon

Era o veste deprimantă, mai ales pentru colonelii Zsombor, al regimentului de husari, Dobai al regimentului din Trei Scaune și Dorschner al regimentului de infanterie din Ciuc, care erau impregnați de disciplina militară și nu se gândeau la revoluție. Curajul și temeritatea lui Berzenczei nu le convenea. Gedeon a sosit și a ocupat poziții în dreptul taberei noastre. Dimineața a trecut cu parlamentări. Am luat masa la Crucea Albă. Se aude zgomotul copitelor.

se confir-
mă...

Apare Statul major, în frunte cu Berzenczei care poartă pană de vultur. Ne strigă: veniți! De-abia ieșim și tunurile lui Gedeon încep să răsunе. Cavaleria și infanteria trece la atac să ne încercuiască. Unde comanda nu îmbărbătează, trupa e degeaba vitează: câteva lovături de tun zdrobesc întreaga tabără. Iar apoi, după vreo oră, pe culmea Váczmán, ofițerul de husari secui Daczó, colonelul de mai târziu, îi zice contesei Lazar, soția lui Lazar Dénes: „fugiți, măria voastră”. „Cum să nu fugim, îi zice fata, ne e frică să nu ne calce în picioare husarii care fug”.

tabăra
seculor se
destramă...

Ajunsem acolo, unde l-am găsit pe Ugron Gábor, care era copil mic, jucându-se cu chibriturile, dovadă precoce a caracterului său războinic. Din Odorhei pleacă o întreagă caravană. Iată și conacul doamnei Rapson care când a auzit clopotele de la Cluj, a pus să se înhame și s-a refugiat în biserică; îi invidiam caii. Ne îndreptăm spre ținutul păduros, am vrea să ne oprim la Merișor, căci nu ne mai putem amăgi cu iluzia de a ne sătura cu șapte pâini de secară și cu atât mai mult cu hrănirea cailor, care nu au văzut nici măcar apă, dar din față ne întâmpină vestea că fumul care se vede este Merișorul în flăcări. De-abia, seara la Vârghiș, la Daniel Gábor, reușim să ne găsim un moment de răgaz.

Retragere
și
refugiu;

Apoi ne instalăm puțin mai încolo la Tălișoara, la baronul Rauber Nándor. După câteva zile ne ducem la Sfântu Gheorghe, la adunarea scăunălă din 12 noiembrie, care intenționează să organizeze apărarea. Seara când ne reîntoarcem, o femeie care era îmbibată de spiritul în care le-am predat acum câțiva ani istoria nației, Simén Róza, soția lui Ugron Lázár sosește și anunță printr-un slujitor pe baron, unchiul ei, că la noapte va fi atacat de armată. Pentru ca nu cumva sătenii îngroziți să stârnească panică, părăsim satul noaptea unul câte unul și după noi vin carele goale. La Aita Seacă pe cine întâlnim în cale, pe Jakab Elek cu o băta mare, îmbrăcat în straie românești. Ajungem în Trei Scaune. Seara, la baronul Rauber Károly, colonel în rezervă, în Sântionlunca, ni se raportează cu umilință că din castel nu a mai rămas decât acoperișul, grajdurile au fost golite, iar ca semn de biruință, au fost luate chipiele roșii.

... la Sf.
Gheorghe,

Întâlnirea în
cale cu Jakab
Elek „în
straie
românești”

[Textul maghiar]

A székelység Agyagfalván nemzeti gyűlést tart. – A vész közepette a parlament együtt maradt. A leköszönt miniszteriumtól átvette a kormányt, vezetésére honvédelmi bizottságot nevezett. Az nyomatta a bankót, toborzott és sorozott, védelemre készült. Tekintete a székelyekre esett.

Hivatnak. Még az esti vonattal indul a székelyföldre, öt órákor megkapja utasítását. E rendelet a redout egyik kis termében hangzott el a honvédelmi bizottságban, melynek lelke Kossuth, adminisztratív esze Nyári Pál, Pestmegye alispánja, pennája br. Jósika Miklós, pénzügyminsztere Madarász László, ki hozzám szólt, az Pálfi János Udvarhelyszék képviselője, a rendező. Végig pillantva a termen, polgári, honvédruha egymás hátán, osztják a parancsot s ki átvette megbízását, mintha puskából lőnék ki, rohan. A bizottság és tagjai felett mintha a Damokles kardját láttuk volna, mintha Damokles ültette volna a hatalom székébe, hogy próbálják a hatalom gyönyöreit. A római Deciusok szerepére vállalkoztak, ha kell, a feltárukt kraterbe ugrani.

Pálfi János leveleket adott át, kit a hol találuk. Végül az agyagfalvi gyűlésre megy. Hivatkozzék reám, hogy százezer székelyről beszéltem. A székelyekben bizunk, de nem bizunk a vezetésben, ez a szóbeli utasítása. Bár a kocsi lent várt, mikorra kérkeztem, a vonat már robogott. Mennyit fizetek egy külön vonatért Szolnokig? Hatvan forintot. Szolnoktól még három éjnapi kocsi út várt reám. Elég időm maradt visszaemlékezni, hogy egy hónappal ezelőtt a miniszterelnök hivat. Kuthy Lajos a novellista fogad: megbízatást kapsz Erdélybe. Bejelent. Batthyányi kilép. Éles apró szemével végig mér. Már nem küldöm, van már elég demagóg Erdélyben. Bár újabb információja ellen kifogásom lehetett volna, de nem lehetett az ellen, hogy Batthyányi lelke már látta, hogy a hűbéri aristokraczián, az abszolutizmuson át, rohanunk a demagóg demokrácia felé.

Erdélybe érve, Tordán tul már figyelmeztettek, hogy a Maros vidékén a székelyföld felé tartó kocsikat az oláhok támadják, csak az utánok vonuló Kossuth-huszárok, köztük Jakab Elek, mentették meg. Többen csatlakoztunk, s a Mezőség szélén huzódtunk Vásárhelyig.

Az erdélyi kormány b. Vay Miklós királyi biztos kezében, mellette a főkormánysszékkal, élén gr. Mikó Imre főkormányzó helyettessel. De a székelyföld tele volt már kormánybiztossal, készítették elő az agyagfalvi gyűlést, mely okt. 16-ára volt összehíva. Már maga a hely forradalmi gyűlések emléke, abból az időből, mikor a székely még ökörral adózott.

A Nagy-Küküllő partján, Agyagfalva mellett, néhány kilométernyi sima rét terül. Közepén több méter magas tribün volt felállítva. Szép őszi nap. Pereg a dob, szól a trombita. Jönek a marosszéki nemzetőrök, *Nagy Samuval*, Tolnay Gáborral. Jön a

csiki, jön a háromszéki gyalog határőrezred, ezredeseivel, robog a huszárság: utcákat képezve felállanak. Jönek a kocsik, rajta leányok, asszonyok, és a szószékkal szemben felállított tribünön elhelyezkedtek. Jönek a székely székek nagy családai, Udvarhelyszékről a Bartha, Daniel, Jakab, Kénosi, Pálfi, Sebessi, Szentkirályi, Török, Ugron családok ifja, örege. Küküllő ifjusága, a zsákodi Horvátok, János és *Ignác*, a Kinizsie, Pali és *István* a sánta huszár, gr. Haller Lajos párducz kacagányosan. Udvarhelyfelől, hol az előtti napon folyt az előértekezlet, érkezett gr. Mikó, mint Vay és a főkormánysház küldötte, vele Berzenczel László, Berde Mózs, ifj. gr. Bethlen János székelyföldi kormánybiztosok. Az emelvény megnepesül, az éljen elcsilapul. Gr. Mikó megnyitja a gyűlést, Berde az értekezlet megbízásából előadja a programot, hogy a székely ezredek esküt tesznek V. Ferdinand s a 48-iki alkotmány hűségére, s azzal hazamenve készen állanak. Mi annyit tesz: várjuk meg, míg fennről az ágyuk megérkeznek. Mind szép, de a harminczvezernyi nép felett levegőnek beszélt. Szószékre lépnek a magyar megyék köldöttei, panaszoják, hogy az oláh nép dühétől földönfutók, az udvarokat már támadják, nincs idő haza menni. Arra tribünre lép Berzenczei, ő székely barna alak, Ugron Gábor stentori hangjával, Bartha Miklós elegikus szólamaival. A szabadság, testvériség nevében a székely sziveket felveri, s midőn oda ér, hogy tehát rögtön induljunk ki, egetverő helyeslés zugja át a bérceket. A katonai fegyelemnek egyszerre vége. A székely tépi le fekete-sárga sinorját, vágja le sütét frakkja feleslegét. Berzenczei s nyomában a székelység vezérjelöltje Gál Sándor lóra kapnak. Rend állj! A néptribün fővegén a vörös sastollal, a sorok előtt végig lovagol, a sor tiszteleg. Pihenj. Búcsú. Egy óra mulva kiiudulás, hangzott el a parancs.

Báró Rauber Nándor főszállás és élelmező biztos azonnal induljon. Jertek adjutánsoknak: de ez nem azt teszi, mintha mi is tegeztük volna athleta természetének őszülő szakállát. A másik, kihez szólt, Dózsa Dani az „Ellenőr” másik szerkesztője. S a tizenötezer-nyi tábor élelme, társzekere az egész vonalon ott feküdt. Álommal csak Vasárhelyt találoztunk. Szabó elő. Pár óra mulva három piros kitli, sipka. S mikor harmadnapra a székelység bedobolt, jelentetük, hogy kenyér, hús, czipő, forspont rendelkezésre áll. Nem soká köröztetnek, ez a vörös kitli lesz legfőbb bününk. S mert Marosszék fiatal alispánja Biró Mihály is megcsináltatta a negyedik vörös kitlit, Szebenbe került érte. De nem is ok nélkül, mert ezekre a piros kitlikre a székely úgy nézett, mint a bővség szarvára, melytől csak kérni kell.

Vásárhely, mint a királyi tábla székhelye, Erdély társadalmának második központja vette át az agyagfalvi gyűlés folytatását. Udvarhelyszéknek nem igen volt arisztocráciája, Marosszék tele van. Mindenki Vásárhelyre omlott. Ott vannak: b. Kemény Pál, ki minden ezüstjét a haza oltárára hozta, a Telekiek Sáromberkéről, Gernyeszegről, a Lázár grófok Medgyesfalváról, a Toldalagi grófok Koronkáról, Szentbenedekről, b. Bálintit Czigányszentgyörgyről, b. Bornemisszák Abafájáról, a Rhédei grófok Sámsondról; a nagyobb családokból a nyárádmenti Tolnay, Bereczki, Botos, Balla, kebelei Nagy, Komáromy, s a marosmenti Tury, Gál, Antal, Mártonfi, Berzenczei, káli Nagy, Zeyk, Száva, Rozsnyai családok férfiai és ifjai, s a kik később honleányi szerepre vállalkoztak, mint gr. Lázár Eszter, gr. Rhédei Zsófi s a Simén család leányai.

A forradalom sajátlag itt nyul fegyverhez. De célja itt is csak védelem, fedezni az invasiótól a székelyföldet, oltalmat nyújtani a szomszédos megyék megtámadott magyarjainak. Az öregeknél abban a reményben, hogy fennről ágyuk érkeznek, az ifjagnál abban az ábrándban, hogy majd hoz valaki ágyut, el veszik. Öröm volt a kiszállt táboron végig nézni. A háromszéki és csiki székely határőrezred, a határőr huszárság ezredének székely századai ott vannak teljes felszerelésben, ott van a marosszéki nemzetőr zászlóalj Tolnay Gábor, Nagy Samu, Fülöp Albert, s egy a birtokosság fiaiból rögtönzött vadász-zászlóalj Jenei Józsi vezénylete alatt, zöld hajtókéval. A mint megérkeztek egyrésze Szász-Régen felé nyomult, a megyék fedezésére. Azonban megjött a hír hogy Gedeon altábornagy Szebenből ágyukkal nov. 5-én Vásárhelynek tart.

Leverő hír, különösen az ezredesekre, Zsombor huszár, Dobai háromszéki, Dorschner csiki gyalogsági ezredesekre, kik a katonai fegyelmet még teljmértékben ismerték, forradalomra nem gondoltak. Berzenczei bátorsága, merészsége nekik nem imponált. Gedeon megérkezett, a mi táborunkkal szemben állást foglalt. A délelőt parlamentirozással telt. Ebédelünk a Fejérkeresztben. Patkók dobogása. Vonul kifelé a vezérkar, élén Berzenczei sastollasan. Bekiált, jertek. Alig érkeztünk ki, Gedeon ágyui bömbölni kezdtek. Huszárság, gyalogság rohamra kél, hogy bekerítsenek. Hol a vezénylet nem bátorit, a legénység hiába bátor: néhány ágyulövés, az egész tábort szétrobbantotta. Mi azután történt, azzal folytatom, hogy egy óra mulva a Váczmántetőn Daczó székely huszár tiszt a későbbi ezredes gr. Lázár Dénesnéhez így szól: ugyancsak futnak nagyságtok. Hogyne futnánk, szólt a székely leány, félünk, letapad a megszaladt huszárság.

Béjutottunk oda, hol Ugron Gábort, még nem is hátulgomboló kosztümbe, nem győztük gyufával, folyvást pattogatta, a virtus már akkor kitört belőle. Udvarhelyről egész karaván indul. Ott fekszik Rapsonné vára, ki mikor a kolozsvári harangszót meghallotta, fogatott, s még templomba ért: irigyeltük lovait. Erdővidéknek tartanánk, betérnénk H-Almásra, mert már a hét árpakenyérrel való jóllakás legendájával tovább nem biztathattuk magunkat, különösen nem a fogatokat, melyek még vizet sem láttak, de szembe jő a hír, hogy az a füst az égő Almás füstje. Daniel Gábornál Vargason volt estve az első pihenők.

Kevéssel odébb Olaszteknén b. Rauber Nándornál telepedünk le. Pár nap múlva bementünk Seps-Szent-Györgyre a nov. 12-ki székgyűlésre, mely oltalomra kívánt szervezkedni. A mint estve visszaérkezünk, egy nő, ki abban a szellemben élt, a mint pár évvel azelőtt a nemzet történetét nekik előadtam, *Simén Róza* Ugron Lázárné embere érkezik, értesíti a bárót, nagybátyját, hogy az éjjel katonaság fogja megrohanni. Nehogy a megrémült falusi nép lármat üssön, éjjel egyenként elhagytuk a falut, s utánunk az üres kocsik. Száraz-Ajtán kit találunk szemben, Jakab Eleket, nagy bottal, oláhnak öltözve. Háromszékre értünk. Estvére b. Rauber Károly nyugalmazott ezredesnél, S.-Szentiványon, jelentik alázatosan, hogy a kastélyból csak falfedél maradt, az istállót kiüritették, s diadaljelül elvitték a piros kitliket.

■ Kövári László. *Visszaemlékezések a forradalom derűsebb napjaira*, Kolozsvár, 1898, p. 60–67.

BĂȚĂLIA DE LÂNGĂ BORGOPRUND (PRUNDUL BĂRGĂULUI) ȘI RETRAGEREA NOASTRĂ ÎN BUCOVINA...

66

IOAN OROS ALIAS RUSU, MEMORII

În 26 februar, des dimineața, Bem au ajuns cu trupa sa din sus de Ijad și văzând pe căpitanul Domide cu cele două companii de grănițeri stând în linie de bătaie, cel dintâi plumb de tun al lui Bem au lovit tocma în perețele casei în care eram eu culcat și al doilea plumb în perețele grajdului în care-mi era calul legat. Auzind eu pușcături de tun am sărit în sus, am mers la grajd, mi-am scos

Febr. 26,
[1848]...

Trupele lui
Bem
înaptează,

Col. Urban
cere ajutorul
imperial...

Trupa lui
Bem,
superioară

doi generali
imperiali
„de
paradă“...

Înfrânt,
col. Urban se
retrage către
Tihuța spre
Bucovina

afară calul, mi-am băgat brațul drept în frâul calului și am mers încetșor, pe jos, pe drum înainte, până ce am trecut peste armata lui Urban până în Borgoprund unde am stat în loc ca să văd rezultatul bătăliei. Căpitanul Domide cu cele două companii începând de la Borgorus până la Borgoșeni unde era Urban cu trupa sa au ținut lupta în retragere asupra inamicului care mereu da din tunuri asupra lui. Eu de la Borgorus până la Borgoprund de aceea am mers pe jos pentru că mă temeam nu cumva vreun plumb de tun de a lui Bem să mă lovească în spate, iar mergând pe jos, înaintea calului, eram scutit. Ajungând căpitanul Domide de la trupa lui Urban și Bem cu a lui de o pușcătură de tun de la Borgoșeni s-a încetat lupta între Urban și Bem, la început numai din tunuri. Urban a chemat pe generalii Fischer și Malkovschi cu trupele lor întru ajutor, dar aceia n-or vroit ci numaidecât s-or retras cu trupele lor în Bucovina. Trupa lui Bem era de trei ori mai numeroasă decât a lui Urban și avea 15 tunuri, pe când Urban numai 5. Urban știa că de va pierde podul de pe apa Bârgăului, totul e pierdut, pentru aceea din toate puterile l-au apărât. Urban au pus pe locotenentele Fogarasi să strice podul ca în caz de lipsă Bem să nu poată trece cu armata sa după el, dar un plumb de tun de a lui Bem i-a rupt un picior mai sus de genunchi, din care cauză în ziua următoare a murit în Dorna. După picarea lui Fogarasi, Urban au comandat la stricarea podului pe sublocotenentele Vărăreanu, un om mititel, căruia printr-o ploaie de plumbi de tunuri i-a succedat stricarea podului, de sine înțeles că cu ajutorul vreo câtorva soldați cu securi. Făcând Vărăreanu report lui Urban despre stricarea podului, acesta bătându-l cu mâna pe umăr i-a zis: „foarte bine domnule căpitan“, vasăzică pentru stricarea podului cu periclitarea vieții, Urban l-a avansat la rangul de căpitan ce el l-a și meritat.

După depărtarea generalilor de paradă Fischer și Malkovschi cu trupele lor în Bucovina, am prevăzut că Urban va fi silit a-și lăsa pozițiunea cea bună de la pod în mâinile inamicului și a se retrage către Bucovina, pentru aceea am pornit înainte pe drum până la Tihuța, sub poalele munților dincoace, unde se afla numai o casă de poștă, o crâșmă și o casă țărănească. Pe când am ajuns eu la Tihuța, a fost înserat și de aceea am intrat în casă la poștariu, unde jos, pe niște paie, erau culcați niște ofițeri și un medic din armata lui Urban unde și eu m-am așezat jos lângă ei, iar calul mi s-a legat în grajdul poștariului. Urban au susținut lupta cu inamicul până în noaptea când apoi văzând că nu se va putea susține, și-a predat pozițiunea și a luat drumul cu trupa sa către Tihuța spre Bucovina. Eu

abia voi fi sta în casă la poștariu ca o oră, când au intrat la noi niște soldați grănițeri zicându-ne „sculați domnilor și mergeți mai departe că vine Urban cu trupa sa”; vasăzică bătaia era pierdută. Pierderile lui Urban, cu Fogarasi cu tot, au fost trei ofițeri și 30 de soldați morți și răniți, iar pierderea lui Bem nu s-a putut afla. De la Tihuța până în Bucovina la Poiana Stampei e numai o poștă, însă aceea face mai mult ca altele, două pentru că depărtarea e de 4 mile, muntele peste care merge drumul de țară e foarte înalt, iarna era grea, zăpada mare și foarte frig, și pe lângă toate acestea, eu morbos.

Pe când am ieșit afară din casa poștariului, drumul era plin de sașii din Bistrița dintră care unii cu căruțele încărcate cu avere, alții cu sănii asemenea încărcate, alții pe jos, care de groaza și frica armatei revoluționare ca să nu ajungă la soarta conaționalilor lor din Reghinul Săsesc, să fie jefuiți și omorâți, și-or părăsit orașul și s-or retras cu armata lui Urban către Bucovina, ca cel puțin să-și scape viața de vandalismul rebelilor. A merge pe jos nu era cu puțință pentru că mulțimea oamenilor, căruțelor și săniilor abia putea merge omul numai în pași, pentru aceea m-am suit călare și am pornit la drum cu mulțimea călătoare. Drumul era strâmt, din sus la mâna stângă, munte înalt, iar la mâna dreaptă, până din jos, era prepeștenie așa încât din drum a da în lături fără periclitarea vieții nu era cu puțință. Când am ajuns la vârful muntelui, care era mai mult pleșuv decât acoperit de brazi, trăgea un aer subțire de munte, încât scânteii ne ieșeau din ochi. La o sărmană sască din Bistrița i-a înghețat copilul sugător în brațele mamei sale în căruță. După o călătorie, cel puțin de opt ore, am ajuns în Poiana Stampei unde afară de o ospătarie, o casă de poștă, o căsuță a unui pădurar erarial, alte case nu mai erau decât vreo trei bărci mari de scânduri, provăzute și cu iesle pentru cai, în care trupele împărătești în trecerea lor pe acolo către Galiția și vice-versa în timp de lipsă se trăgeau în ele cu cai cu tot. Tribunii mei încă din Borgoprund au dat drumul lăncerilor către casă, iar eu cu tribunii, numai în Poiana Stampei m-am întâlnit. Caii ni i-am legat în bărci, iar noi am intrat în casa pădurarului și pe niște fân ne-am culcat. Deodată oamenii care i-am lăsat lângă caii noștri, or strigat la fereastră să ne sculăm că au sosit trupa lui Urban, or ocupat toate bărcile și caii noștri i-or dat afară. Ce era de făcut? ne-am sculat, ne-am adunat caii lângă noi și apoi fiind acolo mai mulți stâneni de lemne erariale, am pus un stânen de lemne în piramidă și i-am dat foc, la care, luându-l împrejur, ne-am încălzit, iar caii noștri, la spatele nostru, mâncau la fânul ce ni l-a

Pierderile
suferite

Sașii din
Bistrița se
retrag și ei
de groaza
„armatei re-
voluționare”

O iarnă grea,
geroasă

Popas
cu tribunii
împreună
la Poiana
Stampeii

dat pădurarul și așa am fost siliți să stăm până ce a început a se înroși cerul spre răsărit și a se crăpa de ziuă.

Înainte
spre Dorna
— pe ger
năprasnic

Noi n-am așteptat pornirea trupei ci ne-am suit călări și am plecat înainte către Dorna. S-a făcut ziuă, soarele nu ieșise încă de după dealuri, dar venea asupra noastră cu un aer așa de rece, de cugetam că ne crapă obrazul. Deodată un tribun care mergea alături cu mine m-a întrebat că ce m-i la nas de e așa galben ca ceara, atunci eu mi-am pus degetul de la mână dreaptă pe nas să-l mișc, nasul meu însă era înghețat ca tunul. Atunci am zis către un tribun să se coboare jos de pe cal și să-mi dea o mână de omăt. După ce primii omătul, îl pusei într-o batistă de nas și apoi mi-am învelit nasul cu omăt. Astfel omătul a tras înghețul la sine și nasul mi s-a desghețat, apoi batista am legat-o peste nas la ceafă și așa am mers mai departe.

Oprirea la
Cândreni

Ajungând noi către 9–10 ore în direcțiunea comunei Dorna Cândreni, cea dintâi comună la stânga de la Poiana Stampii, am mers la Cândreni și am intrat la parohul românesc gr. oriental de acolo, cerându-i ceva de mâncare. Parohul au adus înainte o puțină de brad cam de 2–3 ferii plină cu lapte covăsit, adică lapte de capră încheșat, ca laptele nostru cel acru, apoi ne-a pus de acela în blide și dându-ne linguri și pâine, ortacii mei s-or apucat de mâncare. Eu în viața mea lapte de acela nici n-am văzut și cu atât mai puțin, am mâncat. L-am gustat și eu dar era acru și amar, așa că zara noastră de la țară e o delicată pe lângă laptele covăsit, apoi fiind eu morbos n-am mâncat, iar ortacii mei fiind sănătoși și flămânzi or mâncat. În ziua aceea am rămas în Cândreni, iar trupa lui Urban trecuse de la Poiana Stampii la Dorna, unde s-a încortelat. În ziua următoare 28 februar și noi am mers la Dorna și ne-am pus în cortele. După cum îmi aduc aminte eram acolo, Florian Micaș cu fratele Francisc, Iosif Hodoș, Artemiu Lupan, Alexandru Moga, eu și vreo câțiva teologi al căror nume l-am uitat. Boala mea s-a agravat într-atât încât la sfatul medicului militar m-am internat în spitalul militar aranjat într-o casă țărănească. În spital, afară de mine, mai erau opt grănițeri români morboși de tifos. Eu încă am picat în tifos. După vreo câteva zile mi-am pierdut conștiința, încât nimic nu mai știam de mine. Un corporal grănițer grija de noi și ne da medicina. Când m-am trezit din letargia în care căzusem și m-am uitat în jur de mine, toate paturile erau goale și numai corporalul era în odaie, care la întrebarea mea că unde-s ceilalți morboși, mi-a răspuns că toți or murit și că și eu de trei zile eram pe moarte. După ce am venit la deplina conștiință, domnul Chibici protopopul gr. oriental

28 febr.
la Dorna,
internat
în spital...

tifosul
secera...

din loc mi-a trimis prin o servitoare un pic de supă, iar eu prin servitoare l-am rugat să aibă bunătate a mă scoate din spital și a mă duce la casa sa. În spital am zăcut șase zile. Numitul protopop a fost așa de bun încât a trimis un car cu două vite la spital și m-a dus la sine, așezându-mă într-o odaie foarte mică, laterală, într-un pat, iar în odaia cea mai mare locuia dânsul cu soția sa, și în casele cele dinainte erau încortelat Urban, el însă cu armata sa era dus către Poiana Stampii.

În 6 martie — Bem a năvălit cu trupa sa în Bucovina până la Poiana Stampii, unde, lovindu-se cu Urban, acesta a fost silit a se retrage către Dorna, unde, ajungând către sară, a intrat în cortelul său și a zis protopopului Chibici, că să-și încarce ce are mai prețios și mai bun pe un car și să le trimită către Câmpulung că vin ungurii pe Dorna.

Atunci protopopul au întrebat pe Urban că cu mine ce să facă și întrebând Urban că unde mă aflu, protopopul l-a condus până la ușa odăitei în care zăceam. Văzând Urban că sunt foarte morbos, a zis protopopului ca să mă arunce și pe mine pe car și să mă trimită mai departe ca să nu pic în mâinile insurgenților. Protopopul au pus apoi un car cu două vaci înaintea casei, au pus apoi niște cofere legate cu fier peste ele au aruncat haine de pat, pe mine m-or pus în car deasupra hainelor, și cu un paplon și cu alte haine m-or acoperit bine și apoi omul a plecat cu carul cu mine.

Era într-o marți seara, eu eram culcat în car pe spate cu fața în sus. Cerul era senin și împodobit cu miliarde de stele care la aerul cel rece străluceau ca atâtea diamante. Deodată omul meu cu carul a stat în loc, la care eu l-am întrebat că de ce stă și el mi-a răspuns că stă la casa lui ca să mănânce ceva de cină, să mai ia și puțin fân în car pentru vacile sale. Omul a slobozit vacile din ștreanguri, pe mine m-a luat din car cu feciorul lui și ducându-mă pe sus în casă, m-or pus jos pe niște paie, iar ei s-or apucat de cină. După cină m-or pus iar în car și au plecat cu mine mai departe. Toată noaptea am mers și când s-a făcut ziuă am ajuns în Câmpulung la parohul Ciupercovici, a cărui preteasă era soră dulce cu soția protopopului Chibici. Din car m-or luat doi inși jos și poate că aerul cel curat a influențat asupra mea, căci mă simțeam bine. Îmi lipseau însă puterile și totuși răzămat de două părți de cei ce m-or luat din car, am mers pe jos până în casă unde m-or culcat pe un divan lung de la un perete la celălalt, după cum era atunci moda sau obiceiul în Bucovina.

6 martie:
Ciocnirea
Urban—Bem
la Poiana
Stampii...
Urban se re-
trage către
Dorna

Bolnav fiind,
au fost dus
în car

la
Câmpulung,
la preotul
Ciupercovici

15 martie —
întâlnire
cu preotul
Porumbescu
trimis cu aju-
tor de bani
de familia
Hurmuzachi

Porumbescu
la Dorna, la
soldații ro-
mâni săraci

Ajuns cu
preotul
Porumbescu
la Cernăuți...
În cameră cu
G. Sion
Tot acolo și
alții...

În casele
fam.
Hurmuzachi

La parohul Ciupercovici am zăcut până în 15 martie în care zi a sosit acolo într-o caleașcă un cleric cu numele Colembiovski, mai târziu schimbat în Porumbescu, tatăl răpostaului profesor de muzică Porumbescu în Brașov, trimis din Cernăuți de către familia boierului Eudoxiu Hurmuzachi cu bani de ajutoriu pentru tinerii români care or ieșit din Transilvania cu trupa lui Urban în Bucovina și nu aveau din ce trăi. Spunându-i parohul că și eu sunt ardelean, a vroit să-mi dea și mie parale de ajutor, eu însă i-am mulțumit și nu i-am primit zicându-i ca să meargă la Dorna, că acolo sunt mai mulți inși lipsiți, care sunt siliți a face serviciul militar ca să capete plată și menaj de la Urban, ca pe baza aceea să-și poată da și Urban socoteala despre ceea ce le-a dat lor ca și la soldații lui, iar mie mi-a dat rangul de sublocotenent, fără a face serviciu și ca atare mi-a dat 5 fl. leafă pe lună. Numitul cleric la avizul meu s-a dus la Dorna și după ce au împărțit acolo ajutorul de bani s-a întors iarăși la Câmpulung, de unde în ziua următoare luându-mă și pe mine în cocie, armele lângă mine și calul meu legat lângă caii de la cocie, am plecat peste Vama, Humor, Solca, Rădăuți, Siret și în 19 martie am ajuns în Cernăuți la familia boierului Hurmuzachi, unde fiind bine primit m-or pus într-o odaie cu George Sion poetul Moldaviei care încă se afla ca exilat la acea familie nobilă. Acolo se afla și un unchi al lui George Sion, cu numele Toader Sion, la care cu toții, pentru bătrânețe, îi ziceam „Moșu Toader“. Acolo se afla tot ca exilat Melchisedec episcopul Romanului, din Moldavia, un bărbat foarte frumos și Aron Pumnul, care până la eruperea revoluțiunii maghiare în Transilvania a fost profesor la gimnaziul din Blaj, dar pentru o proclamațiune dată de el către poporul român a fost persecutat de maghiari dinaintea cărora a scăpat la Cernăuți în Bucovina unde s-a angajat ca profesor de limba română. Toți cei de-asupra numiți eram încortelați în casele familiei Hurmuzachi în Cernăuți și prevăzuți cu cost la o masă cu familia numită. Mai târziu or sosit de la Paris Petru Cazmir și Mihail Kogălniceanu, care încă au fost oaspeții boierului Hurmuzachi. În Cernăuți m-am insinuat la comandantul piațului, un colonel împărătesc pensionat, și ca unui imperialist mi-a dat pe zi câte 1 fl., pe lângă chitanță, pe o lună întreagă, iar unui conte Teleki din Transilvania, fiind și el cu simțuri împărătești i-a dat 2 fl. pe zi. Sub timpul cât am stat în Cernăuți, a mai umblat la mine medicul orașului, m-am și făcut sănătos, dar părul capului, mustețile și sprâncenele, de boala tifosului mi-or picat de tot, încât nici un fir nu mi-a rămas.

Mă jenam grozav să stau la masa boierului așa pleșuv cum eram, dar n-aveam ce face. Îmi era frică și mă speriam însuși de mine când mă uitam în oglindă așa arătam de respingător, și de aceea eram trist și fără de voie. Dar bunul Dumnezeu mi-a rânduit un înger care m-a scăpat de acea supărare. Boierița Elena, scumpa soție a boierului Eudoxiu Hurmuzachi, mama cea bună a lui Constantin, Eudoxiu, George, Alexandru și Nicolae Hurmuzachi. Dumnezeu să-i odihnească țărâna că mi-a fost și mie bună ca o mamă, cu fiica sa Eufrosina, — care era măritată în Basarabia după boierul Petrino și se afla și dansa cu toată familia în Cernăuți — mi-or făcut un fel de pomadă, cu care ungându-mă pe cap, pe locul sprâncenelor și mustății, la vreo câteva zile toate mi-or ieșit ca peria și în timp de o lună mi-am pierdut toată pleșuvia spre cea mai mare bucurie a mea. Cred că la mulți le-a plăcea să știe din ce a fost compusă acea pomadă, — zău că și mie mi-ar plăcea, dar am uitat că de atunci au trecut 50 de ani, apoi de bucurie că am scăpat de monștruoșitatea mea nici aminte nu mi-a venit ca să întreb pe menționatele mele binefăcătoare că din ce era compusă acea pomadă; atât îmi vine în minte că în ea a fost ceapă și șofran.

Boierița
Elena, soția
lui Eudoxiu
Hurmuzachi,
bună ca
o mamă...

Florian Micaș cu fratele său Francisc, cu Iosif Hodoș și Artemiu Lupan or trecut de la Dorna în Moldavia și de acolo în România, iar trupa lui Urban fiind în mare parte morboasă și trănțioasă s-a retras încetișor la Cernăuți pentru a putea mai bine îngriji de soldații morboși și a le mai repara veșmintele și încălțămintele stricate.

Treceri... de
la Dorna în
Moldova...
din trupa lui
Urban...

Într-o noapte au sosit la Cernăuți cu escortă militară din România peste Moldavia, domnul George Barițiu, vrednicul nostru jurnalist și istoric, și predat în arest militar sub grija unui caporal grănițer român de la care aflând Aron Pumnul despre escortarea lui, iar de la Aron Pumnul aflând familia Hurmuzachi, aceștia și respectiv bătrânul boier cu doi fii ai săi George și Alexandru, acesta din urmă doctor în drepturi, bărbați foarte erudiți și respectați, care redactau jurnalul „Bucovina” în limba română și germană, s-or dus numai-decât la comandantul piațului și pe cheazășia lor or luat pe domnul George Barițiu la casa lor, iar comandantul a scris la Lemberg, fiindcă atunci Bucovina aparținea de Lemberg, și de acolo la Viena de unde în vreo câteva zile au sosit răspuns ca domnul George Barițiu numaidecât să fie pus în libertate, ce s-a și făcut. După aceea am ieșit cu toții la moșia familiei în Cernăuca, unde avea un castel frumos cu un etaj, împrejur cu o mulțime de păduri și cinci lacuri mari de pești care aduceau anual un mare venit pe seama familiei.

G. Barițiu
la Cernăuți
sub escortă

Vizite la
Sadagura

De la Cernăuța am făcut excursii și vizite contelui Logotetti, baronului Mustață în Sadagura, care avea un castel foarte minunat pe o colină deasupra Sadagurei, un orașel curat jidovesc dincolo de apa Prutului, aproape de Cernăuți și toți jidanii plăteau taxa anuală numitului baron și la B. Buchental lângă granița Basarabiei, un colonel împărătesc în pensiu.

Tatăl acestui baron a fost izraelit, dar cu ocazia revoluției polone din Galiția în 1830, fiind liferan pentru armata împărătească a câștigat 100 de mii, din care cauză s-a făcut creștin și baron. Auzind boierii din Bucovina de sosirea mea la Cernăuți mi-or trimis bani de ajutor, unii câte 5, alții câte 10 ruble rusești iar alții galbeni împărătești așa că eu nu duceam lipsă de bani, apoi de câte ori mergeam de la Cernăuța la Cernăuți bătrânul Hurmuzachi totdeauna îmi da câte o băncuță de 10 fl., zicând că la oraș nu poți merge fără bani.

■ Ioan Oros alias Rusu, *Memorii*, București, 1989, p. 119–124 (Direcția Generală a Arhivelor Statului).

O DESPĂRTIRE DUREROASĂ. — „DEȘI ÎN
PRINCIPII NU NE UNEAM, SCOPUL TOT UNUL
NE ERA: FERICIREA TUTUROR ROMÂNILOR“

67

PREOTUL MILITAR IOAN MUNTEANU CONSEMNEAZĂ...
PE UN VOLUM OFERIT LUI DE CESAR BOLLIAC...¹

O despărțire
dureroasă

întâlnire
Bolliac—Bem

Refuzul
meu....

scopul era
comun
dar...

[Volum] Presentat de Author [C. Bolliac] în simnul amicescii prețuiri la despărțirea dureroasă în Brașov. — Martiu '849, în *Revoluțiunea magiară după luarea Brașovului de oștile revoltanților*, venind authorul la generalul Bem, mă află ca „General Stabs Feldkaplan“ și după mai multe conferințe căpătă și de la Bem 500 fl. C.M. pentru redigerea și edarea journalului „*Espatriatul*“ la care fusei rugat de corector. Însă, după principiile magiare cetățianii Ungariei numai ca magiari potând fi fericiți, nu luai parte în redigere, ci doream căderea acestor egoiști barbari. — Totuși de Bolliac ca de un român erudit, cu dorere mă despărții; că deși în principii nu ne uneam, scopul tot unul ne era: fericirea tuturor românilor. Însă el sacrifică românii din pământu unguresc magiarismului, numai ca să aibă vecini buni în eluptarea fericirii românilor din pământu român! Așa mi se veade, egoismul prea crud.

Muntyan

■ 1. Însemnare autografă ss. Muntyan, pe volumul lui Cesar Bolliacu, *Poesii noue*, București, la Tipografia lui Eliade, 1847. — Volumul ca atare, din posesia preotului militar Ioan Muntean (1808-1860), după moartea sa sau poate din timpul vieții acestuia, a trecut în posesia Bibliotecii gimnaziului din Beiuș, de unde ... a ajuns la Anticariatul din pasajul Crețulescu din București. De acolo a fost achiziționat, în 1959, de către sculptorul Gheorghe Adoc. — Îi exprim și pe această cale mulțumiri de a-mi fi comunicat textul de mai sus (C.B.).

MARTIE-MAI '49: „ÎN MUNȚII APUSENI... ACOLO MAI ERA SCĂPARE PENTRU ARDEAL ȘI PENTRU NEAMUL NOSTRU“

68

I. CIURILEANU, FRAGMENTE ISTORICE DIN ANII 1848-49

În primăvara anului 1849, după bătălia de la Ocna Sibiului și după bătălia de la podul Simeriei între trupele maghiare de sub comanda lui Bem și trupele imperiale de sub comanda generalului Puchner, inamicul isbuti să respingă armata imperială peste graniță în România, lăsând Ardealul și pe românii de la țară în prada ungurilor. Aceștia îi tăia fără de milă. 300 de sate românești fură prefăcute în cenușă.

Noi ne concentrarăm toate puterile în Munții Apuseni. Acolo mai era scăpare pentru Ardeal și pentru neamul nostru.

Prefectul Axente Sever cu trupa sa se așază sub poala munților spre mează-zi, la comuna Hondol; prefectul Buteanu spre sfințit în comitatul Zarand la Baia de Criș; lancu cu moșii săi în partea nordică la Albac și vro 500 de moți fură trimiși sub comanda mea în apropierea Clujului la Cacova Ierii.

Subprefectul Bariț stetea la Sălciua însărcinat, împreună cu frațele meu Vasile Ciurileanu, cu adunarea proviziilor pentru munte. Cu mare sânguință trimis-au în tot timpul pâinea și vitele trebuincioase. Românii de la câmpie le dedeau bucuros. La Ponorul Râmeții tot despre răsărit, era tribunul Vasile Fodoreanu din Bistra. Deprindeam neconținut la arme garda națională de sub comanda mea.

Nu trecea o săptămână două și năvăleau ungurii, când din partea Clujului, când din partea Turdii.

În prima martie 1849, veniră de la comuna maghiară Lita spre Cacova Ierii, unde eram, 2 companii de honvezi și vro 20 de călăreți aducând ca vro 80 de care ca să jăfuiască satele de sub poala muntelui. Am trimis pe adjutantul meu Matei Nicola cu 300 de ficiori la aripa dreaptă și pe căpitanul Nicole Rujdea, iarăși cu 300 de ficiori,

Armata imperială se retrage din fața „insurgenților“

Noi în Munții Apuseni:

Axente Buteanu lancu Ciurileanu

Năvăliri, încăierări, lupte...

la aripa stângă. Observând inamicul, a tras vro câteva focuri dintr-o depărtare de vro 500–600 de pași; oamenii de sub comanda lui Rujdea au tras de asemenea câteva focuri și omorără 2 unguri, iar pe patru îi răniți.

La 22 martie veniră de la Cluj spre Cacova-Ierii 2 batalioane de honvezi. Se despărțiră în două coloane și ocoliră comuna Cacova pe dealul Nergeș. La 6 ore dimineața s-a încins o luptă de împușcături și a ținut până la 3 ore după-amiazi. Dintr-ai noștrii au căzut 2 morți și au fost 3 răniți, iar din partea ungarilor au fost 13 morți și mai mulți răniți. Noi, mântuind fisigurile, am atacat pe inamic piept la piept, fugărindu-l și silindu-l să se retragă spre Cluj.

La 13 aprilie au plecat de la Cluj 3 batalioane de honvezi și de la Turda 2 batalioane; o parte de la Turda pe la comuna Buru pe culmea unui deal înalt, iar altă parte venea de la Cluj prin comuna Băișoara. Ambele se apropiau de Cacova, unde eram noi cu tabăra. Pe când eram să fim înconjurați, adjutantul meu, bravul Matei Nicola, le-a eșit înainte, în aripa stângă, însoțit de căpitanul Nicolae Rujdea, iar la aripa dreaptă îi întâmpină căpitanul Daniil cu 200 de feciori. Au pus pe fugă avangarda inamicului, luând înapoi 2 tunuri de ale noastre pe cari le luase inamicul altădată. Un foc teribil se încinse de ambele părți. Am izbutit în urmă să trecem valea Vadului, care este foarte adâncă și largă ca o mie de pași. Inamicul prinse cu această ocazie 3 oameni nearmați și pe preotul român din Bicalat, pe care i-au măcelărit. După ce am dat 4 pușcături cu tunurile în masa inamicului și căzură 3 din partea lor, se retraseră la Băișoara și se așezară în tabără. Acolo îi aștepta băutura și de mâncare.

În timpul acesta veni o ruptură de nor și o ploaie torențială. Ungurii nu se gândiau că o să fie atacați din partea noastră și s-au tras prin casele și șurele locuitorilor din comuna Băișoara, pe care le-au găsit deșerte. Eu am plecat de la Cacova spre Băișoara. În partea de miază-zi a satului era o pădure. Am împărțit oamenii mei în trei coloane, pe vișetribunul Partenie Raț la aripa dreaptă și pe Matei Nicola la aripa stângă. Centru armatei îl comandai eu. Aveam în total vreo 5 000 de oameni. Am năvălit asupra dușmanului după ce am dat mai multe focuri de pușcă la cari el ne răspunse. Noi ne-am slobozit pe el cu impetuozitate și-i puserăm pe fugă. Unii de frică au sărit de pe pod, căci nu mai încăpeau așa se grămădiseră de des și s-au înecat în valea Ierii, care crescuse de ploaie și curgea cu mare repeziciune.

Au lăsat pe câmpul de bătaie 120 de morți și mai mulți răniți. Au mai rămas în mâinile noastre vro 300 de puști, 1 butoi de rachiu, 2 butoaie de vin și mai multe pâini.

Tabăra
noastră
era la
Cacova-Ierii

De la Cacova
la Băișoara

În acest timp sosi dinspre Aiud o altă trupă de honvezi ca de vreo 4 000 de oameni sub comanda majorului Veliș din Turda. Se sui la muntele Bedeleului spre Ponor. Acolo s-a încăerat cu trupa de sub comanda tribunului Vasile Fodoreanu din Bistra. În această luptă s-au distins între alții și bravul tribun Șerban și vicetribunul Cacoveanu, cari s-au luptat în fruntea a 2 000 de români. Maghiarii au lăsat pe câmpul de bătae vro 600 morți și mai mulți răniți și au terminat-o cu o fugă sălbatică, încât mulți din ei au murit pe cale.

Pe muntele
Bedeleului

Tot pe atunci prefectul Acsente Sever avu curajul de a rupe cordonul unguresc care împresura cetatea Alba Iulia, a intrat în cetate cu un batalion din trupele sale și s-a aprovisionat de iarbă de pușcă și gloanțe. Ba neavând ce mânca garnisoana, s-a dus în cetate mai multe cirezi de vite pentru îndestularea oștilor. Fiindcă și moara din cetate era stricată și astfel lipsea pâinea, Acsente a trimis pe bravul tribun Maior cu 50 de feciori la comuna Partoș și au luat cu ei o piatră de moară. Puind-o pe car, au transportat-o în cetate, fiind ajutați de focurile de la tunurile care se slobozeau din cetate contra ungurilor. Tot în noaptea aceasta Acsente a eșit din cetate. Simțindu-l maghiarii, s-a încins o luptă crâncenă între ambele părți. Oștire inamicului, fiind în număr de 10 mii cu 40 de tunuri, Acsente abia a scăpat cu viața dimpreună cu căpitanul Monzat prin ajutorul a 12 feciori de ai săi cari trăgeau din marginea pădurei asupra husarilor.

Axente la
Alba Iulia

O luptă
crâncenă

Episodul Dragoș. — La începutul lunii mai 1849, Koșuth a trimis în munți pe un deputat de la Cameră, anume Dragoș, român de naționalitate, dar renegat. El veni la Iancu, pe față cu sarcina de a împăca pe români cu ungurii, dar în adevăr cu scop ca să înșele pe români, precum se va vedea în urmă.

Dragoș,
român
renegat

El trecu prin comitatul Zarand pe la Baia de Criș cu o trupă inamică sub comanda lui Hatvani în număr de vreo 2 500 honvezi. Trupa inamică a rămas la Brad și Dragoș, cu 2 ofițeri honvezi, a venit între munți, la Abrud. Acolo erau adunați prefectul Iancu, prefectul Buteanu și prefectul Dobra și mai mulți tribuni. Am primit și eu o hârtie la Cacova. Era scrisă de tribunul Alexandru Arpadi, care se afla la Abrud cu Iancu. N-am voit să cred că ungurii vreau să se împace cu românii. Am fost mai mult ca sigur că vor să ne înșele. N-am luat parte la consiliul prefecților; de asemenea nici prefectul Balint.

La Abrud
pentru
împăcare

Invitat și eu,
dar n-am
luat parte...

Întrunindu-se în consiliu, în biserica protestantă din Abrud, prefecții români și mai mulți fruntași din Abrud și din satele vecine, Dragoș a început a cuvânta, îndemnând pe români la pace,

Întâlnirea
în biserica
protestantă

zicând: că ungurii sunt puternici, au tunuri, puști și bani și românii nu sunt în poziție de a se bate cu tunurile de lemn și cu lăncile (pe care le numea Dragoș *sule*). Pe românii din orașul Abrud și din satul Abrud îi înduplecă să se împace cu ungurii și a și strâns de la ei puștile la casa orașului. În urmă a plecat împreună cu lăncu la Câmpeni ca să înduplece și pe moți.

„Împreună
cu lăncu
la Câmpeni”

La Câmpeni era adunată o mulțime de oameni, atât din orașul Câmpeni, cât și din Albac, Vidra, Bistra și alte sate de prin prejur, dar toți erau armați unii cu puști și alții cu lănci. Dragoș începu a vorbi ca să se împace cu maghiarii și să pue armele jos, dar bravul căpitan Todea, nepotul Horii din Albac, căpitanul Gomboș din Vidra și Samuilă Moraru din Câmpeni au răspuns unanimitate că nu vor pune armele jos și se vor lupta până la o picătură de sânge. Aceste cuvinte fură primite cu o aclamație înfricoșată de către popor. „Mai bine murim cu arma în mână decât să ne împăcăm cu ungurii”, a fost strigătul obștesc. Întrebându-l că de ce națiune este, Dragoș răspunse că este român. Poporul i-a strigat: „Cum ai îndrăsnit ca român să vii să ne înșeli?” Auzind Dragoș, îi fu frică. Însoțit de lăncu și de tribunul Mihail Andreica, se întoarce imediat la Abrud.

Dragoș
cuprins
de frică...
tot cu lăncu
la Abrud...

Hatvani
„chemat” de
maghiari...

Locuitorii maghiari din Abrud au trimis pe unul din ei la Hatvani, la Brad, ca să vie cu trupa sa la Abrud să prindă pe lăncu și pe ai noștri. Hatvani veni numaidecât. Lăncu însă a isbutit să scape și a fugit la Câmpeni. Prefectul Buteanu, prefectul Dobra și tribunul Mihail Andreica au avut nefericirea să cadă în mâna ungarilor.

„Românii au
aprinș atunci
orașul”...

Lăncu numaidecât a dat ordin tribunului Nicolae Corcheș din Câmpeni, căpitanului Todea din Albac, lui Vasile Fodoreanu din Cârpeniș și căpitanului Neculae Mestecanu din Roșia să strângă oameni și să plece spre Abrud împreună cu el. Au mers și au înconjurat orașul. O parte din honvezi se lupta contra moților și o parte împușcau de prin case prin ferestri. Românii au aprins atunci orașul. Bravul căpitan Nicolae Mestecanu, dinspre dealul Băeșilor, Fodoreanu cu trupa sa din Cârpeniș pe șosea și moții cu căpitanul Gomboș au bătut cumplit pe Hatvani. Tribunalul Nicolae Corcheș intră în fine cu oamenii săi în oraș și caută pe Dragoș. Îl găsi pitulat în casa lui Iosiv Șuluț. Prinzându-l românii, l-au tăiat tot în bucăți.

Pe Dragoș
l-au tăiat
în bucăți

Hatvani cu restul armatei sale a isbutit să scape cu fuga spre Ungaria, lăsând pe câmpia de luptă jumătate oamenii săi morți și răniți.

Dobra și
Buteanu
omorâți...

Pe prefectul Dobra, care era prins, l-a împușcat Hatvani, pe prefectul Buteanu l-a luat rob cu sine până la granița Ungariei și la comuna Iosași l-a spânzurat.

Despre amănuntele acestei bătălii a scris Avram Iancu în raportul său către împăratul Franz Iosef.

Hatvani a doua oară la Abrud... — În luna lui mai, în 16, anul 1849, am primit o hârtie de la Cacova-Ierii din partea prefectului Simeon Balint și am plecat cu o parte din trupa mea, în număr de 3 500 feciori către Abrud contra comandantului inamic Hatvani, care primise ajutor din nou și venise la Abrud cu un corp de 5 000 honvezi și 4 tunuri, între care erau și 400 de legionari nemți, studenți din Viena, îmbrăcați cu uniformă de vânători și purtând pe pălăria lor ca semn o căpățână de mort, devisă care însemna victorie sau moarte. Am lăsat, cu o parte din trupa mea, cam 1 000 de feciori, pe vicetribunul Partenie Raț ca să păzească pozițiile dintre Turda și Cluj, și eu plecai cu oastea mea pe la comuna Buciumani. De la Bucium am trimis avant-gardă (1 000 de oameni) sub căpitanul Neculae Rujdea, la Dealul Mare, cu ordin ca să taie comunicația lui Hatvani, stricând podul de sub Dealul Mare de pe șoseaua ce merge de la Abrud spre Zlatna, construit peste un pârâu foarte adânc. I-am mai spus să baricadeze drumul, tăind și îngrămădind copaci mari seculari.

Locuitorii maghiari din Abrud și din Roșia au plecat cu familiile cu tot în tabăra lui Hatvani.

Iancu a început atacul la Abrud. În aripa stângă mergeam eu cu oșteni din corpul meu, la aripa dreaptă cu o trupă de 2 000 oameni era căpitanul Vasile Roșca, de lângă Brad. Ungurii erau atacați din trei părți, atât din dreapta, cât și din stânga. Trupa noastră din centru nu se putea apropia din cauza focului artileriei ungurești. Bătălia curgea din ambele părți. Hatvani începu a se retrage către Dealul Mare, dar continuu da din puști și din tunuri. Cei 400 de legionari care erau în oastea lui s-au purtat cu o rară bravură, dar în deșert. Pe când ajunse trupa lui Hatvani sub Dealul Mare, bravul căpitan Rujdea cu trupa sa și cu mai mulți locuitori din Buciumani ataca pe inamic în față. Strămtorați între 4 focuri, ungurii cădeau ca snopii. Dar năvală nu puteam da din cauză că dinspre Abrud, de unde urmărea Iancu cu trupa sa, inamicul se apăra mereu cu tunurile. Văzând căpitanul Rujdea că din cauza tunurilor nu se poate da năvală, se repezi cu vro 20 feciori în partea stângă a inamicului și împușcă pe căpitanul din a doua companie de legionari nemți, care era însărcinat cu paza tunurilor. Împușcară de asemenea pe mai mulți tunari și în urmă se repezi la tunuri și le luară. Hatvani fu asaltat apoi de toate părțile. Armata lui fu sfărâmată și măcelărită înfricoșat. Numărul morților, socotiți și locuitorii unguri din Abrud

„O hârtie de la prefectul Balint“

Am plecat cu oastea mea

Ordin să se taie comunicația lui Hatvani

Iancu a început atacul

„Bătălia curgea din ambele părți“

Hatvani
isbuti să
fugă...

și Roșia, a fost de peste 10 000. Hatvani cu 50 de călăreți isbuti să fugă când a văzut că se apropie pericolul din care cauză a și fost arestat la Pesta.

Bătăia aceasta ținu de dimineața de la 5 ore până la 5 seara.

În bătăia cu Hatvani au căzut în mâinile noastre 5 steaguri, 7 000 de puști, 4 tunuri și tot bagagiul.

Perderile noastre au fost de 15 morți și 30 răniți.

Căpitanul Rujdea mi-a adus și calul căpitanului de legionari, precum și sigiliul companiei.

După această
bătălie...
la Ofenbaia
(Baia
de Arieș)
...la
Râmeți...
și Teiuș

După această bătălie m-am tras cu trupa mea la opidul muntean Ofenbaia, unde am sărbătorit ziua Înălțării Domnului prin un Te Deum, în timpul căruia oștile de sub comanda mea au dat trei salve de puști și 12 pușcături de tunuri.

La 25 mai 1849 ne-am concentrat cu oștile la comuna Remeți și ne-am unit cu trupa lui Vasile Fodoreanu din Ponor. Am plecat apoi spre orașelul Teiuș în contra comandantului maghiar Iuhasz, care staționa acolo cu o trupă de 2 000 oameni cu 4 tunuri și o hu-biță. Deși eram mai numeroși, vro 10 mii, neavând însă praf de pușcă și voind a lua cu asalt Teiușul, inamicul prinzând de veste de timpuriu și având tunurile în poziție bună, a dat în masa coloanei noastre din centru. Căzură de la noi 30 morți și 10 răniți. Cu toate acestea am înaintat până la marginea Teiușului, trăgând puținele cartușe ce aveam. Dacă nu mai vinea inamicului ajutor de la Aiud și Alba Iulia, era să câștigăm bătălia, așa însă am fost siliți a ne trage îndărăt spre munți.

Siliți a ne
retrage...

■ Ioan Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848-49*, București, 1887, p. 43-56.

MAI 1849 ÎN TRANSILVANIA ȘI UNGARIA — STĂRI, FAPTE, MENTALITĂȚI DESCRISE DE UN MARTOR ACTIV ANGLO-MAGHIAR

69

JOHN PAGET, MEMORIES...

[mai 1849]
Călătoria
spre Cluj;
priveliștea

Călătoria noastră la Cluj nu a înregistrat nimic deosebit, afară de faptul că ținutul căpătase un aspect mai puțin sumbru decât ultima dată când trecusem pe acolo. Este adevărat că se mai vedeau încă pe marginea drumului o mulțime de case dărâmate, multe ogoare rămăseseră în paragină și nesemănate, și totuși vegetația

abundentă a primăverii acoperise ruinele înnegrite care se detașau triste pe albul zăpezii, iar culorile vesele, cerul luminos și aerul cald al primăverii îndepărtau acel sentiment de pustiire și de groază la gândul suferințelor pe care le îndurau foștii stăpâni ai acelor ruine, rămași acum fără cămin, fapt care în timp de iarnă nu se putea uita.

Sistemul pașapoartelor, atât de străin mentalității și deprinderilor ungarilor, se statornicise acum în întreaga țară. Făcea parte din acele imitații prostești după Franța, atât de îndrăgită de dl Kossuth și de ai lui. Austria n-a reușit niciodată să impună ungarilor dintre hotarele Ungariei, acest sistem detestat și mulți dintre ei nu cata-diceau să-și ia pașaport nici chiar atunci când era vorba de a vizita Viena.

Introducerea
pașapoarte-
lor — o imi-
tație franceză

Singurul răspuns pe care binevoiau să i-l dea polițistului austriac era răsucirea mustății, o înjurătură... („...*teremtette*“) pentru nemți și declarația că ei erau unguri liberi, ceea ce, în general îi putea face să treacă și așa. Kossuth, însă, decretase ca nimeni să nu călătorească prin Ungaria fără pașaport și țara poate să-i mulțumească pentru acest control, care e încă în vigoare.

În timpul războiului, pașapoartele au dat naștere la numeroase gafe ciudate. Întrucât gărzile naționale care stăteau de strajă la capătul fiecărui sat nu știau nici să scrie, nici să citească, le era de-a-juns orice petec de hârtie. Pașaportul meu era acordat pentru trei zile dar l-am folosit tot atâtea luni fără să-mi treacă măcar prin gând să-l schimb. Aș fi putut face eu însumi pașapoarte, pe care nimeni nu le-ar fi contestat sau respins. În această călătorie am constatat însă că vizitiul meu a adoptat o metodă și mai promptă. Observa cu atenție dacă sentinela de care se apropia purta o lance sau o muschetă — și dacă avea lance, la provocarea de „stai!“ el răspundea cu o plesnitură scurtă de bici dată cailor din față — era sigur că după ce-l vor depăși, furia lăncierului nu mai avea importanță. În cazul muschetei, se oprea cu mare respect.

Pe drum ne-am întâlnit cu Csányi, care tocmai fusese înlocuit din postul său de comisar al Transilvaniei cu d. Szentiványi și care se îndrepta acum în grabă spre Debrețin. Când i-am spus că Henzi tocmai bombarda orașul Pesta, a exclamat cu mânie: „O să-l spânzure cu siguranță“. I-am putut spune doar că nădăjduiesc să nu fie așa și ne-am continuat drumul. Dar nu m-am putut stăpâni să nu-i spun vecinului meu „mă tem că și el este unul din cei ce spânzură ușor“, fără să bănuiesc că observația mea avea să se dovedească prea curând dureros de adevărată.

Întâlnirea cu
Csányi...

Cruzimile
sale

Cazul
pastorului
Roth:

agitator
împotriva
uniunii
Transilvaniei
cu Ungaria

Încrezător în
amnistia
decretată de
Bem

Nici n-am ajuns bine la Cluj și am și aflat despre execuțiile care avuseseră loc în timpul guvernării lui Csányi. Cea din ajun (dacă nu mă înșel, chiar în ziua în care plecase el) provocase o senzație de groază printre cei mai bine informați, cum rar mi-a fost dat să văd. Era vorba de cazul pastorului sas Roth. Acest domn, un om de mare talent, plin de entuziasm și ca orice sas autentic nu prea mare iubitor de unguri, își câștigase faima ca autor al unui proiect de aducere de coloniști germani în Transilvania. Acest proiect a eșuat complet fără îndoială și din cauza planurilor optimiste și nepractice ale lui Roth însuși, dar cu siguranță nu din cauza vreunei interpretări intenționat false sau interesate din partea sa. Cu toate acestea, vina eșecului a căzut pe capul lui și amare au fost blestemele sârmanilor germani ruinați, care s-au revărsat asupra lui, căci realitatea era extrem de diferită de făgăduielile entuziaste ale lui Roth și de propriile lor speranțe optimiste. Scopul lui, fără îndoială, a fost întărirea elementului săsesc în Transilvania (și prin aceasta să-i dobândească o mai mare influență și importanță), și mijloacele prin care spera să realizeze acest lucru nu erau chiar cele mai corecte.

Când s-a proclamat uniunea Transilvaniei cu Ungaria — prin care naționalitatea sașilor risca să fie desființată — Roth a fost printre cei mai activi promotori ai intrigilor prin care a fost exacerbată opoziția valakilor* față de această măsură. Când Puchner a aruncat masca în cele din urmă, a anulat uniunea, n-a ținut seama de guvernul ungar și a instituit legea marțială în țară, Roth a fost numit magistrat civil al unui comitat și în această calitate a fost foarte activ în ridicarea gloatelor și în persecutarea ungarilor. Mărturisirea că îi considera trădători pe toți nobilii unguri, indiferent dacă participaseră sau nu, și ca atare le-a confiscat toate proprietățile, hergheliile, cirezile etc. și le-a vândut la licitație publică. Nu începe discuție că un fanatic atât de lipsit de scrupule, în stare de mijloace de persecuție atât de infame și ilegale, pe motive greu de susținut, merita pedeapsa cea mai aspră și nu se putea aștepta la clemență din partea dușmanilor săi; dar după comiterea acestor delictе, Bem publicase o amnistie a tuturor crimelor politice și în temeiul acelei amnistii, Roth, în loc să se refugieze în Valahia așa cum făcuseră mulți alții, rămăsese liniștit în propriul său sat. Când a fost arestat din ordinul lui Csányi starea de spirit a populației față de acest om ajunsese cumplită. El a recunoscut pe loc aproape toate capetele de

* Pentru cei de neam dac din Transilvania și Ungaria eu folosesc denumirea de *valaki*, pentru cei din Valahia și Moldova, *valahi* și *moldoveni*. [J.P.]. — [În traducere s-au păstrat cei doi termeni folosiți de J. Paget: *valak* și *valah* — C.B.]

acuzare și a spus că a crezut că face ceea ce era corect, deși acum era convins că greșise. A fost citat în fața Tribunalului de sânge din Cluj sau *Blut's Gericht* cum i se spunea.

În fața
Tribunalului
de sânge

Aceste tribunale fuseseră stabilite prin decret de către Dieta din Debrețin pentru judecarea cazurilor criminale și politice pe baza legilor promulgate pentru această împrejurare. Pentru a se obține condamnarea era nevoie de unanimitatea voturilor. Imitându-i pe austrieci, ungurii au decretat pedeapsa cu moartea pentru toți cei care acceptau vreo funcție de la inamic. Dieta a refuzat să recunoască amnistia lui Bem, ca fiind acordată fără încunoștiințarea sau autorizarea sa. Tribunalul era format din cinci persoane: un avocat foarte capabil și cinstit, două persoane onorabile care lucraseră ca educatori particulari în familii, un fost redactor de ziar și contele Karacsay, ca președinte. Legea era clară, acuzatul a recunoscut faptele și doi dintre judecătorii care-i erau favorabili au încercat în zadar să găsească vreun subterfugiu prin care să evite obligația de a-l condamna. Era limpede pentru toți că Csányi îi dorea moartea și că n-ar fi acceptat vreo alternativă. Sub pretextul necesității obținerii de dovezi suplimentare, contele Karacsay a insistat pentru o suspendare, în timpul căreia intenționa să supună cazul lui Kossuth; cunoscându-i bine știuta-i indulgență, era sigur că grațierea va fi obținută. A fost însă în minoritate la vot și întrucât acuzatul își mărturisise crima, s-a considerat inutilă o amânare pentru suplimentarea dovezilor. Ședința a fost suspendată și sentința urma să fie pronunțată a doua zi. Contele Karacsay s-a hotărât să facă o nouă încercare de salvare a acuzatului. Într-o întrevvedere confidențială, el l-a rugat să invoce drept scuză constrângerea morală la care nu a avut puterea să reziste, aceasta fiind singura cale de a-și salva viața. Roth i-a răspuns: — „Nu, nu am spus în viața mea nici o minciună — n-o să mint acum, ca să-mi salvez viața. Și ceea ce am făcut, a fost din propria-mi vreau, în slujba împăratului meu, căruia i-am fost și-i voi fi veșnic credincios“. Contele răspunse la această nobilă hotărâre cu cuvintele: — „Atunci să te-ajute Domnul, căci eu nu pot“. A doua zi dimineața Roth a fost condamnat și după câteva ore a fost împușcat. El le-a scris copiilor săi o scrisoare lungă și împăcată și s-a dus la moarte cu același curaj hotărât cu care acționase pentru credința sa.

Dieta a res-
pins amnistia
dată de
Bem...

Aflând despre acest caz îngrozitor și despre nenumăratele alte cazuri de pedepse capitale pronunțate de acel tribunal, l-am căutat de îndată pe contele Karacsay ca să aflu adevărul în această problemă. — „Pentru numele Domnului, nu-mi reproșa“, a exclamat el. „Te asigur că n-am avut nici o clipă de liniște de la moartea celui

Karacsay
despre cazul
Roth

om. Chipul său îmi stăruie tot timpul în față. Am făcut tot ce mi-a stat în putință ca să-l salvez. Da! Dar ce puteam invoca pentru a refuza. Omul a mărturisit. Legea era limpede și n-am avut altceva de făcut decât să pronunț sentința. Toți ceilalți pe care i-am condamnat au fost clar găsiți vinovați de ucidere cu propria mână. Nu a fost executat decât cel care a lovit el însuși. Și-au meritat soarta și nu-mi pare rău că le-am fost judecător, dar pe acest om l-aș fi cruțat bucuros. Și totuși dacă aș fi refuzat să-l condamn, n-aș fi avut nici o lege pe care să mă bizui, căci Dieta a anulat amnistia, iar oamenii m-ar fi rupt în bucăți“.

Cred că exasperarea populației era atât de mare, încât chiar așa s-ar fi întâmplat. De fapt singurul lucru ce i-ar fi rămas de făcut ar fi fost să-și înainteze demisia și totodată să încalce pe cal și să-și caute salvarea fugind. Conte Karacsay și-a dat demisia ziua următoare și n-a mai participat la treburile publice. Pot spune că după căderea Komaromului, el a fost printre cei vânați cu cea mai mare înverșunare și că dacă ar fi fost prins, ar fi fost executat fără nici o îndoială. Sașii erau neîndurători în dorința lor de răzbunare față de cei care le aduseseră atingere în vreun fel. Din fericire el și-a găsit scăparea în Anglia.

Am aflat curând că tribunale de acest soi țineau ședințe în diferite părți ale țării și că erau adesea exagerat de active în îndeplinirea funcțiilor. În consecință au fost împușcați numeroși valaki, nu fără vină, căci numai cei ce au ucis au avut de suferit. Cei care doar au furat și au jefuit nu au fost în general nici măcar maltratați. Măsura a fost însă nesăbuită, că i-a făcut pe cei ce se știau vinovați să se refugieze cu miile în munți, îngroșând astfel rândurile armatei lui Iancu.

Acest lucru nu a fost nici măcar aspectul cel mai rău al administrației lui Csányi. S-au format o serie de unități neregulate (sub denumirea de „Vadász Csapat” — corpuri de vânători), de regulă sub comanda unor unguri din Transilvania din clase de mijloc, a căror ură față de valaki era intensificată de prejudecii personale și nu era temperată de omenia și sentimentele civilizate care caracterizează în general clasele superioare. Oamenii simpli erau și ei unguri din Transilvania și mulți dintre ei își pierduseră puținul avut, ca urmare a insurecției valakilor; unii aveau de răzbunat uciderea soțiilor sau a copiilor. Sarcina încredințată acestor unități de armată era vizitarea satelor valake și arestarea acelor locuitori care erau bănuți de ucidere. Se poate ușor presupune că nu erau de așteptat decât rezultate triste de la un astfel de corp alcătuit din astfel de elemente, lipsite de disciplină și comandate de regulă de

Tribunale
similare
superactive
... în jude-
carea va-
lakilor...

Unitățile
neregulate
de „vânători”
— „Vadász
Csapat” —
împotriva
valakilor

Sarcina ace-
stor unități

oameni neobișnuiți cu disciplină și adesea având o reputație îndoielnică. În unele cazuri, se spune că s-au făcut vinovați de excese înspăimântătoare și că acele bande de sub comanda maiorului Szabó, un fost avocat din Turda, și a maiorului Vörös, reputat ca trișor la jocurile de noroc, au fost vinovate de numeroase crime. Ticăloșia pe care urmează s-o relatez este aproape de necrezut dar din păcate este totuși adevărată. Se spune că în timp ce bandele treceau dintr-un sat în altul cu prizonierii lor, unii dintre ei erau instruiți să-i îndemne pe deținuți să încerce să fugă și îndată ce făceau vreo încercare îi împușcau fără milă în timp ce fugeau. Nu pot afirma cu certitudine că așa stau lucrurile, dar am toate motivele să cred că s-a întâmplat așa cel puțin în unele cazuri. Știu că amândoi maiorii au fost arestați și trimiși la închisoare din ordinul lui Bem, pentru a fi judecați în privința felului în care s-au comportat în acele expediții.

excesele
comise

Desigur nu-l pot acuza pe Csányi de implicare în așa ceva, în afara faptului că a numit persoane nepotrivite în astfel de misiuni. Acest lucru este poate mai degrabă greșeala celor din jurul său decât a sa, și chiar și necesitățile vremurilor care făceau ca selectarea persoanelor să fie aproape imposibilă reprezintă o scuză serioasă. Nu încape îndoială că dacă ungurii ar fi reușit, autorii acelor crime, dacă se dovedeau vinovați, ar fi fost pedepsiți. Chiar și bănuiala făcea ca numele lor să fie pronunțate cu groază și dezgust de toate părțile. Este un contrast izbitor cu comportarea austrieților care i-au primit cu brațele deschise pe conducătorii valaki, ucigași a sute de femei și copii unguri, i-au decorat cu medalii și le-au acordat grade înalte în armată ca răsplată pentru serviciile aduse.

Care a fost
vina lui
Csányi ?

În contrast
cu poziția
austrieților

Consecința acestei severități arătată de unguri a fost, după cum am spus, că toți fricoșii din rândurile valakilor care puteau fugi s-au refugiat la lancu, care se afla nestingherit în munți. În multe cazuri, valakii care nu luaseră în nici un fel parte la insurecție fugeau totuși de acasă, la apropierea acestor bande înspăimântătoare. Cunoscutul caz al unui fost țaran de-al meu care nu plecase niciodată din sat și care nu luase defel parte la insurecție, dar care acum, de teama lor, a căutat azil la lancu și acolo a fost silit să se înroleze, ca să-și câștige hrana. Pot menționa faptul că în chiar satul meu, două persoane au fost împușcate de acele *Vadász Csapat* în felul descris. Unul fusese plugar în slujba mea pe vremuri.

Consecință:
valakii s-au
refugiat
în munți
la lancu...

Csányi era un bărbat cu o excelentă ținută particulară. Posesorul unei averi frumoșele, părșise de multă vreme armata și se implicase activ în politică, de partea liberală, desigur. Csányi era acum un revoluționar autentic. Avea idei limpezi și bine definite despre

Csányi
liberalul
dinainte...

și

„revoluționa-
rul” din
vremea
Revoluției

ceea ce susținea și nu putea fi abătut din drumul său de nici un fel de scrupule în privința mijloacelor folosite. În ochii lui, toți cei care lucrau pentru aceeași cauză îi erau prieteni și demni de sprijin. Cei care nu o făceau, îi erau dușmani și trebuiau persecutați. Incoruptibil și complet dezinteresat, el se certa adesea cu cei care doreau să-și croiască drumul în numele revoluției și nu-l încânta câtuși de puțin excesiva toleranță a lui Bem. Csányi era un om blând, profund onest și scrupulos, poate excesiv de onest și scrupulos, căci, asemeni multora din aceeași clasă, sub influența a ceea ce considera a-i fi datoria, a comis acte față de care inima ar fi trebuit să se împotrivescă.

.

Csányi nu era un om prost, dar logica lui era cea a prea multor revoluționari: „scopul nostru este fericirea semenilor noștri; putem să-l atingem doar trecând prin râuri de sânge. Să curgă deci, căci neînsemnatele suferințe produse vor fi mai mult decât răsplătite prin fericirea care va urma”. Biete ființe, pot comite crime în prezent dar, vai, cât de puțin pot ele asigura fericirea viitoare pe care o făgăduiesc, chiar dacă și-ar îndeplini teoriile prostești.

Succesorul lui Csányi, domnul Szentivány era un om cu o fire complet diferită, mai puțin energic și mult mai plin de scrupule decât Csányi. A pus capăt de îndată execuțiilor sângeroase ale tribunalelor și acțiunilor nelegale ale așa-numitului Vadász Csapat. După plecarea lui Csányi cred că nu a mai avut loc nici o singură pedeapsă capitală în Transilvania.

Unul din planurile favorite ale lui Kossuth a fost dintotdeauna crearea unui corp de trupe care să fie legate cu deosebire de persoana și interesele sale. Scopul acestei măsuri nu ne vom opri să-l cercetăm deși nu credem că este greu de ghicit. Este suficient că s-a format o unitate de soldați sub denumirea de „Kossuth Jägers”, care primeau o soldă suplimentară și ai căror ofițeri erau numiți de Kossuth însuși. Soldații de rând primeau 12 creștari pe zi în loc de 8, iar ofițerii erau plătiți proporțional. Aceste unități de armată erau organizate îndeobște de către ofițeri trimiși special de la Debrețin, care adesea acționau independent de ofițerul care comanda districtul unde erau staționați. O persoană cu numele de Auffenberg*, care-și schimbase numele german cu cel unguresc de Ormayi, fusese

„Kossuth
Jägers”

Auffenberg
deverut
Ormayi,

Modă
absurdă de
maghiarizare

* Această modă foarte absurdă de maghiarizare a numelor străine începuse să câștige teren chiar înainte de revoluție, dar acum ajunsese o furie curată. Chiar persoane care dobândiseră un titlu de onoare (ca profesorul Schedius, de pildă, după patronimul german) trebuiau să ia parte la mascaradă sub numele de împrumut Toldy.

trimis de Kossuth însuși la Cluj în acest scop și i se încredințase o mare sumă de bani pentru echiparea lor. Ormai fusese înainte locotenent în armata austriacă și condamnat la câțiva ani închisoare, pentru că luase parte într-o conspirație poloneză, care fusese descoperită și înăbușită în fașă. Cu ocazia unei amnistii generale, fusese eliberat din închisoare și la izbucnirea revoluției s-a alăturat ungușorilor. Nu știu dacă lunga sa încarcerare sau ridicarea la rangul de colonel a sucit capul bietului om, dar cu siguranță că la Cluj comportarea sa a dovedit o nesăbuintă fără pereche, ca să folosesc cel mai blând termen. Unul din proiectele sale remarcabile de salvare a Ungariei a constatat în formarea unui corp de amazoane. Cam 50% din femeile de reputație îndoielnică au fost practic adunate și puse să defileze în uniformă de Jäger, în piața publică. Când am sosit noi, acea unitate tocmai fusese desființată, ca urmare a protestelor ofițerilor Jäger, care declaraseră că aveau de gând să-și dea demisia dacă ar mai fi continuat, dar întreg orașul mai era încă plin de istorisiri ale scenelor scandaloase iscate*.

La câteva zile după întoarcerea mea, m-am întâlnit din întâmplare cu un tânăr negustor de textile din Cluj, d. Vikol, care tocmai fusese luat prizonier de către valaki și silit să-și răscumpere libertatea plătind 100 de lire. Tatăl lui avea o moșie la câteva mile de Cluj, în vecinătatea unei proprietăți de-ale mele și în timp ce tânărul, trimis acolo pentru semănăturile de grâu de primăvară, îi supraveghea pe lucrători, a fost atacat de o bandă de valaki înarmați cu mușchete și luat de ei cu sila. A rămas în detenție câteva zile până ce și-a putut face rost de răscumpărare. Nu suferise vreun altfel de tratament. El spune că valakii sunt deprimați peste măsură și că doar prin cele mai absurde neadevăruri îi mai țin laolaltă conducătorii lor. Astfel, un atare conducător, luând în mână un ziar vechi, pe care pretindea că abia îl primise, sub pretext că le citește din el, le spunea invențiile cele mai exagerate și mai fără temei.

După cucerirea zonei săsești, rămășițele diferitelor bande valake au sporit cu un mare număr de persoane pe care „Tribunalele de Sânge” și Unitățile Libere le alungaseră din căminele lor și drept urmare se adăpostiseră în ținuturile muntoase din vestul Transilvaniei, acolo unde se învecinează cu Ungaria. Acest ținut, faimos prin bogăția minelor sale, este un continuu de munți și păduri, fără nici un drum, în afară de câteva mile între Zlatna și Abrud. Cu ex-

omul lui
Kossuth la
Cluj...

Despre com-
portamentul
unor valaki

și

despre
numărul
„bandelor
valake”...
în Munții
Apuseni

* Ormai sau Auffenberg a fost făcut prizonier ulterior la Arad și — după cum se zvonea (deși nu răspund de veridicitatea informației) — a fost spânzurat la ordinul lui Haynau personal, fără să fi fost supus formalității unei Curți marțiale de campanie.

cepția Abrudului, aproape toate orașele și satele sunt locuite de valakii cei mai ignorați, sălbatici și nelegiuți din neamul lor. Aici a izbucnit mai întâi răscoala lui Horia și Cloșca în timpul împăratului Iosif, și acum câțiva ani, o femeie pe jumătate nebună, pe nume Katalina Vajda [Ecaterina Varga], care se dădea drept profetă și făgăduia poporului nu știu ce avantaje utopice, i-a dat mult de furcă guvernului înainte să poată fi arestată și închisă.

Trupele lui
lancu...
„o forță for-
midabilă”...

Numărul celor adunați acum aici sub comanda lui lancu a fost apreciat diferit, între 10 și 50 000. Aș crede că s-ar putea să fi ajuns la maximum 30 000. Era totuși a forță formidabilă într-o regiune fără drumuri și foarte greu accesibilă, mai ales că mare parte din răsculați dețineau arme și muniții pe care le primiseră de la guvernul austriac. Cât despre tunurile de lemn, despre care s-a vorbit atâta și pe care unii scriitori le-au atribuit prin absurd lui Bem, erau câteva. Cu cel pe care l-am văzut eu când am intrat în Blaj se trăsesse. Dar eu n-am auzit niciodată să fi fost întrebuințate în vreo acțiune și nici nu erau adecvate pentru așa ceva.

Despre
tunurile
de lemn...

Aproape de îndată ce Bem a văzut ultimele trupe austriece și rusești părăsind Brașovul a scris baronului Kemény, care era comandantul comitatului Cluj, că trebuie să-și adune toate trupele pe care le putea aduna și să meargă să cucerească Alba Iulia. Kemény îl respecta prea mult pe general ca să șovăie, indiferent cât de absurd era ordinul. Așa că a adunat vreo două sau trei mii de recruți proaspeți, a luat cu el o baterie de 3 tunuri și a pornit la drum să cucerească o fortăreață puternică, bine aprovizionată și având o garnizoană cu 1 200 de oameni. Întrucât garnizoana a refuzat să deschidă porțile și cum Kemény nu avea tunuri de mare calibru cu care să facă o breșă, iar soldații săi nu puteau zbura peste ziduri, n-a putut face altceva decât să împresoare cetatea și să aștepte sosirea unor tunuri mai grele.

Bem cere
baronului
Kemény
să ocupe
Alba Iulia

Între timp Bem, după ce și-a lăsat principala parte a armatei — care ajunsese în câteva săptămâni să numere 30 000 de soldați, recrutați în special din Secuime —, a luat 10 000 din cei mai buni cu colonelul Banffy, și a plecat spre Banat, fără a considera necesar să-i învingă mai întâi pe valaki. A fost o greșeală capitală și se spune că Bem fusese pus în gardă. Dar, ca mulți oameni de geniu, Bem era sigur pe sine, până la înfumurare, arareori avea obiceiul să asculte vreun sfat, sau să dea crezare vreunui avertisment care i-ar fi contrazis propriile păreri și dorințe. Valakii se dovediseră atât de lași de câte ori fuseseră puși la încercare, încât ungerii n-au stat niciodată pe gânduri să-i atace, oricât de mare ar fi fost inegalitatea forțelor. Bem îi considera de aceea că nu sunt demni de atenția lui.

O greșeală
strategică
majoră
a generalului
Bem...

Pe cât de descurajați erau atunci valakii, ar fi depus armele la prima veste că Bem se apropia. Avuseseră însă timp să-și revină din prima lor teamă, sporiseră ca număr, iar stupizenia și reaua credință a celor cărora li se încredințase sarcina de a-i aduce la ordine i-a făcut să câștige încredere în ei înșiși și aducându-i la disperare, i-a făcut periculoși.

[Textul englez]

Our journey to Klausenburg presented nothing worthy of remark save that the country had already assumed a more cheerful aspect than when I had last passed that way. It is true many ruined houses might still be seen by the road side, many fields had remained unploughed and unsown, but still the rich vegetation of spring had covered the blackened ruins which stood out so sadly against the white snow, and the cheerful colours and bright sky and warm air of spring removed that feeling of desolation and that horror at the thought of the sufferings which the former tenants of the ruins now homeless must suffer and which in winter it was impossible to forget.

The system of passports so foreign to the habits and feelings of the Hungarians had now become regularly established all thro' the country. It was one of those silly imitations of France of which Mr. Kossuth and his party were so fond, Austria had never been able to force this hated system on the Hungarians within the boundaries of Hungary and many of them would not even condescend to take a passport when about to visit Vienna. A twist of the mustachios, a "...teremtette" for the Germans and a declaration that they were free Hungarians, was the only answer they condescended to give the Austrian policeman and it generally enabled them to pass. Kossuth, however, had ordained that no one should travel thro' Hungary without a passport and the Country may thank him for the introduction of a test which still hangs over it.

During the war many were the curious blunders which passports give rise to. As most of the national guards who stood sentinel at the end of every village could neither read or write, any bit of paper was sufficient for them and I have a passport granted for three days during as many months without ever thinking of changing it, may have given passports myself without them ever been challenged or refused. But I found my coachman on this journey adopt a still more off hand method. He marked carefully if the sentinel he was approaching had a pike or a musket — and if a

pike he answered his "halt" with a sharp cut of the whip to the leaders certain that when once passed the pikeman's anger was of little consequence. To a musket he pulled up with great respect.

On the road we met Csányi who had just been relieved from his post as commissary for Transylvania by Mr. St. Ivány and who was now hastening to Debretzin and on my telling him that Henzi was actually bombarding the town of Pest he exclaimed angrily: "surely they will hang him". I could only say that I hoped not, and we went on, but I could not help observing to my neighbour "I am afraid he too is one of the easy hangers" little suspecting how soon I should find the remark painfully true.

Scarcely however had we reached Klausenburg before we heard of the number of executions which had taken place during the period of Csányi's rule and which had occurred on the day before (if I mistake not, on the very day on which he left) had produced a sensation of horror among the better informed that I have rarely seen. It was the case of the Saxon Clergyman Roth. This gentleman, a man of considerable talent, an enthusiast and as a thorough Saxon no great lover of the Magyars had made himself known as the author of a plan for the introduction of German Colonists into Transylvania. This plan has signally failed partly no doubt from the sanguine and impractical plans of Roth himself, but certainly not from any intended false or interested interpretation on his part. However, the blame of the failure fell on his head and bitter were the curses the poor ruined Germans poured on him when the reality so different from the enthusiastic promises of Roth and their own sanguine expectations had led them to believe. His object was no doubt to strengthen the Saxon element in Transylvania (and by that means obtain for them greater influence and honour) and he was somewhat unscrupulous in the means by which he hoped to accomplish it.

When the Union of Transylvania and Hungary by which the nationality of the Saxons was in some chance of extinction was proclaimed, Roth was one of the most active in conducting the intrigues by which the opposition of the Wallacks* to this measure was excited. When Puchner at last threw off the mask declared the Union repealed, set at naught the Hungarian ministry and placed

* I distinguished those of the Dacian race in Transylvania and Hungary by the name of *Wallacks*, those inhabiting Wallachia and Moldavia as *Wallachians* and *Moldavians*.

the country under martial law, Roth was made civil magistrate of a county and in that capacity was most active in rising the Land-sturm and in persecuting the Hungarians. He confessed that he considered every Hungarian noble a traitor, no matter whether he took any part or not, and as such, he seized all their property, their studs, cattle etc. and sold them by public auction. There is no question so unscrupulous a partisan, capable of such infamous and illegal means of persecution, on such untenable grounds, deserved the most severe punishment, and could reasonably expect but little mercy at the hands of his enemies; but since the commission of these crimes, Bem had published an amnesty for all political offenses and on the strength of that amnesty Roth instead of escaping into Wallachia as so many others had done, had remained quietly in his own village. The popular feeling excited against this man, when by order of Csányi he was apprehended, was most bitter. He at once acknowledged nearly all that he was accused of and said that he thought he was doing right though he was now convinced of his error. He was cited before the Klausenburg *Blut's Gericht*, or Court of blood, as it was named. These Courts had been decreed by the Diet of Debretzin for the trial of criminal and political cases according to laws enacted for the occasion. An unanimity of voices was required to condemn. In imitation of the Austrians, the Hungarians had decreed the punishment of death to all who should accept any office under the enemy. The Diet had refused to acknowledge the amnesty of Bem as having been granted without their knowledge or authority. The Court was composed of five persons: one very able and honest lawyer, two gentlemen who had acted as tutors in private families, a former newspaper-editor and Count Karacsai who acted as president. The law was clear, the prisoner acknowledge the facts and two of the judges who were favourable to him in vain sought some quibble by which they could escape the necessity of condemning him. It was evident to all that Csányi desired the man's death and would allow of no evasion. Count Karacsai on the plea of requiring further evidence insisted on an adjournment during which he intended to have laid the case before Kossuth, quite certain from the well known mildness of character that a pardon would be obtained. But he was outvoted and as the prisoner confessed the crime, it was declared useless to delay for further evidence. The sitting was adjourned and the sentence was to be pronounced next day. Count Karacsai determined to make another attempt to save the prisoner. He had a private interview with him and begged him as the only means to save his life, to urge the plea

of moral compulsion, which he had not been strong enough to resist. — “No” answered Roth “I have never told a lie in my life, nor will I now tell one to save my life. In what I did, I acted on my own free will in the service of my Emperor to whom I always was and always shall be faithful” — “God help you then, for I cannot” was the Count’s answer to this noble resolution. The next morning Roth was condemned and a few hours later shot. He wrote a calm long letter to his children and went to his death with the same determined courage with which he had invited his fate.

On learning this dreadful event and of the numerous other cases of capital punishments which this Court had ordered, I immediately sought out Count Karacsai to learn the truth of the matter. — “For God’s sake do not reproach me” he exclaimed. “I assure you I have not passed a quiet hour since that man’s death, his face is continually before me. — I did all I could to save him”. “Yes! But on what plea could I refuse it” — The man confessed the fact. The law was clear and I had nothing to do but pronounce the sentence. All the others we condemned were clearly found guilty of murder with their own hands. — None but such as struck the blow have been executed. They well deserved their fate and I cannot sorry to have been their judge, but this man I would gladly have saved. Still had I refused to condemn him I should have had no law to support me for the Diet had declared the amnesty void and the people would have torn me in pieces”.

I believe the popular exasperation was so great that such would have been the case. In fact the only means left him was to have sent in his resignation and at the same moment to have mounted his horse and sought safety in flight. Count Karacsai resigned the next-day and took no further part in public affair. I may mention that after the fall of Komorn he was one of these most zealously hunted after and had he been taken would no doubt have been executed. The Saxons were most unrelenting in their demands for vengeance on those who had anyway offended, thus fortunately to escape to England.

I soon found that Courts of this kind were sitting in various parts of the country which were often overactive in the fulfillment of their office. Great numbers of Wallacks were shot in consequence, not innocently, for none but murderers suffered. Those who had robbed and plundered merely were for the most part not even molested but injudiciously, for it drove thousands who knew themselves guilty to seek refuge in the mountains and thus swell the ranks of Janku’s army.

Nor was this the worst feature of Csányi's administration. A number of irregular corps had been formed (under the name of *Vadász Csapat* — *Jäger Korps*) commanded chiefly by Transylvanians of the middle classes whose hatred against the Wallacks was excited by personal wrongs and was not tempered by the humanity and educated feelings which generally characterize the higher classes. The common men themselves were Transylvanian Magyars too, many of whom had lost their little all by the insurrection of the Wallacks; some of whom had the murder of their wives and children to revenge. The duty committed to this corps was that of visiting the Wallack villages and arresting such of their inhabitants as were suspected of murder. It may easily be supposed that from such a body composed of such elements without discipline and commanded for the most part by men unaccustomed to the duty and not always of the best character; but sad results could be expected. In some cases they are said to have been guilty of the most frightful excesses and those bands under the command of Major Szabo formerly a lawyer of Thurda and Major Vörös a man notorious as a false gambler are said to have been guilty of frequent murders. The villany I am about to report is almost incredibly but I am afraid it is still true. It is said as these bands passed from one village to another with their prisoners, some of the men were instructed to invite the prisoners to attempt an escape and as soon as the attempt was made they were mercilessly shot down in their flight. I cannot positively assert that this is true, but I have every reason to believe it was so at least in some cases, and I know that both these majors were seized and committed to prison by order of Bem to await their trials for their conducts in these expeditions.

Of course I could not accuse Csányi of any share in this, except in so far as the appointment of unworthy persons to such a duty exposes him to it, and that is perhaps more the fault of those about him than his own, and even the necessities of the time which rendered a choice of persons almost impossible is a strong apology. There can be no doubt that had the Hungarians succeeded the authors of these crimes if found guilty, would have been punished and the suspicion even caused their names to be mentioned only with horror and disgust by all parties — a striking contrast to the conduct of the Austrians who received with open arms the Wallack chiefs, the murderers of hundreds of Hungarian women and children and who have decorated them with crosses and given them rank in the army as a reward for their services.

The necessary consequence of such severity on the part of the Hungarians was, as we have said, to drive all the timid among the Wallacks who could escape to the ranks of Janku who still remained unmolested in the mountains. In many cases Wallacks who had taken no share whatever in the insurrection still fled from their homes on the approach of these dreads bands and I know one case of a former peasant of my own who had never before left the village and had taken no part in the insurrection, but who now — from their fear — sought refuge with Janku and was there forced to serve to gain his bread. I may mention that in my own village two persons had been shot by the *Vadász Csapat* in this manner one of whom had formerly been a plough-boy in my service.

Csányi was a man of the highest private character. Possessed of an easy fortune he had long since quitted the army and had taken an active part in politics — of course on the liberal side. Csányi was now a thorough Revolutionist. He had a clear and distinct idea of what he contended for and he was not to be deterred from his course by any over delicate scruples as to the means to be employed. In Csányi's eyes every man who laboured in the same cause was a friend and worthy of support, every one who did not, an enemy to be persecuted. Incorruptible and perfectly disinterested himself he often quarreled with those who wished to make their way in the sun shine of Revolution and he was by no means pleased with the overflowed liberality of Bem. Csányi was a kind hearted and thoroughly honest and conscientious man — honest and conscientious perhaps to a fault for like many others of the same class, under the influence of what he believed his duty he committed acts against which his heart must have rebelled.

Csányi was not a stupid man but his logic was that of too many revolutionists — “our object is the happiness of our fellowmen, we can conquer only by passing through streams of blood — let it flow — for the slight misery we cause we shall more than repay by the bliss which is to follow” — poor creatures they can commit the present crime but alas how little can they secure the future happiness they promise even could they carry out their silly theories.

Csányi's successor Mr. St. Ivány was a man of very different character, less energetic and much more scrupulous than Csányi he immediately put a stop to the sanguinary executions of the Courts and the irregular proceedings of the *Vadász Csapat*. After Csányi's departure there was not I believe a single capital punishment in Transylvania.

One of the Kossuth's favourite plans had always been the erection of a body of troops which should more especially be attached to his person and interests. The object of this measure we will not stop to inquire though we think it is not difficult to divine, but enough that a body of men was formed under the name of Kossuth Jägers who received extra pay and whose officers were appointed by Kossuth himself. The pay instead of 8 Kreutzers was 12 per day for the privates and the officers were paid in proportion. These corps were commonly organised by some officers sent down from Debretzin on purpose and often acting independently of the commanding officer of the district where they were stationed. A person of the name of Auffenberg* who had changed his German name for the Hungarian one of Ormayi had been dispatched by Kossuth himself for this purpose to Klausenburg and a large sum of money had been entrusted to his keeping for their equipment. Ormayi had been formerly a lieutenant in the Austrian Army and had been condemned to some years imprisonment for having taken part in a Polish conspiracy which had been discovered and stifled while yet in embryo. On some occasion of a general amnesty he had been released from prison and on the outbreak of the revolution he joined the Hungarian ranks. Whether his long imprisonment or his elevation to the rank of Colonel had turned the poor man's head I know not but certainly his conduct at Klausenburg was, to use the mildest terms, a tissue of folly without example. One of his notable schemes for the salvation of Hungary was the formation of an Amazon Corps. Some 50 % women of loose character were actually got together and paraded in the Jäger uniform in the public square. When we arrived this corps had been just disbanded in consequence of the remonstrances of the Jäger officers who declared that they would throw up their commission if it was continued but the whole place was still ringing with tales of the scandalous scenes to which it had given rise.**

It was within a few days after my return that I accidentally met a young draper of Klausenburg, Mr. Vikol, who had been just taken

* This very absurd fashion of Magyarising foreign names had begun to gain ground even before the revolution, but it was now quite a rage. Even men who had gained an honorable distinction, (as Professor Schedius for instance under their German patronymic), must go masquerading under the assumed cognomen of Toldy.

** Ormay or Auffenberg was afterwards taken prisoner at Arad and — as was reported (though I cannot answer for the truth of the report) — hanged by the personal order of Haynau without even the ceremony of a drum head Court Martial.

prisoner by the Wallacks and forced to purchase his release by the payment of £ 100. His father had an estate at some miles from Klausenburg in the neighbourhood of a property of mine and while the young man who had been sent out to get the spring corn sown was overlooking the workmen he was attacked by a party of Wallacks armed with muskets and carried off. He remained in durance some days till his ransom could be procured. He had suffered no other ill treatment. He says the Wallacks are depressed to the greatest degree and it is only by the most absurd falsehoods that these leaders can keep them together and taking an old newspaper which he pretends just then to have received under the appearance of reading it to them extemporises the most exaggerated and ungrounded inventions.

Since the conquest of the Saxon land, the remains of the various Wallack bands increased by great numbers whom the Blood Courts and the Free Corps had frightened from their homes had taken refuge in the mountainous districts lying on the West of Transylvania where it joins to Hungary. This district celebrated for the richness of its mines is one mass of mountains and woods without a road except for a few miles between Szalathna and Abrud-Banya. Except Abrud-Banya almost every town and village is inhabited by Wallacks the most ignorant, savage and lawless of their race. It was here that the insurrection of Hora and Kloska first broke out under the Emperor Joseph, and a few years ago a half crazy woman of the name Katalina Vajda [sic] who set up for a prophetess and promised the people I know not what Utopian advantages gave the government considerable trouble before they could arrest and confine her.

The numbers who were now assembled here under Janku were differently calculated at from 10 to 50,000. I should think they may have reached 30,000 at the utmost. This however was a formidable force in a country without roads and of a very inaccessible character, especially as a great part of the insurgents possessed fine arms and ammunition which they had received from the Austrian governments. As for the wooden cannons of which so much has been said and which some writers have absurdly attributed to Bem, there were such made and the one which I saw when we entered Balasfalva had been fired, but I never heard that they were used in actual service nor were they fitted for it.

As soon almost as Bem had seen the last Austrian and Russian troops quit Kronstadt he wrote to Baron Kemény who was commander of the Klausenburg district that he should collect all the

troops he could and go and take Carlsburg. Kemény had too great a respect for his general to hesitate no matter how absurd the order might be. So, collecting some 2 or 3,000 raw recruits and taking with him a battery of 3 pounders he set forth to take a strong fortress well supplied and garrisoned by 1,200 men. As the garrison declined opening the gates and Kemény had no guns of heavy calibre to make a breach, and his soldiers willing as they might, he could not fly over the walls, of course all he could do was to surround the place and wait for the arrival of heavy guns.

Bem in the mean time after leaving the chief part of his army which in a few weeks had risen to the amount of 30,000 men chiefly recruited from Szeklerland, took 10,000 of his best troops with Col. Banffy and marched for the Banat without thinking it worth to put down the Wallacks first. This was a capital error and one which Bem is said to have been warned, but like many men of genius Bem was self reliant to presumption and it was rarely he would listen to the council, or credit any warning which went against his own opinions and wishes. The Wallacks had shown such cowardice on every occasion on which they had been tried that the Hungarians never hesitated to attack them no matter how great soever the disparity of force, and Bem therefore thought them below his notice. Discouraged as the Wallacks then were they would have laid their arms on the first approach of Bem, but they had now had time to recover from their first fright, their numbers had been increased and the stupidity and bad faith of those to whom the duty of reducing them was entrusted soon gave them confidence and by rendering them desperate made them dangerous.

■ B.A.R., Ms. englez 13, cap. XXV, *Klausenburg*, p. 477-492.

ȘULUȚIU, VASVÁRI ȘI IANCU — LA PESTA, ABRUD ȘI FÂNTÂNELE

70

I. STERCA ȘULUȚIU DE CÂRPENIȘ, BIOGRAFIA LUI AVRAM IANCU

În luna lui iunie m-a cercetat în casa părinților mei în Abrud I.P. Vasvári, un amic al meu, cu care petrecusem în Pesta memorabile zile în luna lui martie 1848, unde eu mă aflam la universitate; cel mai celebru dintre tinerii din Pesta, cari au făcut în 15 martie cu-

15 martie
1848 la Pesta

noscutul „Pronunciament“: „ștergerea sclaviei, ștergerea privilegiilor nobilitare, egalitatea înaintea legii, libertatea cuvântului, a presei, drepturi politice pentru adunările populare ș.a.t.“.

Vasvári ajunse la o popularitate extraordinară, o țeară întreagă îl iubia și-l stima. Damele i-au dat în semn de stimă un inel-sigil de aur, pe care era gravat: „15 martie 1848“. Pentru talentul său oratoric se numea Demosthenes. Însuși Kossuth își temea popularitatea de el.

Vasvári m-a rugat ca să-l conduc la Iancu, ar dori mult ca să-l cunoască în persoană, căci „auzise multe minuni despre el“.

L-am dus deci la Iancu, unde Vasvári a fost primit foarte bine.

Abia am sosit și abia au făcut cunoștință cei doi tineri, în cinci minute s-a încins o dispută foarte înfocată între ei, credeai că nu acum se vedeau pentru întâia oară, ci că sunt doi contrari, cari de mult așteaptă unul după altul, ca să-și continue o dispută nesfârșită. După prânz ni se aduseră caii ca să plecăm la munte. Ne-am luat ziua bună de la căseni; Iancu și Vasvári au ieșit până în curte disputând. Când era să încalece Vasvári, Iancu îi zise:

„Știi ce domnule, dacă m-ai onorat cu vizita d-tale, nu mă mulțănesc cu o jumătate de zi, rămâi până mâine, și dacă nu vrei să te mai întorci pe aici, îți dau eu un conducător, care te va duce peste munți pe la Fântânele“.

Vasvári n-a așteptat să-i zică a doua oară; ne-am întors în casă, unde s-au încercat amândoi să se capaciteze. Eu i-am lăsat în pace, privindu-i; ambii erau înalți, voinici, blondini, înfocați, vorbitori buni, în vârstă, unul de 22 celălalt de 24 ani; nu se puteau capacita de loc. Pe urmă ieși Vasvári pe față și zise: „Ce a greșit Dieta din Cluj*, va îndrepta cea din Pesta. dar „unirea“ Ardealului cu Țeara Ungurească se va face, dacă nu altcum, prin puterea armelor“.

La auzul acestor cuvinte, Iancu sări de pe scaun drept în sus, ca și când l-ar fi mușcat un șarpe, s-a făcut galben ca moartea și răcni într-un ton de și eu m-am speriat de el:

— Să nu vă împingă infernul la acest pas, căci atunci v-a cântat cocoșul. Să știi că eu sunt nepotul lui Horia, care a crescut în casa aceasta, unde ne aflăm noi, care a murit ca martir pe roată, iar trupul i s-a aruncat în toate părțile lumii. Sunt gata a-i urma lui, dar unirea fără condiție n-o primesc.

— Ei bine, ce vreți să opuneți puterii maghiare, cu care sunt însoțiți toți românii, slovaci și germanii din Ungaria? întrebă Vasvári.

* Ignorarea „Memorandului“ din Blaj.

iunie:
Întâlnirea
P. Vasvári și
Iancu la
Abrud

Pe poziții
contrare...

— Brațele noastre. — îi răspunse Iancu — coasele și ferul de la plug, și vai de acela care ar încerca să supună acești munți, acela va mușca pământul.

Văzând eu că de capacitate nu poate fi vorbă, m-am interpus și am pus capăt disputei, promițându-mi ambii că nu vor mai politiza.

În ziua următoare, Vasvári a plecat; la despărțire zise:

— Să ne revedem în Dieta din Pesta, ca deputați.

— Mai de grabă ne vom întâlni în luptă, decât acolo — răspunse Iancu.

— „Atunci da“ l-a întrerupt Vasvári. Dându-și mâna, s-au despărțit.

La această scenă a fost de față și dl. Vasile Moga, protopretor în pensiune și dl. Iosif Nestor, jude r.; ambii în viață.

Noi împreună am însoțit pe Vasvári până a trecut munții. În tot decursul călătoriei a tăcut, era cufundat în cugete. Dacă l-am întrebat de cauza tăcerii, mi-a răspuns că frumusețea acelor munți gigantici l-a fermecat; mie însă mi s-a părut că alte cugete îl ne odihneau, căci odată a întrerupt tăcerea cu cuvintele: „Iancul acesta e un om extraordinar: e om cu sânge rece, talentat, dară când vorbește despre suferințele națiunii sale, e fanatic, îi schinteiază ochii și poți vedea întrînsii făclia revoluțiunii aprinsă“. Când am ajuns la „Fântânele“, Vasvári a zis: „Ce locuri minunate! aici parcă ești mai aproape de Dumnezeu. Dacă aș fi un englez bogat, aș lăsa, ca după moarte, aici să mă înmormânteze“*.

„Iancul
acesta e
un om extra-
ordinar“...

Văzurăm dialogul purtat de Vasvári și Iancu în luna lui iunie 1848 în casa lui Iancu în Vidra. Acești celebri tineri își dăduseră cuvântul că „o să se întâlnească în luptă“. Vasvári a organizat o armată numind-o „Bocskey csapat“ și frământat de dorul și de ambițiunea să săvârșească el ceea ce încă nimărui nu i-a succedat: a învinge pe Iancu, a pornit deci cu 3000 de oameni și 5 tunuri, ca să cucerească munții.

În 6 iulie 1849 s-a dat lupta la „Fântânele“ între armata lui Vasvári și glotașii români, comandați de tribunul Corcheș, care avea 123 vânători și 317 lănceri, apoi femeile din Mărișel comandate de Palaghia Roșu, toate călare.

Lupta de la
Fântânele...

Lupta a fost înfricoșată: au luptat piept la piept. Vasvári a luptat în fruntea legiunii sale ca un leu, îndemnând-o la atac. În urmă a

* Vezi întreg episodul descris în „Transilvania“, nr. 2 anul 1897.

căzut mort de pe cal, lovit de lancea lui Tudor Gavrilă. Astfel i s-a împlinit viziunea de a fi înmormântat la „Fântânele”.

Întreaga legiune a lui Vasvári a fost nimicită; cei mai mulți ofițeri și 850 ficioiri morți; arme, tunuri, cai, 100 de boi ș.a.t. au căzut în mâinile „moșilor”.

De pe inelul cu inscripția „15 martie 1848” am recunoscut eu că viteazul comandant maghiar a fost acel Vasvári, care cercetase pe lăncu anul trecut.

Când i-am spus lui lăncu, el îmi zise cu durere: „Aș fi dat 10 ani din viața mea să-l fi putut mântui. Pagubă de el ce tânăr talentat a fost”. La locul catastrofei i s-a ridicat lui Vasvári un monument cu epitaful: „Paulus Vasvári Fehér natus in Tisza-Büd 1826, obiit 1849 ... pro patria in lupta libertatis. Fratri pia soror posuit”.

Monumentul lui Vasvári, ridicat în mijlocul românimeii, stă neatacat, un singur român nu zice că el ar fi fost „căpitan de bandiți”. „*Hanc veniam damus petimusque semper vicissim*”.

■ Iosif Sterca-Șuluțiu de Cărpeneș, *Biografia lui Avram lăncu*, Sibiu, 1897, p. 10–12, 19–20.

UN ROMÂN (MARAMUREȘAN) MARTIR AL CAUZEI

71

ELISEI I. ARMATU, IOAN BUTEANU

7, 8, 23 mai:

În 7. mai 1849 au căzut în Abrud prin trădare spurcată mai mulți români fruntași în mâinile unuia dintre cei mai furioși comandanți ungurești, anume Hatvani. Între acei români de frunte au fost și advocații Dobra și Ioan Buteanu. În aceeași zi Hatvani tăia cu mâna sa, cum am zice în prima furia, pe un locuitor anume Crișănuț de la Roșia. Acesta fu semnalul dat insurgenților spre a tăia, împușca, spânzura și spolia tot ce era românesc, adică curat așa, precum făcea odenioară turcii când călca vreo țeară sau vreun ținut al creștinilor. Numai pe acești doi advocați Hatvani îi ținu sub custodie până a doua zi. Într-aceea se începu bătălia cea cruntă. În 8 mai Hatvani puse de împușcă pe Dobra, iar pe Buteanu îl aruncă în fiare, și în 10 mai dimineața când s-a retras din Abrud, îl duse cu sine, apoi după a doua bătălie îl spânzură la Iosaș, adică tocma la fruntaria între Ungaria proprie și între comitatul Arad, în 23 mai 1849. Ioan

Crișănuț de
la Roșia

Dobra,
Buteanu

Buteanu fusese pe atunci administrator al comitatului Zarand, pus în acea calitate prin br. Ant. Puchner, generar comandante și comisar plenipoten-te împărătesc în marele principat al Transilvaniei, eară de cătră Comitetul nostru național i se conferise prefectura Bellica în același ținut. În mo-mentele din urmă Ioan Buteanu apuca a zice aceste cuvinte memorabile: „Eu mor liniștit, pentru că moartea mea este răsbunată de ajuns prin cele două bătălii crunte, pe care le-au câștigat românii asupra magiarilor la Abrud”. Cuvinte caracteristice pentru mărimea sufletului și pentru sanc-titatea cauzei pe care o apăraseră Buteanu alături cu ceilalți frați ai săi de arme. Întocma așa morise și protopopul septuagenar Turcu de la Catina în furcile de la Cluș, cu singura diferență că el încă nu putuse zice: sunt satisfăcut, sunt răsbunat, și a fost în stare numai a-și exprima dorința:

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor.

În anul trecut românii din Munții Apuseni și anume cei din comi-tatul Zarand au serbat și memoria lui Ioan Buteanu. Foarte bine au făcut, sacră datorie au împlinit. Numele lui Buteanu merita ca să fie conservat în memoria și istoria noastră pentru totdeauna. Palestra pe care a trecut el, fusese, ce e drept, scurtă, dar valoarea intrinsecă a faptelor sale a fost cu atât mai mare, ceea ce se va vedea încă și din unele date biografice, pe care le primirăm de la mâna unuia dintre colegii săi, adică de la dn. Elisei I. Armatu, fost prefect al unei legiuni de oaste românească înființată în octobrie 1848. Dn. Armatu, după ce făcuse cunoștință intimă cu repau-satul întru fericire Buteanu, își însemnă între altele, încă și următoarele schițe biografice ale lui.

[G. Barițiu]

După mine — zice dn. E.I. Armatu — toți apărătorii cauzei noastre celei sacre de la anii 1848 și 1849, fie a fost cu arma, sau cu pana, sau cu puterea graiului viu, au fost trimiși atunci de la Dum-nezeu, inspirați de spiritul sânt; dară vocațiunea mai multora den-tre ei s-ar fi putut prevedea și înaintea de catastrofele anilor 1848. Ga-zeta și Foaia dtele preparase pe generațiunea noastră, care urma imediat după dv., nu numai prin lectura cât le-ai putut întinde, ci și prin îndemnarea neîncetată ce le-ai dat, ca să citească și în alte limbi, să se prepare, că vor veni timpuri grele, să nu ne afle nepre-gătiți, precum au aflat pe părinții și moșii dv. anii 1790–1815. În a. 1847 venise în ajutor dn. Tim. Cipariu cu *Organul luminărei*, care era numai sâmbure sănătos. Noi junii citeam, și fiindcă știam bine, că pe cerbicia dvoastră apăsa cenzura grea, ne învățaserăm a citi și pintre linii. Așa, deși numai în preascurtul period de zece ani, ade-că de la 1838 de când ai început dta. dară generațiunea noastră tot

„Eu mor liniștit, pen-tru că moar-tea mea e răsbunată“...

Numele lui Buteanu în istorie...

Elisei I. Ar-matu despre apărătorii cauzei noastre....

înaintea de revoluție

se preparase binișor pentru timpuri grele, și dacă simțeam vreo lipsă foarte mare, aceea era puțină cunoaștere a armelor, și lipsa totală de experiență și praxă pe terenul politic.

Dară amicul meu Ioan Buteanu n-a fost avut parte nici măcar de atâta preparațiune, de câtă ne folosiserăm noi cei din Transilvania. Vocațiunea lui ca să apere sânta noastră cauză, a fost inspirațiune imediată, fără alt concurs omenesc. Agerul de minte și mult meritatul protopop Simion Balint cunoscuse aceasta în Buteanu îndată din aprilie 1848, pre când aflându-ne la popa din Türu, ne zise celor care eram de față: „Știți voi cine este Buteanu? El este unul dintre cei ce au chemare apostolică, unul dintre geniile românismului“.

Familia Buteanu este una din cele mai vechi familii nobile românești, rămurită în comitatul Maramureș și în districtul Cetatei de Piatră; dar precum știți, în acele părți ale Ungariei familiile românești sunt espuse foarte tare la desnaționalizare, din care cauză și ies din ele mulțime de renegați, începând de la familia baronilor Stoica până în clasa cea din urmă ce se numesce *nobili armalisti*. În acelea ținuturi biserica încă nu apăra pe români de renegațiune. Acest Buteanu al nostru a rămas român ca printr-un fel de minune. El rămăsese de mic orfan de mamă. Tată-său, căsătorinde-se a doua oară, alunecă a-și lua de soție pe o unguroaică nobilă și foarte îngâmfată. Din acea zi limba română fu exilată din casa și familia lui Buteanu, precum se întâmpla aceasta mai în toate cazurile, în care români „civilizați“ din Ardeal sau din Ungaria iau de soție pe vreo unguroaică. Mai toți acei bărbați ajung sub pantof, iar limba lor maternă necum să o mai cultive în familie, dar abia cuteză a o mai vorbi cu servitorii, căci suferă urechile doamnei.

Într-aceea tată-său dedese pe Ioan Buteanu în gimnaziu, de nu mă înșel, la Careii-Mari. Aflându-se B. în a treia clasă gimnazială, în una din zile profesoriul, un călugăr catolic, esplicase o perioadă interesantă din istoria Romei cu mare zel și talent. În acele minute Buteanu, răpit de atâtea imagini mărețe și modele de virtuți civile republicane, se sculă în sus, fără să știe ce face. Atunci profesoriul îl apucă de scurt și-l întrebă că ce vrea. Juniorul B. se reculege și răspunde: Voiam să știu dacă se mai află cineva în lume din acei oameni mari ai Romei.

Profesoriul plecându-și capul zise:

Mai sunteți... voi... românii.

Atunci B., căzând ca una machină pe banca sa, începu a se pipăi, dacă este el sau cineva, dacă doarme și visează, sau că aude aievea un asemenea răspuns. El nu mai auzise în scurta sa viață nici-

I. Buteanu:
„Vocațiunea
lui pentru
sfânta noastră
cauză“...

Originea sa
maramureșeană

rămas român
ca prin
minune

Ca „elev de
gimnaziu“...
despre
originea
românilor

odată nimic despre originea românilor. „Se poate una ca aceasta? Nu cumva călugărul acesta își bate joc de mine și de toți românii? Acești români subjugăți și decăzuți să fie veniți din Italia, descendenți ai anticilor romani?” — Frământat de aceste întrebări, tânărul îndată ce eși din școală se amestecă printre alți români, până ce dede preste unii mai înaintați în etate, cari-i spuseră că profesoriul călugăr adevărul vorbise, și că cine mai știe, nu cumva și acel călugăr va fi unul dintre acei români, cari ca să scape de iobăgie, au învățat la școală, apoi ca să nu fie necesitați a se reîntoarce earăși la robie, se trag la câte o mănăstire, fie de ce confesiune va fi, numai ca să-și câștige un adăpost. Toate bunătățile lumii nu ar fi produs în tânărul suflet atâta bucurie, atâta mândrie și ambițiune, câtă a produs informațiunea, că în venele daco-românilor încă tot mai circulează sânge de al Grachiloru, Scipioniloru, de al legionarilor împărătești etc.

Cine să fi
fost acel
profesor din
clasă?...

Ducându-se junele Buteanu în vacațiune acasă, pretinse de la tată-său cu multă fervoare ca să-l dea undeva la școale de acelea, în care se învăța și limba românească, adică sau la Blaș, sau la Beiuș, căci alt gimnaziu românesc nu mai era nicăiri în tot cuprinsul imperiului. Urmarea fu că mama-sa vitregă îl luă la persecuțiune, eară tată-său îl luă și-l duse tocma la Agram în capitala Croației, pentru ca să-l scape de „romano-mania”. Dară căile Provi-denței sunt ascunse. Între anii 1840–5 valurile politice începuseră să agite și pe croați în mod extraordinar și să-i facă a lua pozițiune defensivă foarte pronunțată în contra fanatismului maghiar. În una din zilele de vacațiune studintele Buteanu vede în piață un confluc de oameni, eara în mijloc doi preoți tineri, dintre cari unul vorbea adunării în două limbi, cu multă elocință și cu superioritate de sciință și spirit. Preoții pleacă spre alea, lumea după ei; dară în fine preoții se desfăcu de oameni și se așeză pe o bancă. Tânărul B. trece pe din dosul băncii, îi aude vorbind în limba românească, pe care însă el nu o mai înțelegea. „Vă rog domnilor, să nu vă cadă cu greu întrebarea mea: Ce limbă vorbiți dvoastră?”

La școală
tocmai în
Croația,
la Agram
(Zagreb)

„Noi vorbim limba noastră maternă, limba românească”, fu răspunsul.

„Eu încă sunt român și dorința de a-mi învăța limba maternă m-a esilat aici”.

„Eu încă sunt
român”...

La aceasta unul dintre preoți îl îmbrățișă; după aceea îi spuse-ră că ei sunt clerici de la Blaș, trimiși la universitatea din Viena, ca să-și continue studiul, și că fiind vacațiune, au venit, cum se zicea, în esperiență, ca să cunoască și Croația. Acei clerici i-au trămis apoi

și ceva cărți românești ca să ajute la învățarea limbei. Îmi pare foarte rău că am uitat în care an se întâmplase aceasta.

Pe când absolvise B. gimnaziul, manifestațiunile croaților în contra dietei ungurești începuseră să insuflă grijă mare. Văzând acestea junele B. începu să creadă că toate popoarele nemaghiare vor face tot ca croații. Într-o zi întrebă pe un profesor, că unde au românii capitala lor sau vreun loc în care să fie mai mulți bărbați de știință. „La Blaș în Transilvania sunt școale mari românești, cu mai mulți bărbați învățați, de unde ar putea să iasă ceva și pentru români,” fu răspunsul.

Auzind acestea B., îndată după examenul cel din urmă de vară, ia harta în mână și caută unde este Blașul, după aceea plecă înainte pe cale pe cărare spre Banat, unde trage mai tot la preoți. Unul din acei preoți îl întrebă că ce caută la Blaș. B. îi spune cu candoare tinerească. Preotul îi replică: Vei păți rău la Blaș. — De ce? — Pentru că nu știi românește, și blașanii sunt români înfocați, ei nu vorbesc altă limbă decât numai românește; te vor lua de spion.

Acea conversațiune a lui B. cu acel preot îi insuflă mare grijă și plănuiește toată noaptea cum să se prezinte la Blaș, ca să nu fie maltratat. În fine se decide a merge și a le vorbi blașenilor numai latinește, a le spune tot ce fac croații și a-i provoca să facă și ei așa.

În fine Buteanu ajunge la Blaș, unde însă află numai câțiva canonici și șapte sau opt profesori, căci fiind vacațiune, alții mai eșiseră și prin teară, iar aceia cari rămaseră pe loc, după ocupațiunile lor preparative eșea din mânăstire de câte două ori pe zi la preumblare, mai cu samă doi câte doi. Într-o zi B. ese înainte la vreo doi profesori ca să le spună cu cea mai mare naivitate scopul venirii sale, că adevărat voiește să le facă propagandă despre ceea ce a văzut el în Croația și să-i învețe cum să scape de robia ungurească. Se înțelege că profesorii îl lăsară în drum. Dară B. nu se descuragiă, a doua zi iarăși le ținu calea și iarăși începu să-i dascălească cu mare foc, până ce unii din profesori începură să preună că nu i-ar fi la loc scaunul minții; unul însă, ceva mai înaintat în etate, îl chieamă la locuința sa și-l întrebă că ce voiește, și ca să-i vorbească ungurește, dacă-și poate resplica ideile mai bine. Bietul tânăr ținu profesorului blașian una lecțiune lungă și înfocată, eară acela îl ascultă cu patenție rară, apoi îi zise:

Fiul meu, toate sunt bune și frumoase, câte ai învățat de la croați, află însă că pozițiunea noastră și toate împregiurările noastre difer foarte mult de ale croaților. Diferența principală este că croații vor să conserve aceea ce au până astăzi, din contră noi românii avem să ne recâștigăm

Căutând
Blașul pe
hartă...

...vizita
la Blaș...

Croații
și noi...

cele răpite din seculi. Va veni însă timpul și pentru noi; el nici nu este așa departe. Să-l așteptăm preparându-ne în liniște. Eară dta dacă vrei să reintri în sânul națiunii noastre și să-i fii în adevăr folositor, du-te la Pesta, învață legile, că noi avem foarte mare trebuință de legiști; dară să-ți înveți și limba maternă perfect, căci dacă vrei să ajuți românilor, trebuie neapărat să le vorbești în limba lor.

Acel profesoriu care a dat lui Buteanu acea lecțiune a fost re-pausatul Ioan Rusu, profesor de istorie generală, autor al *Icoanei pământului*, om înalt, blând și dulce la vorbă, carele încă studiasc cândva la facultatea Vienei.

Pătruns de acea învățătură înțeleaptă și suavă, I. Buteanu merse la Pesta, absolvi drepturile, după aceea se făcu practicant, sau cum le zic în Ungaria, jurassoriu, la comitatul Maramurăș. Acolo însă o păți foarte rău cu românismul său, că de două ori fu însă și arestat, eară tată-său atât de mult s-au amărât asupra lui, încât l-a dezmoștenit. În fine B. era p-aci să-și piardă viața în Maramurăș, de unde a scăpat numai ca prin urechile acului, mai ales de furia renegaților. Descurajat de o luptă atât de inegală, fugind dintre adversarii săi, se strecură pe tăcute până în Munții Apuseni, unde a fost îmbrătoșat mai ales de protopopul Sim. Balint de la Roșia și de amicii acestuia, cari-i ajutară ca să deschidă în Abrud cancelaria de advocatură, unde apoi avu și ocaziune de a-și învăța bine limba maternă, pe care la locul nașterii sale nu a fost prin potință să o învețe.

Acestea date le știu din însăși narațiunea neuitatului meu amic, și te rog domnule redactor, ca să le aduci dta în legătură cu cealaltă parte a vieții sale și să le așezi la locul lor, eu E. I. A r m a t u.

■ „Transilvania, Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român”, Brașov, VI, nr. 8, 15 aprilie 1873, p. 87–90.

Ca să „reintri în sânul națiunii”...

Acel profesor de la Blaj fusese Ioan Rusu

Buteanu i-a urmat sfatul... Jurist practicant, acasă în Maramureș...

Advocat în Apuseni, la Abrud...

LUPTELE DIN IUNIE '49: ABRUD—FÂNTÂNELE—MUNTELE MARE...

I. CIURILEANU, FRAGMENTE ISTORICE DIN ANII 1848–49

*L*a Abrud... contra generalului Kemény Farkas. — În 8 iunie am primit în Ofenbaia o epistolă de la Iancu, în care mă chema în ajutor la Abrud contra generalului Kémeny Farkas,

care sosise cu o armată de 10 mii de unguri, parte honvezi, parte din armata regulată, infanterie, precum și un escadron de cavalerie și 20 de tunuri. Iancu îmi scria că de 8 zile de când se bate contra lui și că numai cu greu mai poate rezista.

Un atac
concentric...
prin cinci
puncte...

În acest timp maghiarii se concentrară în jurul munților ca să năvălească în contra noastră prin 5 puncte, și anume: generalul baron Eglovstein despre Cluj și Turda, căpitanul Vasvary de la Huedin spre Albac, dinspre Ungaria prin Zarand venise Kemeny Farkaș, iar despre Alba Iulia, pe la muntele Tarcău, căpitanul baron Banfi Deneș. Numărul total al inamicului de care eram împresurați era de 50 mii oameni. Planul era ca deodată să năvălească asupra-ne din toate părțile și să decidă astfel soarta munților în favoarea lui.

Pregătirea
defensivă

Am trimis din trupa mea 1 000 de ficiori cu Partenie Raț la Poșaga de Sus, în locul numit la Custuri, în șesul Craiului, cu ordin de a se ținea în defensivă. Eu, cu adjutantul meu, căpitanul Mateiu Nicola și cu tribunul Ioan Raț, am plecat în ajutorul Iancului spre Abrud, și în 10 iunie am sosit în Câmpeni cu o trupă de 4 000 de feciori. Restul l-am lăsat o parte la muntele Băisorii, în număr de 3 000 de oameni, parte la Sălcioa 1 500, și la Ponor Remeți sub comanda lui Fodoreanu de asemenea 1 500.

11 iunie...

În Câmpeni am primit toată trupa Iancului sub comanda mea.

În 11 iunie am eșit cu toată oastea pe muntele numit Suharu în apropiere de cotuna Ciurileasa. Mi-așezai trupa într-o poziție bună în marginea unei păduri, care forma un semicerc.

În valea Abrudului stătea cu trupa sa căpitanul Nicolae Fodoreanu, preotul din Cărpiniș; la gura Roșiei era așezat căpitanul Nicolae Mestecanu cu o trupă de 1 000 ficiori. În aripa stângă de la trupa mea am trimis, în marginea unei păduri, pe căpitanul Iancului Iambor cu 1 000 de moți și pe căpitanul Șușter; la aripa dreaptă stetea prefectul Vlăduț cu prefectul Moldovan de la Cetatea de Baltă cu 1 000 de moți. Eu am stat în centru cu 5 000 de oameni.

Kemény
înaintează

În ziua aceasta, pe la orele 11 din zi, Kemeny Farkaș a înaintat pe la comuna Bucium, prin valea Cerniții, spre Abrud.

În întâmpi-
narea sa

După ce dușmanul sosi alături de noi, sub dealul Suharului, m-am dat jos după cal. Am plecat înaintea lui cu 50 de feciori și am început a da foc cu puștile, inamicul au pus în linie de tiraliori un batalion de infanterie care începu un foc teribil asupra noastră. Noi, dând câte o pușcătură, din când în când îi înșelaram până au intrat în mijlocul semicercului nostru. Atunci începu din partea noastră

un foc strașnic asupra lor. Mai mulți dintre unguri căzură morți și ceilalți fugiră îndărăt spre trupa lor principală.

Am început apoi a trage cu 2 tunuri în masa inamicului, spărgând-o de două ori; o ghiulea din tunurile noastre a rupt frâul de la calul generalului Kemeny Farkaș. Inamicul răspunse cu 8 tunuri și cu rachete. Focurile din tunurile noastre a ținut o oră. Un tun fiind slab, vărsat din tuci, s-a frânt. La aripa dreaptă, ungurii au atacat pe Vlăduț cu 2 batalioane și la aripa stângă pe căpitanu Iambor iarăși 2 batalioane. Pe acesta l-au împins îndărăt. Viindu-ne veste că din partea stângă Iambor s-a tras îndărăt și că ungurii vreau să ne înconjoare, am trimis 600 vânători înaintea lor. În toate 3 punctele focul din ambele părți nu înceta, până seara la 8 ore și jumătate. În lupta aceasta au căzut 300 de unguri morți și mai mulți răniți, iar din partea noastră 10 morți și 15 răniți; între răniți a fost și tribunul Moldovanu. Inamicul s-a retras în Abrud. Noi ne postarăm peste noapte în vârful muntelui Suharu. Încredințând comanda adjutan-tului meu căpitanul Matei Nicola, eu am mers cu căpitanul Gligor Muncaci la Câmpeni spre a ne sfătui ce e de făcut, fiind că acolo era cvartirul general al lincului și al prefectului Balint.

În ziua următoare 12 iunie s-a ținut la Câmpeni un consiliu de rezel, la care au luat parte Iancu, Balint, Moldovanu și toți tribunii din prefectura lui Iancu și a lui Balint.

Am hotărât să înconjurăm pe Kemeny în Abrud din 7 părți, și anume: d-asupra Suharului să iee poziție trupa lui Iancu sub comanda lui Vlăduț, a tribunului Andrei și a prefectului Moldovan; la comuna Buceș, pe muntele Vulcan, tribunul Vasile Groza din Zaránd cu trupa sa compusă din crișeni; la Dealul Mare despre Zlatna prefectul Axente Sever; la Buciumani, lângă cătunul Muntari, prefectul Balint și tribunul Ioan Raț; la Cârpeniș tribunul Nicolae Fodoreanu; spre dealul Băeșilor, în centru, să rămâi eu și la Bucium-Cerbu să stea căpitanul Aron de la Buciumani.

Am decis ca în dimineața de 15 iunie la 3 ore să începem înaintarea spre Abrud; Iancu avea să dea semnalul prin 3 pușcături de tun de pe dealul Suharului. Am așezat pe toate culmile dealurilor câte un om cu bucie de brad ca să comunice semnalul de la unul la altul.

Sosind ziua de 15 nu s-a dat nici un semnal de alarmă, dar pe la 8 ore dimineața am primit o hârtie de la Iancu arătându-mi că n-a putut să concentreze trupele în punctele destinate din cauză că i-au venit veste de la căpitanu Todea din Albac că ungurii sub comanda lui Vasvari Pal au intrat în Munții Apuseni înspre Cluj, pe la Huedin, luând-o spre Fântânele și că a fost silit să-și trimească partea

Atacul

și

contraatacul

12 iunie:
Consfătuire
la Câmpeniplanul
de atachotărât
pentru
15 iunie...

dar:

înaintarea
trupelor lui
Vasvári spre
Fântânele
schimbă
planul

cea mai mare din oaste sub tribunul Nicolae Corcheș din Albac ca ajutor căpitanului Todea.

Între timp
dinspre
Zarand...

În intervalul acesta veniau dinspre Ungaria prin Zarand 500 de căruțe cu proviant, pâine și sare, pentru oștirea lui Kemeny. Paza acestora era încredințată la 200 honvezi. Tribunul Vasile Groza le ținu calea, atacă și tăie pe toți lângă carele lor, luă tot proviantul și sarea și închise comunicația dinspre Zarand și Abrud.

15 iunie:
înfruntarea
de la
Buciumani

Ungurii lipsiți de pâine, flămânzără timp de 8 zile. În ziua de 15 iunie la 10 ore din zi au făcut o eșire 4 batalioane de honvezi spre satul Buciumani, cotuna Muntari. Acolo s-au înfruntat cu trupa comandată de Balint, care era la număr de 3 000 oameni, dintre care abia 400 cu puști. Balint a fost silit a se retrage îndărăt spre comuna Musca. Pe atunci eu stam cu trupa comandată de mine d-asupra Roșiei în locul numit Pripore. Trupa era de 4 000 de lănceri și 1 000 de oameni cu puști. Îmi veni în ajutor și căpitanul Deac cu 300 feciori înarmați cu puști, din comunele Cricău, Benicu și alte de pe lângă Cricău. De acolo am observat că ai noștri sunt respinși îndărăt și că o parte din trupa ungurească a ocupat o poziție foarte tare într-un vârf de deal înalt de-asupra lacului comunei Roșia. Am plecat cu detașamentul meu în contra lor, împărțindu-mi trupa în două coloane: la partea stângă spre răsărit la Bucium-Muntari am trimis pe căpitanul Nicolae Rujdea și vicetribunul Deac; partea dreaptă am condus-o eu, lăsând îndărăt o parte din trupă sub conducerea bravului tribun Ioan Raș și a ajutorului meu Matei Nicola. În aripa stângă căpitanul Rujdea cu căpitanul Deac bătură pe unguri și-i siliră a se retrage din comuna Bucium-Muntari spre dealul Cornii în vale către Abrud. În partea dreaptă am înaintat printr-o pădure spre Corna și înconjurai pe inamic. Aveam cu mine 2 călăreți cu buciume, pe cari i-am pus să dea semnalul de bătaie. S-a încins o luptă teribilă. Inamicul căuta să rupă cordonul pe unde eram eu, dar atunci am dat ordin de năvală și am năvălit din 4 părți asupra lui. Dintre unguri au căzut 1 500 morți și mai mulți răniți, din partea noastră 3 răniți. Bătaia a ținut de la 12 ore amiazi până la 4 ore după amiazi. În timpul acesta Vasile Groza, apropiindu-se cu trupa sa de Abrud, s-a înfruntat cu un despărțământ de unguri d-asupra Abrudului, în partea spre Ungaria. I-au bătut și i-au alungat până la Abrud, pierzând ungurii peste 500 morți și răniți.

Cifre...

Vasile Groza
deasupra
Abrudului

Cifre...

Tot pe dealul Cornii spre Buciumani sosiră pe la 5 ore după amiazi trupe noi ungurești în număr de 4 mii, aducând și un car de rachete. Noi ne-am pus în defensivă. Ungurii împușcau continuu asupra noastră, fără a putea nemeri vreunul din noi; arunca rachetele în aer și în loc de a omorî de ai noștri, au omorât de ai lor

2 oameni cari aruncau rachetele. Noi fiind că eram osteniți și nu aveam muniția la noi am stat în poziția noastră și inamicul neîn-drăsniind a ne ataca, mai apropiindu-se și seara, s-a întors spre Abrud. În urmă spre noapte ne-am dus tot în punctul de unde pornisem, la Pripore, deasupra Roșiei.

Precum am zis mai înainte, Iancu trimisese trupa sa în contra lui Vasvari în frunte cu tribunul Nicolae Corcheș. Acesta, ajutat de bravul căpitan Todea, a eșit înaintea ungarilor în partea noastră de la Albac, la Fântânele. Moșii s-au pitulat în marginea pădurei. Inamicul a înaintat până lângă pădure. Aici era o seliște. Ai noștri au dat un foc teribil din toate părțile și căpitanul Todea i-a luat din dos. A căzut în luptă comandantul Vasvari și armata lui a fost sfârșită (Vezi raportul Iancului către împărat).

În 16 iunie Kemeny Farkaș a trimis un parlamentar la mine, pe Iosiv Șuluț, român din Abrud, cerând ca să ne împăcăm. A propus ca să ne întâlnim într-un punct oarecare ca să ne consultăm pentru condițiile păcii. N-am dat crezământ parolei lui Kemeny și i-am refuzat cererea. El voia să câștige numai timp ca să poată fugi din Abrud.

În seara de 16 iunie am primit o hârtie din partea subprefectului Alexandru Bariț din Sălcioa ca să mă întorc cu trupa mea spre partea nordică în apropierea Clujului, fiindcă din părțile astea plecase comandantul maghiar baronul Egllovstein cu o trupă numeroasă și cu Papai Elek, cari aprind satele din jurul muntelui și tae tot ce le vine înainte, copii, femei, fără cruțare.

În noaptea de 17, Kemeny Farkaș a plecat cu trupa sa spre Alba Iulia pe la Dealul Mare. Sosind la Dealul Mare, la Bucium-Cerbu, a găsit podul stricat. Era chiar în punctul acela unde fusese înfrântă oastea lui Hatvany. Românii de sub comanda căpitanului Nicolae Mestecanu și tribunului Nicolae Fodoreanu l-a urmărit, dar ajunseră prea târziu la punctul indicat. Kemeny a apucat să repare podul și a trecut tunurile și oștirea spre Zlatna și de acolo spre Alba Iulia.

A mai încercat Kemeny Farkaș din nou să vie în Munții Apuseni cu trupe noi, dar honvezii s-au opus. Ei i-au răspuns că mai bine sunt gata să pue armele jos decât să meargă la Abrud să moară de foame și să fie uciși de moșii cei groaznici. Atunci Kemeny Farkaș, desperat, a scris următoarele într-un jurnal din Cluj cu numele „Honvéd-lap”:

„În zădar m-am ostenit să iau Munții Apuseni, căci moșii mai bine țin decât ostașii imperiali de sub comanda lui Puchner. A te lupta cu moșii nu este vânatoare de soboli. Cu ochii plini de lacrimi am văzut căzându-mi honvezi morți de foame din cauză că românii ne-au luat toate proviziile.

Trupele lui Iancu înving la Fântânele

16 iunie:
Propunerea lui Kemény refuzată

17 iunie:
Kemény spre Zlatna și Alba Iulia

Kemény declară în „Honvéd-lap”

„A te lupta cu moșii”...

Lângă toată tufa și după fiecare stâncă stă câte un moț înverșunat spre a-ți răpi vieața; și chiar dacă ai isbutit să ei poziția aceea n-ai găsit nimic decât locul unde au stat moșii”.

În adevăr, timp de opt zile ostașii lui Kemeny nu se hrăniseră cu alta decât cu țărâte înmuiate în apă.

16 iunie:
La muntele
Tarcău

Tot pe acest timp, la 16 iunie, plecase din partea ostică, de la Albalulia, sub comanda lui baron Banfi o trupă de unguri în număr de 4 mii suind muntele pe la Remeți, cu scop de a merge la Ponor. Românii de sub comanda lui Vasile Fodoreanu i-au așteptat la muntele Tarcău. Aici au stat la pândă. Îi împresura o negură atât de groasă încât nu puteau fi zăriți din partea inamicului. Ungurii veneau veseli și cântând prin o vale. Când au sosit în punctul Tarcău, negura se ridicase de pe vale și românii i-au putut lua bine la ochi. Au dat întâi un foc de puști asupra lor și apoi s-au slobozit cu năvală asupra lor, conduși de bravul tribun Cacoveanu. Românii le-au înfrânt aproape toată oștirea. Abia au scăpat la 1 500 de unguri și dintr-aceștia parte răniți au căzut de osteneală pe drum și au murit.

În această luptă s-au distins bravul căpitan Vasile Ciorbea din Ponorul-Remeș, bravul căpitan Popa Țiganu din Valea Poeni, precum și românii ce locuiesc în comunele Ponor, Mogoș și Remeș și cari nu sunt de loc mai pe jos de albăceni, tot într-o asemănare fiind de bravi.

Această luptă a ținut de la 10 ore dim. până la 4 ore p.m.

Precum am zis mai sus, în seara de 15 iunie, după ce am primit hârtie de la viceprefectul Al. Barițiu, am plecat încă în noaptea aceea spre Cluj. Trupa mea, fiind ostenită și lipsită de nutriment. de 3 zile nedistribuindu-se de loc pâine, am fost silit să împărțesc o parte din oameni în comunele Lupșa și Ofenbaia, ca să se odihnească și să li se dea de mâncare. Am plecat dar numai cu 8 000 de ficiori spre Cluj și am ajuns în ziua de 18 iunie la muntele Băișoarii. M-am așezat în lagăr în locul numit la Bujor. Am înțeles că comandantul maghiar, generalul Eglovstein, își împărțise trupa în patru coloane: o parte o trimisese pe valea Erții spre muntele Băișoarii, alta pe muntele Negreș, una pe valea Vadului în sus și a patra trupă pe lângă râul Arieș sub baronul Ioșica din Orfalău.

Eu împărții trupa mea în 2 coloane, una la dreapta spre valea Vadului și a doua la muntele Băișorii pe dealul Nerges, 400 de oameni i-am fost așezat într-o poziție foarte bună, într-o margine de pădure în trei colțuri. Până am mers la aripa stângă cu 100 feciori, căpitanul din Iara, Popa Chirilă, care a rămas în centru, a dat alarmă fără comandă pe când ungurii erau în distanță de 2 pușcături și

18 iunie:
La muntele
Băișoarii

comandantul inamicului, Papai Laios, a dat foc asupra noastră. În urmă a năvălit spre noi. Dintre ai mei au căzut 6 morți și 3 răniți. Am fost siliți a ne retrage spre Muntele Mare din cauză că inamicii în toate punctele erau mai numeroși decât noi. Așisderea s-au retras și căpitanul Rujdea de la aripa dreaptă în Muntele Mare la locul numit Duba. Iancu îmi trimise în fine în ajutor pe tribunul Climente Aiudeanu cu 3 mii de moți. Înțelegând că ungurii sub comanda lui lojica au înaintat până pe dealul comunei Poșaga, eu m-am așezat cu trupa mea deasupra comunei Orăști în punctul numit Pufu.

Retragere
silită pe
Muntele
Mare

În ziua de 19 iunie, tribunul Aiudeanu din Muntele Mare au bătut pe inamic de sub comanda lui Papai Laios, omorând 100 de unguri, pe mai mulți rănindu-i și a luat de la ei 200 capete vite mari și 1 500 oi, pe care ungurii le jefuiseră tot de la românii din munții Băișorii. Inamicul, înfuriat, a aprins comunele Muntele Băișorii, Cacova, Segoja și Băișoara, le-au jefuit și au tăiat până și copiii din fașe pe care i-au găsit pe la casele lor.

19 iunie:

La 23 iunie a fost o ciocnire la Segoja de Jos, între avant-garda mea condusă de tribunul Leontin Barițiu și comandantul ungar Io-jica. Ai noștri erau în număr de 300, iar honvezii peste 3 000. Au sosit ungurii până în punctul numit la Afiniș pe dealul Priporului. Aci, înfruntându-ne cu inamicul, i-am bătut și respins. Lupta a ținut până seara la 6 ore. Dintre unguri, a căzut un căpitan, 3 soldați și 10 răniți, de ai noștri un mort și 3 răniți.

23 iunie:
Ciocnire
la Segoja

În această luptă s-a distins bravul căpitan Rujdea și caporalii Ion Nemeș și Toma Rancea din Ofenbaia.

În noaptea de 28 iunie, pe când se auzeau tunurile sunând spre Brașov și Bistrița, pe unde au intrat trupele imperiale și rusești, trupele inamice din toate părțile de sub poala Muntelui Mare s-au aprins corturile și au fugit spre Turda și Cluj.

■ Ioan Ciurileanu, *Fragmente istorice din anii 1848–49*, București, 1887, p. 56–71.

DÂRZENIE DE BUCIUMANĂ — DIN MUNTOSUL ȚINUT AL APUSENILOR...

73

I. STERCA ȘULUȚIU, O FEMEE EROICĂ

În ziua următoare am plecat din Bucium, am cercetat steampurile, lunde fata stempărului nostru mi-a povestit că au venit odată niște huzari pe acolo cari au vrut să dea foc caselor, dar fiind bărbații pe

acasă, i-au înconjurat și i-au omorât pe toți. De astă dată bărbații nu erau acasă, erau toți duși la tabără în contra ungarilor, către Zărand, la comuna București.

M-am întors dar către casă și fiindcă era acum spre amiază, abia puteam merge de arșița soarelui pe drum și fiind și flămând, am îndreptat calul prin pădure pe o cărare care se prelungea alături de drumul.

Lângă un izvor pe care îl știam de pe când vânam pe aici, m-am dat jos de pe cal, mi-am agățat pușca de o creangă și scoțându-mi merinde din traistă, am mâncat.

În jurul meu o tăcere adâncă; ici colesa se auzea clopotul unei vaci care păștea deasupra stâncilor și fluierul unui băiat care păzia vitele.

Pentru un om de la oraș excursiunea prin munți și păduri e plăcută; cu deosebire eu care iubesc și admir natura nespuns de mult, abia mă pot despărți de o asemenea panoramă.

Am mai băut o dată din isvor, cum se zice, de drum, și apoi am pornit pedestru ducând calul după mine de frâu.

Deodată aud o femeie strigând ca din gura șarpelui: „Fugiți, pentru Dumnezeu, că au venit ungurii în sat și ne omoară pe toți”.

Mă uit într-acolo și văd vreo trei femei prin fundul grădinilor fugind la deal în sus. Totodată văd doi huzari mergând la o casă să-i dea foc. Ce-i asta, pentru Dumnezeu? Nu-mi puteam explica lucrul, nu-mi credeam ochilor.

În Abrud nici pomeneală de soldați unguri. Cum și de unde au răsărit acești huzari? Au să vină mai mulți? Mă găseam în mare primejdie. Repede am legat calul de o tufă, pentru că nu puteam merge călare; iar să trag calul după mine nu mai aveam nici timp, nici îngăduință și deci m-am dat pe cărare înainte vreo sută de pași, din cauză că eram la o adâncime de unde nu puteam vedea bine. Pe semne că șindrițele casei nu voiau să prindă foc, căci nu vedeam eșind flăcări. Huzarii au părăsit casa aceea și înaintau pe drum în sus, dar numai la pas. Într-aceea o femeie tânără, cam de vreo 24 de ani, înaltă și voinică, purtând în brațe un copil mic, iar în mâni o lance, îmi atrase atenția. A eșit fuga dintr-o casă, ș-a sărutat copilul și l-a pus în niște tufe în apropierea grădinii; a pornit către huzari... a stat pe loc..., iar s-a întors la copil, l-a sărutat de mai multe ori și l-a ascuns cu totul în tufe.

Se părea că are de gând să săvârșească un lucru mare și groznic. Nu se putea hotărî. Cine știe ce sentimente se luptau în sufletul ei. Ar fi avut timpul să fugă cu copilașul său, dar nu a fugit.

Un strigăt
de alarmă

O tânără
își ascunde
copilul...

Huzarii într-aceia se apropiiau de casa de unde eșise femeia. Deodată a răcnit femeia ca o leoaică: Nu mă lăsa Doamne, Dumnezeu! Și s-a repezit ca o turbată asupra huzarilor, care, observând-o, și-au tras săbiile, au strâns caii în pînteni ca să ajungă înaintea femeii la un pod pe unde aveau să treacă.

și
cu lancea
în mâini

Femeia fiind mai aproape de puncte a ajuns înaintea lor acolo. Aici s-a început o luptă pe viață și pe moarte.

se luptă
pe viață
și pe moarte

Femeia mînuia lancea cea lungă cu ambele mâni, astfel încât ei nu se puteau apropia de dînsa.

Da lovituri când în cai, când în huzari. Deodată a plesnit pe unul, care intrase pînă la capul punții, peste obraz așa de cumplit, încât soțul său a trebuit să-l sprijinească ca să nu cadă de pe cal.

L-a năpădit sîngele; fără nici un cuvânt, bătutul s-a întors pe drum îndărăt. Dar în momentul acela s-a aruncat celălalt huzar asupra femeii, cu multă mînie și cu înjurături strașnice; și cu toate că femeia s-a apărut cu cerbicie, huzarul în urmă lovi lancea, astfel încât i-a sărit departe din mână.

Femeia însă nu și-a pierdut cumpătul. A luat-o la fugă către tufele din apropierea drumului, unde călare nu ar fi putut-o urmări. Huzarul după ea ... acum a ajuns-o. Ea s-a ridicat, dar numai în genunchi. cu spatele către pădure, cu fața către acel loc unde era ascuns copilul, cu ochii și mâinile către cer.

urmărită
de huzarul
călare

Erau la o depărtare cam la 80 pași de mine. Huzarul credea că biata femeie se roagă de el să-i dea ertare; dar aceasta ar fi fost în zadar. Se părea că în acele clipite din urmă ea se împăca cu Dumnezeu. Atunci huzarul și-a băgat sabia în teacă și-a luat o carabină să o împuște, înjurând de Dumnezeu cel românesc. Oh! Dumnezeul cel românesc, drept și puternic!

În acel minut a trăznit o împușcătură din pădure ... Huzarul a căzut mort de pe cal. Calul speriat s-a întors în fugă sălbatică, târînd pe huzar, al cărui picior se agățase în scăriță și izbindu-i trupul de toate stîncile. Femeia a mai stat vreo cîteva clipe ca înmărmurită pe acel loc. Apoi s-a sculat, s-a uitat împrejur, n-a văzut pe nimeni.

... o împuș-
cătură...
nimerește
mortal
huzarul...

Și-a făcut de trei ori cruce și în fuga mare s-a dus la tufișul cu copilul. L-a ridicat la gură și sărutându-l s-a depărtat.

Mamă ...
și fiică...

Toate acestea s-au petrecut în vreo cîteva clipite ca fulgerul, așa încât eu abia avui timp să mă reculeg. Mi s-au părut toate ca un vis, dar timp de pierdut nu era. Mi-am dezlegat calul și scoborîndu-mă la drum în fuga calului, m-am dus nu către Abrud, ci către Izbita, alarmînd pe toți câți se aflau în apropierea primejdiei.

Aici observai că deși pe timpul acela telegraf nu era, muntenii noștri se înștiințau despre apropierea primejdiei cu o iuțeală de admirat; ei aveau pe culmile dealurilor păzitori cari suflau în bucium și aprindeau focuri; păzitorul din satul vecin făcea la moment asemenea, așa încât în puține ore toți muntenii la o întindere de mai multe mile patrate erau alarmați.

Ducându-mă la pădurarul domenial și spunând bătrânului pădurar scena petrecută cu femeia aceea eroică, bătrânul a dat cu socoteală că acea femeie, al cărei bărbat va fi fost în tabără, desigur va fi avut tată ori mamă bolnavă în pat, care n-ar fi putut să fugă de acasă, deci biata femeie tânără mai bine și-a expus viața decât să-i părăsească. Va să zică sufletul său se lupta în acele momente de extremă încordare nu ca să-și scape viața sa, ci pentru a hotărî între iubirea de părinți și iubirea de copil. Și s-a hotărât a se jertfi pe sine. Ce suflet nobil! Văzând acestea cu ochii mei, numai așa mi-am putut face o idee despre eroismul femeilor române, cari la Fântânele s-au bătut contra lui Vașvari alături cu bărbații și despre acelea cari ele singure au omorât o mulțime de honvezi din armata lui Hatvani.

■ I. Ș[terca] Suluț, *O femeie eroică*, Iași [1912], p. 1–5 (Biblioteca iubirei de neam).

CU „UN TRIBUN AL POPORULUI, ÎN PĂRȚILE BANATICE...”

74

BENIAMIN POPA DENSUȘIANU, ÎNSEMNĂRILE UNUI TRIBUN...

După 3 ani — în 839 m-a dus tatăl meu în școlile de la Blasiu. Dunde am frecventat neîntrerupt până ce am absolvat și liceul în 848. După absolvarea studiilor în acest an, am fost și eu prezent la adunarea românilor din 15 mai în câmpul Libertatea și acolo am jurat credință națiunii, tronului și dinastiei împărătești.

După eruperea revoltei magiarilor în toamna nomitului an, denominându-se de Comitetul român din Sibiu de prefect din valea Hațiegului Nicolau Solomon, am acceptat și eu sub acesta un post de tribun al poporului în părțile limitrofe cu Banatul.

În 849, după bătaia de la Simeria (Pișchi), carea singur am văzut-o și eu, armele rebelilor sub generariul lor Bem, învingând

între mamă
și copil

Tribun sub
comanda
prefectului
N. Solomon

preste cele împărătești și în scurt timp, ocupând mare parte a Transilvaniei, afară de munți, unde se susținea eroicește bravul lăncu cu ai săi, am fost silit și eu, cu prefectul, cu mai mulți consoți ai mei și cu un număr însemnat de români lănceri și vânători din tribunatul meu a părăsi patria și a ne retrage în Granița banatică.

Retrageri în
Granița
banatică...

Armele rebelilor urmărindu-ne și aci, la satul Voislova, ne-au constrâns la un atac la care am luat parte și eu cu oamenii mei și aceasta s-a tâmplat a doua zi de Paștile noastre. Prefectul N. Solomon, cu ceilalți consoți ai mei, n-au participat la acest atac, ci mai de timpurii s-au fost retras către Mehadia. În acest atac, prevalând puterea rebelilor, am fost siliți a ne retrage pre la satul Crisma, către munții marginăși. Aici, cu șese consoți militari ardeleni eram să fiu prada unei cete de insurgenți carii, din nebăgarea noastră de seamă, au dat preste noi în retragerea noastră de după un colnic. După schimbarea celor câteva pușcături rezolute, ni-a succes a ne retrage către un bercuț ce nu era departe, scăpând așa de măcelul ce ni era poate venit; ceata de insurgenți ni-a urmărit și mai departe, fără a mai pușca asupra noastră, de la un timp ni-a părăsit, retrăgându-și coloanele sale.

către

munții
mărginași

Noi cești șapte consoții, prin această tâmplare, rătăcindu-ne de ceilalți campioni ai noștri, cari mai de timpurii și pre alte căi apucase în munți și o parte, mai cu seamă artileria puțină și călăriea militară iarăși puțină ce fusese cu noi — retrăgându-ne pre drumul de țeară către Caran-Sebeș — am umblat vreo trei zile rătăcind fără mâncare prin pădurile cestor munți; în urmă ni-a succes a scobori la satul Turnișor și de aci la Teregova, unde apoi am aflat atât pre campionii noștri de mai nainte, dar nu pre toți, cât și pre militărimea ce fusese cu noi în afara de la Voislova; afară de acestia, aici am mai aflat și anteposturile armiei c.-r. transilvană, care din România sosise în Banat sub comanda generariului Malkovski și Kaliani și avea cortelul general în Mehadia. Tot aici am mai aflat și pre consoții mei tribuni, Ulpianu, Susmanu, Peucianu, Dariu, Satornu, Bociatu, Cetățanu și alții și între ei și pre Vasiliu Moga, resosit de prin România; aci am rămas vreo câteva săptămâni și căpătăm cu toții, ca fiecare soldat, 20 cr. m.c. la zi, și pâne.

Rătăcin-
du-ne...

ne-am
regăsit la
Teregova...

De aici încolo, atât noi cât și ceilalți români lănceri și vânători de prin Transilvania, carii se retraseră aici, ne-am atașat la armia imperială, am luat arme militare și am făcut serviciu militar sub comanda locotenentului suprem Morariu.

Ne-am atașat
armiei
imperiale

Sub timpul petrecerei noastre în Teregova, generariul Malkovski, demanda comandantului nostru Morariu că cu vreo 50 de feciori din compania sa — care afară de noi, refugiații de prin Transil-

Patrulări
prin satele
ajunse sub
regimul
insurgenților

(Mărul,

Târnova,
Ageris).

Rămași fără
ajutor...

retrași
„în Munții
Carpatici de
margine“...

După multe
rătăcirii

ajunși
la Densuș....

vania, mai era compusă și din mai mulți militari regulați, granițeri de prin Transilvania și Banat să întreprindă o patrolă pre satele mărginașe, de sub munții de cătră România, care erau deja sub regimul insurgenților. În această patrolă, jumătate militari grăniceri și jumătate nemilitari, am luat parte și eu cu ceilalți consoți tribuni — în 10 zile străbătând până la satul Mărul, de aci ni-am rentors earăși îndărăpt la Teregovă fără vreo nenorocire. Comandantele Morariu a mers însoțit de mine la generariul în Mehadia, raportând despre succesul patrolei noastre și despre alte jurstări ce va fi știut el, căci eu n-am fost conces a asculta acest raport. După aceasta, numitul generariu-mi demanda o a doua patrolare spre partea stângă a Te-mișului. Tot acești indivizi ni-au determinat și la aceasta și earăși în vreo 10 zile am străbătut până pre la Ternova și Agerișu; în aceste ținuturi, prin un călăreț bănățian, ni s-au făcut știrea că armia c.-re-gească, constrânsă de insurgenți și de la cursul Dunărei, fără vreo lovire, s-a retras din nou toată în România. Așa noi ne aflărăm rămași în mijlocul insurgenților: de aici ne-am recules și ni-a succes a ne retrage noaptea prin păduri surde până la satul Slatina; aci am trecut preste Timiș și pre la satul Ilova am ajuns în Munții Carpatici de margine. Din Ilova ni-am procurat fiecare câte puțină elemosină, dar nu de ajuns și ajungând pre munți, ni-am consultat ce să facem? încătrău să ne retragem?

Sistema munților era încărcată cu niaua (în luna lui mai fiind), nu era a străbate preste ei în România, pasurile le știam a fi postate cu insurgenți, nici conducători n-aveam, căci niște grăniceri bănățeni ce au fost cu noi ne părăsiseră, retornând pre ale sale acasă, nu-mai ardelenii mai rămăsesem. Comandantele nostru Morariu ținea la aceea: ca cu orice pericol să ne tragem în România armia. Tribunii țineam a ne trage preste Carpați în Ardeal și cu orice preț să trecem la Iancu. Desbinându-se așa în păreri, ne-am despărțit deo-laltă. Morariu cu militarii ce mai rămasesă neperduți și cu tribunii Ulpianu, Susman și Bociatu s-au rezolvat pentru România; noi, ces-tialalți, Moga, Saturnu, Peucianu, Cetățanu, Dariu și eu, și încă trei români cu noi, de toți 9 indivizi, ne rezolvam pentru Ardeal. După mai multe rătăcirii periculoase prin munți, preste nemeți de niaua, flămânzi și desculți ca vai de noi, în temp de vreo 5 zile am străbătut în Munții Hațiegului deasupra satului Păcunești. Aci mai repa-rându-ne de foame și câștigându-ne și de încălțăminte, consecuenți propusului nostru de a ne retrage cătră Iancul, deacă am trecut în dealurile și pădurile de către Densuși și ajungând la satul Sceiu (din sus de Densuși) ne-am ascuns în un grajd de vite la un om cunoscut

al meu. Prin acest om am încunoștințat pre tatăl meu (care încă mult suferise de la unguri, l-au bătut, întemnițat și l-au jăfuit de toată averea sa mișcătoare) ca să vină până la mine și să-mi aducă ceva bani de suținere, căci gătasem tot ce avusem. Venind tatăl meu aci, ne desfătuește de la propusul nostru, că nu vom putea străbate până la lancu, vom ajunge trădați și mai rău ne va fi, ba pre mine mă învinge ca să merg acasă cu dânsul, căci mi va umbla în rând cu vicariul și deputatul Papfalvi, care sosise în comitat ca comisar dietal și nu mi se va tâmpla nici o răutate. Mă amăgesc a mă duce acasă, părăsesc pre consoții mei — carii încă se desbinase — Saturnu, Peucianu și Dariu se reîntorc iarăși la Carpați și s-au susținut întrenșii, în apropierea comunelor sale, până ce s-a frânt rebeliunea.

După
întâlnirea cu
tatăl meu

...m-am dus
acasă...

Cetățanu Ioane Popescul a pribegit singur prin satele Rechitova, Ciula Mică și în Ciula Mare, a devenit prins de unguri, dus și întemnițat în Hațeg. V. Moga cu ceilalți consoții români, vreo trei la număr, și-au îndreptat calea peste păduri spre a trece la lancu, dar în un sat (nu-mi aduc aminte în care) din pădurile deasupra Huniadoarei s-au prins însuși de români și i-au trădat ungarilor, carii ducându-i în Huniadoara și de aci la Belgrad, înrolându-i în armata rebelă, deaci nu știu ce s-a mai templat cu dânsii.

Dar eu venind acasă din neisteteșmea și neprevăderea bunului meu tată, îndată am și fost tradat unor unguri — deregători de curte — din loc; aceștia m-au dus în Pesteana, la judele procesual Papp Janoš, care apoi între patru gardiști armați călări, și eu pe jos, în ceialaltă zi luni m-a escortat la Hațeg prin mijlocul târgului și m-a predat sângerოსului comandante magiar de atunci — Cleeburg — , care apoi m-a aruncat în prinsoare sub vegherea secuilor. Nota bene: când am intrat escortat în Hațeg, în marginea orașului de către Totești, am văzut spânzurat în furcile de lângă drum pre un centurion român din Pesteana, se mai spânzurase până aci o mulțime de români, fără de nici o lege și fără de nici un drept, de tribunalul feros și sângerოს magiar din Hațeg. În prinsoarea aceea, unde am aflat și pre conșotul I. Cetățanul, șezut 24 de zile și numai prin energioasa întrepunere a vicariului și deputatului Papfalvi (acum canonic în Blaș) la generariul insurgenților Bem, am scăpat ambii de spânzurătoare, la care, deși tineri (neavând încă 20 ani) ne judecase Tribunalul cel sângerოს din Hațeg fără nici un motiv aitui decât că am fost tribuni și am militat pre lângă tron și dinastia împărătească.

„Trădat unor
unguri”

escortat la
Hațeg și
încarcerat

spânzurăto-
rile

Tribunalul
sângerოს...

■ După Ernest Armeanca, *Însemnările unui tribun din 1848–49*. Extras din „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, Cluj, vol. VI, p. 2–5.

„SIMPLU ȘI IMPUNĂTOR
— SEVER, MĂRINIMOS ȘI EROU“ —
BEM ÎN CAMPANIA SA ÎN TRANSILVANIA

75

JOHANN CZETZ, BEM'S FELDZUG IN SIEBENBÜRGEN

B*em.* — În privința nașterii și a datelor antecedente ale lui Bem publicului cititor german i-au fost servite tot felul de descrieri reale și false ale ultimelor evenimente din Ungaria, dar și în alte lucrări, astfel încât aș fi putut doar să copiez și să repet aceste informații. Doresc însă să încerc să-l prezint pe Bem așa cum mi-a apărut mie ca personalitate, precum și modul în care mi s-a relevat în decursul întregii sale campanii.

Din punct de vedere al înfățișării exterioare, Bem nu era chiar impozant. Mai degrabă de statură relativ mică, de o constituție delicată, o fizionomie ovală de tip polonez, cu nasul mic și cârn, cu o cicatrice pe obrazul drept, lăsată de dâra unui glonț, gura și fruntea obișnuite, părul cărunț și cam rar; se sprijinea pe un baston atunci când își târa piciorul drept cu trei răni deschise până la os, mergând cu pas mărunț, ca urmare a acestei stări. La toate acestea, adăugând jacheta cu brandenburguri a infanteristului maghiar (Honvéd-Attila) ce i se potrivea oricum, obținem portretul lui Bem așa cum arăta în timp ce inspecta pentru prima oară la Șimleul Silvaniei corpul de ofițeri al armatei transilvano-ungare. Sub această înfățișare nimeni nu ar fi căutat eroul care ne-a dus mai târziu din victorie în victorie și care ne-a dezvăluit, într-un mod atât de genial, secretele purtării războiului. A fost necesară chiar o proclamație dată de însuși Kossuth, cu scopul de a insufla încredere în acest încercat erou de la Ostrolenka.

Atunci însă, când Bem ne arunca privirea pătrunzătoare, de foc, a ochilor săi, în care se manifesta scânteia divină a geniului său și când ne făcea cunoscută voința sa, deși într-o germană cu un accent polonez, dar inteligibilă, spunând: „Domnii mei! eu pretind de la d-voastră ascultarea cea mai severă. Cine nu ascultă va fi împușcat. Eu voi ști să răsplătesc, dar și să pedepsesc. Rupeți rândurile“. Am rămas cu toții mirați în fața micului bărbat căci simțeam că aveam de-a face cu un bărbat, cu un soldat încercat, care nu știe de glumă. În armată s-a născut un respect salutar pentru acest conducător, atât prin puterea de influență a ofițerilor, cât și prin primele dispoziții și ordine date de Bem. Acest respect a crescut tot mai mult

Portret fizic:
o înfățișare
care nu trăda
eroul...

Atunci
însă....

atunci când am văzut activitatea uriașă, fără răgaz, depusă de acest om mic de statură; curiozitățile sale au început să se bucure de aprobare din partea noastră. Printre ciudățeniile amintesc faptul că el ținea o bucătărie proprie pentru statul său major, dar masa o lua întotdeauna singur, în cămăruța sa; de asemenea, opțiunea lui Bem pentru o îmbrăcăminte și un echipament simplu nu-l împiedica să-i vadă cu plăcere pe cei din preajma sa în fast și strălucire. O singură dată când i s-a înmănat Marea Cruce a ordinului de merit ungar, cu briliante, de către o deputație a Dietei provinciale, a mâncat la masa ofițerilor săi în Sebeșul săsesc, ofițerii putând uita cu greu acea zi. A fost, desigur, un semn de recunoștință arătată armatei și bravilor săi fii. Îndeosebi nouă, ungarilor, ne-a plăcut faptul că Bem obișnuia să bea întotdeauna șampanie la dineul său solitar, indiferent de locul unde s-ar fi aflat.

O activitate
uriașă

Am început să-l îndrăgim pe acest om ciudat; când, în sfârșit, a înaintat ca o furtună de la Baia Mare împotriva Dejului, măturând totul în cale, recucerind Clujul cu viteza fulgerului — acest Cluj, atât de scump nouă și unde ne așteptau atâția —. Atunci Bem a câștigat inima și încrederea noastră. Am trecut de partea sa cu trup și suflet și ceea ce spunea sau ordona Bem era sfânt pentru noi, orice îndoială ar fi fost un delict.

Am început
să-l
îndrăgim...

În timpul serviciului, Bem impunea o disciplină de fier și sancționa foarte sever orice abatere militară. El cerea soldaților săi eforturi maxime de curaj, putere și simț de jertfă, el însuși oferind cel mai bun exemplu. Bem dormea în cea mai sărăcăcioasă colibă împreună cu 30–40 de honvezi, de fapt se odihnea una până la două ore și studia harta, în timp ce ceilalți își făceau somnul; el veghea întotdeauna asupra tuturor, citea el însuși diversele rapoarte, își scria singur ordinele și numai ceea ce era de ordin general și esențial îl lăsa în seama Cancelariei. Exigențele lui față de supușii săi erau severe, câteodată exagerate, dar și maniera sa de a răsplăti era generoasă, neașteptată, mergând până la risipă. După fiecare marș forțat, urmat de succese fericite, după fiecare bătălie ce solicita un mare efort, după fiecare victorie ploua cu avansări și recompense sau solde suplimentare. Și tocmai de aceea Bem putea pretinde orice și tot ce dorea se împlinea. Iar dacă ar fi vrut să ia cu asalt iadul, l-am fi urmat plini de curaj în iad, căci știam că din această aventură nu puteam avea parte decât de avantaje pentru cauza noastră dreaptă. Noi știam că Bem aici, ca și peste tot, va fi în prima linie la atac și ultimul în caz de retragere. Bem nu a ținut niciodată consiliu de război, iar acest procedeu avea avantajul că planurile

O disciplină
de fier

dar și

mărinimos

sale n-au fost trădate niciodată tocmai datorită faptului că nimeni nu le cunoștea. Numai din când în când, în împrejurări îndoielnice și nesigure, îl consulta pe colonelul Czetz, care cunoștea locul de desfășurare a luptei, împrejurările din țară, obiceiurile și tradițiile diferitelor naționalități; rareori refuza să țină seama de o obiecție întemeiată și reverențioasă.

Izolarea
strategului

Această izolare a strategului constituie una din cele mai bune însușiri ale comandantului, deoarece îl ținea departe de contactul cu idei străine și îi permitea să mediteze personal și în liniște asupra planurilor sale, să le cântărească și îi menținea curajul moral nelslăbit, chiar și atunci când în jurul său totul era cuprins de deprimare. Izolarea îl păzește pe comandant de trădare, fapt frecvent întâlnit în războaiele revoluționare și îl înconjoară în final cu o anumită glorie de infailibilitate, care îi conferă o siguranță bazată pe încredere oarbă și devotament, sursa tuturor marilor victorii. Numai că cel care se izolează, asemenea lui Bem, trebuie să fie în stare de a face față și de a fi un reprezentant fidel al cauzei sale.

Soldat și om
totodată

Bem a fost nu numai un mare soldat, el a fost mare și ca om. Era nobil, generos, uman și cu simț filantropic. Cine l-a văzut la Sibiu deplângând moartea colonelului Mikes Kelemen și a aghiotantului său Térey, legionarul și honvedul vienez, căzuți în război; cine a văzut grija delicată pe care a manifestat-o pentru ofițerul de stat major Meséna și alții răniți acolo; cine i-a văzut lacrimile lucind în ochi atunci când călărea la Simeria pe câmpul de luptă acoperit de morți; cine i-a auzit exprimarea îngrijorării față de un înalt ofițer superior atunci când acesta a condus în plină seară bătălia de lângă fortificații lipsind timp îndelungat de lângă dânsul; cine i-a fost martor temerii părintești cu care și-a trimis aghiotanții și curierii în căutarea acestui ofițer, precum și bucuria la reparația lui, va admira în Bem pe omul nobil și mărinimos. Cine, în fine, privindu-i activitatea politică în Transilvania, maniera în care s-a comportat față de sași și de valahi, ca și față de imperialii învinși nu poate face altceva decât să admire mărinimia și calitățile umane ale acestui erou ilustru al libertății. De obicei, în ordinele sale Bem era sever și rece, scurt și precis, iar ceea ce hotăra odată devenea pentru el însuși literă de lege. Odată, când doi vagmiștri de husari-Koburg aflați în marș de la Târgu Mureș la Sighișoara s-au făcut vinovați de încălcarea subordonării față de un căpitan de cavalerie, Bem i-a adus în fața unui tribunal de război, acesta condamându-i la moarte prin împușcare. Bem a confirmat sentința și a ordonat execuția în ziua când armata a pornit spre Sibiu. În timpul marșului a

Față de sași,
valahi...
și
imperiali...

oprit trupele, a format careul și le-a făcut cunoscută sentința dată delicvenților.

Conform uzanțelor de serviciu austriece, au venit la el doi camarazi ca să pledeze în favoarea vagmiștrilor. Bem a răspuns: „Nici un pardon”. Au venit apoi doi ofițeri ai escadronului și l-au rugat în același sens, deoarece oamenii ar fi fost excepționali de bravi și în-suși căpitanul de cavalerie era de fapt cel vinovat. Bem l-a întrebat pe colonelul Czetz dacă acest obicei era în uzanță. Abia atunci când acesta a confirmat faptul, a iertat pe ofițerii ce apucaseră să fie arestați. Chiar și colonelul Alexander Kiss, cel mai viteaz între viteji, a pledat în favoarea condamnaților. Bem a rămas neclintit și sentința a fost executată. Mai mult, i-a reproșat lui Kiss faptul de a se fi amestecat în această chestiune. Eu susțin faptul că Bem era sever, dar nu crud, căci această execuție, cu excepția cazului când la retragerea de la Sebeș a pus să fie împușcat *stante pede* un subofițer care refuzase să meargă mai departe, nu s-a mai înregistrat nici un alt caz de execuție. Bem a știut întotdeauna să aleagă timpul și locul pedepselor exemplare, obținând efectul scontat. Această însușire a făcut dintr-o armată constituită dintr-o gloată de oameni o armată atât disciplinată, cât și însuflețită de un bun spirit militar. Același stil îl folosea și în recompense. De obicei Bem avansa pe ofițeri în grad pe câmpul de luptă sau îndată după o ciocnire, fără a ține cont de antecedente. De aici, devotamentul orb și dragostea fanatică față de el, încrederea nelimitată în bătrânul comandant.

Bem a fost un om simplu în îmbrăcăminte și în modul lui de viață. Nu-și reținea solda, ci dimpotrivă dăruia orice ban ce-i re-ve-nea soldaților săi și locuitorilor săraci care prestau servicii de cărău-șie. În general, orice pagubă și absolut orice marfă livrată era plătită atâta timp și ori de câte ori se aflau bani în casă. El nu ținea nici-odată nici un creițar, iar pe perioada binecunoscutei retrageri, auto-rul acestor rânduri a avut norocul de a împărți cu el banii lichizi salvați. La Deva, colonelul Bethlen l-a înzestrat cu lenjerie de corp. De echipamentul său se ocupau de obicei aghiotanții, Bem manifes-tând o bucurie copilărească atunci când i se aducea o nouă jachetă cu brandenburguri (Attila) sau o nouă pereche de pantaloni. În timpul întregii campanii în Transilvania, a purtat o singură haină și o manta, acea renumită manta grosolană de honved, în care și-au lăsat urmele vreo 8-10 gloanțe de calibru mic, dar nu mai multe. Abia după cucerirea Transilvaniei, a primit uniformă de general. De fapt, după campania în Banat, el se simțea bine într-o uniformă curată și într-o apariție îngrijită, ceea ce era justificat între altele

Cazul
vagmiștrilor

Devotamen-
tul orb și
dragostea
fanatică
pentru Bem
Simplitate
vestimentară

prin faptul că săvârșise o operă mare și își întărise prin câteva băi la Mehadia corpul obosit. Lui Bem îi făcea plăcere să-și vadă ofițerii umblând îmbrăcați elegant. Grija sa se îndrepta îndeosebi spre comandantii de trupe, spre coloneii săi, pe care îi considera ca pe mareșalii săi. Aceștia trebuiau să aibă echipajul lor, statul lor major și să fie scutiți pe cât posibil de șicanele serviciului obișnuit pentru a se putea dedica cât mai mult tacticii și strategiei înalte. Aștepta de la ei ca punându-le la dispoziție câteva batalioane, escadroane și baterii să rezolve în mod strălucit misiunile încredințate. Și în această direcție a fost rareori dezamăgit. Bem evita contactul cu civilii și nimic nu i se părea mai de nedorit ca organizarea conferințelor cu comisarii guvernului și primirea deputaților ce veneau să-l felicite. Pe Kossuth îl iubea și nu dorea să fie informat în probleme de serviciu de către altcineva, fapt ce provoca adeseori aprehensiuni din partea Ministerului de Război. Dar numai o singură dată, când Kossuth i-a refuzat banii pentru armată, iar Ministerul de Război îi trimisese întâmplător acești bani — din cauza haosului birocratic — Bem s-a împăcat cu Ministerul, văzând în Mészáros un om cumsecade.

Pe Kossuth
îl iubea

Neasectuos din punct de vedere al înfățișării, Bem avea o constituție de fier, pe care nu au putut-o slăbi nici câmpurile înzăpezite ale Poloniei, nici deșertul Algerului, energia sa învingând toate durerile. El lăsa să i se panseze zilnic cele trei răni deschise și călătorea neconținut în zilele de luptă printre trupele sale, fără să se plângă de cea mai mică durere. După pierderea unui deget, își purta brațul înfășurat. Se lăsa ridicat pe cal și nu cobora până când nu se decidea lupta. În timpul marșului călătorea cu avangarda în trăsură.

Față de sexul
feminin

Față de doamne, Bem se dovedea a fi francezul manierat, purtând totodată amprenta temperamentului* și originii sale alături de educația sa. Doamnele îl puteau ruga tot ceea ce ar fi dorit. Dorințele le erau îndeplinite, dacă interesele de stat le permiteau cel puțin parțial.

Cu toate acestea, Bem arăta mai degrabă o aversiune față de sexul feminin și oricând avea de-a face, ca gazdă, cu o doamnă oricât de amabilă, el se simțea stingherit. Cât îi stătea în putință, evita asemenea încartiri. În schimb, doamnele arătau un interes deo-

* A se citi scrisoarea lui Bem adresată soției colonelului baron Mikes Kelemen și i se va putea admira cu siguranță simțul cavaleresc și recunoașterea din partea sa a tuturor meritelor acestuia.

sebit pentru bătrânul erou, iar cele din Cluj i-au brodat în semn de admirație o bogată „chabraque”, pătură de șa, și i-au dăruit un har-nașament pentru capul unui armăsar de luptă, o centură și o teacă pentru săbiile de tip Rakoczy. A întâmpinat toate aceste amabilități cu o recunoștință politicoasă, dar rece și s-a simțit bucuros atunci când s-a putut depărta cât mai repede de Cluj. Pe Bem nu-l puteau fascina decât bubuitul tunurilor și fulgerările puștilor prin care în-trevedea întotdeauna imaginea Poloniei eliberate. Aceasta era ținta tuturor gândurilor și acțiunilor sale, singura nădejde pe care o pur-ta în suflet. Aceasta este cu siguranță și cauza trecerii lui la isla-mism, căci aici spera să i se ivească o șansă imediată ca aceea a lui Amilcar împotriva Romei; așa cum ar fi vrut el să lupte împotriva Rusiei.

Imaginea
Poloniei
eliberate

Bem i-a îndrăgit pe unguri, îndeosebi pe secui în timpul luptei. Aceștia, întrecând celelalte națiuni prin vitejia personală și dispre-țul în fața morții, se potriveau foarte bine cu Bem. Și dacă situația impunea o luptă dură, luarea cu asalt a unei fortificații, cucerirea unei baterii, el obișnuia să spună zâmbind pe sub mustață: „Ah, secuii, tinerii mei secui, ei vor reuși!” Și într-adevăr fortificația era luată, bateria respectivă cucerită. El trebuia doar să spună: „Előre fiaim” (Înainte, fiii mei) și secuii răspundeau: „Eljen Bem apó” (Tră-iască tata Bem) și se aruncau orbește asupra dușmanului asemenea unui uragan, semănând peste tot moarte și distrugere.

Bem
i-a îndrăgit
pe secui

Următoarele două anecdote vor arăta cum obișnuia el să se poarte cu secuii. În bătălia de la Voislova, doi secui au cucerit sin-guri două tunuri de fier. După ce dușmanul părăsise locul, în urma focurilor artileriei lui Bem, lăsând doar câțiva oameni din echipa de deservire, pe care acesta i-a ucis. Bem i-a bătut pe umăr, i-a decorat cu ordine de merit și le-a dăruit câte 100 de guldeni. De atunci în-colo secuii nu se mai implicau în trageri, ci se avântau direct spre tunuri, deoarece aceasta ar fi pus repede capăt luptei și ar fi adus în plus și o recompensă bogată. Ei și-au ținut cuvântul în Banat. La Sasca a ajuns pe vreme de noapte. Ploaia cădea șiroaie, stingând focul din tabără. Numai în trăsura lui Bem ardeau lanternele. Bem ședea îngândurat, înfășurat în manta. Deodată vine la el un secui și începe să-și curețe arma la lumina lanternei cu un capăt de manta. Acest lucru i-a plăcut lui Bem și i-a dăruit 5 florini. Soldatul a plecat și la scurtă vreme apare un alt secui de cealaltă parte a trăsurii. Și în timp ce-și curăța arma, se tot uita spre Bem. „Pe acesta nu l-am privit”, spune Bem „căci altfel ar fi trebuit să-mi golesc întreaga casierie de război”.

Despre
unguri

Despre unguri Bem obișnuia să spună: „Ungurii sunt viteji, curajoși, îndrăzneți, hotărâți, destoinici, dar nu vor să scrie. Să întocmească rapoarte nu-i treaba lor. Ei merg mai degrabă 15 mile pe jos decât să scrie un cuvânt“.

De altfel, Bem i-a iubit, i-a apreciat, dar se arăta neîncrezător față de husari, deoarece aceștia nu reușeau întotdeauna să cucerească într-o luptă chiar și o singură baterie. În general Bem pretindea imposibilul de la cavalerie, decimând-o prin manevrele sale. În cea privește completarea pierderilor cavaleriei, el o considera mai lesne de realizat decât era în fapt. Aceasta a fost o greșeală pe care a plătit-o scump în partea a doua a campaniei cu rușii.

Polonezii lui

Polonezii nu i-au plăcut în războiul revoluției, Bem organizând o unitate de lăncieri și o infanterie poloneză pe care le-a folosit însă cât se putea de rar. Nu suporta veșnicul spirit de dispută al acestora.

Față
de dușmanii
învinși

Față de dușmanii învinși s-a arătat deosebit de uman și generos. A îngrijit răniții, fără deosebire, a îmbrăcat prizonierii, le-a dat mai multă soldă decât primeau din partea Austriei; ofițerii puteau locui unde doreau, doar pe cuvântul lor de onoare, primindu-și soldele, văduvele primeau pensie, soțiile puteau călători în Valahia pentru a-și vedea soții. Un asemenea caz a fost și acela al soției locotenentului major imperial Weston, care a fost însoțită de un aghiotant al lui Bem de la Alba Iulia până la trecătoarea Turnu Roșu. Toate acestea se petreceau în mod firesc, fără a se face caz de ele, ca și cum așa ar fi trebuit să fie și nu alt fel. Umanitatea lui dezarma chiar și ura sașilor și valahilor, care își arătau respectul și dragostea față de Bem, cel puțin în cazul populației sătești.

Un erou
al dreptății
și libertății

Acesta era Bem, simplu și impunător. Geniul său s-a manifestat în tot ceea ce întreprindea, iar numele îi va străluci în toate vremurile, în primul rând ca erou al libertății și dreptății. Dumnezeu să-l ție mult timp în viață pe malul romantic al Bosforului, spre binele patriei sale, spre fericirea omenirii, pavăză civilizației și libertății popoarelor. Fie ca Bem să găsească putere și însănătoșire pentru a fi pregătit atunci când îl va chema destinul.

Aș mai adăuga în final despre Bem ceea ce mi-a repetat el despre Görgey în iarna lui 1849: „Tinere prieten, mi-a spus el, Görgey nu este un general, căci acela care fuge de la Schwechat la Schemnitz fără să se împotrivească măcar o singură dată nu este general și apoi ai grijă, Görgey este un om rău“. Din nefericire, Bem a spus adevărul.

[Textul german]

JOHANN CZETZ, BEM'S FELDZUG IN SIEBENBÜRGEN

Bem. — Bems Geburt und Antecedentien sind der deutschen Lesewelt bereits in so vielen wahren und falschen Schilderungen der jüngsten Ereignisse in Ungarn und in sonstigen Werken aufgetischt worden, daß ich hier bloß abschreiben oder wiederholen müßte. Ich will daher versuchen, Bem so darzustellen, wie er mir erschien, und wie ich ihn im Laufe eines ganzen Feldzuges gefunden habe.

Bems Erscheinung, der äußeren Gestalt nach, ist eben nicht imposant. Eine, im Verhältniß, mehr kleine Gestalt mit zartem Gliederbau, eine polnische, ovale Physiognomie, die Nase klein und aufgestülpt, an der rechten Wange eine Narbe, die ihm vom Streifen einer Kugel geblieben war; der Mund und die Stirne gewöhnlich, graue, etwas lose Haare auf dem Haupte, einen Stab in der Hand, auf den er sich stützt, wenn er seinen mit drei offenen Knochenwunden bedeckten rechten Fuss nachschleppt, sein trippelnder Gang, der eine Folge dieses Zustandes ist: Dieß Alles zusammengenommen, und einen braunen, dem ersten besten angepaßten Honved-Attila darüber, giebt uns das Portrait Bems, wie derselbe zum ersten Male in Szilágy Somlyó das Officiercorps der ungarisch-siebenbürgischen Armee musterte. Und in dieser Erscheinung an und für sich, hätte wahrlich Keiner von uns den Helden gesucht, der uns später von Sieg zu Sieg führte, und uns die Geheimnisse der Kriegführung so genial enthüllte. Es bedurfte sogar einer eigenen Proklamation Kossuths, um die Armee zum Vertrauen auf den erprobten Helden von Ostrolenka aufzufordern.

Als aber Bem sein durchdringendes, feuriges Auge, in dem allein sich der göttliche Funke des Genies offenbart, an uns vorübergleiten ließ, und in verständlichem, obschon polnisch accentuirten Deutsch seinen Willen kund gab, als er die Worte sprach: „Meine Herren! ich fordere von Ihnen den strengsten Gehorsam. Wer nicht gehorcht, wird todtesgeschossen. Ich werde zu belohnen, aber auch zu bestrafen wissen. Sie können abtreten.“ Da blieben wir Alle erstaunt vor dem kleinen Manne stehen, denn wir fühlten, daß wir es mit einem Manne, einem erprobten Soldaten, zu thun hatten, der keinen Spaß versteht. Eine heilsame Achtung für den Führer erwachte in der Armee durch den Einfluß der Officiere und durch Bems erste Armeebefehle und Anordnungen. Diese Achtung steigerte sich immer mehr, als wir die riesenhafte, rastlose Thätig-

keit sahen, welche der kleine Mann entwickelte, und Bems Eigenheiten fingen an, unseren Beifall zu erhalten. Zu diesen Eigenheiten gehörte, z.B., daß er wohl für seinen Generalstab eine eigne Küche hielt, aber stets allein in seiner eignen Stube speiste; daß er selbst sehr einfach in Kleidung und Equipirung war, aber seine Umgebung gern in Glanz und Pracht sah. Nur einmal, als ihm das Großkreuz des ungarischen Verdienst-Ordens in Brillanten durch eine Deputation des Landtags überbracht wurde, speiste er in Sász Sebes an der Tafel seiner Officiere, und diese können wohl jenen Tag schwerlich vergessen. Es war dies ein Zeichen der Anerkennung, die er seiner Armee, seinen wackeren Söhnen zollte. Insbesondere gefiel es uns Ungarn, daß Bem bei seinem solitairischen Diner, wo es nur möglich war, immer Champagner trank. Wir fingen an, den sonderbaren Mann liebzugewinnen, und als er endlich, wie der Sturmwind von Nagy Bánya gegen Dées vorrückte, und, Alles vor sich niederwerfend, mit Blitzesschnelle Klausenburg wieder eroberte, dieses uns so theure Klausenburg, wo so viele unserer harreten, da hatte Bem unser Vertrauen, unser Herz gewonnen. Wir standen für ihn mit Leib und Seele ein, und was er sprach und verordnete, war heilige Schrift, und Frevel wäre es gewesen, darüber raisonniren zu wollen.

Bem war im Dienste von eiserner Strenge, und ahndete jedes militairische Vergehen sehr streng: er forderte von seinen Soldaten die äußerste Anstrengung der Kraft, des Muthes und der Aufopferung, aber er selbst ging mit dem besten Beispiel voran, schlief in der elendesten Hütte mit 30–40 Honveds zusammen, oder ruhte vielmehr ein, zwei Stunden, und studirte in der Karte, während alle Uebrigen schliefen; er wachte stets für Alle, las die verschiedenen Berichte selbst, schrieb eigenhändig seine Anordnungen und ließ nur das Allgemeine und Unwesentliche durch seine Kanzlei besorgen. Bems Forderungen an seine Untergebenen waren streng, zuweilen überspannt, aber seine Belohnungen waren auch groß, unerwartet, verschwenderisch. Nach jedem forcirten Marsch, den glückliche Erfolge begleiteten, nach jeder Schlacht, die große Mühe kostete, nach jedem Siege, regnete es Avancements und Gratis-Löhnungen und Gratis-Gagen. Aber darum konnte auch Bem verlangen, was er wollte, es geschah, und, hätte Bem die Hölle stürmen wollen, wir wären ihm freudigen Muthes in die Hölle gefolgt, denn wir wußten, daraus könne nur Vorthail für unsere gerechte Sache entspringen; wir wußten, daß Bem auch da, wie überall, der Erste in der Linie sein würde beim Avanciren, und der Letzte, wenn es zum Rückzug kam. Bem hielt nie einen Kriegsrath,

und dies Verfahren hatte den Vortheil, daß seine Pläne nie verathen wurden, da sie Niemand kannte. Nur dann und wann, in mißlichen Umständen, befragte er den Obersten Czetz, der mit dem Kriegsschauplatz, den Verhältnissen des Landes, den Sitten und Gebräuchen der verschiedenen Volksstämme bekannt war, über das, was zu thun war, und versagte selten einer begründeten ehrerbietigen Vorstellung die Beachtung.

Dieses Isoliren des Feldherrn ist wohl eine der besten Eigenschaften eines Führers, denn sie hält ihn vom Contact fremder Ideen frei, und erlaubt ihm, in stiller Einsamkeit seine Pläne frei und selbständig zu überdenken, zu erwägen und hält seinen moralischen Muth ungeschwächt, selbst wenn Alles um ihn her von Kleinmuth erfaßt wird; sie sichert vor Verrath, der in Revolutionskriegen so häufig vorkommt, und umgiebt endlich mit einer gewissen Glorie von Unfehlbarkeit, die allein vertrauensvolle Zuversicht und blinde ergebenheit gebiert, diesen Urquell aller grosser Erfolge. Nur muß derjenige, der sich isolirt, wie Bem, seiner Aufgabe auch ganz gewachsen, und ein redlicher Vertreter seiner Sache sein.

Bem war nicht nur groß als Soldat, er war auch groß als Mensch. Er war edel, großmütig, human und von sehr wohlthätigem Sinne. Wer ihn bei Hermannstadt den Tod des Obersten Mikes Kelémen und seines Adjutanten Térey, die gefallenen Wiener Legionaire und Honveds bedauern gesehen hat; wer die zarte Sorgfalt gesehen, die er für den daselbst verwundeten Stabs-Officier Messéna und andre bewiesen; wer die Thränen in seinem Auge glänzen sah, als er bei Piski über das todtendeckte Schlachtfeld ritt; wer die Besorgnis gehört, die er bei Hermannstadt für einen höheren Officier äußerte als dieser, im Abenddunkel für längere Zeit von ihm abwesend, den Kampf bei den Verschanzungen geleitet, die väterliche Aengstlichkeit, mit der er Adjutanten und Galopins zu dessen Aufsuchung entsendete, und die Freude, die er bei dessen Wiedererscheinen bezeugte, der wird in Bem den edlen hochherzigen Menschen bewundern und lieben. Wer endlich sein politisches Wirken in Siebenbürgen, sein Verfahren gegen Sachsen und Wallachen und gegen besiegte Kaiserliche betrachtet, muß der nicht mit Staunen Bewunderung zollen der Grossmuth und der Humanität dieses erhabenen Freiheitshelden? Bem war in der Regel ernst und kalt, kurz und bündig im Befehlen, und was er einmal ausgesprochen, hielt er getreu dem Buchstaben nach. So hatten zwei Wachtmeister von Koburg-Husaren einst auf dem Marsche von Maros-Vásárhely nach Schäsburg sich eines Sub-

ordinations-Vergehens gegen ihren Rittmeister schuldig gemacht. Bem ließ sie vor einem Kriegsgericht stellen, und dieses verurtheilte sie zum Tode durch Pulver und Blei. Bem bestätigte das Urtheil, und befahl die Execution an dem Tage, als die Armee gegen Hermannstadt aufbrach. Auf dem Marsche liess er die Truppen halten, Carrée formiren, und den Delinquenten das Urtheil publiciren.

Dem österreichischen Dienstgebrauch gemäß, kamen zwei Kameraden, für sie zu bitten. Bem sprach: „Kein Pardon!“ Hierauf kamen zwei Officiere der Escadron und baten gleichfalls, da die Leute ausgezeichnet brav und der Rittmeister in der Sache selbst schuldig war. Bem fragte den Oberst Czetzy, ob dieß Gebrauch oder erlaubt wäre? Und erst als dieser bejahte, sah er den Officieren die bereits verhängte Arretirung nach. Auch Oberst Alexander Kiss, der Tapferste der Tapfern, bat für die Verurtheilten. Bem blieb unbittlich, und das Urtheil wurde vollzogen. Ja Bem, nahm es Kiss sogar übel; daß er sich in diese Angelegenheit gemengt. Ich sage, Bem war streng; aber nicht grausam, denn diese Execution, und den Fall ausgenommen, als er bei der Retraite von Mühlenbach einen Unterofficier, der nicht weiter gehen wollte, *stante pede* erschießen ließ, kam kein Fall von Execution vor. Bem wußte aber immer Zeit und Ort für exemplarische Bestrafungen zu wählen, und dieß wirkte. Dieß machte seine Armee aus regellosen Haufen so wohl diszipliniert, und von gutem militairischen Geist beseelt. Dieselbe Maxime beobachtete er in den Belohnungen. Gewöhnlich avancirte er die Officiere auf dem Schlachtfelde, oder unmittelbar nach einer Affaire, und dabei ohne Rücksicht auf Antecedentien. Daher die blinde Ergebenheit und die fanatische Liebe zu Bem, das grenzenlose Vertrauen in den greisen Führer. Bem war in Kleidung und Lebensart einfach. Er bezog nie eine Gage, sondern schenkte alles Geld, was ihm zukam, seinen Soldaten, oder den armen vorspannleistenden Landbewohnern. Ueberhaupt ersetzte er jeden Schaden, und jede Lieferung, so lange und so oft nur Geld in der Kasse war. Bem hatte daher auch nie einen Kreuzer Geld, und auf dem berühmten Rückzuge hatte der Verfasser das Glück, die gerettete Barschaft mit ihm zu theilen, und Oberst Bethlen versah ihm mit Wäsche in Deva. Ueberhaupt sorgten seine Adjutanten für sein Equipement, und er hatte stets eine kindische Freude, wenn man ihm einen neuen Attila oder ein Paar neue Hosen brachte. Er trug während des ganzen Feldzuges in Siebenbürgen nur einen Rock und einen Mantel, diesen berühmten groben Honved-Mantel, in dem wohl 8–10 Kleingewehrkgeln ihre Spuren zurückgelassen

haben mochten, aber nicht mehr, und erhielt erst nach beendigter Eroberung Siebenbürgens eine Generals-Uniform; überhaupt gefiel er sich nach dem Banater-Feldzug in sauberer Uniform und netter Erscheinung, was seinen Grund mitunter auch darin hatte, daß er ein so großes Werk vollführt, und in Mehadia durch einige Bäder seinen fatiguirten Körper gekräftigt hatte. Seine Officiere sah er übrigens mit Wohlgefallen schmuck und fein einhergehen. Insbesondere hatte er Sorge für die Truppen-Commandanten, seine Oberste, welche er als seine Marschälle betrachtete. Diese alle sollten ihre eigene Equipage, ihren Stab haben, und von den Plackereien des gewöhnlichen Dienstes möglichst verschont bleiben, und desto mehr Zeit behalten sich der höhrren Taktik und Strategie zu widmen. Dagegen erwartete er von ihnen, daß sie, wenn er ihnen ein Paar Bataillons, einige Escadronen und Batterien angewiesen, damit die ihnen gestellten Aufgaben jederzeit glänzend lösen würden. Er ward hierin auch nur selten getäuscht. Den Umgang mit dem Civil mied Bem möglichst, und nichts war ihm unwillkommner, als Conferenzen mit Regierungs-Commissairen, und der Empfang gratulierender Deputationen. Kossuth liebte er, und wollte auch in Dienstsachen von Niemand Anderem Etwas wissen, was das Kriegsministerium häufig apprehendierte. Nur, als ihm einmal Kossuth das Geld für die Armee verweigert, das Kriegsministerium aber in dem Babel der Amtirung zufällig geschickt hatte, söhnnte er sich mit demselben aus, und nannte Mészáros einen braven Mann.

Bem war unansehnlich von Gestalt, aber er hatte eine eiserne Constitution, die weder die Schneefelder Polens, noch die Sandwüsten Algiers zu schwächen vermochten, und seine Energie siegte über alle Schmerzen. So ließ er sich seine drei offenen Wunden täglich verbinden und ritt unablässig, ohne den geringsten Schmerz, an Schlachttagen zwischen seinen Truppen umher. Nachdem er den Finger verloren, trug er fortwährend den Arm in der Binde, und ließ sich aufs Pferd heben, von dem er nicht abstieg, bis die Affaire entschieden war. Auf dem Marsche fuhr er bei der Avantgarde in seinem Wagen.

Gegen Damen war Bem ganz der artige Franzose, zu dem ihn Temperament* und Ursprung nebst Erziehung stempelten. Damen mochten bitten, um was sie wollten, es ward ihnen jedesmal

* Man lese den Brief Bems an die Gattin des Obersten Grafen Mikes Kelémen, und man wird den ritterlichen Sinn Bems und dessen Anerkennung jedes Verdienstes gewiss bewundern.

gewährt, wenn es anders Staatsinteressen nur halbwegs zuließen. Dabei aber besaß er doch eine Abneigung gegen das Frauengeschlecht, und es war ihm überall unheimlich, wo er es mit einer Dame vom Hause, und mochte sie noch so liebenswürdig sein, zu thun hatte. Er mied auch möglichst solche Einquartierungen. Die Damen hingegen interessierten sich ungemein für den greisen Helden, und die von Klausenburg stickten ihm eine reiche Chabraque, ein ganzes Kopfgestell für ein Schlachtenroß, einen Gürtel und eine prachtvolle Scheide für Rákoczys Säbel, den man ihm verehrte. Er empfing alle diese Artigkeiten mit höflichem aber kaltem Dank, und war froh, sich aus Klausenburg bald entfernen zu können. Denn ihn fesselte nur der Donner der Kanonen und das Blitzen der Gewehre, durch welches hindurch er immer das Bild des befreiten Polens erblickte. Dieß war das Ziel aller seiner Gedanken und Handlungen, die einzige Hoffnung, die er in der Brust hegte. Dieß ist gewiß auch die Ursache seines Uebertritts zum Islam, denn hier hofft er am Ehesten Gelegenheit zu haben, wie Hamilkar gegen Rom, so er gegen Russland zu fechten.

Bem gewann während des Kampfes die Ungarn, insbesondere die Szekler sehr lieb. Diese, an persönlicher Bravour und Todesverachtung, alle übrigen Nationen übertreffend, paßten gerade zu Bem, und wenn es irgend einen harten Strauß, auszufechten, irgend eine Schanze zu erstürmen, irgend eine Batterie zu erobern galt, da sagte Bem schmunzelnd: „Ach, die Szekler, meine jungen Szekler, die werden's schon machen!“ Und in der That, die Schanze ward gestürmt, die Batterie genommen. Bem brauchte nur „*Előre fiam*“ (Vorwärts, meine Söhne) zu sagen und der Szekler rief: „*Éljen Bem apó*“ (Es lebe Vater Bem): und stürzte blind auf den Feind, rasch wie die Windsbraut, überall Tod und Verderben säend.

Folgende zwei Anekdoten werden zeigen, wie Bem mit den Szeklern umzugehen pflegte. In der Affaire bei Vaiszlova hatten zwei Szekler, ganz allein, zwei eiserne Kanonen erobert, nachdem der Feind durch die vorangegangene Wirkung des Bemschen Geschützes den Platz verlassen und nur ein paar Mann der Verdienungsmannschaft dabei zurückgeblieben waren, die diese niedermachten. Bem klopfte ihnen auf die Schulter, decorirte sie mit dem Verdienstorden, und schenkte jedem 100 Gulden C.M. Von dieser Zeit an verschworen sich die Szekler, sich gar nicht mehr in Tirailleurgefechte einzulassen, sondern nur gleich auf die Kanonen loszugehen, da dieß der Geschichte am schnellsten ein Ende macht, und obendrein reichlichern Lohn bringt. Und sie

haben ihr Wort im Banat gehalten. Bei Szászka ward in der Nacht bivouaquirt. Der Regen goß in Strömen herab und löschte die Lagerfeuer aus, nur in Bems Wagen brannten die Laternen. Bem saß nachdenkend, im Mantel gehüllt, im Wagen. Da kömmt ein Szekler hin, und fängt an, beim Schein der Laterne sein Gewehr-schloß mit einem Zipfel des Mantels zu reinigen. Dieß gefiel Bem und er schenkte ihm 5 fl. C.M. Dieser geht weg, und bald darauf erscheint ein andrer Szekler auf der andern Seite des Wagens, und sieht sich während des Putzens des Gewehrs stets nach Bem um. „Ich habe ihn aber nicht gesehen“, sagt Bem, „sonst hätte ich meine ganze Kriegskasse ausleeren müssen.“

Von den Ungarn nun pflegt Bem zu sagen: „die Ungarn sind brav, tapfer, kühn, entschlossen, tüchtig, aber sie wollen nicht schreiben. Rapporte machen, das ist nicht ihre Sache. Sie reisen lieber 15 Meilen, als daß sie ein Wort schreiben mögen.“ Er liebte sie übrigens, und hielt viel auf sie, nur apprehendirte er die Husaren, weil diese nicht in jeder Affaire wenigstens eine Batterie eroberten. Ueberhaupt forderte er von der Cavalerie Unmögliches, und brachte sie durch seine Kreuz-und Querzüge ungeheuer herab. Er dachte sich die Ergänzung der Cavalerie viel leichter, als dies in der That der Fall ist, und das war ein großer Irrthum, den er auch während des zweiten Theils des Feldzugs, mit den Russen, schwer gebüßt hat.

Die Polen gefielen ihm im Revolutionskriege gar nicht, und er organisirte zwar polnische Lanciers und Infanterie, verwendete sie aber so selten als möglich. Er hasste ihren ewigen Disputations-geist?

Gegen die besiegten Feinde war Bem überaus human und großmüthig. Er ließ die Verwundeten gleich den eigenen verpflegen, kleidete die Gefangenen, und gab ihnen mehr Löhnung, als sie von Oesterreich bezogen, die Officiere durften auf Ehrenwort unangefochten wohnen wo sie wollten, und erhielten ihre Gagen, Wittwen ihre Pensionen, Gattinnen konnten ihren Männern in die Wallachei nachreisen, wie dieß mit der Frau des kaiserlichen Oberlieutnants Weston der Fall war, welche von Carlsburg bis zum rothen Thurm-Pass durch Bems Adjutanten begleitet wurde. Und dieß Alles ohne Affectation, ohne Prahlerei, gerade als ob es so und nicht anders geschehen müßte. Bems Humanität entwaffnete sogar den Haß der Sachsen und Wallachen, und sie liebten und achteten Bem, wenigstens war dieß beim Landvolk der Fall.

So war Bem, einfach, erhaben und groß! Sein Genie beurkundete sich in Allem, was er that, und sein Name glänzt für alle Zeiten in der ersten Reihe der Helden für Freiheit und Recht. Möge Gott ihn noch lange erhalten, zum Wohle seines Vaterlandes, zum Glück der Menschheit und als Hort der Civilisation und der Völkerfreiheit, an dem romantischen Ufer des Bosporus. Möge er volle Kraft und Genesung finden, um gerüstet zu sein, wenn das Geschick ihn ruft.

Zum Schlusse über Bem füge ich noch bei, was er über Görgei mir oft im Winter 1849 wiederholte: „Mein junger Freund,“ sprach er, „Görgei ist kein General, denn wer von Schwechat bis Schemnitz, ohne einmal Stand zu halten, läuft, der verdient nicht den Namen General. Und dann geben Sie Acht, Görgei ist ein schlechter Mensch.“ Bem hat leider wahr gesprochen.

■ Johann Czetz, *Bem's Feldzug in Siebenbürgen in den Jahren 1848 und 1849*. Herausgegeben von ...vormals ungarischem General und Chef des Generalstabes der ungarischen Armee in Siebenbürgen. Mit einem Facsimile Bem's. Hamburg, Hofmann und Campe, 1850, p. 363–373.

Încercări de pacificare româno-ungară

„ÎN LEAGĂNUL LEGENDAR AL MUNȚILOR...“ EPISODUL DRAGOȘ

76

VASILE MOLDOVAN, MEMORII DIN 1848-49

În Munții Apuseni. — După ce în 21 martie 1849 generalii austriaci au părăsit țara cu corpul de armată compus în majoritate de români, nu mai era în tot Ardealul oaste imperială, decât soldații de linie și grănițerii staționați în Alba-Iulia și foarte puțini, cari se retrăseseră în fortăreața de la Deva. Românii astfel au rămas părăsiți și de capul lor în întreg principatul, fără arme și fără munițiunea de lipsă.

După retragerea generalilor imperiali...

Era foarte grea situațiunea noastră. Nu ni-a mai rămas alt refugiu, decât leagănul legendar al Munților Apuseni. Locuitorii români din Munții Apuseni chiar nici după atâtea catastrofe, ce-au îndurat imperialii, nu se gândeau nici pe departe la supunere necondiționată față cu inamicul, care ocupase, afară de acest teritoriu muntos, aproape toate pozițiunile din Ardeal. Deci dară asupra acestui punct se îndreptau acum atât privirile noastre, cât și ale lor. Spre Munți înclinau inimele noastre, acolo au început să alerge sute de tineri români și mare parte a prefecților și tribunilor, cari din lenevia și obstinațiunea comandanților austriaci, pierduseră în sânul Ardealului multe pozițiuni favorabile, cari s-ar fi putut susține și apăra, dacă li s-ar fi dat măcar a zecea parte din ajutorul promis la începutul războiului civil.

Singurul refugiu

Este știut, că în 4 martie 1849 tânărul împărat Francisc Iosif a subscris și octroat Constituțiunea de aceeași dată. Ungurii revoltându-se până la sălbătăcie, își pierdură acum orice cumpăt și orice măsură, căci prin noua constituțiune se casau toate părțile acelea din așa-numitul drept public unguresc, care formau un zid chinez între Ungaria și între celelalte provincii ale împărăției. Prin noua constituțiune era casată și uniunea Transilvaniei cu Ungaria, redându-se principatului autonomia și reorganizându-se astfel pe baza principiului egalității de drepturi.

Date istorice:
4 martie '49
Constituția imperială

Știm mai departe, că în 14 aprilie Ludovic Kossuth a ășit pe față în Dobrițin cu proiectul faimos, de a se proclama independența Ungariei, adecă ruperea ei de cătră Austria, și de-a se declara casa

14 aprilie '49:
independența
Ungariei,
Kossuth

domnitoare de detronată și proscrisă. Proiectul acesta a fost redactat și votat în 19 aprilie în Adunarea națională maghiară din Dobruja, și subscris de ambii președinți ai Camerelor.

Cu toate că proclamațiunea predica moarte și nimicire asupra tuturor acelorora, cari cutezau să mai țină cu casa domnitoare, totuși poporul român, fidel și supus dinastiei Habsburgilor, nu s-a înfricoșat, ci era hotărât, ca să se jertfească până la unul pentru drepturile și libertatea sa politică națională. Ungurii simțând și știind aceasta foarte bine, văzând apoi că românii își îndreptează privirile spre munți, ș-au pus de gând să ocupe toți munții și să-i închidă hermetic de cealaltă lume.

Mai înainte însă, Kossuth și cu oamenii săi proiectară a face pași, ca să înduplece pe români a se supune și a desarma. Planul acesta avea două părți. Una, ca să se trimită la românii din munți un mandatar, care să între în negocieri de pace cu prefectii legiunilor române din comitatele Zarand și Alba-Iulia, iară în același timp pe urmele acestui mandatar să înainteze cu armată mare și în toată regula un comandant maghiar (Hatvani).

Însă în Dieta Ungariei din 1848, care se făcuse acum convent revoluționar, se aflau și trei deputați români în persoanele lui Sigismund Pap, Ioan Dragoș și Alexandru Buda. Asupra unuia din aceștia își pusese guvernatorul ochii, și soarta căzu pe nefericitul Ioan Dragoș.

Pe timpul acesta prefectul și amicul meu sincer I. Buteanu ținea ocupată strămtoria dintre salele Sdrapți și Mihăileni, unde făcuse cu băieșii șanțul puternic, care cred, că se vede și astăzi. Dintre refugiați făceam și eu serviciu aici și Nicolau Mureșianu. Dragoș scrisese lui Buteanu o epistolă cu data de 19 aprilie, în care l-a întrebat pe el și pe lăncu, că n-ar voi prefectii legiunilor să țină o conferință cu el?

Buteanu a primit scrisoarea lui Dragoș în Mihăileni, în care acesta-i descoperea intențiunea de-a pune pe românii munteni în negociațiuni de pace cu regimul maghiar.

În primele momente, când s-a făcut această scrisoare cunoscută în Abrud, s-a dat pe față o partidă însemnată dintre cei mai avuți, cari ar fi dorit a încheia cu orice preț pace cu maghiarii. Era însă precumpănitoare și impunătoare partida prefectilor și tribunilor refugiați în munți, cari nici nu voiau să audă de pace cu ungurii. Cu partida aceasta era întreg poporul muntean. Adunându-ne la o conferință, ținută în casele primarului Ioan Boeriu din Abrud, s-a primit totuși negociațiunea propusă și proiectată de Dragoș, însă nu-

Românii
„pentru
libertate
politică“

Proiectul
Kossuth
de pace

Deputatul
Dragoș
și
prefectul
I. Buteanu

mai cu scopul, ca noi să dobândim timp și să primim prin acest din urmă informațiuni despre situațiunea lumii dinafară, de care nu știam absolut nimic.

Comunicându-se lui Dragoș, că muntenii sunt aplecați a se pune în atingere cu ungurii, el a și venit în 25 aprilie la Buteanu în Mihăileni, și fiind încunoștiințați, am participat și noi mai mult de treizeci înși acolo, curioși a primi ceva informațiuni asupra situațiunei, cu deosebire a armatei imperiale.

Întâlnirea
de la
Mihăileni

Dragoș la Mihăileni. — Când am sosit noi la Mihăileni și am intrat în casa cea mai de-aproape situată lângă stâncă Vulcan, am aflat pe Dragoș într-o conversațiune animată cu Buteanu. Între alții eram: Iancu, Buteanu, Dobra, Vlăduț, vice-prefectul Boeriu și eu. După ce Buteanu ne-a făcut cunoscuți pe toți, Dragoș, vrând a continua conversațiunea întreruptă prin noi, se întoarse către Buteanu adăugând:

Două poziții:
românii din
Ungaria și
românii din
Transilvania

— Așa! să se bage dracu în politica voastră, că v-ați aliat cu sașii, cel mai egoist popor de pe fața pământului.

sau

Buteanu: Ba să se bage dracu în politica voastră, a românilor din Ungaria, că v-ați aliat cu maghiarii, cel mai neîmpăcat inamic al libertății naționale.

Dragoș: Voi nu cunoașteți pe ungurii din Ungaria; aceia sunt în înțelesul cuvântului liberali.

liberalism,
drepturi
cetățenești

Buteanu: Da, sunt liberali! Și de liberali mari ce sunt, nu pot tolera națiunea română, croată, sârbă etc. Ați fost orbiți de Dumnezeu.

Dragoș: Voi ardelenii v-ați făcut o idee fixă cu naționalitatea voastră și ignorați drepturile cetățenești.

Buteanu: De-ar avea liberalii voștri puterea de a-mi da paradisul, și mi-ar răpi limba, eu aș resigna la paradis.

și

Dragoș: Lasă, că v-ar fi dat vouă neamțul naționalitate, pentru că ați adoptat negru-gălbînismul, căci principiul voastru este negru-gălbînismul.

Buteanu: Principiul nostru nu este negru-gălbînismul, ci este *libertate națională ori moarte*. La caz însă, când casa domnitoare nu mi-ar îndești aspirațiunile și speranțele noastre, mai bucuros susțin pe umerii mei un despot, decât 3-4 milioane de despoți, căci fiecare liberal de-ai voștri este un despot tiranic.

„libertate
națională ori
moarte”

Dragoș: Fanatism!

Buteanu: Acest fanatism sacru a transplantat, din generațiune în generațiune, viața în români până în ziua de astăzi.

„tăran
îngâmfa”...

Dragoș: Măi! Kossuth cu deosebire este indignat, ba chiar mânios pe tine, că ai caracterizat, în oarecare scrisoare a ta, pe unguri cu epitetul de „büszke paraszt” — dar nu fără temei, că precum văd, tu nici acum nu dorești sincer pacea cu ungurii.

Buteanu: Ba doresc sincer, *dar doresc o pace cu care să nu-mi fiă rușine a sta înaintea istoriei.*

Dragoș văzând că se îngroașă lucrul, nu mai reflecta lui Buteanu, ci trecu la alte obiecte și, indus prin varie observațiuni ale celor de față, ajunse a vorbi despre situațiunea lumii, și mai ales a monarhiei. Aici Dragoș era în elementul său și, ca să dea pond mai mare misiunii sale și să se asigure de succesul întreprinderii momentuoase, cu oratoria-i înăscută, dar într-o limbă românească cam stricată, descrie cu entusiasm victoriile ungurilor, ca pe ale lui Alexandru cel Mare.

Noi, căutând unii la alții, ne-am zis în tăcere: acesta nu e românul pe care l-am dorit noi.

Condiționa-
rea nego-
cierilor:
armistițiu

După acestea desbătându-se obiectul convenirei, se conchise, că da! vom intra cu Kossuth în negociațiuni, sub unica condițiune însă, ca în timpul cât se va tracta despre punctele împăciuirii, să înceteze armele din ambe părțile. La aceasta Dragoș a răspuns, că așa ceva se înțelege de la sine, și că el, înțelegându-se cu comandantul maghiar din Zarand, primește asupra sa obligamentul de-a mijloci armistițiul.

la Debrețin...

la Abrud...

Astfel statornicindu-se lucrul, Dragoș porni către Dobrițin, spre a relata lui Kossuth și spre a lua informațiunile lui, iar cestialaltă către Abrud. Eu cu Nicolau Mureșian ne determinasem a mai rămâne în castre la Buteanu, până vom vedea ce se va alege și de comedia aceasta jucată cu fătărie de ambe părțile, și de la care nimenea nu spera vr-un rezultat favoritor, decât poate singur Dragoș în vanitatea sa.

Buteanu însă, văzând voința noastră, mă trase la o parte și-mi zise:

— Nu rămâne aici, că în constelațiunile de față nu e temere, ca ungurii să năvălească asupra noastră, ci te du și tu la Abrud, iar mâne dimineată pleacă și caută pe Axente unde-l vei afla; comunică-i cele întâmplate aici, și apoi vino de-mi împărtășește opiniunea lui în Abrud, unde voi reîntoarce și eu, după ce voi lua unele dispozițiuni.

Moldovan
și
Axente

Am mers dară la Abrud, și în 20 aprilie des-de-dimineată am plecat și am aflat pe Axente la Petroșeni (un sat în apropierea Zlatnei). Tocmai mânca pe o pajiște, dintr-un blid cu Mânzat și cu alți

tribuni, o zamă de miel gătită munteneste, la care — deși între alte împrejurări te-ai jura, că mai bine vei muri de foame, decât să o guști — am luat și eu parte cu un apetit rar, iar Axente îmi reflecta des:

— Săturatu-te-ai de revoluție, măi; că ziceai, că de nu se va face revoluție, te vei spânzura?

Într-adevăr, nu știu cum puteam noi trăi în acelea timpuri! Făceam strapațe, cari ți s-ar părea că trec peste puterile omului; susțineam lupte lungi și desperate; porneam în vr-o direcțiune către marginile munților, și niciodată nu aveam provisiune în straiță barrem de-o mâncare bună. De avea careva dintre noi o bucată de pâine, ori mălai, nu aveam ceialalți, și o bucată o împărțeam de multe ori în 10–15 părți, ear dacă ne puteam ospăta vrodată cu o bucată de mălai și cu o oală de lapte covăsit, două zile nici nu mai cugetam la mâncare. Viața în noi o susținea mai mult entuziasmul ce ni-l împrumuta sfințenia cauzei ce apăram. De interese materiale nici pomenire, bunăoară cum vezi în lumea de-acuma. Mi-aduc aminte, că la o ocasiune însemnată, Axente îmi zise: Măi frate, numai o sută florini (firește în valoare vieneză) am avut după sufletul meu, și și din aceștia am fost silit să dau o parte pentru a răscumpăra de la niște moți viața armeanului Lukáts.

Viață de
revoluționar

Sub durata mâncărei am atins starea lucrurilor în termeni cam generali, fiindcă nu voiam a împărtăși toate și cu Mânzat. După ce însă ne-am sculat de la mâncare, desfăcându-ne dintre ceilalți într-o ceată confidențială, am spus lui Axente și amicilor mei toată starea lucrului, am descris înclinările spre pace ale românilor mai frunțași din Abrud, am împărtășit convorbirile avute cu Dragoș și îngrijirile ce a insuflat în mine și în Buteanu astuția lui. Isprăvind, Axente a scos un oftat adânc și mi-a zis:

— Măi Moldovene, noi ne știm și ne cunoaștem ideile și simțăminte. Tu ești om rezolut, du-te și spune lui Iancu, Buteanu și celorlalți că *eu cu nici un preț pace cu ungurii nu voesc*, nu fac! Voesc a muri în luptă, ca și tine, sau luptând a-mi deschide cale până în Țara Românească, dară de tractate în aceste împrejurări, nici vorbă!

Axente...
intransigent

Mi-a încredințat între patru ochi și un secret, pe care eu l-am împărtășit singur lui Buteanu.

Dragoș se reîntoarce în munți. — Între frământările în dreapta și în stânga, sosi dintr-odată în Abrud știrea că Dragoș în

a doua
conferință
la Mihăileni

3 mai va veni iarăși la Mihăileni. El însă nu va intra în munți, decât însoțit de Iancu și suita lui.

Manifestul
lui Kossuth
(26 aprilie)

În 3 mai așadară ne-am aflat iarăși la Mihăileni în număr mai mare, decât în 26 aprilie, când am avut prima conferință cu Dragoș. Am aflat pe acesta tot în acea casă, în care ne întâlnirăm întâiași-dat. Dragoș cetia cu multă însuflețire și îndestulare internă un manifest, care l-a dat Kossuth în Dobrițin în 26 aprilie, va să zică tocmai în ziua conferinței prime din Mihăileni. În manifestul acesta, pe care-l cetia Dragoș, Kossuth se jura pe toți Dumnezeii ungurești, că el înainte de toate vrea libertatea pentru toate popoarele și că toți aceia, cari vor întârzia de-a-i asculta glasul, vor fi espusi celor mai teribile suferințe.

și

condițiile
sale de pace:

Între condițiunile de pace, ce le-a comunicat prin scrisoare lui Dragoș, amintesc pe scurt următoarele:

drepturi
publice

1) Dacă poporul român va depune armele și se va supune guvernului maghiar (adecă lui Kossuth), atunci el garantează românilor că-i va face părtași la drepturile publice, la libertatea comună în măsură egală cu oricare locuitor din Ungaria, fără deosebire de limbă și religie. Nici mai mult, nici mai puțin el nu le poate da;

limba
română

2) În ceea ce privește limba, el lasă liberă folosință și desvoltare tuturor limbilor și popoarelor; ba mai mult, el garantează dreptul de folosire al limbei române și în comune, și dacă va cere trebuința, statul se va îngriji ca să ridice institute de învățământ în cari se va cultiva limba română;

egalitatea
religioasă

3) Ne mai asigura că afară de rugărilor adresate guvernului prin advocați, acesta va primi rugări în oricare limbă din patrie;

4) Cu privire la religie și la libertatea conștiinței, promitea Kossuth, că preoții bisericii orientale sau greco-orientale, se vor împărtași de sprijinul și ajutorul statului, ca și preoții celorlalte confesiuni;

drepturi
comune...

5) Pe baza egalității de drept, cetățenii de naționalitate română vor fi aplicați fără parțialitate în toate funcțiunile civile și militare, după demnitate și capacitate. C-un cuvânt: drepturi comune, libertate comună și binefacerile comune ale legilor comune;

amnistie
generală
„afară de
Șaguna”

6) Deci dară, dacă poporul român revoltat va depune arma și se va supune, îl va împărtași de binefacerile înșirate mai sus, numai-decât. Kossuth mai spunea că va da amnistie generală tuturor, afară de Șaguna, despre care zicea că a chemat în țeară pe ruși ca să stârpească nația maghiară.

Dragoș, după cum am amintit mai sus, a cetit cu multă satisfacțiune internă manifestul lui Kossuth, cu oratoria-i înăscută a espli-

cat mai multe pasaje din el și a escuzat puternic pe stăpânul său, pentru că n-a putut estinde amnestia și asupra lui Șaguna. După ce fini, își exprimă dorința de-a porni către Abrud, căci îl răsbise foamea, dar Iancu, înainte de-a-l lăsa să plece, a reflectat la armistițiul promis.

Dragoș: Despre armistițiu sunt asigurat prin parola lui Kossuth. Fiți liniștiți, că în toată Ungaria nu s-ar afla un suflet de om care să îndrăznească a compromite pe Kossuth. (Apoi adause cam în glumă:) De nu ași fi eu sigur despre încetarea armelor pe timpul cât voi petrece la voi, nu aș intra așa de liniștit între munți și nu m-aș da așa zicând în mâna voastră.

Dragoș

și

Iancu: Cu această ocaziune așadară se vor ridica vedetele și tot lagărul de aici. Să știi însă, că de se va întâmpla ceva mișelie din partea ungarilor, nu-ți mai duci măselele dintre munți.

Iancu
despre
armistițiu

Dragoș: Ați cuteza voi a pune mâna pe mine? Să știți că pentru cea mai mică vătămare ce mi s-ar face, tot Bihorul s-ar scula asupra voastră.

Iancu: Noi, când am luat arma în mână, ne-am decis a da piept cu toată Ungaria, nu numai cu Bihorul vostru.

— De când l-am privit în primul moment, Dragoș mi-a insuflat o neliniște sufletească, și o presimțire întunecoasă neexplicabilă mă torturează numai când cuget la el — îmi șopti Buteanu.

Neîncredere
...
presimțiri

— Tot asemenea impresiune a făcut și asupra mea și asupra altora, răspunsei lui Buteanu.

Și nu fără temei, căci Dragoș, pe lângă tot darul elocuenței, avea ceva respingător la prima contemplare. Era de statură mijlocie, dar de-o construcție corporală compactă. Avea frunte lată, față rotundă și neagră până la întunecime, ear pe urmele bubatului, săpate adânc în față, era așezat repulsivul, ce nu se poate descrie: mustați negre rari, păr negru, ceva cam creț, și în ochii-i întunecați și pururea vacilători, nu puteai căuta, ca la lup.

Dragoș omul

În sfârșit am pornit către Abrud ridicându-se și lagărul de la șanțurile mai sus-amintite. Dragoș călărea între Iancu și Buteanu, iar eu, ca să nu-mi scape vreun cuvânt din conversațiunea lor, călăream imediat după dânsii.

Împreună
în drum spre
Abrud...

Un incident, în sine foarte neînsemnat, ce mi s-a întâmplat în această călătorie, nu ar avea loc în aceste *Memorii*, dar fiindcă pentru mine și Dragoș a pricinuit urmări foarte fatale, îl voi enara aci.

În drum adecă, ajungând la un pârau cu mocirlă, Iancu, Buteanu și Dragoș au trecut, și Dragoș căutând îndărăt ne făcu semn să încetăm cu caii, ca să nu-i stropim. Noi am și strâns caii în frâne și

Dragoș

și

Moldovan

4 mai:
Conferința
de la AbrudLa prânzul
în cinstea lui
Dragoș...După planul
lui Axente...Consultarea
poporului la
Câmpeni

am stat locului. Calul meu însă fiind mai neastâmpărat, smânci frâul, s-aruncă în mocirlă și, cu toate că ei se depărtase, stropi binișor vestmintele negre și părul netezit al lui Dragoș. La aceasta Dragoș căută îndărăt, îmi aruncă o căutătură care nu se poate descrie, și atunci întâlnindu-ni-se ochii, fără a-mi putea explica cauza, mă cuprinse un rece fior.

Această mică neplăcere, cauzată fără de voie, a fost de ajuns, ca pe lângă toate scuzările făcute în persoană și prin Buteanu, Dragoș să nu-mi dea răspuns la nici o vorbă, la nici o observațiune în tot timpul cât a șezut între munți. Ba din prinsoarea unde am stat de duminică, 6 mai seara, până miercuri noaptea la 1 oară — fără a ni se da o bucată de pâne, ori un picur de apă — i-am espedat 3 scrisori, însă Dragoș nu mi-a dat nici un răspuns.

A doua zi după înțrarea lui Dragoș (4 mai), s-a ținut în Abrud o conferință în casele lui Boeriu, în care partea cea mai mare a cetățenilor din Abrud — deși cu oarecare sfială — s-au declarat pentru pacea cu ungurii.

După conferință, s-a dat în onoarea lui Dragoș un prânz strălucit la casa lui Șuluț Simionuț. Stăpânul casei a ridicat paharul întru sănătatea aducătorului păcii, iar Dragoș, uitând pe-un moment unde se află și cu cine are de-a face, ridică paharul în sănătatea lui Kossuth. Această cutezanță a lui Dragoș îl făcu pe lancu să se ridice în sus și încrețindu-și fruntea după obicei, ca un leu rănit căuta împrejur, și nimenea nu îndrăsni a da vrun semn de complăcere la toastul ce se ținu pentru Kossuth. Dragoș se vedea opărit, dar fără a se confunda, prin darul său de vorbire substitui varie obiecte de conversare. Între altele își descoperi dorința de-a schimba galbini, întru dovedirea că a fost tocmai la fântâna aurului. Chiar și numai atâta a fost de ajuns ca cei de față să se întreacă a da bani în schimb pentru bancnote kossuthiane.

— Suntem pierduți! zisei către Buteanu, lângă care ședeam.

— Ba nu! răspunse Buteanu, căci noi vom apela la popor, cum am făcut pe Câmpul Libertății, și aceștia vor rămâne cu bancnotele; Dragoș va merge fără de rezultat, pe unde a venit, iar începându-se ostilitățile, noi ne vom apăra, până vom putea, și ajungând lucrul la extrem, vom urma după planul lui Axente.

Această apelare la popor s-a și făcut, ținându-se două adunări numeroase, una în capul Abrudului de către Corna, și alta în Câmpeni. În adunarea din 5 mai de la Câmpeni, Dragoș vorbi în două rânduri poporului, și cu mare foc și îndrăsneală a pus o mulțime de batjocuri pe casa domnitoare și a promis locuitorilor că le va da

bani și victualii, dacă se vor supune ungarilor. Adunarea aceasta s-a dizolvat fără de-a avea vrun rezultat pozitiv.

A doua zi, duminică în 6 mai, s-a ținut o altă conferință în Abrud, tocmai pe când se lățiseră faimele că din trei părți se apropie trupe ungurești, pentru a străbate la Abrud și la Câmpeni.

La Abrud.

În ziua aceasta Iancu a sosit foarte târziu de la Câmpeni, din care cauză conferința nici nu s-a putut deschide, decât după-amiază între 4-5 ore, când ne-am adunat în biserica reformată din piața Abrudului. Conferința aceasta a fost foarte viforoasă. Audacia ungarilor ajunse până la obrăznicie, așa încât preotul catolic, pierzându-și mințile, sbiera ca un turbat ca românii să depună numaidecât armele la o comisiune, ce se va numi acum; ba, zise el, precum românii au căutat armele până și în fântâni la unguri, așa să procedă și aceștia acuma. Iancu, ca un Jupiter-tonans, amenințând striga că despre așa ceva s-ar putea vorbi numai atunci când românii ar avea garanție destulă că ungurii încă vor desarma și nu-i vor ataca pe furiș ca tâlharii.

Conferința
a fost
viforoasă...

Confusiunea creștea văzând cu ochii; nimenea nu mai putea impune adunării, nici Iancu, nici Buteanu, nici Dragoș. Ba de nu aveam câte-un pistol la brâu, poate că preotul catolic, în furia lui, ar fi provocat conflicte funeste, fiind maghiarii în majoritate precum-pânitoare. Puțin mai târziu am conchis de-aici, că maghiarii au trebuit să fi fost înștiințați pe sub mână despre mișcarea lui Hatvani și despre năvălirea trupelor maghiare asupra românilor, cari crezând pe-un moment perfidului Dragoș, erau neapărați și neconcentrați în coloane de luptă.

Năvălirea lui Hatvani în Abrud... — Pe când disputele s-aprinseseră la gradul suprem, și când confusiunea era mai mare, începu a se amesteca ziua cu noaptea. În biserică se simțea lipsă de luminări.

Într-acestea întră pe ușă o servitoare, făcu lui Iancu un semn, la care acesta dispăru așa-zicând neobservat. După Iancu ieșiră frații *Corcheș* și *Clemente Aiudanu*, ear noi ceilalți am mai continuat cu disputele înfocate, până când văzând că Iancu nu se mai reîntoarce, neodihna mi se urcă la gradul cel mai înalt. Îmi făcui loc până la Buteanu, care sta în oarecare depărtare de la mine, l-am tras de vestmânt și am eșit și noi.

Afară abia se mai cunoștea ziua. Oamenii alergau în sus și în jos strigând: „vin ungurii!” Hatvani adevărat năvăli în Abrud în fruntea unei oștiri de 1 500 de oameni și trei tunuri. Ungurii din Abrud,

Hatvani... cu
1 500 de oa-
meni și trei
tunuri

cam 500 de inși înarmați, se aliară cu oastea lui Hatvani, începând să desarmeze pe toți românii din Abrud.

Simțind marea primejdie de moarte, eu am alergat numaidecât la cuartirul lui Buteanu în școala română. Aici servitorul lui îmi spuse că Iancu, ieșind din biserică, s-a urcat pe cal, a bătut în fereastră lui Ivanovich (comandant militar), acesta încă s-a urcat pe cal și 4 inși au alergat în galop către Câmpeni.

— Pe cai și la Câmpeni! îmi zise Buteanu.

— Așteaptă numai atâta, până îmi voi aduce armele și straița cu scrisorile de la cuartir, i-am răspuns.

În fugă mare am alergat de la școală către casele popii din Isbita, unde eram încuierat. Când am ajuns însă la capătul uliței strâmte, și am dat în piață, a trebuit să-mi moderez pașii, ca să nu-mi atrag prin fugă vreun glonț, căci prin piață erau mestecați cetățeni cu soldați, iar eu preferiam să cad în luptă fătășă, decât pușcat din întâmplare.

Am ajuns în pace la cuartir, mi-am luat straița, pistoalele, și sabia am ascuns-o subsuoară. Când am dat să ies din casă, artileria și o mulțime de călăreți erau postați în poartă, și ungurii din loc cugețai că vreau să răstoarnă orașul cu „*éljen*”-uri.

Nu era modru de a putea pătrunde cu armele; mă întorc, mă urc pe trepte în sus și-mi așez armele în horn, ceea ce putui face, căci cuptorul era stricat. Fiind vorba de moarte ori de viață, îmi reculeg toate puterile, ies pe poartă și, cam pe lângă păreți, îmi fac loc și ies prin piață până la școală. Mi se păru că am șezut un secol. În acest timp Buteanu putea fugi, dar inima lui cea nobilă nu l-a lăsat, ci m-a așteptat.

Ne aruncară toți trei pe cai, îi strângeam din pînteni, dar abia am trecut pe lângă 5-6 case, și auzirăm strigătul maghiarilor, cari se încuierau pe acolo. Tot cu acea repeziciune ne-am reîntors, ne-am dat jos de pe cai și am alergat la Dragoș.

.

Pe o uliță laterală, am ajuns la Boeriu, unde era încuierat Dragoș. Aici era plină casa de prefecți și tribuni, pe cari îi ajunsese aceeași soartă ca și pe noi. Între alții era și domnul *Adrian*, fost mai târziu ministru în România, apoi un tânăr boer cu numele *Vițian*. Mai departe prefecții *Dobra*, *Botteanu* (el se scria *Bottyán*), vice-prefectul Nicolau *Mureșianu*, tribunii *Andreica*, *N. Begnescu*, *Alesandru Arpadi*, *Simion Moga*, *Molnar* (pe care îl pușcă Hatvani în 8 mai).

Intrând în casă Buteanu luă aspru la răspundere pe Dragoș, făcându-i cele mai grele imputări și apostrofându-l de trădător.

Iancu
în galop spre
Câmpeni...

Abrudul
în vâltoare

La casa unde
se afla Dra-
goș... erau și
Adrian și
Vițian din
România...

Buteanu
înfruntă pe
Dragoș

Dragoș, în confusiunea sa, nu putu zice alta spre consolarea noastră decât că pe Kossuth nime nu-l poate compromite în nimbul său.

— Ai avut o purtare infamă și nu meriți decât blăstemele noastre și ale cerului! îi zisei eu.

Într-aceasta bătură la ușă și întrară 5 ofițeri maghiari. Pe cel dintâiu îl agrăi Dragoș zicând: *ugy-é őrnagy úr, az országot és annak kormányozját senki sem fogja compromitálni?* (Așa e, d-le maior, că nime nu poate compromite țara și pe guvernatorul aceleia?) *Nem!* (nu!) fu răspunsul rece al ofițerului.

Aici am gătat! Între cei de față unicul eram îmbrăcat în vestmin-te românești (țărănești). Ca să nu fiu observat, nu m-am putut apropia de Buteanu, ci m-am retras în odaia laterală, și am mai ascultat puținel. Apoi cu N. Mureșianu și cu Arpadi am ieșit în cuină, de acolo în uliță și pe urmă la cuartirul lui Buteanu, sperând că el ne va împărtăși cele întâmplate.

La locuința
lui Buteanu

Aici, fără de-a aprinde lumina, am conceput planul ca, sosind Buteanu, să o luăm cătră Câmpeni, pe vreo cărare, care el, ca abru-dean, negreșit că trebuia să o știe. Arpadi era optimist și nu se unea cu planul acesta, zicând și visând că lancu va depune armele, ca mâne românii vor trimite deputațiune la Kossuth și alte ilusiuni, pe cari le lua din creierii și gura lui Dragoș.

La jumătate pe 12 ore sosește Buteanu, însă, fără a zice un cuvânt, se trânteste pe pat, se razimă cu spatele de părete, își așează mâinile pe palme între genunchi. Consternațiunea lui era atât de mare, încât lungă vreme nu am putut scoate cuvânt din gura sa.

I-am împărtășit planul meu de mântuire, zicându-i: Măi omule, am așteptat după tine, ca să vii și să mergem împreună; n-am voi să răsplătim bunătatea și nobleța ta mergând și lăsându-te aici în gura morții.

La aceasta Buteanu se sculă, scoase o cheie, deschise un cofer și luând din el niște vestminte îmi zise:

Hotărârea
lui...

— Moldovene, tu singur ești cu cioareci, călțuni, șerpar etc.; acest port și aseară a fost prea băcător la ochi; în aceste vestminte, îmbracă-te și la mântuire să nu ne gândim, căci vedetele dușmanilor sunt așezate deja în jurul Abrudului. Știu că lancu nu va depune armele, cum crede Dragoș și ungurii, dar rezultatul încercării lui e dubiu, căci trupa care a intrat astă-seară e numai avant-garda trupei ce va urma mâne. Ce știi și mai sigur e, că îndată ce se va arăta oștire românească, noi vom fi cei dintâiu jertfiți. Dar cu toate acestea, nu putem fugi, căci noi numai în direcțiune cătră Roșia am

putea scăpa, dar tocmai punctele aceste sunt cele mai întărite, și încă la toate posturile sunt împărțiți maghiari din loc, cari sunt cunoscuți cu toate potecile.

Destinul lui
Buteanu...

Poate că acesta a fost destinul lui Buteanu!

Începu să ne cuprindă descuragiarea. Toată noaptea nu am durmit. Am petrecut-o când grăind vorbe nearticulate, când oftând, când sărind în sus și preumblându-ne prin odaie, ca oamenii nebuni.

trimiși la
Iancu

Dimineața la 7 ore, un cetățean din Abrud a venit la noi și a invitat pe Buteanu să se înfățișeze înaintea lui Hatvani. Peste o jumătate de oră el se reîntoarce cu faima că doi inși trebuie să meargă c-o epistolă la Iancu și să-l invite la Abrud.

— Am cugetat să mergi tu și cu Andreica, îmi zise Buteanu. Cel puțin să-ți mântuiești viața pentru alte întâmplări, căci este lipsă de tine; am și dat ordin lui Iacob, să gătească caii.

Când am ieșit să pornesc, Andreica cu Begnescu erau cu mâinile pe frâne. Voiam să iau calul din mâinile lui Begnescu, dar el îmi reflectă: „în zadar a zis Buteanu, căci *salvus conductus* e la mine, și nu-l dau“. Buteanu, care era între noi, puse mâna pe mine și-mi zise:

— Eu Ț-am zis să mergi, și iară eu îți zic să rămâi, că la noapte, de-am ști că ne pușcă când vom ieși din casă, totuși vom fugi.

Eu, lângă
Buteanu

Călăreții se depărtară... Am căutat lung după ei și am reflectat amicului meu că și lor li-e scumpă viața, ca și nouă. Buteanu mă deoblegase prea mult cu bunătatea lui, decât să-l pot părăsi în executarea planului de fugă — căci de nu era el mai înainte, muream de foame în Abrudul cel lăudat de ospital.

La noapte dară să fugim! Însă cât este de lungă o zi de mai, o știe numai acela care a trecut prin astfel de momente critice și mari. Apoi câte întâmplări necalculate nu trag dungă peste propusurile și planurile omenești!!

Buteanu la
Hatvani...

După-amiază Buteanu fu invitat iarăși la Hatvani; de astă-dată însă printr-un soldat. La 2 ore Buteanu se reîntoarce alb ca peretele.

— Ce-i nou, frate?

— De nu va veni Iancu în răstimp de 1 oră, mă face pe mine răspunzător de orice s-ar întâmpla din partea românilor. Mi-a cerut și armele.

Că ce mare impresiune a făcut asupra lui Buteanu convorbirea lui cu Hatvani am judecat din împrejurarea că și-a luat orologiul cu lanțul de aur și două stufe în preț, cum zicea el, de câte 60 galbeni una, și le-a dus de le-a depus la protopopul Tobiaș.

Pe la 4 ore ne pomenim cu 3 husari (aceștia aveau numai uniformă de husari, dar fiindcă nu aveau cai, făceau cu carabelele lor de serviciu de pedestri), cari au venit să ne viziteze de arme. Ei luară trei pistoale și două săbii ale lui Buteanu, cu cari arme unul dintre ei se depărtă, iară doi rămaseră în casa de dinainte, proprie în școală, spunându-ne că la cea mai mică încercare de fugă *vom fi împușcați prin cap*.

Eram adecă arestați la porunca lui Hatvani.

Dar cu toate acestea, planul de fugă ne preocupa încă și mai puternic, deși piedecile erau acum mai mari. De n-am putea ieși pe ferastră — ne ziceam — ori de straja soldaților, cari erau îndesuiți în pritvarul protopopului, ținând vardă, atunci ne putem esecuta planul numai sugrumând fără sgomot pe acești doi soldați.

Alternativa din urmă ni se părea mai sigură, pentru că ieșind pe ușă, un palant (stobor) înalt de scânduri ne scutea de vederea celor ce din întâmplare ar fi trecut pe uliță. Afară de aceea, între capul grajdului și privada școalei, era un spaț strâmt, pe unde ne puteam strecura în cîntirim, până vom răsufila și ne vom reculege. Statorirăm dară așa:

La cioarecii mei, aruncați într-un unghi al odăii, aveam un amnar de-o mărime estreaordinară, așa încât prinzându-l în mână, îmi umplea pumnul ca un mănunchi de sabie. Ca să ni se încuragieze consoții, eu luasem asupra mea sarcina ca cu ajutorul acestui amnar să toc în cap pe unul dintre husari; pentru a-i face apa celuilalt, se hotărî Nicolau Mureșianu. Ceilalți încă nu vor sta cu mâinile în sân. Deci punct la 12 ore, sau când vom simți că orașul e mai liniștit, vom așterne la pământ, fără sgomot, pe acești doi husari, vom ieși deocamdată în strâmtoarea dintre grajd și privadă, de aici vom sări în apa Abrudului și, corliți până în grumaji, ne vom trage pe apă la vale, până vom ieși din raionul soldaților maghiari; acolo vom sări pe uscat și vom străbate până la Câmpeni.

Arpadi se învoise cu acest plan, chiar și numai din frică că de nu va fugi, tot îl vor împușca ungurii pentru că nu ne-a denunțat. Buteanu însă era de tot debelat la început, după aceea își recăpătă curagiul și rezoluțiunea și zise:

— Numai de nu ne-ar duplica soldații, ori de nu ne-ar strămuta în prinsori separate.

Nu s-a întâmplat nici una, nici alta, dar planul totuși nu ni l-am putut esecuta, pentru că tocmai în acea seară, fiind lună plină și fără leac de nor, lumina ca ziua, încât nu am fi putut face un pas neob-

Arestați din ordinul lui Hatvani, dar... plănuiam evadarea...

„Planul nu l-am putut esecuta”

servați, cu atât mai vârtos că pe ulițe patrulele nu s-au liniștit un minut toată noaptea.

Ce a făcut
Iancu între
timp:

Pe când se petreceau aceste cu noi, este de interes să vedem că ce a făcut Iancu, care, după cum am spus mai 'nainte, anunțat fiind despre planul maghiarilor, a alergat la Câmpeni.

8 mai:
dispoziții
strategice

În 8 mai, după ce Iancu a răspuns lui Dragoș — care avu cutezanța să-l provoace a depune armele — că între români și maghiari numai sabia va hotărî, a adunat poporul și i-a cuvântat, cum numai el știa să cuvânteze, îndemnându-l și încurajându-l pentru o încercare decisivă. Iancu mai luă încă o dată jurământul poporului, și-a poi îl împărți în șase coloane, destinând fiecărei coloane pozițiunea ce avea să ocupe. Pe vice-prefectul Simion Groza îl trimise să ocupe pozițiunile de la Stiuț. La Cernița a fost rânduit tribunul Corcheș, iar mai spre drumul de țară tribunii Aiudan și Rusu au ocupat înălțimile deasupra la niște mori. În centru era dispus harnicul vice-prefect Vlăduț, având lângă el și pe căpitanul Ivanovich.

Hatvani
înregistrează
pierderi

Observând inamicul că în modul acesta i se închide drumul, pentru a putea să-și țină deschisă o cale către Brad, de unde la timp de nevoie să poată primi ajutor, atacă aripa lăncerilor noștri de către Cernița. Însă tribunul Aiudanu l-a respins și l-a pus în fugă către Abrud. Tot în aceeași zi Hatvani a trimes două companii către Roșia, unde ocupase pozițiune tribunul Andreica. La aceste două companii s-au aliat și maghiarii din Roșia și au năvălit asupra lui Andreica, dar nici aici armele lui Hatvani n-au avut noroc. Andreica se năpusti cu toată forța asupra inamicului, și-l aduse în încurcătură. Românii au împresurat o companie a inamicului și au nimicit-o aproape de tot. Câtiva dintre ei au reușit să scape, au intrat în Roșia, și pentru a-și răsbuna de pierderea suferită, au început să dea foc la casele românilor. Inimicul pierdu mulți morți și răniți în aceste atacuri, și Hatvani, în furia lui, a poruncit să fie stânși prin glonț, în piața Abrudului, mai mulți români.

9 mai: Iancu
a început
atacul...

Dimineața în 9 mai. Iancu a ținut un așa-numit consiliu de război, cu prefecții Vlăduț și Balint. În acest consiliu ei au hotărât ca după-amiazi în aceeași zi, să se dea un atac general asupra oștirilor dușmane. Putea să fie cam 3 ore după-amiazi când însuși Iancu, punându-se în fruntea aripei stânga, a început atacul. Coloana tribunului Andreica a năvălit cu atâta putere asupra dușmanului, încât acesta a fost silit ca, în scurt timp, să fugă până dinaintea orașului. Tot astfel înaintară și cele trei coloane din aripa dreaptă. Între acestea centrul sub conducerea lui Vlăduț încă începu să-și facă cu multă bravură datoria. Vânătorii lui respinseră cu succes pe tiralerii

inimicului, el însuși se puse în fruntea lăncerilor și se aruncă asupra oștirilor dușmane c-un rar eroism.

Era de câtră seară. Focul luptei se încinse cu furie din ambele părți. Hatvani, ajuns în strâmtoare, se refugie în oraș, unde românii îl închiseră ca într-o cușcă.

Acum să reviu la soarta noastră, a celor arestați.

În 8 mai pe la 11 ore înainte de amiază, noi am zărit pe fereastră cetele române pe culmile munților de câtră Vulcan. Când ele înaintau am auzit în oraș că se bate alarma și a ieșit oștirea maghiară asupra românilor. Curând s-au reîntors cu mare bucurie în Abrud, dar aproape în acel moment sosi știrea de la Roșia că acolo au învins românii. Pe-un căpitan care venea după ajutor la Abrud l-au împușcat dintr-o tufă.

Faima aceasta într-atâta înfurie pe Hatvani, încât a escortat pe Buteanu îndată dintre noi, prin doi soldați, și-l puse în arest separat în lanțuri, iar imediat după aceea împușcă dinaintea bisericii și la vederea noastră pe tribunul Molnar.

Sângele ni se încheagă în vine, planul nostru de fugă a dispărut, și moartea cu arma în mână n-am fi schimbat-o pentru toate bunățile lumefști.

Pe lângă toate acestea veni abia și seara. Foamea nu o simțeam, dar simțeam în trup o slăbiciune și amețeală care pune la îndoială orice încercare de mântuire. Scrisei lui Dragoș o epistolă, în care l-am invitat că dacă mai este un picur de simț de onoare în el, să ne cerceteze, ori cel puțin să dispună a ni se trimite o bucată de pâne, că nu mâncasem de duminecă de la amiază, și totodată să mă încunoștiințeze despre soarta amicului meu Buteanu. Epistola i-am dat-o lui Iacob, servitorul lui Buteanu, care s-a furișat la fereastra noastră.

Dar Dragoș nu mi-a dat nici un răspuns, iar Iacob reîntorcându-se, ne-a adus știrea îngrozitoare că pe *Dobra* într-o atâta l-au torturat honvezii în arest, încât a fost silit a sări din a doua contignație pe pardoseală în uliță, unde a fost ucis de mai multe împușcături.

De sine înțeles că în astfel de împrejurări noi am fost siliți să rămânem în arest atât marți noaptea, cât și miercuri toată ziua. Miercuri seara însă, ca și când Dumnezeu ș-ar fi făcut milă de suferințele noastre, un nor gros a pus stavilă razelor lunei. Iacob ne-a procurat de la protopopul Tobias o pâne și nu știu de unde o cupă de silvoriu. (Pe acest om l-am tractat singur cu numele de botez, pentru că celălalt nume nu mi l-a spus nici el, nici Buteanu. Era însă patriot ca acest din urmă și, ducând un rol de agitator în patria sa,

Arest în lanțuri pentru Buteanu și executarea lui Molnar

O scrisoare către Dragoș,

fără răspuns
Dobra ucis

„noi
rămânem
în arest“ ...

fugise și el aici și făcea la Buteanu pe servitorul, ear în pericole pe amicul rezolut, căci el era totdeauna lângă dânsul.) Cu pânea și cu silvoriul adus de Iacob ne-am restaurat puterile fizice și nu așteptam decât momentul decisiv.

Evadare,

Pe la 11 ore noaptea, un foc mare se văzu către gura Roșiei. Soldații care ne păzeau priveau înspăimântați din pridvar focul. Iacob apăru sub fereastra noastră și, fără a fi observați, am ieșit pe fereastră toți trei, și pe lângă biserică am apucat în cimiter.

Văzându-ne scăpați, fugeam fără răsuflăt în direcțiunea din câtrău sburau gloanțele românești, căci maghiarii, spre norocirea noastră, se retrăsese din acea parte. Fuga însă n-a ținut mult, căci gloanțele fluierau așa de des pe la urechile noastre, încât am fost siliți a reîntoarce iarăși în cimiter, unde am aflat scut de gloanțele românilor pe după pietrele mormintelor.

ciocniri,
atacuri...

De aici vedeam în două direcțiuni focurile puștilor, pe culmile de câtră Cernița și la Stiurt, de unde pricepeam că românii înaintează și ungurii se retrag în Abrud, iar la spatele noastre se auzeau strigătele de bucurie și amenințare ale românilor.

Cuvântarea
lui
Hatvani...

În scurt timp nu am mai văzut să dea ungurii nici un foc, ci am auzit în piață ieșind din niște plămâni tari o cuvântare. Hatvani își însuflețea soldații și provoca pe locuitorii din Abrud să-l însoțească, mântuindu-și deocamdată viața; el îi îmbărbăta să nu poarte nici o frică până vor vedea sabia maghiară în mâna lui maghiară.

După aceasta urmă o tăcere și după aceea un zgomot mare, din care am priceput că maghiarii vor să se retragă în masă către valea Cerniței.

Tot Abrudul se părea că e un mormânt și că spiritul morții planează asupra lui. Nu se auzea nici un cuvânt, nici o mișcare. Peste un pătrar de oră se desvoltă pe valea Cerniței un foc vehement din puști și tunuri, se auzeau strigătele românilor: „Înainte feciori, cureți la vale! dați pe moarte, că acum sunt ai noștri, între smerii-n ei!” Iară ungurii strigau: „*Pusztulunk, mind elpusztulunk! Visza, visza!*” (Ne prăpădim, toți ne prăpădim! Îndărăt, îndărăt!)

Ploaia începu a picura, se făcu întunec mare, cum doream noi. Din zgomotele ce se deșteptară acum și veneau la noi din piață, conchideam că o parte din unguri s-au reîntors, dar nu toți, căci focul pe valea Cerniței tot curgea depărtându-se.

Peripeții

Pe ulița cea strâmtă, unde fuseserăm noi arestați, veneau în cea mai mare tăcere cete de câte 3–4 inși și dispăreau prin curți. Ne cuprinse dorul de-a pune mâna pe arme, și ocasiunea era minunată. Nefiind în cimiter monumente de mărimea ca să ne poată da scut în

apropiere unul de altul, steteam despărțiți. Arpadi s-a fost pierdut, fără de a ne putea explica când și unde.

Favorisați de întunecime, ne coborâm cu N. Mureșianu în curtea protopopului, luăm în mână doi pari puternici și ne postim sub poarta boltită a casei parohiale. Nu a trebuit să așteptăm nici un minut și vin trei inși. Le sărim înaintea cu parii ridicați, provocându-i: *le a fegyvert!* (jos arma). Ei aruncă jos puștile și dispar. Abia am aruncat parii și am luat puștile și iată că mai vin doi, cu cari am procedat asemenea. Unul din ei era dr. Szentpéteri, celălalt tocmai husarul care ne-a păzit; el era împușcat ușor prin falcă, ne-a cunoscut și ne-a cerut scutul.

— Îl vei avea, că te-ai purtat cu noi uman, i-am zis.

Tocmai era să plecăm cu armele luate și cu bietul prinsonier, când iată că mai zărim o fantomă neagră, abia gâfâind în fuga mare. Eu îi ies înaintea cu pușca întinsă... Și ce să vezi?... Era Dragoș, având în mână o pușcă cu două țevi.

— Domnule Dragoș! i-am zis. Deși te-ai purtat cu noi în chip perfid, deși ne-ai trădat maghiarilor și cu toate că mi-ai condamnat trei epistole scrise în gura morții, totuși vino cu mine, să-ți mântuiesc viața, că acesta singur eu o pot face, din câți oameni vor fi azi în Abrud.

Aveam de cuget să-l ascund, dimpreună cu husarul meu prinsonier, în podul școalei, până va intra lăncu în oraș.

El se apropie de mine, îmi caută în față, căci după port nu mă cunoștea, fiind acum îmbrăcat cu vestmintele ce mi le dase Buteanu. Dragoș recunosc pe prefectul care îl stropi cu mocirlă. Însă sau din antipatia ce a fost suscept omul acesta asupra mea, sau pentru modul neatrăgător al agrăirei mele, n-a avut încredere, ci fără a-mi da un cuvânt ca răspuns, a dispărut în întunecime cu armă cu tot.

Alte două figuri... D-l Ioan Boeriu fugea cu capul gol.

— Ce-i domnule?

— Nu mă întreba, frate! Muierea cu doi copii și cu cumnata-mea au trecut cu trăsura — de nu i-or fi împușcat — în Ungaria. Iar eu precum mă vezi.

— Ce știi de Buteanu?

— Pe Buteanu, ferecat în lanțuri, l-a pus Hatvani pe roatele dinainte ale tunului și l-a dus cu sine...

O altă figură era Arpadi...

Se făcuse bine ziua și încă nici un român n-am văzut să între în Abrud. Dorul de a-mi redobândi straița cu scrisorile și armele nu-mi da odihnă. Mureșianu nu voia să mă însoțească, căci era cam

Întâlniri
neașteptate:

cu Dragoș;

cu Ioan
Boeriu;

și

cu Arpadi

atacat la sănătate. Mi-am luat inima în dinți și m-am dus singur. Când am ajuns la capătul ulicioarei ce dă în piață, mi se arată o privești împunătoare. Mai la toate casele fâlăiau flamure tricolore maghiare. Pe uliți ici-colo câte-un cadavru de-al românilor împușcați, în colo nici un suflet de om. Mi se părea că mă îngrozesc de mine însumi. Am rămas încremenit locului, până când un călăreț maghiar care venise în fugă desperată asupra-mi, m-a deșteptat. Întind arma goală asupra lui și strig: jos de pe cal! Omul meu se dă frumos jos și fuge într-o curte, iar eu mă urc pe cal și fug la școală. Pe cal era un sac desăgît plin cu umplături (fișaguri). Îmi încarc pușca și plec a doua oară, dar acum cu mai multă precauțiune.

Tocmai când era să intru în casele popii din Ișbita, chiar din fereastra cuartirului meu se descarcă asupra mea două pușcături. Fiind însă tare aproape de fereastră, nu m-au nimerit. Abia dau îndărăt, și de lângă biserica catolică mă întâmpină altă descărcătură. Văzând că e primejdie, am apucat pe-o uliță strămtă care ducea tot în direcțiunea unde era școala. În capul uliței mă întâmpină o ceată ca de 12 lănceri și mă provocară să depun arma.

— Eu nu depun arma, fraților, că sunt român ca și voi. Dar să nu intrați încă în Abrud, că ungurii pușcă pe ferestri, ci veniți cu mine la protopopul, până se vor mai aduna românii.

Ei m-au condus pe după niște grădini la școală. În drum ne-am familiarizat laolaltă, și abia acum mi-a venit în minte că eu sunt îmbrăcat ungurește.

Am intrat în școală să-mi iau vestmintele românești. Aici am aflat pe domnul Adrian plin de îngrijiri, că-l vor omorî românii.

— Domnule, tocmai era să arunc aceste vestminte, dar tot voi rămâne cu ele, căci eu sunt mai cunoscut. Îmbracă d-ta vestmintele mele românești — i-am zis — și de români nu purta frică.

Apoi am chiămat ceata mea de lănceri cu care făcusem cunoștință, le-am arătat pe Adrian și le-am spus că dânsul încă e român de-ai noștri. Ei au zis că dacă e de-al lui Axente, atunci „vivat, să trăiască!”

Stând noi în pridvorul școalei, vine Șuluț Simionuț, mă cheamă la o parte și-mi comunică că Dragoș e ascuns la el în pivniță și se roagă de întrepunerea mea.

— Domnule, acum e prea târziu, i-am zis. Afară de aceea ar fi un lucru primejdios a-mi espune tocmai acum oamenii, când ungurii ne-ar pușca de pe ferești, ca pe niște câni.

Într-aceea sosise și Vlăduț cu o ceată de români înarmați, iar după el Balint.

Înapoi
de unde
evadasem

Reîntâlnire
cu Adrian...

Dragoș cere
protecție...

Pe când ne îmbrățișam în curtea parohială, din piață se auzeau pușcături, ca dintr-o bătaie formală. Am alergat cu toții până la capătul uliței, în piață ungurii pușcau pe ferestri, iar românii în cete de câtră 20–30 inși năvălesc asupra caselor, sparg porțile. Ungurii parte săreau de frică pe ferestri, parte îi isbeau românii cu bolovani în uliță, unde îi măcelărea poporul înfuriat.

măcelul...

De-odată ne atrag atențiunea niște răcnete cumplite ce se auzeau la spatele noastre. Alergăm cu toții într-acolo. În curte la Șuluț Simionuț, mai mult de 100 de lănci se vedeau ridicate, fiecare ar fi dat într-un centru, dar nici unul nu putea da. Tocmai atunci omorâu pe Dragoș.

Omorârea lui Dragoș...

Cei ce au fost aproape de el spun că Dragoș cerea grație, zicând: „Fraților, lăsați-mă numai una să vă spun, apoi omorâți-mă”.

Peste un pătrar de oră i-am văzut cadavru pe-o dălmă de gu noi la poarta sus-pomenitului domn. Ucigătorii lui au aflat la dânsul 315 galbini. Unul a venit la mine cu 15 galbini spunându-mi că, în considerațiunea suferințelor mele, mi-a făcut și mie parte din averea lui Dragoș. Eu însă i-am reieptat cu indignațiune și l-am muștrat.

După moartea tragică a nefericitului Dragoș, a sosit abia și Iancu în Abrud. El a ținut o cuvântare la popor, care o sfârși așa: „Atât v-ați purtat de bine, încât ar trebui să vă sărut pe toți, dar că ce ați omorât pe Dragoș, mi-ați întristat inima de moarte”.

Iancu condamnă uciderea făptuită,

Poporul începuse a face escese, și tocmai atunci se lățise fama că Kossuth încă se află în Abrud. Ca turbați se aieptară pe toate ulițele și prin toate casele. Iancu, Balint, Vlăduț și alții mai cunoscuți umblau călări, ca desperații, pe toate ulițele, ca să-i aducă la ordine. Abrudul a luat foc din toate părțile, nimenea nu mai avea respect, nimenea nu mai era sigur de lance.

ca și excesele

În aceste momente de supremă necesitate, a sosit viteazul și neînfricatul Axente cu batalionul său, și lui i-a succes să pună capăt la jaf, omor și incendiu. Numai glasului puternic al lui Axente, numai influinței și energiei lui de fier se poate mulțami că Abrudul a scăpat de totală nimicire, și dacă el n-a putut să ia parte la succesul românilor în luptele de la Abrud contra lui Hatvani, are meritul și mai frumos de a fi pus frâu poștei de răzbunare cumplită și să scape aproape jumătate orașul de ruină.

Axente a reușit să pună frâu răzbunării lor...

Hatvani, văzându-se frânt și decimat în înțelesul strâns al cuvântului, porni către Cernața, spre a se refugia la Brad. În drumul acesta, în care a luat cu sine mai multe familii fruntașe maghiare din Abrud și câteva familii române, apoi și pe Buteanu, a fost atacat

de români, cari îl observară, și mulți maghiari din Abrud își aflară astfel moartea.

16 mai:
revenirea lui
Hatvani la
Abrud

Hatvani, ca să se țină de promisiunea ce-a dat-o maghiarilor, că în trei zile se va reîntoarce iarăși, și-a strâns rămășițele armatei sale și-a format două batalioane nouă în Zarand, la cari a mai adaus încă câteva companii de secui, și în 16 mai veni iarăși la Abrud. Românii, după victoriile din zilele trecute, se respirară prin sate, și astfel neputându-i opri îndată calea, el intră nesupărat în Abrud. Îndată ce noi am primit știre despre aceasta, lăncu a dat ordin că românii să fie chemați la nouă lupte contra inamicului, care dispunea de-o forță considerabilă aproape din 3 000 de oameni. Vlăduț a ocupat punctele de cătră Buciumani și Corna, la Stiurț se postă Simion Groza, iar cătră Cernața ocupasem eu pozițiunile dimpreună cu Aiudanu, Botteanu și Rusu.

17-18 mai:
luptele sunt
îndârjite

Astfel așezați gata de luptă, în ziua următoare (17 mai) lupta curgea aproape la toate punctele ce le ocupau românii. Mai vehementă și mai furioasă era aripa mea dreaptă cătră Cernața. Lupta aceasta a ținut până târziu noaptea, când ne-a succes a respinge pe inamic în oraș, cauzându-i pierderi însemnate. În cealaltă zi (18 mai), ea s-a continuat iarăși cu multă vehemență, mai ales spre Roșia și Corna, de unde fiind respins, după-amiazi Hatvani a năvălit asupra noastră cătră Cernața, concentrându-și aproape toate forțele. Dar în zadar, căci noi am bătut și respins iarăși pe dușman, și mai ales popa Groza de la Stiurț s-a încăierat tare cu honveții, pe cari i-a scărmanat rău, respingându-i.

19 mai: ata-
cul general
și definitiv

Pe 19 mai ne-am decis a da un atac general și definitiv. Noi de la Cernața susținusem focul cu multă decisiune și bravură, și de sus de pe cer ne privea soarele, când încă nu încetaram cu focurile, până când inamicul și-a retras parte mare de oștire din linia de foc. În această zi către amiazi, după ce lui Hatvani nu-i succese a devinge aripa stângă de cătră Roșia și Corna, s-a văzut silit a se refugia în Abrud, desperat și turbând de furie că a pierdut și a doua oară lupta de la care spera ocuparea munților noștri.

Răzbunările
lui Hatvani

După ce Hatvani a dat puțin timp de odihnă și răpaos oștirea sale, îndată după amiazi se hotărî a pleca cătră Zlatna. Înainte însă de a pleca ca să-și răsbune, lăsă să fie împușcați mai mulți români, între care și tribunul Morar. În calea lui însă a suferit desastre cumplite și se zice că „După piatră“, Hatvani abia a scăpat pe o cărare strâmtă cu vreo 60 de inși.

La sfârșitul acestui capitol trebuie să amintesc că din partea inamicului au căzut în aceste două lupte aproape 5 000 de oameni.

Și acum câteva cuvinte despre tragica moarte a neuitatului meu amic *Buteanu*, a acestui suflet mare și generos.

După ce *Hatvani* s-a retras învins din prima luptă către *Zarand*, el — cum am zis — a dus cu sine și pe *Buteanu*. Ajungând în *Baia-de-Criș* a fost pus în captivitate. După ce *Hatvani* a pierdut și a doua luptă, el îl luă din *Baia-de-Criș* și-l duse mai departe cu sine spre *Ungaria*. Ajungând la *Josaș*, în granița ce desparte *Ardealul* de *Ungaria*, *Hatvani* a lăsat ca pe genialul și viteazul prefect *Ioan Buteanu* să-l spânzure.

23 mai 1848:

Sfârșitul

tragic

al prefectului

Buteanu

Aceasta s-a și întâmplat în ziua fatală de 23 mai 1849!

Din gură în gură a sburât faima acestei sălbatice barbarii a lui *Hatvani*, până la noi, întristându-ne pe toți și admirând rezoluțiunea cu care — se zice — a murit *Buteanu*. Ultima lui grăire a fost:

„*Mor liniștit, căci a mea moarte este răsbunată de ajuns prin cele două pierderi totale ale ungarilor la Abrud!*”

■ *Vasile Moldovan, Memorii din 1848–49, Brașov, 1895, p. 108–144.*

DOUĂ ÎNCERCĂRI — DOUĂ EȘECURI...

77

JOHN PAGET, MEMORIES

Misiunea lui Dragoș (apr./mai '49). — Înaintea plecării mele din *Debrețin*, fusesem informat despre anumite tratative desfășurate între unii dintre deputații *valaki** români care întovărașiseră *Dieta*, și *Kossuth*. Cu condiția unor concesiuni făcute de guvernul ungar, ei s-au angajat să obțină supunerea *valakilor* față de acest guvern. Majoritatea deputaților *valaki*, în special cei din sud-estul *Ungariei*, rămăseseră credincioși guvernului ungar și deplângeau sincer drumul pe care o apucaseră conaționalii lor din *Transilvania*. Acum însă se străduiau să valorifice această rezistență și totodată să-i înspăimânte pe *Kossuth* și *Szemere* prin relatări exagerate despre forța fraților insurgenți, precum și să le stârnească

Între
Kossuth
și deputații
români
dietali...

* Pentru cei de neam dac din *Transilvania* și *Ungaria* eu folosesc denumirea de *valaki*, pentru cei din *Valahia* și *Moldova*, *valahi* și *moldoveni*. [În traducere s-au păstrat cei doi termeni folosiți de J. Paget: *valak* și *valah* — C.B.]

compasiunea prin descrierea la fel de exagerată a nedreptăților îndurate, făcându-i să-i scoată din starea lor, care e ruinătoare pentru Transilvania. Își închipuiau că ar fi posibil să se îndrepte lucrurile printr-o nouă împărțire a comitatelor, astfel încât populațiile de diferite naționalități să fie despărțite în mod echitabil, când de fapt ele sunt atât de amestecate peste tot încât nu este cu puțință să se evite unii pe alții.

O remarcă importantă...

Trebuie să arăt că atât Kossuth cât și Szemere, ca și ungurii în general, nu cunoșteau îndeustul situația specifică din Transilvania și nu prea știau ce neajunsuri vor crea.

Paget și generalul Dembinski

Am aflat mai întâi despre aceste treburi de la generalul Dembinski. Se vorbea pe atunci că i se va încredința conducerea Transilvaniei, când Bem va înainta în Banat. Deputații valaki, aflând de acest zvon, se așteptau ca el să-și plece urechea la propunerile lor. Bătrânul general, care nu prea avea încredere în relatarea lor, a trecut pe la mine ca să-mi cunoască părerea în această problemă și totodată mi-a vorbit despre concesiile cu care Kossuth trebuia să fie de acord. Valakii au pretins și guvernul le-a promis următoarele:

„Valakii au pretins și guvernul ungar le-a promis următoarele:”

1. Valakii vor fi denumiți pe viitor în toate documentele publice ca o naționalitate distinctă cu numele de români.

2. Guvernul ungar, mânat de dorința ca fiecare națiune din Ungaria să se dezvolte independent, acordă românilor următoarele chezașii.

3. Corespondența diplomatică în limba maghiară se va limita la legislație și la administrarea îndatoririlor publice ale guvernului, în măsura în care sunt esențiale pentru păstrarea unității statului. În administrația comunală, se va folosi limba în care vorbesc majoritatea locuitorilor.

4. În acele comitate sau ținuturi care sunt exclusiv românești sau în cele în care această nație reprezintă majoritatea, limba română poate fi folosită în public, la fel ca maghiara. Procesele-verbale se vor scrie în ambele limbi. Corespondența cu Adunarea Națională, cu guvernul și cu alte autorități se va purta în limba maghiară, cu excepția cazurilor în care se folosesc ambele limbi. În acest caz, corespondența se poate purta și în limba română.

5. În toate școlile existente în prezent și în cele care vor fi înființate pentru români de către stat de acum încolo, predarea se va face în limba română.

6. În caz că se va introduce în tribunalele inferioare sistemul Curții cu juri sau sistemul mărturiei orale, în administrarea justiției va fi respectat principiul stipulat în art. 4.

7. Orice român are dreptul de a prezenta petiții în propria sa limbă.

8. Românii aparținând bisericii ortodoxe se bucură de aceleași drepturi ca și credincioșii celorlalte culte, în privința administrării independente a bisericilor și școlilor. Sunt deci independenți de clerul sârbesc și își aleg liber episcopii, al căror superior poartă titlul de patriarh.

9. În Ministerul cultelor, se va crea un oficiu special pentru problemele Bisericii ortodoxe. Va fi alcătuit în întregime din români de această confesiune.

10. Școlile și bisericile acestei confesiuni se vor bucura de toate drepturile celorlalte religii.

11. Ei vor administra fondurile aparținând fundațiilor bisericilor și școlilor lor.

12. Li se va crea o facultate de teologie specială, la Universitatea din Buda și Pesta.

13. După anunțarea prealabilă a guvernului și obținerea autorizației acestuia, românii se vor putea întruni anual pentru consfățuirii referitoare la problemele religiei și școlii lor, sub supravegherea unui comisar al guvernului, în sinoade mai mici sau mai mari.

14. În districtele unde precumpănitoare este limba română, garda națională va folosi comenzi în limba română.

15. Ei pot fi primiți în funcții publice, ca orice alt cetățean al statului și nu trebuie să li se reproșeze trecutul.

16. Românii care se luptă acum cu ungurii, vor trebui să depună armele la cea mai apropiată autoritate militară sau civilă, în termen de două săptămâni de la încheierea acestui tratat.

17. Guvernul ungar acordă o amnistie completă tuturor românilor care s-au compromis în ultimele evenimente, dar care îndeplinesc totuși aceste condiții.

18. Insurgenții români, după ce-și vor preda armele, vor depune jurământ independenței Ungariei. Cel care nu depune jurământul timp de două săptămâni după încheierea tratatului de pace va fi exclus de la amnistie, la fel ca și cei care nu-și vor depune armele în termenul menționat în articolul 16.

Prin acest tratat, Transilvania ar fi fost complet pierdută în favoarea valakilor, iar dacă s-ar fi adus la îndeplinire, s-ar fi pregătit calea pentru viitoarea separare de Ungaria. Un astfel de document nu putea proveni decât de la persoane care aveau de gând să-și încalce promisiunile de îndată ce li se va prezenta o ocazie favorabilă sau de la unii care nu erau deloc la curent cu situația din Transilvania, astfel încât ar fi fost în stare să sacrifice acea provincie, fără

*Comentariile
lui Paget:
un tratat care
ar fi antrenat
sacrificarea
Transilvaniei*

s-o știe etc. Le-am prezentat această dilemă lui Kossuth și Szemere. Este sigur că a stârnit un dezgust intens în mințile oricărui maghiar din Transilvania în măsură să judece, și în privința intereselor lor, dacă nu și a sentimentelor lor, maghiarilor din acea țară le-ar fi devenit perfect indiferent dacă victoria ar fi revenit rușilor, austrie-cilor sau ungurilor. Nici o soartă nu putea fi mai cumplită decât cea la care îi condamnaseră prin acest act proprii lor prieteni.

Sfaturi date
lui
Dembinski

Când Dembinski m-a informat despre acestea, mi-a spus că înainte de a-și oferi serviciile în Transilvania, dorea să se orienteze în privința posibilităților sale de a ajuta la împăciuirea părților în caz că el prelua comanda. I-am spus deschis părerea mea cum că este o nesocotință să cazi la învoială cu valakii atâta vreme cât aceștia își păstrează armele, precum și că acele condiții propuse de Kossuth ar face țara de nelocuit de către maghiari. Fără să se mulțumească să ceară drepturi egale pentru sine, atât civile cât și religioase, ei, cei fără carte, cei săraci, doreau să-și impună propria limbă maghiarilor înstăriți și cultivați. Doreau ca toate treburile comitatului să se desfășoare în limba valakă, doar pentru că populația lor este majoritară, fără să țină seama în vreun fel de competența acelei populații în a se bucura nu numai de privilegiul politic ci și de dominație politică. N-am putut fi niciodată de acord cu părerea că simpla majoritate numerică a unei națiuni în oricare parte anume a țării ar putea reprezenta un motiv suficient pentru a introduce folosirea unei noi limbi în administrația politică, în special când acea limbă nu era limba țării în general, deși era folosită de o majoritate formată chiar de partea neînstărită și fără cultură a populației, în acel district anume al țării. Așa stăteau lucrurile cu propunerea făcută de Kossuth, în necunoașterea țării și în disprețul său nesăbuit față de dreptate și justiție și nu am nici o îndoială când spun că Austria n-ar fi putut inventa un sistem care să aducă țara într-o stare mai jalnică și mai instabilă.

„N-am putut
fi niciodată
de acord”

Cred că dl Szentivány primise instrucțiuni să ducă la bun sfârșit negocierea și totodată să alcătuiască o nouă împărțire teritorială a țării, în care să se ia în seamă cât mai mult cu putință națiunile aparte. În același timp deputatul valak Dragoș, a fost trimis în Munți ca să explice condițiile oferite de guvern și să obțină acceptarea lor de către compatrioții săi.

Misiunea
deputatului
valak Dragoș

Un batalion de honvezi primise ordin să înainteze în acest timp din Deva în aceeași direcție și să ocupe împrejurimile Abrudului. Această sarcină i-a fost fixată maiorului Hatvani. Acesta fusese, cred, învățător sau avocat și era un orator popular. Se spunea că

Sarcina dată
maiorului
Hatvani

fusesse un protejat de-al lui Kossuth și că contribuise la recrutări, fiind ridicat la gradul de maior și trimis în Transilvania în fruntea unui batalion.

Dragoș era pe punctul de a reuși în misiune când a auzit că Hatvani se apropia. I-a scris de îndată să rămână pe loc. Ca urmare, Hatvani nu a mai înaintat, dar i-a scris lui Kossuth că Dragoș îl înșela, ca să câștige timp să-i lase pe valaki să se întărească pentru a opune rezistență mai bine și că el, Hatvani, s-ar angaja să-i înfrângă cu forța dacă i s-ar permite. A primit încuviințarea lui Kossuth — care era mereu gata să-i suspecteze pe alții — să-și îndeplinească planul. Ca urmare Hatvani s-a apucat să-i reprime pe valaki după cum l-a tăiat capul. A atacat și prădat satele în care oamenii își depuseseră armele la îndemnul lui Dragoș și în cele din urmă a pornit în marș spre Abrud. În zadar l-a implorat Dragoș să aștepte. Bogata pradă din capitala ținutului minelor de aur se spune că era prea mare pentru zgârcenia acelei ființe mizerabile. Lancu își trimisese tribunii ca să primească armele valakilor din Abrud, când Hatvani a intrat în localitate fără a întâlni vreo împotrivire. Prima sa acțiune a fost prinderea celor trei tribuni valaki și spânzurarea lor și apoi jefuirea caselor tuturor valakilor din localitate.

Nu este de mirare că la primirea acestei vești, în tabăra lui Lancu valakii au pus de îndată la îndoială buna-credință a lui Dragoș și într-un astfel de moment suspiciunea echivala cu moartea. Dragoș a fost scos afară și spânzurat. Valakii s-au năpustit asupra Abrudului cu forțe copleșitoare. Hatvani, laș pe cât era de crud, a fugit de îndată lăsându-și bieții soldați fără comandant să fie măcelăriți. Ei au luat-o la fugă în cea mai mare învălmășeală luând cu ei și pe locuitorii maghiari din Abrud. Valakii au reușit însă să le taie retragerea și cea mai mare parte au căzut în mâinile lor. Cu excepția femeilor tinere cărora li s-a rezervat o soartă și mai cumplită, aproape toți cei prinși au fost omorâți, chiar și copiii. Au mai fost, fără îndoială, și cazuri de clemență, chiar printre acești mizerabili, și cunosc unul, când o tânără doamnă care-și văzuse tatăl ucis în fața ei, a fost lăsată să scape cu bătrâna ei mamă. Am auzit relatări despre această întâmplare de la diferite persoane, ofițeri care erau de față ca și alții care dețineau informații de la preoții valaki din vecinătate. Toți declarau că comportarea lui Hatvani fusese infamă. El a fost scos imediat, demis și convocat la Debrețin, să răspundă pentru faptele sale. N-am mai aflat ce s-a întâmplat cu el mai apoi.

Expediția lui Hatvani a avut loc pe la mijlocul lunii mai, când Bem era ocupat în Banat. El a ordonat de îndată ca baronul Ke-

cu
...aprobarea
lui
Kossuth...

Nu-i deci de
mirare...

Comportarea
lui Hatvani a
fost infamă

Reacția
generalului
Bem

mény, care fusese înlocuit la Cluj de către Stein și care comanda acum rezerva din Cluj, să alcătuiască o mișcare combinată cu trupele din Huedin și cu altele din Alba Iulia împotriva valakilor și apoi să-i atace din toate părțile. S-a pierdut ceva timp, din cauza unei confuzii datorate faptului că generalul Czetz care fusese lăsat la comanda Transilvaniei plănuise o expediție pe care trebuia s-o conducă colonelul Forro. Kemény nu și-a început marșul decât la 4 iunie, când a plecat din Deva în fruntea a 4 000 de soldați. A sosit la Abrud la 11 iunie. Trupele din Huedin, Cluj, Turda și Alba Iulia urmau să înainteze printr-o mișcare simultană și să-i forțeze pe valaki să se supună. Întrucât nu avea vești despre înaintarea lui Beke spre Zlatna, Kemény a trimis un batalion înapoi spre acea localitate, pentru a transporta rezervele așteptate.

Planul lui
Kemény,
de atac
concentric,
eșuează

Pe data de 15 însă 4 husari i-au adus lui Kemény scrisori de la Bem, informându-l de apropierea rușilor și cerând drept întăriri 12 tunuri. De la acei ostași, el a aflat că Beke nu sosise și că un pod dintre Zlatna și Abrud fusese distrus și nu mai putea fi folosit de artilerie. Trupele sale duceau lipsă de pâine, de care fuseseră lipsite încă din data de 12. Kemény i-a atacat atunci pe valaki și i-a fugărit cu pierderi considerabile până la Câmpeni. A fost aproape imposibil să li se dea o lovitură hotărâtoare acestor trupe neregulate, căci îndată ce erau atacați se împrăștiu și se ascundeau în munți, de unde honvezii încercau în zadar să-i urmărească. Micul număr al ostașilor lui Kemény și numărul copleșitor de mare al inamicilor, le-au permis acestora să-l istovească atacându-l constant cu forțe proaspete din diverse puncte. Planul unui atac din toate părțile eșuase. Kemény îi ordonase colonelului Traugus, pe care-l lăsase la comandă în Cluj, să înainteze și să ocupe pozițiile lăsate de trupele care urmau să i se alăture. Dl Szentivány, auzind că Traugus era pe punctul de a porni în marș, și temându-se ca valakii să nu atace orașul, a refuzat să-l lase să plece. Beke nu a înaintat dinspre Alba Iulia, așa cum ar fi trebuit. Batalionul de secuici sub comanda maiorului Simon Szekler, care fusese trimis înapoi la Zlatna și ar fi trebuit să se întoarcă, fusese atât de îngrijorat de rezultatul nefericit al primei încercări conduse de Hatvani încât au declarat că nu vor mai intra în munți și drept urmare nu s-au mai putut trimite proviziile de hrană.

Secuici
în luptă

Acum, ca și în multe alte cazuri, secuicii s-au dovedit a fi soldați proști. Dacă-i ascultă pe secuicii înșiși, ai putea crede că fiecare din ei a fost un erou și că ei au câștigat toate victoriile. Dar alții pot povesti destule despre insubordonarea lor, despre veșnicele lor certuri,

despre descurajarea și lipsa lor de disciplină în vremuri de restriște. Nimic nu-l uluia mai mult pe Bem decât acest fel de a fi atât de schimbător al secuilor. Într-o zi îi vedea cum se îndreaptă calmi prin focul cel mai aprig spre o victorie sigură. A doua zi atrăgeau înfrângerea, luând-o la fugă înainte chiar ca pericolul să se apropie de ei.

Kemény, presat de lipsa hranei, cu forțele reduse la 2 500 ostași, după ce fusese obligat să lase detașamente la Brad și Zlatna, solicitat acum să-i dea ajutor lui Bem, a considerat că nu-și mai putea apăra pozițiile. Pentru a masca motivul retragerii, și, în măsura posibilului, pentru a obține neutralitatea valahilor în timpul luptei care era pe cale să înceapă cu o nouă vigoare, el i-a scris lui Iancu, oferindu-i din nou condițiile pe care acesta le acceptase când trădarea lui Hatvani întrerupsese tratativele. Răspunsul lui Iancu, purtând sigla „II Legio Aurea“, arăta că „el nu putea avea încredere în unguri, căci fusese înșelat prea amarnic. Abia ce încheiase pacea cu Dragoș, când scrisoarea lui Kossuth către Hatvani — pe care o avusese în mână, din bagajul lui Hatvani și pe care i-o trimitea în copie lui Kemény — „a stârnit noi atacuri“. Nu putea cădea la pace acum decât cu Dieta însăși.

Kemény
oferă din nou
condițiile
de pace. —
Răspunsul
lui Iancu

Valakii erau pe punctul de a captura tunurile, când baronul Kemény a făcut apel la batalionul 11 care se odihnea, pentru a salva tunurile. Nici un ostaș nu s-a urnit. Gloriosul batalion 11 refuză pentru prima oară să înfrunte dușmanul, într-atât erau de sleiți de foame. Disperat, baronul Kemény și-a smuls decorația de pe piept și a strigat:

— Al 11-lea! m-ați făcut să câștig această medalie la Simeria. Luați-o înapoi. Nu vreau s-o mai port. Nu vreau să datorez nimic unor lași. Mă duc să înfrunt singur inamicul.

Îndurerăți de acest reproș, maiorul Szigety și căpitanul Boér au sărit în picioare.

— N-o să se spună nicicând așa ceva despre batalionul 11 — sus, băieți și urmați-ne!

Într-o clipă s-au adunat, și-au ridicat baionetele și s-au năpustit spre inamici cu atâta furie, încât aceștia au dat pe loc înapoi și totul a fost salvat din nou. Podul era acum gata, tunurile au trecut, trupele s-au adunat în ordine, ariergarda era apărată iar marșul a continuat fără alte întreruperi până la Zlatna unde au ajuns noaptea, complet istoviți. — Pentru a termina relatarea despre insurecția valahă, ajung câteva cuvinte.

Întorcându-se la Alba Iulia, Kemény a aflat că unul dintre conducătorii valaki, Moga, fusese luat prizonier sau mai degrabă se predase și era închis. Moga, cu mulți alții, la vestea sosirii lui Bem în ianuarie, fuseseră părăsiți de cea mai mare parte a trupelor și se retrăsese în Bucovina cu Urban. Acești oameni care intraseră în triumf în Cluj, în fruntea sălbaticilor lor camarazi de arme, înconjurați de ofițeri austrieci și primiți cu toată pompa cuvenită unor ofițeri superiori, se și socoteau persoane importante. Este de înțeles surprinderea lor când la sosirea în Bucovina, Urban le-a ordonat cu brutalitate să-și pună muscheta pe umăr și să intre în rânduri ca soldați de rând. Scârbit de un atare tratament și având ochii deschiși cu privire la politica reală a Austriei, pe baza amnistiei lui Bem, Moga dezertase și se întorsese. Acum, s-a oferit să-i scrie lui Iancu, să-i relateze amănunțit toate cele întâmplate și să-l îndemne să facă pace cu ungurii. O astfel de scrisoare a fost scrisă și a influențat probabil cursul următor al evenimentelor.

Propunerea
lui Iosif
Moga
(tribunul)

Reluarea negocierilor... medierea lui Bălcescu. — Tratatul au început peste câteva săptămâni la ordinul guvernului, cu concursul unor valahi [din Valahia]. Unul din aceștia, dl Bălcescu, membru al guvernului revoluționar în scurtă perioadă a existenței acestuia în Valahia m-a vizitat de mai multe ori. El vorbea bine franceza și era limpede că era un om de mare inteligență și cultură, deși cu totul pătruns de idei democratice franceze. M-a asigurat că guvernul revoluționar din Valahia nu a luat niciodată parte la mișcarea valakilor din Transilvania. Că în țara lor nu se dorea un Imperiu Daco-Roman, care era doar visul lui Laurian și a celor doi sau trei colaboratori ai acestuia, oameni fără vreo reputație sau influență în Valahia. Guvernul lor, spunea el, trimisese la Pesta agenți și era foarte doritor să se alieze cu maghiarii. Era în întregime vina ungarilor, care i-au tratat pe agenți cu indiferență și dispreț, că nu s-a realizat nimic.

John Paget...
despre
N. Bălcescu...

și vederile
sale

„— Ar trebui să ne credeți nebuni, remarcă el, să nu vedem că — așa cum suntem înconjurați de slavi și de guvernul lor absolutist, atât noi cât și maghiarii — singura noastră șansă de libertate sau existență națională ar trebui să fie în unire.

În ce măsură dl Bălcescu s-ar putea să fi spus adevărul, în măsura în care el însuși îl cunoștea, nu pot să mă pronunț. Dar de atunci am văzut scrisori luate la Sibiu de la Laurian și alții, care dovedesc clar complicitatea guvernului din Valahia. Și guvernul Valahiei a cerut eliberarea acelor persoane, când au fost închise. De

aceea nu dau nici cea mai mică crezare acelei afirmații și nici mai-nainte nu i-am dat (fără să pun la îndoială faptul că dl. Bălcescu credea în ea), deși atunci nu aveam aceleași mijloace pentru a o infirma.

Dl Bălcescu dorea cu tot dinadinsul ca ungurii să furnizeze bani și arme pentru formarea unui batalion valah, care să colaboreze cu armata ungară și să alcătuiască nucleul unei viitoare armate de eliberare a Valahiei. Nădăjduia de asemenea să-l convingă pe Iancu și hoardele lui să facă pace cu ungurii și să intre în Valahia pentru a o elibera. Înțelegea că era cu neputință ca ucigașii de la Aiud și Zlatna să fie acceptați de maghiari drept camarazi de arme, dar spera că ar fi putut fi aliați utili în Valahia.

În acest scop, Kossuth și Szemere l-au împuternicit să făgăduiască condițiile cele mai favorabile și el s-a străduit din răsuferință să mă convingă că erau drepte și echitabile. Argumentul lui permanent era faptul că numărul valakilor fiind mai mare, administrația municipală trebuia să se facă în limba lor și, prin urmare, de către ei. I-am spus că este zadarnic, că ei nu doreau așa ceva, că așteptau să-și împartă pământul stăpânit de maghiari. Planul lui i-ar putea mulțumi pe preoții și avocații care ar ocupa toate posturile de încredere și putere din țară, și în mâinile cărora s-ar afla drept urmare viețile și bunurile maghiarilor, adică a părții populației bogate și inteligente. Poporului însă i se promisese prada, și doar acest lucru i-ar putea satisface. Nu le păsa defel de alte probleme, doar dacă-i stârneau preoții. Nu ne-am putut înțelege și în cele din urmă el a afirmat că principiile mele erau „nedemocrate”, lucru cu care am fost foarte de acord, și așa ne-am despărțit.

La 25 iulie el a plecat din Cluj spre tabăra lui Iancu. Cred că a obținut un armistițiu care ne-a permis să retragem mai multe trupe din ținuturile munților și în toate s-ar fi putut cădea de acord ca și la pacea finală, dar rapida apropiere a rușilor i-a făcut pe valaki să șovăie în a se lega de o cauză șubredă. În privința fidelității lor față de Austria au fost atunci și sunt și acum gata să se desbare de ea în orice clipă, dacă cred că pot să o facă cu folos.

La Seghedin, într-una din ultimele sedințe ale Dietei, Szemere a declarat că le va acorda valakiilor tot ceea ce cereau. Iancu însuși urma să fie făcut general ungar și ofițerii săi să obțină grade egale cu ale honvezilor. Bem, se spune că ar fi plâns când a aflat de aceasta. Mulți dintre cei mai buni ofițeri ai noștri și-ar fi dat demisia dacă s-ar fi întâmplat așa ceva. Pentru a reda mai bine ce am simțit eu

N. Bălcescu
pentru
formarea
unui batalion
valah

„Nu ne-am
putut
înțelege”...

De la Cluj
Bălcescu s-a
dus la Iancu

dar...

Declarațiile
lui
Szemere...
„într-una
din ultimele
sedințe
ale Dietei”

însumi și toți cei din Cluj la aflarea acestei vești, voi copia un fragment din *Jurnalul meu* din 2 august:

„Közlöny“ ne-a adus discursul lui Szemere, care ne dă pe mână valakilor aici și a sârbilor în Banat. Limba majorității urmează să fie adoptată în treburile comunelor și în tribunalele locale, dar maghiara va rămâne limba Dietei și a tribunalelor centrale. Drept urmare toți funcționarii comitatelor vor fi valaki și toată averea noastră va fi la cheremul lor. O astfel de stare de lucruri, în care ignoranța și forța brută se opun civilizației, sărăcia se înstăpânește peste proprietate, iar violența este stărnită de ura de neam și deosebirea de limbă, nu poate duce decât la nedreptate și crime din cele mai rele. Singura consolare pe care o putem afla în această știre este faptul că pentru maghiarii din Transilvania este totuna dacă îi bat pe austrieci sau dacă austriecii îi bat pe ei; în ambele cazuri Transilvania este pierdută, atât pentru ei cât și pentru Ungaria“.

Iancu a acceptat condițiile în întregime. Ministerul a dat ordin ca ungurii să nu-i mai molesteze pe valaki, iar la prima înfrângere a rușilor Iancu urma să intre în Valahia, în fruntea a zece mii de valaki. A aflat însă curând în ce parte se înclina balanța și a rămas în munți din prudență, în ciuda faptului că Laurian și alți membri ai Comitetului valak care se adunaseră din nou la Sibiu, după recucerirea acestuia de către ruși, ordonaseră o insurecție generală. Iancu a stat foarte liniștit, până ce a căpătat certitudinea că era pierdută cauza ungurilor. Atunci le-a atacat trupele istovite lângă Ciucea, în retragerea lor spre Jibău, deși fără efect. A dovedit însă că era gata să trădeze pe oricine, pentru a-și atinge propriile obiective.

Guvernul austriac este la fel de conștient ca și noi de comportarea lui Iancu și a valakilor săi. Documente care confirmă acest lucru au fost găsite în trăsura lui Bem, capturată lângă Sighișoara. Cu toate acestea, Iancu a fost răsplătit și de ruși și de austrieci; încărcat de medalii, primit de generali și prinți și lăudat chiar de împărat pentru credința lui! Pentru moment este mai înțelept să se ignore jocul dublu. Se consideră că mai este încă nevoie de valaki pentru a-i nimici pe maghiari și a le arde orașele. De aceea, nu este prudent să se rupă cu Iancu, a cărui influență este atât de mare. Între timp a fost invitat la Viena și a fost sărbătorit ca unul din salvatorii Imperiului, dar în pofida recompenselor, a ordinelor și a recepțiilor, el știe probabil prea bine că are în jurul gâtului un laț ce se va strânge incomod, la cea mai mică mișcare a sa care s-ar opune dorințelor politicoșilor săi temnicipi.¹

Înverșunarea
a fost
maximă

Comentarii
înveninate...

[Textul englez]

*

Before I left Debretzin I had been informed of certain negotiations which had been carried on between some of the Wallack* deputies who had accompanied the Diet and Kossuth. On condition of certain concessions being made they offered to procure the submission of the Wallacks to the Hungarian government. Most of the Wallack deputies especially those from the south-east of Hungary had remained faithful to the Hungarian government and lamented sincerely the course which their fellow countrymen in Transylvania had taken. They now however endeavoured to turn that resistance to account and by alternately frightening Kossuth and Szemere by exaggerated reports of the strength of their insurgent brethrens and exciting their pity by equally exaggerated accounts of their wrongs they easily wring from the conditions ruinous for Transylvania. They imagined that it could be possible by some new division of the counties so to arrange matters that the populations of different nationalities should be fairly separated whereas they are everywhere so mixed up that it is impossible one should not interfere with the other.

I may remark that Kossuth and Szemere as well as the Hungarians in general were ignorant enough of the peculiar position of Transylvania and knew little of the mischief they were preparing.

It was first from General Dembinsky that I heard of these proceedings. It was then commonly reported that he would be entrusted with the command of Transylvania, on the advance of Bem into the Banat and Wallack deputies on learning this report waited on him to gain his ear for their purposes. The old General not quite trusting their report called on me to learn my view of the matter and at the same time told me of the concessions which Kossuth was to assent to. The Wallacks demanded and had been promised by the government the following conditions:

1. The Wallacks will for the future to be entitled in all public acts as a separate Nationality under the name of Romans.
2. The Hungarian government inspired by the wish that every nation in Hungary should develop itself independently, grants the Romans the following guarantees.

* I distinguished those of the Dacian race in Transylvania and Hungary by the name of *Wallacks*, those inhabiting Wallachia and Moldavia as *Wallachians* and *Moldavians*.

3. The Diplomatic correspondence in the Hungarian language shall be confined to legislation and the administration of the public duties of government in so far as they are essential to the preservation of the unity of the state. In the communal administration the use of that language which the majority of the inhabitants are conversant.

4. In those counties and jurisdictions which are exclusively Roman or in those in which this nation form the majority the Roman language may be used in public discussion as well as the Magyar. The protocol shall be written in both languages. The correspondence with the National Assembly, with the government and with other jurisdictions will be carried on in the Magyar language except with such jurisdictions where both languages are used. In this case the correspondence may be carried also in the Roman tongue.

5. In all schools which at present exist and in those which hereafter shall be founded by the state for the Romans, the teaching shall be conducted in the Roman language.

6. In case that trial by jury or the system of oral evidence shall be introduced into the inferior Courts of Justice the principle laid down in art. 4 is to be observed in the administration of Justice.

7. Every Roman has the right to present petitions in his own language.

8. The Romans of the Greek Church enjoy the same rights as the members of every other religion with respect to the independent administration of their churches and schools. They are therefore independent of the Ratz Clergy and choose freely their bishops the superior of whom bears the title of a patriarch.

9. In the ministry of public worship a special bureau shall be formed for the affairs of the Greek Church. It shall be constituted entirely of Romans of that faith.

10. The schools and churches of this faith shall enjoy all the rights of other religions.

11. They shall administer the foundation-funds belonging to their churches and schools.

12. A special theological faculty shall be founded for them in the University of Buda and Pest.

13. After a previous announcement and permission from government the Romans may assemble every year for consultation concerning their religion and school affairs under the superintendence of a Commissioner of government in lesser or greater Synods.

14. In districts where the Roman language is prevalent the words of command for the National guard shall be Roman.

15. They are equally admissible to public offices with every other citizen of the state and the past cannot form an objection to any one in this matter.

16. The Romans who now fight against the Hungarians, shall two weeks after the conclusion of this treaty lay down their arms to the nearest civil or military authority.

17. The Hungarian government grants to all Romans who have been compromised in earlier occurrences but who still fulfill these conditions a complete amnesty.

18. The Roman insurgents after laying down their arms will take the oath to the Independence of Hungary. Whosoever does not take this oath two weeks after the conclusion of the treaty of peace is excluded from the amnesty as well as all such as have not laid down their arms at the period mentioned in article 16.

By this treaty Transylvania would have been completely sacrificed to the Wallacks and if carried out it would necessarily have paved the way for its future separation from Hungary. Such a document could only have proceeded from men who intended to break their promise as soon as opportunity should favour them or from those who were so totally ignorant of the state of Transylvania as to have sacrificed that province without knowing etc. I gave Kossuth and Szemere a choice of the dilemma. It is certain it produced a feeling of intense disgust in the minds of every Transylvanian capable of judging of it, and as far as their interests if not their feelings it would have become a matter of perfect indifference to the Magyars of that country whether Russian, Austrian or Hungarian had gained the victory. No fate could be more wretched than that which their own friends had by this act doomed them to.

When Dembinsky informed me of these facts he said that before offering his services in Transylvania he wished to feel his road as to what he could do in the way of peace making if he took the command. I told him honestly my opinion of the impolicy of offering terms to the Wallacks as long as they remained in arms and that the conditions as proposed by Kossuth would render the country uninhabitable for the Magyars. Not content with demanding equal rights for themselves both civil and religious, they the uneducated, the poor, wished to impose their own language on the wealthy and educated Magyars. They desired that all the county business should be conducted in the Wallack language simply

because they had a majority of the population without regarding in any degree the qualifications of that population for the enjoyment not only of political privilege but of political domination. I never could agree with the opinion that the mere numerical majority of one nation in any one particular part of the country could be a sufficient reason for introducing the use of a new language in the political administration especially when that language was not the language of the country in general, though used by a majority of the poor and uneducated part of the population alone in that particular district of the country. Such, however was the offer made by Kossuth in his ignorance of the country and reckless disregard of right and justice and I do not hesitate to say that Austria could have invented no system which would render that country more wretched and unsettled.

Mr. Szent-Ivány I believe had received instructions to carry this negotiation out and at the same time form a new territorial division of the country in which the separate nations should be as much as possible considered. At the same time the Wallack deputy Dragus was sent into the mountains to explain the conditions offered by the Government and induce their acceptance among his country men.

A battalion of Honvéds had been ordered to advance from Deva at the same time and occupy the country about Abrud-Banya. This duty was confided to major Hatvani. This man was I believe formerly a school master or lawyer and a popular speech maker. He was said to have been a protégé of Kossuths and having been instrumental in raising recruits he was appointed to the rank of Major and sent into Transylvania at the head of a battalion.

Dragus was already on the point of succeeding in his mission when he heard of Hatvani's approach and immediately wrote to him to desire him to remain quiet. Hatvani in consequence advanced no further, but he wrote to Kossuth that Dragus was playing him false that he was gaining time only to allow the Wallacks to strengthen themselves for a better resistance and that he, Hatvani, would undertake to put them down by force if allowed to do so. He received permission from Kossuth, who was always ready to suspect others, to carry out his plan. Hatvani accordingly proceeded to subdue the Wallacks after his own notions. He attacked and plundered villages where the people had already laid down their arms at Dragus' entreaty and at last marched against Abrud-Banya. In vain Dragus entreated him to

wait. The rich plunder of the capital of the gold mining district is said to have been too great for this wretched creature's avarice. The tribunes had been sent by Janku to receive the arms of the Wallacks of Abrud-Banya when Hatvani entered the place without opposition. His first act was to seize the three Wallack tribunes and hang them and then plunder the houses of all the Wallacks in the place.

It is no great wonder that on the receipt of this news at the Camp of Janku the Wallacks should at once have suspected the honesty of Dragus and at such moment suspicion was death. Dragus was led out and hung. The Wallacks rushed down on Abrud-Banya with overwhelming forces. Hatvani as cowardly as cruel instantly took to flight leaving his unfortunate troops without commander to be cut to pieces in detail. They fled in the greatest disorder and with them all the Magyar inhabitants of Abrud-Banya. The Wallacks however succeeded in cutting off their retreat and the greater part of them fell into their hands. Except the young women who were reserved for a more dreadful fate, almost all whom they caught were murdered, even to the children. Some cases of mercy were no doubt met with even amongst these wretches and one I know of where a young lady after seeing her father killed before her eyes was allowed to escape with her aged mother. I had the report of this affair from various persons, officers who were present as well as others who received their information from the Wallack priests in the neighbourhood, and all declared the conduct of Hatvani to have been infamous. He was immediately dismissed the service and summoned to Debretzin to answer for his conduct. What became of him after I have never heard.

Hatvani's expedition took place about the middle of May while Bem was occupied in the Banat. His rage at receiving the news may be conceived. He immediately sent orders that Baron Kemény who had been superseded at Klausenburg by Stein, and who was now in command of the reserve at Klausenburg should form a combined movement with the troops from Hunyad and others from against Karlsburg the Wallacks and thus attack them from all sides. Owing to some confusion induced by the circumstance that General Czeecz who had been left in command of Transylvania had planned an expedition which was to have been commanded by Col. Forro; some time was lost and Kemény did not begin his march till June the 4 when he left Deva at the head of 4, 000 men. On the 11th he arrived at Abrud-Banya. The troops from Hunyad, Klausenburg, Thurda and Karlsburg were now to have advanced by a simulta-

neous movement and forced the Wallacks to submission. Receiving no news of the advance of Beke towards Zalatna Kemény sent back a battalion to that place as a convoy for the expected provisions.

On the 15th however 4 Hussárs brought letters to Kemény from Bem informing him of the approach of the Russians and demanding a reinforcement of 12 guns. He learnt from these men that Beke had not arrived and that a bridge between Zalatna and Abrud-Banya was broken down and no longer passable for artillery. His troops were now in want of bread which they had been without since 12th. Kemény now attacked the Wallacks and drove them with considerable loss to Topanfálva. It was almost impossible to strike a decision blow against these irregular forces, for as soon as they were attacked they dispersed and took to the hills where it was in vain our Honveds attempted to follow them. The small amount of Kemény forces and the overwhelming number of his enemies enabled them to weary him out by constant fresh attacks from various points. The plan of an attack on all sides at once had failed. Kemény had ordered Col. Traugus whom he left in command at Klausenburg to advance and occupy the positions left by the troops who were to join him. Mr. St. Ivány on hearing that Traugus was about to march fearing that the Wallacks might make a descent in the town refused to let him leave. Beke did not advance as he should from Karlsburg. The Szekler battalion under Major Simon Szekler which was sent back to Zalatna and was to have returned had been so alarmed by the unfortunate result of the first attempt under Hatvani that they declared they would not enter the mountains again and consequently no supply of bread could be sent.

Here as in many other instances the Szeklers showed themselves bad soldiers. If you listen to the Szeklers themselves you would believe that every man was a hero and they the gainers of every victory. But others can tell tales enough of their insubordination, their constant disputations spirit and their discouragement and want of discipline under adversity. Nothing astonished Bem so much as this changeable mood in the Szeklers. One day he saw them coolly march through the hottest fire to a sure victory. The next day they invited defeat by running away before danger was even near them.

Kemény pressed for want of food, his force reduced to 2,500 men by the detachments he had been obliged to leave at Brád and Zalatna, and now called upon for aid by Bem felt that his position

was no longer tenable. In order to mask the cause of his retreat and if possible secure the neutrality of the Wallacks during the struggle which was now about to commence with fresh vigour he wrote to Janku offering again the conditions which had been accepted when the treachery of Hatvani broke off the negotiation. Janku's answer, bearing the mark II Legio Aurea, declared that "he could not trust the Hungarians for he had already been so bitterly deceived. Scarcely had he made peace with Dragus when Kossuth's letter to Hatvani which had been into his hands with Hatvani's baggage" — and of which a copy was sent to Kemény "again excited fresh attacks". "He could now only make peace with the Diet itself."

The Wallacks were on the point of capturing the guns when Baron Kemény called on the 11th battalion which was lying down to rest to save the guns. Not a man stirred. The glorious 11th for the first time refused to meet the enemy, so completely had hunger unmanned them. In despair Baron Kemény tore his order from his breast and exclaimed -- "Eleventh, you gained me this order at Piski. Take it back. I will wear it no longer. I will owe nothing to cowards. I got to meet the enemy alone." Stung to the quick by this reproach Major Szigety and Captain Boér sprang to their feet. "Never shall that be said of the Eleventh — up men and follow us". In an instant they had formed their bayonets were leveled and they rushed at their foe with such impetuosity that they instantly gave way and again all was saved. The bridge was now ready the guns got over the troops mustered in order the rear well defended and the march continued without further interruption to Zalatna where they arrived at night completely worn out. It may be as well to finish the account of the Wallack-insurrection at once as a few words were suffice.

On returning to Karlsburg Kemény found that one of the Wallack leaders, Moga, had been taken prisoner or rather have given himself up and was in confinement. Moga with many others on the approach of Bem in January had been at once deserted by the greater part of their forces and had been retreated with Urban into Bukowina. These men who had entered Klausenburg in triumph at the head of their savage followers surrounded by Austrian Officers and received with all the ceremony due to officers of rank, already fancied themselves persons of consequence and their surprise may be imagined when Urban on reaching the Bucowina brutally ordered them to shoulder a musket and enter the ranks as common soldiers. Disgusted by such treatment and his eyes

opened to the real policy of Austria, Moga on the strength of Bem's amnesty had deserted and returned. He now proposed to write to Janku detailing what had happened and inviting him to make peace with the Hungarians. Such a letter was written and probably had its effect on the future progress of events.

*

Negotiations were again commenced a few weeks later by order of the ministry through the instrumentality of some Wallachians. One of these, Mr. Balchesco a member of the revolutionary ministry during the short period of its existence in Wallachia called on me several times. He spoke French well and was evidently a man of great intelligence and education though pretty thoroughly imbued with French Democratic notions. He assured me that the Wallachian-revolutionary government had never taken any part in the Wallacks movement in Transylvania. That in that country they had no desire for a Daco-Roman Empire which was merely the dream of Laureani and his two or three associated, men of no character or influence in Wallachia. Their government, he said, had sent agents to Pest and were most anxious to unite with the Magyars and it was entirely the fault of the Hungarians, who treated these agents with neglect and contempt, that nothing was effected. — "You must believe us mad, he observed, not to see that surrounded as both we and the Magyars are by Slaves and their absolute government our only chance for liberty or national existence must have been in Union".

How far Mr. Balchesco may have spoken the truth, as far as his own knowledge went, I cannot tell. But I have since seen letters taken on the persons of Laureani and others at Hermannstadt which clearly prove the complicity on the part of the Wallachian government. The Wallachian government too demanded the release of these persons when imprisoned. I do not therefore and in back did not then give the slightest evidence to the assertion (without questioning Mr. Balchesco's belief in it) though I had not at the time the same means of confuting it.

Mr. Balchesco was anxious that the Hungarians should furnish money and arms for the formation of a Wallachian battalion, which should cooperate with the Hungarian army and form the nucleus for a future army of liberation of Wallachia. He was in hopes too of inducing Janku and his hordes to make peace with the Hungarian and to march into Wallachia and liberate that country. He felt that

it was impossible that the murderers of Enyed and Zalatna should be received as companions in arms by the Magyars but it was hoped that they might be useful allies in Wallachia.

For this purpose Kossuth and Szemere had given him authority to promise the most favourable conditions he tried very hard to persuade me that they were only just and fair. His constant argument was that the number of the Wallacks being greater the municipal government ought to be carried on in their language and consequently by them. It was in vain, I told him, that such was not their wish, that they looked forward to the division of the land possessed by the Hungarians among themselves. His plan might satisfy the priests and lawyers who would occupy every place of trust and power in the country and in those hands consequently the lives and property of the Magyars, that is the rich and intelligent part of the population, would be placed, but the people had been promised plunder, and it was that which alone would content them. As to other matters they were perfectly indifferent if not excited by their priests. We could not agree and at last he declared that my principles were "not-democratic" to which I very willingly assented and so we parted.

On the 25th July he left Klausenburg for the camp of Janku. I believe he obtained an armistice which enabled us to withdraw more troops from the mountain districts and every thing would have been agreed as to final peace, but that the rapid approach of the Russians made the Wallacks hesitate to attach themselves to a tottering cause. As for their fidelity to Austria they were then and are now ready to throw it off at any moment if they think they can do so with profit.

In Szegedin in one of the last sitting of the remnant of the Diet Szemere declared that he should grant the Wallacks all their demands. Janku himself was to be made a Hungarian General and his officers to take equal rank with the Honveds. Bem is said to have wept when he received this information and many of the best of our officers would have thrown up their Commissions had it been carried out. I cannot better convey the feeling of myself and every one also in Klausenburg on the receipt of this news than by copying an extract of the 2nd of August from my journal:

"The *Közlöny* has brought us a speech of Szernere's in which he delivers us up to the Wallacks here and to the Serbs in the Banat. The language of the majority is to be adopted in the business of the communes and in county Courts of Justice but the Magyar is to

remain the language of the Diet and central Courts. The consequence will be that all the employés of the counties will be Wallack and all our property entirely at their mercy. Such a state of things in which ignorance and brute force are opposed to civilization, poverty is set over property, and edged on the violence by hatred of race and difference of language must lead to injustice and crime of the worstkind. The only consolation we can draw from the news is that it is just the same to the Magyars of Transylvania whether they beat the Austrians or the Austrians them, in every case Transylvania is lost to them and Hungary."

Janku fully accepted the conditions. Orders were sent from the ministry that the Hungarians should not any further molest the Wallacks and on the first defeat of the Russians Janku would have entered Wallachia at the head of 10,000 Wallacks. He soon learnt however on which side fortune was inclined to lean and prudently kept to his mountains in spite of the orders for a general rising issued by Laureani and other members of the Wallack committee who had again assembled at Hermannstadt on its recapture by the Russians. Janku remained perfectly quiet till it was quite certain that the Hungarian cause was lost when he attacked their worn out forces near Czucsă on their retreat to Sibő though without effect. It proved however that he was alike ready to betray any and every party for the furtherance of his own objects.

The Austrian government is just as well aware as we of this conduct on the part of Janku and his Wallacks for documents confirming it were found in the carriage of Bem which was taken near Schoesburg, but notwithstanding Janku has been rewarded by both Russians and Austrians, loaded with decorations, received by Generals and Princes, and praised for his fidelity by the Emperor himself! For the moment it is considered politic to ignore his double dealing. The Wallacks it is thought may be still wanted to murder the Magyars and burn their towns and therefore it is not wise to break with Janku whose influence is so great. In the meantime he has been invited to Vienna and fêted as one of the saviors of the Empire but spite of rewards, orders and receptions he must know full well that a halter is round his neck which would be inconveniently tightened on the slightest movement he might make contrary to the wishes of his polite gaolers.¹

■ BAR, Ms. englez 13, cap. XXV *Klausenburg*, p. 492–521.

■ 1. În „The Slavonic Year-book”, formând XIX/1939 al „The Slavonic and East European Review” (Londra) — Henry Miller Madden (de la Stanford University) a

publicat Jurnalul lui John Paget din perioada iunie–august 1849 (*The Diary of John Paget, 1849*) — loc. cit., p. 237–264. Originalul se păstrează în Biblioteca Széchenyi din Budapesta, formând vol. 6 din seria manuscriselor lui John Paget (vol. 1–5 conțin numai pagini de istorie naturală, consemnate în timpul călătoriilor sale în Franța, Italia, Elveția, Austria și Ungaria). Se vede deci că vol. 6 scris este numai un fragment dintr-un șir de însemnări, precedând sau urmând perioadei iulie–august 1849; așa precum Ms. englez 13 de la Biblioteca Academiei Române reprezintă o parte numai dintr-un întreg nedescoperit încă.

În volumul de față, intenția noastră fusese să includem și unele pasaje din ms. tipărit în „The Slavonic Year-book”. Ele conțin însă referiri care se regăsesc în pasajele reproduse de noi după materialul inedit. — De materialul publicat în „The Slavonic Year-book” am ținut seama în studiul nostru: „Revoluția din 1848–1849 în Transilvania și Ungaria văzută de John Paget”, în „Studii și materiale de Istorie Modernă”, vol. II (1960), p. 187–221.

„PENTRU O LEGIUNE ROMÂNĂ ÎN UNGARIA...”

78

I. BALĂCEANU, HISTORIQUE DES FAMILLES BALACEANU/VACARESCU

Plecarea de la Câmpulung. — Statul-Major al lui Bem. — „Ordinea legală” a fost restabilită în Principate prin intermediul *Regulamentului Organic*. Rușii nu întâmpinaseră nici o împotrivire, iar cei doi noi domnitori fiind instalați conform Convenției de la Balta-Liman (1849), se putea crede că rușii aveau să se întoarcă la ei acasă. Turcia le-a adresat ea însăși invitația aceasta, declarând că este gata să-și retragă trupele, de îndată ce rușii vor fi evacuat teritoriul românesc. Dar guvernul rus a găsit diferite pretexte pentru a-și menține ocupația în Principate. Această atitudine era determinată de evenimentele care se precipitau în Austria și în Ungaria, și în care ei sperau să afle un pretext de intervenție.

Mă aflam atunci la Brașov, unde mă dusesem îndată după sosirea mea la Bran, după fuga mea de la Câmpulung și am aflat că am cinstea de a figura pe lista celor patruzeci și patru de patrioți români, proscrși pe viață din țara lor. Eram cel mai tânăr — și, la ora când scriu, sunt singurul supraviețuitor din acest grup în care sunt reprezentate toate vechile familii românești —. Câțiva reprezentanți ai unor vechi familii românești nu figurau pe această listă, pentru că erau deja deținuți la Rusciuc de către turci.

Curând, „proscrși” s-au aflat adunați în Transilvania, unde li s-a părut că aveau un rol pacificator de îndeplinit, în lupta care

După restabilirea „ordinei legale” ocupația rusească continuă...

Pe lista celor 44 de proscrși

Români și
maghiari în
Transilvania

tocmai izbucnise între naționalitățile ungară și română, ce formau populația transilvană.

Românii, conduși de câțiva șefi, care își luaseră titlul de „inteli-genți”, adoptaseră pe față poziție în favoarea Austriei, și întrucât ungurii procedaseră invers, între unii și ceilalți avuseseră loc în-căerări în mai multe locuri din Transilvania, unde de ambele părți se săvârșiseră acte de cruzime.

Proscrișii/
emigrații...

„Emigrații” din România au încercat să determine o înțelegere între cele două naționalități rivale, măcar și numai pentru a împie-dica intervenția Rusiei pe care ei o și prevedeau. Dar „inteligentii”, conducătorii mișcării române despre care am vorbit, i-au denunțat guvernului austriac că îi stârneau pe compatrioții lor transilvani să se alăture cauzei revoluției ungare. În urma acestui fapt, guverna-torul Transilvaniei, generalul Puchner, ne-a chemat la el, pe vreo 12, pe care probabil îi socotea drept conducătorii emigrației, și ne-a declarat cu cea mai mare curtoazie că era cu neputință să ne mai tolereze în Transilvania, rugându-ne în cele din urmă să părăsim provincia în decurs de opt zile.

la răspântie

De la
Brașov—

Cei mai mulți dintre noi au plecat la Paris. În ceea ce mă pri-vește, având timp și nemai fiind silit să mă îndrept spre aceeași des-tinație, m-am hotărât să merg să o văd pe sora mea, căsătorită cu vice-consulul Franței, la Belgrad. Așadar, am urcat într-o diligență care pleca la Sibiu. Eram opriți la fiecare pas de cete de țărani ro-mâni, înarmați cu coase și cu lănci, care voiau să știe dacă erau un-guri printre noi. Întrucât le răspundeam pe limba lor, și a mea, nu mi-au împiedicat în nici un fel călătoria și am sosit fără dificultăți la Sibiu.

Sibiu—

Timișoara
„o mică
Vienă”

În oraș am dat de urma lui Magheru și a aghiotanților săi, care trebuiseră să părăsească orașul, în urma invitației generalului Puch-ner. De aici am închiriat o trăsură și am ajuns în capitala Banatului, Timișoara, teritoriu unde tulburările nu ajunseseră. În acel moment, Timișoara era o mică Vienă, după cum le plăcea locuitorilor ei să o numească. Viața acolo, mulțumită teatrului, concertelor și distrac-țiilor de tot felul, era foarte veselă, și m-am odihnit câteva zile.

Orșova

la Belgrad

Apoi am plecat la Orșova, trecând prin Lugoj, un orașel româ-nesc. Sosit la Orșova, am luat vaporul austriac care urca pe Dunăre până la Pesta și am debarcat la Belgrad. Acolo i-am întâlnit pe sora și pe cumnatul meu, care m-au întâmpinat cu brațele deschise, și am profitat de ospitalitatea lor frățească. La Belgrad, am petrecut o lună, în timpul căreia am avut adeseori ocazia să văd bande sâr-bești trecând Dunărea sub ordinele lui Kničanin, pentru a le da aju-

tor compatrioților lor din Voivodina, aflați în război cu ungurii. În mod regulat, în pofida strigătelor lor „Ustai, ustai”*, amenințătoare, ei erau însoțiți imediat înapoi la graniță de garda națională a orașului ungar Biserica Albă — Timiș.

Într-o bună zi, l-am văzut cu o reală plăcere, sosind la Belgrad, pe minunatul meu prieten Nicolae Bălcescu, unul dintre caracterele și inteligențele cele mai elevate pe care le-am cunoscut în viața mea. Era însoțit de un ofițer superior polonez [Colonelul Zabłocki], trimis de prințul Czartorisky în tabăra lui Magheru și care slujise drept șef de stat-major. Prima oară când am discutat cu acest aghiotant al lui Magheru, el mi-a spus că aprobă pe deplin hotărârea generalului său.** Într-adevăr, în lipsa timpului și a pregătirii necesare, elementele de rezistență, întrunite pe Câmpul lui Traian nu erau de ajuns pentru a încheia onorabil nici măcar o defensivă temporară. Să fi vrut să încercăm altceva, ar fi însemnat să le oferim rușilor prilejul unui succes facil, pe care apoi l-ar fi înfățișat drept o victorie strălucită asupra revoluției române.

Cu
Nicolae
Bălcescu...

Bălcescu era în drum spre Constantinopol, unde avea să-l întâlnească pe Ion Ghica. Întrucât am avut pentru acesta din urmă aceeași afecțiune și aceeași stimă, m-am hotărât să plec împreună cu prietenul meu Bălcescu.

spre

Am închiriat o trăsură deschisă dar cu arcuri, ca să ne ducă la Agram/Zagreb, traversând Slavonia și Croația. Era în decembrie (1848), dar nu am suferit prea mult din cauza frigului siberian, mulțumită hainelor de blană cu care eram înzestrați. Regiunea, până la Zagreb, era mult mai civilizată decât pe cea pe care o traversasem de la Brașov la Belgrad; astfel, seara, când ne opream, găseam hainuri aproape convenabile, unde petreceam noaptea, plecând mai departe a doua zi. La Zagreb am poposit într-un hotel care putea rivaliza cu cele de la Viena. De acolo, am luat diligența spre Trieste, unde însoțitorul nostru polonez avea să ne părăsească.

Trieste

Totul s-a petrecut fără nici un incident, până la granița pe la care ieșeam din Croația.

Aici a trebuit să ne arătăm documentele și pașapoartele, dintre care unul, al meu, era englez și unde figuram sub numele de Metaxa, supus ionian al reginei Angliei. Acest pașaport îmi fusese trimis la Brașov, de către consulul Angliei la București, dl. Robert Colquhoun.

* „Deșteaptă-te, deșteaptă-te! primele cuvinte ale imnului național sârb.

** Magheru promise, într-adevăr, de la guvernul revoluționar titlul de general.

Un incident
de
frontieră...

În momentul în care am terminat această formalitate și urma să urcăm în diligență, directorul vămii ne-a întrebat dacă aveam asupra noastră monede de aur. Timp de o clipă, am avut de gând să răspund negativ, dar temându-mă că o să fiu percheziționat, am preferat să spun că, urmând să mă îmbarc la Triest spre Constantinopol, fusesem silit să iau o anumită sumă în monede de aur. Mă așteptam ca această sumă să fie impozitată, dar nimic mai mult. Bălcescu și polonezul au răspuns la fel. Atunci, ticălosul funcționar ne-a spus că ieșirea din țară a monedei de aur era interzisă și că trebuia să-i încredințăm lui banii, iar el avea să ne elibereze o chitanță în schimbul căreia noi urma să primim bani imperiali, la ieșirea noastră din statele austriece.

Întrucât eram singurul din toți trei care vorbea germana, am servit drept interpret între însoțitorii mei și funcționar. Ei mi-au cerut să-l întreb dacă suma depusă avea să ne fie restituită în aur sau în argint. La această întrebare funcționarul a răspuns fără să șovăie: „Nici în aur, nici în argint, ci în bancnote.“ După ce ne-am consultat am răspuns că refuzăm cu hotărâre să ne supunem acestui jaf abia mascat (pentru că am fi pierdut cel puțin 30% din avutul nostru) și că preferam să ne întoarcem la Zagreb. Am adăugat un lucru care nimerea întotdeauna la țintă pe vremea aceea, că, în ceea ce mă privea pe mine personal, de îndată ce voi ajunge la Zagreb, voi scrie direct lordului Palmerston, ca să mă plâng lui. Funcționarul s-a prefăcut că nu-i pasă, dar văzând că pun să mi se descarce lucrurile din diligență și că poate o să aibă de-a face cu lordul Palmerston, a început să discute în șoaptă cu conducătorul trăsurii. Acesta a venit să-mi spună confidențial, că există o cale de a rezolva lucrurile, făcându-i un cadou funcționarului. Întrebându-l la cât crede că trebuie să se ridice suma pe care urma să i-o dăruim, a răspuns: „dat fiindcă sunteți trei și ați declarat că aveți ducați austrieci, trebuie să dați câte 10 ducați fiecare dintre voi“.

Până atunci, îmi păstrasem calmul, dar în fața acestei somații insolente, m-am supărat și am strigat tare, în germană, astfel încât să fiu înțeles de toți: „Nu dăm nici un ban, și când o să-i scriu lordului Palmerston o să-i spun și faptul că ni s-au cerut 30 de ducați!“

Când funcționarul a auzit aceste cuvinte, a pus să ni se încarce valizele în diligență, declarând că putem pleca. Urcând în trăsură, am pus 10 ducați în mâna funcționarului, spunându-i în șoaptă: „Lordul Palmerston nu va ști nimic!“ El a răspuns înclinându-se: „Ich küss die Hand“.

A doua zi soseam la Triest, de unde Bălcescu și cu mine ne imbarcam pe vaporul companiei Lloyd ce pleca spre Constantinopol, după ce ne-am luat rămas bun de la însoțitorul nostru polonez, care mergea la Paris. După 8 zile, eram la Constantinopol și cădeam în brațele lui Ion Ghica.

De la Triest,
la Constantinopol

Prințul Ion Ghica își făcuse studiile la Paris și urmăsea aici cursurile Școlii Centrale. Înainte de a se întoarce în țară, petrecuse o perioadă în Anglia, unde se inițiasse în ideile liberale, față de care manifesta un adevărat entuziasm. Când s-a înapoiat în Țara Românească, unde domnea unchiul său, prințul Alexandru Ghica, a căutat să-l atragă pe acesta la ideile sale în materie de guvernare, dar nu a reușit să-l convingă. Descurajat, s-a dus în Moldova, unde prințul Mihail Sturdza s-a hotărât să apeleze la capacitatea lui, numindu-l director general al școlilor, funcție pe care Ion Ghica a îndeplinit-o timp de câțiva ani, spre mulțumirea tuturor.

...Ion Ghica...

date
biografice:

Prințul Alexandru Ghica a fost răsturnat prin intrigi rusești, iar Ion Ghica s-a întors la București. El nu s-a înțeles nici cu prințul Bibescu, care îi urmărea lui Alexandru Ghica, și a plecat la Paris. Era în momentul în care toți românii de acolo se adunau, încercând să se înțeleagă între ei cu privire la rolul pe care urma să-l joace țara lor în înnoirea pe care toți o presimțeau. Ion Ghica a devenit, firește, centrul și, ca să spunem așa, inițiatorul ideilor noi. Cu toate acestea, printre românii de la Paris, doi bărbați, care nu mai erau studenți, C.A. Rosetti și Ion Brătianu, nu își ascundeau împotrivirea față de ideile constituționale engleze, pe care Ion Ghica le propaga cu succes printre compatrioți.

Orientare /

devenire...

În opoziție
cu

Acești doi români pe care i-am citat reprezentau opiniile cele mai înaintate în ceea ce privește democrația. Ei țineau deja instaurarea unei republici, care, în starea de atunci a Principatelor, era de domeniul visului.

C.A. Rosetti,
și
I.C. Brătianu

Totuși, când revoluția a părut iminentă în Franța, Ion Ghica, asemenea celor mai mulți dintre compatrioții săi, s-a înapoiat la București. Acolo a participat într-un mod atât de determinant la pregătirea revoluției, încât întregul partid, inclusiv Brătianu și Rosetti, l-a rugat să plece la Constantinopol pentru a face Poarta să înțeleagă mai întâi spiritul mișcării ce urma să aibă loc în România și, îndeosebi, interesul major pe care Turcia îl avea să înlesnească această mișcare prin toate mijloacele de care dispunea. Revoluția din 18 iunie l-a aflat, așadar, pe Ion Ghica la Constantinopol, unde câștigase deja încrederea lui Reșid Pașa, marele vizir liberal, precum și sprijinul energic al lordului Redcliffe, influentul ambasador

În Revoluție...

la Constantinopol

al Angliei, care era atât de puternic, încât turcii îl numiseră „Pa-dişahul”!

S-a putut vedea rezultatul eforturilor lui Ion Ghica, după instrucţiunile pe care Suleiman Paşa le adusese de la Constantinopol, când Turcia recunoscuse necesitatea ca trupele sale să treacă Dunărea, pentru a nu lăsa armata rusă să intre singură în Principate. Atunci când, la căderea lui Reşid Paşa, politica rusă a obţinut câştig de cauză pe lângă Poartă, Ion Ghica a putut fi din nou folositor ţării sale, prin mijlocirea ambasadorului Angliei, căruia guvernul turc nu îndrăznea să-i refuze nimic. Ion Ghica a figurat fireşte, pe un loc bun pe lista de proscrisi, deşi nu fusese prezent în Muntenia în timpul Revoluţiei.

Consfătuire:
I. Ghica—
Bălcescu—
Bălăceanu

În momentul sosirii noastre la Constantinopol, Ion Ghica era foarte preocupat de o idee pe care ne-a prezentat-o lui Bălcescu şi mie. Evenimentele îşi urmaseră cursul în Austria de la expulzarea noastră din Transilvania, iar Rusia intervenise deja material, ocupând Hermanstadt, cu o divizie rusească sub ordinele generalului Skariatîn*.

pentru

Ion Ghica pornea de la principiul că românii din Principate aveau şi ei dreptul de a interveni în conflict, de vreme ce Rusia, duşmana lor, intervenea.

o legiune
după
modelul
polonez

De atunci încolo, emigraţia română trebuia să urmeze exemplul celei poloneze, care organiza câte o legiune poloneză în toate războaiele în care Rusia intervenea în afara teritoriului ei. Mai cu seamă în Ungaria, legiunea poloneză se comportase strălucit. Ion Ghica prezentase această idee în faţa celor mai tineri membri ai emigraţiei române, care o acceptaseră cu bucurie**. Inutil să spun că Bălcescu şi cu mine am întâmpinat-o cu acelaşi entuziasm.

Aşadar, s-a convenit că o să plecăm neîntârziat în Ungaria cu împuternicirile necesare, pentru a purta tratative cu guvernul ungar şi că urma să mi se încredinţeze drapelul viitoarei legiuni.

Preparative
pentru
misiunea
în Ungaria

Pentru ca acest proiect să devină realizabil, trebuia să obţină protecţia guvernului turc; lipsa lui Reşid Paşa din guvern, făcea ca lucrul acesta să fie mai anevoios, dar Ion Ghica a intervenit pe lângă ambasadorul Angliei şi pe lângă guvernul turc, care a fost de

* Aveam să asist mai târziu la moartea generalului Skariatîn. El a fost răsturnat de pe cal, la Cluj, de o ghiulea trasă de un tun pus în poziţie de ochire de Bem însuşi.

** În acea epocă, de fapt, în afara celor 44 de proscrisi, erau încă foarte mulţi emigraţi voluntari ce îşi părăsiseră ţara, ca să scape de persecuţiile şi de brutalităţile administraţiei pe care ruşii o instalaseră la ei acasă.

acord să îngăduie acestui proiect să se dezvolte atât cât va fi în stare. S-a hotărât că legionarii români vor pleca în grupuri mici, la interval de zece zile unul de altul.

Cel care trebuia să plece primul se compunea din doi români: Bălcescu și cu mine, din doi italieni: colonelul Monti, ofițer piemontez și marchizul (devenit ulterior, duce) Miglioratti, atașat la Legatia italiană, care trebuiau să încerce să formeze o legiune italiană. În afară de aceștia, era și un polonez, Skender Bey, care a devenit mai târziu Skender Pașa și al cărui nume adevărat era contele Ilinsky. El luase parte la toate războaiele din Europa, începând de la revoluția poloneză, și trebuia să comande legiunea poloneză. Vorbea turcește, așa cum vorbea propria lui limbă, și purta turbanul alb al credincioșilor, care trebuia să ne asigure, în statele sultanului, respect și ascultare. Așadar, el a fost șeful expediției noastre.

Cu primul grup... (martie '49) — condus de contele Ilinski / Skender Bey

În acea epocă, Ungaria, înconjurată de armate austriece și rusești, era cu totul izolată de Principate și de Turcia. Pentru a ajunge acolo, plecând de la Constantinopol, trebuia să alergăm zi și noapte pe traseul stațiilor de poștă, până la Belgrad. Nu prin Serbia puteam ajunge în Ungaria, ci prin cetatea Belgradului, care era pe malul drept al Dunării și aparținea turcilor.

Primul traseu:

Așadar, am pornit la drum în ordinea următoare: în frunte, curierul poștei turcești, un tătar, apoi vizitiul, surugiul, care ducea de căpăstru un cal neîncălecat, încărcat cu bagajele și hainele noastre, apoi noi ceilalți, doi câte doi, și ultimul, Skender, care încheia convoiul. Am plecat într-o dimineață frumoasă de martie: în scurt timp, am ieșit de pe drumul umblat și am străbătut mai multe cursuri de apă, în care caii noștri intrau până la piept și de unde ieșeam uzi. Ne uscam galopând!

Am traversat Rumelia, Balcanii și Bulgaria. Într-o noapte, trecând printr-un pas al Balcanilor, ceata noastră a nimerit într-o tabără de hoți. Skender a discutat câțva timp cu conducătorul bandei și, în cele din urmă, l-a convins că suntem agenți ai guvernului turc. S-a întors la noi și ne-a recomandat insistent să nu vorbim în limba noastră. Ne-am urcat din nou pe cai și am trecut printre hoții ale căror rânduri s-au deschis în fața noastră.

Rumelia, Balcanii, Bulgaria

Din douăzeci și patru de ore, aveam dreptul la o oră ca să măncăm și la două ore ca să ne odihnim. În restul timpului galopam, fără să-l depășim vreodată pe tătar, deoarece aceasta era regula. Dacă îl depășeam și calul murea, trebuia să-l plătim; dacă nu, nu aveam nimic de plătit. La fiecare șase ore, aveam o stație de schimb; tătarul stabilea ritmul, dar așa cum se întâmplă întotdeauna, poți

ajunge la o înțelegere cu regulamentele turcești și, adesea, cu ajutorul unui bacșiș bun, mergeam într-o goană nebună! Caii de poștă turcești nu cunoșteau decât mersul la pas și galopul; iar noi călătoream alternând cele două ritmuri.

Cei care erau inițiați în acest fel de a călători știau că întotdeauna ți-e sete și mai știau că, dacă faci imprudența de a bea apă sau vin ca să-ți astâmperi setea, după circa zece ore, nu te mai poți ține pe cal. De aceea, ne potoleam setea bând mici cești de cafea, pe care le găseam în toate cafenelele pe care le întâlneam.

Mulțumită acestei precauții, am putut îndura cu toții această oboseală de necrezut și am sosit bine dispuși la Belgrad, după trei zile și patru nopți de mers călare.

Când vii din Bulgaria, la granița cu Serbia, se află mica prefec-tură Negotin, unde ne-am oprit pentru carantină. Serbia era atunci în război cu guvernul ungar, așadar trebuia ca nici un funcționar sârb să nu poată afla scopul călătoriei noastre și, îndeosebi, să nu bănuiască faptul că Skender era purtătorul unei scrisori extrem de importante adresată guvernului ungar. Skender, în calitatea lui de slav a fost însărcinat să negocieze cu autoritățile sârbești și, în cele din urmă, s-a înțeles cu ele. Am fost conduși la carantină. Era un loc împrejmuit, pe malul Dunării, care, la fel de bine, ar fi putut sluji drept țarc pentru animale; acolo au venit autoritățile.

Ne-a făcut impresia că deslușim o anumită neîncredere la funcționarii care păreau că încearcă să afle cât mai multe lucruri în legătură cu noi. Însuși prefectul a venit să ne vadă și, întrucât aceste tratative și formalități păreau să se prelungească în mod voit, iar noi eram grăbiți să ajungem la cetatea turcească a Belgradului, am insistat să ni se dea cai ca să plecăm, de îndată ce formalitățile aveau să fie îndeplinite, carantina neconstând decât în vize și semnături.

Spre marea noastră dezamăgire, fiind deja destul de târziu, prefectul ne-a sfătuit să petrecem noaptea la el acasă și să nu plecăm mai departe, decât a doua zi. Am refuzat, firește, pretextând că această întârziere avea să ne facă să pierdem vaporul spre Viena pe care doream să-l luăm la Belgrad. Dar nu am putut scăpa: a trebuit să acceptăm cina la care ne invita prefectul și s-a stabilit că o să plecăm după aceea, în toiul nopții. Cu această condiție, el s-a obligat să ne procure cai de poștă.

Ne-am dus la prefect și atunci am avut ocazia să admir resursele lui Ilinsky. Să nu uităm că avea asupra lui documente atât de compromițătoare pentru guvernul turc, încât dacă ar fi fost desco-

În Serbia,
la Belgrad

Skender Bey
(Ilinski)

perit și i s-ar fi confiscat, guvernul turc nu ar fi putut reclama faptul. Iată cum a ieșit Skender din această situație dificilă: a cerut să se aducă vin, apoi iarăși vin și din nou vin! După două ore, prefectul, șeful poliției și ceilalți funcționari sârbi dormeau adânc. Cât despre Skender, el era perfect dispus, păstrându-și întreaga prezență de spirit. Atunci a dat ordine în numele prefectului; ni s-au adus caii și am pornit în galop pe drumul spre Belgrad, unde am ajuns a doua zi, spre seară.

Eram atât de puțin osteniți de călătorie, încât, în loc să ne culcăm, ne-am dus să ascultăm muzica la Topchidere.

Skender s-a dus singur să-l vadă pe pașa Belgradului, pentru a-i arăta ordinele guvernului său și a se înțelege cu el, ca să ne înlesnească sosirea la cartierul general al lui Perczel, la Panciova, pe malul stâng al Dunării. Întorcându-se de la guvernator, Skender ne-a avertizat că în noaptea următoare, pe la miezul nopții, trebuia să mergem la cetate.

La Belgrad am întâlnit trei tineri români, emigrați voluntar; erau Alexandru Manu, Duilie și Costescu; când le-am împărtășit scopul călătoriei noastre, ne-au rugat să-i luăm cu noi și așa am făcut, iar ei au venit împreună cu noi la cetate.

Austrieii ocupau o insulă pe Dunăre, în dreptul orașului Panciova, pe sub focul căreia trebuia să trecem ca să putem ajunge la Panciova. Ajunși la cetate, am găsit barca guvernatorului cu barcații; traversarea s-a făcut noaptea, fără să fim stingheriți, pilotul conducându-și ambarcația mult în amonte față de insulă, apoi lăsând-o să coboare pe firul apei, fără a se sluji de vâsle și netrecând astfel prin apropierea insulei ocupate de austrieci.

Sosiți la Panciova, fugarii care eram ne-am dus direct la cartierul general al generalului Perczel, comandantul corpului de armată ungar care ocupa acest oraș și pusese pe fugă bandele sârbești ale lui Kničanin.

Skender i-a înmănat lui Perczel scrisorile către guvernul ungar, pe care trebuia să le încredințeze primei persoane oficiale ungare pe care avea să o întâlnească.

Bălcescu, însoțit de Monti și de Miglioratti, s-a dus la Debrețin, sediul guvernului, ca să ajungă la o înțelegere cu Kossuth. Cei trei și cu mine, după ce am avut o întrevedere cu generalul Perczel, am plecat la Orșova ca să ne întâlnim cu generalul Bem, care jucase un rol important în revoluția poloneză, îndeosebi la Ostrolenka. Acest general polonez, aflat în fruntea unei armate ungare, tocmai cucerise Transilvania, învingându-l pe generalul rus Skariatina la Sibiu și

Cu
Al. Manu,
Duilie și
Costescu

La Panciova
cartierul
general.
Perczel

Bălcescu
și Monti spre
Debrețin...

Noi spre
Orșova...

Întâlnirea
cu Bem

înfrângându-l lângă Piski (Simeria) pe generalul austriac Puchner, pe care îl silise să se retragă în Țara Românească.

Generalul Bem nu se afla la Orșova, dar l-am întâlnit la câteva leghe depărtare de acest oraș, la Herkulesbad (Mehadia), unde își instalase cartierul general.

Cei trei compatrioți ai mei, Manu, Duilie și Costescu, mă părăsiseră la Orșova ducându-se la Sibiu, ca să aștepte acolo formarea legiunii române, legiune care, de altfel, nu a fost înființată nici odată.

Sosind la Bem, i-am cerut să mă ia în serviciul lui și el m-a înrolat în calitate de cavalerist, într-un regiment de husari unguri.

Când am fost îmbrăcat în uniformă, generalul Bem m-a prezentat colonelului meu, dar acesta a strigat că nu vrea să-și asume răspunderea pentru mine, fiindcă husarii săi, îndată ce vor ști că sunt român, cu siguranță că aveau să mă masacreze!

Aghiotant
la statul lui
major

Bem m-a luat atunci ca aghiotant la statul lui major, al cărui șef a devenit în scurtă vreme Skender care, în această calitate, a adus mari servicii. Eu am putut să mă fac folositor, deoarece nici unul dintre cei paisprezece ofițeri de stat major al lui Bem nu scria corect în franceză; l-am slujit ca secretar pe acest general, în corespondența lui confidențială cu Kossuth. Bem care, în calitate de emigrant, locuise multă vreme la Paris, vorbea și scria la perfecție franceza, dar întrucât pierduse două degete la Simeria, nu putea să țină pana, iar eu îl înlocuiam atunci când îi scria scrisori personale lui Kossuth. Corespondența oficială se făcea în ungară de către un alt secretar, dar Bem neștiind nici ungara nici germana, corespundea cu Kossuth întotdeauna în franceză.

După în-
frângerea de
la Timișoara

Am rămas la statul major al lui Bem până la înfrângerea de la Timișoara, pe care austriecii au pricinuit-o armatelor unite ale lui Bem și Dembinsky. În urma acestei înfrângeri, armata a fost desființată, iar generalii ei s-au refugiat în Turcia.

În Transil-
vania
la Indol
și

M-am dus în Transilvania și m-am ascuns la protopopul din satul Indol (Deleni, Turda), care fiind greco-catolic, nu m-a predat rușilor. (Această sectă ortodoxă admitea autoritatea papei, dar preoții ei se căsătoreau).

Sibiu.

Am plecat de la Indol la Sibiu, unde am ajuns fără necazuri, deși am trecut pe sub nasul funcționarilor austrieci și am îndurat numeroase interogatorii. De la Sibiu, m-am dus la Pesta, de unde am luat vaporul spre Viena, unde m-am întâlnit din nou cu sora mea, baroana Ruckman și cu unchiul meu, Jean Bălăceanu. Acolo

La Pesta,

și Viena

am primit banii pe care îi cerusem părinților mei prin intermediul unui emisar.

Viena tocmai fusese recucerită de la revoluționari de către generalul Windischgraetz, iar orașul era în stare de asediu, supus legii marțiale, poliția fiind deci în mâinile autorității militare. Poliția fusese informată de către diverși indicatori că eu trebuia să mă aflu la Viena, sub un nume fals.

La Viena...

Ajungând la miezul nopții în Prater, am dat pașaportul meu pe numele Metaxa agenților care îi supravegheau pe pasagerii ce sosseau la Viena și mi s-a eliberat o chitanță de primire a lui, fiind totodată chemat, pentru a doua zi, la Direcția poliției vieneze, pentru a-l primi înapoi în schimbul acestei chitanțe.

A doua zi, am fost rugat să revin în ziua următoare, pașaportul fiind rătit; în ziua următoare autoritățile scuzându-se că au pierdut pașaportul, mi-au eliberat un certificat de pierdere, spunându-mi să mă duc la Ambasada Angliei, unde urma să mi se facă altul.

Temându-mă de dificultățile de la această ambasadă, i-am împărtășit temerile mele surorii mele baroana Ruckman care s-a oferit să ceară un alt pașaport lui Musurus Pașa, ambasadorul Turciei, pe care ea se putea baza (în acea epocă, ambasadorii turci puteau da pașapoarte supușilor români). Ea mi-a înmănat acest act, dar între timp mă îmbolnăvisem și zăceam la pat. Chiar în aceeași seară, unchiul meu Bălăceanu a venit în grabă în camera mea, spunându-mi că fusesem descoperit și că Musurus îmi transmitea să plec imediat. Conduc la gară, urcat în vagon și doborât de boală și de oboseală, am căzut într-un somn adânc.

M-am trezit în Saxonia, înainte de a ajunge la Dresda. În epoca aceea, de fapt, pentru a merge de la Viena la Paris se urma acest itinerar: Dresda, Köln, Bruxelles și Paris.

Am sosit, așadar, la Paris în 1849, și, întrucât sora mea, Sultana de Lynch, în urma morții soțului ei, se stabilise la Nisa, împreună cu fiul ei Philippe pe care aveam să-l întâlnesc mai târziu, m-am dus să mă întâlnesc cu ea în acel oraș.

...la Paris

[Textul original]

L'„Ordre légal“ ayant été rétabli dans les Principautés par le *Règlement Organique*. Les Russes n'avaient rencontré aucune résistance et les deux nouveaux hospodars ayant été installés conformément à l'Acte de Balta-Liman (1849) on était autorisé à croire que les Russes allaient retourner chez eux. La Turquie leur en fit,

elle même, l'invitation en déclarant qu'elle était disposée à retirer ses troupes, dès que les Russes auraient évacué le territoire roumain. Mais le gouvernement russe trouva différents prétextes pour maintenir son occupation des Principautés. Cette attitude était due aux événements qui se précipitaient en Autriche et en Hongrie, et dans lesquels ils espéraient trouver un prétexte d'intervention.

Je me trouvais à Cronstadt, où je m'étais rendu dès mon arrivée à Bran, après ma fuite de Campulung, et j'appris que j'avais l'honneur de figurer sur la liste des 44 patriotes roumains bannis à perpétuité de leur pays. J'étais le plus jeune — et à l'heure où j'écris je suis le seul survivant, de cette bande, où toutes les vieilles familles roumaines étaient représentées —. Quelques représentants d'anciennes familles roumaines ne figuraient pas sur cette liste; c'est qu'ils étaient déjà détenus à Roustchouk par les Turcs.

Les „bannis“ se trouvèrent bientôt réunis en Transylvanie, où il leur sembla qu'ils avaient un rôle pacificateur à remplir dans la lutte qui venait d'éclater les nationalités hongroise et roumaine formant la population transylvaine.

Les Roumains, conduits par quelques chefs, qui avaient pris le titre d'„intelligenti“, avaient pris ouvertement parti pour l'Autriche, et comme les Hongrois avaient fait le contraire, les uns et les autres en étaient déjà venus aux mains sur plusieurs points de la Transylvanie, où, des deux cotés, on commit des actes de cruauté.

Les „émigrés“ de Roumanie entreprirent d'amener une entente entre ces deux nationalités rivales, ne fût que pour empêcher l'intervention de la Russie qu'ils prévoyaient déjà. Mais les „Intelligenti“, chefs du mouvement roumain, dont nous avons déjà parlé, les dénoncèrent au gouvernement autrichien comme excitant leurs compatriotes transylvains à faire cause commune avec la révolution hongroise. Il en résulta que le gouverneur de la Transylvanie, le général Puchner, nous fit appeler devant lui, au nombre d'une douzaine, en qui il voulait, probablement, voir les chefs de l'émigration, et il nous déclara, avec la plus exquise courtoisie, qu'il lui était impossible de nous tolérer plus longtemps en Transylvanie et finit par nous prier de quitter cette province dans les 8 jours.

Le plus grand nombre d'entre nous partit pour Paris. Pour ma part, ayant du temps devant moi et n'étant pas pressé de prendre cette direction, je me décidai à aller voir ma sœur, mariée au vice-consul de France à Belgrade. Je pris donc place dans une diligence en partance pour Hermanstadt. A chaque instant, nous étions arrêtés par des bandes de paysans roumains, armés de faux et de

lances, qui voulaient savoir s'ils se trouvaient des Hongrois parmi nous. Comme je leur répondais dans leur langue, la mienne, ils ne mirent aucun obstacle à mon voyage, et j'arrivai, sans encombre, à Hermanstadt.

J'y trouvais la trace de Maghero et de ses aides-de-camp qui avaient dû quitter cette ville, à la suite de l'invitation du général Puchner. De là, je louai une voiture, et arrivai dans la capitale du Banat, à Temesvar, territoire où les troubles n'étaient pas parvenus. A ce moment, Temesvar, était une petite Vienne, comme se plaisaient à la nommer ses habitants. La vie, grâce au théâtre, concerts et distractions de toute sorte, y était fort gaie et je m'y reposais quelques jours.

Je partis, ensuite, pour Orsova, en passant par Lugos, petite ville roumaine. Arrivé à Orsova, je pris le bateau autrichien remontant le Danube jusqu'à Pest et débarquai à Belgrade. Là, je retrouvai ma sœur et mon beau-frère qui m'accueillirent à bras ouverts et je profitai de leur fraternelle hospitalité. Je séjournai un mois à Belgrade, durant lequel j'eus souvent l'occasion de voir des bandes serbes passer le Danube sous les ordres de Knitchianin, pour aller porter secours à leurs compatriotes de la Voïvodine, en guerre avec les Hongrois. Régulièrement, malgré leurs „Ustai, Ustai“^{*} menaçants, ils étaient vivement reconduits par la garde nationale de la petite ville hongroise de Weiskirchen.

Un beau jour, je vis arriver à Belgrade, avec un véritable plaisir, mon excellent ami Nicolas Balcesco, un des caractères et une des intelligences les plus élevées que j'ai connus de ma vie. Il était accompagné d'un officier supérieur polonais que le Prince Czartorski avait envoyé au camp de Maghero, et qui lui avait servi de chef d'Etat-Major. La première fois que je causais avec cet aide de camp de Maghero, il me dit qu'il approuvait pleinement la décision de son général.^{**} En effet, faute de temps et de la préparation nécessaire, les éléments de résistance, réunis au Camp de Trajan, n'étaient pas suffisants pour sortir, avec honneur, même d'une défensive temporaire. Vouloir tenter autre chose, c'eut été donner aux Russes l'occasion d'un facile succès qu'ils auraient représenté, ensuite, comme un éclatant triomphe sur la révolution roumaine.

* „Réveille-toi, réveille-toi!“ premiers mots du chant national serbe.

** Maghero avait, en effet, reçu du gouvernement révolutionnaire le titre de général.

Balcesco était en route pour Constantinople où il allait retrouver Ion Ghica. Comme j'ai toujours professé pour ce dernier la même affection et la même estime, je me décidai à partir avec mon ami Balcesco.

Nous louâmes une voiture ouverte, mais suspendue, pour nous conduire à Agram, en traversant la Slavonie et la Croatie. C'était en Décembre (1848), mais nous n'eûmes pas trop à souffrir du froid sibérien, grâce au complet assortiment de fourrures dont nous nous étions pourvus. Le pays, jusqu'à Agram, était sensiblement plus civilisé que celui que j'avais traversé de Cronstadt à Belgrade; aussi, trouvions nous le soir de nos diverses étapes des auberges à peu près convenables où nous passions les nuits, pour en repartir dès le lendemain. A Agram, nous descendîmes dans un hôtel pouvant rivaliser avec ceux de Vienne. De là, nous prîmes la diligence pour Trieste, où notre compagnon polonais devait nous quitter.

Tout se passa sans incident jusqu'à la frontière de sortie de la Croatie.

Nous y eûmes à exhiber nos papiers et passeports, dont l'un, le mien, était anglais et où je figurais sous le nom de Metaxa, sujet ionien de la Reine d'Angleterre. Ce passe-port m'avait été envoyé à Cronstadt par le consul d'Angleterre à Bucarest, M. Robert Colquhoun.

Au moment où nous avons terminé cette formalité, et où nous allions remonter en diligence, le Directeur de la Douane nous demanda si nous étions porteurs de monnaie d'or. J'eus un instant l'idée de répondre négativement, mais, craignant d'être fouillé, je préfèrai dire, qu'allant m'embarquer à Trieste pour Constantinople, j'avais dû, nécessairement, me munir d'une certaine somme en or. Je m'attendais à ce qu'on prélevât un droit sur cette monnaie, mais rien au delà. Balcesco et le Polonais firent la même réponse. Alors, le misérable fonctionnaire nous dit que la sortie de toute monnaie d'or était interdite et que nous devions déposer notre or entre ses mains, qu'il nous en délivrerait un reçu que nous échangerions contre de la monnaie impériale, à notre sortie des états autrichiens.

Comme j'étais le seul de nous trois parlant allemand, je servais de truchement entre mes compagnons et le fonctionnaire. Ils me chargèrent de lui demander si on nous restituerait la somme, déposée, en or ou en argent. A cette question, le fonctionnaire répondit sans hésiter: „Pas plus en or qu'en argent, mais en papier-monnaie“. Après nous être consultés, je dis que nous refusions car-

rément de nous soumettre à cette spoliation, à peine déguisée, (car nous aurions perdu au moins le 30% de notre avoir) et que nous préférions retourner à Agram. J'ajoutai qu'en ce qui me concernait personnellement, chose qui ne manquait jamais son effet à cette époque, qu'un fois à Agram, j'écirai directement à Lord Palmerston pour me plaindre à lui. L'employé fit mine de ne pas s'en soucier, mais, voyant que nous faisons décharger nos effets de la diligence, et qu'il allait, peut-être, avoir affaire à Lord Palmerston, il causa tout bas avec le conducteur de la voiture. Celui-ci, vint confidentiellement me dire qu'il y avait un moyen de tout arranger en faisant un cadeau à l'employé. Lui ayant demandé à combien il pensait que devrait s'élever ce cadeau, il dit: „Comme vous êtes trois et que vous avez déclaré avoir des ducats autrichiens, il faut donner 10 ducats pour chacun de vous“.

Jusque là, j'avais conservé tout mon calme, mais, devant cette insolente sommation, je me fâchai et criai, tout haut, en allemand, de façon à être compris de tous: „Nous ne donnerons pas un sou, et, en écrivant à Lord Palmerston, je dirai aussi qu'on nous a demandé 30 ducats!“

Quand le fonctionnaire entendit ces mots, il fit charger nos malles sur la diligence en déclarant qu'il n'y avait plus d'obstacle à notre départ. En montant en voiture, je remis 10 ducats, de la main à la main, au fonctionnaire, en lui disant tout bas: „Lord Palmerston ne le saura pas!“. Il répondit en s'inclinant: „Ich küsst die Hand“.

Le lendemain nous arrivions à Trieste, d'où Balcesco et moi, nous embarquions sur le Lloyd en partance pour Constantinople, après avoir fait nos adieux à notre compagnon polonais qui lui, allait à Paris. Huit jours après, nous étions à Constantinople et tombions dans les bras de Ion Ghica.

Le Prince Ion Ghica avait fait ses études à Paris et y avait suivi les cours de l'Ecole Centrale. Avant de rentrer dans son pays, il avait fait, ensuite, un séjour en Angleterre où il s'était initié aux idées libérales pour lesquelles il professait un véritable enthousiasme. Lorsqu'il revint en Valachie, où régnait son oncle le Prince Alexandre Ghica, il chercha à le gagner à ses idées en matière de gouvernement, mais ne réussit pas à le convaincre. Découragé, il se rendit en Moldavie, dont l'Hospodar, Michel Stourdza, se décida à faire appel à sa capacité en le nommant Directeur Général des Ecoles, fonction que Ion Ghica remplit pendant quelques années, à la satisfaction de tous.

Le Prince Alexandre Ghica fut renversé par les intrigues russes et Ion Ghica revint à Bucarest. Il ne s'entendit pas davantage avec le Prince Bibesco, qui avait succédé à Alexandre Ghica, et partit pour Paris. C'était au moment où tous les Roumains qui s'y trouvaient se réunissaient pour chercher à s'entendre sur le rôle réservé à leur pays dans la rénovation que tous pressentaient. Ion Ghica devint naturellement le centre, et, pour ainsi dire, l'initiateur des idées nouvelles. Deux hommes, cependant, parmi les Roumains de Paris, et qui n'étaient plus des étudiants, C.A. Rosetti et Ion Bratiano, ne cachaient pas leur opposition aux idées constitutionnelles anglaises que Ion Ghica propageait victorieusement parmi ses compatriotes.

Ces deux Roumains que je viens de citer représentaient les opinions les plus avancées en démocratie. Ils visaient déjà à une république, qui, dans l'état d'alors des Principautés, tenait du rêve.

Néanmoins, lorsque la Révolution parut imminente en France, Ion Ghica, comme la plupart de ses compatriotes, revint à Bucarest. Là, il prit une part tellement déterminante aux préparatifs de la révolution que le parti tout entier, y compris Bratiano et Rosetti, le supplia de partir pour Constantinople afin de faire comprendre à la Porte, d'abord l'esprit du mouvement qui allait se produire en Roumanie, et, surtout, l'intérêt capital que Turquie avait à favoriser ce mouvement par tous les moyens en son pouvoir. La Révolution du 18 Juin trouva donc Ion Ghica à Constantinople, y ayant déjà gagné la confiance de Rechid Pacha, le Grand-Vizir libéral, ainsi que l'appui énergique de Lord Redcliffe, le puissant ambassadeur d'Angleterre, tellement puissant que les Turcs l'avaient appelé le „Padichah“!

On avait pu juger le résultat des efforts de Ion Ghica aux instructions que Soliman-Pacha avait emportées de Constantinople, lorsque la Turquie avait reconnu la nécessité de faire franchir le Danube à ses troupes afin de ne pas laisser l'armée russe entrer seule dans les Principautés. Lorsqu'à la chute de Rechid Pacha, la politique russe obtint gain de cause auprès de la Porte, Ion Ghica put encore être utile à son pays par l'entremise de l'ambassadeur d'Angleterre, à qui le gouvernement turc n'osait rien refuser. Ion Ghica figura, naturellement, en bonne place sur la liste de proscription, bien qu'il n'eut pas été présent en Valachie pendant la Révolution.

Au moment de notre arrivée à Constantinople, Ion Ghica était fort préoccupé d'une idée qu'il nous exposa à Balcesco et à moi. Les

événements avaient marché en Autriche depuis notre expulsion de Transylvanie et la Russie était déjà intervenue matériellement en faisant occuper Hermanstadt par une division russe sous les ordres du général Skariatine.*

Ion Ghica parlait de ce principe que les Roumains des Principautés avaient, eux aussi, le droit d'intervenir dans le conflit du moment que la Russie, leur ennemie, s'en mêlait.

Dès lors l'émigration roumaine devait suivre l'exemple de l'émigration polonaise qui organisait une légion polonaise dans toutes les guerres où la Russie intervenait hors de chez elle. En Hongrie, notamment, la légion polonaise s'était déjà brillamment comportée. Ion Ghica avait déjà développé cette idée devant les plus jeunes membres de l'émigration roumaine qui l'avaient acceptée avec joie.** Inutile de dire que Balcesco et moi l'accueillîmes avec le même enthousiasme.

Il fut donc convenu que nous partirions incessamment pour la Hongrie avec des pouvoirs nécessaires pour traiter avec le gouvernement hongrois et que l'on me confierait le drapeau de la future légion.

Pour que ce projet fut réalisable, il fallait qu'il obtint la protection du gouvernement turc; l'absence, de ce gouvernement, de Rechid Pacha, rendait la chose plus malaisée, mais, Ion Ghica s'entremet auprès de l'ambassadeur d'Angleterre et auprès du gouvernement turc qui consentit à laisser prendre à ce projet tout le développement dont il serait susceptible. Il fut décidé que les légionnaires roumains partiraient par petits groupes, à dix jours de distance l'un de l'autre.

Celui qui devait partir le premier se composait de deux Roumains: Balcesco et moi, de deux Italiens: le colonel Monti, officier piémontais et le Marquis (depuis duc) Miglioratti, attaché à la Légation italienne, qui devaient essayer de former une légion italienne. Il y avait, en outre, un Polonais: Skender Bey, qui devint plus tard Skender Pacha, et dont le vrai nom était: le Comte Illinsky. Il avait pris part à toutes les guerres d'Europe, depuis la Révolution

* Je devais assister plus tard à la mort du général Skariatine. Il fut enlevé de cheval, à Klausenbourg, par un boulet parti d'une batterie dont Bem, lui-même, avait pointé les pièces.

** A cette époque, en effet, en dehors des 44 bannis, il y avait encore un très grand nombre d'émigrés volontaires qui avaient quitté leur pays pour se soustraire aux persécutions et aux brutalités de l'administration que les Russes avaient intronisé chez eux.

Polonaise, et devait commander la légion polonaise. Il parlait le turc comme sa propre langue et portait le turban blanc des croyants qui devait nous assurer dans les états du Sultan, respect et obeissance. Il fut donc le chef de notre expédition.

A cette époque, la Hongrie, entourée d'armées autrichiennes et russes, était complètement isolée du côté des Principautés et de la Turquie. Pour y arriver, en partant de Constantinople, il nous fallait courir la poste, nuit et jour, jusqu'à Belgrade. Ce n'était pas par la Serbie qu'on pouvait arriver en contact avec la Hongrie, mais par la forteresse de Belgrade qui était sur la rive droite du Danube et qui appartenait aux Turcs.

Nous nous mîmes donc en route dans l'ordre suivant: en tête le courrier des postes turques: le Tatar, puis le postillon, le souroudji, menant en main un cheval haut-le-pied portant nos sacoches et nos porte-manteaux, puis nous autres, deux par deux, et, en dernier lieu, Skender, fermant la marche. Nous partîmes par une belle matinée du mois de mars; bientôt nous abandonnâmes la route carrossable, et, passant plusieurs cours d'eau où nos chevaux entraient jusqu'au poitrail et d'où nous sortions trempés. Nous nous séchions en galopant!

Nous traversâmes la Roumélie, les Balcans et la Bulgarie. Une nuit, au passage d'un col des Balcans, notre troupe alla donner dans un campement de brigands. Skender s'entretint pendant quelque temps avec le chef de la bande et finit par le persuader que nous étions des agents du gouvernement turc; il revint vers nous et nous recommanda, instamment, de ne pas parler notre langue. Nous remontâmes à cheval et passâmes au milieu des brigands dont les rangs s'ouvrirent devant nous.

Sur 24 heures, une heure nous était accordée pour manger et deux pour nous reposer. Le reste du temps, nous galopions sans jamais dépasser le Tatar, car c'était la règle. Si on le dépassait, et qu'on crevât un cheval, on était forcé d'en payer la valeur; dans le cas contraire, on n'avait aucune indemnité à donner. Chaque six heures, il y avait un relai; le Tatar réglait l'allure, mais, comme toujours, il est avec les réglemens turcs des accomodements, et, souvent, à l'aide d'un bon bakchich, on menait un train fou! Les chevaux de poste turque ne connaissaient que le pas et le galop; c'est ainsi, en alternant ces deux allures que nous voyagions.

Ceux qui étaient initiés à ces sortes de voyages savaient combien on est toujours altéré, ils savaient aussi, que si l'on a l'imprudence, pour étancher cette soif, de boire de l'eau ou du vin, au bout

d'une dizaine d'heures, on est incapable de se tenir à cheval. Aussi, combattions nous notre soif par de petites tasses de café que nous trouvions dans tous les petits cafés que nous recontrions.

Grâce à cette précaution, nous pûmes, tous, supporter cette incroyable fatigue et nous arrivâmes gaillardement à Belgrade, au bout de trois jours et de quatre nuits de chevauchée.

A la frontière de Serbie, on trouve, en arrivant de Bulgarie, la petite préfecture de Negotin, où nous nous arrêtâmes pour la quarantaine. La Serbie étant alors en guerre avec le gouvernement hongrois, il ne fallait qu'aucun fonctionnaire serbe puisse savoir quel était le but de notre voyage et, surtout, ne soupçonnât que Skender était porteur d'une correspondance extrêmement importante à l'adresse du gouvernement hongrois. Skender, en sa qualité de Slave, fut chargé de nos négociations avec les autorités serbes, et parvint à s'entendre avec elles. On nous mena à la quarantaine. C'était un enclos, sur les bords du Danube, qui aurait pu, aussi bien, servir à parquer des bestiaux, et les autorités arrivèrent.

Nous crûmes apercevoir une certaine défiance chez les fonctionnaires qui paraissaient s'efforcer d'en savoir le plus possible sur notre compte. Le préfet, lui-même, vint nous voir, et, comme ces pourparlers et formalités avaient l'air de se prolonger volontairement, et que nous étions très pressés d'arriver à la forteresse turque de Belgrade, nous insistâmes pour avoir des chevaux pour repartir dès que toutes les formalités seraient accomplies, la quarantaine ne consistant guère qu'en visas et signatures.

A notre grande déception, le préfet nous conseilla, comme il était déjà assez tard, de passer la nuit chez lui et de ne repartir que le lendemain. Nous nous récriâmes, naturellement, en prétextant que ce retard nous ferait manquer le bateau de Vienne que nous désirions prendre à Belgrade. Mais nous ne pûmes nous en tirer; il fallut accepter le dîner auquel le préfet nous conviait, et il fut convenu que nous partirions ensuite au milieu de la nuit. A cette condition, il s'engagea à nous fournir des chevaux de poste.

Nous allâmes chez le préfet, et, alors, j'eus l'occasion d'admirer les ressources qu'Illinsky possédait en lui. Il ne faut pas oublier qu'il avait, sur lui, des papiers tellement compromettants pour le gouvernement turc que, s'il avait été découvert, et qu'on se soit emparé de ces papiers, le gouvernement turc n'aurait même pas pu le réclamer. Voilà comment Skender se tira de ce mauvais pas: il fit venir du vin, puis du vin et encore du vin! Deux heures après, le préfet, le chef de la police et les deux autres fonctionnaires serbes présents dormaient profondément. Quant à Skender, il était par-

faitement dispos, gardant toute sa présence d'esprit. Alors, il donna des ordres au nom du préfet; les chevaux nous furent amenés, et nous détalâmes, à plein galop, sur la route qui menait à Belgrade, où nous arrivâmes, le lendemain, vers la fin de la journée.

Nous étions si peu fatigués de notre voyage, qu'au lieu de nous coucher, nous allâmes écouter la musique à Topchidere.

Skender alla, seul, voir le Pacha de Belgrade pour lui montrer les ordres de son gouvernement et s'entendre avec lui pour nous faciliter l'arrivée au quartier général de Perczel, à Panciova, sur la rive gauche du Danube. En revenant de chez le gouverneur, Skender nous prévint que, la nuit suivante, vers minuit, nous devions nous rendre à la citadelle.

Nous avons rencontré, à Belgrade, trois jeunes Roumains, émigrés volontaires, c'étaient: Alexandre Mano, Duilie et Costiesco; quand nous leur eûmes fait part de notre but, ils nous supplièrent de les prendre avec nous, c'est ce que nous fîmes, et ils vinrent avec nous à la citadelle.

Les Autrichiens occupaient une île du Danube, par le travers de Panciova, sous le feu de laquelle il fallait passer pour pouvoir atterrir à Panciova. Arrivés à la citadelle, nous trouvâmes la barque du gouverneur avec ses bateliers; la traversée s'effectua, de nuit, sans encombres, le pilote ayant dirigé son embarcation très en amont de l'île, puis s'était laissé descendre au fil de l'eau sans se servir des avirons, ne passant pas ainsi à proximité de l'île occupée par les Autrichiens.

Arrivés à Panciova, les fugitifs que nous étions, se rendirent directement au quartier général du général Perczel, commandant le corps d'armée hongrois qui occupait cette ville et qui avait mis en fuite les corps francs serbes de Kitchianin.

Skender remet à Perczel les dépêches dont il était porteur pour le gouvernement hongrois et qu'il devait confier au premier personnage officiel hongrois qu'il rencontrerait.

Balcesco, accompagné de Monti et de Miglioratti, se rendit à Debreczin, siège du gouvernement, pour aller s'entendre avec Kossuth. Les trois Roumains et moi, après une entrevue avec le général Perczel, partons pour Orsova, pour aller rejoindre le général Bem, qui avait joué un rôle illustre dans la révolution polonaise, notamment à Ostrolenka. Ce général polonais, à la tête d'une armée hongroise, venait de prendre la Transylvanie en battant le général russe Skariatine à Hermanstadt et en défaisant le général autrichien Puchner, près de Pichki, qu'il avait repoussé en Valachie.

Le général Bem ne se trouvait pas à Orsova, mais je le rejoignis à quelques lieues de là, à Herkulesbad, (Mehadia), où il avait établi son quartier général.

Mes trois compatriotes: Mano, Duilie et Costiesco, m'avaient quitté à Orsova pour se rendre à Hermanstadt et y attendre la formation de la légion roumaine, légion qui ne fut jamais formée d'ailleurs.

Arrivé auprès de Bem, je demandai à prendre du service et il m'enrôla comme cavalier dans un régiment de Hussards hongrois.

Lorsque je fus en forme, le général Bem me présenta à mon colonel, mais, celui-ci s'écria qu'il ne voulait pas se charger de moi, car dès que ses hussards sauraient que j'étais Roumain, ils me massacreraient sûrement!

Bem me prit alors comme aide de camp et m'attacha à son état-major dont Skender devint bientôt le chef et où il rendit les plus grands services. Je pus me rendre utile car aucun des 14 officiers de l'Etat-Major de Bem n'écrivait correctement le français; je servis de secrétaire à ce général dans sa correspondance confidentielle avec Kossuth. Bem, qui, comme émigré, avait séjourné longtemps à Paris, parlait et écrivait parfaitement le français, mais comme il avait perdu deux doigts à Pichki, il ne pouvait tenir la plume et je le remplaçais dans ses lettres personnelles à Kossuth. La correspondance officielle se faisait en hongrois par les soins d'un autre secrétaire, mais Bem, ne sachant ni le hongrois ni l'allemand, correspondait toujours en français avec Kossuth.

Je restai à l'Etat-Major de Bem jusqu'à la défaite de Temesvar que les Autrichiens infligèrent aux armées réunies de Bem et de Dembinsky. A la suite de ce revers, l'armée fut licenciée et ses généraux se réfugièrent en Turquie.

J'allai en Transylvanie et me cachai chez le protopope du village d'Indol qui, grec uni, ne me livra pas aux Russes (Cette secte orthodoxe admettait l'autorité du pape, mais se mariait).

Je quittai Indol pour Hermanstadt, où je parvins sans encombres, bien qu'ayant passé sous les yeux des fonctionnaires autrichiens et subi de nombreux interrogatoires. D'Hermanstadt, j'allai à Pest, d'où je pris le bateau pour Vienne, où je retrouvai ma sœur, la baronne Ruckman, et mon oncle Jean Balaceano. Là, je reçus des fonds que j'avais demandé à mes parents par un émissaire.

Vienne venait d'être reprise sur les révolutionnaires par le général Windischgraetz et la ville était en état de siège, soumise à la loi martiale, la police étant donc aux mains de l'autorité militaire.

La police avait été informée par des indicateurs que je devais me trouver à Vienne sous un faux nom.

En débarquant, à minuit, au Prater, je remis mon passeport „Metaxa“ aux agents surveillant les passagers arrivant à Vienne et on me délivra un reçu de la remise de mon passeport, m' enjoignant de venir le lendemain à la direction de la police de Vienne pour le retirer en échange de mon reçu.

Le lendemain, on me pria de revenir le jour suivant, le passeport étant égaré; le jour suivant, les autorités s'excusant d'avoir perdu le passeport, me délivrèrent un certificat de perte m'engageant de me rendre à l'ambassade d'Angleterre où on me dressera un autre passeport.

Craignant des difficultés à cette ambassade, je fis part de mes appréhensions à ma sœur Ruckman qui m'offrit de demander un autre passeport à Musurus Pacha, ambassadeur de Turquie sur qui elle pouvait compter (à cette époque les ambassadeurs turcs pouvaient donner des passeports aux sujets roumains). Elle me remit cette pièce, mais dans l'intervalle, j'étais tombé malade et étais alité. Le soir même, mon oncle Balaceano arriva précipitamment dans ma chambre, me disant que j'étais découvert et que Musurus me faisait dire de partir immédiatement. Amené à la gare, mis en wagon, et vaincu par la maladie et la fatigue, je tombai dans un profond sommeil.

Je me réveillai en Saxe, avant d'arriver à Dresde. A cette époque, en effet, pour se rendre de Vienne à Paris, on suivait cet itinéraire: Dresde, Cologne, Bruxelles et Paris.

J'arrivai donc à Paris en 1849, et ma sœur Sultane de Lynch, étant, à la suite de la mort de son mari, venue se fixer à Nice, avec son fils Philippe, que nous retrouverons plus tard, j'allai la rejoindre dans cette ville.

■ B.A.R., Arhiva I. Bălăceanu I, ms. 1, *Historique des familles Balaceanu / Vacarescu*, p. 17-23.

Consfătuiri, contacte, demersuri — memorii peste memorii...

ITINERARII DEPUTAȚIALE

79

A. T. LAURIAN, ÎNSEMĂRI PE UN „CALENDAR” DIN '49

1849

14	ianuarie	Am plecat de la Sibiu la Viena cu Popasu.	De la Sibiu...
21	„ „	În Lugoj cu Mocioni și Patriciu Popescu.	
28	„ „	Am plecat din Semlin.	la
4	februarie	Seara am ajuns la Agram.	
11	„ „	Am petrecut o zi în Viena. Am scris la Comitet.	Viena
18	„ „	Ne-am întâmpinat cu episcopul Șaguna.	
19	„ „	Am fost aseară la Sina, cu episcopul.	
21	„ „	Am fost la ministrul Stadion până la 12 ore.	
22	„ „	Am fost la ministrul Stadion în conferință, până la 12.	
23	„ „	Am ajuns în Olmutiu. Ne-am înștiințat la Grüne și Cordon.	la Olmutz; (Olomouč)
24	„ „	A doua oară la Grüne și m-am plâns la Cordon. Grüne ne-a dat de știre că mâine vom primi audiență la împăratul.	la împăratul
25	„ „	Am fost la audiență și la prânz la împăratul.	
26	„ „	Am fost în vizită <i>in corpore</i> la ministrul Cordon.	
27	„ „	Popasu a plecat la Praga, la Ferdinand împ., noi la redacțiunea... (?)	
28	„ „	Am scris memorialele noastre.	Memorialele
2	martie	Am fost la Schwarzenberg cu Șaguna.	
3	„ „	Maiorescu a fost a doua oară la Schwarzenberg.	și
5	„ „	Am dat memorialul la minister.	
6	„ „	Am fost la Bruck și la Krausse.	audiențe
7	„ „	S-a publicat <i>Constituțiunea</i> .	
14	„ „	Am scris la comitet și Bălășescului.	
15	„ „	Episcopul a fost la împăratul; a dat ursoriu.	
18	„ „	Am venit (Laurian, Popasu) la Viena; am primit scrisori de la Bălășescu.	La Viena:
20	„ „	Am primit scrisori de la Comitet.	

memorii...	22	„	„	Am fost la Schwarzenberg, Stadion, Bach, Kulmer și Bruck.
	23	„	„	Am dat ursoriu și dilucidațiune la Stadion, Bruck și Kulmer.
demersuri...	24	„	„	Am fost la Thirfeld; a venit fama de luarea Sibiului.
	28	„	„	Ne-au venit știri de luarea Sibiului.
	4	<i>aprilie</i>		Am primit scrisoare de la Suciul și Christianu.
	9	„	„	Episcopul a fost la Kulmer, care a promis rezoluțiunea.
Memorandul:	17	„	„	A venit scrisoare cu polița de la Bellascu.
	21	„	„	Episcopul a plecat la Olmutiu; noi am consultat.
	26	„	„	Am trimis memorandumul la Episcopul și am primit bani de la Eskeles.
	28	„	„	Am primit îndărăt memorandumul.
Corespondența:	29	„	„	Ne-am consultat pentru darea memorandumului.
	30	„	„	Am primit îndărăt adresele la Gener. (?)
	5	<i>mai</i>		Am primit scrisoare de la Baritiu
	8	„	„	Am primit scrisoare de la Bellascu.
	10	„	„	Au sosit Pantazi, Christianu, Alexandru și Crișianu.
	15	„	„	A venit Episcopul de la Olmutiu.
	16	„	„	Au sosit Petru Mocioni și Cermena.
Consfătuiri	18	„	„	Bologa a plecat la București; am scris lui Barițiu, Bellascu și Adam.
	19	„	„	Am ținut ședință cu bănățenii, la Dobranu.
	21	„	„	Am fost la Episcopul și i-am prezentat suplica pentru prinși.
	25	„	„	Scrisoare de la Barițiu, a 4-a.
	30	„	„	Adunare la Mocioni.
	2	<i>iunie</i>		Adunare la Mocioni.
	3	„	„	Am mers la Baden; am vorbit cu fratele lui Stadion.
	6	„	„	Adunare la Mocioni.
	9	„	„	Mocioni cu Cermena au fost la Bach.
	20	„	„	Am scris lui Adam, Cost. Oltenișianu, Barițiu, Bărnutiul, Cipariu, Bellascu.
A sosit Bărnutiul	23	„	„	A sosit Bărnutiul.
	26	„	„	Au primit răspuns bănățenii de la împăratul.
	27	„	„	Am ținut adunare la noi.
Consfătuiri	1	<i>iulie</i>		Am compus exculpațiunea la Schwarz(enberg).
	2	„	„	Am ținut adunarea la noi.
	5	„	„	Am fost la Schwarz(enberg) cu exculp(a)țiunea.
	6	„	„	Am determinat să meargă toată deputațiunea la miniștri, pentru rezoluțiune.

9	„	„	Am fost cu toții la Bach; ne-a promis rezoluțiune.	demersuri,
10	„	„	Am decis să facem ursoriu la împăratul.	audiențe
12	„	„	S-a cores ursoriul.	
14	„	„	S-a consultat pentru episcopia Verșetului; s-a subscris ursoriul.	
18	„	„	Am fost la Wohlgemuth și la împăratul la Schönbrenn; am dat ursoriul.	
21	„	„	Au venit întrebările de la ministeriu, lui Mocioni.	
23	„	„	A venit scrisoarea lui Bach episcopului.	
24	„	„	Adunare pentru răspuns la scrisoarea lui Bach și la „Lloyd“.	consfătuiri
30	„	„	Reprezentățiunea se dă lui Bach (discurs gros).	
31	„	„	Deputațiunea la Schmerling. Multe bune se promet.	
1	august		Episcopul a fost la Schwarzenberg.	
11	„	„	S-a dat memorandumul contra sașilor, exrebelilor, la Cancelaria statului, prin Dobranu.	memoranduri
13	„	„	Episcopul a fost la împăratul la Schönbrenn.	
14	„	„	La Bach; la Thun.	
19	„	„	Episcopul a plecat către casă la 5 ore după-amiazi.	
25	„	„	Am fost la Thun. Au plecat Papiu, Crișianu. Pantazi.	
27	„	„	Cererea pentru școale se compune.	
30	„	„	Se lege în adunare.	
1	septembrie		Am fost la Bach și Bruck. Dobranu a luat cererea pentru școale să o dea lui Thun.	Cereri pentru școale
2	„	„	Am plecat către Transilvania, la 7 ore după-amiazi.	Plecarea pentru Transilvania...
3	„	„	Am noptat la Roiss.	
4	„	„	Deseară am ajuns la Agram.	
6	„	„	Am plecat de la Agram cu Mocioni Andreiu.	
7	„	„	Noptat la Nova Gradisca, unde a ajuns banul Iel(Iachich).	
8	„	„	Am noptat la Brod.	
9	„	„	Am noptat la Ruma, Maior și Barnuțiu la Mitrovecz.	
10	„	„	Seara am ajuns la Fisell (Rucavina).	
11	„	„	Am ajuns la Foen, la Mocioni.	Sosire la Foen (la Mocioni)...
12	„	„	Pe prânz am ajuns la Temișoara.	Timișoara
15	„	„	Am plecat de la Temișoara seara la 5 1/2 ore.	
16	„	„	Prânzit la Lugoj; noptat la Făget.	Lugoj
17	„	„	Ajuns la Deva seara, Solon (?)	
18	„	„	Ajuns la Mercurea.	
19	„	„	La prânz am sosit în Sibiiu.	La Sibiu:

	20	„ „	Am făcut vizită lui Wohlgemuth, lui Bach.
Cu Iancu,	22	„ „	Axente și Boier.
Axente	23	„ „	A venit <i>Iancu</i>
	15	<i>octombrie</i>	Au prins pe Puianu; l-au băgat în Stockhaus.
	25	„ „	Au prins pe Axente, pe Arpadi și trei alții, i-au adus la Sibiu.
	27	„ „	Au dimis pe Erdelyi.
	1	<i>noiembrie</i>	Au adus la Sibiu pe Axente <i>media die</i> .
	6	„ „	Au dimis pe Puian, Cassian, Manliu.
către Viena...	17	„ „	Plecat către Viena; noptat în Sebeș.
Orăștie	18	„ „	Prânzit în Orăștie; noptat în Deva.
	19	„ „	Prânzit în Dobra; noptat în Soborșin [Săvârșin].
Arad	20	„ „	Seara târziu în Arad.
	22	„ „	Plecat către Solnoc.
	23	<i>noiembrie</i>	Noptat în Szarvas.
Solnoc	24	„ „	Ajuns la Solnoc.
Pesta	25	„ „	Ajuns cu drumul de fer la Pesta.
	26	„ „	Plecat cu vaporul; am ajuns la Neudorf.
	27	„ „	La prânz în Komarom; vaporul stă pe loc, de gheață.
	28	„ „	Ajuns la Szerdahely, la doctorul Schätz, iudeul.
Pojon	29	„ „	Ajuns la Pojon, la Schwarzer Adler; am trecut la Schwan; mas acolo.
Viena...	2	<i>decembrie</i>	Plecat cu drum de fer la Viena; ajuns 1 ora.
	16	„ „	Am plecat la Tarand în Saxonia, 7 1/2 ore seara.

■ După: G. Bogdan Duică, *Notes-ul cu însemnări al lui Simion Bărnuțiu, 1849–1863*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, II, 1923, Cluj, 1924, p. 206–209; reprodus și de V. Netea, *Însemnările de la Viena ale lui A.T. Laurian* (14 ianuarie 1849—17 aprilie 1852) în „Studii. Revistă de istorie”, tom 23, nr. 3, 1970, p. 521–542.

PROASPĂT EPISCOP LA SIBIU. — ÎNSEMNĂRI SUCCINTE: BLAJ, PESTA, VIENA

80

ANDREI ȘAGUNA, MEMORII DIN ANII 1846–1871

Numirea
și sfințirea
ca episcop

La începutul acestui an am fost denumit eu episcop în (24 ianuar) 5 februar 1848, și la Carloviț, sfințit în 18/30 april 1848, ceea ce era Dumineca Tomii după Paști. Aici vine de amintit că eu am plecat la Carloviț spre sfințire de episcop cam pe la 6 april, ca Săptă-

mâna Patimilor și Învierea Domnului să o petrec acolo. Într-aceea trei stafete, căci atunci nu era telegraf, am primit de la comandantul general baron Puchner, în care mi s-a făcut cunoscut că guvernul ardelean a iertat a se ținea pe 3/ 15 mai 1848 la Blaj o adunare generală a națiunii noastre române fără deosebire de confesie și că eu am a mă duce și a prezidia acolo cu episcopul gr. cat. Lemény. Deci stând treaba așa, și la Carloviț încă se adunau sârbii în număr mare și făceau demonstrațiuni și primind eu sfințirea de episcop în Dumineca Tomii, în ziua aceea după prânz am și plecat spre casă, unde am sosit sâmbătă, în 24 april, și duminică am liturghisit întâia oară ca episcop în biserica de la Poarta Turnului și am găsit Sibiul într-un ton neașteptat, nu numai din partea bărbaților noștri naționali, ci și din partea sașilor, cari erau adunați la Universitate, aici au făcut sașii o decisiune despre egala îndreptățire a românilor cu sașii (vezi Nr. 1)*.

De la
Carloviț spre
Sibiu

Până la ziua pornirii mele la adunarea de la Blaj aveam prea puține zile și căutam a mă orienta față cu situațiunea și bărbații naționali. Și înțelegând de la persoane competente că regimul este cu încordare către rezultatul adunării naționale și că are de gând a trimite la Blaj un număr mai însemnat de ostași spre a năduși orice exces posibil, am mijlocit de la comandantul general exmiterea unui general în persoana generalului Schurter, de la a cărui comandă s-atârne oștirea în Blaj pe timpul adunării.

Pentru
prevenirea
neregulelor
la Adunarea
de la Blaj:

Rugarea aceasta a mea a încuviințat-o comandantul general și sunt convins în conștiința mea cum că această împrejurare prea mult a contribuit ca la această adunare, unde au luat parte și doi comisari guverniali, baronul Bánfy Nicolau și Ladislau Szabó — acești comisari au vrut să fie de față la adunare, dar, în urma deslușirilor mele, s-au mulțumit cu aceea că au luat parte la deschiderea și la închiderea adunării — toate au decurs în ordinea cea mai frumoasă.

Aici trebuie să amintesc despre acea episodă că: câțiva studenți din Blaj au poftit de la mine ca, venind în Blaj, să nu trag la reședința episcopescă, ci în cvartirul ce-l vor pregăti ei. La aceasta li-am răspuns că eu voi rămânea în mijlocul piațului din Blaj, ca să nu ca-

* Nota lui Șaguna, ca și cele următoare sub nr. 2–57, se rapoartă la manuscrisele și tipăriturile anexate *Memoriilor*. Parte din aceste anexe au apărut în: *Die Rumänen der österreichischen Monarchie*, 3 broșuri (publicate de Laurian în Viena în 1849, 1850 și 1851); în *Memorialul*, de N. Popea; în „Telegraful Român”; în *Documente pentru Limbă și Istorie*, de dr. Ilarion Pușcariu și în alte publicațiuni.

Decisiunea sașilor, din 3 april, vezi la Popea, o.c., 74. Ed.

ză asupra-mi nici o suspiciune. Răspunsul acesta a avut bun efect, căci tinerii s-au declarat mulțumiți cu aceea ce voi afla eu de bine.

Un prim
popas
la
Mănăradea

Astfel, sâmbătă, în 1/13 mai, am pornit la Blaj mai mulți sibieni și brașoveni și, sosind la Mănăradea, am găsit acolo o deputațiune de doi canonici și mai mulți onorațiori cari ieșiseră spre întâmpinarea mea cu aceea că dl. episcop Lemény mă așteaptă de a mă încvartira în reședință. Eu, mulțumindu-le pentru amicitia domniilor sale și promițând a urma invitațiunii episcopești, am continuat călătoria mea, petrecut de o mulțime de călăreți și domni în hintaie, am ajuns către seară la Blaj și am descălecat în reședință, unde am fost primit cu dragoste.

Desfășurarea
Adunării...

Adunarea națională a durat trei zile, la care afară de inteligență (intelectuali) și onorațiori a luat parte un număr prea însemnat din popor, poate până la 40 000 suflete; — toate au decurs în ordinea cea mai bună.

Două
circulare
eparhiale...

În a doua zi a adunării naționale inteligența ne-a provocat pe noi, ambii arhieriei, să emitem un circular colectiv către eparhioții noștri, prin care să le dăm îndreptare pentru purtarea lor. Spre acest sfârșit, eu am împuternicit pe secretarul meu, acum consilier aulic în penziune, dl. Iacob Bologa, care a și compus circularul colectiv și mi l-a procetit; eu conceptul l-am aprobat și cu dânsul am trimis pe secretarul meu la dl. episcop Lemény spre a i-l proceti. Lemény însă, ascultând circularul, a răspuns că el va compune pentru sine alt circular, eară eu, dacă voi, pot eda acel circular.

Astfel eu am tipărit circularul meu (4/16 mai), pe care îl reproduce dl. Papiu, pag. 304, tomul II*, dară despre circularul lui Lemény nu amintește nimic; eu însă mă simt îndatorat a aminti aicea, spre întărirea adevărului, cum că episcopul Lemény încă a emis (în 14 iunie, Ed.) circular către eparhioții săi, însă acela a cuprins nu puține invective asupra bisericii greco-răsăritene (Vezi-l sub nr. 6).

Conducător
al
deputațiunii
naționale

Mai departe, adunarea națională, precum se vede din protocolul ei, m-a delegat pe mine de conducătorul deputațiunii naționale. Eu am primit această însărcinare onorifică cu acea declarațiune, că deoarece ca episcop denumit am îndatorire a merge la guvern spre depunerea jurământului de fidelitate, voi putea călători la Maies-tate numai după depunerea acestui jurământ; și așa în 7/19 mai am călătorit de la Blaj la Cluj, unde, sosind, m-am prezentat guvernatorului contele Teleky, pe care l-am găsit în cea mai mare perplexi-

* Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*, 2 vol., Viena, 1851-1852. Vezi și Popca, o.c., p. 79. Ed.

tate pentru turburările ce se începură atunci, din care cauză numai după mai multe zile a putut conchema ședință spre depunerea jurământului meu.

Văzând eu întârzierea mea cu călătoria la Viena, am expedit domnului Dobran, agent aulic, o stafetă ca să înștiințeze pe deputații naționali, cari ar fi sosit la Viena, despre cauza întârzierii mele și să-i afideze că eu după vreocâteva zile negreșit voi sosi la Viena*.

Și, fiindcă de la Cluj eram silit a mă întoarce la Sibiu, ca să mă găsesc cu cele trebuincioase pentru așa o călătorie îndepărtată, precum era aceea care mă aștepta — pentru aceea m-am întors la Sibiu și aici am găsit mai mulți dintre integritenții noștrii bărbați, cari m-au provocat ca, fiind eu denumit prin adunarea generală din Blaj de președinte al Comitetului național cu locul lui în Sibiu, să afidez pe guvernul țării despre problema patriotică a acestui comitet național și așa să nu-l suspicioneze. Eu, în acest înțeles, am și făcut cătră guvern reprezentațiune și am pornit la Viena, unde ajungând am înțeles de la membrii deputațiunii naționale că Bran, Cipariu, Laurian, Popazu (sic) s-au dus la Innsbruck, unde Maiestatea Sa (împăratul Ferdinand) se afla și că în 30 mai, căpătând audiență, au așternut o petițiune națională**, la care a urmat o rezoluțiune maiestatică din 11 iunie 1848, care așa a sunat: „După ce petiția redactată în adunarea de la Blaj, din partea supușilor Mei de origine română, este acum rezolvată prin uniunea votată unanim în dieta ardeleană și sancționată de Mine provizoriu în articolul 7 al dietei ungare, Mă bucur când pot să asigur pe deputații prezenți că prin acest articol de lege, care dă aceleași libertăți și îndreptățiri tuturor locuitorilor Ardealului fără considerare la naționalitate, limbă și religie, am satisfăcut dorințele lor în partea cea mai mare; prosperitatea lor viitoare depinde prin urmare numai de la executarea acestei legi; — altminterea primesc cu plăcere expresiunea sentimentelor de credință neînfrântă și vă asigur de bunăvoința și îndurarea Mea regală. Innsbruck, 7 iunie 1848”***.

Deputații, dimpreună cu mine, au aflat de necesar, ca să ne ducem la Innsbruck și să așternem M. Sale îndoită petițiune; și fiindcă deputații n-au fost prevăzuți cu bani pentru așa o călătorie mare, au cerut de la mine câte un împrumut de la 100–200 florini. Eu, încă neavând bani de prisos, m-am îndatorat la bancherul dl. Pop cu 3 000 florini și astfel am putut împrumuta pe deputați. După aceas-

Întârzierea
călătoriei la
Viena

La Sibiu, ales
președinte al
Comitetului
național

Deputăția
națională
primită la
Innsbruck

Rezoluția
imperială
nemul-
țumește

Din nou la
Innsbruck

* Vezi nota lui Popea, în o.c., pag. 131. Ed.

** V. Popea, o.c. 132 sq. Ed.

*** Răspunsul împăratului Ferdinand se află și în cartea: *Romänen der österreichischen Monarchie*, I, 13 și la Popea, o.c. 136. Ed.

23 iunie

ta am pornit la Innsbruck cu petițiunea*, ceea ce în 23 iunie am și așternut M. Sale și am primit următorul răspuns: „Cu deosebită mulțumire primesc încredințarea despre fidelitatea neștrămutată a supușilor Mei români din Ardealul unit acum cu Ungaria și vă descopăr, în legătură cu hotărârea Mea comunicată în 11 iunie, că naționalitatea voastră, la propunerea ministerului Meu ungar, are să fie asigurată prin lege specială și se va purta grijă de înființarea școalelor naționale. Situația de egalitate a bisericii greco-neune cu celelalte biserici ale țării, cum ați cerut, precum și acoperirea prin ajutorul statului a necesităților voastre bisericești și școlare, vi se acordă prin articolul de lege 20 al dietei ungare din urmă — punerea birului obștesc prin art. 8 —, desființarea robotelor și a dijmii prin art. 9 —, libertatea presei și curțile cu jurați prin art. 18 —, înarmarea poporului prin art. 22 —. Ministerul Meu ungar va purta de grijă ca jăluirile voastre locale să fie cercetate și rezolvate, ear supușii mei români să fie primiți la toți ramii administrației publice, în proporție cu numărul și capacitatea lor; de altă parte, aștept de la voi să fiți supuși credincioși coroanei Mele ungare, să înconjurăți tot ce produce neunire, căci numai armonia cu ceilalți concetățeni poate să vă asigure plăcerea de a fi părtași la libertățile ce v-am acordat cu bunăvoința și grația Mea regală. În 23 iunie 1848***.

Învinuirile
lui Laurian...

Dl. Laurian zice în cartea sa: *Die Rumänen* I. Heft, pag. 13*** despre mergerea mea cu deputația la Innsbruck: „Deputații, firește, nu puteau fi mulțumiți cu aceasta (cu rezoluțiunea maiestatică din 11 iunie 1848); deoarece tocmai în actul acesta vedeau apunerea naționalității lor; se întruniră la Viena cu episcopul A. Șaguna — care până acum fusese reținut la Pesta prin vorbe deșarte din partea ministerului maghiar — și cu alți deputați sosiți mai târziu și hotărâră în 18 iunie să înainteze M. Sale o a doua petițiune mai energică“.

Despre
presupusa
întâlnire
de la Pesta

Aici trebuie să observ că dl. Laurian nu zice drept când afirmă că pe mine m-ar fi reținut la Pesta ministerul unguresc cu vorbe deșarte; căci eu numai după ce m-am întors de la Innsbruck la Pesta, am avut întâlnire cu miniștrii unguri.

Al. Papiu
Ilarian
și alții...

Ear dl. Papiu Ilarian îmi ia în nume de rău — pag. 265, tomul II, *Istoria Românilor* etc. 1852 — căci nu m-am dus de la Blaj direct la Innsbruck; — cu bună seamă, n-a știut necesitatea mea inevitabilă de a merge înainte de toate la Cluj, de a depune ca episcop nou denumit jurământul de fidelitate, ca apoi să pot căpăta și leafa mea episcopască.

* Vezi-o la Popea, o.c. 136 sq. Ed.

** *Die Rumänen*, I. 16 și 17; Popea, o.c. 138 și 139. Ed.

*** *Die Rumänen der österreichischen Monarchie*, Wien, Gerold & Sohn, 1849. Ed.

Însă sunt unii cari caută nod în papură și se provoacă la un pasaj din raportul, care deputații săsești de la Dieta clujană din a. 1848 l-au așternut Universității săsești și vreau să mă suspicioneze în privința caracterului meu corect față cu cauza națională. Acel pasaj este: „La obiecțiunea episcopului Lemény, s-au declarat anulate (legea antimarțială) și toate legile de până acum, care erau în contrazicere cu dânsa. El — episcopul — a recunoscut astfel imediat că este mulțumit de uniunea și a săvârșit lucrul acesta desigur nu fără înțelegere cu cei o sută de deputați ai românilor, în mare parte prezenți în dietă, cari se găsesc acum în Cluj și au și înaintat către Dietă o petiție. (Împrejurarea) că și episcopul Șaguna — care deunăzi a stat timp mai lung în Cluj, având dese întâlniri cu fruntașii maghiari — era de acord cu ei, însemnează că statuturile l-au numit membru în comisiunea care va avea să se pună în înțelegere cu ministerul ungar asupra amănuntelor uniunii”.

Eu în acest pasaj nu văd alta decât că deputații săsești se nevoiesc a se rectifica înaintea Universității lor cu suspiciuni asupra bărbaților români, pentru votizarea lor (a sașilor) în favoarea uniunii. Aceasta au dovedit-o deputații săsești și la Dieta ungurească, unde au luat parte; pe scurt, eu așa știu, că suspiciunile ridicate asupra bărbaților noștri din partea deputaților săsești au fost și sunt niște aserte excusătoare pentru ei, dar neajunse (nu de ajuns) pentru suspiciunea bărbaților noștri naționali.

Deputații sași... „în favoarea uniunii”!

După reîntoarcerea noastră din Innsbruck, am venit cu toții la Viena și am împărțășit și celor patru frați, care mai înainte fuseră la Innsbruck, rezultatul petiției noastre și ne-am consultat despre cele făcând; de unde a urmat acel rezultat, că unii au rămas în Viena — Laurian și cei cu locuința acolo; — alții — Cipariu, Dunca, Bran, Ighianu, Dimitrie Moldovanu și eu, ne-am dus la Pesta spre a cunoaște mai de aproape situațiunea; ear alții s-au întors la ale sale. Cei ce ne-am dus la Pesta, am avut a ne lupta prea mult în apărarea bărbaților noștri Bămuț, Iancu, Axente, Bariț, Balint, Micheș, Papiu, Tanase, Roșca și Pinciu de la Rășinari; căci guvernul ardelean i-a descris pe ei de turburători la ministerul unguresc. Cu deosebire ne-am nevoit spre a mijloci eliberarea lui Micheș din prinsoare, pentru eliberarea națiunii noastre de zeciuială pe pământul regiu (regesc), pentru eliberarea muntenilor noștri de sub tratamentul ilegal al ampoliaților camerali, fiind trimis avocatul Petru Dobra la Pesta din partea muntenilor noștri (din Munții Apuseni) spre apărarea lor. Și așa numai durerea mea, a lui Ighianu, Cipariu, Dunca și Moldovanu, pentru asupririle cele nenumărate, care frații

După Innsbruck la Viena...

și

Pesta...

noștrii le sufereau acasă, precum și rugărilor naționalilor, ca să rămânem la Pesta, ne-au reținut pe noi acolo.

Eu am avut să sufăr multe neplăceri din partea unor capete exaltate ungurești, căci între altele cumpărasem cu banii lui Coman Jurculeț din Rășinari catifea neagră pentru un epitrafir și omofor arhieresc și de căptușeală am luat mătăasă galbină și borturi de aur și toate acestea predându-le unui croitor, a ieșit veste în Pesta că eu fac pentru generalul Ielacici o mantauă neagră-galbină — *schwarz-gelb*. Vestea aceasta, falsă și schimonosită, s-a lățit în tot orașul — pentru care multe neplăceri am avut până acum când mi-a succes a desluși treaba.

Atunci promisem și proclamațiunea* națiunii sârbe către națiunea noastră română (Nr. 2).

Într-aceea s-a conchemat pe 1 iulie 1848 Dieta la Pesta și am căpătat și eu regalele și de câteva ori am fost și eu la ședințe; și fiindcă tot pe atunci comisiunea regnicolară ardeleană exmisă pentru fixarea modului uniunii Ardealului cu Ungaria își începuse conferențele sale și eu încă am fost designat de membru prin dieta clujană, am condiționat participarea mea la acea comisiune de la aceea, dacă afară de mine și de episcopul Lemény și Bohățiel, pe cari Dieta din Cluj i-au denumit de membri ai acelei comisiuni, se vor chiea încă și alți bărbați români. Și așa s-a întâmplat, că și dnii Cipariu, Dunca, Bran și Moldovanu s-au numărat între membrii zisei comisiuni regnicolare, care fără să săvârșească operatul său s-a disolvat — căci lucrurile politice deveniseră din zi în zi tot mai fatale, și noi, bărbații români, încă căutaserăm moduri de a ne întoarce acasă.

Astfel, sosind cu multe greutate la Sibiu în 8 octomvrie, am aflat că baronul Puchner, generalul comandant, cu delăturarea Comitetului național așezat de către adunarea națională din Blaj, a constituit un Comitet național român, cu numele de „pacificător“.

Într-aceea sosiră la Sibiu proclamațiunile maiestaticice din 25 septemvrie și 3 octomvrie** la comandantul general Puchner despre desființarea dietei pestane și despre starea de asediu, în urma cărora baronul Puchner face cunoscut tuturor diregătoriilor și locuitorilor Ardealului, prin proclamațiunea din 18 octomvrie, că el a luat asupra-și frânele regimului ca să susțină pacea, ordinea bună și siguranța personală și materială în țară.

Această proclamațiune (vezi nr. 3)* prin care s-a ordonat și înarmarea generală a poporului, primind și eu spre a o sprijini, am

* Popea, o.c. 142sq. Ed.

** Die Rom. I, 41, 42. Ed.

* Die Rom I, 50. Ed.

„Mantaua
schwarz-
gelb“...

În Dieta
la Pesta

La Sibiu

Evenimen-
tele se
precipită;

starea de
asediu

exmis sub 7/19 octomvrie un circular, în care am făcut atent pe eparhioții noștrii că cu înarmarea să se ferească de orișice abuz și să o întrebuințeze numai spre susținerea păcii și a ordinei bune în țară, căci zice Scriptura: „Fericiți sunt făcătorii de pace, căci aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema” (vezi nr. 4).

Episcopul Lemény încă a exmis un circular din 9/21 octomvrie (vezi nr. 5); apoi în contra lui a exmis Comitetul național român un alt circular din 1 noemvrie (20 octomvrie) (vezi nr. 6).

Însă înverșunarea spiritelor între națiuni a fost așa de înfricoșată, încât neajungând puterile și mijloacele comandantului general Puchner, spre a le putea înfrâna, același și-a luat refugiul la mijloace morale și a îndreptat cătră mine o provocare oficioasă din 9 decemvrie 1848 nr. 4 866, spre a conchema la o adunare pe onorații bărbați români în Sibiu, care o am conchemat pe 16/28 decemvrie și la care a fost de față o comisiune militară constatătoare de locotene marșal campestru, Pfersmann, majorauditor Clima și secretarul de resbel Glanz și membrii Comitetului național și până la 250 bărbați onorații și inteligenți români. Cu acest prilej am ținut o cuvântare despre care dl. Laurian în cartea sa *Die Rumänen*, I. Heft, pag. 135, scrie: „că la 9 1/2 ore dimineața am deschis adunarea prin o cuvântare potrivită gravelor împrejurări... își continuă vorbirea președintele, arătând cu d-a măruntul și în vii culori situația prezentă a patriei noastre, schițând în trăsături marcante patriotismul adevărat și patriotismul fals, făcând deosebirea între naționalitatea închipuită și naționalitatea adevărată, întemeiată pe moralitate”. (Vezi act sub nr. 7).

■ Arhiepiscopul și mitropolitul Andrei Șaguna, *Memorii din anii 1846–1871*, publicat de Consistoriul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu, [1921], p. 13–25. Pentru cursivitatea expunerii, am reținut numai traducerea citatelor, nu și textul german.

Proclamația
generalului
Puchner;

înverșunarea
spiritelor...

adunarea
de la Sibiu

„NUMAI ACUMA VĂD EU BUNĂVOINȚA
VIENEI...”

81

I. STERCA-ȘULUȚIU DE CĂRPENIȘ, BIOGRAFIA LUI AVRAM IANCU

Revoluția maghiară a fost înecată în sânge. Maghiarii au depus Ramele în mâinile rușilor. S-a inaugurat un sistem absurd, cu un guvern pe cât de brutal, pe atât de ignorant, care, rezemat pe opt sute de mii baionete, s-a apucat să germanizeze.

noul împărat
Francisc Iosif

Îndată după suirea pe tron, împăratul Francisc Iosif I, la propunerea ministrului contele Stadion, a convocat cu datul din 2 decembrie 1848 o „anchetă” dintre popoarele cari au rămas credincioase tronului, pentru de a asculta durerile și dorințele lor. Din Ardeal a chemat ministrul în luna lui februarie 1849 pe Șaguna, pe proto-popul Popasu și pe Stoica, consilier la comptabilitate. Văzându-se aceștia prea slabi față cu o misiune de o așa mare gravitate, au stăruit să se mai cheme și alți bărbați din Ardeal. A chemat deci Șaguna cu învoirea ministrului pe Laurian, pe Pop de Macedonfy* pe Csüpe László de Drágavilma și pe secretarul său pe Iacob Bo-

și

Aceștia, constituindu-se împreună cu românii din Ungaria și Bucovina într-o „anchetă”, au prezentat împăratului în 27 februarie un „Memorand”, iar în 5 martie prezintă Șaguna un „Memorand”, subscris numai de el, prim-ministrului Felix Schwarzenberg.

românii...

Răspunsul la aceste „Memorande” e rescriptul împărătesc din 18 iulie 1849 prin care românii s-au îndrumat la Constituția publicată în 4 martie 1849, care era însă aprobată de împăratul deja în 10 februarie 1849.

Iancu
la Viena...

În urma acestui refuz „ancheta” a subșternut în 30 iulie 1849 o nouă petițiune care arată că românii prin acea Constituțiune octroată sunt cu totul ignorați, apoi cer îndreptare. Văzându-se desconsiderați au chemat pe Avram Iancu ca el, cu autoritatea dânsului, să-și cerce norocul. Iancu a și fost primit în audiență la împăratul. Mai târziu împreună cu membrii din „anchetă” a fost primit de ministrul „more consveto” cu un zâmbet pe buze, apoi i-a demis cu cunoscuta frază diplomatică: „Bene sperare jubet Sua Majestas”.

pentru

La vreo câteva zile, Iancu a fost citat la poliție să i se înmâneze o decorație. Iancu însă a refuzat decorația, zicând că „dânsul s-a luptat pentru tron și națiune. Guvernul să mijlocească acordarea drepturilor promise neamului românesc; atunci va primi decorațiunea, altcum nu”.

drepturile
promise...

Atunci Iancu a fost provocat de poliție ca în 24 de ore să părăsească Viena, la din contră va fi dat afară cu forța.

„Numai
acuma
văd”...

Sărmanul Iancu îmi zise după reîntoarcere: „Numai acum văd eu bunăvoința Vienei și că ce mare nefericire a fost refuzul cererii noastre de a înarma una sută mii ficiori, care ar fi făcut de prisos chemarea muscalilor în țeară. Ei, dar atunci trebuia să-și îplinească angajamentul! Acuma nu ne mai creastă neamțul!”

* Macedonfy și Csüpe au fost funcționari în Viena.

Am amintit acest episod din viața lui Iancu ca să se vadă: ce mare pond pune la toată românimea pe numele dânsului — una la mână; iar alta la mână, pentru ca pățeniile lui Iancu să ne fie o busolă în labirintul evenimentelor ce au urmat“.

■ Iosif Sterca-Șuluțiu de Cărpeneș, *Biografia lui Avram Iancu*, Sibiu, 1897, p. 23–24.

VIII. ÎN GALERIA CELOR CARE AU FOST ATUNCI...

POETUL „DEȘTEPTĂRII ROMÂNIEI”,
IUBITORUL DOINELOR...

82

IRACLIE PORUMBESCU, AMINTIRI DESPRE VASILE ALECSANDRI

Era în vara anului 1848, anul pe care multe popoare îl numesc anul mântuirii, căci în acel an au ajuns ele mântuirea și astăzi o și au; altele însă, încă așteaptă acea mântuire, deși prețul ei până la acel an și de atunci încoace l-au anticipat și însă cam scump: cu virtuți faptice de loialitate ca supuși, ca patrioți și ca cetățeni, manifestate toate acestea în fața lumii și sigilate și cu chiar sângele lor...

Era zic, în vara anului 1848 — În Cernăuți se aflau aproape la cincizeci de tineri moldoveni, fruntea celui tineret din întreaga țară, carii, parte, surghiuniți de satrapul ruso-turcesc, Vodă M. Sturdza, și parte refugiați încoace de frica barbariei celui Vodă, cu care barbarie trata el în ultimele clipe ale lui marte al celui an elita de tineri, ce întru de a scăpa în fine țara și poporul Moldovei de nemaipomenitele nedreptăți, apăsări, mâncături și schingiuri de toată mâna din partea despotului Sturdza, se adunase la Iași să se sfătuiască în pace și liniște, cum și-n ce fel acea scăpare ar mijloci-o.

Onoare guvernului de atunci din Viena carele, auzind de brutalele și sângeroasele maltratări și batjocoriri, ce le făcuse Vodă M. Sturdza de supușii săi moldoveni, fruntași patrioți, la Iași, spontan dăte ordin ca toți câți vor vrea să treacă din Moldova încoace și se vor cunoaște că-s de stare mai bună, să fie pe la toate cerdacurile de pe graniță sloboziți fără nici o împiedecare, numai să-și înscrie ei numele într-o condică, care să fie expusă la comandantele cerdacului.

Bieții proscrisi și refugiați, între cari cât îmi mai aduc astăzi aminte, se aflau M. Kogălniceanu, marele bărbat de stat, ce trăiește și astăzi; frații Petrachi și Vasile Casimir, Costachi Negri (acest știut mare și nobil suflet de om, de patriot și de român, era cu multă afecțiune către mine. Ultima scrisoare, ce-mi scrise, e din anul 1872 și pentru interesul ei obștesc, se publică într-o gazetă din București) cu două surori ale sale, ambele călugărițe, dintre care una și acum trăiește ca stareță la mănăstirea — nu știu, Agapia ori Varatec — și care surori din iubire către fratele lor, poate peste aceasta și de teamă, să nu aibă din cauza fratelui lor și ele a suferi de urgia lui Vodă, venită încoace a împărți surghiunul fratelui lor; apoi Rola, doi frați Rosetești, vlădica Iustin Ectessis (episodul cu acest episcop îl pu-

Proscriși
moldoveni la
CernăuțiCu acceptul
guvernului
de la VienaCâteva
nume:

blică în „Unirea” din București), doi Sionești, poetul și unchiul său Toader, Ralet, prințul A. Moruzi, prințul Gr. Cantacusin cu soția sa, D. Canta, ofițerul Filipescu, Dumitrache [sic!] Mălinescu (două episoade ale acestui bărbat energic și mare patriot și român, le publicai în foi de dincolo și de dincoace) Ionescu, Epureanu, Romalo, Moldovanu, un tânăr din Muntenia anume Curtius, Cuza, ce fu pe urmă domnul Principatelor și repausatul laureat «Vasilică» Alexandri cu fratele său Iancu, și alții.

găzduți...

Acești parte proscrisi, parte refugiați, zic, erau în Cernăuți prin diferite cartiere: în hoteluri, de care pe atunci erau numai două mai de acătării, apoi prin case private, și unii, între care și Vlădica Iustin, la Nestorul și fruntașul boerilor bucovineni, marele vornic Doxachi Hurmuzachi, tatăl știuților noștri, tot așa de mari români ca și mari spirite, Eudoxiu, Georgi și Alecu Hurmuzachi, în casele sale din Cernăuți, iar alții la moșia sa, Cernaucă. În casa acestui boer, ce proscrisii și bejinarii cu tot dreptul o numeau, «casa lui Avraam», locuiau, cum zisei, unii la care se adăuseră mai târziu și George Bariț și Aron Pumnul; căci acea casă a boerului Hurmuzachi, din Cernăuți, făcută după obiceiul boerilor vechi, adică, jos și numai cu un rând, nu era prea încăpătoare pentru mulți, locuind în ea și însuși bătrânul boer cu cucoana sa și cu fiul lor, Alecu; apoi fiind acolo și redacțiunea gazetei „Bucovinei”, ce o redigia acel trifoliu de confrăți, mai ales însă, vioiul, laboriosul și ingeniosul Alecu. Dară la masă, la prânz și la cină se aflau toată ziua, cel puțin, câte 10–15, de multe ori și mai mulți de acei proscrisi și aceea, la chiar silitoarea invitare a boerului și cucoanei. Îmi aduc aminte și vor fi încă și cernăuțeni contemporani de pe atunci, care-și vor fi aducând și ei aminte, cum bătrânul boer Hurmuzachi, în hainele sale patriarhale, în antereu adică, de arșenic de mătase, încins cu șal scump de Bagdad, care ajungea până sus pe piept, cațaveică cu blană de jderi, d-asupra cu giubea de cel mai fin postav, în cap cu fes roșu, de sub care se vedea retezatul păr. alb ca laptele și peste fes pălăriuță sură; în mână cu o vârguță de guta-perca cu bold de aur la mănunchiu, călare pe un sur sprinten și focos, ce mergea un umblet mărunț și cilibiu. de ți-era mai mare dragoste să te uiți la el și la septogenarul său călăreț.

cu deosebire
de familia
Hurmuzachi

Bătrânul
boer, marele
vornic

Doxachi
Hurmuzachi

Cum zisei, bătrânul Hurmuzachi, încă pe la șase ore dimineață și-n toată ziua cu vreme bună, așa, călare traversa orașul, coborându-se de pe cal, ce-l da feciorului, ce așijderea călare-l urma, coborându-se, zic, de pe cal pe la hoteluri și pe la casele în care se aflau în cvartir musafirii moldoveni, intră în odăi și pe mulți chiar scu-

lându-i din somn cu vorbe vesele și șăgalnice, îi invita la sine la masă, și ca să dea acestor a lor sale invitații un pond mai neresistiver, zicea încă pe pragul casei: «Să știți, că cocoana vă așteaptă și vă așteaptă cu bună samă». Într-o atare dimineață aflându-mă eu la frații Casimirești, unde locuia și principele Alecu Moruzi și oficerul Filipescu — acea casă a fost cea a repausatului consilier de tribunal, Roller — era numai a doua zi după eșirea din tipar al epocalului poem „Deșteptarea României”, care poem răposatul, marele nostru bard îl compuse la Cernăuți și-l tipărise într-o mie de exemplare, coala în cvart. Veni, zic bătrânul Hurmuzachi, deschise ușa și văzând pe toți, în prima odaie pe ambii frați, iar prin ușa deschisă, în cealaltă pe principele Moruzi încă în pat; așii de pe prag și într-o poziție ca de orator, declamă:

«Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare
N-auziți prin somnul vostru acel glas triumfător» ș. c. l.

erupse apoi într-un dulce hohot și adăugând cu o față veselă, ce vădea că ce spune, e numai șagă: «Vodă cu Duhamel și cu Bălșucă-s acum pe drum, raita încoace; hai sculați să mergem să-i primim cu alai (iară un hohot) dar până atunci poftim astăzi la masă, cucoana vă așteaptă și vă așteaptă de bună seamă.» Și apoi fini. — Bună dimineața principe, bună dimineața d-le Filipescu, bună dimineața Petrachi și Vaselică! și se duse, mai lăsând în ducă-i să se audă încă câteva vorbe de șagă asupra — declamării sale. Amabilul bătrân învățase adecă, anume acea strofă pe de rost, ca să scoale cu ea din somn pe musafirii din Moldova. — Și acum trec la propriul scop acestor șire: Eu, încă student de teologie, deșteptat și eu în câțva de spiritul cu sorgintea-i în Paris, străbătut apoi ca un fulger peste Berlin și Viena până și la noi în Bucovina, scrisesem până atunci câteva mărunțimi, ca d. e. «Odă la ziua natală a împăratului Ferdinand» cu motto din Herder. «*Du bist Gesalbter den uns Gott versprach!*» adică tu, unsule, ești pe care ni l-a promis D-zeu; apoi niște stihuri «Către Zimbru», «Aratrul sau plugul la Anul Nou» parafrază a celui original, în sensul timpului de atunci; o fabulă «Buceha și litera» o idilă «Stâna» și «Lui Iancu» (regelui munților din Transilvania) odă, ce se cântă și astăzi atât în Bucovina cât și-n Transilvania, care aceste mărunțimi, nu așa ele, de cât inima cea nobilă și devotată națiunii noastre, inima confrăților Hurmuzachi, cari ei fură primii ce recoborâră drept Theseu, focul naționalității române în româna Bucovină, răcit deja, acel foc mai cu totul pe-n norii străinismului și cari confrăți, văzând în mine ceva românesc și capabil

și

poemul
„Deșteptarea
României”
de
V. Alecsandri...

Între poeziile
lui Iacolie
Porumbescu
...

și

„Lui Iancu”
(regele
munților)

de formare ulterioară, mă introduseră în casa lor; prin urmare și în cunoștință cu proscrisii și refugiații din Moldova.

Încurajat de
nemuritorul
Alecsandri

Nemuritorul V. Alecsandri mă îndemna cu cuvinte dulci și lăudătoare (cum aceasta se face cam de regulă cu tironii în oareșcare specie) să urmez pe calea începută, înainte. Eu, ce pururea numai cu un respect priveam la marele poet Alecsandri, care respect nici astăzi nu l-aș putea numi decât „sfială pioasă”; auzind atari cuvinte din gura atât de mult adoratului de mine, mă și dusei și scrisei o baladă «Ieremia Moghilă și Sihastrul». După ce o purisei cât putui de mai frumos, mersei cu ea la Alecsandri în hotelul «de Paris».

Alecsandri
— omul:

Era pe la opt dimineța, îl găsii încă în pat, îmbrăcat în halat și șezând rezemat pe perini, cu creionul în mână și cu hârtie dinainte-i pe o carte, ce-i servea de drept masă. Îmi permit a face aici o mică deviațiune și încep cu descrierea persoanei fizice, V. Alecsandri cum era el pe atunci. — El era de statură mijlocie, dar sprintenă și mlădioasă. — Fața-i era rătăcită și cu trăsături din cele mai simplice! Fruntea-i bine dezvoltată, pe care nu o împresura nici un păr până după vârful capului, ce însă nu-i scări amenitatea, ba pot să zic — frumusețea, nici un pic! — Ochii-i erau negri, iar sprâncenele negre deplin și încordate sus și eumetrici, apoi împreunate la mijloc, gemeni una de alta, ce-l făcea și mai frumos, și mai dragălaș. Gura-i simpatic-proporționată și nasul tot așa.

Alecsandri,
Negri și alți
6-7 cântând
„La
Marseillaise”

Buza-i superioară o orna o mustață nu mare, neagră, ca și sprâncenele și ca părul acesta scurt dindărătul capului. Barba și fauretele și le rădea. — El era pe-atunci de 26-27 de ani. Fiind vara; afară de câteva excepțiuni, se îmbrăca schimbiși, ca și intimul său amic, Costachi Negri, în bluză și pantaloni ba albi, ba naranzii, la gât fără nici o legătoare. ci numai cu gulerul cămășii îndoit în jos; în cap cu pălărieuță «panama» fină. Mersul îi era pururea, galant, dar nici când afectat. Numai atunci, când câte odată seara, întorcându-se cu consoții săi de la primblare, în Cernăuți, de la grădina publică, iar la moșia bătrânului Hurmuzachi, Cernaucă, din parcul curții, ori de pe fânațe, ținându-se câte șase, șapte inși de-a brațete Alecsandri și C. Negri totdeauna în mijloc, cântând cu toții: «*Allons, enfants de la patrie, le jour de gloire est arrivé*» ș. c. l.; pasul îi era astfel, adecă, după tactul cântecului «Marselesei».

Pururea
vesel...

În fine, glasul-i era atât în vorbire, cât și-n cântare domol și toțuși de un timbru foarte amabil și atrăgător. V. Alecsandri era, cum îl numește și Eminescu, purure vesel: altfel eu nici când nu l-am văzut. Nu-i vorbă, impresiuni dureroase, mai ales în vremurile cele de urgie în patria sa, Moldova, când mai în toate zilele veneau vești, una mai sinistă și mai revoltătoare decât alta, cu bună seamă

îi strângeau inima. Dar, fie că el poseda puterea morală, de a sufoca pentru externi durerea, în sine, ori fie că fața sa, din fire așa, ca să nu se poată schimba în semne de tristeță; Alecsandri era, afară din când în când tăcut, cum zisei, purure vesel. Pe mine, când veneam la el, ori când mă chiar întâlnea pe drum; totdeauna mă bineventa, respectiv, mă saluta cu

«Porumbiță întristată
Eu ca tine sunt străin
Și-ntr-o țară depărtată
Tu cânti tristă, eu suspin»

primul cuvânt, adică din strofa aceasta a lucrului său propriu, aluzie șăgalnică la numele meu. Sfârșea această strofă cum zisei, din poezia sa, «suspîn», dar cuvintele «eu suspîn», le rostea totdeauna cu un zâmbet amabil. Vesel de tot, sau așa să zic: entuziasmat în veselie, îl văzui pe V. Alecsandri o dată, și adică, la banchetul ce-l dete el și fratele său, repausatul locot.-colonel Iancu în hotelul «de Moldavie» la Cernăuți în onoarea proclamării republicii în București. Bătrânul boer, tatăl Alecsandriștilor venise și el cu câteva zile înainte la Cernăuți, lucru ce-i dete marelui poet și român, V. Alecsandri, posibilitatea îndemănatecă, a-și face pe dor și a da acel banchet. Se zice, că bătrânul boer era cam strâns la pungă. Însă insistările dulci și dezmiardătoare ale fiilor săi și mai ales ale iubitului său Vasilică, i-o desbăerară, cu ce inimă, nu știu, dar aceea știu că cu propria sa mână, fiind și eu de față, numără bietul bătrân a doua zi 125 de zâmțați pentru acel banchet. Șampania de la acel banchet, pe care tânărul Curtius din București, ca unicul reprezentant al Munteniei, îl prezidă, șezând sus pe un fotoliu, plăcu tare și la mulți din clasele superioare de dincoace.

Dară poporul de la țară, adecă pe sătenii de rând, îi iubea V. Alecsandri ca nu știu ce! De multe ori mergând eu cu răposatul, pe stradă, dacă auzea niște oameni săteni vorbind românește, sta la ei, le zicea «bună ziua» se da cu dâșșii în vorbă, îi întreba că de unde sunt, la ce treabă au venit la târg, ce le fac casele, ce gospodăriile și altele asemenea, ce el, Alecsandri, cunoscătorul desăvârșit al poporului, știa că place atâtor oameni să audă, dacă cineva îi vorbește. La despărțire le zicea: «Fiți sănătoși și să găsiți bine acasă!» Se înțelege că bieții oameni simțeau în adevăr, o mare bucurie, văzându-se cinstiți cu vorba de un domn și încă în limba și după obiceiul lor; mult se uitau apoi după Alecsandri. Așa făcea el și la Cernaucă, când se afla acolo, adică la moșia bătrânului Hurmuzachi. După atari vorbiri dese cu oamenii de acolo, și pururea în mod afabil și

În onoarea
proclamării
republicii în
București

Vasiie
Alecsandri
tatăl

Vasile
Alecsandri
și poporul
de la țară;

„coconașul
Vasilică!”

și

cânticele
vechi
bătrânești

amical, el îi aflară numele și, o, ce și câtă bucurie avu odată, auzind că-i zice un moș sătean «coconașule Vasilică!» Văzând eu, că nemuritorului nostru cântăreț cu condeilul îi place atât de mult poporul și venind odată niște munteni din Câmpulung cu vornicul lor, Andrii Burduhosul într-o afacere a lor, la Cernăuți; venind ei apoi și la mine în seminaru, căci mă cunoșteam cu numitul vornic, un bărbat, din fire foarte inteligent; îi invitai să meargă cu mine la Alecsandri, zicându-le, că să mergem la o persoană mare din Moldova, care tare iubește poporul și căreia vorbind eu despre muntenii noștri, care-s neaoși români, își exprimă dorința să se întâlnească și să vorbească cu atari munteni. Oamenii se-nvoiră la vorba mea și ne duserăm. La Alecsandri, la hotelul «de Paris» găsirăm și pe Costachi Negri, care și el cu surorile sale ședea în acel hotel. Recomandai oamenii; Alecsandri zise: «îmi pare bine», dete mâna la vornic, apoi la toți ceilalți pe cari, mai erau trei, îi pofti să șadă și dându-se în sfat cu ei, ba despre alta, cum și din ce trăiesc acolo la munte și cum le merge; aduse pe-ncetul vorba la stâni, la ciobani și în fine, la, de au încă cântice vechi, bătrânești și de le cântă la întâlniri ve-sele, la chramuri și altele.

Vornicul Andrii zise, că da, cântă; numai acum mai rar, că nu le prea vine a cântării și a veseliei. Atunci unul din ceilalți trei, cu numele Ioniță Sabie, unu și mie cunoscut șagaci și glumeț; ca întreprupând pe vornic, zise: «Ba, acum cântăm mai în toate zilele, dar cântăm cântecul — ăsta, dacă n-ați bănui, să vi-l zic — «Poftim, poftim, zi-l numai» răspunse Alecsandri râzând. Se puse pe scaun în preajma lui Sabie, dară cam departe ca să nu-l jeneze și badea Ioniță începu pe melodia doinei în glas, nu tare și nici slab:

«Cântă cucu sus p-un ciung,
Oi, rea veste-n Câmpulung
Din Rarău până-n Bârgău
N-auzi alta, decât rău
Și din Runc până-n Muncel,
Câmpulungu-i vai de el.
Că decând...* au intrat în Câmpulung
Și decând... au venit
Câmpulungu-au sărăcit,
Cu-nvârteli, cu protrocoale
Au rămas satele goale
Satele și casele
Și strungile biete!»...

* Aici numi un nume, ce eu nu-l pricepui bine(?)

Ș-apoi iar zise badea Ioniță cam de râs, cam cu adins: «Nu bănuieți, mă rog, dar așa cam cântăm în toate zilele». După ce fini badea Sabie cânticul, Negri și Alecsandri se uitară unul la altul și acesta zise cătră Negri: «*Pauvres, pauvres gens!*» (bietii, bietii oameni).

Acuma revin la continuarea subiectului de față, propriu, acolo, de unde am deviat.

Alecsandri, intrând eu pe ușă și încă neavând când a-l saluta cu «bună dimineața!» mă și bineventa cu stereotipul «porumbiță întristată» s.c. și ca totdeauna cu fața sa veselă — «Ce hârtie ai în mână?» — îmi zise; «mi-ai adus ceva?» — «Am adus» răspunsei eu «dar nu d-tale»; ci numai la d-ta, ca să te rog cât mai frumos, să aibi bunătatea, să citești, când vei avea timp liber, ce am scris eu în hârtia asta și apoi să mi-o înapoiezi cu binevoitoarea-ți judecată, de-am scris ce-am scris, de ceva seamă», — «Ah, bun! și cred că după cum am cetit versurile d-tale, și aceasta, ce ai adus va fi bine scrisă.» Îmi primi hârtia din mână și desfăcând-o și numai văzând titula «bravo băladă! din popor?» — «După o tradițiune legendară» răspunsei eu «care am auzit-o în locul meu natal, Sucevița și e cam tot una cu cea «Ștefan cel Mare și Sihastrul Daniil» când a mas Ștefan cel Mare la el, în chelia cea scobită într-o stâncă și după aceea cum zice tradițiunea, a zidit Ștefan mănăstirea Putnei. — „Bun sujet», zice Alecsandri, voi ceti-o și ți-oi da bucuros părerea mea». Fiindcă-l văzui la lucru; mă închinai tăcut și mă dusei. La amiază-zi ne întâlnirăm la masă la bătrânul Hurmuzachi, la care masă, ca de regulă, se aflau și mai mulți emigranți moldoveni și între dânsii, și Costachi Negri și V. Alecsandri cu frate-său Iancu. În timpul mesei, șezând eu lângă fiul bătrânului Hurmuzachi, Alecu, neuitaverul din tot sufletul meu veneratul, și în deosebire nobilul meu favent; îmi zice acesta pe-ncetul, căci V. Alecsandri nu era departe de noi: Ai scris ceva; mi-a spus Vasilică, bine-ai făcut: scrie, scrie!»

După masă, care ca niciodată altfel, de cât cu vorbe vesele se petrecea, parte, ale bătrânului de ani, dar de inimă purure junului, Avraam Hurmuzachi, de care vorbe și glume și ale celorlalți meseni, foarte îi plăcea și râdea cu un haz, ce iarăși, prin el făcea veselie plăcută la toată masa. După masă, zic, venind V. Alecsandri, la mine și luându-mă de mână, îmi zise: «Avea-vei timp desară, să vii la mine?» — „Avea» răspunsei eu. „După nouă mă găsești, poftim. Venind sara după nouă, îl auzii din afară pe Alecsandri cântând: «Scumpă dragă copilă» din „Norma». — Pricepui, că nu e ocupat, — «Vii porumbiță întristată?» și c. l. zise el «haidem, sara-i plăcută, hai, la plimbare și-om vorbi de ale noastre». Ajunși cu vorbe despre

Preocupările
literare ale
povestitorului...

încurajate de
Alecsandri

În atmosfera
din casa
Hurmuzachi-
cheștilor

alte lucruri, între care și despre ce învățăm la teologie și oare aceea, ce învățăm, mai ales în dogmatică, e deplin în sensul bisericii noastre ortodoxe, ca celei mai constituționale din lume și de nu se știrbește ceva în favorul guvernului, care aici nu e ortodox, la care și alte întrebări de natura aceasta, eu răspundeam, cum pe atunci încă știeam. Ajunși, zic, între atari și alte vorbe, în grădina publică; mai văzând acolo pe aleea principală alți plimbători târzii; Alecsandri se îndreptă spre o alee lăturașă, în care nu se vedea nimic.

«D-le: P.» îmi zice aici el. „Acum, ceva despre ale noastre. Îmi place, că te văz mai întâi de toate, — român și-apoi că te și ocupi de scrieri românești. Scrii, să împărțești și neamului d-tale și al nostru, aceea ce ai și ce știi d-ta: Așa se cade, așa e bine, așa să facem cu toții după puterile noastre. Mai ales, poporul de jos, — noi îl numim de jos: sărmanul popor, și cu cât îi mai de sus el decât noi! — A avut oarecând neamul nostru vremi bune și pe urmă vremi rele; cele bune însă, n-au fost și ale poporului, ce-i zicem de jos. Atuncea, e drept, a fost el de jos și drept e, că de jos a rămas el bietul, — pentru unii în privința deosebirii lui de cei unii, până în ziua de astăzi. Însă atât din vremurile bune, cât și din vremile rele, ce a fost neamului nostru întreg, mai sfânt, mai scump, mai dulce, și chiar mai de onoare: nu acei unii, căroră le zicem, de clase de sus ne-au conservat și păstrat pentru posteritate, pentru noi cei prezenți și pentru cei ce vor fi urmași după noi; ci poporul bietul, ce-l numim de jos. Înstrăinat-s-au de tezaurul vetrei clasice părintești, acei unii, frântura mai mică din națiunea noastră, părăsind ei, drept fiul cel pierdut din Evanghelie, cele superioare, datinile și obiceiurile strămoșești, care sunt cum și erau cele mai poetice, cele mai sublime din lume; dar poporul de jos, tezaurul acel superior, ce cei unii din clasele așijderea superioare îl părăsiră, nu l-a abandonat ca niște haini, ci l-a strâns la inimă și l-a păstrat cu scumpătate și conștiinciozitate demnă de un popor așijderea demn. — Acest popor cu tezaurele lui naționale, să-l — copiem!»

Alecsandri le spunea aceste în liniște, dară vedea totodată și cea mai expresă simțire și apoi după câteva pașuri mă întreba: «d-ta ești din popor.» — «Da» răspunsei — «Ferice», zice el, ți-oi mai spune deci unele în acest sens, dacă ești din popor. Dară până atunci să vorbim ceva despre poezie, cu care văd că și d-ta te ocupi...

■ *Scrierile lui Iralie Porumbescu adunate și însoțite de o schiță biografică de Leonida Bodnărescu, partea I, Cernăuți, 1898, p. 119-129.*

Elogiul
„poporului
de jos”...

„Acest popor
cu tezaurele
lui naționale”

„UN URIAȘ FULGERAT, CARE N-A VRUT
SĂ SE TÂRASCĂ ÎN BRÂNCI...”

83

N. IORGA, UN BĂTRÂN EROU: AXENTIE SEVER

În spitalul săsesc din Brașov, foarte sărac și cam uitat de toată lumea, a murit frumosul bătrân ce a fost Axentie Sever, una din căpeteniile românilor în mișcarea de la 1848.

Ioan Axentie Sever era un fiu de țăran din Frâua. A învățat la Blaj începând a da încă de pe băncile școlii dovezi de puternica-i simțire pentru neam și de marea lui energie în sprijinirea ideilor sentimentelor sale. În „patruzeci și opt” era tânăr de douăzeci și șapte de ani. La izbucnirea agitației revoluționare nu se afla în Ardeal, ci în țară, unde Treboniu Laurian îl făcuse profesor de latină și română, la Colegiul Sf. Sava, cred. Era de înainte câștigat pentru cauza neatârării naționale. În împrejurimile Bucureștilor ca și în Oltenia el merse prin sate propovăduind robilor noua evangheliie de libertate pe care el o va fi înțeles altfel decât domnișorii frațuziți de la București.

Silit a se întoarce în Ardeal după neizbânda republicii de vară a României muntene, el s-a dovedit aici, unde mediul era altul și se găseau săteni cu inima tare și cugetul îndrăzneț, om de faptă. A fost printre cei ce s-au luptat în Munții Apuseni. Și, când valurile tulburate se potoliră, a fost iarăși printre aceia cari au răspins orice răsplată personală din partea Împăratului, cerând numai pentru toți ai săi, frații de sânge și ostașii săi în luptă pentru drepturi și demnitate, o stare de lucruri nouă și despăgubiri pentru toate cele îndurate. Altfel, și-a păstrat toată credința către împărat, pe care, în același an 1852, îl primi în Țara Moților, la muntele Găina, ca unul din reprezentanții cei mai îndrituiți ai poporului românesc.

Împrejurările neașteptate de la 1867 îl smulseră din viața politică. Deși nu era încă bătrân, el se dădu la o parte, ciudos, amărât, neîmpăcat, zdrobindu-și ultimele nădejdi.

În jurul lui se organiza o viață culturală românească, se dădeau lupte prin ziare pentru pasivismul de protestare sau activismul de înfruntare a dușmanului în instituțiile statului celui nou; pentru el, toată această dezbateră, toată această mărunță muncă roditoare nu avea însemnătate. Era printre uriașii fulgerați cari nu vreau să se târască în brânci după ce străbătuseră biruitori pe culmi. Ca o umbră albă trecea prin cărările singuratice ale primblărilor bătrânului

„Puternica-i
simțire
pentru
neam”...

și

cauza
neatârării
naționale

„În Ardeal,
după
neizbânda
republicii de
vară” (1848),
s-a luptat
în Apuseni...

1867 retras
din viața
politică

Era printre
uriașii
fulgerați...

Braşov chipul lui puternic, de învins al soartei care nu se dă bătut de oameni.

Până ce la urmă energicul corp eroic se culcă pe pema spitaului străin şi boala trase lacătul odăiţei sale de pomană. Rar, prietenii puteau pătrunde; pe lângă „senzaţionalii” români de dincoace, venea câte unul de dincolo, un bătrân de vârsta lui, cu care se puteau întinde sfaturi lungi despre lucrurile ce nu mai sunt şi nu vor putea să mai fie niciodată. În viaţa prozaică a gălcevilor braşovene, se deştepta totuşi un fior când se auzea că a venit cutare din cutare loc depărtat la Axentie. Astfel a fost, când Blajul pe care-l părăseşte aşa de rar, alt bătrân alb din vremea visătorilor şi eroilor se desprinsese pentru a veni lângă patul de la spitalul săsesc din Braşov şi, ochi în ochi, fără lacrimi de prisos faţă de aspra fatalitate a vieţii, canonicul Ioan Moldovan, alt neînduplecat şi neîmpăcat, alt suflet în zale de oţel, vorbi îndelung cu bolnavul despre ce numai ei amândoi ştiau, şi astăzi ştie unul singur.

Din Panteonul viu al bătrânilor celor mari, aşa de puţini, s-a mai desfăcut, în această clipă, unul.

6 august 1906

■ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. IV, Bucureşti, 1939, p. 5-7. (Scriitori români contemporani).

„MARTIR AL LIBERTĂŢII PATRIEI”

84

ION VOINESCU II, NICOLAE BĂLCESCU

Încă o rază care se stinge,
Din ceriul nostru întunecat!...
Inima noastră amar le plânge
O! dulce frate înstreinat.
(V. Alecsandri)

Nu eşti frumoasă, nu eşti bogată? N-ai copii mulţi la număr, care te iubesc? N-ai cartea de vitejie a trecutului şi viitorului înaintea ta?... Pentru ce curg lacrimile tale^{*}. Abia se împliniră doi ani de când cetirăm aceste duioase cuvinte, eşile din inima plină de doru-ţi a unuia dintre fii tăi cei mai buni, o! ţeara mea! şi iată că el

^{*} *Cântarea României* de N. Bălcescu, în „România viitoare” din anul 1850.

se stinse ca o rază, ca o floare, muri în floarea vieții pe un pământ strein. A fost în orânda ta, o! jalnică patrie, ca abia să apuci să-ți ștergi lacrimile dupe ochi, pentru perderea unui fiu iubit și altul îndată să-ți fie iarăși răpit de cruda moarte. Dupe Cârlova, Mitică Filippesco, dupe Filippesco, Moroiu; dupe Moroiu, Racoviță, pe rând, unul dupe altul, te părăsiră. Astăzi mai ai a jeli perderea lui Nicolae Bălcesco.

A! care va fi oare lovitura ce soarta îți va fi mai pregătind? Pentru care alt fiu oare mai ai a purta doliul?

În 28 ale trecutului noemvrie (ne scriu de la Palermo) Nicolae Bălcesco, care de mai mult timp era chinuit de o crâncenă boală de piept, simțându-se slăbit, doborât mai mult decât totdeauna de răul său, rugă pe stăpânul losteriei, unde locuia, să facă un inventar de hârtiile și manuscriptele sale, să le sigileze cu sigiliul său și cu acela al consulatului otoman din Palermo. Dupe aceea, mai luând câteva dispoziții, îl rugă încă să-i aducă un preot grec, și așa, fără nici un fel de delir, fără cea mai mică agonie, fără chin sau durere, el intră în noaptea cea eternă.

Dupe caracterul său studios, Nicolae Bălcesco demult era deprins cu singurătatea pe care se învățase a o iubi: dupe felul și natura boalei de care pătimea, fără îndoială el se familiarizase cu ideea chiar și cu aspectul morții; agiutat încă și de credința sa cea curată, el se sfârși cu seninitatea, cu resignația unui adevărat creștin. Cine ne va spune însă măhnirea, amărăciunea unui suflet, carele, aproape de a-și lua sborul către eternitate, nu vede lângă dânsul nici una din ființele scumpe pentru care el păstrează cu sfințenie adio, cele mai tinere, cuvintele cele mai dulci pentru acea oră sacră?... Bălcesco nu avu mângâierea de a-și da sufletul în palpitele unei mume, unei sori, unui amic; dar cât mai nenorociți sunt muma, sora, amicii, care nu avură mulțumirea de a sorbi suspinul lui cel din urmă!

În durerea că nu am putut fi față la moartea și înmormântarea acestui frate, noi am fi dorit să putem, vorbind aci despre viața și lucrările lui, să plătim tributul nostru de lacrimi.

Temerea că cuvintele noastre ar putea să se ia mai mult de iluzii ale prieteniei decât de nepărtinitorile judecăți și observații ale biografului nu ne-ar opri; sarcina însă e grea și cu cât mai mult îl iubim, cu atât ne simțim necapabili de misia biografului. Ne vom mărgini dar, în numele și pentru mângâierea familiei sale celei amărâte și a amicilor săi, a arăta în puține cuvinte, aceea ce ne este personal mai mult cunoscut din viața lui.

Născut în 1819 dintr-o familie onorabilă, Nicolae Bălcesco fu înzestrat de natură cu o inteligență întinsă, cu o imaginație bogată,

În 28 ale
trecutului
noemvrie...

„el intră
în noaptea
cea eternă”.

Singurătate,

seninătate,

resemnare

Inteligență,
imaginație,

memorie,

românie

cu o memorie rară. L-am auzit înșine, în multe rânduri, să recite sute de versuri ca, când ar fi citit o carte. Pe lângă aceste daruri, el moșteni încă de la maică-sa, care încă trăiește, o inimă blândă, inima ei chiar, d-o bună și adevărată româncă.

Dascălii săi:
Eftimie
Murgu

La vârsta de 17–18 ani el săvârși cu distincție învățăturile colegiale din Colegiul Sf. Sava din București. El ceru de la maică-sa, cu mare stăruință, să-l trimită în Paris, pentru desăvârșirea studiilor sale, dar împrejurările grele în care se afla atunci maică-sa nu ertară de a-i împlini dorința. Îmboldit de aplecarea ce avea spre învățătură, el rugă pe d. Murgu să-i facă un curs de filosofie. Văzând atâtea aplecare într-un june abea de 17–18 ani, acest martir al libertății, închis și până în ziua de astăzi în temnițele Austriei, priimi cu bucurie cererea junelui. După aceea silit, poci zice, de stăruitoarele cereri a mamei sale și a rudelor, care aveau o mare influență asupra ei, de a-și alege o carieră, junele Bălcescu intră în slujba miliției cu rang de cadet. Nu doară că el își făcea vreo iluzie; e știut că supt regimul care trăiam nu era o carieră pentru oamenii de trampa sa. Dar, decât a trăi în birocrație, el alese mai bine miliția, pentru că îi lăsa mai multe loasiruri. Cu toate acestea, nici slujba miliției, nici contactul cu oamenii, pe care era silit a-i vedea, nu erau de natură a mulțumi nici spiritul, nici inima sa. De aceea orele ce-i prisoseau dupe împlinirea datoriilor slujbei el le întrebuintă în contra obiceiurilor celor mai mulți dintre frații săi de arme și celei mai mari părți a junimei de atunci, unele în citirea autorilor clasici, altele în studiul său favorit al istoriei și mai ales al istoriei naționale. Cât pentru relațiile sale cu oamenii, el și le mărgini în cercul foarte restrâns a două, trei persoane, între care trebuie să menționăm pe d. Câmpineanu, care era în capul partidei numită atunci liberală sau patriotică, și pe d. Eliade, ca primul reprezentant al literaturii naționale.

Istoria,
istoria
națională

I. Câmpineanu,
nu, Eliade

Dascăl el
înșuși:

Către sfârșitul anului 1839, junele Bălcescu avu coragiul a lua inițiativa unei întocmiri folositoare. El propuse deschiderea unei școli pentru învățatura militarilor de rangul de jos. Vodă Ghica, căruia instinctul binelui nu-i lipsea, dar nu avea și energia trebuincioasă, în luptă atunci cu toată boierimea, în luptă cu consulatul rosc care îi pregătea căderea, în luptă cu Oșteasca Adunare, instrument al consulatului rosc, priimi propunerea junelui Bălcescu și îl însărcină chiar pe dânsul cu funcția de profesor. În patru luni îi învăță pe unterofițerii regimentului nr. 3 ce se află în garnizoană la București și a unui scadron de cavalerie să cetească și să scrie, cele patru operații din aritmetică și din geografie, împărțirea politică a Europei. Scandalul însă fu mare: între șefii de companii ai regimentului nr. 3 erau unii care împingeau neștiința până acolo încât într-o

zi unul dintr-înșii față cu soldații ce ascultau lecțiile de la junele Bălcesco, să-l întrebe „cine vreodată a putut măsura pământul și număra câte lighioane de oameni și de limbi mai sunt pe fața lui”^{*}. Vodă Ghica asistă la examenul ce elevii deteră la sfârșitul anului, dar fu silit să desființeze școala.

În 1840 chestia Orientului cu moartea sultanului Mahmud, cu apropierea lui Ibrahim, fiul lui Mehmed Pașa al Egiptului de porțile Constantinopolului luase o față îngrozitoare. Ne aflam în ajunul unui conflict european de la care atârna viitorul României. În mișcarea patriotică a inimii sale și în temerea eventualității unui resbel, junele Bălcesco, unit cu Mitică Filipescu, se puse în capul unei conjurații. Pretextul era răsturnarea lui Vodă, mântuirea țerei de jafuri și abuzuri, dar speranțele lor erau că supt acest pretext, vor isbuti a scula țeara în picioare și a o pregăti pentru o luptă în contra năvălitorilor care ar voi să ne răpească naționalitatea. De aceea și repeziră câteva proclamații cu un program de o nouă Constituție. Noi nu avem căderea a face o apreciație a întreprinderii acestor doi juni, a judeca, a aproba sau a osândi chipul sau oportunitatea întreprinderii. Aceea ce cu toată recunoștința ce ca individ suntem datori lui Vodă Ghica, putem afirma că Ghica nu văzu în mișcarea aceasta decât o conspirație contra vieții lui. Bălcesco nu ura pe Vodă, el știa că nefericirile țerii nu erau fapta lui, ci consecință a poziției politice a țărilor noastre, rezultat al instituțiilor ce muscalii ne deduseră. Aceea ce îi preocupa pe șefii acestii mișcări era amenințarea pierderii naționalității. Dar domnii, trebuie să o mărturisim, nu s-au gândit niciodată la dânsa; și așa, Ghica trimise pe acești juni ca conspiratori, mai întâi la o comisie de cercetare și apoi înaintea unei curți judecătorești excepționale, compusă ad-hoc. Hotărârea acestii judecătorii compusă de divanurile înalt și cel criminalicesc osândi mai pe toți conspiratorii la ocnă pe viață. Osânda Filipescului și Bălcescului fu micșorată la închisoare pe un timp nedeterminat. Mitică Filipescu la închisoarea de la monăstirea Snagov, iar Bălcesco la monăstirea Mărgineni. Aci el rămase doi ani, până când Bibescu se sui pe scaunul domnesc. În singurătatea închisorei, Bălcesco culese documente și-și pregăti materialurile trebuincioase pentru scrierea sa intitulată *Puterea armată*.

Dupe ce Vodă Bibescu îl liberă de la închisoare, el se dete cu totul la studiul istoriei naționale. Spre acest sfârșit și făcu o călătorie

1840: chestia
Orientului

viitorul
României
conjurația

Pentru o
nouă
constituție

și

nu contra
vieții dom-
nitorului

În închisoare

Studiul isto-
riei naționale

^{*} Acest anecdot îl ținem chiar din gura răposatului, care ni l-a istorisit în mai multe rânduri.

Colaborarea
cu Laurian

pe la monăstirile din Carpați, căutând, dupe cum ne-o spune însuși, supt ruine, urmele mării strămoșești. Deschise apoi un jurnal special de istorie națională: *Magazinel istoric*, în colaborație cu profesorul de filosofie d. Laurian și așa, în curs de vreo trei ani, el ne dete biografia a doi Cantacuzinești, biografia unui Rosetti și altele, un articol intitulat *Românii și fanarioții*, descrierea unei bătliei vestite a românilor, biografia lui Mihai Viteazu; într-un cuvânt el deschise o eră în scrierea istoriei naționale.

Monumentul
gloriei sale
literare

La 1845 el întreprinse o călătorie în Franția și Italia, pentru a face cercetări istorice pentru scrierea de căpetenie la care a meditat atâția ani. Această scriere, *Epoca românilor supt Mihai Viteazul*, e piedestalul pe care dorea a așeza, în viață încă, monumentul gloriei sale literare. Abia a apucat să o săvârșească și moartea veni să-l răpească dintre noi. Noi am văzut acu, dupe moarte-i, o parte din această lucrare și am cetit cu cea mai vie emoție paginile în care sufletu-i plin de amorul patriei se vede întreg.

La 1848

în revoluție

și

în emigrație

La 1848, îndată dupe zilele cele dintâi ale revoluției Franciei, el se grăbi a se întoarce în patria sa, unde era chemat a juca o rolă însemnată... Dar aci pana ne cade din mână. Abia cinci ani ne despart încă de această epocă plină de speranțe și de restriștele cele mai neașteptate; și noi credem că oricât ne-am osteni de a fi reci, oricât ne-am munci a stăpâni emoția noastră, cuvintele noastre ar părea încă pasionate, foarte părtinitoare. Altădată ne vom întoarce poate la descrierea acelei epoce, vom arăta atunci slujbele ce el făcu țerii sale în timpul revoluției și după revoluție în emigrație. Vom spune lucrările sale în Ungaria și Franția; acu noi nu putem vorbi decât de dorința cea mare ce avea de a se vedea în sânul familiei, pe pământul țerii. A! de câte ori, când se simțea mai chinuit de boală, l-am văzut cu ochii înecați în lacrimi că nu poate să moară supt o rază a dulcelui soare al României, în brațele maicei sale.

...În
pământul
Italiei...

Pământul Italiei l-a priimit acum în pânțele sale!... Țărâna lui odihnească în pace! Familia-i fie mânghiată, căci sufletul lui are, negreșit, o frumoasă parte în răsplata ce Împăratul ceresc dăruiește dreptilor, omului de bine, martirilor libertății patriei! Iar de la noi, amicii tăi, o, frate, primește drept adio, pe lângă cuvintele religiei: vecinica ta pomenire, și duioasele versuri ce ne împrumutăm de la poetul român, ca espresia cea mai adevărată a durerii noastre:

„O sbori din lume, sbori fără jale
Suflete blânde, suflet senin,
Căci noi vom spune patriei tale
Cât ai jelit-o pe țerm strein.
Cât vom fi încă purtați prin lume,

De valul vieții, d-al soarte-i vânt,
 Vom șopti jalnic scumpul tău nume
 Ca un adio l-al tău mormânt!*

■ Paris, De Soye et Bouchet imprimeurs, 3 p.; B.A.R., Arhiva E. Pencovici III, impr. 2, f. 130–131.

„RENUMIREA-ȚI O SĂ CREASCĂ
 CÂT VA CREȘTE ASTĂ ȚARĂ...”

85

G. Z. CREȚEANU, NICOLAE BĂLCESCU

Trei ani au trecut din ziua când pe țărmuri depărtate,
 Fără mumă, fără soră, fără-amantă, fără frate,
 Ca o candelă duioasă viața-i nobilă s-a stins.
 El, ce țara strămoșească a iubit cu înfocare,
 Doarme-n țară de esil, și a noastră nepăsare,
 Peste umbra-i mormântală al uitării văl a-ntins.

Cel puțin tu, a mea musă, către el nu fii ingrată:
 Aripele îți întinde, sboară, du-te, mergi de-l cată,
 Și întoamnă o cântare la mormântu-i părăsit.
 Maică patrie duioasă! (când gândesc mă-neacă plânsul!)
 Fii puțini avuși la număr vrednici, nobili, bravi ca dânsul:
 De aceea moartea crudă să-l răpească s-a grăbit.

Spune-acum, O Românie, cine altul să citească
 Va putea în strălucita-ți veche carte vitejească?
 Cine altul să dea viață va putea l-ai tăi eroi?
 El știa ca să pătrună în a timpului mistere,
 Să dea suflet la țărână, să dea vorbelor putere.
 Și cu-a geniului scântee să aprinză focu-n noi.

Iar cei mari, spre răsplătire, i-au închis porțile tale;
 L-au lăsat să pribegască, și nici chiar țărâni sale
 N-au voit adăpostire sub albastru-ți cer a da.
 Când își prevedea sfârșitul el veni ear către tine,
 Nu un om, ci o biată umbră ofilită de suspine,
 Așteptând o îndulcire la amarul ce răbda.

* Aceste versuri au fost făcute de V. Alecsandri la moartea altui frate, junelui Romalos, mort în Turcia.

Dar nimic! ura nu doarme, nici cunoaște îndurare,
 Un proscris nu are vatră; oricât doru-i fie mare,
 Oricât rana sa adâncă, răsbunarea-i strigă: mergi!
 „Du-te-n căile streine, te usucă, te topește;
 Despărțit de-orice ființă, ce-al tău suflet mai dorește,
 Mori în chinuri! nu mai este Dumnezeu pentru pribegi!“

Când ca turburele valuri a torentului de ploae,
 Generația aceasta frământată de resboae,
 Și de luptele civile, la urmași va face loc,
 Atunci cei ce-n liniștire vor citi a noastre-anale,
 Vor veni să se închine cu respect țărânei tale,
 Admirând a ta știință ș-al tău suflet plin de foc.

Precum marmura de Paros de un Fidias lucrată,
 Dup-o trecere de seculi mai frumoasă se arată,
 Astfel operele tale mai sublime vor părea:
 Într-o zi muma română, vrând bravura strămoșească
 La copiii săi s-arate, i va pune să citească,
 Paginile-ți aurite: ș-a lor inimi vor bătea.

Renumirea-ți o să crească cât va crește astă țară,
 Dacă-n viață avuși o soarte svânturată și amară,
 Cel puțin lăsași un nume ce vom ști a respecta;
 El devisă de-nfrățire pentru noi poate să fie,
 Și esemplu de virtute și model de bărbăție,
 Pentru câți faptele tale vor voi a imita.

■ „Concordia. Jurnal politicu și litteraru“, I, 1857, nr. 4, febr. 16, p. 15.

„A FOST FRUMOASĂ ZIUA ÎN CARE,
 ÎN FRUNTEA A 60 000 DE ROMÂNII,
 A JURAT ÎN FAȚA ALTARULUI...“

86

ULYSSE DE MARSILLAC, SIMEON BĂRNUȚIU

Iată numele unui om care în timpul vieții a avut gloria și care s-a
 Istins în mod obscur înainte cu câțiva ani într-un sătuleț din Transilvania. Este o existență nobilă și pură. Vreau să-mi odihnesc gândurile, provestind-o.

Simeon Bărnuțiu s-a născut sărac, într-un târgușor din Transilvania, anume Bocșa română. Tatăl său era un simplu cantor al parohiei. Copilul a crescut în condițiile dure ale studiului și în luptă cu sărăcia. O educație bună și solidă. Fericit acela care a supt laptele unui sân arid. Este călit pentru lupta vieții. De foarte tânăr încă, Bărnuțiu a fost trimis la seminarul din Blaj, unde a urmat studii strălucite și solide. La sfârșitul lor, a trebuit să-și aleagă vocația. Nu i-a trebuit mult. Totul îl predestina pentru învățământ. Dispunea de o vastă inteligență, o vorbă cursivă, gustul muncii și dragostea pentru singurătate. A fost numit profesor de istorie la aceeași școală unde se distinsese ca elev. Avea numai 23 de ani.

Copilăria,
tinerețea

Profesor de
istorie
la 23 de ani

Sarcina care îi revenea nu era de fel ușoară. Imperiul Austriei prezintă această ciudată anomalie, în care fiecare provincie își are tradițiile sale și aspirațiile proprii, pentru că fiecare din ele este locuită de un neam aparte. Uneori chiar aceeași provincie prezintă mai curând alăturate decât unite naționalități diferite și adesea ostile. Este și cazul Transilvaniei. Aici trei naționalități își dispută pământul: românii, maghiarii și sașii. A face abstracție totală de naționalitatea sa și a vorbi de Austria ca de un tot omogen și unit în mod natural îi era cu neputință unui tânăr profesor aparținând unei națiuni îndelung oprimată și având drept auditor frați întru același neam și suferință. A însufleți cu energie sentimentul național însemna a se expune, a răni interesele politicii guvernului și a se condamna, poate, la un mutism prematur.

Menirea sa
istorică
în istoria
Transilvaniei

A înțeles el aceasta sau a fost făcut să înțeleagă. Nu știu. Dar doi ani mai târziu îl găsim profesor de filosofie și, în 1835, notar dicasterial al Blajului. Această ultimă ocupație însă îi convenea prea puțin. De altfel, nici n-a păstrat-o decât trei ani și în 1838 a revenit la cariera profesorală pe care nu avea să o mai părăsească decât în răstimpuri rare și de scurtă durată.

Ca profesor
de filosofie

A reintrat în învățământ ca profesor de filosofie.

În acest timp, exista deja lupta dintre maghiari și români, care nu pare a fi aproape de sfârșit.

Între români
și maghiari

Primii încercau să asimileze în ei toate naționalitățile în mijlocul cărora trăiau, în loc de a le recunoaște în mod deschis drepturile și de a forma împreună o federație mare și puternică. Ei au găsit aderenți chiar între români. Bărnuțiu, indignat, s-a pus în fruntea corpului profesoral și a principalilor fruntași ai bisericii blăjene și a combătut printr-un protest energic tendințele de maghiarizare, care își aflaseră un sprijin în episcopul [unit] român al Transilvaniei. I-a

fost intentat un proces. A fost condamnat și răsplata patriotismului său a fost destituirea.

Nu s-a descurajat cu toate acestea. Avea încredere în viitor. S-a retras la Sibiu, devotându-se studiului legilor.

La 1848

În această liniștită retragere l-a surprins mișcarea de la 1848. Nu ne propunem să facem aici istoria acestei revoluții, care a fost atât de repede înăbușită în sânge. Simpatizând în egală măsură atât cauza maghiară, cât și cauza românească, care amândouă ne înfățișează marele principiu al naționalităților, ne-ar veni greu ca să condamnăm pe unii, pentru a glorifica pe ceilalți. Suntem încredințați că triumful lor ar fi fost asigurat dacă s-ar fi unit. Vrajba i-a omorât.

și

A fost cu toate acestea frumoasă ziua aceea în care, în fruntea a 60 000 de români, Bărnuțiu a jurat în fața altarului să-și consacre întreaga viață apărării drepturilor concetățenilor săi. Această zi a avut parte de ceea ce au toți tribunii poporului: coroane, aplause frenetice, entusiasme însuflețite și, ceea ce valorează mai mult, a avut conștiința că și-a făcut datoria.

după

Cum a fost pacificată Transilvania se știe. Bărnuțiu s-a refugiat în Italia, la Pavia, unde și-a desăvârșit studiile de drept și a obținut titlul de doctor. În același timp, Manin, fostul dictator al Venetiei, dădea lecții de italiană la Paris pentru a nu muri de foame.

Din 1855
la Iași

În 1855 Bărnuțiu a fost chemat la Iași pentru a ocupa catedra de filosofie; mai târziu a adăugat și pe aceea de drept natural. Din acea zi viața i se rezumă la profesoratul său. Toți cei care l-au cunoscut laudă metoda sa excelentă, știința sa profundă, afabilitatea față de toți.

până
la sfârșit...

Dar nu în zadar un om de suflet își irosește viața în lucrările neîncetate ale spiritului și aspirațiile înăbușite ale sufletului său. Forța umană își are limitele sale, care nu pot fi depășite, fără a fi pedepsită. Bărnuțiu era suferind de multă vreme. Prietenii îl sfătuiau să meargă să respire aerul natal și să încerce să-și recapete forțele acolo chiar unde prinsese viață. A plecat la începutul lui mai 1864. Nu a putut ajunge până în satul său. S-a stins pe valea Almașului, la 28 mai. Corpul său a fost transportat la Bocșa română și înmormântat cu mare pompă.

Iașul i-a
omagiat
memoria...

Universitatea de la Iași i-a omagiat memoria într-o sărbătoare solemnă. Au fost pronunțate discursuri de către d. Titus Liviu Maiorescu, rector al Universității, d. Mârzescu, profesor la Facultatea de Drept, d. Dârza, în numele institutorilor primari, și de către unul din elevii cei mai distinși ai Universității, tânărul Brânzău. Fotografia lui Bărnuțiu, drapată în doliu, și catedra sa de asemenea, acope-

rită cu un voal negru, erau acolo ca un dureros simbol de durere și de glorie.

În viața nouă care a început pentru Bărnuțiu aceste mărturii de amintire afectuoasă cred că l-au consolat.

U. M.

[Textul francez]

Voici le nom d'un homme qui a eu dans sa vie un jour de gloire et qui est mort obscurément, il y a peu d'années, dans un pauvre petit village de la Transylvanie. C'est une noble et pure existence. Je veux reposer ma pensée en vous la racontant.

Siméon Barnoutz naquit pauvre. C'était en 1808 dans une toute petite ville de la Transylvanie, nommée Boccha-la-Roumaine. Son père était un simple chantre de paroisse. L'enfant grandit dans l'an dur de l'étude et dans les luttes contre la pauvreté. C'est une bonne et forte éducation que celle-là. Heureux celui qui a bu tout d'abord le lait qui sort péniblement d'une mamelle aride. Il est trempé pour les luttes de la vie. Tout jeune encore, Barnoutz fut envoyé au séminaire de Blasendorf. Il y fit de brillantes et fortes études. Quant il les eut terminées, il lui fallut choisir sa vocation. Ce ne fut pas long. Tout le prédestinait à l'enseignement. Il avait l'intelligence large, la parole facile, le goût du travail et l'amour de la solitude. Il fut nommé professeur d'histoire dans cette même école où il s'était distingué comme élève les années précédentes. Il n'avait alors que 23 ans.

La tâche qui lui incombait n'était point facile. L'Empire d'Autriche présente cette singulière anomalie que chaque province a des traditions différentes et des aspirations diverses, parceque chaque est habitée par une race particulière. Quelque fois même, la même province présente juxta-posée plutôt qu'unies des nationalités différentes et souvent hostiles. C'est le cas de la Transylvanie. Trois nationalités s'en disputent le sol: les Roumains, les Magyars et les Saxons. Faire abstraction complète de sa nationalité et parler de l'Autriche comme d'un tout homogène et naturellement uni, c'était impossible à un jeune professeur né chez une nation long temps opprimée et ayant pour auditeurs des frères de race et de souffrance. Raviver avec énergie le sentiment national, c'était s'exposer à blesser les intérêts de la politique du gouvernement et se faire condamner peut-être à un mutisme prématuré.

Le comprit-il ou le lui fit-on comprendre? Je ne sais, mais deux ans plus tard nous le trouvons professeur de philosophie et en 1835

notaire du dicastère de Blasendorf. Cette dernière occupation cependant lui convenait peu. Aussi ne la garda-t-il que trois ans, et en 1838 il rentrait dans la carrière professorale qu'il ne devait plus quitter qu'à de rares et pour de courts intervalles.

C'est en qualité de professeur de philosophie qu'il reprit le cours de son enseignement.

En ce temps là existait déjà cette lutte qui ne semble pas près de finir entre les Magyars et les Roumains. Les premiers tendaient à absorber en eux toutes les nationalités au milieu desquelles ils vivaient, au lieu de reconnaître franchement leurs droits et de former avec elles une fédération forte et puissante. Ils trouvèrent des adhérents parmi les Roumains eux-mêmes. Barnoutz indigné se mit à la tête du corps professoral et des principaux dignitaires de l'Eglise de Blasendorf et combattit dans une énergique protestation les tendances de magyarisme qui avait trouvé un appui dans l'évêque roumain de la Transylvanie. Un procès lui fut intenté. Il fut condamné et sa destitution fut la récompense de son patriotisme.

Il ne se découragea pas cependant. Il avait foi en avenir. Il se retira à Hermanstadt et s'y voua à l'étude des lois.

C'est dans cette paisible retraite que le mouvement de 1848 vint le surprendre. Nous n'avons pas à faire ici l'histoire de cette révolution qui fut si vite étouffée dans le sang. Egalement sympathique à la cause hongroise et à la cause roumaine qui toutes deux nous représentent le grand principe des nationalités, il nous serait difficile de condamner les uns pour glorifier les autres. Nous croyons que leur triomphe eût été assuré s'ils s'étaient unis. La division les tua.

Ce fut pourtant un beau jour que celui où Barnoutz à la tête de 60 000 Roumains jura devant l'autel de consacrer sa vie entière à la défense des droits de ses concitoyens. Ce jour-là, il eut ce qu'ont tous les tribuns du peuple, des couronnes, des applaudissements frénétiques, des enthousiasmes ardents et ce qui vaut mieux il eut la conscience d'avoir fait son devoir.

On sait comment la Transylvanie fut pacifiée. Barnoutz se réfugia en Italie, à Pavie; il y acheva ses études de droit et reçut le titre de docteur. En ce temps-là, Manin, l'ancien dictateur de Venise, donnait des leçons d'italien à Paris pour ne pas mourir de faim.

En 1855, Barnoutz fut appelé à Jassy pour y occuper la chaire de philosophie, il y joignit plus tard celle de droit naturel. À partir de ce jour-là, sa vie se résume dans son enseignement. Tout ceux

qui l'on connu louent sa méthode excellente, sa science profonde, son affabilité envers tous.

Mais ce n'est pas en vain qu'un homme de cœur use sa vie dans les travaux incessants de l'esprit et les aspirations comprimées de son âme. La force humaine a ses limites. On ne les dépasse pas impunément. Barnoutz souffrait depuis longtemps. Ses amis lui conseillèrent d'aller respirer l'air natal et d'essayer de reprendre des forces là même où il avait reçu la vie. Il partit au commencement de Mai de l'année 1864. Il ne put arriver jusqu'à son village. Il mourut dans la vallée de l'Almasch, le 28 Mai. Son corps fut transporté à Boccha-la-Roumaine et enseveli avec une grande pompe.

L'Université de Jassy célébra sa mémoire dans une fête solennelle. D'éloquents discours furent prononcés par M. Tite-Live Majoresco, recteur de l'Université, par M. Marzesco, professeur à la faculté de droit, par M. Derzo, au nom des instituteurs primaires et par un des élèves les plus distingués de l'université, le jeune Brenzo. L'image de Barnoutz, voilée de deuil, et sa chaire également couverte d'un voile noire, étaient là comme un double symbole de douleur et de gloire.

Dans la vie nouvelle qui a commencé pour Barnoutz, ces témoignages de souvenir affectueux ont dû le consoler.

U. M.

■ „Le Moniteur Roumain“, 2me année, no. 88, 21 octobre 1869 (s.n.), p. 2-3.

„BARDUL NAȚIUNII ÎNTREGI“

87

IOSIF VULCAN, DIMITRIU BOLINTINEANU

Este oare vreun român inteligent ca să nu cunoască acest nume? Nu! Laureatul nostru poet e bardul națiunei întregi, numele lui e cunoscut în palaturi chiar, ca și în căsuli, poeziile sale se cântă în toate părțile locuite de români.

Ce să zicem despre aceste poezii, dintre cari unele sunt traduse și în limbi străine, între altele și în limba englezească? — Ce e frumos — zice d. R. Ionescu — nu se poate defini. Adevărata poezie n-a avut și nici nu va avea niciodată o definițiune dreaptă. Des-

Poeziile sale... în toate părțile locuite de români

chidă oricine poeziile dlui Bolintineanu și va vedea apărându-i prin nori diafani creațiunile cele mai ideale de virgini frumoase, de spirite răpitoare, de fantasme surâzânde ce șterg lacrima unui infortunit și îndulcesc somnul său de flori ce-și înălța parfumul pe aripele roate ale serii, de murmura voluptuoasă produsă de sărutatul a doi amanți fericiți și câte alte creațiuni plăcute! E poetul imaginațiunei, unei imaginațiuni ușoare, plină de farmec; care totdeauna ne surâde și ne poartă numai prin flori pline de parfum, prin văi încântătoare, prin câmpii cerești, unde totul este plăcere și amor...

Dar nu e scopul nostru a comunica de astă dată o analiză a poeziilor dlui Bolintineanu; națiunea a aprețuit demult talentul nemuritorului său poet; deci facem să urmeze pe scurt schițele biografice primite prin bunătatea stim. d. redactor al ziarului „Reforma”¹:

Laureatul nostru poet e născut în Bolintin, aproape de București, la 1826, dintr-o familie boierească. Și-a făcut studiile în Colegiul național din S. Sava și în urmă a ocupat oficiu la un minister.

Deosebite poesii răspândite în public de jurnale, trăgând asupra-i atențiunea publică, d. Ștefan Golescu și alți boeri patrioți se reuniră și se deciseră a-i înlesni mijloace ca să meargă să-și completeze studiile la Paris în 1847. Dar vocea patriei îl făcu să părăsească Parisul, căci evenimentele politice din anul următor îl chemară la București, unde se arată unul din cei mai zeloși apărători ai cauzei naționale și redijă în timp de mai multe luni „Popolulul suveranu” — gazeta republicană. Enumerat după restabilirea ordinii legale în firmanul de proscripțiune, emigră în Francia împreună cu frații Golesți, Rosetti ș.c.l. și trecu mai târziu în Turcia. La 1855 principele Grigorie Ghica îi oferă o catedră de literatură română la Iași; dar Turcia refuză de a-l lăsa să intre chiar în Moldova.

La 1852 se deschise o subscripțiune în Moldova spre a tipări o colecțiune din opurile sale. Această publicațiune făcută sub îngrijirea poetului (cu toată lipsa sa), prin ajutorul dlui Georgiu Sion, apăru sub titlul *Cântece și plângeri*, dară vândute în puțin timp, această carte a reapărut în 1855, sub titlul simplu de *Poesii*; câteva fragmente s-a tradus și s-a publicat în limba engleză în antologia română (*Rouman Anthology*), publicată la Hertford în 1856. A publicat și un număr mare de articole în „România literară”, redigată de dl V. Alesandri — precum și un roman filosofic-social intitulat *Manole*. A publicat asemenea la Paris la 1854 prin îngrijirea amicului său d. Voinescu o broșură intitulată *Principatele române*, precum și o

La Paris,
în 1847

1848 în
București,
redactor
al gazetei
„Popolul
suveranu”

Proscris

Opera
(și în limba
engleză)

biografie a boerilor sub titlul *Turcia, Austria și Moldoromâni*. Întorcându-se în țară a redijiat ziarul „Dâmbovița”.

La acestea mai adăugăm că mai târziu a edat un roman sub titlul *Elena*, câteva descrieri de călătorie și poezii istorice sub titlul *Bătăliile românilor și Legende sau Basme naționale*; sub ministerul dlui Cogălniceanu a fost câțva timp ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice.

Di Bolintineanu acum e în etatea cea mai frumoasă; literatura română așteaptă încă de la talentul d-sale unele opuri încântătoare. Parcele să țese îndelungat firul vieții sale!

■ „Familia”, Pesta, I, nr. 2, 15/27 iunie 1865, p. 17–18.

■ 1. „Reforma”, ziar politic, judiciar și literar, a apărut la București între 1859...1888. Fondatorul a fost N. Coculescu. Redactor, apoi director și proprietar a devenit I. G. Valentinianu. „Schizele biografice” la care se referă Iosif Vulcan ca primite prin bunăvoința numitului autor reprezintă, în fapt, textul cuprins în broșura acestuia *Biografia oamenilor mari scrisă de Unu omu micu*, Paris, Place du Panthéon, 1859. Semnalăm în treacăt că paragraful în discuție este preluat de Valentinianu din G. Vapereau, *Dictionnaire universel des contemporains contenant toutes les personnes notables de la France et des pays étrangers*, Paris, 1858, unde biografiile românești sunt alcătuite de A. Ubicini. Identificarea este făcută de Olimpiu Boitoș în *Biografiile românești ale lui Ubicini*, Cluj, 1932; aici autorul exemplifică o întreagă filiație franceză și română de compilări din biografiile lui Ubicini incluse în Dicționarul lui Vapereau.

„UN APOSTOL AL DREPTĂȚII,
AL CINSTEI ȘI AL INTRANSIGENȚEI...”
GENERAȚIEI DE LA '48

Întors în țară:
redactor
al ziarului
„Dâmbovița”
Alte opere...

88

EMIL COSTIESCU, DUMITRU BRĂȚIANU

Tip interesant din toate punctele de vedere.

Parcă îl văd la Cameră cum stătea demn, în banca I, alături de Cogălniceanu. Între capetele tinerilor se putea distinge un cap albit de zăpada anilor, ce încet, încet s-a cernut peste el.

Și-ți impunea respect acel bătrân. Potrivit cu talie mlădioasă de femei, îmbrăcat întotdeauna în negru, părul capului făcea astfel un contrast foarte artistic. Frunte mare, ochi vii și neastâmpărați se roteau în toate părțile cu nervositate. Nas subțire și lungăiat, fața nesbârcită, cu toată vârsta-i înaintată, a știut să-și păstreze acea

O frumusețe
caracteristică
fraților
Brătieni

frumusețe caracteristică fraților Brătieni. Pas sigur și mândru ca și conștiința lui curată și nepătată. Mers drept și liniștit, prestanță în poziție, Dumitru Brătianu când intra în hemicleul ședințelor era anturat, liniștea se făcea numaidecât și cu toții fără deosebire se duceau să-l cerceteze ca pe un sfânt din alte vremuri.

Oratorul

Întotdeauna gânditor, dânsul vorbea puțin. De o inteligență și cultură cum nu-mi e dată mie s-o apreciez, Dumitru Brătianu, când lua cuvântul în Cameră, era foarte ascultat. În ultimul timp vorbea numai la ocazii solemne, bunăoară la discuția răspunsului mesajului regal. Vorbea repede, fraza nervoasă, sacadată și întretăiată. Întepător, ba chiar casant; dânsul nu cruța pe nimeni. Voia și avea dreptul să-ți pretindă să fii sincer, corect și cinstit. Deputații se strâneau împrejurul tribunei și înșiși guvernamentalii găseau drept observațiile lui.

Încăpățânat și îndărătnic ca un copil, când era vorba de hătăruri și transigențe și mulți ani vor trece încă, când pe buzele fiecăruia, va reveni vorba: „Hoții la pușcărie, bănuții la carantină și oamenii cinstiți la lucru“.

Foarte puțin a gustat dânsul din fructele puterii, căci era imposibil ca un caracter ca al lui să se poată aclimatiza cu intrigile și cancanurile cu cari în general e zămeslită puterea.

Jurnalistul

Jurnalist ca mai toți oamenii cei mari politici, Dumitru Brătianu dirija de câțiva ani „Națiunea“, pentru a căreia existență cheltui peste 150 000 lei, grevând cu datorii și ipotece una și singura lui moșioară.

Menit a avea
pagina de
aur în istoria
neamului

În toate acțiunile lui se reflecta acea corectitudine fără seamăn, acea simplitate care caracterizează în general pe oamenii ce sunt meniți a avea pagine de aur în istoria neamurilor.

Cumpătat în viața privată, fastul era exclus din casa Brătianu. De multe ori iarna în viscolul cel mai mare, târziu noaptea îl puteai întâlni pe Brătianu numai în pardesi și cilindru, venind singur și tiptil pe lângă ziduri de la Cameră, nepermițându-și acest sfânt apostol nici luxul unei birje măcar.

Acest...
„apostol al
dreptății, al
cinstei, al in-
transigenței“

Sfânt, da, în puterea cuvântului. Apostol al dreptății, al cinstei, al intransigenței. Modest până la nebunie, ilustrul bătrân a trăit întotdeauna retras de toate zgomotele deșarte ale acelei lumi înalte pe care el din adâncimea lui o vedea de tot mică. Și așa i-a fost o viață întreagă.

Generația
de la '48

Nu, nu, orice s-ar zice, noi suntem niște pitici pe lângă acești giganti. Capul îți ametește când vrei să măsoari distanța parcursă de generația de la '48. Colosală. Ei sunt totul și noi nimic. Dacă-l iei

numai pe acest Dumitru Brătianu și vezi cum și-a umplut existența-i, desgustul te apucă pentru generațiile prezente.

Azi, când slugărmicia dă mâna cu transigența vilă, azi când lingușirea se îmbrățișează cu reptilianismul, când precupeția se întâlnește față în față cu minciuna, când fraza goală merge la braț cu trădarea — azi un Dumitru Brătianu nu e înțeles, nu e priceput, nu e la locul, nici la timpul său.

Frumoasă generație! Când sacrificiul nu mai avea margine, când desinteresarea curgea în vine, când dorul de patrie era sfânt, atunci cinstea înflorea, entuziasmul creștea, atunci se puteau naște oameni ca aceștia; pe astfel de vremuri devotamentul, abnegația și prietinia își aveau loc în limba țarei.

Ce suntem noi și ce au fost dânșii!

Când noi cei de azi, noi cârpim zilele, vânăm după câștig fără muncă, ne îmbătăm cu fraze dogite, *ei* — și înaintea lor să ne descoperim — eri au luat două provincii, fără nume și la bunul plac al tuturor puterilor, două provincii înfeodate Turciei, două țărișoare înstrăinate, inculte și sărace și le-a ridicat unde sunt astăzi.

Ce grandioasă operă!

Aveau ideal sfânt, erau convinși de ceea ce vor, nu se dedeau înapoi din fața pericolului, erau apostolii, erau cinstiți, onești, înțregi și dacă noțiunea onestității s-ar putea exprima în sute de nuanțe, ar trebui să le înșirăm toate la activul lor.

Și astfel au triumfat!

■ „Românul“, XXXVI, ed. a II-a, 27 iunie (14, 15 iunie) 1892, p. 598. — Articolul e semnat *Em. C.*

„ÎNVĂPĂIAT NAȚIONALIST, PUBLICIST
DEMOCRAT, DIPLOMAT LUMINAT, ORATOR...“

89

IOSIF VULCAN, IOAN BRĂTEANU

Învăpăiat naționalist, publicist de principiile cele mai democratice, diplomat luminat și de mare autoritate, orator escelent ... iacă însușirile caracteristice ale dlui Ioan Brăteanu, actualul ministru de Finanțe al României libere.

S-a născut la an. 1822 în Pitești, acest oraș locuit de cei mai bravi patrioți, cari totdeauna de câte ori a poftit binele comun al patriei a dat dovezile cele mai eclatante de patriotism și amoare de

Născut
în Pitești,
orașul celor

mai bravi
patrioți...

libertate. Și între acești bravi cetățeni, demni de iluștrii lor străbuni, familia Brătenilor a bună seamă ocupă locul cel mai dintâi.

La Paris

Ioan Brăteanu încă în etate de 16 ani a intrat în miliție, după trei ani apoi a mers la Paris ca să-și completeze studiile. El caută ca să primească cunoștințele folositoare mai ales din acele științe, spre ale cărora studiere nu se prea rezolvau tinerii români, precum e: istoria, economia politică națională, arta militară ș.c.l.

La 1848,

La 1848, în luna lui Faur, izbucnind revoluțiunea francesă în Paris, dânsul, împreună cu bravul său frate Dumitru, încă a luat parte în combaterea baricadelor franceze, apoi contând pe concursul numeroșilor săi cunoscuți, cari în acel timp momentos aveau role însemnate politice, a grăbit la București, unde românii cei mai liberali și devotați patriei organizară un Comitet revoluționar, și în ziua memorabilă de 11 iunie. proclamându-se revoluțiunea, el deveni unul din cei patru secretari de stat ai Guvernului provisoriu.

la București

pentru
o republică
română

În nobila sa ardoare către patrie și națiune, el încă din tinerețele sale a tot nutrit cu o consecință caracteristică principiile cele mai liberale — el era capul partidei radicale, acelei partide care doria înființarea unui stat român independent de verice protecțiune esternă, o republică română asemenea Elveției frumoase. Curând însă trebui să vadă cu durere că aceste intențiuni, fie cât de nobile și salutare, față cu jurstările grave și imperioase sunt neesecutabile. Sub Locotenința domnească a fost prefect al poliției și căzând guvernul, I. Brăteanu, împreună cu bravii săi confrăți de un principiu, fu silit să-și caute refugiu prin țările străine; fiind proscris din patrie, a petrecut timpul de emigrațiune în Franția, unde însă tot cu mai învăpăiat zel și luminată prudență a lucrat în interesul patriei sale. — A căutat să vină în comunicațiune cu cei mai distinși diplomați cari decideau de soarta țărilor europene, cărora le-a tras atențiunea și asupra României. — A scris mai multe broșure, dintre care mai ales: *Memorialul asupra Imperiului Austriei în cestiunea Orientului*, a atras atențiunea publicului european.

Proscris

Publicist

În acest timp fu arestat în urma unei sentințe a tribunalului corecțional din Paris, care-l condamnase pe trei luni la închisoare și spre solvirea de 300 franci pentru un deposit de presă secretă. Timpul de închisoare încă l-a întrebuințat spre binele comun al patriei, scriind *Istoria României*, un op măreț, care încă n-a eșit la lumină. Sperăm însă că, cu regularea relațiunilor politice ale României, stimatul autor, putând sacra câțva timp și literaturii națiunale, va grăbi de a publica interesantele sale manuscrise.

Întoarcerea
în țară (1856)

La an. 1856 în iulie, redobândindu-și libertatea, renturnă în patrie, unde numaidecât fu ales de deputat la Divanul ad-hoc, în care

s-a distins prin patrioticele sale orațiuni. — În acest timp a publicat un *Memorial asupra situațiunei României în urma tractatelor de la Paris*, un op scris cu o erudițiune escelintă.

Ca deputatul Camerei, ales de un cerc alegătoriu din București, neîntrerupt a susținut proiectele de reforme liberale ale guvernului și a combătut cu o energie cerbicoasă și caracteristică cea mai mică intențiune de servilism, de prerogative și privilegii asupraitoare. În discuțiunea pentru eliberarea țărenilor, Ioan Brăteanu încă a secerat cele mai briliante cunune de merite eterne. El e născut orator — spiritul său oratoric doară mai nimerit se poate asemana cu fulgerul puternic, care aprinde și copaciul cel mai putred, căci ascultând vocea sa sonoră și fulgerătoare chiar și cei de principiele mai retrograde se aprind, se răpesc prin puterea oratoriei sale; cu toate aceste, în vorbirea sa este și un ce plăcut, un ce fermecător — și acesta e *adevărul și sânțenia causei* pentru care numai și-arădica vocea sa sonoră și poteroasă.

Sub domnirea lui Cuza încă a fost ministru, dar activitatea sa ca atare ținu numai o lună, căci împreună cu fratele său demisionă. În ianuarie 1863 încă a escelat prin vorbirile sale, făcând opozițiune guvernului, cu care atunci se vedea că a rupt pentru totdeauna. La 3 august anul trecut, izbucnind răscoala din București, carea curând fu nimicită, I. Brăteanu încă fu arestat ca bănuir de complice, sau poate de autoru al acelei răscoale urâte făcute de cine știe cine și cu ce scop. Curând însă fu constatată inocința lui și fu agratjat împreună cu ceilalți prinși de vină și fără vină. — La evenimentele de la 11 Faur și după acele I. Brăteanu a avut parte mare, ear în presinte ca ministru de Finanțe are să desvolte o prudință și amoare de patrie amăsurată jurstărilor grave în cari se află statul României. Dee ceriul ca nobilele sale intențiuni să fie încoronate cu succesul cel mai strălucit!

■ „Familia”, Pesta, II, nr. 3/15 iulie 1866, p. 217–218.

Ca deputat
de Bucu-
rești...

Sub domnia
lui Cuza...

La 11 februa-
rie 1865 și
după...

UN BĂRBAT FOARTE CITIT ȘI LUMINAT

ARUNE PUMNUL, TIMOTEI CIPARIU

S-a născut la anul 1805 în satul Pănade, aproape de Blaj. Se trage după străbuni dintr-o familie vechiă preuțască de la Peatra den Moldova. Studiele sale și le-a făcut în Blaj. După absolviciunea ace-

90

Origine
moldoveană

Profesor
la Blaj

La '48-'49:
în *Comitetul
național
din Sibiu*

Promotor al
studiului
limbei...

lora a fost trimis den partea mânăstirii la Aiud spre învățaciunea unor limbi pe trei ani de zile. Reîntorcându-se, a fost profesoriu de limbele răsăritene la seminariul den Blaj. La 1842 s-a ales canonic; la 1847 și 1848 a publicat foaea: *Organul luminării*; la 1848 și 1849 fu membru al Comitetului năciunal den Sibiu, care a purtat rășboi crunt contra ungurilor și săcuilor; la 1860 a fost președinte la comisiunea filologică în Sibiu. De la înființarea Asotiăciunii Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Rumân este vicepreședintele ei. E un bărbat foarte cetit, știe foarte multe limbi, chiar și cele răsăritene; a făcut multe călătorii prin principatele dunărene spre a învăța acolo limba turcească, precum și prin Germania și Italia tot cu scopuri literarie. El a introdus între rumâni studiul istoric al limbei și desvoltăciunea ei după monuminte și dialecte.

Opurile lui sunt: 1. *Eleminte de limba română după dialecte și monuminte vechi*; 2. *Compendiu de gramatica limbei române*; 3. *Șciința S. Scripturi, isăgogică, ermeneutică și arheologică*; 4. *Istorieea biblică pentru începători*; 5. *Acte și fragminte den istorieea bisericească a rumânilor*; 6. *Biblioteca de mână 2 părți câte 2 volume*; 7. *Cristomație sau analecte literarie*; 8. *Eleminte de poetică, metrică și versificăciune*; 9. *Gramatica latină pentru II. III. și IV. clasă gimnasială*; 10. *Filosofiea lui Crug tradusă*.

■ A. Pumnul, *Lepturariu rumînesc*, t. IV, 1864, p. 231.

UN IMPLICAT „ÎN TOATE CONSPIRĂCIUNILE REVOLUCIUNARE S-A ARUNCAT CU TOTULUI-TOT ȘI ÎN MIȘCĂRIILE DEN 1848“

91

ARUNE PUMNUL, CESAR BOLIAC

Poet mai ales
al țaranilor
și al șerbilor
țigani

Poet și publicist, s-a născut în Bucuresci la anul 1813; și-a făcut studiile sale în Colegiul Năciunal de la St. Sava, a fost învățace-lul d. Eliade; la 17 ani a intrat ca cadet în miliție, de care se lăsă apoi de tot în favoarea literăturei, svătuit fiind și atras pren esimplete și succesele cele bune ale poetului Eliade. El se făcu mai cu samă poetul țaranilor și al șerbilor țigani. Primele lui viersuri s-au publicat pe la 1833 în ziuaarele rumâne. Den când în când a dat la lu-

mină în București: *Operele lui Cesar Boliac*, 1835, *Ode, satire și legende*, dintre care unele s-au tradus în franceză de Vaillant și s-au publicat în ziarul *La Romanie*; *Matilda*, 1836, prima dramă scrisă și jucată în limba română; *Meditațiuni*, 1842, *Poesii sociale*; *Poesii noue*, 1847; *Năciunale, cântece patriotice rumâne* publicate în Paris la 1852 împreună cu o poemă istorică: *Domnul Tudor Vladimirescul*.

Cesar Boliac a luat parte la mișcările naționale din 1836 contra Rusiei; el a adus Adunării Generale protestul colonelului Câmpineanul, capul mișcării; a fondat la 1837 *Curiosul*, o revistă mică literară, carea fu oprită după patru numere; a publicat câteva satire politice, pe cari le-a compus în mai multe rânduri în prisoarea sa (1838). Prins de nou la 1840, după încercările de răsculare contra protectoratului rusesc, a fost ținut nouă luni de zile închis și apoi desțărât pe câțva timp la Poiana Mărului, o mănăstire rusească lângă marginea Moldovei. Încurcat fiind în toate conspirațiunile revoluționare, s-a aruncat cu totul tot și în mișcările din 1848 și fu un mădular al comitetului național, pe care îl organizează. După suirea pe tron a principelui Bibescu, iunie 1848, a fost numit procuror la un tribunal în București, deveni den ce în ce vornic de oraș, unul din cei patru mădulari ai guvernului provisoriu, președintele clubului român și unul din redactorii ziarului *Poporul suveran*; luă parte la comisiunea de instrucțiune publică și de desrobirea țiganilor. În septembrie 1848 fu trimis în tabăra lui Fuad Efendi spre a protesta cătră restăverirea Regulământului Organic; aice fu prins împreună cu consoții săi și trimis pe Dunăre la Orșova, dar i se sveni a scăpa și se duse în Ardeal, unde să încercă să împace pe rumâni cu ungurii, fundând ziarul *Espatriatul*; apoi după un an trecu în Turcia și de aice la Paris (1850), unde a publicat pe lângă poeziile amintite *Năciunale* și o broșură în limba francească *Typographie de la Roumanie*.

Când s-a deschis deșăraților intrarea în patrie, s-a întors și C. Boliac și a publicat diferite articule în România. La 1860 a fost numit mădular al Curții apelative din București; câteva luni după aceasta, alegându-se deputat din partea proprietarilor mici din districtul Vlașca, a fost respins de cătră adunare sub cuvântul că la 1848, fiind trimis de Bem cu niște obiecte prețioase la Omer Pașa, Boliac și le-ar fi însușit; în urma acestei respingeri, a demisionat și de la Curte. În anul 1861 a publicat un tablou cuprinzătoriu de costume și monede vechi daco-române și în 1862 un volum mare: *Mănăstirile închinare*.

În mișcările
revoluționare
din 1836

și din 1840

ca și din 1848

De pe ghimie
... se duse în
Ardeal, apoi
în Turcia și la
Paris

Din nou
în țară

IN MEMORIAM: „NEMURITORIUL ROMÂN
ȘTEFAN GOLESCU“

92

GHEORGHE MAGHERU CĂTRE ZINCA GOLESCU

Respectabilă Doamnă, Dacă vin așa de târziu a-mi împlini o sacră datorie, este că reținut de o maladie mi s-a permis a împărtăși numai ca România întreagă o profundă întristare cauzată prin pierderea unui virtuos cetățean, fiu al D-voastră, Ștefan Golescu, fără de a avea însă acea dulce consolațiune de a putea vărsa câteva lacrimi de durere pe restul unui suflet atât de mare, atât de generos. Sunt oameni care, prin faptele lor, prin devotamentul lor pentru binele public lasă în urma lor o frumoasă și demnă suvenire, despre acești oameni vericât de mult s-ar zice, vericât de des am reveni asupra lor, niciodată memoria despre ei s-ar uza, ci din contră dă un rezultat mai satisfăcătoriu producând emulațiune. Astfel de oameni, este adevărat, că sunt foarte rari, dar în numărul lor putem prenumăra fără nici o ezitațiune pre stimabilul meu amic, pre nemuritoriul român Ștefan Golescu!!!

Cunoșteam pe Ștefan încă mai bine de o medietate de secol, când la despărțirea mea de regeneratorul român T. Vladimirescu, la Slatina, fui însărcinat de acesta cu o scrisoare importantă către marele român Dinicu Golescu, spre a i-o asecura la Golești, carele lipsind de acolo, voiam a o reda celui ce mi-o încredinșase. Însă din nenorocire murind, luai decisiunea a o transmite adresantului, și spre acest scop plecând din țară den cauza evenimentelor trecut prin Brașov, unde nobilul D-voastră soț se retrăsese din cauza politicei. Mergând a-l vizita, după câteva momente de convorbire mi-arată locuința sa adăpostind 4 fii, 4 copii încă, cari odată, moștenind virtutea demnului lor părinte, erau să devină Grachii României; dintre acești, cel mai mare era Ștefan, era acela care acum câteva săptămâni dispăru corporalmente dintre noi.

De atunci având aceleași idei animate de aceleași dorințe, legătura între noi deveni din ce în ce mai strânsă. El fu acela care împreună cu mine și cu marele literat Eliade, în casa acestui din urmă, furăm primii cari la 1848, luna martie, depuserăm jurământul pentru acea revoluțiune atât de binefăcătoare pentru scumpa noastră țară, și care puțin în urmă și izbucni la Români, unde eram administrator pre acel timp, și de unde conveniserăm a avea începutul. Împreună făcurăm parte din Guvernul provizoriu până la constitui-

Nemuritoriul
român Ștefan
Golescu,moștenind
virtutea
demnului
său părinte...Primii la
1848...

rea Locotenentei domnești, când mai în urmă furăm siliți a împărtași suferințele esiliului. În timpul esiliului, când el având la Viena o misiune secretă cerută de circumstanțele de atunci — cunoscută deja de ceilalți frați Golești cum și de amicii Brătieni și Rosetti —, sub numele de *Nicolau Ionescu*, și avui fericirea de a împărți într-un mod secret locuința mea și a-l pune la adăpost de urmărirea politică.

În timpul
esiliului...

Nu pot a trece fără a vă reaminti încă una din suferințele sale pentru patrie, și anume că cu puțin înainte de războiul Crimeii, trecând din Paris în țară prin Turcia, victimă a intrigilor, fu reținut împreună [cu] companionul său d. Cernătescu de Omer Pașa și închis la Edicula de unde, încredințat vizirul prin mine cine anume e Ștefan Golescu, fu și liberat.

„Înainte de
războiul
Crimeii...”

Atât până aci cât și de aci încoaci n-am putut vedea în fiul D-voastră decât niște sentimente sublime și esemplare. L-am văzut luptând până a-și espune chiar viața pentru democrație, pentru acest element care dă forță unei națiuni. Totdeauna antepunând interesul general interesului particular, binele public celui privat, fini prin a merita o frumoasă pagină în istorie și o scumpă suveniră în inima posterității. Facă cerul ca faptele lui să serve de exemplu, și atunci, dulcea noastră Românie va merge cu pași repezi spre progres și civilizațiune.

O frumoasă
pagină
în istorie“

Cât pentru D-voastră, respectabilă Doamnă, trebuie să fiți mândră că ați dat naștere unui fiu, care deși materialmente mort, spiritualmente va trăi pre atât cât va dura România.

Georghe Magheru

■ Cornelia Bodea, *Două conștiințe revoluționare*, în „Manuscriptum“, IX, 2/1978, (31), p. 28-29.

„TARE CREZÂND CĂ LUPTĂTORII
CU ARMA LEGII VOR PUTEA SCOATE
DREPTURILE NAȚIUNII MELE“

93

TESTAMENTUL LUI AVRAM IANCU

Ultima mea voință!
Unicul dor al vieții mele e să-mi văd Națiunea mea fericită,
pentru care după puteri am și lucrat până acuma, durere fără mult

succes, ba tocma acuma cu întristare văd că speranțele mele și jertfa adusă se prefac în nimica.

Academie de
drepturi...

„în folosul
Națiunii
mele“

Nu știu câte zile mai pot avea; un fel de presimțire îmi pare că mi-ar spune că viitorul este nesigur. Voesc dară și hotărât dispun ca, după moartea mea, toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare să treacă în folosul Națiunii, pentru ajutor la înființarea unei academii de drepturi, tare crezând că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile Națiunii mele.

Câmpeni, 20 decembrie 1850

Avram Iancu m.p.
advocat și prefect emerit

■ „Transilvania“, LIII, nr. 9, septembrie 1922, p. 570.

UN SIMBOL AL NAȚIEI SALE... ȘI AL DEVOTAMENTULUI SUBLIM PENTRU PATRIE

94

GEORGE BARIȚIU, AVRAM IANCU

Septembrie
1872

manifestare
de doliu
general
la români

Privire generală. — Iancu, omul născut pentru acțiune. — În decursul lunii septembrie a anului curgătoriu ziarele românești și neromânești din patria noastră anunțară moartea lui Avram Iancu, cele românești investite în doliu, incai manifestând prin cuvinte doliul lor, pre când mai multe dintre cele care se publica în alte două limbi, se folosiră de aceasta ocaziune spre a rupe cicatrici inscotoșate, spre a reîmprospăta memoria multor evenimente fioroase din anii 1848 și 1849, eară altele-și uitară de a lor demnitate — dacă o vor fi avut vreodată — până într-atâta, încât moartea lui Iancu o însoțiră de blesteme barbare. În același timp națiunea daco-română din tot coprinsul marelui principat al Transilvaniei și din vecinele comitate despre apus, se simți pătrunsă de durere generală care se poate asemăna numai durerii ce coprinde pe oameni în timpul unei calamități publice. Această manifestare de doliu general la români pentru moartea lui Avram Iancu este un adevărat fenomen, aparițiune, pe care orice popor ajuns la conștiința de sine, îl va lua în cea mai de aproape considerațiune. Au nu era Iancu mort pentru sine, pentru națiunea și patria sa încă de la anul

1852? El petrecea între noi, conversa cu noi, așa este; Iancu însă nu mai simțea nici durerile noastre alături cu noi contemporanii săi, nici mai participa la bucuriile noastre, când ni se întâmpla ca să avem și noi vreuna între legionul de dureri. Și cu toate acestea, Avram Iancu mort pentru sine și pentru societate viețuia în spiritele și în inimile noastre ale acelora, care am știut se aprețim meritele lui, zelul și amoroarea lui pentru națiune, căreia se devotase, până când își sacrifică el toată existența sa. Avram Iancu mort pentru societatea contemporană va viețui în memoria noastră și a tuturor generațiilor câte ne vor succede nouă, până când istoria omeniei va mai avea să consemne câte ceva din viața națiunii daco-românești.

În viața popoarelor sunt unele momente extraordinare și epocale, momente de viață și de moarte, când ele își leagă soarta lor de câte un nume, de câte un individ, cărui apoi îi urmează oarecum orbește, la bine și la rău, ca prin un farmec sau predestinațiune. Însă tot așa este iarăși adevărat, că numai epocile extraordinare produc oameni extraordinari, precum și că numai popoară ajunsă la un grad oarecare al conștiinței de sine și al culturii se știu folosi, de asemenea epoce și își aleg sau recunosc de conducători pe bărbați de aceia, cari au venit tocma la timp, nu atât că se vorbească cât mai vârtos ca să lucre, bărbați ai faptelor, ai acțiunii, cari apucaseră cum am zice, a avea în sine spiritul națiunii, cari știuseră a-și identifica interesele lor cu ale poporului și a se inspira de mărimea epocii în care au ajuns. În timp normal, sau în timpuri de șerbitute și orbie generală, oamenii acțiunii n-au nici un rol, ci se nasc, viețuiesc și se trec ca și alții un milion, fără ca istoria să-i afle demni de a se ocupa de ei.

Avram Iancu, om născut pentru acțiune, venise tocma la timp, tocma în acei ani epocali, cari dacă ar fi trecut preste noi lăsând numai urme de simple adunări, de punctațiuni, deputațiuni, petițiuni și proteste, poate fi că națiunea română ar sta în acestea zile de cercare nouă, încă și mai rău decât a stat până în a. 1848. Zică inemicii națiunii noastre orice vor vrea despre Avram Iancu, el a fost pentru noi unul dintre acei bărbați adevărat providențiali, ale căror merite pentru libertate toți fanfaronii din lume nu vor fi în stare de a le întuneca. Este un adevăr foarte trist, că libertatea în această lume trebuie să se răscumpere așa des prin vărsare de sânge; însă nu avem ce face, așa merge pe acest glob, lupta pentru existență și libertate curge neîncetat sub forme foarte diverse, până ce de atâtea ori oamenii recurg și la arme.

Iancu după
1852...

„un bărbat
care a venit
tocma la
timp...
un bărbat
al faptelor....

tocma
în acei ani
epocali....”

„unul
din acei
bărbați
adevărat
providen-
țiali”

Calomnia
cu privire la
evenimentele
din 1848 și
1849...

Calomnia ce se aude mai des în contra românilor transilvani cu respect la evenimentele din anii 1848 și 1849 este când se zice că ei ar fi luptat pe atunci în soldul camarilei, adică în favoarea absolutismului. Aceia cari spun și scriu această minciună, sau nu cunosc deloc istoria acelor ani, sau ce este și mai probabil, ei o falsifică înadins, pentru scopurile lor. Nici un român adevărat din anii 1848/9 n-au avut de scop a-și vărsa măcar o singură picătură de sânge pentru despotism, ci numai pentru libertate și în contra terorismului celui mai brutal și mult mai barbar decât fusese pe atunci cnota țarului Nicolae și cărbaciul căzăcesc.

Românii,
ca și
alte popoare
europene,
au fost
înșelați...

Dară mai târziu românii fuseră înșelați? Apoi rogu-vă, care popor european nu a fost înșelat în acele timpuri și încă mult mai amar decât daco-românii, cu atât mai amar, cu cât speranțele și planurile altor popoare fuseseră neasemănat mai mari și mai încordate decât ale noastre. Republica Italiei s-a înecat în sânge în aceleași timpuri pe stradele Palermei, Messinei, Neapolei, Romei, Veneției. Republica Franciei își afla mormântul său în vali de sânge, în Sena, în Algir și Caienna. Unitatea Germaniei fu sugrumată în modul cel mai barbar de către prusiani în Berolin, în ducatul Baden, la Frankofurt și pe airea. Preste aceasta, istoria să fie dreaptă și să nu uite, că unele clase de oameni eșite în largul lumii cu libertatea în gură, cu scoarța șerbitei, cu corupțiunea și cu desfrâmul în toată ființa lor, încă nu cunoștea deloc ce înseamnă libertate, precum mai sunt și astăzi oameni mulți, de cari acea vergină sfântă ce se numește libertate, fuge cât mai departe. Printre oameni de asemenea calibru reacțiunea absolutistică prea curând își sparge drumu nou, precum aceasta se poate vedea în toate zilele. Reacțiunea care a venit preste noi de la 1850 înainte, a fost generală, ea nu a făcut excepțiune cu nici un stat și cu nici un popor. Afară de aceasta pe la noi, terorismul unguresc trebuia să se înfrâne și înfrângă în vreun mod oarecare, sau că belul civil era să se întindă pe ani înainte, pentru că ungurii n-au știut niciodată ce este libertatea.

Reacțiunea a
fost generală

„*Acel bărbat eminent al poporului daco-românesc*”.

Avram
Iancu:

— Avram Iancu era unul din acei bărbați eminenți ai poporului daco-românesc, carele fusese încălzit și pătruns în adâncul sufletului său de sacrul foc al libertatei. Ajutat de frumoasa stare materială a tată-său, care era unul din oamenii cei mai avuți nu numai în comuna sa Vidra de Sus, ci preste tot în Munții Apuseni, tânărul Avram ca student în Cluș și ca practicant la cancelaria Curței de apel, avuse cea mai bună ocaziune de a cunoaște foarte de aproape

și

libertatea și desfrânul, șerbitea și barbaria însoțită de toate insulele câte îi place domnului desfrânat să arunce asupra sclavului său. Încă se vărsase sânge românesc numai la Mihălțiu, pe la sfârșitul lui mai 1848, pre când Avram Iancu cel dintâi jurase pe sufletul său, că acea faptă barbară nu o va lăsa nepedepsită. Aflându-ne pe atunci mai mulți inși la Sibiiu, din câți ne-am fost reîntors de la dieta rebelă din Cluș, ne-a costat la „curtea Medeașului“ destulă fatigă, pentru ca să-l abatem de la planul său de a merge în Munți spre a lovi de acolo drept în Aiud, de unde venise perirea mihălțanilor, unde închiseseră pe Simion Balint și încă pe alți câțiva români cu scop de a teroriza.

Anume Barnuțiu zise lui Iancu: „Aveți paciență, că veți face iarăși vreo horaiadă nefericită.“ Avram ascultă, deși fără voie. Ce erai să-i faci, el a fost omul a c ă t i u n e i. Dacă lăsam atunci pe Iancu în voia lui, belul civil era să se înceapă și în Transilvania dintr-o dată cu cel din Ungaria de la așa numitele șanturi romane. Eară rezultatele? Era se le știe înainte tot numai Dumnezeu. Muscalii și turcii încă nu apucaseră a veni în Moldova și Muntenia; ei au venit acolo numai de la septembrie înainte.

Ungurii apucaseră a smânci putera din mâinile neputenciosului rege Ferdinand V., ei puseseră mâna pe câteva regimente și pe vreo șapte sute de tunuri pe la cetăți; cu toate acestea, ei tot mai erau încă rău armați și puțin exercitați. În tot cazul, dacă românii ar fi început a se arma bărbătește îndată din aprilie, de când au început a se arma și celelalte popoare, evenimentele în Transilvania era să ia cu totul altă față. În fine insurgenții prin barbarele lor brutalități tot aduseră lucrul acolo, încât românii se văzură necesitați a se mai îngriji și de arme, eara nu numai de proteste pe la Dietă și deputațiuni pe la Curte, eara în urma urmelor, adecă de la martie 1849 înainte, groaza, ignoranța și miseria celor șase generali austriaci câți se afla pe atunci în Transilvania, avu de consecință, că românii transilvani lăsați astă dată de sinea lor, neprovăzuți mai cu nimic din partea austriacilor, își încercară puterile numai ei singuri în contra trupelor de insurgenți, care acuma era foarte numeroase și armate neasemănat mai bine decât era românii. Atunci ca niciodată din seculi, se cerea oameni ai acțiunii, cari se știe scoate ostași din pământ. Acei oameni ai acțiunii au fost pentru români Iancu, Balint, Axente, Dobra, Buteanu, Vlăduțiu, Brad, Solomon, Armatul, câțiva ofițieri de la regimintele confiniere și un frumos număr de tribuni, vice-tribuni și centurioni subordonați lor.

Totți acei bărbați și juni au fost bravi și curagioși, toți inspirați de mărimea epocii extraordinare, toți decisi a-și da viața pentru

Mihălțul...!

La Sibiu...

Iancu

și

Bărnăuțiu...

Dacă românii
ar fi recurs
mai curând
la arme...Nevoia de
oameni de
acțiune

ca:

toți acei
bărbați...

libertatea națională, însă farmecul celui mai tare ce atrăgea pe națiune, se cuprindea pe atunci în numele Iancu.

Cântecul
lui Iancu

„Astăzi cu bucurie românilor cântați
Pe Iancu în câmpie cu toții să-l urmați etc. etc.”

un fel de
Marseillieză
românească

Acest cântec popular, al cărui autor e necunoscut ca al celor mai multe cântece românești populare, împrumutându-și aria dintr-o operă italiană, se prefăcu iute în un fel de marseillaisă românească, ce străbătu nu numai în Munții Apuseni ci preste tot, pe unde se află suflarea de român. Tinerimea din celelalte părți ale Transilvaniei care auzea cântecul acesta, alerga la Iancu pentru că să se înrolese în oastea lui. Încă și din Muntenia pătrunseseră câțiva jani la Iancu, Balint și Axente. Acolo era între alții Adrian (acum general), Dinca (astăzi căpitan în pensie), unul din frații Golești, cel supranumit Albul și Aimé-Martin, pentru nobilitatea sentimentelor sale, acolo au fost și Racoviță (sub numele de Vițianu), un Bălăceanu și alți câțiva, cari s-au esilat pe sineși, pentru ca se participe ca voluntari la calamitățile și pericolele în care se afla românii transilvăni și cauza românească în toate ținuturile locuite de români. Toți acei ostași ai națiunii simțea și vedea pe atunci imperativa necesitate în care venise națiunea de a-și apăra existența sa cu armele împunute, de a restaura renumele de bravură belică dată mai de tot uitării, de a insufla respect inamicilor, a vândea teroarea cu teroare, și a înfrânge trufia și stupida îngânfare a barbariei.

Și din
Muntenia
au venit
tineri la
Iancu, Balint
și Axente....

A mai fost
un Iancu...

Au mai avut națiunea română pe un Iancu în secolul al 15-lea, adevărat Ioan Corvin de la Hunedoara, spaima sultanilor și a tuturor turcilor, salvatorul Ungariei și al creștinismului, consolatorul românilor transilvăni și bănățeni pe urma tiraniilor lui Carol Robert, a lui Ludovic I și Sigismund. Să fie oare că acel nume mare trecut prin tradițiune din străbuni la strănepoți, va fi fost un echo fermecătoriu în auzul generațiilor de la 1848? Pentru ce nu? Distanța în timp era numai de ani patru sute, apoi popoarele conserva și propaga nume și evenimente mult mai vechi tot numai prin tradițiune.

Raportul
lui Iancu
(noiembrie
1849)...

Mai deunăzi într-un ziar românesc era provocată Laurian, Baritiu și A. Papiu, ca unul din ei să descrie viața lui Avram Iancu; într-aceea ea se publicase încă fiind el în viață, de către dn. Vulcan. După mine, partea cea mai ilustră și mai glorioasă a vieții lui Avram Iancu se coprinde în *Raportul* său din luna noiembrie 1849, redactat de către repausatul Ioan Maiorescu din actele și datele comunicate lui de către însuși Iancu și de către câțiva tribuni ai săi, acolo în munți, la fața locului, unde Maiorescu, ca orice bun istoric,

a vizitat toate locurile și pozițiunile în care au decurs afacerile belice dintre români și unguri. Acel raport se află publicat nemțește în *Romanen der österreichischen Monarchie* II. Heft, Wien 1850, de la pag. 1-68, eară românește în „Foaia pentru minte“ de la 1850, începând de la nr. 2 până la 7 inclusive, unde apoi s-a precurmat, pentru că voind eu să public atât acel raport, cât și pe al lui Balint și Axente, am fost chemat la așa numita căpitănie, adică la poliția militară, unde mi s-a interzis publicarea din poruncă mai înaltă, după care apoi în februarie am fost depărtat și de la redacțiune în mod brutal.

Pe atunci adică sașii din Sibiiu scorniseră groasa minciună, că românii s-ar fi împăcat cu ungurii și că aceștia voind a se folosi de marea popularitate a lui Iancu, ar fi dat mâna cu el și cu toți românii, ca cu puteri unite se reînceapă revoluțiunea și îi scoată pe austriaci din țeară. Această minciună o auzirăm și noi cu dn. dr. Vasiciu de la niște oficiari împărătești, aflându-ne cu ei la masă în S. St. Giorgiu în 27, decembre 1849. Minciuna se fabricase în Sibiiu, în cercul patricienilor săsești, însă cu adaosu că românii și secuii ar fi decis a face *vespera siculica*, și *noaptea lui Bartolomeu*, adică a omorî pe toți sașii și pe austriaci. Austriacii însă mai avea și altă cauză de a interzice publicarea acelor raporturi, eară aceea era, că prin ade-vărul ce cuprindea ele, se compromitea greu mai mulți oficiari de toate rangurile până sus la generari, dintre cari unii au și căzut în cercetare aspră, precum au și meritat, pentru că în adevăr își făcuseră de cap cu purtările lor. Alții earăși murea de necaz pentru că românii s-au știut apăra în munți atâta timp*.

Partea vieții lui Iancu câtă se cuprinde în raport, este scurtă după timp, ea însă este lungă după abundența minunatelor evenimente belice câte se află descrise în același. Un an și respective numai 10 luni au făcut atâta cât n-au făcut mai înainte alți șezeci și patru de ani. Perlegeți băieți și studiați acelea raporturi din anul 1849¹ pentru ca să cunoașteți, pentru ce astăzi vă este posibil a vă numi români, a vorbi și a scrie românește, a vă avea școalele și literatură voastră și a spera în venitor.

Eacă biografia lui Iancu, eacă și cel mai pompos monument ce i se putea pune vreodată: acela este raportul lui.

Perioada august 1849-1852. — Ce e drept, partea vieții lui Iancu câtă a trecut din august 1849 până la retragerea sa totală de

Barițiu
sanctionat
pentru a-l fi
publicat (în
românește)

Zvonuri
în legătură
cu împăcarea
dintre
români
și unguri

și alte
cauze...

Iancu și
monumentul
său raport...

* Vezi despre acele intrige un articol în „Foaia pentru minte“, Nr. 13 din 26 dec. 1849.

O istorie
încă nescrisă:

pe scena vieții publice, adică până pe la sfârșitul anului 1852, încă nu e scrisă de nimeni; ea însă cuprinde câteva episoade foarte interesante, care luate și judecate în legamente strânsă cu situațiunea noastră politică din acel timp, ar fi pline de învățătură dacă s-ar aduce la cunoștința generațiunilor prezente.

După
înăbușirea
revoluției
ungurești...

Îndată după sugrumarea peste tot a revoluțiunei ungurești, comandantii armatei austriace dezarmară și pe români în tot cuprinsul țerii, eară un punct al instrucțiunei secrete ce luase generariul br. Lud. Wohlgemuth în calitatea sa de guvernator militar și civil ținea ca el să desființeze îndată orice comitet național sau politic, încât nici urma să nu-i rămână.

Deputații
români
insistă
pentru
drepturile
promise

S-a întâmplat și una și alta. De aceea românii aștepta și prețindea, ca pentru fidelitatea, pentru devotamentul și sacrificiile lor cele enorme să fie consolati și remunerați de către stat și de către coroană. Un episcop și un număr frumos de deputați stăruia mereu în Viena, cerând și insistând pentru drepturi politice, naționale, eclesiastice.

„inimici
românilor“...

În același timp însă aristocrații magiari *conservativi*, cari ceruseră prin suplică formală ajutor armat de la împăratul Rusiei în contra partitei kossuthiane, eșind de prin văgăunele și unghierele lor și dând mâna cu partizanii sașilor, începură a lucra din toate puterile în contra românilor, atât la Curtea împărătească cât și la guberniul impus țerei, cu reședința în Sibiiu. Iosif Bedeus de Scharberg, pe atunci consilier și comisar provincial suprem, unul din cei mai înverșunați inimici ai românilor, pre când se aflase în retragere la București, în a. 1849, elaborase un *Memorial* către regimul austriac, pe care apoi îl și prezentaseră sașii la Viena*. În acel act al lor sașii dau regimului consiliu că, îndată după sugrumarea revoluțiunei, uniunea Transilvaniei cu Ungaria să fie desființată cu totul; cele cinci regimente confinarie românești și secuiești să fie dezarmate și cum se zice, provincializate; desarmare generală, cu singura excepțiune de gardiștii de la cetăți, cărora să li se lase armele; să se aducă în Transilvania bărbătește colonii nemțești, însă cu multă precauțiune, pentru ca să nu se irite românii și secuii fără timp, eară acele colonii nemțești să fie ajutate și favorite în mai multe moduri: țeara să se împartă după naționalități, pentru că sașii și românii să scape de funcționarii cei tirani ai maghiaro-secuilor etc. etc.

După
așa-numita

După așa-numita pacificare a țerei, petițiunile, protestele, memorandele, audiențele își succedea unele la altele, pentru ca din

* Vezi acel Memorial în românește în limba de atunci și publicat în „Foaia” nr. 3 și 4 din 1850

chaosul în care ne aflam, să eșim în vreo parte. Însă pe acest teren inamicii românilor era maieștrii neasemănat mai mari decât ei. Recăzuți de atâta amar de timp de la acțiunea politică, partea cea mai mare a românilor făcea „politică” tot cu acea naivitate copilărească, cu care o făcu mai mulți români transilvani și ungureni până în ziua de astăzi, politică care dă cu băta în baltă, bunăoară ca „Albina”. Ceea ce însă ne lipsea pe atunci din mare fericire era politica unui soi de oameni bătuți de Dumnezeu, cari ca și unele paseri, își spurca cuibul propriu. Între acelea constelațiuni numai ce ne deșteptarăm în una zi frumoasă, că organele noului guvernium începu a ne aresta și pe noi românii, ca și cum aresta pe magiari, și așa se umplea prinsorile cu lobonți austriaci, ca și cu curuții kossuthiani. Începutul se făcu mai întâi cu arestarea câtorva preoți românești, pe care în 14/2 decembrie îi transportară la Sibiiu sub pretestul de nimic, că ei ar fi adunat subscripțiuni la niște plenipotente destinate pentru deputații noștri de la Viena*. Pe fostul prefect Ioan Axente Sever îl ridicară din locuința sa și îl trântiră în casarma de la Sibiiu sub pretest că el, eară nu mai vârtosu v. colonelul Losenau, ar fi produs catastrofa de la Aiud. Eată însă că voiesc să pună mâna și pe Avram Iancu. Despre acea blestemăție aflăm în *Gazeta* Nr. 22 din 15. dec. 1849 următoarea corespondență de la Sibiiu trimisă redacțiunii de către amicii săi.

pacificare
a țării...

„Arestarea
câtorva
preoți
români”

Pe Axente
Sever...

Încercarea de
„a pune
mâna” pe
Iancu

Sibiiu, 12/24 decembre. Nu știu dacă până la primirea acestei scrisori a mele vei căpăta știre despre un lucru foarte neplăcut, ce s-a întâmplat înainte cu vreo 9 zile eroului nostru Iancu; — deci mă grăbesc a ți-l face cunoscut, după cum am aflat din izvor autentic. Înainte cu o săptămână și ceva mai bine, s-au dus bravul nostru Iancu la Halmagiu la târg, unde ajungând și preumblându-se pe ulițe, poporul român ce se afla acolo la târg, se luă după dânsul, care de care întrecându-se de a-l putea vedea și saluta pe vrednicul fiu al națiunii sale. Într-aceea eată! o patrulă de poliție vine, întrebă de Iancu și voiește să prinză pe un român anume Fodor, carele încă se afla la târg — socotind, că acesta ar fi Iancu; dară Fodor nu se lăsă să-l aresteze; când deodată sosi și Iancu acolo, și aflând cum că soldații voiesc pe dânsul să-l aresteze, a răspuns cum că merge el și de bună voie. Într-aceea înțelegând poporul, cum că Iancu este prins, îndată se aruncă asupra gardurilor, rupse parii, merse la vardă și năvăli asupra soldaților, cerând afară pe Iancu. Atunci, căpitanul cel ce comanda miliția de acolo se duse minteni la locul unde se afla Iancu și-l rugă ca să domolească furia poporului, căci arestarea lui s-a întâmplat din greșeală. Așa Iancu

„Gazeta de
Transilvania”
despre cele
întâmpilate la
Halmagiu...

* Vezi „Gazeta” nr. 30 din 1849.

îndată fine cuvântare la popor, dojenindu-l ca să fie liniștit, căci dânsul nu se află în nici un pericol, apoi încălecă pe cal și porni cătră casă. Gubernatoriul îndată ce înțelese lucrul acesta, au trimis comisiune cercetătoare, spunând că pe soldații cei vinovați îi va „pedepsi cu toată strâșnicia”.

Consecințe:
amânarea
măsurilor
de arestare

Se înțelege și nespuse de noi că deputații de la Viena și câțiva bărbați români de la Sibiiu n-au perdut timpul, ci au alergat îndată în toate părțile, ca să afle cauza acestor insulte infame și să mijlocească înlăturarea lor. În fine a eșit la lumină, că în urma intrigelor țesute la Viena contra românilor, br. Wohlgemuth recepuse de la ministeriul cel brutal Schwarzenberg-Bach instrucțiuni severe, ca să arunce în prinsoare pre cei mai mulți prefecți și tribuni și să-i tragă la răspundere pentru faptele lor îndeplinite sub decursul bellului civil. În același timp „Siebenbürger Bote” din Sibiiu, totdeauna ostil românilor, avuse nerușinarea, ca să ceară încă și furcile pentru câțiva prefecți și tribuni. Într-aceea energioasă apărare din partea inteligenței care pe atunci trăia în concordie ca niciodată, cum și alarma produsă în popor, constrânse pe Wohlgemuth ca să relaționeze la Viena „că nu e încă timpul acomodat spre a pune mâna pe prefecții și pe tribunii românești; deci el roagă pe ministeriu ca să mai amâne acea măsură”.

Pentru ca să
se demaște
intrigile și...
să se
restabilească
adevărul...

Din acelea zile înainte s-a cerut ca bărbații mai luminați și mai devotați ai națiunei noastre să desvolte pe terenul politic energia spirituală tot așa de mare, pre cât fusese cea armată din munți, nu numai pentru ca să abată noul pericol de la capetele lor, ci și pentru ca să demaște și desmință spurcatele intrige, să dea informațiuni esacte, să corege opiniunile false ale miniștrilor, restaurând preste tot adevărul. Aceasta însă era problemă atât de grea, încât ea trecea aproape preste puterile noastre. Bărbații națiunei trăia pe atunci, cu prea puțină excepțiune, în armonie deplină; încă nu apucase a-și băga vreun diavol coada printre dânșii, pentru ca să le turbure concordia; cu toate acestea față cu acele împregiurări haotice, față cu neauzitele calamități rămase preste popor din bellul civil, eară mai ales față cu numărul cel mare al inemicilor pre cât de înverșunați, pre atât și rafinați și nerușinați, românilor le lipsea și mijloacele, și pracsă, esercițiul pe terenul politic. În fine totuși românii reeșiseră ca să câștige mai întâi pe gubernatoriul br. Wohlgemuth în partea lor; însă patrociniul acestuia fu de durată scurtă, pentru că el muri în martie 1851 pe drumu cătră Viena, unde mergea ca să se spele de calumniile patricianilor sași din Sibiiu, cari îl denunțaseră în multe moduri la Viena, numindu-l încă și „*walachischer Tribun*”.

Moartea
guvernato-
rului
Wohlgemuth

În același timp Avram Iancu participa în mod eminent la toate lucrările inteligenței românești, călătoria când la Viena când la Sibiu, eară mai de aproape, se ocupa mult de soarta cea tristă a compatrioților săi munteni, ale căror cauze le lua în apărare nu numai ca confrate al lor, ci și în calitate de avocat. Acea perioadă a activității lui Avram Iancu merită a fi luată în cea mai de aproape considerațiune.

Iancu apără
cauza
moșilor

Încă nici până în ziua de astăzi nu se știe cauza directă și imediată, care a înfrânt puterile spirituale ale lui Iancu și l-au adus la starea de melancolie și desolațiune totală în care a căzut. După cât ne-am putut informa noi, mie îmi vine să cred că nefericirea lui Iancu nu a fost produsă prin vreun eveniment isbitor la moment, ci precum la mai mulți alți indivizi de calități spirituale eminente, așa și la Iancu au conlucrat mai multe cauze psihice timp mai îndelungat, până ce l-au trântit cu totul la pământ. Dedit a comenda și a fi ascultat de un popor întreg; nutrit de speranțe vii, că sacrificiile și devotamentul extraordinar al poporului își va aduce fructele sale pe care Iancu i le promisese în numele statului și al împăratului de atâtea ori, de câte ori îl ducea la gura tunurilor ungurești, Iancu se vede tocmai din contra, când înconjurat de jandarmi, când amenințat în alte moduri de către niște oameni cari mai înainte se cuceria pe la ușile lui, eară drepturile poporului le vede călcate din nou în picioare, și devotamentul lui răsplătit numai cu câteva decorațiuni.

Declinul
puterilor sale
spirituale...

Cauze...

Mai vârtos starea cea precară a proceselor seculare pe care le avea poporul muntean cu domnii feudali și mai ales cu fiscalul (cu statul), a trebuit să cauzeze lui Iancu diverse torture sufletești și să-i irite mânia sa. Revoluțiunea lui Horia, Cloșca și Crișan fusese mai mult efectul acelor procese, adică al tiraniei feudaliste pe atunci, pe când partea mare a deregătorilor fiscali se putea asemana prea bine cu bandiții cari es la drumuri și spoliează pe călători. Acelea procese n-au încetat nici una dată. În fine nici că se mai afla vreun avocat cătră care să fi avut poporul cea mai puțină încredere. Aceasta fu cauza că mai pe urmă una parte din popor mergea de cerea învățătură de la o femeie văduvă, aume Varga Katalin (rom. Catarina Păpucariu), unguroaică de naționalitate, care locuia în Bucium, aproape de Abrud și cunoștea atât calamitățile poporului, cât și blăstemățiile ampoliaților fiscali și ale celor municipali uniți întru toate spre a spolia pe popor, întocma ca și ciocoi din timpul fanarioților în România. Se spune că acea femeie încă suferise unele asupriri de la funcționari. Lăsăm însă că nu e dat unei femei ca să poarte procese de viață [și] de moarte, de la care dependea soarta

procesele
moșilor...

Varga
Katalin (rom.
Catarina
Păpucariu)

mai multor mii de locuitori, dară apoi știți că fusese prinsă și acea femeie prin mare înșelăciune, și sub pretest că ea ar revolta pe popor în contra „domnilor“, fu închisă în Alba-Iulia, de unde fu liberată numai, mi se pare, în a. 1850.

Punctul 6 din protocolul adunării de la Blaj 1848 despre ștergerea decimeii metalurgilor, și cererea egalității între așa numiții metalurgi și urburari, se adoptase în unanimitate în favoarea locuitorilor munteni. Punctul 11 în care se cerea comisiunii mixte spre a regula relațiunile teritoriale, de agrii, de păduri etc. earăși fusese adoptat *per eminentiam* în favoarea muntenilor și în a locuitorilor români din scaunul Sibiiului și din districtul Brașovului. Dar cui îi păsa în a. 1850/1 de asemenea cauze particulare, districtuale, locale, pre când imperiul încă tot se mai cutremura din temelii? Îi păsa poporului pe care îl durea amar, și-i păsa lui Iancu și consoților săi de arme în acei munți. Ei, dară cercul activității lor se strâmtora și se îngusta tot mai mult, eară un temperament și spirit ca al lui Iancu nu voia să știe de măsuri dictate de legea marțială, despre care noi credeam în naivitatea noastră cea românească că nu este aplicabilă la noi, pentru că nu noi am fost rebelii. Dară inemicii purtaseră bine de grijă, pentru ca și românii să treacă de rebeli. În fine totuși începură să iasă comisiuni la fața locului, și se spune că anume pe la 1852 regimul ar fi fost foarte aplecat a face din partea fiscului mari concesiuni poporului. Acuma însă Iancu iritat preste măsură, se opunea în multe moduri, eară între altele la una ocaziune aranjamentul căzu numai din cauza limbei, pentru că Iancu pretindea că protocolul să se poarte exclusiv românește, la care comisarii nemți răspundea că ei nu cunosc deloc limba noastră, prin urmare nici nu pot lucra într-însa.

Ne aflam în anul 1852, cel mai fatal pentru Avram Iancu. În vara aceluia an împăratul Francisc Iosif veni și în Transilvania. Avram Iancu, soții săi de arme și toată cealaltă inteligență românească din Munții Apuseni luă măsuri diverse pentru recepțiunea demnă de un împărat; Iancu însuși veni la Sibiiu cu scopul de a mijloci, ca Mai. Sa intrând de cătră Banat să-și schimbe drumul, abătându-se prin Munții Apuseni la Abrud, Roșia etc. Cu șase zile înainte de ajungerea Mai. Sale pe pământul acestei țeri, A. Iancu îmi scria de la Zlatna, din locuința protopopului Grigorie Mihali, ca să merg și eu îndată la dânșii, să le fiu de ajutoriu la primirea suveranului, și anume să-i țin un scurt cuvânt de bună venire. Îi răspund că cu respect la mijloacele de comunicațiune precum era pe atunci, cum

Iancu și
poporul său
nemulțumiți

Pe la 1852...
Iancu iritat
peste măsură

1852:
anul
cel mai fatal
pentru Iancu

și la preparativele de recepțiune pe care le făceam și noi în Brașov, mă aflam în imposibilitate de a mă mișca din loc.

Împăratul face pe voia muntenilor, vine la ei cu toată comitiva sa cea strălucită; însă cel care nu se prezintă la împăratul din toți bărbații români de renume, este unicul și singurul Avram Iancu. Această știre pătrunde în scurt ca fulgerul în toată românimea transilvană, și încă cu adausu că absențarea lui fusese observată foarte aprig în cercurile împărătești, în care a produs și presupusuri atât de grele încât guvernatoriul de atunci, principele Carol Schwarzenberg simți necesitatea de a întreba pe Simion Balint: „Suntem singuri aici?“. „Stăm buni cu capul nostru“, fu răspunsul laconic al curajosului protopop. Faime diverse, unele mai fabuloase decât altele, se lătiră despre acea absențare misterioasă a lui Iancu. Unii voia a ști că Sim. Barnuțiu l-ar fi provocat de la Iași ca să nu se prezinte la monarh; alții din contra, spunea că Iancu s-ar fi disgustat foarte mult în urmarea unei certe ce avuse în Sibiiu cu câteva zile mai înainte, și earăși alții căuta cauza acelei absențări fatale în nu știu ce influență amoroasă a unei domnișoare de naționalitate magiară. Mulți iarăși voiesc a ști că monarhul cu acea ocasiune fusese determinat a înălța pe A. Iancu la rangul de baron, a-i face și oareșcare donațiuni în proprietate de pământ din averile fiscale, a și decreta ușurări esențiale pentru locuitorii de naționalitate românească din Munții Apuseni. Noi încă am fost și mai suntem foarte aplecați a crede în acele scopuri generoase ale împăratului Francisc Iosif I, însă nu ne putem abține ca să nu observăm că dacă scopurile împărătești au fost acelea, apoi organele administrative politice au lucrat în dosul monarhului în direcțiune cu totul opusă, ca și cum ar fi voit să estermine orice încredere din inimele românilor, eară complimentul tuturor măsurilor brutale din câte luase în acele ași zile poliția centrală și guvernatoriul provincial a fost călcarea polițienească a cancelariei arhierelui Alessandro S. Șuluțu în Blaș, călcarea locuinței lui Ioan Maiorescu în Viena și aspra bajocurare ca din chiar senin a mai multor români de frunte. Mai adăugăm la acestea insultele care s-au publicat în contra românilor în unele ziare de acelea, despre care se știa că stau în relațiuni intime cu poliția centrală și cu Ministerul de Interne, în al cărui cap se afla Alexandru Bach.

Cu toate acestea, adevărata cauză imediată pentru care A. Iancu nu a voit să se prezente la împărat în iulie 1852 este și rămâne un secret, pe care dânsul l-a dus cu sineși în mormânt, dacă cumva nu-l va fi încredințat vreodată la vreunul dintre intimii săi. Într-a-

Împăratul
face voia
moșilor...

Iancu nu se
prezintă...

Interpretări
diverse...

Păreră lui
Barițiu

„Adevărata
cauză“...
„este
și rămâne
un secret...“

Și
arestarea
lui Iancu,
în sept.
1852...

ceea despre acel eveniment, căci eveniment a fost, precum și despre cazul cel foarte fatal al arestării lui Iancu în septembrie 1852, ne-ar putea informa în interesul adevărului istoric mai bine și mai esact dd. S. Balint, Andreica din Câmpeni, Corchesiu și cons. Elia Macelariu, intimul amic al repausatului.

Care au fost cauzele sau pretestele arestării lui Avram Iancu? După ce îl închiseră în Alba Iulia, pentru ce l-au maltratat (bătut) actuariul Höhn (sas de naționalitate) în camera în care Iancu se afla închis? Când l-au dat în grija domnului locotenent Șandru ca d-sa să-l conducă de la Alba la Sibiiu, în ce stare psihică se mai afla Iancu? În Sibiiu Iancu a tras drept la vechiul său amic E. Macelariu, unde a petrecut, de nu mă înșel, vreo două săptămâni. Tatăl lui Iancu încă venise în aceleași zile la Sibiiu, pentru ca să vadă de nefericitul său fiu, care până atunci fusese fală și gloria lui.

Scene
petrecute
la Sibiu....:

În zilele petrecerii lui Iancu în Sibiiu s-au întâmplat mai multe scene, dintre care unele în adevărat tragice. Martor al aceluiași *per eminentiam* a fost dn. Macelariu. Scena de la băile de abur, plânsul cel amar al lui A. Iancu, atât în baie cât și acasă la Macelariu, și strigătul cel dureros: „Nu mă lăsați, nu mă lăsați, că mă prind jendarmii!“ După aceea Iancu adormi fatigat fisicește și înfrânt sufletește. După ce se deșteaptă, începu să ceară mereu la... vinars, ca și cum ar încerca să-și amortească durerile! Acestea sunt tot atâtea împregiurări care merită ca să fie descrise cu fidelitate, pentru ca să le aibă dinaintea sa nu numai psihologul, ci și biograful și istoricul. Iancu fantaza mult despre arhiducele Maximilian, frate al monarhului și nefericitu împărat în Mexico; cătră acel arhiduce Iancu se simțea atras de mari simpatii. Ce destin!

Explicații...

Din care moment se poate fixa concăderea în spirit a lui Avram Iancu? De când a fost maltratat în Alba Iulia, sau din zioa arestărei sale, ori din iulie, de când s-a ferit a da față cu împăratul? O împregiurare se poate constata: Iancu nu a căzut dintr-o dată în apatia spirituală, ci el a fost preparat la aceasta succesive, prin diversele măsuri absolutiste, care-i strâmtora cercul său de activitate, maltrata pe popor și se încerca să închidă venitoriul de înaintea națiunii noastre.

Autoritățile austriace din Sibiiu, fie că încă tot le mai păsa ceva de opiniunea publică, pe care însă unii o compară cu femeia publică, fie din alte scopuri superioare, puseră pe colonelul br. Heidte, pe atunci cap al cancelariei presidiale, ca să cheme pe Iancu la sine și să încerce a-l îmbuna și reconcilia, mai într-un mod, mai în altul. Iancu merse la Heidte cu amicul său Macelariu. Heidte îi propuse

...Între-
vedere cu
col. Heidte

ca să-și aleagă un fel de funcțiune în serviciul statului, sau la Viena cu 2 400 fr. sau la Sibiiu cu 1 800 fr. m. conv. Iancu mulțumi și refuză, apoi însă începu să vorbească ca într-aierea zicund: „Voia mea este, ca să avem universitate și baia de aburi la Vidra-de-Sus.” Heidte aflând cine știe de unde că Iancu ar fi dator ici-colea, îl întrebă despre sumele ce ar avea să dea, eară Iancu îi spusese ca și cum ar vorbi cu gura altuia: 100 fr. Într-adevăr însă el era dator cu 300 fr. Heidte scoase să-i dea 500 fr. m. c., Iancu însă refuză rotund. Cu toate acestea guvernul plăti în dosul lui Iancu toate datoriile câte făcuse acesta mai ales în Sibiiu.

proponeri
austriace...

Pe la începutul lui octombrie, când se afla A. Iancu în Sibiiu, eu încă petrecusem acolo patru zile. În acel timp, provocat de cătră ai noștri ca să încerc și eu, doar aș fi în stare să aflu de la Iancu ade-vărata cauză a turburării sale sufletești, am mers la dn. Macelariu, unde într-o seară am conversat mult cu dânsul. Eu am aflat pe Iancu destul de liniștit și calm, precum zic francii, însă melancolic, scurt la vorbă și oarecum înfrânt de durere, ca unul ce a luat cele mai cumplite lovituri ale soartei, eară vreun secret sau orișice vorbă ce ar fi semănat cu nu știu ce secret, din gura lui nu a eșit.

Barițiu
și
Iancu
în 1852,
la Sibiu

Pre cât timp Iancu petrecu orășicum internat în Sibiiu, locui-torii din Munții Apuseni mereu trămitea oameni înadins ca să afle ce se întâmplă cu el, nu cumva „nemții voiesc să-i ascundă soarele.” Atât de înrădăcinată este neîncrederea tradițională întemeliată pe experiența seculară, în poporul nostru daco-românesc! Așa o pățise și Ioan Axente în an. 1861, pre când fusese invitat în Alba-Iulia la un prânz sau ospăț de cele care se numesc diplomatice; la săptămâna îi și veniră oameni de pe la comunele rurale vecine, ca să-i spună și să-l roage „să nu prea mănânce multe cereșe cu domnii de ungur, căci aceia când îl vor iubi mai tare, îi vor scoate un ochi.” N-ai ce să-i faci, așa este poporul pățit, ars și fript din toate părțile, el necum să dea crezemânt la neamț și la ungur, îi intră veninul prepusului (suspiciunei) încă și asupra celor de un sânge cu el, dacă îi vede numai cevași angagiați cu cei de alte naționalități. Cu toții am pățit-o! — În cazuri analoage asupra tuturor se ridica un fel de prepus, când mai greu, când mai ușor.

neîncrederea
tradițională
întemeliată...
în poporul
daco-româ-
nesc

De la 1852 eu nu am mai văzut pe Avram Iancu până în august 1865, la adunarea noastră de la Abrud. Atunci earăși îmi ziseră oam-enii noștri ca se încerc doar l-am putea îndupleca să se lase de beut și să se reapuce de advocatură. L-am luat frumușel numai de la diploma sa de avocat (*stallum agendi*), i-am accentuat nenumă-

și în 1865
la Abrud...

ratele calamităţii ale poporului şi necesitatea de a i se da ajutoriu pe la tribunale şi la auctorităţile politice. Până la un loc lăncu îmi vorbea, cum se zice, în toată firea, ca orice om cu mintea sănătoasă şi răspundea precis: dintr-o dată însă, ficsându-mă, îmi zise: „Hm, că doară nu ai vrea şi d-ta ca să mă mai aresteze nemţii austriaci?”

Această apostrofă a lui lăncu mă dezarmă, cauzându-mi şi mie întristare profundă. Aşadară atentatul de la Halmagiu, arestarea şi maltratarea din 1852 lăsaseră în sufletul lui lăncu impresiuni atât de dureroase încât ele se prefăcură în ideea fixă care-l urmări ca un spirit necurat în toată viaţa lui. Nu vă miraţi de aceasta, căci mulţi au mai păţit tot asemenea, unii în grad mai mare, alţii mai mic. Câţi magiari n-au înnebunit şi câţi nu-şi luară vieaţa începând de la com[itele] St. Szécheni, com. Lad. Teleki, până la Bart. Szemere, fost ministru în an. 1848/9! Şi dintre bărbaţii Franciei câţi n-au păţit-o după fiecare catastrofă de stat. Este cunoscută sentinţa care tine, că revoluţiunile îşi mănâncă, ca şi Saturn, pe fiii săi. Dacă revoluţiunile îşi mănăcă fiii, apoi despotismul îi amuţeşte, îi sugruma, le ia graiul, nu numai la fiii revoluţiunei, ci şi la ai libertăţii preste tot.

Compatrioţii nostri magiari vorbiră în ziarele lor cu mare ură şi urgie despre Avram lăncu şi în genere despre toţi românii câţi au luptat în contra insurgenţilor din 1848/9. Rău judecă magiarii în cauzele noastre de certe patriotice. Ei tocma din contra, dacă ar avea ochii mai limpezi şi ar judeca cu sânge rece, ar trebui să-şi gratuleze sieşi patriei comune că românii au ştiut să le insufle respect cu armele înpumnate şi au dat probă de ceea ce ar putea ei face în societate cu ceilalţi compatrioţi în contra unui inamic comun. În tot cazul magiarii au avut foarte mare trebuinţă de lecţiunile din mai şi iunie 1849; eară dacă românilor le-ar fi succes a lua în fugă pe oastea insurgenţilor de la Alba-Iulia cu o lună mai înainte de reintrarea în ţeară a trupelor ruso-austriace, atunci lecţiunea era să fie şi mai salutară pentru venitoriu. Magiarii semănă foarte mult cu ceea ce numim copil stricat (*enfant gâté*); un copil stricat, desmerdat, răsfăţat abia se mai poate corege altmintea decât prin vergea. Aşadară magiarii să lase în pace umbra lui Avram lăncu, să nu se încerce a o persecuta în deşert, pentru că nu-i mai poate face nici un rău. Avram lăncu a fost sacrificiu al simţului său de libertate şi onoare, al înflăcăratei sale amoare către naţiune şi al devotamentului său sublim pentru patrie — tot atâtea virtuţi, pe care oamenii de origine nobilă şi de bună educaţiune le respecta şi la inemicii lor. Aducă-şi aminte magiarii de cuvintele sultanului pronunţate după receperea

știrii despre moartea lui Ioan Corvin, și să nu sufere a fi rușinați în ale lor simțăminte de cătră turcii mahomedani. Toate relele câte au făcut românii magiarilor în timpul revoluțiunii acestora au fost numai niște represalii, numai defensivă în contra celei mai crude barbarii, care acum este adevărită întru toată uriciunea ei prin istoria, prin chiar mărturisirea lor.

Preste aceasta, nu s-a văzut de când lumea, ca belul să se fi purtat în mânuși albe și cu batiste de mătăasă.

Eară noi, acei români contimpurani, cari am trecut prin aceleași probe de foc prin care a trecut și Avram Iancu, cari am luptat alături cu el în un mod sau în altul pentru emanciparea noastră națională, să învățăm din cazul cel funest al lui câteva lucruri. Să ne încredem totdeauna neasemănat mai mult în puterile proprii decât în ajutorul altora. Să nu ne încordăm prea tare speranțele și așteptările noastre, pentru ca iluziunea să nu fie cu atât mai amară și să nu aibă consecințe funeste. Să nu credem niciodată în stabilitatea lucrurilor omenești, prin urmare să nu și desperăm îndată ce vedem că a pus piciorul și s-a înțepenit vreun sistem inemic, pentru că apa trece, pietrele rămân. Să avem totdeauna inima caldă pentru popor și să ne ținem solidari cu el, dară nu totdeauna să așteptăm ajutor activ, și nici totdeauna recunoștința, pentru că gratitudinea este virtute foarte rară, eară ingratitudinea un vițiu ce întâmpini la fiecare pas în lume. Să nu pretindem a secera îndată ce am și semănat. Să învățăm paciență de la mama natură.

■ „Transilvania. Foaia Asociațiunei transilvane pentru literatura română și cultura poporului român“, Brașov, V, nr. 21, 1 novembre 1872, p. 243-245; nr. 22, 15 novembre 1872, p. 253-258.

■ Textul integral al *Raportului lui Avram Iancu* l-am reprodus în vol. II, nr. 323, p. 1025-1061; tot acolo și notele bibliografice aferente. p. 1062.

„Iară noi, cari
am luptat
alături
cu Iancu...
să
învățăm“...:

IANCU INTRAT ÎN LEGENDĂ...

95

AL. CIURA, AMINTIRI DESPRE AVRAM IANCU

*A*mintirile din acest articol mi le-a împărtășit un bun prieten, fruntaș în Munții Apuseni, înrudit cu Avram Iancu. Cum nu mi-a îngăduit să-i public numele, subsemnatul ține să declare că n-are decât meritul de a fi transcris aceste amintiri.

Alexandru Ciura

„să pună
mâna
pe Iancu și
să-l împuște“

*După Adunarea de pe Câmpul Libertății*¹ —. După adunarea de la Blaj, Avram Iancu a petrecut, un timp, retras la casa părintească din Vidra de Sus, fără să-și dea seama de primejdia ce-l urmăria, la tot pasul. În Abrud se formase garda ungurească, având zilnic deprinderi de arme. Sosește mai apoi și o companie de honvezi din Aiud. Un membru al gardei împărtășește unui tânăr ce învâta glasurile la dascălul Hazu din Abrud — tânărul de atunci e tatăl părintelui protopop Iosif Gomboș din Câmpeni — că plutonul de honvezi a sosit cu menirea, ca încă în decursul nopții să pună mâna pe Iancu și să-l împuște. Tânărul a luat-o la drum, peste Sohodol, Vidra-Poeni și sosește la Vidra noaptea târziu, abia cu un ceas înaintea honvezilor, și trage de-a dreptul la soră-sa, măritată după preotul Ioan Iancu — fratele lui Avram —. Iancu dormea în fânul proaspăt, sub cerul liber, în lunca din apropiere. S-a ridicat repede, aflând primejdia ce-l amenința, și a pornit la drum. S-a oprit pe la Gavril Bădău, unul dintre cei mai credincioși gardiști ai săi, și luându-l cu sine, trece dealul, care desparte Vidra de Sus de Valea-Crișului și, într-una din peșterile de la izvorul Crișului Alb, petrece aproape trei săptămâni până se retrag honvezii din Vidra.

s-a pus
premiu mare
pe capul lui
Iancu

Honvezii sosiți la Vidra, cu întârziere de o oră, au înconjurat casa părinților lui Iancu și toată vecinătatea. Apoi aflând că el doarme în lunca din vecini, s-au năpustit într-acolo. Aflându-i culcușul cald încă, și crezând că e ascuns sub vreo brazdă sau căpiță, au străpuns cu baioneta toate grămezile de fân, ca să-i omoare în ascunziș. Timp de peste două săptămâni au făcut, în Vidra, cele mai minuțioase cercetări și urmărituri. Au pus premiu mare pe capul lui Iancu; au secvstrat vitele și banii lui Alexandru Iancu și a preotului Ioan, ducând cu sine și toată corespondența lui Avram Iancu.

În ascunzătoarea din Valea Crișului, și azi se mai văd rămășițele patului — frunze de brad și ierburi — care l-a ocrotit pe Iancu, trei săptămâni.

Steagul lui Iancu și tunul de lemn —. La 1888, când casa lui Iancu, din încredințarea comitetului central al «Asociațiunii», a fost acoperită din nou, în podul casei s-a aflat stindardul *albastru* cu care mama lui Iancu a întâmpinat, la 1852, pe Frantz Iosef. Un tun de lemn a fost aflat sub stupina de lângă iaz.

„Albastru—
galben—
roșu“

În podul casei, la o tindă a lui Iancu, s-a păstrat un stindard *albastru-galben-roșu*, folosit în luptele de la Abrud. Ruda steagului era luată de la armata lui Hatvani, purtând culorile ungurești. Fap-

tul că Avram Iancu a luptat sub steagul în culori naționale, e fixat prin declarația tovarășului său de arme, caporalul Gavril Bădău, declarație *existentă*, făcută în fața primăriei comunale din Vidra.

Toate aceste vor trece în proprietatea «Asociațiunii» după înaugurarea Muzeului «Avram Iancu».

■ *Amintiri despre Avram Iancu* publicate de Alexandru Ciura, „Transilvania”, LIII, nov. — dec. 1922, Nr. 11–12, p. 726, 727–728, 729.

■ 1. Versiunea culeasă de T. Frâncu și A. Candrea, în 1888, consemnează următoarele:

„...*La târgul Floriilor* în primăvara anului 1848, moșii erau adunați la Cămpeni. Iancul se ivește în mijlocul lor și le zice. «De azi înainte numai de mine și de împăratul să ascultați!»

Din acest moment, Iancul devenind cel mai iubit om al moșilor, guvernul transilvan a trimis în munți pe vice-comitele George Păgănuș, nobil român de neam din Clopotiva, cu o companie de soldați, ca să pue mâna pe el.

Espedițiunea militară a stat mai bine de o lună de zile în Vidra de Sus și cu toate că conducătorul ei a pus un premiu de mai multe sute de galbeni pe capul Iancului, totuși de astă dată nu s-a găsit nimeni, care să fi cutezat să trădeze pe *Regele munților*.

În tot timpul cât a stat puterea armată în Vidra de Sus, Iancul se întreține într-o pădure seculară de fag, dintre comunele Vidra, Blăjeni și Bulzești și marea popularitate de care se bucura, și-a câștigat-o în timpul revoluțiunii în mijlocul luptelor” (Teofil Frâncu și George Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moșii). Scriere etnografică cu 10 ilustrațiuni în fotografie*, București, Tipografia modernă, 1888, p. 298).

Cel mai iubit
om
al moșilor

Regele
munților

LUI IANCU: „VENERAȚIUNE CÂT VA TRĂI NAȚIUNEA ROMÂNĂ“

96

AXENTE SEVER OMAGIAZĂ MEMORIA IANFULUI

O norate Domnule Redactor [G. Barițiu]! La provocarea amicală din zilele trecute, ca să vă mai arăt și eu ceea ce se petrece pe la noi, vin a-ți arăta, că vineri, în ziua Crucii, 14/26 septembrie, a. tr., am ținut un parastas pentru espiarea păcatelor fratelui Avram Iancu, la care am rostit eu următorul cuvânt, care numai pentru aceea nu l-am comunicat până acum onor. public, ca să nu preocup zelul și entuziasmul cel depalial al tinerimii de astăzi. Iancu și tinerii cu bătrânii de atunci și-au expus nu numai libertatea, ci chiar și viața pentru un venitoriu mai bun

al națiunii. — Bătrânii și tinerii de astăzi nu se încumetă a face nici niște pie parastase (!) ca se nu cadă în disgrația amăgitorilor. Proh dolor! la câtă micșorare am ajuns pe această cale! Cu asemenea lăncere nu e de sperat «Venitor de aur» ce „românimea are».

Parastasul l-a binecuvântat par. Petru Truția în biserica gr.-răsăriteană, dar a asistat și parohul gr.-cat. Nechita Crișian.

Al d-tale stimător,

A x e n t e .

«Sunt 24 ani, de când munții și văile acestei țări răsună de strigătul entuziastic al 3 000 000 de români: să trăiască libertatea și înălțatul împărat»

La 1848

entuziasmul

și speranța

au durat

puțin...

Entuziasmul cu care se făceau acestea era mare, speranța însă ce era legată de acel entuziasm era și mai mare! Spera adecă românimea, că va fi scăpată de impilare, că va fi asemenea socotită și tratată ca națiunile celelalte din patrie, — că ura, pofta de răsbunare și asuprire de mult apăsătoare asupra ei vor înceta, cu un cuvânt, că a venit timpul când cele trei elemente ce locuiesc aceste părți orientale ale monarhiei, să trăiască în frățietate adevărată.

Dar această speranță iluzorie a durat puțin, ea trecu mai curând decât primăvara în care s-a născut și s-a ivit. Ea nu numai trecu, ci se și prefăcu în mare îngrijire și teama pentru venitoriu. Libertatea, egalitatea și dreptatea ce se bucina, nu era să fie universală: ele erau să fie numai ale națiunii ungurești. Ceea ce au cutezat a contrazice acestei pretensiuni au fost căutați, prinși, închiși, judecați, împușcați și spânzurați.

În aceste împrejurări triste și de dureroasă aducere aminte, era și a fost lucru prea firesc ca la națiunile cele desconsiderate a căror moarte și îngropare politică era plănuită să se afle și apărători!

Între acești apărători ai drepturilor și libertății ce compet națiunii românești ca și altor națiuni, a fost Avram Iancu, întru a căruia aducere aminte se ținu parastasul de astăzi!

Despre
acest bărbat
al națiunii
române...

Ar fi locul său, se aduc înaintea, dacă nu toate, cel puțin unele fapte din viața acestui bărbat al națiunii române și prin acestea se arăt, cât cult și câtă venerațiune merită memoria lui!

și

cauzele care
i-au scurtat
viața

După ce însă aceste fapte unii din noi le-am văzut cu ochii, alții le-am auzit din gurile celor ce le-au văzut și le vor mai auzi și ceti cât timp va trăi națiunea română, am crezut că pot trece peste enararea și comemorarea lor și că ajunge a mă ocupa ceva, cât se poate mai scurt, despre cauzele, cari au influențat asupra sănătății și scurtării de viață a acestui bărbat. Acestea sunt: *Neînțelegerea între noi,*

persecuțiunile inamicilor și *decadența morală a poporului nostru*; voi vorbi mai întâi de aceste, apoi de acele.

Curajul și rezoluțiunea ce a arătat poporul românesc în anii 1848/9 a umplut pe adversarii noștri de îngrijire, și i-a făcut ca să iee de timpuriu măsuri spre a sugruma încă în leagăn acel curaj și aceea rezoluțiune.

Cum era să facă ei aceasta? așa: să prindă, să lege, să închidă pe capi, pe conducători...

Pe mine mă trântiră și ținură cinci săptămâni la profos în Sibiiu; pe Iancu cercară a-l prinde în Baia-de-Criș, însă fără rezultat, pentru că se sculă poporul și-l scăpă din mâinile jandarmilor. Aceasta se întâmplă în toamna anului 1849. Ce mai ști? cât timp era să ședem amândoi, dacă succedea și prinderea lui?

De aici înainte persecțiuni în toate părțile, închideri și arestări pe tot locul, toți acei indivizi, cari au comis în entuziasmul lor vre-o eroare, adecă, cari au crezut că fac bine că nimicesc și răresc pe inimizii casei domnitoare, au fost trași la răspundere, închiși, robiți, despoiați, nu numai de libertate, ci și de avere, care și-au mâncat-o în închisori, cu recuse și plânsori pe la acele locuri, ce le cauzaseră închiderea și persecutarea lor.

Aceste rele venite de la neamicii seculari ai națiunii române nu erau de ajuns, ci ca să se umple cupa amărăciunii, ca să se completeze și să întrecă răul, combinat cu plan asupra noastră, și ca să ne derapene și aducă la starea de mai înainte, se mai însoți cu ei și *neînțelegerea dintre noi*. Văzând capii mișcării de la 1848 cele ce se petrec și intenția comandantilor și comandaților lor, și crezând că acolo sus nu se știe ce se face aci jos, unii, cu Barnuțiu în frunte, alergară la Viena și cercară să abată aceste rele, alții speriați de persecuțiuni se retraseră de pe câmpul luptei. Așa rămaseră episcopii de aducere aminte: Alexandru Sterca Șuluțiu și mitropolitul de acum Andrei bar. de Șaguna, ca se conducă alături cu crucea și credința, încă și cauza națională.

Durere însă, de trei ori durere! Ei au pierdut curând din vedere cele ce înșii subscriseră cu câteva luni mai înainte în câmpul libertății la Blaj, și în petițiunile ce le deteră alături cu ceilalți capi naționali în 1849–1850, la înaltul imperiu înaltului ministeriu.

Unul din presanțiile sale, scrise în Enciclica ce o dăde cătră clerul și poporul gr.-catolic: «mai bine ne împreună cu cei de o credință, decât cu cei de un sânge cu noi».

Celalalt ca răspuns la aceste, zise în alt circular: «Nu voi tovrășia cu uniții!»

Pe Iancu
îl scăpă
poporul
de a fi prins

„Relele
venite de la
neamici”

și
„neînțelegerea
dintre
noi”:

Al. Sterca-
Șuluțiu
și Andrei
Șaguna.

s-au
dezbinat

și

Făcut-au ei aceasta din poruncă mai înaltă? făcut-au din prea mare zel religios, sau din nepricepere, nu știu; destul, că ei au făcut și prin aceasta lupta între fiii unui popor, cari cu un an doi înainte s-au luptat în unire și au sângerat împreună pe câmpii luptelor, a început; românii s-au tăiat în două tabere, ei au uitat curând cele ce le decretaseră și întăriseră cu jurământ pe Câmpul Libertății. S-au desbinat, au discutat, s-au certat și-au devenit unde sta cu 150 de ani înainte de 1848.

poporul a
rămas fără
conducători

Certându-se și luptându-se capii între sine cu cei dependenți prin dar, lege și disciplină de ei, poporul a rămas fără conducători — și ce s-a făcut? ce este urmarea? cea mai cumplită ruină, demoralizare, cădere totală!

Poporul e ca un copil, pe care dacă nu-l ocupă părinții cu lucruri bune, cu școala, cu instrucțiune, cu măiestrie, el se ocupă cu jucării, cu lucruri deșarte, cu jocuri, cu beuturi, beții, desfrânări. — Aceasta s-au întâmplat în cea mai mare realitate la noi.

Cauza
națională s-a
dat uitării...

Cauza națională s-a delăturat, s-a dat uitării și locul ei la cler l-a ocupat proselitismul, la popor l-a luat jocul, beția, desfrânarea și spurcatul materialism.

lancu mie mi
s-a plâns

Toate acestea nu putură rămâne fără influență, fără rezultatul asupra unui suflet nobil, cum a fost a lui lancu. Sfârșit de durerile acestea, *de care cel puțin mie mi s-a plâns dimpreună cu alții*, a trebuit să sucumbe și a căzut drept sacrificiu al zelului și al bune credințe a lui.

Așa și numai așa e de explicat și de crezut decadența lui. De la 1852 încoace, pre care lumea cea rea, care n-a vorbit cu lancu de aproape, nu i-a cunoscut aspirațiunile și dorințele și nu și-a putut explica urmările, a botezat-o de nebulie. M-am întâlnit cu el de multe ori după credința lui nebulia (sic). L-am avut șase săptămâni de oaspe în casa mea.

Nu mi-a vorbit în nici o întâlnire și petrecere o singură vorbă smintită. N-am observat în toată purtarea lui cel mai mic semn de sminteală.

Și dacă-i reprobam câte odată aplecarea spre beție, la care decăzuse, el îmi răspundea: «lasă-mă frate, că numai așa pot înăduși durerea și amărăciunea în mine».

Fie-i țărâna ușoară și memoria în etern binecuvântată.

■ „Transilvania”, Sibiu, an 57, nr. 4, aprilie 1926, p. 184–187.

MULTE SCRIERI DESPRE IANCU,
„DAR... CE PUȚINĂ
CUNOȘTINȚĂ DE CAUZĂ!...”

97

I. STERCA-ȘULUȚIU DE CÂRPENIȘ, BIOGRAFIA LUI AVRAM IANCU

Aprecieri din ziare maghiare. — Am adunat tot ce am găsit despre eroul nostru. Și am găsit multe scrieri; dar vai ce puțină cunoștință de cauză. Toți acești scriitori condamnă cauza pentru care Iancu a tras sabia din teacă; și dacă ar fi numai atâta atunci eu nici că le-aș lua-o în nume de rău. Celelalte popoare îi condamnă pe ei. *Vicem pro vice*. Aici capacitate nu încap. Dar cele mai multe ziare scriu cu o ură neîmpăcată despre tot ce-i românesc; falsifică faptele unele cu rea intențiune, iar alții din necunoștință de cauză. Puțini sunt, care cel puțin despre Iancu mai spun și ceva bine. Unii recunosc că Iancu a fost un bărbat tânăr bine instruit; că el a fost însuflețit pentru înalte idealuri naționale; că el a fost un căpitan viteaz și un inamic uman; viața bărbaților și onoarea femeilor a fost respectată; că el n-a fost un inamic orb al maghiarilor; că el a avut o popularitate fabuloasă la români, cari de drag ce-l aveau i-au dat numele de: „Regele munților”; că el a respins orice distincțiune pentru persoana sa: orduri, funcțiuni; în fine, că tratarea brutală și mai ales durerea pentru neîmplinirea promisiunilor făcute poporului din partea nemților, văzându-se pe sine și pe popor înșelat, l-au dus la desperare și i-au întunecat mintea.

Lukács Béla în „Hazánk és a külföld” nr. 51 a. 1866 introduce descrierea astfel:

Lukács Béla:

„O persoană de o soarte tragică stă în fața noastră. Acea figură, care sub greutatea calamităților s-a încovoiat, care poartă pe sine urme de înfiorătoare uragane, odinioară era voinic, când în pomposul lui costum național împărția mandate la sute de mii. Acest spirit, care odinioară locuia în acea figură frumoasă, care s-a împerechiat cu sine însuși, și acum a decedat — odată se însuflețea pentru cele mai nobile idei”.

Réthy Lajos în „Vasárnapi Ujság”, la un loc zice: „Acele familii maghiare, cari au ajuns pe mâna lui Iancu, au fost fericite: viața bărbaților și onoarea femeilor au fost cruțate și respectate. La masacrarea abruzenilor a fost și Iancu de față, dar acestei catastrofe i-a premers trădarea infamă a lui Hatvany. Iancu a luat parte cu onestitate și cu since-

Réthy Lajos:

ritate la actul de împăciuire; când s-a descoperit mizerabila trădare, n-a putut împiedica răzbunarea”.

Ürmössy
Lajos:

Ürmössy Lajos în „Budapesti Hirlap” din 25 iulie 1895 asemenea spune: *„că Iancu a fost un inamic human și că el a luptat pentru principii. Cu toate acestea bine a făcut guvernul că a oprit colecta pentru monumentul lui Iancu, pentru că acel monument ar fi fost Mecca, unde ar fi peregrinat valachii spre a demonstra în contra statului maghiar. Și de aceasta zău n-aveam trebuință”.*

E. A. Pop în
„Ungaria”

În „Ungaria” nr. 5 a. 1892 se află un tractat „Iancu și revoluționarii români” subscris de E. A. Popp. Aș avea multe de observat la cele cuprinse în acel tractat, mă mărginesc însă la un singur punct de mare gravitate; iar aci trebuie să vorbesc, pentru că este onoarea lui Iancu și a neamului românesc în joc și sunt obligat moralicește a vorbi.

despre

„Raportul
lui Iancu”...

Pe pag. 202 se zice că „Raportul” lui Iancu (autorul tractatului îl numește Memorand) trimis împăratului e un falsificat: *„Tot ce se află în memoriul lui Iancu despre el și despre simțemintele lui — e neadevăr”*, zice E. A. Popp.

Eu însă, ca martor ocular, care am fost de față în casa preotului gr. cat. din Abrud, Amos Tobias, când s-a făcut acel *Raport*, mărturisesc în deplină cunoștință de cauză și pe cuvântul meu de onoare că acel *Raport* l-a dictat Iancu și Maiorescu l-a scris, în prezența mea, a tatălui meu și a preotului Tobias. Maiorescu a îndreptat după aceea greșelile stilistice, cari s-au strecurat în concept, apoi a îngrijit purisarea, și Iancu l-a subscris: prin subscriere este îndestul dovedită autenticitatea. Azi numai eu mă mai aflu în viață, dar cei ce mă cunosc pe mine mă vor crede pe cuvânt. Românii îmi vor crede cu toții; altcum dacă ar fi de trebuință, eu sunt gata a depune un sfânt jurământ. Autorul tractatului a vrut să arate maghiarilor că Iancu a simpatizat cu maghiarii și că el a vrut să se împace cu maghiarii. Da! așa este: a vrut să se împace, dar după ce a fost într-un mod așa de mișelește trădat, n-a mai vrut nici să audă de o încercare de împăciuire.

La 12 iunie provocase și baronul Kemény Farkas pe Iancu să depună armele, garantând deplină libertate și amnestie; altcum românii vor fi exterminați. Iancu îi răspunse: *„Între noi are să decidă sabia”.*

Nemes Ödön

Nemes Ödön în „Hazánk és külföld” nr. 39, a. 1872 la un loc așa zice:

„Iancul cel onest și serios a fost inamicul faptelor neomenoase; acei maghiari, cari au căutat scut la el, au fost părtași de cea mai onestă trac-

tare. Acesta e fapt pe care nimeni nu-l poate nega; Iancu căuta lupta pe față; el a vrut să se războiască ca soldat”.

Lukács Béla, „A Reform tárczája”, 1872, într-un loc așa scrie: „Iancu n-a fost asemenea lui Horia. Năzuințele lui Iancu nu se pot și nu este ertat să se condamne, pentru că scopul lui a fost curat și desinteresat: a elupta o soarte mai bună pentru poporul român”.

„Pallas” Enciclopedie maghiară: „Singur Iancu, dintre toți românii, s-a însuflețit pentru libertate și scopuri politice mai înalte. El a primit cu plăcere provocarea Comitetului revoluționar din România, ca dânsul să promoveze, în contra rușilor, cauza maghiarilor și a popoarelor asuprite.

— „Nu cred Neamțului”, zicea Iancu. — Iancu a căutat a se înțelege cu guvernul din Dobrițin și a lucrat în interesul „uniunii”. A fost aplecat a intra în armata maghiară în calitate de general, dacă i s-ar concede, ca el să-și numească ofițerii și să-i comandeze independent. Bem i-a dat un rendez-vous la Faget; dar catastrofa de la Világos (13 august) a nimicit acest plan. După ce Iancu a refuzat primirea dedecorațiunii, iar guvernul l-a alungat din Viena, și nici în anul 1852 nu s-a prezentat, în Câmpeni, înaintea împăratului, guvernul vienez se temea de o conspirațiune și l-a supravegheat. A fost de prisos, căci omul înșelat în soarta poporului său, a căzut în melancolie (csendes öriülségbe esett), a rătăcit cântând din flueră, prin acei munți, ai căror locuitori odinioară atât de mult îl adorau”.

Aici sunt o mulțime de inesactități, pe cari nu-i iertat a le trece cu tăcerea, pentru că „Pallas” nu este un simplu ziar, nici este o carte de „povești”, precum e a lui Csutak „Aradi fogságom alatt irt adatok”, ci este productul auctorităților literare. Nu este adevărat că Iancu a căutat a se înțelege cu guvernul din Dobrițin și că el ar fi lucrat în interesul „uniunii”; apoi că el ar fi fost aplecat a intra în armata maghiară cu rang de general, pe lângă anumite condițiuni. Adevărul e că tatăl meu, întreaga noastră familie și toți fruntașii români din Abrud și din munți, împreună cu poporul, am fi vrut a încheia o pace onorifică; descoperindu-se mișelia și infama trădare a maghiarilor, n-ar fi fost o astfel de putere pe lume care să-l mai poată îndupleca să mai stea de vorbă cu careva, cine ar fi fost acela orișicine.

Prin urmare este o greșală a crede că el ar fi primit cu plăcere provocarea Comitetului revoluționar din România, ca dânsul să promoveze cauza maghiarilor în contra rușilor. Eram în acel timp eu însumi în Câmpeni, conveneam zi de zi cu Iancu, vorbesc deci în perfectă cunoștință de cauză.

Spre adevărarea spuselor mele mă provoc și la mărturisirea domnului Clemente Aiudean, adjutantul lui Iancu, și la tribunalul

Lukács Béla

În
Pallas Lexikon

„o mulțime
de
inesactități”
...

Michail Andreica, un intim al lui Iancu; ambii în viață cu locuința în Câmpeni. Că dintre toți românii singur Iancu s-ar fi însuflețit pentru libertate și scopuri politice mai înalte, cred că n-are trebuință de a fi combătut. Rău destul dacă și dintr-un *Lexicon* ca *Pallas* poate intra un neadevăr atât de patent.

Dr. Jancsó
Benedek

Dr. Jancsó Benedek în opul său *Szabadságharczunk és a dákorumán törekvések* despre Iancu scrie obiectiv și moderat; iar la p. 170 zice: „Fața dânsului exprimă mai mult un cinism, privire rece, seamănă cu generalul Görgey, cu ochi pătrunzători ageri, frunte înaltă, rotundă, cutezătoare. Mai mult urât decât frumos, în total însă un personaj fermecător (*megigéző egyéniség*), care ne silesc ca să simțim fără voie (*fără de-a putea rezista — ellenállhatatlanul*) față cu el slăbiciunea noastră“. Bravo! În fine totuși s-a găsit un bărbat care are curajul de a spune adevărul. Vezi asta-i asta! Hinc illae lacrimae!¹

Români!
păstrați
cu mândrie
amintirea
lui...

Înțelegeți acuma frământările acelor pe cari-i apucă zgârciuri când aud de numele „Iancu“. Dar voi, români din patru unghiuri, păstrați cu mândrie amintirea acestui fiu martir al poporului, care și-a tras sabia din teacă rezolut de a învinge sau de a muri pentru idealul ce-l avea: apărarea tronului, independința Ardealului și fericirea națiunii române. Iar când a văzut că oamenii de la putere nu mai creastă jertfele aduse, ba că acele și speranțele dânsului se „prefac în nimica“, precum o spune el în testamentul său; când a văzut că prețul sângelui vărsat în șiroaie e dispreț, temniță și persecuțiuni..., de durere a înebunit.

Avea Iancu și momente lucide, dar despre faptele petrecute în anii 1848/9 nu vorbea, înjura însă cumplit pe nemți. Când cunoscute de-ai lui îl întrebau: „Ce mai faci Iancule?“ — El răspundea cu o adâncă întristare: „Eu nu-s Iancu, eu îs numai umbra lui Iancu. Iancu e mort“.

Iar când cânta din fluer, în mijlocul poporului, în urmă zicea: „Să știți fraților că, atunci când va muri Iancu, vor fi două veri și o iarnă“.

Pe timpul acela erau mulți români frunțași în districtul Zarand în funcțiuni; toți se interesau de soarta lui Iancu, îl îmbrăcau în vestminte cumsecade, el însă cât se depărta le arunca și se îmbrăca țărănește, totdeauna în opinci.

Societățile le încunjura. Dacă ședea la o masă la prânz și dacă mai veniau alții, se scula și fără a zice un cuvânt se depărta, își scoatea fluerul din buzunar și cânta „Marșul lui Iancu“, pe care poporul i l-a făcut în anul 1848:

„Astăzi cu bucurie românilor veniți
Pe Iancul în câmpie cu toți să-l însoțiți,
Spălați armele voastre, cu grabă s-alergăm
Din locurile noastre etc. etc.”

■ Iosif Sterca-Șuluțiu de Cărpeneș, *Biografia lui Avram Iancu*, Sibiu, 1897, p. 36–39.

■ 1. Ultima pagină a broșurii lui I. Sterca Șuluțiu — 43 — cuprinde, sub titlul „Literatură”, o listă de 27 titluri de „scrieri cari se ocupă cu Avram Iancu”. Este enumerarea materialului bibliografic consultat de Șuluțiu. Deși nu este complet, îl socotim util și orientativ și astăzi, motiv pentru care îl reproducem după cum urmează:

1. „Hazánk és a külföld”, 1866, Lukács Béla.
2. „Reform” 1872, nr. 262.
3. „Hazánk és a külföld”, Nemes Ödön, 1872.
4. „Magyarország és a Nagyvilág”, 1873.
5. „Budapesti Hirlap”, 1895, Ürmösy Lajos.
6. „Honvéd”, 1849, 26/6. Gabányi.
7. „Vasárnapi Ujság”, Réthy Lajos, 1880.
8. „Fővárosi lapok”, 1872, Vas János.
9. „Történelmi lapok”, 1876.
10. „Koloszvár”, 1889–90. G. Moldovan, apoi „Ungaria”, 1891.
11. „Pesti Napló”, 1881, nr. 238. Rákossy József.
12. Jancsó Benedek, *Szabadságharcunk és a dăko-român törekvések*, 1895.
13. Pallas, marele lexicon maghiar.
14. Kővári, *Erdély története 1848/9-ben*.
15. Szilágyi Sándor, *A forradalom bukása után* etc.
16. „Revolution und Reaktion” Baronul Helfert, p. 214.
17. *Romänen der Österr. Monarchie*, Laurian, 1850.
18. Pataky k. m. *Bem in Siebenbürgen*, 1856.
19. Wurtzbach, *Biogr. Lexicon, IX*, 1879, acesta zice că numele lui Iancu e nume de botez, adevăratul nume e Horia.
20. „Transilvania”, 1872, George Barițiu.
21. „Amicul poporului”, 1882, Iosif Popescu.
22. Moșii, T. Frâncu și G. Candrea.
23. „Familia”, Vulcan, 1872 și în „Panteonul Român”.
24. Iosif Sterca Șuluțiu în *Memoriile sale*, apoi în „Gazeta Trans.”, în „Tribuna” și în „Transilvania”.
25. Contele Gelich. Baronul Stein, căpitanul Gratze. Szilágyi și alți mai mulți inși parte în broșure, parte în ziare.
26. „Revista Orăștiei”, nr. 19, 20, 21, anul 1860.
27. „Foaia poporului”, nr. 16, a. 1897.

DIN ACEI EVREI PĂMÂNTENI CARE S-AU JERTFIT „PENTRU CAUZA REVOLUȚIEI DE LA '48“

98

M. SCHWARZENFELD, IEHUDA BARBU ISCOVESCU

Acei ce cunosc întrucâtva mișcarea revoluționară din Valachia, de la 1848, știu că numele lui Iscovescu e nedespărțit de ea. El, împreună cu Rosenthal și Lazarila, sunt acei evrei pământeni, cari s-au jertfit mai mult pentru marele idei și dorinți emise în programa revoluției de la 48.

Iscovescu, fiul lui Haim Iscovici, numit Zugravul, s-a născut în București, în 1816. Numele său de botez a fost Iehuda, pe care mai târziu l-a schimbat în acel de Barbu.

Încă de copil, el învață de la tatăl său și de la meșteri mari nemți în București, meșteșugul zugrăvitului.

În urmă plecă la Viena, învață acolo desenul și se specializă pentru decoruri teatrale; se aplică apoi la pictură, la care avea o predispoziție naturală. El studie această artă, cum afirmă d-nul P. Ionescu*, la Viena și la Paris, fiind elev al d-lor Droling și Picot; și făcând parte din școala franceză.

Iscovescu deveni un pictor și un pictor cu talent. Și după afirmarea cunoscutului profesor de pictură, d-nul Stăncescu; exprimată într-o conferință la Atheneu**, „Iscovescu împreună cu Rosenthal au fost dintre cei dintâi, ca să nu zic cei întâi, cari au început a cultiva și a răspândi artele plastice în România“.

* În Catalogul de tablouri și aquarele espuse în Pinacoteca din București (1878), de unde extragem și lista tablourilor lui Iscovescu aflate în Pinacotecă: 3 figuri pe pânză: 1 Depunerea în mormânt (copie după Titian), 2, Cruce cassée (copie după Greus), 3 Crist cu crucea (copie după Titian) — 16 schițe lăsate pinacotecei de repozatul artist: 1 Ciurma (fragment din acest tablou după Poussin), 2 Madona Ambrosia (Școala italiană), 3 Încoronarea Mariei de Medicis (copie după Rubens), 4 Ieșirea lui Ionatan din chit (copie) 5 Triumful Junonei (copie după Rubens), 6 Christ la ușa Vameșului (copie), 7 Binecuvântarea lui Iacob (id.), 8 Saturn (copie după Rubens), 9 O nimfă și satiri (copie după Titian), 10 O sfântă familie (id.), 11 Peisaj (studiu), 12 Logodna Madonei cu Iosef (copie), 13 O Marină (copie), 14 O familie (copie după Rubens), 15 O familie (subiect mitologic, copie) și 16 O sfântă familie (copie după Rubens). — Pe lângă acestea 1 studiu după natură și 7 studii după stilul antic executate pe hârtie și cu creion roș, au fost asemenea lăsate pinacotecei de repozatul artist.

Aceste tablouri și deseneuri nu credem să fi totul ce a produs penelul lui Iscovescu; el va mai fi lucrat și alte, cari se află desigur la amatori și unele poate și în păstrare la amici și rude. — În orice caz, tablourile lui Iscovescu, păstrate în pinacotecă, ne dau oarecum o idee de activitatea sa ca pictor.

** Vezi *Cestiunea Evreilor în România*, Buc. 1878, p. 32.

Studii
la Viena

Iscovescu s-a întors în țară cu acei ce deveniră apoi capii revoluțiunii și cu cari era dinainte în relații intime.

D-nul C.A. Rosetti l-a pomenit de câteva ori cu laude între acei ce au luat parte la revoluția de la 48.

În *Corespondința secretă și acte inedite ale capilor revoluțiunii române de la 1848* adunate și editate de C.D. Aricescu*, vedem pomenindu-se de Iscovescu în socoteala ce o dă A.G. Golescu, comitetului revoluționar: „Dați d-lui Iscovescu în Brașov ca să-și cumpere arme și să se întoarcă în București galbeni 8****.

Nu știm anume în ce mod a fost activ; dar în orice caz el a slujit ca agitator și ca propagator al societății revoluționare, și fu trecut peste graniță împreună cu mulți conluptători, îndată ce rușii intrase în Valachia***.

O parte din surguniți se duseră la Paris și o altă parte, care își continuă activitatea în mod mai serios, trecu la Constantinopole. Acolo se stabili și Iscovescu și urmă a aduce nouă și importante servicii mișcării naționale.

Iscovescu muri în exil în Constantinopole, la 1854, octombrie 24 și fu înmormântat în cimitirul ortodox (creștin) pentru a nu fi despărțit nici după moarte de frații săi români cu cari luptase împreună și cu cari mâncase împreună pâinea amară a exilului.

În adevăr, Iscovescu repauză sub același monument funebru cu Negulici și preotul creștin Atanasie Luzin „câteși trei acești martiri ai libertății“, cum îi numește Aricescu****.

Monumentul este executat de d-nii Al. Christofi și Gg. Magheru, și făcut din banii rămași de la Iscovescu.

Pe acest monument se află săpat, pe lângă data, locul nașterii și cel al morții lui Iscovescu și următoarele versuri scrise de poetul Bolintineanu:

Abia se naște-o floare în arborul de viață
 Nefericitei țeri,
 Și moartea cea fatală o scutură, o-ngheață,
 Sub ale sale crude ș-amare sărutări,
 Așa peri, departe, de patria-i iubită,
 Pictorul esilat
 Cu anii săi cei tineri, cu fruntea înflorită
 De vise grațioase, ce-n lacrimi s-au schimbat

În relații
 cu capii
 revoluției

După revo-
 luție, la Con-
 stantinopol

Trei
 sub același
 monument
 funebru...

Versurile lui
 Bolintineanu
 drept epitaf

* București 1874 și 1875, în 3 leroș.

** *Idem*, I, p. 65.

*** *Idem*, II, p. 116.

**** *Idem*, III, p. 143.

Acest epitaf a fost preferit unui altuia, scris de Eliade și care sună astfel:

Români, ce e viața? Travalu și putere...
Am viețuit, căci multe și piedici și nevoi,
Trecut-am cu sudoare, cu aspră neavere,
S-ajung la cultul artei, cu ea sunt între voi,
Cu ea sunt în muzeuri, cu ea la Dumnezeu!*

Aceste două epitafuri, scrise de personalități așa marcante, ne arată îndeajuns stima cea mare de care se bucura Iscovescu ca patriot și ca pictor.

Însă sacrificiile aduse de Rosenthal, Iscovescu și Lazarila și atâți alți evrei, cari au contribuit în mod însemnat, cu averea, cu devotamentul și chiar cu viața lor, pentru izbândirea ideilor și dorințelor salutare de la 1848, ce avură ca rezultat renașterea și independența țerei românești — nu produsese și ameliorarea soartei evreilor. Chiar capii revoluțiunei uitară curând art. 21 din proclamația lor, care decreta emanciparea israeliților și începură a lovi în coreligionarii și consinginii acelor evrei martiri!...

■ „Anuar pentru israeliți. Cu un supliment calendaristic pe anul 5645 (1884–1885)“, anul al VII-lea, sub redacțiunea lui M. Schwarzfeld. București, 1884, p. 118–120.

„PODOABA ROMÂNIEI, ÎNVĂȚATUL ÎNTRE ÎNVĂȚAȚI“

99

D. A. STURDZA, MIHAIL KOGĂLNICEANU

Încă bine nu s-a ridicase, după murii caselor Românilor, doliul pentru pierderea fruntașului democrat, Ioan Brătianu, când din Apus ne sosi trista veste că coasa morții a tăiat firul vieței podoabei României, a învățatului între învățați, Mihail Kogălniceanu, a patronului tipograf din anul 1832, a celui care, în calitate de ministru, zise că, „lucrătorii tipografi trebuie îmbrăcați numai în aur, atât de mare și de binefăcător este omenirii acest meșteșug“.

* Această parte am extras-o din Aricescu, *ibid.*, pag. 141–142.

Pentru ca junii noștrii lectori să aibă cunoștință despre această uriașă figură a neamului românesc, reproducem următorul discurs rostit la înmormântare, de către d-l D. A. Sturdza, delegatul Academiei Române:

„Această uriașă figură a neamului românesc“

Fraților, — Legea firei omenești e moartea și fericiți sunt acei, cari trăind, au știut să se pregătească pentru acea oră, tainic ascunsă, a sfârșitul pământesc, în care sufletul se înalță spre sferele necunoscute ale vecinicii, lăsând celor ce rămân în traiul cel trecător amintirea faptelor desăvârșite.

Nu a trecut un an și de trei ori s-a reînnoit în inima întregului popor românesc durerea cea sfâșietoare de a duce la mormânt trei din cei de frunte fruntași ai marei generațiuni, care a fundat statul român modern: *Alexandri*, cântărețul neamului românesc reînviat; *Brătianu*, întemeietorul Regatului; *Kogălniceanu*, luptătorul cel înfocat și neobosit în toate direcțiunile activității poporului românesc.

Trei din cei de frunte fruntași...

Demult au început a se rări rândurile bătrânilor, cari, cu un eroism neasemănat au împins patria spre renașterea ei. Din cei zece membri ai Comitetului Unirii din Iași, din primăvara anului 1857, *Kogălniceanu* era până mai deunăzi singurul care mai rămăsese în viață. Acum și el s-a dus dintre noi, lăsând în urmă-i un mare gol. Triști suntem! Dar când pipăim în jurul nostru rezultatele acelei munci gigantice, care a scos pe poporul românesc din lanțurile sclaviei, când ne dăm seama de faptele desăvârșite, — Regatul eșind din două țări maltratate și nenorocite și un popor liber din gloate asuprite și fără drepturi: inima noastră tresare și trebuie să binecuvântăm memoria acelor bărbați ageri, neobosiți și patrioți, în toată puterea cuvântului, cari sunt fondatorii acestei ere adevărat nouă.

Rezultatele unei munci gigantice

Între acești bărbați strălucea *Kogălniceanu* prin spiritul său, prin activitatea sa, prin cunoștințele sale, prin condeiful său cel viu, prin vorba sa cea fermecătoare.

Dintre tinerii, cari au intrat pe la 1835 în lupta cea mare a renașterii neamului românesc, *Kogălniceanu* a fost unul dintre cei mai bine pregătiți prin studii serioase și relațiuni cu bărbați luminați.

De pe la 1835 în luptă

Ca tânăr, de douăzeci de ani, el tipări, după îndemnul lui *Alexandru de Humboldt*, remarcabilul său memoriu asupra Țiganilor pe atunci robi în România. Puțin după aceasta, el dete la lumină o parte din istoria poporului român, arătând astfel direcțiunea principală a activității sale. Pe bază istorică s-a dezvoltat bărbatul de stat impetuos, care a avut o parte atât de largă și de frumoasă în rezultatele dobândite pentru popor și patrie.

„Toate publicații importante..., istorice” ...

Bărbatul de litere, bărbatul de stat...

Scriitor, orator, ziarist, bărbat de stat consumat

„Gerația nea de la 1848”

și

Academia Română

Când ne transportăm în timpurile în care începe munca lui Kogălniceanu, nu putem îndestul admira energia și perseverența cu care el a intrat în luptă. Toate publicații importante, toate istorice, ilustrează această perioadă: — *Dacia literară*, *Archiva istorică* și *Letopiseșele Moldovei*. Profesorul de istorie se pregătea pe sine, pe generația sa și pe generația cea tânără de atunci, pentru activitatea politică care în urmă i-a umplut viața.

Greu este a despărți în Kogălniceanu pe bărbatul de litere de bărbatul de stat, căci în amândouă direcțiunile el s-a mișcat necontenit. Între paginile sale cele mai admirabile care au ieșit din a sa pană măiastră, se va număra fără îndoială: Memoriul citit în ședința solemnă, în care Academia a serbat douăzeci și cinci de ani ai existenței sale, memoriu în care Kogălniceanu descrie cele trei mari acte politice, pe care el le-a văzut desăvârșindu-se și la care el singur a luat o parte activă și largă; desrobirea țiganilor; desființarea privilegiilor de clasă; împământenirea țăranilor. — Această ultimă scriere a lui Kogălniceanu este un monument literar neperitor, ce însuși el și l-a ridicat cu trei luni înainte de moartea sa.

Scriitor eminent pe tărâmul istoric ca și pe tărâmul politic; orator înfocat, mișcând auditorul său până în adâncurile cele mai nemăsurate ale inimei omenești; ziarist neîntrecut în vioiciunea expunerii; bărbat de stat consumat, lucrând la dărâmarea putregaiului care pretindea că reprezintă edificiul statului român, și la așternerea baselor, pe cari trebuia să se ridice noua clădire a României libere și neatârinate. Kogălniceanu va rămânea una din figurile cele mari ale generației, pe care istoria românească a numit-o și va numi-o: *generația de la 1848*.

Gloria acestei generații, ca și gloria neperitoare a lui Kogălniceanu, este că a priceput și a înțeles pe deplin și în toate amănunțele geniul neamului românesc, nevoile și trebuințele lui, că a lucrat fără preget, cu devotament și cu entuziasm a da Românilor o patrie, care să fie a lor. Munca acestei generații, limpede și depărtată de pornirile egoistice, a avut un rezultat miraculos, căci această generație nu numai și-a văzut îndeplinite toate visurile tinerețelor, ci ea le-a văzut întrecute. Independința și situația creată de Regat nu intra în calculele luptătorilor de la 1848. Aceasta este binecuvântarea cerească, care a fost în plin revărsată asupra muncii acestor bărbați mari și generoși ai neamului nostru.

Kogălniceanu a fost membru al Academiei Române. Aceasta era un ce firesc. El, care fondase două universități, era chiar de drept membru al celei mai înalte instituții culturale a neamului.

Îmbrățișând totdeauna cu căldură lucrările Academiei, mai ales acele istorice, Kogălniceanu a fost o ilustrațiune a ei. Ultima lui lucrare a fost pentru dânsa.

Kogălniceanu va rămâne tipul unei activități necurmate, a unei energii neîntrerupte. Numele lui vecinic va figura între numele marilor bărbați ai neamului nostru, între acele nume, la auzul cărora inima și mintea poporului român se vor oțeli totdeauna spre fapte mari, întăritoare de puteri și de neam.

Închidem astăzi mormântul acestui mare dascăl și conducător al neamului nostru, cu inimile pline de durere și de întristare dar cu convicțiunea că rodnică a fost activitatea acestui bărbat, că faptele la care a luat o parte atât de plină, vor fi ele purtătoare de roade în viitor; că statul român este o operă, la a căreia întărire și înălțare vor lucra cu același devotament și iubire și generațiunile viitoare căci ele au dinainte-le pe cine să imiteze.

Astfel, vie, în vecnicie vie, va rămânea și va trăi memoria lui Kogălniceanu în neamul românesc.

■ „Tipografia Română”, Revistă lunară a intereselor grafice și industriilor similare, București, an. VI, iunie 1891, p. 1.

„UN GIGANT RĂSĂRIT PESTE CARPAȚI...
PENTRU BINELE ȘI ONOAREA
NUMELUI DE ROMÂN!”

100

G. SION, AUG. TREBONIU LAURIAN

Eată-ne adunați ca să aducem ultimele onori rămășițelor unui om
Ecăre, stingându-se, părăsește lumea aceasta, pe care o putem numi
mi valea desfătărilor și a amărăciunilor!

Un om

O tristă și dureroasă datorie îmi impune sarcina să fac pane-
giricul acestui om, al cărui nume este atât de mare și a cărui exis-
tență a fost atât de distinsă între muritori. Dar fi-voi oare în stare să
adun într-un mănunchi toate reminiscențele câte sunt legate de me-
moria acestui om ilustru și să spun tot adevărul asupra vieții lui?

Un nume
mare

Laurian! Eată un nume care de patruzeci de ani este cunoscut și
popular în cetatea noastră!

Laurian! Eată o figură pe care nu numai cei ce l-am cunoscut nu vom uita-o, dar pe care multe generațiuni viitoare vor cerceta-o!

O ilustra-
țiune literară

Laurian! Eată o ilustrațiune literară, pe care ne-am deprins a o privi încongiurată de o adevărată aureolă și îmbrăcată cu o adevărată autoritate!

Laurian! Dar cine era omul acesta, la sicriul căruia astăzi se închină cu atâta venerațiune fruntea bărbaților noștri de stat, spuma societății din capitală, juni și bătrâni, profesori și școlari, popor și nobilime?

Fost-a el un Cresus, ale cărui palate sau trăsuri strălucitoare ne uimia vederile? Fost-a el de familie patrician, boer, nobil sau cu vreun atribut de putere mare în mână?

Un dascăl

Nu! nici unul din titlurile vanitoare ale omenirii nu se ținea de numele său; singurul și unicul titlu cu care se mândria era titlul de dascăl — titlu glorios, fiindcă era un dascăl mare, înaintea căruia toți se înclinau — și putem să-l numim mare, fiindcă în adevăr era un dascăl devotat, un apostol predestinat ca să cultive spiritele și să lumineze atâtea generațiuni în poporul român.

Un apostol

Un gigant
răsărit peste
Carpați

De origine modestă, fiu al unui preot dintr-un mic sat al Transilvaniei, numit Fofeldea, născut în 1810, răsărit din sâmburile amărât al viței românești de peste Carpați, Laurian a eșit ca un fenix de sub cenușa sa și s-a dezvoltat ca un gigant pentru binele și onoarea numelui de român.

Pleiada
predecesoare

Către capătul secolului trecut o pleiadă de oameni însemnați se arătase în Transilvania cu misiunea de a face să se renască națiunea română, mult timp amorțită sub barbaria timpilor; dar aceea pleiadă cunoscută sub numele lui Petru Maior, Cichindeal, Clain, Șincai și Lazăr, către începutul secolului nostru se stinsese și numai după două trei zecimi de ani, de pe la 1830, încoace începu să se formeze noua pleiadă, compusă din niște apostoli tot atât de viguroși, din niște nume nu mai puținenerate, precum: Cipariu, Bărnăuțiu, Barițiu, Aron Pumnul, Mureșanu, Maiorescu și Laurian.

Pleiada
de la 1830

Mult au lucrat acești bărbați în direcțiunea renașterii naționale, colosale au fost lucrările lor comparate cu puterile individuale ale omului și eternă va fi memoria lor între români. Dar iată că un al cincilea din acești bărbați se duce dintre cei vii; abia doi, Cipariu și Barițiu, mai supraviețuiesc. Fie gloria lor eternă!

Dar câte suveniri nu ne reamintește acest bărbat, al căruia nume 40 de ani ne-am deprins a-l venera și a căruia pierdere cu drept

cuvânt o deplângem astăzi. La câte faze ale istoriei contimpurane n-a luat el parte! La câte lanțuri utile n-a servit el ca inel de forță și de legătură!

Laurian, după ce și-a făcut studiile secundare în Transilvania și cele superioare la Viena, la 1840 a debutat cu publicațiunea unui op, care a făcut o însemnată senzațiune în lumea învățată. Acest op, scris în limba latină, sub titlul *Tentamen criticum*, într-un timp când inamicii națiunii noastre ne contestau originile, avu de scop a proba latinitatea și romanitatea noastră; de atunci și încă până astăzi, cugetătorii și filosofi ai Europei află în această operă adevărate sorginți, probe și documente spre a apăra cauza noastră, după adevărata ei dreptate.

Această lucrare, plină de erudițiune, a dat autorului titlul și reputațiunea ce pe drept o merita. Guvernul României la 1842 îl invită și-i oferi catedra de filosofie în liceul embrionar din S-tul Sava. Aici Laurian arată mai cu seamă ce știa și ce putea. Alături cu cariera profesională, el își deschise un loc însemnat în arena tuturor mișcărilor inteligenței române. El se distinse nu numai ca filosof, ci și ca istoric, ca archeolog și ca filolog. În colaborațiune cu nemuritorul Bălcescu și alți tineri studiosi, cari cugetau și meditau la un viitor mai frumos pentru România, cu răspândirea ideilor patriotice și democratice, el contribui, putem zice, la înflăcărarea generațiunilor tinere, cari au făcut mișcarea națională din 1848. Principiilor lui, propagate după aceea de atâți discipoli și adepți, datorim poate, în mare parte transformarea socială, în care pășim mereu de treizeci de ani încoace.

La 1848, în ajunul esplosiunii naționale din București, Laurian trebui să sboare peste Carpați, unde numele, experiența și inteligența lui îl făceau necesar. În ziua de 15 mai, când peste 40 mii de români se adunaseră la Blaj spre a se consulta cum să scape de sub legile care-i țineau ca iloti, văzut-am pe Laurian pe tribuna din piața numită Câmpul Libertății, vorbind poporului despre drepturile sale istorice și politice și esortându-l la sacrificiul capital, care spera să aducă emanciparea sa. Elocuența sa, demnă de timpii antici, inteligența sa superioară, cunoștințele sale necontestate îl desemnau între fruntașii conducători ai poporului. Laurian atunci, în entusiasmul său patriotic, uită de cariera și de familia sa din București și se devotă cauzei naționale din Ardeal. Forța evenimentelor făcu din profesor un om politic și un general. Vârtejul resbelului civil dintre români și unguri îl luă înainte. Ca membru principal al Comitetului diriginte al intereselor naționale, trebui să

Debut cu scop de a proba latinitatea și romanitatea noastră

În 1842: chemat profesor la București

El contribui la înflăcărarea generațiunilor tinere...

În 1848: vorbind poporului la Blaj

Între fruntașii conducători

În Comitetul diriginte...

organizeze apărarea sau mai bine zis lupta sângeroasă ce apucase a se încinge. De câte ori viața sa a fost amenințată și de câte ori se pusese preț pe capul său!

În delegație
la Viena...
Dezamăgit

După încetarea resbelului civil, iarăși forța evenimentelor îl duse la Viena, spre a solicita la Curtea imperială, ca reprezentant al poporului, drepturile ce se cuveneau națiunii după istoria și după sacrificiile ce făcuse pentru cauza monarhiei. Sufletul său fu amărât văzând că după atâtea sacrificii nu putea dobândi nimica. El atunci voi să reentre în România, dar aici porțile-i erau închise. Guvernul Convențiunii de la Balta-Liman trecuse numele său în lista proscrisilor condamnați a mânca în străinătate pâinea esilului. Deși nu luase parte, fiindcă nu era în țeară, la evenimentele de la 11 iunie, totuși numele său fusese indicat ca revoluționar periculos pentru liniștea și securitatea publică.

Proscris
din România

Mă aflu în corespondență cu Laurian: făcusem cunoștința lui pe Câmpul Libertății de la Blaj și ne dedesem mâna ca să lucrăm și amândoi când ocasiunea ar veni. Acea ocaziune se și prezentă. În anul 1851 Moldova se bucura de domnia patriotică a bunului Grigorie Ghica. Eu aveam un mic rol în administrațiunea instrucțiunii publice; mă bucuram de confidența domnitorului și a ministrului său N. Ghica Comănescu. Era necesitate de o reorganizare a școalelor. Bărbații capabili lipsiau. Atuncea propusei să se cheme pe Laurian. Domnitorul consimți și fu foarte fericit când îl cunosc.

În Moldova
bunului
Grigore
Ghica...

Laurian fu numit inspector al școalelor și în această calitate își îndeplini misiunea cu competența cunoștințelor sale solide, cu zelul și devotamentul inherent sufletului său românesc. După dânsul fură aduși din Transilvania și alți profesori distinși: Bărnuțiu, Suciu, Papiu, cari au fost destinați a face atâtea servicii țerei și a forma atâția elevi demni de onoarea națională.

Inspector
al școlilor

Sub nefasta căimăcămie din Moldova a lui Vogoride, Laurian având a suferi multe plăceri, părăsi Iași și veni în București în anul 1858. Sub căimăcămia lui Alexandru Vodă Ghica repatrierea emigraților nemaifiind împedicată, Laurian putu să se întoarcă la căminul său. Aici se devotă din nou carierei și profesiunii sale didactice. Ca membru al fostei Eforii a școalelor, ca bibliotecar, ca profesor, ca decan al facultății el și-a urmat cu devotament apostolatul: totdeauna conștiincios în datoriile sale, laborios, lucrând mereu în direcțiunea luminării naționale, publicând mereu cărți didactice și instructive, revărsând neîncetat tesaurele vastei sale cugetări,

Din nou la
București
1858
în
învățămint

el era modelul cel mai respectabil al laboriosității, tipul cel mai perfect al învățătorului.

La constituirea Societății Academice în anul 1867, fiind unul din cei întâi chemați, a purtat mai mulți ani sarcina de președinte după voturile colegilor săi. În lucrările acestei societăți a avut ocaziune a da forma și corpul îndelungatelor sale studii limbistice. Cu o stăruință și cu o laboare admirabile a făcut, cu colaborarea regretatului său coleg academic Massimu, proiectul de *Dicționarul al limbii române* — lucrare colosală, care pentru multe generațiuni viitoare va servi ca tezaur de consultațiune — lucrare admirată de mare parte din filologii străini, cari s-au ocupat și se ocupă de limba noastră.

Ca membru
fondator
al Societății
Academice

Proiectul
Laurian—
Massim:
Dicționarul
Limbii
Române

Sunt prea debile puterile mele, mai ales în momentele de față spre a putea face completa biografie a acestui bărbat ilustru. Bine-meritată era venerațiunea noastră pentru el cât trăia și mai binemeritate vor fi regretele noastre pentru memoria lui. A spune mai multe, ar fi a-l lăuda și atuncea s-ar turbura pacea sufletului său. Laurian nu se lăuda pentru lucrurile bune ce le făcea și nici îi plăcea să asculte pe alții lăudându-l.

Modestia
savantului

În faptele și purtările vieții sale publice sau private el niciodată nu s-a contrazis cu principiile filosofice și morale pe cari le profesa de pe catedră.

Ca cetățian, a fost totdeauna corect, liberal, popular, patriot, franc și onest. Ca părinte de familie, ca soț, ca tată a fost duios și iubitor ca un copil. În adevăr toți acei ce au asistat la solemnitatea cu care s-a primit traducerea lui Cicerone de Academia Română nu vor putea uita senzațiunea de bucuria amestecată cu lacrimi a bătrânului când a văzut că premiantul era fiul său Dimitrie.

Ca cetățian și
în viața
de familie

Acuma când moartea fatală a voit a-l răpi dintre noi, datoria ne chiamă a da ultima îmbrăçoșare și ultima salutare rămășițelor lui.

Lacrimile soției și fiilor săi întristați, suspinele amicilor și discipolilor săi, fie ca o libațiune adusă spre fericirea memoriei sale! Cât pentru calea sufletului său, să fim consolați să credem că la judecata cea din urmă Laurian, întrebând de ce a făcut pe pământ, n-ar avea decât să arate operele lui și să fim siguri că va fi în regiunile celor drepi, la dreapta Tatălui ceresc!

■ „România liberă”, V, nr. 1130, 15/[27] martie 1881, p. 2, col. I-II. *Înmormântarea lui Aug. Treb. Laurian, 28 febr. [c.n.] 1881. Discurs funebru rōstīt īn biserica Lucaci de d. G. Sion.* Reproducere, fără indicarea autorului, īn „Transilvania. Foaia Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român”, Sibiu, XII, nr. 9-10, 1-15 mai 1881, p. 65-67.

O VIAȚĂ DE SACRIFICIU: ALECSANDRINA MAGHERU*

101

I. C. DRĂGESCU, FEMEIA VIRTUTE

Modestie,
talent și
conduită
exemplară

Alecsandrina Haralamb s-a născut la 17 martiu 1825 în comuna Bârzei, vechia proprietate a Magherilor. Studiile și le-a început în orașul Târgu Jiu. Pasionată pentru știință, a învățat în pensionat până la etate de 23 de ani, unde s-a distins prin modestia, talentul și conduita sa exemplară. Femeie de talent, și-a îmbogățit spiritul cu multe și variate cunoștințe, învătă limbile europene culte: francesă, italiană, englesă, germană și greacă, dar iubia cu pasiune limba mamească.

În 1844 a publicat în românește opul lui Marmontel: *Belisariu*. În dedicația ce o făcu principelui domnitor G. D. Bibescu se exprima astfel:

Dedicație
și urări
domnului
Bibescu:

„Toți te-au salutat și în aclamațiile bucuriei generale se perde și era de prisos glasul unei slabe și timide copile care, în pacea unui pensionat, nu cunoaște nimic din acest flux și reflux al unei mări, peste care Măria Ta, ca un îndemânatec căpitan, ai luat cârma vasului spre a-l apăra de valurile ce-l amenință. În orele recreației mele am tradus pe Belisarie care figurează în istorie ca o tristă emblemă a virtuții rău cunoscute. Eram, în. Doamne, cu pana în mână și vărsam o lacrimă ferbinte și nevinovată asupra umilitei mele traducții, când răsunetul veseliei generale a străbătut până în locu retragerii mele și când consolarele-mi strigară: „trăiască prințul!” repetând și eu strigarea generală în aceeași vreme am închinat această modestă osteneală M. Tale.

Dreptate,
onoare,
știință, paza
legilor...

Te salut la suirea pe tron și-ți urez a te învrednici D-zeu ca să aduci legile a fi asil și resbunare virtuții și capacității rău cunoscute. Ferice că copilul obscur ce conducea orbia și căruntețele eroului acestei scrieri, dea Domnul să deschiz ochii și să mă deștept în marea faptă a M. Tale, în acea epocă dorită în care dreptatea să fie o datorie, onoarea un merit, știința o recomandatie și capacitatea însoțită de paza legilor un drept recunoscut“.

* Alecsandrina Haralamb, născută Magheru, în etate de ani 52, a încetat din viață la 20 februarie 1877 (8 ore seara).

Câtă modestie, câtă gentilețe și înțelepciune în această dedicațiune!

Cu privire la aceasta nemuritoriul I. Heliade Rădulescu, părintele literaturii române, i-a adresat o lungă și importantă scrisoare, din care estrag câteva fraze:

„Doamna mea!

Încercările D-tale cu traducția unei cărți atât de folositoare sunt o probă de înaintărire ce ai făcut în studiu și de principiile sănătoase primite în casa părintească și în pensionat ... Ah, Doamna mea! mă roșesc de o sântă mânie, când văd că trebuie să mă adresez către o copilă din pensionat ca să pot fi înțeles în desonoarea secolului nostru.

Îți laud, juna mea domnișoară, eroica și înțeleaptă cutezare prin care dai românilor o traducție atât de folositoare. Te felicit de frumosul început și-ți urez a putea să urmezi și mai departe cu asemeni lucrări folositoare nației și dumitale de multă laudă“.

„Folositoare nației“
(Eliade)

A studiat și a cetit până la moarte.

În 1848 ideile revoluțiunii române o electrisară. La Caracal, când Eliad cu Goleșcu, Tel. Pleșoianu și Popa Șapcă veniră de la Izlaz și se uniră cu Magheru, doamna Alecsandrina Haralamb, atunci Alecsandrina Magheru, primi pe capii revoluțiunii cu o vorbire plină de nobile sentimente și de cel mai sânt patriotism, le presintă primul drapel și eșarpe tricolore.

La 1848...

Cu
„primul
drapel
și
eșarpe
tricolore“

Era frumoasă și superbă această jună îmbrățișând revoluția născândă, consolând-o și surâzându-i cu dulceață și speranță! În acele momente se asemena cu nobila și marea doamnă Roland, aceea care în Paris a veghiat lângă leagănul libertății franceze în 1789. Ea a fost inima și spiritul generalului Magheru fu mâna și forța; ea a fost geniul inspirator, gen. Magheru vileazul care a executat. Ei s-au completat unul prin altul, contribuind amândoi la regenerarea patriei române.

„Ea a fost
inima
și spiritul,
generalul
Magheru
fu mâna
și forța“

După căderea revoluțiunii, ea plecă în esil împreună cu venerabilul ei părinte, unde trăi aproape 10 ani; se stabili în Viena și se dedică cu totul studiului. Aci era îngerul consolător al românilor cari pe atunci se aflau în Viena. A încurajat și a ajutat pe regretatul Marțian, pe Papiu Ilarian și alți români de peste Carpați. Tot aci s-a ocupat cu creșterea mult iubitului său frate, căpitanul *Romulus Magheru*, pentru care a fost mai mult decât o soră, a fost o mamă. Ea i-a sădit în inimă sămânța onoarei și a iubirii, calitățile omului bun și

10 ani
de exil...

onest. Acesta, prin atașamentul și iubirea sa, i-a îndulcit în câtva amărăciunea esilului. Iubirea ce a unit aceste două ființe fu așa de mare, așa de sănătă; nu o soră, nu o mamă, ci o divinitate iubia *Romulus* în *Aleksandrina Haralamb*.

zece ani
de doliu...

Iubirea și dorul țarei ereau așa de mari în inima ei, că în tot timpul esilului a purtat doliul. Din astă cauză nu s-a măritat, refuzând toate frumoasele partide ce i s-au prezentat. Amorul patriei îi umplea astfel inima că nu mai era loc într-însa și pentru altă pasiune. Din Viena întreprinse mai multe voiajuri în Europa împreună cu regretatul și fericitul său frate *Giorgiu Magheru*. A cerut de repetite ori permisiunea de a-și revedea țeara, dar i s-a refuzat. Iar la 1858 porțile țarei deschizându-se înaintea venerabilei sale părinte, *Aleksandrina Magheru* reîntră în țară, revede pământul ce a iubit până la idolatrie.

Acum cedă... și se mărită cu marele logofăt al Credinței, colonelul *Dumitru Haralamb*, care muri la 1867. Avu doi copii, o fetiță ce muri și un fiu, pe *Mihai*.

O viață
de lupte
și sacrificiu...

Viața ei fu o viață de lupte și sacrificiu, toate suferințele ome-nești au lovit-o și i-au sfâșiat inima, dar ea le-a suportat cu resem-națiune și nici un cuvânt de revoltare contra destinului ori contra lui D-zeu n-a ieșit din gura ei. Sufletul ei era mai forte decât ma-teria. Niciodată calomnia nu s-a atins de buzele ei curate. A fost una din acele matroane venerabile ca și cari nu găsim decât în timpul Republicii romane.

model de
virtute
și
patriotism

Ca mamă fu o *Cornelie* a Grachilor, ca femeie model de virtute, ca română model de patriotism. A luat parte cu inima și cu fapta la toate mișcările naționale, a iubit până la adorare țara și românismul și n-a cruțat nici un sacrificiu când se trata de România și viitorul ei. Era republicană sinceră și devotată. „*Românismul, îmi zicea ea adeseori, nu va triumfa decât prin virtute și prin știință. Ar trebui ca junimea română să nu uite aceasta. Roma a devenit mare prin virtuțile severe ale cetățenilor săi. Deși junimea de astăzi în mare parte este egoistă și materialistă, totuși cred în marele viitor al românilor. Eu nu voi trăi să văd aceea zi frumoasă, dar o presimt...*”.

De câte ori vorbea de țara și viitorul ei, vocea i se aprindea, fața i se lumina, femeia cu slăbiciunile ei dispărea, nu rămânea decât *româna* ardinte, pasionată, toată inimă și suflet, amor și sacrificiu pentru țeară.

.

■ Dr. I. C. Drăgescu, *Femeia-virtute*, Craiova, Tip. Frații Benvenisti, 1877, p. 6-11.

„UNUL DINTRE CEI MAI ÎNVĂȚAȚI, MAI ÎNȚELEPȚI ȘI ZELOȘI NAȚIONALISTII“

102

ARUNE PUMNUL, IOAN MAIORESCUL

S-a născut în Bucerdea, un sat lângă Blaj, în primele decenii ale Sutei acesteia (XIX). Studiile și le-a făcut în Blaj, Pesta și Viena; absolvindu-le pe la 1838, a trecut în Rumânia și s-a făcut directoriu la gimnasiul den Craiova, dar după aceea fu chemat ca rectoriu la seminariul den Socola în Iași, unde însă nu petrecu îndelung, ci se întoarse la Brașov și de aici se duse la București, unde fu mai mulți ani profesor de istoria universală. La 1847 se făcu, dempreună cu Tr. Lăurianul, inspectoriu școalelor den Rumânia. În 1848 fu trimis deputat den partea Rumâniei la Parlamentul den Frâncfurt; la 1849 se întoarse în Ardeal și lucră raporturile lui *Iancu și Absente despre purtarea războiului*. După aceea se făcu redactoriu rumân la *Foaia legilor imperiale den Viena*. Niște împregiurări însă îl depărtară de acolo, merse în Ardeal și de aici trecu iarăși în Țara Rumânească, unde se făcu directoriu la un gimnasiu den Bucuresci și efor școalelor.

El este unul dintre cei mai învățați, mai înțelepți și zeloși naționaliști; a scris mult în *Foaia pentru minte* ș.c.l., apărând limba română contra lui Șuler, arătând că ea este latină; a demunstrat că rumânii se trag den romani și nu den daci, după cum voia să arate inginerul Popovici; a dovedit den numele locurilor și orașelor den Ardeal că rumânii sunt mai vechi locuitori în fundul regesc decât sașii. De la 1848 încoace a scris mult pentru drepturile rumânilor den toate provinciile; a făcut multe călătorii în cauza limbistică pe la rumânii istrieni; el a propus principiul: *că ortografia rumână cu litere latine trebuie să aibă atâtea semne seau litere câte sunete simple are limba*.

■ A. Pumnul, *Lepturariu rumânesc*, t. IV₂, 1864, p. 303-304.

Studii la Blaj,
Pesta, Viena,
în 1838 trece
munții

În 1848
delegat
la Frankfurt
în 1849
în Ardeal
la Viena

A scris
mult...
apărând
limba și
drepturile
românilor...

„UN TALENT ADEVĂRAT — MODEST
PESTE MĂSURĂ...“

103

IOSIF VULCAN, VASILIU MANIU

A rareori se întâmplă aceea ca cineva ducând o viață foarte retrasă, și — așa zicând — departe de sgomotul vieții publice,

retras în cercul strâns familiar — totuși să atragă atențiunea publicului cel mare, care, aflând de aceste rarități în laborioasa lor singurătate, cu o îndoită afecțiune și frăgezime, li-aduce tributul său de recunoștință și admirațiune.

Dar aceasta este caracteristica talentelor adevărate, că mai todeauna se retrag în singurătate, pentru a desvolta o activitate energetică, și puțin le pasă de evenimentele mari și mici ale zilei, apoi cu atâta mai puțină voie și plăcere pot avea ca să participe la mișcările tumultuoase ale vieții publice.

O astfel de raritate într-adevăr de talent și de caracter este și bărbatul, a căruia biografie ne nisuiam astă dată să o facem cunoscută onorabilului public cetitoriu, întrucât ni-a fost cu puțință a aduna unele date mai principale de la contimpuranii amici și cunoscuți ai dânsului, căci de comun este cunoscută modestia peste măsură a celor mai iluștri bărbați ai noștri, cari sunt prea avari în comunicarea datelor mai esacte din laborioasa lor viață, și de aceea nimica nu e mai greu, decât scrierea unei biografii esacte a veriuniua din acești distinși și prea modești bărbați naționali.

Un lugojan,

Vasiliu Maniu, carele acum de un timp îndelungat viețuiește în capitala României, fu născut la anul 1824, dec. 18 în Lugoș, unde tată-său Alesandru Maniu se bucura de o reputațiune distinsă ca unul dintre cei mai de frunte comercianți români.

discipol al lui
Ilie Miescu...

Tânărul Vasiliu a primit instrucțiunea elementară de la renumitul docinte român Miescu, care și până în ziua de astăzi trăiește în memoria învățăceilor săi. După aceasta studiind la școala normală germană în Caransebeș, studiile gimnasiale le-a făcut în institutele din Lugoș, Arad și Timișoara.

În „Socitatea
literară”
de la Pesta

După finirea studiilor gimnasiale, pentru studiarea filosofiei și a drepturilor s-a dus la Pesta, unde împreună cu — mai târziu esceleții bărbați naționali — Patriciu, Bojinca și alți colegi ai săi, a format o societate literară a tinerimei române, care naturalminte a contribuit foarte mult la deșteptarea și conservarea spiritului național în pepturile tinerimei espuse străinismului apăsător, și la care societate Vas. Maniu a desvoltat o activitate escelentă.

La București
din 1847....

Absolvind apoi drepturile, la an. 1847 a trecut în România, respectiv în Muntenia de atunci, la București, unde chiar se arătau presemnele redeșteptării naționale, la care a contribuit cu toată ardoarea tinerețelor lui, și în scurt timp a scris prima dramă română originală în 3 acte sub titlul „Amelia”, care a fost jucată pe timpul acela cu mult succes.

A luat parte activă la mișcările politice naționale din an. 1848, care au deșteptat toate spiritele române, care mai ales în capitala României se concentraseră pentru o energică acțiune pentru emanciparea poporului român de sub tutela boerismului și de intrigile străinilor; această acțiune a trebuit ca să se suspende în curând, căci mai târziu, intrând muscalii în țeară, militarismul nordului suprimă toată acțiunea națională și inaugurând o eră de cel mai infernal absolutism, Vas. Maniu împreună cu Maiorescu, Aron, Papiu și ceilalți bărbați devotați cauzei naționale, au fost proscrși de pe teritoriul Moldo-României.

activ în
revoluția
munteană...

proscris,

În urmarea acestei proscripțiuni trecând el în Transilvania, acolo fu chemat de a-și da concursul său lucrând cu devotament pe lângă „Comitetul de apărare“ din Sibiu, care — precum de comun se știe — era în fruntea cetelor conduse de tribunii români sub comanda marelui patriot Iancu. În curând însă fu trimis de acest comitet spre a ocupa postul de notariu districtual la municipiul Făgăraș, care post onorific l-a ținut cu demnitate până la restaurațiune, când se retrase din Transilvania spre a trece la locul nașterii sale în Caraș, unde în răstimp de mai mulți ani a ocupat diferite funcțiuni administrative.

La Sibiu, în
„Comitetul
de apărare“...

La Lugoj...

La an. 1852 s-a căsătorit cu amabila sa soție, care într-adevăr e îngerul păzitor al său și al familiei sale, în care se afla în deplină fericire.

Între acestea, pe lângă mult obositoarele agende ale oficiului, dânsul adeseori scria diferite articole prin ziarele noastre naționale, dar mai mult atrase atențiunea publicului român prin renumita sa dispută cu protopopul Meletiu Drăghiciu, în privința limbei și origini românilor.

Activitate
istoriografică

Această dispută energică, care la tot casul poate fi privită ca un mare eveniment literar, l-a îndemnat ca să scrie un op mai voluminos în privința chestiunii sulevate, și așa s-a realizat în curând prețiosul său op: „Istoria critică despre originea românilor“ în 3 to-muri.

La an. 1858 a trecut iarăși în România, unde se și așeză cu familia sa, și în curând deveni unul dintre cei mai distinși advocați ai Capitalei, deoarece atât în privința talentului, cât și a conștiințiozității cu care a deprins a trata cauzele clienților săi, puțini pot rivaliza cu dânsul; cu toate acestea prea arareori se prezinta înaintea tribunalelor, deoarece numai cauze mai mari și de vreo importanță mai rară primesce pentru a le pleda, și acea cauză ce o primesce el, desigur e câștigată, căci pentru cauza nejustă nicicând nu-și aridica vocea sa.

Avocat în
București

publicist

Pe lângă agendele sale advocaționale foarte mult se ocupa cu ziuaristica noastră politico-națională, și așa neîntrerupt a publicat și mereu tot publică articoli interesanți prin ziarele: „Românul“, „Trompeta“, „Buciumul“ și „Columna lui Traian“, tractând mai cu deosebire despre situațiunea politică a românilor din Transilvania și Banat. Dar mai mult a atras atențiunea publicului român și a ziaristicii europene chiar prin faimoasa sa broșură despre Gintea latină, pentru care a primit combateri aspre din partea neamicilor, și salutările cele mai călduroase din partea amicilor sinceri ai panlatinismului amenințat de barbaria pangermanismului.

Atâta am putut însemna astăzi din activitatea acestui bărbat, care de prezent se află în deplină putere a vieții sale, și așa sperăm, că de aci încolo va să lucre și mai mult pentru promovarea intereselor noastre naționale, de aceea o biografie esactă numai posteritatea-i va putea face după adevăratul său merit.

■ „Familia“, Pesta, VIII, nr. 1, 2/14 ianuarie 1872, p. 1–3.

„PENTRU LUMINAREA ȘI CULTIVAREA
JUNIMII ROMÂNE, ATÂT ÎN PRINCIPATE,
CÂT ȘI ÎN ARDEAL...”

104

ARUNE PUMNUL, GAVRIIL MUNTEANUL

Un
transilvan
din Alba

S-a născut în februarie 1812, în satul Vingard, în ținutul Albei de Jos în Ardeal. Începuturile den limba rumână le-a învățat de la tată-său, carele era cantor bisericesc. Gavriil, în etate de șese ani, cetia *Apostolul* în bisearică, ear pe când era de zece ani cetia *Căzania* și o esplica la oameni; încă de pe atunci se arătau rarele tălinte ale tânărului. Cursul studiilor normale (începătoare) și gimnășiale și l-a făcut în Alba Iulia (1823–1830), ear al științelor înalte filosofice și juridice în Academia den Cluș (1831–1834).

Fiindcă junii rumâni den Ardeal, trecuți pren toate studiele pe acel timp nu puteau îmbrățișa altă deregătorie decât numai preuția fără vreo leafă și fără pământ (sesiune, porțiune, canonică, eclezie), ori advocătura fără clienți, de aceea Gavriil Munteanul, după mântuiciunea studiilor în 1834, în etate de 22 a de ani, trecu în Rumânia, unde deocamdată se denumi prefect studiilor în internatul

În 1834 trecu
în România

colegiului de la *Sântul Sava* den București, care deregătorie o purtă spre folosul țării și mulțămirea mai marilor săi până la 1836, când căpătă câmp mai larg spre desvoltăciunea științelor în Rumânia.

Pren legea fundamentală a țării, adecă pren *Regulămintul Organic*, pus în lucrare de la 1834, se hotărî ca atât la Mitropolie în București, cât și pe la fiecare den episcopii țării de la Râmnic, Buzău, Argeș să se deschidă câte un seminarium pentru pregăticiunea preuților. Drept aceea, Gavriil Munteanul fu chiebat de cătră zelosul și vestitul patriot, episcopul de la Buzău, *Cesariu*, în călitate de inspectoriu și profesoriu să deschidă seminariul de acolo, care îl și deschise în 15. august 1836 cu o cuvântare inaugurală. În decurs de 8 ani de zile (1836–1844), conduse acest seminarium ca inspectoriu și propuse științele prescrise pentru clerici spre luminarea clerului și îndestularea mai marilor săi.

Pe la începutul anului 1844 făcu metropolitul den București planul de a reforma den temelie sistema învățăturelor teologice și a o așeza după așezămintele teologice de pe la universitățile den Europa apuseană. De aceea metropolitul chieamă pre protopopul rumân den Brașov *I. Popasul* să fie inspectoriu și profesoriu la seminariul metropolitan; asemenea chieamă pre *I. Maiorescul* și *G. Munteanul* pentru câte una den catedrele științelor teologice. În urmarea astei invităciuni, G. Munteanul își dete dimisiunea la Buzău la 1 septembrie 1844 și se duse la București cu scop ca să ocupe cate-dra profesorală ce i se va asemna. Însă împregiurări neprevăzute nevoiră pre metropolitul să-și schimbe planul reformativ de studiele teologice și mântuitiv pentru toată biserică și năciunea. Și așa în loc să reformeze și să îndeplinească studiele teologice, chieamă pre Dionis Romanul, profesoriul ținutal, ca să fie conducătoriul seminariului metropolitan după sistema de pân-atunci, eară Gavriil Munteanul se trimese de cătră metropolitul la văduvita episcopie a Argeșului ca să orgăneze și acolo seminariul, unde ca inspectoriu conduse acel seminarium și propuse științele prescrise până la căpătul anului 1848, când în urmarea evenemintelor tulburoase, pornindu-se în Rumânia pre tot locul prigonire asupra rumânilor ardeleni, el încă fu nevoit să se reîntoarcă în Ardeal.

Lucrătitivitatea lui literară în răstimpul petrecerii în Rumânia s-a arătat în următoarele:

1. A conlucrat cu Dionis Romanul la foaia periodică numită „Vestitoriul bisericesc“;
2. Singur a publicat ca adaus la acea foae bisericească tratatul *Medităciuni religioase*.

Profesor la
Seminariul
Episcopiei
Buzăului

Chemat
la București
la Mitropolie
...

dar

trimis la
Episcopia
Argeșului

Se întoarce
în Ardeal...
Lucrări:

3. La anul 1842 a tradus den limba germană opul lui Göte, *Suferințele junelui Verter*;

4. La 1845 a tradus den latină opul *Urmarea lui Crist*.

1848/49
în Ardeal

În Ardeal se alege mǎdulariu la Comitetul rumân den Sibiiu și totodată ca mǎdulariu la comitetul amestecat înființat pentru apărăriunea țării. Aici lucră până la ocupăriunea Sibiiului de către Bem, conducătoriul ungurilor răsculați. Atunci se retrase în Rumânia, lăsând în Sibiiu spre pradă ungurilor tot ce-și păstrase în decurs de 14 ani.

activitate
publicistică
pro-impe-
rială

La 1849 se reîntoarce la Sibiiu și se puse în corăspundință cu unica gazetă rumână mai liberă pre acel timp, și pren articuli ce-i scrise despre decursul rășboiului civil den Ardeal (1848–1849), demască înăntea lumii planurile străinilor carii voiau să convingă lumea că crunta bătălie ce au susținut rumânii pentru apărăriunea tronului împărătesc și a năcionalității sale ar fi fost numai un fel de brigandagiu (un fel de bătălie purtată pentru prădăriune și jupitură) și sub pretestul acesta a prinde și a pierde pre toți bărbații rumâni, câți au jucat vreo rolă mai însemnată în acel rășboi trist. Șciut este că unii den acei bărbați se prinseseră acum, și cu alții se făcea încercarea a-i prinde cu orice preț.

„Spre
nutrirea
simțului
național”

La anul 1851, când domnia numai prepusul și denunciările, ca să nu se numere între dușmanii guvernului, ceru o deregătorie administrativă, carea însă i se denegă. Atunci se înțelese cu câțiva bărbați rumâni tari în credință să conlucre la înființăriunea unui altariu cât de mic spre nutririunea simțului năciunal pentru timpuri mai bune, adecă la înființăriunea unui gimnasiu rumân în Brașov. Deci el propuse toate opt obiectele de învățătură prescrise pentru gimnasiul de jos de la 1851–1854, trecând pre învățăriunii săi pren toate patru clasele. În 29 aprilie 1853, fu însărcinat cu direciunea celui gimnasiu năciunal.

Lucrări:

Lucrăritivitatea lui literară în acest al doilea răștimp să arată pre lângă altele în următoariile:

1. *Manual de geografie* după Bellinger, 1854;

2. *Geografia biblică*, 1854;

3. *Dicționariu german-rumân*, în soțietate cu Georgiu Barițiu, 1854;

4. *Cuvânt rostit cu ocăriunea publicăriunii decretului ministerial despre recunosăriuneaa gimnasiului rumân den Brașov de gimnasiu public*, 1856;

5. *Carte de leptură pentru gimnasii*, 1857; la 1861 eșită a doua oară;

6. *Gramatica rumână* în 2 tomi, 1860, 1861;

7. *Trăducere den Svetoniu: Viețile celor 12 cesari*, premiată de contele Scarlat Roseti cu 250 fl., 1862;

8. *Câteva programe (anale) gimnasiale*;

9. *Vieța lui Agricola* den Tacit, 1858.

Deci el se ocupă de la 1834 și până acum pe la capătul anului 1864, când se scriu acestea, mai ne-ntrerupt cu deregătoria de învățătoriu, nu cu ceva câștig ori avere depusă pentru zile triste de lipsă și pentru bătrânețe, ci cu singura mângâiere că a făcut tot ce i-a stătut în putință spre luminarea și cultivarea junimii rumâne, numărând încă în vieță mulți învățăcei atât în Principate, cât și în Ardeal, carii să bucură de un renume bun între rumâni.

■ A. Pumnul, *Lepturariu rumînesc*, t. IV₂, p. 40–42.

„PENTRU REDEȘTEPTAREA ȘI EDUCAREA NAȚIUNII...”

105

ARUNE PUMNUL, ANDREI MURĂȘANUL

S-a născut în orașul Bistrița, în Ardeal, la 16 noiembrie 1816. Familia Murășanilor se trage den Măramurăș sau Mărmația, leagă-nul Drăgoșizilor, den familia nobilă, ai căria patru frați, adecă: străbunii lor, veniră și să așezară în părțile meazănoptiale ale Ardealului: în *Rebrișoara*, *Nimigea*, *Feleaca* și *Ienciu* de pe Câmpie, de la cari să trag Murășanii de azi, cari s-au rămurit preste toate ținuturile acelea. Geniul lui Andrei Murășanul să arată de timpuriu în fruntea lui cea înaltă și în stămpărământul lui cel săngios, coleric. Începutul învățătorei în limba rumână și-l făcu la un oștean rumân mărginean den Valea Rocnei, anume *Daniil Dobașul*. Școalele normale și studiile gimnasiale le învăță în școalele bistrițane, în locul nașcerii, aflându-se în toate clasele tot în fruntea cușcolarilor săi; asemenea absolvi cu preferință în Blaș științele filosofice și teologice. După mântuiciunea studiilor în 1838 fu chiămat de cătră neguțătorii rumâni den Brașov ca profesoriu la școala rumână a capelei den cetate, ear în anul următoriu (1839), recunoscându-i-se hărnicia de învățătoriu, fu chiebat ca profesoriu la gimnasiul r. catolic de acolo, unde împreună cu văr-u-său Iacob Murășanul, șerbii nu numai statului și omenetății, ci totodată și năciunii sale, ai căriia fii den părțile Brașovului și ale Făgărașului numai acolo aveau refugiu de desvoltare și creștere în cultură mai naltă. Ca profesoriu lucră cu tot sufletul la acest gimnasiu spre luminarea și educăciunea tine-

Origine maramureșană

școala
la Bistrița
și
Blaj

Profesor
la Brașov

spre

„luminarea și
educarea
națiunii sale”

ca și
dregător
gubernamen-
tal

Poetul filosof
al românilor
ardeleni...
tot pentru
luminarea
națiunii
române

rimii și ajutoriciunea junimii rumâne în decurs de unsprezece ani până la 1850, când pren strălucitul concurs ce l-a făcut, se denumi traducătoriu rumân gubernal și rădătoriu foii legilor provinciale ardeleni cu rang de cuncepist. În astă derăgătorie gubernământală nu încetă niciodată a ajuta pre asupriții săi confrăți, câștigându-li dreptatea cuvenită de la locurile cuviincioase, ori arătându-li drumul pe carele și-ar putea câștiga dreptatea, căci trebuie știut că rumânul, ca rumân, arareori își putea câștiga dreptatea pre timpul acela (1850–1860). De aceea, *Andrei Murășanul* va rămâne și den astă privință neuitat de către cunăciunalii săi, cărora li câștigă dreptatea adeseori cu periculiul său propriu.

Andrei Murășanul, poetul filosof al rumânilor ardeleni, a fost unul dintre cei mai însemnați bărbați ai națiunii rumâne, carii în jumătatea întâia a veacului XIX s-a jertfit cu totul pentru luminăciunea națiunii sale și deșteptăciunea ei den somnul adânc al neștiinței despre ființa sa, în carea se acufundase pren limba sloveană den bisearică-și. El a rostit în poesiile sale numai dorința națiunii rumâne, numai durerile ei, numai suferințele cele nedrepte și cuviința de a se libera de acelea. Dreptul firesc, răspicat de dânsul în poesiile sale, a făcut să amuțească toți dușmanii națiunii rumâne pe de o parte, ear pe de altă parte să se deștepte în rumâni conștiința despre demnitatea sa națională și dătoriea de a și-o apăra chiar și cu viața. De aceea numele lui *Andrei Murășanul* va fi pururea nedeșlipit de renașcerea rumânilor și sărbat la toate sărbările libertății naționale.

De la el avem operele prețioase: 1. *Icoana creșterii rele*; 2. *Poesii naționale*.

■ A. Pumnul, *Lepturariu rumânesc*, t. IV₂, partea 2, p. 73–74

„ACEST FRATE, ARUNE PUMNUL,
O LUMINĂ A FOST PENTRU NOI“

106

ALESANDRU HURMUZACHI, CUVÂNTARE ROSTITĂ
LA MORMÂNTUL LUI ARUNE PUMNUL

Fraților, fraților întristați! — Și steaua zilei, care prin lumina sa a înseninat sufletele oamenilor și prin căldura razelor sale au dat roadă pământului, și acea stea, după ce și-au împlinit

cursul, se pleacă și trece din orizon. Dară viața, care prin lucrarea ei luminoasă și binefăcătoare s-au descepat, crește și se desvâlește. Ce însă poate fi mai luminos, mai binefăcătoriu în lucrarea sa și mai puternic decât sufletul, geniul omului? Și nu au fost acel suflet, al cărui vestmânt pământesc l-am așezat noi aici, o stea luminoasă? O lumină au fost el pentru noi, lucitoare și binefăcătoare, prin virtutea ce au avut, prin știința ce ne-au dat! Și care lucește blând și lin ca aceea a virtuții, seau e dătătoare de viață și mai strălucitoare decât aceea a științei? Aprinsă odată, mai poate-se ea stânge? Cine o poate întuneca și raza ei cum o ar putea cuprinde mormântul? Ea îl străbate ca orice întuneric și țărâna care am aruncat pe el nu o poate acoperi și nu o va stânge!

Eată de ce, fraților, sfâșiat cum sunt împreună cu voi de durerea care ne-au pătruns, nici că voi mai cerca a o rosti aici, că nici i-aș putea da toată expresiunea. Dară chiar pentru că astă durere e prea adâncă, nețermurită, sufletul meu cearcă, caută o mângâere, ca să ne rădăce capitele plecate de lovirea ei, să ne re-nvie inemile amorțite de ea. Și o aflu astă mângâere, că acesta e darul, privilegiul bărbatilor însemnați, buni și iubitori, acelor cari și-au închinat și și-au jertfit viața pentru binele fraților săi cum că nu numai cât s-au bucurat de ea, ce și murind încă ne sunt și rămân binefăcători. S-au trecut, au eșit dintre noi acest bărbat bun și duios, acest frate și amic purure binevoitoriu și devotat, acest învățătoriu fără pildă, acest român învăpăiat, — dar acum amintirea, că au fost el între noi, că l-am avut pe el astfel cum era, cu inima sa generoasă, cu sufletul său blând, cum nu am mai cunoscut altul și totodată cu voința sa tare și nesmintită, cu știința sa mare și profundă, cu credința sa neclintită și învăpăiată în misiunea, în viitorul neamului nostru — astă amintire zic, singură ne poate da mângâere, ne poate da mândrie. Că în adevăr vă zic, fraților, până când se vor ivi băbrați de acestia între noi, până când tinerimea noastră va avea învățători semene lui, până când poporul român va produce fii de acetia, până când vom avea caractere de aceste adevărat antice, cum o spun cu toată încredințarea și-n toată puterea cuvântului, până atunci putem fi mândri de noi și linisiți despre viitorul neamului nostru.

Am avut fericirea de a-l cunoaște de aproape, din ziua când au pășit în țeara aceasta, a trăi în intimitate, a vieții și a lucra împreună, și dar aproape acum de 20 ani și pân-la ultima zi a vieții sale binecuvântate a sta în referință neconținută cu el; eată de ce, fraților, m-am simțit datoriu, eu, cel mai umilit dintre voi, a lua aici cuvântul, cât de greu și peste măsură dureros îmi vine aceasta, ca să

Acest frate...
„acest român
învăpăiat”

„caractere de
aceste adevărat antice”

20 de ani
împreună

Pumnul:
o binefacere
a soartei...

dau mărturie în fața voastră, să o spun cu glas tare în sinceritatea, în curățenia cugetului meu, că om mai virtuos eu nu am cunoscut. O prețuiesc de o binefacere a soartei, de o mare fericire a vieții mele de a fi avut timp îndelungat icoana vie a acestui om de-naltă moralitate, acest caracter ideal înaintea ochilor mei. În acest lung răstimp, deprindeam în fiecare zi tot mai mult a-l respecta și a-l iubi, a mă închina înaintea acestei inteligenți drepte și putinte, acestei inimi binevoitoare și curate de orice neadevăr sau falsitate, de orice sâmt nedemn și adeseori mă întrebam ce ar fi mai mult de admirat în el, aceste însușiri sau zelul cel învăpăiat, sânguina neadormită, care l-au făcut a-și jertfi și a-și scurta viața în neprecurmată lucrare închinată științei și ideii națiunale?

În timpul nostru, când sau egoismul, ambițiunea, o plecare prea mare spre câștigul bunurilor materiale, al foloaselor și onoarelor de tot felul și de tot prețul, sau nepăsarea și indiferința otrăvesc și inimi mai bune, tâmpesc și minți mai agere, e bine, e un merit rar și o virtute mare, dacă se află de acei carii își păstrează sufletul neatins de acea otravă, nu să pleacă ispitelor lumesci și îndreptându-și ochii și spiritul la scopuri-nalte și curate, își închină viața și activitatea cultului științei și al ideilor.

Eată ce amintire și mângăiere, dar eată și ce pildă și învățătură ne rămâne de la el.

dincolo...
în altă țară
română

Dar și pe alta încă ne-au lăsat. Cum scim și am zis-o: Pumnul nu era născut aici, ci dincolo peste munți, în altă țară română, unde tot cu aceeași jertfire, pe care și aici o am cunoscut și am admirat, își puse viața în pericol pentru eliberarea și mântuirea fraților săi de acolo, și dară și a noastră. O spun cu mare fericire: va fi purure o laudă pentru țara noastră, că cu brațele deschise l-au primit, oferindu-i ospitalitate frățească și dând dovadă de simțul național care o pătrunde; ca un frate la frați au venit și ca frați l-am îmbrățșat. Fapt măreț și binecuvântat, spre care pe el și pe noi provedința ne-au inspirat, că prin el s-au probat încă o dată, s-au întărit și s-au consânțit solidaritatea care este și trebuie să fie, acum și până la capătul zilelor, între toți frații români din toate părțile și din toate țările.

Solidaritatea

și

unitatea spiri-
tului națiunii

Astă solidaritate între noi toți; astă identitate a cugetărilor, a simțului, a plecărilor și aspirațiilor noastre, e, pe lângă originea, pe lângă limba noastră comună, pe lângă istoria gloriei și a suferințelor noastre comune, un bine mare, cel mai sânt și mai scump din bunurile noastre, din averea noastră națională și morală că prin el se arată, se probează și se susține u n i t a t e a spiritului națiunei.

Eată de ce să păstrăm cu scumpătate, cu sântenie și credință acest bun, să simțim și să ne inspirăm orișicând de astă solidaritate și unitate. Să cercăm purure și-ntru toate a o dovedi după fapta și pilda vie a acestuia, carele prin toată petrecerea și activitatea sa între noi, prin viața și acum și prin moartea sa au înnoit, au întărit și au consânțit astă legătură a fraților. Eată de ce și acest mormânt ne va fi purure sacrat! Dar ce zic? Acest mormânt... acest mormânt strâmt, îngust, întunecos nu poate fi, nu este mormântul lui Pumnul — că mormântul lui adevărat e luminos și mare ca inima năciunei! Acolo de astăzi el se va așeza și va trăi împreună cu ceilalți fii credincioși și străluciți ai ei, ca acei înainte luptători și Pumnul va rămâne nestins din memoria românilor, că și el, precum prin toată viața și virtuțile sale, așa anume prin scrierile și învățăturile sale au fost un s p o r i t o r i u al vieții morale a năciunei, al științei, al culturai și, prin urmare, al mântuirii sale.

Astă
solidaritate
și unitate...

„nestins din
memoria
românilor“

De nu ar fi astfel, cum s-ar fi putut ca astăzi să ne vedem cu toții adunați și ingenunchiați la mormântul acestui om, carele înainte de 18 ani a venit la noi în chipul adevăraților apostoli, pe jos, fără mijloace și necunoscut? Și acum am venit cu toții ca să dăm și astă mărturie publică de simpatia, de respectul și de recunoștința noastră pentru el. Ce pildă mare pentru fiecare din noi și totodată ce dulce mângăiere! Eată de ce aducem adâncă mulțămire vouă, fraților tuturor, și anume clerului nostru cuvios și patriotic, care au binevoit a se însoți la acest semn de simpatie, la acest omagiu public către acela care ne-a fost un învățătoriu fără pildă, un adevărat binefăcătoriu, un mare Român!

un apostol,

un mare
român!

Fie-i țărâna ușoară și pentru noi sântă amintirea lui!

■ „Foaea Soțietății pentru literatura și cultura română în Bucovina“, Cernăuți, II, nr. 2, 1 februarie 1866, p. 55-58.

„ÎNTÂMPLĂRILE MELE CONTEMPORANE“

107

IOAN CAVALER DE PUȘCARIU, (AUTOBIOGRAFIE...)

Kossuth contra Habsburg. — În 5 iulie 1848, redeschizându-se Dieta Ungariei la Pesta aceasta, sub conducerea lui Kossuth, votă 42 milioane floreni, — 200 000 honvezi, — fuziunea

Iulie '48
în Ungaria

Croației și Ardealului, — maghiarizarea naționalităților etc. Reacțiunea acestora în contra ungarilor — mai cu seamă din cauza limbii — se ridică din toate părțile. Jelacici banul croat cu regimentele de graniță luă pozițiune — mai întâi de apărare, apoi de agresiune — în contra ungarilor. Croaților le urmaș și grănițerii sârbi; apoi regimentele de graniță române încă nu voiau a depune armele, cu atâtă mai puțin a pune jurământ pe constituțiunea Ungariei.

28 sept. '48:
Izbucnirea
revoluției
ungare,
pe față

După ce între astfel de împrejurări ungurii mai omorâș și pe comisarul regesc Lamberg tocmai când trecea peste podul de lanț dintre Buda și Pesta, — trimis de la Curte, ca să cerce o complanare. Asta fu signalul pentru eruperea revoluțiunii pe față (28 sept.). Palatinul Ștefan abdice. Împăratul denuște pe bar. Vay de ministru președinte; Kossuth se pune în capul Comitetului central pentru apărarea patriei. Jelacici înaintează cu armata croată către Schwechat, și întâlnindu-se cu Windischgrätz sugrumă revoluțiunea vienezilor din oct. Windischgrätz ia Viena — Jelacici se întoarce către Ungaria. Urmează în Viena ministerul Schwarzenberg, sub care mijlocește abdicarea lui Ferdinand și suirea pe tron a împăratului Francisc Iosif (2 decembrie).

La Viena:
oct.-dec. '48

În Ardeal:
g^{ral}ul Puchner
trece la
represalii
antimaghiare

De aci încolo comandantul general al Ardealului Puchner, care până atunci avu o purtare dubioasă, luă conducerea țării în samă, și pășind pe față în contra ungarilor, lăsă în voie pe români și pe sași de a se pune în stare de apărare în contra ungarilor. Cu această ocaziune regimentele de graniță române se împărțiră pe la diferitele prefecturi de gloate, câte două-trei companii domestice (de rezervă).

I. Pușcariu:

în garda
națională
din Brașov;

Eu pe atunci întorcându-mă din România, la Brașov fui de la 1 oct. 1848 angajat ca profesor la școala română de la capelă, și ca atare am fost constrâns a mă înrola la garda națională din Brașov, apoi din partea prefecturei din Brașov am fost denumit de tribun-major spre a conduce gloatele româneacompaniate de grăniceri către Preșmer spre a observa mișcările săcuilor până ce aceștia aprinseră Hermanul, și noi ne retraserăm la Brașov.

pretor
(solgăbirău)
în Făgăraș...

După ce în 11 noemvrie am fost ales la Făgăraș de asesor al comitatului și de inspector (szolgăbirău) al cercului Mândri, am stat acolo funcționând în pace până la ocuparea Ardealului prin Bem.

Decembrie:

La 28 decemvrie 1848 am luat parte la conferința națională din Sibiu convocată de episcopul Șaguna pentru manifestarea de loialitate către noul domnitor. La această adunare, a luat parte ca comisar al comandei generale și un general, care în mijlocul desbaterilor primește o ștafetă că Bem a intrat pe la Feketető în Ardeal și se apropia de Cluj. La această veste adunarea se dizolvă îndată, și n-a

Bem și
armata sa
în Ardeal

rămas în urma ei alta decât — încât știm noi — numai cuvântarea lui Șaguna tipărită la Olmütz 1848 și la Sibiu 1860.

Refugiarea în România. — În 18 martie 1849 apropiindu-se Bem cu armata sa spre Făgăraș, am trecut granița țării ca refugiat în România peste pasul Branului cu grănicerii din țara Oltului, ajungând pe un vifor înfricoșat în ziua de Mucenici (21 martie) la podul Dâmboviței.

Între refugiații din Ardeal se aflau aci mulți tineri, cari luaseră parte la revoluțiunea din România, parte ardeleni, parte și din România, precum erau Rucăreanu din Câmpulung, David Almășeanul, vicecăpitanul districtului Făgăraș, fost profesor la Vălenii de Munte, Codru Drăgușianu, asesor la Făgăraș și fost profesor la Ploești și alții, pe cari organele polițiene de la vama României, îndată prinzându-i, i-au escortat între turci în arestul de stat la București. Eu văzând aceasta îndată mi-am schimbat numele din pasport din Pușcariu în Pascalia, și așa neaflându-mă în catalogul poliției, mi-a dat drumul. De aci am călătorit prin mai multe orașe ale României, precum e Câmpulung, Târgoviște, Câmpina, Ploești, București etc.

În București se aflau ruși, turci, austriaci, între cari și gardiștii sași din Ardeal refugiați în uniforme lor, și de aceea se tractau întocmai ca militarii, provăzuți fiind cu cvartire și mâncare gratuită, spre care scop aristocrația română reacționară, într-acărei mâini devenise administrațiunea țării, formează și un comitet pentru ajutoarea refugiaților.

Sașii însă știură și aci a ocupa tot terenul cu delăturarea românilor ardeleni, pe cari ei îi înfățișează înaintea boerilor ca comuniști periculoși. Deci neavând noi nici un cunoscut, pornirăm mai departe până la Giurgiu cu Bărnăuțiu, Boer și alții. Bărnăuțiu se imbarcă spre mare prin Constantinopol-Triest, se duse la Padua, unde cu Papiu Ilarian și Hodosiu, câștigară diplomă de doctor în drepturi. Era să plec și eu cu ei, însă întârziindu-mă pentru exoperarea formelor de pasport pe la agenția austriacă, într-aceea corabia plecă, și eu apoi punându-mă pe vaporul Meternich plecai pe Dunăre în sus până la Orșova, cu gând, că înaintând armata din Banat spre Transilvania, să mă reîntorc pe calea aceea. Lucru însă se întâmplă contrar, pentru că armata ungurească a strâmtorît pe cea austriacă, iară spre România. Când curgea resbelul mai crunt, eu mă aflam în Băile Herculane de la Mehadia, de unde în baie fiind și făcut atent de un servitor, că se apropie avantgarda honvezilor — de abia am avut timp a mă îmbrăca și a mă arunca într-o trăsură de refugiați, ce se grăbea către Orșova. Aci erau adunate vapoarele austriace cu o

Refugiat
peste munți,
în România

Dintre
refugiații...
arestați
de organele
reacționare
din
București...

„Comitetul
pentru
ajutorarea
refugiaților“

dar...

nu pentru...
„comuniștii
ardeleni“

în căutare
de refugiu

Întoarcerea
la Făgăraș

mulțime de șleपुरi ce conțineau provianturi — gata spre a porni pe Dunăre în jos — mă aruncau într-un șlep, al cărui comandant din întâmplare era un român, locotenentul de graniță Băiaș din Hațeg, cu care ajungând la Calafat, aci am stat vreo două săptămâni; după aceea, trăgându-mă spre Craiova, după o rămânere de vreo șase săptămâni, am pornit spre Câmpulung și prin pasul Branului am trecut iară în Ardeal, ocupându-mi funcțiunea de subprefect la Făgăraș.

■ Ioan Cavalier de Pușcariu, *Notițe despre întâmplările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 21-23.

„UNA JUMĂTATE DE SECOL LUPTĂTOR PENTRU DREPTURILE ROMÂNILOR“

108

CONSTANTIN ALEXANDRU ROSETTI¹

Marele bărbat de stat, publicist român care una jumătate de secol a luptat cu condeii, cu cuvântul și cu fapta pentru drepturile românilor, Constantin Alexandru Rosetti nu mai este. Dumini-că în 7 spre 8 aprilie, la miezul nopții, și-a dat românescul suflet.

„Cu
condeii,
cu cuvântul
și cu fapta“...

Constantin Alexandru Rosetti, acest mare agitator al românilor, era descendent al unei vechi familii boerești române și s-a născut la 1816 la 2 iunie în București. Încă de tânăr a intrat în viața publică. La 1840 a fost numit prefect de poliție la Pitești, de unde a fost chemat ca procuror pe lângă Tribunalul de Ilfov.

Maria Grant
— măritată
Rosetti

La 1843 a plecat la Paris, de unde întorcându-se în țară la 1846, s-a căsătorit cu d-șoara Maria Grant, sora secretarului general al consulatului englez din București. D-șoara Grant era nu numai una din cele mai culte și bine educate, dar întrunea cele mai nobile calități și din momentul în care a devenit soția aprigului revoluționar român n-a încetat un moment de a lucra împreună cu soțul său pentru recăștigarea drepturilor și a libertății patriei române. Doamna Maria Rosetti pretutindenea în țeară și în esil a îndurat, alături de soțul ei, suferințele vieții și încă din frageda sa tinerețe stătea departe de petrecerile sgomotoase ale saloanelor boeresci, ale lui mei celei mari, care nu cunoasce omului alte drepturi, decât numai în a-i fi supus necondiționat.

Rosetti, fiul
de boier —

Tot cam în acel an, C. A. Rosetti, pentru a da exemplu fiilor de boieri, nu s-a sfiit de a se coborî de pe cea mai înaltă treaptă boerească

că și a intra în rândul oamenilor muncitori, deschizând prima librărie română și a primi a fi ales statost al corporațiunii comercianților din București.

deschide prima librărie română

Când la 1843 au văzut lumina zilei *Ceasurile de mulțumire* ale poetului C. A. Rosetti, Muntenia n-avea decât vreo câteva județe și chiar acestea erau încadrate pe charta Europei ca făcând parte, sub numirea de principatul Valahiei, din Imperiul otoman. Românii de peste Milcov asemenea nu se găseau mai bine în vasalul principat al Moldovii și clasele dirigente din ambele țări surori în mare parte erau înstrăinate și în simțăminte și în creștere și prea puțin le păsa de soarta neamului românesc.

poet

În mijlocul acestor cumplite suferinți în cari se frământa poporul român, s-a născut la 1848 în București „Pruncul român“, care prin glasul părintelui său C. A. Rosetti cerea: „unire, dreptate și libertate“ pentru națiunea română.

și

publicist
„Unire,
dreptate,
libertate“...

Invasiunea rușilor și a turcilor a năbușit încă în fașă glasul „Pruncului român“ și devisa cu care s-a născut se pare în mare parte a nu fi nici astăzi o faptă împlinită.

Esilul bătea la ușă și C. A. Rosetti trebuia să plece pentru a mânca pâinea amară a străinătății și care materialicește l-a ruinat cu desăvârșire, rămânând însă pentru el dorința și voința neclintită ca stânca de a lucra fără astâmpăr pentru țeară și națiune. Astfel, așezându-se cu familia sa la Paris, printr-o muncă încordată, fără preget, ingrată și nerăsplătită, a deșteptat în cele mai influente și competente cercuri ale scriitorilor și publiciștilor francesi simțăminte de frățescă iubire pentru poporul român.

Pâinea amară a străinătății

La anul 1857 s-a întors în țeară și ca membru al Divanului ad-hoc a eselat în stăruințele sale românești pentru mărirea patriei române și tot atunci pentru a da espresione aspirațiunilor de dreptate și libertate ale românilor, a fundat ziarul „Românul“, care prin colaborarea mai multor bărbați distinși în scurt timp s-a înălțat la primul rang între ziarele române și a devenit organul aspirațiunilor țării întregi. În tot cursul timpului, ziarul „Românul“, fie la putere, fie în opozițiune, n-a deviat nici cât e negru sub unghie de la programa din 1848.

Întoarcerea în spiritul de la '48

Ziarul „Românul“

Rosetti, prin talentul său, prin tactul, energia, credința în vitalitatea poporului român și prin agera lui pătrundere și prevedere în toate cestiunile politice, a devenit capul partidei naționale liberaie din România.

Șeful partidei naționale liberale

Ca ziarist în timp de o jumătate de secul, împreunând talentul literatului cu al publicistului, a eseritat cea mai mare putere atrăgătoare asupra publicului. Activitatea ziaristică care consumă atât

de repede talentul și tocește așa de iute gândirea, n-a fost pentru acest bărbat extraordinar decât un izvor de întărire și de puteri nesecate pentru luptele viitoare.

La 1866, când cu detronarea domnului Cuza, inima și sufletul conspiratorilor compuși din capii tuturor partidelor, între cari erau prințul Dumitru Ghica, Lascăr Catargiu, Manolache Costache Epu-reanu etc., a fost C. A. Rosetti.

1877:
pentru
participare
sub
drapel
național

În ajunul războiului din valea Dunării de la 1877, când cei mai mulți oameni politici nu știau pe care cale să apuce, în consiliul cel mare ținut la Palatul domnesc, unii propuneau să se retragă armata în munți, alții să se ceară intrarea în țară a austriacilor, numai singurul C. A. Rosetti a fost care a susținut sus și tare ca să primească tânăra armată botezul de foc și alături cu rușii să opereze independent sub drapelul național și sub comanda supremului ei comandant M. S. Carol I.

Ținându-se tot atunci o întrunire de deputați și senatori la Otelul „Herdan“, C. A. Rosetti, combătând părerile de neparticipare la război, între altele a zis și următoarele: „Astăzi națiunile nu-și mai câștigă și nu-și mai păstrează drepturile stând și milojindu-se ca cerșetorul la răspântie cu căciula în mână.

La 1848 am fost de părere să ne batem spre a opri intrarea rușilor. N-ați voit și numai lupta pompierilor a scăpat onoarea națională și ne-a dat temei pentru ca în esil să apărăm drepturile țării. La 1854 am cerut să luăm parte la lupta din Crimeea ca și Piemontul. N-ați voit și ceea ce a câștigat Piemontul după acel război arată ce mare greșală ați făcut. La 1859, preocupări mici au făcut să scăpați ocasiunea pentru împlinirea mării noastre aspirațiuni, pentru care va trebui să vărsați șiroaie de sânge românesc. Acum, la 1877, priviți-vă în oglindă și coborându-vă în conștiința voastră de români, nu simțiți că vă vine să vă scuipați în față?“

Obiecțiunile principale ce i se făceau erau că vom fi bătuți. Rosetti însă reflectă cu o argumentație puternică „că chiar bătuți să fim, băieții noștri se vor bate bine și acest capital politic trebuie românimei“.

Încrederea
în plugarul
român
soldat...

Rosetti avea atâta încredere în plugarul român soldat, încât pe corpurile de dorobanți punea speranțe mai mari decât pe armata permanentă. La trecerea oștirii peste Dunăre, Rosetti era de față și ținuta dorobanților, care până să defileze înaintea regelui veneau ținând fiecare nevasta de după cap și copilașii săi de mână, părăsindu-i numai când se apropiau de regele, Rosetti a declarat în fața întregului stat major neîncrezător: „Ăștia au să ne facă cinste“.

Acest cuvânt, care a fost confirmat prin fapte dovedește cât de mult și cât de bine cunoștea Rosetti pe opinia publică română, pentru care toată viața lui a luptat. C. A. Rosetti în chestiunile internațio-

nale aparținea așa numiților politici-reali. Căuta prin toate mijloacele și prin cel mai fin și dibaci tact politic ca să folosească țării și poporului român.

Un om
politic-real

.

Rosetti a fost un înfocat republican, dar având în vedere situația geografică a țării, susținea sincer dinastia, nerenunțând însă la virtuțile republicane democratice, căci nimeni nu l-a putut îndupleca să primească o decorațiune română sau străină.

Un
republican...
pro-monarhic

Românii adevărați plâng cu atât mai mult pierderea acestui bărbat al lor, cu cât el a murit cu sufletul zdrobit de mâhnire că multe din proiectele lui cu adevărat românești, în ceea ce privește organizarea internă a poporului român au rămas nerealizate. De aceea, după întoarcerea armatei de pe câmpul de onoare, poporul făcându-i o manifestațiune cu fapte, el a accentuat: „Nu e de ajuns numai luarea Plevnei de afară, mai trebuie să cadă și Plevna dinăuntru, pentru ca poporul român să poată fi unit, tare și mare!”

Pentru
poporul
român unit,
tare
și mare...

Rosetti, ca om modest în toată viața lui, a voit să dea un exemplu de modestie și în ceasul morții; căci a dispus prin testament ca înmormântarea lui să se facă fără nici o pompă și cheltuială din partea guvernului, ci numai cu un singur preot de mir, ca la orice sătean sau orășean sărac român.

Omul
modest...

Durerea și pierderea este imensă pentru întreg poporul român din munți și din câmpii.

Pierderea
este imensă...

București, 8/20 aprilie 1885.

m.

■ „Gazeta Transilvaniei”, XLVIII, nr. 81, 11/23 aprilie 1885, p. 1–3 (Foileton).

■ 1. Dintre autorii care semnează în această vreme numai cu inițiala m. ne-am oprit la numele lui Grigore Mitridate Buicliu (1840–1914), jurist și publicist. — Cf. M. Straje, *Dicționar de pseudonime, anonime etc.* București. 1973, s.v.

„PĂCAT CĂ NU AM URMAT JURNALUL MEU
TOCMAI ÎN ANUL CEL MAI BOGAT
DE-NTÂMPĂRI ȘI EMOȚII...” — DAR...

109

C.A. ROSETTI, JURNALUL MEU

10/22 marți [Februarie, 1848]

Eri nu am lucrat căci m-am sculat târziu și am eșit de dimineață. Ca să mă duc la comitet, unde după obicei nu am făcut nimic. Seara am fost la Crezz(ulescu). Adunarea cititoare rece. Lecțiile lui

La Societatea
de lectură

Michelet, și nu mișca pe nimini. Din toți, Crezz(ulescu?) le înțelegea și le simțea mai bine. Din femei tot a mea erea mai bună. După ce m-am întors am citit până la 2. M-am sculat astăzi la 9 $\frac{1}{2}$ și am eșit la 11 $\frac{1}{2}$.

La teatru:
tineretul nu
simțea nimic

Seara am fost la teatru, unde se juca o bucată ce am tradus-o, *Bogatu și sâracu*. Parteru numai simțea, ceilalți prin loje *tineri*, râdeau și spuneau *beaux mots* de-ale lor. *Depravație*. Niciunul nu simțea nimic. Eșind pe drum, 2 tineri dar foarte popul[ar] vorbeau de bucată. I-am urmat: „Este prea frumoasă, dar muream de necaz pe acei cari nu știau nimic și-apoi s-apucă să critice; că de ce a pus atâtea vorbe streine? Dar ce erea să facă? A pus pentru că nu putea altfel. El este un om învățat. Traducătorul? Cine este Roset? A trimis-o din Paris. Ce spui? Vezi bine. Apoi, vezi, astfel de bucăți să avem. Dar sunt toate bune, căci de nu ar fi bune, nu le-ar da (*pauvres hommes innocents qui pensent qu'on doit avoir conscience de leurs donner ce qui n'est pas bon*). Așa este, însă ca asta nu e niciuna. El a fost școlar Roset? Nu știu dacă a fost, dar a fost multă vreme în Paris și de aceea este așa învățat. S-a însurat acum. Și-a luat o englezoaică. Englezoaică? Dar pentru că și ea este învățată ca și dânsul”.

nici cine era
„Roset”...
traducătorul
piesei

soția lui
„englezoaică
învățată”...

A trebuit să mă despart de dânsii, și m-am despărțit, strigând cu un suspin: O! Michelet, Michelet. Și acum mă culc, zicând: O! Rumânie, Rumânie, unde este un om!

13/25 *vineri* [februarie]

„Zile perdute
oarecum”

Iată toate serile săptămânii fără să poci lucra singur și mult. Luni, soțietatea de citire; marți teatru; miercuri, cea filodramatică; joi, cea de citire; vineri, literară, — iată zilele perdute oarecum. Sunt fericit că am soție pe această femeie. Din zi în zi o iubesc mai mult din pricina bunătății ei. Dar atâta este toată fericirea mea și amicii ce am. Încolo nu văz decât pierdere.

Sufăr că lu-
crez cu plată:

Astăzi am luat de la soțietate 5 volume de istorie a le traduce. Sufăr că lucrez societății cu plată, dar ce să fac?

14/2 *martie* [1848]

Știrea că
Franța este
republică
O!... nația
mea!...

Nu am mai scris pentru că am fost inondat și silit să fug de acasă. Am suferit mult de această inondație din pricina lumii și a nebuniilor mele, și nenorocita mea soție a suferit foarte, fiindcă și ea are din nebuniile mele. În sfârșit, eri, am intrat acasă și intrarea mea a fost inaugurată prin știrea că Franța este republică. Te-am salutat din suflet, nație sublimă! Christ al națiilor. O! facă cerul să-ți aduci aminte și de nenorocita nația mea!

Sunt trist foarte astă seară. Nu știu de ce! Pentru întâiași dată în viața mea că mi-e frică: pentru întâiași dată că mă simt dispozat a mă ruga de soartă să nu mi se întâmple nimic.

17/5 vineri [martie]

Tristă și foarte tristă soartă! Niciunul, niciunul afară de Brătieni și Gulescu cu inimă și amor. Nici acum nu mă mai crez că vom putea face ceva.

Pesimist

19/7 duminică [martie]

Astă seară a m fost într-o mahala, unde niște tineri făcură un „Teatru Român“. Erea frumoasă privesc. Ar fi putut învăța cei ce voesc să apese populul, că nu pot decât să întârzie, dar că tot va veni lumina. Apoi am privit eclipsul lunei și m-am culcat.

„Lumina va veni totuși“

20/8 luni [martie]

Astăzi am citit un manifest al lui de la Martine, sublim. Ziua trecu fără nici o varietate, nici lucru.

Un manifest al lui Lamartine

La masă când eram, Zohner vine și-m zice că i-a zis Herescu să merg la dânsu la 8 și de aci cu el la Domn. Și m-am dus. Dormea ministru și am așteptat până la 10 scularea lui și nici măcar o carte în anticamera lui. Îmi ziceam că dacă eu ce nu cer nimic aștept 2 ore, ce trebuie să fie cu cei ce cer funcții. S-a sculat și mi-a cerut ertăciune, zicând că el a zis să mă duc la Domn d-a dreptu. Astfel, dar, am perdut toată seara. M-am culcat la 1 1/2 după 12...

Cu Herescu la Domn

21/9 marți [martie]

M-am sculat la 8 1/2 și am lucrat până la 10.

Am eșit apoi la prăvălie. Seara am fost la prinț, [de] unde m-am întors la 9. Am scris trad[ucerea] și am citit Rous[seau] până la 11.

25/13 mart[ie] sâmbătă

Luptarăm mai multe zile, mai multe seri. Speranța se ivea. Venea uneori, și chiar acum, în aceste momente, i-am văzut lași. Are dreptate Bibescu. El îi cunoaște bine. Avea dreptate astăzi când îmi zicea: „*même dans la jeunesse, vous n'en trouverez que 3 ou 4*“. Astăzi Ghica este într-una din pozițiile cele mai critice. Soția lui în agoniile nașterii și cu toate acestea, se ocupa de țara lui.

O vizită la Vodă Bibescu

27/15 luni

Din zi în zi, din adunare în adunare, tot mai rău. În această epocă unică în istorie, această epocă sfântă, în care minutu aduce cât o

În această epocă unică

în istorie...

faptă sublimă, în țara mea nu văz decât din contra. Niciodată nu aş fi putut dobândi cunoştinţă despre un om desăvârşită ca acum. Acum mă simţ capabil să scriu o Istorie.

1 aprilie/20 martie sâmbătă

Lucrurile
sunt așa
de mari...

Iată o săptămână de când nu am scris, de ce? 1. pentru că lucrurile sunt așa de mari, încât trebuie o capacitate mai presus de puterile mele ca să le descriu. Trebuie o istorie morală, apoi în timpii în care trăim în astă țară, chiar istoria scrisă într-un album este în stare să te compromită.

o desmormire
se vede

Nu îndrăznesc să zic viața, dar o desmormire se vede în toți. Nu este însă încă viața, pentru ca acest popul fu și este guvernat cu biciul. Nefiind nici o libertate de tipar, ideile strecurate astfel prin deasa sită a cenzurii, ajunseră pe la dâșii slabe și desfigurate. Toți cer o schimbare pentru că ajunseră acolo de a simți că suferă; însă fiecare câte individ are în mintea lui, un fel de idee sau ca să zic mai bine, simțământul unei prefaceri, însă nimini nu este capabil să-și formeze singur o judecată. Și ceia ce-ar putea, nu pot să o exprime. Dacă eu nu poci să scriu nici chiar la jurnalul meu. Bătrânii corupți și staționari simt că ideile lor slăbiră ca și trupurile lor, aud zbăr-năirea ideilor celor noi și cugetul lor spunându-le cât sunt de culpa-bili, tremură îndoit mai mult de frică. Tinerii iarăși simt într-înșii acea impulsie de primăvară, însă opriti pe deoparte de acei stejari bătrâni, ca o plantă nouă ce se încearcă să-și scoată capul, la rădăci-na uscată a stejarului, și pe de alta neavând nici în casele lor nici în școli, nici în adunare, de unde să ia scântea electrică a vieții, stau în paralizie ca planta ce nu are ploaie nici soare.

toți cer
o schimbare
dar...

simțământul
unei
prefaceri

... și tinerii...

starea
noastră

Iată starea noastră în câteva vorbe. Dă-mi însă *un om* și o lună libertatea tiparului, sau 20 de mii de galbeni și nu mai decât ași găsi cu ce să ud și să încălzesc planta.

3/22 luni

Singura-mi
vină...

Într-o stare și mai rea de cât mai-înainte, căci acum și progresul cel mic este oprit, și nimini nu mai are tragere de inimă să se ocupe de dânsu. Aș voi să știu dacă eu sunt vinovat la ceva? Mi se pare însă că singura-m vină este că nu-i credeam atât de degradați, sau că credeam că sunt minute în care cineva se poate servi și cu ase-menea oameni.

23/11 aprilie duminică

starea
noastră...

În âst curs de 22 de zile am fost bolnav, am avut multe emoții și multe dureri. Starea noastră din zi în zi mai rea. Depravația, nesim-

țirea în toți și cei cu desăvârșit buni, sunt departe încă de a simți *amorul*, devumentul și abnegația.

Mai deunăzi sosi Bălcescu și Golescu Negru, — și vineri Brătienii. Ei tot buni, tot sublimi, dar ei — și numai ei mă făcu să crez că este încă puțină viață în Rumânia, dacă i-a născut pe dâșii.

Maica mea, iartă-mă și fă, de se poate, ca această înviere să fie o adevărată înviere și pentru Rumânia!!!

Sosesc cei
de la Paris...

încredere
în Înviere

28/16 vineri aprilie

Sunt trist acum și mai mult căci nu numai ca Rumân ci și ca om sunt rău. Trebile comerciale merg rău. Cei ce-m sunt datori nu-mi plătesc. Bani numai am și sunt silit să iau iarăși din micul capital ce mi-a mai rămas. *Je cours à ma ruine*.

Treburile
comerciale
îmi merg rău

Ce-am folosit că m-am însurat, îmi ziceam mai alaltăieri. Soția mea este tot ce puteam găsi mai perfect, dar eu sufăr tot ce suferam mai-nainte... patria în starea rea și nu poci face nimic. În-vățătură nu am, capacitate nu am și din ce în ce perz și puținul capital ce mi-a mai rămas. Acum ași dori să mă duc în Polonia să mă bat. Cel puțin să trăiesc o zi! Dar nu poci, nu poci nimic. În toate rău și tot rău.

Sufăr pentru
că patria e în
stare rea...

29/17 sâmbătă

Sufăr foarte. Lumea trăește și numai noi morți. A! Cât de nenorocit trebuie să fiu dacă plâng că sunt însurat. Am tradus un curs de istorie morală, un ce nevinovat cu totul, și după ce am reclamat, am izbutit să capăt voea de a-l tipări ciuntit. Am rupt traducția și iată tot. Astfel mi se duse [ziua], alergând și seara fui silit să stau în mijlocul unei adunări de doamnele Iacoveancu, Tov., Ros., Pet. Creț. ce veniră la mine.

Sufăr
pentru că
e cenzură...

O! ce grea a făcut viața societatea dacă pe un om ce are o soție ca a mea, îl face să se căiască că are o soție.

30/18 duminică

M-am sculat la 7 ¹/₂. Am citit până la 10 și-apoi am eșit să caut o casă. Am fost la Alexandri căci pleca în Transilvania. Seara a venit Voinescu și-apoi colon. Od(obescu) și Caracaș. Și se duse iarăși seara toată. Acum sunt zece ore. Mă pui în pat să citesc până la 11. Iată cum, cu toată bunovoința, perde cineva timpul în această țară.

Alecsandri
se duce în
Transilvania

Cum se pier-
de timpul...

22 aprilie/4 mai, mercuri

Am fost trist și în lupte în zilele acestei din pricină că aveam a plăti o poliță și tovărășia nu avea bani, și eu asemenea sunt silit a

face o împrumutare, a strica o bună parte din micul capital ce mi-a mai rămas. Nu că mă tem de sărăcie ci mă doare când văz perzându-se acea stare ce ca pasărea când adună fulg cu fulg ca să zidească cuibul puilor ei ani întregi, a adunat-o muma ban cu ban. Și eu o cheltuesc! O! Domne! Fă-mă să pui la loc tot ce mi-a lăsat ea și eu să am puțin, foarte puțin, dar al meu, și voi fi fericit.

...greșeli
mari ce am
făcut...

Între alte greșeli mari ce am făcut, mai făcurăm una, de a cum-păra un cupé și cai frumoși. M-am pus foarte rar în el căci m-erea rușine. Voeam și nu-l puteam vinde. Astă seară în sfârșit al izbutit cu pagubă a-l vinde. Acum dacă voi vinde și caii, o să fiu mulțumit. Știu că lumea o să aibă materie a-ș face vorbele ei. Ce-m pasă! Cea ce face o greșală, nu trebuie să se sfiască de a o drege.

1848, iunie 6/18

S-a născut
fetița:
*Libertate-
Sophia*

Duminică, la 6 ore după amiezi, a născut soția mea o fată.

S-a botezat de protopopul Ion*, singurul din preoți mai revoluționar, și de amicul meu Winterhalder, și s-a numit Libertate-Sophia.

Duminică, 19 s[eptembrie 1848]

Pe
ghimie...
pe punte...

Ne scularăm de dimineață și eșirăm pe pod. Toți ereau veseli de animația aceea ce este în toată suflarea dimineața. Răserăm, vorbirăm glume; declamă puțin Aristia și nu avurăm altă varietate decât venirea unui turc care de eri pentru a 3 oară ne luă numele în serios. Sosi o scrisoare de la Golescu care spuse că aflară că suntem trimiși la Cronstad. Unde mergem și când, nu știm încă și nu știu de ce, dar îmi place acest mister.

Unde mer-
gem și când?

La 10 ore a venit un fel de pașă care dupe nasturi se vedea că este marinar și a întrebat dacă avem arme. Ștefan Gol(escu) avea o pereche de pistoale mici care le dete, le luă, le deșertă și plecă cu ele. Misterul urmează cursul său. Pe la 2 1/2 se văzu o luntre la cârma căria se vedea un ișlic carele acoperea capul d. Ștefănescu. Veni cu mare politeță și ne dete pașaporturi pentru Zemlin și Austria; pașaporturile însă neadeverite de agentul Austriei între care se văzură vreo câteva cu nume ce nu erea între noi, care ne dovedi că mai sunt arestați. Se duse în sfârșit, și ne lăsă un sujet de conversație, dând prilej și d. Romanescu să mai scrie o jumătate de coală la București. Misterul își urmează cursul său.

Pașaporturi
pentru
Zemlin și
Austria...

* Iosafat Snagoveanu.

Luni, 20 sept[embrie]

Pe la 1 ceas după amiază, la 20 sept[embrie] a venit un bilet de la M-me Roset prin care vestește bărbatului său că a sosit în Giurgiu și așteaptă să-i scrie ce are să facă, căci ea a scos pașaport ca să meargă la Orșova. După cinci minute a și sosit, încă cu fetița în brațe. Noutățile ce a dus de la București sunt că Rușii au a intra, că avangarda sosise în Colintina, că biciu a început a juca rola de mai nainte, că o deputație de țărani în neodihna în care se află despre soarta noastră s-a dus la consul ca să ne ceară.

Maria Rosetti
cu fetița în
brațe...
Noutățile de
la București

Miercuri, 22 [septembrie]

Nimic nou înainte două zile decât misterul. Eri a venit iară jumătatea mea. Erea sublimă în devotamentul și amorul ei. Aproape de înserat s-a îmbarcat. A înopțat și nu o mai putui vedea. Sună, în sfârșit, clopotul, pleacă vasul. S-apropiase de noi, lumea striga și își lua ziua bună. Și-n strigătele acelea grosolane auzii glasul ei; pruncul începu și el a plânge. Prunca mea! Și tu oare de ce strigai? Erea plângere sau consolație? Nu știu, căci sgomotul nu m-a lăsat să-nțeleg accentul tău. Am plâns și m-am uitat după vas, până ce n-am mai văzut lumină. Astăzi pe la 12 veni și ne spuse să ne gătim că ne duce la Vidin. Nu știe nimini ce se va face cu dânsu și cu toate acestea ereau toți mulțumiți pt. că speranța nu lasă niciodată un om și schimbarea este cea dintâi trebuință.

Maria Rosetti
s-a îmbarcat
Strigăte de
rămas bun...

Ne duce
la Vidin

Vineri, 24 sept.

Când a venit să plece a slobozit pe Roman(escu) și pe Rosenthal. Cere biet Ros[enthal] să-l lași să vie cu noi; și nu a fost cu puțință. Nu mi-a plăcut această oprire, și cu lacrimi se despărți de noi bietul om.

Bietul
Rosenthal

Ne puseră într-o luntre și de aci ne *deșertă* în două vase: 7 într-unul și 8 în cellalt.

În două vase:
7 și 8

Îndată ce intrarăm, ne sili să intrăm înauntru. Mi se strânse inima când văzui locul în care ne invita, într-un colț de 4 palme nalt, de 5 lat și lung de un... Întuneric și putoare desăvârșită. Intrarăm, în sfârșit. Așternutul era de giulele și pe d-asupra o rogojină. În astfel de stare venirăm până la Nicopol. Vântul a încetat; ploaie și ticăloșie desăvârșită. Aci ne dete voie să ne coborâm pe pământ. Simțirăm toți bucurie și alergarăm pe pământ, unde mă lungii puțin și scrisei aceste rânduri. Mă urcai pe deal, văzui turme, salutai țara mea; oftai, mă uitai la lună și salutai pe Maria mea. Ce-i fi făcând tu, draga mea, mi-am zis. Ești în neodihnă, plângi și eu nu su-

La Nicopol

Un fel de
resignație
stupidă

fără de lipsa ta. M-am scârbit pt. nesimțirea mea; n-am durere și n-am nici simțire, nici gândire, un fel de resignație stupidă. Ceilalți asemenea. Amorul acela sublim de patrie, ce-l înțeleg, nu-l văd în nimini.

Sâmbătă 25 sept.

Erea o noapte din cele mai frumoase ce am văzut. Soarele se culcase cu pompa cea mai mare și cu o veselie ce părea că este o derâdere pt. degradarea omenirii. Ne culcăm și noaptea, după o trudă de mai multe ceasuri, am eșit afară. Erea o liniște de fericire în toată natura și stelele luminau cu o veselie nedescrisă. Am oftat și iar am intrat în cotețul trudei. Dimineața toată lumea era într-o materie desăvârșită. Toți căzurăm pe mâncare. Dupe câțva timp eșirăm pe mal, mai umblărăm puțin și neodihna veni pentru nevenirea celorlalți. Ziua trecu ca toate și s-anserat acum. Eream cu Brătianu în mai mare neodihnă. Ne spuse acum că vin și începurăm a lucra ale mâncării.

Luni, 27 [sept.]

Cu Cesar
[Boliac]

De vorbă cu
un român
„din Turcia”;
tenacitatea
limbei...

Ieri ne trase la edec toată ziua, și nu făcurăm alt decât să plănuim cu Cesar. Seara veni un sătean din Turcia, dar român. Vorbea prea bine limba lui, fără cel mai mic accent. Îl întrebărăm de când este în Turcia și ne zise că acolo s-a pomenit. Nici o nație nu ne întrece în tenacitatea limbii și obiceiurilor. Spunea odată unul că a văzut un rumân într-un sat de unguri, și a învățat tot satul rumânește ca să se înțeleagă cu el, și el nici o vorbă ungură.

Astăzi merserăm la edec și apoi, pe vânt nici o varietate, nici în întâmplări, nici în vorbire.

Joi, 30 [sept.]

Viață
mizerabilă...

Nici în temnițele Veneției v[iața] nu era mult mai mizerabilă decât a noastră, mai cu seamă în aceste zile unde stam și dormeam în apă și în murdalăcu cel mai desăvârșit. Eri a ieșit soarele. Să fi văzut bucurie, și cum ne uscam și ne primeneam. Ploaea iar a început și dormirăm noaptea în apă, în putoare și în frig. Astăzi sub pretest că bate vânt contrariu stăm pe loc. Întrebă pe Dumnezeu când plecăm, a zis căpitanu.

Sâmbătă 2 [octombrie]

Debarcarea
și
arestul...

În sfârșit, ajunserăm în starea cea mai nefavorabilă de murdalăcu și insultați... Se adunaseră mulțime de oameni pe mal și ne privea. Îndată apoi ne transportară într-o temniță fortificată. Ne dete întâi o

cameră, apoi două, cu rogojini. Cumpăram ceva de mâncare și ne luă în scris numele și profesia, apoi ne dete voie să intrăm în grădiniță. Temnița, când am intrat, mi-a părut un palat pe lângă barcă.

Paris, 1848, decembrie 2 sâmbătă

Păcat și de o mie de ori păcat că nu am urmat jurnalul meu tocmai în anul cel mai bogat de nătămplări și emoții. Am fost tată, am avut luptele revoluției, am fost arestat îndată. Am eșit de acolo scos de revoluție. Luptele în guvern, căderea noastră, arestarea, voiajul, și în sfârșit scăparea. Dar nu am scris căci cum am mai zis, așa e soarta mea.

Acum să vedem dacă o să urmez...

.

[Decembrie 1848] Sâmbătă, 9

Trecu ziua umblând să găsim o casă. La prânz veni Brătianu să mănânce și-apoi mersem cu el la Michelet. Este în adevăr sublim să vorbești c-un om de geniu. Admira și admira foarte revoluția noastră, nația noastră pe care o numea la Colonne Trayan.

Ați făcut mare lucru, zicea, să puneți o nație în călindarul lumii. Apoi ne zicea că noi am făcut mare lucru, făcând sacrificii, că am dat lecție Franței, atât este adevăr, că civilizația amortește inimile. Apoi ne zicea să ne gândim că Franța este percutată. Nici agitată, ci numai în surfață. Oceanul erea turburat până în abisuri? Nu! Oceanul. 25 de picioare în fund, este liniștit, dar voi nu știți să vedeți. Așa este și cu Franța. Apoi a mai zis că a lăsat Franța fără instrucție de la 1815 și de-acea strigă și-acum ca atunci: Napoleon. Și-a mai zis de noi că este adevăr ceea ce a zis un istoric: *le monde est vide depuis qu'il n'y a plus de Romains*.

Ce de sublimități în 10 minute!

.

Iunie 24, duminică [1849], Plymouth

Am plecat din Paris, văzând că nu fac nimic acolo pentru patrie și că cheltuiesc puținele parale ce mai am. Am dar aci unde cheltuesc mult mai puțin și fac și fericirea unei mume. Dar când am venit, credeam că peste puține zile mă voi întoarce în Paris ca să trăiesc o zi triumfândele baricade. Lucrurile se-ntoarseră din contra. De când am venit aici sunt și mai trist. A venit ziua nașterii fiicii mele la 18 și n-am simțit nici o bucurie. A venit în sfârșit 23 iunie. O! zi dulce! Unica zi a vieții mele. Sfântă aniversară. Te-am repetat minut cu minut, și-am mai trăit puțin cu suvenirea, însă fericirea nu putea

Epilog

Michelet
admiră
revoluția
noastră

În sudul
Angliei, la
Plymouth

„Sfântă
aniversară”

ținea căci vedeam nenorocirile ce acea zi aduse peste nația toată. Acum ce nădejde mi-a mai rămas? În aparență nimic. Și cu toate acestea, sper, sper mult încă că nu mă va apuca iarna pe pământ strein. Și cu toate acestea cine mai știe? Poate că sunt ursit a nu vedea ziua învierii și-am da trupul meu hrană viermilor unui pământ strein. O! d-aș putea cel puțin putrezii în pământul pe care m-am născut.

.

Sept. 24, luni, 1849

„Ajunul
aniversalei
căderii
noastre”...

Astăzi, în fine, iată și ajunul aniversalei căderii noastre. Astăzi trăiam încă. Astăzi tot poporul trăia, căci deși vedea armia străină la Bariera Capitalei, însă puterea ce simțea în sine îl făcea să creadă că turcii nu vor intra sau că de vor intra, va fi ca cum nici n-ar fi intrat. Popol sublim și nenorocit, ce vei fi zicând tu astăzi? A! Poate că-n sublimitatea ta, crezi astăzi că tu nu aveai putere d-a rezista, iar nu că noi deschisăram prăpastia sub picioarele tale.

„Popor
sublim și
nenorocit”...

Astă seară este seara după urmă în care Românul se culcă liber în patul său, cea după urmă a acestii Revoluții, căci dacă omenirea nu este jucăria unei puteri fatale, apoi atâtea suferințe nu se pot perde în deșert. Nu! Românul va fi liber. A! Cu toate acestea oricât de mare fericire va veni peste țara mea, niciodată nu mă voi putea consola cu desăvârșire de partea ce mi se cuvine la căderea acestei revoluții... Căci adevărul este că acum eram să fim încărcăți de glorie și plini de fericire, dacă unul măcar din noi ar fi văzut limpede ar fi avut într-însul geniul Rumâniei. E! știu că ne vom scula... dar cine poate să-m plătească timpul acesta de robie! Iată acum un an și cine mai știe cât vom mai suferi încă? Iartă-mă, patria mea! Iartă-mă, maica mea! și tu, fiica mea! Draga mea Libertate, când vei citi aceste rânduri, osândește-mă de necapacitatea mea, dar plânge-mă, căci nimic nu este mai dureros decât a merita disprețul nației tale.

.

1850, marți, iunie 18/6

La doi ani de
la nașterea
fetei sale...

Astăzi fetea mea a împlinit 2 ani. Astăzi sunt 2 ani când am auzit întâiul ei strigăt carele precedă cu 5 zile întâiul strigăt al rumânilor. În momentu când a născut, cu strigătul ei a intrat Mad. Odobesco. Și-m ziceam astăzi: „d-ar veni Mad. Odobesco astăzi, aș lua venirea ei ca o a doua prevestire a învierii”.

20 de minute după mi-am zis aceste cuvinte, am venit acasă și-am găsit pe sora ei, Eliza Caracaș, sosită din țară.

A! fetița mea. Te iubesc și te iubesc mai mult decât un tată, căci te iubesc ca Libertate și ca Revoluție. Ziua nașterii tale și toate celelalte, fură pentru mine un șir de dureri și de fericiri ce vor fi suvenirile cele mai dulci și cele mai triste ale vieții mele. A! sunt sigur că România va învia, dar mă tem de moarte. A muri când copilașii încă sunt în fașă și Patria în lanțuri, este o soartă foarte grozavă și tocmai d-aceea mă tem și mai mult să nu fie a mea.

Simbol
al Libertății,
Revoluției și
al Speranței
în învierea
României

11/23 iunie, duminică

Salutare zi dulce, sfântă și fericită! Noi te serbăm, căci ne-ai adus libertatea. Dar tu? Tu trebuie să ne blestemi, căci nu știurăm să ținem în brațe pruncu cel sfânt, și pot zice că d-a 3-a zi îl și omorâm.

■ C.A. Rosetti, *Jurnalul meu*. Ediție îngrijită și prefată de Marin Bucur, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1974, p. 233-247, 250, 279-280, 286-287, 305-306, 307.

„UN JUNE POET CA UN METEOR...
PE CERIU PATRIEI SALE“

110

V. ALECSANDRI, ALECU RUSSO

A Russo, trimis de copil într-un institut din Elveția, săvârși studiile colegiale și se întoarse în Moldova la 1838 cu o colecție de încercări poetice scrise în limba franceză. Printre aceste bucăți inspirate de amorul libertății se găsea și o împrecare violentă contra tiranilor, ce îi causă oarecari supărări în Viena din partea poliției. Soarta lui îl puse chiar din prima-i iunie în față cu prigonirea guvernelor despotice, însă această prigonire nu putu să schimbe întru nimic vesela nepăsare a caracterului lui.

Din Elveția
în Moldova

După întoarcerea sa în țară, Russo locui vreo doi ani la o moșie părintească din munți, și acolo trăind în frăție cu natura, el se îndrăgi mult de tot ce purta sigiliul naționalității: obiceiuri, costumi, danțuri și mai cu samă legende și poezii populare. Chiar de pe atunci, adică la 1839, el începu să adune câteva fragmente de cântice bătrânesce și să scrie impresiile sale în limba franceză, însă toate acele manuscrise s-au pierdut.

Sigiliul
naționalității

Singura compunere importantă ce a scăpat pentru gloria literaturii noastre este admirabila *Cântare a României*, tradusă

Admirabila
*Cântare
a României*

îi aduce

mai târziu în românește de N. Bălcescul și publicată la anul 1855 în „România literară”. Acel poem în prosă au inspirat următoarele strofe adresate lui Russo de către un profesor frances, dl. Storhas:

un prim omagiu

*Oh! vous qu'un noble zèle a jeté dans l'arène,
Pour écrire en passant une histoire de feu,
Marchez sur les hauteurs ou l'âme vous entraîne
Sous le regard de Dieu.*

*L'Europe aura ses yeux ouverts sur le Moldave,
Sur le Roumain long-temps endormi, malheureux
Qui s'éveille sans peur de son sommeil d'esclave!...
Peuples! formez des vœux.*

*Pour la jeune Patrie encore dans ses vieux langes,
Pour la liberté sainte et puis pour l'avenir,
Pour les hommes de cœur ici vrais Archanges
Qui meurent sans mourir!
etc. etc. etc*

A. Russo era poet în toată puterea cuvântului, natura lui avea nevoie de orizonuri întinse, de aerul munților, de sunetul doinelor și însă guvernul găsi de cuviință a-l rândui în slujbă și a-l închide între pereții unei judecătoriai. Prin decretul domnesc din 22 mai 1843, Russo fu trimis în calitate de membru al tribunalului la Neamț și apoi la Peatra. Câțiva ani mai în urmă, adică la 1851, Grigoriu Ghica Vodă îl numi candidat la Divanul de Apel în Iași; însă cariera județiară nu convenea nicidecum aspirărilor sale intime:

A. Russo,
slujbașul
profesiei
„cărarea
de la munte”

„Prefer de o mie de ori *cărarea* de la munte, decât *cariera* deschisă dinaintea mea!” zicea el adeseori glumind; prin urmare, în loc de a mucezi în nămolul *delelor judecătorești*, el se furișa printre dânsesele de câte ori o putea face, pentru ca să cuture muntii și să descopere legende.

Jurnalul său de toate zilele trebuie să fi fost o comoară... însă a avut soarta comorilor! s-a pierdut, nelăsându-ni decât o singură legendă: *Peatra corbolui*, culeasă la Bicaz.

La 1846, Russo compune pentru teatrul românesc din Iași o mică piesă intitulată *Jicniceriu la Vadră*, în care un țăran cânta următoarele două versuri:

„Din Focșani la Dorohoi
Țara-i plină de ciocoi”.

exilul său
la mănăstirea
Soveja...

Îndrăzneala-i fu mare de a emite o asemenea idee într-o epocă de aristocrație precum era sub domnia lui Mihail Sturza! Autorii dramatici plătit cu un esil de două luni la mănăstirea Soveja.

Fost-au el însă condamnat de vreun tribunal? Nicidecum! Pe atuncia voința domnească ținea locul procedurii; domnul era legea! — Eată copia de pe Luminatul ofis gospod din 26. februarie 1846, care dispunea de libertatea individuală a lui Russo. El e un document curios pentru istoria „regimului regulamentariu“:

„Încredințându-ne că Alecu Russo au urmat prin ale sale îndemnări de a se pune în tulburare liniscea obșciei, îndemnând mai ales și pe actorii teatrului național la rostiri scandaloase pe scena teatrului, Noi am hotărât a se închide pe această față spre înfrânare în mănăstirea Sovegei; deci poroncim ispravnicului de Focșani ca îndată ce numitul va sosi acolo, să-l întovărășească însuși cu paza cuviincioasă până la locul însemnat, unde încredințându-să egumenului mănăstirii, să puie la cale de a se ținea cu cea mai aproape priviaghare pe post și rugăciuni în toată vremea cât se va afla acolo. Se va regula totodată ca numitul A. Russo nu numai să fie cu desăvârșire oprit de a eși din cuprinsul mănăstirii, dar și de a corespundei sau de a se întâlni cu nime. Ear dacă se va așeza aceasta prin înțelegere cu egumenul, apoi se vor rândui doi vrednici și deștepți slujitori spre pază, poruncindu-li sub aspră răspundere a fi cu neadormită priveghiare... etc...“.

Pe temeiul acestui decret, ce merită a fi arătat ca un model de despotism burlesc, A. Russo fu dus la Sovegea; însă dreptatea din anul 1846 nu se mulțămii numai cu atâta: un alt Luminat ofis gospod trimise totodată la altă mănăstire întreagă trupa românească! Ridicolul unit cu arbitrariul!

Pe când tronul se credea astfel în pericol, pe când guvernul lua niște măsuri atât de aspre în contra teatrului național, pedepsind orbesce autorii și actorii, eu mă aflam la București. Întorcându-mă la Iași, găsii următoarea scrisoare a amicului meu; ea va da o idee exactă de caracterul său nepăsătoriu și de spiritul cu care el trata împregiurările cele mai critice:

„Iubite! Nu-mi rămâne decât timpul necesar ca să-ți vestesc că guvernul și-au pus în gând să facă din mine un om important și demn de esil. I s-au năzărit guvernului, precum să năzare cailor cu nărav, și dar el au găsit de cuviință a mă aresta și a mă condamna, ca să capăt simțiri relegioase în fundul unei mănăstiri. O! guvern părinte! el nu are alt vis decât fericirea noastră, nu are alt țel decât a ne face demni de împărăția ceriului. Eată pentru ce ne înfundă așa de ades în sânul săhăstriilor.

Peste un ceas plec cu nepusă masă, cum zic românii, și întreprind un voiagiu gratis, mulțămii îngrijirii guvernului; așadar, iubite, tu nu mă vei găsi, la întoarcerea ta, lungit pe divanul tău și dându-mi aer de pașă.

„Eată copia
de pe
Luminatul
ofis
gospod“...

„Un model
de despotism
burlesc“...

asa cum
și-l descrie
singur:

„mai bine
să râd în fața
prigonirii“

Când te vei revedea cu plăcere sub ceriul patriei și sub tavanul apartamentului tău vei simți un mare deșert în suflet, căci amicul tău Russo îți va lipsi. Ah! această idee m-ar face să vărs lacrimi amare, dacă nu mi-ar plăcea mai bine să râd în fața prigonirii! Mângâie-te, frate, căci toți cei ce poartă numele de Russo sunt destinați a fi persecutați; omonimul meu Jean Jacques a pățit multe în viața lui!... Ce asemănare măgulitoare pentru mine!

Lucrurile mele sunt în boccea; căruța de poștă mă așteaptă în curtea ministrului Din lăuntru, de unde am să plec; aga fumează ciubucul său de iasomie și mă îndeamnă să mântui această scrisoare, în vreme ce fratele tău îmi cântă din vioară aria francesă: Partant pour la Syrie!

Alea iacta est! a zis Cesar când a trecut Rubiconul; eu am să trec Bahluiul; prin urmare voi zice: amice! gândește la bietul esilat și declamă ades versul acest celebru:

„L'amitié d'un grand homme est un bienfait des cieux“.

Adio! mă duc să gust plăcerile vieții contemplative a sfinților apostoli și mă despart de lume fără amărime în contra oamenilor, fie domni sau... creditori!

Singura muștrare de cuget ce cearcă a mă munci în acest moment este că bieții actori împărtășesc osânda mea: Teatrul românesc la mănăstire!... Ferice de țara al cărei guvern luminat produce asemeni deșănțate întâlniri!

Adio! încă o dată; spune amicilor că îi scutesc a se îmbrăca în haine negre... etc.“...

Russo gustă plăcerile vieții apostolice până în primăvară, însă el nu se mulțumi numai cu estasul contemplării, ci profită de timpul arestării sale pentru ca să culeagă câteva balade de la un bătrân lăutariu ce se găsea în mănăstire și scrise totodată „Jurnalul unui prizonier“, care s-a publicat în „Revista română“ din București.

II

Între
proscrișii
de la 1848:
în Bucovina,
la Viena
și pe Dunăre
în jos

Mișcarea din Iași de la 1848 sili o mare parte din tinerețea Moldovei să emigreze. A. Russo fu din numărul proscrișilor. El trecu în Bucovina și merse la Viena, unde se întâlni cu alți români, ce veniră din Paris, ca să intre în țară. Plecând cu toții pe Dunăre, ei se găsiră pe vapor în soțietatea sgomotoasă a unui mare număr de maghiari înarmați. Ungaria răsuna de tocsinul revoluționar și strănepoții lui Arpad făceau visuri de cucerințe.

„— No! Domnilor, ziseră ei românilor, vreți să vă dați noauă? pentru ca să vă scăpăm de turci? Noi suntem gata să intrăm în Moldova, precum au intrat și strămoșii nostri!“

Russo li răspunse zâmbind:

„— No! Știți d-voastră, pentru ce Moldova-i o țară mănoasă?... pentru că pământul ei a fost îngrășat cu leșurile strămoșilor vostri!”

Acest răspuns falnic închise gura maghiarilor, însă Russo avu mai târziu a suferi multe daune din partea autorității ungurești.

În luna lui iuli trecând prin Transilvania, el fu arestat la Dej și condus sub escortă în închisoarea de la Cluj; însă deși el se găsea în mijlocul unui popor sălbătăcit prin beția revoluționară și prin ura contra românilor, deși vieța lui era în pericol într-o epocă unde toate orașele și satele erau ilustrate cu numeroase spânzurători și tepe, totuși el nu-și perdu cumpătul.

„Iubite A... îmi scrise el din închisoare. În Ungaria liberă mi-am pierdut libertatea! Strigătul maghiar: *Ell y en s a b a c i a g** înseamnă: lanțuri pentru români! Ergo, am fost arestat la Dej, și chiar acum mi se pregătesc un alai de naționaliști gardiști ca să mă ducă la Cluj; însă nu ar fi îngrijit, dragul meu, căci am o tainică și sigură presimțire că nu mi se va întâmpla nimic. Această siguranță îmi vine din credința că românul nu pierde cu una cu două... Furia ungurească e atât de deșănțată și de comică; lungimea pintenilor și a mustețelor maghiare e atât de exagerată, încât departe de a mă înspăimânta, ele îmi inspiră un râs nebunesc... etc.”.

Pentru ce însă Russo a fost arestat? — Aceasta o aflăm din pasagiurile unei lungi protestări adresate de el contelui Vay, comisarul din Cluj:

„Domnule Conte! — Refugiat de trei luni în Ungaria, am asistat ca un simplu spectator la evenimentele acestei țări, bucurându-mă de oșpeția ce-o primisem și dorind în fine ca să mă întorc în patria mea am luat drumul cel mai drept, adică pe la Dej; se vede însă că în Ungaria drumul cel mai drept nu-i nici cel mai scurt, nici cel mai sigur, căci deodată m-am trezit arestat, despoiat de lucrurile mele, cercetat până la peze și întemnițat! Trist și neașteptat efect al oșpeții maghiare!

În zadar am protestat, în zadar am cerut să mi se spuie motivul unei asemenea maltratări; nici un membru al autorității nu a găsit cu cale să-mi răspundă oficial. Iată însă prepusurile zeloșilor impiegați, carii mi-au deschis porțile închisorii:

1iul prepus — O femeie m-a văzut făcând semne misterioase în Dej! ... Cui?

2le prepus — Sunt român!

3le prepus — Curăspundința găsită în valisa mea este în limba franceză!

Urmări
nefaste...

iulie '48:
Arestat
la Dej
întemnițat
la Cluj

Scrisoarea-
protest

* Vivat libertatea.

4le prepus — În acea curăspundință nici nu se pomenește numele de Ungaria!

5le prepus — Trebuie să fiu emisariu rus!

6le prepus — Trebuie să fac parte din Comitetul croato-slovaco-sârbo-valaco-sacson format în contra Ungariei!

Pe temeiul acestor grave prepusuri domnii judecători își freacă mâinile cu mulțămire și mă întemnițară cu convingerea cel puțin naivă că și-au salvat patria!

Domnule Conte! veți găsi negreșit că am tot dreptul să protestez în contra unui asemenea act arbitrar al autorităților subalterne din Dej, cari, după ce au pus mâna pe mine, și-au apropiat totodată și valisa mea ca una ce, după socotința lor, conținea destinul și viața Ungariei!

Protestez dar în numele legilor, în numele libertății individuale, în numele dreptului gintelor și cer o satisfacere deplină în contra agenților carii au atacat în persoana mea principiile cele mai sacre ale dreptății etc. etc. etc.

Această protestare a mea va părea poate cam lungă, domnule Conte, însă nu cred să vă pară atât de lungă precum mi-au părut mie lungi aceste opt săptămâni de captivitate etc. etc. etc."

Pe când Russo protesta din fundul închisorii și adresa Comitetului revoluționar din Cluj scrisoarea sumeată, ce este publicată în „Revista română“, amicii lui emigrați în Cernăuți scrieau guvernului din Pesta cerând liberarea captivului și, în sfârșit, porțile se deschiseră dinaintea lui.

„Nu e nemic mai dulce pe lume decât o dușcă de aer liber“ ni zise el când ne revăzurăm.

III

În timpul captivității sale, Russo avea obicei să scrie pe bucățele de hârtie cugetările cari îi treceau prin minte. Multe din ele s-au pierdut și e o mare pierdere, căci amicul meu avea o judecată profundă și un spirit cu totul original.

Nepăsarea caracterului său l-a susținut neconținut în lupta victorioasă cu soarta. O singură dată cât a fost în închisoare puterea sufletească l-a părăsit și atunci el a început o scrisoare tristă către amicii săi, însă nu a sfârșit-o...

„Fraților! li zicea, nenorocirea care prigonesce țara noastră mă apasă și pe mine. De săptămâni întregi stau închis fără a cunoaște culpa mea. Am așteptat dreptatea și dreptatea nu vine!

Opt săptămâni de captivitate

eliberat...

Despre Cugetările sale din închisoare...

Iubiții mei! Socotiți-mă de azi ca mort, căci de nu voi muri de mâhnire sau de boale, perderea libertății mele mă oprește de a fi țării de folos ... și dar eu mă consider ca un om șters din cartea vieții.

De trei zile cânt neconținut aceste versuri din balada lui Toma Ali-moș; să fie oare o presimțire?...

*„Închinare-aș și n-am cui!
Închinare-aș murgului;
Dar m-i murgul cam nebun
Și de fugă numai bun.
Închina-voi ulmilor,
Uriășii culmilor,
Că sunt gata să-mi răspunză
Cu freamăt voios de frunză.
Ulmii că s-or clătina,
Frunza că s-a scutura,
Trupul că mi-a astupa“.*

Afară de aceste rânduri, găsesc între puținele hârtii rămase de la el fragmente demne de a fi publicate ca unele ce cuprind cugetări adânci și scânteie de geniu...

[Iată o parte din ele:]

Fiecare revoluție trebuie să nască un adevăr pe lume și fiecare crisă prin care a trecut omenirea a produs un bine sau germiul unui bine, dar nimic până acum nu a putut să desființeze falsul patriotism.

Falsul patriotism este masca egoismului în timpurile de tulburare.

Aceia carii speculă libertățile popoarelor, carii nu au alte principie decât interesul personal, alt Dumnezeu decât pre sine înșiși, altă profesie de credință decât: Noi, prin noi și pentru noi; aceia carii nu cred nici în popor, nici în libertate, nici în sacrificiuri, nici în devotament, se acopăr cu haina patriotismului în zilele de lupte, în zilele cele mari ale popoarelor. Ei par că fac sacrificiuri, dar nu sacrifică nimic, ci pun la dobândă.

Frasele sunătoare ale acelor ce grăesc mult ascund adeseori precugetări uricioase. Adevărații oameni ai poporului, aceia carii gândesc ca dânsul, vorbesc puțin, lucrează cât pot și plâng când alții tot grăesc! Poporul suferă și geme; poporul lucrează, poporul nu grăesc decât prin tăcerea lui.

Când adevărații oameni ai poporului au grăit și cu umărul poporul au răsturnat o lege despotică, un rege, o instituție nedreaptă, falși patrioți se îndeasă la pradă, apucă partea cea mai mare... și atunci advin lucruri neauzite, de cari națiile se rușinează mai pe urmă.

Sub cuvântul de adevăr și de bine comun, falșii patrioți tună în toate părțile, și în sânul gloatelor se găsesc oameni buni, însă slabi de minte, carii se ecsaltă la vorbele lor, se răspândesc prin țară și tulbură conștiința concetățenilor.

Gloatele sunt îndurătoare, căci ele simt puterea lor.

Toate popoarele au asămănare între ele, căci au aceleași suferințe; ele au instincturi generoase.

Hulă și blăstăm asupra celor ce înșală popoarele!

Oamenii libertății sunt pentru respectul și neviolabilitatea omului; falșii patrioți sunt pentru măsurile de sânge, de încuisiție, de turbare.

Libertatea nu poate totodată să fie binele suprem și să sufără arbitriul.

Arbitrariul ucide libertatea și adeseori el se naște din eșecul libertății din lăcință.

Adeseori aceia carii strigă în contra aristocrației sunt niște aristocrați ascunși în stremțele demagogiei, niște falși patrioți.

Acești aristocrați de uliță, de noroi, de patimă, sunt cei mai aprigi dușmani ai libertății. Ei decretează legile de proscritie, ei măsură și vând libertatea ca o marfă; ei aruncă petre oamenilor de pace și de onor; ei acasă de trădare pre cine nu vre sau se coboară în rândul lor.

Adevărații patrioți sunt senini, că adevărul este senin ca ceriul zilelor frumoase; sunt îndurători, căci libertatea este misericordioasă; sunt drepti, pentru că libertatea este însăși dreptatea.

Evangelhia este cartea libertății. Hristos nu au zis! „Ucideți pre aceia carii nu vreau să creadă în mine“, Hristos a zis: „Cuvântul este pentru toți aceia carii vreu să-l asculte“.

Dacă Hristos s-ar cobori astăzi pe pământ, falșii patrioți l-ar răstigni în numele libertății.

O! libertate, tu ești strigătul lumii, dar nu ești încă credința sa!

Nu bunele legi, dar bunii judecători apără altariul libertății.

Judecătorii, carii discută legea, aceia carii gândesc la înaintiri și sunt mușcați de șerpele ambiției, aceia carii consideră legea ca un mijloc folositoriu pentru sine sunt mai periculoși decât plagele Egiptului.

Judecătorii carii gândesc la siguranța soțietății, la suferințele omenirii, la mărirea sacerdociei ce sunt chemați a esercita, acei judecători în-sămnați pe frunte cu degetul lui Dumnezeu sunt adevărați stâlpi ai templului Dreptății; ei sunt gloria unei nații.

Nația lucrează pentru toți; judecătorul trebuie să lucreze pentru fiecare.

Când judecătorii vor înțelege caracterul sacru al misiei lor, atunci nu-mai libertatea va domni în lume!

Zelul degeneră în patimă și patima în nedreptate. Judecătorii extraordinari, tribunalele eșecționale, puterile discreționare etc. nu fundează libertatea, ci terorismul.

Dacă sunt oameni de bună credință, carii cred în asemeni mijloace, plângeți-i! dar mai cu samă plângeți popoarele carii îi sufăr!

Terorismul naște despotismul în numele libertății! Despotismul naște o suferință surdă, ce deschide în inimi izvoare nesecate de ură și de răsbunare.

Interesele leagă pre oameni, dar interesele trebuie să fie reciproce!

Fundați programul libertății pe această basă simplă și nu va mai exista dușmănie între nații, nici ură între oameni.

Nu ziceți: Fiecărui partea sa! dar ziceți: tuturor aceeași parte!

Când șefii națiilor se vor gândi serios la fericirea popoarelor și vor înțelege că mărimea lor adevărată consistă în binele comun, atunci ei vor fi cei întâi carii vor proclama libertatea, căci prin libertate mijloacele fiecăruia se întind, puterile-i se înzecesc, dorințele nobile își iau sbor și inimile se unesc într-o sinceră frăție.

Însă a îngiosi pre unii pentru a înălța pre alții nu este un act conform cu principiile fraternității, nici cu principiile dreptății.

Șefi ai națiilor, judecători, patrioți! voi toți, carii aspirați a fi mari în lume, gândiți-vă în actele voastre că nu este mai sfânt, mai simplu, mai dumnezeesc adevăr decât acesta: „Nu face altuia ceea ce nu ai voi să ți se facă ție!”

Dacă aș avea să-mi fac testamentul politic, aș zice concetățenilor mei:

„O! fraților, alegeți judecători buni!

„Opriți birocrăția de a deveni o putere despotică; căci ea nu trebuie să fie decât servitoarea publicului, care o plătește.

„Astupați-vă urechia la glasul falșilor patrioți — Astfel țara va fi scăpată de trădători și de călăi“.

Cu cât dobândesc esperiință prin studiul omenirii, mă conving că libertatea absolută este cu neputință în lume fără o deplină transformare a neamului omenesc.

Printre instituțiile moderne, garda națională este una din cele mai frumoase și totodată mai periculoase.

O gardă națională înțeleasă, serioasă, lipsită de fanatism politic, prezintă securitatea publică, ordinea, respectarea legilor, libertatea individuală și nedependința patriei.

O gardă națională neînțeleasă devine instrumentul orb al falșilor patrioți. Ea poate să puiă în pericol libertățile publice, înlocuind despotismul tronului prin despotismul uliței.

Dintre toate despotismele nici unul nu-i mai urât decât acel ce cată prin fereastră înlăuntrul familiilor, se amestecă în afacerile private și face a depinde siguranța, liniștea și chiar vieța concetățenilor de la protejerea indivizilor, ear nu de la scutul legilor.

Libertatea în mâna mulțimii este o armă cu două tăișuri.

Acolo unde principiul egalității, deși consacrat prin lege, nu au prins încă rădăcină în moravuri, minoritățile vor fi ades victimele majorităților. căci gloatele sunt mefiantе (neîncrezătoare), neluminate și lesne de a pleca urechia la minciunile și la perfidia celor răi.

În așa stare de lucruri ades libertatea este înlocuită prin brutalitate și egalitatea prin silnica reducere a tot ce este mare la o măsură mică și deșădătoare!

Lumea aspiră a se reînnoi! Cine însă poate prevede toate daunele, toate suferințele ce sunt rezervate lumii! ... Numai atunci omenirea va hălădui în bine și în pace, căci caritatea evanghelică își va relua locul ce i se cuvine în organizarea soșietăților!

A. Russo avea multe scrieri începute, însă cruda moarte nu i-a permis să le termine. La anul 1859 el s-a stins cu zămbirea pe buze în mijlocul entusiasmului național de pe atunci și a lăsat o dure-roasă jale în inimile celor ce l-au cunoscut și l-au iubit.

Trecut-au junele poet ca un meteor de-abia zărit pe cerul patriei sale, însă numele lui va crește cu timpul și va străluci glorios în fruntea poemului *Cântarea României*.

■ „Foaea Soșietății pentru literatura și cultura română în Bucovina“, IV, nr. 5, 1 mai 1868, p. 148–154, 155–158.

„S-a stins
cu zămbirea
pe buze“

„UNUL DINTRE ȘEFII
LITERATURII NOASTRE“...
„FRANȚA, A DOUA LUI PATRIE“

111

C. A. ROSETTI ȘI A. UBICINI: LA MORMÂNTUL LUI I. VOINESCU II

Gazeta de Francia ne descrie înmormântarea lui Ion Voinescu în următorul chip:

„Românii aflători aice au fost supuși unei aspre încercări prin moartea d. Ion Voinescu.

Prin îngrijirile d-lor frați Golescu, rămășițele mortale ale d. Voinescu s-au adus la Paris ca să fie înmormântate după voința răposatului: înduioșitoare cinstire dată pământului ospitalier ce românii iubesc așa de mult.

Duminică, la o oră după-amiază, un simplu corbiliar, ieșind din ulița Alibert no. 10 se îndrepta către ținterimul lui Père-Lachaise; corbiliarul sărmanului esilat era înconjurat de o mulțime numeroasă. Aice erau toți românii care se află în Paris și mai mulți străini însemnați, între care se vedea d. Manin; ființa strălucitului prezident de Veneția dovedea simpatia ce Italia resimte pentru frații cei de origină, românii, care sunt așa de crud pedepsiți.

Serviciul dumnezeesc s-au făcut după rândueala bisericei grecești, de cătră respectabilul arhimandrit Iosafat, român de nație. Adâncă durere ce se zugrăvia pe fața sa făcea un contrast foarte mare cu liniștea, serinitatea și resignația ce respectabilul părinte voia a insufla oilor sale.

Priveliștea ce înfățișau cei de față în tot timpul cât ținu serviciul dumnezeesc și la mormântul lui Ion Voinescu a fost foarte măreață; adunați în giurul secriului și a groapei, românii plângeau un amic, un compatriot și ceva mai mult: suferințele d. Voinescu aminteau la vreo câțiva pe ale lor..., și toți fără osebire vărsau lacrimi amintindu-și părinții, rudele și patria lor departe de aice.

Trei discursuri au fost pregătite spre a fi rostite la mormântul d. Voinescu. Numai două s-au cetit: unul în franțuzește, compus de d. Ubicini, vechi și iubitor amic al românilor care s-a grăbit de a veni să iee parte la durerea lor și să le deie mângâieri, vorbindu-le de meritele strălucite ale d. Voinescu și de viitorul probabil al patriei lor; celălalt cuvânt era în limba românească, compus de d. Constantin Rosetti. Ne pare rău că îngustimea coloanelor noastre nu ne îngăduie de a publica ascest discurs.

El este unul din cele mai înduioșitoare și mai adevărate; în acest discurs se însemnau trăsurile unui condei strălucit, care a scris sub dictarea unei mari inimi. Al treilea discurs, pe care întârzierea timpului n-a în-

La cimitirul
Père-La-
chaise

găduit de a-l ceti eșise din pana tânără și strălucită a unuia din studenții români de legi, d. Gheorghe D. Vernescu.

Cuvintele dlui Rosetti și Ubicini, sosindu-ne litografiate în limba franceză, noi le reproducem în traducția românească.

Cuvântul dlui C.A. ROSETTI

În minutul depunerii în mormânt a rămășițelor unui român, patriot esilat, care fu unul din șefii literaturii noastre, de datoria noastră este de a sanctifica mormântul său prin lacrimile noastre și prin câteva cuvinte în această limbă care era pentru dânsul cea mai dulce musică.

Fraților, Voinescu au cerut să fie înmormântat la Paris; aceasta pentru sufletul său obosit era o mângâiere de a fi depus de compatrioții săi în acest pământ sacru al Franciei și, în lipsa familiei sale, de a fi condus de membrii familiei sale politice, de acei câțiva amici cu care el au fost lucrat au sperat și au suferit atâția ani și de acest venerabil ministru al bisericii care, de asemenea, esilat și aducând cu sine credința părinților noștri au venit în mijlocul nostru să mângâie și să binecuvânteze, în numele sfintei dreptăți, pre acei ce părăsesc viața în suferințe.

Cunoașteți, fraților, aceia ce Voinescu au făcut și mai cu seamă aceia ce ar fi voit să facă. Boala care ni l-a răpit este aceia care duce la mormânt pre cei mai mulți esilați. Pre iubitul nostru frate Nicolai Bălcescu, a căruia nume trebuie să rămâie nemuritor între români, a murit tot de această boală, a căreia obârșie este în acele suferințe ce Voinescu au descris așa de bine prin cuvintele următoare:

„Zioa de 13 septemvri fu o zi nenorocită care va fi înscrisă cu sângele părinților lor în analele lungilor și feluritelor suferințe ale românilor“.

Însă suferințele lui Voinescu fură mult mai mari decât ale noastre tuturor; căci pe lângă acele ce el împărțea cu noi în acest moment, el se topia în suspinuri după copiii săi, pre care-i iubia nu numai ca un părinte, ci chear ca o mamă. Pentru dânsul copiii săi, și îndeobște toți copiii, era lumea amoriului.

„Lăsați copiii să vie la mine“ a zis Hristos.

Voinescu de asemenea se părea a zice: Lăsați copiii să vie la mine, căci el numai prin ei trăia, prin ei iubea, numai prin ei singuri

În pământul
sacru
al Franciei...

Ca și iubitul
nostru frate
Bălcescu...

în suferințele
lui Voinescu:

spera el să-și vadă patria sa și să intre în lumea dreptății și-a frăției pentru care au fost suferit așa de mult.

Adevărul este că două singure și puternice amoare domniau în inima sa, ce Dumnezeu făcu ca să iubiască așa de mult; și el ar fi făcut aceasta, dacă oamenii ar fi voit, dacă ei l-ar fi înțeles. El așa de mult iubia patria și copiii săi c-ar fi voit pentru dâșii să trăiască în oricare împregiurări. Dar el voia să trăiască, să trăiască în o mucenicie a căreia onoare numai el singur o cunoștea. El voia să trăiască ca să mai sărute încă o dată pământul României și fruntea copiilor săi. Însă amoriul (singur) birui puterile lui, și el muri român, iată-l părinte culcat pe patul morței.

patria și
copiii săi
Mucenicia sa

Și tu, sărmane Voinescule, tu n-ai să ne dai decât lacrimi și păreri de rău? Patria ta, căreia tu vroiai să-i dai vechea sa întindere și toată splendoarea sa nu poate să-ți deie nici macar un mormânt! și copiii tăi de șapte ani lipsiți de desmerdările părintelui lor, poate niciodată nu vor putea îngenunche pe pământul chinurilor tale. Însă nu! după moarte tu nu vei mai suferi! Aceia ce tu ai făcut și aceia ce tu ai vrut să faci se va împlini. România va fi liberă și trupul tău va fi transportat în sânul ei ca rămășițele unui vechi steag. Copiii tăi vor deveni oameni și vor urma calea ce le-ai tras tu cu lacrimile inimei tale. Ochii tăi nu vor putea saluta cu lacrimi de bucurie ziua renașterii. Însă copiii tăi vor veni să depună flori pe mormântul tău. Micile lor picioare vor călca ușor în giurul acelui loc sacru și glasul lor răsunător va fi o dulce armonie pentru sufletul tău ostenit.

„Vechea întindere” a
patriei sale...

se va
împlini...
„România
va fi
liberă”...

Plini de durere, însă siguri că oricare credință când începe să aibă martirii săi este în agiunul triumfului noi te depunem în acest pământ de ospitalitate, a căruia fii astăzi încă se luptă pentru însuși această cauză, pentru care tu te-ai stins în esil.

Adio dar, scumpe Voinescu și în timp când noi te plângem aice pe pământ faci ceriul ca sufletul tău slobod de suferințele ce te sdrobiră, să poată sbura ferice în lumi mai bune, unde patria nu-i nici apăsată, nici cuprinsă de năvăliri și unde toate sufletele sunt ca acele ce tu iubeai așa de mult — ca acele ale pruncilor“.

Cuvântul dlui UBICINI

„Precum toți ați auzit, domnii mei, d. Voinescu, condus la mormânt de o îndoită boală, exprimă dorința ca rămășițele sale muritoare să fie transportate la Paris, și prin îngrijirea amicilor săi,

să fie depuse în acest pământ sacru al Franciei; ea este bună ca și sânul unei mame.

Aceasta vine de acolo că fiecare român are două patrii: întâi România și-apoi Francia, al căruia nume el găngurește chiar născându-se.

Fie-mi dar iertat, ca frances și ca amic, să dau și eu ultimul omagiu acestui mormânt.

Eu nu voi vorbi de calitățile celui ce el cuprinde în sânul său; el fu cunoscut de cei mai mulți dintre dumneavoastră; și afară de aceasta n-aș putea adăogi nimic la cuvintele ce ați auzit.

El își iubia patria așa de mult că-ar fi vrut să trăiască pentru dânsa în orice împregiurări, și pre copiii săi până la moarte.

Aceste cuvinte sunt ca o prescurtare a vieții și a simțimentelor sufletului lui Voinescu.

Și eu am călcat pe acel pământ natal al esilatului, ce el n-au putut revedea — și pre care dumneavoastră, domnilor, veți vedea. — Această Românie, așa de frumoasă și așa de nenorocită, ea este asemenea fluviului care o înrăurează. — Cine au băut din apele sale nu se mai duce; cel ce au fost smult cu silnicie de pe pământul ei trebuie să moară. — Eu am cunoscut și-am iubit pre această soră îndepărtată a țarei mele, părăsită în mijlocul barbarilor, ca poetul roman a căruia legendă ea au păstrat, și care păstrează pe dincolo de Carpați spiritul și tradițiile Franciei. Am fost față la chinurile sale după ce au visat un moment triumful său, am numărat lacrimile și ranele sale; însă totodată am văzut câtă energie, câtă răbdare în orice nevoie, cât devotament și mai cu samă câtă credință are ea. Iată pentru ce îndrănesc a vă vorbi despre viitor aice în fața acestui mormânt și strig din adâncul durerii și-a părerilor mele de rău către acel ce va să vă fie răpit pentru totdeauna:

Reposează în pace suflete românesc, voințele tale se vor împlini precum s-au împlinit voințele tale cele de pe urmă. Voinescule, Bălcescule, martirii unei sfinte cause, mângâiați-vă. Timpurile suferințelor sunt cătră finitul lor; zile glorioase vor lumina preste patria voastră, zile ce voi ați fi văzut dacă ați fi iubit-o mai puțin. Zdrobiți de osteneală și de suferințe, voi ați căzut pe pragul pământului făgăduit; însă priviți: porțile se deschid la strigarea Franciei și semințiile captive intră numeroase în Paradisul României, cântând cântările Domnului și amestecând numele vostru în cântările lor“.

■ „*Stéoa Dunării. Ziar politic, literar și comercial*“ sub redacția lui M. Kogălniceanu, Iași. II, nr. 8, joi 26 ianuarie 1856, p. 31–32.

A doua
patrie

„Am iubit
pre această
soră
îndepărtată
a țarei mele“

„Voinescule,
Bălcescule...
martiri
ai unei sfinte
cauze“...

ROMÂNIA RECUNOSCĂTOARE

112

V. ALECSANDRI, PRIETENII ROMÂNILOR

Când mintea își ieșborul de se afundă în hăul de suferinți, de prigoniri și de palme dumnezeiești ce de câteva veacuri au trecut și încă trec pe capul acestui neam român odinioară atât de mare și puternic, ea rămâne înspăimântată ca și când s-ar găsi la poarta care duce la lăcașul vecinicilor chinuri și nu poate să înțeleagă cum acest neam au răbdat cu bărbăție atâte furtuni grozave și cum se mai află încă astăzi pe picioare! Năvăliri de limbi străine, rășboaie crâncene și necurmăte, împliniri de tot soiul, înrăuriri fatale de corupție, prigoniri sistematice, focuri, săcete, epidemii crude și, mai presus decât toate, desbinări chiar între frați de același sânge și nume, nimic nu i-au lipsit, nici una dintre aceste grozave rele nu au încungiuat pământul locuit de români, încât două mari adevăruri se înfățișează minții omeniești la priveliștea acestui negru tablou de calamități: cea întâi, că mult greșiți au fost romanii în ochii Dumnezeirei dacă, după atâte veacuri, strenepoții lor sunt încă astfel pedepsiti; cea al doile, că Dumnezeirea pregătește un mare viitor acestui neam strecurat prin atâte chinuri, căci furtunile cele mari lovesc fruntea munților celor mai înalți, și cercările cele aspre a soartei lovesc sufletele cele mai tari.

Veacuri întregi acest neam român așezat la porțile Răsăritului pe un țin care, în privirea sa topografică, seamănă cu o insulă bătută de vânturi și de valuri din toate părțile, s-a împotrivit furtunelor și a isbutit a-și păstra moșia, sau mai bine zicând, o parte din moșie. Încungiuat de mari puteri, cuprins pretutindene de neamuri străine, slavi, germani, unguri și turci, cu care el nu are nici o rudire, fiind de viță latină, românul s-a făcut punte și munte în mijlocul greutăților prin care s-au strecurat și au scăpat din noean sfântul odor a naționalității sale. În zădar campionii panslavismlui au cerut chiar prin acturi originale a întuneca adevărul! adevărul e un soare luminos care străbate puternic prin negurile minciunei, fie aceasta cât de pompoasă, și în sfârșit Evropa s-a încredințat astăzi de numai de adevărata noastră naționalitate, dar și chiar de drepturile noastre politice.

E mult aceasta pentru noi și mult ne va fi de folos pentru asigurarea viitorului nostru, căci până-acum nenorocirile Prințipatelor Dunărei s-au tras din neștiința marelor puteri a Occidentului în

De acest
neam român
...

Înconjurat
de mari
puteri...
și de
neamuri
străine...

Europa s-a
încredințat
de drepturile
noastre
politice...

privirea istorică, comercială și etnografică ale acestor Prințipate. Până acum ele s-au socotit chiar de oameni eminenți ca o parte din pământul Imperiului rusesc sau ca o provincie de raiale turcești, precum Bulgaria... etc., și puțini din publiciștii străini pricepuseră importanța unei Români bine organizate în cumpăna chestiei Orientului.

Națiile apusane de viță latină au trăit un lung șir de veacuri fără măcar a visa că avea chiar pe marginea Evropei, la porțile Răsăritului, zece milioane de frați și fără a auzi glasul suferințelor lor; dar acest glas au găsit în zilele noastre un răsunet în inimele generoase a câțiva oameni care, cu un curaj vrednic de toată recunoștința noastră, s-au făcut apostolii României.

Pintre acești nobili campioni a drepturilor și a naționalității noastre sunt de însemnat:

Recunoștința
întreagă a celor
campioni
ai drepturilor
și ai naționalității
noastre

St. Marc
Girardin

1. Dl. *St. Marc de Girardin*, care la 1836 a vizitat Prințipatele Dunărei, le-a studiat cu luarea-ămintă unui filosof și a publicat în jurnalul („*Débats*”) mai multe scrisori asupra stărei morale a provinciilor noastre, asupra relațiilor Rosiei cu ele, asupra influenței puterilor suzerane și protecțiilor, asupra *Reglementului organic* etc.

Félix Colson

2. Dl. *Félix Colson*, care la 1839 a publicat un volum de mare preț intitulat: *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie, suivi des traités de la Turquie avec les Puissances européennes et d'une Carte des pays roumains*. Acest uvră este cel mai apreciat de politiciii străini, iar cât pentru noi, românii, nu trebuie să uităm niciodată aceste cuvinte prin care dl. Colson sfârșește prefața cărții sale: „în fața atâtor umiliri și atâtor suferinți necunoscute Evropei, conștiința mea îmi impune datoria de a rădica glasul în favorul românilor!”.

J.A. Vaillant

Dl. *I. A. Vaillant*, care la 1844 a scos la lumină un uvră mare în trei tomuri sub nume de: *La Romanie ou histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or, Ardialiens, Valaques et Moldaves résumés sous le nom de Romans*. — Dl. Vaillant au locuit mai mulți ani la București, unde au fundat deosebite școli și când s-au despărțit de români iată cuvintele ce le-au adresat: „Adio! fiți fericiți; redobândiți dignitatea și virtutea voastră antică; lucrați cu toții pentru Patrie; pătrundeți-vă de simțirea puterii voastre și astfel veți deveni iarăși o nație mare precum au fost stremoșii vostri!”

H. Desprez

Dl. *H. Desprez*, care la 1848 a publicat mai multe articole importante în „*Revue des Deux Mondes*” asupra revoluției românilor și asupra deșteptării naționalităților orientale.

Dl. *Arthur Baligot de Beynes*, fondatorul Jurnalului din Constantinopoli, „Presa de Orient”, care de la 1848, în curs de mai mulți ani, au sprijinit drepturile românilor prin cele mai însemnate gazete din Paris.

A. Baligot de Beynes

Dl. *A. Bilecoque*, fostul consul general a Franței în Prințipate, care neconținut au căutat a lumina oamenii de stat a Franței asupra interesurilor Europei în provinciile noastre și asupra rolului ce este chemat a juca neamul român în chestia Orientului. Dl. Bilecoque s-au arătat neconținut unul din cei mai ferbinți prietini a românilor și au avut meritul a prevedea chiar de la 1848 întâmplările politice de astăzi. El au publicat un album foarte interesant intitulat: *Album Moldovallaque* și ilustrat cu desinuri de dl. *Buché*.

A. Billecoque

Dl. *Michelet*, unul din cei mai mari scriitori ai Franței, care în volumul său: *Légendes du Nord*, vorbește de biata Românie cu toată îndurarea unei inimi adânc simțitoare și cu tot entuziasmul unui mare poet. Dl. Michelet numește țeara noastră *Italia orientală* și au știut a găsi chiar din poeziile sale populare comoarele sufletului român.

M. Bouquet
J. Michelet

Dl. *Ubicini*, autorul *Scrisorilor asupra Turciei*, un uvraj de mare preț în ochii tuturor oamenilor de stat și director unei publicații ce esă în Paris sub titlul de „Revue d'Orient”. Dl. Ubicini s-au aflat în București în vremea revoluției de la 1848 și, cunoscând prea bine țerile noastre, au scris multe articole prin gazete în favorul drepturilor românilor.

Ubicini

Am început această enumerație prin domnul Jirardin și vom sfârși-o iarăși prin dl. Jirardin, arătând că acest înalt scriitor au publicat mai multe articole în „Débats” atingătoare de Prințipate, de la începutul complicărilor de astăzi, și pentru ca să dăm o idee de sentimentele dl. de Jirardin în privirea viitorului țerilor noastre, eată ce găsim scris de dlui în jurnalul franțez: „Débats” din 18 martie 1855.

Domnul de Girardin și în 1855 apără dorințele Principatelor Dunărene

Mulțemită fie din partea românilor acestor vrednici campioni a României! Numele lor sunt adânc săpate în irumele noastre și nu se vor șterge niciodată, căci inima românului nu e uitită și ea păstrează pentru vecinicie suvenirul facerilor de bine. Dintre toate misiile omenești cea mai nobilă este de a întinde o mână prietină națiilor căzute care aspiră a se rădica în picioare și a lua rând pîntre celelalte nații mari, glorioase și puternice!

V. A.

■ „România literară”, Iași, nr. 12, 20 martie 1855, p. 141-144.

„ÎNCURAJĂRILE CE NE-A DAT LAMARTINE
LA 1848 ȘI ÎN 1859“

113

V. ALECSANDRI, LAMARTINE

In memoriam

Unul din cei mai mari poeți ai Franciei, omul care prin geniul său a fost și va rămânea o glorie pentru secolul nostru, Lamartine, a murit! Această tristă veste va deștepta un răsunet dureros în sufletul acelor cari au gustat încântările armoniei mărețului poet.

în 1848

Cât pentru noi, românii, e bine să ne aducem aminte încurajările ce ne-au dat Lamartine în anul 1848, când el ținea ochii lumii întregi țintiți asupra lui, și adresa cuvinte mângâitoare națiilor ce aspirau la libertate.

la 1859

În istoria misiilor mele politice din anul 1859 găsesc următoarea notiță scrisă după o vizită ce făcusem lui Lamartine; această notiță e de natură a interesa publicul român și dar este timpul de-a o scoate la lumină.

„D-l Lamartine, dulcele poet a inimelor tinere, eroul poetic a revoluției din 1848, deși ajuns acum în vrăstă înaintită, totuși încă poartă pe frunte-i aureola geniului. Convorbirea sa armonioasă și fermă răpește auzul și sufletul. Simțirile înalte, ideile sublime, reflecțiile filosofice sunt exprimate de el în forma cea mai corectă, în stilul cel mai nobil, și cu o abundență care minunează pe ascultători.

Elocvența sa
naturală
încântă...

Elocvența sa naturală încântă chiar în vorbirile zilnice a vieții private, iar în împrejurările cele mari a vieții politice, ea devine o putere care poate să oprească omenirea pe malul prăpăstiilor sau să o împingă în fundul lor.

O oară întreagă, cât a ținut vizita mea, am crezut că asist la un concert melodios, și când a fost ca să mă retrag, îmi zise:

— Domnul meu, deșteptarea unei nații e cel mai sublim spectacul ce omenirea poate să arăte Creatorului, însă când o nație are norocul de a atrage asupra-i ochii Providenței, ea trebuie să se menție la înălțimea rolului ce este chemată a avea pe lume.

Eu fac sincere urări pentru prosperitatea și mărirea românilor, căci mi-a plăcut totdeauna a vedea pe urmașii popoarelor mari pășind falnic pe urmele glorioase ale strămoșilor!“

■ V. Alecsandri, *Opere*, IV. *Proză*. Ediție Georgeta Rădulescu-Dulgheru, 1974, p. 402–403, Colecția Scriitori români.

IX. UNIRE ACUM ȘI-N PERSPECTIVĂ

VERSUL LUI — PATRIA ROMÂNĂ — A TRECUT ÎN CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ UNIVERSALĂ

114

ARUNE PUMNUL, ION PUȘCARIUL

Rumân ardelean, născut se pare la Pierșani, un sat în drumul către Brașov de la Făgăraș, cam către anul 1830. Studiile și le-a făcut în Ardeal atât cele gimnășiale, cât și cele filosofice și cele juridice. El este unul din cei mai zeloși naționalști rumâni; a luat partea cea mai vie la lupta națională din anii 1848–1849, cu care ocaziune a compus versul de sub &-ul următoriu, carele pentru marea lui însemnătate și pentru că s-a făcut atât de popular, cât se cânta de către rumâni cu cel mai mare entuziasm în toate provinciile, îl punem și în lexic, ca un lucru trecut în conștiința națională universală; căci de am tăcea noi de acest simțământ, atunci cum zice însuși Mântuitorul Cristos, „*pietrele ar striga*”.

Pușcariul a fost după aceea pretor la Făgăraș și a mijlocit prin zelul său cel neadormit înființarea unei *școli normale-capitale rumâne la Veneția de Jos*, deoarece până la timpul lui economise administrarea fraților unguri așa de bine că mai în tot ținutul Făgărașului să nu fie mai nici cea mai neînsemnată școală rumânească.

Domnul Pușcariul a fost și unul din membrii însemnatei Comisiuni filologice rumâne ardelen de la anul 1860 de către carea s-a statorit *ortografia etimologică rumână cu litere latine*. El ni-a dat și o carte „*despre formularele scrisorilor judecătorești în limba rumână*” și o explicație a „*patentelor împărătești despre legea de desdăunare*”.

Român
ardelean...în 1848/49
a compus
„*Patria
română*”Ca pretor
de Făgăraș,
fondator
al școlii
normaleMembru
al comisiei
filologice
române
ardelen*Patria rumână*

Ce e patria rumână?
 Au e Rumânia până
 Unde Nistrul cu Carpații
 Dau mâna ca frații?
 Ba nu! nu! măi frățioare!
 Pentru că rumânul are
 Patrie mai mare!

Ce e patria rumână?
 Au Moldova cea bătrână,
 Cu fiicele ei vecine
 De sub mâni străine?

Ba nu! nu! măi frăţioare!
Pentru că rumânul are
Patrie mai mare!

Ce e patria rumână?
Au Ardealul o fântână,
Care varsă minerale
De-n braţele sale?
Ba nu! nu! măi frăţioare!
Pentru că rumânul are
Patrie mai mare!

Ce e patria rumână?
Au pe unde Tisa mână
Murmurul său preste Murăş
De la Maramurăş?
Ba nu! nu! măi frăţioare!
Pentru că rumânul are
Patrie mai mare!

Ce e patria rumână?
Au e ţara unde-amână
Fraţii ce-i avem
Dencolo de Em?
Ba nu! nu! măi frăţioare!
Trebuie măi frăţioare
Să fie mai mare!

Spune-mi! patria n-ascunde!
Doar Italia, de unde,
Părăsind Capitolinul,
Ni se trase cinul?
Ba nu! alta-i frăţioare;
Patria rumână, care,
O numesc eu mare!

Până unde mai răsună,
Limba dulce şi străbună,
Limba care să trăească!
Limba rumânească!
Pân-acolo-i frăţioare!
Patria rumână, care
O numesc eu mare!

Unde-a inimei simțire
 E-nfocată de iubire
 Și de nobila dorință
 Fulgeră credință;
 Acolo e frățioare!
 Patria rumână, care
 O poți numi mare!

„Aci-i patria rumână,
 Unde strângerea de mână,
 Cu-nțelegerea, unirea
 Își află plinirea:
 Asta fie, frățioare!
 Patria rumână, care
 Să ni fie mare!”

Așa-i patria rumână!
 Însă inimă păgână,
 Ori pismă, ori euism
 Nu e-n rumânism:
 Asta fie, frățioare!
 Patria rumână, care
 E sântă și mare!

„Doamne! dentru înălțime
 Pleacă-ți ochii-n rumânime
 Și ni dă la toți virtute,
 Carea să ne-ajute!
 Să iubim cu înfocare
 Patria rumână, care
 O am numit-o mare!”

■ A. Pumnul, *Lepturariu rumânesc*, t. IV₂, p. 272–274. La B.A.R. ms. 690, f. 51 v.–52. o formă prescurtată se află în caietul cu „Versuri naționale române 1850” a lui Nicolae Kozma; caiet provenit din Biblioteca Nifon Bălășescu.

ROMÂNI FRUNTAȘI, PREFECȚI, ȘI EXILAȚI DIN ROMÂNIA — LA ABRUD: DESPRE SOARTA NAȚIUNII

I. STERCA-ȘULUȚIU DE CÂRPENIȘ, BIOGRAFIA LUI AVRAM IANCU

Românii fruntași, împreună cu prefectii Iancu, Buteanu, Dobra, Balint și alții, apoi esilați din România, Racoviță (Vițianu),

115

Casa Ster-
ca-Șuluțiu

— la Abrud
— „centru de
întrunire“

Pentru
înmarmare

Fără ajutor
muscălesc...

La Sibiu, Co-
mandamen-
tul general...

și o

„armată
națională
română“...

Iubirea
și încrederea
poporului
în Iancu

Adrian și Alexandru Goleșcu* s-au adunat la casa noastră din Abrud, care era întotdeauna centrul de întrunire, spre a se consulta despre soarta națiunii. Tatăl meu a propus ca Iancu să meargă numai de cânt la Sibiu și să propună comandantului general ca să dea bună pace gloatelor, între cari toți șchiopii și schilavii satului, ci să se eșecute conșulul neamului românesc din Câmpul Libertății: să se înarmeze una sută de mii ficiori voinici, cărora pe lângă prefecții și tribunii lor, să li se dea oficeri și suboficeri din regimentele de graniță românești. Aceștia vor face minuni; iar gloatele vor face mari eșecuri, cari numai nefericire vor provoca, dar piept cu armatele ungurești nu vor putea da.

Ajutor muscălesc la nici un caz să nu se primească.

Aceasta propunere s-a primit cu mare înșufletire**.

Iancu s-a dus la Sibiu, de unde întorcându-se a spus că comandantele general a primit cu mare bucurie propunerea. Se înțelege, era angajată și onoarea lui militară, ca să învingă pe unguri și fără ajutorul muscalilor. Și i-ar fi prins bine comandai generale ajutorul acelor una-sută-mii „ficiori“, căci batalioane întregi din armata regulată n-aveau ficiori nici cât o companie, iar înșufletirea unșurilor înmulția regimentele de honvezi înfricoșat. Dar vezi Doamne! acei 100 000 ficiori ar fi fost armată națională română și tocmai aceasta nu-i convenia neamțului! Șciuseră ei bine că înșufletirea românilor în 14 zile ar fi adunat ficiorii trebuincioși. Și o sciau din esperiință, când așunși în strâmtoare comanda generală trimise pe locotenentul Urs (azi baronul Urs) să aducă „ficiori“ pentru armată, de unde va putea.

Voinicul locotenent Urs s-a dus drept în lagărele românești la Blaj și Teiuș și s-a întors la Sibiu cu vreo 1 600 ficiori, toți veniți de voie bună, fără escortă, căci locot. Urs n-avea decât pe un căprar cu sine. Pe Iancu l-a găsit Urs în lagăr stând la sfat cu căpitani săi; împrejurul unei mari căldări, în care se pregătea ceaiul pentru dânșii.

Iancu l-a primit foarte bine, îndată a ales pe cei mai voinici din tabăra sa și i-a pus la dispoziția lui Urs.

Iată un frumos exemplu de înșufletire națională și de o nemai-auzită iubire și încredere ce avea poporul în Iancu, pe care îl numea „Domnule general“! iar țărancele și copiii de drag ce-l aveau îl numiau: „Crășorul nostru“.

* Goleșcu a stat la casa noastră din toamna anului 1848 până în primăvara anului 1849.

** Nu cumva și la această concluzie se referea următoarea notiță? *Beim in Siebenbürgen, Leipzig, 1856: Alle Walachen stimmten gegen die Einberufung der Russen.*

Intriga și jalușia însă a nimicit acest plan, care ar fi dat rășboiului cu totul alt caracter și alt sfârșit, ar fi cruțat țeara de atâtea nenorociri. Ungurii n-ar fi putut supune Ardealul. Ei! dar aceasta ar fi fost prea mare glorie pentru valachi; prea tare le-ar fi crescut creasta. Vom face noi de noi ce e de făcut, își vor fi zis „domnii cei mari”. Ticălos lucru au făcut: a urmat ceea ce a prevăzut tatăl meu, ca fost oficer, care făcuse campania în contra lui Napoleon cel mare și ca unicul din Munții Apuseni care avea cunoștințe militare: afară de Munții Apuseni, nicăiri în țeară gloatele nu s-au putut apăra.

Guvernul din Viena cu proverbiala sa politică: „Divide et impera” își va fi zis în cugetul său: „Las’ să se omoare ungurii cu românii; când vor fi sleiți ușor voi putea pune laba pe ei”. S-au înșelat însă amar. Ungurii au aruncat armata împărătească peste hotarele țerei.

Pe români i-a lăsat „Viena” în grija sfinților și în „grația” ungurilor învingători.

Singur Munții Apuseni au rămas nesupuși de unguri.

Ce-au suferit românii în acest timp a eternizat Iancu în raportul său către Împăratul și Barițiu în istoria sa.

■ Iosif Sterca-Șuluțiu de Cărpeneș, *Biografia lui Avram Iancu*, Sibiu, 1897, p. 13–14.

Politica
Vienei
„Divide et
impera”

„FĂRĂ ȘTIINȚE 'NALTE VOM FI PURUREA
SUPUȘII ȘI SCLAVII STRĂINILOR...”

116

ARUNE PUMNUL, IACOB MURĂȘEANUL

S-a născut în deceniul al doilea al veacului XIX, în partea miază-noapțială a Ardealului; studiile și le-a făcut se pare că în Năsăud, Bistrița și la Blaș. După mântuiciunea științelor teologice, fu chie-mat la Brașov ca profesoriu la gimnasiul catolic de acolo. Aici, în soțietate cu vāru-său *Andrei Murășeanul* și cu *Georgiu Barițiu*, a lucrat cu toată înțelepciunea și nepregetul parte ca să deșcepte în brașoveni și în tinerii rumâni der ținutul Brașovului dorința de a învăța și a se cultiva și cunvingăciunea „că fără științe nalte vom fi pururea supuși și sclavii străinilor”; ear parte a înfrățit pre însemnații rumâni brășoveni cu ceilalți cunfrați ai lor, fiindcă până atunci domnia între rumânii brășoveni și între ceilalți locuitori mai în lontrul Ardea-

Năsăud—
Bistrița—Blaj

profesor
la Brașov

în organiza-
rea „Reuni-
unii Femeilor
Române”
(Braşov)

un
mecenat...

lului un feliu de ură rămpingătivă, ba chiar duşmănoasă, mai ales den cauza relegiunii *unite* şi *neunite*. Destul că Iacob Murăşeanul, împreună cu ambii săi cunsoţi numiţi mai sus, a isbutit a împăca şi a înfrăţi pre rumânii braşoveni cu toţi rumânii ceialalţi, de orice lege să fie ei. Asemene a lucrat el şi la orgănăciunea şi asigurăciunea *Reuniunii Femeilor Rumâne* den Braşov. Mai în urmă se făcu directoriu gimnasiului catolic den Braşov şi pe lângă aceea totdată şi redactoriu „*Gazetei Transilvaniei*” şi așa în chipul acesta a lucrat den toate puterile şi cu toată înțelepciunea spre deşceptăciunea şi lămuriciunea conştiinţei naţiionale, spre demonstrăciunea şi apărăciunea drepturilor naţiunii rumâne. Asemene a contribuit şi la înfiinţăciunea *Gimnasiului rumânesc den Braşov*, carele răspândeşte cultura la fiii naţiunii den părţile răsăritene ale Ardealului.

■ A. Pumnul, *Lepturariu rumînesc*, t. IV₂, 1865, p. 83.

ROMÂNIA, LIBERĂ ŞI UNITĂ CU TOATE SURORILE EI...

117

C.A. ROSETTI, DOAMNEI ...

Nu ştiu cine eşti, nu ştiu care-ţi este numele şi cu toate acestea te cunosc şi te iubesc.

Nu ştiu cine eşti, nu ştiu care-ţi este numele dar cu toate acestea în mijlocul ernii. — a! iarna e grea pentru cel esilat — în mijlocul ernii, când în arburii cei goi şi negri de suflarea cea rece şi aspră a crivăţului, văz viaţa omului sub suflarea cea stearpă şi omorătoare a patimilor; când neaoa învăluind totul în giulgiul ei cel rece dă naturei întregi un aspect de bătrâneţe şi de moarte care-mi arată icoana patriei mele în giulgiul despotismului; când nu mai auz nici o ciripire, nici un cântec de pasăre, care să-şi aducă aminte melodia ce-mi desmerda junetea sub dumbrava pârintească; când nu mai văz pe cer luna, lampa cea dulce care luminează cina sătenilor noştri şi nici o stea măcar care să-mi dea o rază de lumină şi de nemurire, sufletu-mi s-abate crezând un minut că moartea s-a întins peste tot pământu ca şi peste ţara mea, în asemenea minute dure-roase, adesea suvenirea ta, femee dragă, străbătându-mi inima ca o rază de soare, m-a deşteptat şi m-a făcut să văz, că precum norii

acoperă soarele dar nu-l pot opri până-n sfârșit d-a se arăta în toată lucireaa și puterea lui ș-a reînvia toată natura, tot astfel și despotismul, carele învăluiește acum țara mea, desigur se va topi de focul iubirei și primăvara va veni, și România plină de viață și de frumusețe, liberă și unită cu toate surorile ei va umplea pământu cu roalele sale și va surăde celora ce au iubit-o și au crezut în învierea ei, precum surăde muma fiului când îl vede pentru întâiași dată făcând singur cei dintâi pași și venind să s-arunce cu iubire pe sânul ei.

Nu știu cine ești, nu știu care îți este numele, dar o mai repet că adesea, când sufletu-mi obosit de dor, de suferințele românilor, de nemernicia, amăgirea sau necredința unui confrate sau de pierderea vr-unuia dintre ostașii cei tari și credincioși ai libertății, simțeam că mă-mbată durerea și credința-mi șovăiește, îmi aduceam aminte că sufletul tău este cu noi și sigur că precum un suflet de femeie, cunoscut sau necunoscut, va fi cu noi, ne va iubi și ne va înima, cu un semn de iubire sau un surâs chiar, biruința va fi cu noi, mă-ntăream și dobândeam puterea d-a birui toate suferințele.

Nu știu cine ești, nu știu care îți este numele, dar știu că-n ajunul zilei celei fatale, la 12/24 septembrie 1848, mi-ai trimis, ca să depui în locul tău, pe altarul Patriei, coleru și cerceii tăi, darul nunții tale poate, podoabele tale de mireasă cu care voiai tu acum să-mpodobești pe mireasa cea mare.

Numele tău n-ai voit să ni-l spui. Ne-ai dat numai o hârtiuță pe care ai scris „Dar de frăție“.

Fie dar voea ta. Pentru noi suvenirea ta este un dar de frăție ce ni l-ai dat în numele tuturilor femeilor rumânce ca să ne mângâem în durerile esiliului și nă ne întărim credința când șovăiește.

Darul tău venind în ajunul trădătoarei năvăliri a turcilor nu s-a putut trimite ca toate celelalte la Ministerul Finanțelor; ș-astfel iată trei ani de când îl păstrăm fără a găsi la ce să-l întrebuițăm, nu zic mai bine, ci mai frumos.

În sfârșit un român, un artist căruia cerul i-a dat o inimă de femeie, un suflet sfânt carele suferă și iubește ca voi, ne dete icoana Revoluției, a Libertății, a Rumâniei de la 48.

A-i da podoabele tale, a o publica, a face ca fiecare român s-o vază, s-o cunoască, s-o aibă la sânul său ca o suvenire a zilelor trecute și ca o asigurare a biruinței și a fericirii viitoare, ne păru că va fi întrebuițarea cea mai proprie a darului tău*.

Când „despotismul învăluiește, acum, țara mea“...

Sufletul tău este cu noi

La 12/24 septembrie... „podoabele tale“,

„darul tău de frăție“...

„În numele tuturor femeilor române“

Tabloul „României de la '48“

litografiat din darul podoabelor tale

* Acest tablou litografiat acum, se va trimite românilor.

„Facă dar
ceru... să zi-
ceți lumii“...

și „România
a înviat!“

Femeile sunt roabe, ca și România, chinuite, defăimate și descunoscute ca și dânsa; bogățiile și frumusețile inimii voastre sunt prada celor fără suflet și fără de lege; viața voastră, ca și a ei, nu este decât o durere și-o jărtfire neconținută. Facă dar ceru ca darul tău de frăție să fie ca o cheazășie că voi femei, ca și România, întărite acum prin suferințe, vă veți ridica întru credința voastră, veți boteza cu lacrimile voastre de surori și de mume flamura cea cu trei fețe, curcubeul unirei și al libertății României și mergând înainte cu credință și iubire, tot voi, ca și-acum 1851 de ani, veți avea mai întâi fericirea a zice lumii „România a-nviat!“

Paris, 1851, 11 brumar

■ „*Republica Română*“, noiembrie 1851, Paris, Tipografia lui E. de Soye, Rue de Seine, 36, p. 99–103.

A

Aali Paşa Mehmed (1815–1871), ministru de Externe 292, 294, 308, 310–311, 364.

Aaron, Florian (Aron F.) (1805–1887) la Sibiu 120; la Rucăr 266; administrator de Dolj 273, 277; proscris 649.

Abdul Medgid, sultan (1839–1861) 241.

Abrud (Abrudbánya) <Alba> 136–137, 140, 153, 156–157, 159, 161, 165, 167, 445, 453–454, 461, 463–464, 478–479, 502, 505, 617–618, 630–631, 695–696; adunarea de la ~ 83–84, 621, 696; maghiari la ~ 84–85, 138, 156, 160–162, 467, 509, 514, 523; proscrişi moldoveni la ~ 126; întemniţaţi la ~ 154, 161; episodul Dragoş la ~ 443–444, 500–503, 505–510, 512–517; luptele de la ~ 462, 466, 471–475, 507–508, 513, 515–519, 522, 524, 532–534, 624.

Abrudbánya, v. Abrud.

Academia Mihăileană 282–283.

Academia Română, academicieni paşoptişti la ~ 45, 55–56, 61, 122–123, 362, 637–639, 643.

Adacale, insulă 410–411.

Adam (ulterior Adamescu, tatăl lui Gh. Adamescu), legături cu Laurian 562.

Adjud <Vrancea> 186.

Adoc, Gheorghe, sculptor 441.

Adrian, Gheorghe (1820–1889), cadet în oştirea Ţării Româneşti 232; în Transilvania 508, 516, 612, 696.

Adrianopol <Turcia>, tratatul de la ~ <1829> 42, 296.

Adunarea Deputaţilor <Bucureşti> 52, 57, 599–600, 603.

Africa 139.

Agapia, mănăstire 577.

Agram, v. Zagreb.

Agyagfalva, v. Lutița.

Ahmed, Vefik Efendi (1823–1891) elogiat de N. Cretzulescu 311.

Aita Seacă <Covasna> 429, 433.

Aiud (Enyed, Nagy-Enyed) <Alba> 132, 146, 151, 162, 422, 527, 537, 604, 615; companii dislocate la ~ 135, 145, 156, 443, 446, 624; închisoarea de la ~ 155.

Aiudeanu (Aiudanu), Clemente (1820–1913), tribun 507, 512, 631; trupele lui ~ în luptă 477, 518.

Aiuzanu, Ioan, tribun, la Câmpeni 153.

Ajtai Incze János 156.

„Alăuta românească” 18

Alba Iulia (Bălgrad, Belgrad, Carlsburg, Karlsburg) 107–108, 446, 483, 571, 618, 650; în cursul campaniei 443, 454, 463, 472, 475–476, 490, 497, 499, 524, 526, 533–535, 622; Iancu la ~ 422, 620; Axente la ~ 621; comitat 500.

Alba de Jos (Alsófehérmegy), comitat 142–143, 145, 148, 150, 650.

Albac <Alba> 153, 444, 472–475; Iancu la ~ 441.

„Albina” 176–177, 615.

„Albina Carpaţilor” 27.

Alecsandri, fraţii ~, în Bucovina 186.

Alecsandri (Alesandri, Alexandri), Vasile (1821–1890) 22–25, 577, 580–584, 637, 667, 677; în exil 24, 54, 667; redactor 24–25, 75, 598; activitate revoluţionară la Iaşi 53–54, 59; la Braşov 54, 80; în Bucovina 63–64, 186, 578, 580, 582–584; la Sibiu 121;

~ despre Bălcescu 13; ~ despre Negri 22; ~ despre Filipescu 28; ~ despre Russo 673; ~ despre francezi 687, 689; ~ despre Lamartine 690; I. Porumbescu despre ~ 577–584; *Scrieri* 13–21, 28–30, 206, 579, 586, 591; fig. 1, pl. XIV.

Alecu, v. Hurmuzachi, Alexandru.

Alexandrescu, Grigore (1810–1885) 187, 206.

Alexandri, Iancu (1826–1884), la Sibiu 80; în Bucovina 187, 578, 581, 583.

Alexandria <Egipt> 308.

Alexandru, în delegaţie la Viena 562; v. Al. Papiu-Iliarian.

Alexandru cel Bun, domn al Moldovei 18.

Alexandru cel Mare (Iskender) 306, 502.

- Alfieri, Vittorio 362.
 Alger (Algir) 488, 610.
 Alhambra <Spania> 311.
 Almaş (Almasch), vale 594, 597.
 Almăşeanul, David, vicecăpitan, refugiat în
 Țara Românească 659.
 Alsacia 100.
 Alsófehérmegy, v. Alba de Jos.
 Aluta, v. Olt.
 „Amicul poporului” 633.
 Amilcar (Hamilcar Barca) 489, 496.
 Amos, Tobias, preot 630.
 Andone, Alecsenia 367.
 Andrei, v. Șaguna, Andrei.
 Andrei, tribun 473.
 Andreica, Mihai (1827–1902), tribun 620, 632;
 la Câmpeni 153; la Abrud 444, 508, 510,
 512.
 Angel, Georgiu, la Adunarea de la Blaj 99.
 Anglia (Englita, Angleterre, Marea Brita-
 nie) 274, 308, 360, 450, 541, 549, 552, 560;
 politica ~ față de Principate 234, 276,
 288–290, 295, 349, 357–358, 363–364, 401,
 410, 541, 543–544, 552–555.
 Anibal (Hannibal) 309.
 Antal, familie de secui, la Lutița 428, 432.
 Antos Ioan, locotenent maghiar, la Mihalț
 133.
 „Anuar pentru israeliți” 636.
 „Anuarul Institutului de Istorie Națională” 483,
 564.
 Anwander, Anton, intendent 134, 143,
 148–149.
 Apahida <Cluj> 423.
 Apalina <Mureș> 428, 432.
 Apoloni Nicolae 255.
Approbatæ Regni Constitutiones 102.
 Aprichie, din București 318.
 Arad 171, 174, 453, 461, 564, 648; comitat 466.
 Arago, François 207.
 Arăpila, v. Gulescu, Alexandru G.
 „Arboroasa”, societate 185.
 Arcescu, Vasilache 220.
 Arcești, frații ~ 213, 216.
 Ardeal, v. Transilvania.
 Argeș, district 315–316; râu 340, 344; județ
 367; episcopie 651.
 „Arhiva românească” 206.
 Arhondologie 234; arderea ~ 235, 278, 285–286.
 Aricescu, Constantin D. (1823–1886) 226,
 635–636; fig. 4, pl. XIV.
 Arieș, râu 476.
 Arion, I., în lupta din Dealul Spirii 317.
 Aristia, Constantin (1800–1880) 234, 255, 362;
 în exil 373, 386, 668.
 Armatu, Elisei Iuniu, 611; la Blaj 84, 98; ~
 despre Buteanu 466–471.
Armeanca, Ernest 483.
 Arndt, Ernest Moritz (1769–1860) 121.
 Aron, căpitan din Buciumani 473.
 Aron, F., v. Aaron. Florian.
 Arpad 71, 676.
 Arpadi Alexandru, tribun 443; la Abrud
 508–509, 511, 515; prinderea lui ~ 564.
 Asachi, Gheorghe (Georgie) (1788–1869) 22,
 referendar al școalelor 178.
 Asia (Asie) 28, 71, 283, 309.
 „Asociația literară a României” 354.
 „Asociațiunea Transilvană pentru Literatura
 și Cultura Poporului Român” (ASTRA)
 180, 471, 604, 623–625, 643.
 Atanasie, Anghel (?–1713), mitropolit al Tran-
 silvaniei 108.
 Atena 105.
 Auffenberg (Ormayi) 452–453, 461.
 Aupick (Opic), Jacques (1789–1857), am-
 basador al Franței la Constantinopol
 (1848–1851) 277, 281, 286, 291–292, 294,
 308–309.
 Austria (Autriche, Oesterreich), imperiul ~
 30, 47, 69, 76, 263, 284, 327, 338, 374–376,
 379–380, 387–389, 393–394, 396, 400–402,
 447, 455, 539, 599, 602, 668; ~ și românii
 din Transilvania 34, 90, 101, 110–111, 490,
 497, 499, 522, 526–527, 532, 536–537, 550,
 544, 553, 593, 595; politica ~ față de Prin-
 cipate 234, 323, 334, 588.
 Avignon <Franța> 406.
 Avram, din Celei 225.
 Axente (Axenti, Acsente) Sever, Ioan
 (1821–1906), prefect, în oastea lui Iancu
 197, 293, 473, 502–503, 506, 516, 564, 569,
 586, 611–613, 621, 626, 647; la Sibiu 120,
 615; la Blaj 161; la Hondol 441; la Alba
 Iulia 443; la Abrud 517; despre ~ 585–586;
 N. Iorga ~ despre Iancu 625–628; fig. 4,
 pl. XIX.

B

- Bacău, județ 22.
- Bach, Alexandru baron (1813–1870), ministru de Interne, Viena 562–564, 619.
- Bach, Eduard, fratele ministrului Al. Bach, comisar al Transilvaniei 563.
- Baden, ducat 562, 610.
- Bagdad 578.
- Bahlui, râu 676.
- Baia <Suceava> 47–49.
- Baia de Arieș (Offenbaia) <Alba> 153–154, 162, 420, 446, 471, 476–477.
- Baia de Criș <Alba> 441, 443, 519, 627.
- Baia Mare (Nagy Bánya) 424–425, 485, 492.
- Balatschano, Jean, v. Bălăceanu, Ion.
- Balázs Konrad ~ Mano, maior la Mihalț 133, 146, 151.
- Balázsfalva, v. Blaj.
- Balkan, v. Peninsula Balcanică.
- Balcani (Balcans), munți 545, 556.
- Balea, Gheorghe, notar comunal 421.
- Balogot de Beyenes, Arthur, V. Alecsandri despre ~ 689.
- Balint, Simion (1810–1880), preot în Roșia Montană 84, 138, 157, 162, 445, 468, 471, 516–517, 569, 611–613, 619–620, 695; la Câmpeni 83, 153, 473, 512; arestarea lui ~ 154–155; eliberarea lui ~ 155; în înfruntarea de la Buciumani 474; *Memorii* 82–85, 156–162; fig. 3, pl. XIX.
- Balint, Vasile, vicetribun 423.
- Bálintit, baron secui, la Lutița 428, 432.
- Balla, familie de secui din Niraj, la Lutița 428, 432.
- Baloșescu, vechil din Baia 48, 50.
- Balș, Grigore (?–1895), în Bucovina 54; în Transilvania 126, 194.
- Balș, Lupu, logofăt 54.
- Balș, Panaiot, cofondator al „Propășirii” 24.
- Balș, Teodor, boier din Moldova 193.
- Balta-Liman, convenția de la ~ <1849> 60, 294, 324, 334, 365, 412, 539, 549, 642.
- Banat (Bannat), bănăteni 28, 69, 98, 113, 126, 154, 165, 173, 176, 179, 207, 379, 393, 470, 540, 551, 618, 650, 659; bănăteni la Blaj 89, 98; adunarea de la Lugoj 169–170; Bem în ~ 454, 463, 487, 489, 495, 497; B. Popa Densușianu în părțile ~ 480–482; ~ sub unguri 171, 173, 520, 523, 529, 533, 537.
- Bánffy, colonel 454, 463.
- Bánfi Dénes baron, căpitan 472, 476.
- Bánfy Nicolae (Nicolau, Miklós), baron, comite suprem 132–133, 136, 143, 148; la Blaj 94, 565.
- Banov, Alexandru, colonel <Țara Românească> 228, 232, 240.
- B.A.R., v. Biblioteca Academiei Române.
- Barîț, Alexandru, subprefect la Sălciua 441, 475–476.
- Barîț (Barîțiu), Gheorghe (Georgiu) (1812–1893) 32–33, 35, 176–177, 196–197, 199, 207, 467, 562, 569, 612–613, 619, 640, 697; redactor 33–34, 70, 75, 96, 625, 633; în Bucovina 34, 439, 578; la Blaj 99, 114–115; membru al Academiei Române 56; despre Murgu 176–180; ~ despre lancu 608–623, 633; *Scrieri* 652; din *Părți alese* 131–141; ~ fig. 2, pl. IV.
- Barîț, Leontin, vicetribun 423, 477.
- Barta, căpitan de secui, la Zlatna 421.
- Bartha, familie de secui din Odorhei, la Lutița 427, 431.
- Bartha Miklós, la Lutița 427, 431.
- Basarabi, case ~ din București 5.
- Basarabia 56, 205–207, 303, 439–440.
- Bastilia (Bastila) <Paris> 180.
- Baternai [Bătrâneau], student 422.
- Battyány (Batyányi) Kázmér (1807–1854), conte, ministru de Externe <1849> 122, 426, 430.
- Bădău, Gavril, apropiat al lui Iancu 624–625.
- Băești, deal 444, 473.
- Băiaș, locotenent grănicer, din Hațeg 660.
- Băile Herculane <Caras-Severin> 659.
- Băilești <Dolj> 348.
- Băișoara, <Cluj> 442, 477; munte 472, 476–477.
- Bălăceanu, familie 339, 560.
- Bălăceanu, I., în luptele din Apuseni 612.
- Bălăceanu, Ioan (Iancu) (1825–1914) 36–37; în București 254; prefect de Câmpulung <1848> 319, 321, 329, 331; la Constantinopol 544, 554; la Viena 549, 560; în Franța 569, 560; nume conspirativ Metaxa 541, 552; *Memorii* 318–328, 328–339, 539–549, 549–560; fig. 2, pl. XX.
- Bălăceanu, Ion (1798–1878), mare boier, unchiul lui I. Bălăceanu 548–549, 559–560.

Bălășescu, Nicolae (nume originar Nicolae Belașcu) Nifon ~ (1814–1880) 561–562; bibliotecă Nifon Bălășescu 695.

Bălășescu, frații ~ 354.

Bălcescu, Constantin (1813–1902), în evenimintele din 11 iunie 229; în comisia administrativă 259; în exil 293.

Bălcescu (Balchescu), Nicolae (Necolae, Niculai) (1819–1852) 13–14, 30, 229, 362, 374, 386, 641, 667, 684, 686; în Moldova 13, 15, 19, 20, 23; în Italia 20, 31; în exil 20–21, 293, 373, 409, 542–543, 547, 551, 553–555, 558; la Islaz 21, 213; la Paris 163, 224; în Guvernul provizoriu 222, 224, 230, 257–259, 262, 265–267, 270, 282, 300–301, 303, 323, 358, 356; la Constantinopol 275, 278, 292, 306, 333, 544–545; în Apuseni 526–527; la Belgrad 541;

V. Alecsandri despre ~ 13–21; Maria Cantacuzino despre ~ 21; A. Pumnul despre ~ 30–31; I. Bălăceanu despre 541–543, 551–553; I. Voinescu II despre ~ 586–591; *Scrieri* 13, 15, 18, 30, 162–168, 276, 284, 387, 586, 589–590, 674; fig. 1, pl. I și pl. VIII.

Bălcești <Vâlcea> 224.

Băleanu, Emanoil (Manolache) 263–264.

Băleanu, N., proprietar de fabrică 261.

Bălgrad, v. Alba Iulia.

Bălșan, Constantin (Dincă) (1817–1883), în luptele din Dealul Spirii 316, 318, 342; în Transilvania 612.

Bălșucă, Vodă Sturdza și 579.

Bălțățești <Neamț> 63–64.

Bărnău (Bărnăuțiu, Barnoutz), Simion (1808–1864) 133, 135, 197, 569; înainte de revoluție 640; la Sibiu 118–119; la Blaj 91, 96, 99–101, 110, 112, 114–117, 119–121; în Comitetul național din Sibiu 133, 135, 145, 151; Iancu și ~ 141, 611, 619; la Viena 562–564, 627; în Italia 594; Universitatea din Iași îl omagiază pe ~ 594; G. Sion despre ~ 81; U. de Marsillac despre ~ 592–595, 595–597; fig. 2, pl. XVIII.

Băc, râu 205.

Bărgăul, râu 434; munți 582.

Bârzei <Gorj> 644.

Bechet <Olt> 218, 225.

Becicherecul Mare <Timiș> 174.

Becze, v. Beța.

Bedeuleul, munte 443.

Bedeus de Scharberg, Iosif, consilier și comisar provincial suprem 614.

Begnescu, Nicolae, tribun 508, 510.

Beiuș <Bihor> 469; gimnaziul din ~ 441.

Beke, comandant maghiar 524, 534.

Béldi Francisc, conte 135.

Belgrad 540–541, 545–547, 550–552, 556–558.

Belinț <Timiș> 170.

Bellașcu, v. Bălășescu, Nicolae.

Bem, Josef (1795–1850), general polonez în armata ungară 30, 34, 165, 240, 339, 398, 425, 484–490, 491–498, 520, 527, 539, 544, 547–548, 555, 558–559, 605, 633, 696; în Transilvania 433–435, 441, 448–452, 454–455, 457–458, 460, 462–463, 480, 483, 524–526, 533–538, 631, 652, 658–659; în Bucovina 437; în Banat 523, 529; întâlnire cu Bolliac 440; J. Czetz despre ~ 484–490, 491–498; fig. 3, pl. XX.

Benicu <Alba> 474.

Benigni, Josef Mildenburg (1782–1849), redactor sas al ziarului „Siebenbürgen Botc” 147, 152.

Bercianu, Ștefan, protopop, la Lugoj 89.

Berde Mózsa, din Odorhei 427, 431.

Bereczki, familie de secui din Niraj, la Lutița 428, 432.

Berlin 46, 56, 358, 579, 610; Universitatea „Frederica Wilhelmina” din ~ 56–57.

Berzenczei, familie de secui, la Lutița 428–429, 432.

Berzenczei László (Ladislau) (1820–1884), comisar general al secuilor 130, 427, 431–432.

Beșinău (Beșineu) <Alba> 84.

Bethlen, colonel în armata lui Bem 487, 494.

Bethlen János junior, grof, împuternicit al secuilor, la Lutița 427, 431.

Beța (Becze) <Alba> 134, 144, 150.

Bibescu, Gheorghe, domn al Țării Românești 30, 36, 213, 227–228, 240, 242, 262–263, 307, 324, 331, 334, 353, 355–356, 366, 370, 543, 554, 589, 605, 644, 665; abdicarea lui ~ 224, 248, 357; la Brașov 321; atitudinea față de ~ 35, 37, 238–239, 242.

Bibescu, I. (Bobița), administrator 215, 221–222, 273.

- Bibescu, Maria (Marițica), soția lui Gheorghe Bibescu 228.
- Bibescu, Nicolae, fiul lui Gheorghe Bibescu 240–241.
- Biblioteca Academiei Române (B.A.R.) 10, 37, 85, 162, 339, 463, 538–539, 560, 591, 695.
- Biblioteca Națională 224, 281.
- Bicaz <Neamț> 674.
- Bicălat (Bicalat) <Cluj> 442.
- Bihor 505.
- Billecoq (Bilcoc), Adolphe, V. Alecsandri despre ~ 689.
- Birchiș <Arad> 118.
- Biró Mihály, vicecomite de Mureș, la Lutița 428, 431.
- Biserica Albă (Weiskirchen) <Timiș> 541, 551.
- Bistra <Alba> 83, 421, 441, 443–444.
- Bistrai, Iosiv, subprefect în Bistra 421.
- Bistrița <Bistrița-Năsăud> 196, 435, 477, 653, 697; rău 51.
- Blaj (Blaș, Blasiu, Balazsfalva, Blasendorf) <Alba> 81–82, 87, 132–135, 142, 144–145, 147–151, 161, 452, 454, 462, 464, 564, 586, 619, 697; studenți, profesori la ~ 33, 81, 112, 198, 202, 438, 469–471, 480, 483, 565, 585, 593, 595–596, 603–604; descrierea orașului ~ 107–109; adunarea de la 30 aprilie 113–114, 119–120, 142, 147; în vederea participării la Adunarea de la ~ 79–81, 84, 86, 88, 101, 103, 105, 113–114, 121, 653;
- Adunarea de la ~ zilele 2–4/14–16 mai 70, 73, 83, 85–103, 109–110, 114, 117–118, 120–121, 155, 158–159, 163, 168, 194, 565–567, 570, 618, 641–642, 647; prezențe notabile la ~ 89, 94–95, 98–100, 196, 641; din Moldova și Țara Românească 89, 98–99, 107, 111, 121, 194, 202; influența magică a discursului lui Bărnuțiu 91, 112, 115; dorințe, revendicări exprimate la ~ 92, 100–101, 111–112, 115–117, 155; tribuniul poporului 93–94, 97, 102–103; flamura tricoloră la ~ 96, 115, 122–123; jurământul 101–102; „Noi vrem să ne unim cu Țara” 164, 168;
- Comitet național constituit la ~ 135; idei „comunice” propagate la ~ 142–143, 148; „Regele” lor de la ~ 143, 149; deputațiile constituite la ~ 126;
- publicații, scrieri, memorii 111, 119; Al. Papiu-Ilarian despre ~ 86–103; G. Sion despre ~ 103–117; pl. IX–X.
- Blanqui (Blanchi), Adolphe Jérôme (1798–1854) 406–407, 412.
- Blasendorf, v. Blaj.
- Blăjeni <Hunedoara> 625.
- Bob, Ioan, la Blaj 99.
- Boboc, Mihail, căpitan <București> 250–251, 259–260.
- Boccha-la-Roumaine, v. Bocșa.
- Bociat, tribun 481–482.
- Bocsárd, v. Bucerdea.
- Bocșa <Salaj> 593–595, 597.
- Bocșan, Nicolae 85, 162.
- Bodea, Cornelia 31, 46, 56, 59, 61, 224, 267, 281, 309, 353, 441, 448, 519, 607.
- Bodnărescu, Leonida 52, 155, 191, 584.
- Boér, căpitan 525, 535.
- Boeriu, Ioan (?–1867), viceprefect 501, 564.
- Boeru, Ioan, primar în Abrud 500, 506, 508, 515.
- Boeru, ȧran iobag 104.
- Boeru (Boier), Demetriu (1812–1871), la Blaj 99, 115; refugiat în Țara Românească la Giurgiu 659.
- Boeru, Nicolae 103.
- Bogdan III, domn al Moldovei 287.
- Bogdan-Duică, Gheorghe 564.
- Bohățel, Alexandru (1816–1893), avocat 129, 570.
- Boitoș, Olimpiu 599.
- Bojincă, Damaschin (1802–1869) 177, 648.
- Boldaci, general ungur 423–424.
- Bolintin <Giurgiu> 598.
- Bolintineanu, Dimitrie (1819–1872) 597–599; în exil 373, 386; membru al Societății literare 354; *Scrieri* 598, 635; fig. 3, pl. XIV.
- Bolliac (Boliac), Cezar (1813–1881) 206, 275; în Societatea literară 354; în Comitetul revoluționar 356; în Guvernul provizoriu 223, 259; la înăbușirea revoluției 293, 362; în exil 373, 386, 670; A. Pumnul despre ~ 604–605; I. Munteanu despre ~ 440–441; fig. 1, pl. XX.
- Bologa, Iacob (1817–1888), la Blaj 99, 566; la București 562; la Cernăuți 194–195; secretele lui Șaguna 572.

- Bonaparte, Louis Napoléon 395.
 Borchart 301.
 Borgoșeni, v. Josenii Bărgăului.
 Borgopund, v. Prundul Părgăului.
 Borgorus, v. Rusu Bărgăului.
 Bornemissza, baron 428, 432.
 Borsec <Harghita> 52.
 Borșa <Cluj> 424.
 Bosfor (Bosporus) 365, 490, 498.
 Bosnia 376, 389, 410–411.
 Botos, familie de secui din Niraj, la Lutița 428, 432.
 Botoșani 18, 189.
 Botteanu (Bottyán), prefect 508, 518.
 Bouquet, M., V. Alecsandri despre ~ 689.
 Brad <Alba> 443–445, 512, 517, 534.
 Brad, Ioan (1817–1890), prefect 611.
 Bran, <Brașov> 325, 328, 336, 338, 539, 550: pas 659–660.
 Bran, Ioan 570; la Blaj 99; la Innsbruck 567; la Pesta 569.
 Braniște, Valeriu 176, 584.
 Brantôme, Pierre de Bourdeille, seigneur de ~ 311.
 Brașov (Brasieu, Cronstandt, Kronstadt) 125, 127, 282, 334, 454, 462, 477, 519, 585–586, 606, 619, 651, 658; programul moldovenilor redactat la ~ 54; revoluționari moldo-munteni la ~ 62–63, 65, 73–74, 80, 117, 124–125; emigrați din Țara Românească la ~ 239, 321, 331, 397–398, 401, 539, 668; Bibescu la ~ 230, 241; profesori și școli la ~ 33, 438, 647, 652–653, 697–698; „Gazeta” la ~ 111a112, 119, 141; „Transilvania” la ~ 180, 201, 471, 623; „Espatriatul” la ~ 440; I. Bălăceanu la ~ 539, 541, 550, 552; Iscovescu la ~ 635; descrieri despre ~ 34, 74, 78–79; district 618.
 Brăila 7, 54, 80, 291, 363.
 Brătianu, frații ~ 283, 600, 602, 607, 665, 667.
 Brătianu, Dumitru C. (Take) (1818–1892) 602: înainte de revoluție 354; la Blaj 107; la Constantinopol 275, 292, 306; la Pesta 295; în exil 293, 364, 373, 386; Em. Costiescu despre ~ 599–601; fig. 4, pl. XIII.
 Brătianu, Ion C. (Iancu) (1821–1891) 276, 278–279, 292, 636–637; înainte de revoluție 354; membru în Guvernul provizoriu 224, 252–253, 270–271, 371, 383; Eliade contra ~ 9, 258; bănuie de înțelegere cu Odobescu și Câmpineanu 256–257, 259–260, 264–266; șef al Poliției 235; în deputație la Constantinopol 275; închis la Cotroceni 362; în exil 293, 373, 386, 409, 670–671; caracterizare: cel mai „turbat revoluționar” 235; radical 543, 554; I. Vulcan despre ~ 601–603; despre ~ 394; fig. 5, pl. XIII.
 Brătianu, Așezământul ~ 304.
 Brâncoveanu, casele ~ <București> 4, 356.
 Brânzău (Brenzo), student 594, 597.
 Breat, general francez 291.
 Brissot, Jacques Pierre (1754–1793), publicist francez, apărător al răscoalei lui Horea 32.
 Bruck, Karl, ministru al Comerțului, Viena 561–563.
 Brussa (Brusa, Broussa) <Turcia> 283, 363.
 Brutus, Marcus Iunius 414, 417.
 Bruxelles (Bruxela) 46, 358, 549, 560.
 Bucerdea (Bocsárd) <Alba> 144, 150, 647.
 Buceș <Hunedoara> 473.
 Buchental, baron, colonel austriac pensionat, din Bucovina 440.
 Bucium <Alba> 138, 445, 472, 477, 617.
 Bucium-Cerbu <Alba> 473, 475.
 Bucium-Muntari <Alba> 474.
 Buciumani <Alba> 445, 473–474, 518; înfruntarea de la ~ 474.
 „Buciumul” 650.
 Bucovina (Bukowina) 47, 50, 79, 105, 126, 161, 181, 186–187, 189–191, 195, 199, 204–205, 304, 425, 433–435, 438–439, 526, 535, 572, 579, 676; la Hurmuzăchești în ~ 183–193, 196, 440, 579; I. Porumbescu la ~ 189, 579; A. Pumnul în ~ 201, 203; proscrisii moldoveni în ~ 54, 65, 676; Bem în ~ 437.
 „Bucovina” 155, 184–185, 197, 578.
 Bucur, Marin 673.
 București (Bucuresci, Bucarest, Bucharest) 20, 44, 61, 199, 201, 216, 230, 232, 245, 266, 273, 299, 313, 318–319, 321, 327, 328, 329, 331, 337, 339, 340, 350, 363, 370, 382, 399, 402, 441, 562, 581, 585, 598, 614, 634, 641, 659–660, 668–669; „1821” la ~ 6; „unire-n cuget și faptă” înainte de revoluție 17, 19, 28–29, 80; promotori ai ideii de revoluție la ~ 30, 543, 554, 602, 648, 675; catedre,

colegii, elevi, profesori la ~ 35, 37, 79, 178-179, 588, 604, 642, 647, 651, 688; spitale 339-340, 363, 367; holera la ~ 320, 330; presa din ~ 577-578, 598-599, 605, 661, 676; tricolorul la ~ 341; statuia Libertății din ~ 374, 387;

stări de spirit în ~ 36-37, 61-85, 221, 299, 360, 368, 372, 381, 385; ecouri ale revoluției europene la ~ 36-37, 368, 381; emisari, agenți, comisari, consuli la ~ 295; ~ ai Porții 233-234, 274-275, 278-289, 291, 293, 295-296, 306, 309, 313, 323-324, 326, 334, 336, 353, 355, 358, 360-361, 371, 382, 403; v. și Fuad Efendi, Soliman; ~ ai Rusiei 225, 287, 310, 353; v. și Duhamel, Kotzebue, Haltzinski; ~ ai Angliei 340, 541, 552; v. R.G. Colquhoun;

Revoluția în ~ 8, 211, 213-215, 221, 224, 256, 271, 296, 298, 322, 342-346, 355-356, 364-365, 369, 381, 603, 669; 11-13/23-25 iunie 60, 164, 220, 224, 228-250, 354; 19/31 iunie 231, 250-252, 269; Guvernul provizoriu 223, 230, 250, fuga ~ 262-264, revenirea ~ 267, măsuri luate de ~ 277; arderea Regulamentului și Arhondologiei 286-287; Comisia proprietății 275, 282, 284; 13/25 septembrie Dealul Spirii 288, 313-318, 325; Locotenența Domnească și sfârșitul revoluției 361, 364; evreii în revoluție 412-413, 415; v. C.D. Rosenthal, B. Iscovescu;

I. Bălăceanu despre ~ 322, 329; N. Crețulescu despre ~ 352-367; col. Lăcusteanu despre ~ 240-256; Pleșoianu despre ~ 211-225, 256-267, 272-281; Ubicini despre ~ 267-272, 285-289, 294-299, 304-313; Voinescu I despre ~ 227-240; colonel Zablowski despre ~ 300-304.

București <Alba> 478.

Buda (Buda-Pesta), Ef. Murgu la 176, 179
Universitatea din ~ 521, 530; Biblioteca „Széchenyi” din ~ 539; v. Pesta.

Buda, Alexandru, deputat 500.

„Budapesti Hírlap” 630, 633.

Budiu <Mureș> 422.

Buciu, Pană, din București 253-255.

Buicliu, Grigore Mitridate 663.

„Buletinul oficial al Țării Românești” 238.

Bulgaria (Bulgarie) 290, 308, 545-546, 556-557, 688, 412.

Bulzești <Hunedoara> 625.

Burduhosu, Andrei (Andrii), vornic 582.

Burqueney, baron, ambasador 308.

Buru <Cluj> 442.

Buteanu, familie 468.

Buteanu. Ioan (Buthián Janos) (1821-1849), prefect-martir 83-84, 157, 159, 197, 293, 443, 466, 500, 503, 507-511, 514-515, 517, 611, 695; la Blaj 87; membru al Comitetului național 135; în Zarand 421-422, 441; la Mihăileni 501-502, 505-506; arestat și spânzurat 444, 466, 513, 519; Elisei Armatu despre ~ 467-471; S. Balint despre ~ 82-85, 156-162; fig. 1, pl. XIX.

Buzău 257; episcopia ~ 651.

C

Cacova <Alba> 118, 352, 442-443, 477.

Cacova Ierii <Cluj> 441-442, 445.

Cacoveanu, Ioan, vicetribun 443, 476.

Calafat <Doj> 660.

Caluda, E., locotenent, în lupta din Dealul Spirii 317.

Candrea, A. 140, 625, 633.

Canning, Stratford (1786-1880) Viscount Stratford de Redcliffe (1852), ambasador la Constantinopol (1825-1827, 1841-1858) 289, 290, 294, 308, 363-364, 543, 554.

Canta, D., în Bucovina 578.

Canta, Vasile 54.

Cantacuzini, Bălcescu despre ~ 590.

Cantacuzini <Moldova> 63-64.

Cantacuzino, familie <Țara Românească> 254.

Cantacuzino (Cantacuzène), Constantin (1793-1877), caimacam 235, 237, 240, 291, 293, 324, 334, 344, 361-362, 407-408.

Cantacuzino, Costache, fratele lui Gh. Cantacuzino 254.

Cantacuzino, G., cneazul, tatăl fraților de la Bălțătești 63.

Cantacuzino, Gheorghe (Iorgu) (1815-1890), de la Bălțătești 63-64; în Bucovina 54, 578.

- Cantacuzino, Grigore, prințul, proprietarul de la Baia, adversarul lui Sturdza Vodă 48–49
- Cantacuzino, Grigore, v. Cantacuzino, Gheorghe 578.
- Cantacuzino, Maria (1817–1898), despre N. Bălcescu 20.
- Canemir (Cantimir), Antioh 207.
- Canemir, Dimitrie 105, 287.
- Caracal <Olt> 211, 213–217, 219–220, 224, 645; district 213.
- Caracaș 364, 667, 672.
- Caracaș, Constantin a însoțit-o pe Maria Rosetti 410.
- Caragea, Constantin, căpitan, în lupta din Dealul Spirii 314, 317.
- Caransebeș <Caras-Severin> 481, 648.
- Caras (Crașova), comitat 175, 649.
- Carcalechi, Zaharia 353, 407.
- Careii Mari <Satu Mare> 468.
- Carloviț, v. Karlovitz.
- Carlsburg, v. Alba Iulia.
- Carol I, rege al României 57, 662.
- Carol Robert, rege al Ungariei 612.
- Carpați 29, 63, 74–76, 103, 179, 239, 270, 340, 343, 348, 398, 482–483, 590, 639–641, 645, 686, 693.
- Cartagina 309.
- Catargiu, Lascăr 662.
- Cazimir, familia 105; frații ~ 54, 186, 579.
- Cazimir, Costachi 195.
- Cazimir, Petru (Petrachi) (1822–1850), la Blaj 105; în Bucovina 126, 187–188, 194–196, 438, 577, 579.
- Cazimir, Răducanu, tatăl fraților Petrache, Vasile, Costache 105.
- Cazimir, Vasile, în Bucovina 577, 579.
- Cazimir IV Jagello, rege al Poloniei 105.
- Călinescu, I., ofițer, la Câmpul lui Traian 261, 263.
- Călușeri <Mureș> 428, 432.
- Cărpiniș <Alba> 70, 73, 162, 444, 463, 472–473, 571, 573, 695, 697.
- Cătina (Catina) <Cluj> 422, 467.
- Câmpeni (Topánfalva) <Alba> 157–160, 162, 472, 507–509, 511, 524, 534, 608, 620, 624, 631–632; adunare, consfătuiri la ~ 83, 153, 473, 506; lăncu la ~ 153–154, 444, 507, 512, 625.
- Câmpina <Prahova> 659.
- Câmpineanu, Ion (1798–1863) 258, 362, 588; mișcarea din 1840 și ~ 30, 605; membru în Guvernul provizoriu 224, 230–231, 257–258, 263–266, 272.
- Câmpul Libertății <Blaj> 73, 100, 102–103, 116, 121, 123, 155, 162, 164, 196, 422, 480, 506, 624, 627, 641–642, 696.
- Câmpul Libertății (Champ de la Liberté) <București, Filaret> 224, 230, 234, 275, 287, 299, 318, 323, 333, 375, 388.
- Câmpul lui Traian (Camp de Trajan), tabăra militară a lui Gh. Magheru 274, 322, 324, 327, 332–333, 337, 339, 341–343, 347, 349, 541, 551.
- Câmpulung <Argeș> 230, 267; I. Bălăceanu, prefect de ~ 318–328, 328–339, 539, 550; I. cav. de Pușcariu la ~ 659, 660.
- Câmpulung <Suceava> 437–438, 582.
- Cândrei, v. Dorna Căndreni.
- Cănuț, Jianu 216–217.
- Cărciumarul, Ioniță, din București 255.
- Cârlova, Vasile (1809–1831) 207, 587.
- Celei <Gorj> 213–214, 219, 225, 243.
- Cenușă, M. 85, 162.
- Cerchez, Pandele, maior <Țara Românească> 242, 247, 272.
- Cerghid (Cserved) <Mureș> 144, 150.
- Cerkez. C. 213.
- Cermena, Petru, fruntaș bănățean 562.
- Cernaucă, moșie 184, 186, 191–194, 439–440, 578, 580–581.
- Cernătescu, D., comisar de propagandă 607.
- Cernăuți 48, 187–188, 190–191, 194–203, 577–582, 584, 657, 678; hoteluri în ~ 186, 580–581, 682; fam. Hurmuzachi la ~ 184–186, 191–196, 198–202, 438–440; V. Alecsandri la ~ 577–584; G. Bariț la ~ 34, 196, 439; I. Bologa la ~ 194–195; V. Mălinescu la ~ 45; A. Șaguna la ~ 195; A. Pumnul la 184, 196–203, 654, 657; Oros alias Rusu la ~ 194–196; proscrisi moldoveni la ~ 54, 185–188, 194–196, 438, 577–582, 678, 682; ziarul „Bucovina” din ~ 184–185.
- Cerneți <Mehedinți> 273.
- Cernița <Alba> 512, 514, 517–518; valea ~ 472, 514.

- Cesar, v. Chesarie.
- Cesar, Caius Iulius 676.
- Cetatea Albă (Akkerman) <Ucraina> 56.
- Cetatea de Baltă <Alba> 472.
- Cetatea de Piatră (Chioar), district 468.
- Cetățianu (Ion Popescu), tribun 481–483.
- Chekib Efendi, ambasador la Londra 311; comisar în Principate 353.
- Cherim Pașa, general 235, 313–314, 316.
- Chesarie (1784–1851), episcop la Buzău 651.
- Chibici, protopop din Dorna <Bucovina> 436–437.
- China 16.
- Chinezul (Kinezu), M. 62, 223.
- Chiocu, v. Tiocu.
- Christiani, v. Engel, Johann Christian.
- Christofi, Alexandru, ofițer <Țara Românească> 211, 215, 635; trimis cu comanda la Telega 213; Pleșoianu despre ~ 211–213; *Memorii* 224–225.
- Chrzanowski, Wojtek (1788–1861), general polonez 304.
- Cicero, Marcus Tullius 643.
- Cichindeal, v. Țichindeal, Dimitrie.
- Ciocâltan, Scarlat, căpitan <Țara Românească> 343, 348.
- Ciorbea, Vasile, căpitan din Ponorul Râmet 476.
- Ciorogârla <Ilfov> 224, 256.
- Cipariu, Timotei (1805–1887) 196, 562, 640; fondator al „Organului luminării” 467; la Blaj 99, 110, 115; la Pesta 569; la Innsbruck 567; membru al Dietei din Cluj 570; A. Pumnul despre ~ 603–604; *Memorii* 31–32.
- Cistei (Oláhcsesztve) <Alba> 133, 143–144, 146, 149–151.
- Cișmeaua Roșie <București> 255.
- Ciuc, district 427–428, 431–432.
- Ciucea (Czucsă) <Cluj> 528, 538.
- Ciufud (Ciufund) <Alba> 84.
- Ciula Mare <Hunedoara> 483.
- Ciula Mică <Hunedoara> 483.
- Ciupercovici, preot din Bucovina 437–438.
- Ciura, Alexandru, despre Iuncu 623, 625.
- Ciurile (Ciurila) <Cluj> 423.
- Ciurileanu, Ioan, tribun, *Memorii* 153–155, 421–425, 441–446, 471–477.
- Ciurileasa <Alba> 472.
- Clain, v. Micu (Clain), Ioan Inocențiu.
- Cleeberg, comandant ungur 483.
- Clima, ofițer imperial 571.
- Clopotiva <Hunedoara> 625.
- Cloșca (Kloska) (Ioan Oargă) 454, 462, 617.
- Cluj (Clușiu, Cluș, Klausenburg, Kolozsvár) 93, 101, 134, 140, 153, 157, 423, 429, 433, 472–473; ~ descris de J. Paget 446–447, 453, 455–456, 461–462; școli, studenți, profesori 33, 610, 650; moldoveni revoluționari și proscriși la ~ v. Mălinescu 52; G. Sion 126; Al. Russo la ~ (arestat) 677–682; starea de spirit în ~ înainte de Blaj 82–83, 85, 119, 162; proclamația lui Bărnuțiu din martie 119, 157, 159; steaguri maghiare la ~ 128, 157; autorități guberniale față de mișcarea românilor 90, 96, 135; față de mișcarea maghiară 137; în Dieta din ~ 70, 83, 85, 122–123, 127–128, 136; (proclamarea Uniunii) 70, 83, 464; Tribunalul de sânge din ~ și execuții de români la ~ 422, 449, 457, 467; lupte la ~ și în împrejurimi 422–425, 441–442, 445–446, 453, 461, 475–477, 485, 489, 492, 496, 524, 526, 533, 535, 544, 555, 658; presa despre ~ 475; întâlnire J. Paget — N. Bălcescu la ~ 527–528, 537–538; episcopul Șaguna la ~ 566–569; ținut, comitat 33, 425, 454, 462.
- Coculescu, N. 599.
- Codru-Drăgușanu, Ion (1818–1886), refugiat în Țara Românească <1849> 659; fig. 2, pl. XVII.
- Colembiovski, v. Porumbescu, Iacolie.
- Colentina (Colintina) <București> tabăra lui Tudor de la ~ 4–5; tabăra rusă de la ~ 402, 669.
- Cologne, v. Köln.
- Coloșiu, Alexandru din Abrud 138.
- Colquhoun, Robert Gilmour (1804–1870), consul general al Angliei la București 289; filoromân 357, 363, 401, 410, 541, 552.
- Colson, Félix, V. Alecsandri despre ~ 688.
- „Columna lui Traian” 650.
- Comisia proprietății <București> 275, 282, 284.

- Comitete: ~ național român constituit la Blaj 467, rezident la Sibiu (ulterior comitet pentru pacificare; comitet permanent) v. Sibiu; ~ maghiar pentru apărarea patriei 425–426, 429–430; ~ revoluționar din Țara Românească (după 6 iunie, Comitet național) 218, 222, 243, 258–259, 266.
- Conachi, boier din Moldova 22.
- „Concordia” 592.
- Constantin, pompier, în descrierea lui A. Pelimon 339–342, 349, 352.
- Constantin, v. Negri, Costachi.
- Constantin, Vodă, hanul ~ <București> 365.
- Constantinescu, C., sublocotenent, în lupta din Dealul Spirii 317.
- Constantinopol (Constantinople, Stambul) 36, 37, 276, 283, 290, 301–302, 310, 324, 332, 334, 355, 364–365, 400–401, 545, 556, 589, 659; deputăția românească la ~ 275–276, 278, 305, 307, 309; ziarul „Jurnalul de ~” 283; I. Bălăceanu la ~ 545; I. Ghica la ~ 224, 229–292, 295, 358, 541, 552, 543–544, 554; Ubicini la ~ 285, 296, 307–309; români, reprezentanți proscriși la ~ 25–27, 42, 54, 241, 264, 362, 363, 541, 552, 635; ambasada franceză la ~ 276–277, 286, 308; politica Rusiei la ~ 323, 334, 357–360.
- Conțescu, C., locotenent, în lupta din Dealul Spirii 317.
- „Convorbiri literare” 208, 271.
- Copou <lași> 53.
- Cor, dragoman al ambasadei Franței 285.
- Coradini, la Mânjina 19.
- Corbi <Argeș> 281.
- Corcheș, frații 507.
- Corcheș (Corciș), Ioan, tribun 136, 512.
- Corcheș, Nicolae (1809–1885), tribun 444, 620; la Câmpeni 153, 444; la Fântânele 465, 474–475.
- Corciș, Ioane, v. Corcheș, Ioan.
- Cordon, ministru al Casei imperiale, Viena 561.
- Corna <Alba> 156, 506, 518.
- Cornescu, Ion, maior 251.
- Cornu Luncii <Suceava> 45, 47, 50–51.
- Corpadea, Ioan, curator 161.
- Corunca <Mureș> 428, 432.
- Cosciuszko (Kosciuszko), Tadeusz (1746–1817) 409.
- Costache (Chehaia), căpitanul ~ 225, 264, 402.
- Costaforu, Dimitrie, căpitan <Țara Românească> 250.
- Costiescu, Emil, despre Dumitru C. Brătianu 599.
- Costiescu, Gheorghe, emigrat voluntar, pentru colaborare româno-maghiară 547–548, 558–559.
- Costinescu, Miltiad, subofițer <Țara Românească> 254.
- Coșlariu (Kozslárd) <Alba> 132, 142, 148.
- Coșocar, Ilie, preot din Roșia 161.
- Coșoveni <Dolj> 221.
- Cotmeana, mănăstire 340.
- Cotrăceneanu, boier <Țara Românească> 366.
- Cotroceni, mănăstirea ~ 283, 293, 317; tabăra otomană de la ~ 235, 280, 361–363, 365, 396; câmpia ~ 313–314, 361.
- Covurlui, județ 22.
- Cozma, Dionisie, comite din Zarand 153.
- Craiova 212, 214–216, 219, 220, 225; revoluția la ~ 211, 213, 221–223, 229, 273, 277; I. Maiorescu la ~ 647.
- Crașova, v. Caraș.
- Crăciunel (Karácsonfalva) <Alba> 133, 144, 146, 150–151.
- Crâm, v. Crimeea.
- Crețeanu, George Z. (1829–1887), *Versuri* pentru N. Bălcescu 591.
- Crețeanu, Iancu 362.
- Crețulescu, familie 367.
- Crețulescu, pasaj <București> 441.
- Crețulescu, Constantin (Costache), în Guvernul provizoriu 230, 248, 255–256, 263–266, 272.
- Crețulescu, (Cretzulesco), Dimitrie, mare boier <Țara Românească> 36–37.
- Crețulescu, (Cretzulescu, Cretzulescu, Kretzulescu), Nicolae (1812–1900) 56; *Memorii (Amintiri istorice)* 352–367; nume conspirativ Gavelli 363.
- Crețulescu, Scarlat A. (1810–1873), șef al gărzii naționale 232.
- Cricău <Alba> 474.
- Crimeea (Crâm) 401; războiul ~ 360, 363, 607, 662.

Crisma <Caras-Severin> 481.
 Criș 89, 98; ~ Alb 624.
 Crișan (Marcu Giurgiu) 617.
 Crișan, în delegație la Viena 562–563.
 Crișănuț, din Roșia 466.
 Crișian, Nechita, preot în Delegația de la Viena 626.
 Croația 69, 290, 469–470, 541, 552, 658.
 Cronstadt, v. Brașov.
 Crug, v. Krug, Wilhelm Traugott.
 Crușovu <Olt> 219–220.
 Crutzescu, Radu 256.
 Csányi Ioan, cizmar 137.
 Csányi László (1790–1849), comisar gubernial al Transilvaniei, ulterior ministru al Transporturilor și Comunicațiilor la Pesta 447–452, 456–458, 460.
 Cserged, v. Cerghid.
 Csúpe László de Drágavilma, funcționar în Viena 572.
 Csutak Kálmán (1814–1888), maior de honvezi, *Memorii* 631.
 Cuciuc-Cainargi, v. Kuciuk-Kainargi.
 Culoglu, E., locotenent, în lupta din Dealul Spirii 317.
 „Cultura creștină” 32.
 Cuningham, viceconsul britanic la Galați 363.
 „Curierul românesc” 243.
 „Curiosul” 605.
 Curius (Curtius), Ioan T. (1816 sau 1817–1898) la Blaj 89; în Bucovina 201, 578, 581.
 Curtea de Apel <București> 328.
 Cuvin <Arad> 171.
 Cuza, Alexandru (Alec) Ioan (1812–1873), activitate revoluționară 23–24, 242; în Bucovina 54, 578; domnitor 26, 603, 662.
 Czaika (Mihail Czaykowski) (1808–1886), emigrat polonez, apropiat al prințului Czartoryski 303.
 Czartoryski (Czartorinscu), Adam (1770–1861), principe polonez, organizatorul și conducătorul emigrației polone monarhiste 300, 540, 551.
 Czetzy Johann (1822–1904), general maghiar; *Memorii* despre Bem 484–490, 491–498.
 Czucsca, v. Ciucea.

D

Dacia (Dacia traiană) 71, 75, 86, 103, 110–111, 177, 195, 240, 242, 343, 566.
 „Dacia literară” 18, 206, 638.
 Daczó, ofițer secui, la Lutița 429, 433.
 Dalmația 69.
 Dálnoki Jos., din Bucium 138.
 Damasc <Siria> 365.
 Danciu, Candin, din Bucium 138.
 Dandea, Ioan, tribun 162.
 Daniel, familie de secui, la Lutița 427, 431.
 Daniel, Alexiu, președinte al Tablei regești din Târgu Mureș 128.
 Daniel Gábor, din Vârghiș, la Lutița 429, 433.
 Daniil, căpitan, din Apuseni 442.
 Dante, Aligheri 395.
 Danubiu (Danube), v. Dunăre.
 Daont, medic armean, în tabăra otomană 296–298.
 Dariu, tribun, în amintirile lui Popa-Densușianu 481–483.
 Davidescu, Petre, subofițer <Țara Românească> 254.
 Dăbăca (Dobăca) <Cluj> 425.
 Dănescu, locotenent de pompieri, în lupta din Dealul Spirii 236, 316, 318, 349.
 Dărăști <Giurgiu> 399.
 Dâmbovița, râu 271; district 288.
 „Dâmbovița”, 599.
 Dârza (Derzo), profesor, la Iași 594, 597.
 Deac, căpitan, la Buciumani 474.
 Dealul Mare < Apuseni> 445, 473, 475.
 Dealul Negru <Țara Românească> 340–342, 349.
 Dealul Spirii (Spirea) <București> 235, 313, 316–317; cazarma din ~ 231, 236, 294, 314, 324, 335; lupta din ~ 236, 316, 318, 342, 344, 350, 361.
 „Débats” 688–689.
 Debrețin (Debretzin, Dobrițin) 452, 461; Dieta și guvernul la ~ 449, 457, 500, 519, 529, 631; independența proclamată la ~ 499–500, 504; Csányi la ~ 447, 456; Dragoș la ~ 502; Hatvani la 523, 533; J. Paget la ~ 519, 529; Bălcescu la ~ 547, 558.
 Dées, v. Dej.

- Deivos (Deivus), Ioan, 349; căpitan, în luptele din Dealul Spirii 317.
- Dej (Dées) <Cluj> 424, 485, 492, 677–678.
- Delphi <Grecia> 200.
- Dembinsky, Henryk (1791–1864), general polonez în armata ungară 240, 520, 522, 529, 531, 548, 559; fig. 3, pl. XX.
- Densuş (Densuşi) <Hunedoara> 482.
- Densuşianu, Aron (1837–1900) 121.
- Departament: ~ de Interne în Guvernul provizoriu <Ţara Românească> 286; ~ din Lăuntru <Moldova> 54.
- Desaint, ofiţer francez, în Ţara Românească 281, 308.
- Desprez, Félix-Hippolyte (1819–1892), V. Alecsandri despre ~ 688.
- Deva 487, 494, 499, 522, 524, 532, 533, 563–564.
- Dimitriu, Enache, ofiţer din Transilvania, la Bucureşti 245.
- Dimulescu, B., sublocotenent, în lupta din Dealul Spirii 318.
- Dincă, v. Bălşan, Constantin (Dincă).
- Dionisie Romano (Dionis Romanul) (1806–1873), episcop de Buzău 651.
- Dioszegi Dénes, din Abrud 154.
- Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice (Direcţia Generală a Arhivelor Statului) 196, 367, 440.
- Divanul de Apel <laşi> 674.
- Dobai, colonel <Tre Scaune> 428, 432.
- Dobra <Hunedoara> 564.
- Dobra, Petru (1817–1849), prefect 162, 508, 569, 611, 695; la consfătuirea de la Câmpeni 153; la Zlatna 421; la Abrud 443; la Mihăileni 501; executarea lui ~ 444, 466, 513.
- Dobranu, Ioan, agent aulic la Viena 562–563, 567.
- Dobre, subofiţer <Ţara Românească> 217.
- Dobrin, munte <Apuseni> 162.
- Dobriţin, v. Debreţin.
- Dobrogea 283.
- Dolj, judeţ 273.
- Domaşul, Daniil, oştean din Valea Rodnei 653.
- Domide, căpitan în armata imperială 433–434.
- Donici, familie 205.
- Donici, Alexandru (1806–1866), C. Negruzzi despre ~ 205–208; *Scrieri* 207–208.
- Donici, Andronachi (1760–1829), jurist 206.
- Dopart, dragoman 292.
- Dorna, v. Vatra Dornei.
- Dorna Căndreni (Căndreni) <Suceava> 436.
- Dorohoi <Botoşani> 18, 674.
- Dorschner, colonel <Ciuc> 428, 432.
- Dosoftei, mitropolit 31.
- Dózsa Dani, redactor <Ellenor> 427, 431.
- Dragoslavele <Argeş> 262, 267.
- Dragoş (Dragus), voievod 532–533.
- Dragoş, Ioan (1810–1849) 507; în Dieta Ungariei 500; misiunea lui ~ în Apuseni 443–444; sfârşitul tragic al lui ~ 444, 517; ~ în relatarea lui V. Moldovan 499–519; J. Paget despre ~ 522–523, 533, 535.
- „Drapelul” 176.
- Drăgăşani <Vâlcea> 347, 351.
- Drăgescu, I. C., despre Alexandrina Magheru 644–646.
- Drăghici, Meletie (Meletiu), protopop <Lu-goj> 649.
- Dresda 549, 560.
- Dublin <Irlanda> 32.
- Duhamel, Aleksandr Osipovici (1801–1880), general maior rus, comisar extraordinar în Principate 8, 43–44, 229, 241–242, 353, 355–356, 363, 365, 371, 384, 402, 579; în tabăra turcească de la Giurgiu 235, 278, 291; împreună cu armata turcă la Bucureşti 279, 287, 289, 294, 313, 345, 353, 360, 396; satirizat de Eliade 225. Ubicini despre ~ 310.
- Duiliu, Marcu N. (Duilie), emigrat voluntar, pentru colaborare revoluţionară româno-maghiară 547–548, 558–559.
- Dumbrăveni <Suceava> 193.
- Dumbrăvioara <Mureş> 428, 432.
- Dumitriu, ţigan rob 254.
- Dunăre (Danube, Danubiu) 30, 78, 171, 173, 224, 233, 272, 279, 283, 289, 291, 295–296, 298, 303, 305–306, 309, 323, 333, 355, 360, 366, 372, 384–386, 413, 415, 482, 540, 544–547, 551, 554, 556–558, 605, 659–660, 662, 676, 687; proscrişi în ghimii pe ~ 293, 362, 373, 376, 384–386, 388, 389, 392, 605, 676; I. Voinesscu, O călătorie pe ~ în ghimie 394–412; v. şi J. Michelet.

Dunca, Paul, secretar al adunării de la Blaj 93, 99; la Pesta 569–570.

E

Eckhardt, tipograf <Cernăuți> 54.
 Edicule <Constantinopol> 607.
 Eforia școalelor <Țara Românească> 55, 642.
 Egipt (Egipt) 414, 417, 589, 681.
 Eglowstein, baron, general maghiar 472, 475–476.
 Eliade (Eliad, Heliade) Rădulescu, Ion (1802–1872) 206, 263, 278, 362, 588, 604, 608; în *Societatea zisă literară* 354; despre Trandafiroff 29; în revoluție 8–9; la Islaz 214, 217, 219, 229, 356; în *Comitetul revoluționar* 243; în *Guvernul provizoriu* 218, 220–224, 227, 230–231, 250–251, 257–258, 260, 264, 270, 274, 282, 293, 299, 357, 399, 645; în *Locotenența domnească* 234–235, 275–276, 281, 293, 323, 333, 358; tipografia lui ~ 441; Christofi despre ~ 25; Voinescu despre ~ 238; partidul lui ~ 242; Ghica și ~ 214; *Scieri* 3–9, 262, 636; fig. 1, pl. IV.
 „Ellenör” 136, 427, 431.
 Elveția (Svițera) 29, 100, 225, 539, 602, 673.
 Emin Muhlis Efendi, dragoman 295, 297–298, 311.
 Eminescu, Mihai 580.
 Engel, Johann Christian (1770–1814) 32.
 Englitera, v. Anglia.
 Enyed, v. Aiud.
 Epureanu (Iepureanu), Emanoil (Manolache) Costache (1824–1880) 23, 54, 662; la Sibiu 80; în Banat 126; la Viena 201; în Bucovina 578; ~ și Negri 22.
 Erdelyi, Vasile (1794–1862), episcop 564.
 Eskeles, în legătură cu Laurian 562.
 Espo 208.
 „Espatriatul” 440, 605.
 Eszterházy, grofii ~ 132, 134, 136, 143, 148.
 Europa (Evropa, Europe) 58, 225, 290, 305, 311, 359–360, 545, 555, 588, 646; mișcări revoluționare în ~ 41, 47, 65, 229, 358; ecourile revoluțiilor ~ în țările române 212, 227, 369, 381; țările române și ~ 27–28, 43, 100, 103, 164, 270, 274, 294, 313, 357,

407, 641, 661, 688–689; învățământul din ~, exemplu pentru cel românesc 17, 651; Iancu despre evenimentele din ~ 153; Bălcescu despre rolul națiunilor ~168.

F

„Familia”, 184, 599, 603, 633, 650.
 Fanar <Constantinopol> 290.
 Farcaș, Ispas, contrarevoluționar 261.
 Farkas Vér, deputat dietal 130.
 Făgăraș <Brașov> 649, 653, 658–660, 693; district 659.
 Făget <Timiș> 563, 631.
 Fălcoianu (Falciano) 320, 330.
 Fălticeni <Suceava> 50.
 Fărcășanu, Drăghiceanu, căpitan <Țara Românească> 220, 243, 245.
 Fătu, Anastasie (1816–1886) 23.
 Fântânele <Alba> 463–465, 473; lupta de la ~ 466, 471, 475, 480.
 Fechetău (Feketetó) <Cluj> 658.
 Fechet Negruțiu, Ioan, protopop 127.
 Feleac <Cluj> 423–424.
 Feleac (Feleacu) <Bistrița-Năsăud> 653.
 Ferdinand I (al V-lea), împărat al Austriei (1835–1848), rege al Ungariei și Boemiei (1830–1848) 100–101, 110, 123, 130, 427, 431, 611; la Innsbruck 567; ~ după abdicare 658, 661, 679.
 Fidias, sculptor grec 592.
 Filaret, v. Câmpul Libertății <București, Filaret>.
 Filipescu, din București 252.
 Filipescu, Alexandru, ban 235.
 Filipescu (Philippesco), Constantin, vistiernic 35, 37.
 Filipescu, Costache (1807–1854), 270; în Moldova 19–20; membru al *Guvernului provizoriu* 29, 229–230; în Bucovina 578–579; V. Alecsandri despre ~ 28–30; *Scieri* 30.
 Filipescu, Dadu, locotenent <Țara Românească> 254; lordache, tatăl lui ~ 254.
 Filipescu, Dimitrie (Mitică) (1808–1843), 587; în mișcarea de la 1840 179, 589.
 Filipescu, Grigore, cumnatul lui N. Cretulescu 362.
 Filipescu, I. I., însoțește pe Maria Rosetti 410.

Filipescu, Iordache, ministru de Interne sub Știrbei Vodă 365.
 Filișanu, Dem., administrator <Craiova> 273.
 Filitti, Ioan C. 256.
 Fischer, general imperial 434.
 Flechtenmacher, Christian (1785–1843) 206.
 Floarea, tânără din tabăra lui Iancu 167.
 Florescu, colonel, ginerele lui Bibescu Vodă 246.
 „Foia legilor imperiale din Viena” 647.
 „Foia poporului” 633.
 „Foia Societății pentru literatură și cultura română în Bucovina” 657, 682.
 „Foia științifică și literară”, v. „Propășirea”.
 „Foie pentru minte, inimă și literatură” 33–34, 65, 467, 613–614, 647.
 Fochianu, căpitan, în luptele din Dealul Spirii 316.
 Focșani 202, 257, 259–260, 295, 347, 674–675.
 Focșeanu, D., sublocotenent, în lupta din Dealul Spirii 318.
 Fodor, preot din Cărpiniș 162.
 Fodor, Vasile (1824–1865), tribun 85, 615.
 Fodoreanu, Nicolae, căpitan, preot în Cărpiniș 472, 475.
 Fodoreanu, Vasile, tribun 441, 443–444, 472, 476.
 Foen <Timiș> 563.
 Fofeldea <Sibiu> 640.
 Fogarasi, locotenent în armata imperială 434–435.
 „Foiletonul Zimbrului” 60.
 Fornade, Nicolae, primar <Baia de Arieș> 154.
 Forro Elek, colonel 524, 533.
 Fotino, Dionisie 66.
 „Fővárosi lapok” 633.
 Francisc (Franz) Iosif, împărat al Austriei (1848–1916) și rege al Ungariei (1867–1916) 445, 499, 572, 619, 658; în Transilvania 618, 624; împăratul ~ 560–562.
 Frankfurt (Frankfort) 610, 647.
 Franța (Francia, France, Republica Franceză) 7, 139, 208, 298, 301, 306, 310, 360, 376, 379, 389, 447, 455, 539–540, 550, 689–690; universități, colegii, studenți români în ~ 15, 17, 19, 105, 296; ~ „sora” României 103;

revoluția din ~ 43–44, 46–47, 65, 211, 228, 258, 274, 281, 374, 368, 381, 543, 554, 610; evenimentele din Februarie și românii 43, fig. ..., pl. II; revoluționari români și ~ 43, 46, 125, 224, 590, 602, 671; politica ~ față de Principate 276, 289–291, 295, 358, 364, 370, 383; politica ~ față de Turcia 308–309; emigrați români în ~: Bălcescu 590; Bolintineanu 598; I. Brătianu 602; Negri ~ 125; Maria Rosetti 377, 390; I. Voinescu II 684–686.

Frătăuți <Suceava> 201.
 „Frăția”, societate secretă 224.
 Frâncu, Theophil 140, 625, 633.
 Frâua <Sibiu> 585.
 Fülöp Albert, la Lutița 428, 432.
 Fuad (Foad, Fouad, Fuat) Efendi (1814–1869), comisar al Turciei în Principate 234–235, 276, 278–281, 288, 291, 294, 309, 313, 324–325, 334, 355, 360–361, 396, 401, 411–412, 605; Ubicini despre ~ 310–311.

G

Gál, familie de secui, la Lutița 428, 432.
 Gál Sandor, la Lutița 427, 431–432.
 Galata-Serai <Constantinopol> 311.
 Galați 20, 188–189, 256, 289, 291, 303, 363.
 Galiția 301, 435, 440.
 Garbaski, Anton, colonel <Țara Românească> 213, 215, 220–221.
 Gavelli, v. Cretzulescu, Nicolae.
 Gavrilă, Tudor, la Fântânele 466.
 „Gazeta de Francia” 683.
 „Gazeta Transilvaniei” 33–34, 75, 88–89, 93–94, 111, 119, 138, 141, 201, 467, 615, 633, 663, 698.
 Găina, munte <Apuseni> 153, 585.
 Gănescu, întâlnirea cu proscrisii la Vidin 407.
 Gârcov 219.
 Gedeon, general imperial 428–429, 432.
 Geismar (Gheismar), general rus, comandant de corp de armată 348.
 Gelich, conte, despre Iancu 633.
 Gelu, voievod 129.
 Geneva 306.
 Gerei, Demir, fiu al hanului tătar 64.

- Gerendi Iosif, arhivar consistorial, trimis în delegație la Mihalț 134.
- Germania 56–57, 310, 604, 610; tineri români la studii în ~ 15, 19, 105.
- Ghica, casele ~ <București> 4.
- Ghica, Alexandru, domn al Țării Românești (1834–1842), 16, 30, 59, 176, 241, 250, 307, 351–353, 543, 553–554, 588–589.
- Ghica, Constantin (Costache) (1789–1850), spătar, fratele domnitorului Al. Ghica 351.
- Ghica, Dumitru 662.
- Ghica III Grigore, domn al Moldovei (1764–1767, 1774–1778) și al Țării Românești (1768–1769) 7, 54, 185, 205, 207.
- Ghica (Ghika), Grigore Alexandru, domn al Moldovei (1849–1853, 1854–1858) 25, 52, 60, 65–66, 324, 334, 598, 642, 674.
- Ghica, Ion (1816–1897) 31, 276; înainte de revoluție: în Societatea „numită literară” 354; cofondator al „Propășirii” 24; în revoluție, misiune diplomatică la Constantinopol 225, 283, 291–292, 295–296, 358, 541, 543–544, 552–555; Eliade și ~ 214; Rosetti și ~ 665; Lăcusteanu despre ~ 241; Pleșoianu despre ~ 276; *Scrieri, Memorii* 35–36, 36–37, 289–294; fig. 3, pl. VIII.
- Ghica, Ion, ofițer 261, 263.
- Ghica, Vasile (Vasilică), la Viena <1848> 201.
- Ghica-Comănescu, N. 642.
- Gioanca, Ioan, din Abrud 137.
- Girbom <Alba> 84.
- Giurgiu (Giurgevo) 230, 269, 279, 291, 306, 399, 401–402; la începutul revoluției în ~, Tell la ~ 212, 216, 222, Pleșoianu la ~ 213–214, 224; trupe otomane la ~ 233, 235, 275, 278, 280, 298, 310, 313, 323–324, 333–334; Ubicini la ~ 296, 304; proscriși moldoveni la ~ 80; proscriși munteni sub escortă la ~ 293, 362, 400; Maria Rosetti la ~ 669; N. Goleșcu la ~ 305, I. Pușcariu la ~ 659; I. Ionescu de la Brad la ~ 283.
- Giuru, v. Jucu.
- Glanz, Josef, secretar de Război al guvernului transilvan la Sibiu 571.
- Goethe (Göte), Johann Wolfgang 652.
- Goleșcu, familia ~ 306; frații ~ 24, 201, 266, 283, 307, 354, 598, 607, 683; casele ~ <București> 9, 250.
- Goleșcu, Alexandru C. (Albu, Aimé Martin) (1815–1873) 225, 306; în revoluție: sub escortă la Giurgiu 293; în exil pe ghimie 376, 386; în Transilvania, în Munți la Iancu 612, 696; fig. 3, pl. XIII.
- Goleșcu, Alexandru G. (Arăpila, Negru) (1819–1881) în revoluție: la Islaz cu N. Bălcescu venind de la Paris pe Dunăre 211, 213, 224; membru în Guvernul Provizoriu 224; rivalitatea Goleșcu-Bălcescu—Rosetti-Brătianu 258; ~ și B. Iscovescu 635; emigrat la Paris 667; Pleșoianu despre ~ 258.
- Goleșcu, Dumitru G. (1807–1892), prefect de Brăila 291.
- Goleșcu, Dinicu (Dinică) (1777–1830) 225, 606.
- Goleșcu, Nicolae C. (1810–1877) 222, 306; membru în Guvernul provizoriu 222–224, 229–230, 241, 246–248, 252, 270, 319, 322, 329, 356–357; membru în Locotenența domnească 234–235, 275, 279, 281, 286, 293, 298, 305, 323, 333, 358, 361; în exil la Constantinopol 362, 400; Christofi despre 225; Lăcusteanu despre ~ 243; Voinescu despre ~ 238, fig. 3, pl. XIII.
- Goleșcu, Radu C. (1814–1882) 215, 306; comandant de regiment <II> 235, 313–314, 322, 324–325, 332, 335; în lupta din Dealul Spirii 317; exil 293, 373, 386; Christofi despre ~ 225; fig. 3, pl. XIII.
- Goleșcu, Ștefan (1809–1874) 241, 259, 645; în revoluție: la Islaz 217–218, 220–222, 229, 356; în Comitetul revoluționar 243; membru în Guvernul provizoriu 222, 224, 230, 250–251, 267, 270, 298; în deputație la Constantinopol 275, 292; în exil 293, 306, 373, 386, 402, 668; Christofi despre 225; Magheru despre ~ 606–607; nume conspirativ: Ionescu Nicolau 607; fig. 3, pl. XIII.
- Goleșcu, Zinca (Zoe) 225, 606.
- Golești <Argeș> 5, 9, 606.
- Gomboș, căpitan, la Vidra 444.
- Gomboș, Iosif, protopop 624.
- Görgey (Görgei) Arthur (1818–1916), general, comandant șef al armatei ungare 490, 498, 632; fig. 3, pl. XXI.
- Gorj, județ 277, 352.

Gornești <Mureș> 428, 432.
 Grabbe, P.H., general rus 294.
 Grahî (Gracchi), frații ~ 469, 646; frații
 Hurmuzachi grahii românilor 185, 200.
 Gratzî (Gratze), căpitan la Teiuș 422; despre
 Iancu 633.
 Grădișteanu, George, vărul lui I. Bălăceanu
 326, 337.
 Grădișteanu, Grigore (1816–1892) 373, 386;
 membru în Guvernul provizoriu 267, 362;
 la Constantinopol 275, 292.
 Grădișteanu, Scarlat 5.
 Greceanu, Nicolae, maior, în lupta din Dealul
 Spirii 313, 317.
 Grecia (Grèce) 5, 234, 414, 417.
 Greuze (Greus), Jean-Baptiste, pictor francez
 634.
 Grindeanu, la Blaj 84.
 Groza, Simion (?–1885), viceprefect 512, 518.
 Groza, Vasile, tribun 473–474.
 Grozești <Bacău> 61–62.
 Grünau, medic 367.
 Grüne, aghiotant al împăratului Francisc Iosif
 561.
 Guernesey <Franța> 377, 390.
 Guilhané <Turcia> 407.

H

Habsburg, dinastie 500.
 Hagiopolu, ofițer <Țara Românească> 221,
 256, 260–261.
 Haller Lajos, grof, la Lutița 427, 431.
 Haltzinski, consul rus în Principate, după
 Kotzebue (iunie 1850), 365–366.
 Hamburg 498.
 Haneș, Petre V. 9, 55, 61, 294.
 Hanovra 36.
 Haralamb, Dumitru, colonel, soțul Alecsan-
 drinei Magheru-Haralamb 646.
 Haralamb, Mihai, fiul Alecsandrinei Ma-
 gheru-Haralamb 646.
 Hardenberg, Karl August, prinț von
 (1750–1822) 56–57.
 Haromszék, v. Trei Scaune.
 Hasdeu, Bogdan Petriceicu, despre I. Pușca-
 riu la Academia Română 123.

Hatvanyi (Hatvani) Imre, comandant de
 honvezi 443, 480, 500, 624; la Abrud
 444–445, 466, 507–508, 510, 517; trădarea
 lui ~ 629; înfrânt la Dealul Mare 445–446,
 475, 513, 518–519; ~ și Buteanu 510, 519;
 Ciurileanu despre ~ 443–446; V. Moldo-
 vanu despre ~ 499–500, 507–508, 510–515,
 517–519; J. Paget despre ~ 522–525,
 532–535.
 Hațeg <Hunedoara> 96, 129, 480, 482–483,
 660.
 Hațieg, învățător <Banat> 171.
 Haynau (Hainau), Julius J. (1786–1853) baron,
 general imperial 176, 453, 461.
 „*Hazánk és a Külföld*” 629–630, 633.
 Hazu, dascăl în Abrud 624.
 Hălmagiu (Zarand) <Alba> 615, 622.
 Hărduț, Todor, din Muncel 154.
 Hărman (Herman) <Brașov> 658.
 Hădeu, Alexandru (1811–1872), 207.
 Hâncu, scriitor basarabean 207.
 Hârșova <Vaslui> 64–65.
 Heidelberg 17.
 Heidte, baron, colonel 620–621.
 Helfert, baron, despre Iancu 633.
 Hentzi, Heinrich (1785–1849), general aus-
 triac 447, 456.
 Herder, Johann Gottfried 579.
 Herescu (Heresco), vistiernic 35, 37, 665; casa
 lui ~ <București> 264.
 Herkulesbad (Mehadia), 548, 559.
 Hermanstadt, v. Sibiu.
 Hertford <Anglia> 598.
 Hodosiu (Hodoș), Iosif (1829–1880), vicepre-
 fect de Cluj 436, 439, 659; fig. 2, pl. XIX.
 Höhn, actuar 620.
 Holu <Harghita> 52.
 Homer 362.
 Hondol <Hunedoara> 441.
 Hongrie, v. Ungaria.
 „*Honvéd-lap*” 475, 633.
 Horia (Hora) (Ursu Nicola) 32, 71–72, 140,
 163, 444, 454, 462, 464, 617, 631.
 Horvát (Horváth) Mihály (1809–1885), epis-
 cop și istoric, ministru al Cultelor și In-
 strucțiunii Publice 172.
 Horvát Ignác, la Lutița 427, 431.
 Horvát János, la Lutița 427, 431.

Huedin (Hunyad) <Cluj> 424, 472–473, 524, 533.
 Humboldt, Alexander (1767–1835) 637.
 Humor <Suceava> 438.
 Hunedoara 483, 612; comitat 129.
 Hungary, v. Ungaria.
 Hunyad, v. Huedin.
 Hurmuzachi (Hurmuzăchești), familie 34, 183, 185–186, 191, 196, 200, 202–203, 438–439, 578, 583.
 Hurmuzachi, Alexandru (Alec) (1823–1871) 183, 185, 192, 199, 201, 439, 578; redactor 197; Pumnul despre ~ 654–657; fig. 2, pl. VII.
 Hurmuzachi, Constantin 192, 439.
 Hurmuzachi, Elena, soția lui Eudoxiu Hurmuzachi 191–193, 439.
 Hurmuzachi, Eudoxiu (Docsachi) (1812–1874) 183, 192, 439, 578; redactor 197.
 Hurmuzachi, Eudoxiu 192, 194, 200–201, 438–440, 578–581, 583.
 Hurmuzachi, Eufrosina, fiica lui Eudoxiu Hurmuzachi 192, 439.
 Hurmuzachi, George (1817–1882) 183–184, 192, 439, 578; redactor 184, 197; I. Vulcan despre ~ 183–184; fig. 1, pl. VII.
 Hurmuzachi, Nicolae 192, 196, 439; fig. 1, pl. VII.
 Hussein Pașa, mare vizir 403.
 Hyères <Franța> 21.
 Hypsilante, v. Ipsilante, Alexandru.

I

Iabłonschi, v. Zabłocki.
 Iacob, centurion 510, 513–514.
 Iacovenco, cumnatul lui I. Odobescu 246.
 Iad <Bistrița-Năsăud> 433.
 Iageloni, dinastie 409.
 Ialomița, district 288.
 Iambor, centurion 472–473.
 Iancu, Alexandru, tatăl lui Avram Iancu 624.
 Iancu, Avram (1824–1872) 154, 197, 203, 293, 482, 503, 510, 515, 569, 620, 625; la Dieta din Cluj (1847) 71; la Târgu Mureș 72, 140; la Blaj 73, 87, 93, 155, 161, 454, 462; ~ și Bărnuțiu (la Sibiu) 140–141; ~ și Dragoș 443–444, 501, 505; luptele din munți

421–423, 441, 445, 471–473, 475, 481, 500; la Albac 441; la Câmpeni 153, 444, 473, 512; la Abrud 83, 443–445, 463–466, 507, 517; la Mihăileni 504; la Fântânele 475; *Raportul* lui ~ 612–613, 630; la Viena 564, 572;
 Bariț despre ~ 140, 608–623; Sterca-Șu-luțiu despre ~ 71–73, 463–466, 571–573, 689–693; J. Paget despre ~ 450–451, 458–460, 454, 462, 523, 533, 525–528, 536–538; Al. Ciura despre ~ 623–625; Axente despre ~ 625–628; *Marșul* lui ~ 612, 633; *Testamentul* lui ~ 607–608; fig. 1, pl. XVIII.
 Iancu, Ioan, preot, fratele lui Avram Iancu 624.
 Ianu, prefect de Câmpulung (Țara Românească) 319, 328.
 Iara <Alba> 476.
 Iași (Ieși, Jassy) 7–8, 17, 19, 25, 43, 45, 56, 62, 64, 185, 193, 285, 287, 299, 304, 324, 334, 355, 577, 637; descrierea ~ 58; universități, profesori din Transilvania la ~ 177, 594, 597, 619, 647; Negri donează colecție de tablouri 23; Seminarul Socola din ~ 647; stare de spirit prerevoluționară: C. Filipescu la ~ 29; propunerea făcută de V. Mălinescu către doi prieteni francezi de a participa la mișcarea din ~ 47; mișcarea din martie 53–54, 61, 63, 676; veste despre intrarea rușilor în ~ 302; A. Pumnul la ~ 199; consulul Prusiei la ~ 363; ziare apărate la ~ 15, 18, 24, 60.
 Ibraim, fiul lui Mehmed Pașa 589.
 Ielacici (Iellachich), v. Jellačić Iosip.
 Ieu <Alba> 84.
 Ighianu, Iosif, protopop, la Pesta 569.
 Ignatz, Gheorghi, arestat la Baia de Arieș 422.
 Ilfov, district 288, 660.
 Iliescu, Nicefor, protosinghel, *Scrieri* 33.
 Ilinski, Mihail (Skender, Iskender bei) (1810–1861), emigrat polonez, ofițer otoman 306, 345–348, 555–558.
 Iliria 290.
 Ilova <Caras-Severin> 482.
 Imperiul otoman, v. Turcia.
 Imperiul roman 4.
 India (Inde) 414, 417.
 Indol (Deleni) <Cluj> 423, 548, 559.

Innsbruck <Austria> 122–123, 162, 411, 567–569.
 Ioan Corvin 612, 623.
 Ioanidi, director general în Ministerul de Interne 365.
 Iobaghi, Andraș, subprefect, în Sând 423.
 Iojica, baron 476–477.
 Ionescu, Ion (de la Brad) (1818–1891), vicepreședinte al Comisiei proprietății 276; N. Bălcescu despre ~ 284; *Scrieri, Memorii* 282–284; fig. 1, pl. XIII.
 Ionescu, Nicolae (1820–1905), la Grozești 61–62; la Blaj 70, 89; la Sibiu 79–80; în Bucovina 578; în exil 373, 386, 400; fig. 2, pl. XIII.
 Ionescu, Nicolau, v. Golescu, Ștefan.
Ionescu, P. 634.
Ionescu, Radu (1834–1872) 597.
 Ioniță, George, sublocotenent, în lupta din Dealul Spirii 317.
Iorga, Nicolae 585–586.
 Iorgovici, Paul (1764–1808) 163.
 Iosași <Arad>; I. Buteanu spânzurat la ~ 444.
 Iosica, Samuel, cancelist 128.
 Iosif (Joseph) II 138, 454, 462.
 Ipătescu, Ana (Anetta) (1805–1875), eroină a revoluției din Țara Românească 226.
 Ipătescu, Grigore, în exil 373, 386.
 Ipsilanti (Hypsilante), Alexandru, general, conducător al Eteriei 3–9, 45.
 Isabela, regină a Castiliei 311.
 Iscovescu, Barbu (1816–1854), 634–636; fig. 1 pl. XV.
 Iskender, v. Alexandru cel Mare.
 Iskender bei, v. Ilinski Mihail.
 Islaz (Izlaz) <Teleorman> 7, 211, 213–222, 224–225, 229, 243, 258, 276, 292, 305, 354, 356, 645.
 Ismail Pașa, general 313, 317.
 „*Israelitul român*” („*L'Israelite Roumain*”) 412, 415, 417.
 Italia 142, 539, 689, 694; România „Italia Orientală” 689; tradiția originii italiene 167, 469; români în ~ 13, 23, 103, 296, 590, 594, 596, 604; ecouri ale revoluției din ~ 610.
 Iuhasz, comandant maghiar, la Teiuș 446.

Iustin Crivăț de Edessa (Ectessis!), arhiereu, vicar al episcopiei Romanului; I. Porumbescu despre ~ 185–191, 577–578.
 Ivanovich, căpitan în armata imperială 508, 512.
 Ivănești <Mureș> 428, 432.
 Izbita <Alba> 138, 479, 508, 516.

Î

Înalta Poartă, v. Turcia.

J

Jacodu <Mureș> 427, 431.
 Jakob, familie de secui din Odorhei, la Lutița 427, 431.
 Jakab Elek, I. Oros Rusu despre ~ 128–129; Bariț despre ~ 132–135; în memoriile lui Kovári László 426–429, 430–433; *Memoriile* lui 141–147, 147–152.
 Jan D'Arc (Jeanne d'Arc) 226.
 Jancsó Benedek, despre Iancu 632–633.
 Jassy, v. Iași.
 Jellačić, Josip (Ielacici, Iellachich) (1801–1859), general, ban al Croației 69, 563, 658.
 Jencul de Câmpie <Bistrița-Năsăud> 653.
 Jency (Jenei) Józsi, comandant maghiar, la Lutița 428, 432.
 Jibou (Jibău, Sibo) <Salaj> 425, 528, 538.
 Josenii Bărgăului (Borgojoseni) <Bistrița-Năsăud> 434.
 Josica Miklós (Nicolau), baron, deputat dietal 131, 426, 430, 476–477.
 „*Journal de Constantinople*” 283.
 „*Journal des économistes*” 412.
 Jucu (greșit Giuru) <Cluj> 33.
 „*Junimea română*” 168.
 Jurculeț, Coman, proprietar, din Rășinari 570.

K

Kaliani, general imperial 481.
 Kant, Immanuel 45.
 Karacsay, conte 449–450, 457–458.
 Karácsonfalva, v. Crăciunel.
 Karlovitz (Carloviț, Sremski Karlovci) <Serbia> 97, 121, 564–565.

Karlsburg, v. Alba Iulia.
 Katona Miklós, comandant maghiar, la Lutița 424–425, 430.
 Kemény Dénes (Dionisie), baron, deputat dietal 70–71, 83.
 Kemény Farkas, general 471–476, 630.
 Kemény Pál, baron, la Lutița 428, 432; comandant al comitatului Cluj 454, 462–463; comandant militar 523–526, 533–535.
 Kemény Ștefan, baron 135.
 Kénosi, familie de secui din Odorhei, la Lutița 427, 431.
 Kereszt Paul, la Abrud 137.
 Kielski, ofițer de artilerie din Galiția 301.
 Kikinda <Serbia> 134.
 Kinizsi, familie de secui, la Lutița 427, 431.
 Kioprosli Pașa, N. Cretulescu despre ~ 364.
 Kiseleff, Pavel Dmitrievici (1788–1872) 17, 177, 285.
 Kiss, Alexander, colonel 487, 494.
 Klausenburg, v. Cluj.
 Kničanin (Knitchianin), Stevan Petrović (1807–1855), comandant sârb 540, 547, 551, 558.
 Kogălniceanu, familie 56.
 Kogălniceanu, Ilie, vornic 56.
 Kogălniceanu, Mihail (1817–1891) 23, 26, 196, 636; în Bucovina 54, 186, 438, 577; profesor 206; fondator al gazetelor „Dacia literară” și „Propășirea” 18, 24; membru al Adunării Deputaților <București> 52, 599; membru al Academiei Române 55, 61; D.A. Sturdza despre ~ 637–639; *Memorii* 52–55, 55–61; fig. 3, pl. IV.
 Köln (Cologne) <Germania> 549, 560.
 Kolozsvár, v. Cluj.
 „Kolozsvár” 633.
 „Kolozsvári Hirado” 96.
 Komarom <Ungaria> 564; căderea ~ 450, 458.
 Komaromy, familie de secui din Ivănești, la Lutița 428, 432.
 Koncz Ludovic, senator 138.
 Kossuth (Koșuth) Lajos (1802–1894), guvernatorul Ungariei (1848–1849) 160, 162, 179, 196, 240, 426, 430, 447, 453, 455, 461, 548, 559; în Dieta ungară 170, 657; în Comitetul de apărare a Ungariei 426, 430; ~ și misiunea lui Dragoș 444, 500, 502, 504–506,

509, 517, 523, 525, 532, 535; ~ și St. Lud. Roth 449, 457; ~ și Vasvári 464; ~ și Bem 484, 488, 491, 495; proclamă independența Ungariei 499; J. Paget despre negocierile lui ~ cu deputații „valahi” dietali 519–520, 529–530; comentariile lui J. Paget 522, 531; ~ și misiunea lui Bălcescu 527, 537, 547–548, 558; „Kossuth's Jägers”, unitate militară a lui ~ 452, 461; fig. 3, pl. XX.
 Kotzebue, August de (1761–1819) 310.
 Kotzebue, Carol de (?–1909), consul general la București (1847–1854) 295, 310, 365.
 Kövari László, istoric ungar 132–138, 140, 633; Scrieri 425–429, 429–433.
 „Közlöny” 528, 537.
 Kozma, Nicolae 695.
 Kozma Pál, consilier gubernial 156, 159–160, 162.
 Kozslárs, v. Coșlariu.
 Krause, Filip, ministru al Finanțelor, Viena 561.
 Kretulescu, frații ~, în Asociația literară 354.
 Krilov (Kriloff), Ivan Andreevici (1769–1844) 208.
 Kronstadt, v. Brașov.
 Krug (Crug), Wilhelm Traugott (1770–1842), filosof și literat german 604.
 Kuciuk-Kainargi (Cuciuc-Cainargi) <Bulgaria>, tratatul de la ~ (1774) 225.
 Kulmer 562.
 Kuthy Lajos, scriitor maghiar 426, 430.

L

La Fontaine, Jean de 208.
 Lahovary, familie 367.
 Lahovari, maior 36–37.
 Lamartine, Alphonse de (1790–1869) 35–36, 44, 176–177, 207, 211, 224, 228, 238, 276, 295, 665; V. Alecsandri despre ~ 690; fig. 3, pl. II.
 Lamberg, conte 658.
 Lamennais, Félicité Robert de (1782–1854), abate 166, 400, 403–404; fig. 2, pl. II.
 Langeron, Alexandre conte de (1765–1831), general rus 310.
 „La Roumanie” 605.

- Laurian, August Treboniu (1810–1881) 526, 536, 612, 640–642; profesor 178, 585, 647; cofondator al revistei „Magazin istoric pentru Dacia” 30, 590; la Blaj 91, 98–99, 115–117, 642; la Sibiu 79, 120, 528, 538; în deputație la Viena 561, 569, 572; la Innsbruck 567; G. Sion despre ~ 639–643; *Însemnările lui* ~ 561–564; *Scrieri* 565, 568, 571, 633, 643.
- Laurian, Dimitrie August (1846–1906) 643.
- Lausanne (Lausana); C. Filipescu la ~ 29.
- Lázár, familie din Mureșeni 428, 432.
- Lázár Eszter, contesă, la Lutița 428–429, 432.
- Lazar, Iosif, din Câmpeni 162.
- Lazăr, Gheorghe (1779–1823) 163, 206, 640.
- Lăcusteanu, Alexandru (1812–1883), ofițer, aprig adversar al revoluției 241, 244, 247–249, 258; *Memorii* 240, 243, 256; ~ Iancu 251; ~ Marița 253, 255.
- Lăpușneanu, Alexandru, domn al Moldovei 207.
- Lăzăreanu, căpitan, în lupta din Dealul Spirii 317.
- Lecca, Iancu (Enache) 52, 62.
- Lefrançais, ofițer francez, în Țara Românească 308.
- Leipzig 696.
- Lemberg <Polonia> 439.
- Lemenyi (Lemeni), Ioan (1780–1861), episcop de Blaj 81, 84, 88–89, 94, 99, 101, 109, 114, 121–122, 127–128, 130, 565–566, 569–571.
- „Le Moniteur Roumain” 597.
- Lepădat, Alexandru, despre C. Negri 22–27.
- „Le Siècle” 271.
- Leu, V. 85, 162.
- Levant <Constantinopol> 308.
- Liby (Libertate-Sophia), fiica lui C.A. Rosetti 368, 372–376, 380–381, 383–387, 389–391, 668.
- Lipova <Arad> 165, 170–171, 173–175.
- Lisabona 311.
- Lita <Cluj> 441.
- „Lloyd”, ziar vienez 563.
- „Lloyd”, companie navală 363, 543, 553.
- Locotenența domnească 234–235, 267, 274–275, 278, 280–281, 288, 297–298, 304–305, 344–345, 358–362, 602, 607.
- Logotetti, conte <Bucovina> 193, 440.
- Lomberger, căpitan imperial 425.
- Londra 46, 308, 311, 360, 364, 538.
- Losenau, colonel, în armata imperială 615.
- Louis Philippe (Ludovic Filip), rege al Franței (1830–1848) 44, 46–47.
- Lüders, Aleksandr Nicolaevici (1790–1874), general, comandant al trupelor rusești din Principate și în campania din Transilvania 237, 239, 289, 291, 360, 365.
- Ludovic I, rege al Ungariei 612.
- Ludovic XIV, rege al Franței 139.
- Ludovic XVI, rege al Franței 139.
- Lugoj (Lugoș) <Timiș> 80, 89, 170, 172, 179, 540, 551, 561, 563, 648–649; adunarea de la ~ 169, 175–176.
- Lukács Béla, despre Iancu 629, 631, 633.
- „Luminătorul” 196.
- Lupan, Artemiu, la Dorna 436, 439.
- Lupșa <Alba> 476.
- Lutița (Agyagfalva) <Harghita>; adunarea de la ~ 425–429, 430–433; mari familii de secui prezente la ~ 427, 431.
- Luzin, Athanasie (Tănase, Popa Tun), preot 264, 635.
- Lynch, Sultana de, sora lui I. Bălăceanu 549, 560.

M

- Macavei, Moise, din Bucium 138.
- Macedonschi (Macedonski), Dimitrie, participant la revoluția lui Tudor Vladimirescu 9.
- Macri, F., sublocotenent, în lupta din Dealul Spirii 317.
- Madarász László (1811–1909), ministru maghiar de Finanțe 426, 430.
- Madrid 311.
- „Magazin istoric pentru Dacia” 30, 589.
- Magheru, Gheorghe (1804–1880), general 8–9, 213–215, 219–221, 231, 238, 243, 635, 645–646; șef al oștirii 223; cărmuitor de Mehedinți 242; administrator al districtului Romanai 218; membru în Guvernul provizoriu 222, 224, 230, 243, 250–251, 257, 264, 266–267, 270, 272, 357; comandant al taberei de la Câmpul lui Traian 222, 237, 258, 262, 266, 273–274, 277–278, 280,

- 292–293, 313, 317, 323, 326–327, 334, 337, 341–349, 351, 398, 407–408, 541, 555; la Sibiu 540; membru în Societatea literară 354; evocare Ștefan Golescu 606–607.
- Magheru, Ion (Niță) (1823–1864), citește Constituția în București 246, 356.
- Magheru, Romulus, căpitan, fratele Alecsandrinei Magheru 645–646.
- Magheru-Haralamb, Alecsandrina (1825–1877), fiica lui Gh. Magheru 646; susținătoare a ideilor revoluționare 645; I.C. Drăgescu despre ~ 644–647; fig. 1, pl. IX.
- „Magyarország és a nagyvilág” 72, 633.
- Mahmud II, sultan (1808–1839) 310–311, 589.
- Maier, George, episcop, legături cu Laurian 563.
- Maier, Ioan (1827–?), tribun 443.
- Maier, Petru (1761–1821) 163, 640.
- Maiorescu, Ioan (1811–1864) 98, 223, 612, 630; 640, 649; agent diplomatic la Frankfurt 561, 647; la Viena 619; profesor 651; A. Pumnul despre ~ 647; fig. 1, pl. XVII.
- Maiorescu, Titu Liviu (1840–1917) 594, 597.
- Maiorescu, Vasiliu, fratele lui Ioan Maiorescu, la Blaj 98–99.
- Malkovski, general imperial 434, 481.
- Malmaison (Malmezoon), cazarmă <București> 231.
- Malthus, Thomas Robert (1766–1834) 78.
- Mamornița <Ucraina> 199.
- Manciulea, Ștefan 32.
- Manin, Daniele (1804–1857), președinte al Republicii Venețiene (1848–1849) 594, 596, 683.
- Maniu, Alexandru, comerciant, tatăl lui Vasile Maniu 648.
- Maniu, Petru, la Blaj 99.
- Maniu, Vasile (1824–1901) 362; I. Vulcan despre ~ 647–650; fig. 3, pl. XVII.
- Manliu, viceprefect 564.
- Manu, Alexandru (1825–1874), emigrat voluntar, pentru colaborare revoluționară română-maghiară 547–548, 558–559.
- Manu, Ioan, șef al Poliției sub Bibescu Vodă 228, 230.
- Manu, Nicolae, preot <Sibiu> 135.
- Manu, Nicu, din București 253, 255.
- „Manuscriptum” 607.
- Maramureș 424–425, 468, 471, 653, 694.
- Marea Adriatică 111.
- Marea Britanie, v. Anglia.
- Marea Neagră 103, 111.
- Mareș, Ștefan, locotenent, în lupta din Dealul Spirii 317.
- Margadel de, ofițer francez, la Constantino-pol 308.
- Marghiloman, Grigore 224, 273.
- Maria Tereza, împărăteasă, regină (1740–1780), 96, 138.
- Marienscu, Atanasie Marian (1830–1914), 169.
- Marinescu, N., sublocotenent, în lupta din Dealul Spirii 318.
- Marmăția 653.
- Marmontel, Jean François 644.
- Maros, v. Mureș.
- Maros-Vásárhely, v. Târgu Mureș.
- Marsilia 364.
- Marsillac, Ulysse de (1821–1877), publicist, despre S. Bănuțiu 592–595, 595–597.
- Mártonfi, familie de secui, la Lutița 428, 432.
- Marțian-Pop, Dionisie (1829–1865), 645.
- Mateiu, Ion C. (1825–1877), filolog 643.
- Matei Basarab, domn al Țării Românești 28.
- Mavrocordat, Gheorghe, ofițer <Țara Românească> 215, 257, 259–260, 278, 343.
- Mavrogheni, Petru (1819–1887), 59–60.
- Mavros (Mavru), Nicolae (1782–1868), 241, 276.
- Maximilian Ferdinand Joseph de Habsburg, arhiduce de Austria (1832–1867) 620.
- Măcelariu, Ilie (1822–1891), apropiat al lui Iancu 620–621.
- Măcin <Tulcea> 54.
- Mălinescu (Bontaș), Catinca, mama lui Vasile Mălinescu 45.
- Mălinescu, Dumitrache, în Bucovina 578.
- Mălinescu, Iordache, tatăl lui Vasile Mălinescu 45.
- Mălinescu, Vasile (Vasilică) (1817–1866), la Paris 46–47, 62; încercare eșuată de a intra în Moldova 48–52; în Bucovina 187; I. Porumbescu despre ~ 45–52; fig. 1, pl. VI.
- Mănărade (Mănăradea) <Alba> 84, 87, 566.
- Mănăstur <Cluj> 128.
- Mărculescu, Costache 345.

- Mărgineni, mănăstire 16, 30, 589.
 Mărișel <Cluj> 465.
 Mărul <Caras-Severin> 482.
 Mânjina, moșia lui Negri 15, 19–20, 22–25, 27.
 Mânzat, tribun 502–503.
 Mârzescu, profesor <lași> 594, 597.
 Mediaș <Sibiu> 339, 611.
 Mehadia <Caras-Severin> 481–482, 488, 495, 548, 559, 659.
 Mehedinți, județ 242, 277.
 Mehmet Pașa, general 313, 317, 589.
 Melchisedec Ștefănescu (1823–1892), episcop 438.
 Melic, Anghel, la Constantinopol 292.
 „Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologie” 300.
 Mentschikoff, Aleksandr Sergeevici (1787–1869), general 308.
 Mercurea (Miercurea) <Sibiu> 563–564.
 Merișor <Mureș> 429, 433.
 Meséna, ofițer în statul major al lui Bem 486, 493.
 Mesentea <Alba> 422.
 Meseș, munți <Apuseni> 425.
 Messina <Italia> 610.
 Mesteacăn <Maramureș> 425.
 Mestecanu, Neculae, căpitan în oastea lui Iancu 444, 472, 475.
 Mészáros Lázár (1796–1858), general maghiar 240, 488, 495.
 Metaxa, v. Bălăceanu, Ioan.
 Mexic 620.
 Meyer-Lübke, Wilhelm (1861–1936) 56.
 Mica Românie, v. Oltenia.
 Micaș (Micheș), Florian (?–1876), prefect 423, 425, 569; la Blaj se cere eliberarea lui ~ 93, 155; la Dorna 436, 439.
 Micaș, Francisc, fratele lui Florian Micaș 436, 439.
 Michel le Brave, v. Mihai Viteazul.
 Michelet, Jules (1798–1874), C.A. Rosetti despre ~ 664, 671; V. Alecsandri despre ~ 689; *Scrieri* 288; *Memorii* 361–380, 380–394; fig. 1, pl. III.
 Micheș, v. Micaș, Florian.
 Mickiewicz, Adam (1798–1855) 409, 412; fig. 3, pl. III.
 Micu (Clein), Ioan Inocențiu (1692–1768) 163, 640.
 Miescu, Ilie, profesor <Lugoj> 648.
 Miglioratti 545, 547, 555, 558.
 Mihai Viteazul (Mihai Bravul, Michel le Brave) 4, 13, 21, 27–28, 30, 313, 398, 590.
 Mihălczfalva, v. Mihălț.
 Mihali, Grigore, preot protopop în Zlatna 618.
 Mihălț (Mihălczfalva) <Alba>, G. Bariț despre măcelul de la ~ 131–141; Jakab Elek despre măcelul de la ~ 141–147, 147–152.
 Mihăileni <Hunedoara> 500–501; Dragoș la ~ 500–501; conferința de la ~ 504.
 Mihăileni <Suceava> 188.
 Mikes Kelemen, colonel maghiar 486, 488, 493, 495.
 Mikó Imre, conte, conducător al secuilor, la Lutița 426–427, 430–431.
 Milcov, râu 17, 206, 661.
 Miller, Madden Henry, profesor din S.U.A. 538.
 Minco, N., membru în Guvernul provizoriu 265.
 Mircea cel Bătrân, domn al Țării Românești 27, 233, 313, 398.
 Mircești <lași> 282.
 Missail, George (1835–1906), *biograful lui C. Negri* 23–24, 27.
 Mitrovecz 563.
 Mocioni, Andrei (1812–1880), fruntaș politic bănățean 561, 563.
 Mocioni, Petru (1807–1858), fruntaș politic bănățean 562–563.
 Moga, Alexandru, prefect 436.
 Moga, Iosif (Iosiv) (1827–1879), tribun 422; la Blaj 162; în legătură cu arestarea lui ~ 154–156, 526, 536.
 Moga, Simion, tribun 508.
 Moga, Vasile, episcop 88, 465, 481–483.
 Mogoș <Alba> 476.
 Moldova (Moldavia, Moldavie), *passim*.
 Moldovan, G., despre Iancu 633.
 Moldovan, Ioan, canonic <Blaj> 586.
 Moldovanu, Dimitrie, la Pesta 569; în delegație cu Șaguna 570.
 Moldovanu, Teodor, la Blaj 89.

- Moldoveanu, Vasile Zaharia 54; proscris, în Transilvania 80, 126; în Bucovina 578.
- Moldoveanu, Vasile (1824–1895), prefect 502; la Blaj 87; la Fântânele 472–473; ~ și Dragoș 503; ~ și Buteanu 509; *Memorii* 499–519.
- Molnar, locotenent secui 160.
- Molnar, Ștefan (?–1849), tribun 508; executat la Abrud 513.
- Momulo, hotel <București> 231, 251.
- „Monitorul oficial al României” 55.
- Monti, Alessandro (1818–1854), colonel italian; cu N. Bălcescu spre Ungaria 545, 547, 555, 558.
- Montmartre <Paris>, C. Filipescu înmormântat la ~30.
- Monzat, căpitan, la Alba Iulia 443.
- Morar, tribun, executat la Abrud 518.
- Morariu, locotenent, Popa-Densușianu despre ~ 481–482.
- Morariu (Moraru), Samoilă, din Câmpeni 162, 444.
- Moricz, Samuil (Samu), soldat, la Mihalț 133, 146, 151.
- Moroiu, C., profesor 587.
- Moruzzi, familie 63.
- Moruzzi, Alecu (1815–1878) 54; în Bucovina 186, 578–579; în exil 80; I. Porumbescu descrie tabloul executat de ~ 51; fig. 1, pl. VI.
- Moșoiu, Mărgărit, șef al Poliției numit de Guvernul provizoriu 224; în exil 399.
- Motru, mănăstire 178.
- Mühlenbach, v. Sebeș.
- Muncaci, Grațian, căpitan din Silicea 423.
- Muncaci, Grigore (Gligor), vicetribun din Silicea 423, 473.
- Muncăceanu, Gherasim, tribun 83.
- Muncelu <Alba> 154.
- München 17.
- Muntari <Alba> 473–474.
- Munteanu (Muntyan), I., preot, însemnări despre C. Bolliac 440–441.
- Munteanu, preot în Sarcău 89.
- Munteanu, Gavril (1812–1869), A. Pumnul despre ~ 650–651; *Scrieri* 651–653; fig. 4, pl. XVII.
- Muntele Mare <Apuseni> 477; luptele de la ~ 471.
- Muntenia, v. Țara Românească.
- Munții Apuseni 72, 82, 85, 140, 153, 162, 423, 441, 453, 467, 471, 473, 475, 477, 499, 569, 585, 610, 612, 618–619, 621, 623, 697.
- Murăș Oșorhei (Murăș-Vașarhei), v. Târgu Mureș.
- Murășanu, Nicolae, delegat la Mihalț 134.
- Mureș (Maros), râu 146, 153, 155, 171, 185, 426, 428, 430, 432, 694; scaun 130, 151, 427–428, 431–432.
- Mureșan (Mureșianu), Nicolau, viceprefect 500, 502, 508–509, 511, 515.
- Mureșanu, familie 653.
- Mureșanu (Murășianul), Andrei (1816–1863), 75, 197, 200, 207, 640, 654, 697; A. Pumnul despre ~ 653–654; *Scrieri* 76–77, 86, 166, 183, 654; fig. 2, pl. XIV.
- Mureșanu (Murășianul), Iacob (1812–1887) 653; A. Pumnul despre ~ 697–698.
- Mureșeni <Mureș> 428, 432.
- Murgu, Eftimie (Eutimiu) (1805–1870), 588; în Moldova 177–178; la București 179; la adunarea de la Lugoj 169; Bariț despre ~ 176–180.
- Muruzești, v. Moruzzi.
- Musca <Alba> 474.
- Muscel, județ 318, 327–328, 338.
- Mustăț, baron <Bucovina> 440.
- Musurus Pașa, ambasador la Viena 549, 560.
- N
- Nagy, familie de secui din Călușeri, la Lutița 428, 432.
- Nagybánya, v. Baia Mare.
- Nagy Carol, primar din Abrud 83, 136–137.
- Nagy-Enged, v. Aiud.
- Nagy Samu, la Lutița 427–428, 430, 432.
- Napoleon Bonaparte 671, 697.
- „Națiunea” 600.
- Năsăud <Bistrița-Năsăud> 96, 423, 434, 697.
- Neamț, cetatea ~ 28; ținut 63, 674; mănăstire 189, 191.
- Neapole 13, 20, 185, 610.
- Negotin <Serbia> 546, 557.
- Negreș, munte <Apuseni> 476.

Negri, familie 22.

Negri (Negre), Costachi (Constantin) (Moș Costachi, Uncheșul) (1812–1876), 25–26, 54, 59, 580; la Mânjina 15, 17, 19–20, 23; în Bucovina 186–191, 577, 582–583; la Sibiu 80, 121; la Brașov 125; în exil 24–25; Al. Lepădatu despre ~ 22–27; *Toastul rostit de ~* 27–28; fig. 2, pl. V.

Negruzzi, Constantin (1808–1868), 18, 24, 27, 205, 207.

Negulici, Ion (1812–1851), 635; fig. 3, pl. XV.

Nemegyei (Nemedei) János, consilier montan 153, 156, 159–160, 162.

Nemes Ödön, despre Iancu 630, 633.

Nemeș, Ion, caporal la Segoja 477.

Nemethi Josef, secretar gubernial 156, 159–160, 162.

Neofit (1787–1850), mitropolit <Țara Românească> în guvernul provizoriu 263–265.

Nergeș, deal <Apuseni> 442, 476.

Nesselrode, Karl Vasilievici (1780–1862), ministrul rus de Externe 294, 305.

Nestor, Iosif, jude regesc 465.

Netea, Vasile 564.

Neudorf 564.

Neva, fluviu 205.

Nice (Nisa) 549, 560.

Nicefor, student <Sibiu> 118.

Nicola, Matei, tribun 423, 441–442, 472–474.

Nicolae I, împărat al Rusiei (1825–1855) 35, 36, 124, 225, 294, 308, 610.

Nicopole <Bulgaria> 216, 669.

Nicula, mănăstire 190.

Nimigea <Bistrița-Năsăud> 653.

Niraj <Mureș> 428, 432.

Nistra, Moise, din Abrud 138.

Nistru 693.

Nițescu, G. <Țara Românească> 266.

Nobili, Ion, la consfătuirea de la Câmpeni 153.

Noguès, director al ziarului „Journal de Constantinople” 283.

Nova Gradisca 563.

Novac (Baba Novac) 27.

Novaci <Gorj> 352.

Nyári Pál, vicemcomite de Pesta 426, 430.

O

Obreja (Obrázsa) <Alba> 133, 143–144, 146, 148–151.

„Observatoriul” 70.

Obșteasca Adunare <Țara Românească> 223, 365, 588; suspendarea ~ 294.

Ocna Sibiului <Sibiu> 441.

Ocnele Mari <Vâlcea> 7, 224–225, 277, 343.

Odobescu, Ion (1793–1857), colonel 9, 667; în Guvernul provizoriu 222, 230–231, 233, 244–254, 257–259, 264, 266, 268, 273, 276;

în legătură cu complotul și arestarea lui ~ 232, 255–256, 263, 265.

Odorhei <Harghita> 426–427, 429, 430–431; scaun 428, 432.

Oesterreich, v. Austria.

Offenbaia (Ofenbaia), v. Baia de Arieș.

Ohaba <Alba> 84.

Oituz, trecătoare 62, 195.

Oláhcsceztve, v. Cistei.

Olmütz, reședință imperială <Moravia> 123, 561–562, 659.

Olt (Aluta), râu 3–5, 7, 211, 215, 217, 242, 260, 263, 277, 317, 340–343, 349, 351; județ 278.

Oltenia (România Mică, Valahia Mică) 237, 243, 257, 272, 274, 277, 313, 317, 322, 340–342, 344, 350, 354, 356, 362, 585.

Oltenița (Oltenitza) <Călărași> 328, 339.

Oltelnițianu (căpitanul Cornescu-Oltelniceanu), Constantin, legături cu Laurian 562.

Omer Pașa (1806–1871), comandant al trupelor de ocupație din Principate 274, 289, 291, 295–296, 298, 305–306, 313, 317, 360–361, 400, 605, 607.

Opic, v. Aupick.

Oradea (Mare) 175.

Orăști <Alba> 477.

Orăștie <Hunedoara> 564.

Orfalău 476.

„Organul luminării” („Organul național”) 86, 94–97, 99, 110–111, 119, 467, 604.

Ormanyi, v. Auffenberg.

Orșova <Mehedinți> 293, 374, 376, 387, 389–390, 402, 410–411, 540, 547–548, 551, 558–559, 605, 669.

Ostrolenka, bătălia de la ~ <1831> 484, 491, 547, 558.

Oșorhei, v. Târgu Mureș.

P

- Padua (Padova) 659.
- Paget, John (1808–1892), *Memories* 446–455, 455–463.
- Paicu, apropiat al lui Pleșoianu 218–219.
- Paleologul, Gligore, unul din presupușii atentatori contra lui Gh. Bibescu 243.
- Palermo 610; N. Bălcescu la ~ 13, 20, 30, 587.
- Pálfi, familie de secuici din Odorhei 427, 432.
- Pálfi János (Ioan), deputat dietal 130; la Lutița 426, 430.
- „Pallas” 631–633.
- Palmerston, Henry John Temple (1784–1865), viscont ministru de Externe al Angliei (1830–1834, 1835–1841, 1846–1851) 290, 294–295, 542, 553.
- Panaitescu, Petre P. 304.
- Pancevo (Panchova, Panciovici) <Serbia> 172, 379, 393, 411, 547, 558.
- Pandedeca, locotenent < în 1821 > 45.
- Pannonia 177, 180.
- Pantazi, Grigore (1824–1854), secretar al lui Șaguna 562–563.
- Panu (Pan), Anastase (1810–1867) 25.
- Pap, Sigismund, deputat în Dieta Ungariei 500.
- Papadopol-Calimah, Alexandru (1833–1898) 58, 60.
- Papai Elek, comandant maghiar 475; ~ Laios, comandant maghiar 477.
- Papazoglu (Papasoglu, Papazolu), maior, în luptă din Dealul Spirii 317; *Memorii* 313–318.
- Papfalvi Constantin (1824–1885), vicar 96–97, 129, 483.
- Papiu, preot în Budiu, tatăl lui Al. Papiu-Ilarian 422.
- Papiu-Ilarian, Alexandru (1827–1877) 422, 563, 569, 612, 645, 649; profesor în Țara Românească 642; membru al Comitetului național 135; la Viena 562–563; în Italia 659; *Scrieri* 86–123, 131, 566, 568.
- Papp, Janosiu, jude în Pesteană 483.
- Paraschivescu, N., sublocotenent, în luptele din Dealul Spirii 318.
- Paris 45, 47, 180, 368, 380, 548, 559, 579, 594, 645, 664; universități, școli, studenți români la ~ 17, 43, 105, 321, 332, 543, 553–554, 588, 598, 634, 660; ziare la ~ 271, 689; revoluția din Februarie de la ~ 24, 44, 46–48, 62, 70, 211, 258, 304, 354, 358, 369; situația din ~ după revoluția din Februarie 24, 44, 46–47, 70, 211, 258, 304, 354, 358, 369, 602;
- Societatea tinerilor români la ~ 35–36; studenți revoluționari români la ~ 43; din Moldova la ~ și de la ~ 61, 80, 194, 196; opriți la granița Moldovei 62; studenți din Țara Românească la ~ 224; români la ~ 48, 193–194, 241; români exilați la ~ 13, 20, 29, 293, 363–364, 540, 549, 550, 560, 605, 607, 635, 671; Bălcescu la ~ 20, 30; discursul rostit de Bălcescu la ~ 163–168; Voinescu înmormântat la ~ 684–686; tratate încheiate la ~ 60, 603; congresul de la ~ <1856> 360.
- Parker, amiral englez 294.
- Paros, insulă <Marea Egee> 592.
- Partos <Timiș> 443.
- Pascală, v. Pușcariu. Ioan.
- Pascaru, N., sublocotenent, în lupta din Dealul Spirii 318.
- Pascu, Ștefan 141.
- Pataki, din Dej 425.
- Pataky, despre lăncu 633.
- Pațița, Ioan, preot în Cămpeni 162.
- „Patria” 584.
- Patriciu, v. Popescu, Patriciu.
- Pavia 594, 596.
- Păcurariu, Mircea 191.
- Păgănul, George, nobil din Clopotiva 625.
- Păianu, sublocotenent <Țara Românească> 220–221.
- Pănade <Alba> 603.
- Păucinești <Hunedoara> 482.
- Păuliș <Arad> 171.
- Peatra, v. Piatra Neamț.
- Pelimon, Alexandru (1822–1881), *Evocări* 339–352.
- Peninsula Balcanică (Balcan) 407.
- Pera <Constantinopol> 292, 364.

Perczel Mór (1811–1899), general de honvezi 547, 558; ministru 73; fig. 3, pl. XX.

Père-Lachaise <Paris>, I. Voinescu II, înmormântat la ~ 683.

Peretz, Gligore, unul din presupușii atentatori contra lui Gh. Bibescu 243; casa ~ 252.

Persia (Perse) 414, 417.

Perșani (Pierșani) <Vâlcea> 693.

Pesta (Pest) 83, 134, 426, 430, 471, 526, 536, 658, 678; Universitatea din ~ 521, 531; studenți români la ~ Ef. Murgu 177, I. Sterca-Șulut 463, I. Maiorescu 647–648; revoluția la ~ 69, 72, 119; Dieta din ~ 295, 465, 657; de la ~ se aprobă adunarea românilor din Lugoj 169; bombardarea ~ 447, 456; Murgu închis la ~ 179; Hatvani arestat la ~ 446; Șaguna la ~ 164, 568–570; Laurian la ~ 564; emigrați români prin ~ 540, 548, 551.

„Pesti Napló” 633.

Peșteana (Pesteană) <Hunedoara> 483.

Petcu I., autorul acuarelei „Adunarea de la Blaj” 121; pl. X–XI.

Petridu de Jos <Cluj> 423.

Petridu de Mijloc <Cluj> 423.

Petrino, boier <Basarabia> 439.

Petroșeni <Alba> 502.

Petrovici, Stoichescu, Dimitrie (1794–1861), *Memorii* 169–176.

Petru I (cel Mare), țar 6.

Peucian, tribun 481–483.

„Phanariotul” 8.

Philippe, fiul Sultanei de Lynch 549, 560.

Philippecso, Constantin, v. Filipescu, Constantin.

Piatra Neamț 195, 603, 674.

Piemont 290, 662.

Pinciu, Ioan (1824–?1882), din Rășinari 569.

Pipoș, Ioan, membru în Comitetul permanent <Sibiu> 133.

Pisani, secretar al ambasadei Angliei la Constantinopol 364.

Piski, v. Simeria.

Pitești, județ 281; oraș 107, 317, 326–327, 337, 340, 344, 346, 601, 660.

Pleșoianu (Plechoyano), Nicolae (1805–1859), colonel 218, 220–222, 224–225, 243, 266, 319, 329, 343, 645; înainte de revoluție 354;

comandant de regiment <nr. 1> 273, 317; la Islaz 356; președintele Comisiei de judecată militară 258; *Memorii* 211–224, 256–267, 272–281.

Plevna, luarea ~ (1877) 663.

Ploiești 659.

Plymouth (Pleymouth) <Anglia> 671.

Poarta, v. Turcia.

Podu Calității <București> 245, 318.

Podu Dâmboviței <Argeș> 659.

Podu Lupi <Cluj> 423.

Podul Mogoșoaiei <București> 285.

Poenaru, Petru (Petrache) (1799–1875) 179.

Pogani, Gheorghe, subcomite la Abrud 153.

Poiana Mărului <Suceava> 605.

Poiana Stampei <Suceava> 435–437.

Pojon (Bratislava) 134, 568.

Polaș, Nicolae, controlor de mină 422.

Polonia 287, 303, 488–489, 667.

Ponor <Alba> 443, 446, 476.

Ponoru Râmeți <Alba> 441, 472, 476.

Pop, E.A., despre lăncu 630.

Pop (Hagi-Pop), bancher 567.

Pop de Macedonfy, funcționar în Viena 572.

Popa, Chirilă, căpitan, în oastea lui lăncu 476.

Popa, Grigore, din Ofenbaia 154.

Popa, Ion, din Ofenbaia 154.

Popa, Țiganu, căpitan, în oastea lui lăncu 476.

Popa-Densușianu, Beniamin (1829–?), tribun, *Memorii* 480–483.

Popasu (Popazu), Ioan (1808–1889), protopop 572, 651; la Blaj 99, 115; la Viena 561; la Innsbruck 567.

Popdanul, preot în Sarsigu 89.

Popea, Nicolae (1826–1908), episcop 565–568, 570.

Popescu, din București 318.

Popescu, Iosif, despre lăncu 633.

Popescu, Patriciu, arhimandrit 561, 648.

„Popolul suveran” 598, 605.

Popovici, Alexandru, inginer 647.

Popovici, Marțianu (Dionisie Pop-Marțian), tribun 422.

Porțile de Fier (Porte de Fer) 375, 388.

Porumbaru, ofițer <Țara Românească> 261, 263.

Porumbescu, Ciprian (1853–1883), fiul lui Iralie Porumbescu 185, 438.

Porumbescu, Iralie (Colembiovschi) (1823—1895), 438; student în Cernăuți 187–188, 197, 199–200, 438; ~ despre V. Mălinescu 45–52; ~ despre vlădica Iustin 185–191; ~ despre Pumnul 196–201; ~ despre Alecsandri 577–584; *Versuri* lui Iancu 155; *Evocări* 45–52, 155, 185–191, 196–203, 577–584; fig. 2, pl. VI.

Poșaga de Sus <Alba> 472, 477.

Poteca, Eufrosin (Efrosin) (1786–1859) 179.

Praga 561.

Prater <Viena> 549, 560.

Predeal <Brașov> 239.

Prejmer (Preșmer) <Brașov> 658.

„*Presa de Orient*” 689.

Presaca <Alba> 421.

Presan, C., sublocotenent, în lupta din Dealul Spirii 318.

Pripor, deal <Apuseni> 477.

„*Progresul*”, v. „*Propășirea*”.

Pronunțământul <de la Blaj> 464.

„*Propășirea*” („*Progresul*”, „*Foia științifică și literară*”) 15, 18, 24–25, 59, 75, 207.

Provence (Provansa) <Franța> 377, 390.

„*Pruncul român*” 8, 227, 661.

Prundul Bărgăului (Borgoprund), bătălia de la ~ 433–435.

Prusia 57.

Prut 4–5, 7–8, 18, 53, 78, 232, 295–296, 440.

Puchner, Anton (1779–1852), baron, feldmareșal austriac 100, 127, 165, 339, 351, 441, 448, 456, 467, 475, 540, 548, 550–551, 558, 565, 570–571, 658.

Puianu, Ioan, fost profesor în Craiova, viceprefect 564.

Pumnul (Pumne), Aron (Aruna) (1818–1866) 143, 149, 197, 640, 656–657; la Blaj 84, 110, 202; în Comitetul național 135; la București 199, 202; la Iași 199; în Bucovina 196–201, 203, 438; profesor 184, 196, 201–202, 439; ~ despre Bălcescu 30–31; ~ despre Bariț 33–35; despre Sion 64–69; ~ despre Cipariu 603–604; ~ despre Bolliac 604–606; ~ despre Maiorescu 647; ~ despre G. Munteanu 650–653; ~ despre A. Mureșanu 653; ~ despre Pușcariu 695; ~ despre I. Mureșanu 697–698; Al. Hurmuzachi despre ~ 654; ~ *Scrieri* 30–31,

33–35, 64–66, 196–203, 204, 603–604, 604–605, 647, 653–654, 693–695, 697–698; fig. 1, pl. V.

Pusta Săn-Crai <Cluj> 423.

Pușcariu, Ioan, cavaler de (1824–1911), în garda națională (Brașov) 658; în Țara Românească 659; în Făgăraș 658; discurs de recepție la Academia Română 123; nume conspirativ Pascalia 659; A. Pumnul despre ~ 693–695; *Scrieri* 10, 118–123, 281–282, 565, 657–660; fig. 3, pl. V.

Pușkin (Pușchin), Aleksandr Sergheevici 206, 208.

Putna, mănăstire 185, 583.

Q

Quinet, Edgar (1803–1875) fig. 2, pl. II.

Quintilian, Marcus Fabius 297.

R

Racotă, frații ~ 263.

Racotă, Alexandru, căpitan <Țara Românească> 260–261.

Racotă, Hariton, căpitan <Țara Românească> 218–219, 221, 258–259.

Racoviță, A., președinte al Comisiei proprietății 275, 587.

Racoviță, Constantin (Vițianu) (1830–1891), tribun, în oastea lui Iancu 508; proscris, la adunarea de la Abrud 612, 695.

Radcliffe (Redcliffe), v. Canning, Straford sir viconte de Redcliffe.

Radna <Arad> 171.

Radu, Iorgu, refugiat în Bucovina 54.

Raghib Efendi, secretar 292.

Raiačić, Iosip (Raiacici) (1785–1861), mitropolit (patriarh) la Carloviț din 1842 69.

Rákossy József, despre Iancu 633.

Rallet, Dimitrie (1816–1858) 25, 54, 59; proscris, în Bucovina 186, 578.

Rarău, munți 582.

Raț, preot, în deputațiune la Iancu 423.

Raț, Dumitru, în deputațiune la Iancu 423.

Raț, Ioan, tribun 472–474.

Raț, Partenie, vicetribun 442, 445, 472.

Rățiu, Vasile (1783–1870), canonic, la Blaj 91.

- Rauber Károly, baron, din Sântiolenca. la Lutița 429, 433.
- Rauber Nándor, baron, din Fălișoara, la Lutița 427, 429, 431, 433.
- Răchitova (Rechitova) <Hunedoara> 483.
- Rădăuți <Suceava> 438.
- Rădulescu-Dulgheru, Georgeta 21, 30, 690.
- Rășinari <Sibiu> 569–570.
- Rătescu, G., sublocotenent, în lupta din Dealul Spirii 317.
- Răut, râu 205.
- Răzvan Vodă 18.
- Râmeț (Remeti) <Alba> 446, 476.
- Râmnic, episcopie 651.
- Râmnic, v. Râmnicu Vâlcea.
- Râmnicu Vâlcea 237, 273, 277, 313, 317, 339–343, 345, 347–351, 365.
- Răureni <Vâlcea> 340, 343, 347, 349.
- Rebrișoara <Bistrița-Năsăud> 653.
- Rechid Pașa, v. Reșid Pașa.
- Redcliffe v. Canning Stratford
- „Reform” 633.
- „Reforma” 598–599.
- Reghin <Mureș> 130, 428, 435.
- Regulamentul Organic (*Règlement Organique*) 41, 218, 234, 263, 275–276, 281, 286, 291, 307, 324, 334, 353–354, 359, 539, 549, 605, 651, 688; în Moldova 53–54; arderea ~ 235, 278, 285, 287.
- „Republica Română” 300, 700.
- Reșid Pașa (Rechid Pașa) Mustafa (1802–1858), vizir, ministru al Afacerilor Externe 284, 290, 308–311, 323, 334, 543–544, 554–555.
- Réthy Lajos, despre lăncu 629, 633.
- Reuniunea Femeilor Române <Brașov> 698.
- „Revista arhivelor” 367.
- „Revista Carpaților” 66.
- „Revista de istorie” 240.
- „Revista Orăștiei” 633.
- „Revista română” 31, 676, 678.
- „Revue des Deux Mondes” 688.
- „Revue d'Orient” 689.
- Rezachevici, Constantin 240.
- Rhédei Zsófi, contesă, la Lutița 428, 432.
- Ribeaupierre Alexandre de, conte, diplomat rus 310.
- Richelieu, duce de, cardinal, ministru al lui Ludovic XIII 240.
- Richelieu, Armand Emmanuel (1766–1822) duce de 310.
- Rifaat Pașa, general de brigadă 290–291.
- Robănești <Dolj> 223.
- Roland, Madame Manon Philipon (1754–1793), executată pe eșafod 21, 645.
- Rolla, Constantin (?–1878) 59; proscris în Bucovina 190, 577.
- Roller, consilier de tribunal <Cernăuți> 579.
- Roma 7, 76, 114, 225, 306, 344, 350, 414, 417, 468, 489, 496, 646; Biserica ~ 108; revoluția în ~ 610.
- Romalo (Romalos), Grigore (1820–1849) 54; proscris, în Bucovina 578; versuri de V. Alecsandri la moartea lui ~ 591.
- Roman, episcopie 191, 438.
- Roman, Alexandru (1826–1897) 293.
- Roman, Constantin (C. Romanu-Vivu) (1821–1849), membru al Comitetului național la Sibiu 135.
- Roman, George, viceprefect în oastea lui lăncu 118–119.
- Romanați, district 211, 218, 224, 606.
- Romanescu, Constantin (1824–1878), secretar al Guvernului provizoriu 223; în exil 403, 668–669.
- România, Țara Românească, Moldo-Valahia, România unitară *passim*.
- „România liberă” 643.
- „România literară” 18, 56, 598, 674, 689.
- „România viitoare” 30, 586.
- „Românul” 601, 650, 661.
- Ron (Rhône) 406.
- Rosenthal, Constantin Daniel (1820–1851) 400, 403, 634, 636; însoțește pe Maria Rosetti 374, 378, 387–388, 407, 410, 669; statuia Libertății de ~ 374, 387; C.A. Rosetti despre ~ 412, 414, 416 [699]; fig. 2, pl. XV.
- Rosetești, frații ~, în Bucovina 577.
- Rosetti (Ruset, Rusetache), Constantin A. (1816–1885) 206, 276, 279, 377, 390; înainte de revoluție 354, 663–668; în revoluție: la 9/21 iunie 229, 369, 382; poziția lui ~ față de revoluție 292, 358; ~ și față de Bibescu 370, 383; membru în Guvernul provizoriu

- 222, 224, 230, 257–260, 265–267, 269–271, 275, 356–357; fondator al „Pruncului român” (1848) 661; în exil 364, 373, 384, 386, 401, 598, 607; ~ în opoziție față de I. Ghica 543, 554; ~ și B. Iscovescu 635; ~ către „Israelitul român” 412–415, 415–417; fondator al ziarului „Românul” (1867) 661; [Gr.] M. [Buicliu] despre ~ 660–662; *Scrieri, Memorii* 271, 289, 298, 299–300, 394, 663–673, 684–685, 698–700; fig. 2, pl. VIII.
- Rosetti, Lascăr (Lascarache) (1816–1884), proscris 80; la Sibiu 80, 121; la Blaj 89, 103–104; la Brașov 124; în Banat 126.
- Rosetti (Grant), Maria C.A. (1820–1893), soția lui C.A. Rosetti 369–372, 380–382, 669; în exil 373–379, 383–393; I. Voinescu despre ~ 402, 407, 410; Michelet despre ~ 288, 368, 380; fig. 3, pl. XVII.
- Rosetti, Scarlat, conte <Țara Românească> 652.
- Rosetti, Vintilă C.A. (1853–1916) 300.
- Rosnovanu (Roznovanu), boier <Moldova> 185.
- Roșca, Petru, cancelist 569.
- Roșca, Vasile, căpitan, în oastea lui Iancu 445.
- Roșia <Alba> 136, 156, 444, 446, 466.
- Roșia Montană (Roșia, Roșia de Munte, Verespatak) <Alba> 84, 153, 157–158, 159–160, 445, 471–472, 474–475, 509, 512–514, 518, 618.
- Roșu, Palaghia, la Fântânele 465.
- Roth, Stephan Ludwig (1796–1849), J. Paget despre ~ 448–449, 456–458.
- Rousseau, Jean Jacques 665, 676.
- Roussin, Albin-Reine (1781–1854), baron, amiral, ambasador al Franței la Constantinopol (1832–1840) 308, v. Ruffin.
- Roustchouk, v. Rusciuc.
- Rozsnyai, familie de secui din Călușeri, la Lutița 428, 432.
- Rucăr <Argeș> 257, 262, 265, 267, 272.
- Rucăreanu, căpitan 322, 332, 659.
- Rucăreanu, familie din Câmpulung-Muscel 321, 331.
- Ruckman, baroană, sora lui I. Bălăceanu 549, 560.
- Rückmann, P., consul general al Rusiei la București 178.
- Rudeanu, boier <Țara Românească> 321, 331.
- Ruffin (!) 308. Transcriere greșită, sau un *lapsus calami* chiar, în textul lui A. Ubicini (?); citește *Roussin*.
- Rujdea (Rușdea), Nicolae, căpitan, în oastea lui Iancu 441–442, 445–446, 474, 477.
- Rumelia (Rumélie) 545, 556.
- Rusciuc (Rușciuc, Roustchouk) <Bulgaria> 225, 272, 274, 280, 295–296, 298, 303, 323–324, 333, 335, 360, 400–402, 406, 412–413, 415–416, 539, 550.
- Rusia (Imperiul rusesc, Colosul de la Nord) 7, 58, 225, 276, 289, 294, 299, 372, 385, 489, 496, 540, 550; ~ și Principatele 241, 274, 322, 332, 352, 337, 358–359, 688; protectoratul rusesc și suzeranitatea otomană 291, 294, 297, 324, 334, 353–355, 359, 363, 365–367, 371, 373, 384; contra ~ și pro ~ 288; Eliade 6–9; G. Sion 42; C. A. Rosetti 299–300; Ubicini 307; Bolliac 605; agenți și comisari ai ~ 8, 241, 295, 310, 353; ~ și Europa 276, 290, 360; ~ și Anglia 289, 398; ~ și Franța 308–309; ~ și revoluția maghiară 540, 544, 550, 555, 614; războiul din 1806–1812 și urmările lui 205.
- Russet, Iancu, în amintirile lui Lăcusteanu 253.
- Russetti, N., contrarevoluționar, refugiat la Câmpulung 267.
- Russo (Rusu), Alecu (1819–1859), 23; la Soveja 18–19; la Mânjina 19–20; la Sibiu 80; la Blaj 89; în Bucovina 676; în exil 677; arestat la Dej 677–678; V. Alecsandri despre ~ 673–679; *Cugetările lui* ~ 679–682; *Cântarea României* de ~ 673; *Scrieri* 18, 674.
- Russo, Cleopatra, sora lui Alecu Russo, la Cernauda 193–194.
- Russo, N. (Roussou), semnat al mai multor broșuri și lucrări, pseudonim pentru I. Eliade 7–8.
- Rustem bey, ambasador al Turciei în Anglia 360, 362, 696.
- Rusu Bărgăului (Borgorus) <Bistrița-Năsăud> 434.
- Rusu. I. (1811–1843), profesor la Blaj 471.

Rusu, Ioan alias Oros, *Memorii*: despre lucrările Dietei din Cluj 127–131; la Cernăuți și Cernaucă 191–196; despre bătălia de la Borgoprund 433–440.

Rusu, Ioan V. (1826–1905), tribun, 425, 512, 518.

S

Sabatier, ofițer francez, în Țara Românească 281, 308.

Sabie, Ioniță, rapsod bucovinean 582–583.

Sabinu, v. Sibiu.

Sadagura <Ucraina> 440.

Saint-Marc, Girardin (1801–1873), V. Alecsandri despre ~ 688–689.

Salomon, v. Solomon, Ion.

Salomonescu, v. Solomonescu.

Salvan, Florin 141.

Samos, insulă <Grecia> 295, 358.

Sanders, George N. (din S.U.A.), legături cu revoluționarii români 299–300.

Sándor, auditor, la Mihail 135.

Sarcău <Bihor> 89.

Sarim Pașa, ministru al Afacerilor Străine 290.

Sarsigu, v. Sărsig.

Sasca (Szászka) <Caraș-Severin> 489, 497.

Saturn, tribun, în amintirile lui Popa-Densușianu 481–483.

Sava, râu 380.

Saxonia (Saxe) 549, 560, 564.

Săbăoani <Neamț> 282.

Săcele <Brașov> 77, 103.

Sălaj (Szilágyság), comitat 142, 148.

Sălciua (Sălciua) <Alba> 441, 472, 475.

Sărsig (Sarsigu) <Bihor> 89.

Săvârșin (Soborșin) <Arad> 564.

Sâmbenedic <Mureș> 428, 432.

Sâmpaul <Mureș> 196.

Sând <Cluj> 423.

Sângeorgiul de Mureș <Mureș> 422, 428, 432.

Sântionlunca <Covasna> 429, 433.

Sbiera, Ioan G. (1836–1916) 203.

Scărișoara <Alba> 153.

Sceiu, v. Strei.

Schaesburg (Schäsburg), v. Sighișoara.

Schätz, medic, legături cu Laurian 564.

Schedius (Toldy), profesor 452, 461.

Schemnitz <Slovacia> 490, 498.

Schmerling, Anton (1805–1893), ministru de Justiție, Viena 563.

Schönbrunn <Viena> 563.

Schuller (Șuler), Johann Karl (1794–1865), istoric sas 647.

Schurter, general imperial 145, 151, 565: la Blaj 100.

Schwarzenberg, Felix (1800–1852), principe, prim-ministru al Austriei 561–563, 572, 658.

Schwarzenberg, Karl Boromeu, guvernator civil și militar (1851–1858) 616, 619.

Schwarzenfeld, M., despre B. Iscovescu 634–636.

Schwechat <Austria> 490, 498, 658.

Sculeni, sat <Iași> 53.

Scurtu, G., membru în Guvernul provizoriu 224.

Sdrapți <Hunedoara> 500.

Sebessi, familie de secui din Odorhei, la Lutița 427, 431.

Sebeș (Sász Sebes) <Brașov> 489, 492, 564.

Secaș, râu 84.

Secu, mănăstire 18.

Seghedin (Szeged) <Ungaria> 527, 537.

Segoja <Alba> 477.

Segoja de Sus <Alba> 477.

Selicea <Cluj> 423.

Semlin (Zemun) <Serbia> 375, 379, 388, 393, 402, 408, 410–412, 561, 668.

Serbia (Serbie) 290, 308, 545–546, 557.

Sérecourt, de la Consulatul francez la București 302.

Serurie, Grigorie (1821–1893), ofițer, la Islaz 216; la Dragoslavele 267.

Sévigné, doamna de 306.

Sfântu Gheorghe (Sepsi-Szent György) 429, 433.

Sfântul Sava, colegiu <București> 30, 35–36, 178–179, 585, 588, 598, 604, 641, 651.

Sfenița (Svinița) <Serbia> 378, 391, 411.

Sfințești <Teleorman> 280.

Siberia 44, 289.

- Sibiu (Sabinju, Sibii, Hermanstadt, Szeben) 87–88, 93, 97, 111, 115, 118–119, 133–135, 140, 156, 162, 179, 194, 293, 351, 357, 428, 432, 526, 536, 548, 555, 559, 564–565, 570, 620–621, 659, 696; descrierea ~ 79–82 565; Academia de drepturi de la ~ 118; ziare la ~ 138, 147, 152, 614–616, 652; Proclamația lui Bărnuț de la ~ 119–120; Tricolorul la ~ 81–82, 111; Tricolorul de la Blaj la ~ 115, 122; Comitetul național la ~ 34, 122–123, 133, 135, 138, 140, 422, 480, 528, 538, 657, 570–571, 604, 649, 652; lupte la ~ 486, 493–494, 544, 547, 555, 558, 562, 652; proscriși moldoveni și munteni la ~ 79–82, 121, 293, 317, 540, 551; Iancu la ~ 140, 611, 617–621, 696; Bărnuț la ~ 145, 151, 594, 596, 611; Laurian la ~ 561, 563; Axente la ~ 564, 627; Șaguna și sibienii la Blaj 98, 120; români și sași la ~ 613–614, 616; scaun 618.
- Sibo, v. Jibou.
- Sicilia 13.
- Siebenbürgen, v. Transilvania.
- „Siebenbürger Bote” 133, 135, 147, 152, 616.
- Sighișoara (Schäsburg, Schaesburg) 486, 494, 528, 538.
- Sigismund, rege al Ungariei 612.
- Siliștioara <Olt> 219.
- Simén, familie de secui, la Lutița 428, 432.
- Simén Róza, soția lui Ugron Lázár, la Lutița 429, 432–433.
- Simeria (Piski, Pichki) <Hunedoara> 525, 535, 548, 558–559; bătălia de la ~ 441, 480, 486, 493.
- Simoni (Vasile Simonis) (?–1848), student, spânzurat la Cluj 422.
- Sina, Georg Simon (1782–1856), baron, bancher din Viena 561.
- Sintești <Giurgiu> 360–361.
- Sion, familie 64.
- Sion, Gheorghe (Giorgiu) (1822–1892), proscris 54, 66, 81, 196, 598; la Blaj 89; la Sibiu 121; în Bucovina 186, 201–202, 438, 578; ~ despre A. Pumnul 64–65, 201–203; ~ despre Laurian 639–643; *Suvenire contimporane* de ~ 41–45, 61–62; 63–64, 69–70, 73–82, 103–118, 124–127; *Versuri* de ~ 203–204; fig. 3, pl. VII.
- Sion, Toader, inchiul lui G. Sion 54, 63, 196, 438; în Bucovina 578.
- Siret <Suceava> 438; râu 187–188.
- Skariatîn, general rus 237, 544, 547, 555, 558.
- Skender bey, v. Ilinski, Mihail.
- Slatina <Caras-Severin> 482.
- Slatina <Olt> 224, 317, 347, 351, 606.
- Slavonia 541, 552.
- Smidt, Conrad, deputat dietal 130.
- Snagov, mănăstire 589.
- Snagoveanu Iosafat (1797–1872), preot revoluționar activ, proscris 373, 386, 668.
- Sobieski, Ioan, rege al Poloniei 287, 409.
- Soborșin, v. Săvârșin.
- Societate: ~ Academică Română 643; ~ Filarmonică 362; ~ de literatură și cultură din Bucovina 183–184; ~ literară, v. Asociația literară a României; ~ literară <Pesta> 648; ~ studenților români <Paris> 35–36.
- Sohodol <Hunedoara> 624.
- Solca <Suceava> 438.
- Soliman (Suleiman, Souleiman, Suleyman) Pașa, comisar în Principate 233–234, 272, 274–276, 278, 289, 291–292, 295–297, 304–307, 309, 323–324, 333–334, 359–360, 544, 554.
- Solnoc (Szolnok) <Ungaria> 426, 564.
- Solomon (Salomon), Ion (1793–1865), colonel 243, 248–250, 257, 266, 273; comandant de regiment <nr. 3> 231–233, 244, 254, 260, 264, 322, 332; demisia lui ~ 265; în legătură cu complotul și arestarea lui ~ 232, 251, 255–256, 259, 263.
- Solomon, Nicolae (Nicolau) (1820–1875), prefect în oastea lui Iancu 480–481, 611.
- Solomonescu (Salomonescu), comandant al jandarmeriei din Câmpulung 322–323, 327–328, 333, 338.
- Someș 424–425.
- Someșeni (Someșfalău) <Cluj> 423.
- Sora, în descrierea lui A. Pelimon 339–342, 349, 352.
- Soveja, mănăstire 18, 674–675.
- Spania 311.
- Spirea, v. Dealul Spirii.
- Stadion, Francisc S., conte (1806–1853), ministru de Interne, Viena 561–562, 572.
- Stamati, Constantin (1828–1898) 207.

- Sambul, v. Constantinopol.
 Stan, Valeriu 240.
 Statele Unite ale Americii (S.U.A.) 300.
 Stavilla, Catinca, mama lui Mihail Kogălniceanu 56.
 Stărostescu, ofițer <Țara Românească> 349; în lupta din Dealul Spirii 236, 316, 318.
 Stein Miska (1810 sau 1811–1860), colonel; comandant de honvezi 524, 533; despre lăncu 633.
 „*Stéoa Dunării*” 686.
 Sterca-Șuluțiu, Alexandru (1794–1867), episcop 619, 627.
 Sterca-Șuluțiu, Iosif (1827–1911) 71, 444, 475, 506, 516–517; la Abrud 138; *Memorii: Biografia lui lăncu* 70–73, 463–466, 571–573, 629–634, 695–697.
 Stiurț <Alba> 512, 514, 518.
 St. Ivány, v. Szentivány.
 Stoianovici, comisar imperial 171.
 Stoica, baroni, familie 468.
 Stoica, consilier 572.
 Storhas, profesor francez, versuri pentru Russo de ~ 674.
 St. Petersburg (Petersbourg) 6, 9, 35–36, 41, 205, 305, 310, 352, 357, 374, 387.
 Straje, Mihail 663.
 Strâmbu, caporal, în oastea lui lăncu 161.
 Strei (Sceiu) <Hunedoara> 482.
 „*Studia et acta musei «N. Bălcescu»*” 224.
 „*Studii. Revistă de istorie*” 564.
 „*Studii și cercetări de bibliologie*” 267.
 „*Studii și materiale de istorie modernă*” 539.
 Sturdza (Sturza), Costachi, logofăt <Moldova> 44.
 Sturdza, Dimitrie A. (1833–1914) 60; membru al Academiei Române 637; ~ despre M. Kogălniceanu 636–639.
 Sturdza, Grigorie Mihai, arendaș 282.
 Sturdza (Sturza, Stourdza), Mihail, domn al Moldovei (1834–1849) 18, 23–25, 41–42, 44, 46–47, 49, 53, 59, 63, 65, 177, 185, 189–191, 242, 276, 282, 322, 324, 332, 334, 355, 543, 553, 577, 674.
 Sublima Poartă, v. Turcia.
 Suceava 203.
 Sucevița <Suceava> 583.
 Suciu, George, din Abrud 138.
 Suciu. Ioan, funcționar în Cluj, la Blaj 93.
 Suciu, Petru, profesor din Transilvania, la București 642, 662; la Blaj 98; la Sibiu 120.
 Suha, părau 51.
 Suharu, munte 472–473.
 Susmanu, tribun, în amintirile lui Popa-Denșianu 481–482.
 Svițera, v. Elveția.
 Szabó, maior, fost avocat în Turda 451, 458.
 Szabó Ladislau, comisar regal gubernial, la Blaj 94, 565.
 Szalathna, v. Zlatna.
 Szarvas <Ungaria> 564.
 Szászka, v. Sasca.
 Száva, familie de secui, la Lutița 428, 432.
 Szeben, v. Sibiu.
 Széchenyi (Séchenyi) István (Ștefan), conte (1791–1860), ministru al Transporturilor și Comunicațiilor în cabinetul Batthyany 83, 622.
 Szelek Simon, maior secui 524, 534.
 Szemere Bartalan (1812–1869), ministru de Interne 519–522, 527–529, 531, 537, 622.
 Szentivány (St. Ivány), comisar general al Transilvaniei 447, 452, 456, 460, 522, 524, 532, 534.
 Szentkirályi, familie de secui din Odorhei, la Lutița 427, 431.
 Szentpéteri, din Abrud 515.
 Szerdahely, v. Mercurea 564.
 Szigety, maior 525, 535.
 Szilágy Samlyó, v. Șimleul Silvaniei.
 Szilágyi Samuil, căpitan 133, 146, 151.
 Szilágyi Sándor, despre lăncu 633.
 Szücs, Márton, iobag din Beța 134, 144, 150.
- Ș
- Șaguna, Andrei baron de (1809–1873), episcop de Sibiu 79, 82, 141, 504–505, 564–565, 572, 627, 629, 658; la Blaj 87–88, 95, 99, 115, 121, 567; la Cluj 569; la Karlowetz 97; conducător al Deputăției la Viena 122, 126, 141, 561–564, 567–568; în Bucovina 195; la Lugoj 561; la Pesta 164, 568, 570; la Viena 568; *Memorii* 564–571.
 Șamsud <Mureș> 428, 432.

Șandru, locotenent, Iancu pus sub paza lui ~ 620.
 Șapcă, Radu (1795–1876), preot 243, 645; membru în Guvernul provizoriu 218–221, 229; Pleșoianu despre ~ 212, 214, 216–217, 219–225.
 Șerban, tribun 443.
 Șerban Cantacuzino, domn al Țării Românești 313.
 Șimleul Silvaniei (Szilágy Sómlyó) <Sălaj> 484, 491.
 Șincai, Gheorghe (1754–1816) 163, 640.
 Șiria (Világos) <Arad>, capitularea armatei ungare la ~ 631.
 Ștefan, arhiduce de Austria (1817–1867) pa-latin 658.
 Ștefan cel Mare, domn al Moldovei 24, 27–28, 64, 185, 203, 398, 412, 583.
 Ștefănescu, administrator de Giurgiu 402, 668.
 Ștefănescu, D., locotenent, în luptele din Dealul Spirii 317.
 Știrbei, Barbu, domn al Țării Românești (1849–1853, 1854–1856) 225, 324, 334, 365–367, 402.
 Șuler, v. Schuller, J.K.
 Șușter, căpitan, în oastea lui Iancu 472.

T

Tacki, ofițer de artilerie din Galiția 301.
 Tahir Pașa, general 311.
 Talaat Efendi, comisar în Principate 229, 295, 355.
 Tangiroglu, secretar al lui Soliman Pașa 233, 353.
 Tarand <Saxonia> 564.
 Tarcău, munte 472, 476.
 Tălișoara <Covasna> 429, 433.
 Târgoviște 5, 232, 238, 259–261, 319, 327, 329, 337, 340, 659.
 Târgu Jiu 238, 345, 644.
 Târgu Mureș (Oșorhei, Murăș Oșorhei, Maros Vásárhely, Vásárhelyi) 32, 72, 83, 85, 112–113, 119–120, 127–128, 140, 155, 162, 196, 426–427, 428, 430–432, 486–490, 491–494; Biblioteca Telekiană din ~ 32.

Târgu Ocna <Bacău> 22, 27, 186.
 Târnava 132; ~ Mare (Nagy-Küküllő) 426, 430–431.
 Tecco, Giovanni, baron, ministru plenipotențiar al Piemontului la Constantinopol 290.
 Teiuș (Tövis) <Alba> 132, 135, 144, 146, 152, 422, 446, 696.
 Telega <Prahova> 7, 211, 213, 224–225.
 Telegescu, în acțiunea din 19 iunie 252–253.
 „Telegraful român” 565.
 Teleki, familie de secui, la Lutița 428, 432.
 Teleky József (Iosif), conte, guvernator al Transilvaniei (1842–1848) 127, 566.
 Teleky László (1811–1861), conte, ministru al Ungariei la Paris 240, 424–425, 438, 622.
 Teleorman, district 211, 217, 243; rău 281–282.
 Tell, Christian (1807–1884) 8–9, 229–231, 237–238, 243, 270, 645; membru în Guvernul provizoriu 222–225, 230, 250–251, 282, 314, 357, 399; la Islaz 211, 356; membru în Locotenența domnească 234–235, 275, 278, 281, 293, 323, 333, 358; membru al „Frăției” 354; Pleșoianu despre ~ 212–225, 256–258, 262, 264–267, 272–273.
 Temesvár, v. Timișoara.
 Teregova <Caras-Severin> 481–482.
 Térey, aghiotantul colonelului Mikes Kelemen 486, 493.
 Termopile, Carpații ~ românilor 340.
 Tesalia (Thesalie) 283–284.
 Tetislam <Serbia> 410.
 Teuseanu, A., sublocotenent, în lupta din Dealul Spirii 317.
 Deutsch, căpitan, la Mihalț 135.
 Terapia <Constantinopol> 291, 363–364.
 Theremin, consul prusian la Iași 363.
 „The Slavonic and East European Review” 538.
 „The Slavonic Year-book” 538–539.
 Thun, Leo, ministru al Instrucțiunii Publice, Viena (1848–1860), Laurian la ~ 563.
 Thurm-Pass, v. Turnu Roșu.
 Tihuța <Bistrița-Năsăud> 434–435.
 Timiș, județ 541.
 Timiș <Brașov> 239, 482.
 Timișoara (Temesvár) 169, 171, 173, 176, 540, 548, 551, 559, 563, 648.
 Tinghir, secretar al lui Soliman Pașa 274–275.

- Tiocu (Teocu, Chiocu), primar în Câmpeni 153, 162.
 „*Tipografia română*” 639.
 Tisa 171, 173, 694.
 Titov, Vladimir Pavlovici (?–1891), ambasador al Rusiei la Constantinopol 276, 289, 291, 294, 307–308.
 Tiur <Alba> 84.
 Tobias, protopop 510, 513.
 Tocaia <Tokaj, Ungaria> 408.
 Todea, căpitan din Albac 444, 473–475.
 Toldalagi, conte, la Lutița 428, 432.
 Tolnay, familie de secui din Niraj, la Lutița 428, 432.
 Tolnay Gábor, la Lutița 427–428, 430, 432.
 Toma, George, din Bucium 138.
 Topánfalva, v. Câmpeni.
 Töpfer, profesor elvețian 306.
 Topolog, râu 224, 340.
 Torda, v. Turda.
 Torino (Turin) 46.
 Török, familie de secui din Odorhei, la Lutița 427, 431.
 „*Történelmi lapok*” 633.
 Totoești <Hunedoara> 483.
 Tövis, v. Teiuș.
 Tövissi Gergely, ajutor de primar 156.
 Traian, împărat 110, 245, 271; Columna lui ~ 270.
 Traian (Troian), tabăra lui Magheru 237, 261, 277, 280, 313, 340, 344–345, 349–351.
 Trandafiroff, industriaș rus 29.
 Transilvania (Ardeal, Transylvanie, Siebenbürgen) *passim*.
 „*Transilvania*” 180, 465, 471, 608, 622, 625, 628, 633, 643.
 Trascău <Mureș> 422.
 Traugus, colonel 524, 534.
 Trei Scaune (Háromszék), district 132, 142, 148, 427–429.
 „*Tribuna*” 633.
 Trieste (Triest) 29, 541–543, 552–553, 659.
 Tripoli 311.
 Trivalea, schit <Pitești> 340.
 „*Trompeta Carpaților*” 207, 650.
 Truția, Petru, preot 626.
 Tudor, v. Vladimirescu, Tudor.
 Tuhutum, căpetenie maghiară 71, 129, 158, 160.
 Turcia (Turchia, Turquie, Imperiul otoman, Sublima Poartă, Înalta Poartă) 15, 26, 205, 225, 238, 272, 287, 343, 348, 548–549, 556, 560, 598, 601, 670;
 Revoluția văzută în Capitala ~ 289–292, 294, 364, 543–544, 554–555; „protectorat” — „suzeranitate” față de Principate 274, 276, 297, 309, 324, 334, 357, 358, 360, 374, 385–386, 539; Tratatul turco-ruse și Principatele; politica Angliei față de ~ 290–291, 308; politica Franței față de ~ 308–309; trupe turcești la Giurgiu, Ruscuc și București 233, 272, 280, 345, 360–361; comisari turci în Principate: v. Soliman pașa, Fuad efendi, Tallat efendi, Tingiroglu; Guvernul otoman și Deputația românească la Constantinopol 281, 307, 409; Ion Ghica agent al Țării Românești la ~ 543–544, 554–555; revoluționari moldoveni și ~ 54; munteni și ~ 363, 373, 374, 376, 389, 410, 412, 591, 605, 607; tineretul revoluționar și ~ 272.
 Turcu, protopop în Catina 422, 467.
 Turda (Torda) 153, 156, 422–423, 426, 430, 441–443, 445, 451, 458, 472, 477, 523–524; district 548.
 Turnișor <Caras-Severin> 481.
 Turnu, v. Turnu Severin.
 Turnu Roșu (Thurm-Pass) <Sibiu> 179, 293, 327, 337, 351, 490, 497.
 Turnu Severin <Mehedinți> 211, 214, 217.
 Tury, familie de secui, la Lutița 428, 432.
- Ț**
- Țara Moșilor 82, 85, 156, 162, 585.
 Țara Oltului 659.
 Țara Românească (Țara Română, Muntenia, România, Ungrovlahia, Valahia, Valachie, Wallachia) *passim*.
 Țara Ungurească, v. Ungaria.
 Țăranu, protopop, în Lipova 174.
 „*Țânțarul*” 8.
 Țichindeal (Cichindeal), Dimitrie (1775–1818) 163, 640.

U

Ubicini, Abdolonyme Honoré J. (1818–1884), istoric și publicist francez, secretar al Guvernului provizoriu și al Locotenenței domnești de la iulie–septembrie; la Rusciuc 296, 298; despre Principate 267, 271, 285, 294, 304, 689; ~ despre Voinescu 683–685; scrieri 309, 599.

Ugron, familie de secui din Odorhei, la Lutița 427, 429.

Ugron Gábor (1847–1911) 427, 429.

Ugron Lázár, la Lutița 429, 431, 433.

Ulpianu, tribun, în amintirile lui Popa-Densușianu 481–482.

Ungaria (Țara Ungurească, Hungary, Ungarn, Hongrie) 134–135, 167, 194, 306, 358, 440, 444, 471, 484, 491, 499, 515, 568, 570, 572, 590, 611–612, 657–658, 676–678; guvernul revoluționar și programul politic 69, 111, 122; luptele ~ în Transilvania 422, 425, 444, 446–448, 453, 455–456, 461–462, 472, 474, 519–521, 528–531, 538–539; tratative româno-maghiare 464, 468, 501, 504–505, 519–521, 528, 529–531, 544, 550; între unitate revoluționară și uniune teritorială 69, 71–72, 82, 119, 126–127, 160, 162, 164, 570, 614; Uniunea ~ cu Transilvania 112, 115, 117, 122, 126, 128–129, 131, 448, 456; misiuni în ~ v. Dragoș, Bălăceanu, Șaguna, Paget.

„Ungaria” 630, 633.

Ungheni <lași> 53.

Ungrovlahia, v. Țara Românească.

„Unirea” 578.

Urban, Carol (1802–1877), colonel în revoluție: comandantul Regimentului II român de graniță de la Năsăud 423–425, 434–439, 526, 535.

Ürmösy Lajos, despre Iancu 630, 633.

Urs, locotenent, în oastea lui Iancu 696.

V

Vad, vale 442, 476.

Vaida Sântioana <Mureș> 130.

Vaillant, Jean Alexandre (1804–1886), 605;

V. Alecsandri despre ~ 688.

Vajda Katalina, v. Varga, Catalina.

Valahia (Valachie), v. Țara Românească.

Valahia Mică, v. Oltenia.

Valea Crișului <Bihor> 624.

Valea Poenii <Alba> 476.

Valea Rodnei 653.

Valea Seacă <Suceava> 45, 51.

Valentineanu, Ioan G. (1834–1898) 599.

Vama <Suceava> 438.

Vapereau, G., publicist 599.

Varatec, mănăstire 577.

Varga (Vajda) Catalina (Catarina Papucariu), din Bucium 72, 454, 462, 617.

Vas János, despre Iancu 633.

Vásárhely, v. Târgu Mureș.

„Vasárnapi Ujság” 629, 633.

Vasici-Ungureanu, Pavel (1806–1881) 613.

Vasile Lupu, domn al Moldovei 28.

Vasiliadi, Nicolae, mare negustor, la Constantinopol 275, 292.

Vasvári (Vașvari) Pál (1826–1849), comandant maghiar, la Fântânele 473, 480; întâlnirea dintre Iancu și ~ 464–465; căzut la Fântânele 466, 475; Iancu regretă moartea lui ~ 466; Sterca-Șuluț despre ~ 463–466.

„Vatra” 85, 162.

Vatra Dornei <Suceava> 434, 436–439.

Vay Miklós, baron, comisar regal 155, 162, 426–427, 430–431, 658, 677.

Văcărescu, Teodor, ban 263.

Văcărești, poezii ~ 207.

Văcărești <București> 240; sosirea armatei turce la ~ 235.

Văleanu, administratorul județului Olt 278.

Vălenii de Munte <Prahova> 659.

Vărăreanu, în armata lui Urban 434.

Vâlcea, județ 274.

Vărciorova <Mehedinți> 239.

Vărghiș <Covasna> 429, 433.

Vârșet (Verșet) <Serbia> 170, 563.

Veliș, maior, comandant de honvezi 443.

Veneția (Venise) 23, 594, 596, 610, 670, 683.

Veneția de Jos <Brașov> 690.

Vereș, Dionisie, director de mină 422.

Vernescu, Gheorghe D., student în drept la Paris 684.

Veselinovici, protopop de Timișoara 173.

- „Vestitorul bisericesc” 651.
- Vidin <Bulgaria> 240, 375, 388, 406–408, 669.
- Vidra (Vidra de Sus) <Alba> 72, 153, 444, 465, 610, 621, 624–625.
- Vidra-Poeni <Alba> 624.
- Viena (Vienne, Wien) 111, 179, 194–195, 293, 378–380, 392, 394, 439, 445, 447, 455, 540–541, 546, 551–552, 557, 579; școli, studenți la ~ 78, 184, 445, 469–471, 634, 647; publicații la ~ 111, 565–566, 641–642, 647; revoluția din și la ~ (ecouri) 36–37, 61, 119, 201, 358, 638; politica guvernului și a Curții de la ~ 96, 109, 123, 379, 572, 577, 614, 616, 697; misiuni la ~ 25, 122–123, 140, 195, 528, 538, 561, 564, 567–569, 572, 607, 614–615, 617, 627, 631; emigrați și revoluționari români la ~ 548–549, 559–560, 619, 645–647, 673, 676.
- Vikol, negustor din Cluj 453, 461.
- Világos, v. Șiria.
- Villara, Alexandru (1786–1852), ministru de Interne sub Bibescu Vodă 225, 228, 230, 240, 244, 357.
- Vindișgreț, v. Windischgrätz.
- Vingard <Alba> 84, 650.
- Vinkler, comisar 157, 159.
- Vințul de Sus <Alba> 422.
- Virjoghe, Sande* 256.
- Vițian, v. Racoviță, Constantin.
- Vlad IV, domn al Țării Românești 233.
- Vlad Tepeș, domn al Țării Românești 77, 313, 398, 412.
- Vladimirescu, Tudor 4–9, 282, 605–606.
- Vlașca, district 288, 605.
- Vlădoianu, Ștefan, maior <Țara Românească> 212, 214–215, 218, 220, 222, 272–273.
- Vlăduț, Nicolae (1818–1872), prefect, în oastea lui Iancu 472–473, 501, 512, 516–518, 611.
- Vogoride, capuchehaie 41.
- Vogoride, Nicolae (1820–1863), caimacam al Moldovei 642.
- Voinescu, Ioan I (1800–1870), ofițer 248–249; scrieri 9–10, 227, 240, 394, 412;
- Voinescu, Ioan II (1812–1855), ofițer 270, 362, 395–396, 685–686; membru în Guvernul provizoriu 224, 230, 296, 323, 333; în exil 373, 386, 683; membru în Societatea literară 354; ~ și Bălcescu 586; *Scrieri* 598.
- Voislava (Vaiszlova, Voisloava) <Caras-Severin>, lupta de la ~ 481, 489, 496.
- Voivodina 541, 551.
- Voltaire 362.
- Vornicia <Țara Românească> 247–248, 253, 275.
- Vörös, maior 451, 458.
- Vöröspatak, v. Roșia Montană.
- Vrancea 18.
- Vuia, vicar în Crașova 175.
- Vukovici, Sava (Vucovici), comisar regal în Banat 170.
- Vulcan, munte 473, 501, 513.
- Vulcan, Iosif (1841–1907) 612, 633; ~ despre G. Hurmuzachi 183–185; ~ despre Bolintineanu 597–599; ~ despre I.C. Brătianu 601–603; ~ despre V. Maniu 647–650.

W

- Wallachia, v. Țara Românească.
- Weiskirchen, v. Biserica Albă.
- Wernhardt, baron, Murgu eliberat de ~ la Sibiu 179.
- Wesselényi Miklós (Weselényi Nicolau) (1796–1850), baron, în Dieta de la Cluj 96, 130–131.
- Weston, John Joseph Webbe (?–1849), căpitan de cavalerie în armata imperială 490, 497.
- Wien, v. Viena.
- Windischgrätz (Vindișgreț), Alfred (1787–1862), principe, feldmareșal austriac 201, 549, 559, 658.
- Winterhalder, Enric (1808–1889) 668.
- Wohlgemuth, Ludwig, baron (1788–1851), general austriac, guvernator civil și militar al Transilvaniei (iul. 1849–febr. 1851) 563–564, 614, 616.
- Wurzbach, Dr. Constant von despre Iancu 633.

Y

- „Young America”, grupare republicană (S.U.A.) 300.

Z

Zabłocki (Iabloncki), colonel polonez 300, 303–304, 347–348, 541.

Zagreb (Agram) 380, 394, 469, 541–542, 552–553, 561, 563.

Zalău 425.

Zalic, C., ofițer <Țara Românească> 218, 267, 344.

Zane, A., pe ghimie 373, 386.

Zane, Elena G. 168, 284.

Zane, George 168, 284.

Zarand, comitat 421–422, 441, 443, 467, 472–474, 478, 500, 502, 518–519, 632.

Zăgănescu (Zaganesco), Pavel (1815–1897), căpitan, comandantul companiei de pompieri, în lupta din Dealul Spirii 316–317, 325, 335, 361.

Zărnești <Brașov>, moara de hârtie de la ~ 34.

Zemun v. Semlin.

Zeyk, familie de secui din Călușeri, la Lutița 428, 432.

„Zimbrul” 197, 579.

Zimnicea <Teleorman> 215, 218.

Zlatna (Zalatna, Zlagna, Szalathna) <Alba> 153, 156, 162, 421, 445, 453, 462, 473, 475, 502, 518, 524–525, 527, 534–535, 537, 618.

Zlătăreanu, mare boier <Țara Românească> 366.

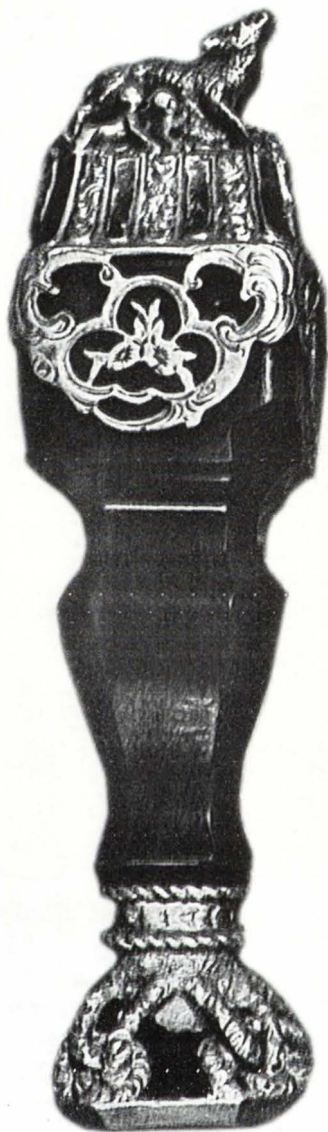
Zohner, din București 665.

Zosima, Grigore, pe lista proscrisilor 362.

Zsombor, colonel secui, la Lutița 428, 432.

Zürich 46.

REVOLUȚIA ÎN „CHIPURI ȘI ICOANE“

Sigiliul folosit de N. Bălcescu în timpul revoluției

II. FRANȚA REVOLUȚIONARĂ ȘI PERSONALITĂȚI FILOROMÂNE

Începuturile revoluției în Franța

„Află că nația cea mare s-a ridicat și că libertatea lumii s-a mântuit... Republica e proclamată de toți. Îți alătur o ruptură din catifeaua ce acoperea tronul lui Louis Philippe, sfărâmat astăzi la 1 1/2 ore”.

(Paris. 24 februarie 1848, N. Bălcescu către V. Alecsandri)

Edgar Quinet

„În scopul pe care-l urmăriți... a apăra o naționalitate, a păstra sufletul unui popor, a-l salva, înseamnă orice s-ar întâmpla cea mai sfântă chemare ce se poate oferi unor oameni. Nu vă gândiți nici la numărul vostru, nici la cel al dușmanilor voștri”.

(Ed. Quinet către studenții români de la Paris, ian. 1847)

Alphonse de Lamartine

„...mi-a plăcut totdeauna a vedea pe urmașii popoarelor mari pășind falnic pe urmele glorioase ale strămoșilor”.

(V. Alecsandri, Lamartine)

III. ALTE PERSONALITĂȚI REVOLUȚIONARE ȘI „PRIETENI AI ROMÂNILOR“

Jules Michelet

„Este în adevăr sublim să vorbești c-un om de geniu. Admira și admira foarte revoluția noastră pe care o numea la Colonne Trajan“.

(C.A. Rosetti, *Jurnalul meu*)

Abatele de Lamennais

.....în Munții Apuseni... din cei mai juni învățând dialogul românizat din cartea *Paroles d'un croyant* a lui Lamennais...“.

(N. Bălcescu, Paris, 3/15 mai 1851)

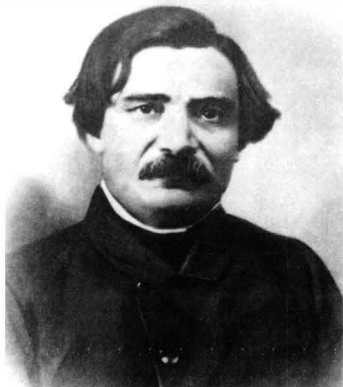

Adam Mickiewicz

„Zeu al României, zeu al lui Vlad și Ștefan, ca să putem încă o dată a te chema în rugile noastre, cum te chemau bătrânii noștri! Fă ca țara să fie fericită, iară pe apăsătorii noștri iartă-i întru mărinimia ta...“.

(I. Voinescu II, adaptare după Adam Mickiewicz)

IV. PROEMINENȚE REVOLUȚIONARE ROMÂNEȘTI

Ion Eliade Rădulescu

„Unul din primii promotori ai mișcării revoluționare”.
(R.G. Colquhoun, din Raportul către lordul Palmerston,
București, 27 iunie 1848)

George Bariț

„Fără pereche în tăria
și curătenia caracterului său
de român”. (A. Pumnul,
Georgiu Barițiu)

Mihail Kogălniceanu

„Podoaba României, învățatul între învățați”. (D.A.
Sturdza, Mihail Kogălniceanu)

V. PROEMINENȚE REVOLUȚIONARE ROMÂNÊȘTI

„Acest frate Arune Pumnul — o lumină a fost pentru noi”.
(Al. Hurmuzachi, 1866)

Aron Pumnul

Costache Negri

„Cu focul adevăratului
apostolat” (Al. Lepădat.
Constantin Negri)

Ioan cav. de Pușcariu

„....fii binevenit între noi, moșule Pușcariu, acela care la 1848 ți-ai căpătat numele de *stegar al românilor pe Câmpul Libertății de la Blaj!*”. (B.P. Hasdeu, Răspuns la discursul de recepție al lui Ioan Pușcariu la Academia Română, București, 1901)

Vasile Mălinescu și prietenii săi francezi

Vasile Mălinescu și cei doi prieteni francezi în ipostază de revoluționari — cu bonete frigiene — imortalizați pe pânză de Alecu Moruzi...

Mălinescu „un tânăr ca de 30 de ani, dar de o seriozitate deosebită... să fi râs cândva, eu mai că nu l-am văzut râzând, și când îmi povestea de luptele-i pe baricade la Paris în revoluțiunea din Faur i se suia sângele în față și devenia plin de entuziasm, iar când vorbea de episoadele sale din Moldova... se făcea foc și urgie”. (Iraclie Porumbescu, *Vasile Mălinescu*)

Iraclie Porumbescu

George Hurmuzachi

Alexandru Hurmuzachi

George Sion

„Drept și liberal în toate cugetările și
simțămintele sale“ (A. Pumnul, Georgiu Sion)

VIII. PENTRU O ROMÂNIE DE NOUĂ MILIOANE...

Nicolae Bălcescu

....Dorința mea este o Românie de nouă milioane; aceasta nu este un vis de azi; Bălcescu îți poate spune că la 1848 când a venit el aici [la Constantinopol] ca deputat, după ce li s-a declarat de însuși Fuat Efendi, lămurit și fără înșelătorie, drumul politic ce era tras Comisarului împărătesc, ideea mea a fost să ne facem datoria, să ne ținem de programă, să ne batem...."

(Ioan Ghica către C.A. Rosetti, 24 mart. 1850)

C.A. Rosetti

Ion Ghica

Cocarda națională — purtată la 1848 de Alexandrina Magheru

„Apărătorii Constituției”,
acuarelă de Costache Petrescu

Acuarelă de I. Petcu

„Măreț era spectacolul ce se desfășura în fața noastră...” (Jakab Elek)

Acuarela de I. Petcu
„Măreț era spectacolul ce se desfășura în fața noastră...” (Jakab Elek)

„România rupându-și lanțurile”,
după C. D. Rosenthal

„România revoluționară”,
după C. D. Rosenthal

XIII. FRAȚI ÎNTRE EI ȘI FRAȚI PENTRU CAUZĂ...

Ion Ionescu (de la Brad)

Nicolae Ionescu

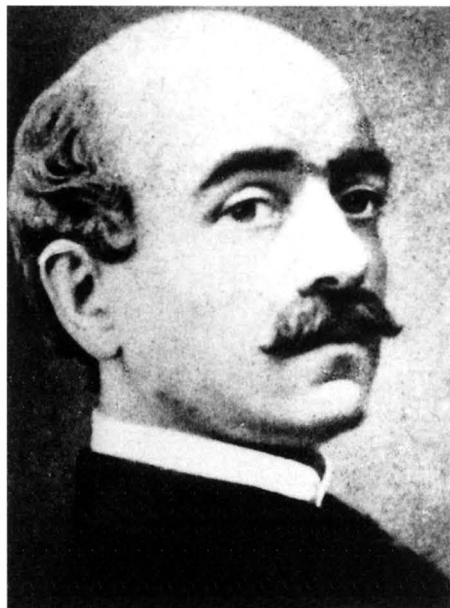
Frații Golești
Ștefan C. Golești, Nicolae C. Golești,
Alexandru C. Golești, Radu C. Golești

Dumitru C. Brătianu

Ion C. Brătianu

Vasile Alecsandri

Andrei Mureșan

Dimitrie Bolintineanu

C. D. Aricescu

Barbu Iscovescu

Daniel Constantin Rosenthal

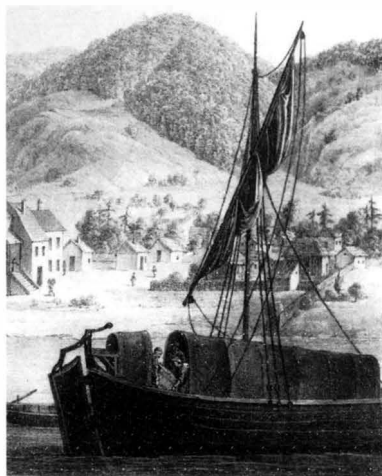
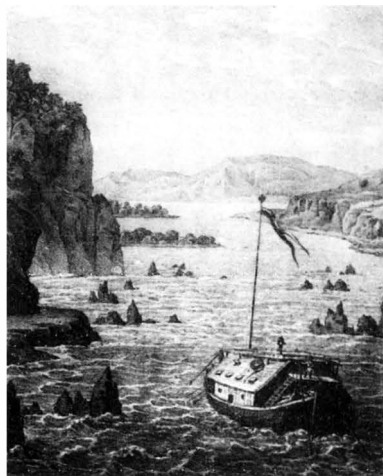
Ion Negulici

XVI. ÎNCEPUTUL EXILULUI REVOLUȚIONARILOR
DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Maria Rosetti

„Acest caracter așa de tare, cu acest curaj
de leoaică...” (J. Michelet, *Principautés Danubiennes*.
Madame Rosetti, 1848, Paris, 1953)

Ghimii pe Dunăre

„Ghimii ne așteptau. Intrarăm opt într-una și șapte în cealaltă; căpitanul ne arătă cu degetul o gaură și ne porunci răstit să ne băgăm înlăuntru. Gaura n-avea nici măcar o treaptă pe care să-ți pui piciorul. Ne lăsarăm târâș într-un spațiu de patru palme înălțime, de cinci lărgime și douăsprezece lungimi. Peste puțință să stai măcar în genunchi; trebuia neapărat să-ți faci trupul ghem...” (I. Voinescu II, *O călătorie pe Dunăre în ghimie*)

Ioan Maiorescu

Ion Codru-Drăgușanu

Vasile Maniu

Gavriil Munteanu

XVIII. REVOLUȚIA PERSONIFICATĂ

Avram Iancu

„Lui Iancu: venerațiune cât va trăi națiunea
română” (Axente Sever omagiază memoria Iancului)

Simion Bărnuțiu

„A fost frumoasă ziua în care, în fruntea a
60 000 de români, a jurat în fața altarului”
(Ulysse de Marsillac, Simeon Bărnuțiu)

Ioan Buteanu

„Un român (maramureșan)
martir al cauzei (Elisei I.
Armatu, Ioan Buteanu)

Iosif Hodoș (Castorian)

La 19 ani... viceprefect
de Cluj

Simion Balint

Unul din acei „Preoți cu
crucea-n frunte“

Axente Sever

„Un uriaș fulgerat care n-a vrut să
se târască în brânci“ (N. Iorga. *Un
bătrân erou: Axente Sever*)

Cezar Bolliac

„O despărțire dureroasă. Deși în principii nu ne uneam, scopul tot unul ne era: fericirea tuturor românilor” (*Preotul militar I. Munteanu consemnează ... pe un volum oferit lui de Cesar Bolliac*)

Ion Bălăceanu

„Pentru o legiune română în Ungaria”
(I. Bălăceanu, *Historique des fanilles Balaceanu/Vacarescu*)

Conducători ai revoluției ungare de la 1848-1849
Görgey Arthur, Perczel Mór, Josef Bem, Henryk Dembinsky, Kossuth Lajos

38° 40°

